fondată în 1895
bpt
serie nouă

henryk sienkiewicz

familia połaniecki

★

henryk sienkiewicz

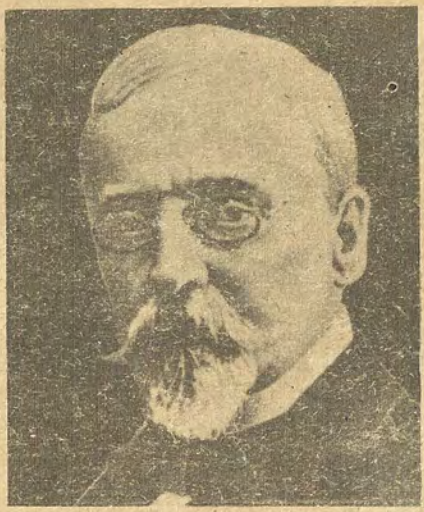

«Realismul viguros şi valenţele didactice hotărăsc tentele întunecate, virulent critice, în care sînt descrişi reprezentanţii aristocraţiei. Romanul prezintă, din acest punct de vedere, valori pe drept cuvînt documentare, galeria tipurilor „negative" fiind dintre cele mai concludente. [...] Toate acele idei şi atitudini de viaţă cu sorgintea în romantism sau în unele filozofii orientale, altfel spus, atmosfera de lîncezire şi marasm, [...] sînt ilustrativ exprimate de tipologia „neproductivă" a romanului, localizată cu precădere în straturile de sus ale piramidei sociale.»

STAN VELEA

editura minerva

Vol. I-II-III, Lei 24

fondată în 1895
bpt
serie nouă

henryk sienkiewicz

familia połaniecki

**

henryk sienkiewicz

«Completînd critica-avertisment din *Fără ideal*, Sienkiewicz s-a străduit să ofere în *Familia Połaniecki* exemplare umane la dimensiunile vieții cotidiene, așadar, eliberate de exagerarea idealizantă și accesibile ca modele de urmat. Scriitorul a înfățișat cu o simpatie vizibilă profilul unui „afacerist" energic care, îmbogățindu-se, răscumpără moșia soției, reintră în rîndurile proprietarilor funciari și își regăsește sensul vieții în ambianța fericirii familiale... Romancierul împlinește cu mijloace discrete în roman o atmosferă bogată în tensiuni emoționale, sugerînd totodată magistral imaginea societății varșoviene cu ajutorul personajelor satirice. Aceste valori, la care se adaugă cunoscuta îndemînare stilistică a lui Sienkiewicz, plasează *Familia Połaniecki* cu mult deasupra unei banale narațiuni moralizatoare.»

HENRYK MARKIEWICZ

editura minerva

Vol. I-II-III, Lei 24

fondată în 1895
bpt
serie nouă

henryk sienkiewicz

familia połaniecki

★★★

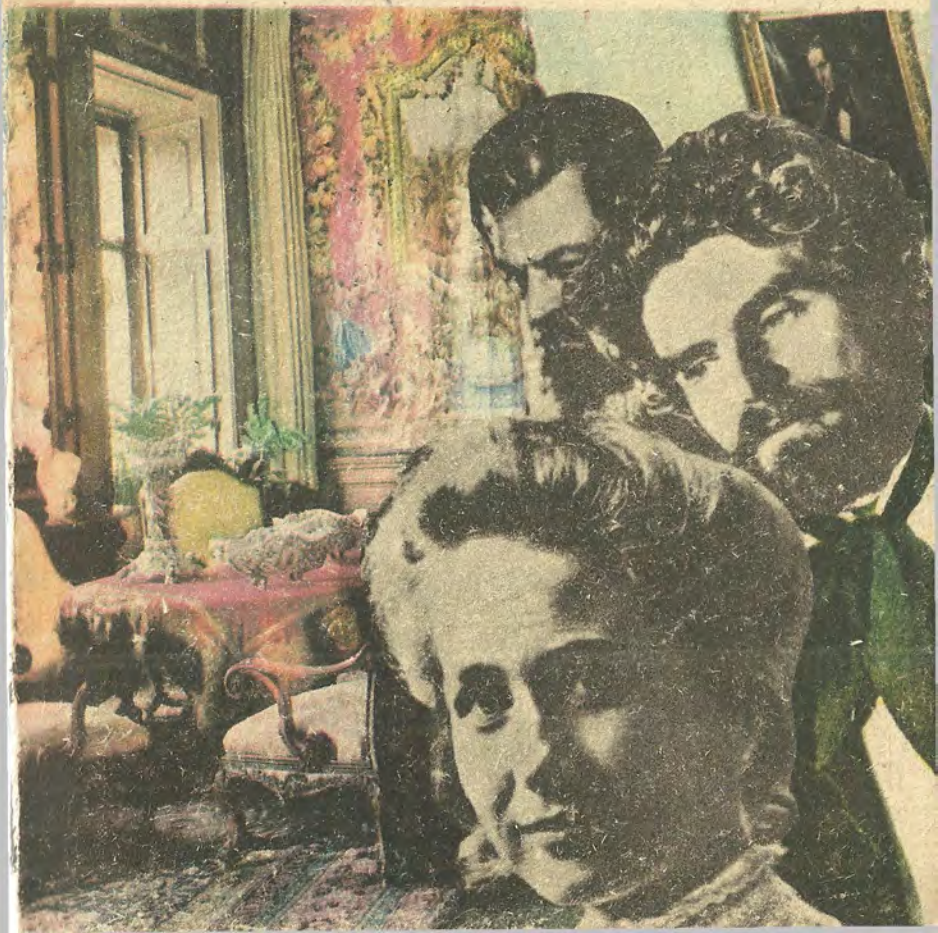

henryk sienkiewicz

«Trăsătura distinctivă a romanelor lui Sienkiewicz constă într-o capacitate evocatoare nemaiîntîlnită pînă acum în literatura polonă. Este de-a dreptul uimitoare forța cu care descrie trecutul în scene vii, splendid regizate, ce rămîn în memoria cititorilor prin plasticitatea și coloratura lor emoțională. [...] Imaginea Poloniei medievale este totdeauna bogată și policromă, lipsită de contradicții, de conflicte interioare, de tragism. Este o lume în care datoriile sînt precise și rezolvările clare, o lume în care e adevărat că se înfruntă forțele răului și ale binelui, dar cele din urmă învinq întotdeauna, răsplătind pe cei ce o merită. Într-un cuvînt, este un univers în care nu există nimic din ceea ce constituia spectrul chinuitor al Europei contemporane autorului. Există, în schimb, tot ce-i lipsea acestuia. Optimismul lui Sienkiewicz poate fi apreciat în mod diferit, ceea ce s-a și întîmplat, dar nu se poate nega că tocmai datorită lui scriitorul satisface nevoi esențiale ale cititorilor de pretutindeni.»

J. KULCZYCKA – SOLONI

editura minerva

Vol. I-II-III, Lei 24

Ilustrația copertei : *Francisc Kalab*

henryk sienkiewicz

familia potaniecki

★

ROMAN

TRADUCERE, PREFAȚĂ, TABEL CRONOLOGIC ȘI NOTE DE
STAN VELEA

BIBLIOTECA PENTRU TOȚI • 1987
EDITURA MINERVA • BUCUREȘTI

Pentru versiunea românească, toate drepturile rezervate Editurii Minerva („B.P.T.“)

PREFAȚĂ

De atîtea ori neînțeleasă, întîmplarea a făcut ca toate marile iubiri ale lui Henryk Sienkiewicz să poarte numele Maria [1]. Nu o dată, personajele feminine care însuflețesc paginile creației literare reprezintă transpuneri mai mult sau mai puțin fidele ale Mariilor care i-au dăruit inima, oferindu-i o fericire mai totdeauna pasageră, presărată din belșug cu spinii suferințelor. Femeile care s-au bucurat de dragostea-i neprecupețită i-au fost răpite una după alta de adversitatea oamenilor și meschinăria părinților (Maria Keller și Marynuszka Romanowska), de boala neiertătoare (Marynia Szetkiewicz) și împrejurările nefavorabile (Maria Radziejewska), în sfîrșit, de... propria moarte (Maria Babska). Doar conviețuirea de nu prea mulți ani cu Maria Szetkiewicz s-a dovedit ceva mai durabilă și mai generoasă în momente înălțătoare, lăsînd în urmă doi copii angelici, durerea niciodată ostoită după pierderea primei soții și regretul „celei mai mari iubiri" împărtășite. Ecouri ale acestui tragic deznodămînt matrimonial răzbat în multe povestiri, nuvele și romane, printre altele, în ultima parte a trilogiei istorice, *Pan Wołodyjowski*, dar nicăieri imaginea dispărutei, a soției și mamei model, nu este atît de completă și expresivă ca în *Familia Polaniecki (Rodzina Połanieckich)*, în care una dintre eroinele de prim-plan, Marynia Połaniecka, poartă numele și însușirile caracterologice ale soției răz-

[1] Pornind de la corespondența scriitorului și de la mărturiile contemporanilor, o exegetă laborioasă, Barbara Wachowicz, descrie amănunțit, așezonîndu-le copios cu citate din documentele folosite, încercările sentimental-matrimoniale ale lui H. Sienkiewicz în vol. *Mariile vieții lui (Marie jego życia)*, Cracovia, 1973.

posate. Mai mult, în același roman, forțînd întrucîtva structura epicului, autorul introduce în paralel „istoria" cuplului Zawiłowski-Lineta Castelli, care transfigurează literar peripețiile dramatice prin care trece Sienkiewicz cu prilejul celei de a doua căsătorii. Modificînd prea puțin datele realității *de facto* — numele personajelor, stadiul relațiilor, sfîrșitul lui Zawiłowski, gradul de rudenie dintre Lineta și doamna Bronicz și portretul domnului Bronicz — „idila" reconstituie artistic aproape cu fidelitate documentară căsătoria de o clipă a romancierului cu Marynuszka Romanowska, zădărnicită de amestecul nesăbuit al mamei ei vitrege, o mitomană superficială cu fumuri aristocratice. Protestele prozatorului în acest sens sînt, desigur, formale, dictate de o bunăcuviință și delicatețe elementare [1]. Romanul este conceput în anii 1883—1884, timp în care se consumă logodna, căsătoria și divorțul scandalos, așadar impresiile sînt transferate pe viu în actul creației ; de aci prospețimea, intensitatea și autenticitatea simțămintelor personajelor implicate în această „farsă tragică".

Firește, posibilitatea identificării unor prototipuri reale nu pune nicidecum sub semnul întrebării valoarea ca artă, invitînd numai, pînă la un punct, la o interpretare realistă a narațiunii la toate nivelele formalizării. Fiindcă *Familia Polaniecki*, ca și romanul anterior, *Fără ideal (Bez dogmatu*, 1891), de care se leagă prin problematica înrudită, similitudini ambientale și tipologice, într-un cuvînt, prin viziunea auctorială asupra materiei înfățișate și atitudinea față de ea [2], învederează cuprinderea realității în modalitatea esteticii precumpănitor și intenționat realiste, finalitatea polemico-didactică. Iată motivul pentru care cele două romane au produs multă vîlvă printre intelectualii vremii. Mulți ani, din 1883 pînă prin 1888, se lăsase antrenat aproape în exclusivitate de tematica istorică, uimind pe admiratori și pe sceptici cu forța și amploarea trilogiei, concepute mai degrabă în maniera

[1] Scrisoare către Jadwiga Janczewska, Zakopane, 9 iulie 1894.
[2] Cel mai strălucit interpret al operei sienkiewiczene, Julian Krzyżanowski, opinează în vol. *Creația lui Henryk Sienkiewicz (Twórczość Henryka Sienkiewicza)*, Varșovia, 1970, p. 298, că aceste două romane pot fi considerate ca alcătuind un ciclu unitar.

romantică. Mirarea opiniei publice era deci îndreptățită de deosebirile formale și, aparent, de concepție, pe care le conțineau cele două opere în raport cu restul creației. Într-adevăr, opțiunea scriitorului pentru descrierea lucidă, obiectivată, proprie romanului realist consolidat în secolul al XIX-lea, este evidentă în toate straturile acestei „saga" familiale. Acțiunea, de tot simplă, se încheagă din episoade cotidiene, cu rezonanță în grupuri restrînse, nu o dată pur și simplu individuală. Nici urmă de evenimențialul copleșitor din romanele istorice, care antrena mase mari de oameni și dezvolta energii impresionante, subordonîndu-și tiranic toate încrengăturile narațiunii, al cărei focar catalizator îl constituie. Întîmplările, numai aparent lipsite de importanță, crescînd cîteodată în diferende de conștiință sau comportamentale care hotărăsc viața sau moartea personajelor, tind să realizeze prin matrimoniu un scop pe aceeași măsură — familial, care, în convingerea protagoniștilor, evident, și a autorului, preocupat pe atunci de a doua căsătorie, însemna fericirea, prin urmare, și utilitatea *pro publico bono*, căruia i se puteau consacra în liniște. Familiarizată încă de pe vremea romanticilor cu noțiuni prestigioase, precum Patria, Dumnezeu, Poporul etc., critica de specialitate a condamnat cu asprime lipsa de măreție și spectacular a acestui ideal pe care l-a etichetat drept „casnic". Spre deosebire de romancier, care încerca să demonstreze în roman că tocmai realismul vieții de zi cu zi, al faptului cotidian, întemeiază valorile pragmatice, instructive ale *Familiei Polaniecki*; un fel de neorealism *avant la lettre*, de aceea, mai temperat în reliefuri.

Fără îndoială, unitatea metodologică în elaborarea cărții l-a determinat pe Sienkiewicz să păstreze consecvent această perspectivare estetică și în sfera tipologiei. Îndeosebi aici, în asamblarea portretelor umane, este ușor vizibilă dorința autorului de a conferi locului comun, efemerului, prin mijlocirea personajelor, a generalizării artistice, valorile perenității. Cîtă deosebire între eroii trilogiei istorice — Skrzetuski, Kmicic, Wołodyjowski, Zagłoba și atîția alții — care, centrați pe cîte o trăsătură definitorie, acționează amplu, cu o gesticulație romantic-statuară, totdeauna în limitele profilului pe care îl reprezintă, și tipurile din *Familia*

Polaniecki, care, mai puțin stilizate într-o direcție sau alta, se înscriu fără siluiri în perimetrele existenței reale, obișnuite ! Se înțelege, înăuntrul despărțiturii sociale din care fac parte. Eroismul unicat în împrejurări irepetabile coboară la nivelul colectivității, manifestîndu-se în reușita în viața de fiecare zi, și aceasta o luptă dintre cele mai dificile, ale cărei finalități sînt familia și bunăstarea. Pentru a le realiza, Polaniecki, în ipostaza lui de comerciant, parcurge un proces îndelungat, presărat cu poticniri dureroase și smulgeri temerare, și acestea cîtuși de puțin insolite, trebuind să rezolve un conflict cu triplă direcție : atitudinea față de femeie, relațiile cu divinitatea și cele cu semenii — toate în mare vogă în disputele epocii. De fiecare dată, situațiile de răspîntie prilejuiesc solilocvii de lungă durată, de care scriitorul se folosește cu promptitudine și premeditare pentru a înșirui o mulțime de observații moral-comportamentiste asupra vieții, pledoariile *pro* și *contra* încheindu-se de regulă cu concluzii de ordin practic. Deși uneori întîrzie curgerea epicului, asemenea insistențe analitic-reflexive împlinesc întrucîtva intenția lui Sienkiewicz de a scrie un roman psihologic. Și mai puțin distinctiv este drumul Maryniei Polaniecka — soție frumoasă, blîndă, virtuoasă, iubitoare și altruistă. O adevărată poetică a anti-eroului guvernează de la început pînă la sfîrșit evoluția celor doi protagoniști spre fericire ; care nu înseamnă numai zîmbet și miere, ci și pelinul grijilor de tot felul — este concluzia formulată în finalul romanului.

Familiei Polaniecki, care n-a renunțat cu totul la preceptele stării a treia, depășindu-le prin apartenența de clasă și idealul întoarcerii la proprietatea funciară, îi sînt opuse în scopuri comparative cuplurile Maszko, pozitivist inechitabil, Osnowski, aristocratic steril, și Zawiłowski-Lineta, romantic desprins de viață, cărora li se adaugă existențele însingurate de felul lui Bukacki, ce pot fi așezate alături de oamenii de prisos din literatura rusă, oricît de mult s-ar deosebi pe treptele cauzalității. Realismul viguros și valențele didactice hotărăsc mai ales tentelè întunecate, virulent critice, în care sînt descrișii reprezentanții aristocrației. Romanul prezintă, din acest punct de vedere, valori pe drept

cuvînt documentare, galeria tipurilor „negative" fiind dintre cele mai concludente. Chiar atunci cînd intriga antrenează indivizi superdotați, ca poetul Zawiłowski, autorul insistă îndeosebi în motivarea dialectică, intrinsecă și exterioară, a eșecului lor; Zawiłowski este o variantă cu fundamente conceptuale schimbate a lui Płoszowski din *Fără ideal*. *Familia Połaniecki* se impune, așadar, și ca un izbutit roman de moravuri. Toate acele idei și atitudini de viață cu sorgintea în romantism sau în unele filozofii orientale — pesimismul paralizant, scepticismul anarhic, mesianismul panslavist, budismul etc. — altfel spus, atmosfera de încezire și marasm, care se înstăpînise spre cumpăna secolelor XIX și XX și în societatea polonă, stăvilindu-i avînturile creatoare, sînt ilustrativ exprimate de tipologia „neproductivă" a romanului, localizată cu precădere în straturile de sus ale piramidei sociale.

În acest context, expunerea se desfășoară și ea, era de așteptat, într-un stil adecvat. Aici, mai mult decît în creațiile istorice, personajele și autorul-narator vorbesc fără afectare într-o limbă cu limpezimi clasice, lipsită cu totul de podoabe inutile, de căutări ludice. Latinismele de odinioară, frecvente, care impregnau textul cu sonorități particulare, au dispărut aproape cu desăvîrșire, autorul mulțumindu-se ici și colo cu cîte o expresie franțuzească, și aceea foarte cunoscută și de tot obișnuită pentru o lume cu pretenții de cultură superioară și înclinații cosmopolite. Iar arhaismele și regionalismele, care subliniau sugestiv consumarea întîmplărilor în epoci revolute și în spații geografice distincte, s-au pulverizat cu totul în lexicul vorbirii contemporane, apărînd numai arareori printre bizareriile cîte unui vîrstnic. Simplitatea, claritatea și spontaneitatea „spunerii" întăresc pînă la caracteristic impresia de oralitate.

Scris în cheia metodologică a realismului critic, ca și *Fără ideal*, romanul *Familia Połaniecki* prelungește totuși din romanul istoric unele obișnuințe de meșteșug și concepție, intrate organic în atelierul de creație. Asemenea automatisme narative se întîlnesc cel mai adesea în sfera tipologiei și a povestirii propriu-zise, încețoșînd pe alocuri expresivitatea semnificațiilor în favoarea

ambiguității interpretative. Obsesia omului puternic, cu unele puncte de plecare în complexul *westman*-ului, care învinge toate obstacolele îndeosebi prin forța fizică ieșită din comun, transpare și aici în masivitatea lui Gątowski ori în puterea, e drept, abia pomenită, a lui Polaniecki. Pe de altă parte, cu toată străduința sesizabilă de a închega psihologii profunde și complexe, nu puține personaje manifestă cîteodată o impulsivitate și o rectitudine mai aproape de linearitatea eroilor *Trilogiei*, decît de conștiința rafinată pînă la sofisticare cu ajutorul culturii, proprie „decadentului" de la îngemănarea secolelor. De aceea, unele reacții par bruște, insuficient motivate, contradictorii chiar, împingînd virtual exegeza în fundături lăturalnice. O frecvență care contrariază întrucîtva o au și procedeele de legare în fluxul povestirii a componentelor narative. Repetarea unor formule de felul : *la acestea, văzînd acestea, după care, drept care* etc., se explică prin simțul epic foarte acut al lui Sienkiewicz care simte nevoia unei cursivități alerte nu numai la nivelul episoadelor și al ideației, ci și la cel al formei, exigență întrepătrunsă armonios cu celelalte posibilități care realizează oralitatea textului. În seria deprinderilor continuate din romanele anterioare se înscriu, de asemenea, punctarea prin replici lapidare, semănînd cu niște grave și definitive căderi de cortină, a sfîrșitului celor mai multe dintre capitole, unele exclamații grandilocvente ale personajelor, e adevărat, acestea foarte rare, ș.a.m.d.

Apreciate ca romane psihologice și de moravuri, specii care proliferau în epocă, atît *Familia Polaniecki*, cît și *Fără ideal* au, însă, semnificații mai largi, acoperind registrul social. În consecință, ele pot fi și trebuie interpretate, ni se pare, și ca un fel de justificare a îndepărtării treptate de ideologia pozitivistă, justificare necesară mai ales după reproșurile insistente care i s-au făcut la apariția primei părți a trilogiei. În toate romanele istorice, autorul indica pentru eliberarea națională un alt drum decît cel defensiv al pozitiviștilor, un drum cu mai mulți sorți de izbîndă ; acțiunea armată în frunte cu nobilimea. Pentru rezolvarea problemelor sociale, rețeta lui Sienkiewicz, deși diferită de a pozitivi-

viștilor, n-a mai fost atît de fericită, cuprinzînd frăgezimi și întortocheri greu de urmărit, care puteau da naștere la neînțelegeri.

Considerarea lui Leon Ploszowski din *Fără ideal* ca o expresie a tendințelor estetizante care se răspîndeau în epocă drept reacție față de pragmatismul burghez este neîndestulătoare [1]. Personajul reprezintă și un simbol social ; el aparține unei pături la ale cărei posibilități materiale, ce împiedică realizarea potențelor pe care le posedă exponenții ei, autorul face deseori aluzie. Calitățile și slăbiciunile lui sînt și ale clasei sale. Dotat cu o sensibilitate vioaie, complicată prin cultură, Leon Ploszowski are și un ales gust artistic, șlefuit încă din copilărie prin educație. Nefiind una din pasiunile sale, arta e totuși o preferință la care nu va renunța niciodată. Estetica îi înlocuiește etica. Inteligență nativă, a fost privit de mic ca un copil minune, în care se puneau mari speranțe. Pînă la vîrsta de treizeci și cinci de ani n-a realizat nimic ; crede că ar putea străluci în cîteva domenii, dar dacă ar fi obligat să-și aleagă o profesiune, n-ar ști încă în ce direcție să-și canalizeze atenția și eforturile. E în el ceva din acea *improductivité slave* care caracteriza aristocrația din care se trăgea. Incapacitatea lui de acțiune, exterior asemănătoare cu aceea a romanticilor, are temeiuri filozofice într-un scepticism total, care vizează pînă și convingerile sceptice. Metodele filozofiei pozitiviste : observația detașată și critica exactă, pe care le aplică în viață cu consecvență, i-au sădit în suflet o îndoială ce-i paralizează orice inițiativă. În societate pare energic, dar cînd e vorba de rezolvarea decisă a unei probleme de viață, scepticismul îl face neputincios ; rațiunea se rătăcește în speculații de tot felul, iar voința nu-și găsește nici un sprijin care s-o stimuleze, așa că faptele eroului depind, în mare măsură, de întîmplările exterioare. Nesiguranța veșnică în care se zbate îi macină nervii și spiritul. În puterea vîrstei, Leon se simte deja epuizat ; în purtarea lui se înstăpînește treptat o anume blazare, iar printre gîndurile alambicate se strecoară pe încetul conștiința ratării. Își apreciază cu justețe situația în so-

---

[1] Cf. A. Nofer, *Henryk Sienkiewicz*, ed. a III-a, Varșovia, 1963, cap. *Quo vadis ?*

cietate : cei ca el sînt ca niște pufuleți pe care viața îi poartă într-o parte și alta, deoarece ei nu pot opune nici o rezistență. Paradoxal, și-au pierdut încrederea în ei, dar mai sînt convinși că reprezintă încă prin cultură culmea civilizației. În viață caută laturile sărbătorești, delectarea și fericirea, deși nu mai cred nici în fericire. Pesimismul lor, ușor și străveziu ca fumul de havană, le acoperă orizontul, îngrădindu-i de restul societății și creîndu-le o lume închisă în sine, somnolentă. Absența energiei faptice crește pe inexistența vreunui ideal statornic care să-i absoarbă preocupările. Conștient de această carență temperamentală și conceptuală, cînd crede că iubirea pentru Aniela l-ar putea transforma miraculos într-un om activ, Leon se agață de ea cu puterea disperării.

Soluția aleasă de personaj nu-și găsește validitatea și în planul social ; ea poate fi valabilă strict individual, dar impasul aristocrației nu se poate rezolva cu ajutorul unor paliative sentimentale. Intenționînd să avertizeze pe intelectualii cuprinși de îndoieli de urmările nefaste pe care le poate avea scepticismul [1], Sienkiewicz își conduce eroul spre sinucidere. Cînd și ultima șansă este pierdută prin moartea Anielei, Płoszowski, al cărui scepticism pur devine resignativ, își pune capăt zilelor. Pieirea socială a aristocrației tradiționale era, așadar, inevitabilă. În societate nu mai era loc pentru niște entități lucitoare prin trecut și cultură, dar nimănui folositoare. Pentru recuperarea valorilor umane pe care le mai dețineau reprezentanții acestei pături în pragul prăbușirii era nevoie de pierderea moșiilor, care să le sfărîme crusta de lîncezeală și să-i arunce în tumultul activităților sociale, silindu-i să-și cîștige existența prin muncă, precum doctorul Chwastowski. Era vorba, nici mai mult nici mai puțin, de distrugerea celui mai însemnat element care năștea viața de huzur, parazitismul și prejudecățile de castă. În această privință, Sienkiewicz se păstra încă aproape de pozitiviști, deși în *Prin foc* și

[1] J. Krzyżanowski, *H. Sienkiewicz. Calendarul vieții și al operei (H. Sienkiewicz. Kalendarz życia i twórczości)*, ed. a II-a, Varșovia, 1956, p. 163—164.

sabie părea că înclină spre sensul opus ; nu însă și în *Potopul* și în *Pan Wołodyjowski.*

Romanul este scris în forma unui jurnal intim, modalitate foarte potrivită pentru introspecțiile psihologice. Or, tocmai în această direcție intenția de analiză a unui „suflet bolnav" a dat greș, pentru că autorul — repetăm afirmația lui I. Matuszewski — este un psiholog la nivelul observației ; ceea ce vede sau își poate imagina prin facultățile de reprezentare descrie cu multă plasticitate, dar intuiția psihologică este destul de redusă. Nu este și un psiholog filozof [1]. Speculațiile etico-filozofice ale lui Leon se înecă într-o crasă platitudine, astfel că romanul rămîne o încercare nereușită.

Soluția socială, ale cărei premise începeau să se schițeze în *Fără ideal*, se conturează oarecum închegată în *Familia Polaniecki.* Romanul a fost socotit de mulți exegeți ca fiind o apologie a filistinismului mic-burghez. Elogiul carierei de afacerist a lui Polaniecki însemna totodată elogiul goanei după capital, care n-are nimic comun cu binele societății [2]. Dacă această etichetare ar corespunde adevărului, ar însemna că autorul renunțase pentru moment la poziția neoconservatoare, evidentă în operele istorice, și revenise alături de ideologia pozitivistă, fapt care ni se pare posibil, dar mai puțin probabil, date fiind și romanele scrise ulterior. A. Nofer, în capitolul *Quo vadis ?* din lucrarea citată, unde analizează și romanele în discuție, „explică" astfel „incompatibilitatea" de concepție. Polaniecki i-a fost indiferent autorului, pe cînd la Płoszowski a ținut în mod deosebit, apărîndu-l în cîteva intervenții publice. L-a prezentat ca pe un tip negativ, fiindcă nu se cuvenea să-l arate drept model într-o epocă de deprimare generală, deși, ca și în cazul lui Petronius, îi împărtășea multe din idei. De ce l-a prezentat însă oarecum idilic pe Polaniecki, de vreme ce-l disprețuia ? Pentru același motiv ? E discutabil. Pare totuși mai solid întemeiată ipoteza că Sienkiewicz, odată îndepărtat de pozitivism, nu s-a mai întors la el nici în cele două romane

[1] Cf. I. Matuszewski, *H. Sienkiewicz, „Familia Polaniecki"*, „Przegląd Tygodniowy", 1935, nr. 19, 20.

[2] A. Nofer, *op. cit.*, p. 257.

de observație socială. În *Fără ideal* are o atitudine critică față de aristocrație, care și-a pierdut vigoarea de demult, epuizîndu-se fizic și cerebral în cosmopolitism desuet și extravaganțe cabotine, iar în *Familia Polaniecki* încercă să ofere o rețetă de îndreptare a nobilimii prin întoarcerea ei la pămînt, după ce s-a regenerat trecînd prin purgatoriul energiei burgheze. Prezentarea roză a lui Polaniecki se datorește acestei intenții artistice. Lauda i se cuvine burgheziei pentru energia și țelurile ei, așa lipsite de spectaculozitate cum sînt ; în acest sens, poate servi drept exemplu. Privite așa, romanele nu mai constituie o insulă izolată și contradictorie în concepția autorului și nici măcar o întoarcere temporară la pozitivism, revenire negată de altfel de *Cavalerii teutoni* și chiar de *Quo vadis ?*

E neîndoios că în carte se găsesc numeroase argumente care să îndreptățească părerile criticii ; toată intriga se țese în jurul activității lui Polaniecki în cadrul familiei și ca afacerist întreprid, susținînd o fericire și o realizare mărginită ca perspectivă, domestice. Simte cîteodată unele goluri în viața lui, dar gîndește că toate lipsurile se vor acoperi prin căsătorie ; credea că adevăratul înțeles al vieții, adevărata ei țintă, era să fie soț și tată. S-a făcut însă eroarea ca personajul să fie considerat exclusiv în acest moment al vieții sale, fără să se mai aibă în vedere punctul de plecare și finalul evoluției, fapt care a dus la aprecierea unilaterală și greșită. „Eroul" trebuie însă judecat din unghiul devenirii lui sociale. Să nu uităm că Polaniecki a făcut parte la început, personal sau prin înaintașii săi, din boierimea rurală. Aflăm că și-a pierdut pămîntul printr-un concurs de împrejurări nefavorabile, fiind obligat să intre în vîrtejul afacerilor. Chiar dacă autorul descrie deloc critic și prea îndelung mulțumirea lui măruntă în căsnicie și în comerț, a procedat astfel tocmai cu intenția de a demonstra că această situație, trecătoare, nu este de natură să-i permanentizeze locul pe care trebuie să-l ocupe în societate. Căci Polaniecki, prin căsătorie, se întoarce la proprietatea funciară, adeverind spusele consilierului Jamisz : „Pămîntul ne atrage, fiindcă e adevăratul izvor de bogăție (...) Adevărata datorie și adevărata bogăție se găsesc în pămînt".

În concluzie, Sienkiewicz s-a deosebit categoric de pozitiviști în ceea ce privește calea pentru rezolvarea țelurilor naționale. În latura socială a văzut răul societății contemporane, dar a preconizat pentru îndreptarea lui o soluție care se prefigura tot capitalistă în esența ei : în locul urbanismului industrial, idealizat de burghezia pozitivistă, Sienkiewicz a postulat întoarcerea economiei spre proprietatea funciară, exploatată, bineînțeles, corespunzător noilor împrejurări.

STAN VELEA

TABEL CRONOLOGIC

1846 5 *mai* Se naște Henryk Sienkiewicz într-o localitate din Podlasie, Wola Okrzejska, în Polonia.

În mișcarea spirituală a vremii continuă să domine ideologia romanticilor revoluționari. A. Mickiewicz (1798—1855), J. Słowacki (1809—1849) ș.a.
Continuă măsurile represive inițiate de țarism după înăbușirea insurecției din 1830—1931. În trecere prin Varșovia, țarul ordonă închiderea gimnaziilor poloneze.
Este înfrîntă răscoala țăranilor din Galiția, condusă de activiștii democrați-revoluționari ; moare, luînd parte la lupte, E. Dembowski.

1848 Au loc izolat acțiuni revoluționare, repede înăbușite.

1851 Se desființează granița vamală dintre Polonia și Rusia.

1853—1856 Războiul Crimeei.

1855 Părinții scriitorului se mută la Weźyczyn, un sat din Mazowsze.

1858 Henryk Sienkiewicz este înscris la un liceu real din Varșovia, pe care-l va termina cu mare greutate din pricina lipsurilor bănești.

1861 Familia Sienkiewicz își vinde pământul și se mută la Varșovia.

Mișcările țărănești determină înfăptuirea reformei agrare din Rusia ; desființarea iobăgiei și împroprietărirea țăranilor. La ființă, la Varșovia, Comitetul orășenesc, transformat ulterior în Comitetul central național pentru organizarea unei noi insurecții.

1862 Conducătorii mișcării de eliberare a Poloniei : J. Dąbrowski, J. Sierakowski, W. Wróblewski ș.a., întrețin legături cu organizația ofițerilor ruși „Zemlia i volia" și cu Herțen, care va publica la Londra, în *Kolokol*, cunoscuta *Scrisoare către ofițerii ruși*, în care îi îndemna să sprijine insurecția.

1863 Detașamentele revoluționarilor polonezi sînt înfrînte : a treia încercare armată de eliberare a Poloniei este înăbușită în sînge. Între 1795—1918 Polonia a fost împărțită între imperiul țarist, Prusia și imperiul habsburgic.

1864 Se decretează eliberarea și împroprietărirea țăranilor polonezi.

1866 H. Sienkiewicz se înscrie la Universitatea din Varșovia, unde inițial, la insistența părinților, studiază dreptul și medicina.

Începe să apară la Varșovia revista *Przegląd Tygodniowy*, editată de tinerii pozitiviști polonezi.

1867 Studentul Sienkiewicz se transferă la secția de științe umanistice.

1869 Sienkiewicz începe să publice recenzii, cronici și foiletoane, în periodicele vremii, cu pseudonimul Litwos, în care se vădește adeptul ideologiei pozitiviste.

1870 Devin dominante ideile pozitiviste : renașterea Poloniei prin redresarea economiei, dezvoltarea științelor, culturalizarea maselor, emanciparea femeii, egalitatea cetățenească indiferent de naționalitate, religie și sex etc. Scriitorii mari ai vremii își însușesc ideologia pozitivistă : B. Prus, E. Orzeszkowa, H. Sienkiewicz, M. Konopnicka, G. Zapolska ș.a.

1870—1871 Războiul franco-prusian.

1872 Apare primul roman al lui Sienkiewicz, *În zadar,* în periodicul *Wieniec,* o încercare juvenilă de a descrie mediul studențesc.

E. Orzeszkowa publică romanul *Marta* — un îndemn către societate de a pregăti femeia pentru ocupații practice.

1876 Sienkiewicz pleacă în America de Nord cu un grup de prieteni ; călătoria îi va inspira volumul *Scrisori din călătoria în America* și numeroase nuvele. Aici se va contura ruptura de pozitivism.

1877 Publică nuvela *Schițe în cărbune* — un tablou critic impresionant al satului de după împroprietărire.

1877—1878 Războiul ruso-româno-turc.

1879 Se întoarce la Varșovia, după o zăbovire de doi ani prin Franța, Italia și Galiția.

1880 Asociația iluminării populare lansează lozinca culturalizării poporului, înțelegînd prin popor țărănimea. De la această dată, mișcarea muncitorească, spontană pînă aci, începe să se manifeste organizat, atestînd zădărnicia iluziilor pozitiviste.

1882 Ia ființă primul grup socialist polonez, condus de studentul Ludwik Waryński.

1882—1883 Sienkiewicz redactează periodicul *Słowo*, al cărui program era centrat pe aspirațiile burgheziei orășenești.

1884 Tipărește *Prin foc și sabie*, partea întîi din trilogia istorică, concepută cu scopul expres de „îmbărbătare a inimilor".

1885 Moare de tuberculoză prima soție a lui Sienkiewicz.

1886 Apare partea a doua a trilogiei : *Potopul.*

Începe să apară la Varșovia revista *Głos (Vocea)*, în care tinerii M. Bohusz și J. L. Popłowski vor promova programul poporanist : reprofilarea industriei pe cerințele naționale, mărirea capacității de consum a pieții interne prin îmbunătățirea situației economice și culturale a țărănimii, antiurbanismul, legătura indisolubilă cu pămîntul, tipul armonic dezvoltat în sînul naturii, curățenia etică a satului etc.

1887 Săptămînalul *Życie (Viața)* începe să răspîndească la Varșovia ideile simboliste.

E. Orzeszkowa susține, prin romanul *Pe Niemen*, că nobilimea ruinată nu se poate regenera social decît prin apropierea de țărănime.

1887—1888. H. Sienkiewicz publică ultima parte a trilogiei : *Pan Wołodyjowski.*

1888 În romanul *Kaśka Kariatyda*, G. Zapolska prezintă situația femeii ca victimă în societatea burgheză.

1889 Din cele 15 000 de ruble dăruite de un necunoscut după terminarea trilogiei istorice, Sienkiewicz instituie o bursă pentru creatorii bolnavi de ftizie.

Apare cel mai bun dintre romanele lui B. Prus, *Păpușa* — un tablou magistral al mediului orășenesc polonez din a doua jumătate a secolului al XIX-lea.

1891 Sienkiewicz scrie romanul *Fără ideal*, în care critică aristocrația pentru absența unor idealuri ferme.

1892 Apar *Scrisorile din Africa*, sugerate de o călătorie pe continentul negru.

Se înființează Partidul Socialist Polon.

1894 Romanul *Familia Polaniecki* — elogiul energiei burgheze și salvarea aristocrației prin întoarcerea la proprietatea funciară.

1895—1896 B. Prus publică în *Tygodnik Ilustrowany*, *Faraonul* — roman istoric cu rezonanțe contemporane, de epocă.

1896 *Quo vadis ?* — operă inspirată de persecuțiile creștinilor în timpul împăratului Nero, pentru care i se conferă lui Sienkiewicz, în 1905, Premiul Nobel.

1897 La Cracovia își face apariția revista simbolistă *Życie*.

1899 *Pământul făgăduinței*, de Wl. Reymont, frescă poporanistă a urbei industriale.
St. Przybyszewski (1868—1927) publică la Cracovia, în lunarul *Życie*, articolul *Confiteor*, un manifest al principiilor simboliste.

1900 *Cavalerii teutoni* — evocare a împrejurărilor care au premers și au pregătit bătălia de la Grünwald dintre

polonezi, aliați cu lituanienii, și cavalerii Ordinului teuton.

1902—1908 Reymont publică tetralogia campestră *Țăranii*, pentru care va primi, în 1924, Premiul Nobel.

1910 În romanul *Vîrtejuri*, Sienkiewicz vădește neînțelegerea forțelor și obiectivelor sociale ale revoluției din 1905—1907.

1911 Romanul *Prin pustiu și junglă*.

1914 Publică o parte din romanul, neterminat, *Legiunile*, pe care intenționa să-l dedice legiunilor poloneze conduse de Dąbrowski.

Începe primul război mondial : la 7 noiembrie 1918, Polonia își va recăpăta independența națională.

1916 *17 noiembrie* Moare, la Vevey, în Elveția, Henryk Sienkiewicz. A fost adus în țară abia în 1924 și înmormîntat cu fast și prețuire la catedrala Sf. Ioan din Varșovia.

ST. V.

NOTA TRADUCĂTORULUI

Ediția de față este a doua traducere în limba română a romanului *Familia Polaniecki* de Henryk Sienkiewicz. Cea dintîi, apărută în anul 1942, reproduce destul de lejer o versiune franceză prescurtată aproape la jumătate față de textul polonez îndeosebi prin masacrarea stăruitoarelor introspecții psihologice [1]. Asemenea reduceri subțiază considerabil tenta psihologică, *Familia Polaniecki* apărînd astfel doar ca un roman social și de moravuri. La aceasta se adaugă erorile și omisiunile de tot felul — de la cuvinte izolate, la expresii, propoziții, fraze și chiar capitole întregi — care conduc în final la o imagine substanțial modificată a originalului.

Versiunea actuală reprezintă prima traducere integrală în românește, efectuată după Henryk Sienkiewicz, *Rodzina Polanieckich*, Państwowy Instytut Wydawniczy, Varșovia, 1958, vol. I (partea I și a II-a), 492 p., vol. II (partea a III-a), 352 p. Tălmăcitorul s-a străduit și de astă dată să respecte întru totul particularitățile textului de origine. Curățat de latinismele și arhaismele vizînd îndeosebi terminologia militară din creațiile istorice, romanul a fost transpus într-o limbă mult mai apropiată de sensibilitatea cititorului contemporan ; limbă ale cărei caracteristici esențiale corespund întocmai atributelor oralității — simplitate, limpezime și spontaneitate.

---

[1] Henryk Sienkiewicz, *Neamul Polaniecki*. Trad. de Al. Iacobescu, Editura „Universul", București, 1942, 460 p.

Întrucît în redarea numelor proprii am respectat întotdeauna grafia originală, excepție făcînd doar unele denumiri intrate mai de mult în limba română în forme modificate în funcție de scrierea fonetică, *Varșovia, Cracovia,* spre exemplu, iată cîteva indicații de pronunție pentru ușurarea citirii lor : *ą* = o^n (*o* nazal) ; *ę* = e^n (*e* nazal) ; *c* = *ț* ; *j* = *ĭ* (*i* scurt) ; *ł, ó* = *u* ; *cz, ci, ć* = *č* (ci) ; *rz, ʒi, ź* = *j* ; *sz, ś* = *ș* (și).

PARTEA ÎNTÎI

I

Era ora unu după miezul nopții, cînd Polaniecki se apropia de conacul de la Krzemień. În anii copilăriei, mai fusese de două ori în acest sat, unde mama, rudă îndepărtată cu prima soție a proprietarului de acum, îl aducea în timpul vacanței. Polaniecki se străduia să-și reamintească locurile, dar imaginile se închegau cu greutate. Noaptea, la lumina lunii, totul căpăta forme schimbate. Peste cîmpuri și poiene, prin lunci, se așternea o ceață alburie, astfel că împrejurimile păreau un lac nemărginit, iluzie întărită și de corul broaștelor care se auzeau prin pîcla scămoasă. Era o noapte de iulie, senină și luminată de luna plină. În răstimpuri, cînd broaștele tăceau, se auzeau cristeii cîntînd prin lunca acoperită de rouă, iar uneori, de departe, dinspre iazurile noroioase, ascunse de tufișurile de arin, răzbătea, parcă de sub pămînt, chemarea înfundată a buhailor de baltă.

Polaniecki nu putea rămîne indiferent la farmecul acestei nopți de vară. O simțea apropiată, și această apropiere era cu atît mai intensă, cu cît mai înainte nu venise prea des în țară ; abia cu doi ani în urmă se întorsese pentru totdeauna din străinătate, unde își petrecuse prima tinerețe, iar după aceea se ocupase cu treburi negustorești. Acum, cînd intra în sătucul acesta adormit, își aducea aminte de propria copilărie, pentru că era legată

de mama lui care nu mai trăia de cinci ani, şi pe de altă parte, pentru că necazurile şi grijile acestei copilării, în comparaţie cu cele de azi, i se păreau cu totul neînsemnate.

În sfîrşit, brişca intră în satul care începea la crucea înălţată pe o ridicătură de pămînt ; se aplecase mult într-o parte şi ameninţa să cadă. Polaniecki o ţinea minte, deoarece odinioară fusese înmormîntat aici un spînzurat, pe care-l găsiseră atîrnînd de o creangă în păduricea învecinată, de aceea oamenii se temeau să treacă noaptea prin acest loc.

Dincolo de cruce, începeau primele colibe. Oamenii se culcaseră. La nici o fereastră nu se vedea lumină. Cît cuprindeai cu ochii, pe fundalul întunecat al cerului, luceau doar acoperişurile caselor, care păreau de argint, cărunte, în bătaia lunii. Unele clădiri erau văruite şi răsfrîngeau o lumină alb-verzuie ; altele, ascunse în livezile de vişini, prin cîmpurile de floarea soarelui sau de fasole pe araci, abia se iţeau din întuneric. Prin curţi lătrau cîinii, dar parcă prin somn, însoţind orăcăitul broaştelor, cîntecul cristeilor, al stîrcilor, toate glasurile unei nopţi de vară, întărite şi mai mult de liniştea din jur.

Înaintînd încet pe drumul nisipos, brişca intră în cele din urmă pe aleea întunecată, împestriţată ici şi colo de lumina care se furişa printre frunze. La capătul aleii fluierau alene paznicii de noapte. Nu departe, albea conacul ; cîteva ferestre erau luminate. Cînd brişca durui la intrare, din casă ieşi un slujitor tînăr, care-l ajută pe Polaniecki să coboare ; se apropie şi un paznic, însoţit de doi cîini albi, foarte tineri şi blînzi se vede, fiindcă în loc să latre, începură să se gudure, să sară pe musafiri şi să se arate atît de bucuroşi la venirea lui, încît paznicul fu nevoit să le domolească avîntul cu ajutorul bătului.

Slujitorul luă din brişcă lucrurile lui Polaniecki, în timp ce acesta, după o clipă, intră în sufragerie, unde-l aştepta ceaiul. Lîngă unul din pereţi, se afla un bufet de nuc, alături un orologiu cu greutăţi mari şi cu cuc, iar

de cealaltă parte atîrnau două portrete nu prea grozave de femei în veşminte din secolul al XVIII-lea. La mijloc era o masă acoperită cu o faţă de masă albă, înconjurată de scaune cu spătare înalte. Încăperea, luminată puternic şi plină de aburul care se ridica din samovar, arăta ospitalieră şi veselă.

Polaniecki începu să se plimbe în jurul mesei, dar scîrţîitul propriilor ghete îl deranja în liniştea adîncă, aşa că se apropie de fereastră şi începu să privească la curtea luminată de lună, unde cei doi cîini albi, care-l întîmpinaseră cu atîta bucurie, se alergau unul pe altul.

După cîtva timp, uşa de la camera alăturată se deschise şi intră o tînără în care Polaniecki mai mult ghici pe fiica proprietarului de la Krzemień, născută de a doua soţie a lui. La vederea ei, se retrase din cadrul ferestrei şi, apropiindu-se de masă în ghetele-i cu scîrţ, se înclină şi îşi spuse numele.

Fata îi întinse mîna şi răspunse :

— Ştiam de venirea dumitale din telegramă. Tata nu se simte prea bine, şi a trebuit să se culce, dar mîine te va întîmpina cu bucurie.

— Nu e vina mea că am sosit atît de tîrziu, se scuză Polaniecki, trenul ajunge la Czerniów abia la unsprezece.

— Iar de la Czerniów mai sînt încă două mile-pînă la Krzemień. Tata mi-a spus că ai mai fost pe aici.

— Da, veneam cu mama cînd dumneata nu erai încă pe lume.

— Ştiu, eşti rudă cu tata.

— Într-adevăr, sînt rudă cu prima soţie a domnului Plawicki.

— Tata ţine foarte mult la legăturile de familie, oricît de îndepărtate ar fi, răspunse tînăra.

Şi începu să toarne ceaiul, împrăştiind cu cealaltă mînă aburul care se ridica din samovar şi-i acoperea ochii. Cînd discuţia se întrerupea, nu se auzea decît

ticăitul ceasului. Polaniecki, pe care-l interesau femeile tinere, se uita cu luare-aminte la domnişoara Plawicka. Aceasta era de statură mijlocie, destul de zveltă, avea părul negru, faţa blîndă, dar parcă stinsă, tenul puţin bronzat de soare, ochii albaştri şi gura foarte frumoasă. Chipul ei arăta o femeie liniştită şi delicată. Polaniecki, căruia nu i se părea urîtă, dar nici prea frumoasă, îşi spuse în gînd că e totuşi destul de drăguţă, că poate să fie bună, şi sub aparenţa nu prea strălucitoare poate ascunde multe calităţi proprii fetelor de la ţară. Deşi tînăr, viaţa îl învăţase adevărul potrivit căruia femeile, cînd le cunoşti mai de aproape, cîştigă în avantaje, în timp ce bărbaţii pierd mai întotdeauna. Cît despre domnişoara Plawicka, auzise că toată gospodăria de la Krzemień, ruinată aproape cu totul, sta pe umerii ei, din care pricină era una dintre cele mai muncite fiinţe de pe lume. Aşa că, avînd în vedere necazurile care o împovărau, i se părea prea liniştită şi senină. Afară de aceasta, se gîndi că mai mult ca sigur vrea să se culce. Ochii mijiţi în lumina lămpii atîrnate de tavan întăreau această impresie.

Examenul s-ar fi încheiat în mare în favoarea ei, dacă discuţia dintre ei nu s-ar fi legat cu anume greutate. Lucru explicabil, întrucît se vedeau pentru prima dată. Pe de altă parte, îl întîmpinase singură, ceea ce pentru o domnişoară putea fi destul de stînjenitor. În sfîrşit, ştia că Polaniecki nu venise în vizită la ei, ci după bani. Într-adevăr, aceasta era realitatea. Cu mulţi ani în urmă, mama lui plătise douăzeci şi ceva de mii de ruble pentru ipoteca asupra moşiei Krzemień, pe care Polaniecki voia să le ia înapoi, mai întîi pentru că se întîrziase foarte mult cu plata dobînzilor, iar în al doilea rînd, pentru că, fiind unul dintre proprietarii unei Case de comerţ din Varşovia, intrase în tot felul de afaceri şi avea nevoie de capital. Era hotărît, de aceea, să nu facă nici un fel de concesii şi să-şi recapete neapărat ce era al lui. În problemele de acest fel îşi impusese întotdeauna să se arate

un om inflexibil. Poate că nu era așa din fire, dar își făcuse din inflexibilitate un principiu și în același timp o chestiune de amor propriu. Prin urmare, exagera adesea, cum fac de obicei oamenii care își pun ceva în minte.

Așa se întîmpla și acum cînd, uitîndu-se la această domnișoară drăguță, dar evident somnoroasă, își repetă în gînd, cu toată compătimirea care i se trezea în suflet :

„Toate sînt bune, dar trebuie să-mi dați banii."

Iar după o clipă, rosti :

— Am auzit că dumneata te ocupi de toate, îți place într-adevăr gospodăria ?

— Îmi place foarte mult Krzemień, îi răspunse domnișoara Pławicką.

— Cînd eram copil, și mie îmi plăcea la Krzemień. N-aș vrea însă în ruptul capului să mă ocup cu administrația moșiei... Condițiile sînt atît de dificile...

— Da, sînt dificile... Facem și noi ce ne stă în putință.

— Adică dumneata faci tot ce-ți stă în putință.

— Îl ajut pe tata care-i suferind.

— Eu nu mă pricep la astfel de treburi, dar după cîte văd și aud, trag concluzia că cea mai mare parte din agricultori nu pot conta pe un viitor prea bun.

— Contăm pe ajutorul Providenței...

— Asta se poate, dar creditorii n-au cum să fie trimiși la ea.

Fața domnișoarei Pławicka deveni purpurie, și urmă o clipă de tăcere stînjenitoare.

În acest timp, Polaniecki își spuse :

„Dacă tot ai început, mergi pînă la capăt".

Și rosti :

— Domnișoară, îngăduie-mi să-ți comunic scopul venirii mele.

Tînăra îi aruncă o privire în care Polaniecki putu să citească : „Abia ai venit, e atît de tîrziu, iar eu abia mă mai țin pe picioare de oboseală, o delicatețe elementară ar

trebui să te împiedice să începi acum o discuție atît de nepotrivită."

Îi răspunse însă cele ce urmează :

— Eu știu de ce ai venit, dar poate că e mai bine să vorbești despre asta cu tatăl meu.

— Prea bine, te rog să mă ierți, dădu înapoi Polaniecki.

— Domnule, eu te rog să mă ierți. Oamenii au dreptul să ceară ce-i al lor, iar eu sînt obișnuită cu asta. Astăzi însă este sîmbătă, iar sîmbăta sînt atîtea de făcut. De altfel, în problemele de felul acesta, înțelegi și dumneata ?... Cîteodată, cînd vin evreii, mă descurc singură. Dar de astă dată aș prefera ca dumneata să vorbești cu tata. E mai bine pentru amîndoi.

— Atunci pe mîine, se grăbi Polaniecki, care n-avu curajul să-i spună că în probleme financiare vrea să fie tratat ca un evreu.

— Mai dorești puțin ceai, domnule ?

— Nu, mulțumesc. Noapte bună, domnișoară.

Și ridicîndu-se, îi întinse mîna, dar tînăra i-o dădu pe a ei cu mult mai multă reținere decît la venire, așa că Polaniecki abia îi atinse vîrful degetelor.

Iar la plecare îi spuse :

— Slujitorul te va conduce în camera dumitale...

Și Polaniecki rămase singur. Era puțin contrariat și nemulțumit de sine, dar nu voia s-o recunoască nici față de el însuși. Dimpotrivă, începu să se convingă că procedase bine, întrucît nu venise aici să se piardă în politeturi, ci pentru bani. Dacă-l va socoti un necioplit, cu atît mai bine, fiindcă așa se întîmplă întotdeauna ; cu cît creditorul este mai nesuferit, cu atît debitorii se fac luntre și punte să-i dea banii mai repede.

Dar gustul de cenușă era mai puternic decît acest raționament, deoarece o voce îi șoptea lui Polaniecki că de astădată nu era vorba numai de bună-creștere, ci și de puțină milă pentru această femeie chinuită. Pe de altă parte, înțelegea că, purtîndu-se atît de aspru, își satis-

făcea doar propria poză ; nu inima și nici instinctele înnăscute. Mai era supărat întrucîtva și pe domnișoara Pławicka, pentru că-i plăcuse. În această domnișoară, ca și în satul adormit sau în noaptea cu lună, regăsise ceva apropiat, ceva ce căutase în zadar la femeile din străinătate, ceva ce-l înduioșase mai mult decît se aștepta. Dar oamenii se rușinează adesea și de simțămintele vrednice de laudă. Polaniecki se rușina și el de propriile emoții, așa că se hotărî să se arate neîndurător a doua zi și să-l strîngă cu ușa pe bătrînul Pławicki fără să mai țină seama de tot felul de scrupule.

În acest timp, slujitorul îl conduse în camera lui. Polaniecki îl concedie numaidecît și rămase singur. Era aceeași încăpere în care dormea cînd venea aici cu mama lui, pe vremea cînd mai trăia prima soție a domnului Pławicki. Amintirile îl năpădiră din nou. Ferestrele dădeau spre grădina dincolo de care se afla iazul ; în apă se oglindea luna. Iazul se zărea mai bine decît odinioară, cînd îl ascundea vederii un frasin bătrîn, pe care se vede că-l frînsese vreo furtună, fiindcă în locul lui se înalța doar trunchiul cu ruptura proaspătă în partea de sus. Lumina lunii părea că se concentrează în această răjghinătură care strălucea foarte puternic. Totul făcea o impresie de liniște adîncă. Polaniecki, care trăia la oraș absorbit de treburile comerciale, așadar într-o continuă încordare a capacităților fizice și intelectuale, într-o alertă permanentă, resimțea profund atmosfera de tihnă a satului care-l înconjura ; efectul ei era acela al unei băi calde după o trudă epuizantă. Se relaxa treptat. Încercă să se gîndească la afacerile lui, cum se vor rezolva, dacă îi vor aduce pierdere sau cîștig, în sfîrșit, la partenerul lui, Bigiel, la felul în care acesta se va descurca în absența lui cu tot felul de probleme ; zadarnic însă. În schimb, începu să se gîndească la domnișoara Pławicka. Persoana ei, cu toate că-i făcuse o impresie bună, îi era indiferentă, fie și pentru că abia o cunoscuse. Dar îl preocupa

ca tip. El avea peste treizeci de ani, era deci la vîrsta cînd instinctul îl împinge pe bărbat cu o forță neînduplecată să-și întemeieze un cămin, să-și ia o soție și să pună bazele unei familii. Cel mai acerb pesimism rămîne fără putere în fața acestui instinct ; nimic nu te poate apăra de el, nici arta și nici vreo altă preocupare. Prin urmare, se căsătoresc pînă și mizantropii, cu toată filozofia lor potrivnică, artiștii, înrobiți de arta lor, ca și toți acei oameni care pretind că investesc în diferite activități nu o parte, ci tot sufletul lor. Excepțiile confirmă regula, colectivitatea nu poate trăi numai cu minciuni convenționale, nu poate evolua împotriva legilor naturii. În cele mai multe cazuri nu se căsătoresc doar aceia care sînt împiedicați s-o facă de aceeași forță care creează căsnicia, adică aceia care au fost dezamăgiți în dragoste. Iată de ce, dacă nu totdeauna, celibatul este, cel mai adesea, o tragedie ascunsă.

Polaniecki nu era nici mizantrop și nici un adept al teoriilor împotriva căsătoriei. Din contră, voia să se căsătorească și era convins că trebuie s-o facă. Simțea că-i venise timpul și își căuta o femeie în lumea din jurul lui. Așa se explică interesul mare pe care i-l stîrneau femeile, mai ales domnișoarele. Cu toate că petrecuse cîțiva ani în Franța și în Belgia, nu se dăduse în vînt după dragostea femeilor căsătorite, decît în cazul cînd acestea erau foarte lesne de cucerit. Era un om energic și întreprinzător, care susținea că numai leneșii pot să se țină de romanțuri cu femeile căsătorite, că, în genere, asedierea soțiilor altora era posibilă doar acolo unde oamenii au foarte mulți bani, prea puțină cinste și nimic de făcut, așadar în societățile în care există o clasă întreagă îmbogățită și cufundată de mult într-o distinsă inactivitate de salon, într-o viață nimicnică. El însuși era într-adevăr foarte ocupat, dar fiindcă voia să se îndrăgostească pentru a se căsători, numai domnișoarele îi stîrneau o atracție sufletească și fizică la fel de mare. Ori de cîte ori

întîlnea vreuna în calea sa, înainte de toate își punea întrebarea : „Nu-i oare ea ?“ sau cel puțin : „Așa arată ea ?“ Acum gîndurile i se roteau în chip asemănător în jurul domnișoarei Pławicka. Mai înainte auzise multe despre ea de la o rudă a ei, care locuia la Varșovia, și auzise lucruri bune, emoționante chiar. Fața ei calmă, blajină, îi stăruia înaintea ochilor. Își aduse aminte de mîinile ei, foarte frumoase, cu degete lungi, deși puțin arse de soare ; de ochii ei albaștri închis și de semnul mic și negru pe care-l avea deasupra gurii. Îi plăcuse și glasul ei. În plus, deși își repeta hotărîrea de a nu face nici o concesie, pentru a-și recăpăta banii, era furios pe soarta care-l adusese la Krzemień ca pe un creditor. Vorbindu-și în limbaj negustoresc, își spuse : „Soiul este bun, dar nu trebuie să mă mai gîndesc la ea, fiindcă nu pentru asta am venit aici“.

Se gîndi totuși, și încă atît de mult, încît după ce se dezbrăcă și se culcă, nu putu să adoarmă vreme îndelungă. Cocoșii începură să cînte, ferestrele să albească și să se înverzească, iar el vedea încă sub pleoapele închise fruntea senină a domnișoarei Pławicka, alunița ei deasupra gurii și mîinile care-i turnau ceaiul. După aceea, cînd somnul începu să-l cuprindă, i se păru că ține aceste mîini într-ale lui și le atrage spre sine. A doua zi se trezi tîrziu și, aducîndu-și aminte de domnișoara Pławicka, își spuse în gînd : „Da, așa trebuie să arate ea !“

II

La drept vorbind, îl trezi slujitorul care-i aduse cafeaua și-i luă hainele să le curețe. Połaniecki îl întrebă dacă ai casei n-au obiceiul să coboare în sufragerie la micul dejun.

— Nu, răspunse feciorul, fiindcă domnișoara se scoală de dimineață, iar domnul Pławicki doarme pînă tîrziu...

— Și domnișoara s-a sculat ?

— Domnișoara e la biserică.

— Ai dreptate, azi e duminică. Dar domnișoara nu se duce însoțită de tatăl ei ?

— Nu, domnul Pławicki merge la liturghie, și pe urmă se duce la canonic, așa că domnișoara preferă slujba de dimineață.

— Stăpînii tăi ce fac duminica ?

— Stau acasă. La prînz vine și domnul Gątowski.

Pe acest Gątowski, Połaniecki îl știa de cînd era copil. Pe atunci îl poreclea „ursulețul", pentru că era un băiat gras, neîndemînatic și tăcut. Slujitorul îi spuse că tatăl domnului Gątowski murise cu șase ani în urmă, iar tînărul își administrează singur moșioara vecină — Jałbrzyków.

— Și vine aici în fiecare duminică ? întrebă Połaniecki.

— Cîteodată vine și în celelalte zile, seara.

„Un concurent !" se gîndi Połaniecki.

După o clipă, întrebă din nou :

— Domnul Pławicki s-a sculat ?

— Trebuie să fi sunat, fiindcă Józef s-a dus la dumnealui.

— Care Józef ?

— Cameristul.

— Și tu ce ești ?

— Eu sînt ajutorul lui.

— Du-te și întreabă cînd pot să-l văd.

Flăcăiandrul ieși și reveni după o clipă.

— Domnul Pławicki a poruncit să vă spun că după ce se îmbracă, vă cheamă.

— Bine.

Slujitorul plecă ; Połaniecki rămase de unul singur și așteptă sau mai degrabă se plictisi destul de multă vreme. În sfîrșit, cînd începuse să-și piardă răbdarea și voia să iasă în grădină, veni Józef și-l înștiință că domnul Pławicki îl poftește.

Apoi îl conduse printr-un coridor lung la camera bătrînului, care se afla în cealaltă parte a casei. Polaniecki intră și, la început, nu-l recunoscu pe domnul Plawicki. Și-l amintea ca pe un bărbat în puterea vîrstei și foarte arătos, acum însă înaintea lui se afla un om bătrîn, cu fața zbîrcită ca un măr copt, căreia mustățile mici, cănite, se căzneau zadarnic să-i dea un aer de tinerețe. Mustața, ca și părul negru, pieptănat cu cărare, nu izbuteau să arate decît pretențiile încă mari ale posesorului.

Domnul Plawicki își deschise brațele :

— Stach ! Ce mai faci, dragă băiete ? Vino aici !

Și arătînd spre jiletca-i albă, îi luă în mîini capul lui Polaniecki și-l strînse la piept, gîfîind de emoție.

Îmbrățișarea dură multă vreme, pînă și pentru Polaniecki mult prea multă ; în sfîrșit, domnul Plawicki spuse :

— Ia să te văd ! Ești leit Anna, da, leit Anna. Biata, draga mea Anna !

Și domnul Plawicki izbucni în plîns, apoi își șterse cu inelarul pleoapa dreaptă, pe care, între noi fie vorba, nu era nici o lacrimă, și repetă :

— Leit Anna !... Mama ta a fost întotdeauna cea mai bună rudă a mea, care mi-a dorit numai binele.

Polaniecki sta înaintea lui încurcat și puțin amețit de primirea, la care nu se aștepta, și de mirosul de fixativ, pudră și diferite parfumuri emanate de fața, mustățile și de jiletca domnului Plawicki.

— Ce mai faci, unchiulețule ? întrebă într-un tîrziu, socotind că acest apelativ, pe care-l folosise și în anii copilăriei, se potrivea cel mai bine cu primirea sărbătorească a bătrînului.

— Ce fac ? repeta domnul Plawicki, apoi, dragul meu, cred că n-o mai duc mult ! Dar tocmai de aceea te întîmpin cu și mai multă bucurie în casa mea... ca un adevărat părinte !... Iar dacă binecuvîntarea unui om aflat în pragul morții, a unui om care este în același timp și

cel mai vîrstnic membru al familiei, are vreun preț în ochii tăi, ți-o dau din toată inima.

Și luîndu-i pentru a doua oară în mîini capul lui Polaniecki, îl sărută și făcu asupra lui semnul crucii. Tînărul se zăpăci și mai mult, iar pe față i se răsfrînse iritarea. Mama lui era ruda și prietena primei soții a domnului Pławicki. Cu el însă, din cîte își amintea, n-avusese niciodată legături prea strînse, astfel că primirea aceasta entuziastă, căreia era nevoit să-i facă față, îi era foarte neplăcută. La urma urmei, Polaniecki nu nutrise nici cele mai slabe sentimente familiale pentru domnul Pławicki, așa că își spuse în gînd : „Maimuțoiul ăsta mă binecuvîntează, în loc să vorbească despre bani", și-l cuprinse o mînie care-i putea fi într-adevăr utilă în lămurirea lucrurilor. În acest timp, domnul Pławicki zise :

— Acum ia loc, dragă băiete, și simte-te ca la tine acasă.

Polaniecki se așeză și începu să vorbească :

— Iubite unchiule, această vizită îmi face o plăcere deosebită. Aș fi venit chiar dacă n-aveam nici un interes, dar dumneata știi că mă aflu aici și în legătură cu o problemă pe care mama...

Aici domnul Pławicki îi puse mîna pe genunchi și-l opri :

— Ai băut cafeaua ? îl întrebă.

— Am băut-o, răspunse Polaniecki deconcertat.

— Fiindcă Marynia se duce cu noaptea-n cap la biserică. Te rog să mă ierți și pentru că nu ți-am cedat camera mea, dar eu sînt un om bătrîn și m-am obișnuit să dorm aici. Ăsta-i cuibul meu.

Spunînd acestea, îi arătă încăperea cu un gest larg.

Fără să vrea, Polaniecki îi urmări cu privirea mișcarea mîinii. Odinioară, această cameră era pentru el o tentație continuă, deoarece aici se afla panoplia cu armele domnului Pławicki. Față de vremurile îndepărtate, nu se schimbase decît tapetul, care acum era trandafiriu, în-

fățișînd în pătrate fără număr păstorițe tinere, îmbrăcate *à la* Watteau [1], pescuind cu undița. La fereastră era o măsuță de toaletă, acoperită cu un șervețel alb, cu oglinda în ramă argintie, tixită cu tot felul de borcănașe, cutiuțe, sticluțe, perii, piepteni, pile de unghii etc. Alături, în colț, trona colecția de pipe cu cozi de chihlimbar ; pe perete, deasupra canapelei, un cap de mistreț, iar sub pipe, două puști cu țeavă dublă, o tolbă, trîmbițe și alte ustensile de vînătoare ; în fund era o masă, pe care se înălța un vraf de hîrtii, și policioara cu cărți ; peste tot o sumedenie de lucruri, mai mult sau mai puțin folositoare și frumoase, care spuneau că locuitorul acestei încăperi este osia în jurul căreia se învîrte toată casa. Într-un cuvînt, era camera unui holtei bătrîn și egoist, care exprima o grijă măruntă pentru comoditatea și pretențiile lui. Polaniecki n-avea nevoie de cine știe ce perspicacitate, ca să-și dea seama că domnul Pławicki nu și-ar fi cedat camera pentru nimeni și nimic în lume.

Dar amfitrionul ospitalier continuă :

— Te-ai simțit bine ? Cum ai dormit ?

— Mulțumesc, grozav, m-am trezit destul de tîrziu.

— Cred că ai să stai la mine cel puțin vreo săptămînă.

Polaniecki, care avea o fire impulsivă, mai că zvîcni de pe scaun.

— Unchiule, cred că știi și dumneata că la Varșovia am o mulțime de afaceri și un asociat care acum face toată treaba singur. Așa că sînt nevoit să plec cît mai repede, de aceea aș dori să rezolv încă astăzi problema pentru care am venit.

La acestea, domnul Pławicki răspunse cu o gravitate binevoitoare :

---

[1] *Antoine Watteau* (1684—1721), celebru pictor francez, avînd ca subiecte preferate scene campestre și serbări galante ; desenator și colorist renumit.

— Nu, băiatul meu. Astăzi este duminică, și pe urmă, simțămintele familiale se cuvine să stea înaintea afacerilor. Azi te întîmpin și te primesc ca pe o rudă, mîine, dacă vrei, poți să vii ca un creditor. Asta e ! Astăzi a venit la mine scumpul meu Stach, băiatul Annei. Pînă mîine ! Așa trebuie să fie, Stach. Ți-o spune o rudă mai în vîrstă, care te iubește și pentru care trebuie s-o faci...

Polaniecki se încruntă puțin, dar după o clipă răspunse :

— Atunci, fie și pe mîine.

— Ei, acum a vorbit prin tine Anna... Fumezi lulea ?

— Nu. Fumez numai țigări.

— Rău faci, crede-mă. Dar pentru musafiri am și țigări.

Vorbirea le fu întreruptă de uruitul trăsurii care opri la intrare.

— E Marynia, vine de la slujba de dimineață, lămuri domnul Plawicki.

Uitîndu-se pe fereastră, Polaniecki zări o domnișoară trandafirie cu pălărie de pai, care cobora din trăsurică.

— Ai cunoscut-o pe Marynia ? întrebă domnul Plawicki.

— Am avut plăcerea... ieri.

— Scumpa mea copilă ! Nu mai e nevoie să-ți spun că trăiesc numai pentru ea...

Tocmai atunci se deschise ușa și un glas tineresc întrebă :

— Se poate ?

— Se poate, se poate ; este și Stach aici ! răspunse bătrînul.

Marynia intră repede, cu pălărioara ei agățată cu panglici pe umăr și, îmbrățișîndu-și tatăl, îi întinse mîna lui Polaniecki. În rochia de percal roz arăta foarte vioaie și frumoasă. Era în ea ceva din atmosfera de duminică și din răcoarea dimineții senine și luminoase. Avea părul cam ciufulit din cauza pălăriei, obrăjorii rumeni, iradia

tinerețe. Polaniecki avu impresia că azi era mai veselă și mai frumoasă decît ieri.

— Liturghia și predica o să fie astăzi ceva mai tîrziu, îi spuse tatălui, fiindcă preotul a plecat îndată după slujba de dimineață la moară, s-o spovedească pe Siatkowska; îi este foarte rău. Așa că, dragă papá, mai ai vreo jumătate de oră.

— Foarte bine, răspunse Plawicki. În acest timp, o să-l cunoști mai bine pe Stach Polaniecki. Îți spun, e leit Anna! Dar tu n-ai văzut-o niciodată. Marynia, să nu uiți, mîine, dacă va voi, va fi creditorul nostru, astăzi însă e rudă și musafir.

— Bine, se bucură domnișoara, o să avem o duminică mai veselă.

— Cu toate că aseară dumneata te-ai culcat atît de tîrziu, spuse Polaniecki, astăzi ai fost la utrenie.

Fata îi răspunse bucuroasă :

— La utrenie ne ducem numai eu și bucătarul, ca să avem timp după aceea să ne gîndim la masa de prînz.

— Domnișoară, ieri am uitat să-ți spun, adăugă Polaniecki, că doamna Emilia Chwastowska îți transmite complimente.

— N-am mai văzut-o pe Emilia de un an și jumătate, dar ne scriem destul de des. Ea trebuie să plece la Reichenhall pentru fetița ei.

— Era într-adevăr gata de plecare.

— Fetița ce face ?

— Pentru cei doisprezece ani ai ei, a crescut peste măsură și este foarte anemică. Nu pare să fie prea sănătoasă.

— Dumneata te duci des pe la Emilka ? îl mai întrebă.

— Destul de des. Este aproape singura mea cunoștință la Varșovia, iar la doamna Emilia țin foarte mult.

— Spune-mi, dragul meu, întrebă domnul Plawicki luînd de pe masă o pereche de mănuși curate și presîn-

du-le în buzunarul de la piept, ce faci tu la Varşovia, cu ce te ocupi ?

— Sînt ceea ce se cheamă un om de afaceri. Am o casă de consignaţie-comerţ în tovărăşie cu un oarecare Bigiel. Fac speculă cu cereale, zahăr, uneori cu lemne şi cu ce se mai nimereşte.

— Te întreb, fiindcă eu am auzit că eşti inginer.

— Sînt specialist în probleme tehnice. Dar după ce m-am întors în ţară, n-am găsit post în nici o fabrică, aşa că m-am apucat de comerţ, despre care am oarecare cunoştinţe ; pe de altă parte, intrasem de patru ani în întreprinderea de comerţ, chiar dacă toată treaba o făcea numai Bigiel. Specialitatea mea sînt însă coloranţii.

— Cum ai spus ? se miră domnul Plawicki.

— Coloranţii.

— Acum trăim asemenea timpuri, încît sîntem siliţi să facem de toate, remarcă grav bătrînul. Nu eu sînt acela care să ţi-o ia în nume de rău. Dacă-şi păstrează tradiţiile sfinte ale familiei, nici o profesie nu înjoseşte omul.

Iar Polaniecki care, la vederea domnişoarei, îşi recăpătase umorul şi se amuza de *grandezza* domnului Plawicki, îşi arătă dinţii sănătoşi într-un zîmbet larg şi răspunse :

— Slavă Domnului !

Domnişoara Marynia zîmbi la rîndul ei şi reluă :

— Emilia, care ţine şi ea destul de mult la dumneata, mi-a scris odată că eşti foarte priceput în afaceri.

— Asta pentru că la noi numai cu evreii ne înţelegem mai greu, în rest concurenţa e foarte slabă. Dar şi cu evreii putem găsi un limbaj comun, dacă nu scoatem tot felul de manifeste antisemite. Cît despre doamna Emilia, ea se pricepe la afaceri tot atît cît se pricepe şi micuţa Litka.

— Da, ea n-a avut niciodată înclinaţii practice. Dacă nu l-ar fi avut pe fratele soţului, domnul Teofil Chwastowski, ar fi pierdut toată averea. Domnul Teofil o iubeşte foarte mult pe Litka.

— Cine n-o iubește pe Litka ? Eu sînt cel dintîi care nu mai pot după ea. E un copil atît de ciudat, atît de drag ! Află, domnișoară, că am o mare slăbiciune pentru ea.

Marynia se uită cu luare-aminte la fața lui sinceră, expresivă și gîndi :

„Este un impulsiv, dar are suflet bun".

Domnul Plawicki observă între timp că se apropie vremea liturghiei și începu să-și ia rămas bun de la Marynia, ca și cînd ar fi plecat într-o călătorie de cîteva luni, apoi făcu semnul crucii asupra capului ei și își luă pălăria. Domnișoara strînse mîna lui Polaniecki mai tare decît ultima oară, cînd îl lăsase singur, iar acesta, urcînd în trăsurică, își repetă în gînd :

„Oho, e grozav de frumoasă ! Simpatică foc !..."

Dincolo de alee, pe care Polaniecki o străbătuse cu o zi înainte, trăsurica ieși pe drumul străjuit din loc în loc, la distanțe inegale, de mesteceni bătrîni și scorburoși. De o parte se întindea cîmpul de cartofi, de cealaltă parte un lan uriaș de secară, cu spicele îngreuiate și aplecate, care părea că doarme în aerul liniștit și în lumina puternică a soarelui. Printre mesteceni zburau pe dinaintea trăsuricii cotofene și pupeze. În depărtare, pe cărările care șerpuiau prin grîiele gălbui, se vedeau, mergînd cufundate pînă la subțiori, fetele din sat ; cu băsmăluțe roșii pe cap, semănau cu macii înfloriți.

— Frumoasă secară, se minună Polaniecki.

— Da, nu e rea. Omul face ce poate, iar Dumnezeu dă cît vrea. Ești tînăr, dragul meu, așa că-ți dau un sfat care-o să-ți fie de folos în viitor. Fă întotdeauna ce trebuie să faci, restul lasă-l în seama lui Dumnezeu. El știe cel mai bine de ce avem nevoie. Recolta o să fie bună anul ăsta, eu am știut-o dinainte, pentru că Dumnezeu, cînd vrea să mă vestească de ceva, îmi trimite totdeauna un semn.

— Cum așa ? întrebă Polaniecki uimit.

— În spatele colecţiei de pipe, nu ştiu dacă ai băgat de seamă unde se află, ori de cîte ori trebuie să mi se întîmple ceva rău, apare un şoarece cîteva zile la rînd.

— Cred că e vreo gaură în duşumea.

— Nu e nici o gaură, răspunse domnul Plawicki, mijindu-şi ochii şi clătinînd tainic din cap.

— N-ai încercat să aduci o pisică ?

— Nu, fiindcă dacă voia lui Dumnezeu este ca acest şoarece să fie pentru mine un semn prevestitor, eu nu vreau să mă pun împotrivă. Anul ăsta n-am văzut nimic. I-am şi spus Maryniei... Poate că Dumnezeu vrea să ne arate în acest fel că veghează asupra familiei noastre. Ascultă la mine, dragul meu, ştiu că lumea vorbeşte că sîntem ruinaţi, sau că ne aflăm într-o situaţie foarte proastă. Judecă şi tu : Krzemién, împreună cu Skoki, Magierówka şi Suchocin, are aproape trei mii şapte sute cincizeci de hectare. Ce-i drept, vreo şaizeci de mii de ruble sînt ale Asociaţiei, nu mai mult, la care se adaugă circa o sută de mii ipoteca, la un loc cu banii tăi. Avem deci o datorie de o sută şaizeci de mii de ruble. Dacă socotim numai cu două sute hectarul, se adună şapte sute cincizeci de mii, în total nouă sute zece mii...

— Cum adică ? întrerupse Polaniecki nedumerit, dumneata pui la socoteală şi datoriile ?

— Dacă moşia n-ar valora nimic, nu mi-ar da nimeni împrumut nici o para în contul ei, aşa că trebuie să adaug datoriile la valoarea moşiei...

Polaniecki îşi spuse în gînd : „E un nebun cu care nu se poate sta de vorbă", şi ascultă mai departe în tăcere.

Iar domnul Plawicki continuă :

— Aş vrea să parcelez Magierówka. Moara o vînd, iar la Skoki şi Suchocin se găseşte marnă, un zăcămînt pe care l-am socotit la două milioane de ruble.

— Dar cumpărător ai găsit ?

— Acum doi ani a venit pe aici un oarecare Schaum şi a cercetat pămîntul. A plecat într-adevăr fără să mai

pomenească de afacere, dar sînt sigur că se va întoarce. Altfel, mi s-ar fi arătat şoarecele după colecţia de pipe.

— Hm ! N-are decît să se întoarcă.

— Ştii însă ce-mi trece prin minte ? De vreme ce eşti om de afaceri, apucă-te tu de treaba asta. Găseşte-ţi asociaţi...

— E o afacere prea mare pentru mine.

— Atunci găseşte-mi măcar un cumpărător ; îţi dau zece la sută din cîştig.

— Domnişoara Maria ce părere are despre marna asta ?

— Marynia, de, ca Marynia. E un copil de aur, dar tot copil rămîne. Crede însă şi ea că Providenţa veghează asupra familiei noastre.

— Mi-a spus-o şi mie aseară.

În acest timp, începură să se apropie de Wątory şi de biserica ce se înalţa pe o colină printre tei. La poalele colinei se aflau vreo cincisprezece căsuţe ţărăneşti şi cîteva brişte şi trăsurici.

— Asta e biserica noastră, de care cred că-ţi mai aduci aminte. Toţi cei din neamul Plawicki se odihnesc aici ; în curînd mă voi odihni şi eu. Nicăieri nu mă rog mai bine ca aici.

— Văd că e multă lume, constată Polaniecki.

— Da, uite brişca lui Gątowski, careta familiei Zazimski, trăsurica lui Jamisz şi alte cîteva. Cred că-ţi aminteşti şi de familia Jamisz. Ea e o femeie deosebită, iar el, deşi, vezi Doamne, mare agronom şi consilier, nu e decît un papă-lapte care n-a înţeles-o niciodată.

Tocmai atunci, în turnul clopotniţei începu să bată clopotul.

— Ne-au văzut şi de-aia bat clopotul, liturghia va începe numaidecît... După slujbă, te voi conduce la mormîntul primei mele soţii ; să te rogi pentru ea, fiindcă este doar mătuşa ta... A fost o femeie virtuoasă, luminează-i Doamne sufletul !

Aici domnul Pławicki ridică iarăşi degetul să-şi şteargă ochiul drept. Dar Połaniecki, vrînd să schimbe vorba, îl întrebă :

— Nu-i aşa că doamna Jamisz a fost odată o femeie foarte frumoasă ? A rămas tot aşa ?

Faţa domnului Pławicki se însenină dintr-o dată. Îşi scoase pentru o clipă vîrful limbii pe sub mustaţa cănită, apoi începu să-l bată cu palma pe pulpă pe Połaniecki şi spuse :

— Merită şi acum să intri în păcat cu ea, merită, oho !...

Ajunseră între timp şi, înconjurînd biserica, intrară printr-o uşă laterală în sacristie, nevrînd să se mai îmbulzească prin mulţime. Doamnele şedeau în stranele laterale dinaintea stalurilor. Domnul Pławicki luă loc în strana ctitorilor, în care mai era doar familia Jamisz : el, un bărbat care arăta foarte bătrîn, cu faţa inteligentă şi chinuită, ea, o femeie aproape de şaizeci de ani, îmbrăcată ca şi domnişoara Marynia, adică în rochie de percal şi pălărie de pai. Plecăciunile politicoase, pe care începu să i le facă domnul Pławicki, şi zîmbetul afabil, cu care ea îi răspundea, arătau că între ei existau legături strînse, întemeiate pe o adoraţie reciprocă. După o clipă, doamna Jamisz, ducîndu-şi lornieta la ochi, începu să-l cerceteze pe Połaniecki, neînţelegînd pesemne cine putea să-l însoţească pe domnul Pławicki. În banca din spatele lor, unul dintre vecini, profitînd că slujba nu începuse, îşi încheie relatarea despre o vînătoare, spunîndu-i de cîteva ori celui de lîngă el : „Cîinii mei aleargă grozav...", apoi amîndoi schimbară vorba şi începură să bîrfească pe seama lui Pławicki şi a doamnei Jamisz atît de tare, încît Połaniecki auzea fiecare cuvînt.

Tocmai atunci ieşi preotul cu sfintele daruri. La vederea lor, în această bisericuţă, amintirile lui Połaniecki se întoarseră iarăşi spre anii copilăriei, cînd venea aici cu mama lui. Fără să vrea, era foarte uimit că la ţară

nu se schimbă nimic în afară de oameni. Unii sînt duși să se odihnească în tarlaua preotului, alții se nasc, dar viața nouă se desfășoară în vechile forme, și cine revine aici după o absență îndelungată, de departe, are impresia că toate sînt ca și mai înainte. Biserica era la fel; naosul era tot atît de tixit de capetele bălaie ale țăranilor, de sumane cenușii, marame galbene și roșii și de smicelele de flori în părul fetelor; la fel mirosea și acum a tămîie, obligeană proaspătă și năduşeală omenească. Afară, printr-una din ferestre, se vedea același mesteacăn, ale cărui ramuri subțiri le bătea vîntul, acoperind geamurile și umplînd biserica de o lumină verzuie; numai oamenii nu mai erau aceiași: o parte din cei de demult se prefăceau încet în pulbere sau creșteau din pămînt odată cu iarba; în schimb, cei care mai trăiau, erau încovoiați, cocoșați și împuținați la trup de parcă alunecau treptat în pămînt. Polaniecki, care se lăuda că evită orice probleme de ordin mai general, dar care, în fond, avînd o minte specific slavă, nedesprinsă parcă suficient de infinitul universului, era mereu preocupat de ele fără voia lui; se gîndea acum că între dragostea înnăscută a oamenilor pentru viață și necesitatea morții există totuși o prăpastie uriașă. Își spunea, de asemenea, că toate sistemele filozofice se perindă ca niște umbre pieritoare, în timp ce liturghia se desfășoară după șartul străvechi, tocmai pentru că numai ea făgăduiește și asigură curgerea neîntreruptă spre viitor.

El însuși, format în străinătate, nu prea credea în ea, cel puțin nu era sigur. Simțea și el, ca toți oamenii mai noi din ziua de azi, o repulsie nestăpînită față de materialism, dar nu găsise încă ieșirea din impas, și, ceea ce era mai important, i se părea că nici n-o mai caută. Era un pesimist inconștient, ca toți cei care aleargă mereu după ceea ce nu pot să găsească. Se lăsa amăgit de treburile cu care se obișnuise și numai în momentele de

mare descurajare se întreba : ce rost au toate astea ? Ce folos să trudești să faci avere, să te căsătorești, să faci copii, de vreme ce totul sfîrșește într-o prăpastie ? Dar asta nu se întîmpla decît rareori și nu apucase să se cristalizeze într-un principiu de conduită. Îl salvase de fiecare dată tinerețea, nu cea dintîi, acea forță neistovită încă a trupului și a minții, instinctul de conservare, obișnuința muncii, vioiciunea înnăscută, în sfîrșit, acea forță elementară care-l împinge pe bărbat în brațele femeii. Așa se întîmplă și acum, de la amintirile copilăriei, de la gîndurile despre moarte, de la îndoiala în legătură cu finalitatea matrimoniului ajunse la ideea că n-are cu cine împărți tocmai ceea ce era mai bun în el, iar de aci la domnișoara Pławicka, a cărei rochie de percal, care-i acoperea trupul tînăr și zvelt, o avea tot timpul în fața ochilor. Își aduse aminte că la plecare, doamna Emilia Chwastowska, o bună prietenă a lui și a domnișoarei Marynia, îi spusese rîzînd : „Dacă n-ai să te îndrăgostești de Marynia la Krzemień, am să-ți închid ușa". El îi răspunsese cu nepăsare că nu se duce acolo să se îndrăgostească, ci doar să-și ia banii înapoi, dar asta nu era adevărat. Dacă domnișoara Pławicka n-ar fi fost la Krzemień, mai mult ca sigur că l-ar fi bombardat în continuare pe domnul Pławicki cu scrisori sau ar fi făcut uz de puterea legii. Imaginea ei îi stăruise în minte și pe drum ; era furios că venise și pentru bani. Spunîndu-și că în asemenea situații trebuie să se arate neînduplecat, era hotărît ca înainte de toate să-și recapete banii ; prefera să exagereze chiar, numai să-și împlinească scopul. Și-o spusese din prima seară, cînd Marynia, deși îi plăcuse destul de mult, nu făcuse nici pe departe o impresie atît de puternică asupra lui, cum credea, ci aproape dimpotrivă. Dar astăzi de dimineață fusese de-a dreptul copleșit. „E frumoasă ca o dimineață, își spuse, și știe și ea că e frumoasă. Femeile știu întotdeauna asemenea lucruri !"

Această ultimă descoperire îi stîrni nerăbdarea, deoarece voia să ajungă cît se poate de repede la Krzemień, ca să observe în continuare întruparea femeii în eșantionul care locuia aici. Slujba se sfîrși însă curînd, iar domnul Pławicki ieși îndată după ce se închină, întrucît mai avea de îndeplinit încă două obligații : cea dintîi, să se roage la mormintele celor două soții, care se aflau lîngă biserică, a doua, s-o conducă pe doamna Jamisz la trăsură ; or, cum nu voia să scape de nici una, trebuia să țină seama de timp. Połaniecki ieși odată cu el și în curînd ajunseră înaintea lespezilor de piatră zidite, una lîngă alta, în peretele bisericii. Domnul Pławicki îngenunche și se rugă o vreme recules, după care se ridică, își șterse lacrimile care-i îngreunau genele și, în cele din urmă, luîndu-l pe Połaniecki de braț, zise :

— Așa-i, le-am pierdut pe amîndouă, iar eu trebuie să trăiesc.

În acest timp, în ușa bisericii se arătă doamna Jamisz întovărășită de soțul ei, de cei doi vecini care o bîrfiseră înainte de slujbă și de tînărul Gątowski. La vederea ei, domnul Pławicki se aplecă spre urechea lui Połaniecki și spuse :

— Cînd o să se urce în trăsură, să te uiți ce picior are.

Apoi se alăturară celorlalți ; începură plecăciunile și își dădură binețe. Domnul Pławicki îl prezentă pe Połaniecki, apoi, adresîndu-se doamnei Jamisz, adăugă cu zîmbetul omului convins că spune ceva de care nu e în stare oricine :

— Ruda mea, care a venit să-și îmbrățișeze unchiulețul și să-l... strîngă cu ușa...

— O îngăduim numai pe cea dintîi, altfel va avea de-a face cu noi, răspunse interlocutoarea.

— Dar Krzemień este un os tare, continuă Pławicki, și o să-și rupă dinții, deși e tînăr.

Doamna Jamisz își mijì ochii :

— Uşurinţa, spuse, cu care dumneata risipeşti asemenea perle... *C'est inoui !* [1] Cum stai cu sănătatea ?

— Acum mă simt sănătos şi tînăr.

— Şi Marynia ?

— A fost la slujba de dimineaţă. Vă aşteptăm la cinci. Mica mea gospodină îşi bate căpşorul cu gustarea de după-amiază. E o zi minunată.

— O să venim, dacă nevralgia mea mi-o va îngădui... şi soţul meu.

— Vecine, cum rămîne ? întrebă domnul Pławicki.

— Mă rog, cu plăcere, ca totdeauna ! răspunse vecinul cu glas chinuit.

— Atunci *au revoir !*

— *Au revoir !* răspunse doamna.

Şi întorcîndu-se spre Połaniecki, îi întinse mîna :

— Mi-a făcut plăcere să vă cunosc, domnule.

Pławicki îi oferi braţul şi o conduse la trăsură. Cei doi vecini plecară şi ei. Połaniecki rămase o clipă cu Gątowski, care-l examină fără urmă de prietenie. Połaniecki îl ţinea minte ca pe un băieţandru destul de neîndemînatic, acum însă „ursuleţul" devenise un bărbat uriaş şi poate cam greoi în mişcări, dar mai degrabă bine făcut, cu o mustaţă cînepie foarte frumoasă. Połaniecki nu-l întrebă nimic, aşteptînd ca celălalt să înceapă vorba, dar Gątowski, înfundîndu-şi mîinile în buzunare, tăcea cu încăpăţînare.

„Vechile maniere i-au rămas", se gîndi.

Şi, la rîndul lui, simţi că nu-l poate suferi pe acest găligan morocănos.

Între timp, domnul Pławicki, înapoindu-se de la trăsura familiei Jamisz, îl întrebă mai întîi pe Połaniecki : „Ai băgat de seamă ?" apoi adăugă :

— Gątoś, dragă, tu vii cu brişca ta, fiindcă în trăsurica mea nu sînt decît două locuri.

---

[1] Este extraordinar ! (Fr.)

— Da, o să vin cu brișca, fiindcă-i duc un cîine domnișoarei Maria, răspunse tînărul.

Și înclinîndu-se, se depărtă. În curînd, Pławicki și Połaniecki înaintau pe drumul dinspre Krzemień.

— Unchiule, te pomenești că și Gątowski ți-e rudă ? întrebă Połaniecki.

— E, de-a zecea spiță. Au decăzut foarte mult. Ăsta, Adolf, mai are doar o sfoară de moșie și-i suflă vîntul prin buzunare.

— Inima însă nu-i e tot atît de pustie, nu-i așa ?

Domnul Pławicki își țuguie buzele :

— Cu atît mai rău pentru el, dacă visează ceva... Poate că e un om cumsecade, dar este un necioplit. N-are maniere, n-are învățătură de carte și n-are nici avere. Marynia ține la el, mai degrabă îl suportă.

— Hm, îl suportă ?

— Vezi tu, lucrurile stau așa : eu mă sacrific pentru ea și lîncezesc la țară, iar ea se sacrifică pentru mine și stă și ea tot aici. Dar e cam puțină lume ; doamna Jamisz este mult mai în vîrstă decît ea, tineret mai deloc, așa că viața e plictisitoare, n-avem însă ce face. Dragul meu, ține minte că viața nu-i decît un șir de sacrificii. Acest principiu trebuie să-l porți mereu în inimă și-n minte. Mai ales aceia care aparțin unei familii mai răsărite și mai cumsecade n-ar trebui să-l uite. Cît despre Gątowski, vine totdeauna dumineca la noi, la masa de prînz, iar astăzi, cum ai auzit și tu, aduce un cîine.

Tăcură și merseră mai încet pe drumul nisipos. Cotofenele zburau acum din mesteacăn în mesteacăn spre Krzemień. Trăsurica era urmată de brișca lui Gątowski care, gîndindu-se la Połaniecki, își spunea :

„Dacă a venit să-i asuprească aici, ca un creditor ce este, o să-i răsucesc grumazul, iar dacă nu-i decît un concurent, o să fac tot așa".

Încă de copil, nu-l putea suferi pe Polaniecki. Pe atunci se întîlneau din cînd în cînd, și Polaniecki, mai mare cu cîțiva ani, îl lua în rîs sau chiar îl bătea.

În cele din urmă ajunseră, și o jumătate de oră mai tîrziu, se găseau cu toții, împreună cu domnișoara Marynia, la masa din sufragerie. Cățelandrul adus de Gątowski, folosindu-se de privilegiul musafirului, se învîrtea pe sub masă, iar uneori se cățăra pe genunchii celor de față cu mare încredere și bucurie manifestată cu ajutorul cozii.

— E un Gordon, seter, spuse Gątowski ; e încă un prostănac, dar cei din rasa lui sînt foarte deștepți și atașați.

— E minunat și-ți sînt foarte recunoscătoare, domnule, răspunse domnișoara Pławicka, admirînd blana neagră, lucioasă, și semnele verzi de deasupra ochilor.

— E foarte simpatic, adăugă domnul Pławicki, punîndu-și șervetul pe genunchi.

— Și la vînătoare e mult mai bun decît seterii obișnuiți.

— Dumneata vînezi, domnișoară ? întrebă Polaniecki.

— Nu, n-am avut niciodată chef de așa ceva. Dar dumneata ?

— Da, foarte rar. De altfel, trăiesc la oraș.

— Faci vizite multe ? se interesă domnul Pławicki.

— Da de unde, nu mă duc aproape nicăieri. La doamna Emilia, la asociatul meu, Bigiel, la Waskowski, care mi-a fost cîndva profesor, dar acum a devenit tare ciudat și... cam asta-i tot. Firește, cîteodată mă duc pe la oamenii cu care întrețin legături de afaceri.

— Asta nu-i bine, fătul meu. Un tînăr trebuie să aibă și să întrețină relații de societate, mai ales atunci cînd are dreptul s-o facă. Cine are nevoie să urce, mă rog, e altceva, dar tu, ca un Polaniecki, poți să te duci peste tot. Asta ți-o spun eu. Cu Marynia am mereu necazuri de acest fel. Acum doi ani, cînd a împlinit optsprezece ani, am

dus-o iarna la Varşovia. Înţelegi şi tu că asta nu se face aşa, bătînd din palme ; a fost nevoie de unele sacrificii din partea mea. Şi ce crezi că a făcut ? A stat zile întregi la doamna Emilia şi au citit cărţi. Am crescut o sălbatică şi aşa o să rămînă ; puteţi să vă luaţi de mînă amîndoi.

— Atunci o să ne luăm de mînă ! exclamă vesel Połaniecki.

Dar ea răspunse rîzînd :

— Eu nu pot, pe cuvîntul meu, pentru că n-a fost chiar aşa. E adevărat că am citit multe cărţi cu Emilka, dar am făcut multe vizite cu papá şi am dansat pentru toată viaţa.

— Nu renunţa, domnişoară !

— Nu, nu renunţ, dar nici nu regret.

— Pesemne că n-ai păstrat prea multe amintiri.

— Pesemne. Mi-a rămas doar memoria, dar asta-i altceva.

— Nu prea înţeleg, domnişoară.

— Memoria e ca o magazie, în care se află trecutul, iar amintirea se produce atunci cînd cobori în această magazie, ca să iei ceva.

Aici domnişoara Marynia se sperie de propria îndrăzneală cu care se avîntase în consideraţii filozofice asupra deosebirii dintre memorie şi amintiri, drept care roşi puternic ; Połaniecki, în schimb, se gîndi :

„Nu-i nici proastă, şi e atît de frumoasă !".

Iar cu voce tare adăugă :

— Mie nu mi-a trecut prin minte una ca asta, oricum, e foarte bine spus.

Şi o învălui cu priviri pline de simpatie. Era într-adevăr foarte frumoasă cînd zîmbea aşa, încurcată întrucîtva de laudă şi în acelaşi timp tare bucuroasă. Se îmbujoră şi mai mult cînd cutezătorul tînăr mai rosti :

— Mîine, înainte de plecare, te rog să-mi dai şi mie un loc... fie şi în magazie.

Dar o spuse cu atîta veselie, încît nu se putea supăra pe el, de aceea, domnișoara Marynia îi răspunse, nu fără anume cochetărie :

— Bine, dar să fie reciproc...

— În acest caz, voi fi nevoit să cobor atît de des în magazie, încît prefer să mă instalez pentru totdeauna acolo.

Domnișoara Pławicka socoti că îndrăzneala era prea mare pentru timpul prea scurt de cînd se cunoscuseră, dar tocmai atunci interveni domnul Pławicki :

— Îmi place Połaniecki ! Îl prefer lui Gątós, care tace întruna.

— Eu mă pricep să vorbesc numai despre ceea ce se poate lua în mînă, răspunse tînărul cu anume tristețe.

— Atunci ia furculița în mînă și mănîncă.

Połaniecki zîmbi, dar domnișoara Marynia se abținu, deoarece i se făcu milă de Gątowski, așa că îndreptă discuția spre lucruri mai concrete.

„E o cochetă ori are suflet bun", se gîndi iarăși Połaniecki.

Dar domnul Pławicki, căruia se vede că sejurul hibernal de la Varșovia îi stăruia în minte, întrebă :

— Spune-mi Stach, tu îl cunoști pe Bukacki ?

— Ba bine că nu ! Cu el mă înrudesc mai de aproape decît cu dumneata.

— Noi ne înrudim cu toată lumea bună, absolut cu toată lumea bună. Bukacki a fost cel mai înflăcărat partener al Maryniei. A dansat cu ea la toate seratele.

Połaniecki începu să rîdă iarăși.

— Și drept răsplată și-a ocupat locul în praful din magazie. Ei, dar pe unul ca ăsta cel puțin nu mai trebuie să-l ștergi de praf, e tot atît de îngrijit ca și dumneata, unchiule. E cel mai elegant om din Varșovia. Ce face ? Administrează aerul proaspăt, asta înseamnă că, atunci cînd e vreme frumoasă, iese pe jos sau cu trăsura la plimbare. În plus, este un original care are niscaiva celule ne-

maiîntîlnite în creer. Acest om vede tot felul de lucruri pe care nimeni altul nu le-ar lua în seamă. Cîndva, după întoarcerea lui de la Veneția, mă întîlnesc cu el și-l întreb ce a văzut acolo, iar el îmi răspunde : „Pe Riva degli Schiavoni am văzut odată plutind pe apă o jumătate de coajă de ou și o jumătate de lămîie : s-au întîlnit, s-au ciocnit, s-au depărtat, s-au apropiat, în fine, paf ! jumătatea de lămîie a căzut în jumătatea de coajă de ou și au plutit mai departe împreună. Vezi ce înseamnă armonia !" Ei bine, uite cu ce se ocupă Bukacki, deși știe multe, la artă, de pildă, se pricepe de minune.

— Lumea vorbește că e foarte capabil !

—Se prea poate, dar nu-i bun de nimic. Consumă, atîta tot. Dacă cel puțin ar fi un om vesel, în realitate însă este un melancolic. Am uitat să vă spun că este îndrăgostit de doamna Emilia.

— Emilka primește multă lume ? întrebă iarăși domnișoara Marynia.

— Nu. Ne vedem la ea eu, Waskowski, Bukacki și Maszko, avocatul acela care cumpără și vinde proprietăți funciare.

Sigur că Emilka nu poate primi prea multă lume, fiindcă cea mai mare parte din timp o consacră Litkăi.

— Sărmana copilă, spuse Polaniecki. De-ar da Dumnezeu să se facă bine la Reichenhall !

Pe fața-i luminoasă se așternu într-o clipă o mîhnire neprefăcută. Acum fu rîndul domnișoarei Marynia să-l privească lung, cu simpatie, și să repete în gînd :

„Totuși, trebuie să fie cu adevărat un om foarte bun".

Iar domnul Pławicki începu să vorbească parcă de unul singur :

— Maszko, Maszko... Și ăsta i-a dat tîrcoale Maryniei. Dar ei nu-i plăcea. În ce privește proprietățile, prețul lor a scăzut atît de mult, încît, Doamne ferește...

— Tocmai, Maszko susține că în aceste condiții e bine să cumperi.

Masa se termină și trecură cu toții în salon, la cafea, în timpul căreia domnul Pławicki glumi pe seama domnului Gątowski, lucru pe care-l făcea cînd era foarte bine dispus. Tînărul îndură totul cu răbdare, gîndindu-se la domnișoara Marynia, dar cu o mină ce părea să spună : „Ehei, dacă n-ar fi așa, ți-aș frînge toate oasele !“ După cafea, domnișoara Marynia se așeză la pian, în timp ce tatăl ei făcea pasiențe. Nu cînta prea bine, dar fruntea ei calmă și luminoasă se decupa frumos deasupra pupitrului. Pe la cinci, domnul Pławicki se uită la ceas și spuse :

— Familia Jamisz nu mai vine.

— Vine, vine, mai e vreme, îl liniști Marynia.

Din acest moment însă, bătrînul își privea ceasul întruna și vestea mereu noutatea că familia Jamisz nu mai vine. În cele din urmă, pe la șase, rosti cu voce mormîntală :

— Trebuie să se fi întîmplat o nenorocire.

Tocmai atunci Połaniecki sta lîngă domnișoara Marynia care spuse cu glas șoptit :

— Mai mare necazul ! Mai mult ca sigur că nu s-a întîmplat nimic, dar papá va fi prost dispus pînă diseară.

La început, Połaniecki vru să-i răspundă că a doua zi, în schimb, după ce va dormi bine, își va recăpăta umorul, dar citindu-i pe față îngrijorarea neprefăcută, propuse :

— După cîte mi-aduc aminte, nu stau prea departe ; trimite-ți pe cineva să afle ce s-a întîmplat.

— Ce zici, papá, să trimitem ?

Acesta însă răspunse cu amărăciune :

— Prea mare cinstea. O să mă duc eu.

Și chemînd slujitorul, îi dădu poruncă să înhame. După care se gîndi o clipă și zise :

— *Enfin*, la noi la țară oricînd se poate întîmpla să vină cineva și s-o găsească pe fiica mea singură. Aici nu e ca la oraș. Pe de altă parte, sînteți rude. Ascultă, Gątowski,

s-ar putea să am nevoie de tine, așa că fii bun și însoțește-mă.

O expresie de mare aversiune și nemulțumire se răsfrînse pe chipul tînărului. Își trecu mîna peste părul bălai și rosti :

— La iaz e o barcă trasă pe mal, pe care grădinarul nu poate s-o împingă la apă ; i-am promis domnișoarei Maria că o s-o împing eu, numai că dumineca trecută nu m-a lăsat, pentru că ploua cu găleata.

— Atunci, dă fuga și încearcă, pînă la iaz nu sînt decît treizeci de pași, în cîteva minute ești înapoi.

De voie, de nevoie, Gątowski ieși în grădină, în vreme ce domnul Pławicki, neacordînd nici o atenție lui Polaniecki și fiicei sale, repeta preumblîndu-se prin încăpere :

— Are nevralgie, pun pariu că are nevralgie ; am nevoie de Gątowski, poate-l reped după doctor. Molîul ăsta de consilier fără consiliu n-ar fi în stare s-o facă.

Și trebuind, se vede, să-și verse focul pe cineva, adăugă, adresîndu-se lui Polaniecki :

— Nici nu-ți închipui ce neghiob e !

— Cine ?

— E. Jamisz.

— Bine, tată, dar... începu domnișoara Marynia.

Domnul Pławicki nu-i îngădui să-și sfîrșească vorba și spuse cu supărare crescîndă :

— Știu prea bine că nu-ți place cînd vezi că ea îmi arată puțină grijă și prietenie. N-ai decît să citești articolele domnului Jamisz despre agricultură, adoră-l, ridică-i statui, dar dă-mi voie să-mi am și eu simpatiile mele.

Aici Polaniecki avu prilejul să admire adevărata dulceață a domnișoarei Marynia care, în loc să-și piardă cumpătul, alergă la tatăl ei și, apropiindu-și fruntea de mustățile-i cănite, încercă să-l liniștească :

— Înhamă îndată, îndată ! Poate că trebuie să merg și eu ?... Acum însă, tătuțule urîcios, nu te înfuria, că-ți face rău.

Domnul Plawicki, care ţinea foarte mult la ea, o sărută pe frunte şi spuse :

— Ştiu că, în fond, ai un suflet de aur, dar ce tot face Gątowski de întîrzie atît ?

Şi începu să strige prin uşa deschisă spre grădină la tînărul care se întorcea gîfîind de oboseală :

— E trasă prea departe şi are apă înăuntru ; am încercat, dar n-am putut s-o urnesc.

— Atunci ia-ţi şapca şi să plecăm, aud că trăsurica ne aşteaptă.

O clipă mai tîrziu, cei doi tineri rămaseră singuri.

— Papá a fost obişnuit cu o lume ceva mai distinsă decît cea de aici, spuse domnişoara Marynia, de aceea îi place doamna Jamisz, dar şi domnul Jamisz este un om foarte inteligent şi cumsecade.

— L-am văzut la biserică. Mi s-a părut cam chinuit.

— E bolnav, într-adevăr, şi pe deasupra mai şi munceşte foarte mult.

— Ca şi dumneata.

— O, nu ! Domnul Jamisz îşi administrează moşia cu multă pricepere, scrie despre problemele agrare. La drept vorbind, este o adevărată *lumen* [1] prin partea locului. E un om atît de cumsecade ! Şi ea e o femeie bună, dar pentru mine cam exagerată.

— O fostă frumuseţe.

— Întocmai. Şi viaţa de aici, în care omul cam ruginеşte, o face să întreacă puţin măsura. Cred că la oraş toate ciudăţeniile şi slăbiciunile omeneşti se şterg una pe alta, pe cînd la ţară oamenii se schimbă mai uşor şi devin... bizari. Se dezobişnuiesc treptat de bunele maniere, păstrează obiceiuri învechite şi aşa ajung la exagerare. Cred că noi toţi, cei de aici, părem oamenilor de la oraş cam ruginiţi şi puţin caraghioşi.

[1] Lumină (lat.).

— Nu toți, răspunse Polaniecki. Dumneata, de exemplu, nici pomeneală !

— Firește, asta vine cu timpul, acceptă Marynia zîmbind.

— Bine, dar timpul poate și el să schimbe unele lucruri.

— Aici se schimbă atît de puține, și cel mai adesea în rău.

— În viața fetelor, schimbările sînt lesne previzibile.

— Aș vrea mai întîi ca împreună cu tata să facem ordine la Krzemień.

— Așadar, domnul Plawicki și Krzemień sînt cele două scopuri principale din viața dumitale ?

— Da, dar eu nu-l pot ajuta prea mult, fiindcă nu știu mai nimic ca lumea.

— Papă, Krzemień și nimic altceva ! repetă Polaniecki.

Convorbirea se întrerupse pentru o clipă, după care domnișoara Marynia îl întrebă pe Polaniecki dacă nu vrea să meargă în grădină. Se duseră și în curînd ajunseră pe malul iazului. Polaniecki, care în străinătate făcuse parte din diferite asociații sportive, împinse la apă luntrea pe care Gątowski nu izbutise s-o miște din loc, dar se arătă că era găurită și nu se puteau plimba cu ea.

— Iată un exemplu de ceea ce înseamnă conducerea treburilor de către mine ! spuse domnișoara Marynia rîzînd. Pretutindeni se scurge apa. Și n-am cum să mă dezvinovățesc, fiindcă grădina și iazul se află numai în grija mea. Dar înainte de lăsata secului, voi da poruncă să se repare barca.

— Cred că este tot aceea în care n-aveam voie să mă plimb, cînd eram mic.

— E foarte posibil. Ai observat oare că lucrurile se schimbă aici mult mai puțin și au o viață mai lungă decît oamenii ? Citeodată, cînd mă gîndesc la asta, mă cuprinde tristețea.

— Să sperăm că noi vom trăi mai mult decît această barcă putrezită și îmbibată cu apă ca un burete. Dacă-i aceeași cu cea din anii copilăriei mele, înseamnă că n-am noroc de ea. Înainte, nu mi se dădea voie să umblu cu ea pe apă, iar acuma m-am rănit la mînă de vreun cui ruginit.

Spunînd acestea, își scoase batista din buzunar și, cu stînga, începu să-și lege un deget la mîna dreaptă. O făcea însă cu atîta stîngăcie, încît domnișoara Marynia îi spuse :

— Nu poți singur, trebuie să te ajut.

Și începu să-i bandajeze mîna pe care el o răsucea puțin, mai mult ca s-o încurce, deoarece îi plăcea să simtă atingerea degetelor ei delicate. Observă și ea că vrea doar s-o împiedice și se uită la el, dar în clipa cînd privirile li se întîlniră, înțelese pricina și, îmbujorată, se aplecă, chipurile ca să-l lege mai bine. Połaniecki o simți aproape, simți căldura pe care o iradia, așa că inima începu să-i bată mai repede.

— Păstrez amintiri foarte plăcute din anii în care îmi petreceam vacanțele aici, dar cele de acum vor fi și mai plăcute. Dumneata ești foarte bună, semeni cu o floare în acest Krzemień. Pe cuvîntul meu, nu exagerez deloc.

Domnișoara Marynia înțelese că tînărul era sincer, poate puțin cam îndrăzneț, dar asta se întîmpla mai degrabă din cauza vioiciunii înnăscute, decît pentru că rămăseseră singuri ; așa că nu se simți jignită, numai că începu să-l certe în glumă cu glasul ei plăcut :

— Te rog să nu-mi mai faci complimente, mai întîi pentru că o să-ți bandajez prost mîna, iar în al doilea rînd, pentru că am să fug.

— Leagă-mă cît mai prost, domnișoară, dar rămîi. E o seară atît de frumoasă...

Marynia înnodă colțurile batistei și porniră mai departe. Seara se vestea într-adevăr minunată. Soarele coborîse spre apus, apa iazului, neîncrețită de nici o adiere de vînt, strălucea de foc și aur. În depărtare, se zăreau

crîngurile de arini ; copacii mai apropiați se desenau foarte limpede în aerul cu reflexe roșietice. În curte, în spatele conacului, clămpăneau berzele.

— E plăcut aici la Krzemień, foarte plăcut ! repetă Polaniecki.

— Într-adevăr, răspunse Marynia.

— Acum înțeleg de ce ești atît de legată de acest loc. Pe de altă parte, cînd ai învestit eforturi în ceva, asta te leagă și mai mult. Mai înțeleg și că la țară poți să trăiești clipe de neuitat... Cum sînt cele de acum. E atît de bine aici ! La oraș te cuprinde adesea oboseala, mai ales dacă stai ca mine înfundat pînă peste urechi în socoteli, iar pe deasupra mai ești și singur. Bigiel, asociatul meu, are soție și copii, lui îi e bine ! Pe cînd eu ? Mi-am spus nu o dată : ei bine, trudesc, dar ce folos ? Să presupunem că voi strînge ceva bani, dar pe urmă ? Nimic ! Fiecare mîine înseamnă ziua de azi : muncă și iar muncă ! Vezi dumneata, cînd un om se antrenează în ceva și merge înainte luat de acest avînt, în a face bani, de pildă, i se pare că are un scop. Dar urmează momente în care cred că ciudatul meu prieten Waskowski are dreptate și nimeni dintre cei al căror nume se sfîrșește în *-ski* sau *-wicz* [1] nu se poate cheltui cu totul numai în așa ceva. El zice că în noi este prea proaspătă amintirea existenței anterioare și că slavii au altă menire. E un om foarte original, filozof și mistic. Eu îl contrazic și fac bani cum pot, dar acum, de exemplu, cînd mă plimb cu dumneata prin această grădină, mi se pare că el are într-adevăr dreptate.

O vreme păsiră în tăcere. Lumina devenea tot mai sîngerie, și fețele lor parcă se cufundau în lucirile roșietice. Sentimente reciproce de prietenie îi apropiau tot mai mult. Se simțeau bine împreună, împăcați.

---

[1] În lb. polonă, terminațiile *-ski* și *-wicz* indică de obicei familii de origine nobilă.

Polaniecki trăia evident această impresie, fiindcă după un timp spuse :

— Ceea ce mi-a spus doamna Chwastowska despre dumneata se adevereşte întru totul. Cine te cunoaşte bine, după numai o oră are mai multă încredere şi se simte mai apropiat de dumneata decît de altcineva după o lună de zile. Acum am verificat şi eu. Mi se pare că te cunosc de cine ştie cînd. Cred că numai fiinţele foarte bune fac această impresie.

Domnişoara Marynia îi răspunse cu simplitate :

— Emilka ţine foarte mult la mine şi de aceea mă laudă. Chiar dac-ar fi adevărat ce spune, presupun că n-aş fi în stare să mă port aşa cu toată lumea.

— Adevărat, ieri mi-ai făcut altă impresie, dar erai obosită şi somnoroasă.

— Eram, într-adevăr.

— Şi de ce nu te-ai culcat ? Slujitorul putea şi el să-mi facă ceaiul de carè, la urma urmei, nu era atîta nevoie.

— Ei, nu, atît de puţin ospitalieri nu sîntem. Papá mi-a spus că se cuvine să te primească unul din noi. Mă temeam că o să vrea să te aştepte el, dar cum asta i-ar face rău, am preferat să-l înlocuiesc eu.

Polaniecki meditá : „În această privinţă, puteai să fii liniştită, dar eşti foarte bună că-l acoperi pe bătrînul egoist".

Apoi urmă cu glas tare :

— Te rog să mă ierţi, domnişoară, că am adus vorba imediat de afaceri. E un obicei negustoresc. Dar după aceea, am regretat şi mi-am spus că sînt insuportabil, aşa că mi-e ruşine de mine şi te rog încă o dată să mă ierţi.

— N-am pentru ce să te iert, fiindcă nu ai nici o vină. Dumitale ţi s-a spus că eu mă ocup de toate, aşa că ai venit la mine.

Treptat jarişte a amurgului se aprindea tot mai mult. După o vreme, se îndreptară spre casă, şi fiindcă seara se

anunța frumoasă, se așezară pe veranda dinspre grădină. Polaniecki intră o clipă în salon, apoi se întoarse cu un scăunel și, îngenunchind, îl împinse sub picioarele domnișoarei Marynia.

— Mulțumesc, mulțumesc foarte mult... îl răsplăti aplecîndu-se și cuprinzîndu-și rochia cu mîinile. Cît ești de bun !... Mulțumesc mult !

La care Polaniecki :

— Eu sînt cam nepăsător din fire, dar știi cine m-a învățat să fiu cît de cît grijuliu ? Litka. Ea trebuie ocrotită foarte mult, și doamna Chwastowska trebuie să țină seama de asta.

— Ține, într-adevăr, răspunse domnișoara Marynia, și o s-o ajutăm și noi. Dacă nu pleca la Reichenhall, o invitam aici.

— Iar eu aș fi venit pentru Litka fără să fiu invitat.

— Atunci, în numele tatei, te invit o dată pentru totdeauna.

— Nu vorbi cu atîta ușurință, domnișoară, deoarece sînt gata să abuzez de politețea dumitale. Eu mă simt foarte bine aici, așa că ori de cîte ori nu-mi va mai plăcea la Varșovia, am să mă refugiez aici, sub oblăduirea dumitale...

Acum Polaniecki era convins că vorbele lui erau destinate să-i apropie, să înfiripe între ei legături de simpatie, și le rostea înadins și sincer, iar spunîndu-le, privea la această fetișoară tînără și blajină care, luminată de soarele care apunea, părea și mai calmă decît de obicei. Domnișoara Marynia își ridicase și ea spre el ochii albaștri, în care se citea întrebarea : „O spui așa la întîmplare, ori cu tot dinadinsul ?" Răspunse însă cu voce scăzută :

— Bine.

Și tăcură amîndoi, simțind într-adevăr că ceva se înfiripă între ei.

— Mă mir că papa nu se întoarce, adăugă într-un tîrziu domnișoara Marynia.

Soarele apusese ; în amurgul purpuriu începuseră să dea tîrcoale în zbor tăcut liliecii, iar în iaz orăcăiau broaștele.

Polaniecki nu răspunse la observația domnișoarei și, cufundat parcă în propriile gînduri, începu să se destăinuie :

— Eu nu analizez viața, pentru că n-am timp. Cînd mi-e bine, ca de exemplu în clipa asta, simt că mi-e bine, iar cînd mi-e rău, că mi-e rău, și atîta tot. Dar cu vreo cinci-șase ani în urmă eram altfel.. Eram un grup de tineri care ne adunam la discuții despre sensul vieții. Cîțiva erau oameni de știință, iar unul era scriitor, astăzi foarte cunoscut în Belgia. Ne puneam întrebarea : încotro se îndreptăm ? Ce sens are existența noastră, ce valoare și ce sfîrșit ? Îi citeam pe pesimiști și ne pierdeam în diferite interogații, nelimitate, cum făcea un cunoscut al meu, asistent la catedra de astronomie, care, cînd începea să se desfășoare prin spațiile interplanetare, își rătăcea îndată și judecata... Iar pe urmă, i se părea că mintea îi rătăcește pe orbite parabolice în infinit... Mai tîrziu și-a venit în fire și s-a făcut preot. Nici noi însă n-ajungeam la nimic, nu găseam nici un punct de sprijin... Ca și păsările acelea care zboară peste mări și nu au pe ce să se așeze. În ceea ce mă privește, am înțeles în fine două lucruri : mai întîi că belgienii mei nu puneau totul la inimă, ca mine... noi sîntem mai naivi... În al. doilea rînd, că-mi piere dorința de a munci și mă transform într-un nătîng. Atunci m-am tras de urechi și am început să vopsesc percal în disperare. Tot atunci mi-am spus : adevărata viață există în legile naturii, înțelepte sau prostești, n-are importanță. Trebuie să trăiesc, deci trebuie să dobîndesc de la viață tot ce se poate dobîndi. Și vreau să dobîndesc ceva. Waskowski susține, într-adevăr, că noi, slavii, nu ne putem mulțumi numai cu atît, dar astea-s

vorbe goale. Că nu ne putem mulțumi numai cu bani, n-am încotro și accept. Eu mi-am spus însă că, în afară de bani, mai sînt încă două lucruri importante : liniștea și, știi ce, domnișoară ? — femeia. Pentru că omul trebuie să aibă și pe cineva cu care să comunice. Pe urmă, poate fi și moartea, mă rog ! Dar acolo unde începe moartea, mintea omului ia sfîrșit. *„That's not my business !"* [1] cum spun englezii. Și fie că-i vorba de bani, de merite sau de glorie, omul trebuie să aibă cui da ceea ce dobîndește de la viață... N-are nici o însemnătate dacă există diamante pe lună, deoarece nu se găsește nimeni care să le aprecieze valoarea. Așa și omul, trebuie să aibă pe cineva care să-l aprecieze. Și atunci mă întreb : cine poate să mă aprecieze pe mine, dacă nu o femeie ; numai să fie foarte bună, foarte sigură, foarte iubită și doar a mea. Asta-i tot ce pot să-mi doresc, căci de aici izvorăște liniștea, singurul lucru care are sens. O spun nu ca un poet, ci ca un om pozitiv și negustor. Să ai alături încă o ființă — iată scopul. Pe urmă, fie ce-o fi. Asta-i filozofia mea.

Polaniecki susținea că vorbește ca un negustor, dar vorbea și ca un visător, influențat de seara de vară și de prezența acestei tinere care corespundea atît de mult principiilor exprimate cu o clipă înainte. Probabil că se gîndea și el la același lucru, fiindcă i se adresă de-a dreptul :

— Eu așa cred, deși de obicei nu-mi deschid sufletul față de oricine. Astăzi am făcut-o, întrucît, repet, doamna Emilia are dreptate : după o zi petrecută cu dumneata, mă simt mai apropiat decît de alții după un an. Trebuie să fii fantastic de bună ! Făceam o mare prostie dacă nu veneam la Krzemień. De acum înainte, voi veni ori de cîte ori mi-o vei îngădui.

— Să vii... oricînd vrei.

— Mulțumesc, domnișoară.

Și-i întinse mîna, iar domnișoara Marynia i-o dădu pe a ei parcă în semn de legămînt.

[1] Asta nu-i treaba mea ! (Engl.)

Doamne, cît de mult îi mai plăcea și el ei, cu fața-i bărbătească, deschisă, părul negru, ochii plini de vioiciune și acea bravură care se degaja din toată ființa lui ! Aducea cu el atîta prospețime, care-i lipsea aici ; perspective largi pînă dincolo de iaz și arinișurile ce închideau orizontul de la Krezemień. Într-o zi străbătuseră într-adevăr un drum foarte lung.

O vreme se adînciră în tăcere, parcurgînd și în acest chip spații tot atît de mari ca și cu ajutorul cuvintelor. Într-un tîrziu, Marynia arătă cu mîna spre lumina care creștea dincolo de arinișuri și spuse :

— Răsare luna.

— Da, e luna ! confirmă Połaniecki.

Astrul nopții se înălța încet din spatele arinilor, ros și mare ca o roată. În acest timp, cîinii începură să latr trăsurica se auzi duruind de cealaltă parte a casei și curînd, în salonul în care se aprinseseră lămpile, se domnul Plawicki.

Marynia intră și ea în salon, urmată de Połaniecki.

— Nu s-a întîmplat nimic, spuse bătrînul. A ve Chromecka pe la ei și, crezînd că va pleca repede, nu ne-mai anunțat. Jamisz e cam bolnav, dar mîine pleacă Varșovia. Doamna mi-a promis că poimîine va tr pe aici.

— Deci totul e bine ? întrebă Marynia.

— Bine. Voi ce-ați făcut ?

— Am ascultat broaștele, răspunse Połaniecki, ne-am simțit bine.

— A știut Dumnezeu de ce-a creat broaștele, de ac cu toate că nu mă lasă noaptea să dorm, nu mă pl deloc. Hai, Marynia, acum dă-ne ceaiul.

Ceaiul îi aștepta în camera alăturată. Domnul Plawi le povesti despre vizita la familia Jamisz. Tinerii erau cuți, doar uneori se uitau unul la altul cu ochi plini lumină, iar cînd își urară noapte bună, își strînseră mîin cu putere.

În timp ce se dezbrăca, domnişoara Marynia se simţea foarte obosită de parcă trudise toată ziua. Era însă o oboseală plăcută, neînţeleasă. Apoi, cînd îşi aşează căpşorul pe pernă, nu se mai gîndi că mîine este luni şi începe o nouă săptămînă de alergătură obişnuită ; se gîndi numai la Połaniecki, şi cuvintele lui îi răsunară în urechi:

„Cine să mă aprecieze, dacă nu o femeie, numai să fie foarte bună, foarte sigură, foarte iubită şi doar a mea."

În acest timp, în pat, Połaniecki îşi spunea, fumîndu-şi ţigara :

„E bună, frumoasă şi drăguţă ; nu mai e nimeni ca ea !"

III

A doua zi se nimeri să fie o zi închisă, cenuşie, şi domnişoara Plawicka se trezi făcîndu-şi reproşuri. I se părea că ieri se lăsase purtată de curent mai departe decît se cuvenea, că pur şi simplu cochetase cu Połaniecki. Era contrariată mai ales de faptul că totuşi el venise ca un creditor. Ieri uitase de asta, dar acum îşi spuse : „Nu mai încape îndoială, va crede că am vrut să-l cîştig sau să-l îmblînzesc", şi la acest gînd, sîngele i se urcă în obraji. Era o fire dreaptă şi avea multă ambiţie, care se răzvrătea de fiecare dată cînd presupunea că poate fi bănuită de cine ştie ce calcule. Acum, convingîndu-se de această posibilitate, încerca un sentiment de ciudă împotriva lui Połaniecki. O sîcîia îndeosebi gîndul nespus de supărător că ea cunoştea situaţia deplorabilă a moşiei ; la Krzemień nu se lega ban cu ban, şi dacă nutreau oarecare speranţe în legătură cu parcelarea Magierówkăi, tatăl ei avea să se folosească în fel şi chip, întrucît socotea alte datorii mai importante decît suma pe care trebuia să i-o dea lui Połaniecki. Îşi făgăduia într-adevăr să facă tot ce va sta în puterea ei, ca Połaniecki să-şi recapete banii înaintea al-

tora, dar știa bine că nu va izbuti mare lucru. Plawicki se slujea cu plăcere de ea în treburile gospodărești, dar cînd era vorba de bani, se descurca singur, ținînd rareori seama de părerea ei. Din acest punct de vedere, rolul lui era acela de a se eschiva față de toți și de toate : nu-și respecta niciodată cuvîntul dat și amîna mereu, prezentînd calculele proprii, inventate, drept realitate. Deoarece urmărirea creditelor sprijinite pe ipoteci funciare este în sine foarte înceată și anevoioasă, iar apărarea se poate prelungi la infinit, domnul Plawicki rămăsese la Krzemień numai datorită sistemului său. Char dacă, în final, lucrurile evoluau implacabil spre ruina totală, bătrînul considera că are „cap pentru afaceri" și asculta cu atît mai puțin opiniile și sfaturile fiicei, suspectînd-o de fiecare dată că se îndoiește de priceperea lui, ceea ce-i rănea în cel mai înalt grad amorul propriu.

Din cauza acestei „priceperi", domnișoara Marynia încercase multe umilințe. Viața ei la țară nu era decît în aparență o idilă a muncii și preocupărilor gospodărești. Nu ducea lipsă nici de supărări, nici de durere, așa că fața ei liniștită putea să însemne nu numai dulceața felului de a fi, ci și forța ei, experiența ei sufletească. Umilința care o amenința acum i se părea mai greu de suportat decît celelalte. „Cel puțin să nu mă bănuiască!" își spuse. Dar ce putea face ea ? Primul impuls fu să-l cheme pe Polaniecki și să discute cu el înainte de a se vedea cu tatăl ei, să-i mărturisească adevărata situație, ca unui om în care ai încredere. Apoi îi trecu prin minte că o discuție de acest fel însemna să-i cerșească înțelegerea, mila, așadar tot o umilință. Ar fi ales totuși această cale dacă, femeie fiind, care simțea fiorul propriei inimi și al altora, nu și-ar fi dat seama aproape instinctiv că între ea și acest om se anunța ceva care aproape că începuse, ceva care putea și trebuia să se împlinească în viitor. Față de starea de lucruri existentă, i se părea că nu-i este îngăduit să procedeze astfel. Nu-i mai rămînea decît să se vadă cu

Polaniecki, și prin purtarea ei să șteargă impresiile de ieri, să rupă firele de simpatie care se înnodaseră între ei și să-i dea întreaga libertate de acțiune. Această soluție i se părea cea mai potrivită, așa că, aflînd de la slujitoare că Polaniecki se sculase, și după ceai plecase spre șosea, se decise să-l caute.

Nu-i fu prea greu să-l găsească, deoarece Polaniecki se întorsese după plimbarea de dimineață și, oprindu-se lîngă peretele lateral al pridvorului acoperit cu viță sălbatecă, vorbea cu cei doi cîini care se bucuraseră atît de mult de venirea lui. N-o observă de la început, astfel că Marynia, care sta pe trepte, îl auzi spunîndu-le celor doi dulăi:

— Cum e, cățelandrilor, nu-i așa că primiți tainul pentru că păziți conacul? Vă haliți porția și, în loc să lătrați la străini, voi vă guduraţi pe lîngă ei. Leneși și proști ce sînteți!

Și-i mîngîie pe capetele albe. Cînd o văzu mai apoi printre frunzele de viță sălbatică, se repezi ca din praștie și se opri înaintea ei vesel și cu fața luminată.

— Bună ziua, domnișoară. Tocmai tăifăsuiam cu ciinii. Cum ai dormit?

— Mulțumesc, bine.

— Și-i întinse mîna cu răceală, iar el o privi cu niște ochi în care se vedea cum nu se poate mai limpede cît de mare și profundă era plăcerea pe care i-o pricinuia vederea ei.

Biata domnișoară Marynia era și ea la fel de bucuroasă. La drept vorbind, se bucura din tot sufletul. I se strînse inima de părere de rău că la întîmpinarea lui, atît de sinceră, ea nu-i putea răspunde decît cu o politeță rece.

— Te duci pe la acareturi, domnișoară? o întrebă. Dacă-mi îngădui, merg și eu. Astăzi trebuie să mă întorc la oraș, așa că-mi face plăcere să mai stau puțin cu dumneata. Dumnezeu mi-e martor, dac-aș putea, aș mai rămîne aici o vreme. Acum însă cunosc drumul spre Krzemień.

— Te rugăm să poftești ori de cîte ori ai timp.

Polaniecki înregistră abia acum răceala care iradia din cuvintele şi de pe chipul ei, aşa că o privi cu mirare. Dacă domnişoara Marynia socotise că el va proceda cum procedează oamenii de obicei şi se va conforma tonului ei, se înşelase. Polaniecki era prea impulsiv şi prea îndrăzneţ, ca să n-o întrebe deschis care-i cauza.

Într-adevăr, privind-o mereu în ochi, se interesă :

— S-a întîmplat ceva, domnişoară ?

Marynia se zăpăci :

— Greşeşti, domnule.

— Deloc. Dumneata ştii prea bine, ca şi mine, că nu greşesc. Te porţi ca în prima seară. Atunci eu am fost vinovat, pentru că am început să vorbesc de bani într-un moment nepotrivit. Ieri mi-am cerut scuze şi a fost bine, şi cît de bine ! Azi însă iarăşi te-ai schimbat, hai, spune-mi de ce ?

Nici cea mai abilă diplomaţie n-ar fi descumpănit-o atît de mult pe domnişoara Marynia. I se păruse că prin purtarea ei va izbuti să-l îndepărteze şi, cînd colo, el, întrebînd-o de-a dreptul, se apropiase şi mai mult de ea.

Polaniecki continuă cu aerul omului căruia i se face o nedreptate :

— Hai, domnişoară, spune-mi deschis ce ai ? Tatăl dumitale mi-a spus că ieri trebuia să fiu oaspete, iar astăzi creditor. Asta-i o pros... adică... nimic ! Eu nu mă pricep la astfel de deosebiri, iar creditorul dumitale nu voi fi niciodată. Datornic, da, pentru că de pe acum îţi sînt dator şi recunoscător pentru bunătatea de ieri. Dumnezeu mă vede cît de mult aş vrea să rămîn pentru totdeauna datornicul dumitale.

Şi iarăşi o privi în ochi, încercînd să vadă dacă nu apare în ei zîmbetul de ieri ; dar Marynia, căreia i se strîngea inima tot mai mult, merse mai departe pe drumul ales, întîi pentru că îl alesese odată, apoi de teamă că, recunoscîndu-şi schimbarea, va fi silită să-i lămurească şi pricinile.

— Domnule, răspunse în sfîrșit cu anume greutate, te asigur că greșești : ieri sau astăzi, e totuna. Eu sînt aceeași și voi fi bucuroasă dacă vei pleca de aici cu o amintire frumoasă.

Cuvintele erau politicoase, dar cea care le rostea era atît de schimbată față de cea de ieri, încît pe chipul lui Polaniecki începeau să răzbată nerăbdarea și furia.

— Dacă dumneata vrei să mă prefac că te cred, fie și așa. Voi pleca însă de aici convins că la țară lunea se deosebește foarte mult de duminecă.

Marynia se simți jignită de aceste cuvinte, prin mijlocirea cărora Polaniecki părea să-și revendice nu știu ce drepturi din cauza purtării ei de ieri. Îi răspunse însă mai degrabă cu tristețe decît cu supărare :

— Ce pot face ? !

După care plecă, declarîndu-i că trebuie să-i spună bună ziua tatălui ei. Rămas singur, Polaniecki goni cîinii, care încercau să se gudure iarăși pe lîngă el, și începu să se înfurie.

„Ce-o mai fi și asta ? se întrebă în gînd. Ieri bine, astăzi rău ! E cu totul altă femeie. Ce prostesc și ce mărunt e totul ! Ieri rudă, azi creditor. Ce legătură are ea ? De ce mă tratează ca pe un cîine ? Am jefuit pe cineva ? Știa și ieri de ce am venit. Prea bine ! Dacă în locul lui Polaniecki îl preferați pe creditor, mă rog ! Trăzni-v-ar !"

Între timp, Marynia intră în fugă în camera tatălui. Domnul Plawicki se sculase și, îmbrăcat într-un halat, sta la biroul încărcat de hîrtii. Se întoarse o clipă pentru a-i răspunde fiicei la bună-ziua, apoi începu iarăși să citească.

— Papă, îl rugă Marynia, aș vrea să vorbim despre domnul Polaniecki... dumneata...

O întrerupse însă, fără să-și ridice ochii de pe hîrtiile lui :

— Pe Polaniecki am să-l striveșc în pumn ca pe un boț de ceară.

— Mă îndoiesc că va fi atît de uşor. Ca să-ţi spun drept, eu aş prefera să i se dea banii înaintea altora, fie şi cu cea mai mare pierdere pentru noi.

Domnul Plawicki se răsuci în scaun şi începu să se uite la ea. Apoi o întrebă rece :

— Spune-mi, te rog, tu ai grijă de el sau de mine ?

— E în joc onoarea noastră...

— Chestiune în care crezi că eu am nevoie de sfatul tău ?

— Nu, papá, dar...

— Ce patetism ! Ce ai ?

— Tată, te rog, pe tot ce...

— Iar eu am să te rog să laşi asta în seama mea. M-ai îndepărtat de la treburile gospodăriei, şi am cedat, pentru că nu vreau ca în cei cîţiva ani de viaţă, care mi-au mai rămas, să mă tot cert cu propriul copil. Lasă-mi încă măcar acest colţ al casei, măcar această încăpere, şi îngăduie-mi să rezolv problemele ce se pot rezolva aici.

— Tată dragă, eu nu te rog decît...

— Să mă mut în locuinţele argaţilor ? Ce odaie mi-ai repartizat ?

Aici domnul Pławicki care, vorbind despre patetism, se vede că nu voia decît să nu împartă monopolul cu nimeni, se ridică în halatu-i persan, asemenea regelui Lear, şi se sprijini de spătarul fotoliului, lăsînd-o astfel pe cumplita fiică să înţeleagă că altminteri, paralizat de cruzimea ei, s-ar prăbuşi cît era de lung pe duşumea. Domnişoara Marynia fu cuprinsă de simţămîntul amar al propriei neputinţe, şi lacrimile i se îmbulziră în ochi. Rămase o vreme tăcută, luptînd cu părerea de rău şi cu plînsul, după care şopti :

— Papá, te rog să mă ierţi...

Şi ieşi din încăpere.

Un sfert de oră mai tîrziu, la porunca domnului Plawicki, intră la el Polaniecki, nervos şi îndîrjit, deşi se străduia să se stăpînească.

După ce se salutară, Plawicki îl porni să stea pe un scaun lîngă el, pe care-l pregătise dinainte, și punîndu-i o mînă pe genunchi, îl întrebă :

— Stach, doar n-ai de gînd să dai foc la casa asta ? N-ai să mă omori tocmai pe mine, care ți-am deschis brațele ca o rudă ? Nu vrei să-mi lași copila orfană, nu-i așa ?

— Nu, unchiule, răspunse Polaniecki, n-am să dau foc la casă, pe dumneata n-am să te ucid și n-am să las pe nimeni orfan. Te rog chiar să nu vorbești așa cu mine, fiindcă nu ajută la nimic, iar mie nu-mi place.

— Bine, acceptă domnul Plawicki, contrariat întrucîtva că procedura și felul lui de a se exprima erau atît de puțin apreciate. Nu uita însă că ai venit la mine, în această casă, pe vremea cînd nu erai decît un copil.

— Am venit fiindcă venea mama, iar mama, după moartea mătușii Helena, venea numai pentru că dumneata nu i-ai plătit ratele. Toate acestea n-au nici o legătură cu treaba noastră. Suma există ca ipotecă de douăzeci și unu de ani. Cu ratele întîrziate, se ridică la douăzeci și patru de mii de ruble. Să zicem douăzeci de mii, ca să fie cifră rotundă, iar acești douăzeci de mii trebuie să le am, fiindcă pentru asta am venit.

Domnul Plawicki își înclină capul cu resemnare.

— Pentru asta ai venit ?... Bine, Stach, dar de ce ieri erai cu totul altul ?

Polaniecki, care îi pusese aceeași întrebare domnișoarei Marynia cu un sfert de oră înainte, mai că zvîcni de pe scaun, dar se stăpîni și spuse :

— Unchiule, hai să rămînem la obiect.

— Nici eu nu vreau altceva, dar mai întîi îngăduie-mi să-ți spun cîteva cuvinte și nu mă întrerupe. Îmi reproșezi că nu ți-am plătit ratele. E adevărat, dar știi de ce ? Știi și tu că mama ta nu mi-a dat toată averea ei, nici nu putea s-o facă fără acordul consiliului de familie. Pentru voi e poate mai rău că nu s-a întîmplat așa, dar să lăsăm asta. În ultimă instanță, luînd acești bani, mi-am zis așa :

femeia a rămas singură pe lume, doar cu un copil ; nu se știe cum se va descurca, nu se știe ce se poate întîmpla, așa că banii pe care mi i-a încredințat, să rămînă fondul ei de rezervă, să se înmulțească la mine, și la nevoie să aibă pe ce pune mîna. De atunci am devenit într-un fel casa voastră de economii. Mama ta mi-a dat douăsprezece mii de ruble, iar astăzi ai peste douăzeci și patru de mii. Iată rezultatul, așa că nu poți să nu-mi fii recunoscător.

La acestea, Polaniecki răspunse :

— Iubite unchiule Plawicki, te rog să nu mă socotești nici mai prost decît sînt, nici nebun. Ți-o spun fără ocol că nu mă las dus de nas atît de ușor. Dumneata spui că am douăzeci și patru de mii de ruble, unde sînt ? Te rog să mi le dai, fără vorbe de prisos, și încă ce vorbe !

— Iar eu te rog să ai răbdare și să păstrezi măsura, fie și numai pentru că sînt mai în vîrstă decît tine, îl dojeni Plawicki cu gravitate.

— Am un asociat care peste o lună de zile investește douăsprezece mii de ruble într-o afacere contractată, iar eu trebuie să adaug tot atîta. Ți-o spun limpede și-ți declar că, după doi ani de încercări prin scrisori, nu mai pot și nu mai vreau să am răbdare.

Domnul Plawicki își rezemă un cot pe birou, fruntea în palmă și se adînci în tăcere.

Polaniecki se uita la el, așteptînd un răspuns : îl privea cu aversiune crescîndă și se întreba în gînd : „Să fie oare un mincinos, un țicnit sau numai un egoist, atît de orbit de sine însuși, încît măsoară binele și răul cu propria comoditate ?"

Domnul Plawicki își ținea mereu fruntea ascunsă în palmă și tăcea.

— La urma urmelor, aș vrea să știu ceva... începu Polaniecki.

Dar interlocutorul dădu din mînă, în semn că vrea să mai rămînă o vreme cufundat în gîndurile lui.

Deodată își înălță chipul străluminat.

— Stach, ! exclamă. De ce să ne certăm, cînd există o soluție atît de simplă !

— Care ?

— Îți dau marna !

— Ce ?

— Cheamă-ți asociatul aici, adu și un specialist, evaluăm zăcămîntul de marnă și facem o combinație în trei. Asociatul tău... Bigiel, sau cum îl cheamă, îmi dă partea lui, tu completezi suma ori nu, și înjghebăm afacerea ; cîștigul poate fi uriaș.

Polaniecki se ridică și spuse ritos :

— Te rog, domnule, nu sînt obișnuit ca cineva să-și bată joc de mine. Nu vreau marna dumitale, eu îmi vreau numai banii mei, iar tot ce-mi oferi dumneata, nu sînt decît pretexte josnice și prostești.

Urmă o clipă de tăcere apăsătoare. O mînie olimpiană începu să se adune pe fruntea și între sprîncenele domnului Plawicki. O vreme, îl pironi pe cutezător cu privirile, după care, apropiindu-se de panoplia pe care atîrnau armele, smulse un cuțit de vînătoare și, oferindu-i-l lui Polaniecki, îl îndemnă :

— Uite și altă ieșire, lovește !

Și își desfăcu larg halatul, dar Polaniecki nu se mai putu stăpîni, îi împinse în lături mîna cu cuțitul și-i vorbi cu glasul ridicat :

— Asta nu-i decît o comedie ieftină ! N-are rost să-mi mai pierd vremea cu dumneata. Plec, fiindcă mi-e lehamite de dumneata și de moșia dumitale, dar te anunț că voi vinde polița primului evreu care-mi va ieși în cale, fie și cu jumătate de preț ; ăsta știu că o să-ți vină de hac.

Mîna dreaptă a domnului Plawicki se înălță solemn :

— Du-te și vinde-o ! Adu evreii în cuibul familiei, dar află că blestemul meu și al celor care au trăit aici te va găsi pretutindeni.

Polaniecki ieși palid de furie, iar în salon, în timp ce-și căuta pălăria, zvîrli afară tot ce-i veni pe limbă,

Cînd o găsi, în sfîrșit, vru să vadă dacă îl aștepta brișca, dar tocmai atunci intră Marynia. La vederea ei, se stăpîni întrucîtva, amintindu-și însă că ea era aceea care se ocupa de toate la Krzemień, răbufni :

— Adio, domnișoară. Cu tatăl dumitale am rezolvat problema. Eu am venit după banii mei, iar el mi-a oferit mai întîi binecuvîntarea, apoi marna, și la urmă blestemul. Ciudat mijloc de a-ți plăti datoriile !...

Fu un moment cînd Marynia vru să-i întindă mîna și să-i spună : „Eu îți înțeleg supărarea ; am fost și eu la tata și l-am implorat să-ți dea banii înaintea celorlalți. Te rog să procedezi cum vei socoti de cuviință, cu moșia Krzemień și cu noi, dar pe mine să nu mă învinuiești de nimic, să nu crezi că m-am înțeles cu tata împotriva dumitale și să ai pentru mine puțin respect".

Își înălță mîna și cuvintele de mai sus îi stăteau pe buze, cînd Polaniecki, aprinzîndu-se tot mai mult și pierzîndu-și iarăși cumpătul, adăugă :

— Ți-o spun, pentru că în prima seară, cînd am vrut să discut cu dumneata, te-ai simțit jignită și m-ai trimis la tatăl dumitale. Îți mulțumesc pentru sfat, dar întrucît s-a dovedit mai util pentru cei de aici, decît pentru mine, a doua oară mă voi descurca singur.

Atunci buzele Maryniei pălîră, în ochi îi luciră lacrimi de revoltă și umilință adîncă. Își înălță fruntea și rosti :

— Domnule, poți să mă insulți cît vrei, pe mine nu mă apără nimeni...

Și porni spre ușă cu durerea în suflet și aproape cu disperare, gîndindu-se că acestea sînt singurele roade pe care le culege de pe urma trudei în care își investește toată puterea și înflăcărarea sufletului ei tînăr și neprihănit.

Polaniecki fu năpădit de un nou acces de furie. De astădată însă, își ținu în frîu mînia și pe sine însuși. Nu-și mai luă rămas bun de la nimeni, urcă în brișca trasă între timp la intrare și plecă de la Krzemień. Fierbea de furie,

așa că un timp nu mai putu să se gîndească decît la răzbunare : „Vînd, vînd fie și cu a treia parte din preț, și n-au decît să le confiște totul ! Pe cuvîntul meu de om cinstit, că am să vînd. Chiar dacă n-o să fie nevoie, tot am să vînd, ca să le fac în ciudă !"

În acest fel, intenția se schimbă într-o hotărîre îndîrjită, într-un legămînt. Iar Polaniecki nu făcea parte dintre acei oameni care nu-și respectă cuvîntul dat, sieși sau altora. Numai să găsească un cumpărător pentru o sumă atît de greu de recuperat, încît, ca să ajungi la ea, trebuia pur și simplu să părăduiești toată moșia Krzemień.

Între timp, brișca ieșise din alee la drum deschis, pe cîmp. Ceva mai liniștit acum, Polaniecki începu să se gîndească intens la Marynia. Reflecțiile lui erau aproape contradictorii, alcătuindu-se din efectul farmecului ei, din impresia pe care o făcuseră asupra lui chipul și atitudinea ei, din amintirea discuției de duminecă, din repulsie, milă, ciudă și furie, la care se adăuga nemulțumirea față de el însuși, care sporea îndîrjirea împotriva ei. Aceste simțăminte îl dominau cu schimbul, impunîndu-i natura meditațiilor.

Uneori își aducea aminte de făptura înaltă a Maryniei, de ochii și părul ei negru, de gura-i frumoasă, deși poate puțin prea largă, în sfîrșit, de expresia chipului, și atunci punea stăpînire pe el un val de simpatie. Se gîndea că e foarte copilăroasă, dar în același timp, gura, umerii și linia trupului exprimau o feminitate care-l atrăgeau cu o forță de neînfrînt. Își amintea glasul ei blînd, privirea liniștită și bunătatea-i de netăgăduit. Atunci, cînd se gîndea că se purtase atît de grosolan cu ea înainte de a pleca, cînd își aducea aminte tonul cu care-i vorbise, începea să se dojenească. „Este cu atît mai nefericită, cu cît știe și ea că tatăl ei nu-i decît un comediant ramolit, un mincinos și un prostănac. Iar dacă-i așa, orice om cu o fărîmă de inimă în piept ar înțelege și ar compătimi-o, în loc să năpăstuiască o biată copilă, cum am făcut eu !" Îi

venea să-şi dea palme, închipuindu-şi ce-ar fi fost, ce mare apropiere şi ce duioşie neobişnuită ar fi îmbobocit între ei, dacă după cearta cu bătrînul, s-ar fi purtat cu ea cu delicateţea cuvenită. I-ar fi întins amîndouă mîinile la plecare şi s-ar fi despărţit ca doi oameni apropiaţi. „Luai-ar dracu de bani ! repeta, iar acum să mă ia şi pe mine !" Simţea că nu mai poate repara nimic, şi acest sentiment îi spulbera pînă şi bruma de echilibru ce-i mai rămăsese, împingîndu-l şi mai mult pe calea a cărei eroare o recunoştea. Începu iarăşi să vorbească de unul singur : „De vreme ce totul e pierdut, întîmple-se ce s-o întîmpla ! O să vînd poliţa unui evreu, n-are decît să-i scoată la licitaţie, să ajungă pe drumuri, bătrînul să-şi caute o slujbă, iar ea să intre ca guvernantă sau să se mărite cu Gątowski..." Aici însă îşi dădu seama brusc că prefera orice afară de împlinirea gîndului din urmă. Lui Gątowski i-ar frînge grumazul ! S-o ia cine vrea, dar nu ursul ăsta necioplit. Şi epitetele deloc măgulitoare începură să se reverse asupra nefericitului Gątowski ; toată mînia se descărca asupra acestuia, de parcă el era vinovat de tot ce se întîmplase. Ajungînd la Czerniów într-o astfel de dispoziţie canibalică, poate că Polaniecki, asemenea lui Ugolino, şi-ar fi înfipt dinţii în Gątowski, „acolo unde tidva se întîlneşte cu umerii", dacă l-ar fi întîlnit la gară. Din fericire, în locul „tidvei" lui Gątowski, nu văzu decît cîţiva funcţionari, cîţiva ţărani, cîţiva evrei şi faţa chinuită şi inteligentă a consilierului Jamisz, care-l recunoscu şi, cînd sosi trenul, datorită relaţiilor cu şeful staţiei, îl invită într-un compartiment separat.

— L-am cunoscut şi pe tatăl dumitale, îi spuse, şi l-am cunoscut în vremurile lui bune. Soţia mea este de prin părţile lui. Ţin minte că pe atunci stăpînea moşiile Zwichów, Brzęcząca, Mocarze şi Rozwady în ţinutul Lublinului. O avere frumoasă ! Bunicul dumitale a fost unul dintre cei mai mari proprietari prin locurile acelea, acum însă cred că totul a încăput în alte mîini.

— Nu acum, ci mai de mult. Tata a pierdut toată averea încă din timpul vieții. Era bolnav, locuia la Nisa, nu se mai putea îngriji de nimic, și așa s-a dus totul de ripă. Dacă n-ar fi fost moștenirea pe care mama a primit-o după moartea lui, ne-am fi descurcat cu greu.

— Dumneata, în schimb, te descurci destul de bine. Cunosc Casa de comerț de la Varșovia ; am făcut cîndva o afacere cu Abdulski, i-am vîndut niște hamei.

— Deci Abdulski trata pentru dumneata ?

— Da, și trebuie să recunosc că am fost foarte mulțumit de legătura cu el. Totul s-a terminat onorabil, mi-am dat seama că sînteți parteneri serioși.

— Altfel nu rezistă nimeni. Asociatul meu, Bigiel, e un om cinstit, iar eu nu semăn cu domnul Pławicki, răspunse Polaniecki.

— Cum adică ? întrebă curios Jamisz.

Întărîtat încă de cele petrecute la Krzemień, Polaniecki îi povesti toată tărășenia.

— Hm ! constată Jamisz, de vreme ce dumneata vorbești despre el fără ocolișuri, dă-mi voie să vorbesc și eu la fel, cu toate că e ruda dumitale.

— El nu mi-e rudă ; prima lui soție a fost rudă și prietenă cu mama, asta-i tot.

— Eu îl știu de cînd era copil. E un om mai degrabă pervertit decît rău. A fost singur la părinți, care l-au răsfățat, și la fel au făcut mai tîrziu și cele două soții. Amîndouă au fost femei liniștite și blînde, pentru amîndouă a fost ca un Dumnezeu. Ani de-a rîndul el a fost soarele în jurul căruia se rotesc celelalte planete, pînă cînd a ajuns la convingerea că lui i se cuvine totul de la lume, el însă nu datorează nimănui nimic. În asemenea împrejurări, cînd răul și binele se măsoară numai cu propriul folos, poți să-ți pierzi foarte ușor simțul moral. Pławicki nu-i decît un amestec de solemnitate și slăbiciune : solemnitate, pentru că totdeauna a trudit spre propria-i fală, și slăbiciune, fiindcă și-a îngăduit orice.

Asta a devenit aproape a doua lui natură. La acestea s-au adăugat mai apoi și împrejurările dificile, cărora li se poate împotrivi numai un om de caracter, iar el n-a avut niciodată așa ceva. A început deci să mintă și, în cele din urmă, s-a obișnuit așa. Dragă domnule, pe noi ne înnobilează pământul, dar tot el ne și pervertește. Un cunoscut al meu, care a dat faliment, îmi spunea : „Eu nu mint, moșia mea minte, eu nu fac decît să vorbesc în locul ei !" Și cam așa este. În sfera noastră, mai mult decît în oricare alta...

— Domnule Jamisz, răspunse Polaniecki, închipuie-ți că eu, care provin de la țară, nu simt nici o atracție către agricultură. Știu că ea va exista întotdeauna, pentru că trebuie să existe, dar în forma actuală nu-i prevăd un viitor prea bun. Toți proprietarii trebuie să piară.

— Nici eu n-am o părere prea roză. Trec peste faptul că situația generală a agriculturii este proastă în toată Europa, asta se știe, dar gîndește-te și dumneta. Dacă un proprietar are patru feciori, fiecare dintre ei moștenește numai a patra parte din averea părintească. Dar ce se întîmplă ? Obișnuindu-se cu modul de viață al tatălui, fiecare vrea să trăiască la fel, iar sfîrșitul e ușor de prevăzut. În al doilea rînd, nu o dată, dintre cei patru copii, cei mai înzestrați își aleg alte profesiuni, iar la țară, pun pariu că va rămîne cel mai puțin capabil. În al treilea rînd, toată truda mai multor generații poate fi risipită de o minte superficială. În al patrulea rînd, noi sîntem agricultori buni, dar proști administratori, iar o bună administrare înseamnă mai mult decît o bună cultivare a pămîntului. Care-i concluzia ? Pămîntul rămîne, în vreme ce noi, cei care-l reprezentăm, în forma marii proprietăți funciare, vom fi siliți să-l părăsim. Numai că, vezi dumneata, s-ar putea să ne întoarcem.

— Cum așa ?

— Pentru că ceea ce spui dumneata, că nu te interesează pămîntul, e numai o iluzie. Pămîntul te atrage, dom-

nule, și încă atît de puternic, încît oricine, ajungînd la anume vîrstă și avere, nu se poate împotrivi tentației de a poseda măcar o palmă de pămînt. Va veni și rîndul dumitale. Și e firesc. În definitiv, orice bogăție poate fi considerată o ficțiune, pămîntul însă nu. Totul pornește de la el și există pentru el. Așa cum o bancnotă este o chitanță pentru metalul prețios care se află în seifurile statului, tot așa și industria, și comerțul, și orice altceva reprezintă în ultimă analiză forme diferite ale pămîntului... Cît despre cei care s-au îndepărtat de pămînt, vor fi nevoiți să se întoarcă la el.

— Eu unul nici nu mă gîndesc.

— Ce știi dumneata ? Astăzi vrei să ai bani, dar cînd îi vei avea ? Iată viitorul. Cei din neamul Polaniecki au fost agricultori, acum însă unul dintre ei și-a ales altă profesie. Majoritatea copiilor de agricultori sînt siliți să-și aleagă alte profesii, pentru că nu se poate altfel. Unii se vor pierde, alții se vor căpătui și se vor întoarce — se vor întoarce nu numai cu capitalul, ci și cu energii noi, cu acea știință a administrării stricte, pe care o formează mai ales alte ocupații — vor reveni, atrași de pămînt, în sfîrșit, dintr-un sentiment al datoriei, pe care dumitale nu trebuie să ți-l mai explic.

— Ce spui dumneata, are oricum o parte bună : înseamnă că atunci unchiulețul meu adoptiv, Plawicki, va trebui să dispară.

Domnul Jamisz se gîndi o vreme, apoi continuă :

— Așa se întinde mereu, pînă cînd se rupe ; în cele din urmă, trebuie să se rupă. După părerea mea, el va rămîne la Krzemień, chiar dacă va parcela și va vinde Magierówka. Mie îmi pare rău de Marynia. E un copil neobișnuit de bun. Dumneata nu știi că, acum doi ani, bătrînul a vrut să vîndă moșia de la Krzemień și să se stabilească la oraș. Dacă nu s-a întîmplat așa, asta se datorește în parte rugăminților Maryniei. Fie din cauza mamei, care este înmormîntată acolo, fie pentru că se vorbește și se

scrie atîta despre datoria de a se păstra pămîntul, destul că fata a făcut ce-a putut, ca să împiedice vînzarea. Își închipuia, sărmana, că ajunge să se înhame cu toate forțele la muncă, și toate se vor îndrepta. Ce-i drept, a renunțat la lume pentru Krzemień. Ea va primi o mare lovitură, cînd se va rupe ața, și trebuie să se rupă... Păcat de anii fetei !

— Dumneata ești un om bun, domnule consilier ! exclamă Połaniecki cu vioiciunea-i obișnuită.

Bătrînul zîmbi.

— Eu țin foarte mult la ea, e doar ucenica mea în problemele agrare ; va fi destul de trist, cînd va pleca.

Un răstimp, Połaniecki își roase mustața. În sfîrșit, spuse :

— N-are decît să se căsătorească și ea cu cineva din partea locului, și nu va mai pleca.

— Hm, să se căsătorească... Asta nu-i o treabă prea ușoară pentru o domnișoară fără avere. Pe cine-ar putea găsi aici ? Pe Gątowski. El ar lua-o. E un om cumsecade, și nu-i deloc atît de înapoiat, cum vorbește lumea. Dar ea nu-l iubește, iar fără iubire, nu se va căsători. Jałbrzyków e o moșioară neînsemnată. Bătrînului i se năzare că familia Gątowski e mai prejos decît familia Pławicki, și Gątowski crede și el la fel. După cum știi și dumneata, la noi este socotit de familie bună oricine se pretinde ca atare. Lumea chipurile rîde la început, dar pînă la urmă se obișnuiește. Pe de altă parte, unii își țin nasul pe sus, pentru că fac avere, alții pentru că sărăcesc și nu mai au ce face. Dar să lăsăm asta. Eu știu una și bună, cine se va căsători cu Marynia va avea lîngă el o adevărată perlă.

În fundul sufletului, Połaniecki îi împărtășea cu totul părerea ; simțea și gîndea la fel. Adîncindu-se în tăcere, începu să se gîndească iarăși la Marynia, mai degrabă să și-o amintească și să și-o imagineze. Brusc, avu impresia că-i va duce dorul, dar își aduse aminte că i se mai întîmplase de cîteva ori la fel, și timpul îi spulberase ilu-

ziile. Cu toate acestea, se gîndi mereu la ea, chiar și atunci cînd, după sosirea trenului la Varșovia, coborî în stație, mormăind printre dinți :

— Cît de prostește s-au sfîrșit toate !...

IV

După întoarcerea sa la Varșovia, Polaniecki petrecu prima seară în casa asociatului său, Bigiel, de care, ca fost coleg de școală, îl lega o veche prietenie. Ceh de origine, trăgîndu-se însă dintr-o familie stabilită în țară de cîteva generații, Bigiel conducea Casa de comerț dinainte de a se asocia cu Polaniecki și își cîștigase reputația unui negustor, e drept, nu prea întreprinzător, dar cinstit și de nădejde în afaceri. Cînd Polaniecki intrase în combinație, înainte de a se întoarce definitv din străinătate, întreprinderea își lărgise considerabil activitatea, devenind o firmă serioasă. Cei doi parteneri se completau de minune. Mult mai capabil și mai abil, Polaniecki avea mai multe idei și cuprindea mai lesne problemele în ansamblul lor ; Bigiel, în schimb, era un executant mai bun. Cînd era nevoie de energie sau să strîngă cu ușa pe cineva, Polaniecki era neîntrecut, dar cînd era vorba de chibzuință, de aprecierea vreunei afaceri din cît mai multe unghiuri și de răbdare, intra în rol Bigiel. Aveau firi de-a dreptul deosebite, poate tocmai de aceea îi lega o prietenie trainică. În conducere, Polaniecki deținea supremația. Bigiel credea în aptitudinile lui ieșite din comun, și cîteva idei foarte utile pentru întreprindere, pe care le oferise Polaniecki după ce intrase în combinație, îi întăriseră această încredere. Amîndoi vizau să ajungă treptat la un capital, care să le permită să pună pe picioare o fabrică de percal, pe care s-o conducă Polaniecki și s-o administreze Bigiel. Dar cu toate că și unul și celălalt se puteau socoti oameni aproape bogați, aceasta era o problemă de viitor îndepăr-

tat. Mai puțin răbdător și cu relații de rudenie peste tot, Polaniecki încercase într-adevăr, după ce venise în țară, să antreneze în acest scop capitalurile „locale". Lumea însă n-avea încredere în el. Observase cu acest prilej un lucru de neînțeles. Numele îi deschidea toate ușile, dar în afaceri, în loc să-l ajute, mai degrabă îl încurca. De parcă toți oamenii pe care-i abordase nu puteau pricepe în ruptul capului cum de unul dintre ei, deci un tînăr de familie bună și cu un nume care se termina în *-ski*, este în stare să se descurce bine în afaceri. La început, Polaniecki se înfuriase atît de tare, încît cumpănitul Bigiel fusese nevoit să-i potolească răbufnirile, demonstrîndu-i că neîncrederea lor se întemeia pe mulți ani de experiență neplăcută. Cunoscînd bine istoria diferitelor întreprinderi de comerț și industriale, îi citase nenumărate nume, începînd cu Tyzenhauz, ajutorul de vistier, și sfîrșind cu tot felul de bănci agrare și Tellus, care, în afară de nume, n-aveau nimic pămîntesc în ele, altfel spus, n-aveau nici un temei real. „N-a venit încă timpul, îi spusese atunci, dar va veni, este foarte aproape. Pînă acum n-au fost decît amatori și diletantism, abia de acum înainte încep să apară ici și colo oameni de meserie".

Polaniecki, care, cu tot temperamentul său viforos, avea un simț de observație foarte dezvoltat, descoperise atunci multe lucruri ciudate în sferele pe care le frecventa cu ajutorul relațiilor de societate. Era întîmpinat pretutindeni cu admirație, pentru că făcea ceva. Toți îi subliniau meritele, dar cu anume îngăduință. Îl lăsau să înțeleagă că sînt de acord cu el, că-i apreciază activitatea folositoare, dar nimeni nu-și exprima convingerea că ceea ce face Polaniecki este un lucru obișnuit, firesc. „Mă cruță !" își spunea Polaniecki, și asta era adevărat. Tot atunci ajunsese și la concluzia că, dacă ar fi vrut să ajungă la mîna vreuneia dintre domnișoarele din așa-numita „societate", Casa lui de comerț și calitatea de „om de afaceri" i-ar fi fost mai degrabă o piedică decît un ajutor. I-ar fi

fost mai ușor dacă, în locul unei întreprinderi bănoase, ar fi avut o moșie grevată de datorii, sau dacă, trăind pe picior mare, și-ar fi consumat pur și simplu dobînzile capitalului ori capitalul însuși.

Făcînd aceste descoperiri bizare, Polaniecki începuse să neglijeze relațiile, ajungînd în cele din urmă să le întrerupă cu totul și să se rezume la casa lui Bigiel, a doamnei Emilia Chwastowska și la acele cunoștințe bărbătești de care avea nevoie în viața lui de cavaler. Mînca la „François" cu Bukacki, cu Waskowski și cu avocatul Maszko, cu care discuta și se contrazicea mereu în tot felul de probleme ; se ducea deseori la teatru și la orice gen de distracții publice ; altminteri, ducea o viață destul de izolată și de aceea, cu toate că dorea foarte mult și avea destulă avere, nu se căsătorise pînă acum.

După întoarcerea de la Krzemień, ajungînd aproape de-a dreptul la familia Bigiel, își vărsă mai întîi toată otrava asupra „unchiuleţului" Pławicki, crezînd că va găsi în stăpînul casei un ascultător supus și înțelegător ; Bigiel însă se arătă prea puțin mișcat de povestirea lui și-i zise :

— Eu cunosc asemenea tipuri. De altfel, la drept vorbind, de unde să ia bani unul ca Pławicki, dacă nu-i are ? Cu datoriile de pe urma ipotecilor trebuie să ai multă răbdare. Proprietatea funciară înghite ușor banii, dar îi dă înapoi foarte greu.

— Ascultă, Bigiel, se supără Polaniecki, de cînd te-ai îngrășat și dormi după-amiază, trebuie să am și cu tine tot atîta răbdare.

— E, hai să fim sinceri, urmă Bigiel neabătut, ai neapărată nevoie de acești bani ? Nu dispui într-adevăr de suma pe care trebuie s-o depună fiecare dintre noi ?

— Curios, ce-ți pasă ție sau lui Pławicki de asta ? Îmi este dator și trebuie să-mi dea banii, asta e !

Intrarea doamnei Bigiel, cu droaia de copii după ea, puse capăt discuției. Era o femeie încă tînără, cu părul negru și ochi albaștri, foarte bună și foarte preocupată de

cei șase copii, pe care Polaniecki îi iubea foarte mult. Era, de aceea, o foarte bună prietenă a lui și a doamnei Emilia Chwastowska. Amîndouă, cunoscîndu-o și iubind-o pe Marynia Plawicka, hotăriseră s-o căsătorească neapărat cu Polaniecki, astfel că amîndouă insistaseră foarte mult să se ducă personal la Krzemień după bani : nu-i de mirare că acum doamna Bigiel ardea de curiozitate să afle ce impresie făcuse asupra lui această vizită.

Nu putea să-l întrebe totuși de față cu copiii. Cel mai mic dintre cei care mergeau în picioare, Jaś, îmbrățișînd unul din picioarele lui Polaniecki, începu să tragă de el și să strige : „Domnul, domnul !" ceea ce pe limba lui se auzea : „Domul, domul !" Două fetițe, Ewka și Joasia, i se urcară fără prea multă ceremonie pe genunchi, iar Edzio și Józio îl somară să le facă dreptate. Copiii citiseră *Cucerirea Mexicului* și voiau să se joace de-a „cucerirea Mexicului", așa că Edzio, înălțîndu-și sprîncenele și răsucindu-și mîinile în sus, spuse cu înflăcărare :

— Bine, eu sînt Cortez, iar Józio cavalerul călare, da' dacă Ewka și Joasia nu vor să fie Montezuma, ce să fac ? Așa nu putem să ne jucăm, nu ? Trebuie să fie cineva Montezuma, ca să aibă cine să-i conducă pe mexicani !

— Și mexicanii unde sînt ? întrebă Polaniecki.

— Păi, îl lămuri Józio, mexicanii sînt scaunele, și spaniolii la fel.

— Da, atunci hai să fiu eu Montezuma, ca să puteți cuceri Mexicul.

Se iscă o hărmălaie de nedescris. Vioiciunea lui Polaniecki îi îngăduia să se transforme uneori într-un copil adevărat. Îi opuse o rezistență atît de îndîrjită lui Cortez, încît acesta începu să-i refuze dreptul de a lupta atît de vajnic, susținînd, nu fără îndreptățire istorică, firește, că de vreme ce Montezuma fusese învins, trebuie să se dea bătut. La care Montezuma răspunse că puțin îi pasă și luptă mai departe. Joaca amenința astfel să se prelungească tot mai mult.

Doamna Bigiel însă, neputînd să mai aştepte sfîrşitul, îşi întrebă în cele din urmă soţul :

— Cum a fost vizita la Krzemień ?

— A făcut ce face şi acum, răspunse Bigiel flegmatic. A răsturnat toate scaunele şi a plecat.

— Ţi-a spus ceva ?

— N-am avut timp să-l întreb de Marynia, dar de Plawicki s-a despărţit cum nu se poate mai rău. Vrea să vîndă poliţa ipotecară, ceea ce va avea ca urmare ruperea relaţiilor.

— Păcat, regretă doamna Bigiel.

Iar la ceai, după ce copiii se duseră să se culce, începu să-i pună întrebări lui Polaniecki în legătură cu Marynia.

— Nu ştiu nici eu, răspunse tînărul, poate că e frumoasă, poate că nu ! Nu m-am gîndit la asta.

— Nu-i adevărat, se împotrivi doamna Bigiel.

— Deci nu-i adevărat ! Atunci e drăguţă, frumoasă şi oricum vrei dumneata. Poţi să te îndrăgosteşti de ea, poţi s-o iei de soţie, dar eu nu voi mai călca pe la ei. Ştiu prea bine de ce m-aţi trimis acolo, dar era mai bine să mă preveniţi cine este tatăl ei, pentru că trebuie să aibă o fire asemănătoare, iar dacă-i aşa, mulţumesc pentru bunăvoinţă.

— E, gîndeşte-te şi dumneata ce spui : „e frumoasă, e drăguţă, poţi s-o iei de soţie" şi pe urmă, hodoronc-tronc : „trebuie să semene cu tatăl ei !" Una nu se potriveşte cu cealaltă.

— Se prea poate, mie mi-e totuna ! N-am noroc şi pace !

— Eu nu vreau să-ţi spun decît două lucruri : în primul rînd, că Marynia a făcut o impresie foarte puternică asupra dumitale, iar în al doilea, că este una dintre cele mai bune fete pe care le-am văzut în viaţa mea ; cel care se va căsători cu ea, va fi un om fericit.

— De ce n-a luat-o nimeni pînă acum ?

— Pentru că are douăzeci și unu de ani și a ieșit în lume foarte tîrziu. Să nu crezi cumva că nu s-au găsit amatori care să-i ceară mîna.

— N-are decît s-o ia altcineva.

Polaniecki însă nu era sincer cînd rostea aceste cuvinte ; gîndul că putea s-o ia altul îl scotea din sărite. În adîncul inimii îi era recunoscător doamnei Bigiel pentru că o lăudase pe Marynia.

— Ce să mai vorbim, spuse, dumneata, doamnă Bigiel, ești o prietenă de nădejde.

— Nu numai a Maryniei, ci și a dumitale. Te rog însă un lucru, spune-mi cinstit, ți-a plăcut ?

— Mie ? Dacă mi-a plăcut ? Să fiu sincer, grozav !

— Ei, vezi ! îl dojeni doamna Bigiel, și fața i se lumină de mulțumire.

— Ce să văd ? Nu văd nimic ! Mi-a plăcut grozav, e adevărat ! Dumneata n-ai idee ce simpatică și atrăgătoare e. Și cred că e și bună. Dar asta nu înseamnă nimic. A doua oară nu mai pun piciorul la Krzemień. Am plecat atît de furios, lui Plawicki și Maryniei le-am spus lucruri atît de urîte, încît nu mai e cu putință.

— E mare dandanaua ?

— Mai degrabă prea mare, decît prea mică.

— Ai putea s-o îmblînzești printr-o scrisoare.

— Eu să-i scriu lui Plawicki și să-l rog să mă ierte ? Pentru nimic în lume ! De altfel, m-a și blestemat.

— Cum adică te-a blestemat ?

— Ca patriarh al neamului. În numele lui și al înaintașilor. Mi-e atît de silă de el, încît n-aș fi în stare să leg două cuvinte. E un circar bătrîn și patetic. Mai degrabă mi-aș cere scuze de la ea, dar la ce-ar mai folosi ? Ea trebuie să fie de partea tatălui ei. Atîta lucru înțeleg și eu. În cel mai bun caz, o să-mi răspundă că-i face mare plăcere, și cu asta basta.

— Cînd Emilka se va întoarce de la Reichenhall, sub un pretext oarecare o s-o aducem pe Marynia aici, și

atunci te privește cum ai s-o faci să uite neînțelegerea de acum.

— Prea tîrziu, prea tîrziu ! repetă Polaniecki. Mi-am dat cuvîntul că voi vinde polița și am s-o vînd.

— Poate că-i mai bine așa.

— Nu, va fi mai rău ! interveni Bigiel. Eu l-aș îndemna să nu vîndă polița. Mai ales că sper să nu găsească prea repede un cumpărător.

— Între timp, se va termina și tratamentul Litkăi.

Aici doamna Bigiel se întoarse spre Polaniecki :

— O să vezi cum o să ți se pară celelalte fete, după ce-ai cunoscut-o pe Marynia. Eu nu sînt atît de apropiată de ea, cum e Emilka, dar am să caut un motiv oarecare ca să-i scriu și să aflu ce crede despre dumneata.

Cu acestea, discuția luă sfîrșit. În drum spre casă, Polaniecki își dădu seama că totuși Marynia nu ocupa unul din ultimele locuri în inima lui. La drept vorbind, aproape că nu se mai putea gîndi la altceva. În același timp, avea impresia că această legătură începuse în împrejurări nefavorabile, așa că ar fi fost mai bine să și-o scoată din cap, cît mai era vreme. Ca un om mai degrabă puternic sufletește, decît slab, neobișnuit să se lase pradă visărilor numai pentru că erau plăcute, se hotărî să aprecieze lucid situația, cîntărind-o din toate părțile. Marynia întrunea într-adevăr toate exigențele unei viitoare soții, în plus, îi plăcuse. Avea însă și un tată pe care Polaniecki nu-l putea suporta, la care se adăuga o adevărată povară, moșia de la Krzemień, încărcată de datorii. „Cu maimuțoiul ăsta bătrîn și solemn, n-o să mă împac niciodată, nu pot să mă împac, își spuse Polaniecki, deoarece cu un astfel de om nu pot să mă port decît în două feluri : ori să mă supun lui, și asta e peste puterile mele, ori să-l zgîlțîi în fiecare zi, cum l-am zgîlțîit la Krzemień. În primul caz, eu, un om independent, aș intra în robia insuportabilă a unui bătrîn egoist, iar în al doilea, rolul soției mele ar fi foarte dificil și neplăcut, ne-ar putea strica viața."

„Cred, continuă, că acesta este un raționament lucid și logic. Ar fi greșit numai în situația în care eu aș fi îndrăgostit. Socot totuși că nu sînt. Mă preocupă, dar n-o iubesc. Sînt două lucruri diferite. *Ergo* [1], să nu mă mai gîndesc la ea și să las s-o ia altul!"

La acest gînd, încercă iarăși un sentiment de frustrare, dar se liniști : „Sînt atît de preocupat de ea, încît e natural. În definitiv, au mai trecut și alte necazuri peste mine, o să treacă și ăsta. Se va stinge de la sine, cu fiecare zi care se duce".

Contrar așteptărilor, Polaniecki observă în curînd că, pe lîngă amărăciune, încerca și o adîncă părere de rău că perspectivele abia întrezărite pieriseră dintr-o dată. Avea impresia că cineva îi ridicase o clipă în fața ochilor perdeaua care-i ascundea viitorul și-i arătase tot ce putea să fie, apoi o lăsase să cadă brusc, și viața lui reintrase pe vechiul făgaș, care în final nu ducea nicăieri, decît cel mult într-o fundătură pustie. Polaniecki simțea că, oricum, bătrînul filozof Waskowski are dreptate și că agonisirea banilor nu poate fi decît un mijloc. În afara lui, problema vieții trebuia rezolvată. Era nevoie de un țel, o sarcină serioasă care, îndeplinită în mod cinstit și simplu, să asigure liniștea sufletească. Această liniște este esența vieții, fără ea viața nu mai are sens. Pînă la un punct, Polaniecki era și el produsul secolului său, adică purta în el o parte din neliniștea aceea uriașă care chinuia oamenii în acest sfîrșit de veac. Și în el se prăbușiseră fundamentele pe care se rezema pînă mai ieri viața. Și el se îndoia că raționalismul, care se împiedica de toate pietrele de pe lîngă drum, va izbuti să înlocuiască religia, deși pînă acum nu-și recăpătase credința. Se deosebea totuși de „decadenții" contemporani prin aceea că nu suferea de narcisism, complăcîndu-se în propriile stări nervoase, în îndoielile și drama sa sufletească ; nu-și acorda nici sieși dispensă de nătîngie și lene. Dimpotrivă, înțelegea mai bine

[1] Așadar (lat.).

decît ei că viața, așa cum e ea, tainică sau nu, trebuie împlinită cu fapte și activități diferite. Era convins că, dacă nu e cu putință să-ți răspunzi la tot felul de întrebări, este totuși absolut necesar să faci ceva, întrucît activitatea însăși poate constitui pînă la un punct un răspuns. Desigur, putea fi eronat, dar cel puțin omul, care-și răspunde astfel, scapă de povara responsabilității. Și atunci ce mai rămîne de făcut ? Întemeierea familiei și activitatea socială. Și una și alta se cuvine să fie considerate întrucîtva ca legi ale naturii mame, predestinarea ei, fiindcă altminteri oamenii nu s-ar mai căsători și nu s-ar mai grupa în mari colectivități. Acest soi de filozofie, care-i sprijinea rațional instinctele bărbătești ale lui Połaniecki, îi indica matrimoniul drept unul din principalele scopuri ale vieții. Voința lui era de mult încordată și îndreptată spre acest scop. O clipă, domnișoara Marynia i se păruse a fi acel port, „în care trag corăbii în noaptea noroasă". Acum însă, cînd ajunse la concluzia că luminile acelui port nu erau aprinse pentru el, că trebuia să plutească mai departe, să înceapă din nou călătoria pe mări necunoscute, se simți cuprins de oboseală și păreri de rău. Dar raționamentul său i se părea logic, așa că ajunse acasă cu convingerea aproape deplină că „nici asta nu e" și „nici de astădată".

A doua zi, la masă, îi găsi la restaurant pe Waskowski și pe Bukacki. În curînd veni și Maszko cu fața lui arogantă, favoriți lungi, monoclu la ochi, rumeneală în obraji și jiletcă albă. După ce se salutară, începură să-l întrebe cu toții pe Połaniecki cum a fost vizita la Krzemień, pe de o parte, pentru că știau de ce insistaseră cele două doamne să se ducă personal, iar pe de altă parte, o cunoșteau pe domnișoara Plawicka de la doamna Emilia Chwastowka.

După ce-i ascultă relatarea, Bukacki, străveziu asemenea porțelanului de Sèvres, spuse cu nepăsarea-i caracteristică :

— Așadar, război ? Se vede că te-a impresionat, așa că acum e timpul să începi asediul. Femeia îți primește mai ușor brațul pe un drum plin de hîrtoape decît pe o șosea netedă.

— N-ai decît să i-l oferi tu, îl repezi Połaniecki iritat.

— Dragul meu, aș face-o, dar trei lucruri stau împotrivă. Întîi, mie îmi place mai mult doamna Emilia ; al doilea, în fiecare dimineață am dureri în gît și la occipital, ceea ce anunță o boală cerebrală ; iar în al treilea rînd, sînt decavat.

— Tu decavat ?

— Cel puțin deocamdată ; am cumpărat vreo cincisprezece gravuri de Falk [1], toate *avant la lettre*, și o lună de zile sînt lefter, iar dacă-mi vine și un Masaccio [2] din Italia, pentru care sînt în tratative, mă ruinez pentru tot anul.

Waskowski, pe care trăsăturile sau mai degrabă roșața din obraji îl făceau să semene puțin cu Maszko, deși era mult mai în vîrstă și avea fața blajină, își ațintì ochii albaștri asupra lui Bukacki și rosti :

— E și asta o boală a veacului. Peste tot colecții și iar colecții !

— Oho, o să avem o dezbatere, observă Maszko.

— Tot n-avem altceva mai bun de făcut, răspunse Połaniecki.

Iar Bukacki ridică mănușa.

— Ce ai împotriva colecțiilor, domnule ?

— Nimic, preciză Waskowski. Iată un mod bătrînesc de a iubi arta, vrednic de timpul nostru. Nu credeți oare că e ceva mărunt în treaba asta ? După mine, e caracteristic. Odinioară, înflăcărarea pentru marea artă se păstra în suflet ; capodopera era iubită acolo unde se afla, în

---

[1] *Jeremiasz Falck (Falck Polonus)* (1629—1709), gravor și desenator polonez ; lucrările lui se disting prin finețe și fermitate.

[2] *Masaccio (Tommaso di Ser Giovanni)* (1401—1429), pictor italian caracteristic prin plenitudinea formelor.

muzee, prin biserici, pentru ca astăzi să fie adusă în cabinetul particular. Mai de mult, colecțiile reprezentau punctul terminus, acum se începe cu ele, și se începe în chip ciudat. Nu vorbesc de Bukacki, dar azi, ori de cîte ori un tinerel are ceva parale, se apucă îndată să colecționeze. Și ce colecționează! De cele mai multe ori, nu obiecte de artă, ci diferite bizarerii, tot felul de fleacuri. Dragii mei, eu am crezut întotdeauna că iubirea și amatorismul sînt două lucruri deosebite, și presupun, spre exemplu, că un mare amator de femei nu este capabil de sentimente înălțătoare.

— E cu putință. E ceva adevărat în toate astea! întări Polaniecki.

— Nu mă interesează bodogăneala unui pedagog bătrîn la adresa timpului nostru, interveni Maszko, piep-tănîndu-și cu degetele favoriții englezești.

— Pedagog? se miră Waskowski. Din momentul în care m-am trezit pe neașteptate cu o bucată de pîine asigurată, am renunțat la măcelul copiilor nevinovați și la rolul lui Irod. Pe urmă, dumneata greșești, domnule, cînd spui că eu mă plîng. Eu văd și înregistrez aproape cu bucurie orice dovezi care-mi confirmă că ne aflăm la sfîrșitul unei epoci și că începe una nouă.

— Sîntem în largul mării și n-o să ajungem prea repede la țărm, mormăi Maszko.

— Dă-i pace, îl certă Polaniecki.

Waskowski continuă nestingherit:

— Amatorismul duce la rafinament, care distruge marile idealuri, înlocuindu-le cu dorința de a consuma. Iar asta nu-i altceva decît păgînism. Nimeni nu-și dă seama pînă la ce grad ne-am păgînizat, dar mai există ceva. Există spiritul arian [1] care nu se va osifica, nu se va

[1] Aluzie la caracterul reformator al arianismului. Constituiți în facțiune independentă în 1565 și influențați de curentele umaniste, arienii polonezi au preconizat reforme sociale și religioase, anticipînd ideile iluministe. Idealul personajului vizează o utopie social-istorică, ridiculizată copios de romancier.

stinge niciodată, un spirit care are în el scînteia dumnezeiască, aşadar forţa creatoare. Acest spirit se simte strîmtorat în cătuşele păgîne şi începe să se răzvrătească : va urma renaşterea întru Cristos, în acest domeniu ca şi în celelalte... Nu încape nici o îndoială.

Şi Waskowski, ai cărui ochi ca de copil răsfrîngeau numai obiectele exterioare, pierduţi mereu parcă în infinit, îşi îndreptă privirile spre ferestrele prin care se zăreau norii cenuşii, străpunşi unde şi unde de razele soarelui.

Bukacki însă zise :

— Păcat că pe mine mă va durea capul, altfel va fi o epocă interesantă.

Maszko, care-l socotea pe Waskowski un „vorbă lungă" şi se plictisea ori de cîte ori acesta îşi începe logosul din te miri ce, uneori din nimic, scoase din buzunarul surtucului un trabuc, îi muşcă vîrful şi, adresîndu-se lui Polaniecki, îl întrebă :

— Ascultă, Staś, eşti hotărît într-adevăr să vinzi poliţa lui Plawicki ?

— Firește. De ce mă întrebi ?

— Pentru că poate m-ar interesa pe mine.

— Pe tine ?

— Da. Ştii că deseori mă tentează astfel de afaceri. Am putea discuta. Sigur, astăzi nu pot să-ţi spun mai lucru, dar mîine o să cer registrul ipotecilor asupra moşiei Krzemień şi o să-ţi comunic dacă lucrul e posibil. Vino pe la mine după-amiază, bem o cafea şi poate facem tîrgul.

— Bine. Dacă o să fie ceva, prefer să rezolvăm treaba repede, fiindcă după ce mă socotesc cu Bigiel, aş vrea să plec în străinătate.

— Unde te duci ? întrebă Bukacki.

— Nu ştiu. Aici în oraş e prea cald. Undeva la aer şi copaci.

— Asta nu-i decît o veche prejudecată, se împotrivi Bukacki, la oraș este întotdeauna umbră și pe o parte a străzii, ceea ce la țară nu se prea întîlnește. Eu merg pe partea cu umbră, de aceea nu plec niciodată vara din oraș.

— Dumneata, profesore, nu pleci nicăieri ? îl întrebă Polaniecki pe Waskowski.

— Ba da. Doamna Emilia mă îndeamnă să mă duc la Reichenhall, poate o să mă duc acolo.

— Atunci să mergem împreună. Mie mi-e indiferent unde mă duc. Îmi place la Salzburg, dar prefer să le văd pe doamna Emilia și pe Litka.

Bukacki întinse mîna-i străvezie, luă o scobitoare din pahar și, îndepărtînd resturile dintre dinți, începu să spună cu glasul lui rece și detașat :

— Sînt atît de gelos pe voi, încît sînt gata să vă înțesc. Polaniecki, ai grijă să nu explodez ca o dinamită.

Era ceva atît de caraghios între cuvintele și tonul lui Bukacki, încît Polaniecki începu să rîdă, iar după o clipă spunse :

— Nu mi-a trecut niciodată prin minte că aș putea mă îndrăgostesc de doamna Emilia. Mulțumesc pentru ce !

— Vai vouă ! îl amenință Bukacki, scobindu-se mai parte între dinți.

V

A doua zi, după ce luă masa mai devreme la familia igiel, Polaniecki se duse, la ora fixată, la Maszko. Se ede că era așteptat, întrucît în cabinet găsi un serviciu uperb pentru cafea neagră și pahărele pentru lichior. n toate acestea, Maszko nu se arătă imediat, fiindcă, flă Polaniecki de la un slujitor, primise vizita unei amne. Într-adevăr, prin ușă se auzeau din salon frîn-

turi de conversație. Polaniecki începu să se uite deocamdată la înaintașii lui Maszko, ale căror cîteva portrete atîrnau pe pereți și despre autenticitatea cărora prietenii tînărului avocat se cam îndoiau. Mai ales un episcop sașiu îi oferea lui Bukacki prilejuri de glumă, dar Maszko nu se supăra. Era decis să se impună cu oricîte riscuri în lume, pe sine, pe strămoșii lui și priceperea în afaceri, știind că în societatea în care trăia vor fi, desigur, mulți care-l vor batjocori, dar nimeni nu va afla atîta energie încît să acționeze consecvent împotriva acestor pretenții. Posedînd el însuși și o energie și o îndrăzneală fără margini, iar pe deasupra și un real talent pentru afaceri, era hotărît să răzbată pînă sus cu ajutorul acestor mijloace. Cei care nu-l puteau suferi, spuneau că e obraznic, și era într-adevăr, dar o făcea înadins. Provenind dintr-o familie de nobili mărunți, dar nici aceasta nu era sigur, îi trata pe descendenții marilor neamuri ca și cînd obîrșia lui ar fi fost mult mai aleasă, iar pe cei cu adevărat bogați, ca și cînd ar fi fost mai bogat decît ei, și această strategie îi izbutise. Se ferea numai să nu cadă în ridicol, fixîndu-și limite de conduită foarte largi. În cele din urmă, ajunsese unde voia : era primit pretutindeni și se bucura de mare credit. Unele afaceri îi aduceau într-adevăr cîștiguri însemnate, dar nu tezauriza banii. Socotea că încă nu e timpul și investea mereu într-un viitor care să-l satisfacă pe deplin. E adevărat, nu risipea banii și nu-și făcea de cap, nutrind convingerea că numai parveniții intră astfel în lume, dar la nevoie se arăta cît se poate de generos. Trecea drept un om foarte culant în afaceri, care-și respecta cu strictețe cuvîntul dat.

E drept, respectabilitatea lui se bizuia pe creditul pe care tocmai această respectabilitate îl menținea apreciabil, ceea ce-i îngăduia lui Maszko să ruleze sume foarte mari. Nu da înapoi prea ușor. Avea curaj, precum și un elan ce excludea ezitările îndelungi, la care se adăuga încrederea în norocul lui. Succesele îi întăriseră această în-

credere. El însuși nu știa niciodată exact de cîtă avere dispune, dar mînuia bani mulți și lumea îl credea bogat.

Într-un fel, mobilul esențial al vieții lui era mai degrabă vanitatea decît lăcomia. Voia, firește, să fie bogat, dar în primul rînd dorea să treacă drept un mare aristocrat de modă englezească. Își potrivise în acest sens pînă și aspectul exterior și era aproape mîndru de urîțenia lui, deoarece i se părea de bun gust. Buzele țuguiate, nările largi și roșața din obraji nu exprimau ceva ieșit din comun, dar oricum, nici ceva autohton. Pe față i se citeau o forță și o brutalitate, pe care le au cîteodată englezii, expresie întărită și de împrejurarea că, purtînd ochelari, trebuia să țină capul sus, iar cînd își pieptăna favoriții cu degetele, îl ridica și mai mult.

Polaniecki nu-l putea suferi la început și nici măcar nu se prea ascundea, dar cu vremea se obișnuise cu el, mai ales că și Maszko se purta altfel cu Polaniecki decît cu ceilalți, poate din cauza respectului pe care-l nutrea față de el, sau poate pentru că, vrînd să trateze de sus un om atît de dificil, risca să fie numaidecît trimis la plimbare ; asta în cel mai bun caz. În cele din urmă, întîlnindu-se frecvent, cei doi tineri se obișnuiseră cu slăbiciunile reciproce, așa că acum, de pildă, cînd Maszko, după ce le conduse pe doamne și veni în cabinet, renunță pentru o clipă la grandomania lui și, salutîndu-l pe Polaniecki, începu să vorbească asemenea unui muritor obișnuit, nu ca un aristocrat și nici ca un englez.

— Femeile astea ! *C'est toujour une mer à boire*[1] ! Le-am plasat banii și le plătesc procentele cît se poate de regulat. N-ajunge ! Vin cel puțin o dată pe săptămînă să mă întrebe dacă n-a fost pe undeva vreun cutremur de pămînt.

— Ce-ai să-mi spui ? se interesă Polaniecki.

— Înainte de toate, bea o cafea.

Și aprinzînd o mică spirtieră, adăugă :

[1] Aici cu sensul : sînt totdeauna foarte dificile ! (Fr.)

— Cu tine cel puțin știe omul că nu pierde timpul. Am văzut registrul de ipoteci. Banii nu sînt ușor de recuperat, dar nu pot fi în nici un caz socotiți pierduți. Neîndoielnic, recuperarea înseamnă cheltuieli, deplasări la fața locului și așa mai departe, de aceea nu pot să-ți dau toată suma, ci numai două treimi, obligîndu-mă să achit totul în trei rate pe parcursul unui an.

— Întrucît mi-am spus că trebuie să scap de poliță chiar dacă o vînd în pierdere, sînt de acord. Cînd poți să-mi dai prima rată ?

— Peste trei luni.

— În caz că va trebui să plec, îi voi lăsa scrisoarea de împuternicire lui Bigiel.

— Acum te duci la Reichenhall ?

— Probabil.

— Cine știe dacă Bukacki nu ți-a dat o idee bună.

— Fiecare cu ale lui, tu, de exemplu... De ce cumperi tu această poliță care grevează moșia de la Krzemień ? Pentru tine asta nu înseamnă mai nimic.

— Pe lîngă marile afaceri, fac și unele mai mici. Cu tine voi fi sincer. Știi și tu că poziția și creditul meu nu sînt dintre cele de dispreţuit, dar amîndouă se vor consolida din momentul în care voi poseda o bucată de pămînt, și încă una cît mai mare. Eu însumi l-am auzit pe Plawicki cîndva spunînd că ar vrea să vîndă moșia Krzemień. Ei bine, presupun că acum e gata s-o facă, și aș putea să cumpăr ieftin proprietatea, chiar foarte ieftin, în cîteva rate ; deocamdată îi dau ceva bani gheață, apoi îi asigur o *rente viagère*. De altfel, o să mai vedem. Mai tîrziu, dichisind-o puțin, ca pe un cal cînd îl duci la tîrg, voi putea s-o vînd și eu, alegîndu-mă în acest fel cu titlul de proprietar, pe care, *entre nous*, mi-l doresc foarte mult.

Polaniecki ascultă cu anume stinghereală explicația lui Maszko, apoi spuse :

— Trebuie să fiu și eu sincer cu tine, de aceea te avertizez că treaba nu va fi ușoară. Domnișoara Plawicka se va împotrivi foarte mult. Cum fac femeile de obicei! Ține grozav de mult la Krzemień și va face tot ce îi stă în putință ca moșia să rămînă în mîinile ei și ale tatălui.

— În cel mai rău caz, voi deveni creditorul domnului Plawicki; să nu crezi că voi pierde banii. În primul rînd, pot și eu să vînd polița, ca și tine, iar în al doilea rînd, mie, ca avocat, îmi va fi mult mai ușor s-o recuperez. Pot să găsesc eu însumi soluțiile și să i le sugerez lui Plawicki.

— Poți să-i dai în judecată și să obții moșia la licitație.

— Aș putea, dacă aș fi altcineva, dar Maszko nu se poate preta la așa ceva. Nu! Există și alte modalități cu care s-ar putea să fie de acord și domnișoara Plawicka; de altminteri, eu o stimez foarte mult.

Polaniecki, care tocmai își termina de băut cafeaua, puse brusc ceașca pe masă.

— Sigur, acceptă, și așa poți să ajungi la mult rîvnitul titlu de proprietate.

Și iarăși se simți cuprins de amărăciune și de mînie. La început, vru să se ridice, să-i spună lui Maszko: „Nu mai vînd polița!" și să plece. Se stăpîni însă, iar Maszko își mîngîie favoriții și răspunse:

— Și dacă ?... Îți dau cuvîntul meu că pînă acum nu m-am gîndit la acest plan, cel puțin nu mi l-am propus limpede. Dar... ce-ar fi dacă ?... Am cunoscut-o pe domnișoara Plawicka mai de mult la Varșovia, într-o iarnă, și mi-a plăcut grozav. E de familie bună, iar proprietatea, deși ruinată, e destul de mare și poate fi salvată. Cine știe! E o idee ca oricare alta. Sînt foarte loial cu tine, cum am fost totdeauna. Te-ai dus chipurile după bani, dar eu am știut de ce te-au trimis cele două doamne. Te-ai întors totuși foarte cătrănit, presupun așadar că nu mai ai nici o intenție. Dacă-mi spui că greșesc, renunț

numaidecît ; nu la vreun plan, fiindcă ţi-am spus că nu-l aveam, dar nici măcar n-am să mă mai gîndesc la el ca la ceva realizabil. Ai cuvîntul meu. În caz contrar însă, nu te conduce după principiul : „Nici eu, dar nici altcineva !" şi nu-i mai ţine calea. Te ascult deci.

Polaniecki îşi aminti raţionamentele sale de ieri ; se mai gîndi că Maszko are dreptate cînd spune că, în acest caz, nu trebuie să-i mai îngrădească Maryniei libertatea în nici un fel, iar după o vreme răspunse :

— Nu, Maszko, eu nu mai am nici o intenţie în legătură cu domnişoara Plawicka. Poţi să te căsătoreşti cu ea sau nu. Îţi spun totuşi deschis un lucru care mie nu-mi place, deşi mi-e favorabil, anume că tocmai tu vrei să cumperi poliţa. Cred că încă nu te-ai hotărît, dar dacă o vei face ? Va părea cam ciudat... Că vreau să exercit o presiune asupra ei, că-i întind o cursă... În definitiv, te priveşte...

— De bună seamă, atît de mult, încît dacă mi-o spunea altcineva, îl puneam la punct imediat. Îţi garantez însă că dacă mă voi decide s-o iau de soţie pe domnişoara Plawicka, lucru de care mă îndoiesc, nu-i voi cere mîna în schimbul unei rate din banii mei. De vreme ce-mi pot spune cu mîna pe conştiinţă că oricum vreau să cumpăr poliţa, am acest drept. Înainte de toate, aşa cum se prezintă lucrurile astăzi, cumpăr moşia de la Krzemień, fiindcă am nevoie de ea, aşa că sînt liber să uzez de toate mijloacele onorabile care mă conduc la împlinirea acestui scop.

— Bine, atunci. Îţi vînd poliţa. Dispune să se pregătească un contract şi trimite-mi-l sau adu-mi-l tu.

— Contractul l-a şi pregătit subalternul meu, e vorba doar de semnături.

După un sfert de oră, contractul fu semnat. În seara aceleiaşi zile, în timp ce se afla la familia Bigiel, Polaniecki era mai furios ca niciodată ; doamna Bigiel nu ştia să-şi ascundă îngrijorarea, iar soţul ei, examinînd

totul în amănunt, rosti spre sfîrșitul serii cu încetineala-i caracteristică :

— Că Maszko și-a și făcut acest plan, nu mai încape nici o îndoială. Problema este dacă vrea să te inducă în eroare pe tine, spunînd că nu-l are, sau se amăgește pe el însuși.

— S-o ferească Dumnezeu de Maszko ! interveni doamna Bigiel. Am băgat de seamă cu toții că Marynia i-a plăcut foarte mult.

— Socoteam că un om ca el, răspunse Bigiel, umblă după avere, dar pot să greșesc. S-ar putea, de asemenea, să vrea să-și ia soție dintr-o familie bună și veche, ca să-și întărească astfel situația în societate, să-și facă relații și să se înrudească dintr-o dată cu numeroase neamuri, de interesele cărora să se ocupe numai el. Nu este nici asta o socoteală proastă, mai ales că, dacă ar vrea să profite de creditul pe care-l are, cu priceperea lui, ar putea lesne lichida datoriile care apasă asupra moșiei de la Krzemień.

— Și, cum spune doamna Bigiel, domnișoara Plawicka îi place cu adevărat, adăugă Polaniecki. Acum îmi aduc aminte că și Plawicki mi-a pomenit ceva...

— Și-atunci cum rămîne, domnule Polaniecki, întrebă doamna Bigiel. Cum rămîne ?

— Domnișoara Plawicka o să se căsătorească, dacă dorește, cu domnul Maszko, răspunse Polaniecki.

— Și dumneata ?

— Eu voi pleca la Reichenhall.

VI

Într-adevăr, o săptămînă mai tîrziu, pleca la Reichenhall, nu înainte însă de a primi scrisoarea doamnei Emilia, care-l întreba despre escapada la Krzemień. Nu-i răspunsese, vrînd să-i povestească totul prin viu grai.

Aflase de asemenea, abia în ajunul plecării, că Maszko plecase la Krzemień cu o zi înainte, și această veste avusese asupra lui un efect mai mare decît se aștepta. Ce-i drept, își spusese că va uita totul pînă la Viena, dar nu fusese în stare să uite, iar acum era atît de preocupat dacă domnișoara Plawicka avea să-l ia de soț pe Maszko, încît la Salzburg îi expedie o scrisoare lui Bigiel, chipurile în legătură cu afacerile, dar în realitate ca să-i ceară vești despre Maszko. Înregistra, de aceea, foarte puțin din demonstrațiile lui Waskowski, care-l însoțea, despre relațiile dintre neamurile austriece și despre misiunea popoarelor moderne în general. Cîteodată era atît de cufundat în gînduri, încît nu-i mai răspundea la întrebări. Era de-a dreptul uimit că uneori o vede atît de limpede, de parcă se afla înaintea lui, nu ca pe un tablou, ci ca pe o ființă vie. Îi vedea chipul plăcut și blînd, cu gura frumoasă și alunița de deasupra buzei de sus, ochii ei cu ape liniștite, exprimînd concentrarea și atenția cu care-i asculta vorbele ; îi vedea întreaga făptură, zveltă și mlădioasă, iradiind căldura tinereții feciorelnice. Își amintea rochia de culoare deschisă și vîrfurile pantofiorilor ivindu-se de sub poale, mîinile ei delicate, puțin bronzate, și părul negru, răzlețit de adierile din grădină. Nu-și imaginase vreodată că poate să existe o amintire aproape palpabilă, și încît a unei persoane pe care o văzuse atît de puțin. Realiza astfel cît de profundă era impresia pe care Marynia o făcuse asupra lui, și la răstimpuri, cînd îi trecea prin minte că tot ce i se întipărise în memorie putea să-și însușească Maszko, mai că nu-i venea să creadă. În asemenea clipe, primul impuls, potrivit cu firea lui activă, era dorința nestăpînită de a împiedica acest lucru. Atunci era silit să-și aducă aminte că lucrurile ajunseseră pe acest făgaș din voința lui, întrucît el se hotărîse să renunțe la domnișoara Plawicka.

La Reichenhall ajunseră dimineaţa devreme, şi încă în prima zi, înainte de a afla adresa doamnei Emilia, o întîlniră plimbînd-o pe Litka în parcul din localitate. Doamna Chwastowska nu se aştepta să-i vadă, mai ales pe Polaniecki, aşa că se bucură foarte mult de venirea lor. Mulţumirea ei era umbrită doar de faptul că Litka, o fire extrem de sensibilă şi pe deasupra bolnavă de astm şi de inimă, se bucura şi mai mult, atît de mult, încît inimioara începu să-i bată cu putere, simţi că se îneacă şi fu cît pe ce să leşine.

Erau manifestări obişnuite la ea, şi după ce criza trecu, se înseninară cu toţii. În drum spre casă, Litka îl ţinu tot timpul de mînă pe „domnul Stach", iar în ochii ei de obicei întunecaţi se citea o mulţumire adîncă. Din cînd în cînd, îi strîngea mîna, vrînd parcă să se asigure că sosise cu adevărat la Reichenhall şi se afla lîngă ea. Pur şi simplu, Polaniecki nu mai avea timp să discute cu doamna Emilia, şi nici aceasta cu el, deoarece Litka îi arăta staţiunea, ciripind fără încetare şi vrînd să-i arate dintr-o dată toate locurile cele mai frumoase. Exclama întruna :

— Asta nu-i nimic. Thumsee e şi mai frumos, acolo o să mergem abia mîine.

Apoi, adresîndu-se mamei :

— Îmi dai voie, mamă, nu-i aşa ? Acum pot să merg mult pe jos. Şi nici nu e prea departe. Nu-i aşa că-mi dai voie, mamă ?

După care se depărta puţin de Polaniecki, fără să-i dea drumul de mînă, şi se uita cu ochii ei mari la el, repetînd :

— Domnul Stach ! domnul Stach !

La rîndul lui, Polaniecki îi arăta cea mai mare duioşie, de care ar fi fost în stare un frate mai mare ; de aceea, o dojenea mereu cu bunătate :

— Pisicuţo, nu te mai agita atîta, o să ţi se facă rău.

Iar ea se strîngea alături de el și, ţuguindu-și buzele, se prefăcea supărată :

— Taci din gură, domnule Stach !

Din vreme în vreme, Połaniecki se uita la fața luminoasă a doamnei Emilia, vrînd parcă s-o facă să înțeleagă că dorește să-i vorbească. Nu era însă posibil, fiindcă doamna Emilia nu voia să-i strice veselia Litkăi, preferînd să i-l lase numai ei pe prietenul comun. Abia după masa de prînz, pe care o luară împreună în grădină, înconjurați de verdeață și ciripit de vrăbii, cînd Waskowski începu să-i povestească Litkăi despre păsările și despre dragostea pe care o avea sfîntul Francesco din Assisi [1] pentru ele, iar copila, rezemîndu-și capul în mîini, îl asculta vrăjită, Połaniecki se adresă în sfîrșit doamnei Emilia :

— Doamnă, nu vrei să ne plimbăm pînă la marginea grădinii ?

— Ba da, acceptă aceasta. Litka, rămîi puțin cu domnul Waskowski, ne întoarcem îndată.

Și plecară, după care doamna Emilia îl întrebă imediat :

— Ei, cum e ?

Połaniecki începu să povestească, dar fie că voia să apară într-o lumină mai bună în ochii doamnei Emilia, fie că ținea seama de firea ei de mimoză, în sfîrșit, fie că, gîndindu-se mai înainte la Marynia, se afla într-o dispoziție mai lirică decît de obicei, destul că încurcă lucrurile. Recunoscu într-adevăr că se certase cu domnul Pławicki, dar nu mai spuse că, înainte de a pleca de la Krzemień, vorbise grosolan cu Marynia, pe care o lăudă cu generozitate, sfîrșind astfel :

---

[1] *San Francesco d'Assisi* (pe numele său laic *Giovanni Bernardone*) (1182—1226), poet al evului mediu italian, întemeietorul ordinului călugărilor franciscani. Concepția lui ascetică se îmbină cu candoarea și dragostea pentru oameni și pentru toate viețuitoarele (*Lauda creaturilor*).

— Întrucît această poliță a devenit un obiect de dispută, între mine și domnul Plawicki, ceea ce s-a răsfrînt și asupra domnișoarei Marynia, am preferat s-o vînd, așa că i-am vîndut-o lui Maszko înainte de a pleca.

Doamna Emilia, care nu se orienta cîtuși de puțin în treburile bănești, în schimb, era de o simplitate de-a dreptul îngerească, răspunse :

— Bine ai făcut. Între voi nu trebuie să existe asemenea obstacole.

Połaniecki se rușină că inducea în eroare un suflet atît de naiv și urmă :

— Mda !... Mai degrabă, nu ! Cred că n-am procedat bine. Bigiel este și el de aceeași părere... Maszko poate să-i strîngă cu ușa, poate să aibă tot felul de pretenții, poate să scoată în vînzare moșia... Nu, doamnă, nu-i un procedeu delicat și nici unul menit să ne apropie ; n-o făceam, dacă n-ajungeam la concluzia că trebuie să mi-o scot din cap o dată pentru totdeauna.

— A, nu ! Să nu spui asta ! Eu cred că există în toate o predestinare, și cred de asemenea că Providența v-a făcut unul pentru altul.

— Doamnă, nu mai înțeleg. Dacă-i așa, nu trebuie să mai fac nimic, fiindcă oricum tot mă voi căsători cu domnișoara Plawicka.

— Nu-i așa ! Eu am o minte de femeie și poate că spun lucruri nelalocul lor, dar mi se pare că Providența vrea și aranjează totul în așa fel, ca să fie cum nu se poate mai bine, dar lasă oamenilor dreptul de a alege, aceștia însă nu vor să-și urmeze destinul întotdeauna și de aceea există atîția nefericiți.

— S-ar putea. E dificil totuși să urmezi altă cale, decît propria convingere. Rațiunea este și ea o lanternă pe care tot Dumnezeu ne-a pus-o în mînă. În plus, cine-mi garantează mie că domnișoara Marynia s-ar căsători cu mine ?

— Ar fi trebuit să primesc o scrisoare de la ea în legătură cu vizita dumitale la Krzemień, mă mir că n-a sosit pînă acum. Cred însă că, cel mai tîrziu mîine, va sosi, pentru că ne scriem în fiecare săptămînă. Ea știe de venirea dumitale la Reichenhall ?

— Nu. La Krzemień nu știam nici eu încotro o s-o apuc.

— Asta-i bine, fiindcă va fi sinceră, deși ea ar fi fost sinceră și așa.

Cu acestea, discuția din prima zi luă sfîrșit. Seara, la rugămintea Litkăi, hotărîră să se ducă a doua zi la Thumsee ; să plece dis-de-dimineață, ca să ia masa pe malul lacului, și să se întoarcă acasă cu trăsura sau, dacă Litka n-avea să fie obosită, pe jos, înainte de apusul soarelui. Waskowski și Polaniecki se înfățișară înaintea vilei la ora nouă. Mama și fiica erau îmbrăcate și așteptau pe verandă ; amîndouă arătau atît de fenomenal, încît pînă și bătrînul profesor Waskowski rămase mirat.

— Dumnezeu face uneori din oameni adevărate flori ! spuse, arătîndu-le.

Doamna Emilia și Litka erau într-adevăr un obiect de admirație pentru întregul Reichenhall. Cea dintîi, cu chipu-i spiritualizat, îngeresc, semăna cu întruparea dragostei și duioșiei materne ; a doua, cu ochii înouraţi, cosița bălaie și trăsături delicate, aproape prea delicate, înfățișa mai degrabă o intenție artistică decît o fetiță vie. Decadentul Bucacki spunea despre ea că este plămădită din ceața abia rumenită de lumina zorilor. Era în ea ceva aproape nepămîntesc, impresie întărită de boala ei, de sensibilitate și susceptibilitate. Mama ei o iubea orbește, ca și ceilalți, dar copila, nespus de dulce, nu se lăsa răsfățată.

Polaniecki, care la Varșovia o vedea pe doamna Emilia de cîteva ori pe săptămînă, era foarte atașat de amîndouă. Într-un oraș în care reputația femeii era respectată mai puțin decît în oricare parte a lumii, se bîrfea în fel

și chip din această pricină ; evident, fără nici un temei, fiindcă doamna Emilia era curată ca un copil din toate punctele de vedere, și își purta capu-i exaltat pur și simplu prin nori, de parcă habar nu avea de existența răului. Se simțea atît de curată, încît nu înțelegea să mai ia seama la aparențe. Îi primea cu bucurie pe cei care îi iubea Litka, dar refuzase cîteva partide, declarînd cu hotărîre că nu mai are nevoie de nimic, afară de Litka. Numai Bukacki susținea că doamna Emilia îl atrage ; Polaniecki se obișnuise atît de mult cu azurul care învăluia această femeie pură asemenea cristalului, încît nu se apropia niciodată de ea cu gînduri de ispită.

Așa și acum, după observația lui Waskowski, răspunse cu simplitate :

— Adevărat, arată ca din basme.

După ce se salutară, îi spuse aproape același lucru doamnei Emilia, ca pe ceva care-i solicitase atenția. Ea zîmbi de mulțumire, probabil numai pentru că lauda se referea și la Litka, apoi ridicîndu-și rochia pentru drum zise :

— Am primit o scrisoare de dimineață și am luat-o înadins, ca să ți-o arăt.

— Îmi dai voie s-o citesc imediat ?

— Te rog. Poftim.

Porniră pe drumul din pădure spre Thumsee, doamna Emilia, Waskowski și Litka înainte, Polaniecki puțin în urma lor, cu capul aplecat deasupra scrisorii.

Marynia scria cele ce urmează :

„Draga mea Emilka ! Astăzi am primit litania ta de întrebări și-ți răspund numaidecît, fiindcă și eu abia așteptam să-ți împărtășesc gîndurile mele. Domnul Polaniecki a plecat luni, așadar acum două zile. În prima seară, l-am primit, cum primesc pe toată lumea, și nu m-am gîndit la nimic, dar a doua zi, fiind sărbătoare, am fost liberă și am petrecut aproape toată după-amiaza îm-

preună, numai noi doi, deoarece papá s-a dus la familia Jamisz. Ce pot să-ţi spun ? E atît de simpatic, de sincer, şi pe deasupra un adevărat bărbat ! Din cele ce mi-a spus despre Litka şi despre tine, am dedus îndată că are o inimă bună. Ne-am plimbat mult timp pe malul iazului şi prin grădină. I-am bandajat mîna, fiindcă s-a zgîriat într-un cui de la barcă. Mi-a spus lucruri atît de înţelepte, încît am uitat de mine, ascultîndu-l. Ah, dragă Emilka, mi-e ruşine să recunosc, dar biata mea minte şi-a cam pierdut echilibrul în seara aceea. Tu ştii cît de mult trudesc eu aici şi cît de rar văd astfel de oameni. Aveam impresia că a venit un oaspete din altă lume, mai bună. Nu numai că mi-a plăcut, dar m-a copleşit cu felul lui deschis, aşa că n-am mai putut adormi şi m-am gîndit mereu la el. E drept că s-a certat cu papá a doua zi şi mi-am luat şi eu porţia, deşi numai Dumnezeu ştie cît aş fi dat să nu intervină între noi asemenea situaţii. La început, m-am simţit foarte jignită şi dacă omul acesta urîcios ar şti cît am plîns în camera mea, i-ar părea rău de mine. Dar pe urmă, mi-am zis că trebuie să fie foarte impulsiv, iar papá n-avea dreptate, aşa că nu mai sînt supărată. Îţi spun şi ţie la ureche ce-mi şopteşte şi mie un glas întruna : nu cred că va vinde poliţa, fie şi pentru că astfel nu va mai putea veni la Krzemień. Nu înseamnă nimic că a plecat furios. Papá nu-i va purta nici el ranchiună, fiindcă astea sînt metodele lui de lucru, diferite de simţămintele şi convingerile lui. Domnul Połaniecki are în mine o prietenă de nădejde, care va face tot ce-i va sta în putinţă ca, îndată după vînzarea Magierówkăi, să nu mai existe nici o pricină de neînţelegere în legătură cu aceste nesuferite probleme băneşti. Atunci va fi nevoit să vină aici, ca să-şi ia banii, nu-i aşa ? Poate că i-am plăcut şi eu puţin, nu trebuie să ne mirăm că un om cu firea lui mai spune uneori şi cîte un cuvînt nelalocul lui. Să nu-i spui nimic, cînd îl vezi, şi să nu-l certi, Doamne fereşte ! Nu ştiu de ce, dar sînt convinsă

că nu ne va nedreptăți, nici pe mine, nici pe papă și nici moșia de la Krzemień, la care țin atîta ; cred că ar fi mult mai bine dacă toți ar fi ca el. Vă îmbrățișez din toată inima, draga mea, pe tine și pe Litka. Scrie-mi mai multe despre sănătatea ei și iubește-mă cum te iubesc și eu."

După ce sfîrși de citit, Polaniecki vîri scrisoarea în buzunarul de la piept al surtucului, se încheie la nasturi, apoi își împinse pălăria pe vîrful capului și simți deodată nevoia să-și rupă bastonul bucățele și să-l arunce în apa pîrîului ; se abținu totuși și se mulțumi să mormăie printre dinții încleștați :

— Da ? Foarte bine ! Îl cunoști pe Polaniecki ?... Contează pe el și n-o să ieși în pierdere. Dimpotrivă !

După care își spuse următoarele :

„Așa-ți trebuie ! pentru că ea este un înger, iar tu nu faci două parale !"

Și iarăși vru să-și facă bastonul bucăți. Acum înțelegea limpede că Marynia era gata să-i ofere inima cu toată încrederea, iar el îi pregătise una din acele dezamăgiri cumplite, a căror amintire nu se șterge niciodată și doare veșnic. Nu era nimic că vînduse polița, dar s-o vîndă unuia ca Maszko, care voia să-și realizeze astfel scopul, era ca și cum i-ar fi spus : „Domnișoară, eu nu te vreau, căsătorește-te cu el dacă-ți place." Ce dezamăgire amară pentru ea, după tot ce-i spusese în duminica aceea, după cuvintele de prietenie, sincere, menite să-i cîștige inima ! Pentru că avuseseră într-adevăr acest rost, și Polaniecki era convins că ea așa le primise. Putea să-și repete acum de cîte ori voia că asta nu-l obliga la nimic, întrucît orice om, cînd se află pentru prima dată într-un loc și vorbește pentru prima oară cu o femeie, își scoate numai coarnele, ca melcul, și încearcă pe ce sol a nimerit. De altfel, nu numai că nu era dispus să-și găsească scuze față de el însuși, dar voia mai degrabă

să se pălmuiască. Acum, cînd era sigur că ar fi putut să dobîndească inima și mîna Maryniei, cu cît această posibilitate i se părea mai reală, cu atît mai mare i se părea pierderea. Colac peste pupăză, după ce citise scrisoarea, începuse să se înfăptuiască în el o nouă schimbare. Concluzia că trebuie s-o lase în pace pe Marynia i se părea acum măruntă, nimicnică. Cu toate defectele lui, Połaniecki avea o inimă recunoscătoare, așa că scrisoarea îl mișcase adînc prin bunătatea, înțelegerea și dorința de a iubi care răzbăteau printre rînduri. Drept care, amintirea Maryniei îi deveni atît de scumpă, i se păru atît de frumoasă, încît se gîndi :

„Pe viul Dumnezeu, acum o să mă îndrăgostesc de ea !"

Îl cuprinse o duioșie atît de mare, încît pînă și reproșurile pe care și le făcea trebuiră să cedeze. Cînd îi ajunse din urmă pe ceilalți, porni înainte cu doamna Emilia și-i spuse :

— Doamnă, dăruiește-mi, te rog, această scrisoare.

— Cu cea mai mare plăcere. Nu-i așa că e sinceră ? Nu mi-ai mărturisit însă că ai jignit-o la plecare. Nu-ți fac reproșuri, de vreme ce ea însăși îți ia apărarea.

— Doamnă, dacă ar ajuta la ceva, te-aș ruga să mă bați. Ce să mai vorbim, ce-a fost, s-a dus.

Doamna Emilia nu împărtășea deloc această părere. Din contră, văzîndu-l pe Połaniecki atît de impresionat, era sigură că, de vreme ce amîndouă părțile sufereau atîta, situația este cum nu se poate mai bună, așa că trebuie să se termine cu bine. La acest gînd, fețișoara-i minunată și dulce se lumină de bucurie.

— O să vedem ce va fi peste cîteva luni, îl liniști.

— Nici nu-ți închipui ce-am putea vedea, răspunse Połaniecki, gîndindu-se la Maszko.

Doamna Emilia nu cedă :

— Dumneata să nu uiți un lucru, cine apucă să cîștige inima Maryniei, n-o să fie niciodată în pierdere.

— Cred, răspunse Polaniecki mîhnit, dar asemenea inimi, odată rănite, nu se mai întorc.

Nu putură vorbi mai mult, fiindcă Litka și domnul Waskowski se apropiară de ei. În curînd, fetița îl luă ca de obicei pe Polaniecki în stăpînire exclusivă. Pădurea, cufundată în lumina blîndă a dimineții senine, o emoționa nespus, așa că începu să-l întrebe de numele copacilor, exclamînd mereu cu bucurie :

— Uite rîșcove !

Iar el aproba mecanic, gîndindu-se la altceva.

— Da, pisicuțo, rîșcove !

În cele din urmă, drumul coborî și înaintea lor zăriră Thumsee. După vreo jumătate de oră, ajunseră pe șoseaua netedă care șerpuia chiar pe malul lacului. Ici și colo, podețele de lemn înaintau cîțiva pași în apă. Litka vru să vadă de aproape peștii mari care se zăreau în adîncul străveziu. Luînd-o de mînă, Polaniecki o conduse pe unul din podețe.

Peștii, obișnuiți cu fărîmiturile de pîine aruncate de vizitatori, în loc să fugă, se apropiară și mai mult ; curînd, o adevărată cunună solzoasă se adunase la picioarele Litkăi. În adîncul albăstrui, se zăreau spinările brun-gălbuie ale crapilor, solzii cenușii pătați ai somonilor-păstrăvi și ochii rotunzi ațintiți asupra Litkăi, de parcă se rugau.

— Cînd ne întoarcem, să le aducem multe chifle, spuse copila. Ce ciudat se uită. Ce gîndesc ?

— Peștii gîndesc foarte încet, îi explică Polaniecki, așa că abia după vreo oră sau două își vor spune : „Aha, aici a fost o fetiță cu cosiță bălaie, în rochiță roz și șosetuțe negre".

— Da' despre domnul Stach ce-o să zică ?

— Că sînt ca un țigan, fiindcă eu n-am părul bălai.

— Ba nu ! Că țiganii doar n-au casă.

— Nici eu n-am casă, Litka. Puteam să am, dar am vîndut-o.

Polaniecki pronunță ultimele cuvinte într-un fel neobișnuit, cu glasul înecat de tristețe. Fetița îl privi mai cu luare-aminte, și chipul ei răsfrînse mîhnirea, așa cum adîncul apei îi răsfrîngea propria făptură. După aceea, cînd se alăturară celorlalți, își ridica uneori spre el ochii înnourați cu priviri întrebătoare și neliniștite. În sfîrșit, strîngîndu-l mai tare de mînă, se interesă :

— Ce ai, domnule Stach ?

— Nimic, copila mea. Privesc și eu la apa lacului și de aceea nu mai zic nimic.

— Ieri eram atît de bucuroasă că am să-ți arăt Thumsee...

— Da, chiar dacă nu sînt stînci, e foarte frumos aici ! Dar căsuța aceea de pe malul celălalt ?...

— Acolo o să mîncăm.

În acest timp, doamna Emilia discuta veselă cu Waskowski care, ținîndu-și pălăria în mînă și căutînd mereu prin buzunare o batistă, ca să-și șteargă chelia, îi relata opiniile lui despre Bukacki.

— El este un Aria — încheie — prin urmare, mereu neliniștit, tinde spre liniște. Acum cumpără tablouri și gravuri, sperînd că astfel va umple golul. Ah, doamnă dragă, cîte nu văd eu ! Acești copii ai veacului poartă în suflet o prăpastie, asemenea lacului ăsta, pe deasupra și fără fund, și cred că pot s-o astupe cu tablouri și acvaforte, amatorism și diletantism, cu Baudelaire, Ibsen și Maeterlinck, în sfîrșit, cu diletantism științific. Biete păsări care-și sparg capul de pereții coliviilor ! E ca și cînd aș vrea să umplu lacul ăsta aruncînd în el această pietricică.

— Dar ce le poate umple viața ?

— Orice idee mai vastă, orice simțire mai adîncă, dar cu o singură condiție, să fie zămislite întru Cristos. Dacă Bukacki ar iubi arta ca un creștin, și-ar recăpăta pacea, pe care o caută fără voia lui.

— I-ai spus-o și lui, domnule profesor ?

— Da, pe asta și multe altele. Eu îi îndemn mereu, pe el și pe Polaniecki, să citească viața sfîntului Francesco, dar ei habar n-au și rîd de mine. Cu toate acestea, a fost cel mai mare om și cel mai mare sfînt al evului de mijloc, care a renăscut lumea. Dacă s-ar găsi și acum unul la fel, renașterea întru Cristos ar fi și mai amplă, și mai deplină.

Se apropia amiaza și, odată cu ea, căldura. Pădurea începea să miroase a rășină, iar lacul era perfect neted în liniștea plină de strălucire și, reflectînd tăriile senine, părea că doarme.

Ajunseră în fine la casa și grădina în care se afla restaurantul, și se așezară la masa pregătită la umbra unui fag. Polaniecki chemă chelnerul îmbrăcat într-un frac murdar și-i dădu comanda, după care începură să privească în tăcere lacul și munții din jur.

La cîțiva pași de masa lor, creștea un pîlc de irișI udați de fîntîna arteziană care țîșnea dintre pietre.

Uitîndu-se la flori, doamna Emilia spuse :

— Cînd mă aflu pe malul unui lac și mă uit la irișI, mi se pare că sînt în Italia.

— Pentru că nicăieri nu mai sînt atîtea lacuri și atîția irișI, confirmă Polaniecki.

— Nici atîta încîntare pentru fiecare om, adăugă Waskowski. De multă vreme, eu mă duc acolo an de an, toamna, să-mi caut adăpost pentru zilele din urmă. Am ezitat multă vreme între Perugia și Assisi, dar în ultimul an a învins Roma. E ca o tindă spre altă lume, în care i se vede lumina. În octombrie voi fi din nou acolo.

— Să fiu sinceră, te invidiez, domnule profesor, mărturisi doamna Emilia.

— Litka are doisprezece ani... începu Waskowski.

Dar Litka îl completă :

— Și trei luni.

— Și trei luni, așa că, deși e foarte mică pentru vîrsta ei și numai ciripit, ar fi timpul să i se arate tot

felul de lucruri la Roma, continuă Waskowski. Nimic nu se fixează atît de bine în memorie precum cele văzute în copilărie. E drept că multe lucruri nu se observă și nu se înțeleg, dar asta vine mai tîrziu într-un mod foarte plăcut ; ca și cînd cineva ar lumina brusc niște impresii cufundate în uitare... Doamna mea, hai cu mine în Italia în octombrie.

— În octombrie nu pot, pentru că am motivele mele, care mă reţin la Varșovia...

— Ce motive ?

Doamna Emilia începu să rîdă.

— Primul și cel mai important, pur femeiesc — lămuri, arătînd spre Polaniecki — este să-l căsătoresc pe acest domn care stă atît de posomorît și, în realitate... atît de îndrăgostit.

Polaniecki se trezi din îngîndurare și dădu din mînă.

Iar Waskowski întrebă cu naivitatea-i obișnuită de copil :

— Tot cu Marynia Pławicka ?

— Da, răspunse doamna Emilia. A fost la Krzemień și ar nega zadarnic că i-a rămas inima acolo.

— Aș putea să nu neg, răspunse Polaniecki.

Convorbirea le fu întreruptă în chip neplăcut, deoarece Litkăi îi veni rău. Brusc, nu mai putu să respire și făcu una din obișnuitele ei crize de inimă, care îi umpleau de teamă pînă și pe medici. Mama o luă îndată în brațe, iar Polaniecki se repezi după gheață în restaurant. Waskowski se apucă să tragă lîngă masă, cu mare efort, o bancă din grădină, pe care Litka să se întindă, ca să poată respira mai liber.

— Ai obosît, fetița mea ? nu-i așa ? o întrebă cu buzele palide doamna Emilia. Vezi, dragostea mea, că a fost prea departe... Totuși medicul ți-a dat voie !... E atît de cald ! Nu-i nimic ! îți trece !... Comoara mea ! Iubirea mea !

Și începu să sărute fruntea umedă a fetiței. În acest timp, Polaniecki se întoarse cu gheața, urmat în fugă de proprietara localului cu o pernă în mînă. Cît ai bate din palme, micuța fu întinsă pe bancă, și în vreme ce doamna Emilia învelea gheața într-un șervet, Polaniecki, aplecîndu-se deasupra bolnavei, o întrebă :

— Cum te simți, pisicuțo ?

— Respir greu, dar mai bine... răspunse Litka, deschizînd gurița ca un peștișor, ca să tragă aer în piept.

Totuși nu-i era cu mult mai bine, fiindcă și prin rochiță se vedea inimoara-i bolnavă bătînd cu putere.

Curînd, sub acțiunea gheței, criza începu să scadă treptat în intensitate, pînă cînd trecu definitiv, lăsînd în urma ei doar oboseala. Litka îi zîmbi iarăși mamei, care își mai revenise din spaimă. Copila trebuia întremată înainte de a pleca, așa că Polaniecki dispuse să se servească masa, de care nu se atinse aproape nimeni, afară de Litka ; o priveau mereu cu toții, temîndu-se să nu se întoarcă iarăși criza. Astfel se scurse o oră. Lumea începea să se adune la restaurant. Doamna Emilia vru să pornească spre casă, dar trebuiau să aștepte trăsura după care Polaniecki trimisese la Reinchenhall.

Într-un tîrziu, trăsura sosi, dar pe drum îi aștepta alt necaz. Deși înaintau la pas, pe șoseaua netedă, cele mai mici zdruncinături o oboseau atît de mult pe Litka, încît aproape de Reichenhall începu să respire iarăși greu. Se rugă să i se dea voie să coboare, dar se arătă că și mersul pe jos o obosea. Atunci doamna Emilia vru s-o ducă în brațe, dar Polaniecki prevăzînd acest sacrificiu matern, de care, în realitate, doamna Emilia nu era în stare, se oferi :

— Lituś, hai să te duc eu. Altfel mama o să obosească și o să fie bolnavă...

Fără să-i mai ceară voie, o ridică de jos, purtînd-o foarte lejer pe un singur braț. Ca să le asigure, pe ea și pe doamna Emilia, că nu-i e greu deloc, începu să glumească :

— Cînd pisicuța asta merge pe jos, ți se pare că nu e prea mare, iar acum, uite pînă unde îi atîrnă picioarele ! Ține-te de gîtul meu, o să te legeni mai puțin.

Pășea cu mare grijă, dar cît putea de repede, fiindcă voia s-o vadă cît mai degrabă medicul ; îi simțea inima bătînd pe umărul lui. Înconjurîndu-i gîtul cu brațele-i slabe, Litka repeta întruna :

— Lasă-mă jos ! Eu... nu pot... Hai, lasă-mă !

El refuza însă :

— Nu te las ! Vezi și tu ce rău e să obosești mergînd pe jos. De acum înainte o să luăm întotdeauna cu noi un scaun mare pe rotile ; cînd obosești, te așezăm în el, și eu am să te împing.

— Nu, nu vreau ! se împotrivea Litka cu lacrimi în glas.

Polaniecki o purta în brațe cu duioșia unui frate mai mare, sau a unui tată, și inima i se înfiora de emoție, întrucît, pe de o parte, o iubea într-adevăr, iar pe de altă parte, mintea îi șoptea ceva la care nu se mai gîndise pînă acum, cel puțin nu-și dăduse seama : anume că matrimoniul deschide calea spre paternitate, spre toate acele comori de fericire pe care le implică. Acum, cînd ducea în brațe această copilă scumpă, deși nu era a lui, înțelegea că Dumnezeu l-a creat pentru viața de familie, nu numai ca soț, ci și ca tată, adică tocmai pentru ceea ce înseamnă sensul și rosturile vieții.

Toate gîndurile îi zburară spre Marynia. Acum realiza cu putere îndoită că dintre toate femeile pe care le întîlnise, pe ea ar alege-o în primul rînd să-i fie soție și cu ea ar vrea să aibă copii.

În zilele care urmară, Litka se simți mai bine, dar era tare slăbită. Ieșea totuși la plimbare, fiindcă medicul nu numai că n-o oprise să meargă, ci recomandase stăruitor să facă mișcare, urcînd pante mai ușoare. Așa că, într-una din zile, Waskowski se duse înadins la medic să afle amănunte în legătură cu sănătatea copilei. Połaniecki îl aștepta în sala de lectură, dar citi îndată pe fața lui că nu-i aduce vești bune.

— Medicul nu crede într-o primejdie iminentă — spuse bătrînul — dar fetița este condamnată să moară de timpuriu ; trebuie să veghem asupra ei, fiindcă nu se poate ști nici ziua și nici ceasul cînd...

Połaniecki își acoperi ochii cu mîinile :

— Ce nenorocire, ce lovitură !... Mama ei nu va rezista. Nu-mi vine să cred că un asemenea copil trebuie să moară.

Waskowski avea lacrimi în ochi.

— L-am întrebat, urmă, dacă va suferi mult. Medicul mi-a spus că nu e neapărat necesar, poate să se stingă atît de ușor, încît să pară că doarme.

— Mamei nu i-a spus nimic de starea fetiței ?

— Nu. I-a comunicat într-adevăr că are o afecțiune la inimă, dar a adăugat că la copii asemenea lucruri trec adesea fără să lase nici o urmă. El însă n-are nici o speranță.

Połaniecki nu dispera prea ușor.

— Ce contează un medic ! se împotrivi. Atîta timp cît mai există un dram de speranță, copila trebuie tratată. Medicul poate greși. Trebuie s-o ducem la un specialist din München, sau să-l aducem pe el aici. Doamna Emilia se va speria, dar n-avem ce face ! Ia stai. Am putea evita și asta. Am să-l aduc eu, numaidecît. Doamnei Emilia îi spunem că un medic renumit a venit aici la cineva, așadar ar putea s-o consulte și pe Litka. Nu

putem s-o lăsăm așa. Trebuie doar să-i scriem, ca să știe ce să-i spună mamei.

— Și cui vrei să-i scrii ?

— Cui ? Știu și eu ! Medicul stațiunii ne va indica un specialist. Să mergem imediat la el, ca să nu mai pierdem vremea.

Problema fu rezolvată în aceeași zi. Seara se duseră amîndoi la doamna Emilia. Litka arăta sănătoasă, dar era tăcută și posomorîtă. Le zîmbea, e drept, mamei și prietenului, exprimîndu-și astfel recunoștința pentru grija cu care o înconjurau, dar Polaniecki nu mai era în stare s-o distreze. Obsedat de gîndul primejdiei care o amenința, fără să vrea îi interpreta tristețea drept un semn al bolii care avansa, drept o presimțire timpurie a morții apropiate, și își spunea cu groază în suflet că ea nu mai e ca de obicei, de parcă cele cîteva firișoare care o legau de viață se rupseseră. Spaima i se mări și mai mult cînd o auzi pe doamna Emilia spunînd :

— Litka e bine, dar știi ce m-a rugat azi ? Să ne întoarcem la Varșovia.

Cu un efort de voință, Polaniecki își înăbuși teama și, întorcîndu-se spre fetiță, se prefăcu vesel :

— A, ce ființă imposibilă ! Nu-ți pare rău de Thumsee ?

Copila începu să-și clatine căpșorul bălai.

— Nu ! răspunse după o clipă.

Și ochii i se umplură de lacrimi, dar le acoperi repede cu pleoapele, de frică să nu le vadă cineva.

„Ce are ?" gîndi Polaniecki.

Nimic mai simplu. La Thumsee aflase că vor să-i ia prietenul, pe „domnul Stach" al ei, pe tovarășul ei cel mai drag. Auzise că el o iubește pe Marynia Plawicka, iar pînă atunci era sigură că el le iubește numai pe ea și pe mama ei. Mai auzise că mama vrea să-l căsătorească neapărat cu cealaltă, iar ea îl socotea drept proprietatea ei exclusivă. Neînțelegînd prea bine ce o ame-

ninţă, presimţea totuşi că acest „domn Stach" va pleca de lîngă ea, provocîndu-i prima durere din viaţa ei. Ar fi suferit mai puţin, dacă ar fi nedreptăţit-o altcineva, dar aşa, cînd tocmai mama ei şi „domnul Stach"...

Acesta era cercul vicios din care sărmana copilă nu ştia şi nu putea să iasă. Cum să se plîngă tocmai de ei? Pesemne că aşa vor ei, că aşa doresc şi au nevoie, că vor fi fericiţi cînd se va întîmpla. Uite că mama a spus că „domnul Stach" o iubeşte pe Marynia, iar el nu i s-a împotrivit, trebuie deci să cedeze, să-şi înghită lacrimile şi să tacă, ascunzîndu-se chiar de mama ei.

Litka îşi zăvora astfel în ea prima amărăciune din viaţă. Da, trebuia să cedeze, dar fiindcă amărăciunea este un prost medicament pentru un bolnav, şi încă de inimă, această renunţare ar putea să fie mai deplină şi mai tragică decît era în stare să-şi închipuie oricare dintre cei din jur.

Medicul specialist sosi peste două zile de la München şi, întîrziind alte două la Reichenhall, confirmă întru totul opinia celui din localitate. O linişti pe doamna Emilia, dar lui Polaniecki îi spuse că viaţa fetiţei poate continua aşa luni şi ani de zile, va atîrna însă totdeauna de un fir de păr, care se poate rupe din orice pricină. Recomandă să fie cruţată de emoţii, vesele sau triste, şi să vegheze asupra ei cu cea mai mare grijă.

Prin urmare, o ocroteau şi o mîngîiau în fel şi chip. O fereau de cele mai mici emoţii, nu însă şi de cele mai mari, cum erau scrisorile Marynici. Ecoul celei care sosi o săptămînă mai tîrziu răsună cu putere în urechiuşele-i foarte atente. Putea într-adevăr să-i împrăştie temerile în legătură cu „domnul Stach", dar o zgudui profund. Doamna Emilia şovăi toată ziua să-i arate lui Polaniecki această scrisoare. Acesta o întreba însă în fiecare zi dacă nu are veşti de la Krzemień, aşa că ar fi trebuit să-l mintă pur şi simplu, ascunzîndu-i primirea lor. De altfel,

se simțea datoare să-i spună adevărul, ca să cunoască greutățile pe care avea să le întîmpine.

A doua seară de la primirea scrisorii, după ce o culcă pe Litka, aduse singură vorba despre Krzemień.

— Marynia a suferit foarte mult, pentru că ai vîndut polița.

— Ai primit scrisoare ?

— Da.

— Poți să mi-o arăți și mie ?

— Nu. Pot să-ți citesc doar unele fragmente mai mari. Marynia este foarte mîhnită.

— Știe că sînt și eu aici ?

— Cred că pînă acum a primit scrisoarea mea, dar mă mir că domnul Maszko, care se află la Krzemień, nu i-a spus nimic.

— Maszko a plecat la Krzemień înaintea mea, și atunci nu eram sigur că voi pleca la Reichenhall, mai ales că în ultimele zile i-am spus că, neîndoielnic, mă voi răzgîndi.

Doamna Emilia se duse la secreter, după mapa de scrisori. Revenind la masă, potrivi lumina, după care se așeză în fața lui Połaniecki, scoase scrisoarea din plic, dar înainte de a începe să citească, spuse :

— Vezi dumneata, nu e vorba în primul rînd de vinderea poliței. Dumneata știi însă că începuse să-și facă tot felul de visuri, așa că fapta dumitale a căpătat alte înțelesuri... A fost într-adevăr foarte dezamăgită.

— Doamnă, se precipită Połaniecki, în fața altuia n-aș fi recunoscut, dar dumitale ți-o spun deschis. Am făcut una din cele mai mari prostii din viața mea, dar niciodată n-am fost pedepsit atît de rău.

Doamna Emilia își ridică spre el ochii palid-albăstrui cu compătimire și duioșie :

— Vai de dumneata ! Ești într-adevăr atît de prins de Marynia ? Firește, nu te întreb numai din curiozitate,

ci din prietenie... Eu aş încerca să îndrept lucrurile, dar trebuie să fiu sigură...

— Doamnă, ştii ce m-a dat gata ? o întrerupse Połaniecki violent, scrisoarea precedentă ! La Krzemień mi-a plăcut ! Am început să mă gîndesc la ea. Mi-am zis că ea este mai drăguţă şi mai bună decît oricare alta, aşa cum mi-o doream ! Dar ce să fac ? Mai demult îmi spusesem că nu trebuie să fiu un om moale, că nu trebuie să iert nimic. Înţelegi şi dumneata că atunci cînd îţi însuşeşti un principiu, te ţii de el, fie şi din ambiţie. Pe de altă parte, în fiecare dintre noi există doi oameni, dintre care unul critică tot ce face celălalt. Cel dintîi a început să-mi spună : „Las-o baltă, n-o scoţi la capăt cu tatăl ei". E într-adevăr o figură insuportabilă ! Aşa că m-am decis să abandonez. De aceea am vîndut poliţa. Aşa s-a întîmplat. Abia mai tîrziu mi-am dat seama că nu mă pot dezbăra şi de gîndul la domnişoara Plawicka, de convingerea că „E cea pe care ai căutat-o !" Atunci am înţeles că am făcut o prostie. Şi mi-a părut rău. Pe urmă, cînd a venit scrisoarea, cînd m-am convins că şi cu ea se petrecuse ceva, că putea să mă iubească şi să fie a mea, m-am îndrăgostit şi eu. Ai cuvîntul meu, îmi pun chezaş capul că ăsta este adevărul ! Între propriile închipuiri şi siguranţa că eşti aşteptat cu braţele deschise este o mare deosebire. Scrisoarea m-a dat gata şi nu ştiu ce să mai fac !

— Prefer să nu-ţi citesc totul, îi răspunse doamna Emilia. Mă rog, ea îmi scrie că visul s-a sfîrşit şi s-a trezit mai repede decît se aştepta. Despre domnul Maszko, zice că se arată foarte delicat în probleme băneşti, deşi ar vrea să se întoarcă în folosul lui.

— Pe Dumnezeul meu, se va căsători cu el !

— Dumneata n-o cunoşti. Iar de Krzemień, uite ce-mi scrie :

„Papá ar vrea să scape de moşie şi să se mute la Varşovia. Tu ştii cît de mult îmi place mie la Krzemień, cît de mult m-am obişnuit aici, dar faţă de cele întîmplate, am început să mă îndoiesc şi eu că strădania mea ar avea vreun folos. Voi încerca să apăr această bucată de pămînt, la care ţin ! Tata îmi spune totuşi că nu-i îngăduie conştiinţa să-mi închidă viaţa la ţară ; e cu atît mai dureros, cu cît e vorba de mine. Vezi şi tu că existenţa pare uneori o ironie. Domnul Maszko îi oferă lui papá o rentă viageră de trei mii de ruble şi toţi banii obţinuţi prin parcelarea Magierówkăi. Nu mă mir că îşi urmăreşte interesul lui, dar în acest scop ar deveni stăpînul moşiei aproape pe degeaba. Chiar papá i-a spus : «Aşa, dacă o să trăiesc numai un an, o să iau doar trei mii de ruble pe Krzemień, fiindcă Magierówka oricum e a mea». Dar domnul Maszko i-a răspuns că, în situaţia de acum a Magierówkăi, banii vor fi luaţi de creditori, pe cînd dacă papá acceptă propunerea lui, va primi bani lichizi, iar în afară de asta, poate să trăiască treizeci de ani şi mai mult. Şi asta-i adevărat. Ştiu că, în principiu, papá agreează acest proiect, vrea însă să obţină cît mai mult. Singura mîngîiere e că la Varşovia, dragă Emilka, o să vă văd mai des, pe tine şi pe Litka. Vă iubesc din toată inima pe amîndouă şi ştiu că pot conta întotdeauna pe dragostea voastră".

Se aşternu o clipă de tăcere, după care Polaniecki spuse :

— Deci aşa ! Am făcut-o să piardă Krzemień şi i-am trimis, în schimb, un curtezan.

Spunînd acestea, n-avea cum să ştie că Marynia scrisese aproape aceleaşi cuvinte, pe care Emilia le sărise înadins, ca să nu-l jignească. Ultima dată, cînd Plawicki fusese cu fiica sa la Varşovia, Maszko făcuse unele avansuri pentru a dobîndi mîna Maryniei, aşa că nu era nevoie de cine ştie ce perspicacitate ca să ghicească ce însemna cumpărarea poliţei de la Polaniecki şi venirea lui la ţară.

Tocmai de aici izvora toată amărăciunea care-i umplea inima și nemulțumirea împotriva lui Polaniecki.

— Trebuie să le lămurim pe toate, musai ! decise doamna Emilia.

— I-am trimis un curtezan ! repetă Polaniecki. Nu pot nici măcar să-mi spun că nu cunoșteam intențiile lui Maszko.

Doamna Emilia învîrti o vreme scrisoarea Maryniei între degetele-i delicate, apoi spuse deodată :

— Lucrurile nu pot rămîne așa. Eu am vrut să te unesc pe dumneata cu ea, din prietenia pe care o nutresc pentru amîndoi, acum însă există un motiv în plus, îngrijorarea dumitale. Mi-aș reproșa-o mereu, nu te pot lăsa așa. Să nu-ți pierzi speranța... E un frumos proverb franțuzesc și unul polonez foarte urît despre puterea și voința femeii. Vreau foarte mult să vă ajut !

Polaniecki îi luă mîna și o duse la gură.

— Doamnă, ești cea mai bună și mai virtuoasă ființă din cîte am întîlnit pe lume.

— Am fost foarte fericită, răspunse doamna Emilia și, pentru că socotesc că nu există decît un drum spre această fericire, aș dori ca și cei apropiați mie să-l parcurgă.

— Ai dreptate, doamnă. Acesta sau nici unul ! Cîtă vreme trăiesc, vreau ca viața mea să fie cuiva de folos.

— În ce mă privește, dacă tot am început să fac pe petitoarea, pentru prima dată — zise doamna Emilia — vreau și eu să se termine cu bine. Trebuie să ne gîndim ce avem de făcut !

Spunînd acestea, își înălță privirile în tavan. Lumina lămpii cădea din plin pe fața ei mică, încă foarte tînără, pe părul cînepiu, cam zburlit pe frunte ; era în ea ceva atît de fermecător și de feciorelnic, că Polaniecki, deși era preocupat de altceva, își aduse aminte de porecla cu care o dăruise Bukacki : văduva-fecioară.

— Marynia are multă simplitate, rosti după o clipă de gîndire, și mă înțelege cel mai bine cînd îi scriu ade-

vărul curat. O să-i spun ce mi-ai spus dumneata : că ai plecat foarte impresionat de la Krzemień și că, în tot ce ai făcut, n-ai ținut seama de dumneata, ci numai de convingerea că nu te poți împăca niciodată cu tatăl ei. Acum însă regreți sincer și o rogi să nu-ți poarte pică și să nu-ți spulbere speranța că te va ierta.

— Iar eu îi scriu lui Maszko imediat că răscumpăr polița, indiferent de pierdere.

Doamna Emilia începu să rîdă.

— Iată-l, în fine, pe lucidul și calculatul domn Połaniecki, care se mîndrește că s-a dezbărat de felul de a fi și de superficialitatea polonezilor.

— Chiar așa, să știi ! exclamă Połaniecki mai vesel. Calculul constă în aceea că nu trebuie să stai pe gînduri, cînd e vorba de ceva serios.

Dar în aceeași clipă se posomorî.

— Și dacă ea îți va răspunde că s-a logodit cu Maszko ?

— Nu cred. Domnul Maszko poate fi omul cel mai cumsecade, dar el nu-i pentru ea. Marynia nu se va căsători fără iubire, și știu că domnul Maszko nu i-a plăcut deloc. Asta nu se va întîmpla. Dumneata n-o cunoști. Să faci tot ce poți și trebuie să faci, iar în privința domnului Maszko, să fii liniștit.

— Deci, în loc să-i scriu, îi telegrafiez chiar astăzi. Nu poate să stea mereu la Krzemień, așa că va primi depeșa mea la Varșovia.

VIII

Răspunsul lui Maszko, pe care Połaniecki îl primi după două zile, suna astfel : „Ieri am cumpărat proprietatea Krzemień". Cu toate că din scrisoarea Maryniei se putea deduce că lucrurile vor lua această întorsătură, nu alta, și

tînărul trebuia să fie pregătit întrucîtva, vestea căzu asupra lui ca o lovitură de trăsnet. Avea impresia că se întîmplase o nenorocire pe cît de neașteptată, pe atît de ireversibilă, a cărei răspundere o purta numai el. Doamna Emilia, cunoscînd mai bine ca oricine atașamentul Maryniei pentru Krzemień, avea și ea sentimentul, pe care nu se pricepea să-l ascundă, că această vînzare va îngreuna și mai mult apropierea celor doi tineri.

— Dacă nu se va căsători cu Marynia, spuse Połaniecki, Maszko îl va jupui atît de bine pe bătrînul Pławicki, încît își va salva reputația lăsîndu-și partenerul fără o para. Dacă vindeam polița unui cămătar, bătrînul se mai putea descurca, mai plătea ceva, mai făgăduia, iar lucrurile puteau să tergiverseze ani întregi, în cursul cărora se putea ivi vreo ocazie favorabilă, sau cel puțin ar fi avut timp să vîndă moșia în condiții mai bune. Acum, dacă vor rămîne fără bani, va fi numai vina mea.

Doamna Emilia aprecie situația din alt punct de vedere.

— Răul nu constă numai în faptul că moșia a fost vîndută, spuse. Dacă totul se întîmpla din cauza altcuiva, nu a dumitale, fie și imediat după ce-ai fost la Krzemień, era altceva. Marea nenorocire e că Marynia nu se aștepta în ruptul capului la una ca asta din partea dumitale.

Połaniecki era întru totul de acord și, fiindcă se obișnuise să aprecieze limpede orice situație, înțelegea că acum Marynia era ca și pierdută pentru el. Îi mai rămînea un singur lucru, să recunoască adevărul în față, s-o uite și să-și caute altă soție. Dar toată ființa lui Połaniecki se răzvrătea împotriva acestui adevăr. În primul rînd, sentimentele lui pentru Marynia, deși de scurtă durată, neîntărite de timp și de relații mai apropiate, născute mai ales dintr-o atracție exclusiv fizică, pe care făptura ei o exercitase asupra lui, se dezvoltaseră considerabil în ultimele săptămîni. Contribuiseră la aceasta scrisoarea ei și convingerea lui Połaniecki că o nedreptățise. Acum îi era milă de ea și nu-și mai putea aminti de ea cu in-

diferență ; ca urmare, sentimentele lui se consolidaseră cu aceste două elemente care joacă un rol important în inima oricărui bărbat. Pe urmă, acest om energic, mușchiulos, nu știuse niciodată să se lase pasiv în voia întîmplărilor. Era de-a dreptul împotriva firii lui. Dificultățile nu făceau decît să-l stîrnească la acțiune. Pe de altă parte, abandonării Maryniei i se împotrivea și amorul lui propriu. Gîndul că va trebui cîndva să recunoască față de sine însuși că fusese doar o pîrghie în mîna unuia ca Maszko, unul din mijloacele de realizare a scopurilor lui, că se lăsase mînuit sau cel puțin folosit ca atare, îl umplea de mînie. Chiar dacă Maszko n-avea să obțină mîna Maryniei, rămînînd numai cu moșia de la Krzemień, era mai mult decît putea suporta Polaniecki. Acum simțea o dorință nestăvilită să lupte împotriva lui Maszko, să-i pună tot felul de piedici, să-i zădărnicească cel puțin planurile viitoare și să-i demonstreze că spiritul lui avocățesc nu era deajuns, cînd se izbea de o energie cu adevărat bărbătească.

Toate aceste motive, nobile și mai puțin nobile, îl împingeau pe Polaniecki cu o forță nestăpînită să întreprindă ceva, să acționeze. Situația era însă de asemenea natură, încît nu-i mai rămînea nimic de făcut. În această contradicție consta și drama lui. Să stea la Reichenhall, să-i permită lui Maszko să-și realizeze planurile, să-și întindă plasa și să se străduiască să obțină mîna domnișoarei Pławicka, nu ! Pentru nimic în lume ! Atunci ? La această ultimă întrebare nu exista nici un răspuns. Pentru prima dată în viața lui, avea sentimentul că fusese cetluit în lanțuri și pe cît era de neobișnuit cu asemenea situație, pe atît o suporta mai greu. Tot pentru prima dată în viață, afla și el ce înseamnă insomnia și surescitarea nervoasă. Întrucît în ultimele zile Litka se simțea și ea mai rău, o atmosferă de plumb îi apăsa pe toți, făcîndu-le viața insuportabilă.

Se scurse astfel o săptămînă şi primiră o nouă scrisoare de la Marynia. De astă dată nu mai pomenea nimic de Połaniecki şi de Maszko. Expeditoarea povestea doar despre vînzarea moşiei, fără să se plîngă, fără nici o explicaţie, aşa cum se întîmplase. Tocmai această detaşare forţată arăta cît de adînc o afectase pierderea proprietăţii.

Połaniecki ar fi preferat să-l acuze pe el. Înţelegea de minune că absenţa lui din scrisoare dovedeşte măsura în care fusese îndepărtat din inima acestei domnişoare, în timp ce absenţa lui Maszko putea însemna cu totul altceva. La urma urmei, de vreme ce era atît de legată de Krzemień, putea să se întoarcă acolo, acordîndu-i mîna proprietarului actual ; poate că acum se gîndea tocmai la această soluţie. Bătrînul Pławicki avea într-adevăr prejudecăţile lui de aristocrat, şi Połaniecki conta pe ele, dar considerîndu-l în primul rînd egoist, presupunea că la o adică îşi va sacrifica şi fiica şi fumurile pentru propria comoditate.

În cele din urmă, şederea la Reichenhall, unde aştepta cu braţele încrucişate să afle dacă domnul Maszko binevoieşte să-i ofere mîna domnişoarei Pławicka, deveni pur şi simplu imposibilă. Litka insista şi ea din cînd în cînd pe lîngă mama ei să se întoarcă la Varşovia, aşa că Połaniecki se decise să plece şi el, mai ales că se apropia termenul cînd el şi Bigiel trebuiau să pună la cale noua afacere.

Această hotărîre îi aduse deocamdată o mare uşurare. Se va întoarce, va aprecia situaţia la faţa locului şi poate că va întreprinde ceva. Oricum, era ceva mai mult decît să stea la Reichenhall. Doamna Emilia şi Litka nu se mirară deloc de hotărîrea lui. Ştiau că venise numai pentru cîteva săptămîni şi se aşteptau să-l vadă curînd la Varşovia. Doamna Emilia avea să plece şi ea pe la jumătatea lui august. Avea să petreacă restul lunii la Salzburg, împreună cu Waskowski, apoi să se întoarcă la Varşovia.

îi promise lui Polaniecki că-i va scrie de cîteva ori despre sănătatea Litkăi. Şi-i va scrie şi Maryniei, ca să afle care-i erau adevăratele intenţii în privinţa lui Maszko.

În ziua plecării, îl conduseră cu toţii la gară. După ce urcă în vagon, începu să-i pară rău că pleacă. La Varşovia nu ştia cum aveau să evolueze lucrurile, pe cînd aici îl înconjurau cele mai binevoitoare fiinţe de pe lume. Aplecat pe fereastră, privea în ochişorii trişti ai Litkăi, înălţaţi spre el, şi la faţa prietenoasă a doamnei Emilia cu sentimentul că aceasta era familia lui. Şi din nou fu izbit de frumuseţea neobişnuită a tinerei văduve, de trăsăturile ei delicate, de expresia angelică a chipului şi de silueta aproape feciorelnică, îmbrăcată în rochie neagră.

— Mergi sănătos, îi ură doamna Emilia, şi să ne scrii de la Varşovia ; o să ne vedem peste vreo trei săptămîni.

— Peste trei săptămîni, repetă Polaniecki. Vă scriu neapărat. La revedere, Lituś !

— La revedere ! Salută-le pe Ewka şi pe Joasia !

— Bine !

Şi-i făcu semn cu mîna pe fereastră.

— La revedere ! Nu-l uitaţi pe prietenul care...

— N-o să-l uităm, n-o să-l uităm ! Vrei să ne rugăm pentru dumneata ? întrebă Emilia zîmbind.

— Mulţumesc şi pentru asta. Bine ! La revedere, profesore !

Trenul se puse în mişcare. Doamna Emilia şi Litka îi făcură semn cu umbrelele pînă cînd răsuflarea tot mai grăbită a locomotivei acoperi cu vălătuci de fum şi de aburi fereastra la care se afla Polaniecki.

— Mamă, întrebă Litka, chiar trebuie să ne rugăm pentru domnul Stach ?

— Da, Lituś. El e atît de bun cu noi. Trebuie să ne rugăm să-l facă fericit.

— Şi el nu e fericit ?

— Nu... Adică... vezi tu, fiecare om îşi are necazurile lui, iar el...

— Știu, v-am auzit la Thumsee... răspunse fetița.

Iar după o clipă, adăugă mai încet :

— O să mă rog și eu...

Profesorul Waskowski, care, cu toată bunătatea lui, nu putea niciodată să-și țină gura, îi spuse doamnei Emilia, cînd o văzu pe Litka luînd-o înainte :

— Are o inimă de aur, vă iubește ca un frate pe amîndouă. Acum, cînd specialistul ne-a asigurat că nu există nici un pericol, pot să vă spun totul. Polaniecki l-a adus înadins, pentru că era foarte îngrijorat după întîmplarea de la Thumsee.

— El l-a adus ? se miră doamna Emilia. Uite ce om e ! Și lacrimi de recunoștință îi sclipiră în ochi. Apoi adăugă :

— O să mă revanșez și eu, dîndu-i-o pe Marynia.

Polaniecki plecase și el cu sufletul plin de bunăvoință și recunoștință față de doamna Emilia, pentru că un om care nu izbutește în ceva și se cufundă în supărare resimte mai profund prietenia oamenilor. Acum, cînd ședea în colțul vagonului și avea proaspăt în minte chipul doamnei Emilia, își spuse în gînd :

„E, dacă măcar m-aș fi îndrăgostit de ea ! Aș fi fost liniștit și sigur de fericire ! Aș fi avut și eu un scop în viață ; aș fi știut pentru cine mă zbat și cine sînt, aș fi știut că existența mea are un sens. Ea zice că nu se va căsători niciodată, dar cu mine, de, cine știe ! Cealaltă poate fi întruparea perfecțiunii, dar poate să aibă o inimă de piatră."

Își dădu seama totuși că la doamna Emilia se gîndea în liniște, pe cînd amintirea celeilalte îl umplea de temeri chinuitoare și plăcute totodată... Se simțea atras numai de cealaltă. Nu de mult, îi strînsese mîna doamnei Emilia, și această strîngere nu-i produsese nici o emoție, în schimb, își aducea aminte și acum căldura mîinii domnișoarei Marynia și îl treceau fiorii.

Aşa că pînă la Salzburg se gîndi numai la „cealaltă". De astădată, gîndurile începură să se contureze mai clar ; dacă nu luă nici o hotărîre, se întrebă totuşi cum avea să se poarte cu ea şi care era datoria lui în acest concurs de împrejurări.

„Nu se poate nega că eu sînt cauza vînzării moşiei de la Krzemień, îşi spuse. Krzemień nu reprezenta pentru ea numai o valoare bănească, pe care şi-ar fi putut-o însuşi, dacă nu era această vînzare precipitată, ci şi pe aceea a unei legături sufleteşti. Iar eu am făcut-o să le piardă pe amîndouă ; vorbind pe şleau, am nedreptăţit-o ! Am procedat legal, dar asta n-ajunge pentru o conştiinţă alcătuită din ceva mai mult decît paragrafele codurilor. Sînt vinovat şi-mi recunosc vina, iar dacă-i aşa, se cuvine să îndrept lucrurile într-un fel.

Dar cum ?

Nu sînt destul de bogat, ca să răscumpăr proprietatea de la Maszko. Aş putea s-o fac numai dacă aş renunţa la combinaţia cu Bigiel şi mi-aş retrage toţi banii, dar asta nu e cu putinţă. Bigiel s-ar putea prăbuşi astfel, aşa că n-am s-o fac. Nu-mi mai rămîne decît un singur lucru : să reiau cumva relaţiile cu Pławicki, şi peste cîtva timp să-i cer mîna domnişoarei Pławicka. Dacă voi fi refuzat, cel puţin ştiu că mi-am făcut datoria".

Aici însă, al doilea om din el, de care Polaniecki pomenise mai demult, luă cuvîntul şi-l dojeni :

„Nu-ţi mai face paravan din problemele de conştiinţă. Dacă domnişoara Pławicka avea cu zece ani mai mult şi era urîtă, chiar dacă procedai la fel, făcînd-o să piardă proprietatea şi tot ce a pierdut acum, nici nu ţi-ar fi trecut prin minte să-i ceri mîna. Mărturiseşte-ţi fără ocol că domnişoara Pławicka te atrage ca un magnet cu chipul, ochii, gura, umerii şi întreaga ei făptură, şi nu te mai păcăli singur".

Dar Polaniecki îl ținea din scurt, de obicei, pe acest al doilea eu al său și nu o dată se purta foarte puțin politicos cu el, așa că-l bruftului și de astădată :

„Mai întîi, nătăfleață, nu știi dacă nu m-aș fi străduit să îndrept răul și în acest caz. Iar dacă acum intenționez s-o fac, cerîndu-i mîna domnișoarei, e foarte natural. Întotdeauna tinerii cer în căsătorie femeile care le plac, nu pe cele care le stîrnesc repulsie. Dacă nu ești în stare să spui altceva mai acătării, mai bine închide-ți pliscul".

Al doilea eu mai încercă în cîteva rînduri să-l avertizeze că domnul Pławicki poate să-l dea pe ușă afară, să nu-l primească, dar Polaniecki nu se sperie. „Oamenii, se gîndi, nu mai uzează astăzi de asemenea mijloace, iar dacă Pławicki nu mă va primi, cu atît mai rău pentru el !"

Presupunea totuși că, dacă mai au o brumă de tact, îl vor primi. Altminteri, știa că pe domnișoara Marynia avea s-o vadă la doamna Emilia.

Chibzuind în acest fel, ajunse la Salzburg. Mai era o oră pînă la sosirea trenului de la München, cu care trebuia să plece la Viena, așa că se hotărî să facă o plimbare prin oraș. Deodată, în restaurantul gării, zări haina în carouri a lui Bukacki, monoclul și capul lui mic, acoperit cu o pălărioară și mai mică, moale.

— Tu ești, Bukacki, sau spiritul tău ! exclamă.

— Liniștește-te, Polaniecki, răspunse Bukacki flegmatic, salutîndu-l ca și cum s-ar fi despărțit cu o oră înainte. Cum stai cu sănătatea ?

— Ce faci aici ?

— Mănînc un cotlet cu margarină.

— Te duci la Reichenhall ?

— Da. Și tu acasă ?

— Întocmai.

— I-ai cerut mîna doamnei Emilia ?

— Nu.

— Atunci te iert. Poți să pleci !

— Păstrează-ți glumele pentru vremuri mai bune. Litka e foarte bolnavă.

Bukacki deveni grav și, înălțîndu-și sprîncenele, întrebă :

— Vai de mine ! E sigur ?

Polaniecki îi relată pe scurt părerea medicilor.

Bukacki tăcu o vreme, apoi spuse :

— În asemenea împrejurări, nu poți fi decît un pesimist incurabil ! Biata copilă și biata mamă ! Nu pot să-mi imaginez cum o să suporte nenorocirea.

— E foarte credincioasă, dar mă gîndesc cu groază...

— Să ieșim puțin în oraș, propuse Bukacki, aici te înăbuși...

Și părăsiră restaurantul. Pe drum, Bukacki reluă :

— Cum poți să nu fii pesimist ? Ce înseamnă Litka ? E ca un porumbel ! Oricine ar avea milă de ea, numai moartea n-are.

Polaniecki rămase tăcut.

— Nu știu ce să fac, se întrebă Bukacki. Să mă duc la Reichenhall ? La Varșovia pot să rezist și eu, dacă e acolo și doamna Emilia. Îi cer mîna o dată pe lună, o dată pe lună sînt refuzat și, uite-așa, o duc de la întîi pînă la întîi. Acum ziua de întîi a trecut, așa că mi s-a făcut dor de bobîrnacul meu... Mama își dă seama de starea copilei ?

— Nu. Litka e amenințată mereu, dar o poate duce așa cîțiva ani.

— Ei, ca fiecare dintre noi. Spune-mi, tu te gîndești vreodată la moarte ?

— Nu, la ce bun ? Știu că în acest caz voi pierde și nu-mi bat capul înainte de vreme.

— Tocmai asta-i problema, știm că trebuie să pierdem și ne împotrivim pînă în ceasul din urmă. Asta-i tot sensul vieții, care altfel n-ar fi decît o farsă plictisitoare, pe cînd așa este și o dramă prostească. În ceea ce mă privește, am acum trei posibilități la alegere : să mă spînzur, să mă duc la Reichenhall, sau la München să mai văd

o dată pînzele lui Böcklin [1]. Dac-aş fi logic, aş opta pentru prima variantă, dar pentru că nu sînt, aleg Reichenhall. Doamna Emilia merită această preferinţă şi ca desen, şi coloristic.

— Ce se mai aude pe la Varşovia ? se interesă deodată Połaniecki, căruia această întrebare îi stătea pe limbă de cînd îl văzuse. L-ai văzut pe Maszko ?

— L-am văzut. A cumpărat moşia Krzemień şi acum e mare proprietar, iar pentru că nu e prost deloc, se străduieşte cît poate să nu pară prea mare. E generos, înţelegător, accesibil, adică s-a schimbat în bine ; nu în folosul meu, evident, întrucît mie nu-mi pasă, ci numai într-al lui.

— Nu se căsătoreşte cu domnişoara Pławicka ?

— Am auzit că-i dă inima ghes. Asociatul tău, Bigiel, mi-a pomenit ceva de asta, adăugînd că a cumpărat moşia Krzemień în condiţii foarte avantajoase. O să afli mai multe la faţa locului.

— Pławicki şi Marynia unde sînt acum ?

— La Varşovia. Stau la Hotelul Roman. Mititica nu e urîtă deloc. Am fost la ei în calitate de văr şi am vorbit de tine.

— Puteai să-ţi alegi un subiect de conversaţie mai plăcut pentru ei.

— Pławicki, care-i bucuros de cele întîmplate, mi-a spus că le-ai făcut un serviciu, firește, fără să vrei, dar oricum... Am întrebat-o pe domnişoara cum se face că te-a cunoscut abia la Krzemień. Mi-a răspuns că în timpul şederii ei aici, tu te aflai probabil în străinătate.

— Într-adevăr, am plecat atunci la Berlin în interesul Casei de comerţ. Şi am stat mult acolo.

— N-am băgat de seamă că ţi-ar purta pică. Am auzit atîtea despre înclinaţia domnişoarei spre treburile

[1] *Arnold Böcklin* (1827—1901), pictor elveţian, autor de compoziţii mistice şi monumentale.

rustice, încît presupun că trebuie să fie puţin supărată că a fost nevoită să renunţe la ele. În orice caz, n-o arată.

— S-ar putea să mi-o arate mie, întrucît n-o să-i lipsească prilejul ; imediat ce ajung la Varşovia, le voi face o vizită.

— În acest caz, fă-mi şi mie un mic serviciu : însoară-te cu domnişoara, fiindcă între două rele, prefer să fiu vărul tău decît al lui Maszko.

— Bine, răspunse scurt Połaniecki.

IX

După întoarcerea la Varşovia, Połaniecki se duse mai întîi la Bigiel, care-i relată în amănunt condiţiile în care fusese vîndută moşia de la Krzemień. Aceste condiţii erau foarte avantajoase pentru Maszko. Se obligase să plătească după un an treizeci şi cinci de mii de ruble, bani pe care avea să-i realizeze din parcelarea Magierówkăi, şi în plus, să-i avanseze anual lui Pławicki cîte trei mii de ruble pînă la moartea acestuia. La început, Połaniecki nu socoti înţelegerea prea rea pentru Pławicki, dar Bigiel era de altă părere.

— Eu nu mă grăbesc să judec oamenii, spuse, dar în fond Pławicki este un bătrîn egoist, care a sacrificat viitorul fiicei lui pentru propria comoditate, iar pe deasupra mai e şi superficial. În acest caz, renta se bizuie chipurile pe moşia Krzemień, dar această proprietate, ruinată cum e, are nevoie de investiţii, prezentînd doar o valoare fictivă. Dacă Maszko face ordine acolo, va fi bine, dar dacă n-o va scoate la capăt, în cel mai bun caz va întîrzia cu plata rentei, aşa că ani la rînd e foarte posibil ca Pławicki să nu primească o para. Şi-atunci ce-o să facă ? O să ia moşia înapoi. Pînă atunci însă, Maszko va contracta noi datorii, fie şi pentru a le plăti pe cele vechi, iar în caz de faliment, numai unul Dumnezeu ştie

cîți creditori vor emite pretenții de proprietate. În ultimă instanță, totul depinde de cinstea lui Maszko, care poate fi un om cumsecade, dar face afaceri pe muche de cuțit, astfel că un singur pas greșit, și poate să se ruineze. Cine știe dacă un asemenea pas nu este și cumpărarea moșiei Krzemień, fiindcă vrînd să îmbunătățească starea proprietății, își va secătui creditul. Am mai văzut destui oameni care s-au descurcat de minune pînă cînd au cumpărat mari proprietăți funciare.

— Oricum, lui Pławicki tot îi rămîn banii de pe Magierówka, spuse Połaniecki, vrînd parcă să-și liniștească propriile temeri pentru viitorul Maryniei.

— Dacă bătrînul Pławicki n-o să-i pape, n-o să-i joace sau n-o să-i risipească.

— Trebuie să găsesc eu vreo ieșire. Eu i-am făcut să vîndă, eu trebuie să-i ajut.

— Tu ? întrebă Bigiel cu uimire. Credeam că ați întrerupt relațiile.

— O să încerc să le reiau. Mîine mă duc la ei.

— Nu știu dacă vor fi prea bucuroși de oaspeți.

— Nici eu n-am idee.

— Vrei să te însoțesc ? Pentru că trebuie să spargem odată gheața. Dacă te duci singur, s-ar putea să nu te primească... Păcat că soția mea nu e aici... În fiecare seară, stau singur și cînt la violoncel, dar ziua am destul timp și pot să merg unde vrei.

Połaniecki îi refuză propunerea, și a doua zi, îmbrăcîndu-se cu mare grijă, se duse singur. Știa că arată bine și, cu toate că nu se gîndea la asta, acum era decis să nu neglijeze nimic din ce-ar fi pledat în favoarea lui. Pe drum, capul îi era doldora de idei ; ce-o să spună, ce-o să facă în cutare împrejurare ; încerca să prevadă cum va fi întîmpinat.

„O să mă port cît se poate de simplu și deschis, își spuse. În definitiv, tot așa e mai bine."

Şi nici el nu ştiu cînd ajunse în faţa Hotelului Roman. Inima îşi înteţi bătaia.

„N-ar fi prea rău totuşi — se gîndi — dacă nu i-aş găsi acasă. Aş lăsa un bilet şi aş vedea ulterior dacă Pławicki îmi întoarce vizita".

Dar îşi spuse numaidecît : „Nu fii laş !" şi intră. Aflînd de la portar că domnul Pławicki este acasă, îi trimise cartea de vizită şi fu poftit îndată să urce.

Domnul Pławicki şedea la birou şi scria scrisori, trăgînd din cînd în cînd din luleaua cu muştiuc mare de chihlimbar. La vederea lui Połaniecki, îşi înălţă capul şi uitîndu-se la el prin ochelarii cu rama de aur, rosti :

— Poftim, poftim !

— Am aflat de la Bigiel că sînteţi la Varşovia, spuse Połaniecki, şi vin să vă prezint respectele mele.

— Foarte frumos din partea ta, răspunse Pławicki. Să fim drepţi, nu mă aşteptam la asta. Ne-am despărţit într-un mod foarte neplăcut, şi asta numai din vina ta. Dar întrucît te-ai simţit obligat să mă vezi, eu, ca mai bătrîn, îţi deschid iarăşi braţele.

Cu toate acestea, deschiderea braţelor se mărgini de astă dată la întinderea peste masă a mîinii, pe care Połaniecki o strînse, zicîndu-şi în gînd :

„Să mă ia dracu ! dacă am venit la tine şi dacă socotesc că am vreo obligaţie faţă de tine".

După o clipă, întrebă :

— Vă mutaţi la Varşovia ?

— Chiar aşa. Eu, un om de la ţară şi bătrîn, obişnuit să mă scol odată cu soarele şi să mă ocup de treburile moşiei... mde, mie îmi va fi mai greu aici la Varşovia. Dar nu se cuvenea să-i închid lumea fetei mele, aşa că am făcut şi acest sacrificiu.

Połaniecki, care petrecuse două nopţi la Krzemień, îşi aduse aminte că Pławicki se scula în jur de unsprezece, cînd începea să se ocupe de treburile băneşti, nu de rolul lui de părinte ; preferă totuşi să tacă, deoarece

acum era preocupat de altceva. Din camera ocupată de domnul Plawicki, o ușă deschisă dădea în alta, în care trebuia să stea domnișoara Marynia. Polaniecki, care de cînd intrase se tot uita cu coada ochiului spre ușă, crezu că poate ea nu vrea să-l vadă, și întrebă :

— Pe domnișoara Maria nu voi avea plăcerea s-o văd ?

— Marynia s-a dus să vadă o locuință, pe care am găsit-o azi-dimineață. Se întoarce numaidecît, fiindcă e la doi pași de hotel. Imaginează-ți, o bijuterie, nu locuință ! Eu îmi voi avea cabinetul meu și un dormitor, iar Marynia o cămăruță foarte frumoasă... Sufrageria este într-adevăr cam întunecoasă, dar salonașul e o bomboană...

Domnul Plawicki începu să vorbească despre noua locuință cu abundența de cuvinte a unui copil care se distrează, sau a unui bătrîn comod, pe care-l bucură orice schimbare în mai bine. La sfîrșit, zise :

— Nici n-am căutat bine, și am și găsit. Varșovia e o veche prietenă a mea și o cunosc de minune.

Tocmai atunci se auzi cineva intrînd în camera alăturată.

— Trebuie să fie Marynia, spuse Plawicki.

Și întrebă :

— Marynia, tu ești ?

— Eu, răspunse o voce tînără.

— Vino încoace, avem un musafir.

Domnișoara Marynia se ivi în ușă. La vederea lui Polaniecki, pe chipul ei se așternu uimirea.

Ridicîndu-se, Polaniecki îi făcu o plecăciune, iar cînd se apropie de masă, îi întinse mîna. Ea i-o dădu pe a ei tot atît de rece pe cît de politicoasă. După care se întoarse spre tatăl ei, ca și cînd nu mai era nimeni în încăpere.

— Am văzut locuința, îl informă. E frumoasă și confortabilă ; nu știu însă dacă strada nu-i prea zgomotoasă.

— Toate străzile sînt zgomotoase, observă domnul Plawicki. Aici nu ești la țară.

Apoi se duse în camera ei, unde întîrzie multă vreme.

„Nu mai vine aici", se gîndi Połaniecki.

Dar se vede că Marynia nu făcuse decît să-şi aranjeze părul în faţa oglinzii după ce-şi scosese pălăria, pentru că intră din nou şi întrebă :

— Nu deranjez ?

— Nicidecum, o asigură Pławicki, acum nu mai avem nici o problemă bănească de rezolvat, lucru de care, în paranteză fie spus, sînt foarte bucuros. Domnul Połaniecki a venit într-o vizită de politeţe.

Tînărul roşi puţin şi vrînd să schimbe vorba, spuse :

— Abia am venit de la Reichenhall, domnişoară, şi îţi aduc complimente de la doamna Chwastowska şi de la Litka ; e unul dintre motivele pentru care am îndrăznit să vin.

Liniştea rece care se întipărise pe faţa domnişoarei Marynia pieri pentru o clipă.

— Emilka mi-a scris de criza de inimă a Litkăi, spuse. Acum ce face ?

— Altă criză n-a mai avut.

— Aştept o nouă scrisoare, poate că a şi venit, dar n-am primit-o încă, deoarece Emilka a trimis-o probabil la Krzemień.

— O s-o primeşti, o asigură Pławicki. Am dat poruncă să se trimită aici tot ce aduce poşta.

— Nu vă mai întoarceţi la Krzemień ? întrebă Połaniecki.

— Nu, nu ne mai întoarcem, răspunse Marynia, ai cărei ochi îşi reluară expresia de politeţe rece.

Urmă o clipă de tăcere. Połaniecki privea la Marynia şi părea că se luptă cu sine însuşi. Chipul ei îl atrăgea cu o forţă necunoscută pînă atunci. Se convingea tot mai mult că ea reprezintă genul de femeie preferată, pe care putea s-o iubească, şi răceala ei îi devenea tot mai greu de suportat. Numai Dumnezeu ştie ce-ar fi dat acum, ca să regăsească pe faţa ei expresia pe care o văzuse la Krzemień, atenţia cu care-l asculta şi ecoul vorbelor lui, tran-

sparența aceea curioasă a ochilor plini de zîmbet ; ar fi dat orice ca toate acestea să se întoarcă, dar nu știa ce cale să aleagă, mai înceată sau mai rapidă, așa că stătea în cumpănă. În cele din urmă, optă pentru aceea care se potrivea mai bine cu firea lui.

— Domnișoară, începu deodată, am știut cît ești de atașată de Krzemień, și cu toate acestea, am contribuit probabil și eu la vînzarea proprietății. Dacă-i așa, îți spun deschis că-mi pare foarte rău și n-am să mi-o iert niciodată. Ca să mă apăr, nu pot să-ți spun nici măcar că am făcut-o fără să mă gîndesc, într-o clipă de furie. Din contră, am chibzuit, dar chibzuiala mi-a fost proastă și de neînțeles. Vina mea e cu atît mai mare și cu atît mai mult te rog să mă ierți.

Spunînd acestea, se ridică. Obrajii îi ardeau, în ochi i se citea adevărul și sinceritatea, dar cuvintele lui rămaseră fără ecou. Połaniecki se afla pe un drum greșit. Cunoștea prea puțin femeile în general, ca să-și poată da seama cît de dependente sînt părerile lor, îndeosebi despre bărbați, de sentimentele lor efemere sau statornice. În virtutea acestor simțăminte, orice putea fi primit drept monedă bună sau calpă ; orice putea fi interpretat în rău sau în bine, apreciat ca firesc ori fals ; prostia putea fi considerată drept înțelepciune, egoismul drept sacrificiu, sacrificiul drept vanitate, grosolănia drept sinceritate, sinceritatea drept lipsă de delicatețe. Un bărbat care la un moment dat stîrnește aversiunea unei femei, nu mai poate avea dreptate în ochii ei, nu mai poate fi sincer, drept și binecrescut. Întrucît de la venirea lui Maszko la Krzemień, domnișoara Marynia nu mai nutrea pentru Połaniecki decît o aversiune puternică, acum pînă și sinceritatea lui i se părea deplasată. Primul ei gînd fu : „Ce om mai e și ăsta, care regretă astăzi, ca fiind rău și prost, ce-a făcut ieri după o matură chibzuință ?...“ Pe de altă parte, Krzemień, vinderea moșiei, venirea lui Maszko și semnificația ei, pe care o ghicise numaidecît,

erau ca o rană vie, care supura din ce în ce mai mult. Acum i se părea că Połaniecki scormonește această rană cu nepăsarea unui om cu fire necioplită și nesimțitoare.

El se ridicase și, cu ochii pironiți pe fața ei, aștepta să i se întindă o mînă prietenească și iertătoare, cu sentimentul că asemenea gest poate să-i hotărască soarta ; ochii ei se întunecară o clipă, parcă de durere și mînie, iar fața îi deveni și mai rece.

— Nu trebuie să-ți faci griji, domnule, îi răspunse cu o politeță de gheață. Papá este foarte bucuros de tranzacția și de relațiile cu domnul Maszko.

Spunînd acestea, se ridică și ea, înțelegînd chipurile că Połaniecki vrea să-și ia rămas-bun. Tînărul rămase o clipă paralizat, dezamăgit, copleșit de un simțămînt de umilință, pe care-l încearcă orice om respins ; în sfîrșit, clocotind de o furie stăpînită, spuse cu ciudă :

— Dacă-i așa, nici eu n-am dorit altceva.

Połaniecki plecă și, sărind cîteva trepte deodată, cu pălăria înfundată pe cap, își repeta în gînd :

„Piciorul meu nu va mai călca pe aici !"

Presimțea totuși că, odată ajuns acasă, se va lăsa pradă mîniei ; porni deci înainte, încotro îl duceau picioarele. Acum avea impresia că n-o mai iubește pe Marynia, că o urăște chiar, dar se gîndea la ea, și dacă ar fi fost calm, și-ar fi dat seama că vederea ei îl înfiorase. O vedea iarăși în fața ochilor, se uita la ea, compara realitatea cu imaginea din minte, care devenea astfel și mai clară, mai real ispititoare, copleșindu-l. Cu toată furia, din adîncul sufletului simțea crescînd o plăcere nespusă, o încîntare neînțeleasă. Acum i se părea că pentru el există două ființe cu același nume : una supusă, prietenoasă, ascultătoare și cu inima deschisă spre iubire, Marynia de la Krzemień, și alta care-l respinsese, domnișoara politicoasă de la Varșovia. Femeia se dedublează astfel adesea în sufletul bărbatului, care-i gata s-o ierte pe una pentru cealaltă. Połaniecki nu-și închipuise că Marynia poate

fi așa cum se arătase astăzi ; din această cauză era și puțin uimit. Cunoscîndu-și valoarea reală și fiind destul de încrezut, nutrea convingerea, pe care nu și-ar fi mărturisit-o, că ajunge să întindă mîna, ca să fie primită. Iată însă că acum se întîmplase altfel. Blajina domnișoară Marynia îi apăruse brusc nu numai în rolul unui judecător care pronunță sentințe și condamna, dar în același timp parcă în cel al unei regine, în grațiile căreia puteai fi sau nu. Połaniecki nu se putea obișnui cu acest gînd și se împotrivea din răsputeri, dar așa-i făcută firea omenească ; acum, cînd văzuse că această domnișoară nu-l agrea atîta cît își închipuia el, și nu numai că nu-l prețuia prea mult, dar îl socotea mai prejos decît ea, în pofida furiei, a repulsiei și a ciudei, valoarea ei sporise simțitor în ochii lui. Amorul propriu îi fusese rănit, dar voința lui, într-adevăr foarte puternică, era gata să pornească lupta împotriva oricăror obstacole și să le învingă. Toate aceste gînduri i se roteau haotic prin minte ; erau mai degrabă simțiri decît gînduri sfîșiate și sfîșiind la rîndul lor. Își repetă de o sută de ori că lasă totul baltă, că trebuie și vrea să abandoneze totul, în același timp, însă, era destul de slab și de mic ca, tot atunci, în cel mai tainic colțișor al sufletului, să conteze pe venirea doamnei Emilia și pe ajutorul pe care aceasta putea să i-l acorde.

Pradă acestor gînduri haotice, își veni în fire abia la jumătatea străzii Zjazd. Atunci își puse întrebarea : „De ce dracu' am venit în cartierul Praga ?“ și se opri. Era o zi senină ; se apropia seara. Mai jos, Vistula curgea în potopul de lumină, iar dincolo de apă, de tufele mai apropiate de verdeață, se așterneau cîmpuri întinse, acoperite la orizont de o ceață trandafirie. Hăt departe, dincolo de scamele de ceață, se afla Krzemień, proprietatea pe care Marynia o iubea atîta și pe care o pierduse. Połaniecki, pierzîndu-și ochii în ceață, își spuse :

„Curios, ce-ar face, ca să i-o dau înapoi ?“

Firește, n-avea cum să-și răspundă la această întrebare, își imagină, în schimb, că pierderea moșiei o afectase foarte mult și i se făcu milă de ea. Părerile de rău îi topiră ciuda, estompînd-o ca într-o ceață deasă. Conștiința îi șoptea că avea ce merita.

În timp ce se întorcea, își spuse :

„Și totuși mă gîndesc mereu la toate astea".

Așa și era. În cele mai importante afaceri, nu încercase niciodată nici pe jumătate din această neliniște, nu se pierduse niciodată atît de mult în stăpînirea ei. Și iarăși îi veni în minte ce-i spusese Waskowski, că firea lui, a lui Polaniecki, nu-i îngăduia să-și investească tot sufletul în dobîndirea banilor. Niciodată nu avusese atît de clar sentimentul că pot să existe ale probleme mai importante decît acest scop și mai folositoare. Pentru a doua oară fu cuprins de uimire.

Era aproape ora nouă cînd ajunse la Bigiel. Acesta, singur în locuința-i urîașă, goală, ședea în ușa deschisă spre verandă și cînta la violoncel cu atîta rîvnă, încît toate lucrurile din casă intrau în rezonanță. Zărindu-l pe Polaniecki, se întrerupse la un tremolo și-l întrebă :

— Ai fost azi la Plawicki ?

— Am fost.

— Cum s-a purtat domnișoara ?

— Ca o carafă cu apă la gheață. Într-o zi atît de călduroasă, mai mare plăcerea. Altminteri, sînt oameni politicoși.

— Am prevăzut.

— Cîntă mai departe.

Bigiel începu să cînte *Träumerei*[1] și în timp ce cînta, își mijea ochii sau îi înălța spre lună. În tăcerea din jur, muzica părea că umple de dulceață casa, grădina, noaptea însăși.

Cînd sfîrși, tăcu o vreme, apoi spuse :

[1] *Reverie*, piesă muzicală de Robert Schumann (1810—1856), compozitor german, reprezentant tipic al romantismului.

— Știi ce ? Cînd o să se întoarcă doamna Emilia, soția mea o s-o invite la noi la țară, pe ea împreună cu domnișoara Pławicka. Poate că acolo se va topi gheața.

— Mai cîntă încă o dată *Träumerei.*

Melodia răsună pentru a doua oară, calmă, încărcată de visare. Połaniecki era prea tînăr, ca să nu fie și el puțin visător. Își închipui deci că Marynia ascultă alături de el *Träumerei*, cu mîna în mîna lui, cu capul la pieptul lui, iubitoare și iubită mai mult decît orice pe lume.

*

Domnul Pławicki era totuși ceea ce se cheamă un om binecrescut, așa că a treia zi îi întoarse vizita lui Połaniecki. Nu a doua zi, întrucît asemenea grabă putea să însemne dorința de a întreține relații apropiate, și nu a patra sau a cincea, pentru că ar fi dovedit că nu cunoaște obiceiurile lumii bune ; așadar, la momentul cel mai potrivit, în funcție de prescripțiile acelui *savoir vivre.* Cunoașterea acestor precepte, cu toate nuanțele lor, fusese întotdeauna un motiv de mîndrie pentru domnul Pławicki, care considera respectarea lor drept cea mai mare înțelepciune. Ca un om înțelegător, accepta într-adevăr și existența altor ramuri ale științei, dar numai cu condiția ca acestea să nu se impună pe primul plan, să nu aibă pretenția de a deveni obligatorii pentru oamenii binecrescuți.

Połaniecki, pentru care era binevenit tot ce putea contribui la reînnodarea vechilor legături cu domnișoara Marynia, își ascunse cu greu bucuria pe care i-o produse vizita domnului Pławicki. Această bucurie se răsfrînse în amabilitatea și buna dispoziție cu care îl primi. De altfel, era nevoit să-l admire pe domnul Pławicki și influența pe care o avea orașul asupra lui. Părul îi lucea ca pana corbului, mustața scurtă își înălța vîrfurile în sus, rivalizînd cu culoarea părului, jiletca îi acoperea pieptul zvelt, iar garoafa roșie de la reverul jachetei negre adăuga un aer

de sărbătoare întregei făpturi.

— Unchiule, ai cuvîntul meu că la început nu te-am recunoscut ! exclamă Połaniecki. Credeam că-i vreun tinerel care...

— *Bonjour, bonjour !* îl întrerupse domnul Pławicki. E o zi înnorată, iar aici e cam întuneric, probabil că de aceea m-ai luat drept un flăcăiandru.

— Nori sau soare... ce siluetă ! continuă Połaniecki. Și punîndu-și fără prea multă ceremonie mîinile pe șoldurile domnului Pławicki, începu să-l învîrtă, spunînd :

— Ce mai talie de domnișoară. Aș vrea să am și eu una la fel !

Domnul Pławicki, foarte contrariat de o purtare atît de lipsită de ceremonie, dar în același timp cu atît mai bucuros de admirația stîrnită de silueta lui, răspunse apărîndu-se :

— *Voyons !* Ești un nebun. Ar trebui să mă supăr pe tine. Ești nebun de-a binelea.

— Unchiule, ai să sucești atîtea capete, cîte ai să vrei.

— Ce zici ? întrebă domnul Pławicki așezîndu-se în fotoliu.

— Zic că ai venit aici să faci cuceriri...

— Nici nu mă gîndesc. Ești nebun !

— Și doamna Jamisz ? Păi n-am văzut cu ochii mei ?...

— Ce-ai văzut ?

Domnul Pławicki își miji ochii și scoase vîrful limbii, dar asta nu dură decît o clipă, după care își ridică sprîncenele și spuse :

— Vezi tu, doamna Jamisz... merge la Krzemień... Între noi fie vorba, nu suport afectarea, pentru că miroase întotdeauna a provincie. S-o ierte Dumnezeu pentru cîtă supărare mi-a făcut cu afectarea ei. Femeia trebuie să aibă curajul să îmbătrînească ; atunci o legătură sfîrșește în prietenie, altminteri se transformă în robie.

— Te-ai simțit deci ca un fluture cu aripile legate, nu-i așa ?

— Nu vorbi așa, se împotrivi cu gravitate domnul Pławicki, și nu-ți imagina că a fost ceva între noi. Și chiar de-ar fi fost, de la mine n-ai să auzi nici un cuvînt. Crede-mă, e o mare deosebire între voi și noi, cei din generația dinainte. Poate că nici noi n-am fost niște sfinți, dar am știut să ne ținem gura, iar asta e o mare virtute, fără de care nu există ceea ce înțelegem printr-o adevărată noblețe.

— De aici trag concluzia că nu vrei să-mi destăinui unde ai să te duci cu garoafa asta roșie la rever.

— Dimpotrivă, dimpotrivă... Maszko m-a invitat azi la micul dejun, pe mine și alte cîteva persoane. La început, am refuzat, nevrînd s-o las singură pe Marynia... Dar am stat atîția ani la țară pentru ea, încît mi se cuvine și mie puțină distracție. Pe tine nu te-a invitat ?

— Nu.

— Nu mă mir. Tu ești un „afacerist", cum o spui și tu, dar porți un nume neîntinat. Maszko, de altfel, e și el avocat... Recunosc deschis că nu mă așteptam să se descurce atît de bine.

— Maszko e în stare să stea și în cap...

— Se duce peste tot, e primit pretutindeni... Cîndva aveam unele rezerve...

— Și acum nu le mai ai, unchiule ?

— Cu mine, trebuie să recunosc, atunci cînd a fost vorba de Krzemień, s-a purtat ca un gentleman.

— Domnișoara Marynia este de aceeași părere ?

— Desigur... deși cred că proprietatea i-a rămas la inimă... Dacă am vîndut-o, am făcut-o numai pentru ea, dar tinerețea nu poate înțelege totul. Am știut dinainte și sînt gata să suport în liniște consecințele. Cît despre Maszko... sigur !... Ea nu-i poate reproșa nimic. E adevărat că a cumpărat moșia, dar...

— Dar ar fi gata să i-o dea înapoi ?...

— Tu faci parte din familie, așa că recunosc, dar să rămînă între noi, și eu gîndesc la fel... Lui i-a plăcut

Marynia foarte mult, cînd am fost aici mai înainte, dar n-a mers. Ea era prea tînără, nu era pe gustul ei, iar eu mă cam strîmbam, întrucît fusesem prevenit în legătură cu familia lui. Bukacki îl botjocorea mereu ; totul s-a terminat în coadă de peşte...

— Nu s-a terminat, de vreme ce începe iarăşi.

— Pentru că m-am convins că provine dintr-o familie foarte bună, de origine italiană... Strămoşii lui se numeau Masco şi au venit aici odată cu regina Bona [1], apoi s-au stabilit în Bielorusia. Dacă ai băgat de seamă, faţa lui are ceva de italian...

— Da' de unde, are ceva portughez.

— Nu mai are nici o însemnătate... În definitiv, gîndeşte-te şi tu : să vinzi moşia de la Krzemień şi totuşi s-o păstrezi, oho, de asta nu e-n stare oricine... În ce-l priveşte pe Maszko, da, cred că asta este intenţia lui, dar Marynia e o fiinţă ciudată. Nu-mi place s-o spun, dar uneori am impresia că mai degrabă înţeleg un străin, decît pe copilul meu. Dacă ea va spune : *Paris vaut la messe* [2], cum a spus Talleyrand [3]...

— Cine ? Eu credeam că asta a spus-o Henric al IV-lea [4].

— Pentru că tu eşti un „afacerist", un om al epocii noi. Vouă, tinerilor, istoria şi întîmplările de demult nu vă sînt pe plac, preferaţi să faceţi bani... Aşa că totul depinde de Marynia, iar eu n-am s-o grăbesc ; n-am s-o

[1] *Bona Sforza de Aragon* (1491—1447), principesă italiană, regină a Poloniei din 1518, soţia lui Zygmunt cel Bătrîn. A influenţat politica externă, social-economică şi culturală a ţării, tinzînd spre reafirmarea Poloniei ca mare putere în mijlocul şi răsăritul Europei.

[2] Parisul merită o liturghie (fr.). Cuvinte rostite de regele Henric al IV-lea în 1593 cînd, pentru a obţine tronul Franţei, renunţă la protestantism în favoarea catolicismului.

[3] *Charles Maurice de Talleyrand-Périgord* (1754—1838), prelat şi abil diplomat francez ; ministru de externe în timpul lui Napoleon Bonaparte şi al lui Ludovic al XVIII-lea.

[4] *Henric al IV-lea* (1553—1610), rege al Navarei (1562—1610) şi al Franţei (1589—1610) ; asasinat de Ravaillac.

grăbesc, deoarece, cu relaţiile pe care le avem, s-ar putea să găsească o partidă mai bună. Trebuie să ieşim puţin în lume, să revedem vechile cunoştinţe. Asta înseamnă zbucium şi oboseală, dar dacă nu se poate altfel... Crezi că eu mă duc de plăcere la acest mic dejun ? Nici vorbă ! dar trebuie să-i cunosc puţin şi pe tineri. Nădăjduiesc că nici tu n-ai să ne uiţi...

— Nu, n-am să vă uit...

— Ştii ce mi s-a spus despre tine ? Că faci bani cu nemiluita. Ca să vezi ! Nu ştiu cu cine semeni, cu tatăl tău în nici un caz ! Oricum, nu eu o să te cert, nu, nu !... M-ai strîns de gît fără milă, te-ai purtat cu mine cum se poartă lupul cu mieluşelul, dar ai ceva ce-mi place, eşti slăbiciunea mea.

— Şi dumneata a mea ! se revanşă Polaniecki.

Domnul Pławicki nu mintea. Nutrea un respect instinctiv pentru bani, iar acest tînăr care-i agonisea îi stîrnea o admiraţie care se învecina cu simpatia. Nu era vorba de o rudă sărmană, care avea nevoie de ajutor, de aceea domnul Pławicki, deşi deocamdată nu-şi făcuse nici un fel de calcule în legătură cu Polaniecki, era hotărît să cultive relaţiile cu el.

Spre sfîrşitul vizitei, începu să privească în jurul lui.

— Ai o locuinţă frumoasă ! recunoscu.

Şi aceasta era adevărat. Locuinţa lui Polaniecki arăta că posesorul ei este pregătit să se căsătorească. Aranjarea în sine, în acest scop, îi făcea mare plăcere, deoarece dădea aparenţă de realitate dorinţei lui fierbinţi.

Pînă şi Pławicki care, uitîndu-se prin salonul dincolo de care se vedea altul mai mic, foarte distins, întrebă :

— De ce nu te însori ?

— Am s-o fac cît pot de repede.

Domnul Pławicki zîmbi complice şi bătîndu-l cu palma pe genunchi, începu să repete :

— Ştiu cu cine, ştiu cu cine !...

— Ce minte ai, unchiule ! exclamă Połaniecki. Pas de mai ascunde ceva față de un astfel de diplomat !

— Ehei, nu-i așa ? Cu o văduvioară... cu o văduvioară...

— Dragă unchiule !...

— E, Dumnezeu să te binecuvînteze, cum te binecuvîntez și eu. Dar acum mă duc la micul dejun, e timpul, iar diseară e concert la Dolina.

— În compania lui Maszko ?

— Nu, mă duc cu Marynia, dar va fi și Maszko acolo.

— Îl iau pe Bigiel și venim și noi.

— Atunci ne vedem. Se întîlnește munte cu munte, dar om cu om... să...

— Cum a zis Talleyrand...

— Așa că la revedere.

Lui Połaniecki îi plăcea oarecum muzica, dar nu frecventa concertele. Totuși, cînd Pławicki îi pomenise de Marynia, i se făcuse dor s-o vadă. După plecarea bătrînului, mai chibzui o vreme dacă să se ducă sau nu, dar mai mult de formă, pentru că știa dinainte că nu va rezista și se va duce. Bigiel, care veni după-amiază la el într-o problemă comercială, se lăsă convins cu ușurință, și în jur de patru se aflau la Dolina. Era o zi de septembrie, atît de caldă însă și de senină, încît lumea venise în număr mare, în îmbrăcăminte de vară. Pretutindeni, mulțime de rochii deschise la culoare, de umbreluțe la fel, de femei tinere care ieșiseră ca niște fluturi să se încălzească la soare. În această mulțime, predestinată să iubească sau să fie iubită, adunată aici pentru muzică și pentru dragoste, se afla și Marynia. Połaniecki își aduse aminte de vremea studenției, cînd era îndrăgostit de niște necunoscute și le căuta în îmbulzeală, greșind mereu din cauza pălăriilor, a părului și a siluetelor care semănau. Așa se întîmplă și acum ; de cîteva ori i se păru că o vede pe Marynia în persoane mai mult sau mai puțin asemănătoare. Și acum, ca și odinioară, de fiecare dată cînd își spuse : „ea e !", încercă fiorul acela neînțeles, care-i cuprindea inima, ne-

liniștea pe care o simțea cîndva. Acum însă se înfurie, socotindu-se caraghios ; pe de altă parte, era convins că asemenea căutări și întîlniri, absorbind atenția și concentrînd gîndurile asupra unei singure ființe, amplifică impresia pe care aceasta o stîrnește, încătușînd și mai mult.

Orchestra începu să cînte înainte ca el s-o găsească pe Marynia prin mulțime. De aceea, fu silit să se așeze și să asculte, ceea ce făcu fără plăcere, supărat în gînd pe Bigiel care asculta nemișcat cu ochii întredeschiși. Cînd se sfîrși bucata din program, zări în sfîrșit cilindrul strălucitor și mustăcioara neagră a domnului Pławicki, iar dincolo de ele profilul Maryniei. Lîngă ea se găsea Maszko, calm, plin de distincție, cu mina unui lord englez. La răstimpuri, îi vorbea Maryniei, iar ea se întorcea spre el, încuviințînd din cap.

— Pławicki și fiica lui sînt aici, spuse Połaniecki, trebuie să mergem la ei să-i salutăm.

— Unde-i vezi tu ?

— Uite, colo, cu Maszko.

— Da, îi văd. Hai să mergem !

Și se duseră. Domnișoara Marynia, care ținea la doamna Bigiel, îl întîmpină pe soțul ei cu mare bucurie, în vreme ce spre Połaniecki se mulțumi să-și încline puțin capul, nu atît de rece încît să atragă atenția, după care începu să-l întrebe pe cel dintîi despre sănătatea soției și a copiilor. Drept răspuns, Bigiel îi invită, pe ea și pe tatăl ei, să petreacă duminica viitoare la locuința lor de vară.

— Soția mea va fi de-a dreptul fericită, foarte fericită ! repetă. Poate că pînă atunci vine și doamna Emilia...

Marynia încercă să refuze, dar domnul Pławicki, care voia să se distreze și știa dinainte că familia Bigiel trăia în îndestulare, primi. Rămase hotărît că vor veni la prînz și se vor întoarce seara. Era o excursie ușoară, fiindcă vila lui Bigiel se afla la numai o stație de tren la Varșovia.

— Acum, așezați-vă lîngă noi, îi pofti domnul Pławicki, mai sînt cîteva locuri libere.

Înainte de a da curs invitației, Polaniecki se adresă Maryniei :

— Domnișoară, ai vești de la doamna Chwastowska ?

— Tocmai voiam să te întreb pe dumneata, dacă n-ai primit vreo scrisoare, răspunse.

— Nu, dar mîine trimit o telegramă și întreb de Litka.

Convorbirea se întrerupse. Bigiel se așeză lîngă domnul Plawicki, iar Polaniecki la margine. Marynia se întoarse din nou spre Maszko, astfel că Polaniecki putea s-o vadă numai din profil. I se părea că slăbise puțin ; după cîteva săptămîni petrecute la oraș, tenul îi devenise mai palid și mai delicat, iar genele păreau mai umbroase și mai ferm conturate. Întreaga ei făptură cîștigase parcă în distincție, la aceasta contribuind îmbrăcămintea îngrijită și pieptănătura care arătau altfel decît înainte. Mai demult, purta părul prins mai jos, acum era legat modern, adică mai sus, sub pălărie. Polaniecki îi învăluia cu privirile silueta zveltă, admirînd din tot sufletul farmecul ei, vizibil în toate, fie și în felul în care-și ținea mîinile pe genunchi. I se părea foarte frumoasă. Simțea acum cu toată puterea că, dacă fiecare bărbat își poartă în el acel soi de farmec feminin care măsoară impresia produsă asupra lui de aleasa inimii, atunci Marynia este atît de apropiată de preferințele lui, încît mai că se identifica în chip ideal cu ele. Uitîndu-se la ea, își spunea în gînd :

„O soție ca ea să am, numai ca ea !"

Dar Marynia se întorcea mereu spre Maszko. Poate că exagera întrucîtva, și dacă Polaniecki și-ar fi păstrat sîngele rece, s-ar fi gîndit că o face înadins, în ciuda lui. Probabil că așa și era. Discuția părea destul de vie, deoarece obrajii i se îmbujorau ușor din cînd în cînd.

„Bine, dar ea cochetează !..." gîndi Polaniecki, strîngînd din dinți.

Voia neapărat să audă ce vorbesc. Nu era însă cu putință. În timpul pauzei prelungite, publicul lărmuia în voie. Polaniecki, despărțit de Marynia de două persoane,

n-avea cum s-o audă, în schimb, după numărul următor, auzi cuvintele şi propoziţiile întrerupte ale lui Maszko, care avea obiceiul să vorbească apăsat, intenţionînd să sublinieze astfel greutatea fiecărui cuvînt.

— Mie îmi place, spunea Maszko. Fiecare om are slăbiciunile lui, iar slăbiciunea lui sînt banii... Îi sînt recunoscător... el m-a îndemnat... la Krzemień... Cred că dumitale nu-ţi vrea decît binele... nu s-a arătat zgîrcit cu... Spun drept, mi-a trezit curiozitatea...

Marynia spuse ceva cu mare însufleţire, apoi Polaniecki auzi iarăşi sfîrşitul frazei lui Maszko :

— Un caracter insuficient format, o inteligenţă întrecută poate de energie, dar are o fire mai degrabă bună...

Polaniecki înţelese cum nu se putea mai bine că vorbeau despre el şi pricepu dintr-o dată tactica lui Maszko. Îl aprecia chipurile cu îngăduinţă şi imparţialitate, mai degrabă lăudîndu-i sau cel puţin recunoscîndu-i unele însuşiri, dar în acelaşi timp îi răpea tot farmecul — iată unul din trucurile cunoscute ale tînărului avocat. Prin aceasta, el însuşi se erija în judecător, poziţie totdeauna privilegiată. Polaniecki mai ştia că Maszko se folosea de această stratagemă nu atît din dorinţa de a-l umili pe el, cît vrînd să se înalţe pe sine ; probabil că ar fi procedat identic cu oricare tînăr pe care l-ar fi suspectat de rivalitate.

În definitiv, era o tactică la care ar fi apelat şi Polaniecki într-o situaţie asemănătoare, lucru care nu-l împiedica acum să-l socotească pe Maszko drept culme a perfidiei, prin urmare, se hotărî să i-o plătească la cea dintîi ocazie.

Spre sfîrşitul concertului, avu prilejul să vadă cît de departe merge Maszko în rolul de curtezan. Cînd domnişoara Marynia, vrînd să-şi lege voalul, îşi scoase mănuşile, iar acestea îi alunecară de pe genunchi, rostogolindu-se pe jos, Maszko le ridică şi le ţinu odată cu umbre-

luța ; în plus, îi luă pelerina de pe spătarul scaunului și și-o puse pe umăr, ca să i-o dea cînd avea să plece din grădină ; într-un cuvînt, se ocupa numai de ea, cu toate că în același timp își păstra sîngele rece și tactul unui adevărat om de lume.

Părea foarte sigur de sine și fericit. La rîndul ei, Marynia, afară de cele cîteva cuvinte schimbate cu Bigiel, atunci cînd nu asculta muzica, vorbi tot timpul numai cu Maszko. Cînd porniră spre ieșire, o luară amîndoi înaintea bătrînului Pławicki, și Połaniecki îi văzu iarăși profilul zîmbitor întorcîndu-se spre Maszko. În vreme ce vorbeau, se priveau în ochi. Fața îi era însuflețită, urmărind atentă numai ce-i spunea el. Într-adevăr, cocheta cu Maszko. Își dădu seama și el, dar nu-și închipui nici o clipă, cu toată inteligența lui, că toate astea erau menite să-l scoată din sărite pe Polaniecki.

La intrare, îi aștepta o trăsură în care Maszko îi urcă pe ea și pe bătrînul Pławicki, apoi începu să-și ia rămas bun. Marynia însă, aplecîndu-se spre el, spuse :

— Cum așa ? Doar papá te-a invitat și pe dumneata ? Nu-i așa, papá ?

— Adevărat, așa ne-am înțeles, încuviință domnul Pławicki.

Maszko urcă și plecară, schimbînd cuvinte de salut cu Bigiel și Polaniecki. Cei doi prieteni merseră multă vreme în tăcere ; într-un tîrziu, Połaniecki, rosti, prefăcîndu-se liniștit :

— Tare-aș vrea să știu dacă nu cumva s-au și logodit !

— Nu cred, răspunse Bigiel, dar spre asta se îndreaptă amîndoi.

— Văd și eu.

— Mă gîndeam că Maszko o să caute avere, dar e îndrăgostit. Asta i se poate întîmpla chiar unuia ca el, care nu se gîndește decît la carieră... Maszko e îndrăgostit. Iar dacă se căsătorește cu ea, scapă și de ratele pe care s-a angajat să le plătească pentru Krzemień. Nu ! Afacerea

nu-i chiar atît de proastă pe cît pare... Iar fata e foarte frumoasă, ce-i drept !...

Și iarăși tăcură. Polaniecki era atît de copleșit, încît nu se mai putu stăpîni.

— Să fiu sincer, recunoscu, gîndul că ea se va căsători cu el este un chin pentru mine... Și neputința asta ! Prefer orice, numai să pot face ceva. Ce rol prostesc și caraghios am jucat în toată treaba asta !

— Ai mers cam prea departe, dar asta i se poate întîmpla oricui. E mai degrabă vina acestui ciudat concurs de împrejurări, care a făcut din tine creditorul tatălui ei. Tu ai cu totul alte convingeri despre asemenea treburi decît el... sînteți oameni de pe planete diferite, astfel că erați sortiți să nu vă înțelegeți. Probabil că tu ai pus problema prea drastic, deși, dacă mă gîndesc bine, nu puteai să te arăți îngăduitor, chiar dacă te gîndeai la domnișoara Plawicka. Făcînd prea multe concesii, le-ai fi făcut pentru ea, nu ? Și la ce s-ar fi ajuns ? S-ar fi arătat că ea își ajută tatăl, ca să te exploateze pe tine. Nu, trebuia să sfîrșești odată.

Aici, prevăzătorul Bigiel se opri un moment, cîntări situația și zise :

— Cît despre ceea ce trebuie să faci, nu ai decît o ieșire : să te retragi definitiv, să lași lucrurile în voia lor și să-ți spui că toate merg pe gîndul tău.

— Ce folos că o să mi-o spun ! strigă Polaniecki cu mînie, dacă nu-i așa ! Și nu-i așa ! Dimpotrivă !... Ce să mai vorbim, sînt într-o situație penibilă. Eu însumi fac totul cu mîna mea, iar acum vreau să desfac ! Întotdeauna am știut ce vreau, dar de astă dată am acționat de parcă mi-am pierdut mințile.

— Sînt momente trecătoare pe care cu timpul ai să le uiți.

— De acord cu tine, dragul meu, dar acum nu mai am nici un chef de viață. Crezi că mă interesează tot atît de mult ca odinioară dacă o să fiu sănătos sau bolnav, bogat

sau sărac ? Simt un gol în stomac cînd mă gîndesc la viitor. Tu te-ai statornicit, eşti legat de viaţă, pe cînd eu ? Am avut o perspectivă pe care n-o mai am. Sînt foarte descurajat.

— Ei, la urma urmei, nu e numai domnişoara Plawicka pe lume.

— Vorbă de clacă ! Acum numai ea e, fiindcă dacă mai era vreuna, mă duceam la ea, nu ? Ce să mai vorbim ! Asta-i tot necazul, că e singura... Peste un an, e posibil să-mi cadă o cărămidă în cap, sau să-mi găsesc alta, dar nu ştiu ce va fi atunci, ştiu doar că acum o să mă ia dracu, asta ştiu. Mai ales că se leagă între ele lucruri despre care nu vreau să vorbesc acum. Cu cei din jurul tău trebuie să trăieşti în pace, nu-i aşa ? Ei bine, la fel trebuie să fie şi în lumea dinăuntrul tău, a gîndurilor. E o problemă urgentă, dar vezi că eu o tot amîn pînă cînd mă voi căsători, pentru că îmi dau seama că noile împrejurări de viaţă vor forma un nou mod de gîndire ; de altfel, vreau să sfîrşesc cu una, înainte de a începe pe cealaltă. Şi colac peste pupăză, toate se învălmăşesc ! şi nu numai că se învălmăşesc, dar pier pentru totdeauna ! Abia se iveşte ceva, că şi dispare. Aşa şi acum ! Nu sînt sigur de nimic. Aş prefera să se fi logodit, pentru că s-ar sfîrşi totul de la sine.

— Eu îţi spun un singur lucru, îl domoli Bigiel. Cînd eram copil şi mi se întîmpla să mă înţep cu vreo aşchie, mă durea mult mai puţin dacă mi-o scoteam eu însumi, decît dacă intervenea altcineva.

— Aici ai dreptate ! acceptă Polaniecki.

Dar după o clipă adăugă :

— Numai că vezi tu, aşchia poţi s-o scoţi, dacă n-a intrat prea adînc şi dacă poţi s-o apuci. Nu se compară ! Aşchia, odată scoasă, ţi-a trecut şi durerea, pe cînd eu, îmi pierd rosturile viitoare.

— Asta-i adevărat, dar ce mai poţi face...

— Tocmai cu asta se împacă mai greu un om de acțiune...

Discuția se opri aici. Abia cînd începură să-și ia rămas bun, Połaniecki spuse :

— Știi ce ? Prefer să nu vin duminică la voi.

— Poate că-i mai bine așa, răspunse Bigiel.

XI

Acasă, pe Połaniecki îl aștepta o surpriză : o telegramă de la doamna Emilia cu următoarele cuvinte. „Sosesc mîine dimineață. Litka bine !" Întoarcerea lor era pe cît de neașteptată, pe atît de precipitată, dar pentru că telegrama conținea asigurări în legătură cu sănătatea Litkăi, Połaniecki înțelese că doamna Emilia se întoarce mai repede numai ca să se ocupe de treburile lui. La acest gînd, inima i se umplu de recunoștință. „Ce femeie cumsecade, își spuse, o prietenă de nădejde !..." Simțea cum îi renaște speranța, ca și cînd doamna Emilia se afla în posesia inelului fermecat sau a baghetei magice, cu ajutorul cărora putea să schimbe într-o clipă inima domnișoarei Marynia. Połaniecki nu vedea prea limpede cum aveau să se petreacă lucrurile, dar știa cel puțin că acum exista cineva foarte binevoitor care va vorbi în folosul lui, apărîndu-l, și-i va lăuda sufletul și caracterul, spulberînd acuzațiile pe care curgerea întîmplărilor le îngrămădise împotriva lui. Conta că doamna Emilia va persevera în atitudinea ei, făcîndu-și din aceasta o obligație personală. Omul pe care-l roade ceva caută bucuros alți umeri pe care să așeze povara răspunderii. Așa și Połaniecki. Îndeosebi în momentele de mare amărăciune, i se părea că și doamna Emilia este răspunzătoare de legătura lui cu Marynia, întrucît, dacă nu-i arăta scrisoarea din care se vedea că domnișoara Plawicka era gata să-l iubească, el izbutea pînă acum să-și abată gîndurile și inima de la ea. Poate chiar

așa stăteau lucrurile, fiindcă scrisoarea jucase într-adevăr un rol considerabil în evoluția simțămintelor lui. Atunci văzuse cît de aproape și de reală fusese fericirea, cît de mult îi încredințase Marynia, în gîndurile ei, inima și sufletul. Cel mai greu e să renunți la o fericire care nu numai că este dorită, dar care abia începe, și dacă nu era scrisoarea, poate că Polaniecki regreta într-adevăr mai puțin trecutul, poate că uita și accepta mai ușor situația. Acum nu-și mai aducea aminte că el însuși o silise pe doamna Chwastowska să-i arate scrisoarea ; acum, cu toată prietenia și recunoștința ce le nutrea față de ea, considera numai că ea este datoare să-l ajute din toate puterile. Înțelegea, de altfel, că așa se întîmplă prin forța lucrurilor ; se aștepta s-o vadă frecvent pe domnișoara Marynia în condiții foarte favorabile pentru el, și într-o casă în care era iubit și apreciat, era firesc ca asemenea sentimente să acționeze și asupra musafirilor. Toate acestea sporiră cu forțe noi speranțele lui Polaniecki, adăugînd alte elemente celor ce-i legau gîndurile de Marynia. Mai înainte își făgăduise să nu se mai ducă la vila familiei Bigiel, dar acum își schimbă hotărîrea, presupunînd că dacă sănătatea-i va îngădui, doamna Emilia avea să participe și ea la această excursie. De altminteri, lăsînd la o parte toate aceste motive, care o priveau pe domnișoara Marynia, se bucura din toată inima că va vedea chipurile iubite, atît al doamnei Emilia, cît și pe al Litkăi, fetița reprezentînd pînă acum cea mai puternică legătură sufletească din viața lui.

În aceeași seară, îi scrise cîteva cuvinte lui Pławicki, anunțîndu-l de sosirea celor două călătoare ; presupunea că domnișoara Marynia îi va fi recunoscătoare pentru această veste indirectă. Dispuse apoi printr-un slujitor ca acasă, la doamna Emilia, să le aștepte mîine cu ceaiul pregătit, și comandă o trăsură confortabilă, ca să le aducă de la gară. A doua zi, la cinci, se afla în stație.

În așteptarea trenului, începu să alerge cu pași mărunți de-a lungul peronului, ca să se mai încălzească,

deoarece dimineața era friguroasă. Depărtarea, clădirile căilor ferate și vagoanele trase pe liniile mai apropiate erau cufundate în ceața care, foarte deasă jos, devenea trandafirie mai sus și luminoasă, vestind că ziua avea să fie senină. Pe peron, afară de funcționarii și lucrătorii de la căile ferate, nu mai era nimeni ; era și prea devreme. Treptat însă, lumea începu să se adune. Deodată, înaintea lui Polaniecki se iviră din ceață două siluete, și într-una din ele tînărul recunoscu îndată, cu inima bătîndu-i de bucurie, pe Marynia, care venise cu o slujitoare s-o întîmpine pe doamna Emilia. Neașteptîndu-se la această întîlnire, la început se simți destul de încurcat. Domnișoara Pławicka se opri și ea, mirată parcă și descumpănită. Dar după o clipă, Polaniecki se apropie și-i întinse mîna.

— Bună dimineața, domnișoară ! o salută. Va fi într-adevăr bună pentru amîndoi, dacă cele două călătoare vor veni.

— Deci nu e sigur ? se neliniști Marynia.

— Cum așa ? Numai dacă s-ar întîmpla ceva neprevăzut. Ieri am primit telegrama și i-am trimis veste domnului Pławicki, gîndindu-mă că dumneata te vei bucura.

— Mulțumesc. E o surpriză atît de plăcută !...

— Cea mai bună dovadă e că te-ai sculat atît de dimineață.

— Nu m-am dezobișnuit încă.

— Amîndoi am venit prea devreme. Trenul sosește abia peste o jumătate de oră. În acest timp, te sfătuiesc să nu stai pe loc, ci să te miști, pentru că e destul de frig, deși se anunță o zi frumoasă.

— Ceața se rărește, constată Marynia, înălțîndu-și ochii albaștri care, în lumina dimineții, i se părură lui Polaniecki violeți.

— Nu vrei să ne plimbăm pe peron, domnișoară ?

— Mulțumesc, domnule. Prefer să stau în sala de așteptare.

Şi făcîndu-i un semn din cap, se depărtă. Polaniecki începu iarăşi să umble repede pe peron. Se simţea puţin jignit că ea nu voise să rămînă cu el, dar îşi spuse că nu se cuvenea, şi se bucură din tot sufletul la gîndul că venirea doamnei Emilia avea să-i apropie atît de mult, înlesnindu-le atîtea întîlniri... Curajul şi buna dispoziţie îi creşteau văzînd cu ochii. Se gîndi la ochii violeţi ai Maryniei, la faţa ei rumenită de răceala dimineţii şi, trecînd în grabă pe lîngă ferestrele sălii de aşteptare, unde se afla ea, îşi spuse aproape vesel :

„Aha, stai acolo, ascunde-te ! O să te găsesc eu !"

Şi simţi mai puternic ca oricînd cît de dragă i-ar fi fost dacă ar fi vrut să fie puţin mai bună cu el.

În acest timp, se auzi semnalul şi după cîteva minute, în ceaţa care se aşternea deasă peste pămînt, cu toate că cerul se limpezise, apărură contururile nesigure ale trenului ; pe măsură ce se apropia, se vedea tot mai bine. Locomotiva, slobozind rotocoale mari de fum, intră în staţie încetinindu-şi mersul tot mai mult, iar după ce se opri, începu să arunce cu zgomot şi sîsîituri printre roţile din faţă restul de aburi de care nu mai avea nevoie.

Polaniecki se repezi la vagonul de dormit, deoarece prima faţă pe care o zărise prin geam era faţa Litkăi care, la vederea lui, se lumină de parcă alunecase peste ea o rază de soare. Mînuţele fetiţei începură să se mişte de bucurie, făcîndu-i semn lui Polaniecki, care urcă într-o clipă în vagon.

— Pisicuţa mea dragă ! exclamă strîngînd mînuţele Litkăi. Ai dormit bine, eşti sănătoasă ?

— Sînt sănătoasă ! Ne-am întors ! Şi o să fim împreună... şi bună dimineaţa, domnule Stach !

Lîngă ea se afla doamna Emilia, căreia „domnul Stach" îi sărută mîna şi începu să vorbească foarte repede, cum se vorbeşte de obicei în asemenea ocazii :

— Bună dimineaţa, scumpă doamnă. Am adus o trăsură, puteţi merge acasă numaidecît ; slujitorul meu o să

aducă bagajele, dați-mi numai chitanța. Acasă vă așteaptă ceaiul. Te rog, doamnă, dă-mi chitanța pentru bagaje. Domnișoara Pławicka a venit și ea la gară.

Domnișoara Pławicka aștepta într-adevăr la ușa vagonului ; începură să se îmbrățișeze, cu fața numai zîmbet. Litka se uită o clipă la domnișoara Marynia, cu ezitare parcă, apoi i se aruncă și ea de gît cu dragostea de odinioară.

— Marynia, vii cu noi la ceai, o invită doamna Emilia. Sîntem așteptate, iar tu trebuie să fii flămîndă. Bine ? Da ?

— Da, dar voi sînteți obosite, ați mers toată noaptea...

— Am dormit tun de la graniță, iar după ce ne-am trezit, am avut destul timp să ne spălăm și să ne îmbrăcăm. Oricum, tot trebuie să bem și noi un ceai, așa că nu ne împiedici cu nimic.

— Dacă-i așa, bine. Cu cea mai mare plăcere.

Litka începu să tragă de rochia mamei.

— Mămico, dar domnul Stach ?

— Sigur că vine și domnul Stach. El s-a gîndit la toate ; datorită lui o să găsim totul pregătit, așa că trebuie să meargă cu noi.

— Trebuie ! Trebuie ! repetă Litka, întorcîndu-se spre el.

Tînărul se împotrivi în glumă.

— Ba nu trebuie, vrea.

În curînd, toți patru se aflau în trăsură. Polaniecki era într-o dispoziție excelentă, avînd-o în față pe Marynia, iar lîngă el pe Litka. I se părea că toată lumina dimineții îl pătrunde și vor începe și pentru el zile mai bune. Știa că de acum încolo avea să facă parte dintr-un cerc restrîns de ființe legate între ele de viața de societate și de prietenie, iar în acest cerc avea să se afle și Marynia. Acum ședea în fața lui, aproape de ochii lui și apropiată prin prietenia pe care o nutreau amîndoi pentru Emilia și pentru Litka.

Toți patru sporovăiau veseli.

— Ce s-a întîmplat, Emilka, întrebă Marynia, de ce-ai venit mai devreme ?

— Litka mă ruga în fiecare zi să ne întoarcem.

— Nu-ți place în străinătate ? o întrebă Połaniecki.

— Nu.

— Ți-a fost dor de Varșovia ?

— Da.

— Și de mine nu ? Spune repede, că va fi vai de tine !

— Ba și de dumneata, domnule Stach.

— Uite-ți răsplata ! zise Połaniecki.

Și luîndu-i mînuța, se strădui să i-o sărute, dar ea se apără cît putu.

În sfîrșit, izbuti să-și ascundă mîna, iar el, adresîndu-se domnișoarei Marynia și arătîndu-și într-un zîmbet dinții albi, sănătoși, rosti :

— Uite, domnișoară, așa ne războim mereu, dar ne iubim.

— Așa se întîmplă de obicei, răspunse domnișoara Marynia.

Tînărul o privi în ochi cu sinceritate :

— Ei, dacă ar fi într-adevăr așa !

Domnișoara Marynia roși ușor și deveni gravă, dar nu spuse nimic și începu să vorbească acum cu doamna Emilia.

Iar Połaniecki se întoarse spre Litka :

— Unde-i profesorul Waskowski ? A plecat în Italia ?

— Nu. A rămas la Częstochowa și se întoarce poimîine.

— E sănătos ?

— E sănătos.

Copila privi la prietenul ei și se miră :

— Domnul Stach a slăbit, nu-i așa, mamă ?

— Într-adevăr, domnule Stach, te-ai mai tras la față, încuviință doamna Emilia.

Połaniecki era puțin schimbat, pentru că dormise prost, iar pricina insomniei se afla înaintea lui în trăsură. Puse

totul însă pe seama grijilor și a muncii de la birou. În acest timp, ajunseră în fața locuinței doamnei Emilia.

Cîteva clipe, în vreme ce doamna Emilia se duse să dea binețe slujitorilor, iar Litka fugi în urma ei, Połaniecki și domnișoara Marynia rămaseră singuri, în sufragerie.

— Probabil că aici, la Varșovia, n-ai pe nimeni mai apropiat decît doamna Emilia ? o întrebă Połaniecki.

— Nici mai apropiat, nici atît de drag.

— În viață este nevoie de bunătate, iar ea este foarte bună și binevoitoare. Eu, de pildă, care n-am familie, vin aici ca la ai mei. Varșovia mi se pare altfel, cînd sînt ele aici...

După care, cu glasul mai puțin sigur, adăugă :

— De astă dată, mă bucur de venirea lor și din cauza dumitale, în sfîrșit, există între noi ceva care ne unește.

Începu să se uite la ea implorînd-o din priviri, de parcă voia să-i spună : „Eu nu mai pot trăi așa ! Hai, dă-mi mîna, să ne împăcăm, fii bună și cu mine, dacă s-a întîmplat să avem o zi atît de plăcută".

Dar tocmai pentru că nu putea fi cu totul indiferentă față de el, Marynia avansa tot mai mult în direcție contrară. Cu cît îi arăta mai multă bunătate, cu cît era mai simpatic, cu atît purtarea lui i se părea mai ieșită din comun, și ciuda punea stăpînire pe inima ei.

Natură delicată și mai degrabă temătoare, înțelegînd că un răspuns prea aspru ar fi stricat armonia zilei, preferă să tacă. Nu era însă nevoie de un răspuns formal, întrucît Połaniecki citi în ochii ei cele ce urmează :

„Cu cît te vei strădui mai puțin să îndrepți relațiile noastre, cu atît vor fi mai bune ; foarte bune vor fi numai atunci cînd ne vom afla departe unul de celălalt".

Bucuria lui se stinse într-o clipă, înlocuită de supărare și de părerea de rău mai puternică decît supărarea, deoarece izvora în același timp din farmecul acela neînvins de nimic, care-l subjuga pe Połaniecki din ce în ce mai

mult, și din convingerea că depărtarea dintre el și Marynia devenea tot mai mare.

Acum, cînd privea la fața ei blajină și dulce, simțea că-i este tot atît de dragă, pe cît de ireversibil pierdută.

Venirea Litkăi puse capăt acestui moment foarte dificil pentru el. Fetița intră alergînd cu mare bucurie, cu perișoru-i în neorînduială și cu zîmbetul pe buze, dar, văzîndu-i, se opri brusc și începu să se uite cînd la unul, cînd la celălalt cu ochii ei întunecați, pentru ca în cele din urmă să se așeze greoaie lîngă măsuța cu ceai. Veselia îi dispăru într-o clipă, cu toate că Połaniecki, zăvorîndu-și durerea în inimă, se străduia tot timpul cît dură micul dejun să se arate vesel și comunicativ.

Totuși, nu mai vorbi aproape deloc cu Marynia, ocupîndu-se numai de doamna Emilia și de Litka. Lucru de mirare, Marynia resimți atitudinea lui ca pe un afront. La jignirile dinainte, se mai adăuga una.

A doua zi, seara, doamna Emilia și Litka se duseră la ceaiul la Marynia. Domnul Pławicki îl invitase și pe Połaniecki, dar acesta nu veni. Și, așa-i firea omenească, Marynia se simți iarăși jignită. Aversiunea, ca și dragostea are nevoie ca persoana împotriva căreia se întoarce să fie mereu aproape. Fără să vrea, domnișoara Pławicka privi toată seara spre ușă, iar cînd văzu că Połaniecki nu mai vine, începu să cocheteze cu Maszko cu atîta rîvnă, încît doamna Emilia rămase uimită.

XII

Maszko era un om foarte isteț, dar în același timp copleșit de amorul propriu. De altfel, n-avea nici un motiv să nu creadă în amabilitatea pe care i-o arăta Marynia. Inegalitățile ei le punea în parte pe seama cochetăriei, în parte pe seama firii schimbătoare a domnișoarei și, cu toate că pricina din urmă îl neliniștea întrucîtva, nu era

suficient de puternică pentru a-l reține de la pasul hotărîtor.

Bigiel intuise adevărata stare de lucruri, susținînd că Maszko era îndrăgostit. Într-adevăr, așa era. Domnișoara Pławicka îi plăcea mai de mult ; trecînd în revistă toate argumentele *pro* și *contra*, ajunsese la concluzia că cele dintîi sînt majore. Tînărul avocat prețuia de bună seamă averea, dar, înzestrat cu o mare luciditate și cunoscînd prea bine lumea în care se învîrtea, ajunsese la convingerea că nu va găsi și nu se va putea căsători cu o domnișoară foarte bogată. Cele cu adevărat bogate proveneau din rîndurile aristocrației cu blazon, iar acestea erau praguri prea înalte pentru el, sau din lumea finanțelor, care la rîndul ei aspira să se înrudească neapărat cu noile neamuri purtînd nume foarte cunoscute. Maszko știa de minune că episcopii și cuirasierii lui pictați, de care își bătea joc Bukacki, nu vor fi în stare să-i deschidă casele de bani ale bancherilor. Chiar dacă ar fi fost mai puțin fantastici, meseria lui de avocat ar fi reprezentat o *deminutionem capitis* [1] în ochii marilor monștri ai finanțelor. Pe de altă parte, simțea într-adevăr un fel de repulsie pentru acest soi de înrudiri, în vreme ce fetele bine situate aveau pentru el acel farmec neobișnuit la care se arată deosebit de sensibili mai ales parveniții.

Domnișoara Pławicka nu avea zestre, e adevărat, sau avea una neînsemnată. Căsătorindu-se totuși cu ea, Maszko se elibera în acest fel de toate obligațiile pe care le contractase cumpărînd proprietatea Krzemień. În al doilea rînd, înrudindu-se cu o familie nobiliară, s-ar fi străduit să pună mîna pe toată clientela din această sferă, și ăsta ar fi fost un profit real. În sfîrșit, prin legăturile de familie ale Maryniei, ar fi putut să preia interesele cîtorva neamuri cu adevărat avute, realizîndu-și astfel un scop pe care-l nutrea mai de mult.

---

[1] Pierderea drepturilor civile (lat.).

Familia Pławicki, asemenea tuturor proprietarilor funciari ceva mai sus decît de mijloc, avea firește rude de care se rușina, dar avea și altele care, la rîndul lor, se țineau departe de ea. Se întîmpla așa nu atît din cauza semeției, cît prin forța lucrurilor, în temeiul unei selecții sociale, în virtutea căreia fiecare întreține legături cu cei care trăiesc în aceleași condiții de viață. Cu toate acestea, marile evenimente familiale refăceau pentru o clipă relațiile neglijate, și Maszko se gîndea nu numai cu plăcere că la nunta lui aveau să se adune nume dintre cele mai răsunătoare, făgăduindu-și în același timp tot felul de foloase posibile în viitor. N-ar mai fi fost decît o problemă de abilitate ca să le sugereze acestor oameni că ar fi foarte frumos din partea lor, foarte bine și foarte sigur totodată, dacă și-ar încredința interesele unui om plin de energie, care nu numai că era de-al lor, dar cu care se și înrudeau. Aceasta ar fi fost, într-un fel, zestrea pe care i-ar fi dat-o unei verișoare nu prea bogate. Cîntărindu-și forțele, Maszko socotea că va putea să le intre pe sub piele și să-i stăpînească. Știa că la început, cînd unul, cînd altul aveau să-i ceară sfaturi, pe care le-ar fi putut căpăta și în discuții prietenești cu un cunoscut sau cu o rudă îndepărtată care întîmplător se și pricepea la astfel de treburi. Mai tîrziu, dacă sfaturile se dovedeau bune, vor veni mai des, în cele din urmă, încăpînd cu totul în mîna lui ! În acest fel, ajutîndu-i pe alții, putea să se ridice și el, să lichideze cu timpul ipotecile moșiei Krzemień, ajungînd la o avere însemnată, să renunțe la avocatură, care nu-i plăcea, considerînd-o doar un mijloc pentru a-și atinge scopul, și să se statornicească în sfîrșit în sferele înalte ale societății, ca un om independent și totodată reprezentant al proprietății funciare întemeiate pe baze solide.

Toate acestea le prevăzuse și le calculase înainte de a se hotărî să ceară mîna domnișoarei Pławicka.

Ignorase un singur lucru, că avea să se îndrăgostească atît de tare precum se îndrăgostise.

Era furios întrucîtva, deoarece socotea că un sentiment prea puternic strică echilibrul pe care se cuvine să-l păstreze întotdeauna un om din înalta societate. Acest echilibru constituia una din iluziile lui. Dacă s-ar fi născut în această lume şi n-ar fi avut nevoie să intre în ea, şi-ar fi îngăduit să iubească oricît de mult. Cu toată isteţimea lui, nu înţelegea că unul din cele mai mari privilegii ale acestei lumi, care se socotea privilegiată, este libertatea. Din această cauză, nu era pe deplin mulţumit cînd simţea că i se topeşte inima în prezenţa domnişoarei Marynia. Deşi, pe de altă parte, ţelul spre care tindea se identifica tot mai mult în fiinţa lui cu o fericire personală vecină cu beatitudinea.

Erau lucruri noi pentru el, atît de noi, încît strălucirea acestor orizonturi necunoscute îl orbea. Maszko ajunsese la treizeci şi ceva de ani fără să cunoască încîntarea. Acum înţelegea cîtă vrajă şi fericire încap în acest cuvînt, pentru că era într-adevăr încîntat de domnişoara Marynia. Cînd se întîmpla ca domnul Plawicki să-l primească în camera lui, iar ea se afla în încăperea vecină, Maszko era atît de absent, gîndurile concentrîndu-i-se în jurul Marynei, încît înţelegea cu mare greutate ce-i spunea bătrînul. Cînd ea îşi făcea apariţia, în inima lui creşteau simţăminte necunoscute mai înainte, duioase şi mîngîietoare, care-l făceau mai bun decît era de obicei. Ochii albaştri îşi schimbau atunci lucirile oţelii şi reci de totdeauna într-o expresie de blîndeţe şi îmbătare, rumeneala din obraji, care-l făceau să semene cu profesorul Waskowski, devenea şi mai puternică ; întreaga-i făptură îşi pierdea din ţepoşenie şi nu-şi mai pieptăna favoriţii negri cu degetele, ca un lord englez, ci ca un muritor obişnuit, îndrăgostit lulea. Devenea atît de generos, încît nu-şi mai voia numai binele propriu, ci şi pe al ei, evident, neînţeles altfel decît prin el şi în persoana lui.

Era atît de îndrăgostit, încît odată respins, putea fi periculos, avînd în vedere absența spiritului moral și energia neînduplecată de care era în stare. Pînă acum, nu mai iubise niciodată în acest fel, Marynia fiind cea dintîi care deșteptase în el tot ce putea fi capabil să iubească. Ce-i drept, nu era o frumusețe strălucitoare, dar avea foarte mult farmec feminin și tocmai această feminitate atrăgea îndeosebi naturile energice. În trăsăturile ei delicate, era ceva dintr-o plantă cățărătoare; avea fața liniștită, ochii transparenți și gura puțin senzuală. La prima vedere, nu făcea o impresie deosebită, dar după o clipă, oricît ai fi fost de indiferent, nu se putea să nu observi că există ceva aparte în ea, care te face să te gîndești că te afli înaintea unei femei ce putea fi iubită.

Altminteri, cu cît Maszko se simțea și era într-adevăr mai bun în această perioadă din viața lui, cu atît starea de spirit a Maryniei se înrăutățise de cînd venise la Varșovia. Vinderea moșiei îi răpise munca și temeiul moral al vieții. Îi lipsea un țel superior. În plus, desfășurarea întîmplărilor adunase în ea multă amărăciune și supărare care-i împovărau inima. Domnișoara Marynia își dădea și ea seama prea bine de starea ei. La cîteva zile după seara în care Polaniecki nu venise, începu să vorbească cea dintîi despre asta cu doamna Emilia, într-un moment cînd se aflau numai ele două în salonașul de lîngă camera Litkăi.

— Eu văd, spuse, că noi nu mai sîntem atît de apropiate. Voiam mai de mult să discut sincer cu tine, dar n-am avut curajul, fiindcă mi se părea că nu mai sînt vrednică de prietenia ta.

Doamna Emilia își apropie chipul dulce de capul domnișoarei Marynia și o sărută pe tîmplă.

— Of, Marynia, Marynia! ce tot vorbești. Tocmai tu care ești întotdeauna atît de rezonabilă și de calmă...

— Cînd eram la Krzemień, o meritam mai mult decît acum. Nici nu-ți poți imagina cît eram de atașată de

colțișorul acela. Aveam toate zilele ocupate și nutream o speranță neînțeleasă că odată și odată va ciocăni fericirea și la ușa mea. Acum totul a pierit, nu mă pot regăsi în acest oraș, iar ce-i mai rău, e că nu-mi pot afla nici puritatea de altădată. Am văzut cît ai fost de uimită cînd am cochetat cu domnul Maszko. Să nu-mi spui că n-ai băgat de seamă. Crezi că eu știu de ce-am făcut-o ? Probabil pentru că acum sînt mai rea, mai ranchiunoasă față de mine, față de el și față de toată lumea. Nu-l iubesc și nu mă voi căsători cu Maszko ; așa că nu mă port cinstit cu el și o recunosc cu rușine, dar sînt momente în care aș vrea să mă răzbun pe cineva cu bună știință. Tu n-ar mai trebui să fii prietenă cu mine, deoarece eu m-am schimbat.

Pe obrajii Maryniei se rostogoliră lacrimile, așa că doamna Emilia începu s-o mîngîie cu și mai multă dragoste ; într-un tîrziu, spuse :

— Domnul Maszko îți face curte, nu mai încape îndoială, și recunosc că am crezut că vrei să-i oferi mîna. Acum îți spun deschis că am fost îngrijorată din această pricină, fiindcă el nu-i omul care ți se potrivește, dar știind cît erai de legată de Krzemień, am bănuit că în acest fel vrei să te întorci acolo...

— La început, e adevărat, am avut această intenție... Am vrut să mă conving singură că-mi place ; n-am vrut să-l resping... Era vorba și de altceva, dar și de Krzemień. Totuși nu m-am putut convinge. Nu vreau să recapăt proprietatea cu acest preț, dar tocmai aici e buba. Căci dacă-i așa, de ce-l mai induc în eroare pe domnul Maszko, de ce-l mai las să-și facă iluzii ? Pur și simplu din cauza josniciei mele...

— Nu-i bine că-i creezi iluzii, dar cred că înțeleg de unde izvorăște răul. Din ciuda și supărarea pe altcineva, nu-i așa ? Mîngîie-te cel puțin cu gîndul că acest rău nu este ireparabil, fiindcă poți să-ți schimbi imediat purtarea față de domnul Maszko, începînd chiar de mîine... Da,

Marynia dragă, trebuie s-o schimbi cît nu e încă prea tîrziu, cît n-ai promis nimic...

— Știu, Emilka, înțeleg și eu atîta lucru ; numai că, vezi tu, cînd sînt cu tine și gîndesc ca odinioară, ca o fată cinstită și dreaptă, înțeleg că nu numai vorbele, dar și purtarea obligă. El ar putea să mi-o reproșeze...

— Ai să-i spui că ai vrut să te apropii de el, dar n-ai putut. Oricum, altă ieșire nu văd...

Se așternu o clipă de tăcere, dar și Marynia, și doamna Emilia își dădeau seama că nu aduseseră vorba tocmai despre ce le interesa mai mult pe amîndouă ; cel puțin pe doamna Emilia. Așa că, luîndu-i mîinile Maryniei, insistă :

— Marynia, recunoaște că ai cochetat cu Maszko pentru că ești supărată pe domnul Stanisław !

Domnișoara Pławicka răspunse îndată :

— Așa este.

— Atunci, nu înseamnă oare că impresia pe care ți-a făcut-o venirea lui pentru prima dată la Krzemień și discuțiile voastre nu s-a șters încă ?

— Era mai bine dacă se ștergea.

Doamna Emilia îi mîngîie părul negru.

— Nu-ți poți închipui cît e de bun și de curajos, ce suflet nobil are ? E oarecum prieten cu noi ; a iubit-o întotdeauna pe Litka, și-i sînt recunoscătoare din toată inima. Dar știi și tu ce poate să însemne asemenea prietenie în lumea noastră. Ei bine, el constituie o excepție și din acest punct de vedere. Ai să mă crezi că, atunci cînd Litka s-a îmbolnăvit la Reichenhall, el a chemat un medic renumit de la München, iar nouă, nevrînd să mă sperie pe mine, ne-a spus că acesta a venit la alt bolnav și trebuie să profităm de ocazie ? Gîndește-te și tu cît poate fi de bun și de grijuliu. E un om foarte sigur, pe care poți conta, și energic, și drept. Există oameni inteligenți, dar lipsiți de energie ; alții au energie, dar le lipsește delicatețea. El le unește pe amîndouă. Am uitat să-ți spun că în momentul în care moștenirea Litkăi era amenințată, și

fratele soţului meu a încercat s-o salveze, cel mai puternic sprijin l-am găsit în domnul Polaniecki. Dacă Litka ar fi mai mare şi ar trebui să se căsătorească, numai lui i-aş încredinţa-o fără nici o grijă. Nu pot să-ţi spun acum cît bine ne-a făcut acest om.

— Dacă tot atîta cît rău mi-a făcut mie, e foarte mult.

— Marynia, el n-a vrut să-ţi facă rău. De-ai şti cît suferă din pricina nesăbuinţei lui şi cît de sincer îşi recunoaşte vina !

— Mi-a spus-o şi mie, răspunse Marynia. Draga mea, m-am gîndit şi eu mult la asta ; la drept vorbind, nu m-am mai gîndit la altceva şi nu cred că el are vreo vină în ce mă priveşte. La Krzemień a fost bun cu mine, atît de bun, încît mi se părea că... Ţi-o spun numai ţie, ţi-am şi scris doar, că în seara acelei dumineci pe care a petrecut-o la noi, m-am dus la culcare cu mintea şi inima atît de pline de el, încît mi-e şi ruşine să recunosc... Simţeam că... încă o zi, încă un cuvînt prietenesc din partea lui, şi aveam să mă îndrăgostesc de el pentru toată viaţa... Mi se părea că şi el... A fost vina tatălui meu, a fost şi a mea, aşa că am putut să înţeleg ; îţi aduci aminte ce ţi-am scris la Reichenhall ? Aveam şi eu tot atîta încredere în el, ca şi tine... A plecat. Nici nu ştiu de ce-am crezut că se va întoarce, că va scrie. N-a mai revenît şi n-a mai scris. Îmi spunea ceva că n-o să-mi ia proprietatea... şi mi-a luat-o. Pe urmă... Eu ştiu că domnul Maszko a vorbit deschis cu el, iar el l-a încurajat şi i-a făgăduit că nu se mai gîndeşte la nimic... Ah, dragă Emilka !... Dacă vrei tu, n-are nici o vină, dar cît rău mi-a făcut ! Din cauza lui, am pierdut nu numai colţişorul iubit, unde trudeam, ci ceva mai mult : încrederea în viaţă, în oameni... în superioritatea noţiunilor de bine şi nobleţe faţă de rău şi platitudine... Eu însămi am devenit mai rea. Îţi spun sincer că nu pot să mă regăsesc. A avut tot dreptul să procedeze cum a procedat ? Să zicem. Recunosc eu însămi şi nu-i fac nici o vină. Numai că, vezi tu, a sfărîmat în mine

un reazim al vieții. Și asta nu se mai poate repara. Nu mai e cu putință ! Ce folos că el s-a schimbat pe urmă, că-i pare rău de ce-a făcut și e gata să-mi ceară mîna ? Ce folos, de vreme ce eu, care aproape că-l iubeam, acum nu numai că nu-l iubesc, dar trebuie să-mi înving sila... E mai rău decît dacă mi-ar fi indiferent... Eu știu ce vrei tu, dar viața poate fi înălțată numai pe dragoste, nu pe aversiune. Cum să-i ofer eu mîna mea cu repulsia asta în suflet, cu regretul că din cauza lui, vinovat sau nu, s-au prăbușit atîtea ? Crezi că eu nu-i apreciez meritele, dar ce să fac ? Cu cît le văd mai mult, cu atît mă depărtez de el, și dacă ar trebui să aleg, l-aș alege pe domnul Maszko, deși nu-i poate sta alături. Sînt de acord cu toate laudele pe care i le poți aduce, dar de fiecare dată îți răspund : nu-l iubesc și nici n-am să-l pot iubi vreodată.

Ochii doamnei Emilia se umplură de lacrimi.

— Ah, bietul domn Stach ! rosti parcă numai pentru sine.

Iar după o clipă de tăcere, întrebă :

— Și nu-ți pare rău de el deloc ?

— Ba da, cînd mă gîndesc la cel care era la Krzemień, sau cînd nu e lîngă mine, dar cînd îl văd, nu mai rămîne decît... repulsia.

— Fiindcă nu știi cît de nefericit a fost la Reichenhall, iar acum e și mai nefericit. N-are pe nimeni pe lume...

— Are prietenia ta și o iubește pe Litka...

— Dragă Marynia, asta-i altceva ! Eu îi sînt recunoscătoare din tot sufletul că ține la Litka, dar asta-i altceva ; înțelegi și tu că pe tine te iubește altfel și de o sută de ori mai mult decît pe Litka...

În încăpere se lăsase întunericul, și un slujitor aduse în curînd lampa ; o puse pe masă și ieși. La lumina ei, doamna Emilia zări deodată o formă alburie ghemuită pe canapeaua de lîngă ușa ce dădea în camera copiilor.

— Cine-i acolo ? Tu ești, Litka ?

— Eu, mămico.

În glasul ei era ceva neobișnuit. Doamna Emilia se ridică și se apropie în grabă de ea.

— Cînd ai intrat ? Ce ai ?

— Sînt cam tristă și nu mi-e bine.

Doamna Emilia se așeză pe canapea și, luînd-o în brațe, îi văzu ochii plini de lacrimi.

— Lituś, tu plîngi ? Ce ai ?

— Mamă, sînt atît de tristă !

Și rezemîndu-și căpșorul pe umărul mamei, începu să plîngă. Era tristă într-adevăr, deoarece aflase că „domnul Stach" era mai nefericit decît la Reichenhall și o iubea pe Marynia de o sută de ori mai mult decît pe ea.

În aceeași seară, ducîndu-se la culcare, se ridică, numai în cămășuță, la urechea mamei și începu să-i șoptească :

— Mămico, eu am un mare păcat...

— Pisicuța mea scumpă, ce te neliniștește ?

Iar ea îi șopti și mai încet :

— Eu n-o iubesc pe domnișoara Marynia...

XIII

Doamna Emilia, Litka și Marynia, însoțite de domnul Plawicki, se duceau să ia masa la familia Bigiel ; locuința lor de vară se afla în pădure, la două ore și jumătate de drum de la Varșovia. Era o zi de septembrie, senină ; văzduhul și miriștile erau pline de pînze strălucitoare de păianjeni. Frunzele copacilor erau încă de un verde proaspăt, totuși, din loc în loc, prin crîngurile de foioase, se vedeau parcă niște dîlme sau buchete galbene și roșii. Domnișoarei Marynia, toamna aceasta palidă și gălbuie îi aduse în minte ocupațiile de la țară, mirosul grîielor în șuri, cîmpurile presărate cu căpițe de fîn și întinderea străvezie a luncilor mărginite hăt ! la linia orizontului, de liziera arinișurilor. I se făcu dor de această viață, de această tihnă, față de care orașul, cu toată truda ce se

desfășura în existența-i zilnică, de care Marynia rămînea departe, i se părea searbăd și trîndav. Acum simțea că această viață, în care ea își regăsea rosturile și puterea, este pierdută pentru totdeauna ; înaintea ei nu vedea nimic care s-o înlocuiască răsplătind-o. Într-un fel, putea să se întoarcă la ea, devenind doamna Maszko, dar, la acest gînd, inima i se umplu de amărăciune, iar Maszko, laolaltă cu siguranța de sine, cu rumeneala, favoriții și maimuțăreala lui de lord englez, i se păru de-a dreptul respingător. De asemenea, niciodată nu simțise o aversiune mai mare față de Połaniecki, care-i luase Krzemień, oferindu-i-l în schimb pe Maszko. Era atît de revoltată, încît acum i se părea că-l urăște. Își închipui viața viitoare cu tatăl ei la Varșovia, fără un scop, fără muncă, fără ideal, cernită de regretele trecutului și de golul viitorului. Din această cauză, ziua senină de toamnă, în loc s-o calmeze, îi umplu sufletul de mîhnire și amărăciune. Nu era prea veselă. Litka era nemulțumită că „domnul Stach" nu se afla în trăsură. Iar doamna Emilia își concentra toată atenția asupra ei, temîndu-se că supărarea ei este pricinuită de boală. Numai domnul Pławicki era într-adevăr bine dispus, îndeosebi la începutul drumului. Mai întîi, pentru că, în surtucul încheiat la toți nasturii și cu garoafa roșie la butonieră, în demiul de culoare deschisă și cu sfîrcurile mustăților îndreptate în sus, ca niște ace, se simțea frumos și, cum reumatismul care-l chinuia uneori îi dădea pace din cauza vremii senine, și vioi ; în al doilea rînd, în fața lui se afla una dintre cele mai splendide femei din Varșovia, despre care își închipuia că nu va rămîne indiferentă la atîtea tentații, cel puțin nu atît cît să nu le observe și nu să le aprecieze. Măcar să-și spună : „Ah, ce bărbat fermecător trebuie să fi fost !" și domnul Pławicki s-ar fi mulțumit fie și numai cu această apreciere retrospectivă. Nutrind asemenea speranță, era într-adevăr fermecător, arătîndu-se pe rînd cînd grav și părintesc, cînd strengar. Pornind de la ideea

că tinerii din ziua de azi nu știu să fie politicoși cu femeile, în politeturile pe care i le adresa doamnei Emilia, el ajungea pînă la mitologie ; întrucîtva era îndreptățit, deoarece se uita la ea ca un satir.

Toate acestea însă erau primite cu un zîmbet șters și cu prea puțină atenție, așa că în cele din urmă se descurajă și schimbă vorba, observînd că, datorită relațiilor fiicei, avea să cunoască „burghezia", lucru de care era bucuros întrucîtva, fiindcă pînă acum văzuse asemenea lume numai pe scenă, iar în viață trebuie să ai legături cu tot felul de oameni, pentru că de la fiecare poți învăța cîte ceva. Adăugă, în fine, că de fapt cei din sferele de sus au obligația de a nu se îndepărta de semenii lor ; dimpotrivă, trebuie să și-i apropie, inculcîndu-le astfel principii sănătoase. Așa că el, care s-a străduit întotdeauna să-și îndeplinească obligațiile sociale, nu va da înapoi nici în această privință. Aici, expresia înălțătoare de pe fața lui fu umbrită de o undă de melancolie și astfel ajunseră la destinație.

Vila familiei Bigiel era plasată într-o pădure de pini, alături de altele, printre copaci seculari care, în unele locuri, fuseseră tăiați, în altele, lăsați în grupuri mai mici sau mai mari. Parcă se mirau și ei ce caută aici, în tihna vechiului codru, o casă atît de nouă, pe care o ocroteau totuși ospitalier împotriva vînturilor, învăluind-o în zilele frumoase în aerul îmbălsămat de mireasma acelor verzi și a rășinei.

Domnul și doamna Bigiel, însoțiți de cîrdul de copii, ieșiră în întîmpinarea oaspeților. Doamna Bigiel, care ținea foarte mult la Marynia, o îmbrățișă cu mare bucurie ; vrînd s-o cîștige în folosul lui Polaniecki, își făcuse socoteala că domnișoara Marynia, cînd o să vadă cît de bine s-ar putea simți printre ei, n-o să le mai facă atîtea greutăți. Domnul Pławicki, care mai demult, în timp ce se afla prima dată la Varșovia, îl cunoscuse pe Bigiel, dar se mulțumise să-i trimită cartea de vizită, se purtă acum ca

un prinț generos, cum putea să se poarte numai un om foarte distins care își îndeplinea cu acest prilej misiunea atragerii „burgheziei". Sărută mîna doamnei Bigiel, iar soțului ei îi spuse cu o bunătate mărinimoasă :

— În vremurile de acum, oricine se bucură să se afle sub acoperișul unui om ca dumneata, iar eu cu atît mai mult, cu cît vărul meu, Polaniecki, a luat drumul comerțului și este asociatul dumitale.

— Polaniecki este un om de nădejde, răspunse Bigiel cu simplitate, strîngînd mîna înmănușată a domnului Plawicki.

Doamnele intrară pentru o clipă înăuntru să-și scoată pălăriile, după care, întrucît era foarte cald, reveniră pe verandă.

— Domnul Polaniecki n-a sosit încă ? întrebă doamna Emilia.

— Domnul Stanisław este aici de azi-dimineață, răspunse doamna Bigiel, dar acum e în vizită la doamna Krasławska. E foarte aproape de noi, adăugă adresîndu-se Maryniei, nu-i nici măcar o jumătate de verstă pînă acolo... Prin preajmă sînt foarte multe vile, iar doamna Krasławska și fiica ei sînt vecinele noastre cele mai apropiate.

— Pe domnișoara Terka Krasławska o țin minte de la carnaval, răspunse Marynia. Era de obicei foarte palidă.

— O, și acum e foarte anemică. Iarna trecută a fost la Pau.

În acest timp, copiii lui Bigiel, care o iubeau grozav pe Litka, o luară să se joace înaintea casei. Fetițele îi arătară grădinițele lor, aranjate pe nisipul dintre pini, în care nu voia să crească nimic. Această trecere în revistă era întreruptă mereu de fetițele care se ridicau în vîrful picioarelor și o sărutau pe Litka pe obraji. La rîndul ei, aceasta își înclina căpșorul bălai și le săruta și ea cu mare duioșie.

Dar băieții voiau să-și aibă și ei partea lor. Mai întîi pustiiră daliile care creșteau pe lîngă casă, alegînd cele mai frumoase exemplare pentru Litka, după care se certară în privința jocurilor preferate de Litka și se duseră să-i lămurească doamna Emilia. Edzio, care avea obiceiul să vorbească foarte tare, închizînd ochii, începu să strige :

— Doamnă, eu zic că-i place mai mult jocul cu cercurile, da' nu știu dacă-i dați voie.

— Numai să nu alerge, că-i face rău.

— Bine. O să aruncăm cercurile drept la ea, așa că n-o să alerge. Dacă Józio nu poate, el să arunce la altcineva.

— Vreau și eu la ea ! răspunse Józio jalnic.

Și la gîndul că vor să-i răpească această plăcere, colțurile gurii i se lăsară în jos și buzele începură să-i tremure, dar Litka îl liniști, spunîndu-i :

— Și eu o să arunc la tine, Józio, o să arunc de multe ori.

Ochii lui Józio, umezi de lacrimi, începură să zîmbească.

— N-o să-i facă nici un rău, o asigură Bigiel pe doamna Emilia. Ciudat, băieții sînt niște neastîmpărați, dar cu ea sînt foarte grijulii ! Polaniecki le-a insuflat un adevărat cult pentru Litka.

— Sînt foarte drăguți și cuminți ! răspunse doamna Emilia.

O clipă, copiii se strînseră la un loc, ca să-și împartă cercurile și bastonașele. În mijlocul grupului, se afla Litka, mai mare de ani și mai înaltă. Deși vlăstarele lui Bigiel erau mai degrabă niște copii bine făcuți, între aceste fețișoare bucălate Litka, cu chipu-i dulce și eteric, cu trăsăturile-i prea delicate, părea o ființă coborîtă din altă planetă. Doamna Bigiel remarcă cea dintîi această deosebire.

— Ia uitați-vă, spuse, parcă-i o adevărată prințesă ! Eu nu mă satur niciodată s-o privesc, pe cuvîntul meu !

— E plină de noblețe ! adăugă Bigiel.

Doamna Emilia se uita la singurul ei odor cu niște ochi în care se citea o mare de dragoste. Copiii se împrăștiară și formară un cerc mare ; pe fondul cenușiu al acelor de pin alcătuiau pete multicolore care, sub copacii uriași, păreau niște ciupercuțe colorate.

Domnișoara Marynia coborî de pe verandă și veni lîngă Litka ; voia s-o ajute să prindă cercurile spre care trebuia să alerge, ferind-o astfel de oboseală.

Tocmai atunci, pe drumul larg din pădure, care ducea la vilă, se ivi Połaniecki. La început, copiii nu-l văzură, dar el, uitîndu-se pe verandă, prin curte și zărind rochia de culoare deschisă a Maryniei lîngă pini, grăbi pasul. Litka, știind că mama ei se sperie de fiecare dată cînd o vede mișcîndu-se mai repede și nevrînd s-o neliniștească pentru nimic în lume, sta cu genunchii lipiți, aproape nemișcată, și prindea pe bastonaș numai cercurile care veneau la ea, în timp ce domnișoara Marynia fugea după celelalte. Din cauza alergăturii, părul i se răzletea mereu, așa că era nevoită să-l aranjeze, și în clipa cînd Połaniecki deschise portița, o văzu puțin îndoită spre spate, cu brațele ridicate.

Tînărul rămase cu ochii țintă la ea ; în curtea largă i se părea mai tînără și mai mică decît de obicei, atît de feciorelnică și de atrăgătoare, făcută parcă s-o înlănțui cu brațele și s-o strîngi la piept ca pe o femeie, ca pe ființa cea mai scumpă de pe lume, încît simți mai puternic decît oricînd că o iubea nebunește.

Văzîndu-l, copiii aruncară cercurile, bastonașele și alergară cu strigăte în întîmpinarea lui. Jocul se întrerupse. La început, Litka se repezi și ea spre el, dar se opri brusc și începu să se uite cu ochii ei mari, cînd la Połaniecki, cînd la Marynia.

— Tu nu dai fuga să-l întîmpini pe domnul Połaniecki ? o întrebă domnișoara Marynia.

— Nu !...

— De ce, Lituś ?

— Fiindcă...

Şi obrăjorii i se împurpurară puţin, cu toate că biata copilă nu ştia sau nu îndrăznea să exprime gîndul care putea fi cuprins în cuvintele :

„Fiindcă el nu mă iubeşte cel mai mult pe mine, ci pe tine, şi numai la tine se uită".

Între timp, Połaniecki se apropia, vrînd să scape de copii şi repetîndu-le :

— Lăsaţi-mă în pace, ştrengarilor, că vă dau de-a berbeleacul !

Îi strînse mîna Maryniei, implorînd-o din priviri să-i zîmbească prietenos şi să-l întîmpine un pic mai puţin indiferentă decît de obicei, după care se întoarse spre Litka :

— Eşti sănătoasă, pisicuţa mea dragă ?

La auzul şi sub influenţa glasului, Litka uită pe dată supărarea din inima ei de copil, îi întinse amîndouă mîinile şi răspunse :

— Da, da ! Sînt sănătoasă. Ieri n-ai venit la noi, şi am fost tristă, iar acum am să te duc la mama să te certe.

După o clipă, erau cu toţii pe verandă.

— Ce mai fac doamna Krasławska şi fiica ei ? întrebă doamna Emilia.

— Sînt sănătoase, şi după-amiază o să vină pe aici, răspunse Połaniecki.

Înainte de masă pică însă profesorul Waskowski, aducîndu-l şi pe Bukacki care sosise la Varşovia cu o zi înainte. Relaţiile strînse cu familia Bigiel îi îngăduiau celui din urmă să vină la ei şi fără invitaţie, iar prezenţa doamnei Emilia aici era o ispită prea mare ca să se mai împotrivească. Altminteri, o salută fără urmă de dragoste, glumind ca de obicei, iar ea se bucură că venise, pentru că o amuza cu modul lui original şi ciudat de a-şi exprima gîndurile.

— Parcă trebuia să te duci la München şi în Italia, nu-i aşa ? întrebă cînd se aşezară la masă.

— Da, doamnă, îi răspunse Bukacki, dar am uitat la Varşovia *coupe-papièr*-ul [1] şi m-am întors să-l iau.

— Oho, e un motiv foarte important.

— Totdeauna m-au scos din sărite oamenii care fac totul numai din pricini importante. De ce trebuie să aibă acest privilegiu numai motivele importante ? Pe de altă parte, fără voia mea, i-am făcut un ultim serviciu unui prieten, întrucît ieri am fost la înmormîntarea lui Lisowicz.

— Sportmanul ăla mic şi slab ? întrebă Bigiel.

— Întocmai, răspunse Bukacki, şi închipuiţi-vă că nu pot să-mi revin din uimire ; cum a fost în stare de un lucru atît de serios, cum e moartea, un om care s-a ţinut toată viaţa numai de bufonerii ? Pur şi simplu nu-l recunosc pe Lisowicz ! Dezamăgirile se ţin lanţ.

— Doamna Krasławska, interveni Połaniecki, mi-a povestit că Płoszowski, acela de care se îndrăgostiseră toate femeile din Varşovia, s-a împuşcat la Roma.

— E rudă cu mine, spuse domnul Pławicki.

Totuşi, vestea o tulbură cel mai mult pe doamna Emilia. Aproape că nu-l cunoştea pe Płoszowski, dar o văzuse pe mătuşa lui, la care fratele mai mare al soţului ei, după pierderea unei averi considerabile, se angajase ca împuternicit. Ştia de dragostea oarbă pe care mătuşa i-o purta nepotului ei.

— Doamne, ce nenorocire ! exclamă. Să fie oare adevărat ? Un om tînăr, atît de capabil, atît de bogat... Sărmana domnişoară Płoszowska !

— O avere uriaşă rămîne astfel fără moştenitor ! completă Bigiel. Cunosc şi eu această familie, e foarte aproape de Varşovia. Bătrîna domnişoară Płoszowska avea două rude : pe doamna Kromicka, mai de departe, şi pe Leon Płoszowski, mai apropiat. Acum nu mai are pe nimeni.

Aceste cuvinte îl tulburară pe domnul Pławicki. Se înrudea într-adevăr de departe cu domnişoara Płoszowska,

[1] Cuţit de tăiat hîrtia (fr.).

pe care o şi văzuse de două-trei ori în viaţă, dar întotdeauna îşi aducea aminte de ea cu spaimă, deoarece de fiecare dată ruda bogată îi spusese în faţă adevăruri amare, la drept vorbind, îl mustruluise strașnic. Prin urmare, se străduise s-o evite cu grijă ; între ei nu mai existau nici un fel de relaţii, deşi, cu diverse ocazii, domnului Pławicki îi plăcea să pomenească de înrudirea cu o familie atît de cunoscută şi de bogată. Făcea şi el parte din acea categorie de oameni, mulţi la număr în ţara noastră, care credeau că Dumnezeu a creat numai pentru ei asemenea prilejuri lesnicioase de a dobîndi averi mari prin moştenire, socotind orice speranţă drept perspectivă sigură. De aceea, îşi alunecă privirea-i sărbătorească peste cei adunaţi şi rosti :

— Poate că Providenţa a hotărît că această avere să încapă în alte mîini care s-o gospodărească mai bine.

Dar Polaniecki schimbă vorba :

— Eu l-am întîlnit o dată pe Płoszowski în străinătate şi mi-a făcut impresia unui om cu totul deosebit.

— Era probabil şi foarte simpatic, adăugă doamna Bigiel.

— Dumnezeu să aibă milă de el ! spuse profesorul Waskowski. L-am cunoscut şi eu, era un adevărat Aria !

— Ozoria ! îl îndreptă Pławicki.

— Aria ! repetă profesorul.

— Ozoria !... îl corectă încă o dată apăsat şi cu gravitate domnul Pławicki.

Cei doi bătrîni se priviră cu mirare, neînţelegînd ce voiau unul de la celălalt ; spre marea bucurie a lui Bukacki care, punîndu-şi monoclul la ochi, îi aţîţă :

— Ei cum e, Aria sau Ozoria ?

Polaniecki puse capăt neînţelegerii, explicînd că Ozoria este numele blazonului purtat de familia Płoszowski, aşa că acesta putea fi şi Aria şi Ozoria. Domnul Pławicki încuviinţă arţăgos, observînd că oricine are un nume onorabil,

nu trebuie să se rușineze și să-l scălîmbăie în nici un fel [1].

Bukacki, însă, se întoarse spre doamna Emilia și-i spuse cu tonul lui rece de totdeauna :

— Singura sinucidere pe care o socotesc îndreptățită este sinuciderea din dragoste ; de cîțiva ani încerc să mă conving că trebuie s-o accept, dar zadarnic.

— Se spune că sinuciderea e o lașitate, interveni Marynia.

— Nici eu n-o să renunț la viață din prea mult curaj.

Bigiel însă propuse :

— Hai să vorbim despre viață, nu despre moarte ; despre ceea ce avem mai bun, adică despre sănătate. În sănătatea doamnei Emilia !

— Și a Litkăi, adăugă Połaniecki.

După care se adresă domnișoarei Marynia :

— În sănătatea prietenelor noastre comune !

— Cu multă plăcere, răspunse domnișoara Marynia.

Iar el își coborî glasul și continuă :

— Pentru că, vezi dumneata, eu le consider nu numai niște bune prietene, ci și... cum să zic ?... ocrotitoarele mele. Litka e încă un copil, dar doamna Emilia știe cui să-i ofere prietenia ei, așa că dacă cineva ar fi supărat pe mine, fie și cu dreptate, dacă nu m-aș fi purtat bine vreodată, ba chiar foarte rău, și dacă acesta ar afla că mă chinuiesc și regret nespus, ar trebui să se gîndească și el că nu sînt cel mai josnic dintre oameni, de vreme ce doamna Emilia îmi arată atîta bunăvoință.

Domnișoara Marynia se tulbură, dar în același timp i se făcu milă ; el însă continuă și mai încet :

— Iar eu mă chinuiesc într-adevăr. Sufăr mult, foarte mult !

Înainte ca Marynia să-i răspundă, domnul Pławicki ridică paharul în sănătatea doamnei Bigiel și rosti o adevărată cuvîntare, al cărei conținut era că regina creației nu este altcineva decît femeia, așa că în fața femeii, ca

[1] În lb. polonă, *ozór* = limbă de vită.

regină, trebuie să se încline toate capetele, de aceea, el şi-l înclinase toată viaţa în faţa tuturor femeilor, iar acum şi-l înclină înaintea doamnei Bigiel îndeosebi.

În sinea lui, Polaniecki îi ură să se sufoce, deoarece din cauza lui scăpase prilejul să audă o vorbă bună din partea domnişoarei Marynia. Într-adevăr, aceasta se duse s-o îmbrăţişeze pe doamna Bigiel, şi, cînd îşi reluă locul, nu mai reveni la discuţia dinainte, iar el nu îndrăzni s-o întrebe de-a dreptul.

Imediat după masă, sosiră doamna Krasławska, o femeie la cincizeci de ani, vioaie, sigură de sine, vorbăreaţă, şi domnişoara, fiica ei, complet opusă mamei sale, ţeapănă, uscată, rece, pronunţînd *de* în loc de *da*, dar cu o faţă frumoasă, deşi palidă, care amintea puţin de madonele lui Holbein [1].

De ciudă, Polaniecki începu să vorbească mai mult cu ea, dar uitîndu-se din vreme în vreme la faţa vioaie şi ochii albaştri ai Maryniei, îi zicea în gînd : „Măcar o vorbă să-mi fi spus, nemiloaso !..."

Şi se înfurie de-a binelea, iar cînd domnişoara Krasławska pronunţă o dată *meme* în loc de *mama*, o întrebă cu asprime :

— Cine mai e şi asta ?

În acest timp, *meme* îşi deşerta toate ştirile sau mai degrabă toate bănuielile proprii în legătură cu sinuciderea lui Płoszowski.

— Imaginaţi-vă, spunea cu entuziasm, că eu am ghicit imediat că s-a împuşcat din cauza doamnei Kromicka. Dumnezeu să-i lumineze sufletul, că tare mai era cochetă, şi mie nu mi-a plăcut niciodată. Cocheta cu el în văzul lumii şi-mi era frică s-o duc pe Terka pe unde veneau şi ei, fiindcă ofereau un exemplu nepotrivit pentru o fată ca ea. Ăsta-i adevărul adevărat !... Luminează-i, Doamne, sufletul... Nici Terka n-o simpatiza prea mult.

[1] *Hans Holbein* (1497—1543), pictor german, portretist de mare valoare, într-o manieră realistă remarcabilă.

— Doamnă dragă, se împotrivi doamna Emilia, eu am auzit întotdeauna că era un înger...

Bukacki, care n-o văzuse niciodată pe doamna Kromicka, se întorse spre doamna Krasławska şi-i spuse flegmatic :

— *Madame, je vous donne ma parole d'honneur* că era un înger.

Doamna Krasławska tăcu o clipă descumpănită, apoi se înfurie şi i-ar fi răspuns cu asprime, dacă n-ar fi ştiut că Bukacki, un tînăr cu avere, ar fi putut deveni la un moment dat o partidă bună pentru domnişoara Terka. De aceeaşi consideraţie se bucura şi Połaniecki în ochii ei, şi numai din cauza lor întreţinea pe timpul verii relaţii cu familia Bigiel, pe care, la o adică, s-ar fi făcut că n-o cunoaşte.

— Ei, pentru bărbaţi, se domoli ea, orice femeie mai arătoasă e numaidecît un înger. Mie nu-mi place asta nici măcar atunci cînd se vorbeşte despre Terka în acest fel. În ce o priveşte pe doamna Kromicka, putea să fie o femeie bună, dar n-avea pic de tact, asta e !

Astfel discuţia despre Płoszowski fu încheiată, mai ales că atenţia doamnei Krasławska se îndreptă exclusiv asupra lui Połaniecki care vorbea cu domnişoara Terka. Înciudat pe sine şi pe domnişoara Marynia, acesta îi ţinea de urît, încercînd să se convingă că se simţea bine lîngă ea ; se străduia să-i găsească părţile frumoase şi descoperea că are gîtul prea subţire şi ochii cam fără expresie, care se însufleţeau şi se îndreptau întrebător spre el numai atunci cînd nu mai era loc pentru întrebări. Observă, de asemenea, că putea să tiranizeze fără să scoată un cuvînt, deoarece atunci cînd mama ei începea să vorbească prea tare, domnişoara Terka îşi ducea lornieta la ochi şi se uita insistent la ea pînă cînd doamna Krasławska, sub influenţa acestei priviri, cobora glasul sau tăcea cu totul. În genere, domnişoara Terka îl plictisea grozav, şi dacă se ocupa de ea mai mult decît altădată, o făcea numai din

disperare, vrînd să trezească o umbră de gelozie în inima domnişoarei Marynia. Pînă şi oamenii cei mai înţelepţi se slujesc de asemenea mijloace, atunci cînd suferinţa din dragoste îi copleşeşte. Chiar dacă rezultatele sînt de-a dreptul contrare celor aşteptate, întrucît, pe de o parte, îngreuiează ulterior apropierea şi spulberarea neînţelegerii, iar pe de alta, dezvoltă numai sentimentele celui care face uz de ele. În fine, lui Połaniecki îi era atît de dor de Marynia, încît ar fi preferat să audă chiar cuvinte neplăcute din gura ei, numai să se apropie de ea şi să-i vorbească, acum însă această posibilitate era mai greu de realizat decît înainte cu o oră.

De aceea, răsuflă uşurat cînd seara luă sfîrşit şi musafirii începură să se pregătească de plecare. Mai înainte însă, Litka se apropie de mama ei şi, încolăcindu-i gîtul cu braţele, începu să-i spună ceva în şoaptă. Doamna Emilia încuviinţă din cap, apoi se apropie de Połaniecki şi-i propuse :

— Domnule Stanisław, dacă nu vrei să înoptezi aici, hai cu noi. O s-o aşezăm pe Litka între mine şi Marynia, şi o să fie loc destul.

— Bine, nu pot să rămîn aici la noapte, aşa că mulţumesc foarte mult, răspunse Połaniecki.

Ghicind lesne de la cine venea propunerea, se adresă Litkăi :

— Pisicuţa mea scumpă şi dragă !...

Ţinîndu-se aproape de mama ei, copila îşi înălţă spre el ochii pe jumătate trişti, pe jumătate luminaţi de bucurie, întrebîndu-l în şoaptă :

— Nu-i aşa că e bine, domnule Stach ?

În curînd, porniră. După ziua senină, urma o noapte şi mai frumoasă, cam răcoroasă, dar luminată şi argintată de lună. Połaniecki, care avusese o zi grea, răsufla acum în voie şi se simţea aproape fericit avînd înaintea-i două fiinţe la care ţinea nespus şi una pe care o iubea mai mult decît orice pe lume. Îi vedea acum faţa în strălucirile lunii şi i se părea liniştită şi blîndă. Se gîndi că şi senti-

mentele Maryniei trebuie să fie la fel şi poate că aversiunea ei faţă de el se topeşte în această acalmie generală.

Litka se lăsase în jos pe banchetă şi părea că doarme. Połaniecki îi acoperi picioarele cu un şal, pe care i-l dădu doamna Emilia, şi o vreme înaintară în tăcere.

Apoi doamna Emilia aduse iară vorba despre Płoszowski, deoarece vestea morţii lui o impresionase.

— Se pare că este vorba într-adevăr de o tragedie, spuse Połaniecki, şi poate că doamna Krasławska avea puţină dreptate cînd susţinea că cele două morţi sînt legate una de alta.

Domnişoara Marynia remarcă :

— Orice sinucidere este îngrozitoare şi trebuie condamnată dar, condamnînd-o, ai senzaţia că nu mai nutreşti nici o compasiune faţă de marile nenorociri.

Połaniecki îi răspunse :

— Trebuie să-i compătimeşti numai pe cei rămaşi în viaţă, pe cei care mai trăiesc.

Discuţia se întrerupse şi un timp merseră iarăşi în tăcere. Curînd, Połaniecki arătă spre ferestrele luminate ale unei clădiri din parcul împădurit şi zise :

— Asta-i vila doamnei Krasławska.

— Nu pot să-i iert, rosti doamna Emilia, ce-a spus pe seama nefericitei doamne Kromicka.

— Este pur şi simplu o femeie rea, îi dădu în bună Połaniecki, şi ştiţi de ce ? Numai din cauza fiicei. Socoteşte toată lumea drept un fundal, pe care ar vrea să-l înnegrească pentru ca domnişoara Terka să pară, prin contrast, mai luminoasă. E foarte posibil ca mama să-şi fi făcut cine ştie ce iluzii în privinţa lui Płoszowski, iar doamna Kromicka să-i fi stat în cale, şi de aci ura împotriva ei.

— Terka e o fată frumoasă, constată Marynia.

— Există oameni pentru care dincolo de lumea convenienţelor de societate începe alta, mult mai cuprinzătoare, dar pentru ea nu începe nimic, sau mai degrabă se sfîrşeşte

totul. E un automat sadea, în care inima începe să bată abia atunci cînd mama ei o întoarce cu cheia. De altfel, sînt multe fete ca ea pe lume, încît pînă și cele care par din alt aluat îi seamănă adesea... Veșnica poveste a Galateei... Puteți crede oare că, acum cîțiva ani, de această păpușă, de această lumînare stinsă s-a îndrăgostit, pierzîndu-și mințile, un tînăr medic pe care l-am cunoscut ? De două ori i-a mărturisit iubirea și de două ori a fost respins, pentru că ele priveau mai sus. Pe urmă s-a înrolat în armata olandeză și-a murit pe cine știe unde de febră ; la început îmi scria, întrebîndu-mă de robotul lui, dar mai apoi scrisorile s-au întrerupt.

— Ea știe ?

— Știe, fiindcă de cîte ori o văd, îi vorbesc despre el. Ceea ce-i caracteristic, e că amintirea lui nu-i tulbură nici o clipă seninătatea. Discută despre el ca despre un oarecare. Dacă s-a așteptat fie și la un pic de părere de rău din partea ei după moartea lui, și în această privință s-a înșelat... Trebuie să vă arăt odată una din scrisorile lui... Eu am încercat să i-o scot din inimă, dar el mi-a răspuns : „O judec și eu cu luciditate, dar nu pot să-mi rup sufletul de ea...“ Era un sceptic, un om realist, un copil al secolului nostru... Dar se vede că simțămintele își bat joc de toate filozofiile, de toate curentele... Toate trec, dar ele au fost, sînt și vor fi... Odată mi-a spus : „Prefer nenorocirea cu ea, decît fericirea cu alta...“ Ce să mai vorbim ! Omul chibzuiește cu luciditate, dar nu-și poate rupe sufletul și basta !

Tăcerea se așternu din nou. Intrau acum pe o alee străjuită de castani, ale căror trunchiuri se iteau trandafirii în lumina felinarelor de la trăsură.

— Cine n-are noroc trebuie să sufere ! adăugă într-un tîrziu Polaniecki, urmîndu-și pesemne firul propriilor gînduri.

În acest timp, doamna Emilia se aplecă deasupra Litkăi :

— Dormi, copiliță ? o întrebă.
— Nu, mămico, răspunse Litka.

XIV

— N-am alergat niciodată după avere, spuse domnul Pławicki, dar dacă Providența a hotărît în sentințele-i necercetate ca măcar o parte din această moștenire să treacă în mîinile noastre, eu nu vreau să-i stau împotrivă... Folosul meu nu va fi prea mare, în curînd nu voi mai avea nevoie decît de patru scînduri și de lacrima copilei pentru care am trăit, e vorba însă de Marynia.

— Vă atrag atenția, rosti Maszko rece, că asemenea speranțe sînt foarte nesigure, asta în primul rînd...

— Și dumneata crezi că nu trebuie să mă folosesc de acest prilej ?

— În al doilea, doamna Płoszowska trăiește încă...

— E adevărat, dar băbătia e pe ducă... a uitat-o și moartea !

— În al treilea rînd, poate dona averea în scopuri caritabile...

— Intentăm acțiune de protest !

— În al patrulea, dumneavoastră sînteți o rudă foarte îndepărtată. Așa se înrudește cu toată lumea.

— Totuși, alte rude mai apropiate nu are !

— Dar Połaniecki, nu-i și el ruda dumneavoastră ?

— Nici pomeneală ! Pe Dumnezeul meu ! El este rudă cu prima soție, nu cu mine !

— Și Bukacki ?

— Dă-mi pace, domnule. Bukacki este vărul cumnatului meu.

— Alte rude nu mai aveți ?

— A vrut să-mi fie și Gątowski de la Jałbrzyków. Știi și dumneata că lumea pretinde ce-i place... Pe Gątowski n-am nevoie să-l mai pun la socoteală.

Maszko îi înfățișa înadins tot felul de dificultăți, pentru ca după aceea să-i sugereze un dram de speranță, așa că spuse :

— Pe la noi, oamenii sînt ahtiați după moșteniri, numai să apară prilejul, și se adună din toate părțile, ca vrăbiile la boabele de grîu... În asemenea situații, este foarte important cine se anunță mai întîi, cu ce argumente, în fine, prin cine... Să nu uitați că un om energic și priceput poate face ceva și din nimic, pe cînd un lasă-mă să te las, care habar nu are de asemenea treburi, dimpotrivă, chiar dacă are temeiuri solide, poate să n-ajungă la nici un rezultat...

— Așa-i, știu din proprie experiență. Toată viața am fost copleșit de tot felul de interese. Pînă aici mi-au ajuns.

Aici domnul Pławicki își duse mîna la gît, iar Maszko adăugă :

— Afară de asta, puteți deveni o pradă ușoară în mîna avocaților, care v-ar putea stoarce o groază de bani...

— În acest caz, contez pe prietenia dumitale...

— Nu veți fi dezamăgit, răspunse Maszko cu gravitate. La dumneavoastră și la domnișoara Marynia țin atît de mult, de parcă ați face parte din familia mea.

— În numele orfanei mele, îți mulțumesc, răspunse domnul Pławicki.

Tulburarea nu-i îngădui să spună mai mult.

Maszko, în schimb, deveni iarăși grav și urmă :

— Dacă vreți să vă apăr drepturile, în acest caz, cum spuneam, s-ar putea dovedi iluzorii, vă rog să mi le încredințați...

Tînărul avocat îl apucă de mînă pe domnul Pławicki.

— Stimate domn, insistă, dumneavoastră bănuiți despre ce e vorba, așa că vă rog să fiți bun și să mă ascultați pînă la capăt.

Își coborî glasul și, deși nu mai era nimeni în încăpere, începu să vorbească aproape în șoaptă. Vorbea apă-

sat, cu gravitate şi totodată cu stăpînire, cum îi stătea bine unui om care nu uită niciodată cine este şi ce reprezintă. Domnul Pławicki îşi mijea la răstimpuri ochii sau îi strîngea mîna lui Mazsko, în sfîrşit, cînd consfătuirea se încheie, propuse :

— Domnule Maszko, te rog să treci în salon, o trimit îndată şi pe Marynia. Nu ştiu ce răspuns îţi va da, oricum, facă-se voia Domnului !... Eu te-am preţuit întotdeauna, acum însă te preţuiesc şi mai mult, asta-i !

Braţele domnului Pławicki se deschiseră larg, şi Maszko se aplecă spre el, repetînd tulburat întrucîtva, deşi nu fără demnitate :

— Mulţumesc, mulţumesc !

După o clipă, se afla în salon.

Domnişoara Marynia intră foarte palidă la faţă, dar liniştită. Maszko îi oferi scaunul, se aşeză şi el pe cel de lîngă ea, şi începu să vorbească :

— Mă aflu aici cu încuviinţarea tatălui dumitale. Cuvintele mele nu-ţi vor aduce nimic nou faţă de ceea ce ţi-a spus tăcerea mea, pe care dumneata ai înţeles-o bine. Dar pentru că a venit timpul să-ţi mărturisesc sentimentele mele, o fac cu toată încrederea în inima şi caracterul dumitale. Sînt un om care te iubeşte, un reazim de nădejde, aşa că îmi încredinţez viaţa în mîinile dumitale şi te rog din adîncul sufletului să te căsătoreşti cu mine.

Domnişoara Marynia tăcu o clipă, căutîndu-şi parcă vorbele, apoi rosti :

— Domnule Masko, îţi datorez un răspuns limpede şi sincer ; este un moment greu pentru mine, foarte greu, dar nu vreau să-ţi faci iluzii ; nu te-am iubit, nu te iubesc şi nu voi fi soţia dumitale niciodată, cu riscul de a nu mă mai căsători.

Aici se înstăpîni o tăcere mai lungă. Obrajii lui Maszko se făcură stacojii, iar ochii începură să împrăştie luciri reci de oţel.

— Răspunsul e tot atît de categoric, pe cît e de dureros și de neașteptat pentru mine. N-ai vrea totuși ca în loc să mă respingi acum categoric, să te mai gîndești cîteva zile ?

— Chiar dumneata mi-ai spus că ți-am ghicit sentimentele, așa că am avut destul răgaz să mă gîndesc, iar răspunsul pe care ți-l dau, l-am cîntărit bine.

Glasul lui Maszko deveni uscat și aspru :

— Socotești că, după cum te-ai purtat dumneata cu mine, n-aveam dreptul să-mi mai exprim această rugăminte ?

Era sigur că domnișoara Marynia îi va răspunde că purtarea ei a fost rău înțeleasă, că n-a făcut nimic care să-i îndreptățească vreo speranță, într-un cuvînt, că se va eschiva într-un fel, cum fac deobicei femeile cochete, nevoite să-și răscumpere cochetăria prin minciună, ea însă își înălță ochii spre el și răspunse :

— Purtarea mea față de dumneata n-a fost întotdeauna cum trebuie să fie, îmi recunosc vina și te rog din tot sufletul să mă ierți.

Maszko tăcu. Femeia care se eschivează, stîrnește disprețul, pe cînd cea care își recunoaște vina, aruncă arma din mîna oricărui potrivnic, în firea căruia, sau măcar în obiceiurile lui, există o fărîmă de sentimente cavalerești. Pe de altă parte, singurul mod de a mișca inima unei femei în asemenea situații este să-i apreciezi faptele cu generozitate. Maszko, care vedea prăpastia spre care se îndreaptă, știa aceasta, și se hotărî să riște totul pe ultima carte.

Se simțea jignit în amorul propriu și tremura tot de furie. Se stăpîni totuși, își luă pălăria și apropiindu-se de domnișoara Marynia, îi sărută mîna.

— Domnișoară, am știut că ții mult la Krzemień, mărturisi, și am cumpărat proprietatea numai ca să ți-o pun la picioare. Văd că am apucat-o pe un drum greșit și mă retrag, deși mă încearcă o nețărmurită părere de rău.

Te rog să mă ierți. Dumneata n-ai avut și nu ai nici o vină. Liniștea dumitale îmi este mai scumpă decît propria fericire, de aceea fă-mi hatîrul și nu-ți mai reproșa nimic. Adio, domnișoară.

Și ieși.

Marynia rămase multă vreme nemișcată, cu fața palidă și cu sufletul chinuit. Nu se așteptase la asemenea cavalerism din partea lui. În plus, îi trecu prin minte gîndul : „Celălalt mi-a luat Krzemień, ca să-și salveze banii, iar Maszko l-a cumpărat, ca să mi-l dea înapoi !" Niciodată pînă atunci Połaniecki nu i se păruse atît de pierdut în gîndurile ei. Acum nu-și mai aducea aminte că Maszko cumpărase moșia de la tatăl ei, nu de la Połaniecki, iar în al doilea rînd, o cumpărase în cîștig ; voia într-adevăr să i-o dea înapoi, dar numai ca s-o recapete din nou odată cu mîna ei, scăpînd în acest fel și de datoriile care o grevau. La drept vorbind, colțișorul drag nu-i fusese smuls nici de Połaniecki, nici de altcineva, ci domnul Pławicki în persoană îl vînduse de bunăvoie, fiindcă găsise un cumpărător. Marynia aprecia însă situația ca o femeie și-l opunea pe Połaniecki lui Maszko, înălțîndu-l peste măsură pe cel din urmă și coborîndu-l mai mult decît trebuia pe cel dintîi. Purtarea lui Maszko o tulburase atît de mult, încît dacă n-ar fi simțit o adevărată repulsie pentru el, l-ar fi chemat înapoi. Un răstimp avu chiar impresia că s-ar cuveni s-o facă, dar nu mai avea putere.

Nu știa că Maszko coborîse scările cu turbarea și disperarea în suflet. Într-adevăr, în mintea lui se căsca o prăpastie.

Toate calculele i se răsturnaseră ; femeia pe care o iubea nu-l voise și îl respinsese ; cu toate că se străduise să-l cruțe, se simțea mai umilit ca oricînd. Tot ce întreprindea mai înainte, îi întărea sentimentul propriei puteri, al propriei rațiuni, și ducea lucrurile pînă la capăt cu siguranța neclintită că trebuie să izbutească. Acum era prima dată cînd se îndoia de sine, cînd avea senzația că

steaua lui prinde să pălească și începe o perioadă de înfrîngeri în toate domeniile în care acționase pînă acum. Această perioadă începuse. Maszko cumpărase proprietatea Krzemień în condiții extrem de avantajoase, dar moșia era prea mare față de posibilitățile lui. Dacă Marynia nu-l respingea, s-ar fi descurcat, pentru că în această situație nu mai trebuia să se gîndească la renta viageră a domnului Pławicki și nici la plata sumei care-i revenea prin contract din parcelarea Magierówkăi. Așa că acum trebuia să le dea bani Maryniei și lui Połaniecki și să plătească datoriile moșiei, lucru pe care trebuia să-l facă foarte urgent, deoarece creșteau pe zi ce trece din cauza dobînzilor cămătărești și-l amenințau cu ruina totală. Pentru toate acestea, el nu dispunea decît de creditul lui, nezdruncinat, într-adevăr, pînă acum, dar folosit la maximum. Maszko știa că dacă slăbea această pîrghie, era pierdut fără întoarcere.

De aceea, din cînd în cînd, pe lîngă părerea de rău pentru Marynia, pe lîngă durerea pe care o încearcă orice om cînd își pierde fericirea, îl cuprindea o mînie fără margini, nebunească aproape, și o nestăvilită dorință de a se răzbuna. Era un om energic, a cărui fire plătea răul cu rău. Iată de ce, ajungînd acasă, murmură printre dinții încleștați :

— Dacă n-ai să fii soția mea, n-am să te iert pentru ce mi-ai făcut ; iar dac-ai să fii, tot n-am să te iert.

În acest timp, domnul Pławicki intră în salonașul în care se afla Marynia și spuse :

— L-ai refuzat, pentru că astfel ar fi trecut pe la mine la plecare.

— Da, papá.

— Nu i-ai lăsat nici o speranță ?

— Nu, papá... Îl respect mai mult decît pe oricine altcineva, dar nu i-am lăsat nici o speranță.

— Și ce-a zis ?

— Tot ce putea să zică un om atît de nobil.

— Altă nenorocire ! oftă. Cine ştie dacă acum, la bătrîneţe, nu m-ai lipsit de ultima bucăţică de pîine... Am ştiut însă că nu vei ţine cont de asta.

— Nu puteam, nu puteam să procedez altfel.

— Nici nu vreau să te silesc ; mă duc să-mi ofer durerea acolo unde lacrimile unui bătrîn se numără boabă cu boabă.

Şi plecă la Lours, să privească la cei care jucau biliard. L-ar fi acceptat pe Maszko, dar în realitate nu-l considera o partidă strălucită, şi socotind că Marynia poate găsi alta bună, nu era prea îngrijorat de cele petrecute.

O oră şi jumătate mai tîrziu, Marynia se duse la doamna Emilia.

— Mi s-a luat o piatră de pe inimă, spuse drept introducere. Astăzi l-am refuzat categoric pe domnul Maszko.

Doamna Emilia o îmbrăţişe în tăcere.

Iar Marynia continuă :

— Îmi pare rău de el... S-a purtat atît de frumos şi delicat cu mine, cum numai un astfel de om poate s-o facă, şi dacă aş ţine cît de puţin la el, l-aş chema înapoi chiar astăzi.

Îi relată doamnei Emilia convorbirea cu Maszko. De bună seamă, nu i se putea reproşa nimic, şi doamna Emilia se miră întrucîtva, fiindcă socotea că Maszko are o fire violentă şi nu se aştepta ca într-o clipă atît de dificilă pentru el, să dea dovadă de atîta stăpînire de sine şi noblеţe. Domnişoara Marynia reluă :

Dragă Emilka, cunosc prietenia ta pentru domnul Połaniecki, dar judecă-i şi tu pe amîndoi după fapte, nu după vorbele lor, şi compară-i.

— N-o să-i compar niciodată, se împotrivi doamna Emilia. Comparaţia nu e posibilă. Domnul Stanisław reprezintă pentru mine un om de o sută de ori mai bun decît Maszko, iar tu îl nedreptăţeşti. Tu, Marynia, n-ai dreptul să spui : „Unul mi-a luat Krzemień, iar celălalt a

vrut să mi-l dea înapoi !“ N-a fost așa. Domnul Połaniecki nu ți l-a luat niciodată, iar acum, dacă ar putea, ți l-ar da înapoi din toată inima. Ești pornită împotriva lui.

— Nu sînt pornită, dar n-am cum să schimb realitatea...

Doamna Emilia o așează înaintea ei și-i spuse :

— Din contră, Marynia, ești pornită, și am să-ți spun de ce. Pur și simplu, pentru că nu-ți este indiferent.

Domnișoara Marynia se înfioră, de parcă cineva îi atinsese o rană dureroasă, iar după o clipă răspunse cu glasul schimbat :

— Domnul Połaniecki nu-mi este indiferent... Ai dreptate... Toată simpatia mea pentru el s-a schimbat în aversiune. Emilka, ascultă ce vreau să-ți spun : dacă aș putea alege acum între acești doi oameni, l-aș alege pe Maszko fără să mai stau pe gînduri.

Doamna Emilia își înclină capul ; după o clipă, brațele domnișoarei Marynia îi înconjurară gîtul.

— Nici nu știi cît sînt de necăjită că îți produc această supărare, dar vreau să-ți spun adevărul. Știu că în cele din urmă vei înceta și tu să mă iubești și am să rămîn singură pe lume.

Într-adevăr, începea să se întîmple ceva asemănător. Cele două femei se despărțiră îmbrățișîndu-se și sărutîndu-se, totuși, cînd se aflară departe una de alta, simțiră amîndouă că se rupsese ceva între ele, și prietenia lor n-avea să mai fie ca înainte.

Doamna Emilia ezită cîteva zile să-i repete lui Połaniecki cuvintele Maryniei, dar el o rugă atît de mult să-i spună adevărul, încît în cele din urmă se gîndi că e mai bine să procedeze în consecință. După ce o ascultă, tînărul îi spuse :

— Mulțumesc, doamnă. Dacă domnișoara Pławicka mă disprețuiește, n-am încotro, trebuie să mă împac cu acest gînd, nu sînt de acord, însă, să încep să mă disprețuiesc eu însumi. Și așa am mers prea departe. Dumneata știi că,

dacă am nedreptăţit-o, m-am străduit să-mi răscumpăr vina, i-am cerut iertare. Alte obligaţii socotesc că nu mai am. Îmi va fi greu, nu ţi-o ascund, dar n-am fost şi nu sînt un nătîng, aşa că voi fi în stare să renunţ la tot ce simt pentru domnişoara Plawicka, cum aş renunţa la orice lucru de care nu mai am nevoie. Îţi promit solemn.

— Te cred, domnule Stanisław, dar vei suferi foarte mult.

Tînărul răspunse aproape cu veselie :

— Da' de unde ! Dac-o să mă usture prea tare, o să te rog pe dumneata să mă bandajezi. Ştiu că dacă o să mă îngrijească nişte mîini atît de bune, rezultatul va fi foarte eficient. O să te ajute Lituś, iar eu n-am să mă vaiet.

După care se întoarse acasă plin de energie şi voinţă. I se părea că va putea să-şi învingă dragostea tot atît de lesne cum ar fi frînt un baston pe genunchi. Petrecu cîteva zile în această dispoziţie. În acest timp, nu se duse decît la birou, unde discută cu Bigiel exclusiv despre afaceri. Lucra de dimineaţă pînă seara şi nu-şi îngăduia să se gîndească nici o clipă la Marynia în timpul zilei.

Dar în nopţile de insomnie, nu se putea apăra de năvala gîndurilor. Atunci avea impresia că Marynia putea să-l iubească, să-i poarte numele şi să fie cea mai bună soţie, să fie atît de fericit cu ea, cum nu va mai fi cu nimeni, în sfîrşit, că putea să ţină la ea ca la bunul cel mai de preţ.

Durerea care creştea din aceste gînduri îi pătrundea toată fiinţa şi nu-l mai părăsea. Or, cum durerea roade sufletul şi sănătatea, precum rugina fierul, Polaniecki începu să slăbească. Îşi dădu seama că înfrîngerea propriilor sentimente înseamnă neîndoielnic distrugerea fericirii. Niciodată viitorul nu i se păruse atît de gol, nu înţelesese atît de clar ca acum că nu va izbuti să-l umple cu nimic. Mai realiză că poţi iubi o femeie nu aşa cum este, ci cum ar putea să fie. Îl chinuia un dor fără margini.

Avînd multă putere de voinţă, o evita pe Marynia. Ştia întotdeauna cînd ea se ducea la doamna Emilia şi atunci se închidea în casă.

Abia cînd se îmbolnăvi Litka, începu s-o viziteze zilnic pe doamna Emilia, petrecînd ceasuri întregi alături de Marynia la căpătîiul bolnavei.

XV

Biata Litka, după o nouă criză, mai primejdioasă decît cea dinainte, nu-şi mai revenea. Acum îşi petrecea zilele în salon, lungită într-un şezlong, întrucît medicii şi doamna Emilia căzuseră de acord să n-o ţină tot timpul în pat. Îi plăcea să-l aibă pe Połaniecki lîngă ea şi discuta cu el şi cu mama ei despre tot ce-i trecea prin minte. Cînd era Marynia de faţă, tăcea, în schimb, o privea cîteodată lung, apoi îşi înalţa privirile în tavan, gîndindu-se parcă la ceva sau vrînd să priceapă ceva. Uneori se cufunda în visare şi cînd rămînea singură cu mama ei. Într-o bună zi, după-amiază, se trezi din somn şi, adresîndu-se mamei, o rugă :

— Mămico, şezi, te rog, lîngă mine, aici, pe canapea.

Doamna Emilia îi făcu pe plac ; copila îi înconjură gîtul cu braţul şi, rezemîndu-şi capul pe umărul ei, începu să-i spună cu glasul slăbit, mîngîietor :

— Aş vrea să te întreb ceva, mămico, dar nu ştiu cum să fac.

— Despre ce e vorba, fetiţa mea ?

Litka tăcu o vreme, adunîndu-şi gîndurile, după care întrebă :

— Ce înseamnă, mămico, să iubeşti pe cineva ?

— Să iubeşti pe cineva, Lituś ?

Doamna Emilia repetă întrebarea, neînţelegînd prea bine dintr-o dată ce o întreba copila, aceasta însă nu ştia să-şi formuleze întrebarea mai precis.

— Ce înseamnă, mamă ?...

— Ai vrea ca ființa iubită să fie sănătoasă, așa cum vreau eu să fii tu.

— Și mai ce ?

— Ai vrea să fie fericită, să-i fie bine pe lume, iar dacă i s-ar întîmpla să-i fie rău, ai vrea să suferi tu în locul ei.

— Și mai ce ?

— Ai vrea să fie întotdeauna lîngă tine, cum ești tu cu mine, ai vrea să te iubească și ea, cum mă iubești tu pe mine.

— Acum înțeleg, spuse Litka după ce se gîndi puțin. Și eu am crezut la fel.

— Da, pisicuțo.

— Pentru că eu încă de la Reichenhall, îți aduci aminte, mămico, la Thumsee, am auzit că domnul Stach o iubește pe domnișoara Marynia. Acum știu că trebuie să fie tare nefericit, deși nu vorbește niciodată despre asta.

Temîndu-se ca Litka să nu se emoționeze prea mult, doamna Emilia o întrebă :

— Pisicuța mea, nu te obosește discuția asta ?

— Nu, mămico, cîtuși de puțin ! Acum înțeleg. El ar vrea ca ea să-l iubească, iar ea nu-l iubește, ar vrea să fie mereu lîngă ea, dar ea locuiește cu tatăl ei și nu vrea să se însoare cu el.

— Să se căsătorească...

— Da, să se căsătorească. Și el suferă din cauza asta, nu-i așa, mămico ?

— Da, copila mea.

— Pentru că eu știu tot. Dar dacă ea l-ar lua de bărbat, l-ar iubi ?

— Sigur, pisicuțo, el e un om atît de bun.

— Acum știu...

Fetița închise ochii, și doamna Emilia crezu o vreme că adoarme, dar după o clipă, Litka urmă iarăși :

— Dar dacă el s-ar căsători cu Marynia, pe noi ne-ar mai iubi ?

— Da, Lituś. Ne-ar iubi totdeauna, ca şi acum.

— Dar pe Marynia mai mult ?

— Marynia i-ar fi atunci mai apropiată decît noi. Dar de ce te interesează pe tine, pisicuţa mea ?

— E rău ?

— Nu, nu e nimic rău în asta, nici pomeneală ! Numai că mi-e teamă să nu obosești.

— A, nu, eu mă gîndesc mereu la domnul Stach. Da să nu-i spui nimic Maryniei.

Cu acestea, discuţia se sfîrşi, dar în cele cîteva zile care urmară, Litka tăcu întruna, privind însă şi mai stăruitor la Marynia. Cîteodată o lua de mînă şi i se uita în ochi, de parcă voia s-o întrebe ceva. Alteori, cînd era şi Polaniecki de faţă, îşi strămuta privirea de la unul la celălalt, apoi îşi lăsa pleoapele în jos. Veneau zilnic, adesea şi de cîteva ori pe zi, vrînd s-o ajute pe doamna Emilia care, neîngăduind nimănui s-o înlocuiască nopţile la căpătîiul fetiţei, şi le petrecea de vreo săptămînă numai lîngă ea, dormind puţin doar în timpul zilei, cînd Litka izbutea s-o convingă. Cu toate acestea, doamna Emilia nu-şi dădea seama pe deplin de primejdia care ameninţa copila, deoarece medicul însuşi, neştiind cum avea să evolueze boala de astădată, dacă avea să însemne doar un pas înainte sau chiar sfîrşitul, o liniştea cu atît mai categoric, cu cît îl rugase şi Polaniecki să n-o sperie.

Intuia totuşi că starea fetiţei nu este prea bună şi, cu toate asigurările medicului, îşi simţea inima înfiorată de spaimă. Faţă de Litka, se prefăcea întotdeauna zîmbitoare şi veselă, ca şi faţă de Polaniecki sau Marynia, dar copila se deprinsese să vadă totul şi nu-i scăpa nici cea mai mică neliniște a mamei, oricît de grijuliu ascunsă.

Aşa că într-o dimineaţă, cînd Polaniecki, rămas singur cu ea, era ocupat să-i umfle un balon de tafta mătăsoasă pe care i-l adusese în dar, Litka i se plînse :

— Domnule Stach, mi se pare cîteodată că mămica este foarte îngrijorată că sînt bolnavă.

Polaniecki se opri din treabă și răspunse :

— Nici nu-i trece prin minte. Ce ți se mai năzare sub ciuful ăsta bălai ? De altfel, e firesc să fie neliniștită, fiindcă ar prefera să fii sănătoasă...

— De ce toți ceilalți copii sînt sănătoși, iar eu sînt mereu bolnavă ?

— Așa sănătate ! Copiii lui Bigiel n-au fost toți bolnavi de tuse convulsivă ? Cîteva luni, toată casa a fost ca un lazaret. Și Józia n-a avut pojar ? Toți copiii sînt mereu bolnavi, asta-i toată bucuria pe care ne-o fac.

— Ei, domnule Stach, vorbești și dumneata așa, ceilalți copii se îmbolnăvesc și ei, dar pe urmă se fac sănătoși...

Aici începu să clatine din cap.

— Nu, asta-i altceva. Eu trebuie să stau mereu întinsă, altfel inima începe să-mi bată prea tare. Mai alaltăieri, cînd au început să cînte pe stradă, și mămica era în cameră, m-am dus la fereastră și am văzut o înmormîntare ; atunci m-am gîndit că o să mor și eu...

— Litka, nu mai vorbi prostii ! o certă Polaniecki.

Și începu să umfle repede balonul, ca să-și ascundă emoția și să-i arate astfel copilei că vorbele ei nu trebuiau luate în serios.

Dar Litka își urmă gîndul :

— Citeodată mă înăbuș, și inima îmi bate atît de tare... Mămica m-a sfătuit să spun atunci rugăciunea *În grija ta, Doamne*, și eu o spun întotdeauna, pentru că mi-e frică grozav să mor. Știu că în cer e bine, dar acolo n-o să fiu cu mămica, și o să stau singură în cimitir... Da, și noaptea...

Polaniecki lăsă balonul, se așeză lîngă canapea și, luîndu-i mîna Litkăi, îi spuse :

— Dragă Lituș, dacă o iubești pe mama, dacă ții la mine cît de puțin, să nu te mai gîndești la asemenea lucruri. Tu o să te faci bine, dar mama s-ar necăji grozav

dacă ar afla ce năzdrăvănii trec prin căpşorul ăsta al tău. Să nu uiţi că îţi face rău...

Litka îşi împreună mîinile :

— Dragă domnule Stach, te mai întreb un singur lucru, numai unul, doar atît !

Tînărul îşi înclină capul spre ea.

— Hai, pisicuţo, dă-i drumul. Numai să fie ceva cu miez.

— Dumitale ţi-ar părea tare rău de mine ?

— E, vezi ce rea eşti !

— Răspunde-mi, domnule Stach !...

— Eu ? Ce copil nerecunoscător ! Bine, Lituś, dar tu ştii că eu te iubesc grozav de mult ! Doamne fereşte !... De nimeni nu mi-ar părea atît de rău... Ai să taci odată, musculiţă necăjită ! Copilita mea scumpă !...

Fetiţa îşi îndreptă ochii străluminaţi spre el :

— Tac... domnule Stach !

Şi în clipa cînd intră doamna Emilia, iar el se pregătea să plece, îl mai întrebă :

— Nu eşti supărat pe mine, nu-i aşa, domnule Stach ?

— Nu, Lituś ! O liniştí Polaniecki.

Cînd ieşi în antreu, auzi o bătaie uşoară în uşă, deoarece doamna Emilia dispusese să se scoată clopoţelul. Deschise şi o văzu pe Marynia care venea de obicei seara. Se salutară şi ea îl întrebă :

— Cum se simte Litka astăzi ?

— Ca de obicei.

— Medicul a fost ?

— A fost. N-a găsit nimic rău. Îmi dai voie să te ajut ?

Spunînd acestea, vru să-i scoată pardesiul, dar ea refuză, nedorind să-i primească serviciile. Atunci, cu inima îndurerată de discuţia cu Litka, se năpusti asupra ei pe neaşteptate :

— E o simplă politeţe, nimic mai mult, dar chiar dacă ar fi altceva, ai putea să laşi aversiunea faţă de mine dincolo de pragul acestei case, fiindcă aici e un copil bolnav,

pe care-l iubesc nu numai eu, ci și dumneata. În purtarea dumitale nu lipsește numai bunătatea, ci și măsura. I-aș fi ajutat oricărei alte femei să-și scoată pardesiul, și mai află, domnișoară, că acum nu mă mai gîndesc decît la Litka.

Își descărcă furia cu atîta vehemență, încît domnișoara Marynia, surprinsă, se sperie puțin și își pierdu capul, astfel că-i îngădui supusă să-i scoată pardesiul și nu numai că nu găsi în ea puterea să se simtă jignită, dar se gîndi că așa poate să vorbească doar un om copleșit de îngrijorare și suferință, așadar un om care nu se preface, cu adevărat bun.

În sfîrșit, poate că și energia lui neașteptată impresionă firea ei de femeie, destul că Połaniecki o cîștigă în acest moment mai mult decît oricînd, de cînd se văzuseră la Krzemień ; niciodată nu-i mai amintise atît de intens de tînărul acela cutezător, pe care-l condusese atunci prin grădina de la Krzemień. Era, firește, numai o impresie trecătoare, care nu putea hotărî atitudinea unuia față de celălalt în viitor, dar acum își ridică ochii spre el puțin uimită, însă fără supărare, și spuse :

— Te rog să mă ierți, domnule...

Între timp, Połaniecki izbuti să se înfrîneze și se rușină :

— Eu te rog să mă ierți. Litka mi-a vorbit astăzi despre moartea ei, și sînt atît de revoltat, încît nu știu ce să mai fac... Trebuie să mă înțelegi și să mă ierți.

Îi strînse mîna cu putere și plecă.

XVI

În ziua următoare, Marynia îi propuse doamnei Emilia să se mute la ea pînă cînd se va însănătoși Litka, iar Litka îi sprijini rugămintea, pe care doamna Emilia fu nevoită s-o accepte după o scurtă împotrivire. Ce-i drept, cădea din picioare de oboseală ; sănătatea bolnavei nece-

sita o veghe necontenită, întrucît o nouă criză se putea declanșa în orice clipă. Era greu de presupus că slujitoarea, oricît de credincioasă, nu putea să aţipească tocmai într-un moment în care ajutorul imediat putea să hotărască viaţa copilei, astfel că prezenţa Maryniei constituia un sprijin real şi liniştirea mamei îngrijorate.

În ce-l priveşte pe domnul Pławicki, acesta prefera să mănînce la restaurant decît acasă, aşa că nu-i făcu greutăţi. Altminteri, Marynia se repezea în fiecare zi să afle cum stă cu sănătatea şi să pună ordine în cheltuielile casei, după care se întorcea la doamna Emilia, ca să vegheze o jumătate de noapte lîngă Litka.

În acest fel, Połaniecki, care îşi petrecea tot timpul liber la doamna Emilia şi-i primea, mai degrabă îi îndemna să plece, mulţumindu-le, pe toţi cei care veneau să se intereseze cum se simte fetiţa, o vedea pe Marynia în fiecare zi.

O admira fără rezerve. Nici doamna Emilia nu putea arăta mai multă dragoste faţă de bolnavă, nu se pricepea s-o îngrijească mai bine ca ea. După o săptămînă, chipul domnişoarei Marynia se alungi de oboseală şi de teamă, ochii i se încercănară, dar puterea şi energia ei păreau să crească pe zi ce trece. În purtarea ei era atîta dulceaţă şi bunătate, ceva atît de discret şi delicat în tot ce făcea pentru Litka, încît copila, cu toată ciuda care mai stăruia în sufleţelul ei faţă de Marynia, începu să se simtă bine cu ea, şi cînd pleca pentru cîteva ore la domnul Pławicki, bolnava o aştepta cu mare nerăbdare.

În ultimul timp, sănătatea fetiţei părea că se mai ameliorase. Medicul îi îngăduise să se scoale, să se plimbe prin cameră şi să stea în fotoliul care, în zilele cu soare, era împins lîngă uşa care dădea în balcon, ca să poată privi pe stradă la forfota oamenilor şi a trăsurilor.

De multe ori, Połaniecki, doamna Emilia şi domnişoara Marynia se aflau atunci în jurul ei şi discutau despre cele ce se petreceau pe stradă. Uneori fetiţa era apatică şi

parcă îngîndurată, alteori firea-i copilărească ieşea învingătoare şi se bucura de toate, de soarele de octombrie, care aurea palid acoperişurile, pereţii şi ferestrele magazinelor, de îmbrăcămintea trecătorilor şi de strigătele precupeţilor. Se părea că acele elemente puternice ale vieţii, care pulsau în vîltoarea oraşului, pătrund în fiinţa ei şi o înviorează. Din cînd în cînd, îi treceau prin cap gînduri ciudate, şi odată, cînd prin faţa balconului trecea un car greoi, încărcat cu arbuşti de lămîi în hîrdăiaşe, care, deşi legaţi cu lanţuri, se clătinau hurducaţi de mişcarea roţilor, remarcă :

— Lor nu le bate inima.

Apoi, ridicîndu-şi ochii spre Polaniecki, îl întrebă :

— Domnule Stach, copacii trăiesc mult ?

— Foarte mult, unii chiar mii de ani.

— Atunci eu aş vrea să fiu un copac. Mămico, care copac îţi place mai mult ?

— Mesteacănul.

— Atunci aş vrea să fiu un lujer de mesteacăn, iar dumneata unul mare, ca să creştem împreună. Domnule Stach, dumneata ai vrea să fii mesteacăn ?

— Da, numai să cresc alături de lujerul meu drag.

Litka se uită la el şi, clătinîndu-şi căpşorul cu mîhnire, se împotrivi :

— A, nu ! eu ştiu lîngă cine ai vrea dumneata să creşti.

Domnişoara Marynia se tulbură şi îşi coborî ochii deasupra lucrului, iar Polaniecki începu să-i mîngîie cu mîna căpşorul bălai, repetînd :

— Pisicuţa mea iubită, draga mea !... a mea, a mea !...

Litka tăcu ; de sub genele-i lungi picurară două lacrimi şi i se rostogoliră încet pe obraji.

După o clipă însă, îşi înălţă feţişoarea-i dulce, luminată de zîmbet.

— Eu o iubesc pe mămica foarte mult, se destăinui, şi pe domnul Stach îl iubesc, şi pe Marynia o iubesc...

Profesorul Waskowski se interesa zilnic de sănătatea micuței și, cu toate că de cele mai multe ori nu era primit, îi trimitea flori. Polaniecki, întîlnindu-l odată la masă, îi mulțumi în numele doamnei Emilia.

—Ochiu-boului, numai ochiu-boului ! răspunse profesorul. Astăzi cum se simte ?

— Astăzi, ceva mai bine, dar în general rău. Mai rău decît la Reichenhall. Așteptăm cu groază de fiecare dată ziua următoare. Și cînd te gîndești că poate să nu mai fie !...

Polaniecki se întrerupse, cuvintele i se poticniră în gît; vrînd să-și înfrîngă emoția, începu să hulească :

— Ce rost are să mai aștepți mila cuiva ! Există doar logica, și aceasta ne învață că cine are inima bolnavă trebuie să moară ; s-o ia dracu' de viață !

Tocmai atunci veni și Bukacki care, aflînd despre ce e vorba, se năpusti și el asupra profesorului Waskowski, deoarece și el, iubind-o pe Litka, se revolta în sinea lui la gîndul morții care o amenința.

— Cum poți să te amăgești de bună voie atîția ani și să formulezi niște principii care se prefac în pulbere în fața destinului orb ?

Bătrînul răspunse cu blîndețe :

— Dragii mei, cum puteți voi să măsurați cu măsura voastră înțelepciunea și mila dumnezeiască ? Oricine intră într-o catacombă este într-adevăr învăluit de întuneric, dar n-are dreptul să nege că deasupra există cerul și soarele, lumina și căldura...

— Poftim mîngîiere ! îl întrerupse Polaniecki. Nici o muscă nu trăiește cu filozofia asta, darmite o mamă căreia-i moare unicul copil.

Ochii albaștri ai profesorului priveau parcă dincolo de lume ; un timp ațintì golul dinaintea lui cu îndărătnicie,

apoi vorbi ca un om care vede ceva, dar nu e sigur dacă vede cu precizie :

— Mie mi se pare că această copilă a intrat prea mult în inima oamenilor, ca să se petreacă din viață fără să lase nici o urmă. Aici e ceva... I-a fost sortit ceva, trebuie să împlinească ceva, și după aceea va muri.

— Ăsta-i misticism ! îl sancționă Bukacki.

Dar Połaniecki îl întrerupse :

— Numai să fie așa ! Misticism sau nu, numai să fie așa ! La ananghie, omul se agață și de umbra lui. Nici eu n-am realizat niciodată că trebuie să moară.

Profesorul adăugă :

— Cine știe, poate să trăiască mai mult decît oricare dintre noi !

Połaniecki se afla în acea fază de scepticism, cînd omul nu mai vede nimic sigur în jurul lui, cînd totul i se pare doar posibil, mai ales cînd acest tot reprezintă aspirația lui intimă ; răsuflă deci cu ușurare și își mai veni puțin în fire.

— Dumnezeu să aibă milă de ea și de doamna Emilia ! rosti. Aș plăti o sută de slujbe, dacă aș ști că-i ajută.

— Plătește numai una, dar din toată inima.

— Chiar așa am să fac ! Cît despre sinceritatea și buna mea intenție, vă asigur că n-ar fi mai mari, nici dacă ar fi vorba de propria-mi piele.

Waskowski zîmbi și zise :

— Te afli pe drumul cel bun, pentru că tu știi să iubești.

Se simțiră cu toții parcă mai ușurați. Bukacki, chiar dacă mai gîndea ceva împotriva celor spuse de Waskowski, nu mai îndrăzni să zică nimic, deoarece scepticismul — fie și cel mai adînc înrădăcinat, acela din momentele cînd omul, amenințat de o nenorocire adevărată, își caută salvarea în credință — trage căciula peste urechi și nu numai că devine laș, dar își pare lui însuși searbăd și mărunt.

Bigiel, care sosi tocmai atunci, fu întîmpinat de chipuri mai vesele și remarcă :

— Înțeleg că mititica se simte mai bine.

— Nu, nu ! îi răspunse Polaniecki. Profesorul ne-a spus cîteva lucruri bune să le pui pe rană.

— Slavă Domnului ! Soția mea a plătit astăzi o slujbă, și pe urmă s-a dus la doamna Emilia. Mănînc și eu cu voi, fiindcă am căpătat concediu, și de vreme ce Litka e mai bine, o să vă spun încă o veste bună.

— Ei, ce s-a întîmplat ?

— M-am întîlnit mai înainte cu Maszko, care o să pice și el îndată. Să-l felicitați, pentru că se însoară.

— Cu cine ? întrebă Polaniecki.

— Cu vecina mea.

— Cu domnișoara Krasławska ?

— Da.

— Pricep, interveni Bukacki, le-a făcut praf cu măreția, nașterea aleasă și averea lui, iar din această pulbere și-a modelat o soție și o soacră.

— Explicați-mi și mie un lucru, îi rugă profesorul Waskowski. Maszko e un om credincios...

— Ca un conservator ce se află, îl întrerupse Bukacki, din decență.

— Doamna și domnișoara Krasławski de asemenea, urmă Waskowski.

— Din obișnuință...

— De ce nu se gîndesc ei niciodată la viața viitoare ?

— Maszko, de ce nu te gîndești niciodată la viața viitoare ? strigă Bukacki, întorcîndu-se spre avocatul care tocmai își făcea apariția.

Maszko se apropie și întrebă :

— Ce spui ?

— Spun : *Tu, felix Maszko, nube !* [1]

Începură să-l felicite cu toții, în timp ce el le primi urările cu gravitate și apoi le răspunse :

[1] Tu, fericitule Maszko, însoară-te ! (lat.)

— Dragii mei, vă mulţumesc din toată inima, şi întrucît o cunoaşteţi cu toţii pe logodnica mea, nu mă îndoiesc deloc de sinceritatea urărilor voastre.

— Asta să nu ţi-o îngădui ! avertiză Bukacki.

Iar Polaniecki adăugă :

— Ai cumpărat moşia de la Krzemień la momentul potrivit.

Într-adevăr, proprietatea îi picase la vreme, fără ea poate că ar fi fost respins. Tocmai de aceea observaţia lui Polaniecki nu-i fu pe plac, se strîmbă deci şi zise :

— Tu mi-ai înlesnit cumpărarea ei, şi uneori îţi sînt recunoscător, dar alteori te blestem.

— De ce, mă rog ?

— Pentru că unchiul tău, Plawicki, este cea mai plictisitoare şi cea mai insuportabilă fiinţă de pe lume, nemaivorbind de verişoara ta, care e o domnişoară foarte drăguţă, dar declină de dimineaţa pînă seara colţişorul ei drag, trecîndu-l prin toate cele şapte cazuri şi adăugînd de fiecare dată cîte o lacrimă. Tu nu prea te duci pe la ei, dar crede-mă, e nespus de agasant.

Polaniecki îl privi în albul ochilor şi-i răspunse :

— Ascultă, Maszko, eu l-am bîrfit pe unchiul meu cît am putut, dar asta nu înseamnă că trebuie să ascult cu nepăsare cînd altcineva îl vorbeşte de rău, mai ales cînd acest altcineva a făcut o afacere strașnică pe seama lui. În ce o priveşte pe domnişoara Maria, ştiu că-i pare rău de Krzemień, dar asta dovedeşte că nu e o păpuşă goală pe dinăuntru, nu e un manechin, ci o femeie cu inimă adevărată, mă înţelegi !

Se aşternu o clipă de tăcere, Maszko înţelese de minune la cine făcea aluzie Polaniecki, vorbind de păpuşa goală pe dinăuntru şi de manechin, aşa că roşaţa obrazului îi deveni cărămizie, iar buzele începură să-i tremure. Se stăpîni totuşi. Nu era deloc laş, dar pînă şi cel mai îndrăzneţ om are pe cineva cu care nu vrea să se pună rău, iar pentru Maszko acest cineva era tocmai Polaniecki.

Se mulțumi să ridice din umeri, prefăcîndu-se mirat :

— De ce te superi ? Dacă nu-ți place...

Dar Polaniecki îl întrerupse :

— Eu nu mă supăr, dar te sfătuiesc să nu uiți ce ți-am spus.

Și continuă să-l privească în ochi, iar Maszko se gîndi : „Dacă ții neapărat să faci scandal, n-ai decît !"

— N-o să uit ce mi-ai spus, răspunse, dar îți dau și eu un sfat : nu-ți permite să vorbești cu mine pe tonul ăsta, pentru că s-ar putea să țin minte și să-ți cer socoteală.

— Ce dracu ! sări Bukacki. Ce v-a găsit ? !

Polaniecki însă, care i-o cocea de mult lui Maszko, ar fi împins negreșit lucrurile pînă la ultimele consecințe, dacă în încăpere n-ar fi dat buzna tocmai atunci slujitorul doamnei Emilia :

— Domnule, vă rog, îngăimă gîfîind, domnișoara moare !

Polaniecki păli și, luîndu-și pălăria, se repezi la ușă. Urmă o tăcere îndelungată, surdă, pe care o întrerupse Maszko :

— Am uitat, se scuză, că trebuia să-l cruț...

Waskowski își acoperi ochii cu palmele și începu să se roage.

Într-un tîrziu, înălță capul și zise :

— Numai Dumnezeu a cetluit moartea, și numai el poate s-o oprească !

După un sfert de oră, Bigiel primi un bilet de la soția lui, în care scria : „Criza a trecut !"

XVIII

Polaniecki grăbea spre doamna Emilia, temîndu-se că n-o va mai găsi pe Litka în viață ; slujitorul îi spuse pe drum că fetița era în convulsii și agoniza. Cînd ajunse,

însăşi doamna Emilia alergă în întîmpinarea lui şi-i spuse dintr-o răsuflare :

— E mai bine ! e mai bine !

— Medicul a venit ?

— A venit.

— Şi copila ?

— Doarme.

Pe chipul doamnei Emilia, resturi de spaimă se luptau cu speranţa şi bucuria. Polaniecki băgă de seamă că buzele îi erau aproape albe, ochii uscaţi şi înroşiţi, şi obrajii cărămizii. Era obosită de moarte, întrucît nu dormise de douăzeci şi patru de ore.

Totuşi medicul, un tînăr energic, considera că deocamdată primejdia trecuse. Doamna Emilia se bucura mai ales de ce-i spuse de faţă cu Polaniecki :

— Nu trebuie să mai aibă o nouă criză, şi o să ne străduim să nu mai aibă !

Exista în aceste cuvinte o mîngîiere reală, deoarece arătau că medicul însuşi credea în posibilitatea evitării unei noi crize, dar ele conţineau şi avertismentul că următoarea criză poate fi fatală. Doamna Emilia se agăţa acum de orice speranţă, aşa cum un om care se prăbuşeşte într-o prăpastie se agaţă de ramurile copacilor ce cresc pe marginea ei.

— N-o să mai aibă ! n-o să îngăduim ! repetă febril strîngînd mîna medicului.

Polaniecki îl privi atent în ochi, vrînd să citească în ei dacă o spune numai ca s-o liniştească pe biata mamă, sau aşa îi dicta experienţa profesională, după care îl încercă :

— Domnul doctor, stai lîngă bolnavă azi, nu ?

— Nu e nevoie, răspunse medicul. Copila este epuizată şi probabil că va dormi mult şi adînc. Vin mîine, pentru astăzi sînt pe deplin liniştit.

Apoi se adresă doamnei Emilia :

— Ar fi bine să vă odihniți și dumneavoastră. Acum orice pericol a trecut, iar bolnava nu trebuie să vadă pe fața dumneavoastră oboseala și neliniștea, pentru că ar putea să se sperie, și e prea slăbită pentru asta.

— N-am putut să adorm, spuse doamna Emilia.

Medicul își pironi asupra ei ochii albaștri și, privind-o cu anume încordare, îi spuse rar :

— Vă culcați peste o oră și adormiți imediat. O să dormiți neîntrerupt între șase și opt ore. Să zicem opt... Mîine vă veți simți puternică și odihnită. Iar acum, noapte bună !

— Și picăturile, în caz că se trezește Litka ?

— O să i le dea altcineva. Dumneavoastră trebuie să dormiți. Noapte bună !

Și începu să-și ia rămas bun. Polaniecki vru să se ducă după el, ca să-l întrebe între patru ochi despre Litka, se gîndi totuși că o discuție mai lungă pe această temă ar putea-o neliniști pe doamna Emilia, așa că preferă s-o lase baltă, făgăduindu-și, în schimb, că a doua zi se va duce acasă la medic și se va lămuri.

Cînd rămase singur cu doamna Emilia, o îndemnă :

— Hai, doamnă, fă ce-ți spune medicul. Trebuie să te odihnești. Chiar acum mă duc în camera Litkăi și nu mă mișc de acolo toată noaptea.

Gîndurile ei însă erau alături de copila bolnavă, așa că în loc să-i răspundă, îl întrebă :

— Știi că după criză, înainte de a adormi, a întrebat de dumneata de cîteva ori ?... și de Marynia. A adormit întrebîndu-mă : „Unde-i domnul Stach ?"

— Pisicuța mea iubită ! Veneam și așa, după ce mîncam. Am alergat ca un nebun. Cînd a început criza ?

— Înainte de amiază. De dimineață a fost cam tristă, parcă presimțea ceva. Dumneata știi că mie îmi spune totdeauna că n-are nimic, dar pesemne că nu se simțea bine, pentru că înainte de a începe criza, s-a așezat lîngă mine și m-a rugat s-o țin de mînă. Iar ieri, am uitat

să-ţi spun, mi-a pun nişte întrebări ciudate : dacă-i adevărat că unui copil bolnav i se împlineşte orice dorinţă ? Eu i-am răspuns că aşa este, numai să nu vrea ceva ce nu poate fi îndeplinit. Se gîndea ea la ceva, fiindcă seara, cînd a venit Marynia pentru o clipă, ne-a întrebat pe amîndouă acelaşi lucru. S-a culcat veselă, dar azi de dimineaţă s-a plîns că se înăbuşe. Ce noroc că trimisesem după medic înainte de criză, aşa că a venit imediat.

— Norocul cel mai mare este că a plecat atît de sigur că atacul nu se va repeta. Nu am nici o îndoială că asta e convingerea lui, răspunse Polaniecki.

Doamna Emilia îşi ridică privirile spre tavan :

— Dumnezeu e atît de milostiv ! atît de bun, că..?

Oricît încercă să se stăpînească, izbucni în hohote de plîns ; în sufletul ei, bucuria luase locul spaimei înăbuşite şi al disperării care se topeau în şiroaiele de lacrimi. În firea-i nobilă şi spiritualizată, exaltarea înnăscută spulbera mereu judecata liniştită, astfel că doamna Emilia nu-şi dădea seama niciodată de adevărata stare de lucruri. Acum, de exemplu, n-avea nici cea mai mică îndoială că boala Litkăi luase sfîrşit odată cu atacul dinainte, de acum încolo începînd o perioadă de însănătoşire totală.

Polaniecki n-avea curajul şi nici inima să-i arate o cale de mijloc între disperare şi bucurie. Simţea pentru ea o milă nemărginită şi, la un moment dat, înţelese mai limpede ca oricînd cît de profund, deşi dezinteresat, era legat de această femeie exaltată şi ideală. Dacă ar fi fost sora lui, ar fi îmbrăţişat-o şi ar fi strîns-o la piept, dar aşa se mulţumi să-i sărute mîinile slabe şi delicate şi să-i spună :

— Slavă Domnului, slavă Domnului ! Acum, scumpă doamnă, mai gîndeşte-te şi la dumneata, iar eu mă duc la Litka şi stau lîngă ea pînă cînd se trezeşte.

Şi se duse. În camera copilei era aproape întuneric, fiindcă jaluzelele erau lăsate, iar soarele apunea, aşa că numai printre crăpăturile dintre scîndurele răzbăteau cu greu

firave raze roşietice care izbuteau să lumineze încăperea şi care pieriră şi ele curînd, întrucît cerul începu să se înnoreze. Litka dormea un somn adînc. Aşezîndu-se alături, Polaniecki începu să se uite cu luare-aminte la faţa ei adormită şi în prima clipă inima i se strînse de durere. Litka era întinsă pe spate ; bietele-i mînuţe zăceau fără putere pe plapumă, ochii erau închişi, iar sub ei se arcuiau umbrele adînci ale genelor. Paloarea ei, care părea de ceară în semiîntunericul roşietic, şi buzele întredeschise, în sfîrşit, somnul adînc împrumutau chipului ei o linişte care semăna cu aceea de pe feţele morţilor. Doar mişcarea uşoară a tivului încreţit, care-i împodobea pijamaua, arăta că Litka doarme şi respiră. Avea răsuflarea calmă şi foarte regulată. Polaniecki privi multă vreme faţa bolnavei şi simţi cu toată puterea ce simţise de atîtea ori cînd se gîndea la el : anume că natura îl făcuse să fie tată, că alături de aleasa inimii, copiii puteau să fie iubirea nemăsurată a vieţii lui, scopul şi rostul existenţei lui. Mila şi dragostea pe care le simţea acum pentru Litka, un copil totuşi străin, la care ţinea ca la propria mlădiţă, îi arătau că nu greşea. „Dacă n-ar avea mamă şi mi-ar da-o mie, aş fi fericit şi aş socoti întotdeauna că am pentru ce trăi".

Mai simţea, de asemenea, că dacă ar fi putut să se tîrguiască acum cu moartea, i s-ar fi încredinţat fără ezitare, numai să răscumpere această „pisicuţă", deasupra căreia moartea părea să plutească aidoma unei păsări de pradă deasupra unui porumbel. Îl cuprinse o duioşie pe care n-o mai încercase niciodată, şi omul acesta, cu un caracter mai degrabă aspru şi iute, era gata să sărute mîinile şi căpşorul acestui copil cu cel mai mîngîietor gest, de care nu orice femeie ar fi fost în stare.

Între timp, se întunecase. În curînd intră doamna Emilia, ferind cu mîna o veioză albastră.

— Doarme ? întrebă încet, punînd veioza pe măsuţa de dincolo de căpătîiul Litkăi.

— Doarme, răspunse tot atît de încet Polaniecki.

Doamna Emilia privi cu luare-aminte la bolnavă.

— Da, uite cît de egal și liniștit respiră, continuă Polaniecki în șoaptă. Mîine se va simți mai bine și mai în putere.

— Așa-i ! răspunse mama zîmbind.

— Acum e rîndul dumitale. Du-te la culcare, altfel încep să te cert rău de tot...

Ochii ei rîdeau mereu spre el cu recunoștință. În lumina blîndă, albăstruie a veiozei, arăta ca o apariție de vis. Avea fața asemenea unui înger, și Polaniecki se gîndi fără să vrea că și ea, și Litka arată într-adevăr ca niște ființe nepămîntene, rătăcite numai din întîmplare în această lume.

— Bine, încuviință. Am să mă odihnesc și eu. Au venit Marynia Pławicka și profesorul Waskowski. Marynia vrea neapărat să rămînă.

— Cu atît mai bine. Ea o îngrijește atît de bine pe Litka... Noapte bună, doamnă.

— Noapte bună.

Polaniecki rămase iarăși singur și începu să se gîndească la domnișoara Marynia. De cînd auzise că avea s-o vadă în curînd, nu mai putea să se gîndească la altceva, iar acum își puse următoarea întrebare : în ce constă această neînțeleasă taină a naturii, în virtutea căreia el, de pildă, nu se îndrăgostise de doamna Emilia, hotărît mai frumoasă decît Marynia, probabil mai bună, mai dulce și mai aptă să iubească, ci de cealaltă, pe care o cunoștea și o respecta mult mai puțin ? De fiecare dată, la apropierea Maryniei, se stîrneau în el toate acele avînturi pe care un bărbat poate să le încerce la vederea femeii iubite, în vreme ce o făptură cu adevărat feminină, ca aceea a doamnei Emilia, nu producea nici o impresie asupra lui, de parcă era doar o pictură sau o sculptură... De ce se întîmplă așa și de ce cu cît un om are mai multă cultură, cu atît nervii lui devin mai subtili, iar

sensibilitatea mai mare și cu atît mai mare este deosebirea pe care o face între o femeie și alta ? Polaniecki nu avea alt răspuns la aceste întrebări, afară de cel pe care-l dăduse medicul acela îndrăgostit de domnișoara Krasławska : „O judec și eu cu tot atîta luciditate, numai că nu pot să-mi rup sufletul de ea". Era mai degrabă o confirmare a fenomenului decît un răspuns, pentru aflarea căruia nu mai avu timp, deoarece tocmai atunci intră Marynia.

Se salutară dînd din cap, apoi Polaniecki ridică fotoliul și-l duse lîngă patul Litkăi, făcînd-o să înțeleagă prin semne pe Marynia să se așeze. Aceasta începu să vorbească cea dintîi, mai bine-zis să șoptească :

— Acum du-te și dumneata la ceai, te așteaptă profesorul Waskowski.

— Dar doamna Emilia ?

— Nu mai putea să stea locului. A spus că i se pare și ei ciudat, dar trebuie să se culce.

— Eu știu care-i pricina. A hipnotizat-o medicul și bine a făcut. Copila se simte într-adevăr mai bine.

Domnișoara Marynia îl privi în ochi, dar el repetă :

— Da, da, e mai bine... dacă nu revine criza, și sînt speranțe să nu mai revină.

— Slavă Domnului !... Acum, du-te să bei ceaiul.

El însă prefera să stea lîngă ea și să-i vorbească în șoaptă, confidențial, așa că-i răspunse :

— Bine, mă duc, dar mai tîrziu. Să facem în așa fel, încît să te odihnești și dumneata. Am auzit că tatăl dumitale a fost bolnav. Fără îndoială, l-ai îngrijit și pe el.

— Tata s-a făcut bine, vreau neapărat s-o înlocuiesc pe Emilka. Mi-a spus că nici slujitorii n-au dormit deloc noaptea trecută, deoarece, înainte de criză, starea copilei era îngrijorătoare. Acum trebuie să stea mereu cineva lîngă Litka, trebuie să facem în așa fel ca eu, dumneata și Emilka să ne înlocuim unul pe altul.

— Foarte bine. Azi însă rămîn și eu. Dacă n-am să stau aici, am să aștept în camera alăturată, gata să vă ajut. Dumneata cînd ai aflat de criză ?

— Eu n-am știut nimic. Am venit cum vin în fiecare seară să aflu ce mai este.

— La mine a dat fuga slujitorul doamnei Emilia, cînd eram la masă. Îți imaginezi cum am alergat pînă aici ; nu eram sigur că am s-o mai găsesc în viață. E ciudat că în timpul mesei am vorbit aproape tot timpul despre Litka cu Bukacki și Waskowski, înainte de venirea lui Maszko, care ne-a anunțat că se căsătorește.

— Domnul Maszko se căsătorește ?

— Da. Vestea nu s-a aflat încă, dar nouă ne-a comunicat-o el însuși în mod solemn. Se căsătorește cu domnișoara Krasławska, o știi minte, nu ? Aceea care a fost la familia Bigiel. Domnișoara Krasławska reprezintă o partidă bună pentru Maszko...

Urmă un moment de tăcere. Domnișoara Marynia, care, neiubindu-l pe Maszko, îi respinsese cererea în căsătorie, dar care își reproșase în repetate rînduri purtarea ei față de el, presupunînd că-l dezamăgise și-l făcuse să sufere, nu putea decît să se bucure la vestea că tînărul avocat suportase lovitura atît de ușor. Cu toate acestea, rămase uimită și contrariată întrucîtva. Cînd compătimesc pe cineva, femeile vor, în primul rînd, ca acest cineva să fie cu adevărat nefericit, iar în al doilea, preferă să atenueze nenorocirea cu mîna lor ; atunci cînd se arată că poate s-o facă și altcineva, încearcă un fel de dezamăgire. Domnișoara Marynia se simțea rănită în amorul propriu de două ori. Nu credea că poate fi uitată atît de ușor, iar pe de altă parte, era nevoită să recunoască astfel că părerea ei despre Maszko, pe care-l credea un om superior, n-avea nici un temei. Pînă acum fusese ca un fel de as într-o partidă jucată împotriva lui Polaniecki, iar acum încetase să mai fie. Oricum, se simțea deci puțin umilită. E adevărat, asta n-o împiedică să-i de-

clare cu accente de sinceritate în glas lui Polaniecki că vestea îi face o mare şi profundă plăcere, dar în fond simţea şi faţă de el un fel de ciudă că i-o spusese.

De cîtăva vreme, Polaniecki se purta cu ea foarte rezervat şi nu arăta în nici un fel ce se întîmpla în sufletul lui. Nu se prefăcea excesiv de rece ; întrucît trebuiau să se întîlnească, se purta faţă de ea cu anume libertate binevoitoare, dar tocmai de aceea Marynia credea că încetase s-o iubească. Şi aşa-i firea omenească ; deşi vechea repulsie mai stăruia, luase chiar proporţii în sufletul ei, deşi dezamăgirea dintîi se transformase parcă într-un izvor din care picura amărăciunea, gîndul că aversiunea ei îl lăsa indiferent, o irita. Acum avea senzaţia că Polaniecki se bucura de eroarea ei în privinţa lui Maszko, ca şi de faptul că oricum, ea, care nu prea demult avusese posibilitatea să aleagă între el şi Maszko, acum n-o mai are, aflîndu-se într-o părăsire puţin umilitoare.

Polaniecki era departe de asemenea gînduri. Se bucura într-adevăr că Marynia avea să recunoască acum că, preferîndu-l pe Maszko, făcuse o mare greşeală, dar nici nu-i trecea prin minte să se bucure de însingurarea ei, fiindcă mai mult ca oricînd era gata să-i deschidă braţele, s-o strîngă la piept şi s-o iubească. Se străduia într-adevăr să-şi înfrîngă sentimentele cu perseverenţă, cu anume îndîrjire chiar, dar o făcea numai pentru că pierduse orice speranţă ; socotea că-şi înjoseşte onoarea de bărbat dacă-şi investeşte toate puterile sufletului şi ale inimii într-un simţămînt neîmpărtăşit. Voia, după propria expresie, „să nu se lase", şi nu se lăsa, aşa cum ştia el, dar înţelegea foarte bine că asemenea luptă macină şi vlăguieşte ; chiar dacă avea să se încheie cu o victorie, n-avea să-i aducă fericirea, ci pustiirea sufletului. Se afla însă departe de victorie. După eforturi uriaşe, ajunsese doar la aceea că iubirea lui se împletea cu amărăciunea. Asemenea ferment dizolvă într-adevăr dragostea, din simplu motiv că o otrăveşte, şi cu timpul putea să-i pună capăt.

Deocamdată însă, rezultatul era infim. Stînd acum aproape de Marynia și privindu-i fața luminată de razele palide ale veiozei, își spunea în gînd : „Dac-ar vrea !“ Gîndul acesta îl înfuria, dar vrînd să fie sincer cu el însuși, recunoștea că dacă ea ar fi fost de acord, el era gata să-i cadă la picioare în orice clipă. Așadar, rezultatul era într-adevăr infim și-l plasa la o răspîntie dificilă. Concomitent, își dădea seama că neînțelegerea dintre ei crescuse atît de mult, încît chiar dacă Marynia ar vrea să întoarcă momentele petrecute la Krzemień, amorul propriu și teama de a nu se contrazice i-ar închide gura. Relațiile dintre ei se complicaseră atît de mult, încît era mai degrabă posibil să se îndrăgostească decît să se înțeleagă.

După cele cîteva replici, între ei se instăpîni liniștea întreruptă doar de răsuflarea acestei copile bolnave și de răpăitul mohorît al ploii mărunte care izbea geamurile. Afară se lăsase o noapte umedă, de toamnă, încărcată de tristețe, apăsare, pesimism și descurajare. Tot atît de dezolantă arăta și încăperea, în ale cărei unghere întunecoase părea că pîndește moartea. Orele se scurgeau una după alta din ce în ce mai încet. Polaniecki fu năpădit brusc de presimțiri rele. Se uită la Litka și presupunerea că ea ar putea trăi i se părea pentru moment o adevărată nebunie. Zadarnică veghea ! zadarnice speranțele ! zadarnice iluziile ! Această copilă trebuie să moară ! Cu atît mai mult, cu cît este atît de scumpă, atît de dulce și atît de iubită ! După ea va urma doamna Emilia, apoi pustiul deznădejdii. Ce viață ! Uite că el, Polaniecki, nu are pe lume decît aceste două ființe care îl iubesc, pentru care reprezintă ceva, însă trebuie să le piardă ! Alături de ele, ar fi avut de ce să se agațe în viață, fără ele, nu-i mai rămîne nimic, un viitor orb, surd, de neînțeles, cu o față de idiot...

Pînă și cel mai energic om simte nevoia să iubească pe cineva. Altminteri, simte moartea înăuntrul lui, și energia lui se întoarce împotriva vieții. O asemenea clipă

venise acum și pentru Polaniecki. „La urma urmei, nu știu de ce nu mi-aș trage un glonț în cap, se gîndi, nu din cauza pierderii lor, ci a nimicniciei existenței fără ele. Dacă viața nu mai are nici un sens, nu există nici un motiv ca s-o accept, afară poate doar de curiozitatea de a vedea pînă unde ajunge".

Gîndul acesta nu se transformă însă în mintea lui într-o intenție. Semăna mai degrabă cu o zmucitură în lanțul nenorocirilor a unui om care se înfurie ; o clipă de mînie care căuta pe cineva asupra căruia să se reverse. Indignarea lui Polaniecki se întoarse dintr-o dată împotriva Maryniei. Nici el nu știa de ce i se păru deodată că tot răul care se întîmpla, se întîmpla din cauza ei ; ea adusese între ei repulsia și suferința, care mai înainte nu existau, ea aruncase parcă un bolovan în apele lor ca oglinda, și acum valurile, lărgindu-se tot mai mult, îl cuprindeau nu numai pe el, ci și pe doamna Emilia, și pe Litka. Ca un om care se conducea după rațiune, nu după umorile de moment, înțelegea șubrezenia reproșurilor de acest fel, dar nu se putea împotrivi totuși să nu-și spună că, înainte de apariția Maryniei, totul mergea mai bine, cu atît mai bine cu cît putea să considere trecutul ca pe o perioadă fericită din viața lui. Pe atunci o iubea numai pe Litka, cu un sentiment de luminoasă paternitate, care nu-i provocase și nu putea să-i provoace nici o clipă de amărăciune. Cine știe dacă vreodată, cu timpul, nu s-ar fi îndrăgostit de doamna Emilia ! E adevărat, ea nu avea față de el decît sentimente de prietenie, dar poate tocmai pentru că altele nici nu-și dorea. Nu o dată, femeile cu suflet ales renunță la orice sentimente care depășesc prietenia, ca să nu îngreuneze, să nu complice viața cuiva care ar putea să le fie drag, dar nu vrea. Atunci, în adîncul sufletului lor se instalează mîhnirea tăcută, găsindu-și alinarea și dulceața în duioșia îngăduită în limitele prieteniei.

Cunoscînd-o pe Marynia, Polaniecki îi dăruise numai-decît simțămintele lui cele mai profunde. De ce ? La ce bun ? Ca să aibă de ce să sufere. Acum, întrucît o nenorocire nu vine niciodată singură, Litka, singura rază luminoasă a vieții lui, se stingea sau putea să se stingă dintr-o clipă în alta. Polaniecki o privi iarăși și își spuse :

„Rămîi măcar tu, copila mea ! Tu nu știi cîtă nevoie avem de tine și eu, și mama ta. Ferească Dumnezeu, vai de viața noastră fără tine, făptură dragă !"

Deodată observă că ochii fetiței îl privesc.

O clipă crezu că se înșală și nu îndrăzni să se miște, dar Litka începu să zîmbească și rosti în șoaptă :

— Domnul Stach...

— Eu sînt, Lituś ! Cum te simți ?

— Bine, dar mama unde e ?

— Vine îndată. Am avut mult de furcă pînă am convins-o să se culce.

Litka întoarse capul și, văzînd-o pe domnișoara Marynia, exclamă :

— A, e mătușa Marynia !

De la o vreme, îi spunea mătușă.

Domnișoara Marynia se ridică și, luînd o sticluță de pe măsuța de toaletă, începu să-i toarne la lumina veiozei picăturile într-o linguriță ; apoi i le dădu Litkăi să le bea, iar după ce aceasta le dădu peste cap, își apăsă buzele pe fruntea ei.

Un timp se așternu tăcerea, după care fetița spuse parcă numai pentru sine :

— Nu trebuie s-o trezim pe mama.

— Nu, n-o trezește nimeni, o liniști Polaniecki. Facem cum vrei tu, Lituś.

Și începu să-i mîngîie mînuța care zăcea pe plapumă.

Iar ea se uita la ei și repeta mereu, cum își luase obiceiul :

— Domnul Stach... domnul Stach...

O clipă, păru că va adormi, dar se vede că Litka se gîndea foarte intens la ceva, deoarece își înălțase sprîncenele ; într-un tîrziu, deschise ochii și începu să se uite cînd la Polaniecki, cînd la domnișoara Marynia.

În încăpere se auzea numai răpăitul ploii pe geamuri.

— Ce ai, draga mea ? o întrebă domnișoara Marynia.

Litka își împreună mîinile și șopti abia perceptibil :

— Mătușă Marynia, vreau să te rog ceva, foarte important, dar... nu îndrăznesc...

Domnișoara Marynia își apropie fața blîndă.

— Spune, iubirea mea ! Fac tot ce vrei tu.

Atunci fetița îi luă mîna și, sărutîndu-i-o, șopti :

— Te rog să-l iubești pe domnul Stach.

În liniștea care urmă după aceste cuvinte, se auzea doar respirația grăbită a copilei ; în sfîrșit, răsună glasul calm al Maryniei :

— Bine, draga mea.

Polaniecki simți deodată că îl îneacă plînsul. Toate pieriră din ochii lui, laolaltă cu domnișoara Marynia, și nu mai văzu decît fetița care, în asemenea clipe, bolnavă și fără putere, înaintea morții, se gîndea numai la el.

Litka întrebă mai departe :

— Și ai să te căsătorești cu el ?

În lumina veiozei albăstrui, fața domnișoarei Marynia arăta foarte palidă, buzele îi tremurau, răspunse însă fără ezitare :

— Da, Lituś.

Fetița îi sărută mîna pentru a doua oară. Căpșorul ei căzu din nou pe pernă și o vreme rămase cu pleoapele coborîte ; două lacrimi i se prelinseră pe obraji.

De astă dată urmă o tăcere mai lungă. Ploaia izbea în geamuri. Polaniecki și domnișoara Marynia stăteau nemișcați, fără să se uite unul la altul, de parcă ațipiseră. Simțeau amîndoi că soarta li se hotărîse în această noapte, dar erau de-a dreptul buimăciți de cele întîmplate. Copleșiți de gînduri și simțăminte învălmășite, nici unul

dintre ei nu era în stare să-şi spună limpede ce se petrecea cu el.

În această tăcere, în această tăcere instinctivă, ca nu cumva să li se întîlnească privirile, orele începură să se scurgă una după alta. Ceasurile băturâ miezul nopţii, apoi ora unu ; aproape de două, doamna Emilia se strecură ca o umbră în încăpere.

— Doarme ? întrebă.

— Nu, mămico, răspunse Litka.

— Te simţi bine ?

— Da, mămico.

Iar cînd doamna Emilia se aşează lîngă ea, copila îi încolăci gîtul cu braţele şi, punîndu-şi căpşorul cînepiu pe pieptul ei, spuse :

— Mămico, acum ştiu şi eu că unui copil bolnav nu i se refuză nimic.

Şi o vreme se strînse la pieptul mamei în tăcere, apoi, lungind cuvintele, cum fac copiii somnoroşi sau foarte slăbiţi, zise :

— Mămico, domnul Stach n-o să mai fie trist, şi uite de ce...

Dar căpşorul începu să-i atîrne greu pe pieptul mamei, şi doamna Emilia simţi sudoarea rece care îmbrobona tîmplele şi mîinile fetiţei.

— Lituś ! o chemă încet, cu glasul înspăimîntat.

Copila începu să vorbească :

— Mă simt atît de ciudat ! atît de slăbită !...

Se vede că gîndurile începeau să i se încurce, fiindcă după o clipă continuă :

— O ! curge marea ! Ce mare uriaşă, şi noi toţi plutim pe ea ! Mamă, mamă !...

Şi se declanşă o nouă criză, înfricoşetoare, nemiloasă. Trupul fetiţei se încordă răsucit de convulsii, iar pupilele i se rostogoliră în fundul capului. Nu mai avea rost să-şi facă iluzii ; venise moartea, se simţea în lumina palidă a veiozei şi în ungherele întunecate ale camerei, în zdîrnă-

itul geamurilor izbite de ploaie şi în vîjîitul încărcat de glasuri şi de chemări spăimoase.

Polaniecki zvîcni în picioare şi alergă după medic ; după un sfert de oră, se întoarseră amîndoi, nesiguri în faţa uşii închise dacă fetiţa mai trăieşte, şi intrară numaidecît, Polaniecki înainte, urmat de medicul care repeta aceeaşi frază de cînd îl scosese din pat :

— O emoţie puternică sau spaima...

Cîţiva slujitori cu feţele somnoroase şi speriate se adunaseră la uşă şi ascultau ; în toată casa stăruia o linişte grea, de plumb.

Într-un tîrziu, o întrerupse Marynia care ieşi cea dintîi din încăperea închisă, cu faţa palidă ca ceara, şi rosti cu glas tremurător :

— Apă pentru doamna ! Domnişoara a murit !

XIX

În ultimele-i zile, toamna continua să zîmbească uneori oamenilor, cu nespusă mîhnire şi seninătate, asemenea unei femei care moare de tuberculoză. Într-o astfel de zi senină, se nimeri să fie şi înmormîntarea Litkăi. O durere mîngîietoare întrucîtva dovedeşte că cei rămaşi în viaţă continuă să gîndească şi să simtă pentru morţii lor. Ziua senină şi tristă îl predispunea pe Polaniecki, care se ocupa de înmormîntare, la o mîhnire şi mai adîncă, dar încercînd să se pună în locul Litkăi, îşi spuse că fetiţa şi-ar fi dorit tocmai o asemenea zi, aşa că se simţi mai uşurat. Nu era încă în stare să-şi măsoare intensitatea durerii. Acest moment vine mai tîrziu şi începe abia atunci cînd fiinţa iubită rămîne la cimitir, iar omul se întoarce în casa pustie. În plus, treburile înmormîntării îi absorbeau tot timpul. Viaţa înconjura cu forme convenţionale şi complica pînă şi un lucru atît de simplu, precum moartea. Polaniecki voia să-i facă Litkăi acest ultim serviciu, de

care n-avea cine să se ocupe. Toate resorturile vieții, în virtutea cărora omul gîndește, decide și acționează, fuseseră rupte în doamna Emilia de moartea copilei. Vîntul se arăta de astă dată prea înghețat pentru blana mielului. Din fericire, o durere prea mare se ucide singură, deoarece paralizează inima. Așa se întîmplase și cu doamna Emilia. Polaniecki băgă de seamă că expresia care domnea pe fața și în ochii ei era o spaimă resemnată, fără margini. Ochii rămîneau uscați și gura mută ; doar cîte un scîncet tragic, ca de copil, arăta că mintea ei nu poate cuprinde toată nenorocirea, ci se rotește în jurul amănuntelor legate de ea, se agață de ele și le poartă grija, ca și cînd fetița ar fi fost încă în viață. În încăperea transformată în cameră mortuară, Litkăi, care părea că doarme printre flori, nu-i lipsea nimic ; cu toate acestea, inima de mamă, sfîșiată de durere, se întreba mereu dacă nu mai are nevoie de ceva. Cînd cei din jur încercau s-o îndepărteze, nu se împotrivea, își pierdea însă cu totul judecata și începea să geamă, de parcă îi provocau o durere mai mare decît putea să îndure.

Polaniecki și Chwastowski, fratele soțului ei, care venise înaintea înmormîntării, se străduiră s-o scoată din încăpere, cînd se puse capacul coșciugului ; dar cînd doamna Emilia începu să-și strige fetița pe nume, îi dădură pace. În cele din urmă, procesiunea, numeroasă, se urni printre făcliile aprinse, trăgînd după ea șirul trăsurilor, precedat de preoți și cîntece mohorîte ; de la început, cortegiul fu înconjurat de mulțimea de curioși, care își satură ochii cu suferința omenească și în orașele moderne, așa cum și-i săturau în antichitate cu sîngele care curgea prin arene. Doamna Emilia, condusă de cumnatul ei, avînd alături pe Marynia, pășea în urma dricului, cu fața uscată, împietrită. Ochii ei nu mai vedeau acum decît un ampănunt lipsit de însemnătate, la care se gîndea întruna. Se întîmplase ca o șuviță cînepie din părul bogat al Litkăi să rămîie afară din coșciug. Doamna

Emilia nu-şi mai luă ochii de la ea tot drumul, spunîndu-şi mereu : „Doamne, Doamne ! i-au tăiat părul fetiţei !"

În sufletul lui Polaniecki, jalea, oboseala şi surescitarea nervoasă, pricinuită de insomnie, fură înlocuite de senzaţia unei greutăţi atît de apăsătoare, încît erau momente cînd îl încerca o dorinţă de neînvins să se întoarcă la jumătatea drumului, să se ducă acasă, să se arunce pe o canapea, să nu se mai gîndească la nimic, să nu mai vrea nimic şi să nu mai iubească pe nimeni... să nu mai simtă nimic. Totodată se mira şi de acest egoism instinctiv şi se revolta împotriva lui însuşi ; ştia totuşi că nu se va întoarce, că va sorbi paharul pînă la fund şi va merge pînă la capăt, nu pentru că aşa se cuvenea, ci pentru că durerea lui şi ataşamentul pentru Litka erau mai puternice decît egoismul său. În acelaşi timp, înţelegea că toate celelalte simţăminte se închirciseră, păliseră în el, că inima lui era pustie ; cel puţin în această clipă. În sufletul şi mintea lui, domnea un haos total, alcătuit din impresii exterioare, abia schiţate, şi observaţii înregistrate fără nici un scop şi amestecate mecanic cu părerea de rău şi durerea. Uneori privea la clădirile pe lîngă care trecea procesiunea şi le distingea culorile, alteori îi cădea sub ochi firma vreunui magazin, pe care o citea involuntar ; sau se gîndea că preoţii nu mai cîntă şi aştepta cu teamă ca melopeea de îngropăciune să înceapă iarăşi. Citeodată raţiona ca un om care, trezindu-se din somn, vrea să înţeleagă ce se petrece în jurul său : „Acestea sînt clădiri, îşi spunea, acestea sînt firme, ăsta-i mirosul de la smoala torţelor, iar acolo sus se află Litka şi ne îndreptăm spre cimitir..." Şi deodată se înălţă în el un val de jale după copila dulce şi dragă, după căpşorul scump care îi zîmbise de atitea ori. Şi-o aminti în anii de demult şi în ceasurile din urmă ; îşi aduse aminte de Reichenhall, cînd o purtase în braţe, întorcîndu-se de la Thumsee ; şi pe urmă, la ţară, la familia Bigiel şi acasă, la doamna Emilia, cînd spunea

că ar vrea să fie un lujer de mesteacăn, în sfîrşit, cînd cu cîteva clipe înaintea morţii o rugase pe Marynia să-l ia de soţ. Polaniecki nu-şi spuse de-a dreptul că Litka îl iubise ca o femeie în toată firea şi că, logodindu-l cu Marynia, făcuse un act de sacrificiu, fiindcă în realitate simţămintele inconştiente ale fetiţei nu puteau fi definite mai de aproape ; intuia totuşi foarte bine că însemnaseră ceva asemănător şi că sacrificiul avusese loc, izvorîse din acest ataşament profund, ieşit din comun, pe care copila îl nutrise faţă de el. Deoarece pierderea fiinţelor dragi se resimte îndeosebi prin durerea suportată nemijlocit, Polaniecki începu să-şi repete : „Era singurul suflet care mă iubea cu adevărat ! Acum nu mai am pe nimeni pe lume..." Şi ridicîndu-şi ochii spre coşciug, la şuviţa de păr bălai care flutura în aer, începu s-o cheme în gînd pe Lituś cu toate numele duioase cu care îi vorbise cînd era în viaţă. În cele din urmă, simţi că îl îneacă lacrimile, fiindcă asemenea chemări rămîneau fără ecou. În indiferenţa morţilor este ceva sfîşietor. Cînd fiinţa care simţea fiecare cuvînt şi fiecare privire devine indiferentă, cînd din iubitoare devine de gheaţă, din apropiată şi scumpă — solemnă şi îndepărtată, în zadar îţi mai repeţi întruna : „moartea ! moartea !" Pe lîngă toată durerea pricinuită de pierdere, simţi parcă o decepţie sfîşietoare, o nedreptate afectivă pe care ţi-o face trupul neînsufleţit, care rămîne surd la durerea şi chemările noastre. În adîncul sufletului, Polaniecki avea impresia că Litka, părăsindu-l pentru a merge în clatul morţii, îi făcuse parcă o nedreptate, devenind astfel dintr-o fiinţă apropiată, una îndepărtată, dintr-una încrezător familiară — ceva estompat, înalt, sfînt şi în acelaşi timp cu totul indiferent faţă de disperarea mamei şi însingurarea profundă a celui mai apropiat prieten. În aceste simţăminte ale lui Polaniecki era mult egoism, dar dacă n-ar exista acest egoism, care are în vedere înainte de toate propria durere şi propria părăsire, oamenii, mai ales cei care

cred în viața și fericirea de dincolo de mormînt, nu și-ar mai regreta morții.

Cortegiul ieși în fine din oraș la cîmp mai deschis, și dincolo de barieră, înaintă pe lîngă zidul cimitirului, împodobit cu ghirlande de cerșetori, imortele și brazi pentru morți. Rîndurile de preoți în cămăși albe, slujba de înmormîntare cu torțe, dricul cu coșciugul și oamenii care-l urmau se opriră la poartă, apoi o coborîră pe Litka, și Polaniecki, Bukacki, Chwastowski și Bigiel o purtară spre mormîntul tatălui ei.

Tăcerea și golul, care-i așteaptă pe oameni după fiecare înmormîntare abia cînd se întorc acasă de la mormintele proaspete, păreau că începe de astă dată de la cimitir. Ziua era senină, palidă ; din copaci, ici și colo, cădeau fără zgomot ultimele frunze îngălbenite ; cortegiul mortuar se micșoră în spațiile întinse, palide, care, presărate cu cruci, păreau fără capăt, ca și cum cimitirul se deschidea spre infinit. Copacii desfrunziți, negri, cu coroanele alcătuite din ramurele subțiri, topite parcă în lumină, monumentele funerare, cenușii și albe ca niște vedenii, frunzele ofilite care acopereau aleile drepte și lungi, toate acestea făceau într-adevăr impresia unor Cîmpii Elizee, încărcate de liniște adîncă, dar și de melancolie somnolentă, a unor „locuri reci și triste" la care visa mintea mohorîtă a lui Cezar, care aveau să primească acum încă o *animula vagula* [1].

Coșciugul se opri, în cele din urmă, lîngă groapa adîncă. Răsună sfîșietor *Requiem aeternam* [2], apoi *Anima eius* [3]. Prin haosul propriilor gînduri și impresii, prin filtrul propriei dureri, Polaniecki văzu ca în vis fața împietrită și ochii sticloși ai doamnei Emilia, lacrimile Maryniei, care îl iritară în această clipă, obrajii palizi ai lui Bukacki, în strășăturile căruia se vedea limpede că filo-

[1] Sufletel rătăcitor (lat.).
[2] Veșnica odihnă (lat.).
[3] Sufletul lui (lat.).

zofia lui de viață, care n-avea ce căuta în acest cimitir, fusese lăsată la poartă, și coșciugul cu Litka. Cînd pe capac se aruncă mîna de nisip, urmă și el exemplul celorlalți, dar cînd coșciugul fu coborît pe frînghii în mormînt și se așezau lespezile de piatră deasupra, i se urcă iarăși un nod în gît, așa că tot ce gîndise și înțelesese astăzi se preschimbă în nimicnicie. Repetă în gînd cuvintele simple : „La revedere, Lituś !“ care după aceea i se părură și ele serbede în comparație cu furtuna chinuitoare din sufletul lui, și cu asta totul se sfîrși. Alaiul de îngropăciune începu să se topească văzînd cu ochii. Polaniecki fu trezit într-un tîrziu de vîntul care se isca de departe, printre cruci. Lîngă mormînt îi văzu acum pe doamna Emilia cu Marynia, pe doamna Bigiel, pe Waskowski și pe unchiul Litkăi. Își spuse că va pleca ultimul, și așteptă, repetînd din nou : „La revedere, Lituś !“ apoi, gîndindu-se la moarte, la aceea că și el va trebui să vină în acest oraș de morminte, acest ocean în care se scurg toate gîndurile, zbaterea, simțămintele... Acum avea impresia că el și ceilalți, care stăteau lîngă mormînt sau plecau, se aflau pe o corabie ce plutește drept spre prăpastie. La viața de dincolo de moarte nu se gîndea în clipa de față.

În acest timp, se lăsa repede înserarea toamnei. Crucile deveneau tot mai palide. Bătrînul profesor și Chwastowski o conduseră pe doamna Emilia spre poarta cimitirului fără nici o împotrivire din partea ei. Polaniecki repetă încă o dată : „La revedere, fetiță dragă !“ și plecă și el.

Cînd trecu de poarta cimitirului, se gîndi :

„Ce noroc că mama e aproape inconștientă ; cît de groaznic trebuie să fie gîndul că Litka a rămas singură acolo ! Morții ne părăsesc pe noi, dar și noi îi părăsim pe ei.“

De departe văzu trăsura cu care pleca doamna Emilia și i se păru că obiceiurile înstăpînite erau revoltătoare.

El însuşi, urcîndu-se într-o birjă, încercă o senzaţie de uşurare provocată de gîndul că se sfîrşise un lucru chinuitor şi apăsător, după care avea să urmeze odihna. Acasă, propria locuinţă i se păru pustie, fără o fărîmă de veselie, dezolantă, fără speranţă ; dar cînd, la ceai, se întinse pe sofa, încercă o mulţumire fizică în timp ce se odihnea după momentele de trudă, un sentiment de uşurare şi parcă de satisfacţie că înmormîntarea se săvîrşise, şi Litka era îngropată, îl năpădi iarăşi. Îşi aminti părerea unui gînditor : „Nu-i cunosc pe criminali, cunosc numai oamenii cinstiţi, iar aceştia sînt hidoşi". În această clipă, Połaniecki se simţea respingător.

Seara, îşi aduse aminte că trebuie să se intereseze totuşi ce face doamna Emilia, pe care Marynia avea s-o ia la ea cîteva săptămîni. La plecare, văzu fotografia Litkăi pe masă şi o sărută. După un sfert de ceas, sună la uşa domnului Pławicki.

Slujitorul îi spuse că domnul ieşise, dar erau acolo, în afară de doamna Chwastowska, profesorul Waskowski şi preotul Chylak. În salonaş îl primi Marynia, prost pieptănată, cu ochii reci, aproape urîtă. În schimb, vechiul mod de a se purta cu el se schimbase cu totul, de parcă Marynia uitase cu desăvîrşire supărarea de mai înainte.

— Emilka e la mine, îi spuse în şoaptă. Nu se simte bine, dar se pare că cel puţin pricepe ce i se spune. Profesorul Waskowski e cu ea... El îi vorbeşte cu atîta suflet... Dumneata vrei s-o vezi neapărat pe Emilka ?

— Nu, domnişoară. Am venit doar să aflu ce face, şi plec numaidecît.

— Nu ştiu... poate că ea vrea să te vadă. Odihneşte-te puţin, eu mă duc să-i spun că ai venit. Litka ţinea atît de mult la dumneata, încît poate că Emilkăi îi va face plăcere să te vadă.

— Bine, încuviinţă Połaniecki.

Marynia intră în camera alăturată, dar se vede că nu putu să aducă vorba despre el imediat, deoarece Polaniecki auzi prin ușa întredeschisă glasul lui Waskowski, încărcat de accentele unei convingeri adînci și parcă de efortul de a străpunge crusta de apatie și durere.

Bătrînul profesor spunea :

— ...E ca și cînd s-ar fi dus în încăperea vecină să ia o jucărie și să se întoarcă îndată... Ea nu va mai reveni, dar te vei duce dumneata la ea. Dragă doamnă, apreciază moartea dinspre Dumnezeu, nu ca un om de pe pămînt. Copila trăiește și e fericită, deoarece, aflîndu-se în veșnicie, consideră despărțirea de dumneata ca o clipire din ochi. Litka trăiește, continuă apăsat, trăiește și e fericită. Ea crede că dumneata te duci spre ea și îți întinde brațele ; știe că în curînd vei ajunge la ea, pentru că viața și durerea sînt mai puțin decît o clipă, după care urmează veșnicia cu Litka. Imaginează-ți, scumpă doamnă, cu Litka în liniște și bucurie, fără boli și fără moarte. Lumile se vor perinda, iar voi veți fi mereu împreună...

Polaniecki se gîndi cu amărăciune :

„Bine ar fi, dacă ar fi sigur..."

Iar după o clipă :

„Dacă aș fi convins, aș avea motiv să mă duc și eu acolo. Altfel nu !"

În pofida acestui gînd, se îndreptă totuși spre camera doamnei Emília, nemaiașteptînd întoarcerea Maryniei, întrucît își spuse că dacă nu are motiv, are oricum obligația s-o facă și nu se cuvine să se arate laș în fața durerii altuia. Egoismul este doar „vată în urechi, care apără împotriva gemetelor oamenilor", și se explică prin aceea că unei dureri profunde nu poți să-i spui nimic care s-o atenueze. Polaniecki înțelegea că acesta era adevărul și se rușina să pregete, din comoditate, în loc să încerce să

ogoiască durerea mamei. Cînd intră, o văzu pe doamna Emilia stînd pe sofa ; deasupra, atîrna o lampă de perete, sub care se afla un palmier ce-şi arunca umbra peste capul nefericitei asemenea unor degete uriaşe, răschirate asupra ei. Alături de doamna Emilia şedea Waskowski şi, ţinînd-o de mînă, se uita la ea. Polaniecki îi luă mîinile şi, aplecîndu-se, le duse la gură în tăcere.

Doamna Emilia clipi din ochi, asemenea cuiva care se trezeşte din somn, apoi strigă deodată :

— Domnule Stanisław, ţii minte cînd a...

Izbucni într-un plîns cu sughiţuri, frîngîndu-şi mîinile, cu răsuflarea întretăiată, şi pieptul hohotind de suspine. În cele din urmă nu mai avu putere şi leşină. Cînd îşi veni în fire, Marynia o conduse în camera ei. Polaniecki şi Waskowski trecură în încăperea vecină cu salonaşul, unde-i reţinu Pławicki care între timp se întorsese din oraş.

— O femeie îndurerată în casă, li se plînse, poate să-ţi strice viaţa ; mi s-ar cuveni şi mie puţină linişte şi libertate, dar ce să fac, ce să fac !... Sînt silit să cobor pe planul al doilea, şi sînt gata să...

După o jumătate de oră, Marynia veni pentru o clipă şi-i anunţă că doamna Emilia se culcase la rugămintea ei ; acum era puţin mai liniştită. Polaniecki şi Waskowski începură să-şi ia rămas bun, apoi plecară.

Mergeau prin ceaţa deasă, care se ridicase noaptea din pămînt după o zi senină, aşternînd străzile şi înconjurînd felinarele cu cearcăne multicolore. Amîndoi se gîndeau la Lituś, care îşi petrecea prima noapte printre morţi, departe de mama ei. Polaniecki avea impresia că e de-a dreptul înfiorător, nu atît pentru Litka, cît pentru doamna Emilia, care se gîndea şi ea neîndoielnic la asta. Medita, de asemenea, la cuvintele lui Waskowski ; într-un tîrziu, zise :

— Am auzit ce i-ai spus... Dacă asta a ușurat-o, e foarte bine, dar, vezi dumneata, dacă ar fi vorba de o certitudine, ar trebui ca acum noi... știu și eu ?... să petrecem și să ne bucurăm că Litka a murit.

— De unde știi că nu vom petrece după moarte ?

— Spune dumneata, de unde știi că va fi așa ?

— Nu știu, cred.

Nemaiavînd ce să spună, Połaniecki îngînă ca pentru sine :

— Milă, lumina empirică, veșnicie, reîntîlnire, iar în realitate ? Copila moartă la cimitir și mama sfîșiată de durere... Fie ca moartea să nască cel puțin credința dumitale, dar ea naște și îndoiala. Fiindcă dumitale îți pare totuși rău de Litka, mie și mai mult, iar durerea mă împinge să mă întreb : de ce a murit ? ce rost are această cruzime ? Știu prea bine că sînt întrebări prostești și miliarde de oameni și le-au pus, dar asta trebuie să ne fie mîngîierea, dracu s-o ia ! Știu că nu voi afla răspunsul niciodată, dar tocmai de aceea îmi vine să scrîșnesc din dinți și să blestem... Nu înțeleg și mă revolt, asta e ! Iată rezultatul și trebuie să recunoști și dumneata că nu e cel scontat.

Waskowski răspunse și el de parcă vorbea de unul singur :

— Cristos a înviat, fiindcă a fost Dumnezeu, dar ca om a trecut și el prin moarte. Ce altceva pot face eu, un vierme neputincios, decît să preamăresc voința și înțelepciunea dumnezeiască în moarte ?

Połaniecki își pierdu răbdarea :

— Cu dumneata nu se poate vorbi.

— Alunec, ajută-mă ! îl rugă Waskowski.

Și luîndu-l pe Połaniecki de braț, se sprijini de el și continuă :

— Dragul meu, tu ai o inimă cinstită și iubitoare, ai ținut foarte mult la Litka, ai fi făcut mult pentru ea, nu-i așa ? Fă încă un lucru : crezi sau nu crezi, spune pentru ea : *Veșnică odihnă*... Dacă te gîndești că nu-i folosește la nimic, spune-ți că mai mult nu poți face pentru ea...

— Dă-mi pace, domnule ! se burzului Polaniecki.

— Într-adevăr, poate că nu-i va fi de nici un folos, dar se va bucura că n-ai uitat-o, îți va fi recunoscătoare și va dobîndi mila Domnului pentru tine.

Polaniecki își aduse aminte că Waskowski spusese, atunci cînd aflase de criza Litkăi, că viața copilei nu putea fi inutilă, iar dacă avea să se stingă, înainte de a muri trebuia să îndeplinească ce-i fusese sortit. Tocmai voia să se năpustească asupra lui Waskowski din această pricină, dar îl reținu deodată gîndul că Litka, înainte de a-și da sufletul, îl unise cu Marynia.

Și fără să vrea, își puse întrebarea : „Poate că acesta a fost rostul vieții ei ?" Se răzvrăti totuși numaidecît împotriva acestei presupuneri. Fu cuprins brusc de o furie îndîrjită împotriva Maryniei, aproape de dispreț.

— N-o vreau cu prețul acesta, se gîndi strîngînd din dinți. N-o vreau ! Destul m-am chinuit din cauza ei ! Aș da zece ca ea pe una ca Litka !

În acest timp, Waskowski, trepădînd pe lîngă el, îi spuse :

— Nu se vede nici la un pas și pietrele sînt atît de alunecoase din pricina ceții. Dacă nu erai tu, mă dam de mult de-a berbeleacul.

Polaniecki se mai potoli și răspunse :

— Vezi, domnule profesor, cine merge pe pămînt, trebuie să se uite în jos, nu în sus.

— Tu ai picioare bune, dragul meu.

— Şi ochi care văd bine chiar prin ceaţa asta care ne înconjoară. Trăim cu toţii ca într-o ceaţă, dincolo de care numai dracu' ştie ce poate să fie. Dacă cineva ar mărunţi vreascuri uscate şi le-ar arunca într-un pîrîu, spunînd că din ele vor răsări flori, mi-ar face aceeaşi impresie ca şi spusele dumitale. N-o să fie decît puţin putregai şi nimic altceva... Apa pîrîului mi-a luat la vale şi mie ceva ce credeam că o să fie o floare. Prostii !... Uite că am ajuns la dumneata, noapte bună !

Se despărţiră. Polaniecki se întoarse acasă rupt de oboseală şi, culcîndu-se, continuă să se lupte cu gîndurile, mai degrabă cu vedeniile. Mai întîi îi apăru înaintea ochilor silueta secătuită de durere a doamnei Emilia, stînd în salonaşul Maryniei sub frunzele de palmier, care atîrnau deasupra capului asemenea unei mîini ameninţătoare cu degetele răşchirate ca ghiarele unei răpitoare, umbrindu-i faţa.

— Aş putea filozofa aşa pînă mîine dimineaţă, murmură. Tot ce alcătuieşte viaţa seamănă cu această mînă care îşi trimite umbra în noi, nimic altceva ! Dacă ar mai exista şi puţină milă, această copilă n-ar fi murit. Cu ce spune Waskowski, nu saturi nici o vrabie.

Îşi aminti totuşi că Waskowski nu vorbise numai despre moarte, ci îl mai rugase să spună pentru Litka *Veşnică odihnă*. Polaniecki începu să lupte cu el însuşi. Absenţa convingerii profunde că Litka îi va auzi rugăciunea şi-i va fi de folos îi închidea gura. Pe de altă parte, se ruşina parcă să rostească nişte cuvinte care nu izvorau din adîncul credinţei, dar se ruşina şi să n-o facă. „În definitiv, ce ştiu eu ? se întrebă. Nimic. Împrejur, nu văd decît ceaţă. Probabil că nu-i va ajuta la nimic, dar e singurul lucru pe care mai pot să-l fac pentru «pisicuţa» mea, pentru copila asta scumpă care s-a gîndit la mine şi în ziua morţii".

O vreme, mai stătu în cumpănă, apoi îngenunche totuși pe pat și rosti *Veșnică odihnă.*

Rugăciunea nu-i aduse nici o mîngîiere, stîrnindu-i o jale și mai adîncă. Totodată, îi era ciudă pe Waskowski că-l adusese într-o situație în care era silit să intre în contradicție cu propriile convingeri sau, într-un fel, s-o trădeze pe Litka. Își spuse, în cele din urmă, că se zbuciumase destul și hotărî ca a doua zi să se ducă de dimineață la birou și să discute cu Bigiel orice, numai să se desprindă din cercul acesta vicios, în care se chinuia de cîteva zile.

A doua zi însă, Bigiel i-o luă înainte și veni la el acasă, vrînd probabil și el să-i ofere alte preocupări. Polaniecki se repezi cu anume lăcomie asupra problemelor curente, dar nu trecuse nici o oră și îi întrerupse Bukacki, care venea să-și ia rămas bun.

— Astăzi plec în Italia și Dumnezeu știe cînd o să mă întorc, îi vesti. Am vrut să vă spun : Rămîneți sănătoși ! Moartea acestei copile m-a impresionat mai mult decît mă așteptam...

— Și de aceea pleci ?

— Ar fi multe de spus. Vezi tu, aici, la noi, poți să susții că ești budist sau orice altceva îți place, și să crezi concomitent în... mila cuiva... și uite așa, îți duci zilele. Lucurile stau însă altfel. Realitatea ne pălmuiește în fiecare zi și ne aruncă în îndoială, griji și zbucium. Aici mereu iubești pe cîte cineva, te impresionează durerea cuiva, iar eu nu vreau asta. Mă obosește...

— Cu ce te poate ajuta Italia ?

— Cu ce mă poate ajuta ? Acolo voi avea soarele, pe care nu-l am aici ; voi avea arta, pe care n-o am aici, și care-i slăbiciunea mea ; voi avea vinul de Chianti, care-mi face bine la viroza mea de la stomac, în sfîrșit, voi avea oamenii, care nu mă interesează cîtuși de puțin ;

pot să moară cu sutele fără ca aceasta să-mi producă vreo durere. Voi admira tablouri, voi cumpăra ce-mi trebuie, îmi voi îngriji reumatismul, durerea de cap şi voi fi mai mult sau mai puţin distins, mai mult sau mai puţin sătul şi mai mult sau mai puţin un animal sănătos, ceea ce, crede-mă, este cel mai important lucru în viaţă. Aici nu pot să fiu un animal nesimţitor, pe cît aş vrea.

— Ai dreptate, Bukacki. Şi noi eram adînciţi acum în socoteli, tocmai pentru că vrem să ne cretinizăm întrucîtva şi să nu ne mai gîndim la altceva. Cînd vom ajunge la averea pe care o ai tu, nu ştiu dacă şi Bigiel, dar eu voi proceda la fel ca tine.

— Atunci, la revedere în timp şi spaţiu ! îi salută Bukacki.

După plecarea lui, Połaniecki zise :

— El are dreptate. Uite-mă pe mine, de exemplu. Ce fericit puteam să fiu dacă nu mă ataşam atîta de doamna Emilia şi de Litka. Din acest punct de vedere, noi sîntem iremediabil pierduţi şi ne ratăm viaţa de bunăvoie. Are dreptate. Aici iubeşti mereu pe cineva sau ceva. E o boală creditară... Un romantism perpetuu, un sentimentalism veşnic şi spini în inimă pentru totdeauna...

Bigiel schimbă vorba :

— Bătrînul Pławicki îţi trimite salutări. Omul acesta nu se iubeşte decît pe sine.

— Probabil că aşa este, dar el n-are nici curajul şi nici înţelepciunea să-şi spună că aşa se cuvine. Din contră. Este convins că n-ar trebui să fie aşa şi de aceea se află într-o continuă robie. Aici măcar, dacă cineva are o fire ca a lui, nu mai poate să se prefacă, chiar faţă de el însuşi, că iubeşte pe cineva sau ceva.

— Astăzi te duci la doamna Emilia ? întrebă Bigiel.

— Desigur ! Dacă ţi-aş spune, de pildă, că sînt bolnav de malarie, nu înseamnă că m-aş şi vindeca pe dată.

Într-adevăr, nu numai că se duse în ziua aceea la doamna Emilia, dar se duse de două ori, întrucît prima dată nu le găsi acasă. Întrebat unde este fiica lui, Plawicki răspunse cu resemnarea şi patosul de rigoare : „Acum eu nu mai am fiică !" Nevrînd să se mai certe cu el, deşi avea mare poftă, Połaniecki plecă şi reveni abia spre seară.

Şi de astădată îl întîmpină Marynia şi-i aduse la cunoştinţă că doamna Emilia adormise pentru prima dată de la moartea Litkăi. În timp ce vorbea, îşi lăsă puţin mîna în mîna lui. Cu tot zbuciumul gîndurilor, Połaniecki nu putu să nu observe, şi cînd o privi întrebător în ochi, văzu că obrajii Maryniei se îmbujoraseră uşor. Se aşezară unul lîngă celălalt şi începură să vorbească.

— Am fost la Powązki [1], spuse Marynia, şi i-am promis Emiliei că ne vom duce în fiecare zi.

— E bine oare pentru ea să-şi amintească zilnic de Litka şi să-şi scormonească rana ?

— Ah, durerea nu i s-a ogoit deloc ! răspunse Marynia. Poţi să-i spui să nu se ducă ? M-am gîndit şi eu că nu e bine, dar m-am convins că n-am dreptate. La Powązki a plîns foarte mult, dar s-a simţit mai bine. La întoarcere şi-a adus aminte ce i-a spus profesorul Waskowski şi s-a mai liniştit ; e singura ei mîngîiere.

— Tot e bine şi aşa, răspunse Połaniecki.

— La început nu îndrăzneam să-i amintesc de Litka, dar ea aducea mereu vorba de biata răposată. Să nu-ţi fie teamă să-i vorbeşti de ea, se pare că asta îi uşurează chinurile...

Aici domnişoara începu să povestească cu glasul şi mai scăzut, parcă nesigur :

— Îşi reproşează mereu că în ultima noapte s-a lăsat convinsă de asigurările medicului şi s-a dus să se culce.

---

[1] Cimitir la Varşovia.

îi pare rău de clipele pierdute, pe care putea să le petreacă alături de Litka, și gîndul acesta nu-i dă pace. Astăzi, cînd ne-am întors de la cimitir, m-a rugat să-i relatez cele mai mici amănunte : cum arăta, cît a dormit, dacă a luat medicamentul și dacă a vorbit cu noi ?... M-a implorat să nu uit nimic și să-i spun fiecare cuvîntel pe care l-a rostit.

— Și n-ai uitat nimic ?...

— Nu.

— ...Și cum s-a comportat ?

— A plîns, a plîns foarte mult.

Tăcură amîndoi vreme îndelungă, apoi Marynia spuse :

— Mă duc să văd ce face.

Se întoarse îndată.

— Doarme, îl anunță. Slavă Domnului !

În seara aceea Polaniecki nu izbuti s-o vadă pe doamna Emilia, care se cufundase parcă într-un somn letargic. Cînd își luă rămas bun, Marynia îi strînse iarăși mîna și-l întrebă cu umilință :

— Nu mi-o iei în nume de rău că i-am comunicat ultima dorință a Litkăi, nu-i așa ?

— În astfel de momente, răspunse Polaniecki, nu pot să mă mai gîndesc la mine. Nu mă interesează decît doamna Emilia, și dacă vorbele dumitale i-au făcut bine, îți mulțumesc.

— Atunci, pe mîine, da ?

— Pe mîine.

Polaniecki își luă rămas bun și plecă, iar în vreme ce cobora scările, se gîndi :

„Ea se consideră logodnica mea".

Nu greșea. Marynia îl socotea logodnicul ei. Nu-i fusese niciodată indiferent ; dimpotrivă, intensitatea aversiunii nu era decît măsura impresiei pe care i-o făcuse. Mai mult, în timpul bolii și al înmormîntării Litkăi, deși el descoperise înlăuntrul lui rezerve necercetate de egoism,

ei i se păruse atît de bun, încît pur și simplu nu mai găsea cu cine să-l compare. Restul împliniseră cuvintele copilei. În fond, inima ei era însetată de iubire, iar acum, de vreme ce-i făgăduise Litkăi în clipa morții să-l iubească și să-l ia de soț, socotea că nu mai putea da înapoi ; chiar dacă nu l-ar fi iubit, trebuia să-și impună să-l iubească. Polaniecki intra acum în sfera datoriilor ei, căci Marynia făcea parte din acele naturi de femei simple, deloc rare, pentru care viața și datoria înseamnă unul și același lucru ; de aceea, datoria implica în acest caz propria opțiune și perseverența în realizarea ei.

Asemenea opțiune atrage după sine dragostea, care luminează ca soarele, aprinde ca razele lui și ogoiește ca cerul senin. În acest fel viața, în loc să devină o tufă uscată de spini care înțeapă dureros, se transformă într-o floare îmbătătoare.

Această domnișoară de la țară, cu gînduri curate și sentimente simple și delicate, era înzestrată cum nu se poate mai bine pentru viață și fericire.

Din acest motiv, după plecarea lui Polaniecki, gîndindu-se la el, nu-l mai numea altfel decît „domnul Stach !" Era într-adevăr „Stach" al ei.

Polaniecki, în schimb, în timp ce se culca, repetă aproape mecanic :

— Ea se consideră logodnica mea.

Moartea Litkăi și întîmplările din ultimele zile o împinseseră pe Marynia, în gîndurile și inima lui, în planuri mai depărtate, chiar foarte depărtate.

Acum începu să se gîndească din nou la ea și la viitorul lui. Brusc, întrezări o mulțime de întrebări, la care nu era în stare să răspundă, cel puțin deocamdată.

Îi era frică de ele ; simțea că acum n-are puterea și curajul să le stea împotrivă. Să înceapă iarăși viața dinainte, să se rătăcească în cercul vicios al sentimentelor, să se neliniștească și să se încordeze, să se zbată pentru

lucruri care nu-i aduceau decît amărăciune și să se ia la trîntă cu propria inimă ? Nu era bine oare să-și vadă de calcule împreună cu Bigiel, să strîngă ban peste ban, pentru ca odată să pornească, asemenea lui Bukacki, spre Italia sau spre alte meleaguri, unde este soare, artă, vin bun pentru stomac și înainte de toate oameni indiferenți, a căror fericire nu înflăcărează inima veneticului, dar nici moartea lor nu-i stoarce nici o lacrimă ?

PARTEA A DOUA

I

În vreme ce Polaniecki trecea prin aceste momente de cumpănă, afacerile Casei de comerț continuau să prospere vizibil. Datorită chibzuinței, vredniciei și exigenței lui Bigiel, problemele curente erau rezolvate întotdeauna cu aceeași precizie care excludea posibilitatea oricăror dezamăgiri, nemulțumiri sau reclamații din partea clienților. Reputația firmei creștea pe zi ce trece, sfera de activitate se lărgea treptat, diversificîndu-se. Polaniecki continua să lucreze, e adevărat, nu cu liniștea dinainte, dar, oricum, nu mai puțin decît Bigiel. În fiecare zi își petrecea toată dimineața la birou și cu cît necazurile sentimentale erau mai apăsătoare, cu cît neînțelegerile cu Marynia, după venirea acesteia la Varșovia, deveneau mai profunde, cu atît îi creștea și rîvna cu care trudea. Munca lui, cel mai adesea dificilă, necesitînd cîteodată o gîndire destul de încordată, dar neavînd nici o legătură cu ceea ce-l durea și neavînd cum să-i producă nici un fel de necazuri, îi deveni în cele din urmă limanul, unde se ascundea de furtună. Începu să-i placă. „Aici știu cel puțin ce fac și spre ce tind, îi spuse lui Bigiel. Aici lucrurile sînt foarte clare : dacă nu-mi găsesc fericirea, găsesc cel puțin acea lărgire a orizonturilor și libertatea pe care ți-o dă banul ; cu atît mai bine pentru mine, dacă nu-mi trebuie mai mult". Ulti-

mele evenimente îi confirmară aceste concluzii. E adevărat, cît privește sentimentele, avea numai necazuri. Acest fel de semănătură dădea recolte amare, în timp ce singurele succese realizate, care, orice s-ar zice, îl apărau și-l întăreau în această perioadă presărată de nenorociri, i le prilejuia Casa de comerț. Polaniecki însuși se mira întrucîtva că lucrurile stau așa, dar se înșela. Simțea pe propria piele îngustimea mulțumirii pe care i-o oferea firma, dar își spunea totodată că, de vreme ce nu se poate altfel, trebuie și este mai sigur să nu-și dorească mai mult deoarece tot e mai bine să fii numai un comerciant, căruia îi merge din plin, decît un romantic încercat de tot felul de dezamăgiri. În consecință, mai ales după moartea Litkăi, decise să-și înăbușe toate pornirile care nu-și aflau ecou în realitatea din jur și care nu puteau să-i aducă decît supărări. Firește, Bigiel nu putea fi decît bucuros de această stare de spirit a asociatului său, care aducea firmei numai foloase.

Totuși, Polaniecki nu putea deveni în cîteva săptămîni un om cu totul indiferent față de tot ce-i încătușase nu prea demult inima. Prin urmare, din cînd în cînd se ducea la mormîntul Litkăi, a cărei lespede începeau s-o acopere dimineața brumele iernii. La cimitir, se întîlni de două ori cu doamna Emilia și Marynia. O dată le duse în oraș și atunci doamna Emilia îi mulțumi pentru că-și aducea aminte de Litka. Polaniecki băgă de seamă că era relativ liniștită și-i înțelese această liniște abia la despărțire, cînd ea îi spuse : „Mă gîndesc mereu că trăind în veșnicie, socotește că sîntem departe una de alta numai cît ai clipi din ochi, și dumneata nici nu știi ce mare mîngîiere înseamnă asta ; cel puțin nu-mi mai duce dorul". Polaniecki se gîndi : „De știut, ce-i drept, nu știu !" Totuși convingerea cu care vorbea doamna Emilia îl izbi : „Dacă sînt numai niște iluzii, gîndi iarăși, apoi sînt iluzii dătătoare de putere, de vreme ce și dintr-o groapă de mormînt sînt în stare să scoată seve pentru viață..."

De altfel, cînd se întîlniră și vorbiră prima dată după înmormîntare, Marynia îi confirmă lui Polaniecki că doamna Emilia trăia acum numai cu acest gînd care-i atenua regretele. Zile întregi nu vorbea cu Marynia decît despre asta, repetînd întruna cu îndărătnicie că moartea, considerată dinspre Dumnezeu, reprezintă doar o despărțire de o clipă ; această încăpățînare începea s-o neliniștească pe Marynia.

— Vorbește despre Litka, sfîrși domnișoara Pławicka, de parcă fetița n-ar fi moartă și ar trebui s-o vadă mîine.

— E spre norocul ei, o liniști Polaniecki. Waskowski i-a făcut un mare serviciu. Asemenea cucui nu doare.

— Bine, dar ea are dreptate, pentru că așa și este...

— N-o să te contrazic.

Marynia era într-adevăr neliniștită de îndărătnicia cu care doamna Emilia revenea mereu la gîndul ei ; pe de altă parte, ea însăși avea aceeași părere despre moarte, așa că umbra de sceptisim perceptibil în cuvintele lui Polaniecki o contrarie puțin, făcînd-o să sufere.

Nevrînd să se trădeze, schimbă vorba.

— Am mărit fotografia Litkăi, spuse. Ieri am primit trei exemplare. Unul am să-l dau Emiliei. Înainte mă temeam că va fi prea impresionată, dar acum cred că se poate, îi va face chiar bine.

Spunînd acestea, se ridică și se apropie de polițele cu cărți, unde se aflau fotografiile învelite în foiță, apoi se așeză alături de Polaniecki, lîngă măsuță, și începu să le despacheteze.

— Emilia mi-a povestit, spuse, discuția voastră cu fetița înainte de a muri, atunci cînd Litka a spus că ar dori să fiți toți trei niște mesteceni și să creșteți alături. Ți-aduci aminte ?

— Da, s-a mirat că arborii trăiesc atît de mult, apoi s-a gîndit ce-ar vrea să fie și i-a plăcut mai mult mesteacănul.

— Întocmai, iar dumneata i-ai spus că ai vrea să creşti pe aproape... De aceea, în jurul fotografiilor, pe *passe-partout*, am vrut să pictez nişte mesteceni. Uite, aici, am început, dar nu-mi place cum iese, mai întîi fiindcă n-am mai ţinut pensula în mînă de multă vreme, iar în al doilea, nu mă pricep să pictez din memorie.

Spunînd acestea, scoase o fotografie şi-i arătă lui Polaniecki mestecenii pictaţi cu acuarele, iar pentru că era puţin mioapă, se aplecă atît de mult, încît o clipă tîmplele aproape că li se atinseră.

Pentru Polaniecki însă nu mai era Marynia aceea de demult, la care visa cînd se întorcea seara de la doamna Emilia şi care-i umplea pe atunci sufletul. Vremea aceea trecuse. Gîndurile lui se depărtaseră între timp în altă direcţie. Marynia, în schimb, nu încetase să fie tipul de femeie care acţiona foarte mult asupra lui, aşa că acum, cînd capetele li se apropiară şi-i cuprinse dintr-o privire faţa mută, obrajii puţin îmbujoraţi şi silueta aplecată deasupra fotografiei, resimţi cu o putere egală atracţia de altădată, şi sîngele îi grăbi spre creier, stîrnindu-i gîndurile.

„Sînt curios cum ar reacţiona, se întrebă, dacă i-aş săruta acum ochii şi gura ?"

Simţi o clipă dorinţa s-o facă, chiar dacă astfel avea s-o jignească de moarte pe Marynia. Pentru că-l respinsese atîta vreme, pentru neliniştea, grijile şi zbuciumul lui, şi-ar fi dorit acum o asemenea răsplată şi răzbunare totodată.

În acest timp, Marynia, uitîndu-se la mestecenii pictaţi, urmă :

— Acum mi se pare chiar mai rău decît ieri. Din nenorocire, copacii nu mai au frunze şi n-o să găsesc nici un model.

— N-ai dreptate, i se împotriva Polaniecki, grupul de copaci nu e rău deloc. Numai că, dacă aceşti mesteceni

trebuie să ne reprezinte pe doamna Emilia, pe Litka și pe mine, de ce ai pictat patru copaci ?

— Al patrulea sînt eu, răspunse Marynia încurcată. Aș vrea și eu să cresc nu prea departe...

Polaniecki o privi atent, dar ea, învelind fotografiile la loc, începu să vorbească, de parcă se grăbea :

— Mă leagă atîtea lucruri de amintirea acestei fetițe... În ultima vreme am fost aproape mereu cu ea și cu Emilka... Emilka este astăzi pentru mine una dintre cele mai apropiate ființe de pe lume... Mă socoteam și eu de-ai casei, ca și dumneata... Nu știu cum s-o spun mai bine... Am fost patru, iar acum am rămas numai trei inși legați prin Litka... Fiindcă ea ne unea. Cînd mă gîndesc la ea, mă gîndesc în același timp la Emilka și la dumneata... De aceea m-am hotărît să pictez patru mesteceni... Sînt trei fotografii : una pentru Emilka, una pentru mine și una pentru dumneata.

— Mulțumesc, domnișoară, răspunse Polaniecki, întinzîndu-i mîna.

Marynia i-o strînse și ea din toată inima și spuse :

— În amintirea ei se cuvine să uităm de vechile supărări.

— Asta s-a și întîmplat, răspunse Polaniecki, iar în ceea ce mă privește, eu mi-am dorit-o cu mult înainte de moartea Litkăi.

— De atunci începe și vina mea, pentru care te rog să mă ierți.

Și îi dădu iarăși mîna. Polaniecki stătu o clipă la îndoială dacă trebuie să i-o sărute, dar n-o făcu, mulțumindu-se să întrebe :

— Așadar pace ?

— Și prietenie ! adăugă Marynia.

— Și prietenie.

În ochii ei se răsfrîngea o bucurie calmă, profundă, care-i așternea pe față o lumină blîndă. Iradia acum atîta bunătate și încredere, încît Polaniecki își aminti fără să

vrea de Marynia de altădată pe care o văzuse la Krzemień, cînd şedea pe veranda dinspre grădină, învăluită de razele soarelui care apunea.

Dar după moartea Litkăi se afla într-o dispoziţie care-l făcea să socotească asemenea amintiri nevrednice de sine, aşa că se ridică şi începu să-şi ia la revedere.

— Nu vrei să rămîi la noi toată seara ? îl întrebă Marynia.

— Nu, domnişoară, trebuie să mă întorc acasă.

— Îi spun Emiliei că pleci, zise, îndreptîndu-se spre uşa camerei alăturate.

— Acum cred că se roagă sau se gîndeşte la Litka, altfel ar fi venit şi ea aici. N-o mai deranja, domnişoară, şi aşa mîine tot vin iarăşi.

Marynia se apropie de el şi-i spuse privindu-l în ochi cu mare bucurie :

— Şi mîine, şi în celelalte zile, nu ? Să nu uiţi că pentru noi eşti acum „domnul Stach".

Era pentru a doua oară de la moartea Litkăi cînd Marynia îl numise astfel, încît, în drum spre casă, Połaniecki se gîndi :

„Atitudinea ei faţă de mine este complet schimbată. Ea se simte legată de mine, pentru că i-a promis copilei ; e gata să se îndrăgostească de mine, nu-şi va îngădui să nu mă iubească... Asemenea femei sînt destule la noi."

Şi începu să se înfurie :

„Cunosc asemenea femei cu inima rece, dar exaltate, cu capul doldora de principii. Totul pentru principii, totul din datorie, nimic pornit din inimă ! Aş putea să mor la picioarele ei şi să nu dobîndesc nimic ; abia cînd datoria îi impune să mă iubească, mă va iubi cu adevărat".

Se vede că Połaniecki se obişnuise în peregrinările lui prin străinătate cu alt gen de femei, oricum despre acestea citise prin cărţi. Dar pentru că avea şi puţin bun-simţ, judecata dreaptă îi cuvîntă astfel :

„Ascultă, Polaniecki, tocmai de aceea sînt femei alese, foarte sigure, pe care poți conta și pe care poți să-ți sprijini viața. Ai înnebunit ? Tu voiai o soție, nu o efemeră aventură amoroasă".

Polaniecki nu încetă să se burzuluiască și-i răspunse bunului-simț :

„Dacă e să fiu iubit, vreau să fiu iubit pentru ceea ce reprezint eu".

Bunul-simț mai încercă să-i explice că n-are importanță cum începe dragostea, întrucît ulterior n-are cum să fie iubit altfel decît pentru el însuși, iar în acest caz, după truda și supărările trecute, era un lucru natural și aproape o minune, de-a dreptul providențial, că intervenise ceva care înlăturase toate piedicile. Polaniecki nu se lăsă convins.

Bunului-simț îi veni în ajutor și atracția, predilecția pentru Marynia, în virtutea căreia resimțea farmecul ei mai mult decît pe al oricărei alte femei. Această atracție glăsui la rîndu-i :

„Nu știu dacă o iubești sau nu, asta nu mai are importanță, dar azi cînd și-a apropiat umărul și fața de tine, mai că nu ți-ai ieșit din piele. De ce nu te cuprind asemenea fiori cînd stai lîngă altă femeie ? Vezi și tu cît de mare este deosebirea !"

Dar Polaniecki răspunse :

„Ce mai, e o femeie alcătuită numai din datorie !..."

Și iarăși îi trecu prin minte : „Pune mîna pe ea de vreme ce o preferi altora. Bărbații se căsătoresc totuși, ți-a venit și ție vremea. Ce vrei să mai cauți ? Vreo dragoste de care tu să rîzi cel dintîi... Iubirea ta s-a stins, mă rog, dar a rămas atracția și convingerea că e o femeie cinstită și de nădejde".

„Așa-i, urmă, dar iubirea, prostească sau înțeleaptă, naște voința care mie îmi lipsește acum, de vreme ce ezit, iar înainte nu ezitam. În al doilea rînd, trebuie să cumpănesc, ce este preferabil : domnișoara Plawicka ori, pe

de altă parte, acel *are* și *trebuie* la un loc cu firma Bigiel și Polaniecki. Banul dă puterea și libertatea, de care poți să profiți mai ușor cînd nu porți nici o povară pe umeri și în inimă".

Pradă acestor gînduri, ajunse acasă și se culcă. Noaptea visă mestecenii de pe colină, ochii albaștri liniștiți și fruntea umbrită de părul negru, care iradia căldură.

II

Cîteva zile mai tîrziu, într-o dimineață, înainte de a pleca la birou, veni Maszko la el.

— Vin la tine din două motive, glăsui, dar încep cu cel bănesc, ca să-ți las libertatea de a spune : „Da sau nu".

— Dragul meu, problemele bănești le rezolv la birou, așa că începe cu celălalt.

— E o chestiune particulară. Știi că mă căsătoresc și am nevoie de bani. Am la cheltuieli cîte fire de păr în cap, iar rate de plătit cu nemiluita. Se aprpoie termenul cînd trebuie să-ți plătesc prima rată de la polița aceea pe care am cumpărat-o de la tine. Nu poți să amîni termenul cu un trimestru ?

— Voi fi sincer cu tine, răspunse Polaniecki, pot, dar nu vreau.

— Atunci sînt și eu la fel de sincer și te întreb : ce-ai să faci dacă nu-ți dau banii ?

— Și asta se poate întîmpla, replică Polaniecki, dar în acest caz mă socotești mai prost decît sînt, fiindcă știu că vei plăti.

— De unde această siguranță ?

— Căsătorindu-te cu o fată bogată, nu poți să te compromiți, arătîndu-te nesolvabil. Din pămînt ai să scoți și ai să-mi dai banii.

— Dintr-o găleată goală, nici Solomon nu toarnă apă.

— Pentru că n-a luat lecții de la tine. Dragul meu, nu ne aude nimeni, deci pot să-ți spun că toată viața tu n-ai făcut decît asta.

— Așadar, ești sigur că voi achita rata ?

— Da.

— Ai dreptate. Ți-am cerut să fii politicos, și nu am acest drept. Numai că am obosit și eu... Ia de ici, astupă dincolo... să trăiești mereu în asemenea vîltoare, e peste puterile omenești... Mă îndrept și eu spre un liman. Peste două luni, situația va fi alta, dar deocamdată folosesc ultimele lopeți de combustibil... Nu poți, mă rog !... La Krzemień, e o sfoară de pădure, o s-o tai și o să plătesc, de vreme ce altfel nu se poate.

— Ce pădure mai e la Krzemień ! Bătrînul Pławicki a tăiat cît a putut.

— Mai e o pădure de stejari dincolo de conac, spre Niedzialków.

— Adevărat. Este.

— Știu că tu și cu Bigiel vă ocupați și de asemenea treburi. Cumpărați pădurea asta de la mine. Voi puteți să ieșiți în cîștig, iar pe mine mă scutiți să mai caut cumpărător.

— Trebuie să vorbesc cu Bigiel.

— Așadar, nu mă refuzi ?

— Nu. Dacă o dai ieftin, aș putea s-o iau și singur..: Dar în astfel de situații, trebuie să pui la socoteală cîștigul și pierderile posibile. Aș vrea să cunosc și condițiile tale. Fă-ți și tu socotelile. Trimite-mi devizul, cîtă pădure este, ce fel de copaci... Eu nu-mi mai aduc aminte.

— Ți-l trimit peste o oră.

— În acest caz, diseară îți dau răspunsul.

— Te avertizez însă, cu o singură condiție : n-ai dreptul să tai stejarii decît peste două luni.

— De ce ?

— Pentru că proprietatea Krzemień pierde foarte mult fără această podoabă a naturii, așa că după nuntă am să-ți propun să mi-o vinzi înapoi, firește, cu cîștigul corespunzător.

— O să vedem.

— Afară de asta, la Krzemień mai am și marnă. Chiar tu mi-ai pomenit de ea, ții minte ? Plawicki credea că e vorba de milioane, dar se înșela ; în mîna unor oameni pricepuți, poate fi totuși o afacere nu prea rea. Gîndiți-vă și la asta, v-aș primi și pe voi în combinație.

— Dacă afacerea se arată promițătoare ; firma noastră de aceea-i făcută.

— Bine, o să vorbim mai tîrziu, acum să revenim la pădure. Rămîne stabilit așa, în locul ratei care ți se cuvine, eu am să-ți dau pădurea sau o parte din ea, în funcție de evaluare ; într-un fel, ți-o dau ca zălog, iar tu te obligi să nu tai stejarii pînă la sfîrșitul trimestrului următor.

— Asta pot s-o fac, acceptă Połaniecki. Evident însă, vor mai interveni unele lucruri, căratul lemnului la gară și altele, despre care vom vorbi cînd vom semna contractul, dacă ne vom înțelege.

— Deci, cel puțin de o greutate am scăpat ! se bucură Maszko ștergîndu-și fruntea cu mîna. Închipuiește-ți că trebuie să rezolv zece-cincisprezece treburi de acest fel în fiecare zi, fără să mai pun la socoteală discuțiile despre afaceri cu doamna Krasławska, mai dificile decît toate celelalte, și curtea pe care i-o fac logodnicei...

Maszko se opri un timp, dar dădu din mînă și adăugă :

— Care nu-i deloc ușoară...

Połaniecki îl privi cu mirare. În purtarea lui Maszko, un om care se arăta de fiecare dată atît de grijuliu cu bunele maniere, asemenea abateri erau de neimaginat.

Tînărul avocat continuă :

— Dar să lăsăm asta. Ții minte că, înainte de a muri Litka, era cît pe ce să ne certăm... Nu m-am gîndit că o iubeai atît de mult pe această fetiță, că erai îngrijorat,

surescitat, și m-am purtat grosolan... A fost numai vina mea, așa că te rog să mă scuzi.

— Am și uitat de asta, răspunse Polaniecki.

— Ți-am adus aminte, pentru că vreau să te rog să-mi faci un serviciu. Uite care-i situația : eu n-am prieteni, iar rude, sau nu am, sau dacă am, nu merită să mă laud cu ele. Acum sînt nevoit să-mi caut cavaleri de onoare și, pe viul Dumnezeu, nu prea știu cui să mă adresez... Știi și tu că m-am ocupat de interesele multor tineri din lumea bună... Dar să mă rog de cea dintîi paiață pe care o întîlnesc numai pentru că are un titlu, nu merge și nu vreau. Mi-aș dori niște oameni cumsecade și, ți-o spun deschis, niște nume mai de vază... Logodnica mea și mama ei sînt foarte atente cu astfel de amănunte, așadar... n-ai vrea să-mi fii cavaler de onoare ?

— Dacă împrejurările ar fi altele, nu te-aș refuza. Uite cum stau lucrurile : nu port panglică neagră la pălărie și nici albă la reverul surtucului, deci nu pot să pretind că sînt în doliu, dar îți dau cuvîntul meu că sufletul mi-e cernit mai mult decît dacă mi-ar fi murit propriul copil...

— Ai dreptate, nu m-am gîndit la asta, recunoscu Maszko. Iartă-mă.

Polaniecki fu impresionat de cuvintele lui.

— Dar dacă ții foarte mult... dacă n-ai să găsești pe altcineva, fie cum vrei, însă îți spun sincer că după înmormîntarea asta, îmi va fi foarte greu să vin la nuntă.

Polaniecki nu spuse într-adevăr : „la astfel de nuntă", dar Maszko îi ghici gîndul.

— În plus, continuă Polaniecki, mai e încă o împrejurare care... Cred că ai auzit și tu că a existat un biet medic care a iubit-o foarte mult pe logodnica ta. Sigur, era liberă să nu-i împărtășească dragostea și nimeni nu poate să-i reproșeze nimic din această pricină, dar nefericitul acela a plecat unde a înțărcat dracul copiii, și l-a luat aghiuță... Pricepi ? Eu am fost prieten cu el, mi-a mărturisit nenorocirea lui și a plîns la pieptul meu, în-

telegi ?... În aceste condiții, să-ți fiu ție cavaler de onoare, spune și tu...

— A murit într-adevăr din cauza iubirii pentru logodnica mea ?

— Tu n-ai auzit nimic ?

— Nu numai că n-am auzit, dar nici nu-mi vine să-mi cred urechilor...

— Știi ce, Maszko, căsătoria schimbă omul, dar văd că și logodna face la fel. Pur și simplu nu te mai recunosc.

— Pentru că sînt atît de obosit, încît abia îmi mai trag sufletul, iar în asemenea împrejurări se leapădă masca.

— Ce înțelegi prin asta ?

— Înțeleg că există două categorii de oameni : unii care nu-și fac probleme din nimic și se poartă de fiecare dată cum le dictează împrejurările, și alții care au un fel de sistem de prescripții pe care îl respectă cu consecvență. Eu fac parte dintre cei din urmă. M-am obișnuit să păstrez aparențele și, mai mult, m-am obișnuit atît de mult cu ele, încît au devenit a doua mea natură. Dar cînd, de pildă, călătorești singur pe o căldură toridă, poți să fii oricît de *comme il faut*, vine un moment cînd îți deschei nu numai surtucul, ci și jiletca. Eu mă aflu într-un astfel de moment, așa că mă deschei.

— Asta înseamnă ?

— Asta înseamnă că mă cuprinde uimirea cînd aud că cineva a putut să se îndrăgostească de moarte de logodnica mea, care este, cum m-ai făcut să înțeleg la supărare, rece, țeapănă și atît de mecanică în mișcări, cuvinte și în gînduri, de parcă ar fi întoarsă cu cheia. Toate astea sînt adevărate și eu nu le pot nega. Nu vreau să mă consideri mai josnic decît sînt. N-o iubesc, și căsnicia mea va fi tot atît de țeapănă ca și logodnica mea. Am iubit-o pe domnișoara Plawicka, e drept, care m-a respins. Pe domnișoara Kraslawska o iau pentru averea ei. Dac-ai să-mi spui că asta înseamnă josnicie, am să-ți răspund că această jos-

nicie au făcut-o sau o fac mii de oameni din așa-zisa lume bună, cu care dai mîna și care, dacă nu-și duc viața într-o fericire continuă, nici nu suferă prea mult. Șchioapătă, dar merge... Mai tîrziu vine în ajutorul lor obișnuința, anii petrecuți împreună care statornicesc un fel de apropiere, copiii care se nasc... și merge cumva ! Majoritatea căsniciilor sînt de acest fel, întrucît cei mai mulți oameni preferă să păsească pe pămînt neted, decît să se cațere pe culmi. Ba, cîteodată, sfîrșesc mai rău decît celelalte căsătorii, de exemplu, atunci cînd femeia preferă să zboare, iar bărbatul să se tîrască, sau invers ; în asemenea cazuri nu există perspective de înțelegere. În ceea ce mă privește, am trudit ca un bou în jug. Provenind dintr-o familie decăzută, am vrut să ies la lumină, asta o recunosc. Dacă voiam să ajung un avocățel anonim și să strîng bani, poate că strîngeam și-i deschideam astfel fiului meu poarta pînă la perete spre viață. Eu însă nu-mi iubesc copiii înainte de-a veni pe lume, așa că am vrut nu numai să am eu acești bani, dar și să fiu cineva, să însemn ceva, să ocup un loc mai la vedere și să se țină cont de mine, atît cît se poate la noi, cel puțin în viața de societate. De aceea, ce-a agonisit avocatul, a înghițit *le grand seigneur*. Obrazul subțire, obligă. Iată de ce n-am bani și m-am săturat să tot astup găurile, făcîndu-le în altă parte, iată de ce o iau de soție pe domnișoara Kraslawska ; la rîndul ei, ea se căsătorește cu mine fiindcă, dacă nu în realitate, în aparență sînt sau mai degrabă mă prefac că sînt un aristocrat care se joacă de-a avocatura... Părțile sînt deci egale, nici una nu este nedreptățită, nimeni nu păcălește pe nimeni sau, dacă preferi, amîndoi ne păcălim în aceeași măsură. Asta-i adevărul, gol-goluț, iar dacă vrei, acum n-ai decît să mă disprețuiești.

— Pe Dumnezeul meu, niciodată nu te-am respectat mai mult, răspunse Polaniecki, fiindcă acum îți admir nu numai sinceritatea, ci și curajul.

— Îți primesc complimentul pentru sinceritate, dar unde vezi curajul ?

— În aceea că, avînd atît de puține iluzii în legătură cu domnișoara Krasławska, te căsătorești cu ea.

— Pentru că sînt mai mult înțelept decît prost. Am vrut bani, e adevărat, dar crezi că pentru asta m-aș fi căsătorit cu oricine îi are ? Nici vorbă, dragul meu. Eu mă căsătoresc cu domnișoara Krasławska și știu ce fac. Domnișoara Krasławska își are calitățile ei, foarte însemnate pentru amîndoi în condițiile în care ne unim viața. Domnișoara Krasławska va fi o soție rece, nu prea plăcută, acră, ba chiar și disprețuitoare în măsura în care nu se va teme de mine. În schimb, domnișoara Krasławska, la fel ca mama ei, are un respect de-a dreptul religios pentru aparențe, pentru ceea ce se cuvine sau nu, în general vorbind, pentru bunele maniere. Asta una. Mai departe, în ea nu există nici măcar un grăunte din care ar putea crește o femeie ușoară, iar viața alături de ea, oricît de neplăcută, nu se va sfîrși niciodată cu un scandal. Două la mînă. Iar în al treilea rînd, este o pedantă în toate, în cucernicie ca și în îndeplinirea obligațiilor pe care și le asumă. E într-adevăr o mare calitate. Nu voi fi fericit cu ea, dar voi putea fi liniștit : cine știe dacă asta nu e maximum ce putem pretinde de la viață. Și-ți mai spun una, dragul meu : cînd îți vei lua o soție, să te gîndești în primul rînd la liniștea viitoare. Într-o amantă, poți să cauți tot ce vrei : spirit, temperament, dispoziții poetice, sensibilitate, dar cu soția trebuie să trăiești o viață, așa că pretinde-i acel ceva pe care poți să te sprijini — principiile.

— Nu te-am crezut niciodată prost, îi spuse Polaniecki, dar văd că ai mai multă minte decît credeam.

— Fiindcă, vezi tu, femeile de la noi, cele din lumea financiară, de exemplu, sînt educate într-adevăr de romanele franțuzești, dar știi ce rezultă din asta ?

— Mai mult sau mai puțin, dar azi ești atît de convingător, încît prefer să-mi spui tu.

— Femeia ajunge să-și facă din propria persoană Dumnezeul și legea ei.

— Asta în ce o privește, dar pentru bărbat ?

— Un cameleon și o dramă.

— În lumea financiarilor, lipsită de tradiții, se întîmplă nu o dată. Acolo totul devine aparență și toaletă, sub care nu se ascunde un suflet, ci un mic animal mai mult sau mai puțin distins.

— Da, dar această lume bogată și împodobită care se distrează, îmbibată de diletantism artistic, literar și chiar religios, ține bagheta în mînă și dirijează corul.

— La noi, încă nu.

— Încă nu cu totul. De altfel, se întîmplă să existe excepții chiar în această lume și cu atît mai mult în afara ei. Da, la noi sînt altfel de femei, domnișoara Pławicka, spre exemplu. Ah, cîtă liniște, cîtă siguranță și cît farmec trebuie să aibă viața alături de una ca ea ! Din nefericire, cele ca ea nu sînt de nasul meu !

— Maszko, te-am socotit întotdeauna un om inteligent, oricum, dar nu știam că ești și un entuziast.

— Ce vrei ? Pe ea am iubit-o, iar acum mă căsătoresc cu domnișoara Krasławska.

Maszko rosti ultimele cuvinte cu anume iritare parcă, după care urmă o clipă de tăcere.

— Deci n-ai să-mi fii cavaler de onoare ? întrebă Maszko.

— Mai lasă-mă să mă gîndesc.

— Peste trei zile plec.

— Unde ?

— La Petersburg. Am niște treburi acolo. O să stau vreo două săptămîni.

— Atunci o să-ți spun cînd te întorci.

— Bine. Azi îți trimit devizul cu pădurea de stejari în trei exemplare... Numai să nu-ți plătesc rata !

— Iar eu am să-ţi comunic condiţiile mele.

Maszko îşi luă rămas bun şi ieşi ; curînd, în urma lui plecă şi Połaniecki la birou. După ce se sfătui cu Bigiel, Połaniecki hotărî să cumpere singur pădurea, dacă lucrul avea să se arate cu putinţă şi în avantajul lui. Nici el nu-şi dădea prea bine seama de ce simţea o dorinţă neînţeleasă de a se lega cumva de Krzemień. După orele de birou, se gîndi iarăşi la cele ce-i spusese Maszko despre domnişoara Pławicka. Era convins că nu se prefăcuse ; cu o femeie de acest fel viaţa putea fi nu numai sigură, ci şi plină de farmec. Sesiză totuşi că în gîndurile lui recunoaşte mai degrabă meritele tipului pe care-l reprezenta Marynia, decît ale Maryniei însăşi. Observă, de asemenea, multe alte inconsecvenţe în felul în care considera lucrurile. Se simţea parcă descurajat, furios întrucîtva că iubeşte pe cineva sau ceva, că-şi antrenează inima într-o legătură atît de încîlcită, încît i se părea dureroasă. Se revolta cînd se gîndea la această posibilitate şi îşi repeta întruna : „Nu vreau, îmi ajunge ! E o exuberanţă care aici sfîrşeşte totdeauna în anomalii şi suferinţă". În acelaşi timp însă, îi era ciudă că Marynia nu se legase de el printr-o dragoste nebunească, ci începuse să-şi deschidă inima spre el abia atunci cînd i-o dictase datoria. Pe urmă, respingînd iubirea, se mira şi el că sentimentele începeau să i se ofilească atît de uşor ; o dorise pe Marynia mult mai mult atunci cînd ea nu-l voia, decît acum cînd se arăta mai receptivă la apropierea lui. „În definitiv, se gîndi, toate astea nu duc decît la o situaţie fără ieşire, în care omul nu mai ştie nici el ce vrea şi ce să facă. Domnişoara Pławicka are mai multe calităţi decît crede ea însăşi, îşi respectă datoria, este dreaptă, calmă, frumoasă şi mă atrage, dar simt totodată că domnişoara Pławicka nu mai este pentru mine ceea ce era ; ceva s-a prăbuşit în mine".

Dar ce anume ?

„Dacă acest ceva este aptitudinea de a iubi, monologă mai departe Połaniecki, asta se întîmplă deoarece am ajuns

la concluzia că iubirea este cel mai adesea o prostie, iar iubirea excesivă întotdeauna o prostie, așa că ar trebui să fiu mulțumit, dar uite că nu sînt".

După o clipă, îi trecu prin minte că starea lui este numai un fel de slăbiciune, care urmează de obicei după o operație chirurgicală sau după o boală grea, și o viață pozitivă îi va umple cu timpul acest gol.

O viață pozitivă însemna pentru el Casa de comerț.

Cînd veni la masă, îl găsi pe Waskowski și doi slujitori care-și făceau semne din ochi, văzîndu-l pe bătrîn cum își ridică uneori furculița cu carne în sus și cade adînc pe gînduri sau discută de unul singur. De la o vreme, profesorul Waskowski vorbea mereu cu sine însuși, și încă atît de tare, încît se uitau oamenii la el pe stradă. Ochii-i albaștri priviră o clipă absenți la Polaniecki, apoi se trezi parcă din somn și spuse, încheindu-și gîndul :

— Ea zice că asta o apropie de fetiță.

— Cine zice ? întrebă Polaniecki.

— Doamna Emilia.

— Cum adică o apropie ?

— Doamna Emilia vrea să se facă soră de caritate.

Impresionant de această veste, Polaniecki tăcu. Putea să se gîndească la orice i se năzărea, să-și alunge propriile sentimente, să filozofeze despre extravaganțele nesănătoase ale întregii societăți în care trăia, în sufletul lui păstrase însă două ființe sfinte, pe Litka și pe doamna Emilia. Litka îi rămăsese doar o amintire scumpă, dar pentru doamna Emilia nutrea un simțămînt viu, frățesc și cît se poate de duios, de care nu se atingea niciodată în meditațiile sale.

De aceea, o vreme, nu fu în stare să răspundă nimic, apoi se uită cu asprime la Waskowski și-l dojeni :

— Profesore, numai dumneata o îndemni la asta. Eu nu mă amestec în misticismele și ideile dumitale de proastă calitate, dar află de la mine că îți împovărezi conștiința

cu viața ei, fiindcă ea n-are destulă putere pentru a fi soră de caritate, și într-un an de zile va muri, pricepi ?

— Dragul meu, răspunse Waskowski, mă condamni prea repede fără să mă asculți. Te-ai gîndit vreodată ce înseamnă un „bărbat drept" ?

— Cînd e vorba de cineva apropiat, îmi bat joc de asemenea expresii.

— Mie mi-a spus abia ieri, cu totul pe neașteptate, așa că am întrebat-o : „Bine, copila mea, dar o să ai destulă putere, fiindcă asta e o muncă grea ?" Mi-a zîmbit și mi-a răspuns : „Nu încercați să mă abateți din drum, fiindcă acesta este refugiul și fericirea mea. Dacă se va arăta că n-am destulă putere, nu mă vor primi, iar dacă mă vor primi și nu voi putea s-o scot la capăt, o să mă duc mai repede la Litka, de care mi-e tare dor !" Ce mai puteam să spun față de asemenea voință și simplitate ? Tu ce-ai fi făcut în locul meu ? Chiar dacă n-ar crede în tărîmul de dincolo, cine ar cuteza să-i spună că Litka nu mai există, iar o viață trăită în milă și sacrificii pentru semeni și moartea întru Cristos pot să nu ducă la Litka ? Găsește-i altă mîngîiere, dar care-i mai potrivită ? Dă-i o altă speranță, ogoește-i durerea altfel, dar cu ce ? O să te întîlnești și tu cu ea, așa că fii sincer și spune-mi : ai să încerci să-i schimbi hotărîrea ?

— Nu, răspunse Polaniecki.

Apoi adăugă :

— Numai necazuri din toate părțile.

— Un singur lucru ar mai fi posibil, continuă Waskowski. În locul surorilor de caritate, a căror muncă este peste puterile ei, s-o îndemnăm să-și aleagă un ordin contemplativ. Există unele în care biata fărîmă omenească se confundă atît de mult cu Dumnezeu, încît încetează să mai aibă o viață personală, așadar încetează să mai sufere...

Polaniecki dădu din mînă.

— Eu nu mă pricep la astfel de lucruri, spuse fără menajamente, și nu mă amestec.

— Se întîmplă să am la mine o cărticică italiană despre călugăriţele nazaretene [1], spuse Waskowski, descheindu-şi surtucul. Nu mai ştiu pe unde am rătăcit-o... Cînd am plecat de acasă, am pus-o undeva.

— Ce-mi pasă mie de nazaretenele dumitale ?

Dar Waskowski, după ce-şi descheie surtucul, căută mai departe, descheindu-se şi la jiletcă, apoi căzu pe gînduri şi întrebă :

— Ce căutam ? Aha, ştiu, cărticica aceea italiană. Peste cîteva zile plec la Roma, pentru multă vreme, pentru foarte multă vreme. Ţii minte, ţi-am spus odată că acolo se află tinda spre altă lume. Mi-a venit şi mie timpul să intru în această tindă. Aş îndemna-o pe Emilka să meargă şi ea la Roma, dar nu va voi să plece de lîngă Litka. Ca soră de caritate, va rămîne aici. Poate că totuşi i-ar fi plăcut ordinul nazaretenelor... Acolo duc o viaţă senină şi simplă asemenea primilor creştini... Eu am să plec curînd... Nu din îndemnul minţii, fiindcă acolo ştiu ei mai bine ce au de făcut, ci din al inimii, ca un om mărunt, dar iubitor.

— Profesore, încheie-te la jiletcă, îl certă Polaniecki.

— Bine, mă închei. Vezi tu, mie îmi stă ceva pe inimă şi ţi-aş spune şi ţie, pentru că tu eşti iute ca apa, dar ai suflet... Nu numai că nu s-a sfîrşit cu creştinismul, cum li se pare unor filozofi mintoşi, dar drumul lui e abia la jumătate...

— Dragă profesore, îi spuse Polaniecki mai îngăduitor, am să ascult altă dată ce vrei să-mi spui, cu plăcere şi răbdare, dar astăzi nu pot, pentru că mă gîndesc numai la doamna Emilia, pur şi simplu, mi se pune un nod în gît... E o adevărată nenorocire !

— Pentru ea, nu ! Are noroc de viaţă, aşa-i, dar şi de moarte.

Polaniecki începu să mormăie :

[1] Ordin de călugăriţe, aşa-zis al Sfintei Familii din Nazaret, care se ocupa îndeosebi cu îndrumarea tineretului.

— Pentru Dumnezeu, orice simțămînt mai puternic, pînă și simpla prietenie, se sfîrșește cu o suferință... Ori de cîte ori m-am legat de cineva, n-am avut parte decît de supărare. Bukacki are dreptate... Relațiile cu lumea, vai și amar, cele personale, la fel... pas de mai trăiește în asemenea condiții !...

Discuția se întrerupse sau mai degrabă se transformă într-un monolog al profesorului Waskowski care începu să peroreze de unul singur despre Roma și creștinism. După masă, plecară împreună pe strada plină de clinchetul clopoțeilor de la sănii și de forfota veselă de iarnă, deoarece de dimineață căzuse multă zăpadă, dar spre seară se înseninase și era frig.

— Profesore, încheie-te la jiletcă, spuse deodată Połaniecki, observînd că Waskowski era descheiat la surtuc și la jiletcă.

— Bine, mă închei, îi răspunse Waskowski.

Și începu să bage nasturii surtucului în cheutorile de la jiletcă.

„Îmi place totuși Waskowski ăsta, își spuse Połaniecki în drum spre casă. Dacă m-aș lega mai statornic de el, ar da ortu popii, pentru că așa-i soarta mea. Din fericire, pînă acum îmi e destul de indiferent".

Gîndind astfel, Połaniecki încerca să se convingă de un lucru inexistent, deoarece îl lega de profesorul Waskowski o prietenie sinceră, iar viața acestuia nu-i era deloc indiferentă.

Cînd ajunse acasă, îl întîmpină fețișoara zîmbitoare a Litkăi dintr-o fotografie de format mare, pe care i-o trimisese Marynia în lipsa lui. Vederea ei îl impresionă profund. Încerca deseori emoții de acest fel cînd își aducea aminte pe neașteptate de Litka sau cînd îi apărea brusc înaintea ochilor vreunul din portretele ei. I se părea atunci că dragostea lui pentru acest copil, îngropată undeva în adîncul inimii, se înalță dintr-o dată cu puterea de odinioară, inundîndu-i toată ființa cu o duioșie

și o jale fără margini. Această revigorare a părerilor de rău era atît de dureroasă, încît o evita, cum evită orice om suferința adevărată. Emoția lui de acum era plăcută totuși. Litka îi zîmbea în lumina lămpii, de parcă voia să-i spună : „Domnul Stach". În jurul căpșorului, pe fondul alb, înverzeau cei patru mesteceni pictați de Marynia.

Połaniecki privi multă vreme la fotografia Litkăi ; într-un tîrziu se gîndi :

„Acum știu că fericirea vieții o dau copiii".

Dar după o clipă își spuse :

„Numai că pe ai mei n-o să-i iubesc niciodată cît am iubit-o pe această copilă neajutorată".

Tocmai atunci intră slujitorul și-i înmînă scrisoarea de la Marynia, care venise odată cu fotografia. Marynia scria cele ce urmează :

„Tata mi-a spus să te invit la noi diseară. Emilia s-a mutat acasă și preferă să nu vadă pe nimeni astăzi. Îți trimit fotografia Litkăi și te rog să vii neapărat, pentru că vreau să vorbesc cu dumneata despre Emilka. Papá l-a invitat și pe domnul Bigiel, de care mi-a promis că se va ocupa el, așa că vom putea discuta în liniște".

După lectura scrisorii, Połaniecki se îmbrăcă, citi un timp, apoi plecă la domnișoara Pławicka.

Bigiel era acolo de un sfert de oră și juca pichet cu domnul Pławicki ; Marynia ședea la o măsuță, aproape de ei, ocupată cu un lucru de mînă. Połaniecki le dădu binețe la toți, apoi se așeză lîngă ea și începu să vorbească :

— Domnișoară, îți mulțumesc foarte mult pentru fotografie. Am văzut-o pe neașteptate, și Litka mi-a apărut ca vie în fața ochilor, așa că multă vreme nu mi-am putut veni în fire. Asemenea momente sînt măsura durerii de care altfel omul nu-și dă seama. Mulțumesc din toată inima ! Și pentru cei patru mesteceni de asemenea... Cît

despre doamna Emilia, am aflat totul de la Waskowski. E numai o intenție sau este o hotărîre definitivă ?

— Mai degrabă o hotărîre definitivă, răspunse Marynia.

— Și dumneata ce crezi ?

Marynia își ridică privirile spre el, de parcă aștepta ca sfatul să vină de la el.

— N-are destulă putere pentru așa ceva, rosti în sfîrșit.

Polaniecki tăcu, o vreme, apoi își desfăcu mîinile încurcat.

— Am discutat și cu Waskowski despre asta, răspunse. L-am certat, gîndind că este ideea lui, dar el se jură că n-are nici un amestec. M-a întrebat, în schimb, ce altă mîngîiere i-am putea găsi, și n-am știut ce să-i răspund. În fond, ce i-a mai rămas din viață ?

— Așa este, încuviință Marynia abia auzit.

— Și dumneata crezi că eu nu înțeleg de unde vine această hotărîre ? Pur și simplu, își respectă întru totul convingerile religioase, dar vrea să moară mai repede. Știe că truda îi va depăși puterile și tocmai de aceea și-o asumă.

— Așa-i, repetă Marynia.

Și își coborî capul atît de mult deasupra lucrului, încît Polaniecki îi mai vedea numai cărarea ce-i despărțea părul negru. Înaintea ei se afla o cutie plină cu mărgele pe care le cosea pe diferite obiecte destinate tombolei în scopuri de binefacere ; peste mărgele începură să picure lacrimile care-i curgeau din ochi.

— Domnișoară, văd foarte bine că plîngi... spuse Polaniecki.

Iar ea își înălță spre el ochii înlăcrimați, vrînd parcă să-i spună : „Față de tine n-am să-mi ascund lacrimile", și răspunse :

— Știu și eu că Emilka face bine, dar îmi pare atît de rău !...

În parte, din cauza emoției, în parte, fiindcă nici el nu știa ce să-i mai spună, Połaniecki îi sărută mîna pentru prima dată de cînd o cunoștea. Perlele din ochii Marynici începură să șiroiască și mai bogat, așa că fu nevoită să se ridice și să plece.

Połaniecki se apropie de cei doi jucători în clipa cînd domnul Pławicki îi spunea pe un ton cam acru, dar politicos, partenerului său :

— Rubicon pentru rubicon. Ei, ce să-i faci ! Dumneata reprezinți vremurile noi, iar eu vechea tradiție, așa că trebuie să fiu bătut.

— Ce are asta cu pichetul ? întrebă Bigiel calm.

Marynia se întoarse curînd și anunță că ceaiul e gata. Avea ochii roșii, dar fața îi era luminoasă și liniștită. Mai apoi, cînd Bigiel și domnul Pławicki începură să joace iarăși cărți, vorbi cu Połaniecki pe un ton atît de familiar, cum vorbesc de obicei oamenii foarte apropiați, care au o mulțime de lucruri comune în viață. Întrucît această apropiere se realizase prin moartea Litkăi și nefericirea doamnei Emilia, conversația lor nu putea fi prea veselă, cu toate acestea, ochii, dacă nu și gura Maryniei, îi zîmbeau lui Połaniecki cu tristețe și totodată cu seninătate.

Seara tîrziu, după plecarea lui Połaniecki, Marynia, gîndindu-se la el, nu-i mai spuse altfel decît „domnul Stach".

La rîndul lui, Połaniecki se întoarse acasă într-o dispoziție cu mult mai calmă decît aceea în care se afla de la moartea Litkăi încoace. Umblînd prin încăpere, se oprea mereu înaintea fotografiei, uitîndu-se în același timp la mestecenii pictați de Marynia, și se gîndea că legătura pe care o realizase Litka între el și Marynia

devine pe zi ce trece tot mai strînsă, fără intervenția nimănui, pur și simplu printr-o misterioasă forță interioară a lucrurilor.

Se mai gîndea, de asemenea, că dacă-i lipsea vechea dorință de a permanetiza această legătură, aproape în aceeași măsură îi lipsea și curajul s-o rupă definitiv, mai ales acum, cînd nu trecuse prea multă vreme de la moartea Litkăi.

Noaptea tîrziu, începu să studieze devizele trimise de Maszko. Din cînd în cînd, greșea calculele, deoarece vedea înaintea lui capul plecat al Maryniei și lacrimile curgînd în cutia cu mărgele de sticlă. A doua zi, cumpără pădurea de la Krzemień în condiții foarte avantajoase.

III

Maszko se întoarse de la Petersburg după două săptămîni, foarte mulțumit de evoluția problemelor legate de creditul său, și aduse vești importante, pe care le aflase, cum susținea, pe căi confidențiale, așa că nu le cunoștea nimeni în țară. Anul trecut, recolta fusese proastă pe tot cuprinsul statului. Ici și colo începuse să se arate spectrul foametei, era deci mai ușor de presupus că pînă la primăvară rezervele aveau să se sfîrșească în toate regiunile, foametea instalîndu-se pretutindeni. În aceste împrejurări, oameni în deplină cunoștință de cauză începuseră să vorbească despre interzicerea probabilă a exportului de grîu în străinătate. Acestea erau noutățile pe care le aducea Maszko, afirmînd că îi ajunseseră la ureche prin persoane foarte bine informate. Połaniecki fu de-a dreptul uluit de această veste, așa că se închise în casă cîteva zile cu creionul în mînă, după care se duse la Bigiel și-i

propuse să investească toți banii lichizi de care dispuneau și tot creditul firmei în cumpărarea masivă de cereale.

Bigiel fu cuprins de temeri, dar asta se întîmpla de fiecare dată cînd începea o nouă afacere. De altminteri, Polaniecki nu-i ascunse că va fi o operație pe scară mare, de succesul sau insuccesul căreia poate să depindă soarta lor. Un insucces total era totuși puțin probabil, iar succesul întreprinderii putea să-i facă dintr-o dată oameni cu adevărat bogați. Era lesne de prevăzut că, dată fiind lipsa cerealelor, prețurile vor urca oricum, iar statul avea să limiteze cu adevărat posibilitatea încheierii de noi contracte cu achizitorii din alte țări, respectîndu-le însă pe cele încheiate înainte de promulgarea hotărîrii ; chiar dacă măsura din urmă n-avea să fie luată, creșterea prețurilor în țară era aproape sigură. Polaniecki prevăzuse tot ce era în puterea minții omenești, se gîndise la toate, așa că Bigiel care, cu toată prudența lui, era un om înțelept, fu nevoit să recunoască în cele din urmă că perspectivele succesului erau într-adevăr considerabile și ar fi fost păcat să piardă ocazia.

După alte cîteva consfătuiri, în timpul cărora opoziția lui Bigiel slăbi tot mai mult, propunerea lui Polaniecki fu primită și, la scurtă vreme, principalul agent comercial al firmei, Abdulski, căpătă împuternicirea de a contracta în numele Casei de comerț cerealele existente ca și pe cele care aveau să rezulte din treieratul viitor.

După plecarea lui Abdulski din Varșovia, plecă și Bigiel în Prusia. Polaniecki rămase singur să conducă firma ; lucra de dimineață pînă seara, astfel că nu se mai arătă pe nicăieri.

Nu se plictisea însă, întrucît îl însuflețea speranța unor cîștiguri însemnate și a unei bogate activități în viitor. Polaniecki se aruncase în această speculație și îl trăsese și pe Bigiel alături de el, înainte de toate pentru că

o socotea deosebit de avantajoasă. Mai urmărea însă și un alt scop. Casa de comerț și toate problemele ei constituiau un spațiu prea restrîns pentru pregătirea lui de specialist, pentru capacitatea și energia lui, așa că Polaniecki nu prea se simțea în largul său. La urma urmei, în ce constau afacerile de care se ocupa firma ? Să cumpere ieftin, să vîndă mai scump și să păstreze cîștigul, acesta era singurul ei țel. Cumpărări și vînzări pe cont propriu sau medierea lor, nimic mai mult. Polaniecki se înăbușea între aceste limite. „Aș vrea să sap sau să fabric ceva, îi spunea lui Bigiel în momentele de descurajare și apatie, deoarece în realitate noi nu facem altceva decît să abatem spre buzunarele noastre un pîrîiaș, cît de mic, din torentul de bani care curge printre oameni, de produs, însă, nu producem nimic". Și era adevărat. Polaniecki voia să facă avere, să strîngă capital, pentru ca după aceea să se apuce de vreo muncă productivă care să-i asigure un cîmp mai larg de activitate creatoare.

Avea impresia că această clipă sosise, și voia să profite de ea.

„Pe urmă o să mă gîndesc la toate celelalte", își spunea.

Prin „toate celelalte" își înțelegea propriile probleme, ale minții și ale inimii, adică atitudinea față de credință și de oameni, față de pămînt și femei. Își dădea seama că, dacă voia să fie liniștit în viață, trebuia să clarifice aceste relații și să stea pe picioare sigure. Există oameni care nu știu toată viața ce reprezintă ei în raport cu aceste noțiuni, oameni pe care orice adiere de vînt îi abate din drumul lor. Polaniecki era convins că nu trebuie să fie așa. În dispoziția în care se afla acum, prevedea că aceste întrebări pot fi rezolvate într-un chip pe cît de lucid, pe atît de arid, pe cît de pozitiv, pe atît de materialist, oricum negativ, dar înțelegea că trebuiau rezolvate.

„Vreau să știu clar dacă am vreo datorie sau nu", își spunea.

Între timp, lucra intens și vedea puțină lume. Nu se putea izola cu totul. Tot acum se convinsese că cele mai intime întrebări nu pot fi rezolvate decît în forul lăuntric, în propriul creier sau inimă închisă cu patru lacăte ; cel mai adesea însă, unele impulsuri exterioare, oameni mai apropiați sau mai depărtați grăbesc sfîrșitul meditațiilor și al hotărîrilor care decurg din ele. Polaniecki înțelese acest lucru cînd își luă rămas bun de la doamna Emilia, care scurta tot mai mult, aproape cu febrilitate, termenul cînd avea să fie primită ca novice printre surorile de caritate.

Cu toate că era foarte ocupat, Polaniecki trecu mereu pe la ea, dar de cîteva ori n-o găsi acasă, iar o dată le află la ea pe doamna Bigiel împreună cu domnișoara Kraslawska și mama ei, a căror prezență îl stînjenea foarte mult. După aceea, cînd Marynia îl anunță că doamna Emilia va începe noviciatul peste cîteva zile, se duse să-și ia rămas bun de la ea.

O găsi liniștită și aproape veselă, dar la vederea ei i se strînse inima. Avea fața transparentă, acoperită parcă pe alocuri cu un strat de culoarea perlei ; la tîmple vinișoarele albastre i se vedeau prin piele. Era foarte frumoasă, dar de o frumusețe aproape nepămînteană, astfel că Polaniecki se gîndi : „Îmi iau rămas bun pentru totdeauna, fiindcă n-o să reziste nici o lună de zile ; un atașament în plus înseamnă o supărare și o nenorocire în plus !"

Doamna Emilia aduse vorba despre hotărîrea ei ca despre lucrul cel mai obișnuit, care se înțelege de la sine și este urmarea firească a celor întîmplate, fuga dintr-o viață lipsită de orice temei. Polaniecki își dădu seama că încercarea de a o face să renunțe ar fi fost o tentativă necinstită din partea lui, cu totul lipsită de sens.

— Doamnă Emilia, dumneata rămîi aici la Varşovia ? întrebă.

— Da. Aş vrea să fiu aproape de Litka, şi maica stareţă mi-a promis că la început o să stau acasă, iar după ce am să învăţ cîte ceva, la vreunul din spitalele de aici. Numai să nu intervină niscaiva întîmplări neprevăzute... Cîtă vreme voi sta acasă, îmi va da voie să mă duc în fiecare duminecă la Litka.

Polaniecki strînse din dinţi şi tăcu ; privea doar la mîinile de ceară ale doamnei Emilia, gîndind :

„Cu mîinile astea vrea ea să bandajeze bolnavii ?..."

Intuia însă că în primul rînd ea voia cu totul altceva. Dincolo de seninătate şi resemnare se ghicea o durere nemăsurată, puternică, asemenea morţii şi chemînd moartea din toate puterile sufletului şi ale inimii. Voia numai ca această moarte să vină fără vina ei, să nu fie păcatul ei, ci meritul ei, a cărui răspată avea să fie unirea ei cu Litka...

Abia acum Polaniecki înţelese deosebirea dintre durerea lui şi a ei, dintre jalea lui şi a ei. Şi el o iubea pe Litka, dar în inima lui, pe lîngă părerea de rău şi amintirea ei, mai exista ceva, interesul pentru viaţă, curiozitatea pentru viitor, dorinţe, gînduri, ţeluri. Pe cînd doamnei Emilia nu-i mai rămăsese nimic, ca şi cînd ar fi murit odată cu Litka, şi dacă o mai preocupa ceva pe lume, dacă ţinea la cei care-i erau aproape, asta era numai pentru Litka şi în măsura în care întreţinea relaţii cu ei.

Polaniecki suportă cu greu această vizită de rămas bun. Se legase profund de doamna Emilia, iar acum avea sentimentul că firul care-i unea se rupea o dată pentru totdeauna, şi drumurile lor se despart în această clipă, deoarece el avea să meargă mai departe pe drumul vieţii, în timp ce ea, dorind să scape cît mai repede de viaţă, alege truda, blagoslovită într-adevăr, dar peste puterile ei, ca să-şi grăbească moartea.

Gîndul acesta îi închidea gura. Totuși, în ultima clipă, atașamentul pentru ea învinse și începu să vorbească emoționat, sărutîndu-i mîinile :

— Dragă, scumpă doamnă, Dumnezeu să aibă grijă de dumneata și să te mîngîie !

Nu mai putu să continue, iar ea îi răspunse fără să-și retragă mîna :

— N-am să uit niciodată cît ai iubit-o pe Litka. Știu de la Marynia că ea v-a unit, de aceea știu că veți fi fericiți, pentru că altfel Dumnezeu nu i-ar fi trimis acest gînd. Ori de cîte ori vă voi vedea, mă voi gîndi că fericirea voastră e opera Litkăi. Fie ca dorința ei să se împlinească foarte repede, Dumnezeu să vă binecuvînteze pe amîndoi !

Połaniecki nu mai răspunse nimic, dar în drum spre casă se gîndi :

„Dorința Litkăi !... Ei nici nu-i trece prin minte că voia ei ar putea să nu se împlinească ; cum puteam să-i spun că Marynia nu mai e pentru mine ceea ce era..."

Cu toate acestea, înțelegea tot mai limpede că așa nu mai putea să continue, iar legăturile care-l țineau aproape de Marynia trebuia fie să le strîngă în cel mai scurt timp, fie să le rupă definitiv, ca să pună capăt acestei situații neobișnuite, neînțelegerilor și grijilor care puteau să rezulte de aici ; înțelegea că pentru a proceda cinstit, trebuia să se grăbească. Îl cuprinse însă o nouă neliniște, întrucît avea impresia că, oricum va proceda, nu va fi fericit.

Cînd ajunse acasă, găsi o scrisoare de la Maszko, care suna după cum urmează :

„Astăzi am fost de două ori la tine. Un nebun m-a insultat față de subalternii mei din cauza pădurii pe care ți-am vîndut-o. Se numește Gątowski. Trebuie să vorbesc cu tine, așa că am să trec diseară".

Peste nici o oră, Maszko veni într-adevăr foarte grăbit. Înainte de a-şi scoate paltonul, începu să întrebe :

— Tu îl cunoşti pe Gątowski ?

— Îi cunosc. E vecin şi rudă cu domnul Plawicki. Din ce v-aţi luat şi ce s-a întîmplat ?

Maszko îşi scoase paltonul şi răspunse :

— Nu pricep cum de s-a aflat atît de repede, pentru că eu n-am vorbit cu nimeni, eram chiar interesat să nu ştie nimeni, cel puţin deocamdată.

— Agentul firmei noastre, Abdulski, a fost la Krzemień să vadă pădurea. Cred că Gątowski a aflat de la el de vînzare.

— Uite cum s-au petrecut lucrurile. Eram la birou, cînd am primit cartea de vizită a lui Gątowski. Neştiind cine este, l-am primit. M-am trezit cu un mucos care m-a întrebat dacă e adevărat că am vîndut pădurea şi vreau să colonizez o parte din moşia Krzemień ! Evident, i-am răspuns şi eu tot cu o întrebare : ce-l interesează pe el ? Şi ţîngăul îmi spune că m-am obligat prin contract să-i plătesc domnului Plawicki o rentă viageră, iar dacă am să ruinez proprietatea printr-o gospodărire nesăbuită, n-o să mai am de unde. Înţelegi şi tu că l-am sfătuit să-şi ia pălăria, să se încheie bine la palton, pentru că e ger, şi să se ducă de unde a venit. Atunci a început să ţipe, m-a numit faţă de subalternii mei excroc şi mincinos, la urmă mi-a spus că locuieşte la Hotelul Saxon şi a plecat. Tu pricepi ceva ? Poţi să-mi spui şi mie ce înseamnă asta ?

— Firește ! Mai întîi, Gątowski este un înapoiat cam grosolan din fire ; în al doilea rînd, Gątowski este de ani de zile îndrăgostit de domnişoara Plawicka şi i s-a năzărit să se erijeze în cavalerul ei.

— Tu ştii că sînt un om cu destul sînge rece, dar uneori am senzaţia că trăiesc un vis. Să-şi permită cineva să mă insulte numai pentru că vînd ce-i al meu, nu, asta întrece orice închipuire.

— Şi ce intenţionezi să faci ? Domnul Pławicki o să-i rupă urechile lui Gątowski şi o să-l oblige să-ţi ceară scuze.

Pe faţa lui Maszko se aşternu o expresie de răutate rece, îndîrjită, încît Połaniecki se gîndi fără să vrea :

„Hm, ursuleţul a intrat într-o dandana la care nu se aştepta, aşa că va trebui să tragă ponoasele".

— Pe mine nu m-a insultat şi n-o să mă insulte nimeni fără să-şi primească pedeapsa, spuse Maszko, iar omul acesta nu numai că m-a insultat, dar mi-a făcut un rău pe care nici nu-l bănuieşte.

— Ei, nu-i decît un amărît care nu ştie ce face.

— Nici un cîine turbat nu ştie ce face şi, cu toate astea, este împuşcat. Vezi că vorbesc calm, aşa că ascultă ce-ţi spun : m-a lovit nenorocirea şi n-am să-mi mai revin.

— Vorbeşti calm, dar te înăbuşe furia, aşa că exagerezi.

— Nici vorbă. Ai răbdare şi ascultă-mă pînă la capăt. Uite care-i situaţia. Dacă, Doamne fereşte, căsătoria mea nu mai are loc sau dacă se amînă cu cîteva luni, s-a zis cu mine, cu poziţia mea, cu creditul meu, cu Krzemień şi cu tot ce am. Ţi-am spus că folosesc ultimele rezerve, aşa că sînt silit să mă opresc. Domnişoara Krasławska nu se căsătoreşte cu mine din dragoste, ci pentru că are douăzeci şi nouă de ani şi i se pare că reprezint, dacă nu partida visată, cel puţin una convenabilă. Dar dacă se va arăta că nu-i aşa cum crede, va rupe logodna. Dacă ea şi mama ei ar afla azi că am vîndut pădurea de la Krzemień de nevoie, mîine mi-ar da cu tifla. Gîndeşte-te şi tu, scandalul a fost public, a avut loc în prezenţa funcţionarilor mei. N-are cum să nu se afle. Mă rog, să zicem că vinderea pădurii le-aş putea-o motiva, dar şi aşa voi rămîne un om cu obrazul pătat. Dacă nu-l provoc la

duel pe Gątowski, în ochii lor voi fi un om fără onoare și vor rupe relațiile cu mine, iar dacă-l provoc, nu uita că sînt multe femei foarte credincioase care țin în primul rînd la aparențe, așa că mă vor socoti un scandalagiu și, de asemenea, vor renunța la mine. În caz că am să-l împușc eu pe Gątowski, voi fi un ucigaș, iar dacă mă va răni el pe mine — un nătîng care se lasă insultat și învins ; așadar, urmarea ar fi aceeași. Nu încape nici o îndoială că în nouăzeci de cazuri dintr-o sută s-ar proceda în acest fel. Acum cred că înțelegi și tu de ce ți-am spus că m-am dus pe copcă, eu, creditul meu, poziția mea și pe deasupra și proprietatea Krzemień.

Połaniecki dădu din mînă cu nepăsarea egoismului de care e în stare un bărbat față de altul care nu-l interesează cîtuși de puțin.

— Mde ! constată. Proprietatea ți-aș putea-o cumpăra eu, dar situația în general este destul de dificilă. Deci ce-ai de gînd să faci cu Gątowski ?

Maszko îi răspunse :

— Deocamdată, să-i plătesc ce-i sînt dator. Dacă tot n-ai vrut să-mi fii cavaler de onoare, te rog acum să-mi fii martor.

— Asta nu se poate refuza, acceptă Połaniecki.

— Mulțumesc. Gątowski locuiește la Hotelul Saxon.

— Mîine mă voi duce la el.

Imediat după plecarea lui Maszko, Połaniecki se duse să-și petreacă seara la domnișoara Pławicka. Pe drum, se gîndi :

„Cu Maszko nu-i de glumă, și tărășenia nu se va sfîrși oricum ; dar ce mă interesează pe mine ? Ce am eu comun cu ei și ei cu mine ? Uite cît de singur poate fi omul pe lume !“

Și realiză dintr-o dată că singura ființă de care se simte legat și care nu se gîndește la el ca la un lucru oarecare este Marynia.

Într-adevăr, cînd intră, strîngerea ei de mînă îl făcu să înțeleagă că nu greșea ; îl întîmpină spunîndu-i cu glasul ei blînd și calm :

— Am presimțit că ai să vii. Uite, ceașca te așteaptă.

Lector : ELENA MURGU
Tehnoredactor : AURELIA ANTON

Bun de tipar 6.07.1987
Coli ed. 13,51. Coli tipar 8,5

Com. nr. 70 067
Combinatul Poligrafic „Casa Scînteii",
Piața Scînteii nr. 1, București,
Republica Socialistă România

Ilustrația copertei : *Francisc Kalab*

henryk sienkiewicz

familia potaniecki

★★

ROMAN

TRADUCERE ŞI NOTE DE
STAN VELEA

BIBLIOTECA PENTRU TOŢI • 1987
EDITURA MINERVA • BUCUREŞTI

PARTEA A DOUA
(Continuare)

IV

Era acolo și Gątowski. Cei doi tineri se salutară cu o răceală vizibilă. În seara aceea, nu fu om pe lume mai nefericit decît Gątowski. Bătrînul Pławicki îl batjocorea ca de obicei, ba chiar mai mult decît de obicei, deoarece se afla într-o dispoziție excelentă datorită rudei răposate de la care aștepta o moștenire considerabilă; Marynia era stingherită de prezența lui și se străduia zadarnic să-și ascundă stînjeneala printr-o purtare politicoasă și plină de bunătate. În cele din urmă, Połaniecki aproape că nu-i mai acordă nici o atenție. Se vedea cît de colo că Gątowski nu-i spusese nimic bătrînului Pławicki, iar acum se temea să nu facă Połaniecki vreo aluzie la tărășenia cu Maszko sau să relateze cele întîmplate.

Połaniecki înțelese totul dintr-o dată, ca și superioritatea pe care i-o asigura tăcerea lui asupra „ursulețului". Vrînd să se folosească de ea în folosul lui Maszko, aștepta momentul prielnic, dar nu-și putea înfrîna dorința de a-l pedepsi pe Gątowski în alt chip. Toată seara conversă cu Marynia cu atîta însuflețire, cum nu se întîmplase niciodată după moartea Litkăi, lucru care o umplea de o bucurie vizibilă. Lăsîndu-l pe Gątowski în seama domnului Pławicki, se plimbară prin încăpere discutînd cu aprindere, apoi se așezară sub palmierul acela sub care Połaniecki o văzuse pe doamna Emilia

după înmormîntare, și vorbiră despre intrarea ei în rîndul surorilor de caritate. Cîteodată, Gątowski avea impresia că numai niște logodnici pot să vorbească așa, și atunci simțea ce trebuie să simtă un suflet care pășea nu în purgatoriu, întrucît acolo tot mai există speranța, ci pe poarta cu inscripția : *Lasciate ogni speranza* [1]. Văzîndu-i împreună și atît de apropiați, își mai închipuia că Polaniecki cumpărase pădurea și pămîntul ca să-i întoarcă Maryniei măcar o parte din Krzemień, așadar cu știrea și încuviințarea ei. Și la gîndul că îl însultase pe Maszko din această cauză, părul i se ridică măciucă în vîrful capului ; Pławicki, în schimb, ascultîndu-i răspunsurile aproape fără sens ori cu totul nelalocul lor, se amuza din ce în ce mai bine pe socoteala „provincialului" care își pierduse la oraș și bruma de înțelepciune pe care o mai avea. Domnul Pławicki se considera acum drept un locuitor model al „capitalei".

Veni totuși o clipă cînd Marynia se duse să pregătească ceaiul în camera alăturată, iar domnul Pławicki plecă să-și ia o havană, așa că cei doi tineri rămaseră singuri ; atunci Polaniecki se adresă lui Gątowski, spunîndu-i :

— După ceai, să plecăm împreună ; vreau să vorbesc cu dumneata despre incidentul cu domnul Maszko.

— Bine, încuviință Gątowski mohorît, înțelegînd că Polaniecki era martorul lui Maszko.

N-avură încotro și trebuiră să rămînă la ceai, apoi să mai întîrzie destul de mult, fiindcă bătrînului domn Pławicki nu-i plăcea să se culce devreme, și-l provocă pe Gątowski la o partidă de șah. În timp ce jucau, domnișoara Marynia și Polaniecki se retraseră iarăși împreună și discutară cu însuflețire, spre nefericirea sinceră a „ursulețului".

---

[1] *Lasciate ogni speranza, voi ch'entrate (Voi, ce intrați, lăsați orice speranță)*, inscripție pe poarta Infernului, Dante Alighieri, *Divina Comedie, Infernul*, Cîntul III (în românește de Eta Boeriu, Editura Minerva, „B.P.T.", București, 1982).

— Cred că venirea domnului Gątowski, spuse Połaniecki la un moment dat, ţi-a făcut multă plăcere, pentru că ţi-a adus aminte de Krzemień.

Pe faţa Maryniei se aşternu uimirea că Połaniecki amintea el cel dintîi despre Krzemień. Era convinsă că, în virtutea unei înţelegeri tacite, această chestiune avea să fie acoperită de o tăcere veşnică. Dar după o clipă, răspunse :

— Eu nu mă mai gîndesc la Krzemień.

Spunea însă un neadevăr, pentru că în adîncul inimii regreta locurile în care crescuse, truda de cîţiva ani şi speranţele spulberate ; socotea totuşi că datoria şi simţămîntul tot mai puternic pe care-l nutrea pentru Połaniecki îi impun să vorbească aşa.

— Krzemień, adăugă emoţionată întrucîtva, a fost cauza neînţelegerii noastre, acum vreau pace între noi, pentru totdeauna.

Şi spunînd acestea, îl privi în ochi pe Połaniecki cu o cochetărie atît de dulce, de care o femeie uşoară este capabilă oricînd, iar una cinstită numai atunci cînd începe să iubească ; Połaniecki se gîndi.

„Este totuşi foarte bună."

Şi adăugă cu voce tare :

— Dispui de o armă formidabilă, domnişoară, cu bunătatea faci orice din mine...

Iar ea îi răspunse :

— Eu nu vreau asta.

În semn că nu vrea, într-adevăr, începu să-şi scuture zîmbind căpşorul frumos cu părul negru, în timp ce Połaniecki se uita la chipul ei, la gura care-i rîdea, puţin prea largă, şi recunoştea în gînd :

„O iubesc sau nu, dar nici una nu mă atrage atît de mult !"

De bună seamă, nu-l impresionase şi nu-i plăcuse atît de mult nici măcar atunci cînd n-avea nici o umbră de

îndoială că o iubește, cînd se lupta din greu cu sentimentele lui.

Începu totuși să-și ia rămas bun, deoarece se făcuse tîrziu, și în curînd se afla pe stradă împreună cu Gątowski.

Atunci Połaniecki, care nu știuse niciodată să-și pună frîu impulsivității, îl opri pe nefericitul „ursuleț" și-l întrebă provocator :

— Domnule, ai știut că pădurea de la Krzemień am cumpărat-o eu ?

— Am știut, răspunse Gątowski, pentru că agentul vostru, cel care zice că se trage din tătari... am uitat cum îl cheamă !... a fost la mine, la Jałbrzyków, și mi-a spus tot.

— Atunci de ce i-ai făcut scandal domnului Maszko și nu mie ?

Gątowski răspunse :

— Pe mine să nu mă strîngi cu ușa, că mie nu-mi place. L-am insultat pe celălalt și nu pe dumneata, pentru că domnul Pławicki nu are nimic de primit de la dumneata, pe cînd celălalt trebuie să-i plătească anual din veniturile moșiei cît s-a obligat prin contract, iar dacă devastează proprietatea, nu va mai avea de unde. Ai vrut să știi de ce l-am insultat pe celălalt, acum știi.

Połaniecki fu silit să recunoască în sinea lui că Gątowski avea dreptate întrucîtva, așa că schimbă vorba :

— Domnul Maszko m-a rugat să-i fiu martor, de aceea mă amestec în această chestiune. Mîine voi veni la dumneata ca martor, dar acum, ca un particular ce mă aflu și ca rudă, deși destul de îndepărtată, a domnului Pławicki, pot să-ți spun doar că i-ai făcut cel mai prost serviciu bătrînului ; dacă el și domnișoara Marynia vor rămîne fără o bucată de pîine, asta se va întîmpla numai din vina dumitale. Asta-i !

Gątowski își holbă ochii.

— Fără o bucată de pîine ?... numai din vina mea ?...

— Întocmai, repetă Połaniecki. Ascultă-mă bine, domnule. Indiferent de rezultatul duelului... împrejurările sînt

de așa natură, încît urmările vor fi dintre cele mai rele. Ai cuvîntul meu de onoare, dumneata l-ai ruinat probabil pe domnul Pławicki și i-ai lipsit, pe el și pe fiica lui, de mijloacele de trai.

Dacă era adevărat că lui Gątowski nu-i plăcea să fie strîns cu ușa, era timpul potrivit să i-o dovedească. Tînărul își pierduse capul și rămăsese încremenit de spaimă, cu gura deschisă, în imposibilitate de a găsi vreun răspuns. Abia după o vreme începu :

— Ce ? Cum așa ? Domnule, fii sigur că nu se va ajunge la asta, de-ar fi să le dau averea mea.

Połaniecki îl întrerupse :

— Domnule Gątowski, ce să mai vorbim ! Eu cunosc locurile acelea de cînd eram copil. Ce înseamnă Jałbrzyków și ce ai dumneata acolo ?

Era adevărat. Jałbrzyków era un cătun cu vreo două sute șaptezeci de pogoane, care pe deasupra mai era împovărat pînă peste poate de datorii moștenite, așa că Gątowski își lăsă neputincios brațele să-i atîrne de-a lungul trupului.

Îi trecu prin minte că lucrurile nu stăteau așa, cum i le înfățișase Połaniecki, și se agăță de acest gînd cu puterea disperării.

— Eu nu înțeleg ce spui dumneata, zise. Dumnezeu mi-e martor că aș prefera să pierd eu însumi, decît să-l păgubesc pe domnul Pławicki. Află, domnule, că i-aș suci gîtul cu plăcere domnului Maszko, dar dacă trebuie, dacă e vorba de domnul și domnișoara Pławicki, mai bine să mă ia dracul înainte. După ce-am făcut scandalul, m-am dus numaidecît la domnul Jamisz, care acum e în funcție, și i-am spus tot. Mi-a zis și el că am făcut o prostie și m-a certat, e adevărat ! Dacă era vorba numai de pielea mea, nu-mi păsa, n-aș fi mișcat un deget, dar dacă lucrurile stau altfel, o să fac tot ce-o să-mi spună domnul Jamisz, iar pe urmă, fie ce-o fi ! Domnul Jamisz stă și el la Hotelul Saxon, ca și mine.

Cu acestea se despărţiră, şi Gątowski se îndreptă spre hotelul lui, blestemîndu-l pe Maszko, pe sine şi pe Połaniecki. Intuia că aşa trebuie să fie, cum îi spusese Połaniecki, că se întîmplase o nenorocire ireparabilă şi-i făcuse o mare nedreptate domnişoarei Marynia, pentru care şi-ar fi dat ultima picătură de sînge ; îşi dădea seama că, la urma urmelor, dacă mai avusese vreo speranţă, acum se năruia şi aceea. Pławicki îi va închide uşa în nas, iar domnişoara Maria se va căsători cu Połaniecki ; numai în cazul cînd acesta n-ar mai vrea... Dar cine n-ar vrea ? Bietul Gątowski înţelese clar că dintre toţi aceia care puteau să aspire la mîna ei, el ar fi cel din urmă cu care s-ar căsători. „Ce am eu ? Nimic ! îşi spuse, amărîtul ăsta de Jałbrzyków şi nimic altceva ; nici înţelepciune, şi nici bani. Orice om ştie cîte ceva, numai eu nu ştiu nimic ! Oricine înseamnă totuşi ceva, numai eu nu însemn nimic. Unul ca Połaniecki are şi învăţătură, şi bani, iar faptul că eu o iubesc mai mult nu e de nici un folos ; nici mie, nici ei, de vreme ce sînt atît de nătăfleţ încît, în loc s-o ajut, o şi păgubesc."

În timp ce se întorcea spre casă, Połaniecki gîndea la fel despre Gątowski, pentru care nu avea nici urmă de compasiune. Acasă îl găsi pe Maszko, care îl aştepta de o oră, şi care-i spuse în loc de salut :

— Al doilea martor va fi Kresowski.

Połaniecki se strîmbă puţin şi răspunse :

— M-am întîlnit cu Gątowski.

— Şi ?

— E un prostănac.

— Asta în primul rînd. Ai vorbit cu el în numele meu ?

— În numele tău, nu. I-am spus doar, ca rudă a domnului Pławicki, că i-a făcut un serviciu cum nu se poate mai prost.

— Nu i-ai dat nici o explicaţie ?

— Nici una. Ascultă, Maszko, tu urmăreşti o satisfacţie deplină. În ce mă priveşte, n-am nici un interes ca voi să trageţi unul în celălalt. După cele ce i-am spus, Gątowski

e gata să primească orice condiții. Din fericire, s-a dus la consilierul Jamisz, iar acesta este un om înțelept și blajin care înțelege și el că Gątowski s-a purtat prosteşte, așa că va fi bucuros să-i dea o lecție.

— Bine, fu de acord Maszko. Dă-mi un toc și o bucată de hîrtie.

— Ai tot ce-ți trebuie pe birou.

Maszko se așează și începu să scrie, iar cînd sfîrși, îi dădu hîrtia lui Połaniecki.

Połaniecki citi cele ce urmează :

„Prin cele de mai jos, declar că l-am insultat pe domnul Maszko, aflîndu-mă în stare de ebrietate, inconștient aproape, fără să-mi dau seama ce spun. Acum, treaz fiind, față de martorii mei și ai domnului Maszko, precum și a persoanelor care au asistat, recunosc că fapta mea a fost o grosolănie fără noimă și cu mare părere de rău și umilință retractez tot ce am spus, apelînd la înțelegerea și bunăvoința domnului Maszko, pe care-l rog să mă ierte ; recunosc public că purtarea lui a fost și este mai presus de judecata oamenilor de felul meu !"

— Gątowski trebuie s-o citească, și pe urmă s-o semneze, pretinse Maszko.

— Ești de-a dreptul necruțător. Nimeni nu poate fi de acord cu așa ceva.

— Bine, dar recunoști și tu că bufonul ăsta și-a îngăduit un lucru nemaiauzit ?

— Recunosc.

— Înțelegi ce urmări poate avea acest incident pentru mine ?

— Asta nu se poate ști dinainte.

— Eu știu, și-ți mai spun doar atît : doamna și domnișoara Kraslawski regretă în sinea lor că și-au dat cuvîntul față de mine, și vor profita de cel dintîi prilej care

le va dezvinovăți în ochii lumii. Sînt pierdut, aproape fără scăpare.

— Da de unde !

— Înțelegi acum că toată furia mea trebuie să se reverse asupra cuiva, iar Gątowski trebuie să-mi plătească într-un fel sau altul pentru că m-a insultat !

Polaniecki ridică din umeri.

— Eu nu-i plîng de milă. Fie și așa !

— Mîine la nouă o să vină Kresowski să te ia.

— Bine.

— Așa că, la revedere ! Dacă-l vezi mîine pe Pławicki, spune-i că ruda aceea a lui, Płoszowska, de la care aștepta o moștenire, a murit la Roma. Testamentul este depus la notarul Podwójny și va fi deschis mîine.

— Bine. Pławicki a aflat deja, pentru că Płoszowska a murit acum cinci zile.

Polaniecki rămase singur. O vreme, se gîndi la banii lui, neîntrezărind modalitatea de a-i recupera, dacă Maszko avea să dea faliment, și îl cuprinse îngrijorarea. Își aduse aminte totuși că suma nu va putea fi ștearsă dintre datoriile ipotecare asupra moșiei Krzemień, pînă cînd nu va fi plătită, astfel că, în ultima analiză, avea să rămînă ceea ce era mai demult, unul dintre creditorii proprietății. Ce-i drept, Krzemień nu era un datornic mult mai bun decît Maszko, așa că mîngîierea nu era prea mare, dar acum n-avea încotro, trebuia să se țină de ea.

Mai pe urmă, se gîndi la altceva. Începu să-și amintească de Litka, de doamna Emilia, de Marynia, și rămase uimit că această lume a femeilor, pur sèntimentală, al cărei interes principal consta în iubire, în fericirea semenilor apropiați, se deosebește atît de mult de cea a bărbaților, dominată de rivalități, de lupte și conflicte, de mînie, dueluri și strădania de a face avere, de oboseală. Întrezări în această clipă, ceea ce intuia mai de mult, că dacă există pe lume odihna, fericirea și tihna, acestea trebuie căutate într-o femeie iubitoare. Era o concluzie de-a drep-

tul opusă filozofiei lui din ultimele zile, de aceea îl năpădi neliniștea. Dar continuînd să compare cele două lumi, nu putu să nu constate că cea feminină, iubitoare, își are principiul și rațiunea ei de a fi.

Dacă Polaniecki ar fi cunoscut mai bine sfînta scriptură, i-ar fi venit în minte fără doar și poate cuvintele : „Maria a ales partea cea mai bună."

V

A doua zi, Kresowski întîrzie aproape o oră. Făcea parte, cum se spunea cu o expresie încetățenită la noi, dintre administratorii aerului proaspăt din oraș, adică dintre oamenii care nu făceau nimic. Purta un nume destul de cunoscut și pierduse o avere destul de mare. Erau cele două temeiuri ale vieții lui, datorită lor se ducea peste tot și era considerat de toată lumea drept un om cumsecade. Cum de-i erau suficiente, numai „titlurile" de mai sus, aceasta este taina marilor orașe ; destul că ele nu-i asigurau doar poziția și recunoașterea în societate, ci și reputația unui om de nădejde, la care se putea apela cu încredere în situații delicate. În judecarea problemelor legate de onoare, era folosit ca arbitru, iar în dueluri, ca martor. Înaltele sfere financiare îl invitau cu bucurie la prînzuri, nunți, botezuri și alte solemnități de acest fel, deoarece avea o chelie de patrician și o fizionomie tipic poloneză, așa că împodobea de minune orice masă.

În realitate, era un om foarte dezamăgit de semenii săi, tuberculos și foarte caustic ; avea totuși o oarecare doză de umor care-i îngăduia să vadă partea ridicolă a lucrurilor, îndeosebi a celor foarte mărunte, semănînd întrucîtva în această privință cu Bukacki, și să-și ia în rîs propria răutate. Le permitea și altora, dar cu măsură. Cînd o depășeau, se proțăpea brusc și le cerea socoteală, așa că era considerat un om periculos. Se povestea despre

el că arătase mult curaj în cîteva împrejurări în care alţii dăduseră înapoi, că ştia să-şi „poarte nasul pe sus". Nu respecta pe nimeni şi nimic, exceptînd propria fizionomie, într-adevăr foarte aristocrată ; nu respecta mai ales timpul, fiindcă întîrzia totdeauna şi pretutindeni.

Intrînd acum la Połaniecki, începu îndată să se scuze, pentru că întîrziase.

— Dumneata n-ai observat, spuse, că tocmai atunci, cînd te grăbeşti mai mult şi nu vrei să întîrzii, lucrurile de care ai cea mai mare nevoie se rătăcesc parcă înadins, pur şi simplu dispar. Slujitorul caută pălăria, nu e, galoşii, au pierit şi ei, tu cauţi portmoneul şi nu-l găseşti. Pun pariu că aşa-i întotdeauna.

— Se întîmplă, răspunse Połaniecki.

— Eu am şi găsit remediul. Ori de cîte ori nu găsesc ceva, mă aşez pe scaun, zîmbesc şi-mi spun cu glas tare : „Îmi place la nebunie cînd pierd cîte ceva ; în felul acesta cauţi, te înviorezi, umbli, îţi umpli timpul — asta-i foarte sănătos şi plăcut". Şi ce crezi, domnule ? Găsesc numaidecît ce căutam.

— Poţi să-ţi patentezi invenţia, răspunse Połaniecki. Dar hai să vorbim despre problema lui Maszko.

— Trebuie să mergem la consilierul Jamisz. Maszko mi-a trimis o declaraţie pe care a scris-o pentru Gątowski. Nu vrea să schimbe nici o iotă, dar e imposibil, e prea aspră, nu va fi nimeni de acord... Îmi dau seama că ne aşteaptă duelul, nimic altceva, eu nu văd altă ieşire.

— Gątowski i-a lăsat mînă liberă domnului Jamisz şi va face tot ce va hotărî acesta, domnul Jamisz însă este şi el supărat pe Gątowski, iar, pe de altă parte, este un om bolnav, blînd, liniştit, aşa că cine ştie dacă nu va primi şi asemenea condiţii.

— Domnul Jamisz este un neajutorat, răspunse Kresowski. Dar să mergem, că e tîrziu.

Şi plecară. Cît ai bate din palme, sania se opri înaintea Hotelului Saxon. Domnul Jamisz îi aştepta, dar îi

primi în halat, fiindcă era într-adevăr bolnav. Uitîndu-se la fața lui inteligentă, dar chinuită și umflată, Kresowski se gîndi :

„Ăsta-i gata să accepte orice condiții."

— Luați loc, domnilor, îi pofti domnul Jamisz. Am sosit abia de trei zile și, deși nu mă simt prea bine, aș fi foarte bucuros dacă am putea împăca lucrurile. Credeți-mă că mai întîi l-am săpunit zdravăn pe zvînturatul meu.

Începu să-și miște brațele, apoi, adresîndu-se lui Połaniecki, îl întrebă :

— Ce face bătrînul Pławicki ? N-am fost pînă acum la ei și mi-e dor de dulcea mea Marynia.

— Domnișoara Marynia este sănătoasă, răspunse Połaniecki.

— Și bătrînul ?...

— Acum cîteva zile i-a murit o rudă foarte bogată, așa că se așteaptă să moștenească ceva. Mi-a spus ieri, dar eu am auzit că a donat toată averea pentru binefaceri publice... Testamentul va fi deschis astăzi sau mîine...

— Dumnezeu i-a trimis un gînd bun dacă i-a lăsat ceva Maryniei. Dar să trecem la subiect. Domnii mei, nu e nevoie să vă mai spun că datoria noastră este să rezolvăm lucrurile pe cît posibil printr-o împăcare.

Kresowski se înclină. Îl plictiseau asemenea introduceri pe care le auzise de nenumărate ori în viață, așa că îl întrerupse :

— Sîntem pe deplin conștienți de această datorie !...

— Era și de așteptat, răspunse domnul Jamisz cu bunătate. Eu însumi recunosc că domnul Gątowski n-a avut nici cea mai mică îndreptățire să se poarte cum s-a purtat ; socotesc chiar că se cuvine să-și primească pedeapsa pentru grosolănia lui, prin urmare, voi căuta să-l conving că trebuie să accepte condiții destul de dificile pentru a-i asigura domnului Maszko satisfacția ce i se cuvine.

Kresowski scoase hîrtia împăturită din buzunar și i-o remise zîmbind domnului Jamisz

— Domnul Maszko, spuse, nu vrea nici el decît ca domnul Gątowski să citească mai întîi acest document în fața martorilor și a funcționarilor care au asistat la scandal, apoi să-l semneze cu onorabila lui semnătură.

Găsindu-și în fine ochelarii printre hîrtii, domnul Jamisz și-i așeză pe nas și începu să citească. Pe măsură ce înainta în lectură, se înroșea la față ; în cele din urmă, păli și începu să gîfîie. Lui Połaniecki și lui Kresowski aproape nu le venea să-și creadă ochilor că înaintea lor se afla același domn Jamisz care acum o clipă era gata să primească orice condiții.

— Domnii mei, le spuse cu glas tremurător, domnul Gątowski s-a purtat ca un scandalagiu, e adevărat, dar domnul Gątowski este... un șleahtic [1], așa că uite ce-i răspund eu domnului Maszko în numele lui.

Spunînd acestea, rupse hîrtia în patru și o aruncă pe jos.

Izbucnirea lui nu fusese prevăzută. Kresowski începu să se gîndească dacă nu cumva domnul Jamisz îi jignise prin purtarea lui în calitate de martor ; fața îi îngheță brusc și se alungi ca la un cîine rău. Lui Połaniecki însă, care ținea la domnul Jamisz, îi plăcu răbufnirea acestuia.

— Domnule consilier, rosti apăsat, domnul Maszko a fost insultat atît de rău, încît nu se poate mulțumi cu mai puțin, dar eu și domnul Kresowski am prevăzut răspunsul dumitale care nu face decît să sporească respectul nostru pentru dumneata.

Consilierul Jamisz se așeză și, cum era puțin astmatic, răsuflă cu greutate o vreme, apoi se liniști și spuse :

— Aș putea să vă ofer o scrisoare din partea domnului Gątowski, în care acesta își cere scuze, dar concepută în alți termeni ; văd însă că am pierde timpul, așa că să

[1] Posseor al unui titlu de noblețe.

discutăm mai bine condițiile în care își vor da satisfacție cu arma în mînă. Trebuie să pice îndată și domnul Wilkowski, al doilea martor al lui Gątowski, și dacă mai puteți aștepta, le vom stabili numaidecît.

— Asta se cheamă să mergi drept la țintă, se bucură Kresowski mulțumit întru totul de domnul Jamisz.

— Da, dar procedăm astfel dintr-o tristă necesitate, răspunse bătrînul.

Polaniecki privi la ceas.

— La unsprezece eu trebuie să fiu la birou, spuse, dar dacă domnul consilier este de acord, aș putea să mă reped pe la unu să văd și să semnez condițiile.

— Bine, domnule Polaniecki. Numai că te avertizez de la început că înțeleg foarte bine că aceste condiții nu trebuie formulate în așa fel încît să stîrnească hazul oamenilor. Contez și pe faptul că și domnul Kresowski și dumneata nu veți împinge lucrurile prea departe.

— Nu, domnule, poți să fii sigur că n-am de gînd să fiu prea înflăcărat pe pielea altuia.

Spunînd acestea, Polaniecki plecă la birou, unde-l așteptau într-adevăr cîteva probleme destul de importante, pe care, în absența lui Bigiel, trebuia să le rezolve singur. La amiază semnă condițiile care erau rezonabile, nu prea aspre, apoi se duse la masă, așteptîndu-se să-l găsească pe Maszko la restaurant.

Se vede totuși că Maszko era la domnișoara Krasławska ; în schimb, primul om pe care-l văzu Polaniecki, fu domnul Pławicki, îmbrăcat ca de obicei cu multă grijă, bărbierit, încheiat la toți nasturii, proaspăt, dar posomorît ca noaptea.

— Ce faci aici, dragă unchiule ? îl întrebă Polaniecki.

— Ori de cîte ori am vreo supărare, nu mănînc niciodată acasă, ca să n-o mîhnesc pe Marynia. Mă duc indiferent unde și mă mulțumesc cu o aripioară de curcan și o linguriță de compot, e tot ce-mi trebuie. Ia loc, dacă nu-ți găsești niște companioni mai veseli.

— Ce s-a întîmplat ? întrebă Polaniecki.

— Ei, vechile tradiții se duc de rîpă, asta s-a întîmplat !

— Bine, dar asta nu-i numai nenorocirea dumitale.

Domnul Pławicki privi la el mohorît și totodată solemn, apoi zise :

— Astăzi a avut loc deschiderea testamentului.

— Ei și ?

— Și ? Și vorbește lumea prin oraș : „Nu și-a uitat nici rudele cele mai îndepărtate !“ Nu le-a uitat, ce să zic ! Marynia a căpătat și ea ceva, e drept, dar știi ce ? Patru sute de ruble pînă la sfîrșitul vieții ! Și asta de la o milionară ! Asemenea sumă se lasă moștenire unei slujitoare, nu unei rude.

— Și dumneata ?

— Eu, nimic. Administratorului i-a dat cincisprezece mii de ruble, iar mie nici o para.

— Ce-i de făcut ?

— Se duc tradițiile de altădată ! Cîți oameni nu se îmbogățeau odinioară prin moștenire ! Și știi de ce ? Pentru că exista dragostea și spiritul de solidaritate în marile familii.

— Sînt și astăzi destui din aceia care s-au pomenit cu mii de ruble din moșteniri.

— Da, sînt ! E plină lumea de ei, dar eu nu mă aflu printre aceștia.

Domnul Pławicki își rezemă capul în mînă, și din gura lui ieși ceva ce aducea cu un monolog :

— Asta-i totdeauna și pretutindeni, undeva, cuiva, cineva, ceva...

Oftă, apoi adăugă :

— Mie însă niciodată și nicăieri, nimeni, nimic...

Lui Polaniecki îi veni în minte un gînd pe cît de nemilos, pe atît de nevinovat și, ca să-l înveselească pe domnul Pławicki, constată :

— Ei, ea a murit la Roma, iar testamentul de-aici a fost scris mai de mult ; înaintea acestuia a mai existat unul, după cîte am auzit. Cine știe, dragă unchiule, dacă nu vine vreun codicil de la Roma și te trezești milionar într-o bună zi.

— Nu va veni ! răspunse domnul Pławicki.

Cuvintele lui Połaniecki îl tulburară totuși ; începu să se uite la el și să se tot miște, de parcă scaunul pe care sta era patul lui Madej [1], în sfîrșit, rosti :

— Tu crezi că e posibil ?

Połaniecki îi răspunse cu o gravitate diabolică :

— Nu văd nimic extraordinar în asta.

— Da, dacă voia Providenței ar...

— Și asta poate fi.

Domnul Pławicki se uită prin sală, erau singuri ; brusc, dădu scaunul la o parte și spuse arătînd spre propria jiletcă :

— Vino aici, băiatule !...

Połaniecki își înclină capul, pe care domnul Poławicki îl sărută de două ori, apoi rosti cu emoție :

— Mi-ai dat curaj, m-ai întărit... Facă-se voia Domnului, dar să știi că m-ai întărit. Îți mărturisesc că i-am și scris. A, nimic deosebit, doar ca să-i aduc aminte că trăim. Am întrebat-o cînd expiră termenul de arendă al unei moșii. Înțelegi și tu că n-aveam intenția s-o iau eu, dar pretextul era bun... Dumnezeu să te răsplătească, mi-ai dat curaj... Testamentul citit putea fi făcut înainte de primirea scrisorii mele, apoi ea a plecat la Roma ; cred că pe drum s-a gîndit la scrisoarea mea, așadar și la noi...

---

[1] Motiv popular cu largă răspîndire în folclorul din Europa centrală. Drept pedeapsă pentru nelegiuirile făptuite, diavolii îi pregătiseră în iad tîlharului Madej un pat de fier, alcătuit din drugi încrucișați și așternut cu ace, brice și cuțite ; dedesubt ardea un foc nestins, iar deasupra curgeau picături de pucioasă încinsă. De aci expresia pe care o folosește și Sienkiewicz : A sta pe patul lui Madej, cu sensul : nu-i vine să stea locului, se agită, se foiește pe scaun.

Zici că e posibil, nu-i așa ?... Să te răsplătească Dumnezeu !

După o clipă, chipul i se luminase ; deodată își puse mîna pe genunchiul lui Połaniecki și țițiind din limbă, exclamă :

— Știi ce, băiatule ? Poate ai vorbit într-un ceas cu noroc ! Ce-ar fi să bem o sticlă de Mouton-Rotschild în contul acestui codicil, ai ?

— Pe Dumnezeul meu, nu pot, unchiule — se codi Połaniecki, căruia începea să-i fie rușine de gluma lui... nu pot și gata.

— Trebuie.

— Nu pot, pe cuvîntul meu. Nu-mi văd capul de treburi și nu vreau să mă amețesc pentru nimic în lume.

— Ești un îndărătnic, curat îndărătnic ! Dacă-i așa, am să beau singur jumătate, numai să fie într-un ceas bun.

Și comandă sticla de vin, după care întrebă :

— Ce treburi zici că ai ?

— De tot felul. După ce mănînc, musai să mă duc la profesorul Waskowski.

— Cine mai e și Waskowski ăsta ?

— Aha ! își aminti Połaniecki. Și el a moștenit o avere însemnată de la fratele lui, care se pricepea la minerit. Dar el împarte totul la săraci.

— Împarte la săraci și frecventează localuri de mîna întîi, îmi plac și mie asemenea filantropi ! Dacă aș avea ce să le dau la săraci, eu m-aș lipsi de toate.

— A fost bolnav multă vreme și medicul i-a recomandat să mănînce rațional. Vine și pe aici, dar comandă numai lucruri ieftine. Locuiește într-o cămăruță și crește păsările, iar alături are două încăperi mari în care, știi cine doarme ? Ei bine, copiii pe care-i adună de pe stradă.

— Și mie mi s-a părut că-i lipsește ceva aici !...

Domnul Pławicki își ciocăni fruntea cu degetul.

Polaniecki nu-l găsi pe Waskowski acasă, așa că, după ce se văzu mai întîi cu Maszko, pe la cinci după-amiază trecu pe la Marynia, întrucît îl mustra conștiința din cauza prostiilor pe care i le îndrugase lui Pławicki. „Bătrînul, își spunea, o să bea numai vinuri scumpe în contul codicilului, iar ei și așa, după părerea mea, cheltuiesc mai mult decît s-ar cuveni. Gluma nu trebuie să dureze prea mult."

Marynia era cu pălăriuța pe cap. Voia să meargă la familia Bigiel, dar îl reținu, iar el, pentru că nu venise decît în trecere, nu se împotrivi și rămase.

— Domnișoară, te felicit pentru moștenire, îi spuse.

— Și eu sînt bucuroasă, răspunse Marynia, fiindcă e ceva sigur, iar în situația noastră, asta înseamnă foarte mult. De altfel, aș vrea să fiu cît se poate de bogată.

— De ce ?

— Ții minte ce mi-ai spus odată ? Că ai vrea să deschizi o fabrică și să nu mai lucrezi la Casa de comerț. Eu n-am uitat și, cum orice om își are dorințele lui, eu aș vrea să am bani mulți, mulți de tot.

Gîndindu-se însă că poate spusese prea mult și prea limpede, începu să-și îndrepte faldurile rochiei, deoarece avea astfel posibilitatea să-și plece capul.

— Eu am venit să-mi cer scuze, spuse Polaniecki. Azi la prînz am trăncănit vrute și nevrute cu domnul Pławicki, făcîndu-l să spere că domnișoara Płoszowska și-a schimbat testamentul și i-a lăsat lui toată averea. În pofida așteptării mele, a luat totul în serios. N-aș vrea să-și facă iluzii și, dacă-mi dai voie, mă duc la el în cameră să-i explic cum stau lucrurile.

Marynia începu să rîdă.

— I-am explicat eu și m-a mustruluit rău de tot ! Vezi, domnule, ce-ai făcut ? Într-adevăr, ai pentru ce să-ți ceri iertare.

— Este ceea ce și fac.

Şi apucîndu-i mîna, i-o acoperi de sărutări ; ea nu şi-o retrase, repetînd chipurile în glumă, dar cu emoţie :

— Vezi, domnule Stach, ce rău eşti ? !

În ziua aceea, pînă cînd se culcă, Polaniecki simţi mereu pe buze căldura mîinii Maryniei şi nu se mai gîndi nici la Maszko, nici la Gątowski, repetîndu-şi în schimb cu îndărătnicie :

„E timpul să mă hotărăsc".

VI

Kresowski cu medicul şi cutia cu pistoalele se aflau într-o trăsură, iar Polaniecki şi Maszko în alta ; se îndreptau spre Bielany [1]. Era o zi senină şi geroasă, fîşii de ceaţă trandafirie aşterneau pămîntul. Roţile se învîrteau scîrţîind prin zăpada îngheţată, caii împrăştiau aburi şi se acoperiseră de promoroacă ; copacii erau şi ei albiţi de chiciură.

— E un ger strașnic, remarcă Maszko. O să ne îngheţe degetele pe trăgaci.

— Mai mare plăcerea să-ţi scoţi paltonul !

— E un motiv în plus ca să nu tergiversaţi lucrurile. Dragul meu, spune-i lui Kresowski să treacă numaidecît la subiect.

Maszko începu să-şi şteargă ochelarii aburiţi şi adăugă :

— Pînă să ajungem noi, soarele se va ridica sus de tot, aşa că zăpada va străluci foarte puternic.

— Sfîrşim repede, răspunse Polaniecki. De vreme ce Kresowski n-a întîrziat, ceilalţi nu se vor lăsa aşteptaţi, fiindcă sînt obişnuiţi să se scoale cu noaptea în cap.

— Ştii la ce mă gîndesc acum ? întrebă Maszko. Există un lucru pe lume de care nu ţine seama nimeni

[1] Pădurice şi loc de agrement lîngă Varşovia.

cînd își croiește planuri și acționează într-un sens sau altul, un lucru care poate strica și nărui totul — prostia omenească. Să presupunem că eu sînt de zece ori mai înțelept decît sînt, că nu am în vedere interesele domnului Maszko, și nu sînt decît un mare politician, să zicem un Bismarck [1] sau Cavour [2], care are nevoie de avere pentru a-și îndeplini planurile și care-și chibzuiește cu grijă fiecare pas, fiecare cuvînt. Ei și ? Vine un animal ca ăsta, fapt pe care nu poate să-l prevadă nimeni, și toate se duc de-a dura. E fantastic ! Mă va nimeri sau nu, acum n-are importanță, dar mi-a dat peste cap truda mea de o viață.

— Cine-ar putea să prevadă ? întrebă Polaniecki. E ca și cînd ți-ar cădea o cărămidă în cap.

— Tocmai de aceea îmi vine să turbez.

— Cît despre faptul că te va nimeri sau nu, fii pe pace.

Maszko se calmă, își șterse iarăși ochelarii și continuă:

— Dragul meu, văd că mă observi întruna de cînd am plecat, iar acum încerci să-mi dai curaj. E firesc. Din partea mea, îți spun și eu să fii liniștit și-ți dau cuvîntul meu că nu vă voi face de rușine. E cum nu se poate mai natural să fiu puțin îngrijorat, să simt un gol în stomac, dar știi de ce ? Primejdia vieții, duelul propriu-zis, nu înseamnă nimic. Dați-ne cîte o pușcă la fiecare și lăsați-ne singuri în pădure și, pe viul Dumnezeu ! pot să trag în el fie și o jumătate de zi, înfruntîndu-l fără frică. Am mai avut însă un duel, și știu ce înseamnă asta. În realitate, toată comedia asta, pregătirile, martorii, gîndul că se vor uita la tine să vadă cum stai, cum faci față. E pur și simplu un spectacol cu public și o chestiune de amor propriu, nimic altceva. Pentru firile nervoase, un adevărat

---

[1] *Otto von Bismarck* (1815—1898), om de stat prusian, unul dintre fondatorii unității germane.

[2] *Camillo Benso conte de Cavour* (1810—1861), om de stat italian, fondator al revistei *Il Risorgimento*, apărător al ideilor liberale.

eveniment. Eu însă nu sînt prea nervos. Înțeleg că din acest punct de vedere am un ascendent asupra adversarului, pentru că sînt mai hîrșit cu oamenii decît el. Un asemenea măgar are într-adevăr mai puțină imaginație și nu e în stare, de exemplu, să-și închipuie cum va arăta mort, cum va începe să putrezească, și așa mai departe. Eu pot să mă stăpînesc mai bine... Și pentru că veni vorba, filozofia ca filozofia, dar în astfel de împrejurări lucrurile sînt hotărîte de temperament și patimă. Eu n-am nimic de cîștigat de pe urma acestui duel, nu mă salvează dintr-o situație dificilă, din contră, poate să-mi aducă numai necazuri. Cu toate acestea, nu sînt în stare să-l resping... Atîta revoltă mi s-a îngrămădit în suflet, îl urăsc atît de mult pe acest măgar, aș vrea atît de mult să-l strivesc, să-l calc în picioare, încît nu mai sînt în stare să gîndesc ca lumea. Poți să fii sigur că în momentul în care voi zări chipul acestui prostănac, voi uita de toate, de neliniște, de comedie, și nu-l voi mai vedea decît pe el.

— Nu-i prea greu de înțeles, îl asigură Połaniecki.

Obrajii lui Maszko se înroșiseră și mai tare, învinețindu-se de ger, arăta deci foarte îndîrjit și foarte urît.

Sosiră. Aproape în același timp zurui și trăsura care-i aducea pe Gątowski, pe domnul Jamisz și pe Wilkowski care, după ce coborîră, se înclinară înaintea adversarilor, apoi toți șapte, punîndu-l la socoteală și pe medic, intrară în pădure, unde Kresowski alesese un loc potrivit cu o zi înainte.

Uitîndu-se la cele șapte paltoane negre care se decupau ciudat pe zăpada albă, vizitiii își făcură semne din ochi :

— Știți ce-o să fie ? întrebă unul.

— Ei, parcă vin pentru prima dată aici ! răspunse al doilea.

— Lumea să fie frumoasă, proștii n-au decît să se bată !

În acest timp, ceilalți, tîrșindu-și galoșii grei prin zăpadă și împrăștiind fuioare de aburi albi pe nas, se îndreptau spre celălalt capăt al pădurii. Pe drum, domnul Jamisz, contrar obiceiurilor statornicite în asemenea situații, se apropie de Połaniecki și-i vorbi astfel :

— Am vrut cu tot dinadinsul ca domnul Gątowski să-și ceară scuze de la domnul Maszko, dar în astfel de condiții nu e cu putință.

— I-am propus și eu lui Maszko să mai îmblînzească ce-a scris, dar n-a vrut...

— Atunci, altă soluție n-avem. Totul nu-i decît o gugumănie, dar n-avem încotro !

Połaniecki nu-i mai răspunse și merseră în tăcere. Domnul Jamisz continuă :

— Aseară, domnule, am auzit că Marynia Pławicka a moștenit ceva ?

— Da, nu prea mult, dar oricum...

— Și bătrînul ?

— E foc și pară că nu i-a lăsat lui toată averea.

Domnul Jamisz se lovi cu mănușa peste frunte :

— Pławicki ăsta are ceva aici !...

Apoi, privind împrejur, spuse :

— E cam departe.

— Ajungem îndată.

Și merseră în continuare. Soarele se înălțase deasupra poienelor. Copacii aruncau pe zăpadă umbre albăstrii, dar lumina pătrundea tot mai mult prin pădure. Ascunse printre crengi, ciorile și stăncile scuturau zăpada afînată, care se așternea fără zgomot pe jos, alcătuind sub copaci gurgumeie mici, ascuțite. Pretutindeni domnea tăcerea, acalmia, tulburată doar de oamenii care aveau să tragă unul în altul.

În sfîrșit, se opriră la marginea pădurii, unde se vedea bine. Maszko și Gątowski ascultară cu urechile înfundate în gulerele de blană scurta cuvîntare a domnului Jamisz despre superioritatea păcii asupra războiului ; apoi, după

ce Kresowski încărcă pistoalele, adversarii le aleseră și, lepădîndu-și paltoanele, se postară față în față cu țevile îndreptate în sus.

Gątowski respira gîfîit, avea fața roșie și țurțuri pe mustăți. Pe chipul și în atitudinea lui se vedea că duelul nu-i făcea nici o plăcere ; rezista numai de rușine și prin puterea voinței, iar dacă și-ar fi ascultat impulsul propriilor simțăminte, ar fi preferat să se repeadă la adversar și să-l pocnească în cap cu patul pistolului sau cu pumnul. Maszko, care mai înainte se prefăcuse că nu-l vede, se uita acum la el cu fața încărcată de ură, îndîrjire și dispreț. Obrajii i se acoperiseră de pete. Se stăpînea totuși mai mult decît Gątowski și, îmbrăcat în surtucu-i lung, cu pălăria pe cap și favoriții lui alungiți, arăta prea țeapăn, asemenea unui actor care juca rolul unui gentleman ce se bătea în duel.

„O să-l împuște pe ursuleț ca pe un cîine", se gîndi Polaniecki.

Răsună comanda și două bubuituri cutremurară liniștea pădurii, după care Maszko se întoarse spre Kresowski și spuse cu răceală :

— Te rog să încarci pistoalele.

În același timp însă, la picioarele lui se ivi pe zăpadă o pată de sînge.

— Domnule, ești rănit, îi spuse medicul și se apropie în grabă.

— Se prea poate... te rog, încarcă...

În aceeași clipă, se clătină, fiindcă era într-adevăr rănit. Glonțul îi zdrobise vîrful osului de la genunchi.

Duelul fu întrerupt. Gątowski rămase o vreme țintuit locului, cu ochii holbați, uluit de cele întîmplate.

După ce Maszko fu bandajat, se apropie totuși de el, împins de la spate de domnul Jamisz, și rosti pe cît de stîngaci, pe atît de sincer :

— Domnule, recunosc că n-aveam nici un motiv să te jignesc, retrag tot ce am spus şi te rog să mă scuzi. Eu, unul, n-am vrut să te rănesc.

În timp ce se depărta cu domnul Jamisz şi Wilkowski, fu auzit dezvinovăţindu-se :

— Pe viul Dumnezeu ! pură întîmplare ! Numai pistolul e de vină, eu am ochit pe deasupra lui...

În ziua aceea, Maszko nu deschise gura ; la întrebarea medicului dacă-l supără rana, se mulţumi să scuture din cap în semn că nu.

Bigiel, care se întorsese cu o zi înainte din Prusia cu buzunarele doldora de contracte, cînd află ce se întîmplase, îi spuse lui Polaniecki :

— Maszko pare un om inteligent, dar, pe legea mea, fiecare dintre noi îşi are ţicneala lui... El, de pildă, are succes, se ocupă de o mulţime de afaceri importante ; ar putea să aibă venituri însemnate, într-un cuvînt, să facă avere. Dar nu-i aşa ! El preferă să se zbată şi să-şi secătuiască tot creditul ; cumpără moşii, face pe marele proprietar, pe marele lord sau Dumnezeu ştie pe cine, numai să nu fie ceea ce este cu adevărat. Cît de ciudate sînt toate ! Cu atît mai ciudate, cu cît toată lumea face la fel ! Mă gîndesc adesea că viaţa în sine nu e rea, dar fiecare şi-o ratează din cauza lipsei de echilibru în judecată, a vreunei fantezii nebuneşti, a vreunei ţicneli pe care şi-o poartă la reverul hainei. Dacă cineva vrea să aibă mai mult decît are, să însemne mai mult decît înseamnă, înţeleg foarte bine, dar să nu tindă spre asta cu mijloace nepotrivite, fantastice. Recunosc, firește, că Maszko are spirit şi energie, dar dacă mă gîndesc la toate, pe legea mea, ajung la concluzia că-i cam lipseşte ceva aici !

Bigiel îşi ciocăni de cîteva ori fruntea cu degetul.

În acest timp, Maszko suferea cu dinţii încleştaţi, deoarece rana lui, fără a-i primejdui viaţa, era totuşi destul de dureroasă. Seara leşină de două ori în prezenţa lui Polaniecki. Apoi îl cuprinse slăbiciunea, în timpul căreia

semeția aceea care-l susținuse toată ziua pe tînărul avocat pieri cu totul. După plecarea medicului care-l bandajase, zăcu o vreme liniștit, după care zise :

— Da' știu că am un noroc !

— Nu te mai gîndi la asta ! îl sfătui Polaniecki, pentru că ți se urcă temperatura.

Maszko însă nu-l ascultă și urmă :

— Insultat, rănit, ruinat, toate dintr-o dată !

— Îți repet, nu e timpul potrivit pentru asemenea gînduri.

Maszko se sprijini cu cotul de pernă, gemu de durere și continuă :

— Lasă-mă în pace ! E ultima dată cînd mai pot să stau de vorbă cu un om cumsecade. Peste o săptămînă sau două, voi face parte dintre oamenii care trebuie evitați... Ce-mi pasă mie de temperatură ! E ceva cu adevărat insuportabil în această prăbușire totală, în această sfîșiere a destinului uman, anume gîndul că după aceea orice cretin și prima gîsculiță vor spune : „Eu am știut de mult". „Eu am prevăzut-o de la început". Da, toți prevăd totdeauna totul... *post factum*, socotindu-l pe cel lovit de nenorocire drept prost sau nebun.

Polaniecki își aduse aminte de cuvintele lui Bigiel. Printr-o întîmplare ciudată, Maszko își urmă gîndul, de parcă voia să-i răspundă :

— Tu crezi că eu nu mi-am dat seama că am luat-o prea repede, că am acționat cu prea multă brutalitate, că am vrut să fiu ceva mai mult decît am fost, că m-am sumețit prea mult... Nimeni nu-mi va da dreptate, dar vreau să știi că mi-am spus-o și eu... În același timp, însă, mi-am zis : așa trebuie, asta-i singura cale pentru a ieși la lumină... Ei și ? Poate că relațiile dintre oameni nu sînt bune, poate că viața merge de-a-ndoaselea, dar dacă nu era acest scandal prostesc, neprevăzut, aș fi izbutit tocmai pentru că am fost așa cum am fost... Dacă eram un

om modest, n-ajungeam la mîna domnișoarei Krasławska... Aici la noi trebuie să te prefaci întotdeauna, iar dacă mă va lua dracu', asta nu se va întîmpla din pricina infatuării mele, ci a dobitocului de Gątowski.

— Ce dracu', Maszko, doar nu poți să fii sigur că vei fi respins și căsătoria nu va mai avea loc !

— Dragul meu, tu nu le cunoști pe aceste femei. În lipsă de altceva mai bun, ele au fost de acord și cu domnul Maszko, fiindcă acestuia îi mergea bine... Dar cînd averea, situația și poziția mea vor fi amenințate, se vor lepăda fără milă de mine, apoi vor arunca munți de vină asupra mea, ca ele să iasă cu fața curată în fața lumii... Ce știi tu despre ele ? Domnișoara Krasławska nu seamănă cu domnișoara Pławicka !

Urmă o clipă de tăcere, apoi Maszko vorbi mai departe cu glasul slăbit :

— Numai ea mă putea salva... Pentru ea aș fi apucat pe alt drum, mai sigur... În aceste împrejurări, proprietatea Krzemień ar fi fost salvată... Scăpam dintr-o dată de datoriile ei, de renta lui Pławicki... Aș fi scos-o la capăt... Și pe urmă, tu știi că am iubit-o ca un student ?... Uite-așa, nici eu nu știu de unde pînă unde. Ea însă a preferat să se supere pe tine, decît să mă iubească... Acum înțeleg, dar nu mai e nimic de făcut...

Polaniecki nu agrea această discuție, așa că o întrerupse și spuse cu o umbră de nerăbdare :

— Mă mir că un om cu energia ta socotește totul pierdut, cîtă vreme nu-i așa. Domnișoara Pławicka reprezintă trecutul, căruia tu însuți i-ai pus cruce, cerîndu-i mîna domnișoarei Krasławska. Cît privește prezentul, ai fost insultat, e adevărat, dar te-ai duelat ; ești rănit ușor, și peste o săptămînă ai să te faci bine ; în definitiv, nu ți-a declarat nimeni că te respinge. Pînă cînd nu vezi negru pe alb, n-ai dreptul să vorbești despre asta... Ești bolnav și de aceea îți cînți prohodul dinainte. Eu însă îți spun altceva. Trebuie să le dai de știre celor două femei

despre cele întîmplate. Vrei să mă duc mîine la ele ? Pe urmă, n-au decît să procedeze cum cred de cuviinţă, dar e bine să afle totul din gura unui martor ocular, nu de la bîrfitorii de ocazie.

Maszko se gîndi o vreme şi răspunse :

— Şi aşa, eu tot voiam să-i scriu logodnicei mele, dar dacă te duci tu, e cu atît mai bine. Nu-mi fac iluzii că va fi de partea mea, dar trebuie să-mi fac datoria. Îţi mulţumesc, oricum. Tu poţi să prezinţi totul în culori mai avantajoase... Numai să nu scapi nici o vorbă despre necazurile mele... Trebuie să bagatelizezi la maximum vinderea pădurii, s-o înfăţişezi ca pe o politeţe din partea mea... Îţi mulţumesc din toată inima. Spune-le că Gątowski şi-a cerut scuze...

— Ai pe cineva care să stea cu tine ?

— Slujitorul şi soţia lui. O să vină şi medicul cu un felcer. Mă doare straşnic, dar nu mă simt prea rău.

— Atunci, la revedere.

— Du-te sănătos. Îţi mulţumesc. Eşti...

— Somn uşor !

Şi Połaniecki plecă. Pe drum se gîndi la Maszko, dar cu anume pornire : „Nu e un romantic, nici măcar atît, şi cu toate astea vrea şi el să pară ceva de acest fel... Domnişoara Plawicka ! a iubit-o... ar fi apucat-o pe alt drum... l-ar fi putut salva... mă rog, tribut plătit romantismului şi pe deasupra şi în monedă calpă, fiindcă după o lună de zile i-a cerut mîna păpuşii ăleia numai pentru bani. Poate că eu sînt un prost, dar nu înţeleg şi nu cred în sinceritatea acestei iubiri de care s-a vindecat atît de repede. Dacă aş fi iubit-o pe una şi aş fi fost respins, nu m-aş fi căsătorit după o lună cu cealaltă. Să mă trăznească ! dac-aş fi făcut-o. Are dreptate totuşi cînd spune că Marynia nu e făcută din acelaşi aluat cu Krasławska... Nici vorbă, e cu totul altceva !..."

Gîndul acesta îi făcu multă plăcere. Cînd ajunse acasă găsi o scrisoare de la Bukacki din Italia şi un bilet de la

Marynia, plin de neliniște și de întrebări din cauza zvonurilor despre duel. Îl ruga să-i trimită veşti a doua zi de dimineață : ce s-a întîmplat, din ce s-au luat şi mai ales dacă totul s-a sfîrşit şi nu mai e nici o primejdie.

Aflat încă sub influența părerii că Marynia „nu era din același aluat cu domnișoara Krasławska", îi scrise mai emoționat decît ar fi vrut şi, dîndu-i biletul slujitorului, dispuse să-i fie înmînat a doua zi de dimineață la ora nouă. După aceea se apucă să citească scrisoarea lui Bukacki şi de la bun început ridică din umeri.

Bukacki scria cele ce urmează :

„Fie ca Sakia-Muni[1] să dobîndească pentru tine binecuvîntata Nirvana ! Afară de asta, spune-i lui Kapłaner să nu-mi mai trimită la Florența cele trei mii de ruble, care mi se cuvin, şi să le țină la el pînă la noile mele dispoziții. În aceste zile am să mă gîndesc la luarea unei decizii ; vezi cît sînt de hotărît, în legătură cu necesitatea de a deveni vegetarian. Dacă gîndurile nu mă vor obosi şi dacă intenția se va transforma în hotărîre, iar hotărîrea nu va fi peste puterile mele, voi înceta să fiu un animal carnivor şi viața mă va costa mai puțin. Asta-i toată problema. În ce te privește, te conjur să te liniștești, pentru că viața nu merită atîta trudă.

Să știi că am aflat de ce slavii preferă sinteza în locul analizei. Pentru că sînt niște leneşi, iar analiza e o treabă migăloasă. Poți să sintetizezi trăgînd din trabuc după-masă. De altfel, au dreptate să fie leneşi. La Florența este destul de cald, mai ales pe Lung'Arno. Umblu singur şi fac sinteza şcolii florentine. Am cunoscut aici un acuarelist capabil, tot slav, care trăieşte din arta lui, deşi susține că arta e o porcărie crescută din dorința de plăceri a burghezului şi din surplusul de bani pe care unii îl ago-

[1] *Buda Sakia-Muni*, nume sub care este cunoscut Gautama, fiul şefului seminției Sakia. Fondatorul budismului, al cărui ideal era realizarea Nirvanei prin deplina renunțare la sine.

nisesc în detrimentul altora. Într-un cuvînt, arta, după el, nu reprezintă decît josnicie și nedreptate ! S-a repezit la mine ca la un cîine, susținînd că a fi budist și a te ocupa de artă reprezintă culmea inconsecvenței, dar nu m-am lăsat nici eu și i-am răspuns că a considera consecvența drept ceva mai bun decît inconsecvența reprezintă culmea obscurantismului burghez, a prejudecăților burgheze și josniciei. A fost uluit și și-a uitat limba în gură. Acum îl îndemn să se spînzure, dar nu vrea. Spune-mi, tu ești sigur că pămîntul se învîrte în jurul soarelui sau e vorba cumva doar de-o glumă ? În definitiv, mie mi-e totuna ! La Varșovia, mi-a părut rău de copila care a murit. Mă gîndesc de multe ori la ea și aici. Ce prostie ! Ce mai face doamna Emilia ? Fiecare om își are rolul lui predestinat în lume, ea a avut parte de un rol cu aripi și suferință. La ce bun că a fost virtuoasă ? Ar fi putut să fie altfel, mai veselă. În ceea ce te privește, omule, fă-mi și mie o plăcere. Te implor, nu te căsători. Nu uita că dacă te căsătorești și vei avea un fiu, dacă vei trudi ca să-i lași avere, o faci numai pentru ca el să ajungă ce-am ajuns și eu, iar eu sînt un băiat foarte drăguț, deși am unele îndoieli, dar sînt indispensabil. Rămîi sănătoasă, energie viforoasă, rămîi cu bine Casă de comerț, asociație de vînzare-cumpărare, formă de tranziție, muncă nărăvită, efort pecuniar, viitor tată de familie, crescător de copii și bătaie de cap ! Îmbrățișează-l din partea mea pe Waskowski. E și el un om al sintezei. Fie ca Sakia-Muni să-ți deschidă ochii, ca să cunoști că la soare este cald, iar la umbră, frig, și că a sta culcat e mai bine decît în picioare. Al tău, Bukakci."

„Talmeș-balmeș !" se gîndi Polaniecki.

Apoi își spuse :

„Totul nu-i decît artificiu, simte nevoia să se amăgească singur. Dar cînd te obișnuiești cu acest fel de a

gîndi, îţi schimbi şi firea pînă la un punct ; raţiunea şi energia se duc pe apa sîmbetei, iar sufletul se descompune ca un cadavru. Poţi să te arunci cu capul înainte într-o copcă, cum a făcut Maszko, sau ca Bukacki. În amîndouă cazurile tot sub gheaţă ajungi. La dracu ! Trebuie să existe totuşi o viaţă normală şi sănătoasă, trebuie să-ţi păstrezi mintea întreagă. Unul ca Bigiel o duce destul de bine. Are o soţie, pe care o iubeşte, copii la care ţine, trudeşte ca un bou în jug, şi în adîncul sufletului se simte foarte legat de societate şi de violoncelul său, la care cîntă la lună, privind în bagdadie. Nu s-ar putea spune că este un materialist. O, nu. În el se împacă una cu cealaltă. Şi n-o duce rău !"

Polaniecki începu să umble prin încăpere, privind în răstimpuri la faţa Litkăi care rîdea printre mesteceni. Simţea tot mai mult nevoia de a se răfui cu sine însuşi. Ca negustor ce se afla, se apucă să-şi calculeze *creditul* şi *debitul*, ceea ce nu era prea greu. În rubrica părţilor pozitive ale vieţii, locul central îl ocupa cîndva dragostea pentru Litka. La vremea ei îi fusese atît de scumpă, încît dacă cineva i-ar fi spus cu un an înainte : „Înfiaz-o !" ar fi înfiat-o şi ar fi socotit că are pentru cine trăi. Acum însă Litka nu mai era decît o amintire, şi din rubrica fericirii trecuse în cea a nenorocirii. Ce-i mai rămăsese ? Mai întîi, viaţa, în al doilea rînd, acest diletantism spiritual care oricum reprezintă o plăcere, apoi viitorul, ce-i stîrneşte curiozitatea, foloasele materiale şi, în sfîrşit, Casa de comerţ. Toate acestea îşi aveau valoarea lor, dar Polaniecki simţea acut lipsa unui ţel. Cît priveşte Casa de comerţ, lui Polaniecki îi plăceau succesele pe care le înregistrase, nu însă şi felul de muncă pe care o implica. Dimpotrivă, munca aceasta nu-i era de ajuns, i se părea lipsită de perspective, de importanţă, şi-l indispunea. Pe de altă parte, diletantismul, cărţile, lumea intelectuală, toate acestea erau însemnate, negreşit, ca podoabe ale vieţii, dar nu puteau să se transforme în temelia ei. „Bukacki, îşi spuse

Połaniecki, s-a cufundat pînă peste urechi în ele, vrînd să trăiască prin ele, şi a scrîntit-o, a ajuns un nătîng, s-a secătuit. Florile în sine reprezintă în sine un lucru bun, dar acela care ar vrea să respingă numai aromele lor, se otrăveşte." Într-adevăr, nu era nevoie să fie un mare înţelept, ca să observe în jurul lui o mulţime de oameni zvîrliţi din şa, a căror sănătate spirituală era subminată de diletantismul lor, aşa cum morfina şubrezeşte sănătatea trupului.

Lui însuşi îi produsese destule pagube, fie şi pentru că făcuse din el un sceptic. Scăpase de această boală grea numai cu ajutorul unui organism sănătos, care şimţea nevoia cheltuirii surplusului de energie, şi al muncii. Dar ce avea să urmeze? Va putea oare să reziste în acest fel? La această întrebare, acum îşi răspunse hotărît: nu! De vreme ce treburile Casei de comerţ nu erau în stare să-i umple viaţa şi dacă era de-a dreptul primejdios s-o umple cu diletantism, atunci nu mai era decît o singură cale — să se căsătorească.

Odinioară, cînd se gîndea la asta, nu vedea în faţa ochilor decît o siluetă nedefinită care unea în ea toate însuşirile morale şi fizice, dar fără trup şi fără nume. Acum silueta căpătase realitate. Avea ochii albaştri înişiţi, părul negru, gura un pic prea largă şi se numea Marynia Pławicka. Despre altcineva nici nu mai putea fi vorba, iar pe ea şi-o închipuia acum atît de real, încît tîmplele începură să-i zvîcnească. Îşi dădea seama totuşi, cum nu se poate mai bine, că acum lipsea ceva din sentimentele lui pentru Marynia, acel ceva în jurul căruia se ţese visarea ; acel ceva care nu cutează să-şi dorească nimic, dar se aşteaptă la tot ; acel ceva care se teme, tremură, îngenunche şi-i spune femeii iubite : „sînt la picioarele tale" ; care face din dragostea-dorinţă o dragoste-cult, care înseamnă veneraţie, introducînd astfel o nuanţă mistică în relaţia dintre bărbat şi femeie, care face din bărbat nu numai un iubit, ci şi un adorator. Aceasta aparţinea trecutului. Gîn-

dindu-se acum la Marynia, Połaniecki își păstra luciditatea, aproape cu impertinență. Știa că poate să se ducă s-o ia și să fie a lui pentru totdeauna, procedînd astfel din două motive : mai întîi, pentru că Marynia era pentru el o femeie mai atrăgătoare decît toate celelalte, iar în al doilea rînd, pentru că judecata îi poruncea să se căsătorească, și numai cu ea.

„Fiindcă ea, își spuse, este totuși cît se poate de sigură; n-are nimic steril, uscat în ea. Egoismul nu i-a ucis încă inima, și una ca ea nu se va gîndi niciodată decît la obligațiile ei. Este întruparea virtuții și a datoriei, așa că în viața noastră va trebui să am grijă să nu se gîndească prea puțin la ea. Dacă judecata îmi dictează să mă căsătoresc, aș face o prostie să caut altă femeie."

După care își puse întrebarea : „N-ar fi o josnicie din partea mea s-o părăsesc pe Marynia ? Pe noi ne-a unit Litka". Ceva se frîngea în el numai la gîndul că s-ar putea împotrivi voinței și sacrificiului acestei copile dragi. Dacă totuși ar vrea să procedeze împotriva voinței ei, așa ar fi trebuit oare să se poarte ? În acest caz, n-ar fi trebuit să se mai ducă pe la Pławicki, după moartea Litkăi, s-o vadă pe Marynia, să-i sărute mîinile și să se abandoneze în voia valului care-l purtase, probabil și prin forța imprejurărilor, atît de departe, încît acum ar dezamăgi-o pe Marynia, coborînd în ochii ei pînă la rolul unui om mărunt care nu știe ce vrea. Fiindcă ar trebui să fie orb ca să nu observe că Marynia îl considera logodnicul ei, și dacă nu se neliniștise pînă acum din cauza tăcerii lui, e pentru că o pusese pe seama doliului pe care-l purtau amîndoi în inimă după Litka.

„Așadar, rațiunea îmi spune că trebuie să mă căsătoresc cu ea, conchise Połaniecki, instinctul de conservare, de asemenea ; simțurile mă îndeamnă și ele, iar cinstea, tot așa. Atunci ? Atunci aș fi un nătîng și un zăpăcit dacă aș mai sta pe gînduri și n-aș socoti problema rezolvată. Asta-i !"

Răsuflă ușurat și începu să se preumble prin încăpere. Lîngă lampă se afla scrisoarea de la Bukacki. Połaniecki o luă și începu s-o recitească de la locul pe care îi căzură ochii :

„Te implor, nu te căsători. Nu uita că dacă te căsătorești și vei avea un fiu, dacă vei trudi să-i lași avere, o faci numai pentru ca el să ajungă ce-am ajuns și eu..."

— Ascultă, aiuritule — îi răspunse Połaniecki cu anume îndîrjire — o să mă căsătoresc cu Marynia Pławicka, auzi ? O să fac avere, iar dacă voi avea un fiu, n-am să fac din el un decadent, înțelegi ?

Era mulțumit de sine.

O clipă mai tîrziu, privi la Litka și simți că-l cuprinde emoția. Părerea de rău și vechile simțăminte îi năpădiră iarăși inima. Începu să discute cu ea, cum se discută de obicei cu morții dragi în momentele de răscruce ale vieții.

— Ești mulțumită, pisicuțo, nu-i așa? o întrebă.

Din fotografie, chipul ei rîdea la el dintre mestecenii pictați de Marynia ; părea să clipească din ochi, răspunzîndu-i :

„Da, domnule Stach ! da !"

Lui Połaniecki i se umplură ochii de lacrimi.

În seara aceea, înainte de a se culca, luă scrisoarea de la slujitorul care trebuia să i-o ducă Maryniei a doua zi de dimineață, și scrise alta și mai caldă, cu cele ce urmează:

„Dragă domnișoară, Gątowski i-a făcut un scandal cu totul absurd lui Maszko și de aci a rezultat duelul. Maszko este rănit ușor. Adversarul i-a cerut scuze la fața locului. Alte urmări nu vor mai fi, afară poate numai de aceea că m-am convins încă o dată cît ești de bună, și că mîine, dacă-mi îngădui, am să vin să-ți sărut mîinile dumitale scumpe și iubite, mulțumindu-ți. Am să vin după-amiază, deoarece dimineața, după ce plec de la birou, trebuie să mă duc mai întîi la domnișoara Krasławska, apoi să-mi iau

rămas bun de la profesorul Waskowski, deși, dacă ar fi posibil, aș prefera să-mi încep ziua cu dumneata.

Polaniecki".

După ce scrise aceste cîteva cuvinte, se uită la ceas și cu toate că era unsprezece, porunci să se ducă scrisoarea nu a doua zi, ci numaidecît.

— Intri pe la bucătărie — îi spuse slujitorului — și dacă domnișoara doarme, i-o lași acolo.

Odată rămas singur, îi vorbi astfel domnișoarei Marynia :

„N-ai fi deloc perspicace dacă n-ai ghici de ce vin mîine".

VII

Doamna Kraslawska îl primi pe Polaniecki foarte uimită din cauza orei nepotrivite, îl primi totuși, intuind că avea un motiv important. De aceea, tînărul îi povesti fără întîrziere ce se petrecuse, înflorind lucrurile doar atît cît era nevoie ca Masko să nu fie bănuit de faliment și afaceri proaste...

În timp ce vorbea, observă că bătrîna doamnă își ațintise asupra lui ochii ei verzi, ciopliți parcă din piatră și lipsiți de strălucire, și-l asculta cu atenție ; nici un mușchi nu tresări pe fața ei.

Abia la sfîrșit, rosti :

— În toată povestea asta, nu înțeleg un lucru : de ce domnul Maszko a vîndut pădurea ? Se știe că asemenea păduri sînt o adevărată podoabă pentru orice reședință.

— Stejarii nu sînt prea departe de conac, răspunse Polaniecki, și păgubesc cîmpul, fiindcă la umbra lor nu crește nimic, iar domnul Maszko este un om practic. De altfel, ca să fiu sincer, noi ne cunoaștem de mult și-a făcut-o numai din prietenie pentru mine. Dumneata știi,

doamnă, că eu sînt negustor ; am avut nevoie de stejari, și Maszko mi-a cedat o parte din pădure.

— În acest caz, nu mai înțeleg pentru care pricină tînărul acela...

— Doamnă, dacă-l cunoști pe consilierul Jamisz, o întrerupse Polaniecki, el, ca vecin al proprietăților Krzemień și Jałbrzyków, o să-ți explice că tînărului acela îi cam lipsește o doagă ; este de pomină prin împrejurimi.

— Dacă-i așa, domnul Maszko nu mai trebuia să se bată în duel.

— Doamnă, îi spuse Polaniecki începînd să-și piardă răbdarea, în astfel de situații, noi, bărbații, avem alte păreri.

— Dă-mi voie, domnule, să-i spun cîteva cuvinte fiicei mele.

Polaniecki se gîndi că ar fi timpul să-și ia rămas bun, dar pentru că venise într-un fel în recunoaștere și voia să știe ce să-i spună lui Maszko, propuse :

— Dacă dumneata sau domnișoara aveți să-i comunicați ceva domnului Maszko, de aici eu mă duc la el și...

— Un moment, răspunse doamna Krasławska.

Polaniecki rămase singur și așteptă destul de mult, atît de mult încît începu să-și piardă răbdarea. În sfîrșit, doamna și domnișoara Krasławski își făcură apariția.

Domnișoara, îmbrăcată într-o „șemizetă" cu cravată de marinar și pieptănată destul de îngrijit, îi păru destul de frumoasă lui Polaniecki, cu toate că avea ochii puțin umflați și cîteva coșuri pe frunte acoperite cu pudră. În toată ființa ei era o moleșeală atrăgătoare, de care, sculîndu-se foarte tîrziu, se vede că nu izbutise încă să se scuture ; anume neglijență matinală ce producea același efect. Altfel, pe fața ei anemică nu se citea nici o emoție.

După ce răspunse înclinîndu-se, la rîndul ei, la salutul lui Polaniecki, rosti cu glasul liniștit, rece :

— Domnule, fii drăguț și spune-i domnului Maszko că m-am speriat și sînt foarte îngrijorată. E adevărat că rana este ușoară ?

— Fără îndoială.

— Am convins-o pe mama să se ducă să-l îngrijească pe domnul Maszko, iar eu am s-o conduc și am să aștept vești în trăsură. Pe urmă, am să mă întorc s-o iau și așa am să fac în fiecare zi, pînă cînd domnul Maszko se va însănătoși. Mama e atît de bună și îmi dă voie. Te rog să-i spui asta domnului Maszko.

O rumeneală abia perceptibilă alunecă pe fața-i palidă. Połaniecki, pentru care vorbele ei constituiau o adevărată surpriză, rămase uimit, avînd impresia că acum era chiar frumoasă. Mai tîrziu, în timp ce se îndrepta spre locuința lui Maszko, își spuse :

„Totuși, aceste femei sînt mai bune decît par... Arată într-adevăr ca două carafe cu apă înghețată, dar fata nu e cu totul lipsită de inimă. Maszko s-a înșelat asupra ei și avea poate o dezamăgire plăcută. Bătrîna se va duce la el, o să vadă acolo pe toți episcopii și castelanii cu nasuri strîmbe, care-l amuzau atît de mult pe Bukacki, și se va convinge definitiv de măreția lui Maszko."

Adîncit în gînduri, ajunse acasă Maszko și fu nevoit să aștepte, deoarece tocmai i se punea bandajul. Îndată după plecarea medicului, Maszko dispuse să fie poftit și, fără să-l mai salute, întrebă :

— Ei, ai fost ?

— Ce faci, cum ai dormit ?

— Bine. Să lăsăm asta... Ai fost ?

— Am fost. Scurt : peste un sfert de oră, doamna Krasławska va veni aici să te îngrijească. Domnișoara mi-a spus să-ți comunic că-și aduce mama cu trăsura și va aștepta în stradă vești despre sănătatea ta. Mi-a mai spus că s-a speriat foarte tare și este foarte nefericită, dar îi mulțumește lui Dumnezeu că nu e ceva grav. Vezi, Mas-

zko !... Adaug de la mine că este frumoasă, că m-a cîștigat și plec, fiindcă n-am timp.

— Ai milă, așteaptă o clipă. Stai, dragul meu ; n-am temperatură, și dacă-mi vorbești așa de teamă...

— Mă plictisești ! îl întrerupse Polaniecki. Ai cuvîntul meu că ți-am spus adevărul, ți-ai bîrfit prea tare logodnica.

Maszko își înclină capul pe pernă și tăcu un răstimp, apoi murmură parcă numai pentru sine :

— De bună seamă, sînt gata să mă îndrăgostesc de ea...

— Asta-i bună, se bucură Polaniecki. Rămîi sănătos ! Mă duc să-mi iau rămas bun de la Waskowski.

Dar în loc să se ducă la Waskowski, se îndreptă spre locuința Maryniei și a domnului Plawicki, pe care nu-i găsi acasă. Bătrînul nu stă niciodată acasă, iar Marynia plecase cu o oră înainte. De obicei, cînd mergi la o femeie care te preocupă, cînd îți planifici pe drum ce să-i spui și n-o găsești acasă, te simți destul de prost. Polaniecki se afla în această situație și era furios. Trecu totuși pe la o florărie și, cumpărînd o mulțime de flori, dispuse să fie trimise la adresa Maryniei. Gîndul că ea le va primi cu bucurie și va aștepta seara arzînd de nerăbdare îi produse o plăcere atît de mare, încît luă masa undeva în drum și ajunse la Waskowski într-o dispoziție de zile mari.

— Domnule profesor, am venit să-mi iau rămas bun, îi comunică. Cînd pleci ?

— Ce faci, dragul meu ? răspunse Waskowski. Am fost silit să-mi amîn plecarea cu cîteva zile, fiindcă vezi și tu că aici la mine iernează tot felul de copii...

— Tineri arieni care în timpul liber îți scot portmoneul din buzunar ?

— Nu... Adică, au suflet bun, dar nu pot fi lăsați fără supraveghere. A trebuit să găsesc pe cineva care să stea aici în locul meu.

— Și care o să se coacă aici. Dumneata cum poți să reziști în căldura asta ?

— Pentru că stau în cămașă, te rog să-mi îngădui să nu-mi pun surtucul. E cam prea cald, dar transpirația e un lucru sănătos, iar mititelele mele se simt foarte bine.

Polaniecki privi în jurul lui. În încăpere erau cel puțin o jumătate de duzină de presuri galbene, ciocîrlii, sticleți și scatii, fără să mai punem la socoteală vrăbiile care, obișnuite probabil să li se dea de mîncare, se adunau în cîrduri la fereastră. Profesorul ținea înăuntru numai acele păsări pe care le cumpăra de la păsărari ; vrăbiile nu le îngăduia, spunînd că „sînt prea multe și, primind pe unele, le-ar nedreptăți pe celelalte". Cele dinăuntru aveau colivii agățate pe pereți și în nișa ferestrei, dar intrau în ele numai noaptea ; ziua zburau libere prin toată încăperea, umplînd-o de ciripit și lăsînd urme pe cărțile și manuscrisele risipite pe mese și prin toate ungherele.

Unele păsărele, mai îmblînzite, se așezau chiar pe creștetul lui Waskowski. Pe dușumele trosnea sub picioare pleava de la semințele de cînepă. Polaniecki, care cunoștea foarte bine această cameră, înălță totuși din umeri și spuse :

— Foarte bine, profesore, dar să le îngădui să se bată sau să facă dragoste pe capul dumitale mi se pare prea de tot ! Și mai e și năbușeală.

— E vina sfîntului Francesco din Assisi, răspunse Waskowski, fiindcă de la el am învățat să iubesc păsăruicile astea. Am și o pereche de porumbei, dar sînt niște răsfățați.

— Fără îndoială, o să te întîlnești cu Bukacki, spuse Polaniecki, am primit o scrisoare de la el. Uite-o.

— Pot s-o citesc ?

— De aceea ți-o și dau.

Waskowski citi, iar la sfîrșit, zise :

— Eu țin foarte mult la Bukacki ăsta, are un suflet bun, dar... vezi... are ceva aici ?

Și Waskowski își ciocăni fruntea cu degetele.

— Începe să mă amuze ! exclamă Polaniecki. Închipuie-ți, profesore, că de cîteva zile mereu își ciocănește cîte cineva fruntea cu degetele și spune despre vreunul din cunoscuți : „Are ceva aici". O societate destul de plăcută.

— Păi, cam așa și este !... răspunse Waskowski zîmbind. Știi ce înseamnă asta ? Este vorba de obișnuita neliniște a sufletului arian. Noi, ca slavi, avem mai multă decît cei din occident, pentru că sîntem cei mai tineri dintre arieni, prin urmare, în noi, rațiunea și inima n-au ajuns încă să realizeze echilibrul. Noi, cei mai tineri dintre arieni, simțim cel mai acut, punem la inimă mai mult și aplicăm în practica vieții cu mai multă înflăcărare... Eu am văzut multe, am observat multe... Ce firi ciudate !... Uite, studenții germani, de exemplu, stau mult prin crîșme, dar asta nu-i împiedică să lucreze și să se formeze ca oameni practici. Dar dacă un slav se ia după ei și începe să frecventeze crîșmele, s-a zis cu el, se degradează total ! Și așa se întîmplă în toate. Neamțul, dacă-i pesimist, va scrie tomuri întregi, susținînd că viața înseamnă disperare, dar va continua să bea bere, să crească copii, să adune bani, să-și ude grădina și să doarmă sub plapumă. Pe cînd un slav se spînzură sau se distruge ducînd o viață destrăbălată, nebunească ; se sufocă în noroiul în care se cufundă cu bună știință... Eu, dragul meu, mi-aduc aminte de oameni care s-au byronizat [1] de moarte... Am văzut multe... Am văzut oameni care, iubindu-i pe țărani, de pildă, au sfîrșit prin a se îmbăta prin crîșme cu votcă. La noi nu există măsură și nici nu poate exista, deoarece noi, pe lîngă faptul că ne lăsăm antrenați prea mult de cutare

[1] În sensul de a fi devenit în genul poetului romantic englez George Gordon Byron (1788—1824), care a fost un temperament violent și excentric, sumbru și impetuos, dominat de pasiuni tumultuoase, de sentimentul exacerbat al eului. Creator al eroului romantic (denumit ulterior byronian), Byron a lăsat o operă animată de o rară vervă satirică *(Childe Harold, Don Juan, Manfred)*.

idee, mai sîntem și superficiali, iar asta-i vanitate. O, Doamne, cît sîntem de vanitoși ! Cum mai vrem să ne protăpim totdeauna în față, ca să fim văzuți și admirați ! Să-l luăm pe Bukacki ; e adevărat, s-a înfundat pînă peste urechi în scepticism, în pesimism, în budism, în decadentism, și nici eu nu mai știu în ce altceva, fiindcă acum e un haos total ; s-a cufundat atît de adînc, încît miasmele astea pur și simplu îl otrăvesc ; crezi însă că nu pozează ? Ce firi stranii ! simt cum nu se poate mai sincer și mai acut, trăiesc totul cît se poate de intens, și totuși joacă teatru ! Nu poți să nu le iubești, cînd te gîndești la asta, dar îți vine să rîzi și să plîngi în același timp.

Połaniecki își aduse aminte că atunci cînd fusese prima dată la Krzemień, îi povestise Maryniei despre timpul petrecut în Belgia, unde, cochetînd laolaltă cu cîțiva belgieni cu pesimismul, observase în cele din urmă că el lua totul mult mai în serios decît ei, stricîndu-și astfel viața. Așa că acum opină :

— Este adevărat tot ce spui, domnule profesor. Asemenea situații am cunoscut și eu, de aceea ne vom duce de rîpă cu toții.

Dar Waskowski ațintì geamurile înghețate cu privirile-i mistice și rosti :

— Nu, noi ne vom duce în altă parte. Viforul sîngelui și capacitatea de a trăi o idee reprezintă marile fundamente ale misiunii cu care Cristos a împovărat lumea slavă.

Waskowski arătă spre un manuscris pătat de păsărele și spuse tainic :

— Uite corabia mea. Truda mea de o viață... Vrei să-ți citesc ?

— Doamne ferește, n-am timp. E deja tîrziu.

— Adevărat. Se înserează. Așa că-ți spun în cîteva cuvinte... Nu numai că gîndesc așa, dar cred cu toată convingerea că slavii au de îndeplinit o misiune importantă.

Waskowski se întrerupse, își frecă fruntea cu mîna și urmă :

— Ce bizară este cifra „trei"!... E totuşi ceva tainic în ea !

— Voiai să vorbeşti despre misiunea slavilor, îi aminti Polaniecki neliniştit.

— Nu te teme, una se leagă de celaltă. Vezi tu, în Europa există trei lumi : romană, germană şi slavă. Primele două şi-au îndeplinit menirea. Viitorul aparţine însă celei de-a treia.

— Şi aceasta ce are de făcut ?

— Relaţiile sociale, dreptul, atitudinea faţă de semeni şi viaţa fiecărui om, tot ceea ce numim viaţă particulară, se reazemă pe învăţătura creştină. Slăbiciunile oamenilor se deformează, cu toate acestea, totul se sprijină pe ea. Dar asta nu-i decît jumătate din ce ne-a fost sortit, prima perioadă !... Sînt oameni care cred că s-a sfîrşit cu creştinismul. Nici pomeneală ! A doua perioadă abia acum începe. Cristos există în viaţa fiecărui om, dar nu există în istorie, înţelegi ? Introducerea lui în istorie, fundamentarea relaţiilor istorice pe El, extinderea dragostei de semeni şi în perimetrul istoriei — iată misiunea pe care trebuie s-o îndeplinească lumea slavă... Îi lipseşte însă conştinţa acestei meniri, aşa că trebuie să i se deschidă ochii...

Polaniecki tăcea, fiindcă nu ştia ce să răspundă.

Astfel că Waskowski continuă :

— Uite la ce m-am gîndit eu toată viaţa, asta am scris în lucrarea pe care o vezi aici. E truda vieţii mele. Misiunea aceea predestinată.

„Pe care deocamdată presurile galbene au... se gîndi Polaniecki, şi mai mult ca sigur că aşa va fi încă multă vreme."

Cu voce tare însă, îşi exprimă îndoiala :

— Domnule profesor, dumneata crezi că asemenea carte poate fi publicată...

— Nu, eu nu cred nimic. Eu n-am decît puţină iubire, dar eu sînt un om mărunt, un spirit prea neînsemnat... Lucrarea mea se va pierde, ca un pietroi pe care-l arunci

în apă, dar vor rămîne valurile, cercurile... Pe urmă, poate veni un ales... Știu și eu ?... Ce-i predestinat, trebuie să se împlinească. Slavii nu vor fi în stare să renunțe la această misiune, chiar dacă ar vrea !... Oricum, oamenii nu trebuie îndepărtați de soarta lor, și nici transformați cu forța. Ceea ce-i bine prin alte părți, la noi poate fi rău, pentru că Dumnezeu ne-a creat pentru altceva. De altfel, ar fi zadarnic. Tu degeaba încerci să te convingi că nu vrei decît să faci bani, vei fi nevoit să urmezi glasul destinului și al naturii tale...

— Îl ascult și plec, pentru că mă căsătoresc... Mai binezis, mă căsătoresc dacă nu voi fi refuzat.

Waskowski îi înconjură mijlocul cu brațul :

— Măi să fie ! Ei, bravo ! Dumnezeu să te binecuvînteze... Știu, știu ! Urmați îndemnul copilei... Vezi, nu ți-am spus că ea trebuie să împlinească ceva și abia pe urmă va muri ? Dumnezeu să-i dea veșnică lumină, iar vouă... binecuvîntarea... Marynia e aur curat !...

— Iar dumitale, iubite domnule profesor, drum bun și misiune fericită !

— Și ție, și ție tot ce-ți dorești.

— Ce-mi doresc eu ? se întrebă Połaniecki vesel. Așa, vreo jumătate de duzină de misionari mărunței.

— Strengarule ! Totdeauna ai fost un strengar ! răspunse Waskowski. Hai, ia-ți zborul ; o să trec și eu pe la voi...

Połaniecki plecă în grabă, urcă într-o birjă și ceru să fie dus la locuința domnului Pławicki. Pe drum, chibzui ce-o să-i spună Maryniei și își alcătui un mic discus pe cît de sentimental, pe atît de lucid, așa cum îi șade bine unui om pozitiv, care și-a găsit într-adevăr aleasa inimii, dar se căsătorește și din motive raționale.

Se vede că Marynia îl aștepta să vină mult mai tîrziu, întrucît luminile nu erau aprinse prin încăperi, cu toate că afară ultimele luciri ale apusului pieriseră.

Cînd îi ieşi în întîmpinare, Polaniecki începu să-i sărute amîndouă mîinile şi, uitînd cu totul de alocuţiunea concepută cu grijă, întrebă cu glasul cam nesigur, tulburat :

— Domnişoară, ai primit florile şi biletul meu ?

— Da...

— Şi nu ghiceşti de ce am venit ?

Inima Maryniei începu să bată cu putere, şi nu mai fu în stare să răspundă nimic.

Aşa că Polaniecki continuă s-o întrebe cu glasul tot mai tremurător :

— Eşti de acord cu dorinţa Litkăi ? Mă vrei ?

— Da, încuviinţă Marynia.

Acum fu rîndul lui să-şi caute cuvintele, ca să-i mulţumească ; simţea că aşa se cuvine. Începu să-i sărute mîinile tot mai apăsat, apoi, păstrîndu-le într-ale lui, o atrase uşor spre el, mai aproape, din ce în ce mai aproape. Se înviorară deodată ; o îmbrăţişă şi începu să-i caute gura. Marynia întoarse capul, astfel că putu să-i sărute doar părul de pe tîmple. O clipă, în semiobscuritatea încăperii, se auzi doar respiraţia lor grăbită, apoi Marynia i se smulse din braţe.

Cîteva minute mai tîrziu, o slujitoare aduse o lampă aprinsă. Venindu-şi în fire, Polaniecki se înfricoşă de propria cutezanţă şi începu să se uite neliniştit în ochii Maryniei. Era sigur că o jignise şi era gata să-i ceară iertare. Observă însă cu uimire că pe faţa ei nu se vedea nici urmă de supărare. Avea ochii plecaţi, obrajii în flăcări şi părul în neorînduială ; se vedea cît de colo că este tulburată şi parcă buimacă. Era cuprinsă de acea spaimă plină de dulceaţă a femeii iubite care, păşind peste noul prag, simte că trebuie să sacrifice ceva, dar care trece peste el şi cedează numai pentru că vrea ; pentru că iubeşte şi pentru că aşa glăsuieşte legea care o încredinţează bărbatului.

La vederea ei, Polaniecki fu copleşit de un sentiment de recunoştinţă. Acum i se părea că o iubeşte pe Marynia

ca odinioară, înainte de a muri Litka. Înțelese că în această clipă nu poate să se arate nici prea delicat și nici prea generos cu ea, așa că îi luă iarăși mîinile, le duse la buze cu dragoste adîncă și spuse :

— Știu că nu sînt vrednic de dumneata, nici vorbă ! Dar Dumnezeu mi-e martor că voi face pentru dumneata tot ce stă în puterile mele.

Marynia se uită la el cu ochii umezi :

— Numai să fii fericit...

— Aș putea să nu fiu alături de dumneata ? Am știut-o din prima clipă, de la Krzemień. Pe urmă, însă, toate s-au năruit. Am crezut că te vei căsători cu Maszko, și ce-am mai suferit !...

— Eu am fost rea și te rog să mă ierți... dragul meu... domn Stach !...

Iar Polaniecki strigă cu înflăcărare :

— Nu mai demult decît astăzi, profesorul mi-a spus că „Marynia e aur curat". Și e adevărat ! Toată lumea o recunoaște ! Nu numai aur, ci o comoară... scumpă !

Ochii ei buni începură iarăși să rîdă spre el :

— Poate că și... foarte grea...

— N-ai nici o grijă ; am destulă putere și voi fi în stare s-o port în brațe. Acum, cel puțin, am pentru ce trăi.

— Și eu, răspunse Marynia.

— Știi că azi am mai fost o dată aici ? După aceea ți-am trimis crizantemele. După biletul pe care mi l-ai trimis aseară, mi-am spus : e pur și simplu un înger și trebuie să-mi lipsească vreo doagă sau să n-am inimă, ca să mai tărăgănez lucrurile.

— Am fost atît de îngrijorată din cauza acestui duel, atît de nefericită. S-a sfîrșit totul într-adevăr ?

— Ai cuvîntul meu, domnișoară.

Marynia voia să continue cu întrebările, dar sosi și domnul Plawicki ; o clipă îl auziră tușind ușor, în timp ce-și lăsa bastonul și își scotea paltonul în anticameră, apoi deschise ușa și, văzîndu-i singuri, se miră :

— Stați așa, numai voi doi ?

Marynia alergă spre el, îi puse mîinile pe umeri și înălțîndu-și fruntea să i-o sărute, răspunse :

— Ca doi logodnici, papá.

Domnul Pławicki se dădu un pas înapoi și întrebă :

— Ce spui ?

— Spun, răspunse privindu-l în ochi liniștită, că domnul Stanisław vrea să mă ia de soție, iar eu sînt foarte fericită...

Połaniecki se apropie, îl îmbrățișă cu putere pe domnul Pławicki și rosti :

— Vreau, într-adevăr, dar numai cu consimțămîntul dumitale, unchiule.

Domnul Pławicki exclamă : „Copilul meu !“ și îndreptîndu-se cu pași nesiguri spre canapea, se așeză greoi.

— Îngăduiți-mi... se bîlbîi... emoția... Nu-i nimic, nu vă uitați la mine... Copiii mei !... Dacă mai aveți nevoie, vă binecuvîntez din toată inima...

Și-i binecuvîntă, tulburîndu-se cu totul, fiindcă o iubea într-adevăr pe Marynia. Se poticnea mereu, așa că tinerii auziră numai niște fraze întretăiate sau cuvinte răzlețe, precum : „Un colțișor pe lîngă voi... pentru un bătrîn care a trudit toată viața...“, „Singurul copil...“, „Orfana...“

Amîndoi se străduiră să-l liniștească și izbutiră atît de bine, încît, după vreo jumătate de oră, domnul Pławicki îl bătu cu palma pe umeri pe Połaniecki și-i zise :

— Bine, pungașule ! Tu te gîndeai la Marynia și eu credeam că...

Își sfîrși fraza la urechea lui Połaniecki, care se făcu roșu de indignare și răspunse :

— Cum poți să-ți închipui așa ceva, unchiule ! Dacă îndrăznea să mi-o spună altcineva...

— Ei, ei ! răspunse Pławicki rîzînd. Pînă nu faci foc, nu iese fum.

În aceeași seară, Marynia, despărțindu-se de Połaniecki, îl întrebă :

— Vreau să te rog un lucru, dar să nu mă refuzi.

— Orice, poruncește !

— Eu m-am gîndit de mult că, dacă va veni clipa mult așteptată, aceea de astăzi, să mergem împreună la Litka.

— Draga, scumpa mea domnișoară ! se bucură Polaniecki.

Iar ea continuă :

— Nu știu ce va spune lumea, dar ce ne pasă nouă de ea, nu-i așa ?

— Firește ! Altă treabă n-avem, decît să ne uităm la gura lumii ! Îți sînt recunoscător din adîncul sufletului pentru această idee. Draga mea domnișoară, draga mea... Marynia.

— Eu am senzația că ea ne vede și se roagă pentru noi.

— Așa-i, Litka este ocrotitoarea noastră.

— Noapte bună !

— Noapte bună !

— Pe mîine.

— Pe mîine, sfîrși Polaniecki sărutîndu-i mîinile. Pe poimîine, în fiecare zi, pînă...

Aici adăugă mai încet :

— Pînă la cununie.

— Așa să fie ! răspunse Marynia.

Tînărul plecă. În minte și în inimă i se învîrteau gînduri, simțăminte și impresii dominate de ideea că se întîmplase ceva foarte important, care-i hotărîse soarta, că timpul reflecțiilor, al ezitărilor și al schimbărilor trecuse; că trebuia să înceapă o viață nouă. Convingerea aceasta îi făcea plăcere, învecinîndu-se cu anume euforie, îndeosebi cînd își amintea cum îi sărutase tîmpla și părul Maryniei. Acel ceva care i se părea că lipsește în sentimentele lui față de Marynia se închirici și pieri cu totul în această amintire, și Polaniecki avu impresia că găsise tot ce-i trebuia pentru ca fericirea lui să fie deplină. „Niciodată n-o să-mi fie prea deajuns !“ se gîndi, și i se păru că așa ceva

e cu neputință. Se mai gîndi la bunătatea Maryniei, la siguranța întemeiată pe sufletul și caracterul ei pe care putea să-și clădească speranțele de viitor. Îi trecu prin minte, de asemenea, că viața lor nu va fi amenințată niciodată de nimic, că ea nu va strivi și nu va risipi nimic în sufletul lui, că va primi tot ce era bun în el și va trăi numai pentru el, nu pentru sine, și meditînd astfel, se întrebă : putea găsi oare altceva mai bun ? Și aproape că se mira de vechile-i îndoieli.

Intuia totuși, în același timp, că ceea ce avea să vină constituie o schimbare atît de uriașă, ceva atît de hotărîtor, încît în ungherele cele mai adînci ale sufletului fu năpădit parcă de un fior de teamă față de fericirea aceea necunoscută.

Dar nu mai stătu în cumpănă : „Nu sînt nici laș și nici nătîng, se gîndi. Trebuie să merg înainte, și voi merge."

Cînd ajunse acasă, privi la Litka și îndată întrezări înainte-i orizonturi luminoase. Se gîndi că poate să aibă copii. Uite așa, un căpșor scump și bălăior... Cu Marynia! La acest gînd, inima începu să-i bată mai repede, și la înflăcărarea simțurilor se adăugă acum o asemenea poftă de viață, cum nu mai cunoscuse de mulți ani. Se simțea aproape pe deplin fericit. Văzînd din întîmplare scrisoarea lui Bukacki, pe care o scosese din buzunar în timp ce se dezbrăca, începu să rîdă atît de tare, încît slujitorul uimit băgă capul pe ușă. Polaniecki avea chef să-i spună că se căsătorește.

Adormi aiba spre dimineață, dar se sculă proaspăt, odihnit și, îmbrăcîndu-se, alergă la birou, ca să-i transmită noutatea lui Bigiel.

Aceasta îl îmbrățișă, apoi începu să cîntărească problema cu încetineala-i obișnuită și, în sfîrșit, conchise :

— Dacă mă gîndesc bine, ăsta-i cel mai înțelept lucru pe care l-ai făcut în viața ta.

După care, arătînd spre biroul ticsit de hîrtii, adăugă :

— Contractele astea trebuie să fie avantajoase, dar al tău este și mai bun.

— Cum, nu-i așa ? se bucură Polaniecki.

— Dau fuga să-i spun și soției, zise Bigiel, pentru că nu mai pot să rezist, iar tu du-te, pleacă de-a binelea... O să-ți țin eu locul pînă la cununie și în timpul lunii de miere.

— Bine, acceptă Polaniecki. Mă duc să-i fac o vizită lui Maszko, apoi o însoțesc pe Marynia la Litka.

— O merită cu prisosință.

În drum, Polaniecki cumpără iarăși flori, îi spuse comisionarului să-i comunice Maryniei că vine numaidecît și alergă la Maszko.

Îngrijit de doamna Krasławska, tînărul avocat se simțea mult mai bine și-i aștepta sosirea dintr-un moment în altul. Între timp, aflînd noutatea, îi strînse mîna lui Polaniecki tulburat întrucîtva și-i spuse :

— Un lucru e clar : nu știu dacă ea va fi fericită cu tine, dar tu cu ea, sigur.

— Pentru că femeile sînt mai bune decît noi, răspunse Polaniecki. Cred că după cele ce ți s-au întîmplat ție, ești și tu de aceeași părere.

— Recunosc că nici pînă acum nu mi-am revenit din uimire. Sînt și mai bune, și mai enigmatice decît noi. Imaginează-ți...

Maszko se poticni, stînd parcă la îndoială dacă trebuie să continue sau nu.

— Ei ? îl îndemnă Polaniecki.

— Da, tu ești un om discret și mi-ai dat atîtea dovezi de prietenie, încît între noi nu trebuie să mai existe secrete ; imaginează-ți că ieri, după plecarea ta, am primit o anonimă — la noi domnește nobilul obicei de a scrie anonime — în care scrie negru pe alb că papă Krasławski există, trăiește și este sănătos.

— Nu vorbi ! Poate-i numai un zvon.

— Da, dar poate fi și adevărat. Se pare că trăiește în America. Am primit scrisoarea în timp ce doamna Krasła-

wska era aici. Nu i-am spus nimic, dar după o vreme, cînd, după ce s-a uitat la portrete, a început să se intereseze de celelalte relații de familie, am întrebat-o și eu, la rîndu-mi, de cînd a rămas văduvă ? Și mi-a răspuns : „Sîntem singure pe lume de nouă ani, dar astea-s întîmplări triste, clipe de care n-aș vrea să vorbesc acum". Bagă de seamă că nu mi-a spus direct cînd a murit soțul ei.

— Și tu ce crezi ?

— Eu cred că dacă papa trăiește, trebuie să fie o figură din acelea despre care nu se discută și, într-adevăr, s-ar putea să fie vorba de „întîmplări triste".

— Ar fi ieșit de mult la iveală.

— Ele au stat peste zece ani în străinătate. Cine știe? De altfel, asta nu-mi schimbă cu nimic intențiile. Dacă domnul Krasławski stă în America și nu vine aici, trebuie să aibă motive bine întemeiate, deci e ca și cînd n-ar exista. Uite că acum încep și eu să cred că domnișoara Krasławska va fi soția mea, întrucît înțeleg că dacă trebuie să păstreze o taină, ea și mama ei vor fi mai puțin pretențioase.

— Iartă-mi curiozitatea, interveni Połaniecki, dar pe mine mă interesează banii mei, și acum și ai domnului Pławicki ; tu ești sigur că ele au bani ?

— Ți-o spun deschis, se pare că au o groază de bani, dar eu mizez pe o carte acoperită. Probabil că au o sumă considerabilă. Bătrîna mi-a spus de cîteva ori că fiica ei n-are nevoie de averea soțului. Am văzut și eu o casă de fier. Trăiesc pe picior mare. Îi cunosc aproape pe toți evreii și ne-evreii din Varșovia care dau bani cu împrumut, și știu că nu datorează nici o para nimănui. Cum știi și tu, au o vilă frumoasă nu departe de cea a lui Bigiel. Nu cred că trăiesc din capital, sînt prea deștepte pentru asta.

— Nu știi totuși o cifră exactă ?

— Am încercat să aflu, dar pe departe. Nefiind prea sigur de relațiile cu ele, n-am putut să insist prea mult. Mi

s-a dat să înțeleg că deocamdată ar fi vreo două sute de mii de ruble, iar mai tîrziu și mai mult.

Polaniecki își luă rămas bun, și în drum spre Marynia se gîndi :

„Există totuși unele lucruri obscure, o taină, deci și unele riscuri. O prefer pe Marynia."

O jumătate de oră mai tîrziu, se îndreptau amîndoi într-o trăsură spre cimitirul unde se afla mormîntul Litkăi. Era o zi prea caldă pentru un început de primăvară, dar noroasă ; orașul arăta mohorît și murdar. În cimitir, zăpada care se topea, aluneca pe pămînt de pe morminte, descoperind iarba îngălbenită, pe jumătate putredă. De pe brațele crucilor și de pe crengile desfrunzite ale copacilor cădeau picături mari, pe care palele vîntului cald care sufla la răstimpuri le arunca în fața lui Polaniecki și a Maryniei. Răbufnirile vîntului îi smuceau poalele rochiei, așa că trebuia să le îndrepte mereu. Ajunseră, în sfîrșit, la mormîntul Litkăi.

Și aici totul era ud, alunecos, mohorît, aproape dezgolit de zăpada eare se topea. Gîndul că această copilă, atît de ferită cîndva, atît de iubită și de răsfățată, zace acum în umezeala și bezna mormîntului, îl deconcerta pe Polaniecki, nu-i venea să creadă. „Poate că totul e firesc, se gîndi, dar cu moartea nu mă pot împăca." Într-adevăr, ori de cîte ori venea la Litka, se întorcea de la cimitir cu sufletul stăpînit de răzvrătire și protest. Asemenea stare încerca și acum ; i se părea de-a dreptul înspăimîntător să o iubească pe Litka și să împace această dragoste cu ideea că, la cîteva picioare mai jos, ea zace acolo, neagră și în descompunere. „N-ar trebui să mai vin aici, își spuse, turbez, îmi pierd capul și mi se prăbușesc toate fundamentele vieții." Se chinuia cumplit, deoarece dacă nu era cu putință să nu se gîndească la moarte, tot atît de absurdă era și încercarea de a născoci ceva, de aceea orice-ți trece prin minte, în măsura în care nu recurgi la credință, este descurajant și plat, superficial și comun. „Pe mine mă inte-

resează ceva mai mult decît existența în sine, și nu sînt în stare să-mi răspund decît banalități. Totul nu-i decît un cerc vicios !" Și acesta era adevărul. Fiindcă dacă se gîndea, spre exemplu, că la amiîtirea morții totul piere ca un fum, și simțea că, din nenorocire, așa este, intuia concomitent că mii de oameni au reflectat la această noțiune înaintea lui, dar nici unul n-a aflat în aceste meditații nici curaj, și nici măcar satisfacția pe care ți-o dă descoperirea adevărului. Tot ce putea să-și spună era în același timp îngrozitor și mărunt. Nu-i era greu să priceapă că viața oamenilor, istoria universală, toate filozofiile sînt în realitate o luptă cu moartea ; neostoită, deznădăjduită, cu totul firească și totodată nespus de prostească și fără folos, deoarece era pierdută de la început. Asemenea raționamente nu-i puteau aduce alinarea, ele confirmîndu-i doar existența unui alt cerc vicios. „Dacă singurul scop al tuturor strădaniilor omenești este viața, iar singurul rezultat moartea, nonsensul întrece orice măsură ; nici n-ar putea fi imaginat, dacă n-ar fi acea realitate respingătoare și nemiloasă care transformă ființele vii și iubite în putregai."

De fiecare dată cînd venea la cimitir, Polaniecki se otrăvea cu astfel de gînduri. Astăzi însă nădăjduia că prezența Maryniei avea să-l elibereze de ele, și, cînd colo, se întîmplase tocmai dimpotrivă. Moartea Litkăi, distrugîndu-i încrederea în sensul și finalitatea morală a vieții, submina înăuntrul lui și vechea iubire pentru Marynia, aceea de la început, naivă și izbăvită de îndoieli ; acum deci, cînd se afla cu Marynia lîngă mormîntul Litkăi, cînd moartea aceasta, care începea să se transforme într-o amintire, devenise iarăși ceva aproape palpabil, acțiunea-i nocivă creștea din nou în intensitate. Iarăși avu impresia că întreaga viață, așadar și dragostea, nu-i decît o nebunie, iar eforturile ei ceva cu totul searbăd și meschin. Dacă în afara vieții nu există nici rațiune, nici milă, ce rost mai are să trudești, să iubești, să te căsătorești ?

Numai ca să ai copii, să te legi de ei cu toată puterea sîngelui, iar pe urmă să privești neputincios cum forța aceea oarbă, prostească, revoltătoare și brutală îi strînge de gît și-i ucide, cum ucide lupul mieii ; ca să vii la mormîntul lor și să te gîndești că putrezesc în întuneric și umezeală? Uite, Litka zace acolo în beznă !

Ziua ciudat de mohorîtă adîncea și mai mult amărăciunea acestor reflecții. Uneori, cînd venea aici mai înainte, Polaniecki avea senzația că cimitirul nu era decît o uriașă nimicnicie în care se dizolvă viața, și odată cu ea toate supărările, ceva somnolent și ogoitor. Acum, însă, liniștea dispăruse. Zăpada aluneca de pe trunchiuri și morminte ; printre copacii uzi se cercoveau ciorile. Răbufnirile puternice și neașteptate ale vîntului desprindeau picăturile de pe crengi și le învîrtejeau, alcătuind un vălmășag disperat peste crucile de piatră, nemișcate și indiferente.

Deodată Marynia încetă să se mai roage și rosti cu glas înăbușit, cum se vorbește de obicei la cimitir :

— Acum, sufletul ei trebuie să fie alături de noi.

Polaniecki nu răspunse nimic ; mai înainte se gîndea că el și Marynia sînt două ființe din lumi diferite, iar dacă în ceea ce spune ea exista măcar o fărîmă de adevăr, toate meditațiile lui nu valorau nici cît zăpada asta care se topea. În acest caz, își spuse, există cufundarea în moarte, există cimitire, nu însă și moartea în sine.

Marynia începu să așeze pe mormînt cununițele de imortele, pe care le cumpăraseră la poartă, în timp ce Polaniecki medita, febril, mai degrabă cu ajutorul simțămintelor decît cu cel al gîndurilor :

„În lumea mea nu există răspunsuri la nici o întrebare, sînt numai cercuri vicioase care se rostogolesc în prăpastie".

Rămase uimit la gîndul că dacă modul în care înțelegea moartea Marynia nu izvora din credință, fiind cu totul necunoscut, și dacă s-ar fi găsit un filozof care să-l formu-

leze ca pe o ipoteză, aceasta ar fi fost socotită de-a dreptul genială, întrucît explică totul, dă răspuns la toate, luminează nu numai viața ci și moartea care-i întuneric. Întreaga umanitate, cuprinsă de admirație, ar fi căzut în genunchi înaintea acestui înțelept și a teoriei lui științifice.

Pe de altă parte, simțea și el că între ei era acum și ceva din Litka. Copila se prefăcea în pulbere, dar ceva rămăsese din ea ; rămăseseră undele gîndurilor ei, voința și simțămintele ei. Faptul că el se apropiase de Marynia și se logodiseră, că se aflau acum la mormîntul fetiței, că se vor căsători, își vor duce viața împreună și vor avea copii, care la rîndul lor aveau să trăiască, să iubească și să se înmulțească, ce reprezentau toate acestea dacă nu o astfel de undă care, emanînd din Litka, putea să se prelungească la infinit, renăscînd mereu în lanțul evenimentelor nemuritoare ? Iar dacă era așa, cum să înțelegi atunci că dintr-o ființă muritoare a ieșit o energie fără sfîrșit, nemuritoare? În simplitatea credinței ei, Marynia găsise răspunsul, dar Połaniecki — nu.

Cu toate acestea, Marynia avea dreptate ; Litka se afla alături de ei. Lui Połaniecki îi trecu prin minte presupunerea vagă, neconturată încă într-o idee precisă, că s-ar putea ca tot ce gîndește omul în timpul vieții, tot ce vrea, tot ce iubește să nu fie decît o materie de o sută de ori mai puțin percepibilă, de o sută de ori mai subtilă decît eterul, din care apare un fel de ființă astrală, conștientă de sine și veșnică, ori renăscînd la infinit în existențe tot mai subtile, perfecte. Avea impresia că atomii gîndurilor și sentimentelor pot să se adune într-o entitate separată tocmai pentru că, ieșind din același creier sau inimă, se înrudesc între ei și tind unul spre altul, în virtutea aceluiași principiu misterios care adună elementele primare, formînd o entitate fizică. Acum n-avea timp să se gîndească la asta, dar i se părea că întrezărește ceva, că în fața care-i

acoperea ochii apăruse o crăpătură. Putea fi doar o iluzie, dar o simţea pe Litka între ei ; credea că prezenţa ei numai astfel putea fi înţeleasă.

În acest timp, sosi un convoi de înmormîntare, deoarece în clopotniţa din mijlocul cimitirului începu să bată clopotul. Polaniecki îi oferi braţul Maryniei şi se îndreptară spre poartă. Pe drum, Marynia gîndindu-se în continuare la Litka, spuse :

— Acum sînt absolut sigură că vom fi fericiţi.

Şi se strînse mai tare lîngă braţul lui Polaniecki, fiindcă şi răbufnirile vîntoasei deveniseră atît de puternice, încît li se împotriveau cu greu. O pală de vînt îi înfăşură voalul în jurul gîtului lui Polaniecki. Realitatea îşi cerea drepturile. Strînse braţul femeii care-l iubea şi simţi că dragostea, dacă nu este în stare să înfrîngă moartea, cel puţin îl împăca acum cu viaţa.

După ce urcară în caretă, îi luă mîna Maryniei şi nu i-o mai lăsă tot drumul. La răstimpuri, îi revenea încrederea, nădăjduind că această fată dulce şi bună va putea să umple acele goluri din simţămintele lui şi să reînvie tot ce se pierduse. „Soţia mea ! soţia mea !" îşi repeta în gînd, uitîndu-se la ea, iar ochii ei luminoşi, cinstiţi îi răspundeau : „A ta !"

Cînd ajunseră acasă, domnul Plawicki nu se întorsese încă din plimbarea dinainte de masă, aşa că stătură iarăşi singuri. Polaniecki se aşeză lîngă Marynia şi, fermecat încă de gîndurile care-i trecuseră prin cap în timpul drumului, zise :

— Domnişoară, ai spus că Litka a fost cu noi, şi e adevărat ! Totdeauna reveneam vlăguit de la cimitir ; e bine totuşi că am fost la ea.

Marynia răspunse :

— E ca şi cînd ne-am fi dus să-i cerem binecuvîntarea.

— Trăiesc și eu aceeași impresie, și, afară de asta, mi se pare că acum sîntem mai apropiați decît înainte, uniți parcă pentru totdeauna.

— Așa-i, va fi o amintire tristă, dar plăcută.

Tînărul îi luă iarăși mîna și rosti :

— Dacă socotești că vom fi fericiți, ce rost mai are să mai amînăm ? Draga mea, și eu cred că ne va fi bine, împreună ; să nu mai tărăgănăm cununia. Dacă tot trebuie să începem o viață nouă, s-o începem mai repede.

— Hotărăște dumneata. Eu sînt a dumitale cu tot sufletul.

Tînărul o atrase iarăși spre el, ca în ziua precedentă, și începu să-i caute gura, iar ea, fie gîndindu-se că drepturile lui sînt astăzi mai mari, fie la îndemnul simțurilor care se trezeau, nu mai întoarse capul, ci, mijindu-și ochii, îi oferi singură buzele însetate parcă mai de mult.

VIII

Pentru Polaniecki, începu acum perioada dinaintea cununiei, încărcată de alergătură și pregătiri de tot felul. E drept, avea locuința aranjată mai înainte de a o cunoaște pe Marynia. Pe vremea aceea cînd Bukacki îl luase în rîs din cauza acestei locuințe, în care vedea dorința fierbinte a proprietarului de a se căsători, Polaniecki nu negase :

— Așa este, îi spusese. Îmi dă mîna și pot să mi-o permit ; în acest fel am impresia că întreprind ceva în acest sens și intențiile mele încep să capete realitate.

Bukacki considerase că e o prevedere vrednică de toată lauda, apoi își exprimase uimirea că un om atît de grijuliu cu viitorul lui nu arvunește de la bun început o moașă și o dădacă. Citeodată, discuțiile se sfîrșeau cu certuri. Întrucît Polaniecki se supăra cînd cineva pretindea că el nu cîntărește lucrurile cu luciditate. Bukacki susținea însă că e vorba de un romantism superficial, demn de un creier

de păsărică, atunci cînd cineva începe cu pregătirea cuibului poetic. Unul afirma că nu există nimic mai înțelept decît să-ți pregătești colivia, dacă vrei să faci rost de pasăre ; celălalt răspundea că dacă nu ți-ai ales păsăruica și prinderea ei este nesigură, nu faci altceva decît să-ți înșeli propria dorință. Se sfîrșea cu aluzii la picioarele subțiri ale lui Bukacki, care făceau imposibilă urmărirea oricărui fel de păsăruică, fie și fără aripi. Atunci Bukacki se afla într-o dispoziție sărbătorească.

Acum însă, cînd colivia era gata și pasărea nu numai că era prinsă, dar și binevoitoare, mai avea atîtea de făcut, încît Połaniecki se mira uneori că un eveniment atît de simplu prin natura lui, precum căsătoria, devenise atît de complicat în societățile civilizate. I se părea că dacă nimeni n-are dreptul să cerceteze latura morală a matrimoniului, întrucît reprezenta un act de liberă opțiune, aspectele formale trebuiau și ele să fie mai puțin respectate.

Gîndea astfel mai întîi pentru că nu era legiuitor, în al doilea rînd, pentru că era un om iute, pe care-l scotea din sărite necesitatea de a face rost de tot felul de „hîrtii", iar în al treilea, pentru că, odată hotărît să se însoare, încetase să mai despice firul în patru și voia să-și realizeze decizia ca un om de acțiune. Uneori se simțea mîndru cînd se compara cu unul ca Płoszowski, de pildă, a cărui istorie circula din gură în gură, înainte de a fi cunoscută din jurnalul lui. „Totuși eu sînt alt aluat", își spunea Połaniecki cu anume mulțumire. De asemenea, erau momente în care, cînd amintea silueta lui Płoszowski, profilul lui nobil și delicat, puternic conturat totodată, cultura lui, finețea și supleţea intelectuală, acel dor nemaiauzit de a-și apropia oamenii, femeile îndeosebi, Połaniecki recunoștea totuși că el reprezintă un tip mai puțin distins, mai puțin rafinat, în genere, un om cioplit dintr-un material mai aspru. Își răspndea într-adevăr că în condițiile de viață și de rezistență pe care aceasta le implică, este de-a drep-

tul primejdios să fii filigranat excesiv, atît spiritual cît şi fizic. El, Polaniecki, socotea că are o mai mare capacitate de a se plia pe reliefurile vieţii. „În definitiv, îşi spunea, eu pot fi folositor, pe cînd el n-ar fi bun decît să-l aşezi pe etajera socială cu bibelouri. Eu sînt în stare să-mi cîştig pîinea, în vreme ce el nu putea decît să modeleze cocoloaşe din lipia gata făcută. Eu ştiu, şi încă bine, să vopsesc percaluri, el ştia să coloreze doar obrajii femeilor. Cîtă deosebire între noi în atitudinea faţă de femeie ! Omul acesta îşi introspecta tot timpul propria viaţă şi pe a femeii iubite, pierzîndu-se astfel pe sine şi pe ea, neputînd să-şi depăşească îndoielile şi să-şi răspundă dacă o iubea destul ; am şi eu îndoielile mele, nu sînt sigur dacă iubirea mea este deplină, dar mă căsătoresc cu aleasa inimii şi aş fi un nătîng, nu un bărbat, dacă m-aş teme dinainte de viitor şi n-aş fi în stare să storc din ea într-un mod foarte simplu atîta bine şi fericire cît se poate."

Aici Polaniecki, deşi renunţase la analiză, începu să disece lucrurile ; e drept, investigaţia nu-l privea pe el, ci pe Marynia. Îşi îngăduia s-o facă, fiindcă era convins dinainte că rezultatele vor fi pozitive. Atîta lucru înţelegea şi el : că, în viitorul a doi oameni, bunăvoinţa uneia dintre părţi nu ajunge şi nu înseamnă nimic în cazul că lipseşte de cealaltă parte. Dar era sigur că luînd-o pe Marynia, nu ia o inimă uscată. Nu numai că Marynia se născuse cu o fire dreaptă, dar de mică venise în contact cu munca şi condiţiile care-i impuneau să uite de ea şi să se gîndească la alţii. Afară de asta, stăruia asupra ei, ca o binecuvîntare de dincolo de mormînt, amintirea mamei, ale cărei linişte, simplitate şi corectitudine, ca şi viaţa încărcată de mîhniri, erau pomenite cu respect prin împrejurimile Krzemień-ului. Polaniecki ştia asta şi era convins că inima şi caracterul Maryniei erau temelii trainice pe care putea să se clădească liniştit căsnicia. Cîteodată îi veneau în minte cuvintele unei cunoscute şi prietene a

mamei lui, care, întrebată dacă o îngrijorează mai mult viitorul fiilor decît al fiicelor, a răspuns : „Nu mă îngrijorează decît băieții, deoarece fetele mele nu pot fi, în cel mai rău caz, decît nefericite". Adevărat, băieții sînt crescuți de școală și de lume care pot face din ei niște netrebnici ; fetele, care învață de acasă să fie virtuoase, „nu pot fi, în cel mai rău caz, decît nefericite". Polaniecki înțelese că așa se întîmpla și cu Marynia. De aceea, analiza lui semăna mai degrabă cu examinarea de către bijutier a propriilor giuvaieruri, decît cu metoda unui învățat care vrea să ajungă la concluzii necunoscute și imprevizibile.

Cu toate acestea, se certă odată rău de tot cu Marynia, din cauza scrisorii lui Waskowski, pe care Polaniecki o primi de la Roma la cîteva săptămîni după plecarea profesorului, și pe care i-o citi în întregime Maryniei. Scrisoarea suna după cum urmează :

„Dragul meu. Stau pe via Tritone, Pension Française. Treci pe la locuința mea din Varșovia : vezi dacă Snopczyński veghează cum trebuie asupra micuților mei și dacă vietățile sfîntului Francesco au destulă apă și semințe. La primăvară, trebuie să deschidă ferestrele și coliviile : să rămînă cine vrea, cine nu, să zboare afară. Mititeii din neamul lui *homo sapiens* trebuie să fie bine hrăniți, fiindcă am lăsat destui bani pentru asta ; cît mai puțină dăscăleală, și dragoste cît se poate. Snopczyński este un om bun, dar melancolic. El zice că din cauza zăpezilor. Cînd îl apucă «amocul», cum îi spune el, privește săptămîni întregi la propriile ghetre și tace, iar cu copilașii trebuie să vorbești mereu, ca să capete încredere. Asta-i tot în legătură cu Varșovia.

Lucrarea vieții mele, despre care ți-am vorbit, o tipăresc aici în franțuzește, la tipografia ziarului *L'Italie*. Cam rîd ei de franceza mea și de mine, dar m-am obișnuit. A venit și Bukacki aici. E un băiețoi bun și drag, s-a țicnit

de tot şi zice că-şi tîrăşte un picior, dar eu n-am băgat de seamă. El ţine foarte mult la tine şi la Marynia, la drept vorbind, la toată lumea, cu toate că el neagă. În schimb, cînd începe să trăncănească, îţi vine să-ţi astupi urechile. Să vă binecuvînteze Dumnezeu, dragă băiete, şi pe tine şi pe Marynia ta. Aş vrea să vin la nunta voastră, dar nu ştiu dacă pînă la Paşte îmi voi termina lucrarea ; aşa că, pînă atunci, ascultă ce-ţi spun şi află că numai pentru asta îţi scriu această scrisoare. Să nu crezi că bătrînul vorbeşte ca să se afle în treabă ; ştii doar că am fost dascăl şi am renunţat la această ocupaţie numai după ce l-am moştenit pe fratele meu, aşadar am trăit şi am văzut multe. Dac-o să aveţi copii, nu-i chinui prea mult cu învăţătura, lasă-i să crească în voia lui Dumnezeu. M-aş putea mulţumi cu atît, dar ţie îţi plac cifrele, aşa că îţi dau cifre. Un copil mic munceşte tot atîtea ore cît munceşte un adult funcţionar, cu deosebirea că cel din urmă mai stă şi la taifas cu colegii lui de birou în timpul serviciului sau fumează ; copilul, în schimb, trebuie să-şi încordeze atenţia încontinuu, pentru că altfel pierde firul şi nu mai înţelege ce i se spune. Cînd se termină programul, funcţionarul se duce acasă, dar copilul trebuie să se pregătească pentru ziua următoare, lucru pe care unul capabil îl face în patru ore, iar unul mai puţin înzestrat, în şase. Pune la socoteală că cei mai săraci mai meditează pe alţii mai bogaţi, aşa că în total se adună douăsprezece ore. Douăsprezece ore de muncă pentru un copil !... Îţi dai seama, dragul meu! Înţelegi ce caractere bolnave, anormale, înclinate spre cele mai sălbatice manii, deformate şi îndărătnice pot să crească în aceste condiţii ? Înţelegi că presărăm cimitirele cu copiii noştri, înţelegi de ce ideile cele mai îngrozitoare îşi găsesc aderenţi ? Munca adulţilor în fabrici se limitează, dar despre asta filantropii tac milc. Or, tocmai aici sînt foarte multe de făcut, merite pe de-a gata, asta-i slava şi sfinţenia viitoare ! Pe-ai tăi să nu-i mai torturezi cu învă-

țătura, te rog eu ! O rog și pe Marynia, să-mi făgăduiți amîndoi. Eu nu vorbesc degeaba, cum zice Bukacki cîteodată, pentru că vorbesc din suflet, și asta-i cea mai mare reformă pe care o așteaptă veacurile viitoare, cea mai importantă după venirea lui Cristos pe lume. Acum cîteva zile, mi s-a întîmplat un lucru ciudat la Perugia, dar despre asta am să-ți povestesc altădată ; acum vă îmbrățișez pe amîndoi".

Marynia ascultă scrisoarea asemenea acelui Snopczyński despre care amintea profesorul, adică privindu-și vîrfurile pantofilor. Połaniecki însă, începu să rîdă și întrebă :

— Ai mai auzit una ca asta, domnișoară ? Nunta noastră e încă departe, iar profesorul plînge de mila copiilor și le ia apărarea. Asta aduce întrucîtva cu povestea locuinței mele.

Iar după o clipă adăugă :

— Firește, e vina mea că i-am făcut tot felul de promisiuni.

Și aplecîndu-se, ca să-i întîlnească privirile Maryniei, o întrebă din nou :

— Ce zici de scrisoarea asta ?

Întrebarea cădea într-un moment nepotrivit, cînd Połaniecki nu era el însuși și nu se purta după cum îi era firea. Avea mai degrabă un caracter aspru, dar nu grosolan, capabil uneori de reacții de-a dreptul feminine. De astă dată însă era ceva pur și simplu brutal în privirile și întrebarea pe care i-o punea unei fete cu fire de mimoză, ca Marynia. Știa și ea că, după căsătorie, urmează copiii, dar și-i închipuia ca pe ceva nedefinit, despre care nu se vorbește, iar dacă totuși se vorbește, apoi asta se face numai prin aluzii delicate, sau în clipe de adîncă emoție, cu inima bătînd, cu gura iubită la ureche, într-o dispoziție aproape solemnă, ca despre ceva *sanctissimum* ce aparține

viitorului comun. Așa că tonul nepăsător cu care o întrebă Polaniecki o duru și o revoltă. Fără să vrea, își spuse în gînd : „Cum de nu înțelege ?“ Și, la rîndu-i, reacționă și ea împotriva naturii ei, întrucît, așa cum se întîmplă adesea firilor timide în situații penibile, se prefăcu mai supărată decît era într-adevăr.

— Domnule, n-ar trebui să te porți așa cu mine ! exclamă contrariată. Nu trebuie să-mi vorbești așa !

Polaniecki continuă să rîdă, prefăcîndu-se vesel.

— De ce te superi, domnișoară ? întrebă.

— Pentru că nu te porți cum trebuie.

— Nu înțeleg, despre ce e vorba ?

— Cu atît mai rău.

Rîsul îi pieri de pe buze, chipul i se întunecă de mînie și începu să vorbească repede, ca un om care, brusc, nu mai ține cont de ce spune :

— S-ar putea să fiu un prost, dar știu și eu ce înseamnă bunătatea. Așa, viața devine imposibilă. Cine face din țînțar armăsar n-are decît să tragă ponoasele, și pentru că văd că prezența mea nu e dorită, plec.

Luîndu-și pălăria, se înclină și plecă. Marynia nu încercă să-l rețină. O vreme, jignirea și supărarea înăbușiră în sufletul ei celelalte simțăminte, apoi rămase ca trăsnită. Gîndurile i se învălmășiră asemenea unui stol de păsări speriate ; nu mai putu să-și spună decît ceva ce nu realiza : „Gata, nu se mai întoarce !“ În acest fel se prăbușea peste ea întreaga clădire care se înălța atît de promițător. Golul, părăsirea, viața fără rost, chinuitoare, și inima amorțită — iată tot ce-i mai rămînea. Și era atît de aproape de fericire !... Totul se petrecuse dintr-o dată, era ceva atît de neînțeles, încît nu-și mai dădea seama ce se întîmplă. Se apropie de birou și începu aproape instinctiv să pună ordine în hîrtii, cu o grabă ciudată, de parcă aranjarea lor ar fi putut schimba într-un fel lucrurile. Apoi privi la fotografia Litkăi și se așeză, ascunzîndu-și

ochii şi tîmplele în palme. Într-un tîrziu, se gîndi totuşi că voinţa Litkăi trebuie să fie mai puternică decît voinţa lor, şi în suflet îi înflori o fărîmă de speranţă. Începu să se plimbe prin încăpere şi să reconstituie tot ce se întîmplase. Şi-l aminti pe Połaniecki nu numai cum fusese cu o clipă înainte, ci mai de mult, cu două, trei zile, cu o săptămînă în urmă. Părerea de rău era acum mai mare decît supărarea şi se adîncea tot mai mult odată cu dragostea pentru Połaniecki. După o vreme, începu să-şi spună că nu-i era îngăduit să se înfurie, că datoria ei era să-l ia pe Połaniecki şi să-l iubească, aşa cum era, nu să-i pretindă să se potrivească felului ei de a gîndi. „E un om din carne şi oase, nu o păpuşă", repetă de cîteva ori. Un sentiment de vină punea tot mai mult stăpînire pe ea şi regreta. Blîndă din fire şi înclinată spre iubire, inima începea să lupte cu raţiunea lucidă pe care o avea neîndoielnic şi care zadarnic încerca s-o convingă acum că dreptatea nu era de partea lui Połaniecki ; nici măcar nu-i spusese ceva ireparabil. Se gîndi : „Dacă are cît de cît o inimă bună, se va întoarce", dar în acelaşi timp se temea de amorul propriu al bărbaţilor în general şi al lui Połaniecki îndeosebi, deoarece era prea inteligentă ca să nu bage de seamă că el avea mare grijă să treacă drept un om inflexibil. Dar observaţiile de acest fel, pe care o inimă potrivnică le-ar fi făcut numai în defavoarea lui, o înduioşară şi mai mult.

O jumătate de oră mai tîrziu, era convinsă pînă în adîncul sufletului că vina este numai a ei şi că „l-a chinuit atîta în viaţă", încît acum trebuie să cedeze, adică să-i întindă ea o mînă întîi şi să ierte totul. Asta însemna în înţelegerea ei să-i scrie cîteva cuvinte de împăcare. „A suferit atîta din cauza proprietăţii de la Krzemień, încît i se cuvine." Era gata să-i plîngă de milă. Pe de altă parte, se aştepta ca omul acesta urîcios şi nesuferit să aprecieze cît o costă pe ea să-i scrie şi va veni încă în această seară.

I se părea că nu-i va fi deloc greu să aștearnă pe hîrtie cîteva cuvinte care, pornite din inimă, să ajungă la inimă. Dar nu era așa ! Dimpotrivă ! Scrisoarea n-are ochi care să se umple de lacrimi, n-are o față care să zîmbească în același timp cu tristețe și dulceață, n-are glas care să tremure și nici mîini care să se întindă. O scrisoare poți s-o citești și s-o înțelegi cum vrei, pentru că reprezintă doar niște litere negre pe hîrtia indiferentă ca moartea.

Marynia tocmai rupea a treia filă, cînd fața încrețită ca un măr copt a domnului Pławicki, cu mustăcioara proaspăt cănită, apăru în ușa întredeschisă.

— Polaniecki nu-i aici ? întrebă.

— Nu, papá.

— Nu știi, mai vine ?

— Nu știu, papá, răspunse oftînd.

— Copila mea, dacă vine, spune-i că mă întorc peste cel mult o oră și vreau să discut ceva cu el.

„Of, și eu vreau să vorbesc cu el", se gîndi Marynia.

Și rupînd a treia filă, o luă pe a patra și începu să reflecteze : să întoarcă totul în glumă, sau pur și simplu să-i ceară iertare ? Era foarte posibil ca gluma să nu-i placă, pe cînd a-i cere iertare era ceva mai cald, numai că era atît de greu ! Dacă el nu se repezea să plece, era destul să-i întindă mîna, dar plecase ca din pușcă, răutăciosul ăsta atît de iubit...

Și ridicîndu-și privirile, începu să-și trudească de zor căpșorul întunecat, cînd deodată în anticameră se auzi clopoțelul. Maryniei începu să-i bată inima ca un ciocan, iar prin minte îi fulgerară întrebările :

„El e ? sau nu e el ?"

Ușa se deschise și... era el.

Intră ca un lup, cu capul plecat, fața posomorîtă și se vede foarte nesigur de primirea care i se va face. La vederea lui, Marynia zvîcni cu inima bătînd să-i spargă pieptul, cu privirea străluminată, fericită, bucuroasă că se întorsese, și, apropiindu-se de el, îi puse mîinile pe umeri.

— Ce bun eşti şi cumsecade ! începu să-i spună. Ştii că tocmai voiam să-ţi scriu ?

Polaniecki tăcu un răstimp, sărutîndu-i mîinile, apoi recunoscu :

— Ar trebui să mă dai pe uşă afară, domnişoară.

Şi, înflăcărat de recunoştinţă, o strînse la piept, începu să-i sărute gura, ochii, tîmplele şi părul care i se desprinsese în îmbrăţişare. În asemenea clipe avea impresia că nu-i mai trebuie nimic ca să trăiască o iubire mare, deplină. În cele din urmă îi dădu drumul şi continuă :

— Eşti prea bună. Deşi e mai bine aşa, fiindcă faci ce vrei cu mine. Am venit doar să-ţi cer iertare, atît... Mi-am venit în fire numaidecît... M-am dojenit ca un măgar ce sînt şi nu pot să-ţi spun cît mi-a părut de rău. Am întîrziat pe stradă, gîndind că am să-ţi văd faţa la fereastră şi am să-mi dau seama dacă pot să mă întorc. Pe urmă, n-am mai putut rezista şi am venit...

— Eu te rog să mă ierţi, e vina mea. Uite hîrtiile rupte... am tot încercat să-ţi scriu.

El însă îi devora din priviri părul pe care şi-l prindea în grabă. Cu faţa îmbujorată, pe care se citea bucuria, şi ochii rîzînd de fericire, îi părea mai frumoasă ca oricînd şi atît de dorită, ca niciodată.

Marynia observă că se uită la părul ei şi tulburarea se luptă în ea cu cochetăria feminină. Îşi prindea înadins coşiţa cu stîngăcie, ca să-i acopere umerii în valuri, spunîndu-i totodată :

— Nu te mai uita la mine, că mă duc dincolo.

— Bine, dar asta-i comoara mea, răspunse Polaniecki, n-am mai văzut aşa ceva în viaţa mea.

Şi iarăşi îşi întinse braţele spre ea, însă Marynia începu să se ferească.

— Nu e voie, fii cuminte, domnule ! repetă. Şi aşa mi-e destul de ruşine. Ar trebui să mă duc dincolo.

Treptat, părul îşi reluă aspectul dinainte, după care se aşezară amîndoi şi începură să discute liniştiţi ochi în ochi.

— Voiai într-adevăr să-mi scrii, domnișoară ? întrebă Połaniecki.

— Uite foile rupte.

— Ți-o spun cu toată sinceritatea, ești prea bună.

Înălțîndu-și ochii și aținind polița agățată deasupra biroului, Marynia răspunse :

— Pentru că a fost vina mea. Da ! numai a mea !

Socotind pesemne că nu este suficient de mărinimoasă, adăugă după un răstimp, roșind pînă în vîrful urechilor și coborîndu-și privirile :

— Și totuși profesorul Waskowski are dreptate în ceea ce scrie despre... învățătură.

Połaniecki se simți îndemnat să îngenunche și să-i sărute picioarele. Farmecul și bunătatea ei nu numai că-l dezarmau, dar îl cucereau cu totul.

— Sînt pierdut fără scăpare ! exclamă, continuîndu-și parcă un gînd neexprimat în cuvinte. Domnișoară, vei face cu mine tot ce-ți poftește inimioara.

Marynia începu să scuture veselă din cap.

— Ei, nu se știe ! Eu sînt atît de fricoasă !

— Dumneata fricoasă ? Hai să-ți spun o anecdotă : în Belgia, am cunoscut două domnișoare Wauters, care își aleseseră drept favorit un pisoi ; o vietate blîndă și, credeai, bună de pus pe rană. La un moment dat, una dintre ele a căpătat în dar un iepure îmblînzit. Și ce crezi ! De frica lui, pisoiul sta numai pe dulapuri și pe sobă. Odată, domnișoarele Wauters au plecat la plimbare și deodată și-au adus aminte că pisoiul a rămas la un loc cu iepurele. „Oare Matou n-o să-i facă vreun rău iepurelui ? — Matou ? păi el moare de frica lui !“ Și și-au continuat plimbarea. S-au înapoiat peste vreo oră și... n-o să ghicești ce s-a întîmplat ! Din iepure mai rămăseseră numai urechile. Este exact ce fac femeile cu noi. Chipurile vă temeți, dar pînă la urmă, rămîn numai urechile din noi !

Polaniecki începu să rîdă, iar Marynia îi urmă exemplul. Apoi tînărul adăugă :

— Știu că și din mine nu vor rămîne decît urechile.

Spunea un neadevăr, deoarece avea sentimentul că nu se va întîmpla așa. Marynia se gîndi un timp, apoi răspunse :

— Nu. Eu n-am firea asta.

— Cu atît mai bine, se bucură Polaniecki, fiindcă iată concluzia pe care o trag eu din observațiile mele de viață : un egoism mai puternic îl subjugă totdeauna pe cel mai slab.

— Sau o iubire mai mare cedează alteia mai mici, propuse Marynia.

— Rezultatul este același. În ce mă privește, recunosc că aș vrea să țin din scurt un zdrahon de femeie, Polaniecki își desfăcu degetele, apoi le strînse în pumn, dar ce să mă fac cu un porumbel ca dumneata ? Cu dumneata cred că va trebui să lupt ca să nu renunți la prea multe în favoarea altuia: Așa ți-e firea, și eu știu pe cine iau. În definitiv, o spune toată lumea, și pînă și unul ca Maszko, care nu e nici pe departe un Solomon, mi-a zis odată : „Ea poate fi nefericită cu tine, tu însă niciodată cu ea !" Și avea dreptate. Sînt curios cum se va purta Maszko cu soția lui. Este un om destul de aspru.

— E îndrăgostit rău ?

— Nu chiar așa cum era acum cîtăva vreme, cînd ai cam cochetat cu el.

— Pentru că el n-a fost atît de urîcios ca „domnul Stach".

— Va fi o căsnicie ciudată. Ea nu este urîtă, deși este totdeauna palidă și are ochii roșii. Maszko însă se căsătorește pentru avere. A crezut că ea nu-l iubește, și cînd s-a întîmplat scandalul cu Gątowski, și ăsta cavaler ! era sigur că mama și fiica vor profita de ocazie și vor rupe relațiile cu el. S-a întîmplat însă din contră, și imaginează-ți, domnișoară, că Maszko este iarăși îngrijorat că treaba

merge prea bine... I se pare suspect. E ceva de neînțeles, fiindcă se crede că există totuși și domnul Krasławski... Dumnezeu știe!... Totul pare fără noimă. Oricum, nu poate fi vorba de fericire, cel puțin așa cum mi-o închipui eu.

— Și dumneata cum ți-o închipui ? întrebă Marynia.

— Eu cred că fericirea poate exista numai atunci cînd te căsătorești cu o femeie sigură, ca dumneata, și vezi limpede viitorul.

— Eu cred că fericirea constă în a fi iubită, dar nu numai atît.

— Ce-ar mai fi ?

— Să meriți să fii iubită și să...

O vreme, domnișoara Marynia nu-și găsi cuvintele : într-un tîrziu, rosti totuși :

— Să ai încredere în bărbatul pe care ți l-ai ales... și să muncești cot la cot cu el.

IX

Polaniecki nu se înșela. Lui Maszko îi mergea totul atît de bine, doamna și domnișoara Krasławski se purtau atît de *comme il faut*, încît era din ce în ce mai neliniștit. Uneori rîdea și el de îngrijorarea lui, iar pentru că față de Polaniecki nu mai avea nici un secret de la o vreme, într-una din zile îi spuse cu cinism :

— Dragul meu, sînt pur și simplu niște îngeri, iar mie mi se face părul măciucă, fiindcă trebuie să fie ceva la mijloc.

— Mai bine mulțumește-i lui Dumnezeu !

— Sînt prea ideale, n-au nici un defect, nici o vanitate. Ieri, de pildă, le-am dat de înțeles că sînt avocat numai pentru că, după părerea mea, tinerii din familiile mai bune trebuie să se apuce de ceva, să reprezinte și ei ceva. Ghicește ce mi-au răspuns. Că avocatura este o ocupație tot

atît de bună ca oricare alta, iar pentru ele orice muncă este bună şi numai cei leneşi se pot ruşina să muncească. M-au bombardat cu atîtea banalităţi, încît îmi venea să le răspund cu vreo maximă din modelele caligrafice ! „Onoarea este asemenea unei stînci prăpăstioase" sau ceva de acest fel ! Polaniecki, îţi spun eu, e ceva la mijloc. Am crezut că e vorba de papă, dar nu-i aşa. Am ştiri despre el, stă la Bordeaux, unde se numeşte Mr. de Langlais, şi îşi are propriul cuib familial, nu chiar legal, dar plin de copii pe care îi întreţine din pensia primită de la doamna Krasławska.

— Şi ce-ţi pasă ţie ?

— Nu-mi pasă cîtuşi de puţin.

— Dacă-i aşa, sînt nişte femei nenorocite, asta-i.

— Da, dar veniturile lor sînt pe măsura nenorocirii ? Nu uita că eu am greutăţi mari. În plus, vezi tu, dacă sînt într-adevăr femeile care par şi pe deasupra şi bogate, sînt dispus să mă îndrăgostesc, şi asta poate fi o nebunie ; dacă se arată că nu au nimic sau prea puţin, sînt de asemenea gata să mă îndrăgostesc şi nebunia e şi mai mare. A început să-mi placă.

— Nu, va fi oricum singurul lucru înţelept în această situaţie. Tu, Maszko, mai gîndeşte-te, totuşi, la tine şi puţin la mine şi la domnul Pławicka. Ştii că în asemenea împrejurări, eu n-am obiceiul să fiu slab, iar termenul se apropie.

— Dispun încă de creditul meu. În ultimă instanţă, voi aveţi ipoteca asupra proprietăţii de la Krzemień. Peste cîteva zile, va avea loc la doamna Krasławska seara de logodnă, după care nădăjduiesc că voi afla ceva mai sigur.

Maszko începu să monologheze.

— E de neconceput totuşi că un om pozitiv ca mine să rătăcească parcă prin hăţişul unei păduri. Pe de altă parte, nici măcar printre oamenii foarte bine informaţi nu există

nimeni care să se îndoiască de averea doamnei Krasławska. Amîndouă au un suflet atît de nobil ! ! !...

— Probabil că temerile tale sînt de prisos, îl întrerupse Połaniecki, pierzîndu-şi răbdarea. Tu însă, dragul meu, nu eşti deloc un om pozitiv, fiindcă ai pozat întotdeauna şi pozezi şi acum, în loc să te gîndeşti la ceea ce îţi asigură o bucată de pîine.

Cîteva zile mai tîrziu, avu loc într-adevăr logodna lui Maszko, la care se duse şi Marynia, deoarece doamna Krasławska ţinea la domnul Pławicki şi, cunoscîndu-i legăturile de rudenie, nu-l evita, cum făcea cu familia Bigiel. Maszko îşi invitase toţi cunoscuţii cu nume răsunătoare şi cărare la mijlocul capului, cei mai mulţi foarte tineri şi, mai ales, nu prea inteligenţi. Se aflau printre ei cei cinci fraţi Wyż, care se numeau Mizio, Kizio, Bizio, Breloczek şi Tatuś. Erau prorecliţi cei cinci fraţi adormiţi, întrucît simţind impulsurile vieţii exclusiv în picioare, se însufleţeau numai în timpul carnavalului, pentru a amorţi cu totul, cel puţin intelectual, cît ţinea postul. Bukacki îi iubea şi se amuza pe seama lor. Mai era şi baronul Kot care, auzind odată de la cineva despre un străvechi Kot din Dębno, completa întotdeauna cînd era prezentat : „din Dębno", şi care la tot ce i se spunea, răspundea invariabil : *Quelle drôle d'histoire !* [1] Maszko era cu toţi la *per tu*, deşi îi trata cu oarecare dispreţ, ca şi pe Kopowski, un tînăr cu un cap ideal, minunat, şi ochi pe cît de frumoşi, pe atît de lipsiţi de expresie. Categoria prietenilor mai rezonabili era reprezentată de Połaniecki şi Kresowski. Doamna Krasławska invitase şi ea zece-cincisprezece doamne cu fiicele lor, în jurul cărora se învîrteau nepăsători şi flegmatici fraţii Wyż ; inimioarele feciorelnice ale domnişoarelor îşi înteţeau totuşi bătaia la apropierea lui Kopowski, acordînd mai puţină atenţie asemănării lui spirituale cu Hamlet, care consta în aceea că, dacă nu el, creierul lui ar

[1] Ce poveste amuzantă ! (Fr.)

fi încăput „într-o coajă de nucă". Cîteva chelii respectabile completau salonul.

Îmbrăcată în alb, domnișoara Krasławska, deși cu ochii roșii, arăta foarte atrăgătoare. Răspîndea în jur un farmec cu adevărat feminin, o liniște neînțeleasă, aproape somnolentă. Amintea puțin de figurile lui Perugino [1]. La răstimpuri, se înviora asemenea unei lămpi de alabastru, în care se aprinde brusc lumina, pentru a se stinge îndată nu fără anume farmec. Îmbrăcată într-o rochie albă, vaporoasă, părea mai frumoasă ca de obicei. Uitîndu-se la ea, Połaniecki se gîndi că e posibil să aibă o inimă și o minte destul de aride, dar poate fi o soție cumsecade, îndeosebi pentru Maszko care, în fond, prețuia înainte de toate bunacuviință de salon. Căsnicia lor se anunța asemenea unei zile palide și reci, în care nu dogorește soarele, dar nici nu există pericol de furtună. Acum ședeau împreună la un capăt al salonului, nu prea aproape, dar nici prea departe de ceilalți invitați ; arătau însuflețiți atît cît se cuvenea, nici mai mult nici mai puțin ; în comportarea lui se vedea atîta dragoste, cît trebuia ; era preocupat să pară în primul rînd un logodnic *corect*, iar ea îi răspundea cu aceeași monedă. Își zîmbeau cu prietenie ; el vorbea mai mult, ca viitor îndrumător și cap al casei, iar cîteodată se priveau în ochi, într-un cuvînt, alcătuiau cea mai corectă și exemplară pereche de logodnici care se putea imagina în lumea bună. „Eu n-aș rezista", își spuse Połaniecki. Și își aduse aminte deodată că în timp ce ea stă aici albă și calmă, zîmbind convențional, medicul acela, care nu-și putuse „rupe sufletul de ea", putrezește undeva între tropice, la fel de liniștit în pămînt, uitat, ca și cînd n-ar fi existat niciodată. Și-l cuprinse furia. Inima domnișoarei Krasławska nu numai că-i stîrnea disprețul, dar

---

[1] *Pietro Vannucci*, zis *Perugino* (1445—1523), pictor italian, ale cărui compoziții, simetric echilibrate, se caracterizează prin delicatețea sentimentelor și suavitatea coloritului.

liniștea ei i se părea de prost-gust, o amorțeală a sufletului, cîndva la modă, pe care poeții de atunci o condamnau vehement, văzînd în ea ceva demonic, dar care cu vremea se banalizase și devenise totuna cu nimicnicia morală și prostia. „Este în primul rînd o gîscă, și încă o gîscă fără inimă", se gîndi Polaniecki. Acuma înțelese atît de bine îngrijorarea pe care i-o pricinuia lui Maszko purtarea lor fără pată, încît îl considera pe tînărul avocat o minte pătrunzătoare și abilă.

Apoi începu să-și compare propria logodnică, pe Marynia, cu domnișoara Krasławska și își spuse cu mare mulțumire : „Marynia e cu totul altceva". Simțea că-și odihnește sufletul, cînd se uita la ea. În vreme ce logodnica lui Maszko îi părea o plantă artificială, crescută sub sticlă, lipsită de adierile sănătoase ale aerului, a lui împrăștia în jur viață și căldură ; cu toate acestea, alăturarea era în favoarea Maryniei și în ceea ce privește bunele maniere. Polaniecki nu disprețuia cu totul așa-zisa „distincție", înțelegînd că dacă nu totdeauna, de multe ori ea exprimă și un anume rafinament spiritual, mai ales la femei. Privind acum cînd la una, cînd la cealaltă, ajunse la concluzia că finețea aceea care la domnișoara Krasławska era ceva însușit și stînjenitor, la Marynia era înnăscută. La cea dintîi nu era decît un veșmînt exterior, pe cînd în cazul domnișoarei Pławicka constituia sufletul și parcă trăsătura distinctivă a speciei înnobilate de îndelungate secole de cultură. Împrumutînd din spusele lui Bukacki atît cît trebuia, adică ceea ce era adevărat, Polaniecki își aduse aminte că ciudatul prieten repetase nu o dată că femeile, indiferent de proveniența lor, se împart în patriciene, cu o cultură, principii și nevoi spirituale intrate în sînge, și parvenite, care le poartă ca pe o mantilă, numai față de musafiri. Uitîndu-se la profilul nobil al Maryniei, Polaniecki se gîndi acum, cu infatuarea mic-burghezului care se căsătorește cu o prințesă, că va lua de soție o patriciană în înțelesul deplin al cuvîntului.

Și încă o patriciană foarte frumoasă. Nu o dată, femeile au nevoie doar de puțin spațiu și de puțină fericire pentru a înflori. Marynia care i se păruse lui Polaniecki, după ce se întorsese de la înmormîntarea Litkăi, aproape urîtă, acum îl uimea uneori cu frumusețea ei. Domnișoara Kraslawska arăta pe lîngă ea ca o rochie decolorată de vechime și purtare alături de una nouă, și dacă averea domnișoarei Plawicka ar fi fost la înălțimea farmecului ei, ar fi fost considerată neîndoielnic drept o frumusețe. Și așa frații Wyż, punîndu-și ochelarii pe nasurile lor de cal, se uitau la ea cu anume admirație, iar baronul Kot din Dębno declară confidențial că era un adevărat noroc că se logodise, deoarece, altminteri, cine știe dacă n-ar fi abordat-o.

Polaniecki avu prilejul în acea seară să-și cunoască o trăsătură de caracter pe care nu și-o bănuia. Era gelos. Întrucît era convins în același timp că Marynia este o femeie absolut sigură, în care poți să crezi orbește, gelozia lui era o simplă inconsecvență. La vremea lui fusese gelos pe Maszko, și asta era de la sine înțeles ; acum, însă, nici el nu pricepea de ce, de pildă, un ins de felul lui Kopowski, cu capul lui de arhanghel și creier de păsărică, îi stîrnea supărarea numai pentru că ședea lîngă Marynia și-i punea probabil întrebări nelalocul lor, la care ea răspundea mai mult sau mai puțin politicoasă. La început, își făcu singur reproșuri : „E greu totuși să-i pretinzi Maryniei să scoată limba la el !“ Mai pe urmă însă, aprecie că domnișoara Plawicka se întorcea prea des spre Kopowski, se uita prea curioasă la el și-i răspundea cu prea multă amabilitate. La masă, stînd alături de ea, se arătă destul de morocănos și de tăcut, iar cînd îl întrebă care-i cauza, îi răspunse cum nu se poate mai nepotrivit :

— Nu vreau să-ți stric impresia pe care ți-a făcut-o domnul Kopowski.

Maryniei îi plăcea că era gelos din cauza ei, așa că strîngîndu-și colțurile buzelor, ca să-și înăbușe rîsul, și privindu-l cu luare-aminte, spuse :

— Şi dumneata crezi că domnul Kopowski are ceva neobişnuit ?

— Da, sigur ! Şi cînd merge pe stradă, pare că-şi scoate capul la aer curat, ca să nu-l roadă moliile.

Colţurile buzelor domnişoarei Pławicka rezistară încercării, dar ochii îi rîdeau vizibil ; în sfîrşit, nemaiputînd să rabde, şopti :

— Eşti un gelos nesuferit !

— Eu ? Nici pomeneală !

— Atunci hai să-ţi relatez un fragment din conversaţia noastră. Ai aflat că ieri, la teatrul de estradă, a fost un caz de catalepsie în timpul concertului. Astăzi s-a vorbit despre asta în jurul nostru, aşa că printre altele l-am întrebat pe domnul Kopowski dacă l-a văzut pe cataleptic. Ştii ce mi-a răspuns ? Că fiecare poate să-şi aibă convingerile lui. Nu-i aşa că este un om extraordinar ?

Połaniecki se îmbună şi începu să rîdă.

— Eu cred că pur şi simplu nu înţelege ce i se spune şi de aceea răspunde aiurea.

Restul serii îl petrecură împreună în bună pace. Cînd îşi luară rămas bun, deoarece Pławicki avînd o caretă cu două locuri, nu putu să-l invite şi pe Połaniecki, Marynia se aplecă spre el şi-l întrebă :

— Urîciosule năzuros, vii mîine la masă ?

— Vin, fiindcă te iubesc, răspunse Połaniecki, învelindu-i picioarele în blană.

Iar ea îi şopti la ureche în semn de mare şi nouă taină :

— Şi eu.

Şi cu toate că el, în clipa cînd o spunea, era cum nu se poate mai sincer, răspunsul ei conţinea mai mult adevăr.

Maszko îl conduse acasă pe Połaniecki. Pe drum, discutară de seara la care participaseră. Maszko îi povesti că înainte de sosirea invitaţilor, încercase să vorbească despre afaceri cu doamna Krasławska, dar nu avusese succes.

— La un moment dat, relată, am vrut să pun problema limpede, evident, prezentînd-o într-o formă cît mai deli-

cată. Dar mi-a fost frică. În definitiv, de ce mă îndoiesc eu de zestrea logodnicii mele ? Numai pentru că ele se poartă cu mine mai bine decît m-am așteptat. Mă rog, nu-mi displace, dar mă tem să împing lucrurile prea departe, pentru că dacă se arată că îndoielile mele sînt întemeiate, dacă într-adevăr n-au bani, și curiozitatea mea prea interesată le va stîrni indignarea ? Sînt dator să mă gîndesc și la această posibilitate, fiindcă altfel risc să eșuez în fața palatului.

— Bine, deci — răspunse Połaniecki — să presupunem, ceea ce e foarte probabil, că au ; dar dacă se va dovedi că nu au, ce vei face atunci ? Ți-ai făcut vreun plan în această eventualitate ? Rupi logodna cu domnișoara Krasławska sau te căsătorești cu ea ?

— N-o rup în nici un caz, deoarece nu cîștig nimic. Și așa, dacă intențiile mele matrimoniale nu se realizează, tot voi da faliment. Atunci, însă, voi spune deschis care este situația mea financiară și presupun că domnișoara Krasławska va rupe logodna.

— Și dacă nu ?

— Mă voi îndrăgosti de ea și voi începe să tratez cu creditorii. Voi înceta să mai „pozez", cum zici tu, și mă voi strădui să cîștig atîta cît să ne ajungă la amîndoi. Nu sînt un avocat prost. Știi asta.

— E destul de rezonabil, recunoscu Połaniecki, dar asta nu mă liniștește nici în privința lui Pławicki, și nici într-a mea.

— Voi sînteți într-o situație mai bună decît alții, pentru că vă puteți bizui pe Krzemień. La o adică, pui mîna pe moșie și tot mai scoți ceva. E mai rău de cei care m-au crezut pe cuvînt și-ți spun drept că mai mult de ei mă tem. M-am bucurat, mă bucur și acum, de o mare încredere. Asta-i durerea mea de acum. Dacă însă voi avea timp, voi cîrpi-o eu într-un fel... Dacă totuși aș avea puțină fericire în căsnicie, care să mă îndemne la muncă...

Ajunseră la locuința lui Polaniecki, așa că Maszko nu mai apucă să-și sfîrșească gîndul. Înainte însă de a se despărți, spuse deodată :

— Ascultă, tu mă crezi aproape un nemernic, dar sînt mult mai puțin decît îți închipui tu. Am pozat, cum spui, e adevărat ! Am fost silit să fac tot felul de piruete și cîteodată m-am abătut de la drumul bătătorit... Dar am obosit și-ți spun deschis că-mi doresc puțină fericire, pentru că n-am avut-o. De aceea am vrut să mă căsătoresc cu logodnica ta ascultă, deși n-are avere. Iar în privința domnișoarei Krasławska, să știi că sînt momente în care aș prefera să se arate că nu are nimic, numai să nu mă părăsească atunci cînd va afla că nici eu nu am. Îți spun sincer... Acum, noapte bună !

„Ei, se gîndi Polaniecki, asta-i ceva nou la Maszko."

Și intră pe poartă. Cînd ajunse la ușa locuinței lui, auzi pe cineva cîntînd la pian înăuntru. Slujitorul îi spuse că e Bigiel, care-l aștepta de două ore.

Polaniecki se neliniști, dar se gîndi că dacă era vorba de o veste proastră, Bigiel nu mai cînta la pian. Se arătă însă că Bigiel avea nevoie urgentă numai de semnătura lui Polaniecki, într-o problemă care trebuia rezolvată a doua zi de dimineață.

— Puteai să-mi lași hîrtiile și să te duci la culcare, îl mustră Polaniecki.

— Asta am și făcut, aici pe sofa, înainte de a mă așeza la pian. Cîndva cîntam tot atît de bine ca și la violoncel, dar acum mi s-au cam îngreuiat degetele. Marynia ta cîntă probabil și ea, e un lucru foarte plăcut în casă !

Polaniecki începu să rîdă cu rîsul lui sincer și binevoitor.

— Marynia mea ? Marynia mea posedă talentul de care scrie în *Evanghelie* : „nu știe stînga, ce face dreapta". Biata mea iubită ! N-are nici o pretenție și cîntă numai atunci cînd e rugată.

Bigiel răspunse :

— Rîzi, chipurile, dar așa rîd numai îndrăgostiții.

— Păi sînt, cum nu se poate mai mult. Cel puțin așa mi se pare acum, și, în genere, mi se pare din ce în ce mai des. Bigiel, vrei ceai ?

— Da. Vii de la doamna Krasławska ?

— Întocmai.

— Ce zice Maszko ? Ajunge la mal ?

— M-am despărțit acum o clipă de el. M-a condus pînă la poartă. Uneori spune totuși niște lucruri la care nu m-aș aștepta din partea lui.

Și Polaniecki, bucuros că are cu cine sta la taifas și simțind nevoia de a vorbi ca de la suflet la suflet, începu să-i spună ce auzise de la Maszko și cît de mult se mirase aflînd în pielea unui astfel de om, un romantic.

— Maszko nu e un netrebnic, remarcă Bigiel. El se găsește însă pe un drum care-l poate conduce la tot felul de abateri din cauza vanității și a respectului exagerat pentru aparențe. Pe de altă parte, tocmai acest respect pentru aparențe îl ferește de la prăbușirea totală. Cît privește romanticul, pe care l-ai descoperit în el...

Aici Bigiel își tăie capătul trabucului, pe care îl aprinse cu mare atenție, încruntîndu-și sprîncenele, apoi se așeză comod și continuă :

— Pe această temă, Bukacki ar formula zeci de paradoxuri despre societatea noastră... Mi s-a înfipt în minte ce mi-ai spus tu ; atunci cînd s-a burzuluit la noi, pentru că aici întotdeauna trebuie să iubești ceva sau pe cineva. Lui i se pare că asta e o prostie inutilă, dar eu văd aici o însușire importantă. În lumea noastră, trebuie să reprezinți ceva, pe cînd noi ce avem ? Bani n-avem, înțelepciunea nu ne dă afară din casă, cum nici talentul de a ne orienta în diverse situații, prea buni gospodari nu sîntem ; într-adevăr, ne mai putem lăuda cu faptul că, aproape fără să vrem, în virtutea unei predispoziții generale, iubim ceva sau pe cineva, iar dacă nu iubim, tot sim-

ţim măcar nevoia acestui sentiment. Tu ştii că eu sînt un om de bun-simţ şi un comerciant, aşa că-ţi vorbesc lucid. M-am gîndit la acest lucru, din cauza lui Bukacki... Unul ca Maszko, de exemplu, în altă parte, ar fi fost un nemernic înverderat. Şi nu sînt puţini ca el. Aici însă, la noi, pînă şi într-un nemernic poţi descopri un om, iar asta nici măcar nu este atît de greu ! Fiindcă, la urma urmelor, cîtă vreme porţi în tine o fărîmă de sensibilitate, nu poţi să fii doar un animal nesimţitor, iar aici, la noi, oamenii au această fărîmă, tocmai pentru că iubesc.

— Îmi aminteşti de Waskowski. Ce spui seamănă cu concepţia lui despre nimicnicia celor mai tineri dintre arieni.

— Ce-mi pasă mie de Waskowski ! Aşa gîndesc eu. Un lucru e sigur : ia-ne această înclinaţie sentimentală şi ne desfacem ca un butoi fără cercuri.

— Atunci, ascultă la mine. În mintea mea, eu am rezolvat de mult această dilemă. A iubi sau a nu iubi pe cineva, iată o chestiune personală, dar înţeleg şi eu că ceva trebuie să iubeşti în viaţă. Şi eu am reflectat la asta. După moartea Litkăi, am simţit că unele suporturi s-au năruit înăuntrul meu, cîteodată mai simt şi acum la fel. Astăzi nu, dar am momente — cum să-ţi spun, parcă de reflux, de epuizare, de îndoieli — şi dacă mă căsătoresc totuşi, o fac numai pentru că îmi dau seama că sub această dragoste de ordin mai general trebuie să dureze o solidă temelie de viaţă...

— De aceea şi nu numai de aceea, răspunse Bigiel neînduplecat în judecata lui, fiindcă tu nu te căsătoreşti doar din motive pur raţionale. Iei de soţie o fată frumoasă şi cinstită, care te atrage ; să nu încerci să te convingi că nu-i aşa, pentru că ai să vezi că ai să începi şi tu să te prefaci... Dragul meu, asemenea îndoieli are oricine înainte de a se căsători. Pînă şi eu, cum mă vezi, deşi nu sînt vreun mare filozof, înainte de căsătorie mi-am pus de zece ori pe zi această întrebare : îmi iubesc oare de ajuns vi-

itoarea soție ? așa cum trebuie ? nu cumva prea puțin cu inima și prea mult cu simțurile ? Dumnezeu știe ! Pe urmă m-am căsătorit, am nimerit o soție bună și o ducem bine. O s-o duceți și voi la fel, numai să luați lucrurile așa cum sînt, deoarece, pe Dumnezeul meu ! e curată prostie să desfaci mereu firul în patru și să-ți analizezi nu știu ce secrete ale inimii.

— Poate că-i o prostie, răspunse Polaniecki. Nici mie nu-mi place să stau cu burta în sus și să mă cercetez de dimineață pînă seara, dar nu pot să trec cu vederea realitatea.

— Ce realitate ?

— Aceea, de pildă, că sentimentele mele nu mai sînt ceea ce erau la început. Recunosc, sper că voi fi iarăși, că voi ajunge din nou la iubirea de altădată. Cu toate aceste observații, mă căsătoresc, și o fac ca și cînd ele n-ar exista.

— Se poate.

— Și știi la ce mă mai gîndesc ? Că trebuie totuși ca ferestrele casei să dea spre soare, altfel va fi frig înăuntru.

— Aici ai zis-o bine ! încuviință Bigiel.

X

Între timp, iarna începuse să cedeze ; se apropia sfîrșitul postului și, odată cu el, ziua în care aveau să se cunune atît Polaniecki, cît și Maszko. Bukacki, rugat să fie cavaler de onoare, scrise printre altele cele ce urmează : „Să scoți forța creatoare universală din starea generală, adică din starea de repaos absolut, și s-o obligi cu ajutorul căsătoriei contractate pe pămînt să se integreze în amănunte mai mult sau mai puțin țipătoare, care au nevoie de leagăne să se distreze, ținîndu-și în gură degetul mare de la picior, este o crimă. Cu toate acestea, am să vin, deoarece acolo sobele sînt mai bune ca aici." Sosi într-adevăr înainte de sărbători și-i aduse în dar lui Polanie-

cki un carton împodobit artistic cu pergament, ceva asemănător cu un ferpar pe care scria : „Stanisław Polaniecki, după îndelunga și dificila stare de holtei..."

Lui Polaniecki îi plăcu cartonul de la Bukacki, și a doua zi, aproape de amiază, i-l duse Maryniei. Uitase totuși că era duminică, și plănuind să-și petreacă în chip foarte plăcut timpul pînă la masa de prînz, încercă o mare dezamăgire găsind-o pe Marynia cu pălăria pe cap.

— Pleci undeva, domnișoară ? o întrebă.

— Da, la biserică. Azi e duminică.

— A, e duminică !... Așa e ! Și eu care mă gîndeam că o să stăm împreună. Ar fi fost atît de bine...

Domnișoara Pławicka își înalță spre el privirile-i senine și rosti cu simplitate :

— Și datoria către Dumnezeu ?

Polaniecki întîmpină deocamdată aceste cuvinte ca pe oricare altele, nebănuind că în evoluția sufletească pe care avea s-o parcurgă vor juca un rol însemnat tocmai din cauza simplității cu care fuseseră rostite. Prin urmare, răspunse repetîndu-le parcă mecanic :

— Vorbești de „datoria către Dumnezeu". Fie ! Nu mă grăbesc, merg și eu.

Marynia îi primi propunerea cu mare bucurie. Pe drum, îi mărturisi :

— Eu, cu cît sînt mai fericită, cu atît mă gîndesc mai mult la Dumnezeu.

— E și ăsta un semn al firii dumitale bune ; alții n-o fac decît atunci cînd se află la ananghie.

La biserică îi veniră iarăși în minte gîndurile care-l frămîntaseră prima dată la Krzemień, cînd fusese cu bătrînul Pławicki la slujbă la Wątory : „Toate filozofiile și sistemele de gîndire se trec unul după altul, dar liturghia se desfășoară cu șartul din străvechime". Avea impresia că în toate acestea există ceva de neînțeles. El, care din cauza Litkăi, venise în contact cu moartea într-un mod atît de dureros, se întorcea mereu la aceste reflecții ori de

cîte ori i se întîmpla să se afle la cimitir, la biserică sau în alte împrejurări, în care se desfăşurau datini desprinse de nevoile reale, de zi cu zi, ale vieţii, contînd pentru viitorul de dincolo de mormînt. Rămase uimit cît de mult se face încă din timpul vieţii pentru acest viitor ; oricîte filozofii şi îndoieli ar exista, oamenii trăiesc ca şi cînd acest tărîm ar fi neîndoielnic, sacrificîndu-i egoismul mărunt, consacrîndu-i acţiuni filantropice, orfelinate, spitale, aziluri şi biserici — toate acestea urmînd a fi răsplătite abia pe lumea cealaltă !

Fu de-a dreptul uluit de gîndul că, într-adevăr, ca să te împaci cu viaţa, trebuie să te împaci mai întîi cu moartea, lucru cu neputinţă fără credinţă în ceva care să existe dincolo de moarte. În schimb, dacă ai această credinţă, dilema se rezolvă de la sine. „Ducă-se dracului doliul, să îmbrăcăm pardesiul !“ Şi dacă-i aşa, ce poţi să-ţi doreşti mai mult ? Nu te mai gîndeşti decît la o existenţă nouă, în cel mai rău caz foarte interesantă, iar această siguranţă este totuna cu liniştea. Un exemplu de acest fel îi oferea acum Marynia. Din cauza miopiei, îşi ţinea capul aplecat pe cartea de rugăciuni, iar cînd şi-l ridica uneori, Polaniecki vedea o faţă atît de senină, atît de plină de o linişte aproape vegetală şi atît de îmbătată, încît părea angelică. „E o femeie fericită şi va fi întotdeauna fericită ! îşi spuse. Iar pe deasupra, mai e şi înţeleaptă, fiindcă dacă măcar de cealaltă parte ar exista cît de cît certitudinea, care ţi-ar aduce totodată şi mîngîierea pe care ţi-o dă adevărul, mă rog, dar aşa, să te chinuieşti numai pentru nişte semne de întrebare — e o curată prostie.“

În drum spre casă, gîndindu-se mereu la expresia de pe chipul Maryniei, Polaniecki spuse :

— Domnişoară, la biserică arătai ca un profil al lui Fra Angelico [1]. Aveai faţa unei fiinţe cu adevărat fericite.

---

[1] *Guido di Pietro*, cunoscut sub numele de *Fra Angelico* (1387—1455), celebru pictor italian, unul dintre maeştrii şcolii florentine.

— Acum sînt într-adevăr fericită. Şi ştii de ce ? Pentru că sînt mai bună decît eram înainte. Purtam ranchiuna şi supărarea în inimă, nu mai aveam nici o speranţă, şi toate acestea îmi produceau atîta amărăciune ! Se spune că nenorocirile înnobilează sufletele alese, dar eu nu sînt unul dintre acestea. În definitiv, poate că nefericirea înnobilează într-adevăr, dar amărăciunea, supărarea, aversiunea distrug... Da, da, ca otrava !

— Mă urai chiar atît de mult ?

Marynia se uită la el şi răspunse :

— Atît de mult, încît toată ziua nu mă gîndeam decît la dumneata.

— Maszko e inteligent, constată Polaniecki. Cîndva te-a definit cam aşa : „A preferat să te urască, decît să mă iubească pe mine".

— A, de preferat, am preferat !

Discutînd astfel, ajunseră acasă. Polaniecki despachetă cartonul cu pergament şi i-l arătă Maryniei. Ideea lui Bukacki nu era pe gustul ei, deoarece ea nu aprecia căsătoria numai sentimental, ci şi din punctul de vedere al religiei. „Cu asemenea lucruri nu se glumeşte", spuse, apoi recunoscu numaidecît că nu-l poate suferi pe Bukacki.

După masă, sosi şi Bukacki. În cele cîteva luni cît stătuse în Italia, devenise şi mai subţire, ceea ce era o dovadă împotriva eficienţei vinului de Chianti în cazul virozei la stomac. Fineţea nasului amintea de ascuţişul cuţitului, iar feţişoara-i ironic zîmbitoare parcă semăna cu porţelanul şi nu era mai mare decît pumnul unui bărbat matur. Se înrudea şi cu Polaniecki şi cu Marynia, de aceea spunea ce-i venea pe limbă faţă de amîndoi. De cum intră, le declară ritos că, avînd în vedere numărul din ce în ce mai mare de anomalii psihice, nu poate decît să sufere, dar nu se miră deloc că s-au logodit. A venit de bună seamă cu speranţa că va izbuti să-i salveze, dar

acum vede că a întîrziat și nu-i mai rămîne decît să se resemneze. Ascultîndu-l, Marynia începu să se supere, dar Połaniecki, care ținea la el, îl sfătui :

— Păstrează-ți poantele pentru alocuțiunea pe care va trebui s-o rostești la nuntă, iar acum spune ce mai face profesorul nostru ?

La acestea, Bukacki răspunse cu seriozitate :

— Și-a pierdut mințile.

— Domnule, te rog să nu glumești în acest fel, îl certă Marynia.

Iar Połaniecki adăugă :

— Și nici atît de plat.

Dar Bukacki urmă cu aceeași gravitate :

— Profesorul Waskowski și-a pierdut mințile și iată dovezile mele : întîi, umblă prin Roma fără pălărie, mai degrabă umbla, pentru că acum este la Perugia ; al doilea, a căsunat pe o englezoaică tînără și frumoasă, dovedindu-i că englezii sînt creștini numai în viața particulară, în vreme ce față de Irlanda, nu sînt ; al treilea tipărește o broșură în care susține că misiunea înviorării și a renașterii istoriei cu ajutorul spiritului creștin a fost încredințată celor mai tineri dintre arieni. Acestea sînt argumente temeinice, socot.

— Știam asta înainte de plecarea profesorului, și dacă nu-l amenință altceva, nădăjduiesc că-l vom vedea sănătos.

— Nici nu se gîndește să se întoarcă.

Połaniecki își scoase carnetul de note, scrise cîteva cuvinte cu creionul și, dîndu-i-l Maryniei, o rugă :

— Citește, domnișoară, și spune-mi dacă este bine așa.

— De vreme ce scrieți față de mine, eu îmi iau tălpășița, se fandosi Bukacki.

— Nu, nu ! Nu e nici un secret !

Marynia roși ca o vișină de bucurie și parcă nevrînd să-și creadă ochilor, începu să întrebe :

— E adevărat ? Nu e o...

— Depinde numai de dumneata.

— Ah, domnule Stach !... Nici n-am îndrăznit să visez una ca asta. Trebuie să-i spun lui papá, musai !

Și ieși alergînd.

— Dacă aș fi poet, m-aș spînzura, spuse Bukacki.

— De ce ?

— Pentru că dacă doar cîteva cuvinte scrise de mîna asociatului firmei Bigiel și compania pot să producă o impresie mai puternică decît un sonet, atunci mai bine să fii băiat de ajutor la moară decît poet.

Marynia însă, luată de înflăcărare, uitase carnețelul de note, astfel că Połaniecki i-l arătă lui Bukacki, îndemnîndu-l :

— Citește.

Bukacki citi :

— „După nuntă, Veneția, Florența, Roma, Neapole — e bine așa ?"

— Așadar, e vorba de o călătorie în Italia ?

— Da. Imaginează-ți că biata de ea n-a fost niciodată în străinătate, iar Italia i s-a părut întotdeauna țara din poveste, pe care nici n-a visat că poate s-o vadă. Pentru ea, e o mare bucurie și, pe legea mea ! ce-i de mirare că vreau să-i fac și eu o plăcere ? !

— Iubire și Italia ! O, Doamne, de cîte ori n-ai avut sub ochi asemenea situații ! Totu-i vechi ca lumea.

— Nu-i adevărat ! Îndrăgostește-te și tu și ai să vezi că totul ți se va părea nou.

— Dragul meu, nu e vorba că nu iubesc, ci că nu mai iubesc. Am dezgropat de mult acest sfinx din nisip, și nu mai este o taină pentru mine.

— Bukacki, căsătorește-te !

— Nu pot. Am vederea și stomacul prea slabe.

— Ce piedici mai sînt și astea ?

— Vezi tu, femeia este ca o foaie de hîrtie. Pe o parte scrie îngerul, pe cealaltă diavolul, hîrtia e subțire, cuvin-

tele se amestecă și iese un talmeș-balmeș pe care eu n-aș putea nici să-l citesc și nici să-l diger.

— Ei, tu nu poți să trăiești nici o clipă fără glumele tale !

— Totuși, o să mor și eu la fel ca tine, care te însori. Avem întotdeauna impresia că noi sîntem cei care ne gîndim la moarte, mai degrabă însă ea se gîndește la noi.

În acest timp, Marynia reveni cu tatăl ei, care-l îmbrățișă pe Polaniecki și-i spuse :

— Marynia mi-a spus că vreți să plecați în Italia după cununie.

— Dacă viitoarea mea doamnă va fi de acord ?

— Viitoare doamnă nu numai că e de acord, răspunse Marynia, dar mai că și-a pierdut capul de bucurie și ar vrea să sară prin încăpere ca la zece ani.

— Dacă semnul crucii făcut de un bătrîn singuratic vă poate fi de folos în această călătorie îndepărtată, vă binecuvîntez din toată inima.

Își ridică privirile și mîna, spre nespusa bucurie a lui Bukacki, dar Marynia îi trase brațul de jos, și, sărutîndu-i mîna, spuse rîzînd :

— Dragă papă, mai avem destulă vreme, vom pleca abia după cununie.

— La drept vorbind, adăugă Bukacki, asta nu înseamnă decît să cumperi bilete, să cîntărești bagajele și să pleci, atîta tot.

Domnul Pławicki se întoarse spre tînărul cinic și-i răspunse cu anume solemnitate :

— Pînă aici ați ajuns, încît binecuvîntarea unui bătrîn singur și a unui părinte vi se pare un lucru de prisos ?

Bukacki însă, în loc de răspuns, îl luă de mijloc pe domnul Pławicki, îl sărută undeva pe jiletcă și întrebă :

— „Bătrînul singuratic" n-ar avea poftă să joace pichet, ca să lăsăm capetele astea înfierbîntate să se satură de vorbă ?

— Da, dar cu rubicon ? acceptă domnul Pławicki.

— Cu tot ce vrei dumneata.

Spunînd acestea, Bukacki se adresă tinerei perechi :

— Să mă tocmiţi pe mine ca cicerone prin Italia.

— Nici nu mă gîndesc, se împotrivi Polaniecki. Am fost numai în Belgia şi în Franţa, Italia n-o cunosc, dar vreau să văd ce ne interesează pe noi, nu ce-ţi palce ţie. Am văzut destui ca tine şi ştiu că din cauza rafinamentului exagerat ajungeţi să nu mai iubiţi arta, ci doar propriile cunoştinţe despre ea.

Aici Polaniecki se adresă Maryniei :

— Da, da, la asta ajung. Îşi pierd simţul artei mari, simple, caută ceva ce poate să mai impresioneze preaplinul lor şi să le dovedească priceperea. Nu mai văd pădurea din cauza copacilor. Pe ei nu-i mai preocupă titanii pe care vrem să-i vedem noi, ci numai niscaiva mărunţi de tot, despre care n-a auzit nimeni ; scot la iveală nume de cea mai proastă calitate ; se ocupă exclusiv de o manieră sau alta, se conving pe ei înşişi şi pe ceilalţi că operele de a doua mînă, cele mai stîngace, sînt mult mai interesante decît cele de mîna întîi, decît cele perfecte. Călăuziţi de el, am trece nepăsători pe lîngă catedrale celebre, ca să vedem nu ştiu ce mărunţişuri la care trebuie să priveşti cu lupa. Domnişoară, asta înseamnă suprasaturaţie, exces şi rafinament abuziv, iar noi sîntem nişte oameni simpli.

Marynia îl privea cu mîndrie, de parcă voia să spună : Uite ce înseamnă să ştii să vorbeşti !" Mîndria ei creşcu şi mai mult cînd îl auzi pe Bukacki spunînd :

— Ai dreptate întru totul.

Dar se revoltă după aceea, cînd firavul tînăr adăugă :

— Iar dacă n-ai avea, n-aş cîştiga niciodată în faţa acestui tribunal.

— Scuză-mă, dar nici eu nu sînt oarbă deloc.

— Iar eu nu sînt cîtuşi de puţin un cunoscător în materie de artă.

— Dimpotrivă, ești !

— Dacă sînt, atunci vă declar că priceperea mea implică numai o serie de amănunte în plus și nu mă împiedică nicidecum să iubesc marea artă, așa că, dragă domnișoară, crede-mă pe mine, nu pe Polaniecki.

— Ba nu ! Prefer să-l cred pe domnul Polaniecki.

— Ceea ce nu era prea greu de prevăzut, răspunse Bukacki.

Marynia începu să se uite cînd la unul, cînd la celălalt cu o înfățișare puțin încurcată, dar tocmai atunci domnul Pławicki aduse cărțile de joc. Cei doi logodnici se preumblau de braț prin încăperi. Curînd, Bukacki începu să se plictisească. Pe la sfîrșitul serii, umorul care-l însuflețea se stinse, fețișoara-i deveni și mai mică, nasul și mai ascuțit și arăta ca o frunză ofilită. După ce plecă însoțit de Polaniecki, acesta îl întrebă :

— Ce-i cu tine, te-ai moleșit de tot ?

— Eu sînt ca o mașină, răspunse Bukacki, cîtă vreme am combustibil, merg, dar seara, cînd se sfîrșește rezerva de dimineață, mă opresc.

Polaniecki îl privi cu luare-aminte.

— Și ce combustibil folosești ?

— Există diferite soiuri de cărbuni. Hai la mine, îți dau o ceașcă de cafea bună, asta o să ne învioreze.

— Ascultă, e o treabă delicată, dar mi-a spus cineva că tu iei morfină de mult.

— De foarte curînd, răspunse Bukacki. De-ai ști ce orizonturi deschide.

— Și te ucide. Teme-te de Dumnezeu !

— Și ucide. Spune-mi sincer, te-ai gîndit vreodată că poți să ai nostalgia morții ?

— Nu, tăgădui Polaniecki, eu nu înțeleg decît contrariul.

O vreme tăcură.

— N-am să-ți dau nici morfină nici opium, îl liniști Bukacki, ci o cafea bună și o sticlă de Bordeaux autentic. O să facem un chef nevinovat.

După un timp, ajunseră la locuința lui Bukacki. Era de bună seamă locuința unui om avut, cam goală, dar ticsită de mărunțișuri artistice, tablouri și gravuri. Lămpile ardeau în cîteva încăperi, deoarece Bukacki nu suporta întunericul nici măcar atunci cînd dormea.

Vinul de Bordeaux îi aștepta, iar sub mașina de spirt începu să ardă curînd o flăcăruie albastră. Bukacki se întinse pe sofa și spuse deodată :

— E posibil ca tu să nu-ți poți închipui că eu, atît de pricăjit, cum mă vezi, nu mă tem totuși deloc de moarte.

— Un singur lucru mi-am închipuit întotdeauna, răspunse Polaniecki, anume că te ții toată ziua de bancuri, te amăgești pe tine și pe ceilalți, iar în realitate ești altfel ; totu-i artificial.

— Prostia omenească mă amuză întrucîtva.

— Bine, dar dacă tu te socotești deștept, de ce ți-ai organizat viața atît de prost ?

Polaniecki se uită la bibelouri, la tablouri și adaugă :

— Pentru că totuși, înconjurat de lucruri de artă, duci o viață măruntă.

— Destul de măruntă.

— Și tu faci parte dintre cei care *pozează !* Ce boală s-a mai iscat și în societatea asta ! Pozezi și gata !

— Cîteodată, dar cu timpul asta se transformă în a doua natură.

Treptat, Bukacki, sub influența vinului de Bordeaux, se însuflețea și devenea mai vorbăreț, deși nu prea era vesel.

— Vezi tu, zise, într-un fel nu pot să pozez. Tot ce-mi puteam spune eu sau altcineva, am gîndit și mi-am spus de mult. Duc cea mai prostească și cea mai searbădă viață care se poate duce. Mă împresoară un gol uriaș, de care mă tem și pe care-l umplu cu tot felul de vechituri, cum

sînt cele din camera asta, ca să mă tem mai puțin. Frica de moarte este altceva, întrucît după moarte nu mai simți și nu mai gîndești. Atunci o să fiu și eu o părticică de nimic, dar, pe Dumnezeul meu ! nu e nimic mai înfiorător decît să simți pustiul din jur și, trăind, să-l înțelegi. În plus, starea sănătății mele este într-adevăr proastă și mă vlăguiește de tot. N-am combustibil înăuntrul meu, așa că mi-l administrez. E mult mai puțină poză și prefăcătorie în toată treaba asta decît îți închipui tu. Iar faptul că, după ce-mi refac rezerva de combustibil, consider viața din unghiul umoristic, nu demonstrează decît că fac și eu ce face un om bolnav, care stă pe partea ce-l doare mai puțin. Eu așa mă simt mai bine, chiar dacă sînt de acord că poziția este artificială ; oricare alta, însă, ar fi chinuitoare. Și cu asta, discuția e încheiată.

— Dacă te-ai apuca și tu de ceva.

— Dă-mi pace. Întîi pentru că eu știu o sumedenie de lucruri, dar nu mă pricep să fac nimic ; în al doilea rînd, sînt bolnav ; în al treilea, sfătuiește un paralitic să meargă mult, cînd el nici nu se poate ține pe picioare. Vorbă de clacă ! Mai bea puțin și hai să vorbim despre tine. Domnișoara Pławicka e foarte bună, și nu faci rău că te căsătorești cu ea. Ce trăncănesc eu în timpul zilei, nu contează. E o fată bună și te iubește...

Bukacki, înviorat și surescitat pesemne de vin, continuă cu anume grabă :

— Da, ce spun eu în timpul zilei, nu contează. Acum e noapte, bem vin și ne aflăm într-un moment de sinceritate. Mai vrei vin sau cafea ? Îmi place aroma ; trebuie să amesteci întotdeauna Moca și Ceylon în diferite proporții... E clipa adevărului ! În realitate, știi ce cred eu ? Nu prea am idee cîtă fericire poate aduce gloria, pentru că n-am ajuns niciodată la ea, și întrucît templul de la Efes a fost ars, nu mai am nici o perspectivă... Presupune totuși, arbitrar, că această cantitate ar putea-o mînca și un șoarece, și încă nu unul flămînd, ci după o masă co-

pioasă în hambar. În schimb, știu ce înseamnă îndestularea, pentru că mă înfrupt din ea ; știu ce sînt călătoriile, fiindcă am călătorit eu însumi ; știu ce-i libertatea, pentru că sînt liber ; știu ce sînt femeile — oho, la dracu', cu supra de măsură ! și știu ce sînt cărțile. Pe deasupra, în această cameră, am cîteva tablouri, gravuri și porțelanuri... Și-acum fii atent la ce-ți spun : toate astea nu înseamnă nimic ! toate sînt niște prostii ! gunoi ! în comparație cu o inimă care iubește ! Iată rezultatul meditațiilor mele, numai că eu am ajuns la această concluzie la sfîrșit, pe cînd oamenii normali o știu de la început.

Aici începu să amestece febril cu linguriță în cafea, iar Polaniecki, care era foarte impulsiv, zvîcni în picioare și spuse :

— A, bestie, ce ești ! Păi nu mi-ai spus tu cu cîteva luni în urmă că te grăbești să pleci în Italia tocmai pentru că acolo nu te iubește nimeni, și nici tu nu iubești pe nimeni ? Ții minte, sau poate că nu mai recunoști ?

— Dar astăzi de dimineață nu v-am spus ție și soției tale că ați înnebunit ? Iar acum îți spun că faci foarte bine ! De ce-mi ceri să fiu neapărat logic ? A sporovăi nu înseamnă același lucru cu a vorbi. Iar acum sînt mai sincer, fiindcă am băut două sticle de vin.

Dar Polaniecki începu să se plimbe prin încăpere și să repete :

— Pe viul Dumnezeu ! e fantastic ! Uite care-i realitatea, uite ce spun cînd îi strîngi cu ușa.

Bukacki își turnă a doua ceașcă de cafea cu o mînă puțin tremurătoare și urmă :

— Că iubești, e încă bine, dar să fii iubit e și mai bine. Asta le întrece pe toate ! În ce mă privește, aș da tot ce am... Dar n-are rost să vorbim despre mine. Viața e o comedie searbădă și scrisă fără talent ; pînă și marile suferințe arată uneori ca o melodramă. Dacă există cu adevărat ceva bun în viață, apoi asta nu poate să însemne

decît să fii iubit. Imaginează-ți că eu n-am încercat această mulțumire, iar tu ai dat peste ea fără s-o cauți...

— Asta să n-o spui, pentru că nu știi cum s-au petrecut lucrurile.

— Ba știu. Mi-a spus Waskowski... De altfel, e totuna. Important este să știi să prețuiești.

— Și tu ce vrei ? Înțeleg și eu că ține puțin la mine, așa că mă căsătoresc și gata !

Bukacki îi puse o mînă pe umăr.

— Nu, Polaniecki. Față de mine însumi, eu nu sînt decît un prostănac, dar observ foarte bine ce se întîmplă în jurul meu. Asta nu-i decît începutul... Majoritatea bărbaților spun ca tine : „Mă căsătoresc și gata !" și cei mai mulți greșesc.

— Nu înțeleg filozofia asta.

— Păi, vezi tu, uite despre ce e vorba ; nu este suficient să-ți iei o soție, trebuie să i te dai și tu ei, și trebuie ca ea să simtă asta. Pricepi ?

— Nu prea.

— Ei, faci pe naivul ; trebuie să se simtă nu numai o proprietate, ci și proprietăreasă. Suflet pentru suflet ! Altminteri poți să-ți frîngi gîtul. Există căsătorii bune, dar și rele. Lui Maszko n-o să-i fie prea bine din cel puțin douăzeci de motive, printre altele și pentru ceea ce ți-am spus.

— El este de altă părere. Dar, pe legea mea ! Ce păcat că nu te-ai căsătorit tocmai tu care înțelegi atît de bine cum trebuie să fie.

— Dacă a înțelege și a acționa în consecință ar însemna același lucru, n-ar mai fi atîtea prăbușiri, din cauza cărora suferim atîta. În definitiv, mă vezi tu pe mine căsătorit ?

Bukacki începu să rîdă cu glasul lui subțire. Își recăpătă brusc veselia și odată cu ea perspectiva comică a vieții.

— Dacă tu o să fii un carghios, ce să mai zic de mine... O să te rupi într-o mie de părți ! O să vezi tu peste două săptămîni... De exemplu, cînd o să te îmbraci, ca să te duci la biserică. Iubire, bătaia inimii, gînduri serioase, o epocă nouă... în viață ; grădinarul cu buchețele, fracul, butonii pierduți, nodul de la cravată, ghetrele de lac — toate laolaltă, un adevărat haos... Mîntuiți-mă, îngeri ai cerului ! Mi-e milă de tine, dragul meu, și te rog să nu pui la inimă ce ți-am spus. Se pare că e lună nouă, iar eu, cînd e lună nouă, am mania de a spune banalități sentimentale. Totu-i o prostie !... Nu-i de vină decît luna nouă, nimic altceva ! Am fost lăcrimos ca o oaie care-și pierde primul mielușel ; să mă apuce tusea, dacă nu te-am copleșit cu banalități.

Dar Polaniecki se repezi la el :

— Am văzut multe mizerii în viața mea, dar știi ce mi se pare mai greu de suportat la tine și la cei asemenea ție ? Aceea că voi vă lepădați de toate și nu acceptați nimic deasupra voastră, vă temeți ca de foc de fiecare adevăr, numai pentru că cineva ar fi putut să-l exprime cîndva. Ce platitudini, pe legea mea, n-am cuvinte... Cît despre tine, dragul meu, erai mai sincer adineori decît acum... Acum ești, iarăși un pudel care dansează în două labe, te anunț însă că zece ca tine nu sînt în stare să mă convingă că n-am tras lozul cel mare la loteria vieții.

Și își luă rămas bun de la Bukacki furios întrucîtva ; pe drum, însă, se liniști și se întrebă mereu :

„Uite, unde-i adevărul ! Uite ce spune unul ca Maszko și chiar unul ca Bukacki, cînd vrea să fie sincer. Dar nu-mi pasă, am tras lozul cel mare și n-o să irosesc ce-am cîștigat".

După care, ajungînd acasă, și uitîndu-se la fotografia Litkăi, rosti cu voce tare : „Pisicuța mea dragă !..." Apoi, pînă cînd adormi, se gîndi la Marynia cu mulțumire și liniștea omului care simte că a rezolvat o problemă importantă, a vieții, și încă foarte bine !

Fiindcă, indiferent de ce-i spusese Bukacki, era convins că odată cu căsătoria toate vor sfîrși prin a se rezolva de la sine.

XI

„Catastrofa", cum zicea Bukacki, sosi în cele din urmă. Polaniecki se convinse pe propria piele că dacă în viață există mai multe zile în care nu-ți mai înțelegi nici măcar propriile gînduri, printre ele se numără înainte de toate ziua cununiei. Erau momente cînd i se îmbulzeau în creier zece-cincisprezece deodată, atît de ceţoase, încît semănau mai degrabă cu niște impresii lipsite de contur, decît cu niște gînduri. Simțea într-adevăr că în viața lui începea o epocă nouă, că își asumă obligații mari, pe care trebuia să le îndeplinească temeinic și conștiincios, dar în aceeași clipă se mira că trăsura n-a venit încă și își exprima uimirea în forma unei amenințări : „A, nemernicii, dacă întîrzie, le răsucesc grumazul". La răstimpuri, se simțea copleșit de atmosfera sărbătorească, de o teamă neprefăcută în fața acestui viitor pentru care își lua răspunderea, era înfiorat de un sentiment înălțător. În această stare de spirit, începu să-și săpunească barba, întrebîndu-se dacă într-o asemenea zi de excepție n-ar trebui să cheme frizerul să-i aranjeze părul cam neascultător. Marynia era prezentă în toate impresiile lui. O vedea de parcă se afla înaintea lui. Își spunea că acum se îmbracă și ea în fața oglinzii din camera ei, că vorbește cu slujitoarea, iar sufletul îi zboară spre el și-i bate inima cu îngrijorare. Atunci îl cuprindea duioșia și monologa : „Să nu-ți fie frică, scumpa mea, n-am să-ți fac nici un rău, pe legea mea". Se și vedea în viitor bun și îngăduitor, așa că începu să se uite cu anume emoție la ghetrele de lac de lîngă fotoliul pe care era așezat costumul de nuntă. Își repeta, de asemenea, cînd și cînd : „Dacă e vorba să mă

căsătoresc, apoi mă căsătoresc !" Își spuse că fusese un prost, ezitînd atîta vreme, deoarece alta ca Marynia nu se mai află pe lume ; simțea că o iubește și totodată se gîndea că vremea este bună, dar s-ar putea să și plouă, că în biserica vizitatoarelor Maicii Domnului [1] poate să fie frig, că peste o oră va îngenunchea alături de Marynia, că e mai sigur să-și pună o cravată albă cu nod, decît una prinsă cu agrafă ; că totuși cununia este probabil cea mai importantă ceremonie din viață, care păstrează ceva sfînt în ea, și că nu trebuie să-și piardă cumpătul în nici o împrejurare, fiindcă peste o oră se va sfîrși totul ; a doua zi vor pleca, iar pe urmă avea să înceapă viața normală și liniștită a soțului cu soția lui. Erau momente cînd aceste gînduri se împrăștiau speriate ca un stol de vrăbii în care cineva de după gard trăgea pe neașteptate cu pușca, și mintea lui Połaniecki rămînea pustie. Atunci îi veneau aproape mecanic pe buze fraze de felul : „E opt aprilie, mîine-i miercuri ! mîine-i miercuri ! ceasul meu ! mîine-i miercuri !" Apoi își revenea, repeta : „Cred că sînt un idiot !" și gîndurile răvășite își reluau locul în capul lui și începeau iarăși zbînțuiala fără istov.

Între timp, sosi Abdulski, agentul firmei „Połaniecki, Bigiel și Compania", care, împreună cu Bukacki, avea să fie al doilea cavaler de onoare. Tătar de origine și cu tenul închis, și așa destul de prezentabil, în frac și cu cravată albă arăta atît de frumos, încît Połaniecki își exprimă speranța că se va căsători și el în curînd. Abdulski răspunse : „Cum de nu, mi-ar pofti și mie inima", după care făcu un gest care reprezenta numărarea banilor și aduse vorba despre familia Bigiel. Toți copiii voiau să vie la cununie și la nuntă. Părinții hotărîseră totuși să-i ia numai pe cei doi, mai mari, din care pricină se iscaseră divergențe de opinii, exprimate de doamna Bigiel cu aju-

[1] Ordin de călugărițe catolice, înființat de sf. François de Sales și de Sf. Jeanne Française Fremzat de Chantal în Franța în anul 1610 ; în Polonia se instituie în 1654.

torul palmei. Mare amator de copii, Polaniecki fu de-a dreptul indignat și spuse :

— Am să-i fac bucata lui Bigiel. Au plecat ?

— Erau gata de plecare.

— Foarte bine, trec pe la ei în drum spre domnul Plawicki, iau toți copiii și-i înfățișez doamnei Bigiel la logodnica mea.

Abdulski își exprimă convingerea că Polaniecki nu va face una ca asta, dar nu izbuti decît că-i întărească hotărîrea. Urcară în trăsură și se duseră să ia copiii. Învățătoarea familiei Bigiel, cunoscînd relațiile lui Polaniecki cu stăpînul casei, nu îndrăzni să se împotrivească, astfel că după o jumătate de oră Polaniecki, spre stupefacția doamnei Bigiel, își făcu apariția la locuința Maryniei în fruntea cîrdului de copii, îmbrăcați în rochițele de fiecare zi, cu gulerele strîmbe și cu ciuful în neorînduială, speriați și înfricoșați totodată.

Alergînd la Marynia, îi aduse la cunoștință, în timp ce-i săruta mîinile înmănușate :

— Voiau să-i nedreptățească pe copii. Hai, spune-mi că am făcut bine, aducîndu-i pe toți !

Marynia fu copleșită de această dovadă de bunătate din partea lui, așa că se bucură din toată inima de venirea copiilor ; mai mult, nu se supără că invitații de față îl socotiră pe viitorul ei soț drept un originai, iar doamna Bigiel, îndreptînd în grabă gulerele strîmbate, repetă îngrijorată :

— Ce poți să faci cu un nebun ca ăsta !

De aceeași părere fu și domnul Plawicki. Marynia însă și Polaniecki erau atît de preocupați unul de celălalt, încît restul lumii pieri cu desăvîrșire pentru ei. Amîndoi erau puțin neliniștiți. El o privea cu anume uimire. Toată în alb, de la pantofi pînă la mănuși, cu cununița verde pe cap și cu voalul lung, i se părea schimbată. Avea în ea ceva neobișnuit de solemn, ca și răposata Litka. Ce-i drept,

Polaniecki nu făcea această comparație, dar simeța că Marynia de acum, dacă-i era tot atît de apropiată, îl intimida totuși mai mult decît cea de ieri, îmbrăcată în veșminte obișnuite. I se părea mai urîtă ca de obicei, deoarece foarte puține sînt fecioarele cărora le stă bine cu cununița de nuntă. În plus, îngrijorarea și emoția îi împurpuraseră obrajii care, față de culoarea albă, arătau mai roșii decît erau în realitate. Dar, lucru ciudat ! Tocmai acest amănunt îl tulbura pe Polaniecki. În inima lui, mai degrabă bună, se ivea parcă un simțămînt de duioșie și de milă. Înțelese că inima Maryniei trebuia să bată ca aceea a unei păsăruici prinse în pumn, și începu s-o liniștească, să-i spună cuvinte atît de bune și de sincere, încît se mira el însuși de unde găsește atîtea rezerve și cum de-i vin pe buze cu atîta ușurință. Dar se întîmpla așa tocmai din cauza Maryniei. În toată făptura ei se vedea atît de bine că i se abandonează cu inima bătînd și în același timp cu optimism, că-i încredințează inima, sufletul și toată ființa ei, toată viața, nu numai la bine, ci și la rău, pînă în ceasul din urmă, încît din acest punct de vedere nu mai rămînea nici o umbră de îndoială în mintea lui Polaniecki, iar această siguranță îl făcea și pe el acum mai bun, mai duios și mai convingător decît era de obicei. În cele din urmă, rămaseră mînă în mînă, privindu-se în ochi nu numai cu dragoste, ci și cu mare prietenie și încredere în viitor. Își intuiau amîndoi sinceritatea reciprocă. Încă puțin, și acest viitor avea să înceapă. Acum însă, gîndurile începură să li se limpezească și neliniștea interioară, de care nu se puteau elibera, se estompa din ce în ce mai mult, transformîndu-se pe măsură ce se apropia ceremonia religioasă, într-o concentrare gravă. Gîndurile lui Polaniecki nu se mai împrăștiau ca vrăbiile și se mira pînă la un punct că el, cu tot scepticismul lui, resimțea atît de profund chiar frumusețea religioasă a actului care avea să se îndeplinească. În fond, nu era un sceptic. În adîncul sufletului fusese totdeauna însetat de sentimentele

religioase, iar dacă se întorcea acum la ele, asta se întîmpla numai din cauza lipsei de obișnuință și a neglijenței. Scepticismul îi tulbura cel mult suprafața gîndurilor, așa cum vălurește vîntul oglinda apei, ale cărei adîncuri rămîn calme. Se dezobișnuise și de forme, asta însă o privea mai mult pe Marynia și viitorul lor. Ceremonia la care avea să participe i se părea ceva sublim, ceva atît de încărcat de gravitate și cucernicie, încît era gata să se supună cu capul plecat.

La început, trebuia să respecte alt obicei, care, tot atît de solemn în sine, i se părea destul de neplăcut : trebuia anume să îngenuncheze înaintea domnului Plawicki, pe care Połanieckil îl socotea un prostănac, să-i primească binecuvîntarea și să-i asculte discursul, plăcere de care se știa că bătrînul nu voia să se lipsească. Tînărul își spusese totuși dinainte : „De vreme ce vreau să mă căsătoresc, trebuie să îndeplilnesc toate datinile dinaintea cununiei cu o înfățișare mulțumită, fără să mă intereseze cîtuși de puțin ce mină va face «maimuța» de Bukacki". În consecință, îngenunche acum cu toată hotărîrea alături de Marynia înaintea domnului Plawicki și-i ascultă binecuvîntarea și alocuțiunea care de altfel nu dură prea mult. Domnul Plawicki era și el emoționat, într-adevăr, glasul și mîinile îi tremurau și abia izbuti să îngaime către Połaniecki rugămintea ca să-i îngăduie Maryniei să vie și să se roage din cînd în cînd la mormîntul lui, pînă cînd nu-l va acoperi iarba.

Solemnitatea clipei fu tulburată întrucîtva de Józio Bigiel care, văzîndu-l pe domnul Plawicki cu ochii plini de lacrimi, iar pe Marynia și Połaniecki în genunchi, ceea ce acasă la Bigiel însemna nu numai pedeapsă, dar nu o dată și trecerea la alte mijloace pedagogice mai mlădioase, își exprimă compasiunea și teama, închizînd ochii, deschizînd gura și izbucnind într-un hohot de plîns atît de răsunător, cît îl țineau puterile. Or, cum ceilalți copii îi urmară exemplul și toți începură să se miște, deoarece era

timpul să plece la biserică, mormîntul domnului Plawicki, fie şi acoperit de iarbă, nu mai putu să stîrnească impresia elegiacă, aşa cum se cuvenea.

Aşezat în trăsură între Abdulski şi Bukacki, Połaniecki răspundea abia cu jumătăţi de cuvinte la întrebările lor ; nu participa la discuţii, monologînd de unul singur. Se gîndi că peste cîteva minute va avea loc evenimentul la care visase luni de-a rîndul, împlinindu-se astfel dorinţa lui cea mai arzătoare pînă la moartea Litkăi. Pentru ultima dată se cutremură, realizînd diferenţa dintre trecutul nu prea îndepărtat şi clipa de faţă. Exista totuşi o deosebire. Mai demult, tindea şi dorea, acum voia doar şi era de acord. La acest gînd, îl trecu un fior de gheaţă, deoarece se întrebă dacă nu cumva el era acelea căruia îi lipseau fundamentele pe care putea să-şi clădească viitorul. Era însă un om care ştia să-şi pună frîu îngrijorării şi la o adică s-o risipească în cele patru vînturi. Îşi spuse deci : „În primul rînd, nu e timpul potrivit pentru asemenea întrebări, iar în al doilea, nimic nu-i firesc ca realitatea să nu corespundă întotdeauna oricărei închipuiri". Îşi mai aduse aminte şi ce-i spusese Bukacki : „Nu e suficient să iei, trebuie să şi dai", dar se gîndi că asta înseamnă să diseci prea mult lucrurile, iar viaţa trebuie luată mai simplu, fiindcă nu este deloc obligatoriu ca ea să se plieze pe teorii anterioare. Aici repetă ce-şi spusese de atîtea ori : „Mă căsătoresc şi basta !" După care se lăsă în seama realităţii, a clipei prezente ; nu se mai gîndi decît la Marynia, la biserică şi la cununie.

În acest timp, Marynia se ruga lui Dumnezeu s-o ajute şi să-i îngăduie să-şi facă bărbatul fericit ; ea nu voia decît puţină fericire, fiind sigură că mama ei o va dobîndi pentru ea.

Apoi trecură amîndoi, conduşi la braţ, printre şirurile de invitaţi şi curioşi, văzînd totul ca prin ceaţă ; în depărtare, lumînările care clipeau lîngă altar, iar lîngă ei, feţele cunoscute şi străine. Amîndoi deslușiră chipul doamnei

Emilia, purtînd pe cap corneta surorilor de caritate, şi ochii ei care zîmbeau printre lacrimi. Amîndoi îşi amintiră de Litka şi le trecu prin minte că ea este aceea care-i conducea la altar. După o clipă, îngenunchează înaintea preotului, avînd deasupra flăcăruile lumînărilor, luciul aurăriilor şi feţele sfinte din icoana cea mare. Ceremonia începu. Repetară după preot cuvintele legămîntului cununiei, şi Polaniecki, care-i ţinea mîna Maryniei, fu cuprins dintr-o dată de o tulburare imensă, la care nu se aştepta şi pe care n-o mai încercase de pe vremea cînd mama lui îl dusese prima dată la spovedanie. Simţi că nu este vorba doar de un ritual obişnuit, în urma căruia bărbatul dobîndeşte mîna femeii ; în împreunarea mîinilor, în acest legămînt exista parcă o taină, o forţă de dincolo de realitate, exista Dumnezeu, înaintea căruia sufletul se umileşte şi inima tremură. Amîndoi auziră în liniştea gravă cuvintele: *Quod Deus junxit, homo non disjungat*[1], iar Polaniecki avu senzaţia că această Marynia, pe care o ia de soţie, devine trupul şi sîngele lui, părticică din sufletul lui, el însuşi devenind al ei. Corul intonă *Veni Creator* şi, puţin mai tîrziu, perechea Polaniecki părăsi biserica. Pe drum, Marynia fu întîmpinată de doamna Emilia, care o îmbrăţişă şi o binecuvîntă, iar după ce plecară cu toţii acasă, la petrecerea de nuntă, aceasta se îndreptă spre cimitir, ca să-i ducă Litkăi vestea că „domnul Stach" s-a căsătorit azi cu Marynia.

XII

După două săptămîni, la Veneţia, portarul Hotelului Bauer îi înmînă lui Polaniecki o scrisoare cu ştampila din Varşovia. Tocmai urca, împreună cu soţia, într-o gondolă, ca să se ducă la Santa Maria della Salute, unde în ziua

[1] Ce face Dumnezeu, omul nu poate desface (lat.).

aceea se comemora moartea mamei Maryniei şi avea să se citească o slujbă pentru sufletul ei. Polaniecki, care nu aştepta veşti importante de la Varşovia, vîrî scrisoarea în buzunar şi îşi întrebă soţia :

— Nu-i oare cam devreme pentru slujbă ?

— Ba da, mai avem o jumătate de oră.

— Nu vrei să ne plimbă puţin spre Rialto ?

Marynia atît aştepta. Nu mai fusese niciodată în străinătate, aşa că trăise într-o încîntare continuă, avînd impresia că tot ce o înconjoară nu era decît un vis. Nu o dată, entuziasmată, se arunca de gîtul soţului, de parcă el construise Veneţia şi numai lui i se cuveneau mulţumirile pentru frumuseţea ei ; uneori repeta :

— Mă uit, văd şi nu cred că este adevărat !

Porniră deci spre Rialto. Din cauza orei matinale, era mişcare puţină, apa parcă dormea ; ziua era calmă, dar nu prea însorită, una din acelea în care Canale Grande, cu toată frumuseţea lui, aduce în minte liniştea unui cimitir ; palatele par pustii şi uitate, iar răsfrîngerea lor nemişcată în adîncuri iradiază parcă tristeţea profundă a lucrurilor moarte. Le priveşti în tăcere, aproape cu teamă, ca să nu tulburi liniştea înstăpînită.

Aşa le privea şi Marynia. Dar Polaniecki, mai puţin sensibil, îşi aduse aminte că are o scrisoare în buzunar ; o scoase şi începu s-o citească, apoi spuse :

— A !... Maszko s-a căsătorit şi el. Cununia lor a avut loc la trei zile în urma noastră.

Trezită parcă din somn, Marynia clipi din ochi şi întrebă :

— Ce-ai spus ?

— Am spus, căpşor visător, că Maszko s-a cununat.

Rezemîndu-şi capul pe umărul lui şi privindu-l în ochi, ea îi răspunse :

— Ce-mi pasă mie de Maszko !... Eu îl am pe Stach al meu.

Polaniecki zîmbi, ca un om care îngăduie cu generozitate să fie iubit, dar care nu se miră, apoi își sărută soția pe frunte, cam distrat, deoarece scrisoarea începea să-l intereseze, și citi mai departe. Deodată tresări, ca înțepat cu acul, și exclamă :

— Ei, asta-i o adevărată catastrofă !

— Ce s-a întîmplat ?

— Domnișoara Kraslawska are o rentă viageră de nouă mii de ruble, pe care i le-a lăsat unchiul ei. În rest, nici o zestre...

— Dar și așa este destul de mult.

— Destul de mult ? Ascultă ce scrie Maszko : „Așadar, falimentul meu este un lucru împlinit, iar anunțarea insolvabilității o chestiune de zile". S-au înșelat amîndoi, înțelegi ? Fiindcă el conta pe averea ei, iar ea pe a lui.

— Cel puțin au din ce trăi.

— Au din ce trăi, dar Maszko nu poate să-și plătească datoriile, și asta ne privește puțin și pe noi, pe mine și pe tatăl tău... Totul se poate duce de rîpă.

Acum Mayrnia se neliniști de-a binelea.

— Dragă Stach, răspunse, dacă prezența ta este necesară acolo, să ne întoarcem... Ce lovitură pentru papă !

— Îi scriu numaidecît lui Bigiel să acționeze în locul meu și să salveze ce se mai poate... Tu, însă, nu-ți face inimă rea. Atîta cît să ne ajungă pentru o bucată de pîine mie, ție și tatălui tău, am eu.

Marynia îi încolăci gîtul cu brațele.

— Iubitul meu !... Cu un om ca tine, pot fi liniștită.

— Pe urmă, cred că se mai poate salva ceva... Dacă Maszko va mai avea credit, pe noi ne va plăti. Nu-i exclus să găsească și un cumpărător pentru Krzemień. El mă roagă pe mine să-l întreb pe Bukacki dacă n-ar fi amator, și să-l îndemn să-l cumpere el. Astă seară, acesta pleacă la Roma, și l-am invitat la micul dejun. O să-l întreb. El posedă o avere considerabilă, și în acest fel ar avea ce

face. Sînt tare curios cum se va descurca familia Maszko. Iată ce-mi scrie el la sfîrşit : „Soţiei i-am mărturisit situaţia mea financiară şi s-a arătat destul de pasivă, dar mama este pur şi simplu indignată". În fine, adaugă că în ultimul timp s-a îndrăgostit cu adevărat de soţia lui şi, dacă s-ar despărţi, ar fi cum nu se poate mai nenorocit. Lirismul lui nu mă interesează, dar aş vrea să ştiu cum se vor sfîrşi toate acestea.

— Ea nu-l va părăsi, opină Marynia.

— Habar n-am ; aşa am crezut şi eu odată, dar acum parcă te-aş contrazice. Vrei să punem pariu ?

— Nu, pentru că nu vreau să cîştig. Tu, urîciosule, nu cunoşti femeile.

— Din contră, le cunosc şi tocmai de aceea ştiu că nu sînt toate ca mititica asta care se plimbă acum cu gondola...

Iar ea îi răspunse :

— La Veneţia, cu gondola şi lîngă Stach al ei !

Ajunseră la biserică. După slujbă, cînd se întoarseră la hotel, îl găsiră pe Bukacki îmbrăcat de drum în hainele-i cenuşii cu carouri, care păreau prea largi pentru trupul lui firav, în pantofi galbeni şi cu o cravată înnodată pe cît de fantezist pe atît de neglijent.

— Astăzi plec, spuse salutînd-o pe Marynia. Doamnă, dacă vrei, îţi găsesc o locuinţă la Florenţa, pot să-ţi închiriez un palat.

— Dumneata te opreşti acolo în drum spre Roma ?

— Întocmai. Mai întîi, ca să-i anunţ pe cei de la Galeria că veniţi şi să vă întindă un covor pe scări ; iar în al doilea rînd, pentru o cafea neagră, care-i foarte proastă în Italia, pe cînd la Giacoso, la Florenţa, este extraordinară... via Tornabuoni... E singurul lucru de valoare din Florenţa...

— Ce plăcere ai dumneata să spui întotdeauna altceva decît ce gîndeşti...

— Dimpotrivă, mă gîndesc într-adevăr să vă închiriez o locuinţă frumoasă pe Lung' Arno.

— Noi ne oprim la Verona.

— Pentru Romeo şi Julieta ? Mă rog, n-aveţi decît ! Atîta vreme cît nu ridicaţi din umeri cînd vă gîndiţi la ei, duceţi-vă. Poate că după o lună de zile, va fi prea tîrziu.

Marynia se stropşi la el ca o pisică, după care se întoarse spre soţul ei şi spuse :

— Stach, nu-l lăsa pe acest domn să mă supere.

— Bine, răspunse Polaniecki. Am să-i tai capul, dar după ce mănînc㠖.

Bukacki începu să declame :

„...O, nu ! încă nu-s zorii !

Nu-i ciocîrlia, e doar glasul privighetorii".

Apoi, adresîndu-se Maryniei, o întrebă :

— Polaniecki ţi-a închinat vreun sonet ?

— Nu.

— Oho, ăsta-i semn rău !... Aveţi balcon spre stradă... Nu i-a trecut prin minte niciodată să vină cu mandolina sub balconul dumitale ?

— Nu.

— A, e foarte rău !... Ar fi putut să se apropie cu gondola. La noi, mă rog, e altceva, dar aici, în Italia, şi cu aerul ăsta, dacă iubeşti cu adevărat, apoi ori te apuci să scrii sonete, ori vii cu mandolina sub balcon. Asta-i un lucru absolut sigur, care derivă din situaţia geografică, din curenţii marini şi din compoziţia chimică a aerului şi a apei, aşa că dacă cineva nu scrie sonete şi nu vine cu mandolina, înseamnă că nu iubeşte. Aş putea să-ţi indic opere cunoscute care tratează acest subiect.

— Se pare că voi fi nevoit să-i tai capul înainte de micul dejun, interveni Polaniecki.

Execuţia nu mai avu loc, deoarece era timpul să se ducă la masă. Se aşezară la o masă separată, dar în aceeaşi sală în care se afla şi masa comună, ceea ce pentru Mary-

nia, care se interesa de toate, era un motiv de încîntare, fiindcă avea prilejul să vadă niște englezi veritabili. Avea impresia că se află undeva într-o țară exotică, și că, de cînd exista Krzemień, nici unul dintre cei ce trăiau acolo nu ajunsese pînă aici. Pentru Bukacki și chiar pentru Polaniecki, euforia ei oferea ocazii de glume nenumărate, dar și de adevărată plăcere. Cel dintîi spunea că asta-i amintește de tinerețe, celălalt își numea soția părăluță de cîmp și afirma că uneia ca ea nu-ți pare rău să-i arăți lumea.

Bukacki însuși observase că „părăluța de cîmp" avea mult simț artistic și multă sinceritate. Știa o groază de lucruri din cărți sau din gravuri ; cînd nu știa ceva, recunoștea deschis, de aceea, în impresiile ei, nu era nimic artificial sau forțat. Cînd îi plăcea ceva, încîntarea ei nu mai avea margini, încît ochii i se umezeau. Cîteodată Bukacki glumea fără milă pe seama ei, alteori încerca s-o convingă că toți așa-zișii cunoscători au cîte o țicneală, în timp ce ea, ca o natură sensibilă și distinsă, nepervertită încă, reprezintă pentru el cea mai mare somitate în problemele de artă ; ar fi fost și mai interesantă dacă ar avea zece ani.

La micul dejun nu discutară despre artă, deoarece Polaniecki își aduse aminte de noutățile de la Varșovia și spuse :

— Am primit o scrisoare de la Maszko.

— Și eu, răspunse Bukacki.

— Și tu ? Înseamnă că acolo arde într-adevăr. Maszko trebuie să fie strîmtorat rău de tot. Deci știi despre ce este vorba.

— Mă îndeamnă, mai degrabă mă imploră, să cumpăr știi tu ce.

Din delicatețe față de Marynia, Bukacki nu pronunță înadins numele proprietății, știind prea bine ce suferințe provocase cîndva în relațiile dintre Polaniecki și actuala lui soție.

Înțelegîndu-i intenția, Polaniecki rosti :

— O, Doamne ! Cîndva ne feream de acest cuvînt, cum te ferești să atingi o rană deschisă, dar acum cînd Marynia mi-e soție, e cu totul altceva... Nu poți să te jenezi toată viața.

Bukacki îl privi cu atenție. Iar Marynia se împurpură și rosti :

— Stach are dreptate întru totul. De altfel, știu că este vorba despre Krzemień.

— Chiar așa, este vorba de Krzemień.

— Ei și, ce zici ? întrebă Polaniecki.

— Nu l-aș cumpăra fie și din simplul motiv ca doamna să nu aibă impresia că ne jucăm cu proprietatea ca și cu o minge.

Marynia se făcu stacojie și răspunse :

— Bine, dar eu nu mă mai gîndesc deloc la Krzemień.

Și se uită la soțul ei, care încuviință din cap în semn de mare mulțumire și laudă.

— E o dovadă, spuse, că ești un copil cuminte.

— Pe de altă parte, continuă Marynia, dacă domnul Maszko nu va rezista, Krzemień va decade sau va încăpea pe mîna cămătarilor, ceea ce va fi oricum foarte neplăcut...

— Aha ! interveni Bukacki, dar de vreme ce dumneata nu te mai gîndești deloc la Krzemień...

Marynia privi din nou la soțul ei, puțin neliniștită, iar acesta începu să rîdă.

— Ai căzut în cursă, Marynia, constată.

Apoi se adresă lui Bukacki :

— Se vede că Maszko se agață de tine ca de ultima „scîndură" de salvare.

— Eu nu sînt o scîndură... uită-te și tu la mine... mai degrabă un pai. Iar cine vrea să se salveze, agățîndu-se de un pai, va pieri, se va îneca... De altminteri, chiar Maszko mi-a spus nu o dată : „Tu ai nervii tociți". Poate că e adevărat ! Dar tocmai de aceea am nevoie de senzații puternice... Dacă l-aș ajuta, s-ar descurca, ar scoate-o la capăt, ar face mai departe pe lordul, iar soția lui ar

poza într-o mare doamnă, ar fi grozav de *comme il faut*... Deci aș avea parte de o comedie plictisitoare, pe care am văzut-o și la care am căscat. Pe cînd dacă nu-l ajut, se ruinează și piere, au loc întîmplări neașteptate, captivante, se poate întîmpla chiar ceva tragic, ceea ce m-ar impresiona mai mult. Acum, gîndiți-vă și voi : ca să am o comedie plictisitoare, trebuie să plătesc, și încă destul de scump, pe cînd tragedia pot s-o am pe gratis. Cum aș putea să mai stau la îndoială ?

— Ptiu, cum poți spune asemenea lucruri, domnule ! se revoltă Marynia.

— Nu numai că pot să le spun, dar o să i le și scriu lui Maszko. În plus, m-a și dezamăgit într-un mod barbar.

— Cum așa ?

— Bine. Eu l-am crezut un snob autentic. Iată un material potrivit pentru un caracter întunecat, un om fără scrupule și fără inimă, mi-am zis. Cînd colo, se arată că în adîncul sufletului își are și el onestitatea lui ; vrea să-și plătească datoriile, îi pare rău de păpușa aceea cu ochii roșii, pe care o iubește, și despărțirea de ea ar însemna o nenorocire ireparabilă... Mi-a scris-o el însuși cum nu se poate mai obraznic... Pe cuvîntul meu, în societatea asta nu mai poți conta pe nimic !... Îmi petrec tot timpul în străinătate, pentru că nu mai pot suporta.

De astă dată, doamna Polaniecka se supără de-a binelea :

— Dacă mai spui asemenea lucruri, am să-l rog pe Stach să rupă relațiile cu dumneata.

Polaniecki ridică din umeri și adăugă :

— Îți place să batjocorești pe unul și pe altul numai de dragul poantei ; nu vrei să gîndești niciodată lucid, ca un om întreg. Înțelegi prea bine că eu te îndemn să cumperi moșia Krzemień, pentru că am și eu un interes în treaba asta, și totuși... Ai avea și tu ce să faci...

Bukacki începu să rîdă, apoi răspunse :

— Eu ţi-am mai spus cîndva că vreau să fac numai ce-mi place, şi fiindcă cel mai mult îmi place să nu fac nimic, nefăcînd nimic, fac numai ce-mi place. Dacă eşti un om inteligent, demonstrează-mi că am spus o prostie. În al doilea rînd, eu — un cultivator de hrişcă !... Asta întrece orice închipuire ! Eu, pentru care ploaia şi vremea bună nu înseamnă decît umbrela sau bastonul, să stau într-un picior, ca un cocostîrc, la bătrîneţe şi să aştept să văd dacă soarele are chef să lumineze sau norii să picure ? Să-mi fac mereu probleme dacă creşte grîul, mi se scutură rapiţa sau mi se îmbolnăvesc cartofii, dacă o scot la capăt cu mazărea şi pot să-i dau lui Icek din Psia Wółka atîţia saci cît am contractat, dacă iepele nu-mi fac răpciugă şi oile gălbează ? Să ajung eu la bătrîneţe să spun tot la trei cuvinte din cauza sclerozei cerebrale : „Binefăcătorule" sau „Ce voiam să spun ?" *Voyons ! pas si bête !*[1] Eu, un om liber, să ajung un *glebae adscriptus* ?[2] nu milostive boierule, vecin de moşie ; iar fratele Łata, un boier Maciej, un Lehit ?

Aici, stimulat puţin de vin, cită cu jumătate de glas cuvintele lui Ślaz din *Lilla Weneda*[3] :

„De sînt lehit cumva ? Ce-i asta ? În ochi-mi
Se vede oare mojicia, beţia, lăcomia,
Cele şapte păcate capitale, gustul de sfadă,
De castraveţi muraţi ori de blazoane ?"

— Vorbeşte, dacă ai cu cine ! exclamă Połaniecki, cu atît mai mult, cu cît în fond are puţină dreptate.

Marynia, însă, care căzuse pe gînduri din clipa cînd Bukacki începuse să vorbească despre necazurile rurale, îşi scutură capul şi spuse :

---

[1] Ei ! Nu sînt atît de prost ! (Fr.)
[2] Robit pămîntului (lat.).
[3] Tragedie de Juliusz Słowacki (1809—1849), unul dintre marii poeţi romantici polonezi.

— Cînd papá era bolnav (şi niciodată la Krzemień n-a fost atît de sănătos ca în ultimii ani), îi ţineam eu locul la treburile gospodăriei ; pe urmă, mi-a intrat în obicei. Deşi, Dumnezeu mă aude, aveam destulă bătaie de cap, munceam cu plăcere nespusă. La început, nu înţelegeam de ce se întîmplă aşa, am înţeles însă mai tîrziu, cînd mi-a explicat domnul Jamisz. El mi-a spus că aceasta este acea ocupaţie esenţială, care stă la baza societăţii, toate celelalte nefiind decît consecinţe ale ei sau ceva artificial... După aceea, am înţeles de asemenea multe alte lucruri, despre care nu mi-a vorbit. Cîteodată, cînd ieşeam primăvara pe cîmp şi vedeam că totul creşte, simţeam că şi inima mea creşte. Şi acum ştiu de ce ; în toate relaţiile dintre oameni poate exista minciuna, pe cînd pămîntul înseamnă adevăr... Pămîntul nu poate fi înşelat, iar el, la rîndul lui, îţi dă ori nu-ţi dă, dar nu te înşeală niciodată... De aceea, pămîntul este iubit asemenea adevărului, şi pentru că este iubit, învaţă şi el pe stăpîni să iubească... Iar roua cade nu numai pe lanurile de grîie, nu numai pe lunci, ci parcă şi în sufletul omului, făcîndu-l mai bun, deoarece dacă are mereu de-a face cu adevărul şi iubeşte, este mai aproape de Dumnezeu... Iată de ce am ţinut eu atît de mult la Krzemień.

Doamna Polaniecka se înfricoşe de propria „vorbărie" şi de aceea ce putea să gîndească Stach ; era totuşi foarte emoţionată şi tulburarea i se răsfrîngea în ochi şi pe faţa tînără, parcă învăluind-o într-o aură.

Bukacki se uită la ea ca la o capodoperă necunoscută, abia descoperită, a şcolii veneţiene, apoi închise ochii, îşi îngropă pe jumătate feţişoara în cravata-i fantastică şi murmură :

— *Délicieuse !...*

După care, scoţîndu-şi bărbia din cravată, spuse :

— Doamnă, ai dreptate întru totul !...

Nu scăpă însă de logica tinerei femei numai cu un compliment.

— Dacă eu am dreptate, atunci dumneata nu ai.

— Asta-i altceva. Dumneata ai dreptate, pentru că îți stă bine, de aceea femeia are întotdeauna dreptate.

— Staś ! își chemă Marynia soțul în ajutor.

Era însă atît de fermecătoare, că și el o privea cu încîntare ; ochii îi radiau, nările îi fremătau, o clipă îi acoperi mîna cu palma și rosti :

— Ah, copilă dragă !

Apoi se aplecă spre ea și-i șopti :

— Dacă n-am fi aici, ți-aș acoperi ochișorii ăștia scumpi și gura de sărutări.

Spunînd acestea, Polaniecki făptuia o mare greșeală, deoarece în acest moment nu mai era deajuns să-i simtă atracția fizică, să-i împurpureze obrajii, ochii și buzele, acum era nevoie să-i înțeleagă și să-i simtă sufletul ; cît era de departe de toate acestea, o arătau cu prisosință cuvintele-i îngăduitoare : „Ah, copilă dragă !" În această clipă, nu era pentru el decît o copilă-femeie, la altceva nu se mai gîndea.

Chelnerul aduse cafeaua, iar Polaniecki spuse în încheiere :

— Așadar, Maszko a devenit un liric, și asta după nuntă.

Bukacki își dădu ceașca peste cap și răspunse :

— E o prostie numai pentru că e vorba de Maszko, nu pentru că s-a întîmplat după ce s-a căsătorit... O fărîmă de lirism, tocmai după cununie... Hm ! îmi cer scuze ! Era cît pe ce să spun ceva cu miez... Doamnă, te rog să mă ierți, îți promit să nu mai fac !... Se vede că mi-am opărit limba cu cafeaua, dar o beau atît de fierbinte fiindcă mi s-a spus că face bine la durerea de cap, iar pe mine mă doare capul, mă doare, mă doare...

Bukacki își puse mîna pe ceafă, apoi închise ochii și rămase nemișcat cîteva secunde, după care zise :

— Trăncănesc întruna iar capul mă doare... M-aș duce în camera mea, dar trebuie să sosească pictorul Świrski,

un acuarelist renumit într-adevăr... mergem împreună la Florența... Nimeni n-a scos din acuarele atîta forță de expresie. Dar uite-l că vine.

Așa și era. Adus parcă de rostirea numelui său, Świrski își făcu apariția în această clipă și începu să se uite după Bukacki prin sală. Zărindu-l, în sfîrșit, se apropie de masă.

Era un om scund, îndesat, cu gîtul gros, pieptul uriaș, tenul neobișnuit de închis și părul atît de negru, de parcă era italian. Avea o față comună, dar privirea îi era inteligentă și pătrunzătoare, blîndă totuși. În timp ce mergea, se legăna puțin în amîndouă părțile din cauza șoldurilor largi.

Bukacki îl prezentă doamnei Połaniecka cu următoarele cuvinte :

— Doamnă, îți prezint pe domnul Świrski, pictor, un fel de geniu care nu numai că are talent, dar a avut și cea mai nefericită dintre idei de a nu și-l irosi, lucru pe care putea să-l facă tot atît de bine și cu tot atîta folos pentru oameni ca oricare altul... El preferă să umple lumea cu acuarele și cu faimă.

Świrski zîmbi, arătînd două șiruri de dinți ciudat de mici, dar sănătoși și albi ca fildeșul, și răspunse :

— Aș vrea să fie adevărat.

— Acum vreau să vă spun de ce nu și-a irosit talentul, urmă Bukacki. Sînt pricini atît de ortodoxe, încît un artist autentic s-ar rușina să le recunoască : iubește Pognębin-ul, o localitate undeva aproape de Poznań, nu-i așa ? și asta numai pentru că s-a născut acolo. Dacă s-ar fi născut la Guadelupa, iubea Guadelupa, și această dragoste l-ar fi salvat de asemenea. Omul acesta mă revoltă și, spune și dumneata, doamnă, dacă nu pe bună dreptate.

Marynia răspunse, înălțîndu-și ochii albaștri spre Świrski :

— Domnul Bukacki nu-i chiar atît de rău pe cît pare, a spus totuși cele mai bune lucruri despre dumneata.

— Voi muri cunoscut ! şopti Bukacki.

În acest timp, Świrski privea la Marynia, cum numai un pictor îşi poate permite să privească la o femeie fără s-o jignească. În ochii lui se răsfrîngea o mare emoţie ; într-un tîrziu, murmură :

— Fantastic ! Aici, la Veneţia, să vezi pe nepusă masă un asemenea cap !

— Ce vrei să spui ? întrebă Bukacki.

— Vreau să spun că doamna reprezintă un tip foarte original ; uite, aici, de pildă (şi, îşi trecu degetul de-a lungul nasului, gurii şi bărbiei). Ce puritate a liniilor !

— Nu-i aşa ? acceptă Połaniecki cu înflăcărare. Aşa am crezut şi eu întotdeauna !

— Pun pariu că nu te-ai gîndit niciodată la asta, reacţionă Bukacki.

Dar Połaniecki era bucuros şi mîndru de impresia pe care i-o făcuse Marynia cunoscutului artist, aşa că propuse :

— Dacă dumitale ţi-ar face plăcere să-i pictezi portretul, mie mi-ar face una şi mai mare să-l am.

— Cu tot sufletul, răspunse Świrski cu simplitate, dar astăzi plec la Roma, iar acolo am început portretul doamnei Osnowska.

— Şi noi vom veni la Roma, cel mult peste zece zile.

— Aşa da, de acord !

Marynia mulţumi, roşind pînă în vîrful urechilor. Bukacki însă începu să-şi ia rămas bun şi-l luă cu el şi pe Świrski. La plecare, îi spuse :

— Avem destul timp. Hai la Floriani să bem un păhărel de coniac.

Bukacki nu se pricepea şi nu-i plăcea să bea, dar, de cînd lua morfină, o făcea mai mult decît putea să suporte, deoarece îi spusese cineva că cele două substanţe se neutralizează reciproc.

— Ce pereche drăguţă ! încheie Świrski.

— S-au căsătorit de curînd.

— Se vede că el o iubește grozav. Cînd am lăudat-o, îi rîdeau ochii în cap și se umfla în pene.

— Ea îl iubește de o sută de ori mai mult pe el.

— Ce te pricepi tu la astfel de lucruri ! ?

Bukacki nu-i răspunse, dar, înălțîndu-și nasul ascuțit, rosti parcă numai pentru sine :

— Asta m-a scîrbit de căsătorie și de dragoste ; de fiecare dată, de o parte exploatare, de cealaltă — sacrificiu. Polaniecki, de exemplu, e un om bun, ei și ? Ea are tot atîta inteligență și caracter ca și el, numai că iubește mai mult, iar căsnicia lor va arăta astfel : el va fi soarele, el va lumina și va încălzi generos, o va socoti ca pe o proprietate a lui, ca pe un satelit care trebuie să se rotească în jurul lui. Asta se prefigurează de pe acum... Ea a și intrat pe orbita lui. El are o siguranță care mă scoate din sărite. El o va avea pe ea și toate celelalte, pe cînd ea — numai pe el. El va îngădui să fie iubit, considerîndu-și propria iubire drept virtute, bunătatea și mărinimia lui, dar ea va iubi, socotindu-și dragostea drept fericire și datorie... Poftim, unde era semizeul aureolat !... Am chef să mă întorc și să i-o spun, în speranța că vor fi mai puțin fericiți.

Ajunseră la Floriani și în curînd li se aduse coniacul. Świrski se gîndi o vreme la perechea Połaniecki, apoi întrebă :

— Da, și dacă ea va fi fericită ?

— Știu că e mioapă, așa că s-ar putea să fie tot atît de fericită și dacă ar purta ochelari.

— Du-te dracului, cu o față ca a ei !...

— Pe tine te revoltă ochelarii, iar pe mine Połaniecki.

— Pentru că tu ai în cap o morișcă de cafea, care macină întruna pînă cînd preface totul într-o pulbere fină. În definitiv, ce vrei tu de la dragoste ?

— Eu, de la dragoste ? Eu nu vreau nimic de la dragoste ! Să mă ia dracu', dacă nu-i așa ! Din cauza ei, mă înțeapă în omoplați. Dar dacă aș fi altfel decît sînt, dacă

ar trebui să definesc ce se cuvine să fie dragostea, dacă aș vrea ceva de la ea, atunci aș dori...

— Ce-ai dori ? Hai, spune odată !

— Să se alcătuiască în mod egal din atracție și adorație !

După care își bău păhărelul de coniac și mai adăugă :

— Se pare că am spus ceva ce-ar putea părea profund. dacă n-ar fi o prostie... Dar mi-e indiferent !...

— Nu, nu-i deloc o prostie.

— Pe legea mea, e totuna.

XIII

După o săptămînă de cînd se afla la Florența, Polaniecki primi o scrisoare de la Bigiel în probleme de afaceri ; veștile erau atît de bune, încît întreceau toate așteptările. Legea care interzicea exportul cerealelor din cauza foametei fusese promulgată. Firma avea însă rezerve uriașe, cumpărate și exportate dinainte, și pentru că prețurile urcaseră vertiginos în străinătate, mai ales la început, Bigiel și Polaniecki cîștigau sume enorme. Speculația gîndită și aplicată pe scară mare se arătase atît de avantajoasă, încît din niște oameni înstăriți, cum erau înainte, deveniseră aproape bogați. Altminteri, Polaniecki era sigur de izbîndă și nu se temuse cîtuși de puțin ; vestea îl bucurase, e drept, din motive financiare, dar îi măgulea și amorul propriu. Succesul îmbată și consolidează încrederea în sine. De aceea, în discuția cu soția lui, nu se putu abține să nu-i dea de înțeles că avea o minte ieșită din comun, superioară oricum celor din jurul lui, asemenea unui copac mai înalt decît restul pădurii, în sfîrșit, că este un om care îndeplinește tot ce-și propune — un fel de Fenix într-o societate care abunda în neisprăviți. În toată lumea nu și-ar fi găsit un ascultător mai atent, gata să primească totul cu o încredere mai adîncă.

— Tu eşti femeie, îi spuse nu fără anume superioritate, aşa că n-are rost să-ţi povestesc totul de la început şi să intru în tot felul de amănunte. Ca unei femei ce eşti, îţi pot explica mai lesne, spunîndu-ţi că medalionul cu perlă neagră, pe care ţi l-am arătat la Godoni, ieri nu eram în stare să ţi-l cumpăr, astăzi sînt însă şi ţi-l cumpăr.

Marynia începu să-i mulţumească şi să-l roage să nu facă una ca asta, dar el o strînse la piept, o anunţă că nimic nu va putea să-l reţină ; că-i un lucru deja hotărît şi „Maryś" trebuie să se considere posesoarea acelei mari perle negre, care va sta foarte bine pe gîtul ei alb. Apoi începu s-o sărute pe gît, şi cînd se sătură în fine, simţind totuşi nevoia unui ascultător, începu să se plimbe prin cameră, să-i zîmbească soţiei sau de unul singur, şi continuă :

— Ce să mai vorbesc de cei care nu fac nimic. Bukacki, de pildă, se ştie doar că nu face două parale... Ca să nu mai amintesc de măgari precum Kopowski, o minte de găină... Să ne gîndim însă chiar la cei care fac ceva şi care chipurile sînt oameni cu scaun la cap. Unul ca Bigiel n-ar fi profitat niciodată de asemenea ocazie, ar fi început să chibzuiască, să tărăgăneze, astăzi s-ar fi hotărît, mîine ar fi fost cuprins de temeri şi ar fi scăpat prilejul. În fond despre ce e vorba ? Mai întîi, să ai capul pe umeri, apoi să stai şi să socoteşti. Iar cînd trebuie să acţionezi, să nu mai stai la îndoială !... Mai trebuie să fii lucid şi să nu pozezi. Maszko nu pare prost, şi uite la ce a ajuns !... Eu n-am călcat şi n-o să calc niciodată pe urmele lui.

Perorînd astfel, continuă să se plimbe, scuturîndu-şi părul negru şi bogat, iar Marynia, care-l asculta de obicei cu încredere nestrămutată, acum era adînc convinsă de adevărul pe care i-l împărtăşea, cu atît mai mult, cu cît se întemeia pe un succes veritabil.

Într-un tîrziu se opri, în sfîrşit, înaintea ei şi urmă :

— Ştii ce, eu cred că luciditatea înseamnă raţiune. Poţi să fii inteligent, adică să absorbi tot felul de cunoş-

tințe ca un burete și să ai sensibilitate, dar poate să-ți lipsească judecata. Pentru mine, o dovadă e și Bukacki. Să nu mă socotești îngîmfat, dar dacă eu aș ști cît știe el despre artă, aș avea o părere mai bună despre ea. A citit atîta și și-a însușit atîtea opinii, încît el nu mai are nici una. Fără îndoială, din materialul pe care l-a îngrămădit în el, eu aș stoarce o părere proprie.

— A, căzu de acord Marynia, asta în mod sigur !

Pînă la un punct, Polaniecki putea să aibă dreptate. Nu era prost deloc și poate că inteligența lui era mai puțin împrăștiată și mai pătrunzătoare decît inteligența lui Bukacki ; era însă și mai puțin suplă și nu atît de cuprinzătoare, dar asta nu-i mai veni în minte. Așa cum nu se gîndi nici că în acea clipă, purtat de vanitate, îi spunea Maryniei lucruri pe care teama de ridicol și de critică nu i-ar fi îngăduit să le declare în fața unor străini sceptici. Dar el nu se mai jena de Marynia. Credea că își poate permite să se laude față de soția lui. Doar ea era a lui, „o luase și gata", cum spunea uneori.

Nu fusese niciodată atît de fericit și de mulțumit de viață ca acum. Avusese succese materiale, și își socotea viitorul asigurat. Se căsătorise cu o femeie tînără, atrăgătoare și deșteaptă, pentru care devenise un adevărat idol ; nici nu putea fi altfel, de vreme ce buzele ei erau mereu umede de sărutările lui, iar inima-i sănătoasă și cinstită era prea plină de recunoștință pentru iubirea lui. Ce-i mai lipsea lui Polaniecki ? Ce-și mai putea dori ? Era mulțumit de sine, întrucît socotea în mare măsură drept un merit al său, al propriei rațiuni, faptul că izbutise să-și organizeze atît de bine viața, încît viitorul se prefigura prosper și liniștit. Vedea că altora le merge rău, în vreme ce lui îi mergea bine și își explica deosebirea în avantajul lui. Odinioară gîndea că omul, dacă vrea să fie liniștit, trebuie să-și pună ordine în relațiile cu sine însuși, cu oamenii și cu Dumnezeu. Primele două condiții le considera îndeplinite. Avea o soție, o ocupație și viitor, așa că fă-

cuse și făcea tot ce se putea pentru a se asigura. Cît despre ceilalți oameni, societatea, își îngăduia să-i critice, cîteodată să-i și certe, dar simțea că în adîncul sufletului îi iubește cu adevărat ; chiar dacă n-ar vrea să-i iubească, n-ar putea, iar la o adică ar intra și în foc pentru ei, așa că și această latură i se părea rezolvată. Mai rămînea atitudinea față de Dumnezeu. Intuia că dacă și relațiile cu divinitatea ar ajunge la aceeași limpezime, ar putea considera că toate problemele vieții și-au găsit soluția potrivită, ar putea să-și spună, în sfîrșit, cu mîna pe inimă : „Știu pentru ce am trăit, ce-am vrut și de ce trebuie să mor". Fără să fie un savant, venise totuși în contact cu știința atît cît trebuia, ca să știe că n-are rost să cauți explicații și răspunsuri în așa-zisa filozofie, ci mai degrabă în propria viziune asupra lucrurilor, în primul rînd în propriile sentimente, în măsura în care și una și cealaltă sînt simple, altminteri ajungi la cine știe ce bizarerie. Și pentru că nu era cu totul lipsit de imaginație, vedea parcă aievea chipul acelui om cumsecade și cumpănit, care este un soț și un părinte bun, care se roagă, în zilele de sărbătoare își duce copiii la biserică și trăiește o viață morală în sensul deplin al cuvîntului. Imaginea îi plăcea, și cîte nu faci în viață pentru asemenea imagini ! Se gîndea că o societate cu mulți cetățeni de acest fel ar fi mai puternică și mai sănătoasă decît oricare alta care la temelie se compune din capete întunecate, iar sus, din pretinși atotștiutori, diletanți, decadenți și alte asemenea figuri interzise cu mintea zdruncinată. Cîndva, la scurtă vreme după ce o cunoscuse pe Marynia, își făgăduise sieși și lui Bigiel că în clipa cînd va sfîrși litigiul cu propria persoană și cu semenii, va aborda hotărît și relația cu Dumnezeu. Iată că venise timpul, ori cel puțin avea să vină curînd. Polaniecki își dădea seama că pentru asta este nevoie de o liniște mai profundă decît aceea pe care o asigura călătoria de nuntă, impresiile de pe alte meleaguri și toată această alergătură continuă între hoteluri și galeriile de

artă, care le lua tot timpul. Dar, chiar în aceste împrejurări nefavorabile, în rarele momente în care rămînea singur cu propriile gînduri, își îndrepta meditațiile spre dilema cea mai arzătoare în clipa de față. Proceda astfel și sub influența unor cauze diferite care, mărunte în sine, își aveau totuși efectul lor, fie și pentru că nu li se împotrivea cu bună știință. Asta era influența Maryniei. Polaniecki nu era conștient de ea și n-ar fi recunoscut-o în ruptul capului, cu toate acestea, prezența neîntreruptă alături de el a acestui suflet senin, simplu și cu adevărat cucernic, implicînd multe obligații față de Dumnezeu, îi inculca acel sentiment de liniște și seninătate pe care-l poți afla în credință. Ori de cîte ori își conducea soția la biserică, își aducea aminte cuvintele pe care ea i le spusese la Varșovia : „Cum așa ? asta-i datoria față de Dumnezeu !" Și se conforma, însoțindu-și întotdeauna consoarta la biserică, la început, ca să n-o lase singură, iar mai apoi și pentru că-i producea o anume mulțumire lăuntrică, de felul celei pe care o încearcă un învățat asistînd la fenomene ce-l interesează în mod deosebit. Astfel, cu toate condițiile necorespunzătoare, oboselile călătoriei și posibilitățile minime de reculegere ale intelectului solicitat de tot felul de impresii, își urma drumul neabătut. Erau momente cînd reflecțiile lui dovedeau multă energie și hotărîre : „În ultimă analiză, își spunea, — eu îl simt pe Dumnezeu ! L-am simțit la mormîntul Litkăi, deși n-am recunoscut, în cuvintele lui Wasko wski referitoare la moarte, l-am simțit la cununie, peste cîmpurile de la noi și aici în munți, deasupra zăpezilor, așa că nu-mi mai rămîne decît să întreb : cum trebuie să-l slăvesc, să-l ador și să-l iubesc ? Cum îmi place mie sau așa cum procedează soția mea și cum am învățat și eu de la mama ?"

La Roma, nu se mai gîndi totuși la astfel de lucruri. Atîtea impresii exterioare se năpustiră deodată asupra lui, încît nu mai putea fi vorba să mediteze la altceva. Pe de altă parte, seara veneau rupți de oboseală, încît își

aminteau aproape cu spaimă cuvintele lui Bukacki care, slujindu-le de călăuză spre propria mulțumire, le spunea de fiecare dată : „N-ați văzut nici a mia parte din ce merită să fie văzut, dar n-are nici o importanță, întrucît nu merită să vii aici, așa cum nu merită să stai nici acasă".

Bukacki se afla într-o perioadă cînd nega de fiecare dată în fraza următoare tot ce spusese cu o clipă înainte.

Profesorul Waskowski veni și el din Perugia să-i întîmpine, iar Marynia se bucură mult și-l salută ca pe o rudă foarte apropiată. Dar după primele răbufniri de bucurie, observă că ochii profesorului erau adumbriți de mîhnire.

— Ce să întîmplă, domnule profesor, nu te simți bine în Italia ?

— Copila mea — răspunse Waskowski — e bine și la Perugia, e bine și la Roma... Ah, cît e de bine ! Află că aici, cînd mergi pe stradă, calci pulberea lumii întregi... Aici, cum o spun de atîtea ori, se află anticamera tărîmului celălalt, numai că...

— Numai că ?

— Numai că oamenii... vedeți voi... nu din răutate, fiindcă și aici, ca peste tot, sînt mai mulți oameni buni decît răi, dar uneori mă simt mîhnit că și aici, ca și la noi, mă socotesc puțin nebun.

Bukacki care asculta, remarcă :

— Așadar, profesore, n-ai de ce să fii mai trist aici ca acasă.

— Așa-i, dar acolo am prieteni apropiați, ca voi, care țin la mine, pe cînd aici îmi lipsesc... Și le duc dorul.

Apoi se adresă lui Polaniecki :

— Ziarele de aici au publicat recenzii despre lucrarea mea. Unele mă iau în rîs, treaba lor ! Altele sînt de acord că noua epocă trebuie să înceapă cu introducerea lui Cristos și a spiritului creștin în istorie. Unul a recunoscut că oamenii, luați separat, trăiesc ca niște buni creștini, pe cînd popoarele se comportă păgînește, a subliniat chiar

că este vorba de o observaţie foarte importantă, dar şi aceasta, şi toate celelalte, cînd trec la misiunea pe care Dumnezeu ne-a sortit-o nouă şi altor neamuri de arieni mai tinere, se umflă de rîs... Pe mine asta mă doare... Îmi dau de înţeles că sînt cam scrîntit...

Bietul Waskowski îşi ciocăni fruntea cu degetul.

Totuşi, după o clipă îşi înălţă capul şi spuse :

— Omul aruncă sămînţa în tristeţe şi nu odată în îndoială, dar ea cade pe pămînt şi cu ajutorul lui Dumnezeu poate că va răsări.

Apoi începu să se intereseze de doamna Emilia, pentru ca în cele din urmă să-şi îndrepte spre ei ochii albaştri, treziţi parcă din somn, şi să întrebe cu naivitate :

— O duceţi bine împreună ?

În loc să răspundă, Marynia se repezi la soţul ei şi, punîndu-şi capul pe umărul lui, se alintă :

— Uite, domnule profesor, aşa ne este împreună, aşa !...

Połaniecki începu să-i mîngîie căpşorul ca pana corbului cu mîna.

XIV

Peste o săptămînă, Połaniecki îşi conduse soţia pe via Margutta, la Świrski, cu care se văzuseră mai înainte aproape în fiecare zi, se împrieteniseră, se plăcuseră şi acum avea să înceapă portretul Maryniei. Găsiră acolo familia Osnowski şi făcură cunoştinţă, cu atît mai uşor cu cît doamnele fuseseră cîndva, cu cîţiva ani în urmă, la o *soirė*, iar Połaniecki îi fusese chiar prezentat la Ostende actualei doamne Osnowska, aşa că acum nu mai fu nevoie decît să-i amintească. E adevărat, Połaniecki nu mai ţinea minte dacă în acea perioadă în care de fiecare dată cînd vedea o femeie tînără şi frumoasă se întreba numaidecît : „Nu cumva este ea ?“ îşi pusese această în-

trebare și în legătură cu doamna Osnowska ; este foarte posibil, întrucît pe atunci se bucura de reputația unei domnișoare frumoase, deși puțin cam cochetă. Acum era o femeie la douăzeci și șase-douăzeci și opt de ani, foarte înaltă, cu tenul proaspăt, deși închis, gura ca vișina, părul răzlețit și ochii viorii, puțin oblici, care împrumutau fetei un aer chinezesc și o expresie parcă de răutate și istețime. Făcea o impresie ciudată, deoarece își ținea umerii trași înapoi, iar bărbia împinsă înainte, drept care Bukacki susținea că își poartă bustul *en offrande* [1]. Aproape în același timp îi spuse Maryniei că întrucît pozează în același atelier, trebuie să se considere colege ; lui Polaniecki, că și-l amintește de la balul din Ostende ca pe un bun dansator și *causeur*, însușiri de care nu va întîrzia să se folosească ; amîndurora, că se bucură foarte mult, este încîntată de Roma și citește *Cosmopolis*, este îndrăgostită de vila Doria și de priveliștea de pe Pincio, că speră să vadă Catacombele împreună și cunoaște operele lui Rossi în traducerea lui Allard. După care, strîngîndu-i mîna lui Świrski și zîmbindu-i cu cochetărie lui Polaniecki, plecă declarînd că cedează locul uneia mai vrednice decît ea, și lăsînd în urmă impresia unei vîntoase, a unei chinezoaice și a unei flori. Domnul Osnowski, un om cu fața bună dar lipsită de expresie a unui tînăr blond, o urmă neizbutind să rostească aproape nici o vorbă.

Świrski răsuflă adînc.

— O, e ca o furtună ! se plînse. Nici nu vă închipuiți cîte trebuie să îndur ca să stea două minute liniștită.

— Are o față foarte interesantă ! constată Marynia. Pot să-i văd portretul ?

— Nu mai am mult de lucru, așa că se poate, încuviință Świrski.

Marynia și Polaniecki se apropiară de carton, și, fără să fie siliți să se întrecă în politeturi, își exprimară ad-

[1] Precum o ofrandă (fr.).

miraţia neprefăcută faţă de talentul lui Świrski. Capul pictat în acuarelă avea forţa şi căldura unui tablou în ulei, exprimînd totodată întreaga esenţă spirituală a doamnei Osnowska. Świrski ascultă laudele în linişte şi se vedea cît de colo că era şi el mulţumit de munca lui. Apoi îl acoperi, îl duse într-un colţ întunecat al atelierului, şi aşezînd-o pe Marynia pe scaunul pregătit anume, începu s-o examineze.

Privirea-i pătrunzătoare o tulbură întrucîtva şi obrajii i se îmbujorară, dar Świrski zîmbi satisfăcut şi murmură :

— Da, e cu totul alt tip... cerul şi pămîntul !

Uneori închidea un ochi, făcînd-o să se simtă şi mai stînjenită, alteori se apropia de carton, apoi se depărta, o privea iarăşi cu atenţie şi vorbea parcă de unul singur :

— Înainte trebuia să scot în evidenţă demonicul, de astă dată feminitatea.

La acestea, Połaniecki interveni :

— De vreme ce ai observat dintr-o dată această deosebire, sînt sigur că va ieşi o capodoperă.

Świrski încetă brusc să se mai uite la carton şi la Marynia, şi întorcîndu-se spre Połaniecki, zîmbi vesel, arătîndu-şi dinţii sănătoşi.

— Nu-i aşa, domnule ? Da, feminitatea, şi încă o feminitate cu totul particulară, asta-i trăsătura esenţială a feţei...

— Şi-o vei reda tot aşa cum ai redat diabolicul în portretul celălalt ?

— Staś ! îl dojeni Marynia.

— N-am născocit-o eu, ci domnul Świrski.

— Dacă doreşti, hai să-i spunem : drăcuşorul, nu diabolicul... Drăcuşorul e frumos foc, dar tare primejdios. În timp ce pictez, îmi dau seama de tot felul de lucruri. Doamna Osnowska este un tip interesant.

— De ce ?

— Doamnă, dumneata l-ai văzut pe soţul ei ?

— Am fost atît de prinsă de ea, încît n-am mai avut cînd.

— Ei, asta e, ea îl acoperă cu totul şi nu se mai vede, dar ce e mai rău, e că nici ea nu-l vede. Este totuşi un flăcău cum nu se poate mai cumsecade, foarte bine crescut, nespus de delicat, foarte bogat şi deloc prost, iar pe deasupra o iubeşte la nebunie.

Świrski începu să deseneze şi repetă parcă pentru a se amuza :

— O iu-beş-te la ne-bu-nie... Doamnă, aranjează-ţi puţin părul după ureche... Dacă şi soţul dumitale este tot atît de vorbăreţ, va fi disperat, fiindcă Bukacki susţine că atunci cînd mă apuc de lucru nu-mi mai tace gura şi nu mai las pe nimeni să spună nici un cuvînt... Vezi dumneata, poate că pînă acum ea a fost curată ca lacrima, este însă o cochetă... Are inima rece şi mintea focoasă... E un soi primejdios, oho ! foarte primejdios ! Înghite duzini întregi de cărţi franţuzeşti, evident... Cu ajutorul lor învaţă psihologie, acumulează cunoştinţe despre temperamentul feminin, despre enigma feminină, caută în ea misterul care nu există, îşi inventează aspiraţii despre care ieri nu avea habar, se depravează intelectual şi socoteşte această depravare drept înţelepciune, iar pe soţul ei îl disprețuieşte.

— Domnule, eşti înspăimîntător ! observă Marynia.

— Domnule dragă, se amestecă Polaniecki, mîine, cînd va trebui să pozeze soţia mea, se va ascunde de frică.

— N-are nevoie să se ascundă. E alt tip... Osnowski nu e prost deloc, dar oamenii, îndeosebi femeile, îmi cer scuze, sînt atît de puţin înţelepte, încît dacă inteligenţa cuiva nu bruschează pe cineva, dacă n-are prea multă siguranţă de sine, dacă nu zgîrie ca o pisică şi nu despică asemenea unui cuţit, nu o apreciază. Pe Dumnezeul meu, am văzut aşa ceva de o sută de ori în viaţă !...

După o clipă, închise iarăşi un ochi, privi la Marynia şi vorbi mai departe :

— În genere, colectivitatea umană nu este deloc înțeleaptă ! Nu o dată mi-am pus întrebarea de ce onestitatea caracterului, a inimii, și un lucru ca bunătatea nu sînt tot atît de apreciate ca așa-numita deșteptăciune. De ce în viața socială există două etichetări fundamentale : deștept și prost, și nu se obișnuiește să se spună, de pildă, virtuos și nevirtuos ; cuvintele sînt atît de puțin obișnuite, încît par ridicole.

— Pentru că, răspunse Połaniecki, rațiunea este ca un far care trebuie să lumineze și virtutea, și bunătatea, și inima, altfel pot să-și spargă nasul și, ce e și mai rău, să spargă nasul altora.

La drept vorbind, Marynia nu rosti nici nu cuvînt, dar pe fața ei se putea citi limpede :

— „Staś e grozav de deștept !"

În acest timp, Staś adăugă :

— În definitiv, eu nu mă refer la Osnowski, fiindcă nu-l cunosc.

— Osnowski, răspunse Świrski, își iubește soția ca pe soția lui, ca pe copilul și fericirea lui, dar ea are o minte sucită, Dumnezeu știe de ce, și nu-i plătește cu aceeași monedă. Pe mine, un om necăsătorit, mă preocupă foarte mult femeile, așa că nu o dată vorbesc, mai exact vorbeam, zile întregi despre ele cu Bukacki, atîta vreme cît îl interesau și pe el mai mult decît acum. Bukacki împarte femeile în plebee spirituale, înțelegînd prin acestea sufletele goale și plate, și patriciene spirituale, adică naturi înnobilate, însuflețite de aspirații superioare și întemeiate pe principii, nu numai pe fraze. Are dreptate pînă la un punct, dar eu prefer împărțirea mea, fiindcă e mai simplă : inimi recunoscătoare și nerecunoscătoare.

Se îndepărtă un moment de schiță, își miji ochii, apoi luînd o oglinjoară, o îndreptă spre desen și începu să cerceteze imaginea răsfrîntă.

— Dumneata, doamnă, mă întrebi ce înțeleg prin inimi recunoscătoare și nerecunoascătoare ? rosti, adresîndu-se

Maryniei, deşi ea nu-l întrebase nimic. Ei bine, o inimă iubitoare este aceea care simte cînd e iubită, este impresionată şi, la rîndul ei, iubeşte şi mai mult, se dăruieşte, apreciază şi adoră. Cea nerecunoscătoare se mulţumeşte să exploateze dragostea şi cu cît e mai sigură, cu atît îi pasă mai puţin, cu atît mai mult disprețuieşte şi calcă în picioare... O femeie cu inimă nerecunoscătoare, atunci cînd e convinsă de iubirea partenerului, încetează să iubească. Pescarul nu se mai îngrijeşte de peştele din năvod, iar doamna Osnowska nu se mai îngrijeşte de domnul Osnowski. În realitate, asta-i cea mai grosolană formă de egoism din cîte există, de aceea, să-l ferească Dumnezeu pe domnul Osnowski, iar ea, ducă-se dracului cu ochii ei chinezeşti de culoarea violetei şi coama frizată. S-o pictezi, mă rog, dar să te căsătoreşti cu ea, în nici un caz ! Poţi să mă crezi, doamnă, că eu mă tem atît de mult să nu dau peste o inimă nerecunoscătoare, încît numai de aceea nu m-am căsătorit pînă acum, deşi am trecut de patruzeci de ani.

— Bine, dar e atît de uşor să-ţi dai seama ! se miră Marynia.

Iar Świrski răspunse :

— Da' de unde, mai ales cînd simţurile şi mintea o iau razna.

Şi îndoindu-şi silueta atletică, privi un timp la schiţă, apoi adăugă :

— Destul pentru astăzi ! Am trăncănit atîta, încît pînă şi muştele trebuie să fi adormit pe pereţi. Mîine, cînd ţi se va părea că vorbesc prea mult, să baţi din palme... De altfel, cu doamna Osnowska mai mult tac, deoarece şi ei îi place să sporovăiască... Şi cîte titluri de cărţi nu-mi aud urechile ! Dar să lăsăm asta ! Voiam să mai spun ceva, dar am uitat.. Aha ! că dumneata eşti o inimă recunoscătoare !

Polaniecki începu să rîdă și-l invită pe Swirski la masă, promițîndu-i că vor fi de față Bukacki și profesorul Waskowski.

— Cu mare bucurie, acceptă Świrski, eu sînt singur ca un cuc. Și pentru că e senin și lună plină, după aceea mergem să vedem Coliseul la lumina lunii.

Masa se desfășură totuși fără paradoxurile intelectuale lui Bukacki, deoarece acesta nu se simțea bine și scrisese că nu vine. Świrski, în schimb, și Waskowski se plăcură grozav și se împrieteniră de la început. Pictorul nu lăsa pe nimeni să vorbească numai cînd lucra, altminteri îi plăcea și știa să asculte, și cu toate că uneori profesorul i se părea comic cu părerile lui, bătrînul degaja atîta bunătate, era atît de sincer, încît rareori se întîmpla să nu-și cucerească partenerii de discuție. Artistul era impresionat de fața lui mistică și de expresia ochilor. Îl și schița în memorie și, ascultîndu-l vorbind despre arieni, se întreba cum ar arăta acest cap dacă ar prinde pe carton tot vălmășagul dinăuntru.

Spre sfîrșitul mesei, profesorul începu s-o cerceteze pe Marynia dacă n-ar vrea să-l vadă pe papă și-i spuse că peste trei zile trebuie să vină niște pelerini belgieni, cărora li s-ar putea alătura. Świrski, care cunoștea toată Roma și pe toți monseniorii [1], făgădui să rezolve această problemă. Auzindu-l, profesorul se uită la el și constată :

— Parcă ai fi un locuitor al Romei.

— Stau aici de aproape șaisprezece ani.

— Poftim !...

Profesorul se tulbură întrucîtva, de teamă să nu comită vreo indiscreție, dar vrînd să știe totuși ce trebuie să gîndească despre un om atît de simpatic, își învinse timiditatea și întrebă :

— Și... de pe Colina Quirinal sau de pe Vatican ?

---

[1] *Monsenior*, titlu onorific dat unor persoane din clerul catolic.

— De la Pognębin, răspunse Świrski, încruntîndu-şi sprîncenele.

Sfîrşitul mesei puse capăt explicaţiilor şi discuţia se opri aici. Marynia abia putea sta locului la gîndul că va vedea Capitoliul, Forum-ul şi Coliseul la lumina lunii. Plecară curînd spre ruine, înaintînd pe sub becurile electrice de pe Corso.

Era o noapte liniştită şi caldă, iar la Forum şi Coliseu nu se vedea picior de om, cum se întîmpla uneori şi ziua. Lîngă biserica Santa Maria Liberatrice, cineva cînta din flaut la fereastra deschisă, şi în liniştea din jur se auzea fiecare notă. Peste partea din faţă a Forum-ului se întindea umbra adîncă a colinei şi a clădirii Capitoliului, dar planurile mai depărtate erau inundate de o lumină puternică, verzuie, ca şi Coliseul, care părea de argint sub aura lunii. Cînd trăsura se opri lîngă arcadele circului uriaş, perechea Połaniecki, Świrski şi Waskowski intrară înăuntru şi începură să înainteze spre mijlocul arenei, evitînd dărîmăturile îngrămădite la poalele arcadelor, frînturile de coloane, frize, mormanele de cărămidă, pietre şi soclurile scunde ce se înălţau ici şi colo. Impresionaţi de tăcerea şi pustiul din jur, nu prea vorbeau. Prin arcurile arcadelor pătrundeau în interior snopi de lumină, care păreau adormiţi paşnic în arenă, pe zidurile din partea opusă, prin crăpăturile şi spărturile pereţilor, pe muşchii argintaţi şi iedera care acoperea ici şi colo dărîmăturile. Alte părţi ale edificiului, cufundate într-o beznă de nepătruns, păreau nişte peşteri negre, pline de taină. Golul canalelor de scurgere, plasate nu prea sus, răspîndea adieri răcoroase. Realitatea se estompa în acest labirint şi în amestecul de ziduri, arcade, fîşii luminoase şi umbre întunecate. Ruina uriaşă părea că-şi pierde contururile reale, devenind o vedenie somnolentă şi mai degrabă o senzaţie ciudată, alcătuită din liniştea nopţii şi lună, din tristeţea şi amintirile unui trecut mare, încărcat de suferinţe şi sînge.

Świrski începu să vorbească cel dintîi, cu glasul coborît:

— Cîtă durere, cîte lacrimi, ce tragedie înfiorătoare s-a consumat aici !... N-au decît să spună ce vor, nu se poate nega totuşi că în creştinism există o forţă din afara oamenilor.

Aici se adresă Maryniei şi-i şopti :

— Imaginează-ţi doamnă, ce putere colosală : lumea întreagă, milioane de oameni, legi de fier, o forţă nemaivăzută înainte şi după aceea, o organizare cum n-a mai fost niciodată, măreţie, slavă, sute de legiuni, un oraş uriaş, stăpînind lumea, şi Palatinul de colo dominînd oraşul ; se părea că nici o putere pămîntească nu va fi în stare s-o dărîme. Au venit însă doi evrei, Petru şi Pavel, nu cu armele, ci cu cuvîntul, şi uite ce-a mai rămas : aici ruină, pe Palatin ruine, în Forum ruine, iar deasupra oraşului cruci, cruci şi iarăşi cruci...

Din nou se aşternu liniştea, numai dinspre Santa Maria Liberatrice răsuna mereu glasul flautului.

După o clipă, profesorul Waskowski spuse, arătînd spre arenă :

— Şi aici a fost o cruce, dar au distrus-o...

Polaniecki se gîndea la cuvintele lui Świrski, deoarece pentru el aveau o însemnătate mai durabilă decît puteau să aibă pentru un om care sfîrşise lupta cu sine însuşi. Într-un tîrziu, urmîndu-şi goana propriilor gînduri, rosti :

— Aşa-i, este ceva supraomenesc... Un adevăr orbitor, ca lumina lunii...

Se apropiau încet de ieşire, cînd deodată afară se auzi uruitul unei trăsuri, apoi în nişa întunecată ce ducea spre mijlocul circului răsunară paşi şi două siluete înalte ieşiră din umbră la lumină.

Una dintre ele, îmbrăcată într-o rochie cenuşie, care lucea oţeliu în razele lunii, se apropie cîţiva paşi, ca să-i vadă mai bine pe vizitatori, şi spune brusc :

— Bună seara ! E o noapte atît de minunată, încît am venit şi noi la Coliseu. Ce noapte !

Polaniecki recunoscu glasul doamnei Osnowska.

Iar ea, dîndu-i mîna, murmură cu o voce atît de moale asemenea sunetelor de flaut care se auzeau dinspre biserică :

— Încep să cred în presimțiri, deoarece îmi spunea ceva că voi găsi aici persoane cunoscute. Ce noapte splendidă !...

XV

Cînd se întoarseră la hotel, Marynia și Stanisław Połaniecki găsiră cărțile de vizită ale familiei Osnowski ; rămaseră uimiți, fiindcă ei, ca o căsnicie abia încheiată, se cuvenea să se ducă mai întîi în vizită. La o amabilitate și așa neobișnuită, trebuia să răspundă cu aceeași măsură, așa că a doua zi se grăbiră să le întoarcă vizita. Bukacki, care se văzu cu ei înainte, deși nu se simțea bine deloc și abia își tîra picioarele, făcu una din glumele lui obișnuite, spunîndu-i lui Połaniecki cînd rămaseră un moment singuri :

— Ea va cocheta și cu tine, dar dacă-ți închipui că se va îndrăgosti de tine, te înșeli. Seamănă puțin cu un brici care are nevoie de curea, ca să se ascută ; în cel mai bun caz, vei fi cureaua care-i trebuie.

— În primul rînd, eu nu vreau să fiu cureaua ei, răspunse Połaniecki, iar în al doilea rînd, e prea devreme pentru așa ceva.

— Prea devreme ! Asta nu înseamnă că ai viitorul asigurat.

— Nu, înseamnă că mă gîndesc la altceva și o iubesc din ce în ce mai mult pe Marynia, astfel că atunci cînd nu va mai fi prea devreme, va fi prea tîrziu ; deci doamna Osnowska, în loc să se ascută cu mine, se va știrbi de tot.

Połaniecki era sincer, se gîndea într-adevăr la altceva, oricum, era prea devreme.

Era însă atît de sigur de el, încît simțea parcă nevoia să fie pus la încercare. Altfel spus, i-ar fi făcut plăcere s-o vadă pe doamna Onsowska știrbindu-se la contactul cu el.

După ce luară micul dejun, se duse cu Marynia la ședința de la Świrski, care nu dură prea mult, întrucît pictorul făcea parte din juriul unui concurs artistic și trebuia să se grăbească. Cînd reveniră acasă, după vreun sfert de oră, sosi domnul Osnowski.

După cele aflate de la Świrski, Polaniecki nutrea pentru el o milă amestecată cu dispreț, Marynia însă îl simpatiza foarte mult. Fusese cîștigată de cele ce auzise despre bunătatea, delicatețea și atașamentul față de soție. Acum avea impresia că aceste însușiri erau parcă întipărite pe fața lui, care nu era urîtă, deși pe alocuri se acoperise de coșuri.

Domnul Osnowski, după ce se salutară, începu să le explice cu dezinvoltura unui om obișnuit cu lumea bună.

— Soția m-a trimis să vă fac o propunere. Slavă Domnului că vizitele de protocol s-au sfîrșit, cu toate că în străinătate nu face să te ții prea mult de ele. Uite despre ce e vorba : vrem să mergem astăzi la biserica Sf. Pavel și pe urmă la Tre Fontane, în afara orașului. Mînăstirea este interesantă, și de acolo se vede o priveliște minunată. Ne-am bucura foarte mult să facem împreună această excursie.

Marynia era o mare amatoare de excursii, mai ales într-o companie aleasă, drept care privi la soțul ei, așteptînd să vadă ce va spune. Polaniecki își dădu seama că ea n-ar zice nu, iar pe de altă parte se gîndi : „Dacă vrei să te știrbești puțin, n-ai decît".

Și răspunse :

— Eu aș fi de acord cu plăcere, dar asta depinde de forul meu suprem.

Forul suprem nu era sigur dacă umilul subaltern vorbea serios, dar văzîndu-l zîmbind şi bine dispus, îndrăzni să pronunţe sentinţa :

— Cu mare plăcere, numai să nu vă încurcăm.

— Nu ne încurcaţi, plăcerea este şi de partea noastră, răspunse Osnowski. În acest caz, e perfect ! Peste un sfert de oră sîntem aici.

Într-adevăr, un sfert de oră mai tîrziu, porniră. Ochii orientali ai doamnei Osnowska radiau de mulţumire şi seninătate. Îmbrăcată într-o rochie de flanelă de culoarea stînjeneilor şi într-un fel de mantie, care putea să treacă drept a opta minune a lumii, arăta într-adevăr ca o rusalkă [1]. Înainte de a ajunge la Sf. Pavel, Polaniecki nu ştia nici el cum de izbutise doamna Osnowska, fără să rostească nici un cuvînt în acest sens, să-i spună totuşi, ori cel puţin să-i dea de înţeles, cele ce urmează :

„Soţia ta e, să zicem, o femeie drăguţă, de la ţară, despre bărbatul meu să nu mai vorbim. Numai noi doi putem să ne înţelegem şi să ne împărtăşim impresiile".

El însă era hotărît s-o evite.

Cînd ajunseră la Sf. Pavel, căruia doamna Osnowska nu-i zicea decît *San Paolo fuori le Mura* [2], soţul ei vru să oprească trăsura, dar se împotrivi :

— Oprim la întoarcere, fiindcă atunci vom şti cît timp ne-a mai rămas, iar acum să mergem direct la Tre Fontane.

Apoi, adresîndu-se lui Polaniecki, continuă :

— Şi aici, în această curte renumită, sînt multe lucruri despre care aş dori să aud şi părerea dumitale.

— Doamnă, ai nimerit rău, răspunse Polaniecki, pentru că eu nu mă pricep deloc la asifel de vestigii.

---

[1] Duh al rîurilor, apelor, pădurilor şi cîmpiilor în mitologia slavă, care, întrupat în fată frumoasă, atrage tinerii în apă şi-i îneacă.

[2] Sf. Pavel din afara Zidului (adică din afara oraşului) (it.).

În curînd, se arătă, în timp ce treceau pe lîngă diferite localităţi istorice, că dintre toţi, domnul Osnowski se pricepea cel mai bine. Studia sărmanul de dimineaţă pînă seara ghidurile, numai ca să-i slujească de călăuză soţiei sale şi s-o facă să-i admire cunoştinţele. Ea însă îi disprețuia explicaţiile tocmai pentru că veneau de la el. Agrea mai mult siguranţa obraznică aproape cu care Polaniecki recunoscuse că habar nu are de relicvele antichităţii.

Dincolo de Sf. Pavel se deschidea perspectiva spre Campania cu apeductele ei, care păreau că aleargă grăbite spre oraş şi spre Munţii Albani, acoperiţi de ceaţa albăstruie a depărtării, tăcuţi şi luminoşi totodată. Doamna Osnowska îi admiră un timp cu privirea visătoare, apoi întrebă :

— La Albano sau la Nemi aţi fost ?

— Nu, răspunse Polaniecki, şedinţele de la Świrski ne strică ziua, astfel că nu vom putea face excursii mai îndepărtate pînă la terminarea portretului.

— Noi am fost, dar dacă vă duceţi, să mă luaţi şi pe mine, să mă luaţi şi pe mine... Bine ? Vrei doamnă ? întrebă, întorcîndu-se spre Marynia. Voi fi ca a cincea roată la căruţă, dar nu-i nimic... De altfel, am să stau tăcută într-un colţ al trăsurii şi n-am să spun nici pîs! Bine ?...

— Ah, micuţa mea dragă ! exclamă domnul Osnowski.

Iar ea continuă :

— Soţul meu nu vrea să creadă că m-am îndrăgostit de Nemi. Dar m-am îndrăgostit ! Cînd am fost acolo, am avut senzaţia că prin acele locuri încă n-a pătruns creştinismul, şi noaptea capelanii săvîrşesc ceremonii păgîne deasupra lacului. Pe scurt, Nemi înseamnă linişte şi taină. Doamnule Polaniecki, mă crezi, că acolo mi-a venit ideea să mă călugăresc, şi n-am renunţat nici acum la ea. Mi-aş ridica o colibă pe malul lacului şi aş umbla desculţă într-o rochie lungă, cenuşie, ca rasa sfîntului Francesco din As-

sisi. Ce n-aș da să mă fac călugăriță !... Mă și văd pe malul lacului...

— Bine, Anetka, dar cu mine ce s-ar întîmpla ? întrebă, pe jumătate în glumă, pe jumătate în serios, domnul Osnowski.

— Ei, te-ai consola tu, îi răspunse scurt.

Polaniecki se gîndi :

„Ai vrea să fii călugăriță, dar cu condiția ca pe celălalt mal al lacului să stea două duzini de fanți și să se uite cu lornieta ce face și cum arată călugărița".

Era prea binecrescut, ca să-i spună fără ocol ce gîndea, dar îi spuse ceva asemănător, care putea fi înțeles numai în acest fel, iar ea începu să rîdă și răspunse :

— Natural. Aș trăi din cerșit, așa că trebuie să mai văd oameni din cînd în cînd, și dacă ați veni la Nemi, ți-aș cere și dumitale : *Un soldo ! Un soldo !*

Spunînd acestea, își întinse spre el mîinile mici și începu să repete cu umilință :

— *Un soldo la povera ! un soldo !...* [1]

Și-l privi în ochi.

În acest timp, domnul Osnowski îi explica Maryniei :

— Se numește Tre Fontane pentru că sînt trei izvoare. Acolo i s-a tăiat capul sfîntului Pavel ; legenda spune că, după ce a fost retezat, capul a sărit de trei ori, și în acele locuri au țîșnit trei izvoare. Totul aparține acum trapiștilor [2]. Mai demult, nu puteai să înnoptezi aici din cauza frigului, dar acum pericolul a scăzut, fiindcă pe colinele din jur a fost plantată o întreagă pădure de eucalipți. Da, se vede de aici !

Doamna Osnowska, aplecată puțin pe spate, închise ochii o clipă și-i spuse lui Polaniecki :

— Pe mine aerul de la Roma mă îmbată. Parcă sînt buimacă. Acasă nu cer mai mult decît îmi oferă viața, dar

---

[1] Un ban pentru o sărmană (it.).

[2] Ordin de călugări catolici ; cisterși reformați.

aici simt că-mi lipsește ceva și-mi pierd curajul. Știu și eu ce-mi lipsește ? Aici parcă presimt ceva, intuiesc, doresc ceva nedefinit... Poate că e rău. Poate că n-are rost să vorbesc ? Dar eu spun întotdeauna ce-mi trece prin minte. Acasă, cînd eram mică, îmi ziceau Sincerica. O să-l rog pe soțul meu să mă ducă de aici. Probabil că tot e mai bine să trăiești în carapacea ta, ca broasca țestoasă sau ca melcul în cochilia lui.

Połaniecki răspunse cu gravitate :

— În carapace și în cochilii pot să trăiască doar broaștele țestoase și melcii, nu însă și păsările ; ce să mai vorbesc de pasărea paradis, despre care legenda spune că n-are picioare, din care cauză nu poate să se odihnească niciodată, trebuie să zboare întruna.

— Ce legendă frumoasă... exclamă doamna Osnowska. Își ridică brațele și începu să le miște, imitînd truda aripilor și repetînd :

— Da, da, mereu prin văzduh, prin văzduh !...

Comparația o măgulea, dar se mira că Połaniecki vorbise cu atîta sinceritate, nepăsare și parcă ironie totodată. Începea s-o intereseze, întrucît i se părea mai inteligent și mai greu de stăpînit decît se așteptase.

Ajunseră la Tre Fontane. Vizitară grădina, biserica și capela sub care se aflau cele trei izvoare. Osnowski le explică cu glasul lui bun și monoton ce citise mai înainte. Marynia asculta cu luare-aminte, dar Połaniecki își spuse : „Trebuie să fie totuși destul de greu să trăiești alături de el trei sute șaizeci și cinci de zile dintr-un an !"

În acest fel, îi da dreptate pînă la un punct doamnei Osnowska ; acum, complăcîndu-se în noul rol de pasăre a paradisului, nu mai avea nici o clipă de odihnă, nu numai pe pămînt, ci pe nici un alt obiect. Întîi bău lichior de eucalipt, pe care mînăstirea îl recomanda ca pe un bun remediu împotriva frigurilor, apoi declară cu hotărîre că, dacă ar fi bărbat, s-ar face trapist ; după aceea, își aduse

aminte că i-ar surîde meseria de marinar, „mereu între mare şi cer, ca-ntr-o viaţă-n infinit" ; în sfîrşit, cel mai mult îşi dori să ajungă un scriitor mare, foarte mare, care să înfăţişeze cele mai mărunte reacţii ale sufletului, simţămintele semiconştiente şi dorinţele neexprimate, toate formele, toate culorile şi toate umbrele. Cei de faţă aflară de asemenea în mare taină că ţine un jurnal, pe care „bietul Józio" îl consideră o capodoperă, dar ea ştie că nu înseamnă nimic, n-are nici cea mai mică pretenţie şi-şi bate joc şi de Józio şi de jurnal.

„Józio" o privea cu ochi de îndrăgostit, cu o mare iubire întipărită pe faţa-i presărată cu broboane, şi repeta protestînd :

— În privinţa jurnalului, te rog să mă ierţi, te rog foarte mult să mă ierţi !

Plecară aproape de apusul soarelui. Copacii îşi aşterneau umbrele lungi, soarele devenea tot mai mare şi mai roşu. Apeductele îndepărtate şi Munţii Albani luminau trandafiriu. Erau pe la jumătatea drumului, cînd în turnul clopotniţei Sf. Pavel clopotul începu să bată de *Îngerul Domnului* ; îndată îi urmară exemplul al doilea, al treilea, al zecelea. Fiecare biserică îi trecea dangătul celeilalte, alcătuind un cor uriaş, ce umplea văzduhul, de parcă sunau de *Îngerul*... nu numai oraşul, ci şi împrejurimile, cîmpiile şi munţii.

Polaniecki privea la faţa Maryniei, luminată de razele aurii. Exprima atîta concentrare şi linişte ! Se vedea bine că rosteşte şi: acum *Îngerul Domnului*, aşa cum îl rostea la Krzemień, cînd sunau clopotele la Wątory. Totdeauna şi pretutindeni la fel. Polaniecki îşi aduse iarăşi aminte de „datoria faţă de Dumnezeu". Toate acestea i se păreau atît de simple şi liniştitoare, ca niciodată. Acum însă, apropiindu-se de oraş, înţelegea durabilitatea şi grandoarea acestor credinţe. „Totuşi, ele există de peste o mie cinci sute de ani, iar puterea şi continuitatea acestui oraş

constau mai mult în turnuri, clopote, în această statornicie a crucii care fiinţează mereu." Îi veniră în minte cuvintele lui Świrski : „Aici ruină, pe Palatin ruine, în Forum ruine, iar deasupra oraşului cruci şi iarăşi cruci !" Şi nu se mai îndoi că în această durabilitate este ceva supraomenesc. Clopotele băteau întruna, iar cerul de deasupra oraşului se inunda treptat de purpura amurgului. Sub impresia Maryniei care se ruga şi a clopotelor, a atmosferei de reculegere ce părea că se înalţă peste oraş şi peste tot pămîntul, în Połaniecki, care avea în fond un suflet necomplicat, începu să se deslușească următoarea ideie : „Ce prost şi îngîmfat ar trebui să fiu dacă, avînd nevoie de credinţă şi simţindu-l în mine pe Dumnezeu, m-aş apuca să caut alte forme de cinstire şi dragoste, în loc să le primesc pe cele pe care Marynia le înţelege prin „datoria faţă de Dumnezeu" şi care trebuie să fie totuşi cele mai bune, de vreme ce lumea le păstrează de aproape două mii de ani..." După care, ca un om practic, fu uimit de doza apreciabilă de bun-simţ a acestei idei şi îşi urmă raţionamentul aproape cu veselie : „De o parte, tradiţii milenare, vocaţia cine ştie cîtor generaţii, a cine ştie cîtor societăţi care se împacă foarte bine cu aceste forme, autoritatea cine ştie cîtor capete care le socotesc mici, iar de cealaltă eu, asociatul Casei de comerţ cu firma „Bigiel şi Połaniecki". Şi eu să am pretenţia să găsesc ceva mai bun, ceva în care Dumnezeu să se exprime mai deplin ? Trebuie să fiu un mare prost ! Eu sînt un om sincer cu mine însumi şi n-aş suporta să cred uneori că sînt un nătăfleaţă. Şi pe urmă, aşa a crezut mama mea şi aşa crede soţia mea, şi n-am văzut pe nimeni mai liniştit ca ele".

Se uită o dată şi încă o dată la Marynia, care se vede că sfîrşise rugăciunea, pentru că îi zîmbi şi-l întrebă :

— De ce eşti atît de tăcut ?

— Tăcem cu toţii, răspunse.

Aşa era, dar din pricini deosebite. În timp ce Połaniecki

era preocupat de gîndurile lui, doamna Osnowska îl abordase de cîteva ori cu ochii și cu vorba. El însă nu-i luase în seamă privirile, răspunzîndu-i în doi peri și jignind-o astfel ; putuse să-l ierte chiar cu anume plăcere, cînd răspunsese cu obrăznicie mascată în cuvinte politicoase la ideea ei de a se face călugăriță, dar se simțise rănită de moarte cînd încetase pur și simplu să-i mai acorde atenție și, drept pedeapsă, se prefăcea la rîndul ei că nu-l vede.

Dar, ca o persoană bine educată, se arătă cu atît mai amabilă față de Marynia. O întrebă ce planuri are mîine și aflînd că vor să se ducă la Vatican, declară că și ea împreună cu soțul ei au bilete de intrare și vor profita de ocazie.

— Dumneata știi cum trebuie să te îmbraci ? o întrebă. Rochie neagră și pe cap dantelă tot neagră. Arăți cam bătrînă așa, dar altfel nu se poate.

— Știu, m-a avertizat domnul Świrski, o informă doamna Połaniecka.

— Tot timpul cît îi pozez, domnul Świrski vorbește mereu de dumneata. Te simpatizează foarte mult.

— Și eu pe el, recunoscu Marynia.

În timpul acestei discuții, ajunseră la hotel. Połaniecki fu dăruit de frumoasa doamnă cu o strîngere de mînă atît de ușoară și de rece, încît deși se gîndea la altceva, nu putu să nu observe.

„E o nouă cursă, se întrebă, sau eu am spus ceva ce nu i-a plăcut ?"

Seara o întrebă pe Marynia :

— Ce crezi despre doamna Osnowska ?

— Cred că domnul Świrski s-ar putea să aibă puțină dreptate, răspunse.

La care Połaniecki :

— Acum își scrie jurnalul pe care „Józio" îl consideră o capodoperă...

A doua zi, cînd Marynia intră îmbrăcată la soţul ei, acesta abia o recunoscu. Purtînd o rochie neagră şi cu o dantelă pe cap tot neagră, părea mai înaltă, mai subţire, mai oacheşe şi mai în vîrstă. Dar nu putu să nu-i admire o seriozitate care-i amintea de momentul cununiei. O jumătate de oră mai tîrziu, plecară. Pe drum, Marynia recunoscu că se teme şi-i bate inima de emoţie, dar el o linişti glumind, cu toate că şi el era puţin tulburat. Cînd intrară în semicercul dinaintea bisericii Sf. Petru, simţi şi el că pulsul nu-i zvîcnea ca de obicei şi avea senzaţia ciudată că e mai mic. La poartă, unde se aflau cîţiva uşieri îmbrăcaţi în veşminte concepute de Michelangelo [1], îl găsiră pe Świrski, care-i conduse sus odată cu mulţimea de oameni, cei mai mulţi belgieni. Marynia, cam buimăcită, nu ştiu nici ea cînd ajunse într-o sală foarte largă, în care înghesuala era şi mai mare, cu excepţia locului de la mijloc, unde uşierii, aşezaţi pe două rînduri, păstrau între ei un coridor larg de trecere. Mulţimea de oameni care vorbeau în limbile franceză şi flamandă, şopocăind cu glasuri coborîte, îşi întorceau capetele şi ochii spre această trecere, în care din cînd în cînd îşi făceau apariţia prin uşa de la sala vecină siluete în costume ciudate, care-l făceau pe Połaniecki să se gîndească la galeriile de la Anvers sau Bruxelles. Avea impresia că evul mediu reînviase : uneori se ivea cîte un cavaler medieval, e adevărat cu altfel de coif decît în vechile tablouri, dar cu armură de oţel pe piept ; alteori un herald în tunică scurtă dalmaţiană, roşie, şi pe cap cu beretă roşie ; cîteodată, prin uşa întredeschisă se zăreau în treacăt veşmintele purpurii ale cardinalilor sau cele violete ale episcopilor, pene de struţ, dantelării pe catifele negre, capete de vîrstnici cu părul alb

[1] *Michelangelo Buonarroti* (1475—1564), pictor, sculptor, arhitect şi poet italian, personalitate de excepţie a Renaşterii italiene.

şi chipuri mumificate. Era limpede totuşi că privirile mulţimii alunecă numai întîmplător peste aceste veşminte, culori şi feţe neobişnuite ; ochii căutau altceva, mai însemnat şi cu alte sensuri, atenţia se concentra în cugete, iar simţămintele în suflete, în aşteptarea acelei clipe unice în viaţă, care nu se mai uită niciodată. Połaniecki, care o ţinea pe Marynia de mînă, ca să n-o piardă prin atîta lume, simţea că această mînă tremură de emoţie ; el însuşi, în mijlocul mulţimii tăcute, înconjurat de solemnitiatea istorică a timpurilor străvechi reînviate, de concentrarea şi aşteptarea tuturor, încerca din nou senzaţia neînţeleasă că devine din ce în ce mai mic, ca niciodată în viaţă.

Deodată, o voce slabă şopti gîfîit lîngă ei :

— V-am căutat şi abia v-am găsit. Se pare că nu mai întîrzie.

Mai avură totuşi de aşteptat. În acest timp, Świrski fu salutat de un monsenior cunoscut care, spunîndu-i cîteva cuvinte, îi conduse amabil pe toţi patru în sala alăturată, tapetată cu damasc roşu. Połaniecki observă cu uimire că şi aici era plin de lume, afară de un colţ al sălii, apărat de o gardă de onoare, în care se afla un scaun pe podium, înaintea căruia cîţiva prelaţi şi episcopi discutau confidenţial. Aşteptarea şi reculegerea erau şi mai vizibile. Oamenii îşi ţineau răsuflarea şi pe toate chipurile se aşternuse o expresie solemnă şi de taină. Lumina albăstruie a zilei, amestecată cu răsfrîngerile purpurii ale tapetului, umplea sala cu o strălucire neobişnuită, în care razele soarelui, care pătrundeau ici şi colo prin geamuri, păreau parcă şi mai roşietice.

Aşteptară încă un răstimp, pînă cînd în prima încăpere se auzi un zgomot, urmat de murmure şi exclamaţii, şi în cadrul uşii laterale se ivi o siluetă albă, purtată de însoţitori nobili. Mîna Maryniei strînse nervos pe cea a lui Połaniecki, iar acesta îi întoarse strîngerea, şi impresii repezi, care se topeau în sentimentul unei clipe

solemne și unice, i se năpustiră în creier ca în timpul cununiei.

Unul dintre cardinali începu să cuvînteze, dar Polaniecki nu auzea și nu înțelegea ce spune. Ochii lui, gîndurile și tot sufletul se aflau lîngă silueta învesmîntată în alb. Nu-i scăpa nici un amănunt. Era uluit de vlăguirea nespusă, de diafanitatea și slăbiciunea ei ; fața papei era foarte palidă și străvezie totodată, cum sînt de obicei fețele morților. Avea ceva ezoteric, lăsîndu-i impresia că se află înaintea unei apariții pe jumătate materiale, pe jumătate celeste ; ca o lumină strălucind prin alabastru, ca un spirit ființînd într-o materie transparentă, ca o verigă mijlocitoare între două lumi, verigă omenească încă, dar și eterică, pămîntească pînă acum, dar și cerească. Printr-o antiteză ciudată, materia părea spectrală, iar spiritul real. După aceea, cînd oamenii începură să se apropie pentru a primi binecuvîntarea, cînd Polaniecki o văzu pe Marynia lui la picoarele papei și simți că și el poate îngenunchea înaintea lui ca înaintea unui părinte, îl cuprinse o tulburare covîrșitoare, ochii i se încețoșară și cu adevărat ! niciodată în viața lui nu mai avusese impresia că este un grăunte de nisip atît de neînsemnat, dar un grăunte în care bate o inimă de copil recunoscător.

După ce plecară, nu îndrăznea nici unul să rupă tăcerea, Ochii Maryniei arătau de parcă abia se trezise din somn ; profesorului Waskowski îi tremurau mîinile ; la micul dejun veni și Bukacki, dar, fiind bolnav, nu mai fu în stare să dispună pe nimeni ; pînă și Świrski sporovăi mai puțin în timpul ședinței, mulțumindu-se să repete același lucru din vreme în vreme :

— Da, da ! Cine n-a văzut, nu-și poate imgina nimic. Asta rămîne.

Seara, Polaniecki și Marynia se duseră să vadă apusul soarelui de pe Trinità dei Monti. Vremea era frumoasă. Orașul întreg era cufundat parcă în luciri de aur pulverizate ; la picioarele lor, departe în vale, în Piazza di

Spagna, începea amurgul, dar un amurg încă luminos, în ale cărui tonuri blînde se vedeau tufele de liliac, irişii şi crinii albi din rondurile de flori de pe amîndouă părţile străzii Condotti. Întreaga privelişte respira o linişte adîncă, netulburată, ca o prevestire a nopţii şi a somnului. Apoi Piaţa Spaniei începu să se scufunde tot mai mult în umbră, numai Trinită strălucea purpurie.

Şi Polaniecki, şi Marynia resimţeau în ei această acalmie. Coborîră scările uriaşe cu sufletele îmbătate de linişte. Toate impresiile zilei se orînduiau în fiinţa lor în straturi mari şi calme asemenea fîşiilor aurei care stăruia deasupra lor. Într-un tîrziu, Polaniecki rosti :

— Mi-aduc aminte că în copilărie, la noi în familie, rugăciunea de seară se spunea totdeauna cu toţi ai casei.

Şi o privi întrebător în ochi.

— Stach, dragul meu ! exclamă Marynia cu glasul înfirat de emoţie. Asta era şi dorinţa mea, dar nu îndrăzneam să te rog, iubitul meu !

El îi aduse aminte :

— „Datoria către Dumnezeu !“ ai uitat ?

Marynia pronunţase cîndva aceste cuvinte cu atîta simplitate şi ca pe un lucru atît de firesc, care se înţelegea de la sine, încît uitase cu totul.

XVII

Polaniecki continua astfel să se afle în dizgraţia doamnei Osnowska. Întîlnindu-se la pictorul Świrski între o şedinţă şi alta, vorbea cu el numai atîta cît îi impunea buna creştere şi politeţea. Polaniecki îşi dădea seama că situaţia este încordată, se întreba uneori : „Ce vrea de la mine ?“ şi nu-şi făcea prea multe probleme ; şi-ar fi făcut şi mai puţine dacă doamna Osnowska, în loc de douăzeci şi opt, ar fi avut cincizeci şi opt de ani, dacă n-ar fi fost posesoarea unor ochi atît de viorii şi a unor buze ca

vișina. Așa-i omul făcut ; cu toate că, într-adevăr, nu voia și nu spera nimic de la ea, nu se putea abține să nu se gîndească ce-ar fi fost dacă s-ar fi străduit să-i intre în grații și pînă unde ar fi fost capabilă să ajungă.

Făcură în patru încă o escapadă la catacombele Sf. Kalixt, deoarece Połaniecki voia să răspundă la politețe cu politețe, deci cu trăsură pentru trăsură. Dar nici această excursie nu aduse pacea. Vorbeau numai atîta cît să nu atragă atenția, astfel că, în cele din urmă, începu să se înfurie. În realitate, purtarea doamnei Osnowska statornicea între ei relații neobișnuite, chipurile potrivnice, dar știute numai de ei, un fel de taină la care nu mai avea nimeni acces. Połaniecki credea că totul se va sfîrși atunci cînd nu va mai fi nimic de lucru la portretul ei, dar se arătă că deși fața era terminată de mult, mai rămîneau o mulțime de amănunte, pentru care prezența fermecătorului model era absolut necesară.

Se întîmpla astfel fie și pentru simplul motiv că Świrski nu voia să piardă vremea, așa că venirea familiei Połaniecki îi afla pe soții Osnowski în atelierul pictorului. Cîteodată mai întîrziau puțin, ca să se salute și să schimbe cîteva cuvinte în legătură cu impresiile zilelor precedente, alteori domnul Osnowski era expediat de soție cu vreun comision sau să afle ceva, și atunci acesta pleca înainte, lăsîndu-i trăsura în fața atelierului.

Odată se întîmplă ca Marynia să înceapă să pozeze înaintea plecării doamnei Osnowska ; aflînd că soții Połaniecki fuseseră ieri la teatru, în timp ce-și punea pălăria și mănușile în fața oglinzii, se interesă de cîntăreți și de operă, după care se întoarse spre Połaniecki și îi spuse :

— Domnule Połaniecki, acum te rog să mă conduci pînă la trăsură.

Și punîndu-și mantila pe umeri, începu să caute panglicile prinse de căptușeală la spate, ca să și le înnoade strîns pe mijloc, dar se opri brusc în anticameră.

— Nu pot să găsesc panglicile din cauza mănușilor, se plînse, fie-ți milă de mine, domnule !

Polaniecki începu să le caute, dar fu nevoit aproape s-o cuprindă în brațe. O clipă fu năpădit de dorință, cu atît mai mult că se aplecase spre el, și-i simți căldura care iradia din fața și din trupul ei.

Doamna Osnowska îl întrebă cu jumătate de glas :

— De ce ești supărat pe mine, domnule ? Nu-i bine deloc ! Am atîta nevoie de suflete prietenoase ! Ce ți-am făcut ?

În acest timp, Polaniecki găsi panglicile, se depărtă, își reveni și, cu satisfacția cam grosolană a omului aspru care vrea să-și exploateze triumful și să sublinieze că nu s-a lăsat, îi răspunse pur și simplu impertinent :

— Nu mi-ai făcut nimic, doamnă, și nici nu poți să-mi faci.

Dar ea îi respinse impolitețea ca pe o minge de tenis :

— Cîteodată iau atît de puțin seama la oameni, încît aproape că nu-i văd.

După care merseră în tăcere pînă la trăsură.

„Deci așa ? se gîndi Polaniecki, întorcîndu-se în atelier. Se poate merge oricît de departe !..."

Și iarăși se înfioră din creștet pînă în tălpi.

„...Oricît de departe..." repetă.

Nu-și dădea seama că face și el greșeala pe care o fac foarte mulți bărbați, cărora le place să vîneze pe tarlaua altuia. Doamna Osnowska era cochetă, avea inima uscată și spiritul pervertit, dar se afla la o sută de mile de depravarea fizică.

Reveni în atelier cu sentimentul că făcuse un sacrificiu uriaș pentru Marynia și cu anume părere de rău în suflet, mai întîi pentru că ea nu va ști niciodată, iar în al doilea rînd, chiar dacă va afla, va considera purtarea lui drept firească. Gîndul îl supără, și cînd se uită la ea, la ochii ei curați, la fața ei calmă, împodobită de o frumusețe

castă, o compară fără să vrea cu doamna Osnowska și își spuse :

„O, una ca Marynia ar prefera să fie înghițită de pământ ! De ea poți fi sigur !"

Și, lucru ciudat. În gîndul lui era neîndoielnic și respect, dar în același timp era și o umbră de milă și parcă de iritare. Sufletul ei îi aparținea atît de mult, încît nu se mai simțea obligat să-i admire de fiecare dată însușirile.

Tot timpul cît mai stătură în atelier, se gîndi mereu la doamna Osnowska. Presupunea că în viitor va înceta să-i mai dea mîna, dar se arătă că iarăși greșea. Dimpotrivă, vrînd să-i dovedească neapărat că nu-i acordă nici o atenție, nici lui și nici vorbelor lui, se purta cu și mai multă politețe decît înainte. Numai domnul Osnowski avea înfățișarea unui om jignit și devenea din ce în ce mai rece; desigur, ca rezultat al discuțiilor cu „Anetka".

Dar cîteva zile mai tîrziu, cu totul alte impresii șterseră acest incident din memoria lui Polaniecki. De multă vreme Bukacki era mereu bolnav ; se plîngea din ce în ce mai mult de dureri în ceafă și de senzația ciudată că proprii mușchi refuză să-l mai asculte. Umorul lui mai răzbătea din cînd în cînd la suprafață, dar izbucnea și se stingea ca un foc de artificii. Venea tot mai rar la mesele comune de la hotel. În sfîrșit, într-o dimineață, Polaniecki primi un bilet de la el, scris cu o mînă tremurătoare, în care îl anunța : „Dragul meu. Se pare că de azi-noapte sînt pe picior de ducă. Dacă vrei să vezi plecarea, vino la mine, mai ales dacă nu ai ceva mai bun de făcut."

Polaniecki ascunse biletul de Marynia și se duse numaidecît. Îl găsi pe Bukacki în pat, iar lîngă el un medic pe care Bukacki îl expedie îndată :

— M-ai speriat grozav, îl dojeni Polaniecki. Ce ai ?

— Nimic deosebit, o mică paralizie a părții stîngi a corpului.

— Ce tot spui ? Teme-te de Dumnezeu !

— Vorbeşti ca un înţelept ! Dacă trebuie să fac asta vreodată, apoi acum e timpul potrivit. Nu-mi mai simt mîna şi piciorul stîng, şi nu pot să mă ridic. Azi de dimineaţă m-am trezit aşa. Am crezut că mi-am pierdut şi vorbirea, şi am început să declam *Per me si va* [1], dar, cum vezi, m-am înşelat. Limba mi-a rămas, iar acum mă străduiesc să-mi recapăt seninătatea gîndurilor.

— Eşti sigur că e paralizie ? Poate că nu-i decît o amorţeală trecătoare.

— „Ce este viaţa ? ah, o clipă doar !" începu să declame Bukacki. Nu pot să mă mişc şi... s-a sfîrşit... sau dacă preferi, a început !

— Ar fi groaznic, dar eu nu cred. Oricine poate să amorţească pentru o vreme.

— În viaţă există şi unele momente nu prea plăcute, cum zicea carasul pe care bucătăreasa îl curăţa de solzi cu cuţitul. Mărturisesc că la început m-am înspăimîntat. Ai avut vreodată senzaţia că ţi se face părul măciucă în cap ? Hotărît lucru, nu face parte dintre senzaţiile delicioase. Acum însă mi-am revenit, dar chiar şi după trei ore, mi se pare că sînt paralizat de zece ani. Problemă de obişnuinţă ! cum spunea o rîşcovă în tigaie. Trăncănesc atîta pentru că nu-mi mai ajunge timpul. Dragul meu, ştii că am să mor peste cîteva zile ?

— Trăncăneşti, de bună seamă, vrute şi nevrute ! Oamenii paralizaţi pot să trăiască şi treizeci de ani.

Bukacki răspunse :

— Chiar patruzeci ! Pînă la un punct, paralizia este un lux, pe care unii şi-l pot permite, nu însă unul ca mine. Pentru un om robust, care are un grumaz puternic, uneori şi pulpe tari, poate fi un fel de odihnă, după o tinereţe

---

[1] *Per me si va nella citta dolente* (Prin minte treci spre locul de durere), primul vers din Cîntul III, *Infernul, Divina Comedie* de Dante Alighieri, începutul inscripţiei de pe poarta Infernului (în româneşte de Eta Boeriu, Editura Minerva, colecţia „B.P.T.", Bucureşti, 1982).

zvînturată, și un prilej de meditație, dar pentru mine ! Ai uitat cum rîdeai de pulpele mele ? Află că atunci aveam elefantiasis în comparație cu ce am acum. Nu-i adevărat că fiecare om este un bloc masiv, eu nu sînt decît o linie, și încă o linie care se îndreaptă spre infinit ; fără glumă!...

Połaniecki începu să se enerveze, să-l contrazică, dîndu-i exemple pe care le cunoscuse, dar Bukacki îl opri :

— Las-o baltă ! Eu știu și presimt că peste cîteva zile va urma paralizia creierului. N-am spus nimănui că mă așteptam la asta de un an de zile ; în tot acest răstimp, am citit multe cărți de medicină... Va veni al doilea atac și totul se va sfîrși !

Tăcu, dar după o clipă începu iarăși să vorbească :

— Crezi că eu nu vreau același lucru ! Gîndește-te că sînt tot atît de singur ca și un deget pe care-l tai de la mînă. N-am pe nimeni... Aici, și chiar la Varșovia, ar putea să mă îngrijească numai niște străini cu plată. Ce viață nenorocită !... Nemișcat și fără nici un suflet apropiat !... Cînd nu voi mai putea vorbi, așa cum nu mai pot să mă mișc, oricine mă va supraveghea va putea să mă pălmuiască în voie. Trebuie totuși să știi un lucru. La început m-am speriat de paralizie, dar în trupul meu firav stă un suflet mîndru ; adu-ți aminte că ți-am spus cîndva că nu mă tem de moarte, și nu mă tem !

În ochii lui Bukacki, sclipiră luciri palide de curaj și de energie ; resturi ascunse în cutele adînci ale acestui suflet zdruncinat și moleșit.

Połaniecki, care avea o inimă bună, îi puse mîna pe degetele paralizate și-i spuse compătimitor :

— Adzio, dragul meu, să nu crezi că te vom lăsa singur ; nu mai spune că n-ai pe nimeni. Mă ai pe mine și, afară de mine, pe soția mea și pe Świrski, pe Waskowski și pe Bigiel. Pentru noi, tu nu ești un străin. O să te transport la Varșovia ; te internez într-o casă de sănătate și vom avea grijă de tine. N-o să te pălmuiască nimeni, în-

tii pentru că i-aș frînge oasele, iar în al doilea rînd, pentru că la noi există surorile de caritate, și printre ele, doamna Emilia.

Bukacki tăcu și păli puțin. Era și el mai tulburat decît voia să arate. Ochii i se adumbriră. După o tăcere îndelungă, rosti :

— Tu ești un băiat bun. Nici nu știi că ai făptuit o minune, pentru că mi-ai demonstrat că mai vreau totuși ceva... Da, aș vrea să merg la Varșovia cu voi toți. M-aș bucura grozav !...

— Și aici ar trebui să te muți într-o casă de sănătate, ca să aibă cine să te îngrijească. Świrski s-ar cuveni să știe unde-i mai bine. Deocamdată, lasă-te pe seama mea, bine ? Dă-mi voie să acționez în locul tău.

— Fă ce vrei, încuviință Bukacki care, văzînd energia și noile planuri ale lui Polaniecki, începu să-și recapete curajul.

Polaniecki le scrise lui Świrski și lui Waskowski, repezind îndată curierii la adresele lor. Sosiră amîndoi după o jumătate de oră. Świrski era însoțit de un medic cunoscut, astfel că înainte de amiază, Bukacki fu transportat la o casă de sănătate, într-o cameră luminoasă și veselă.

— Ce nuanțe calde și blînde, se minună privind la culoarea aurie a pereților și a tavanului. E foarte frumos aici.

Apoi se adresă lui Polaniecki :

— Vino deseară pe la mine, îl rugă, iar acum du-te la soția ta.

Polaniecki își luă rămas bun și plecă. Odată ajuns acasă, îi relată cu grijă Maryniei ce se întîmplase, deoarece, crezînd-o însărcinată, nu voia s-o înspăimînte dintr-o dată cu o veste atît de proastă. Marynia îl rugă s-o ducă și pe ea la Bukacki, dacă nu seara, cel puțin a doua zi, ceea ce-i și promise.

Plecară îndată după micul dejun, fiindcă în acea zi nu era programată la pictorul Świrski.

Mai înainte, însă, profesorul Waskowski nu-l părăsise nici o clipă pe Bukacki. După ce bolnavul fusese instalat la casa de sănătate, în patul lui, bătrînelul începuse să-i povestească pe îndelete cum crezuse odată că o să moară, dar după ce se spovedise și se împărtășise, se simțise mai bine.

— Metoda e veche de cînd lumea, iubite profesore, îi răspunse Bukacki, zîmbind. Știu foarte bine unde vrei să ajungi.

Profesorul se zăpăcise, prins parcă asupra faptului, și își împreunase mîinile.

— Pun prinsoare că ți-ar ajuta ! perseverase el.

Dar Bukacki îi răspunsese cu o rămășiță din umorul de altădată :

— Foarte bine, peste cîteva zile o să mă conving dacă o să-mi ajute, aflîndu-mă de cealaltă parte a rîului.

Venirea Maryniei îl bucură cu atît mai mult, cu cît era o adevărată surpriză pentru el. Începu să-i spună că nu se aștepta să vadă de cealaltă parte a rîului nici o femeie, și încă una cunoscută. Îi boscorodi puțin pe toți, dar cu o emoție vizibilă.

— Ce romantică ! exclamă. E pur și simplu o lipsă de judecată să te mai preocupi de o mumie ca mine. Nu veți fi niciodată niște oameni raționali. La ce bun ? Ce rost mai are ? Înainte de a muri, trebuie să vă mai fiu și recunoscător, și vă sînt de bună seamă recunoscător, o spun deschis !...

Marynia însă nu-i îngădui să se mai gîndească la moarte și-i vorbi cu multă liniște de necesitatea transportării lui la Varșovia ; ca despre un lucru a cărui posibilitate de realizare nu presupunea nici cea mai mică îndoială. Cu încetul îi inculcă și lui Bukacki această convingere. Îl sfătui cum să se aranjeze, astfel că pînă la urmă o ascultă cu lăcomie. Gîndurile îi intrau într-o stare de repaus, lăsîndu-se conduse cu ușurință. Se simțea asemenea unui copil sărman.

În aceeași zi, îl vizită și domnul Osnowski, care se ocupă atît de mult de el și-i arătă atîta duioșie, ca un adevărat frate. Pur și simplu, Bukacki nu contase, nu se așteptase la una ca asta. De aceea, seara tîrziu, cînd Połaniecki veni a doua oară și rămaseră singuri, îi mărturisi :

— Îți spun sincer, niciodată nu mi-am dat seama mai bine ca acum că am făcut din propria viață o farsă prostească și am irosit-o ca un netrebnic.

Apoi adăugă :

— Și măcar dacă acest mod de a concepe viața m-ar fi mulțumit cu adevărat, dar n-a fost așa. Ce lipsită de inimă mai este și epoca asta a noastră ! Omul se dedublează : ascunde și astupă în cine știe ce ungher tot ce are mai bun în el, devenind o maimuță sau o paiață ; o paiață plină de fiere și nesinceră pe deasupra. Ce ciudat să încerci să te convingi că viața este mai nimicnică decît o simți cu adevărat ! Un singur lucru mă consolează, gîndul că moartea este neîndoielnic ceva real în viață, cu toate că, pe de altă parte, asta nu te îndreptățește să consideri în continuare vinul drept oțet...

— Dragul meu, îi răspunse Polaniecki, tu te-ai chinuit întotdeauna să-ți faci gînduri din orice. N-o mai face și acum.

— Ai dreptate. Dar nu pot să nu mă gîndesc că atîta vreme cît am mers și am fost cît de cît sănătos, mi-am bătut joc de viață, iar acum — să nu mai spui la nimeni — aș vrea să mai trăiesc.

— O să mai trăiești.

— Ei, las-o încurcată. Mi-a spus-o și soția ta, dar nu mai cred... Și mi-e greu. M-am irosit. Ascultă, însă, de ce te-am chemat să vorbesc cu tine. Nu știu dacă voi fi nevoit să dau socoteală cuiva. Recunosc sincer că nu știu, mă încearcă totodată o neliniște ciudată, parcă m-aș teme de ceva, și-ți spun și de ce. Pentru că n-am făcut nimic pentru semenii mei, deși puteam, da, puteam !... Gîndul acesta mă

umple de spaimă, ai cuvîntul meu ! E pur și simplu josnic ! N-am făcut nimic, am mîncat pîinea degeaba, iar acum... mor. Dacă mă așteaptă niscaiva pedepse, apoi să știi că numai din asta mi se trage. Ascultă, Stach, mi-e tare greu !...

Cu toate că vorbea ca de obicei cu tonul lui nepăsător, pe față i se așternu o teamă neprefăcută ; buzele îi păliră puțin, iar pe frunte îi apărură cîteva picături de sudoare.

— Lasă-mă în pace ! îl certă Polaniecki. Uite ce-i mai trece prin minte ! Îți faci rău singur !

Dar Bukacki continuă :

— Ascultă, stai puțin ! Eu am o avere destul de mare, măcar ea să facă ceva pentru mine. Am să-ți las și ție o parte, iar restul să-l folosești pentru ceva cu adevărat util ! Tu și Bigiel sînteți oameni practici. Gîndește-te bine, fiindcă eu nu știu dacă voi mai avea timp... Ai să faci asta pentru mine ?

— Firește, va fi cum vrei tu.

— Îți mulțumesc ! Ce ciudate sînt neliniștea și reproșurile astea ! Totuși nu mă pot dezbăra de ideea că sînt vinovat. Împrejurările sînt de așa natură, încît nu se cuvine ! Trebuie să fac și eu ceva folositor, măcar înainte de a muri. Nu mai e de glumă !... E moartea ! Dacă ar fi ceva vizibil, dar e atît de întunecată !... Și trebuie să te descompui, să te strici și să putrezești în întuneric ! Tu crezi în Dumnezeu ?

— Da !

— Eu nici da, nici nu. M-am amuzat cu nirvana și cu alte lucruri. Vezi tu, dacă n-aș avea sentimentul vinovăției, aș fi mai liniștit. N-am știut că-i chiar atît de agasant. Am impresia că sînt o albină care și-a jefuit propriul stup, și asta-i o josnicie. Va rămîne însă cel puțin averea mea. Nu-i așa ? Am risipit o parte, dar nu prea mult, și asta pe tablouri care vor rămîne și ele. Ah, cum aș vrea acum să mai trăiesc, măcar un an, măcar atît, cît să nu mor aici...

Se adînci o vreme în gînduri, apoi continuă :

— Acum înțeleg că viața poate fi rea, fiindcă omul și-o organizează prost, dar existența în sine este un lucru bun.

Połaniecki plecă noaptea tîrziu. În săptămîna care urmă, sănătatea bolnavului rămase nehotărîtă. Medicii nu știau nici ei ce să mai spună, socoteau totuși că în nici un caz călătoria nu poate agrava situația. Świrski și Waskowski luară asupra lor transportarea bolnavului care tînjea tot mai mult și amintea în fiecare zi de doamna Emilia în calitatea ei de soră de caritate. Dar în ajunul zilei în care trebuiau să plece, își pierdu brusc graiul. Lui Połaniecki i se sfîșia inima, cînd se uita la ochii lui, în care se citea uneori o spaimă cumplită, alteori parcă o rugăminte mare, mută. Încercă să scrie, dar nu fu în stare. Seara se declanșă paralizia creierului și muri.

Îl înmormîntară deocamdată la Campo Santo. Întrucît Połaniecki credea că privirea lui exprimase rugămintea de a fi transportat în țară, Świrski era de aceeași părere.

Astfel pieri acest balon de săpun, care sclipea uneori în culorile curcubeului, gol și efemer ca un balon adevărat...

Połaniecki era adînc mîhnit de moartea lui, și în zilele următoare medită ceasuri întregi la această viață ciudată. Nu-i împărtăși Maryniei gîndurile lui, fiindcă pînă acum nu-i intrase în obicei să discute cu ea cele ce se petreceau înăuntrul lui. În cele din urmă, cum se întîmplă adesea cu oamenii care se gîndesc la morți, reflecțiile îl conduseră spre concluzii în folosul propriu.

„Bukacki, își spuse, n-a știut niciodată să facă ordine în gîndirea lui ; îi lipsea spiritul practic, nu se putea orienta în această pădure și acționa de regulă după fantezia de moment. Dacă ar fi fost fericit, dacă ar fi dobîndit ceva de la viață, mi-ar fi dat dreptate. Dar el n-a fost fericit. E într-adevăr o prostie să încerci să te convingi în timpul vieții că vinul e oțet. Eu consider totuși lucrurile cu mai multă luciditate și am fost mai sincer față de mine însumi.

Fie ce-o fi, eu sînt aproape împăcat cu Dumnezeu și cu viața".

Era adevărat întrucîtva, dar își făcea și iluzii. Polaniecki nu rezolvase problemele legate de propria soție.

Credea că asigurîndu-i ocrotirea, pîinea zilnică, bunele oficii și strivindu-i din cînd în cînd buzele cu sărutări, își îndeplinește toate obligațiile posibile pe care și le asumase față de ea. Relațiile dintre ei se caracterizau din ce în ce mai limpede prin aceea că el binevoia doar să iubească și să primească iubirea. În timp ce-și observa viața, îl izbise nu o dată un fenomen ciudat. Ori de cîte ori un om, cunoscut prin onestitatea lui, făcea o faptă bună, oamenii dădeau din mînă cu anume nepăsare, parcă spunînd : „Aha, domnul X. E foarte firesc !" Cînd însă se întîmpla să se comporte la fel un netrebnic, aceeași oameni se arătau deosebit de impresionați : „A, asta înseamnă ceva !" Polaniecki văzuse de nenumărate ori că pomana dăruită de un zgîrcit face mai multă impresie decît ducatul oferit de un om generos. Nu-și da seama, însă, că față de Marynia aplica și el același mod de a gîndi. Îi dăruise întreaga ființă, tot sufletul ei, iar el se mulțumise să dea din mînă și să-și spună : „Ei, Marynia, e foarte firesc !" Dacă iubirea ei n-ar fi fost atît de totală, dacă ar fi dobîndit-o mai greu, dacă ar fi fost convins că este o comoară și i s-ar fi dăruit ca atare, dacă s-ar fi crezut o zeitate și ar fi pretins umilință și adorație — Polaniecki s-ar fi umilit înaintea ei și ar fi adorat-o. Așa-i alcătuită inima omului și numai naturile alese, țesute din raze, știu să se ridice peste acest nivel. Marynia îi dăruia lui Polaniecki iubirea ei ca pe un drept al lui, așa că o primea ca pe un drept al lui. În schimb, socotea dragostea lui drept o fericire, și el i-o acorda cu mărinimie, simțindu-se asemenea unui idol pe soclul lui. Își îndrepta una din razele lui spre inima femeii și o strălumina, păstrîndu-le pe celelalte pentru sine. Primind totul, dădea numai o parte. În dragostea lui nu exista teama aceea care izvorăște din adora-

ție, nu exista acel ceva din fiecare mîngîiere, care-i spunea femeii iubite : „Îngenunchez înaintea ta !"

Dar nici unul dintre ei nu înțelegea încă această situație.

XVIII

— Nici măcar nu te mai întreb, îi spuse Bigiel lui Połaniecki după întoarcerea la Varșovia, dacă ești fericit. Cu o femeie ca soția ta nu poți să fii nefericit.

— Așa-i, răspunse Połaniecki. Cu greu poți găsi o ființă mai bună ca Marynia.

Apoi se adresă doamnei Bigiel :

— Sîntem fericiți amîndoi și nici nu poate fi altfel. Mai ții minte, dragă doamnă, discuțiile noastre despre căsătorie și iubire ? Îți aduci aminte că mă temeam să nu dau peste o femeie care să vrea să-i închidă lumea soțului ei cu persoana ei, să-i stăpînească toate gîndurile, toate sentimentele, să devină singurul scop al vieții lui? Ții minte cum vă demonstram, dumitale și doamnei Emilia, că dragostea pentru o femeie nu poate și nu trebuie să însemne totul pentru un om, întrucît mai există și alte probleme importante pe lume ?

— Da, dar n-am uitat nici ce-ți spuneam eu dumitale, că pe mine, de exemplu, treburile gospodăriei nu mă împiedică deloc să-mi iubesc copiii... Pentru că, vezi dumneata, eu am impresia că aceste lucruri nu seamănă cu niște cutii care nu încap toate pe masă.

— Soția mea are dreptate, o sprijini Bigiel. Am băgat de seamă că oamenii greșesc de multe ori transferînd sentimentele sau ideile în ordinea percepției fizice. Masa nu se potrivește cu...

Dar Połaniecki îl întrerupse :

— Taci din gură, țară cucerită !

— Mă simt foarte bine așa, spuse Bigiel cu bun simț. De altfel, ai să fii și tu cucerit, n-ai grijă.

— Eu ?

— Exact. Cu bunătate, inimă bună, cinste.

— Asta-i altceva. Poți să fii cucerit, dar să nu te afli sub papuc. Hai, lăsați-mă s-o laud pe Marynia. Am nimerit cum nu se poate mai bine și asta tocmai pentru că ea se mulțumește cu sentimentele pe care le nutresc eu față de ea și nu vrea să ajungă idolul meu. De aceea-o iubesc ! Dumnezeu m-a ferit de o soție care să-mi ceară să-i sacrific tot sufletul, toată mintea, toată ființa mea *et caetera,* și de aceea îi mulțumesc din toată inima, pentru că n-aș fi putut îndura. Sînt, de acord, dacă dai totul din proprie inițiativă, fără să ți se pretindă...

— Crede-mă, domnule Stanisław, îi răspunse doamna Bigiel, că noi, femeile, sîntem toate la fel de pretențioase; numai la început luăm numai părticica aceea care ni se dă, drept întreg, pe urmă însă...

— Ei, ce-i pe urmă ? o întrerupse Połaniecki puțin zeflemitor.

— Pe urmă, cele care sînt cu adevărat cinstite, ajung la ceva care pentru bărbați nu înseamnă decît o vorbă goală, dar care pentru noi reprezintă adesea temelia vieții.

— Care-i acest talisman ?

— Resemnarea.

Połaniecki începu să rîdă.

— Răposatul Bukacki, își aduse aminte, spunea că femeile se folosesc nu o dată de resemnare, cum se folosesc de pălărie, convinse că le stă bine. Pălărie din resemnare, voal dintr-o melancolie ușoară, mă rog, cum să nu fie frumoase ?

— Da, sînt frumoase. Poate că-i adevărat că nu sînt decît niște veșminte, dar ce vrei, dacă în asemenea veșminte poți să ajungi în cer mai ușor decît în altele.

— În acest caz, Marynia mea este sortită iadului, deoarece sper că nu le va purta niciodată. Dealtfel, o s-o

vezi în curînd, fiindcă mi-a promis că va veni aici după orele de birou. Trebuia să fi ajuns pînă acum, dar se vede că întîrzie.

— Probabil că n-o lasă tatăl ei. Rămîneţi la masă, nu-i aşa ? Fără nici o ceremonie.

— Rămînem la masă. De acord !

— Şi aşa s-a anunţat cineva, o să fim mai mulţi. Mă duc să spun să se pună tacîmuri şi pentru voi.

Cu acestea, doamna Bigiel plecă, iar Połaniecki îl întrebă pe Bigiel :

— Pe cine aţi invitat la masă ?

— Pe Zawiłowski, viitorul corespondent al firmei.

— Care Zawiłowski ?

— Da, da, acela de care ai auzit şi tu, poetul.

— Cum aşa ? De pe Parnas la ghişeu ?

— Nu-mi mai aduc aminte cine a spus că societatea noastră îşi ţine geniile la regim. Se spune că este un om foarte capabil, dar numai cu versurile nu poţi să-ţi cîştigi o bucată de pîine. Ciskowski care lucra la noi s-a transferat la Societatea de asigurări, postul a rămas vacant şi s-a pregătit Zawiłowski. Am stat în cumpănă, la început, dar mi-a spus că pentru el e vorba numai de un loc de muncă şi-o bucată de pîine. Mi-a plăcut, fiindcă a declarat că scrie în trei limbi, dar nu vorbeşte nici una bine, iar în al doilea rînd, că n-are nici cea mai mică ideie despre corespondenţa comercială.

— E o nimica toată, răspunse Połaniecki, într-o săptămînă învaţă. Numai să se ţină de treabă şi corespondenţa să nu aibă de suferit... Avem de-a face cu un poet !

— Dacă nu sîntem mulţumiţi, ne dispensăm de el. Înţelegi, însă, că dacă s-a prezentat singur, am preferat să-i dau postul unuia ca Zawiłowski, decît altuia. Peste trei zile va începe serviciul. I-am plătit salariul pe o lună înainte, fiindcă avea mare nevoie.

— Era lefter ?

— Așa se pare. Mai este bătrînul Zawiłowski, acela care are o fiică, un om foarte bogat. L-am întrebat pe cel de la noi dacă nu-i este rudă. Mi-a spus că nu, dar s-a roșit atît de tare, încît cred că da. Mă rog, cum se întîmplă pe la noi, nu există nici o măsură : unii se leapădă de rude, pentru că sînt săraci, alții pentru că sînt bogați. Și totul numai așa, din cauza mîndriei. O să-ți placă, n-ai grijă. Soției mele i-a plăcut.

— Cine i-a plăcut soției tale ? întrebă doamna Bigiel intrînd.

— Zawiłowski.

— Fiindcă i-am citit o poezie foarte frumoasă intitulată *În prag*. Și pe urmă, Zawiłowski arată ca și cînd ar ascunde ceva.

— Își ascunde sărăcia, sau mai degrabă sărăcia l-a ascuns pe el.

— Nu, arată ca și cînd ar fi trăit o mare dezamăgire.

— Uite romantica ! Mi-a și spus că a suferit foarte mult, și s-a supărat pe mine cînd am emis ipoteza că poate de limbrici, cînd era copil, sau de eczemă de lapte. Asta nu-i destul de poetic pentru ea.

Połaniecki începu să se uite la ceas și să-și piardă răbdarea.

— Marynia mea se face de rîs, se plînse, uite cît întîrzie.

Marynia însă pică tocmai atunci cu trăsura. Se salutară fără explozii de bucurie, deoarece cu doamna Bigiel se văzuse încă de la gară. Połaniecki își anunță soția că vor rămîne la masă, ceea ce aceasta acceptă cu plăcere, apoi începu să se ocupe de copii, care năvăliră grămadă în încăpere.

În acest moment, sosi Zawiłowski, pe care Bigiel îl prezentă familiei Połaniecki. Era un om încă foarte tînăr, în jur de douăzeci și șapte-douăzeci și opt de ani, și Połaniecki, uitîndu-se la el, observă că n-are cîtuși de puțin înfățișarea unui om care a suferit mult în viață. Se simțea

probabil stînjenit într-o companie pe care pe jumătate n-o cunoștea. Avea o față nervoasă, cu bărbia puternic ieșită înainte, *à la* Wagner, ochii negri, jucăuși, și-o frunte nespus de delicată, mai albă decît restul feții, pe care vinele ieșite în relief alcătuiau litera Ý. Mai era destul de înalt și destul de stîngaci.

— Am auzit, îi spuse Połaniecki, că peste trei zile vom fi colegi.

— Întocmai, domnule șef, răspunse tînărul, mai binezis atunci voi începe serviciul.

Połaniecki începu să rîdă.

— Mai slăbește-mă cu șefia, domnule ! Noi n-avem obiceiul să ne gratulăm întruna... Dar mai știi, poate că soției mele i-ar place să-mi spui așa, pentru că ar face-o să crească în proprii ochi.

Aici se adresă Maryniei. :

— Ascultă, doamnă șefă, vrei să ți se zică șefă ? Vei avea de ce să te amuzi.

Zawiłowski rămase descumpănit, dar începu și el să rîdă, cînd doamna Połaniecka răspunse :

— Nu vreau, deoarece mi se pare că „șefa" trebuie să poarte o bonetă uite atît de mare (aici arătă cu mîinile cam cît de mare), iar eu nu pot să sufăr boneta.

Zawiłowski se simți mai în largul lui în mijlocul acestor oameni veseli și cumsecade, dar se zăpăci iarăși cînd Marynia îi mărturisi :

— Eu te cunosc de mult pe dumneata. Acum n-am mai citit nimic nou, fiindcă abia ne-am întors ; a mai apărut ceva în acest timp ?

— Nu, doamnă, îi răspunse, eu scriu versuri, cum face domnul Bigiel muzică, în timpul liber și pentru propria plăcere.

— Nu cred, se îndoi doamna Połaniecka.

Și avea dreptate să nu-l creadă, pentru că nu era deloc așa. Răspunsul lui Zawiłowski nu era de fapt atît de lipsit de simplitate, dar el voia să sublinieze că înainte de

toate vrea să treacă drept corespondentul Casei comerciale și să fie tratat ca un funcționar, nu ca poet. Se purta respectuos cu Bigiel și Polaniecki nu pentru că era umil, ci ca să arate că, acceptînd o muncă de birou, o socotește tot atît de bună ca pe oricare alta, așa că acum și în viitor va proceda în consecință. Deși tînăr, Zawiłowski băgase de seamă cît sînt de caraghioși cei care, publicînd o poezie sau două, pozează în mari poeți și pretind să fie considerați ca atare. Amorul lui propriu exagerat îl făcea să se înfioare de teama ridicolului. Prin urmare, căzuse în extrema cealaltă și aproape că se rușina că scrie poezii. În ultima vreme, fiindcă îndurase și mari neajunsuri materiale, această teamă devenise aproape o obsesie, și cea mai mică aluzie din partea cuiva la înclinațiile poetice îl scotea din sărite.

Intuia însă în același timp că nu este logic, întrucît, dacă era așa, cel mai simplu lucru era să nu mai scrie versuri și să nu le mai publice, dar nu se putea abține. Fruntea lui nu era încă încununată de aureola gloriei, dar cele cîteva raze care o luminau creșteau în intensitate sau se stingeau în măsura în care crea sau nu. După fiecare poezie nouă, razele începeau să licărească, și Zawiłowski, pe cît de înzestrat, pe atît de ambițios, prețuia aceste reflexe ale faimei mai mult decît orice pe lume. Își dorea ca oamenii să vorbească între ei numai despre el, dar să nu i-o spună în față. Cînd intuia că încep să-l uite, suferea pe ascuns. Exista parcă în el o dedublare a amorului propriu care aspira spre glorie, respingînd-o totodată din cauza sălbăticiei și a mîndriei, de teamă ca cineva să nu spună că e prea mult. Afară de asta, era bîntuit de o sumedenie de contradicții, asemenea unui om tînăr care trăiește și resimte profund, nefiind în stare adesea să-și deslușească propriul eu în noianul de impresii. Din această pricină, artiștii în general par nu o dată artificiali.

Se servi însă masa, în timpul căreia discuțiile stăruiră în jurul impresiilor din Italia și a oamenilor pe care

soții Polaniecki îi întîlniseră acolo. Polaniecki relată despre ultimele clipe ale lui Bukacki și despre ultima lui dorință, în urma căreia devenise moștenitorul unei sume însemnate. O parte mult mai mare avea să fie folosită în scopuri publice, lucru în legătură cu care trebuia să se sfătuiască și cu Bigiel. Ținuseră totuși la Bukacki, și își aduseră aminte de el cu compasiune, iar doamnei Bigiel i se umplură ochii de lacrimi cînd Marynia le povesti că înainte de moarte se spovedise și își dăduse sufletul ca un creștin. Compasiunea lor nu era de natură să le împiedice digestia în vreun fel, și dacă Bukacki visase cîndva să realizeze într-adevăr Nirvana, avea acum ce-și dorise, fiindcă rămăsese pentru oameni, chiar pentru cei mai apropiați, care țineau la el, o amintire pe cît de ușoară, pe atît de trecătoare. Încă o săptămînă, o lună sau un an, și numele lui avea să devină un sunet fără ecou. N-avusese parte de o dragoste mai temeinică din partea nimănui, n-avea nici acum, iar viața i se scursese în așa fel, încît pînă și după un copil ca Litka rămăsese nu numai de o sută de ori mai multă jale și iubire, dar și tot atîtea urme de neuitat. Zawiłowski, care nu-l cunoscuse, se arătă interesat la început de viața lui, dar după ce ascultă tot ce povesti Polaniecki, gîndindu-se o clipă, spuse : „N-a fost nici măcar original !“ Bukacki, care-și bătea joc de orice, ar fi fost îndurerat totuși de acest epitaf.

Marynia, însă, vrînd să aducă vorba despre ceva mai vesel, începu să le povestească despre excursiile pe care le făcuseră la Roma și prin împrejurimi, fie singuri, fie însoțiți de Swirski sau de familia Osnowski. Bigiel, care fusese coleg cu Osnowski și îl vedea din cînd în cînd, spuse :

— El are o singură iubire, propria soție, și o singură ură, propria obezitate, mai degrabă înclinația spre obezitate. În rest, e cel mai bun om din lume.

— Bine, dar arată foarte suplu, remarcă Marynia.

— Cu doi ani în urmă, era aproape gras, dar de cînd a început să meargă pe bicicletă, să facă scrimă şi să aplice regimul lui Betting, vara bea ape la Karlsbad, iar iarna se duce să transpire în Italia sau în Egipt, a slăbit iarăşi. De altfel, nu m-am exprimat bine cînd am spus că el este obsedat de obezitate ; nu el, ci soţia lui ! El o face din cochetărie faţă de ea. La baluri dansa toată noaptea din acelaşi motiv.

— E un *sclavus saltans* [1], interveni Polaniecki. Świrski ne-a povestit multe despre el.

— Înţeleg şi eu că poţi să-ţi iubeşti soţia, că poţi să ţii la ea ca la lumina ochilor, cum se zice. Foarte bine ! Pe legea mea, am auzit că-i scrie poezii, că deschide cartea cu ochii închişi, pune degetul pe un rînd şi află din ce citeşte dacă-l iubeşte sau nu. Dacă nu-i iese bine, îl apucă melancolia. El iubeşte ca un student. Îi urmăreşte toate privirile şi se străduieşte să ghicească ce sens a putut să aibă cutare cuvînt ; îi sărută numai mîinile şi picioarele, dar cînd crede că nu-l vede nimeni, îi sărută şi mănuşile... Dumnezeu să-l înţeleagă ! Şi o ţine aşa de ani de zile.

— Dar cît este de iubit ! rosti Marynia.

— Ai vrea să fiu şi eu la fel ? o întrebă Polaniecki. Ea se gîndi o vreme şi răspunse :

— Nu, pentru că în acest caz n-ai mai fi aşa cum eşti.

— Oho, uite-l pe Machiavelli [2] ! exclamă Bigiel. Un asemenea răspuns merită notat, pentru că înseamnă totodată şi o laudă, şi puţină critică, şi mărturisirea că, aşa cum este, este cel mai bun, deşi poate fi loc pentru şi mai bine. Descurcă-te, omule, dacă poţi.

— Eu o iau ca pe o laudă, recunoscu Polaniecki, cu toate că doamna (aici se adresă doamnei Bigiel) o să spună că asta nu-i decît o resemnare.

---

[1] Sclav dansator, saltimbanc (lat.).

[2] *Niccolo Machiavelli* (1469—1527), om politic, scriitor şi istoric renascentist italian, spirit incisiv, sarcastic şi diplomat abil.

Doamna Bigiel răspunse rîzînd:

— Fața e totdeauna de dragoste, resemnarea poate veni cu timpul, ca un fel de căptușeală, dacă va începe frigul.

Zawiłowski privi cu luare-aminte la Marynia. I se părea frumoasă și simpatică, iar răspunsul ei îl puse pe gînduri. Reflectă totuși că poate vorbi așa numai o femeie îndrăgostită, căreia nu-i ajunge niciodată doar iubirea. Și începu să se uite la Połaniecki cu anume gelozie, și pentru că era însingurat, îi veniră în minte cuvintele cîntecului : „Vecine, soața-ți frumoasă".

În același timp, deoarece mai tot timpul tăcuse și se mulțumise să rostească doar din cînd în cînd cîteva cuvinte, avea impresia că trebuie să intre cumva în vorbă. Îl reținea însă timiditatea și o durere de măsea, care, după trecerea momentului de vîrf, se mai făcea simțită la răstimpuri destul de puternic. Asta îi spulbera și bruma de curaj pe care o mai avea ; în fine, își luă inima în dinți și întrebă :

— Dar doamna Osnowska ?

— Doamna Osnowska, răspunse Połaniecki, are un bărbat care o iubește cît doi, așa că nu mai trebuie să se obosească. Cel puțin, așa susține Świrski. În plus, are ochi de orientală, o cheamă Aneta, are o plombă la o măsea de sus, care se vede bine cînd rîde, așa că preferă să zîmbească, și în genere este ca o turturică ; se învîrte în cerc și strigă : „Zahăr ! Zahăr !"

— Ești un răutăcios, îl mustră Marynia. Este frumoasă, vioaie, spirituală, iar domnul Świrski n-are de unde să știe dacă-și iubește bărbatul, fiindcă, neîndoielnic, n-a discutat cu ea despre asta. Toate astea nu-s decît presupuneri.

Połaniecki se gîndi la două lucruri : întîi că nu e vorba numai de presupuneri, al doilea, că are o soție pe cît de naivă, pe atît de cumsecade.

Iar Zawiłowski spuse :

— Curios, ce-ar fi dacă ea l-ar iubi tot atît de mult cît o iubește și el ?

— Ar fi cea mai mare dedublare de egoism care s-a pomenit, răspunse Połaniecki. Ar fi atît de preocupați unul de celălalt, încît n-ar mai vedea pe nimeni și nimic în jurul lor.

Zawiłowski zîmbi și constată :

— Lumina nu dăunează căldurii, ci o naște.

— Mai precis, aceasta este o comparație mai mult poetică decît fizică, răspunse Połaniecki.

Dar celor două doamne le plăcu replica lui Zawiłowski : și amîndouă îl sprijiniră cu înflăcărare, iar cînd li se alătură și Bigiel, Połaniecki rămase în minoritate.

După aceea, începură să vorbească despre Maszko și soția lui. Bigiel povesti că Maszko pusese mîna pe un proces important, pe care-l intentaseră peste zece moștenitori destul de îndepărtați, vrînd să doboare testamentul de milioane al domnișoarei Płoszowska. Domnul Pławicki îi scrisese Maryniei în Italia la vremea potrivită, dar ea considerase asemenea speranțe drept irealizabile, ca și milioanele de pe moșia Krzemień, și abia-i pomenise de ele soțului, care dăduse din mînă a lehamite. Acum treaba părea mai serioasă, de vreme ce Maszko acceptase să se ocupe de ea. Bigiel bănuia că trebuie să fie vorba de cine știe ce formalități și afirma că dacă Maszko ar cîștiga, s-ar redresa dintr-o dată, deoarece pretinsese un onorariu uriaș. Połaniecki se arătă foarte interesant.

— Maszko are totuși suplețea unei pisici, spuse, cade totdeauna în picioare.

La care Bigiel răspunse :

— Și de astă dată trebuie să vă rugați lui Dumnezeu să nu-și frîngă șalele, pentru că doamna Marynia și tatăl ei ar avea foarte mult de suferit. Numai Płoszów cu toate moșiile din jur a fost evaluat la șapte sute de mii de ruble. Și mai este și o sumă foarte mare de bani lichizi.

— Mda, pare ciudat, o adevărată pleașcă pe nepusă masă, se miră Połaniecki.

Marynia însă află cu mare amărăciune că tatăl ei se alăturase celorlalți moștenitori în acțiunea împotriva testamentului. „Stach" al ei era un om cu stare și credea orbește că numai de el depinde să cîștige milioane ; papá avea o rentă, iar ea îi cedase și partea care-i revenea din parcelarea Magierówkăi ; așa că nimeni nu era amenințat să moară de foame. Doamnei Połaniecka i-ar fi plăcut într-adevăr să răscumpere proprietatea Krzemień și să-l ducă vara acolo pe „Stach" al ei, dar nu cu bani dobîndiți în acest fel.

Interveni deci în discuție cu mare însuflețire :

— Și eu sînt foarte îngrijorată. Banii aceștia aveau să fie folosiți în scopuri atît de nobile ! Nu se cuvine să nu respectăm dorința morților, nu trebuie să luăm bucățica de pîine de la gura săracilor sau să împiedicăm ridicarea de școli. Nepotul doamnei Płoszowska s-a sinucis ; poate că era vorba să dobîndească astfel îndurarea lui Dumnezeu și să-i salveze sufletul. Nu se cuvine !... Ar trebui să ne gîndim și să simțim altfel !...

Obrajii i se înveșăiaseră, dar Połaniecki spuse :

— Uite ce categorică este !

Marynia își țuguie buzele cu expresia unui copil bosumflat și-l rugă :

— Hai, Stach, spune și tu că am dreptate, spune și tu că am dreptate. Trebuie s-o spui !

— Fără îndoială, încuviință Połaniecki, dar Maszko s-ar putea să cîștige.

— Eu îi urez să nu cîștige, se supără Marynia.

Połaniecki însă repetă :

— Cît e de categorică !

„Ce fire nobilă și cumsecade !" se gîndi Zawiłowski, întrupînd în închipuirea-i poetică noțiunile de noblețe și bunătate într-o femeie cu părul negru, ochii albaștri, silueta zveltă și gura puțin prea largă.

După masă, Rigiel și Połaniecki se duseră să fumeze trabucele și să-și bea cafeaua în birou, unde aveau să

chibzuiască pentru prima dată cum să folosească averea lui Bukacki. Zawiłowski, care nu fuma, rămase cu doamnele în salon. Atunci Marynia, care, ca doamna „șefă" ce se afla, se simțea datoare să-i dea curaj viitorului funcționar al firmei, se apropie de el și-i spuse :

— Eu și doamna Bigiel am dori să ne simțim cu toții ca într-o familie, de aceea te rugăm să ne socotești printre cunoștințele dumitale apropiate.

— Cu cea mai mare plăcere, doamnă, dacă îmi îngăduiți, se bucură Zawiłowski. Și așa aș fi venit să-mi prezint omagiile...

— Pe toți domnii de la birourile firmei i-am cunoscut abia la nuntă, dar după aceea am plecat în străinătate, așa că acum va trebui să ne cunoaștem mai de aproape. Soțul meu mi-a spus că ar vrea să ne întîlnim într-o săptămînă la familia Bigiel și în cealaltă la noi. Intenția este foarte bună, eu însă aș vrea să pun o condiție.

— Care ? întrebă doamna Bigiel.

— La aceste întruniri, să nu îngăduim nimănui să vorbească despre problemele comerciale. O să fie puțină muzică, deoarece cred că domnul Bigiel se va gîndi la asta, din cînd în cînd o să citim cîte ceva, *În prag*, de pildă.

— Nu față de mine, se împotrivi Zawiłowski cu un zîmbet forțat.

Ea îl privi în ochi cu simplitatea-i obișnuită și întrebă :

— De ce nu ? Sîntem cu toții oameni cărora dorim numai binele. Am vorbit și ne-am gîndit de multe ori la dumneata, înainte de a te cunoaște, iar acum, ce să mai vorbim !

Zawiłowski era de-a dreptul copleșit. I se părea că nimerise printre niște oameni excepționali, cel puțin doamna Połaniecka era fără doar și poate o femeie excepțională. Teama, care-l rodea ca un cui, de a nu părea ridicol cu poezia lui, cu gîtul lui deșirat și coatele ascuțite, începu să scadă. Nu se mai simțea stînjenit în prezența ei. Intuia că Marynia nu vorbește niciodată numai ca să spună ceva,

sau din politeţe, ci exprimă cît se poate de exact numai ce izvorăşte din bunătatea şi sensibilitatea ei. Pe de altă parte, chipul şi silueta ei îl fermecau, aşa cum la Veneţia îl încîntaseră şi pe Świrski. Şi pentru că se obişnuise să definească orice impresie, începu să caute în gînd cuvintele potrivite şi pentru ea, simţind că acestea trebuie să fie nu numai sincere, ci şi distinse, graţioase şi diafane, aşa cum frumuseţea ei era distinsă şi diafană. Înţelese că aflase un subiect şi se trezi în el artistul.

În acest timp, Marynia începu să se intereseze cu mare bunăvoinţă de relaţiile lui de familie, dar, din fericire pentru el, Bigiel şi Połaniecki intrară în salon şi-l eliberară de obligaţia unor lămuriri mai precise, care nu i-ar fi făcut plăcere. Tatăl lui, un cartofor renumit cîndva şi un chefliu, suferea de cîţiva ani de nebunie şi se afla internat la spitalul de boli mintale.

Muzica avea să întrerupă această conversaţie supărătoare. Połaniecki sfîrşi consfătuirea cu Bigiel care spuse :

— Cred că este un proiect excelent, trebuie totuşi să ne mai gîndim.

Apoi, rezemîndu-se de violoncel, se adînci într-adevăr în gînduri, şi într-un tîrziu spuse :

— Lucru ciudat ! Ori de cîte ori cînt, deşi s-ar părea că nu mă mai gîndesc la nimic în acest timp, nu e adevărat ! O parte a creierului reflectează la alte lucruri, şi e de mirare că tocmai atunci îmi vin cele mai bune idei.

Spunînd acestea, se aşeză, strînse violoncelul între genunchi, închise ochii şi începu *Cîntec de primăvară.* [1]

Zawiłowski plecă în ziua aceea acasă încîntat de oameni, de simplitatea lor, de *Cîntecul de primăvară* şi mai ales de doamna Połaniecka.

Ei însă nici nu-i trecea prin minte că s-ar putea să îmbogăţească poezia cu un „nou fior".

[1] Piesă muzicală de Felix Mendelssohn-Bartholdy (1809—1847), compusă, la origine, pentru pian şi orchestră, varianta pentru violoncel fiind o transcripţie. Face parte din Miniaturile intitulate *Cîntece fără cuvinte.*

Soţii Maszko veniră în vizită la familia Połaniecki la o săptămînă după sosirea lor din străinătate. Ea, îmbrăcată într-o rochie cenuşie, împodobită cu pene de marabu de aceeaşi culoare, arăta mai frumoasă ca niciodată. Congestia ochilor, de care suferea mai demult, îi trecuse. Faţa ei iradia aceeaşi blîndeţe indiferentă, aproape somnolentă, de odinioară, care acum îi sublinia şi mai mult expresia artistică. Domnişoara Kraslawska de altădată era cu cinci ani mai mare decît Marynia, dar arăta mult mai vîrstnică, acum însă parcă întinerise. Silueta zveltă şi într-adevăr foarte mlădioasă se contura în rochia strîmtă ca aceea a unui copil. Era ciudat totuşi că Połaniecki, care n-o putea suferi, găsise ceva atrăgător la ea, şi de cîte ori o vedea, îşi spunea : „Oricum, are ceva...“ Pînă şi vocea ei monotonă şi cam copilărească avea un oarecare farmec pentru el. Acum îşi mărturisi fără înconjur că arată excepţional de drăguţă şi că se schimbase în bine mai mult decît Marynia.

Dar şi Maszko îmbobocise ca o roată de floarea soarelui. Împrăştia în jur o distincţie amestecată cu siguranţă de sine şi mîndrie îmblînzită de generozitate. Lăsa impresia că nu-i ajungea o zi întreagă pentru a da ocol proprietarilor, într-un cuvînt, poza mai mult decît oricînd. Numai iubirea pentru soţia lui nu era deloc prefăcută, deoarece se vedea din privirile lui că o iubeşte cu adevărat. Într-adevăr, cu greu se putea găsi o femeie care să corespundă mai bine noţiunilor lui de bun gust, distincţie şi strălucire aristocratică. Indiferenţa ei, purtarea ei parcă îngheţată cu lumea, o socotea pur şi simplu incomparabilă. Ea nu-şi pierdea această „distincţie“ niciodată, nici măcar atunci cînd rămînea singură cu el. Iar el, ca un parvenit autentic care pusese mîna pe o prinţesă, o îndrăgise tocmai pentru că i se părea o prinţesă şi era a lui.

Marynia începu să-i întrebe unde își petrecuseră timpul după nuntă, la care doamna Maszko răspunse : „la moșia soțului", cu asemenea ton, de parcă acea „moșie a soțului" era în familie de douăzeci de generații, apoi adăugă că se vor duce în străinătate abia peste vreun an, cînd soțul își va lichida afacerile, deocamdată însă, în lunile de vară, vor pleca iarăși la „moșia soțului".

— Dumitale îți place la țară ? o întrebă Marynia.

— Mamei îi place, răspunse doamna Maszko.

— I-a plăcut și la Krzemień ?

— Da, numai că acolo casa are prea multe ferestre, ca o oranjerie. Sînt o mulțime de gemulețe !

— Așa și trebuie, răspunse doamna Polaniecka rîzînd, pentru că, dacă se sparge vreunul, orice geamgiu poate să-l pună la loc ; dac-ar fi mai mari, ar fi nevoie să le procure de fiecare dată de la Varșovia.

— Soțul zice că va ridica o casă nouă.

Doamna Polaniecka oftă pe furiș și schimbă vorba. Începură să discute despre cunoscuți. Se arătă că doamna Maszko luase cîndva lecții de dans cu „Anetka" Osnowska și ruda ei mai tînără, Lineta Castelli, că se cunosc bine, iar Lineta este și mai frumoasă decît Aneta și, pe deasupra, pictează și are un volum întreg cu poezii scrise de ea. Doamna Maszko auzise că Anetka s-a întors, iar Lineta avea să locuiască în aceeași vilă pînă în iunie, împreună cu mătușa ei, doamna Bronicz... „și va fi foarte bine, fiindcă ele sînt atît de drăguțe !"

Polaniecki îl luă pe Maszko și trecură în salonașul vecin, unde începură să discute despre testamentul domnișoarei Płoszowska.

— Pot să-ți spun că aproape m-am redresat, îl anunță Maszko. Mă aflam pe marginea prăpastiei, dar procesul m-a pus pe picioare prin simplul fapt că l-am introdus pe rol. De ani de zile nu s-a mai întîmplat ceva asemănător. E vorba de milioane. Numai Płoszowski și era mai bogat

chiar decît mătuşa lui. Înainte de a-şi trage un glonte în cap, a înscris averea pe numele mamei sale, doamna Kromicka, dar aceasta l-a refuzat şi totul a trecut în posesia bătrînei domnişoare Ploszowska. Acum îţi dai seama ce avere a lăsat bătrînica ?

— Bigiel vorbea de şapte sute de mii de ruble.

— Spune-i lui Bigiel al tău, de vreme ce tot îi place să numere, că este încă de două ori pe atît. Trebuie să recunoşti că ştiu să ies cu faţa curată din situaţii foarte delicate ; e mai bine să mă arunci în apă, decît să mă îneci. Dar ce aş putea să-ţi mai spun care să te intereseze ? Da, ştii cui trebuie să-i mulţumesc ? Ei bine, socrului tău. El mi-a spus odată ceva, dar atunci am lăsat lucrurile baltă. Apoi am avut necazurile despre care ţi-am scris. Îmi ajunsese cuţitul la os. Dar iată că acum vreo trei săptămîni, mă întîlnesc din întîmplare cu socrul tău care, printre altele, începe să-mi vorbească despre domnişoara Ploszowska şi să-i reproşeze cîte-n lună şi-n soare. Deodată mi-am lovit fruntea cu palma. Ce-am de pierdut ? Nimic. I-am cerut notarului Wyszyński să-mi arate testamentul şi am văzut că există unele erori formale. Mărunte, dar există. Într-o săptămînă am obţinut împuternicirea moştenitorilor şi am intentat procesul. Şi ce crezi ? Numai la vestea onorariului pe care îl voi primi în caz de izbîndă, oamenii şi-au recăpătat încrederea în mine, creditorii au devenit iarăşi îngăduitori, mi-au refăcut creditul şi... mă menţin... Mai ţii minte ? A fost o vreme cînd îmi pierdusem nădejdea şi mă gîndeam să trăiesc dintr-o muncă obişnuită, să-mi limitez nevoile. Prostii ! Ce să fac, dragul meu ? Tu mi-ai reproşat că mă prefac, dar la noi nu se putea altfel. Acum trebuie să pozez într-un om care este sigur pe averea lui şi crede în izbîndă !

— Spune-mi deschis, este o treabă curată ?

— Ce vrei să spui ?

— E simplu, dacă nu trebuie să forţezi prea mult lucrurile împotriva dreptăţii.

— Află de la mine că în orice acțiune judecătorească există ceva de spus în favoarea ei, iar onestitatea unui avocat constă tocmai în a sublinia acest aspect. La drept vorbind, aici se pune întrebarea cine trebuie să fie moștenitorul și dacă testamentul este conceput în așa fel încît să nu intre în conflict cu legea, iar legea n-am inventat-o eu.

— Ai perspective să cîștigi ?

— Cînd este vorba de doborîrea unui testament, acestea există aproape întotdeauna, pentru că atacarea lui este condusă mult mai energic decît apărarea. Cine se va apăra împotriva mea ? Niște instituții, adică niște formațiuni sociale greoaie, nu prea descurcărețe, ai căror reprezentanți n-au nici un interes să cîștige. Își vor lua un avocat, foarte bine ! Dar ce-i vor oferi ? Ce pot să-i ofere ? Atît cît i se cuvine după lege. Pînă și acest avocat ar putea cîștiga mai bine dacă învinge eu, pentru că totul poate să depindă de înțelegerea cu el. În general, în acțiunile judecătorești, ca și în viață, cîștigă acea parte care ține mai mult să cîștige.

— Da, dar opinia publică te va strivi dacă vei doborî asemenea înscrisuri. Vezi tu, soția mea este interesată întrucîtva...

— Cum adică, întrucîtva ? îl întrerupse Maszko. Voi fi un adevărat binefăcător pentru voi.

— Foarte bine. Soția mea însă a fost și este indignată de acest proces.

— Soția ta este o excepție.

— Nu întru totul, căci nici mie nu-mi prea place.

— Ce-i asta ? Au făcut și din tine un romantic ?

— Dragul meu, noi ne cunoaștem de mult. Mie să nu-mi vorbești așa.

— Prea bine. Atunci, hai să vorbim despre opinia publică. Mai întîi, află că unui om cu adevărat *comme il faut,* o anume nepopularitate mai degrabă îi ajută, decît îi strică. În al doilea rînd, trebuie să înțelegi aceste lucruri.

Mă va strivi, cum zici tu, dacă voi pierde procesul, dar dacă victoria va fi a mea, mă va socoti o minte grozavă, şi eu voi învinge !

Apoi urmă :

— Iar din punctul de vedere economic, iată cum stau lucrurile. Banii vor rămîne în ţară şi, pe legea mea, nu ştiu dacă nu vor fi folosiţi chiar mai bine. Dacă se vor creşte cu ei zece-cincisprezece copii slăbănogi care vor deveni nişte nătîngi ce vor contribui la închircirea rasei, dacă zece-cincisprezece croitorese vor căpăta maşini de cusut, sau dacă zece-cincisprezece babe sau moşi vor trăi cu cîţiva ani mai mult, ţara nu va avea prea mult de cîştigat. Acestea sînt investiţii neproductive. Trebuie să învăţăm economie... În sfîrşit, pe scurt : am fost cu cuţitul la gît. Eu sînt dator să asigur în primul rînd existenţa mea şi a soţiei mele a viitoarei mele familii. Dacă te vei afla vreodată în situaţia în care am fost eu, mă vei înţelege. Am preferat să ies la suprafaţă, decît să mă înec, oricine are acest drept. Soţia mea, cum ţi-am mai scris, are o rentă considerabilă, dar n-are zestre aproape deloc, în orice caz foarte puţină. În plus, din aceeaşi rentă mai trimite cîte ceva şi tatălui ei. Am mărit suma, deoarece m-a ameninţat că vine aici, şi asta nu mi-o doresc.

— Aşadar, acum ştii precis că domnul Kraslawski există ? Mi-ai pomenit odată de el.

— Tocmai pentru că ţi-am spus, nu mai fac o taină din asta. Altminteri, ştiu că lumea le bîrfeşte în fel şi chip pe soacra şi pe soţia mea din această cauză, că răspîndeşte tot felul de zvonuri, aşa că prefer să-ţi spun ca unui prieten care-i situaţia. Domnul Kraslawski trăieşte la Bordeaux ; a fost misit în comerţul cu sardele şi a cîştigat bani frumoşi, dar i-a pierdut, pentru că a început să se îmbete cu absint, ceea ce face şi acum, iar pe deasupra mai are şi o familie neligitimă. Soacra şi soţia mea îi trimit trei mii de franci anual, dar nu-i ajung, şi între o rată şi alta îndură mizeria, se îmbată din ce în ce mai mult şi

le asupreşte pe bietele femei cu scrisori în care le ameninţă că va scrie la ziare cum se poartă cu el. Ele însă se poartă cu el mai bine decît merită. Mi-a scris şi mie imediat după nuntă, rugîndu-mă să-i măresc renta cu o mie de franci. Firește, îmi demonstrează că femeile acestea „l-au mîncat", că n-a avut noroc în viaţă, iar egoismul lor l-a distrus, şi mă previne împotriva lor...

Maszko începu să rîdă :

— Nenorocitul are fumuri de şleahtic. Din cauza sărăciei, s-a apucat să vîndă reclame în coridorul unui teatru, dar l-au obligat să poarte o caschetă pe cap, şi asta n-a putut suporta. Mi-a scris : „Domnule, totul ar fi mers bine, dar cascheta ! ! ! cînd mi-au dat cascheta, n-am putut îndura !" — şi a preferat să rabde de foame, numai să nu poarte cascheta aceea. Îmi place socrul meu ! Am fost odată la Bordeaux, dar am uitat ce fel de caschete poartă vînzătorii de afişe ; aş vrea să văd şi eu o caschetă ca asta... Înţelegi, evident, că am preferat să adaug o mie de franci numai să-l ştiu departe cu absintul şi cascheta lui... Mă doare însă că lumea vorbeşte că aici ar fi fost aprod sau secretar, ceea ce nu-i decît o calomnie josnică, fiindcă ajunge să deschizi un armorial, ca să vezi cine au fost cei din neamul Krasławski. Legăturile lor de rudenie sînt cunoscute şi, slavă Domnului, au destule. El a decăzut, dar familia lui a fost şi este renumită. Soţia şi soacra mea au duzini întregi de rude suspuse şi îţi spun toată tărăşenia numai pentru că vreau să ştii care-i adevărul.

Dar adevărul în legătură cu familia Krasławski îl interesa prea puţin pe Połaniecki, aşa că se întoarseră în salonul doamnelor, cu atît mai mult, cu cît sosi şi Zawiłowski, pe care Połaniecki îl invitase la ceaiul de după-amiază, ca să-i arate fotografiile aduse din Italia. Teancuri întregi aşteptau pregătite pe masă, dar Zawiłowski ţinea în mînă rama cu căpşorul Litkăi şi era atît de încîntat de ea încît, imediat după ce făcu cunoştinţă cu Maszko, re-

veni la portret şi începu să vorbească despre el în continuare :

— Aş crede că este vorba mai degrabă de o idee artistică decît de fotografia unei copile în carne şi oase. Ce căpşor minunat şi ce expresie ! Este surioara dumitale, doamnă ?

— Nu, răspunse doamna Polaniecka, este o fetiţă care a murit.

În ochii poetului Zawiłowski, compasiunea şi admiraţia pentru acest chip cu adevărat îngeresc adîncirăşi mai mult umbra de tragism de pe faţa Litkăi. Privi o vreme în tăcere la fotografie, aci apropiind-o, aci depărtînd-o de ochi, după care spuse :

— Am întrebat dacă nu este sora dumitale, pentru că în trăsături, mai degrabă în ochi... există o asemănare ciudată.

Zawiłowski părea sincer, dar Polaniecki nutrea pentru răposată un respect aproape religios, astfel că, deşi aprecia frumuseţea Maryniei, comparaţia i se păru un fel de profanare, şi luînd fotografia din mîna lui Zawiłowski, o aşeză la locul ei şi spuse cu o însufleţire aproape aspră :

— Cîtuşi de puţin ! Cîtuşi de puţin ! N-are nimic comun, nici o trăsătură ! Nu se compară !...

Surprinsă de însufleţirea lui, Marynia răspunse :

— Asta-i şi părerea mea.

Dar el nu se mulţumi cu părerea ei.

— Dumneata ai cunoscut-o pe Litka ? o întrebă pe doamna Maszko.

— Da !

— Adevărat, ai văzut-o la familia Bigiel.

— Da !

— Ei, nu-i aşa că nu poate fi vorba de vreo asemănare?

— Nu.

Zawiłowski, care o adora cu toată sinceritatea pe doamna Polaniecka, începu să se uite la Polaniecki uimit

întrucîtva, dar acesta privea acum la silueta doamnei Maszko, care se contura prin rochia cenușie și se gîndea: „Ce zveltă e!"

Curînd, soții Maszko începură să-și ia rămas bun. Maszko, sărutîndu-i mîna la plecare doamnei Połaniecka, spuse :

— E posibil ca eu să plec în curînd la Petersburg ; cît lipsesc, te rog să n-o uiți de tot pe soția mea.

În timpul ceaiului, Marynia îi aminti lui Zawiłowski că atunci cînd fusese prima dată la ei, îi promisese că-i va aduce și-i va citi o variantă a poeziei *În prag*. Poetul se simțea atît de bine la ei, încît, pe lîngă varianta făgăduită, citi și o poezie nouă, pe care o scrisese mai înainte. Se vedea că se miră și el de propriul curaj, de aceea, după ce sfîrși lectura versurilor și le ascultă laudele cu adevărat sincere, mărturisi :

— Vă spun și eu cu toată sinceritatea că, deși mă aflu aici abia a treia oară, mă simt ca și cînd v-aș cunoaște de foarte multă vreme. Mi se pare de-a dreptul ciudat.

Połaniecki își aduse aminte că ceva asemănător îi spusese și el Maryniei la Krzemień, dar acum primi cuvintele lui Zawiłowski ca și cînd i s-ar fi cuvenit lui.

Tînărul însă se gîndise numai la ea ; bunătatea ei simplă și chipul ei îl încîntau.

După ce plecă, Połaniecki recunoscu :

— E foarte capabil, într-adevăr. Ai băgat de seamă că parcă s-a schimbat puțin la față ?

— S-a tuns, spuse Marynia.

— Da, și bărbia-i pare și mai voluntară.

Spunînd acestea, Połaniecki se ridică și începu să aranjeze teancurile de fotografii pe policioara de deasupra mesei, apoi luă portretul Litkăi și spuse :

— Îl duc în cabinetul meu.

— Bine, dar acolo îl ai pe cel color cu mestecenii.

— Da, dar nu vreau s-o las nici pe asta aici, la vedere. Oricine spune ce-i trece prin cap, şi cîteodată nu-mi place şi mă supără. Îmi dai voie ?

— Bine, dragul meu, încuviinţă Marynia.

XX

Bigiel îl rugă stăruitor pe Polaniecki să nu părăsească firma şi să se arunce prea grăbit în cine ştie ce întreprindere. „Am pus bazele unei case de comerţ cinstite — îi spuse — cum sînt puţine la noi, iată de ce sîntem folositori". Susţinea că însăşi recunoştinţa îi obligă să continue nişte afaceri de pe urma cărora aproape că îşi dublaseră averea, exprimîndu-şi convingerea că vor fi cu adevărat înţelepţi dacă abia de acum înainte vor arăta mai multă prudenţă şi raţiune, iar prima speculaţie îndrăzneaţă pe picior mare, deşi izbutită, nu-i va atrage spre altele şi va fi şi cea din urmă. Polaniecki era şi el de acord că trebuie să cumpăneşti bine lucrurile tocmai atunci cînd ai succes, dar se plîngea că firma nu-i ajunge şi ar vrea să producă ceva. Atîta spirit practic avea şi el, încît să nu se gîndească la o fabrică pe cont propriu. „Una mică nu vreau să conduc, spunea, pentru că mă vor înghiţi cele mari, care produc *en gros*, pentru una mare n-am bani, iar într-una pe acţiuni n-aş lucra pentru mine, ci pentru alţii". Înţelegea, de asemenea, că nu va putea găsi prea uşor acţionari printre localnici, iar străini nu-şi dorea, ştiind că nu le va trezi încrederea în el, numele lui constituind o piedică în acest sens. Bigiel, care se gîndea la firmă, încuviinţa bucuros acest raţionament de bun-simţ.

În Polaniecki se trezise însă şi o altă dorinţă, veche de cînd lumea, aceea a posesiei. Ca urmare a speculaţiei încheiate cu succes şi a moştenirii lăsate de Bukacki devenise un om avut, dar cu toată luciditatea reală cu care era

dotat, avea sentimentul ciudat că această avuție, alcătuită din hîrtii oricît de sigure, închise în casa de bani, rămînea tot de hîrtie și avea să rămînă așa pînă cînd va poseda ceva palpabil, despre care să poată spune : „E al meu !" Această dorință neînțeleasă punea tot mai mult stăpînire pe el. Nu voia o proprietate uriașă, ci un adăpost cît de mic, care să fie numai al lui și unde să se poată simți acasă. Încerca să filozofeze și să-i explice lui Bigiel că această dorință a posesiunii trebuie să fie o patimă înnăscută, pe care poți s-o înăbuși, dar care la maturitate se manifestă cu forțe sporite. Bigiel recunoștea că așa trebuie să fie, și la un moment dat, îi spuse :

— Ai dreptate. Ești căsătorit, deci vrei și tu să ai un cămin al tău, nu unul de împrumut. Ai însă mijloacele necesare, așa că nu te împiedică nimeni să ți-l asiguri.

Un timp, Polaniecki se gîndi să-și construiască o casă încăpătoare la Varșovia, care să-i satisfacă aspirațiile de proprietar și totodată să-i aducă și venituri. Într-o bună zi, însă, înțelese că această intenție practică are și o parte rea, anume aceea că n-avea nici un farmec. Acel ceva, despre care să spui : „E al meu", trebuie să-ți placă, dar cum să-ți placă o clădire în care poate locui oricine cu chirie ? La început, se rușină la acest gînd, pentru că i se părea romantic, dar după aceea își spuse : „Nu, de vreme ce am bani, folosirea lor în așa fel, încît să-mi asigure și propria plăcere, nu numai că nu înseamnă romantism, ci, dimpotrivă, este o dovadă de luciditate". Începu să i se pară tot mai atrăgătoare ideea unei case mai mici în oraș sau afară din oraș, în care să locuiască numai el cu soția. Își dorea, însă, și o bucată de pămînt, pe care să crească ceva. Simțea că, de pildă, vederea unor copaci care să crească în grădina lui, înaintea casei lui, pe pămîntul lui, i-ar face o mare plăcere. Era și el uimit, dar așa era. În cele din urmă, ajunse la convingerea că cel mai mult i-ar plăcea să aibă o mică așe-

zare nu prea departe de oraș, un fel de locuință de vară, cum avea Bigiel, dar cu o bucată de pămînt și pădure, cu cîteva pogoane de grădină pentru zarzavat, în sfîrșit, cu o livadă și un cuib de berze undeva într-un tei bătrîn.

„De vreme ce am bani destui, prefer să fie ceva frumos, își spuse."

Și începu să cîntărească lucrurile pe toate fețele. Își dădea seama că atunci cînd este vorba despre un cămin în care să-ți petreci tot restul vieții, trebuie să alegi cu mare grijă, așa că nu se grăbea. Asemenea gînduri îi umpleau tot timpul liber după orele de birou și-i făceau o plăcere nespusă. În curînd se află că Polaniecki vrea să cumpere ceva cu bani lichizi, și propunerile începură să sosească din toate părțile cu nemiluita, deseori ciudate, dar cîteodată destul de atrăgătoare. Uneori era nevoit să se ducă să vadă vile în oraș sau în afara orașului. Nu o dată, după ce venea de la birou și după ce lua masa, Polaniecki se retrăgea în cabinetul de lucru cu tot felul de planuri și sesizări și se arăta abia seara. Pe atunci Marynia avea destul timp liber. Își dădu seama, în cele din urmă, că este foarte preocupat de ceva și încerca să-l întrebe, dar el îi răspunse :

— Copila mea, cînd voi avea un rezultat, am să ți-l comunic, dar atîta vreme cît nici eu nu știu nimic, îmi vine greu să vorbesc. E împotriva firii mele.

În sfîrșit, Marynia află despre ce este vorba de la doamna Bigiel ; aceasta știa de la Bigiel, care nu pregeta să discute cu soția lui despre tot ce intenționa să întreprindă în viitor. Și doamna Polaniecka ar fi fost încîntată să discute cu Stach al ei despre alegerea unui cămin. Ochii îi rîdeau de bucurie numai cînd se gîndea la această posibilitate, dar dacă „felul de a fi" al soțului nu-i îngăduia această plăcere, prefera să nu întrebe nimic din delicatețe.

El nu era rău intenționat, dar pur și simplu nu-i trecea prin minte s-o inițieze în vreo problemă în care era vorba de bani. Poate că ar fi fost altfel, dacă ar fi avut o zestre însemnată, și el ar fi trebuit s-o administreze ; în asemenea împrejurări era un om foarte scrupulos. Dar întrucît administra numai ce-i aparținea, ca și pe vremea cînd era necăsătorit, nu simțea nevoia să-i destăinuie nimic, mai ales atîta vreme cît nu era nimic hotărît. Singurul cu care vorbea, era Bigiel, deoarece se obișnuise să discute orice afacere cu el.

Cu soția lui nu vorbea decît despre lucrurile care după părerea lui „o priveau", printre altele despre cercul de cunoscuți pe care voiau să-l alcătuiască. Cu puțin înainte de a se căsători, Polaniecki nu se ducea aproape nicăieri, înțelegea totuși că acum nu mai putea trăi așa. Se duseră deci și ei în vizită la familia Maszko, iar într-o seară se întrebară dacă nu se cuvine să treacă pe la soții Osnowski, care între timp se întorseseră din străinătate și aveau să rămînă la Varșovia pînă la jumătatea lui iunie. Marynia era de părere că așa ar trebui, întrucît aveau să se întîlnească la doamna Maszko, și i-ar fi făcut și plăcere, deoarece ținea puțin la domnul Osnowski, care o impresiona. Polaniecki, în schimb, se arătă mai reținut și, la început, rămase cum voia el, dar cîteva zile mai tîrziu, Marynia se întîlni cu familia Osnowski și se salutară cu atîta bucurie, doamna Osnowska repetă atît de des „noi, cele de la Roma" și amîndoi atîta insistară să se vadă, încît nu mai era chip să-i evite.

Cu toate acestea, cînd soții Polaniecki veniră în vizită, amfitrionii se arătară cum nu se poate mai amabili, în primul rînd cu Marynia ; din acest punct de vedere, soțul se întrecea în politețuri cu soția. Cu Polaniecki se purtară, ca niște oameni bine crescuți, de asemnea fără reproș, dar mai rece. El înțelese că Marynia deținea primul rol, iar el pe al doilea, și se simți puțin jignit. Altfel, domnul

Osnowski nu avea nevoie să forțeze nota pentru a fi politicos cu doamna Polaniecka, deoartce intuia că ea îl simpatizează și o răsplătea cu vîrf și îndesat.

Maryniei i se păru și mai îndrăgostit de soția lui decît era înainte. Se vedea cît de colo că inima începea să-i bată cu putere cînd se uita la ea. Cînd îi vorbea, își căuta cuvintele, de teamă să n-o contrarieze cu ceva. Polaniecki îl privea cu milă parcă, dar soțul îndrăgostit era și înduioșetor. În lupta împotriva obezității, domnul Osnowski repurtase asemenea succese, că îmbrăcămintea părea prea largă pentru el. Brobonițele roșii, care-i acopereau fața blondă, dispăruseră și arăta mai bine ca înainte.

Iar doamna avea aceiași incomparabili ochi oblici de culoarea violetelor și aceleași gînduri care, asemenea păsărilor paradisului, se zbenguiau mereu prin văzduh.

Soții Polaniecki făcură noi cunoștințe la familia Osnowski ; aici le fură prezentate doamna Bronicz și nepoata ei de soră, domnișoara Castelli, care veniseră la Varșovia pentru „carnavalul de vară" și locuiau în aceeași vilă, pe care răposatul Bronicz o vînduse lui Osnowski, păstrînd un pavilion pentru soția lui. Doamna Bronicz rămăsese văduvă după moartea domnului Bronicz, despre care amintea ca despre ultima rudă a prinților Ostrogski, așadar ultimul vlăstar din neamul lui Ruryk [1]. În oraș i se mai spunea și „Bombonica", întrucît, vorbind mai ales cu persoanele care o interesau, atîta se străduia să le intre pe sub piele, le spunea atîtea banalități curtenitoare, încît putea să lase impresia că vorbește cu o bomboană în gură ; de aceea fusese poreclită „Bombonica". Se povesteau adevărate minuni despre minciunile ei. Domnișoara Castelli era fiica surorii ei, care, spre stupoarea familiei și a lumii bune, se căsătorise în tinerețe cu un italian și murise în timpul lehuziei, după ce născuse o fetiță. Domnul Castelli

[1] Corect, *Rurik* (m. 879), conducător al varegilor și întemeietor al principatului Novgorod.

se înecase după un an la Lido, iar doamna Bronicz își luase nepoata s-o crească.

Domnișoara Lineta era o frumusețe aproape deplină, cu trăsături foarte regulate, ochii negri, părul auriu și fața, mai mult decît minunată, ca porțelanul. Avea totuși pleoapele cam greoaie, ceea ce-i împrumuta o expresie somnoroasă, care putea părea și concentrare. Se putea crede că este o ființă cu o viață interioară foarte bogată și de aceea se poartă puțin indiferentă față de tot ce o înconjoară. Dacă cineva nu se gîndea la una ca asta, putea să fie sigur că doamna Bronicz îl va ajuta. Doamna Osnowska, care trecea printr-o perioadă de admirație față de verișoara ei, spunea despre ochii domnișoarei Lineta că sînt „adînci ca niște lacuri", problema însă era ce se află la fundul apei, dar această taină sporea și mai mult farmecul domnișoarei Lineta.

Familia Osnowski venise cu intenția de a se distra la Varșovia, dar doamna Aneta nu fusese în zadar la Roma. „Artă și iarăși artă, îi spuse doamnei Połaniecka, altceva nu mai vreau să știu." Intenția ei mărturisită era aceea de a deschide un salon „atenian", iar în adîncul inimii să ajungă o Beatrice [1] a vreunui Dante, o Laura [2] a vreunui Petrarca sau cel puțin ceva de felul Vittoriei Colonna [3] pentru vreun Michelangelo.

— Avem o grădină frumoasă la vilă, spuse, serile o să fie frumoase și o să ne adunăm să vorbim despre Roma, Florența... Imaginează-ți, doamnă (aici își ridică mîinile la înălțimea umerilor și începu să le miște), ceasul amurgului, puțină aură, puțină lună, cîteva lămpi, puțină umbră de la

---

[1] Beatrice Portinari, iubita cîntată și divinizată de Dante Alighieri în sonetele și cantonetele sale, călăuza poetului în *Divina Comedie (Paradisul)*.

[2] Femeia slăvită de Francesco Petrarca în *Cantonierul* său.

[3] Vittoria Colonna, marchiză de Pescara (1492—1547), poetă căreia Michelangelo Buonarroti i-a păstrat o strînsă prietenie spirituală și care i-a inspirat sonetele și madrigalele strînse în „ciclul Vittoria Colonna".

copaci ; stai şi discuţi cu jumătate de glas despre orice : despre viaţă, sentimente şi despre artă. Oricum, merită mai mult decît să ne ţinem de bîrfă ! Dragă Józio, poate că tu o să te plictiseşti, dar nu te supăra pe mine, fă-o pentru mine şi crede-mă că va fi ceva foarte frumos.

— Bine, dragă Anetka, cum poate să mă plictisească ceva care te distrează pe tine ? răspunse Osnowski.

— Mai ales acum cînd Lineta e cu noi ; ea e o artistă pînă în măduva oaselor !

Aici i se adresă acesteia :

— Ce mai urzeşte căpşorul ăsta ? Ce părere ai despre nişte seri italiene ?

Domnişoara Lineta zîmbi, iar „ultimul vlăstar din neamul lui Ruryk" începu să discute cu o expresie de nespusă dulceaţă cu soţii Połaniecki :

— Dumneavoastră nu ştiţi că Victor Hugo a binecuvîntat-o încă de cînd era mică.

— L-aţi cunoscut pe Victor Hugo, doamnă ? o întrebă Marynia.

— Noi ? nu ! N-aş vrea să-l cunosc pentru nimic în lume, dar am trecut odată prin Passy [1], unde el stătea la un balcon şi, nu ştiu dacă mînat de vreo presimţire sau de inspiraţie, cînd a văzut-o pe Linetka, a ridicat mîna şi a făcut semnul crucii.

— Mătuşă ! o mustră domnişoara Castelli.

— Asta-i adevărul, copila mea, n-am ce-ţi face ! I-am spus imediat : „Uite, uite că ridică mîna", şi domnul Cardyn, consulul care şedea în faţă, a văzut şi el că a ridicat mîna şi a făcut semnul crucii. O spun cu plăcere, deoarece se prea poate ca Dumnezeu să-i fi iertat astfel păcatele, că multe mai avea ! El, un spirit atît de pervertit, şi totuşi, cînd a văzut-o pe Linetka, a binecuvîntat-o !

În toate acestea era adevărat numai că cele două femei trecuseră prin Passy şi-l văzuseră la balcon pe Victor

[1] Localitate la vechea barieră a Parisului, anexată oraşului în 1860.

Hugo. Cît privește semnul crucii, pe care l-ar fi făcut asupra Linetkăi, gurile rele din Varșovia erau de părere că ridicase mîna fiindcă tocmai căsca.

În acest timp, doamna Osnowska urmă :

— O să alcătuim aici o mică Italie, iar dacă n-o să izbutim, iarna viitoare ne refugiem în cea mare. Mă gîndeam să deschid la Roma o casă. Józio mi-a adus cîteva copii frumoase după tablouri și statui... E foarte frumos din partea lui, pentru că pe el nu-l prea interesează, așa că a făcut-o numai pentru mine. Sînt cîteva lucruri foarte bune, fiindcă Józio a avut înțelepciunea să nu se încreadă în el și i-a cerut ajutorul domnului Świrski. Păcat că el nu e aici. Îmi pare rău și de domnul Bukacki, a murit parcă făcîndu-mi în ciudă ; ne-ar fi fost de mare folos. Cîteodată era foarte drăguț. Avea suplețea unui șarpe și înviora conversația. Dar, doamnă — aici se adresă Maryniei — știi că l-ai cucerit pe domnul Świrski ? După plecarea dumitale nu mai vorbea decît despre dumneata și a început o Madonă care are trăsăturile dumitale. O să devii Fornarina ![1] Se vede că ai noroc de artiști, iar cînd vor începe serile noastre florentine, eu și Lineta va trebui să ne ținem bine, ca să nu ne eclipsezi.

Doamna Bronicz îi aruncă Maryniei o privire lipsită de bunăvoință și interveni :

— Ah, domnul Świrski ! Ții minte, Lineta ?... Dar dacă este vorba despre chipurile care fac impresie artiștilor, să vă povestesc ce s-a întîmplat odată la Nisa...

— Mătușă !... o întrerupse domnișoara Castelli.

— Ce să fac, dragă Niteczka, dacă ăsta-i adevărul ?... Acum un an... Nu ! acum doi ani... cum mai trece timpul...

Doamna Osnowska, însă, care ascultase probabil nu o dată ce s-a întîmplat la Nisa, începu s-o întrebe pe doamna Połaniecka :

— Aveți multe cunoștințe în lumea artiștilor ?

---

[1] *Fornarina (Margherita Luti)*, fiica unui brutar din Roma, care a pozat lui Rafael.

— Soțul meu, fără îndoială — răspunse Marynia — dar eu nu am ; îl cunoaștem pe domnul Zawiłowski.

Doamna Osnowska se entuziasmă numaidecît. Visul ei era să-l cunoască pe domnul Zawiłowski, să spună Józio dacă nu-i adevărat ! Nu demult a citit împreună cu Lineta o poezie a lui intitulată *Ex imo* [1], și Lineta, care știe să definească lapidar o impresie mai bine decît oricine, a spus că... A spus ceva cu totul original, dar nu-mi mai aduc aminte...

— A spus că poezia are ceva de bronz, o ajută doamna Bronicz.

— Da, da, că are ceva de bronz. Eu mi-l imaginez pe domnul Zawiłowski ca pe ceva turnat... Cum arată cu adevărat ?

— E scund, glumi Połaniecki, gras, are cincizeci de ani și e complet chel.

Pe fețele doamnei Osnowska și a domnișoarei Lineta se așternu o dezamăgire atît de adîncă, încît Marynia începu să rîdă și răspunse :

— Să nu-i dați crezare, soțul meu e un om răutăcios și-i place să necăjească lumea. Domnul Zawiłowski este tînăr, cam sălbatic și seamănă puțin cu Wagner.

— Asta înseamnă că are o barbă ca Polichinelle [2], adăugă Połaniecki.

Doamna Osnowska nu-i mai luă în seamă cuvintele și o convinse pe Marynia să-i promită că-i va aranja să-l cunoască pe Zawiłowski, și încă repede, „foarte repede, întrucît vara aproape că a început !"

— O să ne străduim să se simtă bine printre noi și să nu mai fie atît de sălbatic, cu toate că nu face nimic că nu e prea obișnuit cu lumea, deoarece unul ca el trebuie să fie puțin sălbatic și să se zburlească asemenea unui vultur în colivie, atunci cînd oamenii se apropie de el !

---

[1] *Din adîncuri* (lat.).

[2] Personaj din teatrul de marionete.

De altfel o să se înțeleagă cu Lineta, fiindcă și ea este închisă în ea și tainică precum sfinxul.

— Mie mi se pare că are un suflet extraordinar... începu mătușa „Bombonica".

Dar soții Polaniecki începură să-și ia rămas bun. În antreu se întîlniră cu frumosul Kopowski, căruia slujitorul îi peria încălțămintea și care deocamdată își pieptăna capu-i statuar și tare ca... marmura.

După ce plecară, Polaniecki spuse :

— Au nevoie și de Kopowski pentru serile lor „florentine". E și el un sfinx adevărat !

— Dacă l-ar pune într-o nișă ! condiționă Marynia. Totuși, ce femei frumoase !

— Ciudat, se miră Polaniecki. Doamna Osnowska este ceea ce se numește o femeie frumoasă, dar ca tip de frumusețe eu o prefer pe doamna Maszko. Castelli e frumoasă, într-adevăr, deși e prea înaltă. Ai băgat de seamă că toți vorbesc despre ea, dar ea nu scoate un cuvîntel ?

— Se spune că este foarte inteligentă, răspunse Marynia, dar poate că e puțin timidă, ca și Zawilowski. Trebuie să ne gîndim să-l aducem aici.

O întîmplare neprevăzută le încurcă însă toate planurile. Doamna Polaniecka alunecă pe scări a doua zi și se lovi la genunchi atît de rău, încît fu nevoită să stea cîteva zile în pat. Întorcîndu-se de la birou și aflînd ce se întîmplase, Polaniecki se înspăimîntă la început, apoi, liniștit de medic, își certă soția destul de sever :

— Ar trebui să te gîndești că s-ar putea să nu fie vorba numai despre tine.

Marynia suferea mult din cauza loviturii, dar aceste cuvinte, care i se păreau prea aspre, îi sporiră durerea. Credea că el ar trebui să se gîndească în primul rînd la ea, mai ales că celelalte temeri nu se întemeiau pe nimic. Afară de asta, se arătă totuși foarte grijuliu și nici a doua zi, nici în ziua următoare nu se duse la birou, numai ca să stea lîngă ea. Dimineața îi citea, iar după micul dejun

lucra în camera alăturată cu ușa deschisă, ca să-i audă chemarea în orice moment. Împăcată de purtarea lui, îi mulțumi cu recunoștință, drept care Połaniecki o sărută și-i spuse :

— Dragă, e datoria mea. Vezi doar că pînă și străinii întreabă de tine în fiecare zi.

Într-adevăr, oameni din afara casei se interesau zilnic de sănătatea ei. Zawiłowski întreba mereu la lucru : „Cum se mai simte doamna ?“ Doamna Bigiel veni după-amiază, iar Bigiel, seara ; nu mai intră în camera ei, ci cîntă la pianul din încăperea vecină, ca s-o înveselească. Soții Maszko și doamna Bronicz își trimiseră în două rînduri cărțile de vizită, iar doamna Osnowska, lăsîndu-și bărbatul în trăsură, intră la Marynia aproape cu anasîna și stătu la ea vreo două ore, discutînd dezinvolt, cu obișnuința ei de a trece de la un lucru la altul, despre Roma și serile pe care intenționa să le organizeze, despre Świrski și soțul ei, despre Lineta și despre Zawiłowski care n-o mai lăsa să doarmă. La sfîrșitul vizitei, îi declară doamnei Połaniecka că trebuie să-și spună pe nume și o imploră s-o ajute într-o problemă : „adică nu într-o problemă, ci într-o conspirație“, mai degrabă în ceva care, de cînd i-a venit ideea, nu-i mai dă pace... arde !

— Atîta mă gîndesc la Zawiłowski ăsta, că Józio a început să fie gelos, dar bietul Józio nu înțelege multe lucruri. Sînt sigură că și el și Lineta sînt făcuți unul pentru altul, nu Józio și Lineta, ci Zawiłowski. În amîndouă cazurile avem de-a face cu poezia. Să nu rîzi, Marynia, și să nu crezi că sînt nebună. Tu n-o cunoști pe Lineta. Ea are nevoie de un om extraordinar. Nu s-ar căsători în ruptul capului cu unul cum e Kopowski, cu toate că Kopowski arată ca un heruvim. N-am văzut în viața mea o față ca a lui... Poate în Italia, în vreun tablou, dar nici măcar atît. Știi ce zice Lineta despre el : *C'est un imbécile !* Se poate, dar pînă și ea se uită la el ! Gîndește-te și tu ce frumos ar fi să se cunoască, să se iubească și să se căsătorească ; nu

Kopowski și Lineta, ci Zawiłowski. Ce mai pereche ar face ! Cît despre Lineta, cu aspirațiile ei, ce altceva mai bun ar putea găsi ? Cine-i bărbatul potrivit pentru ea ? Știu că am avea la ce să ne uităm ! Îmi închipui cît s-ar iubi de mult. Lumea este atît de plictisitoare, încît pentru asemenea spectacol merită să te osteneşti. De altfel, știu că nu ne va fi ușor, fiindcă și mătușa Bronicz se străduiește să găsească un bărbat pentru Lineta. Mă tem că te-am obosit prea mult, dar e atît de plăcut să stai de vorbă, mai ales cînd pui ceva la cale.

Într-adevăr, după plecarea doamnei Osnowska, Marynia simți că i se învîrte capul. Cînd veni Połaniecki, începu să-i povestească totuși despre planurile în legătură cu Zawiłowski, rîzînd puțin de înflăcărarea doamnei Osnowska, iar la sfîrșit se înduioșă :

— Cred că are o inimă bună și îmi place, dar cît poate fi de exaltată ! Cîte nu-i trec prin minte !

— Mai degrabă aiurită, o corectă Połaniecki, fiindcă e o mare deosebire ; exaltarea merge aproape mînă în mînă cu inima bună, pe cînd aiureala înseamnă adesea un suflet uscat și nu odată decurge din aceea că mintea o ia razna, iar inima doarme.

— Ție nu-ți place doamna Osnowska, remarcă Marynia.

Lui Połaniecki nu-i plăcea, de bună seamă, dar de astă dată, în loc să confirme sau să infirme, începu să se uite la soția lui cu anume curiozitate. Era de-a dreptul uimit de frumusețea ei. Părul i se răsfirase în neorînduială pe pernă, și fața ei mică se decupa din aceste valuri negre ca o floare. Ochii păreau mai albaștri ca de obicei, printre buzele întredeschise se zăreau vîrfurile dinților mici și albi. Połaniecki se apropie de ea și-i șopti :

— Cît ești de frumoasă astăzi !

Și aplecîndu-se peste ea cu fața schimbată, începu să-i sărute ochii și gura.

Sărutările lui o cutremurau, provocîndu-i în acelaşi timp durere. Îi era ciudă că el îi aprecia frumuseţea, numai aşa din întîmplare, iar expresia feţei lui şi lipsa lui de delicateţe nu-i plăceau, aşa că începu să se ferească, întorcîndu-şi capul.

— Staś, nu mă mai săruta, ştii doar că sînt suferindă.

Połaniecki se îndreptă şi răbufni :

— Adevărat, te rog să mă ierţi !

Şi plecă în camera lui să studieze planul unei locuinţe de vară, care-i fusese trimis de dimineaţă.

XXI

Boala doamnei Połaniecka nu dură prea mult şi după o săptămînă se duse la familia Bigiel, care între timp se mutase la locuinţa de vară ; cu toate că era cam devreme, se făcuse frumos, iar în oraş începuseră căldurile. Zawiłowski, care se obişnuise cu ei, veni şi el, aducînd un zmeu uriaş pe care voia să-l înalţe cu Połaniecki şi copiii. Domnul şi doamna Bigiel îl îndrăgiseră la rîndul lor pe Zawiłowski, deoarece era un om dintr-o bucată şi vesel, cu toată timiditatea, iar uneori de-a dreptul copilăros. Doamna Bigiel susţinea că are un cap interesant, ceea ce era adevărat în măsura în care avea o cicatrice pe o sprînceană, iar bărbia ieşită înainte îi împrumuta o expresie de energie, contrazisă cu totul de partea de sus a feţei, atît de delicată, că părea aproape feminină. La început, doamna Bigiel crezu că vede în el un original, dar el înţelegea prea bine ce se întîmplă în jurul lui, ca să fie într-adevăr un original. Era doar inegal din cauza sfielii, un mare entuziast şi un om nu cu totul lipsit de o mîndrie ascunsă.

La masă, îi povestiră despre familia Osnowski, despre serile romano-florentino-ateniene, despre domnişoara Castelli şi despre curiozitatea pe care o stîrnise doamnelor.

Auzind acestea, spuse :

— Bine că mi-ați spus, nu merg acolo pentru nimic în lume.

— Domnule, la început o să le cunoști la noi, îl liniști Marynia.

Zawiłowski își împreună mîinile :

— Doamnă, am să dau bir cu fugiții încă din anticameră !

— De ce ? întrebă Połaniecki. Nu trebuie să ai numai curajul propriilor convingeri, ci și pe cel al poeziilor pe care le scrii.

— Pe drept cuvînt, încuviință doamna Bigiel. De ce să-ți fie rușine ! Trebuie să privești în ochii oamenilor și să le spui : „Scriu, pentru că așa-mi place !"

— Scriu pentru că așa-mi place ! repetă hotărît Zawiłowski, ridicîndu-și capul și rîzînd.

Dar Marynia continuă :

— O să le cunoști la noi, apoi le trimiți cartea de vizită, iar pe urmă mergem împreună la ele, într-o seară.

Iar el răspunse :

— Nu pot să-mi ascund capul în zăpadă, pentru că nu este, dar am să găsesc eu vreo ascunzătoare.

— Chiar dacă am să te rog mult ?

— Atunci am să merg, răspunse Zawiłowski, după o clipă, roșind ușor.

Și se uită la ea. Pălind puțin din cauză că zăcuse un timp, fața ei se micșorase și mai mult și arăta acum ca fața unei fete de șaisprezece ani. Lui Zawiłowski i se părea atît de frumoasă, încît nu era în stare să-i refuze nimic.

Seara, soții Połaniecki aveau să-l ia cu ei în oraș, dar Marynia îi spuse înainte :

— Acum trebuie să fac uz de forță, fiindcă n-ai văzut-o încă pe Lineta Castelli, dar după ce o s-o vezi, te vei îndrăgosti numaidecît de ea.

— Eu, doamnă ? exclamă Zawiłowski, punîndu-și o mînă pe piept. Eu, să mă îndrăgostesc de domnișoara Castelli ?

Era atîta sinceritate în întrebarea lui, că se tulbură iarăşi, dar de data asta se tulbură puţin şi doamna Połaniecka.

În acest timp, Połaniecki sfîrşi discuţia cu Bigiel în legătură cu pericolele investirii capitalului în pămînt şi plecară. Marynia îşi aduse aminte cum se întorceau mai demult pe acelaşi drum cu tatăl ei, doamna Emilia, Litka şi Połaniecki de la familia Bigiel ; era tot aşa o noapte cu lună. Cam pe atunci, acest „domn Stanisław" o iubea şi cît era de nefericit ; cît de aspru se purtase cu el, şi inima i se umplu de milă pentru acest „domn Stanisław" care suferise atît de mult. Ar fi vrut să se strîngă la pieptul lui şi să-i ceară iertare pentru vechile necazuri, şi dacă n-ar fi fost de faţă domnul Zawiłowski, ar fi făcut-o.

Dar domnul Stanisław cel de odinioară şedea acum liniştit şi sigur de sine lîngă ea şi pufăia din trabuc. Doar ea era a lui, o luase de soţie şi o stăpînea, aşa că totul se sfîrşise.

— La ce te gîndeşti, Stach ? îl întrebă.

— La afacerile despre care am vorbit cu Bigiel.

Şi scutură scrumul trabucului, îl bagă în gură şi trase atît de puternic, încît luminiţa roşie împrăştie întunericul şi i se văzură mustăţile şi o parte din faţă.

Zawiłowski, în schimb, se gîndea la sufletu-i tînăr ; dacă ar fi fost soţia lui, el n-ar fi fumat acum lîngă ea şi nu s-ar fi gîndit la afacerile despre care discutase cu Bigiel ; mai degrabă i-ar fi căzut la picioare şi ar fi adorat-o în genunchi.

Treptat, sub influenţa nopţii şi a acestui chip dulce, pe care îl admira, se lăsă pradă exaltării. După un răstimp, începu să declame la început abia auzit, parcă numai pentru sine, apoi din ce în ce mai tare una din poeziile lui — *Zăpezi în munţi*. Versurile iradiau o nostalgie nemărginită despre ceva neîntîlnit şi inaccesibil. Nu-şi mai dădu nici el seama cînd ajunseră în oraş şi felinarele începură să lumineze pe amîndouă părţile străzii.

Inainte de a coborî din trăsură, Marynia îi aduse aminte :

— Aşadar, poimîine la *five o'clock* ?

— Întocmai, răspunse sărutîndu-i mîna.

Doamna Polaniecka era puţin visătoare din cauza plimbării, a nopţii şi poate a poeziei. Dar de cînd fuseseră la Roma, rugăciunea de seară o rostea împreună cu soţul ei. După ce spuseră rugăciunea, o năpădi deodată o mare duioşie, ca o răbufnire a sentimentelor înăbuşite o clipă de alte impresii. Se apropie de Polaniecki şi, înconjurîndu-i gîtul cu braţele, începu să-i şoptească.

— Dragă Stach, ne simţim atît de bine împreună, nu-i aşa ?

El o strînse la piept şi-i răspunse cu anume infatuare nepăsătoare :

— Mă plîng eu de ceva ?

Nici nu-i trecea prin minte că întrebarea ei conţinea parcă o umbră de regret şi îndoială pe care voia s-o alunge din sufletul ei, şi se aştepta ca el s-o liniştească şi s-o asigure că n-are de ce se teme.

A doua zi, la birou, Zawiłowski îi aduse lui Polaniecki o tăietură dintr-o revistă cu poezia *Zăpezi în munţi*. Polaniecki o citi la masă, dar clinchenitul tacîmurilor îl deranja, astfel că versurile i se părură mai puţin frumoase decît în liniştea nopţii şi la lumina lunii.

— Zawiłowski mi-a spus, îşi aduse aminte, că va publica un volum în curînd, dar mai înainte va aduna tot ce a apărut prin diferite reviste şi ţi le va aduce.

Marynia se împotrivi :

— Nu, trebuie să le păstreze pentru Lineta.

— Aha, mîine se întîlnesc prima dată. Vreţi neapărat să începeţi o epocă nouă în viaţa lui Zawiłowski ?

— Vrem, îi răspunse cu hotărîre Marynia. La început, cînd mi-a spus Aneta, am fost uimită, dar de ce nu ? !

Întîlnirea avu loc într-adevăr a doua zi. Familia Osnowski, doamna Bronicz şi domnişoara Castelli sosiră

foarte punctuali la cinci, dar Zawiłowski venise și mai devreme, ca să nu-și facă apariția în salon de față cu toată lumea. Și așa, însă, era mai speriat și mai stîngaci ca de obicei ; niciodată picioarele lui nu i se păruseră atît de lungi. Exista totuși anume distincție pînă și în stîngăcia lui, pe care doamna Osnowska știa s-o aprecieze. Începură primele scene ale unei comedii omenești, în care doamnele, ca niște persoane bine educate, se fereau să-l privească mai insistent pe Zawiłowski, dar rezultatul era de-a dreptul contrar ; în timp ce el, prefăcîndu-se că nu observă, nu se gîndea decît că este privit și cîntărit. În consecință, simțea o mare stinghereală, pe care se străduia s-o ascundă printr-o lejeritate artificială, întrucît era destul de vanitos ca să vrea să producă o impresie bună. Dispoziția doamnelor însă nu putea asigura decît un rezultat bun, și chiar dacă Zawiłowski s-ar fi dovedit prost, aceasta ar fi fost considerată drept înțelepciune și originalitate poetică. Cea mai detașată se arăta domnișoara Lineta, care se mira întrucîtva că nu ea este soarele, și Zawiłowski luna, ci dimpotrivă. Prima impresie pe care o făcu asupra ei fața lui Zawiłowski, fu : „Nici nu se compară cu prostănacul de Kopowski !“ Și chipul frumos, incomparabil, al acestui „prostănac“ îi apăru înaintea ochilor, drept care pleoapele-i deveniră și mai grele, iar expresia feței amintea mai mult ca oricînd un sfinx... de porțelan. Se simți totuși jignită că Zawiłowski aproape că nu observă silueta ei de Junonă și nici acel „ceva tainic și poetic“, care, cum susținea doamna Bronicz, se impunea atenției de la prima aruncătură de ochi. Treptat, începu să se uite la el. Fiind înzestrată, pe lîngă înclinațiile poetice, și cu un foarte dezvoltat simț al observației, sesiză de bună seamă că fața-i este foarte expresivă, dar surtucul sta prost pe el, iar acul de la cravată este pur și simplu *mauvais genere* [1] ; pesemne că se îmbrăca la un croitor de mîna a doua. În acest

[1] De prost-gust (fr.).

timp, tînărul, uitîndu-se din cînd în cînd la Marynia, ca la singurul suflet apropiat și prietenos, discuta cu doamna Osnowska. Întrucît socotea drept o mare lipsă de tact să aducă vorba de poezie de prima dată, aceasta, aflînd că Zawiłowski își petrecuse la țară primii ani din copilărie, începu să ciripească despre înclinațiile ei spre viața rurală. Soțul ei prefera întotdeauna orașul, unde-și avea plăcerile și prietenii lui, dar ea !... „Ah, eu sînt sinceră și recunosc de la început că nu pot să sufăr conacul, treburile gospodărești și contabilitatea, pentru care am fost certată adesea... Pe deasupra, mai sînt și cam leneșă, așa că mi-ar place o ocupație care m-ar lăsa să lenevesc ; aha, ce mi-ar place mie ?"

Își desfăcu degetele-i lungi, ca să numere mai ușor ocupațiile care ar fi fost pe gustul ei :

— Mai întîi mi-ar place să pasc gîștele !

Zawiłowski izbucni în rîs ; i se părea naturală și-l amuza imaginea doamnei Osnowska păscînd gîștele.

Ochii ei viorii începură să rîdă de asemenea ; părea o fetiță veselă și dezinvoltă, care spune tot ce-i trăznește prin cap.

— Ți-ar place și dumitale, domnule ? îl întrebă brusc pe Zawiłowski.

Iar el răspunse :

— La nebunie !

— Ei, vezi !... Și mai ce ? Aha, mi-ar place să fiu pescar. Dimineața, zorii trebuie să se răsfrîngă frumos în apă... Iar plasele ude, atîrnate înaintea colibei, cu pînze străvezii prin ochеți, sînt atît de minunate !... Dacă nu pescar, aș vrea să fiu cel puțin un bîtlan și să meditez într-un picior deasupra apei, ori un nagîț prin luncă. A, nu ! nagîțul este o pasăre tristă, nu-i așa ? Parcă poartă mereu doliu !

Aici se adresă domnișoarei Castelli :

— Dar tu, Linetko, ce-ai vrea să fii la țară ?

Domnișoara Castelli își ridică pleoapele și după o clipă murmură :

— O pînză de păianjen.

Răspunsul ei stîrni imaginația poetului Zawiłowski. În fața ochilor îi apărură dintr-o dată întinderile mirиștilor decolorate și firișoarele argintii scăldîndu-se în acalmia albăstruie și în soare.

— Ce imagine frumoasă ! exclamă.

Și privi mai cu luare-aminte la domnișoara Linetka, care zîmbi parcă drept mulțumire că apreciase frumusețea imaginii.

Dar tocmai atunci sosi și familia Bigiel, iar Zawiłowski fu luat în primire de doamna Bronicz care se așeză pe un scaun în așa fel, încît nu-i mai lăsa nici o posibilitate de mișcare. Nu era prea greu să ghicești despre ce vorbeau. Deoarece Zawiłowski își îndrepta din cînd în cînd privirile spre domnișoara Castelli, vrînd parcă să verifice dacă arată într-adevăr așa cum i se spunea. În cele din urmă, deși discutau cu glas coborît, cei de față auziră în curînd cuvintele strecurate parcă printr-o bucată de zahăr :

— Domnule, dumneata știi că Napoleon... adică, voiam să spun, că Victor Hugo, a binecuvîntat-o ?

Zawiłowski ascultă atîtea lucruri neobișnuite, încît era pe deplin îndreptățit să se uite cu anume curiozitate la domnișoara Castelli. Dacă ar fi să ne luăm după aceste informații, era cel mai ciudat copil din lume, totdeauna foarte blînd, dar cu totul imprevizibil. Cînd a avut zece ani, a fost foarte bolnavă. I s-a recomandat să respire aer de mare, așa că au stat mult la Stromboli...

— A privit la vulcan, la mare și a bătut din mînuțe, repetînd : „Frumos ! ce frumos e !" Ne-am dus acolo din întîmplare, rătăcind fără țel într-un iaht închiriat ; era greu să rămînem mai mult, pentru că nu-i decît o insuliță pustie și n-aveam unde să locuim și nici ce să mîncăm, dar n-a vrut să plece cu nici un chip, parcă presimțind că acolo avea să se facă bine. Într-adevăr, după o lună

de zile, dacă nu după o lună, atunci după două, a început să-şi revină şi uită-te şi dumneata ce bine a crescut, ca o trestie !

Deşi bine făcută, domnişoara Castelli nu era disproporţionată ; era puţin mai înaltă decît doamna Osnowska. Zawiłowski privea la ea cu un interes crescînd. Înainte de plecarea musafirilor, eliberat în fine din captivitate, se apropie de ea şi-i spuse :

— N-am văzut niciodată un vulcan şi n-am idee ce impresie poate să-mi facă.

— Eu am fost numai la Vezuviu, îi răspunse, dar cînd am fost acolo nu era erupţie.

— Dar la Stromboli ?

— N-am fost acolo.

— Înseamnă că n-am auzit bine, mătuşa dumitale...

— Da, recunoscu domnişoara Castelli, nu-mi aduc aminte. Probabil că eram prea mică.

Se afla într-o situaţie penibilă, şi pe faţa ei se citea tulburarea.

Doamna Osnowska îşi continuă ciripitul fermecător pînă la sfîrşit, şi înainte de a pleca, îl invită la ea pe Zawiłowski „într-una din seri, fără ceremonie şi fără frac, întrucît primăvara asta poate fi socotită ca o vară, iar vara cel mai bine este să fii îmbrăcat lejer". Cu acest prilej, declară că înţelege foarte bine că oamenilor de felul lui nu le plac cunoştinţele noi, dar există un remediu sigur împotriva acestora, să le considere drept vechi. De cele mai multe ori stau singuri ; Linetka citeşte sau spune ce-i vine pe limbă, iar ideile ei merită să fie auzite, mai ales de către cineva care este în stare să le înţeleagă mai bine decît oricare altul.

Domnişoara Castelli îi strînse mîna destul de tare la despărţire, de parcă voia să confirme astfel că ei trebuie să se înţeleagă. Nu prea obişnuit cu lumea, Zawiłowski era puţin năucit de vorbele şi de foşnetul rochiilor, de ochii şi de mirosul de iris pe care aceste doamne îl lăsară în

urma lor. Se simțea și puțin obosit, deoarece discuțiile, oricît de libere și aparent pline de simplitate, fuseseră lipsite de liniștea aceea pe care o găsea întotdeauna în cuvintele doamnei Połaniecka și ale doamnei Bigiel ; Zawiłowski avea impresia că visase ceva învălmășit.

Familia Bigiel avea să rămînă la masă, așa că doamna Połaniecki îl reținu și pe Zawiłowski și începură să vorbească despre noile cunoștințe.

— Ce zici de domnișoara Castelli ? îl întrebă Marynia.

— Amîndouă cu multă imaginație, răspunse Zawiłowski după ce chibzui puțin. Ai băgat de seamă, doamnă ce ușor le vine să vorbească în imagini ?

— Nu-i așa că domnișoara Lineta este foarte interesantă ?

Połaniecki, care nu era deloc impresionat de domnișoara Castelli și căruia îi era foame și voia să se servească masa, răspunse cu anume iritare :

— Ce vedeți voi în ea ? E interesantă la început, dar cînd o cunoști mai bine, devine banală.

Dar doamna Połaniecka răspunse :

— A, nu ! Lineta nu se va banaliza... Devin banale numai ființele comune, simple, care nu știu decît să iubească.

Zawiłowski, care tocmai se uita la ea, avu senzația că în vorbele ei răzbătea o umbră de mîhnire. Era probabil și puțin slăbită, deoarece fața ei avea o nuanță violetă.

— Ai obosit, doamnă ? o întrebă.

— Puțin, îi răspunse, zîmbind.

Inima simțitoare a tînărului se umplu de o compătimire adîncă. „E într-adevăr un crin" — se gîndi — și în comparație cu farmecul ei dulce, doamna Osnowska i se înfățișa ca o gaiță țipătoare, iar domnișoara Castelli ca un cap de statuie, lipsit de expresie. Mai înainte, de fiecare dată cînd o vedea pe doamna Połaniecka, i se întîmpla să viseze la o femeie ca ea ; în această seară începu să viseze

nu la una ca ea, ci la ea însăşi. Şi pentru că înţelegea repede tot ce se întîmpla cu el, observă că Marynia începe să devină pentru el nu numai o floare „diafană", ci şi iubită.

Cînd îl întîlni a doua zi la birou, Polaniecki îl întrebă :

— Ei, cum e cu prinţesa din pădurea adormită ? Ai visat-o ?

— Nu ! răspunse Zawiłowski, împurpurîndu-se.

Polaniecki observă că roşise, începu să rîdă şi spuse :

— Ce să-i faci ? Fiecare trebuie să treacă prin asta ; am trecut şi eu.

XXII

Marynia nu se plîngea nici faţă de sine însăşi de soţul ei. Pînă acum nu existase între ei nici cea mai mică neînţelegere. Era nevoită să recunoască totuşi că îşi închipuise altfel adevărata fericire, iubirea aceea fără margini la care visa pe vremea cînd Polaniecki era numai logodnicul ei. Se convingea de acest adevăr aproape în fiecare zi. Realitatea nu semăna deloc cu speranţele ei. Natura dreaptă a Maryniei nu începuse încă să se revolte împotriva acestei realităţi, dar se simţea copleşită adesea de o umbră de tristeţe amestecată cu sentimentul că mîhnirea ar putea să-i acopere întreaga viaţă. Avînd sufletul plin de bunăvoinţă, încercă la început să-şi dovedească sieşi că nu era vorba decît de propriile închipuiri. Ce-i lipsea şi de ce o dezamăgise Polaniecki ? N-o supărase niciodată înadins; ori de cîte ori credea că-i face plăcere, se străduia să-i împlinească voile, se îngrijea de sănătatea ei, uneori îi umplea faţa şi mîinile de sărutări, într-un cuvînt, era mai degrabă bun decît rău. Şi totuşi îi lipsea ceva. Maryniei îi venea greu să definească în cîteva cuvinte ce anume, dar mintea ei era prea limpede ca să nu înţeleagă ceea ce inima ei resimţea cu fiecare zi mai acut şi cu mai multă tristeţe.

Lipsea ceva ! După marea sărbătoare a dragostei, plină de vrajă, începea șirul zilelor obișnuite, iar ea regreta sărbătoarea ; ar fi vrut s-o prelungească toată viața, vedea însă cu îngrijorare că această cădere în banal i se părea soțului ei normală și de dorit. Așa cum era, nu era rău, dar asta nu însemna nici pe departe acea fericire superioară pe care un om ca el trebuia s-o simtă, s-o creeze și s-o dăruiască. Dar mai era vorba și de alte lucruri. Ea se simțea mai mult a lui, decît el al ei, și în vreme ce ea îi dăruia sufletul întreg, el îi întorcea numai acea parte pe care o planificase pentru uzul casnic. Își spunea într-adevăr că el este bărbat și afară de ea mai are o sumedenie de gînduri ; cîndva se așteptase că el o va lua de mînă și o va conduce în această lume a lui, că cel puțin acasă îi va împărtăși preocupările lui, dar deocamdată nu putea să-și facă nici măcar iluzii că așa stăteau lucrurile. Polaniecki, după cum se exprima el însuși, o luase de soție, acum era a lui, și de cînd sentimentele lor începuseră să se transforme într-o simplă obligație reciprocă, socotea că nu trebuie să se mai îngrijească de ele și să le dobîndească altfel decît pe celelalte îndatoriri ale vieții de zi cu zi. Nici nu-i trecea prin minte că asemenea flacără nu poate fi menținută numai cu ajutorul unor vreascuri uscate, ca un foc obișnuit, ci este nevoie să presari peste ea smirnă și tămîie ca înaintea unui altar. Dacă i-ar fi spus cineva una ca asta, ar fi ridicat din umeri și l-ar fi etichetat drept romantic. De aceea, poate că în atitudinea lui se manifesta într-adevăr grija soțului, dar nu răzbătea nimic din grija și emoția amantului, din starea aceea de veghe și teamă care, în spațiul mai îngust al simțămintelor omenești, echivalează teama de divinitate în sentimentul religios. Odinioară, cînd Marynia se arătase indiferentă față de el, după vînzarea proprietății de la Krzemień, simțise și trecuse și el prin toate acestea, dar de la moartea Litkăi încoace, cînd începuse să fie sigur că ea îi aparține, nu se mai gîndea la ea decît ca la ceva al lui. Dragostea lui, întemeiată cu pre-

cădere pe atracția fizică, avea ce-și dorea și era liniștită, iar timpul putea s-o banalizeze, s-o răcească și s-o stingă abia în viitor.

Acum, însă, deși încă vie, îi lipsea, de exemplu, acea duioșie atentă și mîngîietoare care exista în sentimentul pe care-l nutrea pentru Litka. Marynia observase și ea această deosebire. De ce era așa ? Nu știa să răspundă, dar intuia că pentru acest om, pentru care dorea să însemne totul, în realitate însemna ceva cu mult mai puțin și mai comun decît copila răposată.

Nu-i trecea prin cap și n-ar fi putut concepe în nici un caz că singurul motiv era acela că Litka nu fusese a lui, pe cînd ea i se dăruise cu trup și suflet. Cu cît dai mai mult, cu atît se cuvine să primești și să ai mai mult, se socotea în sinea ei. Timpul îi spulberase însă multe iluzii de acest fel. Nu putea să nu observe că toți erau sensibili la farmecul ei, că toți o prețuiesc și o laudă, că Świrski, Bigiel, Zawiłowski și pînă și domnul Osnowski o privesc nu numai cu admirație, ci aproape cu încîntare, în vreme ce „Stach" al ei se arăta cel mai nepăsător față de însușirile ei. Nu se gîndea nici o clipă că el nu era capabil s-o cunoască și să aprecieze ceea ce alții observau și apreciau cu atîta ușurință. Atunci care era motivul ? Aceste întrebări o chinuiau acum ziua și noaptea. Faptul că Połaniecki se preface întotdeauna puțin mai rece și mai lucid decît este în realitate, nu i se părea un răspuns îndestulător. Din nefericire, nu-i mai rămînea decît unul singur : „El nu mă iubește, cum ar putea, și de aceea nu mă prețuiește, cum mă prețuiesc ceilalți". Această concluzie era pe cît de adevărată, pe atît de plină de amărăciune și tristețe.

Instinctul de femeie, care în asemenea situații nu înșală niciodată, o avertiză pe Marynia că făcuse asupra lui Zawiłowski o impresie neobișnuită care se adîncea în fiecare zi tot mai mult. Gîndul acesta nu o revoltă, nu izbucni într-o întrebare mînioasă : „Cum îndrăznește ? !" întrucît tînărul nu se manifestase în nici un fel ; din con-

tră, îi spori curajul și încrederea în propriul farmec, pe care începea să le piardă uneori, dar îi stîrni și o profundă părere de rău că această adorație duioasă, această încîntare i-o arăta cineva străin, și nu „Stach". În ce-l privește pe Zawiłowski, nu simțea nimic pentru el afară de o mare simpatie și bunăvoință, așa că gîndurile îi rămîneau curate. Nu era în stare să se amuze pe seama suferinței altuia, iar din această pricină, nevrînd să-i dea vreo speranță care să-l facă să meargă prea departe, se alătură planului doamnei Osnowska de a-l apropia pe Zawiłowski de domnișoara Castelli, cu toate că acest plan i se părea prea neașteptat, aproape de neînțeles. De altfel, sufletul și mintea ei erau prinse cu totul de alte întrebări : de ce oare acest Stach iubit, bun și înțelept nu vrea să urce cu ea pe înălțimi ? de ce n-o prețuiește atît cît ar putea ? de ce socotește dragostea ei numai ca ceva ce-i aparține, nu ca pe ceva foarte scump ? Din ce s-a iscat această situație, care-i cauza ?

Orice fire vanitoasă și plată ar fi găsit că toată vina se află de partea lui, dar Marynia Połaniecka o află în ea însăși. E drept, făcu această descoperire cu ajutorul cuiva din afară, dar era atît de dispusă întotdeauna să-l absolve pe „Stach" al ei de orice responsabilitate și să se împovăreze pe sine, încît, pe lîngă spaimă, faptul aproape că-i produse plăcere.

Odată, după-amiază, ședea singură și cu mîinile împreunate pe genunchi ; se cufundase în gînduri și întrebări la care nu știa să afle răspunsul, cînd ușa se deschise deodată și în ea se ivi corneta albă și rochia întunecată a unei surori de caritate.

— Emilka ! exclamă doamna Połaniecka cu bucurie.

— Da, eu sînt, răspunse sora, astăzi am o zi liberă și am vrut să vă fac o vizită. Domnul Stanisław unde este ?

— Stach este la familia Maszko, dar cred că se va întoarce curînd. Ce bucuros o să fie ! Stai, odihnește-te !

Doamna Emilia se așează și începu să vorbească.

— Aș veni mai des pe la voi, dar nu prea am timp. Astăzi, însă, e zi liberă și am fost la Litka. De-ai ști ce verdeață e acolo și cum cîntă păsărelele !

— Am fost acolo acum cîteva zile. Totul înflorește și e atîta liniște... Ce păcat că Stach nu e acasă !

— Da. El mai are cîteva scrisori de la Litka și voiam să-l rog să mi le împrumute. Duminica viitoare am să vin să le aduc înapoi.

Doamna Emilia vorbea acum liniștită despre Litka. Poate și pentru că din ea însăși nu mai rămăsese decît o umbră care avea să se destrame în curînd ; împrăștia în jurul ei o pace netulburată. Nu mai era obsedată de nenorocirea ei, și vechea indiferență față de tot ce nu era Litka o părăsise. Devenind soră de caritate, coborîse printre oameni și se deprinsese să resimtă toate bucuriile și necazurile lor, veselia și tristețea, plăcerea și suferința.

— Ce frumos e la voi ! constată după o clipă. Obișnuită cu pereții noștri albi, totul mi se pare atît de fastuos ! Domnul Stanislaw era cîndva un mare leneș ; mergea în vizită numai la familia Bigiel și la noi ; nu voia să se mai ducă nicăieri, dar acum cred că s-a schimbat și primiți multă lume.

— Nu, răspunse Marynia. Ne ducem numai pe la soții Maszko, la doamna Bronicz și la familia Osnowski.

— A, ia stai ! Eu o cunosc pe doamna Osnowska. Am cunoscut-o pe vremea cînd era domnișoară. I-am cunoscut, de asemenea, pe soții Bronicz și pe nepoata lor, dar pe atunci era mică de tot. Domnul Bronicz a murit cu șase ani în urmă. Vezi că le știu pe toate ?

Marynia începu să rîdă.

— Pe drept cuvînt, știi mai multe decît mine. Eu am cunoscut familia Osnowski la Roma.

— Am locuit atîția ani la Varșovia, așa că mi-au ajuns atîtea la urechi ! Chipurile ședeam toată ziua acasă, dar lumea mă interesa. Eram atît de superficială ! De altfel și domnul Stach al tău a cunoscut-o pe doamna Osnowska.

— Mi-a spus. S-au întîlnit la balurile publice.

— Era vorba atunci să se căsătorească cu domnul Kopowski. Au curs lacrimi, a fost și disperare, deoarece tatăl ei era împotrivă. Dar a nimerit bine, nu-i așa ? Domnul Osnowski a fost socotit întotdeauna ca un om foarte bun.

— Se poartă, într-adevăr, cum nu se poate mai bine cu ea. Dar n-am știut că voia să-l ia de soț pe domnul Kopowski, și mă mir, e doar atît de inteligentă !

— Slavă domnului că e fericită ; numai să știe să-și prețuiască fericirea. Fericirea este un lucru rar și trebuie să știi s-o păstrezi. Eu m-am deprins acum să privesc lumea cu nepărtinire, cum pot s-o facă numai oamenii care nu mai vor nimic pentru ei, și știi ce-mi trece prin minte cîteodată ? Că fericirea seamănă cu ochii ; un pic de pulbere și lacrimile încep să curgă.

Marynia zîmbi, puțin mîhnită, și răspunse :

— O, e foarte adevărat !

Se așternu o clipă de tăcere, după care doamna Emilia, uitîndu-se cu luare-aminte la Marynia, îi luă mîna în palma-i străvezie și o întrebă :

— Dar tu, Marylka, ești fericită, nu ?

Marynia simțea o nevoie atît de mare să plîngă, încît se stăpîni cu mare greutate. Totul nu dură decît cît ai clipi din ochi. Sufletul ei drept se cutremură deodată la gîndul că lacrimile și tristețea ei ar însemna că se plînge de Stach, astfel că își înfrînă tulburarea cu puterea voinței și răspunse :

— Numai Stach să fie fericit !

Și își înălță ochii senini spre doamna Emilia care spuse :

— Litka o să vă ajute ! Te-am întrebat, fiindcă, atunci cînd am intrat, mi s-a părut că ești cam posomorîtă. Eu știu cel mai bine cît te iubea și cît era de nenorocit cînd te-ai supărat pe el din cauza moșiei Krzemień.

Fața Maryniei se strălumină de zîmbet. Îi făcea atîta plăcere fiecare amănunt despre dragostea lui de altădată, încît nu s-ar mai fi săturat să tot asculte.

Doamna Emilia continuă, mîngîindu-i mîna :

— A, copilă urîcioasă, erai atît de crudă, nu ştiai să preţuieşti şi nici să respecţi o dragoste adevărată, încît uneori mă supăram pe tine. Mă temeam şi pentru bietul domn Stanisław, să nu se blazeze sau să-şi piardă minţile. Vezi tu, se întîmplă cîteodată să se formeze cîte o cută în interiorul inimii, pe care n-o mai poate îndrepta o viaţă întreagă.

Marynia îşi înălţă capul şi începu să clipească din ochi, orbită parcă de lumină.

— Emilka, Emilka ! strigă, ce bine le spui tu !

Doamna Emilia se numea acum „sora Aniela", dar Marynia îi spunea pe vechiul nume.

— Ei, ce să mai vorbim ! răspunse. Bodogănesc şi eu pentru timpurile de altădată. Litka, însă, se va ruga pentru fericirea voastră şi Dumnezeu se va îndura, fiindcă o meritaţi amîndoi.

Apoi începu să se pregătească de plecare. În zadar încercă Marynia s-o reţină pînă avea să se întoarcă soţul ei, deoarece la spital o aştepta munca. Mai sporovăiră totuşi vreun sfert de oră în uşă, după obiceiul femeilor ; în cele din urmă, doamna Emilia plecă, făgăduind să vină iarăşi duminica viitoare.

Marynia Połaniecka se întoarse la fotoliul ei de lîngă fereastră şi, rezemîndu-şi capul într-o mînă, începu să se gîndească la spusele doamnei Emilia, apoi murmură cu jumătate de glas :

— Aşa-i, e vina mea !...

Acum i se părea că a găsit cheia enigmei.

N-a ştiut să respecte o forţă atît de adevărată şi de puternică, precum dragostea. În inima-i încremenită, această dragoste devenise acum o zeitate profanată care o pedepsea. Atunci Połaniecki se afla în genunchi la picioarele ei. De cîte ori se întîlneau, o privea în ochi, cerşindu-i mila inimii şi a amintirilor acelora serbede şi mărunte, dar scumpe, care îi uneau. Dacă atunci s-ar fi arătat simplă

și mărinimoasă, dacă i-ar fi întins mîna, cum îi poruncea simțămîntul ascuns în suflet, i-ar fi rămas recunoscător toată viața, ar fi cinstit-o și ar fi iubit-o cu duioșie pe măsura propriei vini și a bunătății ei. Atunci însă ea a preferat să-și scornească ranchiuna și să cocheteze cu Maszko. Cînd a fost nevoie să uite, n-a fost în stare să uite ; cînd a trebuit să ierte, n-a știut să ierte. A preferat să sufere ea însăși, numai să sufere și el. I-a oferit mîna lui Polaniecki abia atunci cînd n-a mai avut încotro, cînd dacă nu i-ar fi oferit-o, s-ar fi dovedit pur și simplu lipsită de virtute și înțelepciune. E adevărat că atunci iubirea înăbușită a răbufnit cu toată puterea-i de neînvins și l-a îndrăgit cu inima și sufletul, dar se vede că era prea tîrziu. Iubirea fusese profanată. Ceva se rupsese, pierise ; în inima lui se formase o cută amenințătoare, cum zicea doamna Emilia, și acum ea, Marynia, culege doar ce a semănat.

El n-are nici o vină, ea i-a stricat viața lui, nu el ei.

La acest gînd, o cuprinse asemenea spaimă și părere de rău, încît un moment privi în viitor cu înfricoșare. În același timp, îi venea să plîngă, să plîngă molcom ca un copil. Dacă doamna Emilia n-ar fi plecat, ar fi găsit alinarea la pieptul ei. Era atît de pătrunsă de povara propriei vini, încît dacă ar fi venit cineva acum să o scape de această greutate, dacă i-ar fi spus : „Tu ești tot atît de vinovată ca și un porumbel", ar fi socotit că-i vorbește necuviincios. În acest moment de zbucium sufletesc, cel mai greu de suportat era gîndul că pierderea ei este ireparabilă ; avea impresia că în viitor nu poate fi decît din ce în ce mai rău, că Stach o va iubi tot mai puțin, și va avea dreptul s-o iubească tot mai puțin, într-un cuvînt, nu mai vedea nici o soluție.

Judecata îi spunea că astăzi este încă bine, în comparație cu ce poate fi mîine, poimîine, peste o lună, peste un an... E vorba doar de toată viața.

Începu să-şi încordeze bietu-i căpşor necăjit să găsească, dacă nu un drum larg, cel puţin o cărăruie cu ajutorul căreia să scape din această capcană a nenorocirii. Într-un tîrziu, după chinuri nespuse, după Dumnezeu ştie cîte lacrimi înghiţite, i se păru că întrezăreşte o luminiţă înaintea ei.

Şi această luminiţă, pe măsură ce o privea, creştea tot mai mult.

Exista totuşi ceva mai puternic decît logica nenorocirii, mai puternic decît vina ei şi decît o zeitate profanată care nu ştia decît să se răzbune — mila dumnezeiască.

Vina era a ei, aşadar ea trebuia s-o îndrepte. Se cuvenea să-l iubească pe „Stach" în aşa fel, încît el să regăsească tot ce pierduse din inima lui. Trebuia să aibă răbdare, adică să nu se mai plîngă de soarta ei, ci să-i mulţumească lui Dumnezeu şi lui „Stach" că este aşa cum este. Dacă aveau să vină suferinţe şi dificultăţi şi mai mari, trebuie să şi le îngroape în inimă pe tăcute, şi să reziste multă, multă vreme, pînă cînd va dobîndi mila Domnului.

Cărăruia începu acum să se transforme într-un drum bătut. „N-o să mă rătăcesc !" îşi spuse Marynia. Îi venea şi acum să plîngă de prea mare bucurie, dar credea că nu-şi poate îngădui una ca asta. De altfel, Stach trebuia să se întoarcă dintr-o clipă în alta şi nu voia să-l întîmpine cu ochii umezi.

Se întoarse într-adevăr în curînd. La început, Marynia vru să i se arunce de gît, dar se simţea atît de vinovată faţă de el, încît o reţinu o sfială neaşteptată.

El o sărută pe frunte şi o întrebă :

— N-a fost nimeni aici ?

— A trecut Emilka, dar n-a mai putut să aştepte. Va veni dumineca viitoare.

Polaniecki se supără.

— O, Doamne ! Ştii doar că ţin atît de mult s-o văd, de ce nu mi-ai dat de ştire ? Ştiai unde sînt ; de ce nu te-ai gîndit şi la mine ?

Asemenea unui copil care se dezvinovățește, Marynia începu să spună cu un glas în care tremurau lacrimile, dar și o fărîmă de curaj totodată :

— N-ai dreptate, Stach ! Pe dragostea mea, m-am gîndit tot timpul la tine.

XXIII

— Ei, vedeți că am fost, le spuse Zawiłowski soților Bigiel. Se uitau la mine ca la o panteră sau ca la un lup, dar eu m-am purtat ca o ființă foarte blajină ; n-am zgîriat pe nimeni, n-am spart nimic, am răspuns mai mult sau mai puțin lucid la întrebări. Nu, mi-am dat seama demult că nu e chiar atît de greu să trăiești laolaltă cu oamenii, cum pare, și îmi vine s-o iau la fugă numai la început. Doamnele se poartă cu adevărat destul de lejer.

— Te rog să nu te fofilezi și să ne povestești totul în amănunt, cum a fost, îl dojeni doamna Bigiel.

— Cum a fost ? La început, am intrat pe poarta vilei și habar n-aveam ce trebuia să fac ; nu știam care era locuința familiei Osnowki și care a doamnei Bronicz, dacă trebuia să-i vizitez pe toți odată sau să mă duc separat la fiecare.

— Separat, interveni Polaniecki. Doamna Bronicz își are locuința ei, deși folosesc un salon comun.

— I-am găsit pe toți în salon, și doamna Osnowska m-a scos din încurcătură, spunîndu-mi că mă va împărți cu doamna Bronicz, așa că am să fac o singură vizită în loc de două. I-am găsit acolo pe doamna Maszko și pe domnul Kopowski ; e un domn atît de frumos, încît ar trebui să poarte mereu cu el o cutie căptușită cu catifea, cum au bijutierii, în care să-și țină capul. Ce fel de om e acest Kopowski ?

— Un prost ! decretă Polaniecki. Asta se referă la nume, la modul de viață, la ocupație și la semnele particulare. De alte semnalmente nu mai are nevoie nici măcar pentru pașaport.

— Acum înțeleg, spuse Zawiłowski, și cele cîteva cuvinte pe care le-am auzit sînt limpezi. Domnul acesta poza, și doamnele tinere îl pictau ; doamna Osnowska de-a dreptul în ulei, iar domnișoara Castelli în acuarelă din profil. Amîndouă purtau șorțuri de percal peste rochii și amîndouă erau minunate. Probabil că doamna Osnowska abia acum învață să picteze, dar domnișoara Castelli are multă îndemînare.

— Despre ce ați vorbit ?

Zawiłowski se întoarse spre Marynia :

— Doamnele m-au întrebat mai întîi de sănătatea dumitale, iar eu le-am spus că arăți din ce în ce mai bine.

Nu mai aminti că roșise ca un student cu acest prilej, iar acum se mîngîia cu gîndul că erau cu toții atît de preocupați de pictură, încît nu observase nimeni ; greșea însă.

Se tulbură și acum întrucîtva și vrînd să-și ascundă emoția, continuă :

— Pe urmă, firește, am vorbit despre pictură și despre portrete. Eu am observat că domnișoara Castelli a urîțit puțin capul domnului Kopowski, ea însă mi-a răspuns : „Nu eu, ci natura !"

— E o fată isteață !

— Și a spus-o cu voce tare. Eu am început să rîd, toți ceilalți de asemenea, împreună cu domnul Kopowski. Cred că este cam superficial. Ne-a declarat după aceea că dacă arăta mai rău decît de obicei, asta era pentru că nu dormise deajuns și vrea să se ducă degrabă în brațele lui Orfeu [1].

— Orfeu ?

---

[1] Confuzie între neîntrecutul cîntăreț din liră, Orfeu, și zeul somnului — Morfeu ; personaje din mitologia greacă.

— Da. Domnul Osnowski l-a cercetat fără sfială, dar el n-a fost de acord, spunînd că a fost de cel puțin zece ori pe Orfeu și își aminteşte foarte bine. Doamnele se cam distrează pe seama lui, dar e un băiat atît de frumos, încît îl pictează cu bucurie. Totuși ce artistă sensibilă este domnișoara Castelli ! Cînd a început să-mi arate cu pensula tot felul de planuri și de linii la portretul domnului Kopowski, aproape că s-a îmbujorat : „Ce linie !" „Și ce tonuri, uite, aici !" Trebuie să recunosc că arăta ca o muză. Mi-a spus că cel mai mult îi place să picteze portrete și se gîndește la fiecare față mai întîi ca la un posibil model ; capetele care au ceva ieșit din comun, le visează.

— Oho, o să te viseze și pe dumneata și pe urmă o să-i pozezi, sînt sigură răspunse Marynia. Și așa va fi foarte bine.

Zawiłowski mărturisi cu glasul puțin schimbat :

— Mi-a spus, într-adevăr, că ăsta este tributul pe care-i place să-l primească de la cunoscuții mai vechi, dar nu m-a rugat să-i pozez și, dacă nu era doamna Bronicz, nici n-ar fi fost vorba de una ca asta.

— Doamna Bronicz a vorbit în locul muzei, explică Polaniecki.

Iar Marynia repetă.

— Da, da, va fi foarte bine.

— De ce doamnă ? o întrebă Zawiłowski.

Și se uită la ea cu o privire umilă și neliniștită în același timp. Gîndul că ea vrea să-l împingă înadins spre cealaltă, întrucît ghicise ce se petrece în inima lui, îi plăcea și totodată îl umplea de spaimă.

— Pentru că, răspunse Marynia, eu într-adevăr aproape că n-o cunosc pe domnișoara Lineta și judec numai după primele impresii și după ce aud despre ea, dar mi se pare că are o fire deosebită, destul de profundă, așa că e foarte bine că vă veți cunoaște mai de aproape.

— Tot după primele impresii judec și eu, răspunse liniștit Zawiłowski, și este drept că domnișoara Castelli mi

se pare și mie mai puțin superficială decît doamna Osnowska. În genere, sînt niște femei frumoase și drăguțe, poate că eu nu mă pricep să le definesc, întrucît nu prea cunosc lumea, dar cînd am plecat de la ele, am avut senzația că am călătorit într-un vagon cu niște străine nespus de drăguțe, care se amuză și discută cu multă vioiciune, dar altceva nimic. Se simte ceva străin în ele. Doamna Osnowska, de pildă, seamănă leit cu o orhidee. O floare deosebită și frumoasă, dar parcă străină. Domnișoara Castelli, de asemenea ! Întocmai !... nici în ea nu e nimic autohton. Cu ele n-ai niciodată impresia că ai crescut pe același cîmp, te-a udat aceeași ploaie și te-a încălzit același soare...

— Ia te uită ce intuiție are poetul ! îl admiră Polaniecki.

Zawiłowski se însufleți atît de mult, încît pe fruntea-i delicată se vedeau și mai bine vinele în formă de Y. Simțea că în observațiile lui despre celelalte doamne exista totodată o laudă pentru Marynia, și asta-i sporea elocința.

— Pe de altă parte, continuă, există totuși un instinct care descoperă adevărata bunăvoință. La ele nu trăiești această descoperire. Sînt drăguțe, amabile, dar asta nu-i decît o formă, de aceea cred că un om deschis, care se apropie ușor de oameni, ar putea încerca destule dezamăgiri în preajma lor. E un lucru atît de urît și umilitor să confunzi pleava lumii cu semințele adevărate ! În ceea ce mă privește, tocmai de aceea mă tem de oameni ; deși domnul Polaniecki zice că am intuiție, eu știu că în fond sînt un naiv. Asemenea lucruri mă fac să sufăr profund. Nervii mei nu pot suporta așa ceva. Țin minte că pe cînd eram copil, am băgat de seamă că într-un fel se poartă lumea cu mine cînd sînt și părinții de față și cu totul altfel cînd nu sînt ; a fost una dintre cele mai profunde decepții ale copilăriei mele. Totul mi se părea atît de josnic, de parcă eu însumi procedam la fel.

— Dumneata ai o fire cinstită, spuse doamna Bigiel.

Zawiłowski își întinse brațele-i lungi, pe care avea obiceiul să le miște cînd, uitînd de propria timiditate, vorbea liber, și exclamă :

— Ah, sinceritatea este singurul lucru de valoare în artă, ca și în viață !

Doamna Połaniecka, însă, le luă apărarea doamnelor năpăstuite :

— Oamenii, mai ales bărbații, sînt adesea nedrepți și iau propriile opinii, uneori simple presupuneri, drept realitate. Cît despre doamna Osnowska și domnișoara Castelli, cum poți să le judeci, cînd nu le-ai văzut decît de două ori ? Sînt vesele, bune și amabile ; din ce ar izvorî această amabilitate, dacă nu dintr-o inimă sinceră ?

După care, întorcîndu-se spre Zawiłowski, începură să se contrazică pe jumătate în glumă, pe jumătate serios.

— Dumneata n-ai o fire cinstită, cum zice doamna Bigiel, fiindcă doamnele acelea te laudă, iar dumneata le vorbești de rău...

Połaniecki o întrerupse cu însuflețirea-i de totdeauna.

— O, și tu ești o naivă și-i măsori pe toți ceilalți cu măsura ta. Află că bunătatea îndoielnică și amabilitatea pot să decurgă și dintr-un egoism, care vrea întotdeauna ca numai lui să-i fie bine și comod.

După care îi spuse lui Zawiłowski :

— Domnule, dacă ții atîta la sinceritate, uite, în fața dumitale se află o adevărată întrupare a ei !

— Știu ! știu ! încuviință Zawiłowski cu înflăcărare.

— Ai vrea să fie altfel ? întrebă Marynia rîzînd.

— Nu, n-aș vrea, dar pe de altă parte, ce noroc că nu ești prea scundă și nu trebuie să porți tocuri, pentru că, dacă ai purta, ai suferi mereu de aprindere de conștiință că înșeli lumea.

Văzînd că privirea lui Zawiłowski se îndreaptă spre picioarele ei, le ascunse fără să vrea sub scaun și, schimbînd vorba, întrebă :

— Volumul dumitale trebuie să apară zilele acestea, nu-i așa ?

— Ar fi ieșit, răspunse Zawiłowski, dar am mai adăugat o poezie și va mai întîrzia.

— Putem să știm și noi titlul acestei poezii ?

— *Crinul.*

— Nu cumva e Crinul-Lineta ?

— Nu, doamnă. Nu e Crinul-Lineta.

Fața Maryniei deveni serioasă. Nu era prea greu să ghicească din răspunsul lui că poezia îi era dedicată ei, așa că se simți deodată penibil că numai ea și Zawiłowski înțelegeau acest lucru ; între ei se ivea o taină de care știau numai ei doi. Avea impresia că acel ceva nu se potrivește cu sinceritatea ei, despre care se vorbise cu o clipă înainte, că este un fel de păcat față de „Stach". Pentru prima dată înțelese la ce complicații sufletești se expune o femeie, oricît de îndrăgostită de soțul ei și de nevinovată, cînd se abate asupra ei privirea neindiferentă a unui bărbat. I se părea cu neputință să-i împărtășească soțului ei asemenea presupuneri. Pentru prima dată se supără întrucîtva pe Zawiłowski, iar acesta, cu sensibilitatea lui de artist, își dădu seama numaidecît, așa cum un barometru simte schimbarea de vreme, și pentru că era un om lipsit cu totul de experiență, luă lucrurile în tragic. Marynia îi va închide ușa în nas, îl va urî și nu va putea s-o mai vadă ; lumea întreagă îi apăru deodată în culori de doliu. În natura lui de artist exista un adevărat amestec de egoism, fantezie și duioșie adevărată, aproape feminină, care avea nevoie de căldură și iubire. Cunoscînd-o pe doamna Połaniecka, se apropiase de ea cu egoismul neprefăcut al unui sibarit, care se complace în asemenea sentimente și nu se mai gîndește la altceva ; pe

urmă, fantezia lui o urcase pe culmile poeziei și, sporindu-i de o sută de ori farmecul real, făcuse din ea o ființă supranaturală ; în sfîrșit, duioșia înnăscută, pentru care însingurarea și absența unei inimi apropiate însemnau o adevărată durere, fusese atît de impresionată de bunătatea cu care-l primise, încît din toate acestea se născuse ceva care întrunea toate aparențele iubirii. Mai lipseau doar temeiurile reale. Zawiłowski, asemenea majorității artiștilor, pe lîngă elanurile ideale pe măsura idealității propriului suflet, era înzestrat cu simțuri de satir. Deocamdată, aceste simțuri dormeau. O îmbrăcase pe Marynia în atîta strălucire și sfințenie, încît n-o mai dorea. Dacă, împotriva oricărei așteptări, i s-ar fi aruncat de gît, ar fi încetat să mai fie estetic pentru ei ceea ce era și cum ar fi vrut s-o păstreze — o ființă neîntinată. De aceea, socotea că poate să-și îngăduie asemenea sentimente, de aceea reprezenta acum îmbătarea aceea care-i legăna gîndurile atît de plăcut și-i umplea pustiul vieții. Se simțea atît de bine, încît ori de cîte ori se întorcea acasă, vedea o siluetă feminină, la picioarele căreia își așeza sufletul, fericit că avea la cine să viseze și cui să-i scrie versuri. Acum, însă, își dădu seama că, dacă doamna Polaniecka va ghici mai limpede ce se petrece în inima lui și dacă el nu va putea să se ascundă mai bine, relațiile dintre ei n-aveau cum să mai continue, iar pustiul de altădată îl va învălui din nou și mai dureros. Începu deci să-și muncească mintea cum să împiedice această prăbușire și nu numai să nu piardă ceea ce dobîndise pînă acum, ci s-o vadă și mai des pe Marynia. Imaginația învolburată îi oferea destule mijloace, așa că, trecîndu-le fugar în revistă, găsi și alese unul care i se părea că-l va conduce spre țel pe calea cea mai dreaptă.

— O să mă îndrăgostesc chipurile de domnișoara Castelli, își spuse, și o să-mi mărturisesc zbuciumul doamnei Marynia. Asta nu numai că ne va îndepărta, ci ne va apropia și mai mult. Va deveni ocrotitoarea mea.

Începu îndată să rînduiască lucrurile, ca și cum ar fi conceput o piesă de teatru. Își închipui că o iubește într-adevăr pe „prințesa adormită", că e nefericit și-i încredințează taina Maryniei, care-l ascultă cu capul plecat și ochii umezi de milă, apoi îi așează mîna pe cap ca o adevărată soră. Jocul fanteziei i se părea atît de real, sensibilitatea lui era atît de acută, încît alcătui pînă și cuvintele cu ajutorul cărora avea să se spovedească Maryniei, alegîndu-le pe cele mai simple și mai sfîșietoare ; trăia totul atît de sincer, încît ajunse să se emoționeze de-a binelea.

La rîndul ei, Marynia, în drum spre casă, începu să se gîndească la poezia intitulată *Crinul*, care întîrzia apariția cărții. Ca orice femeie, era puțin curioasă, dar se și temea puțin. Se temea, de asemenea, de încurcăturile care puteau să se ivească în viitor în relațiile cu Zawiłowski.

Pradă acestor temeri, spuse :

— Știi la ce mă gîndesc ? Totuși Lineta ar fi un mare noroc pentru Zawiłowski.

— Spune-mi, o întrebă Połaniecki, ce v-a venit cu Zawiłowski și prăjina aia italiană ?

— Dragă Stach, eu nu fac pe pețitoarea, spun și eu doar că n-ar fi rău. E adevărat că Anetka Osnowska este o exaltată, dar așa-i ea, ca o scînteie.

— Aiurită, nu exaltată, dar crede-mă că nu-i atît de naivă, pe cît pare, și cu toate astea își are planul ei. Cîteodată mă gîndesc că domnișoara Castelli o interesează tot atît de mult, ca și pe mine, și că aici trebuie să fie altceva la mijloc.

— Ce-ar putea să fie ?

— Nu știu, și poate că nu știu tocmai pentru că nu mă interesează. Oricum, eu n-am încredere în aceste femei.

Discuția le fu întreruptă de Maszko, care trecea într-o birjă pe dinaintea casei lor și, văzîndu-i, se grăbi s-o salute pe Marynia, apoi îi spuse lui Połaniecki :

— Bine că ne-am întîlnit, fiindcă mîine plec pentru cîteva zile ; azi este scadența și ți-am adus banii.

După care se adresă Maryniei :

— Am fost pe la tatăl dumitale. Domnul Pławicki arată splendid, dar mi-a spus că tînjește după conacul Krzemień, de aceea stă în cumpănă dacă n-ar fi bine să cumpere vreo fermă nu departe de oraș. I-am spus că dacă cîștigăm procesul, poate să rămînă la Płoszów.

Maryniei nu-i plăcea această discuție, în care răzbătea o ironie ușoară, așa că nu participă la ea în nici un fel. Curînd, Połaniecki îl luă pe Maszko în cabinetul său.

— Deci totul merge bine ? se interesă.

— Uite rata, răspunse Maszko, care ți se cuvine din banii tăi. Fii drăguț și dă-mi chitanță.

Połaniecki se așeză la birou și completă chitanța, iar Maszko adăugă :

— Acum, altă chestiune. Ți-am vîndut cîndva dumbrava de la Krzemień cu condiția s-o pot răscumpăra cu același preț plus un procent la înțelegere. Poftim prețul inițial și procentul stabilit. Sper că n-ai nimic de adăugat, eu însă pot numai să-ți mulțumesc că mi-ai făcut atunci un mare serviciu, și dacă vreodată vei avea nevoie, te rog să apelezi la mine fără nici o rezervă ; serviciu contra serviciu ! Știi că-mi place să fiu recunoscător !

„Maimuțoiul ăsta începe să mă protejeze !" se gîndi Połaniecki. Și dacă n-ar fi fost la el acasă, poate că i-ar fi spus în față ce gîndea, dar se stăpîni și răspunse :

— N-am nimic de adăugat, deoarece așa prevede contractul, iar pe de altă parte, n-am considerat că e vorba de o afacere.

— Cu atît mai mult voi ști să-ți apreciez gestul, îl asigură Maszko.

— Altfel, ce se mai aude ? întrebă Połaniecki. Văd că plutești cu toate pînzele sus. Cum stai cu procesul ?

— În numele instituțiilor de binefacere, va veni la proces un avocățel tînăr, pe nume Śledź [1]. Frumos nume, ce zici ? Dacă mi-aș fi botezat pisica așa, ar fi mieunat trei zile încheiate. Am să pui piper pe el și am să-l mănînc. Mă întrebi cum merge procesul ? Merge în așa fel, încît, cînd se va da sentința, voi putea probabil să mă retrag din avocatură, care, între noi fie vorba, nu-i o ocupație potrivită pentru mine, și să mă stabilesc la Krzemień.

— Cu bani peșin în buzunar ?

— Cu bani peșin în buzunar, și încă mulți de tot ! Mi s-a acrit cu avocatura. Altminteri, cine-a plecat de la țară îi duce dorul. Asta se moștenește odată cu sîngele. Dar să lăsăm asta. Cum îți spuneam, mîine plec și v-o las în grijă pe doamna mea, mai ales că doamna Krasławska a plecat și ea tocmai acum la un oculist de la Viena. Am să trec și pe la familia Osnowski să-i rog și pe ei să n-o uite.

— Cu plăcere, firește ! răspunse Polaniecki.

Apoi îi veni în minte discuția cu Marynia și întrebă :

— Tu îi cunoști de mult pe soții Osnowski ?

— Destul de demult. Cu toate că soția mea îi cunoaște și mai de mult. El este foarte bogat ; a avut o singură soră, care a murit, și un unchi zgîrcit, de la care a moștenit o avere uriașă. Cît despre ea, ce să-ți spun ? Pe vremea cînd era domnișoară, citea tot ce-i cădea în mînă ; avea pretenția că e înțeleaptă, artistă, într-un cuvînt, pretindea tot ce se poate pretinde, și în plus îl iubea pe Kopowski. Cam asta-i ea, întreagă.

— Dar doamna Bronicz și domnișoara Castelli ?

— Domnișoara Castelli place mai mult femeilor decît bărbaților, de altfel, nu știu nimic despre ea în afară de ce se vorbește, anume că același Kopowski i-a făcut sau îi face curte, iar doamna Bronicz...

Maszko începu să rîdă.

---

[1] În limba polonă, *śledź* = scrumbie.

— Pe doamna Bronicz însuși viceregele Egiptului o conducea la piramida lui Keops [1], răposatul Alfons [2] al Spaniei îi spunea în fiecare zi la Cannes : „*Bonjour madame la contesse !*“ Musset îi scria prin '56 versuri în album, iar Moltke [3] se odihnea pe cufărașul ei la Karlsbad, într-un cuvînt, cu ajutorul închipuirii, a luat parte la toate încoronările. Acum, de cînd domnișoara Castelli a crescut, sau mai degrabă s-a propulsat pînă la cinci picioare și ceva, mătușa „Bombonica“ parcurge aceste itinerarii imaginare nu pe cont propriu, ci pe contul nepoatei de soră, întreprindere în care, de la o vreme, doamna Osnowska o ajută cu atîta înflăcărare, încît e greu să înțelegi ce scop urmărește. Asta-i tot, iar dacă vrei să știi cîte ceva despre răposatul Bronicz, află că acesta a murit acum șase ani, nu s-a stabilit de ce boală, pentru că doamna Bronicz inventează de fiecare dată alta, adăugînd cu acest prilej că a fost ultimul vlăstar al neamului Ruryk, neadăugînd însă că penultimul, adică tată lui, a fost pe vremuri administrator la familia Rdułtowski, unde a făcut o avere frumușică. Am terminat... *Vanity's fair !* [4]... Acum te las sănătos, rămîi cu bine, iar la caz de nevoie, contează pe mine. Dacă aș fi sigur că asemenea situație se va ivi în curînd, te-aș obliga să-mi promiți că nu vei apela la altcineva, ci numai la mine. La revedere.

Spunînd acestea, Maszko îi strînse mîna lui Połaniecki cu o mărinimie de nedescris și plecă. Połaniecki, însă, ridică din umeri și spuse :

— Bine că nu m-a bătut pe umăr !... *Vanity's fair ! vanity's fair !* Un om chipurile inteligent, care-și bate joc de

---

[1] *Keops* (cca 2600 î.e.n.), faraon al Egiptului din dinastia a IV-a ; a ridicat la Guizeh cea mai înaltă dintre piramide, considerată una dintre cele șapte minuni ale lumii.

[2] Referire la Don Alfonso al Spaniei (1857—1885), fiul Isabelei a II-a, care abdică în favoarea fiului ei în 1870, cînd acesta devine rege al Spaniei.

[3] *Helmuth von Moltke* (1800—1891), mareșal prusian.

[4] Bîlciul deșertăciunilor (engl.).

vanitatea altora, dar pe-a lui nu şi-o vede. Cît de schimbat părea acum cîtăva vreme ! Aproape că încetase să mai pozeze, dar după ce a trecut necazul, diavolul a scos iarăşi coarnele.

Îşi aduse aminte ce spunea Waskowski despre vanitate şi poză, apoi se gîndi :

„Totuşi, oamenii de acest fel se bucură de succes !"

XXIV

Doamna Osnowska uitase cu totul de serile romano-florentine, astfel că rămase de-a dreptul uimită cînd soţul ei îi aduse aminte de ele. Ce seri ! nici pomeneală ! Ea are acum alte preocupări legate de ceea ce s-ar putea numi „îmblînzirea vulturului".

— Dacă cineva nu vede că vulturul şi Lineta sînt făcuţi unul pentru altul, îl rog pe soţul şi stăpînul meu să mă ierte, înseamnă că are vederea foarte scurtă şi n-ai ce-i face. Bărbaţii în general nu înţeleg multe lucruri, pentru că n-au intuiţie ! Din acest punct de vedere, Zawiłowski poate să constituie o excepţie, dar dacă Marynia Połaniecka i-ar spune prietenește să se îmbrace cu mai multă grijă şi să-şi lase barbă, ar fi splendid ! Castelka este o fire pe de-a-ntregul estetică şi o contrariază te miri ce, deşi, pe de altă parte, el o captivează, puţin spus ! pur şi simplu o hipnotizează !... Dar cu natura ei, nu-i de mirare !

Ascultîndu-i ciripitul, domnul Osnowski se topea de plăcere şi, profitînd de ocazie, se străduia să-i ia mîinile şi să le acopere de sărutări pînă la cot ; la un moment dat, îi puse totuşi o întrebare pe care şi Połaniecki i-o pusese Maryniei :

— Spune-mi, de ce te interesează pe tine toate astea ?

Iar doamna Aneta îi răspunse cu cochetărie :

— *La reine s'amuse !* [1] Nu e mare scofală să scrii cărți. Ajunge să ai puțin talent ; dar să aplici în viață ce se scrie în cărți, e mult mai dificil, adevărat, dar ce distracție grozavă !...

După o clipă, adăugă :

— Poate că am și eu un scop personal, dar te las să-l ghicești singur, dragă Józio.

— Ți-l spun la ureche, răspunse Osnowski.

Curioasă, își aplecă urechea cu o mină strengărească, clipind din ochii ca vioreaua. Osnowski, însă, își apropie gura de urechea ei numai ca s-o sărute, tot secretul reducîndu-se la repetarea vorbelor ei :

— *La reine s'amuse !*

Așa și era. Doamna Osnowska putea să aibă într-adevăr un scop al ei în apropierea lui Zawiłowski de „Castelka", dar, pe de altă parte, crearea unui roman în viața de toate zilele și rolul unei mici providențe o atrăgeau și o distrau grozav.

În aceste intenții providențiale, trecea destul de des și pe la Marynia, ca să mai afle cîte ceva despre „vultur", și de cele mai multe ori se întorcea acasă cu vești bune. Întrucît Zawiłowski, vrînd să adoarmă bănuielile Maryniei, vorbea din ce în ce mai mult cu ea despre domnișoara Lineta. Diplomația lui se dovedi a fi atît de rodnică, încît odată, cînd doamna Osnowska o întrebă fără ocol pe Marynia dacă Zawiłowski nu este cumva îndrăgostit de ea, aceasta îi răspunse rîzînd :

— Dragă Anetka, trebuie să ne împăcăm cu gîndul că nu ne iubește pe nici una dintre noi. Mărul i-a fost atribuit Linetei, iar nouă nu ne mai rămîne decît să plîngem sau să ne resemnăm.

Pe de altă parte, domnișoarei Castelli i se sugerau mereu aceste gînduri și sentimente, pe care amorul propriu îi impunea să nu le respingă. De dimineața pînă seara auzea întruna că acest „vultur" cu aripi uriașe o iubește, că se

[1] Regina se amuză (fr.).

află la picioarele ei, și o făptură aleasă, excepțională, ca ea, nu poate rămîne nesimțitoare. Era și prea măgulită, ca să poată fi indiferentă. În timp ce-l picta pe Kopowski, admira, e drept, întotdeauna „planurile formidabile" de pe fața lui și-i plăcea, pentru că el îi oferea posibilitatea să formuleze tot felul de idei care erau repetate după aceea ca dovezi de inteligență și spirit cultural ; îi plăcea din diferite motive, dar nici Zawiłowski nu era urît, cu toate că nu purta barbă și nu se îmbrăca destul de îngrijit. În plus, atîta se vorbea despre aripile lui și despre aceea că un suflet ca al ei trebuie să-l înțeleagă ! Vorbeau cu toții, nu numai Anetka. Doamna Bronicz, care nu pricepea în tinerețe cum de poate cineva să reziste farmecelor ei, transformase ulterior această nefericită siguranță de sine asupra nepoatei, împărtășind astfel părerea doamnei Osnowska, brodînd pe canavaua realității florile propriei închipuiri. În cele din urmă, pînă și domnul Osnowski se alătură celorlalți. Din dragoste pentru soția lui, ținea la „Castelka" și la doamna Bronicz, fiind dispus să iubească tot ce avea vreo legătură mai apropiată sau mai depărtată cu „Anetka", așa că luă și el lucrurile în serios. Zawiłowski îi era simpatic ; informațiile pe care le căpătase despre el sunau promițător. În general, aflase despre el doar că era un mizantrop ambițios și perseverent în tot ce întreprindea... iar pe deasupra, închis în el și foarte capabil ; cînd doamnele se arătară încîntate, domnul Osnowski începu să se gîndească foarte serios : „Poate că n-ar fi rău !" Purtarea lui Zawiłowski îndreptățea pînă la un punct seriozitatea acestui punct de vedere ; de la un timp, începuse să viziteze mai des „salonul comun" și să discute mai mult cu domnișoara Lineta. E adevărat, primul lucru îl făcea întotdeauna la invitația amabilă a doamnei Osnowska, dar al doilea decurgea din propriai voință. Doamna Aneta observă și ea că privirea lui se oprește tot mai stăruitor asupra cosiței aurii și a

pleoapelor somnoroase ale Castelkăi, urmărind-o de fiecare dată cînd trecea prin salon. Tînărul începuse într-adevăr s-o examineze mai atent, întrucîtva din pură diplomaţie, dar şi din curiozitate.

Lucrurile căpătară o întorsătură mult mai gravă cînd îi apăru primul volum de poezii. Versurile lui atrăseseră atenţia mai dinainte şi se vorbise mult despre ele, dar impresia fusese subţiată considerabil de apariţia la intervale mari de timp. Cartea însă impuse dintr-o dată prin strălucire, forţă şi sinceritate. Limba avea durabilitatea şi greutatea metalului, cu toate acestea, se mlădia ascultătoare şi îmbrăca cele mai subtile forme. Ecourile sporiră. Curînd, murmurul laudativ se transformă într-o admiraţie gălăgioasă. Cu exagerarea obişnuită în asemenea împrejurări, se suprasolicita valoarea cărţii, tînărul poet fiind considerat drept viitorul moştenitor al marilor rapsozi ai neamului. Numele lui, cunoscut mai degrabă în colegiile redacţionale, se răspîndi în public. Începu să se vorbească pretutindeni despre el, lumea se ocupa de el şi-l căuta ; curiozitatea era cu atît mai mare, cu cît personal era foarte puţin cunoscut. Bătrînul şi bogatul domn Zawiłowski, tatăl domnişoarei Helena, care avea obiceiul să spună că cele mai mari nenorociri sînt podagra şi rudele sărace, repeta acum cui îl întreba : *Mais oui, mais oui — c'est mon cousin* [1], şi această declaraţie îşi avea greutatea ei pentru multe persoane, iar pentru doamna Bronicz una de prima mînă. Doamna Osnowska şi domnişoara Castelli încetară să mai sufere din cauza acului lipsit de gust de la cravata lui Zawiłowski, deoarece acum totul putea să pară drept originalitate. În sinea lor mai sufereau totuşi că-l chema Ignacy. Ar fi preferat un alt nume, care să se potrivească mai bine cu gloria şi poezia ; cînd însă domnul Osnowski, care învăţase puţină latină la Metz, le lămuri că Ignacy înseamnă focos, declarară că,

[1] Desigur, desigur — e vărul meu (fr.)

dacă-i așa, nu se mai pune problema și se împăcară și cu numele mic.

Succesul cărții stîrni o bucurie mare la birou și în familiile Bigiel și Połaniecki. La birou nu avea cine să-l invidieze. Bătrînul casier, Wałkowski, agentul comercial Abdulski și al doilea contabil, Późniakowski, erau mîndri de colegul lor, de parcă faima lui se răsfrîngea și asupra firmei. Wałkowski chiar spuse : „Știu că acum ne-a sporit prestanța !" Bigiel chibzui vreo două zile dacă, în aceste condiții, Zawiłowski mai poate să rămînă într-un post modest la Casa de comerț „Połaniecki și Bigiel", dar acesta, întrebat, răspunse :

— Asta-i bună ! Cum, dragă domnule, pentru că lumea trăncănește puțin pe seama cărții mele, vreți să mă lipsiți de pîinea zilnică și de cei mai plăcuți colegi ! Editor n-am găsit, și dacă nu eram contabil aici, nu puteam să-mi public volumul.

Argumentul nu putea fi respins, așa că Zawiłowski rămase la birou. Numai că acum era un oaspete frecvent acasă la Bigiel și la Połaniecki. După apariția cărții, o săptămînă încheiată ezită să se ducă pe la soții Osnowski, ca și cînd făcuse vreo boacănă. Dar doamna Bigiel și Marynia îl îndemnară să treacă și pe la ei, și cum în adîncul inimii voia și el, într-o bună zi, spre seară, se duse.

Doamnele tocmai plecau la teatru. Voiau neapărat să renunțe, dar el se împotrivi și, în cele din urmă, găsiră o soluție care le făcu mare plăcere doamnei Aneta și domnișoarei Castelli, anume aceea de a le însoți. Așa se și întîmplă : „Józie, dacă vrea, poate să-și ia un bilet în stal !" Și Józio își luă bilet în stal. În timpul spectacolului, în lojă, Zawiłowski și Lineta ocupară locurile din față, întrucît doamna Osnowska se încăpățînă să stea ca o „mamă" pe cele din spate împreună cu doamna Bronicz. „Voi discutați nestingheriți despre orice vreți, iar dacă vine cineva, o să-l iau eu în primire și n-o să vă deranjeze." Cînd se află cine ocupa loja, ochii

oamenilor începură să se întoarcă spre ea. Domnișoara Castelli se simți înconjurată parcă de lumină ; intuia că lumea nu se uită numai la el, ci în același timp se întreabă : cine-i femeia cu părul auriu și pleoape somnoroase spre care se apleacă și-i vorbește ? Ea însăși se uita din cînd în cînd la el și își spunea că dacă n-ar avea bărbia prea ieșită înainte, ar avea un profil delicat, chiar foarte frumos, de aceea ar trebui să-și lase barbă... Cît despre doamna Osnowska, ea își respectă întru totul făgăduiala și, cînd sosi Kopowski, atîta îi vorbi, încît abia mai avu vreme s-o salute pe domnișoara Castelli și să-i spună lui Zawiłowski :

— Dumneata scrii poezii.

După săvîrșirea acestei descoperiri fericite, izbuti să mai adauge, dar mai degrabă ca un fel de monolog :

— Mie mi-ar place grozav poeziile, dar se întîmplă un lucru ciudat, ori de cîte ori încep să citesc, mă iau alte gînduri.

Întorcîndu-și fața spre el, domnișoara Castelli îi aruncă o privire lungă, și nu se știe ce precumpănea în această privire : răutatea femeii ori admirația artistei, deoarece acest cap fără creier, care se ițea în fundul lojii, arăta pe fondul roșu al pereților asemenea unei magistrale idei artistice.

După spectacol, doamna Osnowska nu vru să-i elibereze pe Zawiłowski și plecară împreună la ceai. Abia ajunseră acasă, că doamna Bronicz începu să-i facă reproșuri :

— Domnule, ești un om rău, și dacă o să i se întîmple ceva Linetkăi, o s-o ai pe conștiință. Biata copilă nu mai mănîncă, nu mai doarme, și te citește mereu...

Doamna Osnowska adăugă și ea :

— Așa-i ! Și eu am de ce să mă plîng ; a pus mîna pe cartea dumitale și nu mai vrea s-o dea la nimeni nici o clipă, iar dacă ne supărăm, știi, dragă domnule, ce spune? „E-a mea ! e a mea !“

La care domnișoara Castelli, deși n-avea nici o carte în mînă, o strînse la piept, vrînd parcă s-o apere de cineva, și spuse cu glas moale :

— Pentru că e a mea ! a mea !...

Zawiłowski se uită la ea și simți că ceva se înfioară în el.

Plecă destul de tîrziu și, în drum spre casă, trecu pe lîngă ferestrele luminate ale locuinței lui Polaniecki. După spectacol și după discuția de la familia Osnowski, simțea că i se învîrte capul. Acum, vederea acestor ferestre îl aduse cu picioarele pe pămînt. Încercă brusc o senzație copleșitoare, pe care o încerci de fiecare dată cînd te gîndești la cineva foarte bun și foarte scump. Adorația curată față de Marynia răbufni în inima lui cu puterea de altădată. Îl cuprinse o exaltare blîndă, în care simțurile dorm, iar omul se reduce aproape exclusiv la sufletul lui, și se întoarse acasă șoptind fragmente din *Crinul,* cea mai înflăcărată poezie pe care o scrisese vreodată.

La familia Polaniecki era încă lumină, fiindcă se întîmplase ceva în care Marynia vedea mult așteptata milă dumnezeiască.

Seara, după ceai, ședea ca de obicei bătîndu-și capul cu cheltuielile de peste zi, cînd deodată puse creionul pe masă. Apoi păli, dar, în același timp, fața i se lumină și rosti cu glasul puțin schimbat :

— Stach !...

Polaniecki se miră de vocea ei, așa că se apropie și o întrebă :

— Ce ai ? Ești puțin palidă.

— Vino mai aproape, vreau să-ți spun ceva.

Și luîndu-i capul în mîini, începu să-i șoptească ceva la ureche ; el o ascultă, apoi îi spuse, sărutînd-o pe frunte:

— Ai grijă să nu te tulburi, că poate să-ți facă rău...

Dar și în cuvintele lui răzbătea tulburarea... O vreme, se preumblă prin încăpere, privind cu luare-aminte la soția lui, apoi o sărută iarăși pe frunte.

— Oamenii își doresc de obicei ca primul copil să fie băiat, îi spuse, dar tu să ții minte că eu vreau o fată. O să-i punem numele Litka.

Nici unul, nici celălalt nu putură să adoarmă pînă noaptea tîrziu ; iată de ce Zawiłowski văzuse ferestrele luminate.

PARTEA A TREIA

1

Polaniecki le împărtăși noutatea soților Bigiel abia după o săptămînă, cînd posibilitatea deveni certitudine. Doamna Bigiel alergă în aceeași zi la Marynia, care izbucni în plîns la pieptul ei.

— Mi se pare, spuse, că și Stach mă va iubi mai mult acum.

— Cum adică mai mult ? se miră doamna Bigiel.

— Am vrut să spun, și mai mult ! răspunse Marynia. Vezi tu, eu am impresia că niciodată nu-i de ajuns.

— Dacă n-ar fi de ajuns, ar avea de-a face cu mine !

Lacrimile de pe fața dulce a doamnei Polaniecka se uscară și rămase numai zîmbetul. După o clipă, își împreună mîinile ca pentru rugăciune și spuse :

— Ah, numai să dea Dumnezeu să fie fată, fiindcă Stach își dorește să aibă o fată !

— Și tu ce-ai prefera ?

— Eu aș... dar să nu-i spui lui Stach... eu aș prefera un băiat, dar... mai bine să fie fată !

Apoi căzu pe gînduri și întrebă :

— Nu se poate face nimic în acest sens, nu-i așa ?

— Nu, răspunse doamna Bigiel rîzînd. Nu s-a inventat încă nimic.

La rîndul lui, Bigiel împărtăşi noutatea tuturor cunoscuţilor, iar la birou spuse de faţă cu Polaniecki cu anume gravitate în glas :

— Ei bine, domnii mei, se pare că firma va mai avea un asociat.

Funcţionarii îl priviră întrebător, şi el adăugă :

— Datorită domnului şi doamnei Polaniecki.

Atunci se repeziră cu toţii la Polaniecki şi-l felicitară, cu excepţia lui Zawiłowski, care, aplecîndu-se deasupra biroului, începu să cerceteze cu luare-aminte coloanele de cifre şi abia după o vreme, intuind că purtarea lui ar putea atrage atenţia, se apropie schimbat la faţă de Polaniecki şi, strîngîndu-i mîna, repetă de cîteva ori :

— Felicitări, felicitări...

După care, avu impresia că este de-a dreptul comic ; parcă se prăbuşise ceva peste el, simţea un gol nemărginit înăuntrul lui şi lumea i se părea cu totul banală. Cel mai greu de suportat era totuşi sentimentul ridicolului ; totul era atît de natural şi lesne de prevăzut, încît pînă şi Kopowski ar fi fost în stare să prevadă cursul întîmplărilor. El, în schimb, un om inteligent, care scria poezii întîmpinate cu entuziasm, care înţelegea tot ce se întîmplă în jurul lui, se amăgise atît de mult cu iluzii, încît acum avea impresia că trăznetul se abătuse din senin asupra lui. Ce situaţie umilitoare ! O cunoscuse pe Marynia după ce aceasta se căsătorise cu Polaniecki, aşadar îşi închipuise aproape fără să vrea că fusese dintotdeauna doamna Połaniecka, că aşa avea să rămînă în viitor, ca şi acum, şi nici nu-i trecuse prin minte că ar mai putea interveni vreo schimbare. Cîndva, văzînd tonurile viorii de pe faţa ei, o asemuise cu un crin şi-i dedicase versuri diafane. Iar acum, simţul acesta fără istov al ridicolului, care învăluia de fiecare dată necazurile în apele batjocurii, îi şoptea la ureche : „Adevărat crin, n-am ce zice !..." Zawiłowski se simţea din ce în ce mai zdrobit şi mai caraghios. El scria

poezii, iar Połaniecki nu scria. În această comparație, amărăciunea chinuitoare se împletea cu bufoneria ; Zawiłowski sorbea cu lăcomie din acest pahar, de parcă nu voia să se iroseasc nici o picătură. Dacă sentimentele lui ar fi ieșit la iveală, dacă i le-ar fi mărturisit Maryniei și ea l-ar fi respins cu cel mai mare dispreț, iar Połaniecki l-ar fi dat afară din slujbă, viața lui ar fi semănat cel puțin cu o dramă. Dar un sfîrșit „atît de plat !..." Sensibilitatea lui înregistra totul de zece ori mai puternic decît aceea a oamenilor obișnuiți, așadar situația i se părea de-a dreptul de neîndurat, iar orele de birou pînă la sfîrșitul zilei de muncă — un adevărat chin. Dragostea lui pentru Marynia nu izvora din adîncul inimii, dar îi acaparase întreaga imaginație, iar acum realitatea îl izbise fără milă drept în moalele capului ; avea impresia că lovitura nu era numai dureroasă și grosolană, ci în același timp batjocoritoare. Îi trecu prin minte un gînd disperat : să-și ia pălăria, să plece și să nu se mai întoarcă niciodată. Spre norocul lui, era ora cînd se sfîrșea munca la birou, și începură cu toții să se pregătească de plecare.

Străbătînd coridorul și văzîndu-și figura prelungă și bărbia ieșită înainte în oglinda de lîngă cuier, își spuse : „Așa arată un măscărici !" În ziua aceea nu se mai duse ca de obicei la masă cu al doilea contabil, Późniakowski. Ar fi fugit bucuros și de el însuși. Se închise în casă și cu o exagerare vrednică de un artist adevărat își spori pînă la limita imposibilului propria nenorocire și ridicolul situației în care se afla. Se liniști după cîteva zile, deși își simțea inima atît de pustiită, asemenea unei locuințe din care se mutase cineva. Pe la familia Połaniecki nu se mai arătă vreo două săptămîni, dar după scurgerea acestui timp, o văzu pe Marynia la vila soților Bigiel și rămase uimit.

I se păru aproape urîtă. Nu era întru totul numai o falsă impresie, fiindcă, deși în făptura ei cu greu se putea ob-

serva vreo modificare, se schimbase totuşi foarte mult. Avea buzele umflate, broboane pe frunte şi îşi pierduse prospeţimea tenului. Era într-adevăr liniştită, dar şi tristă întrucîtva, de parcă încercase nu ştiu ce dezamăgire. Zawiłowski, care avea un suflet bun, fu mişcat de urîţenia ei. Mai înainte avea senzaţia că o dispreţuieşte, dar acum înţelese că era o prostie din partea lui.

De altfel, i se schimbase numai chipul, bunătatea şi bunăvoinţa îi rămăseseră aceleaşi. Mai mult, simţindu-se acum mai bine apărată împotriva admiraţiei lui excesive, se arătă mai binevoitoare decît înainte. Îl întrebă cu mare emoţie despre domnişoara Castelli, şi cînd observă că vorbeşte şi el cu plăcere despre ea, începu să zîmbească nespus de dulce cu zîmbetul de altădată şi spuse aproape veselă :

— Bine, lasă ! Sînt foarte mirate că n-ai mai fost pe acolo de atîta vreme ; ştii ce mi-au spus Anetka şi doamna Bronicz ? Mi-au mărturisit că...

Dar se întrerupse şi adăugă :

— Nu, nu pot să spun cu voce tare. Să mergem puţin în grădină...

Şi se ridică, dar nu destul de atentă, aşa că se împiedică la primul pas şi fu aproape să cadă.

— Bagă de seamă ! o certă Połaniecki.

Marynia începu să se uite la el aproape cu frică şi umilinţă şi, roşind, răspunse :

— Stach, pe dragostea mea, s-a întîmplat fără să vreau !...

— Ei, n-o mai înspăimînta şi dumneata ! interveni repede doamna Bigiel.

Era atît de limpede că Połaniecki se gîndea mai mult la copil decît la Marynia, încît înţelese pînă şi Zawiłowski.

Cît despre Marynia, ea cunoștea de mult preferința soțului. Din această cauză, în sufletul ei se ducea o luptă crîncenă, despre care deocamdată nu vorbise cu nimeni ; lupta era cu atît mai dificilă, cu cît starea sănătății ei năștea neliniște, surescitare și înclinația spre gînduri negre. Trecuse prin clipe grele înainte de a-și spune că trebuie să fie așa cum este.

Polaniecki ar fi fost de-a dreptul uluit, dacă cineva i-ar fi spus că nu-și iubește și mai ales nu-și prețuiește soția cum se cuvenea s-o facă. O iubea în felul lui, socotind totodată că acum, mai mult ca oricînd, trebuiau să fie amîndoi preocupați în primul rînd de copil. Fiind cam repezit și impulsiv din fire, împingea uneori această grijă prea departe, dar nu-și făcea nici o vină din asta. Nici măcar nu se gîndea la cele ce puteau să se întîmple în sufletul Maryniei. Nutrea convingerea că printre alte obligații ale ei, cea mai importantă era aceea de a-i face copii, așadar nu făcea nimic deosebit îndeplinindu-și-o. Îi era recunoscător pentru asta și își închipuia că, arătîndu-se grijuliu față de soarta copilului, este grijuliu în același timp și față de ea, atît de grijuliu, cum puțini bărbați puteau fi. Dacă ar fi crezut de cuviință că trebuie să-și analizeze purtarea față de soție, ar fi ajuns la convingerea că era cu totul firesc ca farmecul ei pur feminin să-l atragă acum mai puțin decît înainte. Cu fiecare zi care trecea, se făcea tot mai urîtă și uneori îi contraria simțul estetic. Era de părere totuși că, ascunzîndu-i această stare de fapt și străduindu-se să-i arate compătimirea, este atît de delicat, cum numai un bărbat poate fi cu o femeie.

Ea, însă, avea senzația că speranța, pe care contase cel mai mult, o dezamăgise ; intuia că acum coborîse pe al doilea plan, că avea să coboare tot mai mult. Și cu toate că își iubea soțul, cu toate comorile de duioșie ce se adunau în ea pentru viitorul copil, la început, sufletul îi fusese cuprins de revoltă și amărăciune. Dar asta nu durase prea

mult. Începuse să lupte cu aceste simțăminte chinuitoare și izbutise să le înfrîngă. Își spusese că nu e vina nimănui, că asta este viața, ordinea firească a lucrurilor, care exprimă voia lui Dumnezeu. Apoi începuse să se acuze singură de egoism și să se simtă strivită sub povara acestui gînd. Putea oare să se gîndească numai la ea, să nu-i mai pese de Stach și de viitorul copil ? Ce poate să-i reproșeze lui Stach ? Ce era de mirare că el, care iubea atît de mult copiii altora, se gîndea acum în primul rînd la al lui, că-i bătea inima numai pentru el ? Nu-l mînia oare pe Dumnezeu, îngăduindu-și să se gîndească mai întîi la nu știu ce drepturi ale ei, la fericirea ei, ea care era atît de vinovată ? Cine este ea și ce drept are la o soartă deosebită ? Era gata să-și pună cenușă în cap. Răzvrătirea se consumase ; doar undeva în adîncul inimii rămăsese puțină părere de rău că viața era atît de ciudată și fiecare simțămînt, în loc să le sporească pe cele vechi, le estompa tot mai mult... Dar cînd aceste regrete scăpau din inimă și năvăleau în ochi sub formă de lacrimi, ori începeau să-i tremure pe buze, nu le mai permitea să se manifeste. „Tăcere ! își spunea în sinea ei, așa este, așa va fi și așa trebuie să fie, pentru că așa este viața și asta-i voia Domnului, cu care se cuvine să te împaci". Și în cele din urmă, se împăcase.

Cu încetul, își recăpătase liniștea, nedîndu-și seama că aceasta se întemeia pe resemnare și mîhnire. Altminteri, era o mîhnire care o făcea să zîmbească. Cîteodată, ca oricare femeie tînără, nu se simțea prea bine cînd citea limpede în ochii soțului sau ai vreunui străin : „Ah, cum te-ai mai urîțit !" Dar pentru că doamna Bigiel o asigura că „după aceea" va fi și mai frumoasă, le răspundea în sinea ei : „Aveți răbdare !" și cu asta se simțea mîngîiată.

Ceva asemănător îi răspunse și lui Zawiłowski. Era în același timp bucuroasă și tristă din cauza impresiei pe care o făcuse asupra lui ; pe de o parte, amorul propriu o făcea

să sufere puţin, iar pe de altă parte, se simţea foarte bine apărată de starea ei şi putea să vorbească mai liber cu el. Voia într-adevăr să discute cu el, şi încă la modul foarte serios, deoarece cu cîteva zile în urmă doamna Aneta Osnowska îi spusese pe şleau că zvelta „Coloană" era îndrăgostită pînă peste urechi, şi Zawiłowski avea toate şansele.

Marynia era neliniştită întrucîtva de această grabă de a bate fierul cît e cald. Nu pricepea de ce se întîmplă aşa, chiar dacă punea totul pe seama impulsivităţii doamnei Aneta. Pentru Zawiłowski, care devenise într-un fel răsfăţatul celor două case, nutrea, ca şi soţii Bigiel şi Połaniecki, o prietenie adîncă şi-i era recunoscătoare că o cunoscuse cu adevărat. De aceea, l-ar fi ajutat cu dragă inimă în ceea ce credea că reprezintă pentru el lozul cel mare, cu toate că uneori se întreba : „Şi dacă va fi rău pentru el ?" Se temea puţin şi de răspunderea pe care şi-o asuma, şi de purtarea ei de mai înainte. Aşadar, acum voia să afle mai întîi ce gîndeşte el cu adevărat, apoi să-l facă să înţeleagă cum stau lucrurile, iar la sfîrşit să-l sfătuiască să chibzuiască bine înainte de a acţiona în vreun fel.

— Sînt foarte mirate că dumneata n-ai mai trecut de atîta timp pe acolo, repetă Marynia cînd ieşiră în grădină.

Zawiłowski o întrebă :

— Doamnă, ce ţi-a spus doamna Osnowska ?

— Un singur lucru pot să-ţi spun, deşi nu ştiu dacă se cuvine s-o fac. Doamna Osnowska mi-a spus că... Dar nu ! Trebuie să ştiu mai întîi de ce n-ai mai fost pe la ele ?

— Am fost bolnav şi am avut un necaz. N-am ieşit nicăieri. N-am fost în stare ! Te-ai întrerupt, însă...

— Da, pentru că voiam să ştiu dacă nu eşti supărat pe ele din cine ştie de motiv. Uite ce e, doamna Osnowska mi-a spus că Lineta bănuieşte că aşa stau lucrurile şi că

a văzut-o de cîteva ori cu lacrimi în ochi din această pricină.

Zawiłowski roşi, iar pe faţa-i expresivă se răsfrînse o duioşie neprefăcută.

— O, Doamne, cum m-aş putea supăra pe domnişoara Lineta ? Dumneata crezi că ea poate să jignească pe cineva?

— Eu nu fac decît să repet ce mi s-a spus, deşi doamna Osnowska este atît de impulsivă, încît nu îndrăznesc să garantez că tot ce-mi spune este şi foarte exact. Ştiu că nu minte, dar înţelegi şi dumneata că firile foarte iuţi văd cîteodată lucrurile ca printr-o lentilă măritoare. Să verifici şi dumneata dacă-i adevărat. Lineta mi se pare drăguţă, foarte deosebită şi foarte bună, dar să verifici, oricum. Ai doar un spirit de observaţie foarte dezvoltat.

— Nu mă îndoiesc deloc că este o fiinţă foarte bună şi cu totul deosebită. Cîndva am spus că amîndouă îmi fac impresia unor străine, dar nu-i adevărat ! Doamna Osnowska, poate, dar domnişoara Lineta în nici un caz !

Marynia răspunse :

— Trebuie să iei seama singur. Înţelegi, cred, că eu nu te îndemn la nimic... Să-ţi spun drept, m-aş teme puţin şi de Stach, care nu le agrează... Ca să fiu sinceră, cînd am auzit că Linetka a plîns, am simţit că mi se rupe inima... Biata fată !...

— N-am cuvinte să-ţi spun cît sînt de mişcat cînd mă gîndesc la asta ! răspunse Zawiłowski.

Vorbirea le fu întreruptă de Połaniecki care, apropiindu-se, spuse :

— Ce-i asta ? iarăşi umbli cu peţitul! Femeile astea sînt totuşi incorigibile ! Marynia, draga mea, aş fi foarte fericit dacă nu te-ai mai amesteca în asemenea treburi.

Doamna Połaniecka începu să-i explice cum stau lucrurile, dar el se întoarse spre Zawiłowski şi-i zise :

— Mie nu-mi place să mă amestec, dar știu una și bună, n-am nici cea mai mică încredere în aceste doamne.

Cu toate acestea, Zawiłowski se întoarse acasă pe aripile viselor. Vibrau în el toate strunele închipuirii și răsunau cu atîta putere, încît somnul îl părăsi cu totul. Nu mai aprinse lumina, ca să nu-l împiedice nimic să cînte pe aceste strune stîrnite ; stînd așa în lumina lunii, se gîndea, mai degrabă crea. Nu iubea încă, dar îl cuprindea o duioșie nemărginită, cînd se gîndea la domnișoara Castelli, și alcătuia asemenea imagini de parcă era deja îndrăgostit. O vedea atît de limpede, de parcă se afla înaintea lui ; îi vedea ochii negri și capul bălai, care se înclina spre pieptul lui asemenea unei flori retezate. I se părea că își așază degetele pe tîmplele ei, că simte atingerea mătăsoasă a părului și, înălțîndu-și puțin capul, vrea să se convingă dacă mîngîierea lui i-a uscat lacrimile, iar ochii ei rîd la el asemenea cerului umezit încă după ploaie, dar însorit... Simțurile îi fură antrenate de zborul imaginației. Avea impresia că-i mărturisește dragostea, că o strînge la piept și-i simte bătaia grăbită a inimii, că stă cu capul pe genunchii ei care-i încălzeau fața prin țesătura de mătase. Începu să tremure cu adevărat. Mai înainte fusese pentru el doar o imagine, acum o simțea pentru prima dată ca pe o femeie. Toate gîndurile i se concentrau în jurul ei, făcîndu-l să uite unde este și ce se întîmplă cu el.

Un glas răgușit de pe stradă îl readuse la realitate. Aprinse lumina și începu să mediteze cu mai multă luciditate. Îl cuprinse teama, deoarece acum un lucru i se părea neîndoielnic : dacă nu va renunța cu totul la vizitele pe care le făcea doamnei Bronicz și familiei Osnowski, se va îndrăgosti de Lineta la nebunie.

„Trebuie deci să aleg !“ își spuse.

Și a doua zi se duse s-o vadă, întrucît începuse să-i fie dor de ea, în aceeași noapte, însă, încercă să scrie o poezie pe care o intitulă *Pînze de păianjeni*.

Nu îndrăzni totuşi să se ducă la doamna Bronicz, aşa că aşteptă pînă la ora cînd putea să-i găsească pe toţi la ceai în salonul comun. Doamna Osnowska îl întîmpină cu inima deschisă, izbucnind în hohote vesele de rîs, dar el le dădu binețe tuturor, apoi începu să se uite la faţa domnişoarei Castelli, şi inima îi bătu cu putere cînd văzu întipărită pe chipul ei o bucurie adîncă, fără margini.

— Domnule, ştii ce-am crezut eu ? exclamă doamna Aneta cu impulsivitatea de totdeauna. „Plopuşorul" nostru ţine atît de mult ca bărbaţii să poarte barbă, încît m-am gîndit că ţi-ai lăsat-o şi dumneata să crească şi de aceea n-ai mai venit pe la noi.

„Plopuşorul" însă răspunse :

— Nu, nu ! Domnule, te rog să rămîi aşa cum te-am cunoscut.

Domnul Osnowski îi înconjură mijlocul cu braţul şi-i spuse cu familiaritatea unui om binecrescut, care ştie şi vrea să stabilească de la început relaţii mai apropiate, mai puţin convenţionale :

— Ai dat bir cu fugiţii, domnule Ignaś, nu-i aşa ? Ei bine, află că am eu ac de cojocul dumitale ; Linetka trebuie să-ţi înceapă portretul, aşa că vei fi nevoit să vii în fiecare zi.

Doamna Osnowska bătu din palme :

— Ce deştept e Józio, mai mare mirarea !

Domnul Osnowski se lumină de bucurie că spusese ceva ce-i plăcuse soţiei şi începu să repete :

— Nu-i aşa, draga mea, nu-i aşa ?

— Eu am făcut unele propuneri, interveni domnişoara Castelli cu glas molatec, dar n-am insistat de teamă să nu devin agasantă.

— Sînt la dispoziţia dumitale, domnişoară, dădu răspunsul Zawiłowski.

— Ziua s-a mărit foarte mult acum, poate pe la patru, după domnul Kopowski. De altfel, pe nesuferitul ăsta am să-l termin în curînd.

— Domnule, știi ce-a spus Lineta despre domnul Kopowski ? începu doamna Bronicz.

Dar domnișoara Castelli nu-i îngădui în ruptul capului să spună ce anume, mai ales că îi veni în ajutor domnul Pławicki care sosi tocmai atunci, atrăgînd asupra lui atenția tuturor. După ce o cunoscuse pe doamna Aneta la Marynia, domnul Pławicki își pierduse capul din pricina ei, lucru pe care-l recunoștea fără ezitare, în timp ce ea cocheta fără milă cu el, spre bucuria ei și a celorlalți.

— Tătuță, stai colea lîngă mine, îl pofti, o să ne simțim amîndoi foarte bine, nu-i așa ?

— Ca în rai, draga mea, ca în rai ! se bucură domnul Pławicki, lovindu-se de cîteva ori cu palma peste genunchi și scoțîndu-și vîrful limbii de mulțumire.

Zawiłowski se așeză lîngă domnișoara Castelli și-i zise:

— Sînt atît de fericit că voi putea veni în fiecare zi... N-aș vrea să-ți ocup timpul...

— Ba să mi-l ocupi, răspunse Lineta privindu-l în ochi, fiindcă dumneata te pricepi s-o faci mai bine decît oricare altul. Eu m-am temut într-adevăr să nu te plictisesc, pentru că mi-e frică de dumneata.

Fu rîndul lui Zawiłowski s-o privească în albul ochilor și să-i răspundă apăsat :

— Să nu-ți mai fie, domnișoară !

Domnișoara Lineta își coborî pleoapele și urmă o clipă de tăcere destul de penibilă, după care îl întrebă cu glasul scăzut :

— De ce n-ai mai venit pe la noi de atîta vreme ?

Îi stătea pe limbă să-i răspundă : „De teamă", dar nu îndrăzni să meargă atît de departe, așa că rosti :

— Am scris.

— O poezie ?

— Da, cu titlul *Pînze de păianjeni !* Mîine o aduc. Îţi mai aduci aminte ce-ai spus cînd ne-am cunoscut ? Că ai vrea să fii o pînză de păianjen ? Vorbele dumitale mi s-au întipărit în minte, şi de atunci văd mereu în faţa ochilor imaginea ocheţilor alburii fîlfîind prin aer.

— Fîlfîie, dar nu cu forţa proprie, răspunse domnişoara Castelli, şi nu pot să se înalţe prea sus, doar dacă...

— De ce nu-ţi sfîrşeşti vorba, domnişoară ?

— Doar dacă s-ar înfăşura în jurul aripilor unui Zmeu uriaş...

Spunînd acestea, domnişoara Lineta se ridică brusc şi se duse să-l ajute pe domnul Osnowski care tocmai deschidea fereastra.

Zawiłowski rămase singur cu ochii înceţoşaţi. I se părea că-şi aude vinele zvîcnind la tîmple.

Îşi veni în fire abia cînd auzi glasul mieros al doamnei Bronicz.

— Acum cîteva zile, bătrînul domn Zawiłowski mi-a spus că sînteţi rude, dar dumneata nu vrei să te duci pe la el, iar el nu poate, fiindcă are podagră. De ce nu treci pe la el ? E un om atît de drăguţ, şi de distins ! Hai, fă-i şi lui o vizită. E destul de jenant pentru el. Ai să te duci ?

— Bine, doamnă, o să mă duc, consimţi Zawiłowski, care în clipa aceea era gata să accepte orice.

— Cît de bun şi de agreabil poţi să fii ! O s-o cunoşti acolo pe verişoara dumitale, domnişoara Helena. Numai să nu te îndrăgosteşti de ea, pentru că e şi ea o persoană foarte distinsă.

— Nu doamnă, nu e nici o primejdie, se împotrivi Zawiłowski rîzînd.

— Lumea vorbește că l-a iubit pe Ploszowski, acela care s-a împușcat, și că a rămas cu inima îndoliată pentru totdeauna. Cînd te duci să-i vezi ?

— Mîine, poimîine. Cînd vrei dumneata.

— Te întreb, pentru că ei pleacă în vilegiatură. Vara e aproape ! Dumneata unde vei petrece vara ?

— Nu știu, doamnă, dar dumneavoastră ?

Domnișoara Castelli, care între timp revenise și se așezase nu prea departe, întrerupse discuția cu Osnowski și, auzind întrebarea lui Zawiłowski, răspunse :

— N-avem încă nici un proiect.

— Am optat pentru Scheveningen, spuse doamna Bronicz, dar cu Linetka e atît de dificil...

După o clipă, adăugă aproape în șoaptă :

— E atît de anturată întotdeauna ! Nici nu-ți vine să crezi cît e de agreată. Deși, în definitiv, de ce n-ai putea crede ? Ajunge să te uiți la ea. Răposatul meu soț mi-a atras atenția încă de pe vremea cînd ea n-avea decît doisprezece ani : „Ai să vezi, mi-a spus, ce griji o să ai cînd o să crească !" Și într-adevăr, dragă domnule, am destulă bătaie de cap. Soțul meu a prevăzut multe lucruri dinainte ...Aha !... Dumitale ți-am spus că era ultimul vlăstar din familia Rur... Da, da ! ți-am spus ! Noi n-am avut copii, deoarece primul n-a trăit, el era cu patruzeci de ani mai mare decît mine, iar după aceea, mi-a fost mai degrabă ca un... tată.

„Ce-mi pasă mie de toate astea !" se gîndi Zawiłowski.

Doamna Bronicz, însă, își continuă destăinuirea :

— Răposatul meu soț a suferit mereu că n-am avut și noi un băiat. Adică am avut, dar s-a născut mult prea devreme... Glasul doamnei Bronicz începu să tremure. L-am ținut un timp în spirt... Ah, ce amintiri triste ! Cît a mai suferit bietul meu soț că se stinge ultimul vlăstar din fa-

milia Rur... Dar să lăsăm asta, destul că pînă la urmă s-a legat de Linetka de parcă era fiica lui ; firește, era ruda cea mai apropiată și tot ce va rămîne după noi, va fi al ei. Poate că de aceea este atît de curtată... Cu toate că... nu cred ! Eu nu mă mir deloc. Dac-ai ști totuși, domnule, ce chin înseamnă asta și pentru ea și pentru mine ! Acum doi ani, la Nissa, un portughez, contele Jao Colimaçao, rudă cu familia Alcantar, și-a pierdut într-atît capul, încît te apucă rîsul. Sau anul trecut, grecul ăla de la Ostende !... Fiul unui bancher din Marsilia, milionar... Cum îl chema, Doamne ?... Linetka, cum îl chema pe grecul milionar, ăla, știi tu care ?

— Mătușică ! o dojeni domnișoara Lineta cu vădită neplăcere.

Dar mătușica își luase avînt, asemenea unui tren care alerga cu viteză maximă.

— Aha ! îmi aduc aminte, spuse, Kanafaropulus, secretar la Ambasada franceză de la Bruxelles.

Domnișoara Lineta se ridică și se duse spre doamna Osnowska, care discuta lîngă masa cea mare cu domnul Plawicki, în vreme ce mătușa, urmărind-o cu privirea, continuă :

— Biata fată, e supărată !... Nu-i place deloc să se vorbească despre succesele ei, dar eu nu mă pot abține. Mă înțelegi, dragă domnule ? Uită-te și dumneata ce înaltă e ! A crescut de minune !... Anetka îi zice uneori „Coloană mică", alteori „Plopușor" ; e un adevărat plopușor ! Ce să te mai miri că o vede lumea ! Nu ți-am spus încă nimic despre domnul Ufiński, un bun prieten al nostru. Răposatul meu soț ținea foarte mult la el. Cred că ai auzit de domnul Ufiński, nu-i așa ? Acela care s-a umplut de faimă decupînd siluete din hîrtie. Îl cunoaște toată lumea. Nu știu pe la cîte curți a decupat siluete, dar ultima oară l-a decupat pe prințul de Wales. Pe urmă pe un maghiar...

Domnul Osnowski care, aflîndu-se nu prea departe, se distra cu creionaşul de la breloc, scoţîndu-l şi băgîndu-l la loc, îşi pierdu răbdarea în cele din urmă şi spuse :

— Încă vreo doi ca ăştia, dragă mătuşă, şi vom avea o seară de carnaval.

— Chiar aşa, într-adevăr ! încuviinţă doamna Bronicz. Dacă am pomenit de ei, am făcut-o numai pentru că Linetka n-a vrut să audă de nici unul. E o adevărată şovină! N-ai idee, domnule, ce şovină e !

— Să-i dea Dumnezeu sănătate ! se bucură Zawiłowski.

După care se ridică şi începu să-şi ia rămas bun. La despărţire, strînse îndelung mîna domnişoarei Lineta, care îi răspunse şi ea la fel.

— Pe mîine ! rosti, privind-o în ochi.

— Pe mîine... după domnul Kopowski. Şi... să nu uiţi de *Pînzele de păianjeni !...*

— Nu, domnişoară, n-am să uit... niciodată, răspunse Zawiłowski cu glasul puţin tulburat.

Plecă odată cu domnul Pławicki şi, cînd ajunseră pe stradă, bătrînul îi lovi braţul uşor, se opri şi spuse :

— Tinere domn, dumneata ştii că în curînd voi deveni bunic ?

— Ştiu, răspunse Zakiłowski.

— Da ! da ! repetă Pławicki, zîmbind fermecător, şi cu toate astea, ascultă-mă pe mine, tinerele căsătorite sînt grozave !...

Apoi, rîzînd, începu să-l bată cu mîna pe umăr, după care îşi apropie vîrfurile degetelor de buze, îl salută şi se depărtă. Zawiłowski îi auzi de departe glasul tremurat :

— Tinerele căsătorite sînt grozave...

Restul îl acoperi zgomotul străzii.

II

Din ziua aceea, Zawiłowski veni zilnic la mătușa Bronicz. De multe ori îl găsea acolo pe Kopowski, deoarece în ultimul timp se stricase ceva la portretul lui „Antinous“ [1]. Domnișoara Lineta spunea că nu izbutește să scoată tot din fața lui, că expresia nu este aceea care trebuie, într-un cuvînt, avea nevoie să mai mediteze. Cu Zawiłowski îi mergea mai ușor.

— La un cap, ca al domnului Kopowski, spusese odată, ajunge să schimbi o linie cît de mică și să folosești o lumină nepotrivită, ca să strici totul. Pe cînd la domnul Zawiłowski, trebuie să prinzi în primul rînd caracterul.

Ascultîndu-i explicațiile, amîndoi fuseseră foarte mulțumiți. Kopowski declarase chiar că nu este vina lui că Dumnezeu l-a creat așa. Doamna Bronicz, povestea, după aceea, că domnișoara Lineta completase : „Dumnezeu l-a creat, Isus l-a răscumpărat, dar sfîntul Duh a uitat să-l lumineze“. Toată Varșovia repeta această glumă pe seama bietului domn Kopowski.

Lui Zawiłowski îi plăcea destul de mult. După cîteva întîlniri, se convinsese că este atît de limitat, încît nici nu-i trecea prin minte că poate să fie gelos din cauaza lui. În schimb, îl privea întotdeauna cu plăcere. Doamnele țineau și ele la el, deși adesea își îngăduiau să glumească pe seama lui, iar uneori le slujea pur și simplu drept minge pe care și-o aruncau una alteia. Altminteri, prostia lui Kopowski nu era nici posomorîtă și nici bănuitoare. Avea un umor constant și un zîmbet cu adevărat minunat, de care poate că își dădea seama și el, de vreme ce prefera să zîmbească întruna, în loc să stea încruntat. Era binecrescut, știa să se poarte în societate și pe deasupra se

[1] Personaj din *Odiseea* lui Homer ; cel mai frumos dintre curtezanii Penelopei.

îmbrăca splendid ; din acest punct de vedere, putea să-i servească drept model lui Zawiłowski.

Din cînd în cînd, punea întrebări de-a dreptul uluitoare, care le distrau grozav pe tinerele doamne. Odată, auzind-o pe doamna Bronicz vorbind despre inspirația poetică, îl întrebase pe Zawiłowski : „Pentru asta trebuie să ai ceva deosebit, sau nu e nevoie ?“ punîndu-l în încurcătură, fiindcă acesta nu știa ce să-i răspundă.

Altădată, doamna Aneta se interesase :

— Dumneata ai scris vreodată poezii ? Hai, alege-ți o rimă !

Kopowski ceruse să i se lase timp pînă a doua zi, dar cînd se întîlniseră din nou, fie că uitase, fie că nu găsise, nu le spusese nimic, așa că doamnele fuseseră atît de binecrescute, încît nu-i mai amintiseră promisiunea. Le plăcea atît de mult să se uite la el, că nu voiau să-l pună în situații dificile.

În acest timp, primăvara era pe sfîrșite și începeau cursele de cai. Zawiłowski era invitat pe toată durata lor în trăsura familiei Osnowski, ocupînd un loc înaintea domnișoarei Lineta, pe care o admira din toată inima. Purtînd toalete de culori deschise și pălării la fel, cu ochii negri zîmbitori și fața calmă, rumenită puțin de adierile proaspete, i se părea întruparea primăverii și a raiului. Cînd se întorcea acasă, avea ochii plini numai de ea, mintea și inima încărcate de imaginea ei. În lumea în care trăiau ele, în societatea tinerilor care se apropiau de trăsura lor, ca să le distreze, Zawiłowski nu se simțea în largul lui, dar vederea ei îl răsplătea cu vîrf și îndesat. Sub influența zilelor însorite, a vremii frumoase, a adierilor calde și a Linetei, care începea să-i fie dragă, trăia parcă într-o euforie continuă. Se simțea tînăr și puternic. Uneori, chipul lui semăna într-adevăr cu al unui vultur.

Erau clipe cînd i se părea că este un clopot răsunător care bate întruna și vestește bucuria vieții, bucuria dragostei, bucuria fericirii — marea sărbătoare a nuntirii. Scria mult și lucra mai ușor ca niciodată, iar versurile lui exprimau parcă exuberanța frunzelor tinere, filfiitul aripilor păsărilor ce treceau în zbor peste ogoare, și întinderea uriașă a cîmpurilor și a luncilor. Își simțea propria putere, așa că încetă să se mai rușineze că scrie poezii chiar față de străini, deoarece își dădea seama că înăuntrul lui este ceva, trăiește ceva și are ce să așeze la picioarele iubitei.

Polaniecki, care, deși negustor, avea o adevărată pasiune pentru cai și nu lipsea de la nici o alergare, îl văzu în toate aceste zile în compania familiei Osnowski și a domnișoarei Castelli, uitîndu-se la ea ca la soare, așa că la birou începu să-l persecute că o iubește, la care Zawiłowski răspunse :

— Nu eu, ci ochii mei ; dar soții Osnowski vor pleca în curînd, doamna Bronicz și domnișoara Lineta, de asemenea, și totul se va sfîrși asemenea unui vis.

Nu spunea adevărul, fiindcă nici el nu mai credea că totul se va sfîrși ca un vis. Dimpotrivă, simțea că pentru el începuse o viață nouă, pe care plecarea domnișoarei Castelli putea s-o frîngă.

— Dar unde plecă doamna Bronicz și domnișoara Castelli ? îl mai întrebă Polaniecki.

— Ce-a mai rămas din iunie și toată luna iulie vor sta la familia Osnowski, iar după aceea se vor duce poate la Scheveningen, dar nu e nimic sigur.

— Conacul familiei Osnowski, Przytułów, se află la trei mile de Varșovia, remarcă Polaniecki.

Zawiłowski se întreba de cîteva zile cu inima strînsă dacă-l vor invita și pe el, dar cînd îl invitară, și încă cu multă amabilitate, nu le promise nimic și, deși le asigură

de toată recunoştinţa lui, începu să se tîrguiască, spunînd că este foarte ocupat şi n-are timp. Domnişoara Castelli îl ascultă, înălţîndu-şi sprîncenele, iar cînd vru să plece, se apropie de el şi-l întrebă :

— De ce nu vrei să vii şi dumneata la Przytulów ?

Văzînd că nu-i asculta nimeni, Zawilowski răspunse privind-o în ochi :

— Mă tem.

Lineta începu să rîdă şi repetă cuvintele lui Kopowski:

— Pentru asta trebuie să ai ceva, sau nu e nevoie ?

— Pentru asta, răspunse cu glasul tremurător, trebuie ca şi dumneata să-mi spui : „Vino !"

Tînăra ezită o clipă ; poate că nu îndrăznea să-i spună atît de direct şi în această formă, cum dorea el, aşa că se împurpură deodată şi şopti :

— Vino !

Apoi fugi, ruşinîndu-se parcă de rumeneala care, cu tot întunericul, îi colora tot mai vizibil obrajii.

Pe cînd se întorcea acasă, Zawilowski avea impresia că ploua cu stele.

Plecarea soţilor Osnowski avea să aibă loc însă peste zece zile. În acest timp, lucrul la portret îşi urma cursul obişnuit şi aşa avea să fie pînă în ultima zi, deoarece domnişoara Linetka nu voia să piardă timpul. Doamna Osnowska o îndemna să-l picteze numai pe Zawiłowski, întrucît Kopowski mai avea nevoie de cîteva şedinţe pe care le vor putea aranja la Przytułów, înainte de a pleca la Scheveningen. Aceste şedinţe deveniră o necesitate de prim ordin pentru Zawiłowski, şi dacă se întîmpla vreodată să nu aibă loc, socotea ziua pierdută. De cele mai multe ori, doamna Bronicz era şi ea de faţă. Zawiłowski intuia în ea un suflet prietenos şi, în cele din urmă, felul

în care vorbea despre domnişoara Lineta începu să-i placă. Amîndoi alcătuiau adevărate imnuri în cinstea domnişoarei Lineta, căreia doamna Bronicz îi spunea între ai casei „Niteczka“ [1]. Lui Zawiłowski îi plăcea acest nume cu atît mai mult, cu cît vedea mai limpede că acest „firicel“ i se înfăşoară tot mai mult în jurul inimii.

Cu toate acestea, nu odată i se părea că doamna Bronicz povesteşte lucruri neverosimile. Că domnişoara Lineta era şi putea să fie cea mai talentată elevă a lui Świrski că Świrski putea să-i zică „La Perla“, că putea să se îndrăgostească de ea — cum dădea de înţeles doamna Bronicz — nu era prea greu de crezut ; dar că acelaşi Świrski, cunoscut în toată Europa şi răsplătit cu medalii însemnate la toate expoziţiile, ar fi declarat cu lacrimi în ochi la vederea unei schiţe a domnişoarei Lineta că, în afară de tehnică, mai degrabă el ar fi putut lua lecţii de la ea, se îndoia pînă şi Zawiłowski. Undeva, într-un colţişor al sufletului, unde mai rămăsese puţină luciditate, se mira că domnişoara „Niteczka“ nu nega pur şi simplu asemenea exagerări, mulţumindu-se de fiecare dată să spună : „Mătuşică, ştii doar că nu-mi place să repeţi astfel de lucruri!“ În cele din urmă, îşi pierdu şi aceste ultime clipe de luciditate, începu să-i fie milă de răposatul Bronicz, iar pe doamna Bronicz aproape că o îndrăgi numai pentru că putea să discute cu ea despre domnişoara Castelli de dimineaţa pînă seara.

În acest răstimp, la insistenţele repetate ale doamnei Bronicz, îl vizită şi pe bătrînul domn Zawiłowski, acel Cresus la care nu mai fusese niciodată înainte. Bătrînul şleahtic, cu mustaţa albă ca laptele, obrajii rumeni şi părul cărunt, tăiat scurt, îl primi cu un picior pe fotoliu şi cu

[1] În lb. polonă *niteczka* = firicel.

familiaritatea aristocratică a omului obișnuit ca toată lumea să țină seama de el mai mult decît el de ea.

— Te rog să mă ierți că nu mă ridic, îi spuse, dar cu podagra nu-i de glumit... Ei, ce să-i faci ! Moștenire grea ! Se pare că va rămîne legată mereu de numele nostru. Pe tine te înțeapă vreodată degetul mare ?

— Nu, răspunse Zawiłowski, uimit întrucîtva de primirea pe care i-o făcea, ca și de faptul că bătrînul șleahtic îl tutuia de la prima vedere.

— Așteaptă să vie bătrînețea !

După care, chemîndu-și fiica, i-l prezentă pe Zawiłowski și începu să vorbească despre relațiile de familie, arătîndu-i tînărului ce fel de rude erau. În cele din urmă, zise :

— Mă rog, eu poezii n-am scris, fiindcă sînt prea prost pentru asta, dar trebuie să-ți spun că te-ai descurcat de minune ; nu mi-a fost rușine să-mi văd numele sub versurile tale.

Totuși, vizita n-avea să se termine cu bine. Domnișoara Zawiłowska, o persoană de aproape treizeci de ani, frumoasă, dar ofilită parcă prea devreme și posomorîtă, vrînd să ia parte la discuție, începu să-și întrebe „verișorul" pe cine cunoaște și la cine se duce, în timp ce bătrînul șleahtic își exprima părerea în două-trei cuvinte despre fiecare nume pe care îl auzea. Cînd veni vorba de Polaniecki, spuse : „Sînge bun !", la Bigiel întrebă : „Cum ?", iar cînd Zawiłowski repetă numele, adăugă : *„Connais pas !"* Pe doamna Osnowska o definì într-un singur cuvînt : „Ciocîrlie !" — cînd auzi de doamna Bronicz, mormăi : „Fanfaroană !", pentru ca la sfîrșit, cînd tînărul pomeni puțin încurcat de domnișoara Castelli, șleahticul, pe care se vede că tocmai îl durea piciorul, se strîmbă groaznic și exclamă :

— Aoleo ! *Drăcoaica veneţiană !*

Zawiłowski care, cu toată timiditatea lui, era un om impulsiv, văzu negru în faţa ochilor ; bărbia şi aşa voluntară îi ieşi mai mult înainte, începu să-l măsoare pe bătrîn cu privirea din cap pînă la piciorul bolnav şi spuse :

— Domnule, dumneata ai un mod de a-ţi exprima opinia cam pripit, care mie nu-mi place, aşa că am plăcerea să te salut.

Şi înclinîndu-se, îşi luă pălăria şi plecă.

Bătrînul Zawiłowski, care era obişnuit să i se îngăduie şi să i se ierte totul, privi o vreme încremenit la fiica sa şi abia după o tăcere îndelungă, întrebă :

— Ce-i cu el, a turbat ?

Tînărul nu-i povesti doamnei Bronicz tot ce se întîmplase. Aminti doar că fusese în vizită şi amîndoi, tatăl şi fiica, nu-i plăcuseră deloc. Aşa că ea află toată tărăşenia chiar de la bătrînul Zawiłowski, care-i zicea în faţă domnişoarei Castelli numai „drăcoaica veneţiană".

— Doamnă, mi-ai trimis pe dracul întreg, îi spuse, bine că nu mi-a spart capul.

În glasul lui răzbătea totuşi mulţumirea că un Zawiłowski se arătase atît de bătătios, dar doamna Bronicz, neobservînd această nuanţă, puse totul la inimă şi, spre marea uimire a „dracului întreg", îi spuse :

— E mort după Linetka, şi la el asta e un fel de mîngîiere, iar, pe de altă parte, unui om de vîrsta lui şi cu poziţia pe care o are, trebuie să-i treci cu vederea multe. Dumneata cred că ai citit romanul lui Kraszewski [1]. *Diavolul la Veneţia*... Titlul cărţii a devenit un fel de poreclă în care este anume poezie... Cînd bătrînul o să se îmbu-

---

[1] *Józef Ignacy Kraszewski* (1812—1887), scriitor polonez de factură romantică ; foarte productiv.

neze, să-i scrii cîteva cuvinte, da ? Astfel de relații trebuie întreținute...

— Doamnă, n-am să-i scriu pentru nimic în lume ! se împotrivi Zawiłowski.

— Chiar dacă te roagă și altcineva ?

— Vreau să spun că... nici eu nu sînt de piatră.

Domnișoara Castelli zîmbi auzind aceste cuvinte. În adîncul inimii, era mulțumită că Zawiłowski, la un singur cuvînt despre ea, care i se părăse jignitor, sărise de parcă auzise o profanare. De aceea, în timp ce îi poza, cînd rămaseră singuri pentru o clipă, îi spuse :

— E ciudat, totuși, cît de puțin cred eu în sinceritatea oamenilor... Îmi vine tare greu să cred că, în afară de mătușa mea, mai există și altcineva care să-mi fie cu adevărat binevoitor.

— De ce, domnișoară ?

— Nu știu. Nici eu nu pot să-mi dau seama de ce.

— Uite, de pildă, soții Osnowski ? Doamna Aneta ?

— Doamna Aneta ? repeta domnișoara Castelli.

Și începu să picteze de zor, de parcă uitase de întrebarea lui.

— Dar eu, domnișoară ? întrebă Zawiłowski mai încet.

— Da ! răspunse, dumneata, da ! Sînt sigură că dumneata n-ai îngădui nimănui să mă vorbească de rău. Simt că dumneata îmi vrei într-adevăr binele, deși nu știu de ce, fiindcă eu n-am aproape nici un merit...

— Dumneata n-ai nici un merit ! exclamă Zawiłowski, zvîcnind în picioare. Nu uita, domnișoară, că eu nu-ți îngădui nici măcar dumitale să vorbești rău despre dumneata.

Domnișoara Castelli zîmbi și spuse :

— Bine, bine, dar stai jos, pentru că nu pot să pictez.

Tînărul se așeză, dar se uită la ea cu o privire atît de încărcată de dragoste și de încîntare, încît Lineta se tulbură.

— Ce model neascultător ! îl dojeni. Te rog să întorci capul puțin spre dreapta și să nu te mai uiți la mine.

— Nu pot ! nu pot ! răspunse Zawiłowski.

— Eu, însă, nu pot într-adevăr să pictez așa. Am început capul în altă poziție... Stai puțin...

Spunînd acestea se apropie de el și, atingîndu-i tîmplele cu degetele, începu să-i rotească ușor capul spre dreapta. Inima lui Zawiłowski bătea ca un ciocan, totul începu să i se învîrtă înaintea ochilor și, apucîndu-i mîna domnișoarei Castelli, își apăsă buzele pe palma-i caldă.

— Ce faci domnule ? îngînă domnișoara Lineta.

Nu-i răspunse nimic ; continua să-i țină mîna și să i-o sărute din ce în ce mai apăsat.

Atunci ea îi șopti grăbită :

— Vorbește cu mătușica... Mîine plecăm și...

Nu mai putură să-și spună nimic, deoarece în clipa aceea Osnowski, Kopowski și doamna Aneta, care stătuseră pînă atunci în salonașul alăturat, intrară în atelier.

Văzînd obrajii împurpurați ai domnișoarei Castelli, doamna Aneta se uita cu luare-aminte la Zawiłowski și se interesă :

— Cum vă merge astăzi ?

— Unde-i mătușa ? întrebă domnișoara Castelli.

— A plecat în vizită.

— De mult ?

— Acum cîteva minute. Cum v-a mers astăzi ?

— Bine, dar pentru azi ajunge.

Domnișoara Lineta puse pensulele la loc și, după o clipă, se duse la ea să se spele pe mîini. Deși ar fi preferat

să plece, Zawiłowski mai întîrzie o vreme, răspunzînd mai mult sau mai puțin lucid la întrebările care i se puneau. Se temea de discuția cu doamna Bronicz și, ca toți fricoșii, dorea s-o amîne pînă mîine. Voia să rămînă o clipă singur cu gîndurile lui, să le pună în ordine, să aprecieze mai bine însemnătatea celor întîmplate, deoarece acum capul îi era plin de idei învălmășite ; intuia doar că se petrecuse ceva extraordinar, ceva care avea să înceapă o nouă epocă în viața lui. La acest gînd, îl treceau fiori de fericire și de frică totodată, fiindcă simțea că acum nu mai are timp să dea înapoi, că trebuia să meargă înainte — să-și mărturisească iubirea și să-i ceară mîna domnișoarei și familiei — pînă la altar. Dorea acest lucru cu toată puterea sufletului, dar era atît de obișnuit să considere tot ce este legat de iubire drept închipuiri poetice, ceva ce ține exclusiv de lumea gîndurilor, a artei și visărilor, încît aproape că nu mai îndrăznea să creadă că domnișoara Castelli putea să fie cu adevărat soția lui. Abia putea sta locului și, cînd se întoarse Lineta, începu să-și ia rămas bun.

Ea îi întinse mîna răcorită de apa rece și-l întrebă :

— N-o aștepți pe mătușa ?

— Trebuie să plec, mîine vin să-mi iau la revedere de la dumnetata și de la doamna Bronicz.

— Atunci, la revedere !

După tot ce se întîmplase, despărțirea i se păru lui Zawiłowski atît de nepotrivită și de rece, încît îl apucă disperarea. Dar nu cuteză să-și ia rămas bun altfel în fața celorlalți, cu atît mai mult, cu cît doamna Aneta se uita foarte atentă la el. La plecare, domnul Osnowski îi spuse :

— Stai puțin, domnule. Am puțină treabă în oraș, așa că o să mergem împreună.

Plecară. Se aflau încă în fața vilei, cînd domnul Osnowski se opri, îi puse o mînă pe umăr și îl întrebă cu o înfățișare contrariată :

— Domnule Ignaś, nu cumva te-ai certat cu Lineta ?

Zawiłowski se holbă la el :

— Eu, cu domnişoara Lineta ?

— Mi s-a părut că v-aţi despărţit cam rece. Credeam că ai să-i săruţi cel puţin mîna.

Ochii lui Zawiłowski se făcură şi mai mari, iar domnul Osnowski începu să rîdă şi mărturisi :

— Hai să-ţi spun adevărul ! Soţia mea, curioasă ca toate femeile, v-a urmărit şi a văzut tot ce s-a întîmplat. Dragă domnule Ignaś, ai în mine un prieten adevărat, care ştie foarte bine ce înseamnă să iubeşti. Îţi urez un singur lucru : să dea Dumnezeu să fii tot atît de fericit cît sînt şi eu !

Spunînd acestea, începu să-i scuture mîna, iar Zawiłowski, cu toate că era foarte încurcat, abia se stăpîni să nu i se arunce de gît.

— Ai într-adevăr ceva de făcut astăzi ? De ce ai plecat ?

— Ca să fiu sincer, simţeam nevoia să-mi adun gîndurile, iar, pe de altă parte, mă temeam de doamna Bronicz.

— Ei, dumneata n-o cunoşti pe mătuşa. Şi ea este foarte repezită. Condu-mă o bucată de drum, iar pe urmă întoarce-te la noi fără sfială. O să ai timp să-ţi aduni gîndurile, iar pînă atunci se întoarce şi doamna Bronicz şi poţi să-i ţii o cuvîntare care să-i stoarcă lacrimile. Altceva nu te mai ameninţă. Să nu uiţi că dacă-ţi va fi bine, trebuie să-i fii recunoscător în primul rînd Anetei mele, pentru că, pe legea mea ! atîta i-a *montat* căpşorul Castelkăi, de parcă ţi-ar fi o adevărată soră. Ea e o minte cam zvăpăiată, dar are şi-o inimă foarte bună. La fel ca ea, poate că mai există şi alte femei, dar una mai bună, în nici un caz... Mi se părea că prostănacul de Kopowski îi

cam face curte Castelkăi, şi Aneta era foarte furioasă. Lor le place Kopoś, dar iartă-mă, să se căsătorească cu el, ar fi prea de tot.

Sporovăind astfel, îl luă de braţe pe Zawiłowski şi, după o clipă, începu să-i spună :

— Hai să sfîrşim odată cu domnule în sus, domnule în jos. Doar o să devenim rude, nu ? Trebuie să-ţi mai destăinui un lucru : n-am nici o îndoială că Lineta te iubeşte din toată inima, că şi ea e o fiinţă bună de pus pe rană. La urma urmei, atîta i-au împuiat capul cu tine, iar ea e încă atît de tînără, încît acum, înţelegi şi tu, înseamnă să pui paie peste foc, aşa că... pune ! Trebuie să-şi consolideze sentimentele, ceea ce cred că nu va fi prea greu, întrucît are cu adevărat o fire ieşită din comun. Nu te gîndi că vreau să te previn şi să te înspăimînt. Nu ! E vorba numai de consolidarea situaţiei. Că te iubeşte şi ea, nu încape nici o îndoială. Dacă ai fi văzut-o cum umbla cu cartea ta, sau ce s-a petrecut cu ea după ce v-aţi întors de la teatru ! Atunci mi-a trecut prin minte un gînd prostesc. Am spus că am auzit că bătrînul Zawiłowski a vrut să te cunoască tocmai pentru că are intenţia să te căsătoreşti cu fiica lui, averea rămînînd astfel în familie. Ei bine, închipuie-ţi că s-a făcut palidă ca hîrtia cînd a auzit una ca asta. M-am şi înspăimîntat şi am retractat totul numaidecît. Ce zici de asta ?

Lui Zawiłowski îi venea să rîdă şi să plîngă în acelaşi timp ; se mulţumi totuşi să apese cu toată puterea pe şold mîna lui Osnowski, care-l ţinea de braţ şi după un timp, rosti :

— Nici măcar nu sînt vrednic de ea, nici...

— Ei, ce vrei să mai spui ? Nu cumva că n-o iubeşti pe cît merită ?

— Pe viul Dumnezeu, chiar aşa ! răspunse Zawiłowski, înălţîndu-şi ochii.

— Dacă-i așa, întoarce-te îndată și debitează-ți cuvîntarea în fața doamnei Bronicz. Nu te teme că o să fii prea patetic. Ei îi place !... La revedere, Ignaś ! Peste vreo oră vin și eu și o să avem o seară de logodnă.

Începură să-și strîngă mîinile cu sentimente într-adevăr frățești, apoi domnul Osnowski zise :

— Îți repet încă o dată : să dea Dumnezeu să găsești în Castelka o soție cum e Anetka mea !

În drum spre casă, Zawiłowski se gîndi că domnul Osnowski este un înger, doamna Osnowska al doilea, doamna Bronicz al treilea, iar domnișoara Lineta se înalță deasupra tuturor cu aripile-i de arhanghel, asemenea dumnezeirii. Înțelegea acum că inima poate să iubească pînă la durere. În sufletul lui, îi cădea la picioare și-i bătea temenele, o iubea, o adora ; în același timp, la toate aceste simțăminte care răsunau în el ca un clopot uriaș, se adăuga o senzație de duioșie nețărmurită, de parcă femeia divinizată era totodată un copil, unic și iubit ca nimeni altul, dar plăpînd încă și avînd nevoie de ajutor. Își aduse aminte de ce-i povestise Osnowski, cum pălise Lineta cînd îi spusese că vor să-l căsătorească cu alta, și repetă în sinea lui : „Iubita mea, iubita mea !...“ Și se înduioșă fără măsură, iar recunoștința îi inundă inima și avu impresia că viața întreagă nu-i ajunge să-i plătească paloarea de o clipă. Se simțea mai fericit ca niciodată și, în unele momente, intensitatea acestui simțămînt aproape că îl înfricoșa. Mai înainte, în teorie era un pesimist, acum însă realitatea contrazicea atît de mult asemenea idei, încît îi venea greu să creadă că se putuse înșela atît de amarnic.

În acest timp, se întorcea la vilă inspirînd pe drum aromele iasomiei înflorite cu sentimentul învălmășit că mirosul îmbătător nu venea din exterior, ci era pur și simplu o părticică din fericirea lui. Pe drum își spuse : „Ce oameni, ce casă, ce familie ! Numai aici putea să crească

Bălăioara mea !" Privea la soarele care apunea în acalmia înserării, la perdelele aurii ale amurgului, străpunse de fîşii purpurii, şi liniştea din jur începu să acţioneze asupra lui. În aceste raze uriaşe, simţi mila şi bunătatea care veghează asupra lumii, o mîngîie şi o binecuvîntează. De bună seamă, nu se ruga cu cuvinte, dar tot sufletul lui psalmodia un imn de recunoştinţă.

La poarta vilei, trezindu-se parcă dintr-un somn adînc, îl văzu pe slujitorul familiei Osnowski, care privea la trăsurile de pe stradă.

— Bună seara, Stanisław ! Doamna Bronicz nu s-a întors ? îl întrebă.

— Tocmai mă uitam în calea ei, trebuie să vină.

— Doamnele sînt încă în salon ?

— Da, şi domnul Kopowski.

— Şi mie cine o să-mi deschidă ?

— E deschis, eu am coborît doar pentru o clipă.

Zawiłowski se duse sus, dar, negăsind pe nimeni în salonul comun, intră în atelier. Nici acolo nu era nimeni, în schimb, din cămăruţa alăturată se auzeau prin draperia care despărţea încăperea de atelier şoapte nelămurite.

Presupunînd că le va găsi acolo pe cele două doamne împreună cu Kopowski, dădu la o parte un colţ al draperiei şi uitîndu-se înăuntru, înmărmuri.

Domnişoara Castelli nu era în salonaş, dar Kopowski sta în genunchi înaintea doamnei Osnowski, iar aceasta, cu mîinile cufundate în ciufu-i bogat, îi înclina capul pe spate, coborîndu-şi în acelaşi timp faţa spre el, de parcă voia să-l sărute pe frunte.

— Aneta, dacă mă iubeşti ! spuse Kopowski cu glasul înăbuşit de patimă.

— Te iubesc ! Dar nu ! nu vreau asta ! răspunse doamna Osnowski, îndepărtîndu-l puţin de ea.

Cu o mişcare involuntară, Zawiłowski lăsă draperia să cadă ; o clipă rămase înapoia ei, de parcă picioarele îi deveniseră deodată de plumb, în sfîrşit, fără să-şi dea prea bine seama ce face, străbătu atelierul, unde covorul gros înăbuşi iarăşi zgomotul paşilor, trecu prin salonul cel mare, prin anticameră, coborî scările şi ajunse la intrarea vilei.

— Plecaţi, domnule ? îl întrebă bătrînul slujitor.

— Da, răspunse Zawiłowski.

Şi începu să meargă atît de repede, că parcă fugea. Curînd, însă, se opri locului şi îşi spuse, cu voce tare :

— Am înnebunit, oare ?

Brusc, supoziţia i se păru posibilă, deoarece simţi că-şi pierde şirul gîndurilor, nu-şi mai dă seama de nimic, nu mai înţelege şi nu mai crede nimic. Ceva începu să se rupă în el, să se prăbuşească. Cum aşa ? Casa despre care numai cu o clipă înainte gîndise că este un adăpost binecuvîntat al unor suflete excepţionale ascunde minciuna de toate zilele, nimicnicia obişnuită, murdăria vieţii cotidiene — o comedie măruntă şi totodată ruşinoasă ? În această atmosferă respiră, în asemenea ambianţă trăieşte şi cu astfel de oameni stă lalolată Lineta lui, „Bălăioara" lui ? Îi veniră în minte cuvintele lui Osnowski : „Să dea Dumnezeu să găseşti în Castelka o soţie cum am găsit-o eu în Aneta mea ! Mulţumesc !" se gîndi Zawiłowski şi, fără să vrea, începu să rîdă. Răutatea şi murdăria nu erau o noutate pentru el ; le văzuse şi ştia că există, dar pentru prima dată viaţa i le arătase cu o ironie atît de nemiloasă, în virtutea căreia domnul Osnowski, un om care-i arătase o inimă de frate, un om cumsecade, drept şi bun ca puţini alţii pe lume, îi apărea în acelaşi timp ca un bufon, un soi de prostănac sublim — sublim prin credinţa şi sentimentele lui — din cauza unei femei. Şi tot pentru prima dată văzu limpede ce poate să facă o femeie măruntă şi neroadă din-

tr-un om nevinovat. Înaintea lui se deschiseră orizonturi de viață înspăimîntătoare — teritorii întregi, a căror existență nici n-o bănuia, deoarece pînă acum își închipuia doar că o femeie rea poate să sugă un om asemenea unui păianjen și să-l ucidă — și asta i se părea diabolic, dar nu presupunea nicidecum că e în stare să-l mai facă și de rîsul lumii. Gîndul acesta nu-i dădea pace. Și totuși domnul Osnowski, care-i urase să fie fericit cu viitoarea soție cum era el cu Aneta lui, era un caraghios. Era nevoit să accepte și acest adevăr. Se vede că trebuie să iubești atît de mult, încît să devii un orb.

Gîndurile lui Zawiłowski se strămutară la Lineta. La început, avu impresia că murdăria din familia Osnowski și îndoiala care crescuse în inima lui se răsfrîngeau și asupra ei. În curînd, însă, începu să-și reproșeze această impresie ca pe o crimă, ca pe o profanare a nevinovăției terfelite, ca pe o întinare cu gîndul a unei făpturi, pe cît de curate, pe atît de iubite, a aripilor ei de înger. Se revoltă împotriva lui însuși. „Poate oare un astfel de porumbel să bănuiască măcar existența răului ?“ se întrebă. Și dragostea îi crescu și mai mult la gîndul că „un astfel de copil preacurat“ este silit să vină în contact cu stricăciunile. Ar fi vrut s-o îndepărteze cît mai repede de doamna Osnowska, s-o ferească de înrîurirea ei și s-o scoată din această casă, în care ochii ei nevinovați puteau să vadă răul și stricăciunea. Un demon îi șoptea într-adevăr în răstimpuri la ureche că și domnul Osnowski gîndește ca el, că și-ar pune în joc propria viață pentru cinstea soției, că ar socoti și el orice bănuială drept o profanare a divinității lui. Zawiłowski îndepărta cu groază aceste șoapte. „Ajunge să privești în ochii ei“, își spunea. Și cînd își amintea de ochii iubitei, era gata să se bată cu pumnii în piept și să-și ceară iertare, de parcă făptuise cine știe ce păcat greu. Mai era supărat și pentru că plecase fără s-o mai aștepte pe doamna Bronicz și nu-și recăpătase încre-

derea văzînd-o pe Lineta. Acum își aduse aminte cum își apăsase buzele pe mîna ei și cum ea, împurpurîndu-se de emoție, îi spusese : „Vorbește cu mătușica". Cîtă simplitate angelică și puritate răzbătea în aceste cuvinte ! Ce suflet drept, care, iubind, își vrea iubirea îngăduită de lumea întreagă ! Cînd se gîndea la asta, Zawiłowski era cuprins de dorința de a se întoarce, se simțea totuși prea răscolit și n-ar fi putut explica venirea dinainte, dacă slujitorul ar fi vorbit de ea.

Apoi iarăși îi apăru în fața ochilor imaginea lui Kopowski îngenuncheat înaintea doamnei Osnowska și începu să se întrebe : ce trebuie să facă și cum să se poarte în această situație ? Să-l prevină pe Osnowski ? Respinse contrariat această posibilitate. Să caute să rămînă numai cu doamna Aneta și să-i țină o predică între patru ochi ? I-ar arăta ușa. O vreme se gîndi să-l amenințe pe Kopowski și să-i smulgă promisiunea că nu va mai frecventa familia Osnowski. Recunoscu îndată că nici asta n-ar duce la nimic. Kopowski, dacă are curaj cît de cît, îl va insulta și-l va provoca la duel ; iar în acest caz, el va trebui să tacă, și lumea va crede că neînțelegerea s-a iscat din cauza domnișoarei Castelli, fiindcă nutrea pentru el o prietenie sinceră; iar, pe de altă parte, era prea tînăr ca să se împace dintr-o dată cu ideea că răul și nedreptatea omenească pot să rămînă nepedepsite. Dacă măcar în acest caz ar fi putut să se sfătuiască și el cu cineva, cu unul ca Połaniecki, de exemplu, sau cu Marynia ! Dar această alternativă era exclusă. Astfel că, după ce reflectă îndelung, ajunse la convingerea că trebuie să tacă și să uite totul.

De altminteri, din rugămintea împătimită a lui Kopowski și răspunsul doamnei Aneta, conchise că era posibil ca răul să nu se transforme într-o decădere totală. Nu cunoștea femeile, dar citise destul despre ele. Știa că există și unele pentru care aparența răului are mai mult farmec decît răul în sine — femei lipsite de simțul moral,

dar şi de temperament, la care atracţia idilei interzise egala repulsia faţă de depravare, într-un cuvînt, femei care, incapabile să iubească pe cineva, îşi înşelau şi bărbaţii, şi amanţii. Îi veniră în minte cuvintele unui francez : „Dacă Eva era poloneză, rupea mărul, dar nu-l mînca !" Dintre acestea i se părea că face parte şi doamna Osnowska. Binele şi răul din ea puteau fi la fel de superficiale, iar în acest caz, o legătură interzisă ar fi trebuit s-o plictisească destul de repede, mai ales cu unul de felul lui Kopowski.

Aici, Zawiłowski pierdu şirul raţionamentelor sale şi totodată cheia potrivită pentru sufletul doamnei Aneta. Ar fi înţeles o legătură cu oricine altcineva, dar nu cu Kopowski, cu acest heruvim cu creier de idiot. „Pînă şi un pudel înţelege mai mult ce i se spune, se gîndi. Cum poate să se înjosească o femeie care aspiră la raţiune, ştiinţă şi artă, la înţelegerea oricăror nuanţe ale ideilor şi sentimentelor, alături de asemenea păpuşă !" Lecturile despre femei nu-i ofereau dezlegarea acestei şarade.

Cu toate că realitatea îi spunea mai clar decît toate cărţile că lucrul era cu putinţă. Deodată, Zawiłowski îşi aminti ce-i spusese Osnowski nu prea demult, anume că el şi soţia lui se temeau că „acest prostănac îi face curte Castelkăi" ; doamna Osnowska era foarte furioasă din această pricină şi tocmai de aceea îi îndreptase sentimentele spre altcineva. Aşadar, doamna Osnowska voia ca frumosul Kopowski să nu-i facă curte asiduă Linetei, ca să-l păstreze astfel pentru ea. Zawiłowski se cutremură la gîndul că, dacă lucrurile stăteau într-adevăr aşa, Kopowski avea totuşi unele şanse de succes. Umbrele acoperiră iarăşi silueta luminoasă a Linetei. Dacă ar fi fost aşa, ea ar fi scăzut în ochii lui pînă la nivelul doamnei Osnowska. O clipă îşi simţi gura amară şi creierul învîlvorat. Îl cuprinse o mînie viforoasă. Pentru asta n-ar mai putea s-o ierte, bănuiala l-ar otrăvi de moarte. Se opri iarăşi în stradă,

simțind că trebuie să înăbușe acest gînd în adîncul sufletului, altfel își va pierde mințile.

Izbuti să-și ducă intenția la bun sfîrșit atît de bine, încît ajunse să se socotească ultimul dintre proști, de vreme ce-i trecuse prin minte o idee atît de năstrușnică. Sentimentele domnișoarei Lineta față de el erau cea mai bună dovadă că ea nu se putea îndrăgosti de un om de felul lui Kopowski, iar temerile și suspiciunile doamnei Osnowska izvorau numai din amorul propriu al unei femei ușoare și vanitoase, care nu admitea ca alta să fie socotită mai frumoasă și mai atrăgătoare ca ea. Zamilowski avea acum senzația că i se luase o piatră de pe inimă. Prin urmare, în adîncul sufletului începu iarăși să-și ceară iertare în genunchi de la iubita neîntinată ; gîndurile pe care le înălța spre ea erau pline de dragoste, adorație și pocăință.

Remarcă totuși în sinea lui că răul, chiar dacă este făcut de altcineva, naște tot rău ; cîte gînduri respingătoare nu-i trecuseră prin minte numai pentru că văzuse un prostănac la picioarele unei zvînturate. Își întipări această observație în memorie.

Aproape de casă, se întîlni cu Polaniecki la braț cu doamna Maszko și, cum era destul de zdruncinat de întîmplările zilei, bănuiala i se cuibări îndată în minte. Dar Polaniecki îl recunoscu la lumina lunii și a felinarului și pesemne că n-avea intenția să se ascundă, fiindcă îl abordă.

— Bună seara, îi spuse. De ce te duci acasă atît de devreme ?

— Am fost la doamna Bronicz, iar acum mă plimb puțin, fiindcă noaptea este foarte frumoasă.

— Atunci, treci și pe la noi. După ce o conduc pe doamna, mă întorc și eu. Soția mea nu te-a văzut de multă vreme.

— Bine, acceptă Zawiłowski.

Într-adevăr, acum simțea nevoia s-o vadă pe doamna Połaniecka. Îl răscoliseră atîtea gînduri și simțăminte, încît se simțea obosit, și știa că fața bună și calmă a doamnei Marynia avea să-i aducă liniștea.

În curînd, sună la locuința familiei Połaniecki, intră și, după ce salută, îi explică doamnei că a fost invitat de soțul ei, la care ea spuse :

— Poftim, mă bucur foarte mult. Soțul meu o conduce pe doamna Maszko, care mi-a făcut o vizită, și se întoarce la ceai. O să vină și familia Bigiel, poate și tatăl meu, dacă nu s-a dus la teatru.

Spunînd acestea, îi arătă un loc la masă, apoi potrivi abajurul lămpii și își reluă lucrul de mai înainte ; cosea cocarde din panglicile înguste, trandafirii și albastre, care se aflau în fața ei.

— Ce lucrezi, doamnă ? o întrebă Zawiłowski.

— Fac niște cocarde ; sînt bune pentru tot felul de îmbrăcăminte.

Iar după o vreme, adăugă :

— Mult mai interesant este ce faci dumneata ? Știi că toată lumea vorbește că te căsătorești cu Lineta Castelli ? Ați fost văzuți împreună la teatru, la curse, la plimbare, și n-ai cum să mai spui că nu e nimic hotărît.

— Cu dumneata am vorbit întotdeauna deschis, așa că acum pot să-ți spun că totul este aproape hotărît.

Marynia își înălță spre el ochii zîmbitori, înviorați de curiozitate :

— Da ? Uite o veste bună ! Să-ți dea Dumnezeu fericirea pe care eu și soțul meu ți-o dorim.

Îi întinse mîna, apoi întrebă foarte interesată :

— Ai vorbit cu Linetka ?

Zawiłowski începu să povestească ce se întîmplase, recunoscînd că vorbise cu domnișoara Castelli și cu domnul Osnowski. Apoi înflăcărîndu-se treptat pe măsură ce depăna întîmplările, se spovedi de tot ce se petrecuse cu el. Cum studiase situația la început, cum criticase și se luptase cu sine însuși, nevenindu-i să creadă într-o izbîndă ; cum se străduise apoi să-și scoată din cap, mai degrabă din inimă, acest sentiment căruia nu i se putea împotrivi. O asigură că își făgăduise de atîtea ori să întrerupă brusc relațiile și să nu se mai ducă pe acolo, dar de fiecare dată n-avusese puterea s-o facă, de fiecare dată observase cu spaimă că toată lumea lui, scopul vieții lui erau alături de ea ; că, fără domnișoara Linetka, n-ar mai fi știut să se descurce în viață, și se întorsese la ea.

Nu-i mai puțin adevărat că Zawiłowski examinase situația, dar criticase și se luptase cu sine însuși mai puțin decît spunea. Era totuși sincer. În sfîrșit, adăugă că acum știe sigur că nu-și iubește numai propriul sentiment legat de domnișoara Lineta, ci pe ea însăși, pentru ea însăși ; era cea mai scumpă ființă de pe lume.

— Doamnă gîndește-te și dumneata, continuă, alții au familie, mamă, surori, frați ; eu, afară de nefericitul meu tată, nu mai am pe nimeni, de aceea toate simțămintele mele de dragoste s-au concentrat asupra ei.

— Adevărat ! încuviință Marynia, cred că așa s-a întîmplat.

Dar tînărul urmă cu o înflăcărare tot mai mare :

— Cu toate acestea, mereu am impresia că trăiesc un vis și nu poate să-mi intre în cap că ea va fi cu adevărat soția mea. Cîteodată, mi se pare că așa ceva nu e cu putință și trebuie să intervină ceva care să-mi spulbere speranțele.

Ce-i drept, iubirea lui era sporită și de exaltarea spre care era înclinat mai mult decît alți oameni, așa că, în

cele din urmă, începu să tremure nervos, apoi își acoperi ochii cu mîinile și spuse :

— Uite, vezi și dumneata că trebuie să-mi acopăr ochii, ca să-mi pot închipui limpede fericirea-mi nețărmurită. Ce caută un om în viață și în căsătorie ? Propria fericire, care, de altfel, îi depășește puterea. Nu știu dacă eu sînt atît de slab, dar mărturisesc că uneori simt cum mi se taie răsuflarea.

Marynia puse cocardele pe masă și, împreunîndu-și mîinile deasupra lor, se uită un timp la el, după care spuse :

— Dumneata ești poet și te înflăcărezi prea mult. Trebuie să fii mai calm. Ascultă-mă pe mine, am eu o cărticică de la mama în care, bolnavă fiind și știind că nu mai are mult de trăit, a scris pentru mine tot ce a crezut că e bine. Despre căsătorie a scris ceva ce n-am mai auzit de la nimeni și n-am mai citit în nici o carte : anume, că nu trebuie să te căsătorești, ca să fii fericită, ci numai ca să-ți îndeplinești datoria lăsată de la Dumnezeu ; fericirea nu-i decît un adaos și un dar dumnezeiesc. Vezi cît e de simplu, și totuși cît e de adevărat, că, mai pe urmă, nu numai că n-am mai auzit pe nimeni vorbind astfel, dar nici n-am văzut pe nimeni care, căsătorindu-se, să se gîndească la altceva mai mult decît la fericire. Să nu uiți asta și să i-o spui și Linetei !

Zawiłowski se uită la ea cu mirare :

— Într-adevăr, doamnă, e atît de simplu, încît nu-i trece nimănui prin minte.

Ea îi zîmbi cu anume tristețe și, reluîndu-și lucrul, începu să coasă din nou. Într-un tîrziu, repetă :

— Să i-o spui și Linetei.

Și continuă să coasă, întinzîndu-și cu mișcări repezi mîna în care ținea acul.

— Înțelegi și dumneata, cu un asemenea principiu în inimă, ești totdeauna liniștit, vesel sau trist, cum dă Dumnezeu, dar la fel de profund. Fără asta, totul nu-i decît o căutare febrilă din care crește dezamăgirea, fie și numai pentru că fericirea poate să arate altfel decît ne-o închipuim noi.

Și cusu mai departe.

Tînărul privea la capul ei plecat, la mîna-i în mișcare, la lucrul ei, îi asculta glasul și i se părea că liniștea cu care vorbea se înalță deasupra ei, umple încăperea, stăruie deasupra mesei și arde în flacăra lămpii, inundîndu-i sufletul.

Era atît de preocupat de sine, de dragostea lui, încît nu se gîndi nici o clipă că inima ei putea fi apăsată de mîhnire ; era cuprins, în schimb, de o uimire cu dublă direcție : pe de o parte, pentru că adevărurile spuse de ea alcătuiau un alfabet care se cuvenea să ocupe primul loc în orice minte sănătoasă, iar pe de altă parte, fiindcă propria judecată nu fusese în stare să le formuleze și nici nu le respectase vreodată. „Ce înseamnă, se întrebă, înțelepciunea noastră din cărți în comparație cu aceea a unei inimi drepte de femeie !" Apoi, aducîndu-și aminte de doamna Osnowska și uitîndu-se la Marynia, începu să mologheze în gînd : „Și una, și alta sînt femei !" Simți deodată o ușurare fără margini ; gîndurile învălmășite i se așezară în ordine. Simțea că se odihnește privind la această făptură nobilă. „În Lineta, își spuse, există o acalmie, o simplitate și un simț al dreptății asemănătoare".

În același timp, sosi Połaniecki, urmat curînd de soții Bigiel, care aduseră și violoncelul. În timp ce-și luau ceaiul, Połaniecki le povesti despre Maszko. Procesul pentru doborîrea testamentului era condus cu toată energia și progresa vizibil, cu toate că dificultățile se iteau la tot pasul. Avocatul care reprezenta instituțiile de binefacere,

acel tînăr Śledź, pe care Maszko făgăduise să-l condimenteze cu piper, să-l tăvălească în ulei și să-l mănînce, se arăta tot mai greu de digerat decît se crezuse. Polaniecki auzise că este un om rece, încăpățînat și în același timp un jurist abil.

— E totuși caraghios, spuse, că Maszko, după obiceiul lui, se consideră de astă dată un patrician care luptă cu un plebeu, proba procesului urmînd să demonstreze care sînge este mai puternic. Păcat că nu mai trăiește Bukasio, fiindcă s-ar fi amuzat grozav.

— Maszko e tot la Petersburg ? întrebă Bigiel.

— Se întoarce astăzi. De aceea, soția lui n-a putut rămîne la ceai, răspunse Polaniecki.

Iar după o clipă, adăugă :

— Mai demult, eram puțin pornit împotriva ei, dar mă conving pe zi ce trece că nu este o femeie rea, și pe deasupra mai e și de compătimit.

— De ce e de compătimit ? Domnul Maszko n-a pierdut încă procesul, se miră doamna Bigiel.

— Da, dar își petrece mai tot timpul în afara casei. Mama doamnei Maszko este internată într-un spital de oftalmologie la Viena, probabil că își va pierde vederea, iar ea stă toată ziua singură cuc. Repet, cîndva nu puteam s-o sufăr, dar acum îmi pare rău de ea.

— E adevărat, interveni Marynia, că, după ce s-a căsătorit, a devenit mult mai simpatică.

— Așa-i, căzu de acord Polaniecki, n-a pierdut nimic din farmecul ei. Mai înainte, o urîțeau ochii roșii, dar acum i-a trecut și arată tot ca o domnișoară.

— Numai că nu se știe dacă și Maszko este tot atît de mulțumit din această cauză, răspunse Bigiel.

Marynia abia se putea stăpîni să nu împărtășească celor de față noutatea despre Zawilowski, dar pentru că

tînărul nu se logodise oficial, se temea să nu facă o gafă. După ceai, însă, cînd doamna Bigiel începu să-l întrebe cum stă „problema", iar el răspunse că este aproape încheiată, Marynia se folosi de prilej și-i vesti pe cei de față că „problema" stă astfel, încît pot să-l felicite pe domnul Zawiłowski. Se îmbulziră cu toții să-i strîngă mîna cu prietenia neprefăcută pe care o aveau pentru el ; erau cu toții foarte veseli. De bucurie, Bigiel, o sărută pe doamna Bigiel. Połaniecki dispuse să se aducă paharele și o sticlă de șampanie, ca să bea în sănătatea celei mai „exuberante perechi" din Varșovia, iar doamna Bigiel începu să se tachineze cu Zawiłowski, știind dinainte cum o să arate gospodăria unui poet și a unei pictorițe ; Zawilowski rîdea și el, deși era tulburat că visurile lui începeau să devină realitate.

După aceea, ciocnind cu el, Połaniecki îi ură :

— Să-ți dea Dumnezeu noroc ! Eu îți dau un singur sfat : să-ți folosești talentul în operă, în muncă, dar în viață să fii realist și să nu uiți că matrimoniul nu este o idil...

Nu apucă să-și sfîrșească vorba, deoarece Marynia îi puse palma la gură și-l dojeni rîzînd :

— Taci din gură, înțeleptule !

După care se adresă lui Zawilowski :

— Nu trebuie să-l asculți pe soțul meu ; să nu-ți alcătuiești nici o teorie dinainte, ajunge să iubești.

— Da, doamnă, așa-i ! răspunse Zawiłowski.

Iar Połaniecki adăugă contrariat :

— În acest caz, cumpără-ți o harfă...

Cînd auzi de harfă, Bigiel își luă violoncelul, spunînd că asemenea seară se cuvine să se termine cu muzică ; Marynia se așeză la pian și începură o serenadă de Händel.

Zawiłowski avea impresia că i se destramă sufletul, ascultînd aceste tonuri blînde, și zboară prin noapte să-i legene somnul Linetei cu ele. Seara, tîrziu, plecă parcă întărit de vederea acestor oameni cumsecade.

III

Marynia își recăpătase acum liniștea aceea „lăsată de Dumnezeu", adevărată și profundă. Ca să ajungă la ea, de un real folos îi fusese glasul de dincolo de mormînt, cărticica aceea îngălbenită de ani, în care citise : „Nu trebuie să te căsătorești, ca să fii fericită, ci ca să-ți faci datoria lăsată de Dumnezeu". Marynia, care recurgea adesea la această cărticică, citise nu o dată aceste cuvinte și mai înainte, dar adevăratul lor înțeles îl aflase abia în ultimul timp, pe parcursul procesului sufletesc pe care-l trăise după întoarcerea din Italia. Zbuciumul luase sfîrșit și nu numai că se împăcase cu soarta, dar acum nici nu-i mai trecea prin minte să se creadă nefericită. Își repeta mereu că este într-adevăr altă fericire decît cea visată, dar nu mai puțin reală. Firește, dacă Dumnezeu i-ar fi dat puterea de a dispune de inimile oamenilor, ar fi preferat ca „Stach" să-i arate, nu mai mult respect, ci mai mult din duioșia de care era în stare și pe care o dovedise odinioară față de Litka ; ar fi vrut ca dragostea lui să fie mai puțin lucidă, să conțină măcar un grăunte din poezia de care era plină iubirea ei. Dar pe de altă parte, în primul rînd, undeva, într-un ungher al inimii, nutrea întotdeauna speranța că avea să vină și asta cu vremea, iar în al doilea rînd, își spunea în gînd că și așa, chiar dacă n-avea să vină niciodată, tot se cuvenea să-i mulțumească lui Dumnezeu că-i dăduse un om de ispravă și drept, pe care putea nu numai să-l iubească, ci să-l și prețuiască. Cîte-

odată, încerca să-l compare cu cineva, dar nu găsea pe nimeni vrednic să-i stea alături. Bigiel era un om cumsecade, n-avea însă strălucirea lui ; lui Osnowski, cu toată bunătatea lui, îi lipseau curajul și munca ; Maszko era în toate de o sută de ori mai prejos ; Zawiłowski i se părea mai degrabă un copil genial decît un bărbat, într-un cuvînt, Stach ieșea întotdeauna învingător din aceste comparații, și singurul rezultat era că-i sporea încrederea în el și-l iubea din ce în ce mai mult. În plus, limitîndu-se pe sine, subsumîndu-i propriul eu și sacrificîndu-și visurile și egoismul ei, avea senzația că se cizelează sufletește și se perfecționează, devenind din ce în ce mai bună, că nu se degradează în nici un fel, ci, din contră, urcă pe niște culmi care-i apropie sufletul de Dumnezeu. Înțelesese astfel dintr-o dată că tocmai în acest simțămînt consta tot universul fericirii. De multe ori, Połaniecki nu venea acasă, așa că rămînea singură și medita adesea cu simplitatea unei femei cinstite : „Omul e dator să se străduiască să fie din ce în ce mai bun, iar dacă eu nu sînt mai rea decît am fost, e foarte bine ! Dacă ar fi altfel, poate că m-aș schimba și eu în rău !“ Nu-i trecea prin minte că aceste gînduri exprimă mai multă înțelepciune decît, spre exemplu toate ideile și dictoanele doamnei Osnowska. De asemenea, i se părea cu totul natural că acum îl atrăgea pe „Stach“ mai puțin decît înainte. Pentru asta avea o oglindă mare în care se privea, spunîndu-și : „Ei, ochii nu se schimbă, dar cum arăt, ce față am! Eu, dacă aș fi în locul lui Stach, aș fugi de acasă !“ Spunea un neadevăr, fiindcă n-ar fi fugit, dar i se părea că în acest fel îi sporește și mai mult meritele lui Stach. Îi mai dădeau curaj cuvintele doamnei Bigiel, care o asigura că pe urmă o să fie și mai frumoasă, „întocmai ca o fecioară“. Cîteodată inima îi era copleșită de bucurie și recunoștință că lucrurile sînt atît de bine rînduite, încît la început este puțin mai urîtă, apoi trebuie să sufere un pic, pentru ca

mai tîrziu nu numai că toate aveau să se reaşeze la locul lor, dar va avea drept răsplată şi un bebeluş scump care o va lega şi mai mult de viaţă, durînd o nouă punte între soţ şi soţie. În acest fel, avea clipe nu numai de linişte, ci de-a dreptul de veselie, aşa că odată îi spuse doamnei Bigiel :

— Ştii ce, eu cred că poţi să fii întotdeauna fericită, numai că trebuie să te temi de Dumnezeu.

— Ce are una cu cealaltă ? întrebă doamna Bigiel, care preluase de la soţul ei deprinderea de a gîndi limpede.

— Are, răspunse Marynia, pentru că trebuie să te mulţumeşti cu ce-ţi dă El şi să nu-i reproşezi că nu ţi-a dat ce ţi se părea ţie mai bun.

Apoi adăugă veselă :

— Să nu-L plictiseşti, să nu-L plictiseşti !

Amîndouă începură să rîdă.

Uneori, pînă şi în grija aproape exagerată pe care Polaniecki o manifesta faţă de soţia lui se vedea limpede că-l interesează în primul rînd copilul, dar Marynia nu i-o lua în nume de rău. La drept vorbind, nu se supărase niciodată pentru atîta lucru ; acum însă era înclinată să considere asta drept un merit al lui, deoarece îşi spunea că amîndoi au datoria să se îngrijească în primul rînd de copil, viitorul obiect al iubirii lor. În acest fel, renunţînd în fiecare zi la cîte ceva din egoismul propriu, dobîndea o linişte tot mai deplină, o seninătate din ce în ce mai mare, care se răsfrîngea în ochii ei mai minunaţi ca niciodată. Şi din acest punct de vedere, era gata să se împace cu voinţa divinităţii, dar se temea întrucîtva de Stach, aşa că într-o bună zi îl întrebă glumind :

— Stach, n-o să mă baţi dacă o să fie băiat ?

— N-o să te bat, îi răspunse rîzînd şi sărutîndu-i mîna, dar aş prefera să fie fată.

— Doamna Bigiel mi-a spus totuși că bărbații preferă întotdeauna băieții.

— Eu sînt un bărbat care preferă o fată.

Nu totdeauna gîndurile ei erau atît de vesele. Cîteodată îi trecea prin cap că poate să moară, fiindcă știa că se întîmplă uneori, și se ruga fierbinte să nu se întîmple așa ; întîi, pentru că se temea de moarte, în al doilea rînd, i-ar fi părut rău să plece, fie și în ceruri, într-un moment cînd i se anunța atîta iubire, în fine își închipuia că Stach ar suferi groaznic. La acest gînd, se înduioșa atît de tare, de parcă el era omul cel mai vrednic de milă dintre toți nenorociții de pe lume. Nu vorbise niciodată cu el despre asta, deși i se părea că uneori el însuși era cuprins de temeri.

Se înșela, însă, cum nu se poate mai amarnic. Doctorița, care o vizita în fiecare săptămînă pe Marynia, îi asigura de fiecare dată și pe ea și pe Polaniecki că totul merge bine și fătul se dezvolta normal, astfel că Polaniecki nu se mai temea deloc pentru viața soției. Alta era cauza îngrijorării lui, dar Marynia, spre norocul ei, nu ghicise pînă atunci despre ce putea fi vorba ; însuși Polaniecki se temea să spună lucrurilor pe nume. De la o vreme, începuse să șchioapete ceva în planurile lui de viață, de care era atît de mîndru și care-i consolidau siguranța de sine. Nu prea de mult, socotea că teoriile lui asupra vieții semănau cu o casă construită din grinzi puternice și înălțată pe temelii trainice. În sinea lui, se mîndrea cu această casă și, fără să vrea, se sumețea deasupra altora care nu erau în stare să-și clădească una la fel. Pe scurt, considera că în problema de viață era mai iscusit decît mulți alții. De asemenea, credea că întreaga clădire este încheiată de sus pînă jos și nu mai trebuia decît să intre, s-o ocupe și să se odihnească în ea ! Uite că sufletul omului este ca pasărea : cînd se ridică la o înălțime oarecare, nu numai că nu mai poate

să se odihnească, dar trebuie să trudească din aripi cu sîrg, ca să se mențină. Altminteri, cea mai mică tentație o atrage spre pămînt.

Și cu cît ispita era mai searbădă și mai măruntă, cu atît se înfuria mai mult că i se supune. Dorință obișnuită, finalitate banală ! Nu putea pleda nici măcar în fața propriei conștiințe. Cu toate acestea, în pereții casei apăruseră fisuri. Polaniecki era acum un om credincios, și încă din convingere ; era însă prea sincer cu el însuși, ca să negocieze cu propriile principii și să-și spună că pînă și cei mai credincioși oameni au asemenea momente dificile. Nu ! El era un om cu o fire hotărîtă, și logica îi spunea de fiecare dată : „ori, ori !" Și pe bună dreptate ! Pînă acum nu se lăsase ademenit, dar îl înfiora însăși existența dorinței în el, care-l lăsa să se îndoiască de propriul caracter. Socotindu-se mai bun decît alții, își puse deodată întrebarea dacă nu cumva este mai prejos decît toți ceilalți, întrucît nu numai că tentația se cuibărise în sufletul lui, dar simțea că la momentul oportun ar fi putut să cedeze.

Nu o dată, privind la doamna Osnowska, repeta părerea lui Confucius [1] : „O femeie are tot atîta minte cît o găină, iar una extraordinară — cît două găini" ; cînd o vedea, însă, pe Marynia, se gîndea că sînt femei pentru care acest revoltător „adevăr" chinezesc însemna o adevărată laudă. Dacă cel puțin ar fi putut spune despre doamna Maszko că este proastă, aceasta ar fi constituit trăsătura ei distinctivă. Dar ea nu era în nici un fel. Cîteva sau cîteva zeci de formule convenționale făcuseră din ea un nimeni agreabil. Așa cum două sau trei sute de cuvinte alcătuiesc tot limbajul locuitorilor din Noua Guinee și le satisfac toate nevoile, formulele îi erau de ajuns doamnei Maszko ca să întrețină relațiile de societate, să gîndească

[1] *Confucius* (551—479 î.e.n.), filozof chinez celebru.

și să trăiască. De altfel, era cum nu se poate mai pasivă, cu acea nuanță de sobrietate automată, hrănită de îngustimea spiritului și de credința oarbă că o purtare în forme corespunzătoare nu poate să greșească. Polaniecki așa o știa încă de pe vremea cînd era domnișoară și adesea o lua în rîs. O numea păpușă, manechin și era pornit împotriva ei din cauza acelui medic care-și irosise viața pe cine știe unde pentru ea ; o disprețuia și n-o putea suferi. Dar chiar în vremea aceea, ori de cîte ori o vedea, la familia Bigiel sau cînd se ducea la doamna Krasławska în interesul lui Maszko, era impresionat de farmecul ei fizic, de care își dădea foarte bine seama. Chipul acesta stins, liniștea pasivă, vegetală, a expresiei, răceala purtării, ochii roșii de cele mai multe ori și silueta zveltă iradiau o putere de atracție neobișnuită. Pe atunci își explicase fenomenul prin legea selecției naturale și se mulțumea cu această înțelegere de ordin tehnic, deoarece înrîurirea Maryniei era mult mai mare și-l subjuga. Acum, însă, Marynia era a lui și se obișnuise cu frumusețea ei, care dispăruse pentru o vreme ; întîmplător, din cauza deselor călătorii ale lui Maszko, o vedea aproape zilnic pe soția acestuia, așa că vechile impresii nu numai că reînviară, dar în condițiile în care se afla Polaniecki, avînd în vedere starea Maryniei, reînviară cu o forță neașteptată. În cele din urmă, el, care nu acceptase să fie o simplă curea de ascuțit tăișul spiritului pentru doamna Osnowska, de zece ori mai frumoasă și mai atrăgătoare, el care se împotrivise fanteziilor ei de la Roma, considerîndu-se un om cu principii, cu un caracter mai puternic și o minte mai profundă decît alți oameni, înțelese dintr-o dată că dacă doamna Maszko ar vrea să dea cu piciorul în edificiul lui, s-ar dezgrădina din toate încheieturile, și tavanul ar putea să-i cadă în cap. Fără îndoială, ar continua să-și iubească soția, pentru că se atașase sincer și temeinic de ea, dar simțea că ar fi în stare s-o trădeze, și nu numai pe ea, ci chiar pe el însuși, principiile lui, modul în care înțelegea el să fie un om

cinstit și moral. Înfricoșat întrucîtva și furios în același timp, regăsi în el bestia umană, și încă una destul de slabă. Îngrijorat, se revoltă împotriva acestei slăbiciuni pe care nu putea s-o înfrîngă. În astfel de împrejurări, era foarte simplu să n-o mai vadă pe doamna Maszko sau s-o vadă cît mai rar cu putință, Polaniecki însă inventa mereu motive ca s-o vadă din ce în ce mai des. La început, voia să-și adoarmă astfel propriile exigențe, dar sinceritatea-i înnăscută făcea imposibilă realizarea acestei intenții, așa că nu-i rămînea decît să se condamne cu și mai multă hotărîre. În schimb, cu ajutorul acestor explicații, își înșela soția și pe toți ceilalți. Cînd se afla împreună cu doamna Maszko, nu se putea abține să nu se uite la ea, să nu-i îmbrățișeze cu privirea chipul, făptura întreaga. Ar fi dat nu știu cît să știe cum s-ar fi purtat, dacă i-ar fi mărturisit zbuciumul din sufletul lui, ce-ar fi spus, și, fără să vrea, se amăgea cu presupunerea că ar rămîne cu totul pasivă. O disprețuia pentru asta, dar o dorea și mai mult. Descoperea în el munți întregi de stricăciune, pentru care dădea vina pe anii lungi, petrecuți în străinătate. Deoarece pînă acum era convins că are o fire sănătoasă și energică, începea să se îngrijoreze dacă nu cumva greșise socotindu-se astfel ; impresia ciudată, pe care o făcea asupra lui o ființă atît de puțin atrăgătoare, nu era oare manifestarea unei nevroze de care nu avea știință ? Nu bănuia că pot să existe asemenea situații, în care sufletul bărbatului disprețuiește pur și simplu femeia, în timp ce animalul din el o dorește.

În cazul doamnei Maszko, instinctul înlocuia agerimea minții ; nu mai era atît de naivă încît să nu înțeleagă ce însemna privirea cu care-i mîngîia trupul, sau ce exprimau ochii lui cînd, în vreme ce vorbea cu ea, mai ales cînd erau singuri, o privea insistent în față. Încercase și mai înainte această mulțumire a amorului propriu, căreia i se împotrivește cu greu pînă și o femeie cinstită, cînd constată impresia produsă de ea, cînd se simte scoasă în evidență, mai dorită decît celelalte, într-un cuvînt, învingătoare. Pe de

altă parte, era gata să nu vadă și să nu recunoască primejdia, așa cum nu vrea s-o vadă potîrnichea cînd își bagă capul în zăpadă, simțind uliul care planează deasupra ei. Zăpada în care se ascundea doamna Maszko erau aparențele. Polaniecki gîndea și el la fel. Din experiența de cavaler, mai știa că există atîtea femei interesate în primul rînd în păstrarea aparențelor, uneori destul de bizare. Își aducea aminte de unele care se arătau foarte revoltate dacă le spunea în limba polonă lucruri pe care le ascultau cu zîmbetul pe buze în franceză ; întîlnise și dintre acelea care erau ca niște fortărețe inaccesibile acasă la ele și în oraș, și asemenea unor orașe libere în locuințele de vară, la ape sau la băi ; și dintre cele care suportau atentatul, dar nu se împăcau cu vorbele ; și dintre cele pentru care lucrul hotărîtor era lumina sau întunericul... Pretutindeni, acolo unde virtutea nu izvora din suflet și din principiile inoculate asemenea germenilor de variolă în sînge, împotrivirea sau decăderea depindeau de întîmplare și de relațiile sociale, de împrejurări adesea nesemnificative și de propriile noțiuni despre buna-cuviință. Credea că tot așa stau lucrurile și cu doamna Maszko, și dacă pînă acum nu păsise pe drumul probelor și al experiențelor, era numai pentru că luptase cu el însuși, nu voise să capituleze și, disprețuind-o pe ea în adîncul sufletului, refuza să se disprețuiască pe sine. Îl mai rețineau și atașamentul față de Marynia, și speranța paternității care-l tulbura, și gîndul la timpul scurt pe care-l petrecuseră împreună, și cinstea, și sentimentele religioase... Ca niște lanțuri care cetluiau încă bestia umană ce se zmucea să scape.

Totuși, nu întotdeauna cu aceeași putere. Odată, mai precis în seara în care-i întîlnise Zawiłowski, era cît pe ce să se trădeze. La gîndul că Maszko se întoarce, și doamna Maszko se grăbește să-l întîmpine, îl cuprinsese brusc o gelozie înjositoare, pur fizică, și spusese cu anume răutate, înăbușită, dar sesizabilă :

— Da, doamnă, înțeleg prea bine graba dumitale! Se întoarce Ulise, așadar Penelopa trebuie să fie acasă, dar...

Simțise nevoia să înjure.

— Dar ce? întrebase doamna Maszko.

Połaniecki răspunsese fără să mai stea pe gînduri:

— Tocmai azi aș fi vrut să te reții mai mult!

— Nu se cade! răspunsese scurt doamna Maszko cu glăsciorul ei strecurat parcă într-o sită deasă.

În acest „Nu se cade!" era tot sufletul ei.

Połaniecki plecase înapoi, înjurînd într-adevăr; pe ea și pe sine însuși, iar cînd ajunse acasă, în salonul luminos și calm, îi găsise pe Zawiłowski și pe Marynia care demonstra că în căsătorie nu trebuie să cauți o fericire închipuită, ci datoria lăsată de Dumnezeu.

IV

„Ce-mi pasă mie de doamna Osnowska și de toate fleacurile ei? se întrebă Zawiłowski a doua zi în drum spre doamna Bronicz. Eu nu mă căsătoresc cu doamna Osnowska, ci cu dragostea mea! De ce m-am zbuciumat și m-am chinuit atîta ieri?"

Adresîndu-se astfel „sufletului său mîndru", începu să se gîndească numai la ceea ce avea să-i spună doamnei Bronicz, deoarece, cu toate asigurările lui Osnowski, cu toată speranța că această discuție va fi doar o formă care trebuia îndeplinită, cu toată încrederea în inima Linetei și în bunătatea doamnei Bronicz, „sufletu-i mîndru" era înspăimîntat. Le găsi pe cele două femei împreună și, încurajat de ziua de ieri, își apăsă buzele pe mîna Castelkăi care, roșind ușor, spuse:

— Eu am fugit !

— Niteczka, nu pleca ! o rugă doamna Bronicz.

— Nu, răspunse Lineta, mi-e frică și de dumnealui și de dumneata.

Și începu să-și frece căpșorul auriu, asemenea unei pisicuțe răsfățate, de umărul doamnei Bronicz, repetînd:

— Mătușică, să nu-l nedreptățești, zău, să nu-l nedreptățești !

După care se uită la el și fugi într-adevăr. De tulburare și de preaplinul dragostei, Zawiłowski era palid ca ceara, iar doamna Bronicz avea ochii muiați în lacrimi.

Și văzînd că tînărul era atît de gîtuit de emoție, încît i-ar fi fost mai ușor să plîngă decît să vorbească, spuse :

— Eu știu de ce vii la mine. Am văzut de mult ce se petrece cu voi, copiii mei...

Zawiłowski îi apucă mîinile și începu să i le sărute pe rînd, în timp ce ea continua să vorbească :

— Ah, eu însămi am trăit prea multe în viață, ca să nu-mi dau seama de niște sentimente adevărate ; mai mult, asta-i specialitatea mea ! Femeile trăiesc numai cu inima și știu să-i ghicească tainele. Știu că dumneata o iubești cu adevărat pe Niteczka și sînt sigură că dacă ea nu te-ar iubi sau dacă eu ți-aș refuza mîna ei, suferința te-ar ucide, nu-i așa ?

Aici începu să se uite la el cu priviri întrebătoare, iar Zawiłowski îngăima cu efort :

— Fără îndoială, doamnă ! Nu știu ce s-ar întîmpla cu mine.

— Ei, vezi ? Eu am ghicit de la început ! răspunse mătușa cu fața luminată. Ah, dragă domnule, mie îmi ajunge să mă uit o dată ! De aceea, eu nu voi fi o piază rea pen-

tru geniul dumitale. Nu, n-am să fac una ca asta, nu sînt în stare s-o fac ! Pe cine-am să găsesc pentru Nitecka ? unde-i omul care să fie vrednic de ea ? care să întrunească tot ce iubește și prețuiește ea mai mult ? Eu nu pot s-o încredințez unuia de soiul lui Kopowski, și n-am să i-o dau, domnule ! Poate că dumneata n-o cunoști atît de bine pe Niteczka, așa cum o cunosc eu, dar eu nu pot și n-am să i-o dau !

Cu toată tulburarea, Zawiłowski fu mirat de energia cu care doamna Bronicz refuza să-i dea mîna Niteczkăi lui Kopowski, ca și cînd el i-ar fi mărturisit dragostea lui Kopowski și nu pe a lui, mătușica însă o ținea una și bună, emoționată, dar complăcîndu-se vizibil în vorbele și situția ei :

— Nu, de Kopowski nici nu putea fi vorba ! Numai dumneata poți s-o faci fericită pe Niteczka. Numai dumneata poți să-i dai ce-i trebuie ei. Știam de ieri că vei vorbi astăzi cu mine... Toată noaptea n-am închis ochii. Să nu te miri, doar e vorba de Niteczka ! așa că stăteam în cumpănă. Îmi era frică de discuția de astăzi, deoarece știam că n-am să mă pot împotrivi, că dumneata ai să mă învingi și pe mine cu dragostea și elocința dumitale, așa cum ai copleșit-o ieri pe Niteczka.

Zawiłowski, care nici ieri și nici astăzi nu fusese în stare să lege două vorbe mai acătării, nu prea înțelegea în ce consta forța lui de convingere și cînd avusese timp să și-o dovedească ; dar doamna Bronicz nu-i îngădui să reflecteze prea mult la această întrebare :

— Și știi ce-am făcut, domnule ? Ceea ce fac întotdeauna în momentele cele mai importante ale vieții mele. După ce am discutat ieri cu Niteczka, azi de dimineață m-am dus la mormîntul soțului meu. E aici, la Varșovia... Nu știu dacă dumitale ți-am spus că el a fost ultimul din familia Rur... a, da ! ți-am spus ! O, dragă domnule, de-ai

ști ce înseamnă pentru mine acest refugiu, cîte sfaturi bune am primit acolo !... Indiferent dacă era vorba de educația Niteczkăi, de vreo călătorie, de plasamentul capitalului, pe care mi l-a lăsat soțul meu, sau de împrumutul solicitat de vreo rudă sau de vreun cunoscut, mergeam întotdeauna la sigur ! Și-ai să mă crezi oare ? Nu o dată, se întîmpla să mi se ofere vreo ipotecă ce părea foarte bună, vreo afacere atît de avantajoasă, încît inima mă îndemna să dau ori să împrumut, dar soțul meu, din adîncul odihnei veșnice, spunea : „Nu da !" și nu dam ! Și niciodată n-am ieșit în pierdere. Ah, dragă domnule, dumneata care simți și înțelegi totul, dumneata vei înțelege cum m-am rugat astăzi, întrebîndu-l cu toată puterea sufletului meu : „S-o dau pe Niteczka ori să n-o dau ?"

Aici își apucă tîmplele în mîini și urmă printre lacrimi :

— Teodor al meu mi-a răspuns : „Dă-o !" așa că ți-o dau ! și cu binecuvîntarea mea pe deasupra !

Lacrimile stinseră într-adevăr elocința doamnei Bronicz. Zawiłowski îngenunche înaintea ei, domnișoara Lineta, care tocmai intrase parcă la momentul potrivit, se aruncă și ea în genunchi lîngă el, iar doamna Bronicz, întinzîndu-și mîinile, șopti suspinînd :

— Ea e a ta, a ta ! Eu ți-o dau, și ți-o dă și Teodor !

Apoi se ridicară toți trei. Mătușa își acoperi ochii cu batista și rămase nemișcată ; începu să dea totuși la o parte batista cîte puțin și să se uite la cei doi tineri ; deodată izbucni în rîs și, amenințîndu-i cu degetul, spuse :

— Aha, știu eu ce-ați vrea voi acum ! Ați vrea să rămîneți singuri. Sigur că acum aveți să vă spuneți ceva, nu-i așa ?

Și ieși. Zawiłowski îi luă mîinile domnișoarei Castelli și o privi cu încîntare în ochi.

După care se așezară, iar ea, lăsîndu-și mîinile într-ale lui, își rezemă tîmpla de umărul lui. Era ca o melodie fără cuvinte. Zawiłowski începu să-și încline capul spre fața ei luminoasă. Lineta închise ochii, dar el era prea tînăr, prea timid, o respecta și o iubea prea mult, așa că nu îndrăzni să-i sărute decît părul bălai, cu toate că și așa încăperea în care se aflau începu să se învîrtească amețitor cu el ; apoi toate îi pieriră din fața ochilor, își pierdu memoria, nu mai știu unde este și ce se întîmplă cu el, își auzea doar bătaia propriei inimi, simțea aroma părului mătăsos care-i mîngîia buzele, și i se părea că toată lumea e a lui.

Era, însă, doar un vis din care trebuia să se trezească. După o vreme, mătușa crăpă ușa, vrînd parcă să piardă cît mai puțin din idila în care jucase cu ajutorul lui Teodor rolul îngerului păzitor ; în camera alăturată se auziră glasurile soților Osnowski și, o clipă mai tîrziu, domnișoara Castelli se afla în brațele mătușii, din care trecu în cele ale doamnei Aneta, în timp ce Osnowski îi strîngea cu toată puterea mîna lui Zawiłowski, spunîndu-i :

— Ce bucurie mare în casa noastră, ce bucurie ! Te-am îndrăgit cu toții atît de mult, și eu, și mătușa, și Anetka, nu mai vorbesc de mititica asta.

Apoi se adresă soției sale și-i spuse :

— Anetka, știi ce i-am urat eu ieri lui Ignaś ? Să fie tot atît de norocoși ca și noi !

Și apucînd mîinile Anetei, începu să le sărute apăsat. Deși nu prea știa ce se întîmplă cu el, Zawiłowski își revenise întrucîtva și o privi pe doamna Aneta în albul ochilor ; ea însă răspunse veselă, respingînd mîinile soțului :

— A, nu ! Ei vor fi mai fericiți ca noi, deoarece Castelka nu este o superficială ca mine, iar domnul Zawi-

łowski nu-i va săruta întruna mîinile în faţa oamenilor. Hai, Józio, dă-mi drumul !

— Nu vreau decît s-o iubească şi el cum te iubesc eu pe tine, comoara mea, copila mea dragă ! răspunse Józio cu înflăcărare.

În ziua aceea, Zawiłowski rămase pînă seara la doamna Bronicz şi nu se mai duse la birou. După micul dejun, plecară cu trăsura împreună cu mătuşa şi domnişoara Lineta, fiindcă doamna Bronicz ţinea neapărat să-i arate lumii. Plimbarea pe alei nu izbuti întru totul din cauza unei ploi scurte, torenţiale, care împrăştie trăsurile. După ce se întoarseră acasă, domnul Osnowski, cumsecade ca de obicei, făcu o nouă propunere care-l urcă în al nouălea cer pe Zawiłowski.

— Przytułów n-o să fugă, spuse, aici sîntem pe jumătate la ţară, şi pentru că am întîrziat pînă la sfîrşitul lui iunie, mai putem sta cîteva zile. Această pereche de îndrăgostiţi trebuie să-şi schimbe verighetele înainte de plecare, iar eu şi Aneta cerem îngăduinţa să le organizăm seara de logodnă. Nu-i bine, mătuşă ? Văd că ei n-au nimic împotrivă, iar Ignaś se va bucura să invite la logodnă cîţiva cunoscuţi mai apropiaţi, familiile Połaniecki, Bigiel... e adevărat că la cei din urmă nu ne ducem, dar n-are importanţă ! O să le facem mîine o vizită şi totul se va aranja. Ce zici, Ignaś ? Dar dumneata, mătuşă ?

Ignaś era într-adevăr în al nouălea cer ; în ce o priveşte pe mătuşă, aceasta nu ştia de bună seamă ce părere avea Teodor, şi stătea în cumpănă. Mai avea însă vreme să-l întrebe, iar pe de altă parte, îşi aduse aminte cît de limpede răspunsese din locul său de veşnică odihnă : „Dă-i-o !“ aşa că bunăvoinţa lui era mai mult decît sigură, de aceea, pînă la urmă, fu de acord cu toate.

După masă, sosi musafirul zilnic, Kopowski, şi se arătă că în toată vila el era singura fiinţă căreia vestea despre

logodna tinerei perechi nu-i produse nici o bucurie. Un răstimp, pe fața lui se răsfrînse o uimire nespusă, apoi rosti :

— N-aș fi crezut niciodată că domnișoara Lineta se va căsători cu domnul Zawiłowski.

Domnul Osnowski îl înghionti cu cotul pe Zawiłowski, îi făcu cu ochiul și-i spuse în șoaptă, cu o înfățișare complice :

— Ai văzut ? Nu ți-am spus eu ieri că este îndrăgostit de Castelka ?

Zawiłowski părăsi vila soților Osnowski seara tîrziu. Odată ajuns acasă, nu se mai apucă să scrie poezii, cu toate că avea impresia că este asemenea unei harfe, ale cărei strune răsună singure, ci se ocupă de corespondența de la birou și de alte lucrări pe care nu le putea recupera ziua.

La birou, fură cu toții atît de încîntați, încît atunci cînd soții Bigiel întoarseră vizita familiei Osnowski, trecînd în același timp pe la doamna Bronicz, Bigiel spuse :

— Doamnele mele, știți cît valorează poeziile domnului Zawiłowski, dar se prea poate să nu știți cît este de conștiincios. Trebuie s-o spun, pentru că la noi asemenea oameni sînt foarte rari. Atunci cînd a stat la dumneavoastră toată ziua și n-a putut să vină la birou, l-a rugat pe omul de serviciu să-i deschidă, a luat registrele și scrisorile acasă și le-a adus pe toate la zi. Pur și simplu, îmi face plăcere să știu că am de-a face cu un astfel de om, în care am toată încrederea.

Vrednicul asociat al Casei comerciale Bigiel și Połaniecki se miră totuși că o prețuire atît de mare din partea lui făcu o impresie atît de mică, iar doamna Bronicz, în loc să-și arate bucuria, răspunse :

— Ah, sperăm că în viitor domnul Zawiłowski va putea să se consacre unei munci mai potrivite cu poziția și talentul lui.

În genere, impresia pe care cele două părți și-o făcură una alteia cu acest prilej nu fu prea grozavă. Soților Bigiel le plăcea într-adevăr domnișoara Lineta, dar la plecare Bigiel îi șopti soției : „Cît de comod trăiesc !“ Avea senzația că sufletul întregii vile era o sărbătoare continuă, adică trîndăvia, dar n-avea darul formulării rapide a propriilor gînduri.

După plecarea lor, doamna Bronicz îi spuse domnișoarei Castelka :

— Da, desigur, cred că sînt niște oameni minunați !... Sînt sigură că nu poate fi altfel... Da !... Da !...

Nu și mai sfîrși gîndul, dar se pare că „Niteczka“ o înțelese pe deplin, deoarece răspunse :

— Bine, dar nu sînt rudă cu el.

După cîteva zile, însă, își anunțară prezența și rudele. Zawiłowski, care pînă atunci, cu toate îndemnurile doamnei Bronicz, nu se dusese să-i ceară iertare bătrînului domn Zawiłowski, primi de la el scrisoarea următoare :

„Domnule rîs ! M-ai zgîriat pe nedrept, fiindcă eu n-am vrut să te jignesc ; unui bătrîn ca mine îi este îngăduit să spună întotdeauna ce gîndește. Cred că ți s-a spus pînă acum că fetei tale eu nu-i zic decît „drăcoaica venețiană“. De unde Dumnezeu să știu că o iubești și ai să te căsătorești cu ea. Abia ieri am aflat și abia acum înțeleg de ce ai sărit să mă zgîrii ; prefer, însă, oamenii impulsivi nătîngilor, și blestemata de podagră nu mă lasă să vin la tine, să te felicit, așa că vino tu la un bătrîn care-ți este mai binevoitor decît crezi.“

După asemenea scrisoare, Zawiłowski se duse în aceeași zi și fu primit cu o bucurie cam mormăită, dar atît de sinceră, încît de astă dată bătrînul îi plăcu într-adevăr, intuind în el o adevărată rudă.

— Dumnezeu și Maica Precista să te binecuvînteze ! spuse bătrînul. Eu nu te cunosc prea bine, dar am auzit

atîtea despre tine, încît aș vrea ca despre întreg neamul Zawilowski să se vorbească la fel.

Și-i strînse mîna, după care, adresîndu-se fiicei sale, îi spuse :

— Hm, bestia mai e și genială, nu ?

Iar la plecare, îl întrebă :

— Dar ce-a zis „Teodor" ? Nu te-a încurcat prea mult, ai ?

Zawilowski care, ca artist, avea simțul ridicolului foarte dezvoltat, și căruia, în adîncul sufletului, Teodor i se părea de asemenea destul de comic, izbucni în rîs și răspunse :

— Nu, din contră, a fost de partea mea.

Bătrînul începu să clatine din cap :

— E al dracului de comod acest Teodor ! Ai grijă, că e un mare pișicher !

Doamna Bronicz avea totuși atîta respect neprefăcut pentru averea și situația socială a bătrînului domn Zawilowski, încît a doua zi, nu pregetă să-i facă o vizită și aproape să-i mulțumească pentru primirea călduroasă pe care i-o făcuse rudei sale. Șleahticul, însă, se înfurie pe neașteptate :

— Doamnă, dumneata îți închipui că eu sînt un fanfaron ? M-ai auzit vorbind că rudele sărace sînt o adevărată plagă și crezi că nu-i pot suferi pentru că sînt lefteri. Nu, doamnă, dumneata nu mă cunoști ! Află, doamnă, că atunci cînd un șleahtic pierde totul și ajunge sărac, de cele mai multe ori ajunge și un netrebnic. Asta-i firea noastră, sau mai degrabă astea-s tarele noastre. Ignacy, însă, aud din toate părțile, e un om de treabă, deși e sărac lipit, și de aceea țin la el.

— Și eu țin la el, răspunse doamna Bronicz. Vii și dumneata la logodnă ?

— *C'est décidé* [1]. De-ar fi să poruncesc să mă poarte cu...

Doamna Bronicz se întoarse transfigurată, și la micul dejun nu se putu abține să nu-și exprime presupunerile născute de fantezia-i înaripată.

— Domnul Zawiłowski, opină, este un om de milioane și ține foarte mult la numele său. Nu m-aș mira deloc să-l facă pe Ignaś moștenitorul lui, cel puțin a unei părți considerabile din avere, sau să-i dea în folosință exclusivă vreuna dintre moșiile din ținutul Poznań. Da, nu m-aș mira deloc.

Nu o contrazise nimeni, fiindcă se mai văzuseră destule cazuri ; de aceea, după micul dejun, doamna Bronicz o îmbrățișă pe Niteczka și-i șopti la ureche :

— A, draga mea viitoare moșiereasă !

Iar seara îi spuse lui Zawiłowski :

— Domnule, să nu te miri că mă amestec în treburile voastre, dar eu vă sînt ca și o mamă. Acum sînt foarte curioasă ce fel de inel îi pregătești Linetei. Nu-i așa că va fi ceva foarte frumos ? Va veni atîta lume la logodnă ! Iar, pe de altă parte, n-ai idee ce năzuroasă e, mititica de ea ! Îi place frumosul în cele mai mici amănunte... și are gust, oho ! și încă ce gust !

— Doamnă, o lămuri Zawiłowski, eu aș vrea ca pietrele prețioase să aibă culori care să sugereze credința, speranța și dragostea, deoarece în ea mi-am pus credința, speranța și dragostea.

— Minunată idee ! Dar ai vorbit și cu Niteczka ? Știi ce ? La mijloc, să fie o perlă, în semn că ea este o perlă. Acum simbolurile sînt la modă. Ți-am spus oare că domnul Świrski, pe vremea cînd îi dădea lecții, o numea *La Perla* ? A, da, ți-am spus ! Dumneata nu-l cunoști pe dom-

[1] Hotărît (fr.).

nul Świrski ? Și el... Am aflat de la Józio Osnowski că azi-mîine sosește. Așadar, un safir, un rubin, un smaragd, și la mijloc o perlă ?... Da, da și domnul Świrski... Vii și dumneata la înmormîntare ?

— A cui înmormîntare, doamnă ?

— A domnului Bukacki. Pentru că Józio Osnowski mi-a spus că domnul Świrski îi aduce osemintele.

— Nu l-am cunoscut, nu l-am văzut în viața mea.

— Cu atît mai bine. Niteczka va prefera să nu-l cunoști. În milostivirea lui, Dumnezeu poate să-l ierte, cu toate că mie nu mi-a fost niciodată simpatic, iar Niteczka nu putea să-l sufere. Dar mititica de ea va fi foarte bucuroasă din cauza inelului, și cînd ea e bucuroasă, sînt și eu.

„Mititica" se bucura nu numai de inel, ci și de viață în general. Rolul de logodnică avea din ce în ce mai mult farmec pentru ea. Erau niște nopți minunate cu lună plină, în timpul cărora stătea împreună cu Zawiłowski pe balcon și, îmbrățișîndu-se, se uitau la răsfrîngerile tremurătoare ale luminii pe frunze ori își pierdeau privirile în pulberea argintie a căii laptelui și prin roiurile de stele. Salcîmul care creștea lîngă balcon își împrăștia în văzduh aroma puternică și îmbătătoare asemenea unei cădelnițe uriașe. Simțurile lor păreau adormite, iar sufletele, legănate de liniște, prefăcute într-o lumină preacurată, se pulverizau parcă în adîncurile nopții, contopindu-se în lumina blîndă a lunii. Stînd așa mînă în mînă, cufundați aproape cu totul în uitarea de sine, în acalmia înconjurătoare, își pierdeau simțul unor existențe separate și al vieții, trăind doar în subconștient impresia unei fericiri generale, a unui *sursum corda* [1] universal.

Cînd se trezea din această stare și revenea la viața reală, Zawiłowski înțelegea că asemenea clipe, în care inima se

[1] Sus inimile (lat.).

topește în acel panteism al iubirii și bate în același ritm cu care dragostea pulsează, se leagă și se armonizează în univers, constituie cea mai mare fericire pe care o poate da dragostea, atît de nemărginită, încît dacă ar dura mai mult, ar putea distruge entitatea omenească. Avînd, însă, un suflet de idealist, presupunea că în momentul în care va veni moartea și va purifica monada umană, atunci aceste clipe vor deveni veșnicie. În acest fel își închipuia cerul, în care nimic nu dispare, totul fiind doar unit și adecvat armoniei generale.

E drept că domnișoara Lineta nu-l putea urmări în zborurile lui, prea înalte pentru ea, dar se simțea amețită, îmbătată, și se credea și ea fericită. O femeie, chiar incapabilă să iubească un bărbat, iubește totuși iubirea ca atare, ori cel puțin pe sine și rolul său în ea, prin urmare, de cele mai multe ori trece pragul logodnei cu bucurie, fiindu-i recunoscătoare totodată bărbatului care-i deschide noi orizonturi de viață. Pe de altă parte, domnișoarei Lineta i se spusese de atîtea ori că iubește, încît în cele din urmă, ajunsese să creadă și ea în sentimentele ei.

Și odată, cînd Zawiłowski o întrebă dacă este sigură de ea și de inima ei, îi oferi amîndouă mîinile, ca într-o răbufnire de dragoste, și-i răspunse :

— O da ; acum știu că iubesc.

El își apăsă buzele pe degetele-i subțiri, apoi le duse la frunte și la ochi ; cuvintele ei îl neliniștiră totuși și o întrebă :

— De ce abia *acum*, Niteczka ? A existat oare vreo clipă cînd ai crezut că nu mă vei putea iubi ?

Domnișoara Castelli își înălță ochii negri și căzu puțin pe gînduri ; curînd, în colțurile gurii și în gropițele din obraji începu să i se adune zîmbetul.

— Nu, rosti, dar eu sînt lașă, și mi-a fost frică. Înțeleg foarte bine că dumneata trebuie să fii iubit altfel decît ceilalți oameni.

Şi începu deodată să rîdă :

— O, cu domnul Kopowski ar fi fost *simple comme bonjour !* Pe cînd cu dumneata !... Poate că nu ştiu eu să exprim prea clar ce gîndesc, dar cîteodată aveam impresia că e ca şi cînd te-ai căţăra pe un vîrf de munte sau pe vreun turn. Cînd ajungi în vîrf, se vede toată lumea, dar mai înainte trebuie să urci nu glumă, să trudeşti din greu, iar eu sînt atît de leneşă !...

Cît era de lung şi de osos, Zawiloski se îndreptă şi spuse :

— Dacă lenevioara mea scumpă va obosi, am s-o iau în braţe şi-am s-o urc fie şi pînă sus de tot.

— Iar eu am să mă fac mică de tot, ca să fiu mai uşoară, răspunse Castelka, strîngîndu-şi braţele şi intrînd în rolul unui copil mic.

Zawilowski îngenunche la picioarele ei şi-i sărută tivul rochiei.

Pe cerul lor mai apăreau totuşi şi norişori izolaţi, dar nu din vina lor. Uneori, tînărul avea senzaţia că dragostea lui este prea mult supravegheată, că şi doamna Bronicz şi doamna Osnowska verifică prea mult dacă iubeşte şi analizează prea mult cum iubeşte. Într-adevăr, punea acestea pe seama curiozităţii femeilor, în genere, pe ecoul pe care-l stîrneşte în ele dragostea, dar ar fi preferat să aibă mai multă libertate, ar fi preferat să nu-l ajute să iubească. Îşi considera simţămintele ca pe ceva sfînt, şi-i era penibil să le expună unor nechemaţi, iar ele îi urmăreau fiecare mişcare şi fiecare cuvînt. Presupunea, de asemenea, că după aceea trebuie să se ţină adevărate întruniri la care doamna Bronicz şi doamna Osnowska îşi dau *approbatur*, şi gîndul acesta îl umplea de mînie, întrucît aprecia că nici una dintre ele nu este în stare nici măcar să înţeleagă dragostea.

Mai era furios şi pentru că frumosul Kopowski fusese invitat la Przytułów, unde avea să se ducă odată cu cei-

lalți, dar în acest caz se gîndea numai la Osnowski, pe care îl îndrăgise cu adevărat. Motivul aparent al acestei invitații fusese portretul lui Kopowski, pe care domnișoara Lineta nu izbutise să-l termine. Acum, Zawiłowski înțelegea foarte bine că se întîmplase așa numai la îndemnul doamnei Aneta, care se pricepea de minune să le sugereze celorlalți că dorințele ei erau în fond ale lor. Erau momente cînd se gîndea s-o roage pe domnișoara Lineta să lase portretul neterminat, dar știa că astfel ar fi mîhnit-o ca artistă ; pe deasupra, se temea să nu fie bănuit de gelozie din cauza unui neajutorat de felul lui „Koposio".

Lector : ELENA MURGU
Tehnoredactor : AURELIA ANTON

Bun de tipar 8.07.1987
Coli ed. 14,38. Coli tipar 9

Com. nr. 70 068 /
Combinatul Poligrafic „Casa Scînteii"
Piața Scînteii nr. 1, București
Republica Socialistă România

Ilustrația copertei : *Francisc Kalab*

henryk sienkiewicz

familia pofaniecki

★★★

ROMAN

TRADUCERE ȘI NOTE DE STAN VELEA

BIBLIOTECA PENTRU TOȚI • 1987

EDITURA MINERVA • BUCUREȘTI

PARTEA A TREIA

(Continuare)

V

Świrski veni într-adevăr din Italia cu osemintele lui Bukacki şi, numaidecît, a doua zi de la sosire, se duse la familia Połaniecki. O găsi acasă numai pe Marynia, deoarece soţul ei plecase afară din oraş să vadă un conac de vînzare. Pe Marynia o află atît de schimbată, încît o recunoscu destul de greu, dar pentru că la Roma o îndrăgise foarte mult, se înduioşă cu atît mai mult la vederea ei ; de altfel, după un răstimp, i se păru atît de tulburătoare şi, în felul ei, atît de frumoasă, aureolată de viitoarea maternitate, iar, pe de altă parte, îi sugera atîtea comparaţii cu *primitivii* diferitelor şcoli italiene, încît începu să-şi exprime încîntarea cu voce tare, cum îi era obiceiul. Ea rîdea de originalitatea lui, deşi, în starea ei, atitudinea lui era întrucîtva reconfortantă şi se bucura de sosirea lui, mai întîi deoarece nutrea o simpatie sinceră pentru această natură puternică şi sănătoasă, iar în al doilea rînd, fiindcă era sigură că o va admira şi faţă de „Stach", ridicînd-o astfel în ochii lui.

De aceea, îl reţinu destul de mult, aşteptînd întoarcerea lui Połaniecki ; acesta reveni, însă, abia seara tîrziu. Între timp, sosi Zaiłowski care, avînd nevoie acum să-şi reverse preaplinul fericirii, o vizita adesea pe doamna Połaniecka. O vreme, amîndoi se măsurară din priviri cu anume prudenţă, cum se întîmplă de obicei cu oamenii

deosebiți care se tem reciproc de pretențiile exagerate, apropiindu-se în schimb cu atît mai ușor atunci cînd își dau seama că și unul și altul sînt cît se poate de simpli. Așa se petrecuseră lucrurile și de astă dată. La ruperea gheții contribui, firește, și Marynia, prezentîndu-l pe Zawiłowski drept logodnicul domnișoarei Castelli, pe care Świrski o cunoștea.

— Cum așa ! exclamă Świrski, o cunosc foarte bine... A fost eleva mea !

Și începu să-i strîngă mîinile lui Zawiłowski, după care adăugă :

— Logodnica dumitale are părul ca madonele lui Tizian [1]... E puțin prea înaltă, dar și dumneata ești înalt. O astfel de poziție a capului, să cauți cu lumînarea și nu mai găsești. Cred că ai observat și dumneata că în mișcările ei are ceva de lebădă. Eu chiar îi ziceam Lebăda.

— *La Perla*, nu-i așa, domnule ?

Świrski îl privi cu oarecare mirare :

— Ăsta e un tablou de Rafael [2] la Madrid, răspunse, în Museo del Prado. Cum de ți-a venit în minte *La Perla* ?

— Am impresia că am auzit ceva de acest tablou de la doamna Bronicz, spuse Zawiłowski descumpănit.

— Da, se poate, fiindcă eu am în atelierul meu de pe via Margutta o copie făcută de mine.

Zawiłowski își făgădui în gînd să fie mai prudent cînd repetă vorbele doamnei Bronicz, și, după un timp, începu să-și ia rămas bun, fiindcă seara trebuia să se ducă la logodnică. Świrski îl urmă în curînd, lăsîndu-i Maryniei adresa atelierului său de la Varșovia și rugînd-o să-l anunțe pe Polaniecki să se vadă cît mai repede cu el pentru a discuta despre înmormîntare.

---

[1] *Tiziano Vecellio* (1490—1576), unul dintre marii pictori ai Renașterii italiene.

[2] *Rafael Sanzio* (1483—1520), mare pictor italian din vremea Renașterii ; renumit îndeosebi pentru madonele sale.

Polaniecki se duse la el a doua zi de dimineaţă. Atelierul lui Świrski era un fel de hală de sticlă, lipită ca un cuib de rîndunică de acoperişul uneia dintre casele cu cîteva etaje, şi ca să ajungi la ea, trebuia să urci nişte scări cotite ca într-un turn. Artistul avea aici libertate deplină şi se vede că nu închidea uşa, deoarece Polaniecki auzi, în timp ce urca, zornăitul surd al fierului şi o voce de bas care cînta :

„Primăvara-n lume pică,
Înflor mărăcini, rîjnică,
Iar eu cînt, nu hohotesc,
Fiindcă nu te mai iubesc !
Hei-la, la !“

„Foarte bine, se întrebă Polaniecki oprindu-se să-şi mai tragă sufletul, are o voce de bas, nici vorbă ! Dar cu ce dracu zornăie aşa ?“

După ce păşi însă peste ultimele trepte şi străbătu coridorasul îngust, înţelese pricina, văzîndu-l prin uşa întredeschisă pe Świrski îmbrăcat de la brîu în sus numai într-un maiou perforat, sub care se zărea torsu-i herculean, şi cu halterele în mîini.

— A, ce mai faci ? exclamă Świrski, lăsînd halterele la vederea oaspetelui. Iartă-mă că nu sînt îmbrăcat, dar nu face nimic ; m-am antrenat puţin. Ieri am trecut pe la dumneata, dar am găsit-o numai pe doamna. Ce să fac, domnule, l-am adus şi pe bietul nostru Bukacjusz ! I-ai pregătit adăpostul ?

Polaniecki răspunse în timp ce-i strîngea mîna pictorului :

— Mormîntul e gata de acum două săptămîni, am pus şi crucea. Bine-ai venit la Varşovia ! Mi-a spus soţia că osemintele sînt la cimitirul Powązki.

— Deocamdată le-am lăsat în cripta bisericii. Le vom înmormînta mîine.

— Bine. Chiar astăzi am să vorbesc cu preoții și am să anunț cunoscuții. Ce mai face profesorul Waskowski ?

— Trebuia să vă scrie. Căldura l-a gonit de la Roma, și știi unde a plecat ? La cei mai tineri arieni. Mi-a spus că drumul avea să dureze vreo două luni. Vrea să se convingă cît sînt de pregătiți pentru misiunea lor istorică. S-a dus la Ancona și Fiume, iar de acolo mai departe...

— Bietul profesor ! Cred că-l așteaptă noi dezamăgiri.

— Se prea poate. Rîde lumea de el. Eu nu știu dacă cei mai tineri arieni vor fi capabili să-i realizeze ideea lui, care și așa este, pe legea mea, atît de neobișnuită și de creștină, de adevărată, încît trebuie să fii unul ca Waskowski, ca să-ți vină în minte. Îmi dai voie să mă îmbrac, nu ? Aici, la voi, e aproape tot atît de cald, ca și în Italia, și fac gimnastică mai ușor numai în maieu.

— Cel mai bine e să nu faci gimnastică deloc pe zăpușeala asta.

Połaniecki privi la brațele lui Świrski și spuse :

— Bine, dar dumneata ai putea să-ți expui mușchii și să faci parale bune.

— Nu-i așa ? se bucură Świrski, bicepșii nu arată prea rău. Ia uite ce deltoid ! Asta-i slăbiciunea mea. Bukacjusz îmi repeta întruna că oricine poate să-mi spună că pictez ca un idiot ; dar nimeni n-are voie să afirme că nu ridic o sută de kilograme într-o mînă sau că nu nimeresc de zece ori în mijloc din zece împușcături.

— Și cînd te gîndești că un astfel de om nu-și lasă bicepșii și deltoizii urmașilor !

— De, ce să fac !... Mă tem, domnule, să nu dau peste o inimă nerecunoscătoare, pe Dumnezeul meu, mi-e frică ! Găsește-mi dumneata o femeie ca doamna Połaniecka și n-am să stau în cumpănă nici măcar o zi. Aha !... Ce vrei să-ți urez, un băiat sau o fată ?

— O fată, o fată !... Pe urmă, pot să fie și băieți, dar la început să fie o fată.

— Cînd aștepți evenimentul ?

— Prin decembrie.

— Să fie într-un ceas bun ! Altminteri, doamna e o femeie sănătoasă, așa că n-ai de ce să-ți fie teamă.

— S-a schimbat foarte mult, nu-i așa ?

— Nu e cea care a fost, dar deie Domnul ca și cele mai frumoase să arate așa. Ce expresie ! Curat Botticelli, pe cuvîntul meu ! Mai ții minte tabloul lui din vila Borghese ? *Madonna col Bambino e angeli.* E acolo un cap de înger, înconjurat de crini, leit doamna, are o expresie identică ! Ieri am avut această impresie de cum am văzut-o și am fost tulburat.

Spunînd acestea, se duse după paravan să-și îmbrace cămașa, și își continuă vorba :

— Dumneata mă întrebi de ce nu mă căsătoresc ! Ei bine, știi de ce ? Pentru că îmi aduc aminte adesea că Bukacjusz îmi spunea că am limba ascuțită, bicepșii tari și inima moale, atît de moale, că, dacă aș avea o soție ca a dumitale și s-ar afla într-o stare blagoslovită, pe viul Dumnezeu, nu știu ce-aș face. Aș merge în genunchi în fața ei, i-aș bătea temenele sau aș așeza-o într-un colț pe masă și aș adora-o cu brațele ridicate ! ? Da, da, nu mai știu nici eu ce-aș face !

Polaniecki începu să rîdă.

— Ei, așa e înainte de cununie... se îndoi, dar după aceea, obișnuința temperează prisosul de duioșie.

— Nu știu ! Poate că eu sînt un prost.

— Știi ce ? Cînd Marynia mea se va elibera, trebuie să-ți găsească și dumitale o soție, care să-i semene.

— De acord ! ! răcni Świrski de după paravan. *Verbum !* Mă voi da pe mîna doamnei, și cînd îmi va spune : „Căsătorește-te !" mă voi căsători cu ochii închiși.

Și arătîndu-se tot fără surtuc, începu să repete :

— De acord ! de acord !... Fără glumă ! Numai doamna să vrea.

— Femeile se dau în vînt totdeauna după așa ceva ! îl liniști Polaniecki. Dac-ai ști cît s-a zbătut Osnowska

să-l căsătorească pe Zawiłowski al nostru cu domnișoara Castelli ! A pus umărul și Marynia, atîta cît am lăsat-o eu. Că și ea își ciulea urechiușele. Asta-i plăcerea lor !

— Pe Zawiłowski l-am cunoscut ieri la dumneata. E un băiat grozav de drăguț. Și are un cap pur și simplu extraordinar. Ajunge să te uiți la el. Ce profil, cu fruntea aceea feminină și cu bărbia îndrăzneață ! Are tibiile prea lungi, și probabil că ligamentele de la genunchi ies în relief, dar capul e fantastic !

— E răsfățatul nostru la birou și ținem într-adevăr foarte mult la el, fiindcă e și foarte cinstit.

— Aha ! El lucrează la dumneata ? Eu credeam că e din familia aceea avută, tot Zawiłowski, fiindcă în străinătate am întîlnit destul de des un bătrîn cam ciudat, dar foarte bogat.

— Se înrudește cu el, îi explică Połaniecki, dar al nostru n-are o para chioară.

Świrski izbucni în rîs :

— Păi cum ! Bătrînul Zawiłowski cu fiica lui milionară, e o figură ! La Florența și la Roma îi dădeau tîrcoale fetei vreo jumătate de duzină de prințișori italieni săraci, iar bătrînul o ținea morțiș că nu-și dă fiica unui străin, „pentru că știa, dom'le, sînt de rasă inferioară". Imaginează-ți că el ne consideră pe noi, polonezii, cea mai bună rasă din lume, iar dintre noi, firește, pe cei din neamul Zawiłowski. Cîndva își susținea astfel afirmația : „N-au decît să vorbească ce vor, zicea. Eu am umblat destul prin lume, și cîți nemți, italieni și francezi nu mi-au lustruit pantofii, iar eu nu i-am lustruit nimănui și nici n-o să-i lustruiesc !"

— E grozav ! răspunse Połaniecki rîzînd, socotește lustruitul pantofilor drept o problemă care ține de naționalitate, nu de poziția în lume.

— Da, și se pare că Dumnezeu a creat celelalte „națiii" numai pentru a avea cine să-i curețe încălțările șleahticului de lîngă Kutno, atunci cînd poftește să se plimbe

prin străinătate. Dar cum de nu strîmbă din nas cînd aude de căsătoria tînărului, pentru că știu că îi socotea pe cei din neamul Bronicz niște tîrîie-brîu.

— Poate că strîmbă, dar pe Zawiłowski al nostru l-a cunoscut de curînd, mai înainte nu se vedeau, pentru că tînărul are un suflet mîndru, și n-a vrut să-l caute el întîi pe bătrîn.

— Așa-mi place. Numai să nimerască bine, fiindcă...

— Ce vrei să spui, domnule ? O cunoști pe domnișoara Castelli, ce fel de fată e ?

— Da, o cunosc, dar, vezi dumneata, eu nu prea mă pricep la femei. Dacă mă pricepeam, nu mai așteptam să ajung un holtei de patruzeci de ani... Toate par bune și toate îmi plac ; numai că pe unele dintre cele care mi-au plăcut, le-am văzut după aceea căsătorite, așa că acum nu mai cred în nici una. Și mă apucă nebunia, întrucît dacă n-aș vrea să mă căsătoresc, mi-aș spune : ce-mi pasă ! dar eu vreau ! Ce poate să știe unul ca mine ? Știu că toate au corset, dar ce fel de inimă se află în astfel de corset, numai dracul poate ști ! Pe domnișoara Castelli am iubit-o, de altfel le-am iubit pe toate pe care le-am întîlnit. Pe ea poate chiar mai mult decît pe celelalte.

— Ei, și cum de nu ți-a trecut prin minte să te căsătorești cu ea ?

— Cum dracu' să nu-mi fi trecut ! Numai că pe atunci nu aveam banii pe care-i am astăzi și nici faima de acum ; atunci eram pus pe căpătuială și, crede-mă, nimeni nu se teme atît de mult de asemenea oameni, ca cei îmbogățiți. Mi-a fost frică, recunosc, că domnul sau doamna Bronicz vor face nazuri, și pentru că nu eram sigur nici de fată, am lăsat-o baltă.

— Bine, dar nici Zawiłowski n-are avere.

— Da, dar toată lumea vorbește despre el și, în plus, îl mai are și pe bătrînul Zawiłowski, o rudă cu care nu-i de glumit. Cine n-a auzit de el aici ? În definitiv,

în ceea ce mă privește, ca să fiu sincer, nu mi-au plăcut deloc soții Bronicz, așa că m-am lăsat păgubaș.

— Dumneata l-ai cunoscut și pe răposatul Bronicz ? Nu te mira că te pisez cu întrebările, dar pe mine mă interesează Zawiłek al nostru.

— Dar pe cine n-am cunoscut, dragă domnule ? Am cunoscut-o și pe sora doamnei Bronicz, pe doamna Castelli. Doar stau în Italia de douăzeci și patru de ani ; spun că am patruzeci de ani numai așa, ca să fie cifra rotundă. În realitate, împlinesc patruzeci și cinci. L-am cunoscut și pe domnul Castelli care, de altfel, era un om bun ; i-am cunoscut pe toți. Ce să-ți spun ? Doamna Castelli era o femeie exaltată și se distingea prin aceea că purta părul scurt, era totdeauna nespălată și avea nevralgii faciale. Cît despre doamna Bronicz, o cunoști și dumneata.

— Dar domnul Bronicz cine a fost ?

— „Teodor" ? Domnul Bronicz a fost un prost de două ori, o dată pentru că era prost, iar în al doilea rînd, pentru că pretindea că nu este. Dar să nu mai vorbesc, întrucît *de mortuis, nisi bene* [1]. Pe cît era ea de slabă, pe atît era el de gras ; cîntărea cel puțin o sută cincizeci de kilograme și avea ochii bulbucați. Mai toți erau niște oameni de nimic. Ce mai tura-vura ! Cînd cineva trăiește mult, vede mulți oameni și vorbește cu ei, cum vorbesc eu în timp ce pictez, se convinge că există cu adevărat o lume mare, care se reazemă pe tradiții, dar afară de ea există canaliile care, avînd ceva bani, fac pe aristocrații. Ei bine, am avut întotdeauna impresia că răposatul Bronicz și actuala lui văduvă fac parte din această categorie, de aceea am preferat să mă țin departe de ei. Ehei, dacă trăia Bukacki, ce și-ar mai fi dat drumul la limbă pe socoteala lor. El știa că eu o iubeam pe Lineta Castelli, și ce-a mai rîs de mine, Dumnezeu să-l ierte ;

[1] Despre morți, numai de bine (lat.).

nici măcar nu știu dacă avea dreptate, fiindcă domnișoara Lineta abia urmează să arate cine este.

— Eu voiam, răspunse Polaniecki, să aflu cîte ceva despre ea în primul rînd.

— Toate sînt bune, toate sînt grozave, numai că eu mă tem de ele și de bunătatea lor. Afară de cazul cînd soția dumitale mi-ar garanta pentru vreuna.

Cu acestea, discuția își schimbă cursul și începură să vorbească despre Bukacki, mai degrabă despre înmormîntarea de mîine, pentru care Polaniecki făcuse toate pregătirile necesare. După ce plecă de la Świrski, vorbi cu preoții și comunică tuturor cunoscuților ora la care va avea loc înmormîntarea.

Slujba de înmormîntare se făcuse încă de la Roma, astfel că Polaniecki chemă numai cîțiva preoți, ca un om credincios ce se afla, ca să-și împreune rugăciunile cu ale celor de față. Proceda în acest chip și din prietenie și recunoștință pentru Bukacki care-i lăsase o parte însemnată din averea lui.

Afară de familia Polaniecki, luară parte soții Maszko, Osnowski și Bigiel, apoi Świrski, domnul Pławicki și doamna Emilia, care voia să treacă și pe la mormîntul Litkăi. Era o adevărată zi de vară, însorită și toridă. Cimitirul arăta cu totul altfel decît îl văzuse Polaniecki înainte. Coroanele bogate ale copacilor alcătuiau parcă din frunzișul de un verde amestecat un înveliș compact care își trimitea umbra peste crucile albe și cenușii. Pe alocuri, cimitirul semăna cu o pădure deasă și plină de răcoare. Pe unele cavouri tremura o rețea luminoasă, țesută din razele soarelui, care se cernea printre frunzele de salcîm, de plopi și de carpeni, de liliac și de tei ; celelalte cruci, tupilate prin desișurile răcoroase, păreau ațipite deasupra mormintelor. Printre crengi și printre frunze se zburătăcea păsăretul care își trimitea în toate părțile ciripitu-i blînd și molcomit parcă înadins, pentru a nu-i trezi pe cei adormiți întru Domnul.

Świrski, Maszko, Połaniecki și Osnowski luară pe umeri coșciugul îngust cu rămășițele pămîntești ale lui Bukacki și porniră spre mormîntul pregătit. Preoții în cămăși albe, care făceau ape-ape în lumina soarelui, mergeau înaintea coșciugului, în urma căruia pășeau femeile îmbrăcate în negru ; cortegiul înainta încet pe aleile umbroase, în liniște, fără hohote de plîns și lacrimile ce însoțesc de obicei înmormîntările, doar cu gravitatea și tristețea ce li se așternuse pe chipuri, ca umbra copacilor pe cavouri. În toate acestea era parcă o poezie plină de melancolie, și sufletul sensibil al lui Bukacki ar fi resimțit farmecul acestei imagini îndoliate.

Ajunseră astfel la cavoul care avea forma unui sarcofag înălțat peste nivelul pămîntului, deoarece Bukacki îi spusese încă din timpul vieții lui Świrski că nu vrea să fie depus într-o gropniță. Coșciugul fu introdus ușor înăuntru prin ușa de fier, după care ochii femeilor se ridicară spre cer, buzele începură să șoptească rugăciuni și, după o clipă, îl lăsară pe Bukacki în singurătatea cimitirului, foșnetul copacilor și ciripitul păsărilor, milei lui Dumnezeu.

Doamna Emilia și soții Połaniecki se duseră după aceea la Litka ; ceilalți îi așteptară în trăsuri înaintea bisericii, deoarece așa dorise doamna Osnowska.

La mormîntul Litkăi, Połaniecki avu prilejul să se convingă cît de mult această copilă, atît de iubită cîndva, i se estompase în suflet, destrămîndu-se asemenea unei umbre. Odinioară, ori de cîte ori venea la mormîntul ei, se revolta împotriva morții și o condamna cu intensitatea durerii proaspete. Astăzi, însă, i se părea un lucru aproape natural ca ea să zacă aici în umbra acestor copaci, în acest cimitir ; avea impresia că așa trebuia să se sfîrșească ; încetase să mai fie pentru el o ființă reală, devenind doar o dulce amintire, suspin și lumină, o amintire asemenea celor lăsate de muzică.

Poate că s-ar fi răzvrătit împotriva lui însuşi, dacă n-ar fi observat că doamna Emilia se ridicase, după ce rostise rugăciunea, cu faţa înseninată, cu o expresie de mare duioşie în ochi, dar fără lacrimi. Văzu totuşi că arată ca un om bolnav ; se ridicase cu greutate din genunchi şi, în timp ce mergea, se sprijinea într-un baston. Începuse să sufere într-adevăr de o boală de şale, foarte gravă, care avea s-o ţintuiască la pat pentru cîţiva ani, conducînd-o spre mormînt.

Afară, la intrarea în cimitir, îi aşteptau soţii Osnowski ; doamna îi invită pentru a doua zi seara la logodna lui Zawiłowski, iar după aceea, pe „cine vrea", şi la Przytułów.

Świrski urcă împreună cu doamna Emilia în trăsura lui Połaniecki şi o vreme îşi puse în ordine impresiile în tăcere, apoi spuse :

— Ce ciudat ! Astăzi am fost la înmormîntare, iar mîine ne ducem la logodnă ; ce coseşte moartea, seamănă iubirea, asta-i viaţa !

VI

Zawiłowski ţinea morţiş ca logodna propriu-zisă să nu aibă loc seara, faţă de toată lumea, ci mai înainte, şi i se făcu pe plac, mai ales că şi domnişoara Castelli, care dorea ca ceilalţi s-o vadă logodită deja, îi susţinu părerea, convingînd-o astfel pe mătuşa Bronicz. Aşa se simţeau mai în largul lor, şi cînd invitaţii începură să sosească, îi întîmpinară ca o tînără pereche. Domnişoara Lineta iradia strălucirea fericirii. Rolul de logodnică i se părea fermecător, sporindu-i şi mai mult frumuseţea. Silueta-i zveltă avea ceva înaripat, pleoapele nu-i mai căzeau somnoroase peste ochi ; pupilele erau luminoase, gura zîmbitoare, faţa împurpurată. Era atît de frumoasă, încît

Świrski, cînd o văzu, nu se putut stăpîni să nu ofteze pe furiș de cîteva ori după raiul pierdut, recăpătîndu-și seninătatea gîndurilor abia cînd își aduse aminte cîntecul preferat :

„Iar eu cînt, nu hohotesc,
Fiindcă nu te mai iubesc !
Hei-la, la !“

De altfel, erau cu toții impresionați de frumusețea ei. Bătrînul domn Zawiłowski, care poruncise să fie adus în salon în fotoliul lui, îi reținu mîinile și un răstimp privi la ea, după care, uitîndu-se după fiica lui, comentă :

— Hm ! E clar că „drăcoaica venețiană“ poate să sucească mintea cuiva, mai ales unui poet, deoarece se vorbește că acest soi de oameni au capul plin de gărgăuni.

Apoi se adresă tînărului logodnic și-l întrebă :

— Ei, nu-mi mai răsucești grumazul că i-am zis „drăcoaica venețiană“ ?

Zawiłowski izbucni în rîs și, înclinîndu-și capul, îl sărută pe umăr :

— Nu, astăzi n-aș putea să răsucesc grumazul nimănui.

— Atunci, spuse bătrînul, bucuros pesemne de această dovadă de respect, să vă binecuvînteze Dumnezeu și Maica Precista. Și Maica Precista, zic, fiindcă grija ei e de căpetenie !...

Apoi începu să caute ceva la spate, în fotoliu, și scoțînd o cutie mare cu bijuterii, îi spuse Linetei :

— Asta-i din partea familiei Zawiłowski, să dea Dumnezeu s-o porți cît mai multă vreme.

Castelka luă cutia și își înclină silueta fermecătoare, vrînd să-l sărute și ea pe mînă, dar bătrînul o luă de gît și-l chemă pe tînărul logodnic :

— Vino și tu !

Și-i sărută pe amîndoi pe frunte, mai tulburat decît voia să arate, spunînd :

— Iubiți-vă și respectați-vă ca niște oameni de treabă.

Domnișoara Lineta deschise apoi cutia în care, pe căptușeala de catifea albastră, străluci un minunat colier împodobit cu diamante. Bătrînul repetă încă o dată apăsat, „Din partea familiei Zawiłowski", vrînd probabil să arate că o fată care se căsătorește cu un Zawiłowski, chiar dacă acesta nu are avere, tot nu face o afacere proastă. Dar nu-l mai ascultă nimeni, deoarece capetele femeilor : al domnișoarei Lineta și al doamnei Osnowska, al doamnei Maszko, al doamnei Bigiel și pînă și al Maryniei, se aplecară asemenea unei cununi deasupra pietrelor care făceau ape-ape, și o vreme toate își ținură răsuflarea, înainte ca un murmur de admirație și de laudă să întrerupă tăcerea.

— Nu e vorba de briliante !, exclamă doamna Bronicz, aruncîndu-se aproape în îmbrățișarea bătrînului domn Zawiłowski, însă cum e darul, așa e și inima !

Dar bătrînelul se apără, repetînd :

— Lasă-mă, doamnă, dă-mi pace !...

După care, cei de față se împărțiră în grupuri mai mici sau perechi. Logodnicii erau atît de preocupați de ei înșiși, încît nu mai vedeau pe nimeni ; Osnowski și Świrski se apropiară de Marynia și de doamna Bigiel ; Kopowski începu s-o distreze pe amfitrioană, iar Połaniecki pe doamna Maszko. Cît despre Maszko, se vede că voia să-l cunoască mai bine pe bătrînul Cresus, fiindcă îl blocase cu scaunul în așa fel, încît să nu se mai poată apropia nimeni, și adusese vorba despre vremurile de altădată și cele de acum, care constituiau tema preferată a bătrînului...

Era însă prea abil, ca să fie în toate de partea lui. De altminteri, domnul Zawiłowski nu se arăta cu totul împotriva prezentului ; din contră, pe de o parte, îl admira, pe de alta, recunoștea că merge spre bine din multe puncte de vedere, cu toate că nu-l putea înțelege prea bine. Maszko, însă, încerca să-i explice că totul

trebuie să se schimbe pe lume, așadar și șleahta [1], odată cu celelalte straturi.

— Eu, stimate domnule, îi spuse, mă țin de pământ în virtutea unui instinct ereditar, acel ceva care-l trage înapoi pe omul care a plecat de la țară, dar, administrîndu-mi moșia, sînt în același timp și avocat, pînă la un punct din principiu, pentru că trebuie să ne avem reprezentanții noștri și în această ramură. Altminteri, am rămîne la bunul plac al unor oameni proveniți din altă sferă, care adesea nu ne vor binele. Prin urmare, sînt nevoit să le dau dreptate acelor proprietari funciari de la noi care înțeleg foarte bine cum stau lucrurile și preferă să-mi încredințeze mie interesele lor. Unii dintre ei socotesc aceasta drept o datorie.

— Dragă domnule, prin barouri au fost întotdeauna oameni de-ai noștri, răspunse domnul Zawiłowski, dar în alte meserii, pe Dumnezeul meu, nu știu dacă un șleahtic poate să facă față. Aud mereu că trebuie să ne apucăm de toate, numai că lumea uită că a te apuca și a izbuti sînt două lucruri deosebite. Arată-mi și mie unul care s-ar descurca.

— Sigur, stimate domnule, iată și un exemplu : Polaniecki care, ca asociat al Casei de comerț și consignație, a agonisit o avere apreciabilă, și încă bani lichizi, pe care la o adică poate să-i pună pe masă numaidecît. Nici el nu poate tăgădui că sfaturile mele i-au fost adesea de folos, dar tot ce a făcut, a făcut cu ajutorul comerțului, îndeosebi cu cel de cereale.

— Ia te uită ! exclamă domnul Zawiłowski, uitîndu-se la Polaniecki și holbîndu-și ochii de mirare, a făcut avere într-adevăr ? Mă rog... Dacă-i din adevărații Polaniecki, e o familie bună.

---

[1] În Polonia medievală și mai apoi, *șlahta* denumea boierimea mică și mijlocie care, împreună cu aristocrația, alcătuiau nobilimea ; cele trei stări se deosebeau numai prin situația materială și politică, juridic avînd aceleași drepturi.

— Iar celălalt, solid și brunet, e pictorul Świrski.

— Îl cunosc, l-am întîlnit adesea în străinătate. Ei, dragă domnule, nici el nu se trage din fite-cine... Dar cred că el și-a pictat banii, că de cîștigat nu prea avea cum ! ?

— Da' de unde ! îi spuse Maszko pe un ton confidențial. Multe proprietăți din Polonia nu aduc atîta venit, cît are el de pe urma acuarelelor.

— Ce mai e și asta ?

— Tablouri, pe care le pictează cu apă colorată...

— Poftim ! nici măcar în ulei !... Și a făcut avere ?... Dacă-i așa, poate că și ruda mea se va pricopsi cu versurile... Da, n-are decît să scrie ! Eu, unul, n-am să i-o iau în nume de rău... Domnul Zygmunt [1] era șleahtic, scria, și nu ca să se afle în treabă. Domnul Adam [2], la fel, și-l cunoaște toată lumea. Mai mult decît pe... mda... care se juca de-a democrația [3]. Cum îl cheamă ? Mă rog, n-are importanță ! Dumneata spui că timpurile se schimbă ? Hm, fie !... N-au decît să se schimbe, dar cu ajutorul lui Dumnezeu, în bine.

— Lucrul de căpetenie, opină Maszko, e să nu blocăm capacitățile de acțiune și capitalurile ; cine procedează astfel, păcătuiește împotriva colectivității.

— A, mă rog de iertare ! Dumneata susții că eu n-am voie să țin sub cheie ce-i al meu, că trebuie să las sertarul deschis pentru hoți ?

Maszko zîmbi cu o umbră de superioritate și, punîndu-și mîna pe spătarul fotoliului, răspunse :

— Nu-i vorba de asta, stimate domn !

Și începu să-i prezinte domnului Zawiłowski principiile economiei politice, pe care bătrînul le ascultă clăti-

---

[1] *Zygmunt Krasiński* (1812—1859), cunoscut romantic polonez.

[2] *Adam Mickiewicz* (1798—1855), cel mai mare poet romantic polonez.

[3] Este vorba de Julius Słowacki (1809—1849), alt mare poet romantic polonez.

nînd din cap și repetînd la răstimpuri : „Poftim ! asta-i ceva nou ! dar eu m-am descurcat și fără ele !“

Doamna Bronicz urmărea cu priviri înduioșate tînăra pereche, povestindu-i în același timp domnului Pławicki — care o urmărea, la rîndu-i, cu ochi nu mai puțin înduioșați pe doamna Osnowska — despre anii tinereții, conviețuirea cu Teodor și nenorocirea care i-a lovit din cauză venirii pe lume înainte de vreme a urmașului lor. Domnul Pławicki o asculta distrat, dar partenera neobosită, mișcată de propria povestire, spuse, în cele din urmă, cu glasul tremurător :

— Așa că toată dragostea mea, speranța și credința sînt în Lineta ! Dumneata mă înțelegi, fiindcă și dumneata ai o fiică ! Cît despre Lolo, gîndește-te ce binecuvîntare ar fi fost pentru noi dacă trăia, de vreme ce și așa, după ce s-a stins din viață, ne-a făcut atîta bine.

— Teribil de emoționant ! o întrerupse domnul Pławicki.

— O, da ! continuă doamna Bronicz. De cîte ori, pe vremea seceratului, nu alerga soțul meu la mine, strigînd : „*Lolo monte !*[1]“ și trimitea toate forțele de muncă pe cîmp. La alții, grîul încolțea prin căi, la noi niciodată. Da, da ! Pierderea a fost cu atît mai mare, cu cît era ultima noastră speranță ! Soțul meu era un om în vîrstă, și pot să spun că a fost pentru mine cel mai bun ocrotitor, dar, după această nenorocire, numai ocrotitor.

— Aici nu-l mai înțeleg ! se miră domnul Pławicki. Hm, hm, nu-l înțeleg deloc !...

Și deschizînd gura, se uită strengărește la doamna Bronicz, care-l lovi ușor cu evantaiul și-l dojeni :

— Nesuferiți mai sînt bărbații ăștia ! Pentru ei nu mai există nimic sfînt !

În acest timp, Świrski o întrebă pe Marynia :

— Cine-i acel autentic Perugino, persoana aceea palidă cu care vorbește soțul dumitale ?

[1] Lolo crește, se ridică (fr.).

— O cunoștință de-a noastră, doamna Maszko. Nu i-ai fost prezentat ?

— Ba da. Am cunoscut-o ieri, la înmormîntare, dar i-am uitat numele. Știu doar că este soția domnului care discută cu bătrînul domn Zawiłowski. Un Vannuchi adevărat !... Același calm și aceeași paloare... Are linii foarte frumoase.

Continuînd s-o examineze, adăugă :

— Fața stinsă, dar liniile feței în ansamblu sînt neobișnuite. Pare slabă, dar observă și dumneata cum se desenează umerii și spatele...

Marynia însă nu se mai uită la desenul oferit de umerii și spatele doamnei Maszko, ci la soțul ei, și pe față se răsfrînse deodată teama. Połaniecki tocmai se aplecase spre doamna Maszko și-i spunea ceva ce Marynia nu putea să audă, deoarece ședeau prea departe, dar avu impresia că el privește la chipul acela stins și în ochii aceia șterși, așa cum se uita cîteodată la ea în timpul călătoriei de nuntă. Ah ! cît de bine cunoștea această privire ! Inima începu să-i bată, ca și cînd ar fi presimțit o mare nenorocire. Își spuse totuși îndată : „Nu se poate, Stach nu s-ar înjosi astfel !“ Cu toate acestea, nu se putea stăpîni să nu se uite la ei. Połaniecki spunea ceva cu mare însuflețire, iar doamna Maszko asculta cu indiferența-i de totdeauna. Marynia se gîndi iarăși : „Ce mi s-a mai năzărit ! Vorbește vioi, ca de obicei, nimic mai mult !“ Celelalte îndoieli i le împrăștie Świrski care, fie că îi observase neliniștea și privirea cercetătoare, fie că nu-și dădea seama de expresia de pe fața lui Połaniecki, rosti :

— Cu toate acestea, ea nu spune nimic. Soțul dumitale se vede nevoit să întrețină conversația și arată plictisit și furios totodată.

Fața Maryniei se lumină într-o clipă :

— O, ai dreptate ! Cu siguranță că Stach se cam plictisește, iar cînd se plictisește, se înfurie numaidecît.

Şi îşi recăpătă brusc buna dispoziţie. Acum ar fi dat colierul de diamante pe care bătrînul domn Zawiłowski îl dăruise Castelkăi, ca Stach să se apropie de ea, să poată să-i spună şi apoi să audă de la el un cuvînt de mîngîiere. Într-adevăr, cîteva minute mai tîrziu i se împlini dorinţa, întrucît domnul Osnowski se apropie de doamna Maszko. Polaniecki, în schimb, se ridică, pe drum îi spuse cîteva cuvinte doamnei Osnowska, în timp ce aceasta vorbea cu Kopowski, apoi se aşeză lîngă soţia lui.

— Vrei să-mi spui ceva ? o întrebă.

— Stach, ce ciudat ! se miră Marynia, pentru că tocmai te chemam în gînd, iar tu ai simţit şi ai venit.

— Vezi ce fel de soţ sînt eu ! îi răspunse zîmbind. În realitate, motivul este foarte simplu : am văzut că te uiţi la mine, mi-a fost teamă că ţi s-a întîmplat ceva, şi am venit.

— Mă uitam, fiindcă îmi era dor de tine.

— Iar eu am venit pentru că îmi era dor de tine. Cum te simţi ? Spune sincer, poate că vrei să mergem acasă ?

— Nu, Stach, mă simt foarte bine, pe dragostea mea ! Vorbeam cu domnul Świrski despre doamna Maszko şi mă distram de minune.

— Cred că aţi bîrfit-o. Acest artist recunoaşte că are limba ascuţită.

— Dimpotrivă, răspunse Świrski. De astă dată m-am mulţumit să-i admir figura. Mai tîrziu va veni şi rîndul limbii ascuţite.

— Chiar aşa, acceptă Polaniecki, doamna Osnowska zice că nu are o faţă frumoasă, ceea ce înseamnă că lucrurile stau tocmai invers. Aha, Marychna, hai să-ţi spun ceva despre doamna Osnowska.

Aplecîndu-se spre soţie, îi spuse în şoaptă :

— Ştii ce l-am auzit spunînd pe Kopowski în timp ce mă apropiam de tine ?

— Ei, era ceva amuzant ?

— Depinde, l-am auzit cînd îi spunea Anetkăi „tu".

— Stach !

— Pe dragostea mea ! I-a spus : „Așa ești tu întotdeauna !"

— Poate că a repetat cuvintele cuiva.

— N-am idee ! Poate că da, poate că nu. Cu ani în urmă, se pare că se iubeau.

— Aș, să-ți fie rușine !

— Asta să le-o spui lor, mai ales doamnei Aneta.

Marynia, care știa prea bine că destrăbălarea există cu adevărat, dar socotind-o mai degrabă o teorie franțuzească de prin cărți și neașteptîndu-se s-o întîlnească la tot pasul și în practica vieții, începu să se uite la doamna Aneta cu mirare, cu acea curiozitate uriașă cu care femeile cinstite se uită la cele ce au curajul să se abată de la drumul larg pe cărări lăturalnice. Avea totuși o fire prea dreaptă, ca să creadă dintr-o dată în rău, și nu-și putea închipui că între cei doi poate exista ceva într-adevăr, fie și pentru că avea în vedere prostia faimoasă a lui Kopowski. Oricum, observă că vorbeau cu foarte multă însuflețire.

Așezați mai la o parte, între o mare vază de porțelan și pian, doamna Aneta și Koposio nu numai că discutau cu vioiciune, dar se certau de-a binelea de vreun sfert de oră.

După trecerea lui Polaniecki, doamna Osnowska îi spuse întrucîtva neliniștită :

— Mă tem că a auzit ceva. Tu n-ai grijă niciodată.

— Sigur, totdeauna e numai vina mea ! Dar cine-ți repetă întruna : fii prudentă !

Într-adevăr, din acest punct de vedere, unul era vrednic de celălalt ; el, pentru că nu era în stare să prevadă nimic din cauza prostiei, iar ea, fiindcă împingea imprudența pînă la sfidare. Două persoane le cunoșteau taina de pe acum, iar altele puteau s-o ghicească, și

era nevoie de orbirea totală a lui Osnowski, ca să nu se bănuiască nimic. Dar ea tocmai pe asta conta.

În acest timp, Kopowski se uită la Polaniecki și spuse :

— N-a auzit nimic.

După care reveni la discuția dinainte, de astă dată, însă, începu să vorbească mai încet și în limba franceză :

— Dacă m-ai iubi, te-ai purta altfel cu mine, dar pentru că nu mă iubești, nu înțeleg de ce ți-e frică.

Spunînd acestea, își întoarse spre ea ochii-i minunați, inexpresivi, iar ea îi răspunse iritată :

— Te iubesc sau nu, dar cu Castelka niciodată ! pricepi ? niciodată ! Aș prefera mai degrabă cu oricare alta ! deși, dacă m-ai iubi cu adevărat, nu te-ai mai gîndi la căsătorie.

— Nu m-aș gîndi dacă te-ai purta altfel.

— *Patientez !* [1]

— Da ! pînă la moarte ? Dacă mă însuram cu Castelka, am fi fost aproape unul de celălalt.

— Îți repet, niciodată !

— Bine, dar de ce ?

— Tu nu poți înțelege. În definitiv, Castelka e logodită, așa că n-are rost să mai discutăm.

— Tu însăți m-ai îndemnat să mă prefac că-i fac curte, iar acum îmi faci reproșuri. La început, nu mă gîndeam la nimic, dar mai tîrziu mi-a plăcut, recunosc. Ea le place tuturor și, afară de asta, este și o partidă bună.

Doamna Osnowska începu să-și frămînte batista între degete.

— Îndrăznești să-mi spui în față că ți-a plăcut ? Atunci alege : eu sau ea ?

— Tu, se înțelege, dar cu tine nu mă pot căsători, iar cu ea puteam, deoarece am văzut foarte bine că și eu îi plăceam ei.

— Dacă ai înțelege mai bine femeile, te-ai bucura că nu ți-am îngăduit să te căsătorești cu ea. Tu n-o

[1] Ai răbdare ! (Fr.) .

cunoşti. E rece ca gheaţa şi are o fire rea. Nu pricepi oare că ţi-am spus să-i faci curte numai de ochii lumii şi ai lui Józio ? Altminteri, cum ai fi putut să vii în fiecare zi la noi ?

— Aş înţelege eu, dacă te-ai purta altfel.

— Nu-mi mai încurca planurile. Vezi doar că am aranjat lucrurile în aşa fel, încît portretul tău să rămînă neterminat şi să poţi să vii la Przytułow. Mai tîrziu, o să vină acolo şi Stefcia Ratkowska, o rudă îndepărtată a lui Józio. Înţelegi ? Poţi să te prefaci că-ţi place, iar eu am să-i bag în cap lui Józio tot ce am să vreau. Astfel, vei putea să rămîi la Przytułów. I-am şi scris domnişoarei Ratkowska. Nu e prea frumoasă, dar e drăguţă.

— Să mă prefac mereu şi să nu capăt nimic.

— Acum aş vrea să-ţi spun să nu mai vii.

— Anetka !

— Atunci, ai răbdare ! Nu pot să fiu supărată pe tine multă vreme. Acum însă, du-te. Du-te şi ţine-i companie doamnei Maszko.

Doamna Osnowska rămase singură. Un timp, îl urmări din ochi pe Kopowski, simţind că supărarea i se topeşte treptat într-o mare duioşie. Cu cravata-i albă şi tenul închis, era atît de ucigător de frumos, încît nu se mai sătura privindu-l. Lineta era logodită cu altul, dar gîndul că această rivală a ei de fiecare zi l-ar fi putut avea nu numai ca soţ, ci şi ca amant, i se părea şi acum de-a dreptul insuportabil. Cînd îi spusese lui Kopowski că ar prefera să se apropie de oricare alta, dar nu de Castelka, doamna Aneta mărturisise adevărul. Situaţia avea pentru ea o importanţă dublă ; pe de o parte, nutrea o slăbiciune uriaşă pentru acest Endymion [1] slab de

[1] Personaj din mitologia greacă, iubit de Selena ; aceasta obţine de la Zeus ca iubitul ei să-şi păstreze totdeauna frumuseţea într-un somn veşnic.

minte, iar pe de alta, era în joc amorul propriu. Firea ei nu putea îngădui așa ceva. Unele înclinații estetice, pe care ea le considera superioare și în consonanță cu natura greacă, care însă în fond erau pur și simplu mărunte, îi țineau loc de morală și conștiință. Din cauza acestor înclinații rămăsese vrăjită de farmecul irezistibil al lui Kopowski, avînd însă numai o imaginație fulminantă, contracarată de un temperament cu totul rece, prefera, cum ghicise intuitiv Zawiłowski, să se joace cu răul, decît să se înfrupte din el. De altfel, conducîndu-se după principiul „Eu sau nimeni altcineva !" era gata să meargă pînă la ultimele consecințe pentru a împiedica unirea lui Kopowski cu Lineta : mai ales că observase că Lineta, cu toate „opiniile" ei despre Kopowski, cu toată ironia cu care vorbea despre el, și glumele pe care le făcea pe seama lui, era fascinată și ea de frumusețea lui excepțională, glumele ei nefiind decît o hîrjoană care exprima o atracție reală, întrucît preferințele ei erau identice. Nu realizase, însă, că din această pricină, îi stăruia în adîncul sufletului un fel de dispreț pentru Lineta.

Înainte de toate, voia s-o învingă, și, cu ajutorul lui Zawiłowski, izbutise de minune. Știa că fata n-avea să se împotrivească îndemnurilor ei și omagiilor unui om acoperit de faimă. În acest fel, îl păstra pe Kopowski pentru ea, organizîndu-și în plus unul din acele spectacole de toată frumusețea, după care sînt ahtiate toate femeile dornice mai mult de impresii decît de sentimente. Iar dacă vreodată faimosul Zawiłowski se va plictisi cu vremea de soția lui și va dori să-și caute o Beatrice, poate că va găsi-o pe ea... Oamenilor care au puterea să transmită memoriei semenilor și admirației secolelor un nume iubit, nu li se refuză aproape nimic. Doamna Aneta nu-și limpezise pînă acum aceste intenții de viitor, avea totuși sentimentul cețos că atunci triumful ei ar fi deplin.

Triumfa, firește, și acum, deoarece totul se întîmplase după voia ei. Doar Kopowski o supăra. Fusese convinsă

că el este aproape un obiect al ei, iar acum observa că, în măsura în care el era în stare să înţeleagă ceva, ajunsese la concluzia că sporul în dragoste nu dă nici o bătaie de cap, şi Aneta ar face mai bine să nu-i tot pună beţe în roate Linetei. Era atît de iritată, încît în unele momente se gîndea cum să-l pedepsească ; deocamdată era bucuroasă că Lineta părea într-adevăr îndrăgostită cu totul de Zawiłowski al ei, ceea ce pentru Kopowski era pe cît de neînţeles, pe atît de neplăcut.

Asemenea gînduri i se perindau acum prin minte cu iuţeala fulgerului, în această etapă de singurătate. Şiragul lor fu întrerupt, în sfîrşit, de servirea cinei. Osnowski, care voia ca toţi ceilalţi s-o divinizeze pe soţia lui, aşa cum o diviniza el, şi căruia i se părea foarte nimerit ce-i spusese lui Zawiłowski despre viaţa într-o căsnicie, avu nefericita idee să se repete la primul toast, urîndu-le lui Zawiłowski şi Linetei să fie tot atît de fericiţi cum erau el şi Aneta. Privirile lui Zawiłowski şi ale lui Połaniecki se îndreptară fără voie spre frumoasa doamnă care se uită cercetător la Połaniecki şi îndoielile amîndurora se spulberară în aceeaşi clipă, adică ea căpătă certitudinea că Połaniecki îi auzise, iar el că frumosul Kopowski nu citase vorbele cuiva, ci-i spusese ei „tu". Doamna Aneta îşi dădu seama că Połaniecki discutase despre aceasta cu Marynia, deoarece văzuse că, după trecerea lui, o priviseră un răstimp cu mare curiozitate. Acest gînd o umplu de furie şi de dorinţa de a se răzbuna, distrăgîndu-i atenţia, astfel că ascultă absentă celelalte toasturi pe care le închinară soţul ei, bătrînul domn Zawiłowski, domnul Pławicki şi, la sfîrşit, Bigiel.

După cină, i se năzări deodată să organizeze un *dancing-party*, şi „Józio", ascultător ca totdeauna la fiecare semn al ei şi stimulat întrucîtva după cină, îi sprijini propunerea cu însufleţire. Marynia nu putea să danseze, dar afară de ea mai erau cinci femei tinere : domnişoara Lineta, doamna Osnowska, doamna Bigiel, doamna

Maszko și domnișoara Zawiłowska. Cea din urmă declară într-adevăr că nici ea nu dansează, dar pentru că și așa se spunea despre ea că nu dansează, nu vorbește, nu mănîncă și nu bea, refuzul ei nu le strică pofta celorlalți. Osnowski, care se afla într-o dispoziție excelentă, opină că „dansul era necesar pentru ca Ignaś s-o poată îmbrățișa pe Linetka, deoarece pînă acum mai mult ca sigur că nu cutezase".

Se arătă totuși că Zawiłowski nu putea să profite de bunele intenții ale domnului Osnowski, fiindcă nu dansase niciodată în viață și nu era în stare să-și miște picioarele, lucru care le uimi și le jigni întrucîtva pe doamna Bronicz și pe domnișoara Linetka. Kopowski, în schimb, poseda această artă cum nu se poate mai bine, așa că el începu dansul cu domnșioara Lineta, în calitatea ei de eroină a serii. Alcătuiau o pereche splendidă, și ochii tuturor se îndreptară fără voie spre ei. Zawiłowski fu nevoit să privească astfel cum căpșorul ei bălai se înclină pe umărul lui Kopowski, cum piepturile lor se apropie și cum amîndoi, învîrtindu-se în tactul valsului cîntat de Bigiel, se unesc în armonia mișcărilor, contopindu-se parcă pînă la un punct într-un întreg. În timp ce se uita la ei, se înfurie, fiindcă înțelese că există ceva ce el nu știe, ceva care o lega pe Lineta de ceilalți, despărțind-o de el. Colac peste pupăză, îi auzi pe cei din jur vorbind despre frumusețea perechii care dansa; Świrski, care ședea lîngă el, spuse :

— Ce exemplar frumos ! Dac-ar exista și hurii-bărbați ar putea fi o hurie în raiul feminin al lui Mahomed.

Valsară îndelung ; în tonurile dansului și în mișcările lor era parcă o moleșeală adormitoare care-l stîrnea și mai mult pe Zawiłowski, amintindu-i versul lui Byron despre vals, pe cît de cinic, pe atît de adevărat. În cele din urmă, pierzîndu-și răbdarea, începu să se întrebe : „Cînd o să-i dea drumul măgarul ăsta ?" Se temea ca Lineta să nu se obosească prea mult.

În sfîrșit, „măgarul" o lăsă în celălalt capăt al salonului și o luă îndată la dans pe doamna Osnowska. Lineta alergă la logodnicul ei și, așezîndu-se alături, comentă :

— Dansează bine, într-adevăr, dar prea ține să iasă în evidență ; de altfel, cu altceva nici n-ar avea cu ce. A dansat prea mult cu mine. Am obosit puțin și-mi bate inima... Aș vrea să pui și dumneata mîna, să vezi cît de tare bate... Dar nu se cuvine ! Ce ciudat, că doar acum e proprietatea dumitale...

— A mea !... confirmă Zawiłowski, întinzînd mîna spre ea. Linetka, nu-mi mai spune „dumneata".

— Proprietatea ta, repetă în șoaptă.

Și nu-și mai retrase mîna, o lăsă însă puțin în jos, de-a lungul rochiei, ca să nu-i vadă lumea.

— Am fost gelos pe el, rosti Zawiłowski, strîngîndu-i degetele cu patimă.

— Vrei să nu mai dansez deloc astă seară ? Mie îmi place, dar prefer să stau lîngă tine...

— Adorata mea !

— Nu sînt decît o fată proastă din lumea-bună, dar vreau să fiu vrednică de tine. Muzica îmi place foarte mult... chiar și valsurile... și polcile. Mă impresionează atît de mult... Ce frumos cîntă domnul Bigiel !... Știu și eu, firește, că există alte lucruri superioare valsului. Ține-mi batista și lasă-mi mîna o clipă. E mîna ta, dar trebuie să-mi aranjez puțin părul. Dacă mai dansez și eu din cînd în cînd, nu e rău, nu-i așa ? Dar dacă ție nu-ți place, n-o să mai dansez, fiindcă eu sînt o ființă ascultătoare. Am să învăț să citesc în ochii tăi și, după aceea, am să fiu ca apa care răsfrînge și cerul înnourat și vremea senină. Mă simt atît de bine lîngă tine !... Uite ce frumos dansează ceilalți.

Lui Zawiłowski nu-i mai ajungeau cuvintele ; numai într-un singur fel putea să-i arate ce simte pentru ea — să-i cadă la picioare. Ea, însă, i-l arătă pe Połaniecki care tocmai dansa cu doamna Maszko și începu să-i admire :

— Fără îndoială, el dansează mai bine decît domnul Kopowski, spuse cu ochi strălucitori. Iar ea pare atît de ușoară ! O, aș vrea măcar o dată să dansez cu el... dacă tu îmi dai voie...

Zawiłowski, care nu era deloc gelos pe Polaniecki, răspunse :

— Ori de cîte ori vrei tu, comoara mea. Ți-l trimit numaidecît !

— Ah, ce frumos dansează, ce frumos ! Iar valsul ăsta seamănă cu un fior plăcut. Plutesc, nu dansează.

De aceeași părere era și Marynia care, urmărind cu privirea perechea care dansa, încerca un sentiment și mai penibil decît Zawiłowski mai înainte, fiindcă i se păru de cîteva ori că Polaniecki se uită la doamna Maszko la fel cum se uitase și atunci cînd Świrski remarcase că se plictisește sau e furios. Acum, însă, asemenea presupunere era imposibilă. Cîteodată, cei doi dansatori treceau pe lîngă Marynia și atunci vedea foarte bine cum brațul lui strînge cu putere mijlocul doamnei Maszko, iar răsuflarea lui îi învăluie gîtul, cum îi freamătă nările și privirile îi alunecă peste bustul dezgolit. Toate acestea puteau fi lucruri fără însemnătate pentru ceilalți, dar nu și pentru Marynia care știa să-i citească pe față ca într-o carte. Lumina lămpilor începu să se întunece brusc în ochii ei. Înțelese că a nu fi fericită este cu totul altceva decît a fi nefericită. Această stare dură puțin, cît o măsură de vals ori un minut în care inima se strînge și încetează să bată, dar fu deajuns pentru presentimentul că viața lor ar putea să se poticnească în viitor, transformînd dragostea de acum într-o părere de rău amară și disprețuitoare. Această presimțire o umplu de spaimă. O evită o clipă, ascunzîndu-se parcă în spatele unei perdele, dincolo de care se iviră pe neașteptate mizeria și meschinăria firii omenești, viața în toată goliciunea ei. Nu se întîmplase încă nimic, absolut nimic, dar doamna

Polaniecka întrezări că poate să vină o vreme în care încrederea în soțul ei să se destrame ca fumul.

Încerca să se apere de îndoielile care o năpădeau. Voia să se convingă că el se află sub impresia dansului, nu a dansatoarei. Prefera să nu-și creadă ochilor. O cuprindea rușinea pentru acel „Stach", de care fusese atît de mîndră pînă acum, și lupta din răsputeri cu acest simțămînt, înțelegînd că sînt în joc lucruri foarte importante și din acest mărunțiș, din această vină a lui, pînă acum inexistentă, pot să decurgă urmări care să se răsfrîngă asupra viitorului căsniciei.

Lîngă ea răsună deodată glăsciorul batjocoritor al doamnei Osnowska :

— Ah, Marynia, pe soțul tău și pe doamna Maszko parcă natura i-a creat înadins ca să valseze împreună. Ce mai pereche !

— Chiar așa ! răspunse cu efort vizibil doamna Polaniecka.

Iar doamna Aneta ciripi mai departe :

— Se potrivesc de minune. Eu, în locul tău, aș fi puțin geloasă... Tu nu ? Nu ești geloasă ? Eu sînt sinceră și recunosc că aș fi. Cel puțin așa eram cîndva. O, știu doar că Józio mă iubește, dar bărbații își au micile lor fantezii chiar atunci cînd iubesc. Ei nu suferă deloc și nu văd sau nu vor să vadă că pe noi ne doare inima. Chiar cei mai buni dintre ei se poartă așa. Józio ? Așa-i, e un soț model, crezi că eu nu-l cunosc ? Acum m-am obișnuit și deseori mă apucă rîsul, pentru că sînt atît de neîndemînatici !... Eu știu imediat cînd Józio începe să-și facă de cap, și știi după ce ?

Marynia se uita mereu la soțul ei, care între timp își schimbase partenera, luînd-o la dans pe domnișoara Lineta. Încercă deodată o ușurare nespusă, deoarece i se părea că Stach dansează și cu domnișoara Lineta cu aceeași expresie întipărită pe față. Bănuielile ei începură să pălească, se gîndi, în schimb, că dacă se îndoise de el

pe nedrept, ea era cea josnică. Nu-l mai văzuse niciodată dansînd şi-i trecu prin minte că dansează întotdeauna la fel.

În acest timp, doamna Osnowska îşi repetă întrebarea :

— Ştii cum îmi dau seama cînd Józio începe să-şi facă de cap ?

— Cum ? se interesă Marynia mai relaxată.

— Hai să te învăţ şi pe tine. Cînd se simte cu conştiinţa încărcată, începe să-i bănuiască îndată pe ceilalţi şi-mi împărtăşeşte observaţiile lui, ca să-mi abată atenţia în altă parte. Bietul Józisko ! Asta-i metoda lor. Cum mai mint cu toţii, chiar şi cei mai buni dintre ei !

Spunînd acestea, se depărtă cu convingerea că făcuse o mutare foarte abilă pe tabla de şah a relaţiilor mondene. Pînă la un punct, era într-adevăr o mutare abilă. Gîndurile Maryniei se învălmăşiră. Nu ştia ce să mai creadă despre toate acestea. O cuprinse o mare oboseală fizică. „Sînt bolnavă, îşi spuse, surescitată, şi Dumnezeu ştie ce mi se mai năzare". Senzaţia de sfîrşeală se accentua tot mai mult. Revedea acum în minte cu febrilitate întîmplările serii. Soţul ei îi vorbise despre doamna Aneta ca despre o femeie necredincioasă, iar aceasta îi vorbise la fel despre toţi bărbaţii ; el o privise cu ochi vinovaţi pe doamna Maszko, iar doamna Osnowka îi spusese „tu" lui Kopowski. La acestea se adăugau perechile dansatorilor, ritmul uniform al valsului, capetele îndrăgostiţilor, în sfîrşit, furtuna care se dezlănţuise afară. Ce impresii haotice, ce fantasmagorii. „Sînt bolnavă !" repetă Marynia în gînd, simţind totodată că liniştea o părăseşte şi că această seară este una dintre serile proaste din viaţa ei. Voia foarte mult să se ducă acasă, dar, parcă spre necazul ei, afară ploua torenţial. „Acasă, acasă !" Dacă măcar Stach i-ar spune o vorbă bună, din inimă ! Numai să nu-i mai vorbească despre doamna Osnowska sau despre doamna Maszko, ci despre ceva care-i priveşte doar pe ei doi, la care ţin amîndoi foarte mult.

„Ah, cît sînt de obosită !“

Polaniecki se apropie şi, la vederea chipului ei palid, simţi o compasiune adîncă pentru ea ; inima lui bună nu putea rămîne indiferentă la cele ce se petreceau cu ea.

— Săraca de tine, îi spuse, e timpul să te culci ; numai să mai stea ploaia. Nu ţi-e frică de tunete, nu-i aşa ?

— Nu, aşează-te lîngă mine.

— E o furtună de vară, o să treacă numaidecît. Ce somnoroasă eşti !

— Poate că nu trebuia să vin. Stach, eu am foarte mare nevoie de linişte.

Polaniecki nu prea avea conştiinţa curată şi era furios pe sine însuşi. Nu-i trecu prin minte că ceea ce-i spune ea despre linişte se putea referi şi la el, la tentaţia şi purtarea lui faţă de doamna Maszko, dar intui deodată că dacă ea ar ghici ceva, liniştea ei ar fi distrusă odată pentru totdeauna din vina lui, şi pentru că nu era un om înrăit, îl cuprinse teama şi căinţa.

— Ducă-se dracului toate dansurile ! spuse. O să stau acasă, să-mi păzesc ce-i al meu.

Era atît de sincer, încît ea, care-l cunoştea atît de bine, nu se mai îndoi nici o clipă. De aceea, simţi o mare uşurare.

— Cînd stai lîngă mine, îi spuse, parcă nu mai sînt chiar atît de obosită. Mai înainte îmi era rău. Aneta şedea alături de mine, dar ce-i pasă ei de mine ! Omul bolnav are nevoie să simtă lîngă el pe cineva drag şi de nădejde. Poate că ai să mă certi pentru ceea ce am să-ţi mărturisesc, fiindcă e ciudat să spui asemenea lucruri în casa unor oameni străini, la o petrecere, şi la atîta vreme după cununie, aşa că înţeleg şi eu că nu prea mă port cum trebuie, dar am într-adevăr nevoie de tine, pentru că te iubesc foarte mult.

— Şi eu te iubesc, făptură scumpă, o linişti Polaniecki care în clipa aceea avea impresia că numai dragostea pentru ea poate fi cinstită şi sigură.

Între timp, ploaia se mai domolise, doar fulgerele continuau să brăzdeze întunericul, albind la intervale scurte ferestrele vilei. Bigiel, care cîntase la sfîrșit un preludiu de Chopin, vorbea acum cu domnișoara Lineta și cu Zawiłowski despre muzică și, gîndindu-se temeinic la ideea lui, rosti :

— Bukacki născocea tot felul de categorii și tipuri de femei, eu însă mă țin de criteriul meu muzical. Există femei care iubesc muzica numai cu sufletul lor, dar sînt și dintre cele care o iubesc doar de formă, și de acestea mi-e frică.

Un sfert de oră mai tîrziu, furtuna de vară încetă și cerul se înseninâ ; musafirii familiei Osnowski începură să plece acasă. Numai Zawiłowski rămase mai mult decît ceilalți, ca să-i poată spune „Noapte bună !“ domnișoarei Lineta între patru ochi.

Temîndu-se pentru Marynia, Połaniecki îi porunci vizitiului să meargă la pas. În mintea ei obosită, stăruia imaginea soțului dansînd cu doamna Maszko, iar în urechi îi răsunau cuvintele doamnei Osnowska : „Ah, cum mai mint cu toții, pînă și cei mai buni dintre ei !“ Połaniecki îi înconjurase umerii cu brațul și o ținu tot drumul rezemată de el, așa că neliniștea ei începu să se topească treptat. Voia din tot sufletul să-i pună o întrebare cu ajutorul căreia să-i poată ghici zbuciumul și s-o liniștească. După o clipă, însă, se gîndi : „Dacă nu m-ar iubi, nu s-ar arăta atît de grijuliu. Mai degrabă ar putea fi crud, decît să se prefacă. Azi nu-l mai întreb nimic“.

Iar Połaniecki, înrîurit se vede de gîndurile care i se perindau prin minte și de convingerea că numai ea poate constitui pentru el iubirea legiuită și adevărata fericire, se aplecă și o sărută ușor pe obraz.

„N-o să-l mai întreb nici mîine“, își spuse Marynia, sprijinindu-și capul de umărul lui.

Pentru ca după o clipă să se hotărască :

„N-o să-l mai întreb niciodată !“

Şi oboseala fizică şi sufletească începu s-o toropească, astfel că, înainte de a ajunge acasă, ochii i se închiseră şi adormi pe umărul lui Połaniecki.

În acest timp, doamna Bronicz se afla în salon privind spre uşa de sticlă a balconului, în care logodnicii ieşiseră pentru o clipă, ca să respire aerul împrospătat de ploaie şi să-şi spună „Noapte-bună !" fără martori. După furtună, noaptea se luminase, împrăştiind arome de frunze ude, şi spuzindu-se de stele scăldate parcă în picăturile de ploaie şi zîmbitoare printre lacrimi. Un răstimp, rămaseră tăcuţi, apoi începură să-şi spună că se iubesc din toată inima, şi Zawiłowski îşi ridică mîna pe care strălucea verigheta şi spuse :

— Iubita mea scumpă ! Mă uit la acest inel şi nu mă mai satur privindu-l. Pînă acum aveam impresia că totul nu-i decît un vis şi abia acum îndrăznesc să mă gîndesc că tu vei fi cu adevărat a mea.

Lineta îşi alătură mîna de a lui, în aşa fel ca verighetele să fie una lîngă alta, şi răspunse visătoare :

— Aşa-i ! Acum nu mai există Lineta de altădată, ci doar logodnica ta ; ne aparţinem unul altuia pentru toată viaţa şi mi se pare de-a dreptul ciudat că aceste două verighete au atîta putere, de parcă ar avea ceva în ele.

Inima lui Zawiłowski se umplu de o dulceaţă tihnită. de fericire.

— Într-adevăr, aşa este — o asigură — deoarece în fiecare verighetă există un suflet care se oferă în schimbul altuia... Pe această făgăduială de aur se clădeşte tot ce înseamnă în om : vreau, iubesc şi promit !...

Domnişoara Lineta repetă asemenea unui ecou abia auzit :

— Vreau, iubesc şi promit...

Atunci el o îmbrăţişă şi o strînse îndelung la piept, apoi începu să-şi ia rămas bun. Răpit însă de dragoste şi de zborul inimii, făcu din această despărţire un adevărat ritual de cinstire şi adoraţie.

Spuse deci „noapte bună" mîinilor acestora binecuvîntate, care-i dăruiseră atîta fericire, inimii care-l îndrăgise, gurii care-i împărtășise iubirea, ochilor preacurați care-i răsfrînseseră sentimentele... pînă cînd sufletul întreg i se schimbă parcă într-o aură luminoasă în jurul făpturii mai scumpe decît orice pe lume, a capului divinizat...

— Noapte bună !...

În curînd, doamna Bronicz și domnișoara Castelli rămaseră singure în salon.

— Ai obosit, copila mea ? întrebă doamna Bronicz privind la fața trezită parcă din somn a Linetei.

Iar domnișoara Castelli răspunse :

— Ah, mătușică, mă întorc într-adevăr din stele, dar drumul pînă acolo este atît de lung !...

VII

Zawilowski putea să-și spună că și poeții au cîteodată o stea norocoasă. Ce-i drept, de cînd se logodise cu domnișoara Castelli îi trecuse adesea prin minte că acum va trebui să se gîndească la mijloacele băneștí cu care să-și aranjeze o locuință și să facă față cheltuielilor cununiei și ale nunții, dar fiind în primul rînd îndrăgostit și neavînd nici cea mai mică idee despre asemenea lucruri, își închipuise totul doar ca pe o nouă dificultate de viață, pe care trebuie s-o rezolve ; trecuse peste atîtea în viață, încît, încrezîndu-se în forțele lui, credea că se va descurca și de astă dată, dar în ce fel anume, nu se întrebase.

Se gîndeau însă alții în locul lui. Bătrînul domn Zawilowski, căruia, cu tot respectul pentru genii, nimic nu-i zdruncinase convingerea că fiecare poet trebuie să fie cam împrăștiat, îl chemă pe Polaniecki să se sfătuiască împreună și-i declară :

— Îți spun deschis că băiatul ăsta îmi place, pentru că tatăl lui a fost, să-mi fie iertat, o mare haimana ; nu

mai știa, domnule, de nimic, numai cărțile de joc, femeile și caii !... Și-a primit însă răsplata. Dar tînărul n-a semănat cu el și nu numai că nu și-a terfelit numele, dar l-a și acoperit de faimă. Eh, ceilalți nu prea m-au obișnuit cu astfel de situații, așa că, să mă țină Dumnezeu, n-am să-l uit, dar aș vrea să fac ceva pentru el acum ; deși îmi este rudă de departe, tot rudă se cheamă și poartă același nume, iar asta-i temelia !

Połaniecki îi răspunse :

— Noi ne-am gîndit, numai că e destul de dificil. Cînd i se amintește de ajutor, i se urcă ambiția la cap, încît pînă și cel mai îngăduitor dintre oameni își pierde răbdarea.

— Poftim... Uite ce mîndru e ! îl întrerupse domnul Zawiłowski cu o plăcere vizibilă.

— Întocmai. În întreprinderea noastră el are în grijă registrele și corespondența nu prea de multă vreme, dar l-am îndrăgit din toată inima, așa că și eu, și asociatul meu i-am oferit credit ; i-am spus : „Ia cîteva mii de ruble pentru cheltuieli și aranjarea locuinței, și timp de trei ani o să ne dai banii pe care-i vei obține din vînzarea cărții". N-a vrut. Ne-a spus că are încredere în logodnica lui, care se va plia fără îndoială pe posibilitățile existente, și n-a primit nimic. Osnowski a vrut și el să-l ajute, dar l-am făcut să renunțe, știind că nu va izbuti nimic... Va fi deci o treabă dificilă.

— Poate că are și el ceva ?

— Are și nu are. Abia acum am aflat că i-au rămas de la mama lui peste zece mii de ruble, dar cu dobînda își întreține tatăl la casa de nebuni, iar de capital nu se atinge. Că nu cheltuiește nimic din acești bani, e sigur, fiindcă înainte de a începe să lucreze la noi, a îndurat asemenea mizerie, încît aproape că murea de foame, dar n-a luat o para din capital. Atît e de hotărît. Așa că înțelegi și dumneata, stimate domn, de ce îl prețuim atîta. Se pare că acum scrie ceva și socotește că astfel va face

față cheltuielilor. Se prea poate. Numele lui înseamnă mult acum.

— Eh, asta-i vrabia de pe gard ! spuse domnul Zawiłowski. Și zici că numele lui înseamnă mult ?... Mă rog, dar vorbești de pielea ursului din pădure !

— Nu întru totul, numai că nu va face rost de bani prea repede.

— Ei, a făcut nazuri cu voi, pentru că îi sînteți niște străini, dar eu sînt rudă cu el.

Polaniecki clătină din cap :

— Sîntem niște străini, într-adevăr, dar îl cunoaștem mai de mult decît dumneata, așa că-l cunoaștem mai bine.

Domnul Zawiłowski, neobișnuit să i se împotrivească cineva, începu să-și miște mustățile albe și să gîfîie nemulțumit. Era pentru prima dată în viață cînd își bătea capul ca un ins căruia voia să-i dea bani, să binevoiască să-i primească. Asta îl uimea, îi făcea plăcere și-l înfuria totodată. Acum își aducea aminte, deși nu-i mai spuse lui Polaniecki, de cîte ori plătise polițele semnate de tatăl tînărului, și ce polițe ! Iată însă că aschia sărise atît de departe de copac, încît acum se ivise alt necaz, cu totul neașteptat.

— Ei, spuse după o clipă, poate că Dumnezeu, milostivul, face ca generațiile mai tinere să se schimbe atît de mult, că pas să te mai apropii de ele !...

Fața i se lumină deodată de o bucurie nespus de cumsecade. Optimismul sănătos, care-i stăruia în adîncul sufletului, aflînd argumente reale, pentru propria îndreptățire, îi umplu inima cu imagini vesele.

— Poftim, diavole, și vino-i de hac, rosti, că parcă-i de piatră ! ...Sînt capabile, haimanalele ! îndîrjite în muncă ! și de caracter, da, asta-i, de caracter !

Aici își holbă ochii și, clătinînd din cap, își țuguie buzele ca pentru a fluiera în semn de admirație, apoi adăugă :

— Poftim ! și asta în rîndurile șleahtei ! Pe legea mea, la una ca asta nu mă așteptam.

— De aceea, se resemnă Polaniecki, cred că singura soluție este ca domnișoara Castelli să se plieze pe posibilitățile lui materiale.

Dar bătrînul șleahtic se strîmbă deodată :

— Așa s-ar zice ! Se pliază sau nu se pliază ? dracu' s-o știe. E tînără și crudă, poate că e gata de orice, de bună seamă, dar cine poate garanta pentru cît timp ? Pe urmă, acolo mai există mătușa și răposatul acela ascultător, care cînd începe, domnule, să răcnească de sub pămînt, pas de te mai înțelege cu el !... Pe viul Dumnezeu, eu îi prețuiesc pe cei care au făcut avere, dar cînd cineva a pornit de la un conac prăpădit, nu de la o mare moșie, și pretinde că a trăit totdeauna în palate, înseamnă că vrea palate. Așa a fost și cu bătrînul Bronicz. Au făcut destule nerozii amîndoi, și în această școală a crescut și fata. Nimic, domnule, numai distracții și risipă. Ignacy nu-i cunoaște sub acest aspect, și nici dumneata nu-i cunoști. Una ca ea, aici arătă cu capul spre fiica lui, ar sta și într-o mansardă, dacă ar apuca să-și dea cuvîntul, dar acolo s-ar putea ca lucrurile să nu meargă atît de ușor.

— Eu nu-i cunosc, încuviință Polaniecki, și am auzit vorbindu-se multe despre ei, vrute și nevrute, de aceea, fiindcă-i vreau binele lui Ignaș, aș vrea să știu, în sfîrșit, ce să cred despre ele.

— Ce să crezi despre ele ? Eu le cunosc mai demult, dar nici eu nu știu prea multe. Mă rog, judecînd după ce trăncănește doamna Bronicz, sînt, domnule, niște femei sfinte, cum nu se poate mai cumsecade !... Și atît de cucernice, oho, încît merită să le canonizezi din timpul vieții !... Dar lucrurile, dragă domnule, stau cam așa : la noi există femei care-l poartă în suflet pe Dumnezeu și poruncile credinței, dar sînt și dintre cele care își fac un fel de sport din religia noastră catolică ; astea vorbesc cel mai tare și cresc unde nici cu gîndul nu gîndești. Asta-i !

— Nici nu știi cîtă dreptate ai ! exclamă Polaniecki rîzînd.

— Nu-i așa ? se bucură domnul Zawilowski. Eu am văzut multe în viața mea. Dar să ne întoarcem la ale noastre. Ai vreun mijloc ca să-l facem pe rîsul ăsta să primească ajutorul nostru, sau n-ai ?

— Va trebui să născocim ceva, dar în clipa asta n-am nici o idee.

Deodată, domnișoara Helena care, ocupată cu lucrul la gherghef, tăcuse tot timpul pînă atunci, de parcă nu auzea ce discutau, își înălță brusc ochii reci și spuse :

— Există un mijloc foarte simplu.

— Uite că l-a și găsit ! Care-i mijlocul acela atît de simplu ?

— Dumneata, papă, trebuie să depui o sumă de bani care să ajungă pentru întreținerea tatălui domnului Ignacy.

— Ei, mai bine nu te întrebam. Am făcut destule în viața mea pentru tatăl domnului Ignacy, cu toate că nici n-am vrut să-l văd în ochi, acum însă aș vrea să fac ceva anume pentru domnul Ignacy.

— Da, dar dacă tatăl lui va avea asigurat un procent oarecare pînă la moarte, el va putea să se folosească de banii lăsați de mama lui.

— A, pe legea mea, e adevărat ! rosti uimit domnul Zawilowski. Ia te uită, dom'le ! Noi ne băteam capul zadarnic să găsim ceva, și ea a izbutit ! E adevărat, pe legea mea !

— Domnișoara are întru totul dreptate ! spuse Polaniecki.

Și o privi curios, dar ea își aplecase fața-i indiferentă, ofilită parcă înainte de vreme, asupra lucrului.

Vestea rezolvării problemei în acest fel îi bucură mult pe doamna Polaniecka și pe soții Bigiel, oferindu-le prilejul de a discuta despre domnișoara Helena Zawilowska. Cîndva era socotită un suflet rece, care aprecia în primul rînd formele ; se povestea, însă, că mai tîrziu, prin această

răceală răzbătuse spre inima ei o mare iubire care, evoluînd într-o tragedie, transformase această ființă a aparențelor, odinioară, într-o femeie ciudată, ruptă de lume, închisă în sine și geloasă pe propria durere. Unii îi ridicau în slăvi bunătatea, dar dacă făptuia într-adevăr binele, o făcea cu atîta discreție, încît nimeni nu știa prea bine. Era greu să se apropie cineva de ea, fiindcă indiferența ei semăna prea mult cu mîndria. Bărbații susțineau că în purtarea ei este ceva de-a dreptul disprețuitor, de parcă nu putea să-i ierte că trăiesc.

Zawiłowski se duse la Przytułów și se întoarse abia la o săptămînă după discuția bătrînului cu Polaniecki, adică atunci cînd șleahticul depusese deja pe numele tatălui un capital de două ori mai mare decît cel care slujise pînă atunci la plata instituției de sănătate. Aflînd despre aceasta, alergă să-i mulțumească și să refuze, dar bătrînul, simțindu-se stăpîn pe situație, îl repezi de cum deschise gura.

— Ce te privește pe tine, îl luă la rost, de vreme ce eu n-am făcut nimic pentru tine ?... Ție nu ți-am dat nimic, așa că n-ai dreptul să primești sau să nu primești. Ce-ți pasă ție că mie mi-a plăcut să vin în ajutorul unei rude bolnave, oricine e liber s-o facă.

Pe drept cuvînt, orice răspuns ar fi fost de prisos, așa că totul se sfîrși cu îmbrățișări și emoții care-i făcură pe acești doi oameni, nu prea demult străini unul altuia, să se simtă cu adevărat rude.

Pînă și domnișoara Helena se arăta binevoitoare față de „domnul Ignaś", cît despre bătrînul domn Zawiłowski, acesta, suferind pe ascuns că nu are un fiu, îl îndrăgise pe tînăr din toată inima. Așa că, după vreo săptămînă, cînd doamna Bronicz, adusă la Varșovia de cine știe ce treburi, vru să afle ce se mai aude cu podagra și, vorbind despre tînăra pereche, repetă de cîteva ori spre lauda „Niteczkăi", că aceasta se căsătorește cu un om fără avere, bătrînelul își pierdu răbdarea și exclamă :

— Ce tot spui, doamnă ? Numai unul Dumnezeu poate să știe cine face o partidă mai bună, chiar dacă e vorba de avere, ca să nu mai vorbim de altele.

Iar doamna Bronicz, care suporta totul din partea bătrînului, suportă fără murmur și aluzia la „alte lucruri". În schimb, o jumătate de oră mai tîrziu, își desfăcu în voie aripile imaginației. Vizitîndu-i, în drum, pe soții Polaniecki, le povesti că domnul Zawiłowski îi făgăduise în chip formal că va alcătui o dotă din moșiile sale prusiene pentru „scumpul Ignaś". Ea însăși mărturisi, de asemenea, că o lega de „scumpul Ignaś" un sentiment matern atît de puternic, încît erau momente cînd în inima ei îl înlocuia pe Lolo. La sfîrșit, își exprimă certitudinea de nezdruncinat că și Teodor ținea la el la fel ca ea, amintirea lui Lolo devenind astfel pentru amîndoi mai puțin dureroasă.

Zawiłowski habar nu avea că ocupase locul lui Lolo în inima doamnei Bronicz, așa cum nu știa nici de dota inventată de ea. Observă totuși că relațiile lui cu lumea încep să se schimbe. Vestea acestei dote se răspîndise probabil cu iuțeala fulgerului în oraș, deoarece cunoscuții îl salutau parcă altfel, și pînă și colegii de la birou, oameni cumsecade, începură să se poarte mai puțin familiar cu el. După întoarcerea de la Przytułów, fu nevoit să se ducă în vizită la toți cei care participaseră la seara de logodnă de la familia Osnowski, iar graba cu care îi întoarse vizita unul ca Maszko, spre exemplu, îi confirmă o dată mai mult această schimbare a relațiilor. La început, după ce se cunoscuseră, Maszko îl trata cam de sus. E drept, nici acum nu încetase să se arate protecțional, dar cîtă familiaritate, binevoitoare și prietenoasă, era în purtarea lui, cîtă înțelegere chiar pentru poezie ! A, nu ! Maszko n-avea nimic împotriva poeziei ; ar fi preferat ca versurile lui Zawiłowski să fie concepute într-un spirit mai apropiat taberei celor care gîndeau cu adevărat bine, dar admitea în general existența poeziei, lăudînd-o chiar. Ati-

tudinea lui binevoitoare față de poezie și de poet răzbătea în privirea și în zîmbetul lui, în desele repetiții de felul : „Bine, dar firește, firește, da, foarte mult !“ Zawiłowski care era un naiv din multe puncte de vedere, fiind și extrem de inteligent, înțelese totuși că e ceva fals în toate acestea și se gîndi :

„De ce s-o fi prefăcînd atîta acest om, chipurile înțelept, încît să se vadă ?“

Și în aceeași zi, formulă această întrebare în discuția pe care o avu cu soții Polaniecki, în casa cărora îl cunoscuse pe Maszko.

— Eu, dacă aș poza, declară, m-aș strădui s-o fac în așa fel, încît să nu bage de seamă nimeni.

— Oamenii care pozează, răspunse Polaniecki, consideră că cei care observă prefăcătoria, de lene sau pentru că le lipsește curajul civic, vor fi de acord în cele din urmă cu ceea ce exprimă poza. E un lucru dificil, de altminteri. Ai observat că femeile care se rujează își pierd treptat simțul măsurii și încep să exagereze ? Așa se întîmplă și cu pozeorii. Pînă și cei mai inteligenți își pierd măsura.

— Adevărat, încuviință Zawiłowski, așa cum este adevărat și că oamenii îngăduie să li se spună orice.

— În cel privește pe Maszko, continuă Polaniecki, el știe că te vei căsători cu o domnișoară care trece drept bogată ; știe că te-ai împrietenit cu bătrînul domn Zawiłowski și probabil că vrea ca dumneata să-l ajuți să se apropie de el. Maszko trebuie să se gîndească la viitor, fiindcă mi s-a spus că procesul pentru doborîrea testamentului, de care depinde soarta lui, nu se arată prea favorabil.

Așa și era. Tînărul avocat, care apăra testamentul, se vădea a fi foarte abil, energic și perseverent.

Cu acestea, însă, discuția despre Maszko luă sfîrșit, deoarece doamna Marynia începu să-l întrebe despre Przytułów și despre cei ce locuiau acolo, iar pentru Zawiłowski acesta era un subiect inepuizabil. În relatarea-i

sugestivă, se perindară conacul de la Przytułów cu teii care străjuiau aleile, apoi grădina umbroasă, bălțile, stufărișul, desișul de arini și hăt ! în zare, liziera pădurii de pin. Proprietatea de la Krzemień, care pălise în memoria Maryniei, îi apăru înaintea ochilor fremătînd de viață și, în această nostalgie de o clipă, se gîndi că odată și odată îl va ruga pe Stach s-o ducă măcar pînă la Wątory, la bisericuța în care fusese botezată ea și în care era înmormîntată mama ei. Probabil că Połaniecki își aduse și el aminte de Krzemień, fiindcă dădu din mînă și spuse :

— La țară, pretutindeni este la fel. Bukacki, țin minte, susținea adesea că ar fi fost încîntat să trăiască în ambianța rurală cu condiția ca acasă să aibă un bucătar excelent, o mare bibliotecă, femei frumoase și inteligente și să nu fie silit să stea acolo mai mult de două zile pe an. Și eu îl înțeleg.

— Atunci, îl întrebă Marynia, de ce ții morțiș să ai o bucată de pămînt în afara orașului ?

— Pentru că vreau ca vara să stăm în casa noastră, nu la Bigiel, cum va trebui să facem anul acesta.

— În schimb, în mine, interveni Zawiłowski, ori de cîte ori mă aflu la țară, înfloresc instinctele cîmpenești. În definitiv, logodnicei mele nu-i place la oraș, și asta-i de ajuns pentru mine.

— Adevărat, Linetei nu-i place la oraș ? se interesă Marynia.

— Fiindcă este o artistă înnăscută. Și eu mă uit la natură și o simt, însă ea îmi arată asemenea lucruri pe care n-aș fi în stare să le observ singur. Cu cîteva zile în urmă, ne-am dus cu toții în pădure, unde mi-a arătat, de pildă, o ferigă în soare. Era atît de frumoasă ! M-a mai învățat că trunchiurile pinilor au, mai ales în lumina amurgului, tonuri violete. Ea îmi atrage atenția asupra unor culori pe care mai înainte nu le vedeam, și asemenea unei vrăjitori, mergînd prin pădure, îmi arată universuri noi.

Polaniecki se gîndi că toate acestea pot fi desigur dovezi ale unor înclinații artistice, dar pot să fie și niște manifestări ale modei, ale dragostei de pictură, după care se dă în vînt toată lumea, de colorit, cu care jonglează astăzi orice domnișoară, nu din iubirea pentru artă, ci pentru a ieși în evidență. El nu se ocupa de pictură, dar observase că pentru gîsculițele din lumea-bună mînuirea pensulei devenise în ultima vreme o marfă expusă cu plăcere pe taraba vanităților sau, altfel spus, o frază goală care trebuia să demonstreze cultura artistică, sensibilitatea artistică.

Își păstră, însă, aceste reflecții pentru sine. Zawiłowski urmă :

— În plus, ei îi plac foarte mult copiii de la țară. Este de părere că sînt niște modele perfecte și mai puțin comune decît cei din Italia. Dacă e vremea frumoasă, stăm toată ziua la aer și ne-am bronzat amîndoi. De asemenea, învăț să joc tenis și fac progrese vizibile. Pare un joc ușor, dar la început merge foarte greu. Domnul Osnowski joacă mereu, ca să nu se îngrașe. Este un om foarte bun și delicat.

Polaniecki, care, în timpul șederii sale în Belgia, practicase tenisul nu mai puțin entuziast decît domnul Osnowski, începu să se laude cu experiența lui.

— Dac-aș fi acolo, v-aș arăta eu cum se joasă tenis.

— Mie da ! răspunse Zawiłowski, dar ceilalți joacă foarte bine, îndeosebi Kopowski.

— A, domnul Kopowski se află și el la Przytułów ? întrebă Polaniecki.

— Natural ! răspunse Zawiłowski.

Și privindu-se în ochi, amîndoi ghiciră în același timp că știu ceva, și tăcură. Se așternu o liniște întrucîtva penibilă, deoarece doamna Marynia roși brusc și, cum nu știa să-și ascundă încurcătura, se îmbujora din ce în ce mai mult.

Zawiłowski, care crezuse pînă atunci că este singurul posesor al tainei, îi observă cu mirare îmbujorarea și se fîstîci și el, apoi vrînd să scape din impas, începu să spună cu însuflețire :

— Da, Kopowski este la Przytułow. Domnul Osnowski l-a invitat și pe el, fiindcă domnișoara Lineta nu i-a sfîrșit încă portretul, iar mai tîrziu nu va mai avea timp. În afară de el, se mai află acolo și o rudă a domnului Osnowski, domnișoara Ratkowska, pe care cred că o curtează Kopowski. E o fată foarte drăguță și liniștită. În august, plecăm cu toții la Scheveningen, pentru că doamnelor nu le place Ostende... Dacă domnul Zawiłowski nu i-ar fi venit în ajutor tatălui meu, eu n-aș fi putut să mă duc, dar acum am mîinile dezlegate...

Spunînd acestea, începu să-i vorbească lui Polaniecki despre postul lui de la birou, la care nu voia să renunțe. Îl rugă, în schimb, ca avînd în vedere împrejurările neobișnuite, să-i acorde un concediu de cîteva luni. După care își luă rămas bun și plecă, deoarece se grăbea să-i scrie o scrisoare logodnicei. Peste cîteva zile avea să se ducă din nou la Przytułów, pînă atunci, însă, îi scria cîteodată și de cîte două ori pe zi.

Pe drum, pînă ajunse acasă, își potrivi cuvintele scrisorii în gînd, deoarece știa că domnișoara Lineta o va citi împreună cu doamna Bronicz și amîndouă vor căuta în ea nu numai sufletul, ci și aripile lui, iar cele mai frumoase fragmente vor fi citite în mare taină doamnei Aneta, domnului Osnowski și chiar domnișoarei Ratkowska. N-o condamna însă pe draga lui „Niteczka" pentru atîta lucru, dimpotrivă, îi era recunoscător că se laudă cu el și se străduia din răsputeri să corespundă așteptărilor. Nu se supăra nici la gîndul că lumea va afla cum o iubește. „N-au decît să afle că este iubită mai mult decît oricine pe lume !"

Pe de altă parte, se gîndi puțin și la Marynia. Îmbujorarea ei îl impresionase, văzînd în ea dovada firii ei prea-

curate, care nu numai că era incapabilă să făptuiască răul, dar care se ruşina, îi repugna şi o înspăimînta pînă şi răul făcut de altcineva. Comparînd-o cu Osnowska, înţelese ce prăpastie poate să despartă totuşi nişte femei aparent apropiate prin situaţia în societate şi nivelul intelectual.

După plecarea lui Zawiłowski, Połaniecki spuse :

— Ai văzut că pînă şi domnul Ignacy trebuie să fi văzut ceva ? Acum nu mai am nici o îndoială. Orb mai e şi Osnowski ăsta, orb de-a binelea !

Iar doamna Marynia îi răspunse :

— Tocmai orbirea lui ar trebui s-o cîştige şi s-o facă să renunţe. Ar fi groaznic !

— Nu „ar fi", este ! Acum vezi şi tu că sufletele nobile răsplătesc încrederea cu recunoştinţă, iar cele josnice, cu dispreţ.

VIII

Pentru doamna Marynia, aceste cuvinte constituiau o mare încurajare, întrucît, gîndindu-se la neliniştea ei dinainte, socotea totodată că Połaniecki n-ar spune nimic asemănător, dacă ar fi capabil să-i înşele încrederea. Nu presupunea că un om poate să aibă o măsură pentru alţii şi alta pentru sine şi că în viaţă aceste două măsuri deosebite se întîlnesc la fiecare pas. Îşi spunea, prin urmare, că ajunge să-i arate soţului o încredere fără margini, ca acesta să se abţină de la orice abatere, şi se gîndea acum cu mai puţină teamă la imediata vecinătate a locuinţei de vară a doamnei Krasławska cu vila familiei Bigiel, în care ea şi soţul ei aveau să-şi petreacă vara. Fiindcă nu era prea greu de ghicit că doamna Maszko, care se şi mutase în casa mamei sale, fie şi numai din plictiseală, avea să fie un oaspete frecvent al soţilor Bigiel. Maszko n-o trimitea la Krzemień, pentru că nu voia să se despartă de ea în lu-

nile de vară. De la Varşovia, unde îl reţineau interesele, îi era mai uşor să vină la soţia lui, care locuia la o oră de drum de la barieră, pe cînd îndepărtatul Krzemień excludea posibilitatea escapadelor de acest fel. Pentru Maszko, îndrăgostit cum era de soţia lui, prezenţa acesteia însemna o îmbărbătare, deoarece asupra lui se abătuseră iarăşi vremuri grele. Procesul pentru doborîrea testamentului nu era încă pierdut, dar din cauza supleţei apărării, desfăşurarea lui întîrzia să intre pe un făgaş favorabil ; lucrurile se tărăgănau, aşa că lumea începu să se îndoiască, ceea ce pentru Maszko însemna aproape o înfrîngere. Creditul lui, care odată cu deschiderea procesului renăscuse şi înflorise ca un măr primăvara, începu iarăşi să se clatine. Śledź, care era duşmanul personal al lui Maszko şi un om dîrz în genere, nu numai că nu pregeta să răspîndească veşti despre situaţia proastă a adversarului său, dar se străduia ca îndoielile privind sfîrşitul favorabil al procesului să răzbată şi în presă. Începu, aşadar, o luptă nemiloasă, juridică şi personală. Întrucît Maszko se străduia, la rîndul lui, din toate puterile să-i facă rău adversarului, iar cînd se întîlnea cu el, se purta de-a dreptul sfidător. Aceasta însă nu-i aducea nici un folos. Creditul îi scădea din ce în ce mai mult, iar creditorii, deşi plătiţi regulat pînă acum, nu mai aveau încredere în el. Începu deci să caute iarăşi bani cu înfrigurare ; contracta datorii noi, ca să le acopere pe cele vechi şi să-şi menţină astfel o solvabilitate de moment. Maszko cheltuia în acest scop atîta inteligenţă şi energie, încît, dacă relaţiile lui de viaţă nu s-ar fi întemeiat pe minciună, cu asemenea calităţi şi-ar fi cîştigat o mare faimă şi o avere apreciabilă. Doborîrea testamentului ar fi putut să salveze totul, dar pentru aceasta trebuia să aştepte, iar deocamdată să lege firele care se rupeau ici şi colo, ceea ce era pe cît de greu, pe atît de umilitor. Lucrurile ajunseseră pînă acolo, încît la două săptămîni după mutarea familiei Połaniecki în vila lui Bigiel, cînd soţii Maszko veniră la ei în vizită, Maszko

se văzu nevoit să solicite de la Polaniecki un „serviciu prietenesc", adică să-i semneze o poliță pentru cîteva mii de ruble.

Polaniecki era un om îndatoritor și mai degrabă generos, dar își avea teoria lui, care-i dicta să se arate dificil în problemele bănești, drept care refuză să semneze, oferindu-i, în schimb, lui Maszko, punctul lui de vedere în legătură cu tranzacțiile financiare între prieteni.

— Atunci cînd nu este vorba de o afacere reciproc avantajoasă, îi spuse, ci despre un serviciu particular, refuz să semnez polițe din principiu ; dacă însă un cunoscut sau un prieten, aflat într-o împrejurare trudnică, nu într-o situație disperată, are nevoie de o sumă de bani, îi stau la dispoziție cu plăcere. Dar de astă dată, prefer să-mi păstrez complezența pentru mai tîrziu.

— Asta înseamnă, răspunse Maszko uscat, că îmi lași speranța unui ajutor în cazul că aș da faliment.

— Nu. Asta înseamnă că dacă te vei afla la anaghie, împrumutînd atunci o sumă de bani, vei putea s-o păstrezi pentru tine sau să începi ceva nou. Acum e ca și cum ai arunca banii într-o prăpastie fără fund, păgubindu-mă pe mine și fără nici un folos pentru tine.

Maszko se simți jignit.

— Dragul meu, se împotrivi, apreciezi situația mea într-o lumină mai proastă decît o văd eu însumi și decît este în realitate. Nu este, însă, decît un moment dificil, nu prea important. Am toată prețuirea pentru bunele tale intenții, dar află că nici azi poate că n-aș da perspectivele mele pe toată averea ta lichidă. Acum, însă, te rog prietenește să nu mai vorbim despre asta.

Reveniră amîndoi alături de doamna Maszko, unul supărat întrucîtva că fusese nevoit să ceară, iar celălalt pentru că refuzase. Teoria lui, cum că trebuie să se arate dificil în materie de afaceri, îl pusese nu o dată în situații penibile, ca să nu mai vorbim de pierderile pe care i le pricinuise în viață.

În compania femeilor, proasta lui dispoziție spori și mai mult din cauza comparației pe care o făcu între doamna Maszko și Marynia. Spre marea îngrijorare a lui Maszko, pînă acum nu se vedea nici un semn că doamna Maszko avea să devină mamă, mai mult chiar, un medic de încredere, care o cunoștea din copilărie, începea să aibă îndoială că lucrul avea să fie cu putință vreodată. De aceea, își păstra nealterată linia zveltă a formelor feciorelnice și mai ales acum, în rochia subțire de percal, arăta nu numai ca o domnișoară, ci chiar ca o persoană cu cîțiva ani mai tînără decît Marynia care se schimbase și se îngreuiase foarte mult. Połaniecki, care avea impresia că învinsese atracția neînțeleasă pe care o exercita asupra lui, simți deodată că se înșela ; avînd în vedere imediata vecinătate, văzînd-o adesea, avea să cedeze tot mai mult farmecului ei.

Din seara în care se logodise Zawiłowski, purtarea față de soția lui devenise mai caldă, și Marynia era mai îndrăzneață decît înainte, așa că acum, după plecarea familiei Maszko, observînd că Połaniecki se despărțise de avocat mai rece decît de obicei și era supărat, îl întrebă dacă nu cumva se certaseră.

Połaniecki nu avea obiceiul să discute cu ea despre afaceri, dar în această clipă era nemulțumit de sine și simțea nevoia să-și lepede povara care-i apăsa sufletul ; ca orice om puțin egoist care are certitudinea că va fi compătimit de o inimă iubitoare, așa că mărturisi :

— I-am refuzat un împrumut lui Maszko și-ți spun sincer că acum îmi pare rău. El tot mai speră că se va salva, dar situația lui este de asemenea natură, încît cel mai mic obstacol poate să-l doboare înainte de a-și atinge scopul. În definitiv, n-am fost prieteni niciodată și aproape nu-l pot suferi ; îmi displace, mă înfurie, e adevărat, dar viața ne-a apropiat mereu, și, în afară de asta, el ne-a făcut odată un mare serviciu. Ce-i drept, i-am făcut și eu lui, dar acum i-a ajuns iarăși cuțitul la os.

Marynia asculta cu plăcere aceste cuvinte, deoarece se gîndea că dacă lui Stach i-ar fi plăcut doamna Maszko, nu l-ar fi refuzat pe soţul ei, iar pe de altă parte, regretul lui dovedea că are o inimă bună. Îi părea rău de soţii Maszko, dar pentru că nu-i adusese soţului aproape nici o zestre, nu cuteza pur şi simplu să-l roage să le vină în ajutor, aşa că îl întrebă numai :

— Eşti sigur că ar fi fost nişte bani pierduţi ?

— Poate că da, poate că nu, răspunse Polaniecki.

După care adăugă cu anume infatuare :

— Eu mă pricep să refuz. Bigiel are o inimă mai moale.

— Nu vorbi aşa ! Tu eşti atît de cumsecade. Cea mai bună dovadă este că acum regreţi.

— Sigur că nu e prea plăcut să te gîndeşti că un om, fie el şi străin, se zvîrcoleşte ca un şarpe din cauza cîtorva mii de ruble. Eu ştiu despre ce este vorba. Maszko a fixat mîine ultimul termen, mai înainte a căutat bani pretutindeni, dar cu multă prudenţă, nevrînd să afle creditorii şi să se sperie, în ultimă instanţă contînd pe mine. Mîine, însă, nu va putea să plătească. Presupun că peste cîteva zile va găsi banii de care are nevoie, dar pînă atunci opinia despre solvabilitatea lui se va clătina, iar în situaţia în care se găseşte, asta poate însemna pierzania lui.

Doamna Marynia începu să se uite la soţul ei, apoi spuse cu anume sfială :

— Şi ţi-ar fi într-adevăr foarte greu ?

— Dacă vrei adevărul, nu mi-ar fi greu deloc. Am carnetul de cecuri la mine, l-am luat în caz că găsesc vreo proprietate care-mi convine, s-o acontez imediat. După aceea începu să rîdă.

— Aha ! exclamă. Îţi protejezi şi-ţi compătimeşti vechiul adorator ! Asta începe să-mi dea de gîndit.

Doamna Marynia începu şi ea să rîdă, bucuroasă că-şi înveselise soţul, dar, clătinînd din căpşorul ei fermecător în semn că nu este de acord, rosti :

— O, nu ! Nici vorbă de compătimire pentru vreun adorator ! E doar un egoism respingător, fiindcă mă gîndesc că cele cîteva mii de ruble nu merită supărarea lui Stach al meu.

Polaniecki începu să-i mîngîie părul cu mîna.

— Totuşi, aprecie, tu eşti o femeie tare bună.

Apoi întrebă :

— Aşadar, hotărăşte odată : unu, doi, trei ! Să-i dau ?

Ea nu răspunse nimic, mulţumindu-se să clipească din ochi în semn că da. Se simţiră amîndoi parcă mai veseli, cu toate că Polaniecki începu să mormăie, prefăcîndu-se contrariat.

— Uite ce înseamnă să te afli sub papuc. Aşa că porneşte-o, omule, la drum pe întuneric şi roagă-l pe domnul Maszko să-ţi primească banii tăi, pentru că aşa-i place acestei fiinţe răsfăţate !

Inima Maryniei se umplu de bucurie că el o numise „fiinţă răsfăţată". Vechile mîhniri, orice umbră de nelinişte pieriră deodată, izgonite parcă de aceste cuvinte. Îşi privea soţul cu ochi străluminaţi de o iubire nemărginită.

După o clipă, îl întrebă :

— Crezi că trebuie să te duci neapărat acum ?

— Fără îndoială. Mîine la opt, Maszko pleacă la Varşovia şi va umbla toată ziua prin oraş.

— Atunci spune să pună calul la şareta lui Bigiel.

— A, nu, mă duc pe jos. A răsărit luna şi nici nu e prea departe.

Spunînd acestea, se despărţi de soţie şi, luînd carnetul de cecuri, plecă. Pe drum, se gîndi :

„Totuşi, Marynia e bună de pus pe rană. E o făptură atît de generoasă, încît, chiar dacă ai vrea să faci vreo josnicie, nu-ţi dă inima ghes. Dumnezeu mi-a dat o soţie cum puţine se află pe lume !"

Şi simţi că în clipa aceea o iubea cu adevărat. Intui, de asemenea, că dragostea în sine, ca atracţie reciprocă a

două ființe de sex opus, nu înseamnă încă fericirea, iar dacă este prost dirijată, poate deveni chiar o adevărată nenorocire ; în schimb, nici măcar închipuirea omenească nu este în stare să viziteze o fericire mai mare decît iubirea uriașă și dreaptă a căsniciei. „Nu există nimic mai important, își spuse Polaniecki, și cînd te gîndești că ea se află la îndemîna oricui, că depinde numai de bunăvoință și onestitate, iar oamenii calcă în picioare această comoară neprețuită, preferînd zbuciumul și înjosirea în locul liniștii și al virtuții !“

Tot reflectînd astfel, ajunse la vila soților Maszko, ale cărei ferestre străluceau ca niște felinare uriașe pe fondul întunecat al pădurii. După ce intră pe portiță în curtea luminată de lună și se apropie de verandă, zări prin geamurile încăperii de lîngă tindă pe soții Maszko stînd pe o canapea scundă, cu spătarul imitînd cifra opt, alături de care se afla o măsuță cu lampa. Maszko înconjurase mijlocul soției cu un braț, iar cu celălalt îi ținea mîna, aci ridicîndu-o la buze, aci coborînd-o, de parcă îi mulțumea pentru ceva. Deodată o luă în brațe pe tînăra femeie, o trase spre el și, aplecîndu-se, începu să-i sărute gura cu înfocare, în vreme ce ea, slobozindu-și mîinile fără vlagă pe genunchi, neîntorcîndu-i mîngîierile și neapărîndu-se, se lăsa în seama lui atît de pasivă, de parcă era o ființă fără sînge și voință. Un răstimp, Polaniecki văzu numai creștetul capului lui Maszko, favoriții lungi care se mișcau cînd își săruta soția, și, la această privelițte, sîngele i se urcă la cap. Îl năpădi o dorință atît de aprigă, ca și atunci cînd căutase panglici pentru doamna Osnowska, și cu atît mai arzătoare, cu cît fusese stîrnită treptat de tentațiile anterioare. Această atracție ciudată pentru Polaniecki însuși, pur fizică, cu care lupta de mult, renăștea acum cu o forță nestăvilită. Într-o clipită, se treziră în el instinctele omului primitiv care, la vederea femeii rîvnite în brațele altuia, cuprins de turbare, este gata să se măsoare pe viață și pe moarte pentru ea cu rivalul fericit. Pe lîngă dorință,

îl mai chinuia și gelozia, nedreaptă și măruntă, o gelozie cum nu se poate mai josnică, numai fizică, dar atît de nestăpînită, încît el, care abia ajunsese la concluzia că doar dragostea pentru soție poate oferi adevărata fericire, acum ar fi călcat în picioare această fericire și această dragoste, numai să-l poată zdrobi pe Maszko și să înșface în brațe acest corp zvelt de femeie, să acopere cu sărutări această față de păpușă, inexpresivă și mai puțin frumoasă decît fața soției lui.

În acest timp, privelișteа pe care o vedea prin geam, cu toate că îl stîrnea, îi deveni în curînd insuportabilă, așa că se repezi la ușă și trase nervos de clopoțel ; gîndul că zgomotul care răsună deodată în mijlocul tăcerii trebuia să întrerupă mîngîierile matrimoniale, îi produse o bucurie răutăcioasă, aproape sălbatică. Cînd slujitorul deschise ușa, îi spuse să-l anunțe, apoi se strădui să se liniștească și să pună în ordine ceea ce avea să-i comunice lui Maszko.

În curînd, Maszko îi ieși în întîmpinare cu uimirea întipărită pe față.

— Iartă-mă că vin atît de tîrziu, se scuză Polaniecki, dar m-a boscorodit soția că te-am refuzat și, pentru că știam că pleci mîine dimineață, m-am gîndit să rezolvăm acum problema.

Pe chipul lui Maszko se răsfrînse o bucurie tainică. Înțelesese dintr-o dată că vizita lui Polaniecki, atît de tîrzie, trebuia să aibă vreo legătură cu discuția lor dinainte, nu se aștepta totuși ca lucrurile să meargă atît de ușor.

— Intră, te rog, îl pofti. Soția mea nu s-a culcat încă.

Și-l conduse în aceeași cameră înăuntrul căreia Polaniecki privise prin geam cu o clipă înainte. Stînd pe aceeași canapea, doamna Maszko ținea în mîini un *coupe papier* și o carte pe care se vede că o luase chiar atunci de pe măsuță. Fața ei stinsă părea liniștită, dar pe obraji se vedeau urmele sărutărilor proaspete, iar buzele îi erau umede și ochii încețoșați. Polaniecki începu iarăși să se înfierbînte și, cu toată strădania de a se purta indiferent, îi

strînse atît de tare mîna pe care i-o întinse, încît doamna Maszko își subție buzele într-un rictus de durere.

Cînd îi atinse degele, Polaniecki se înfioră din creștet pînă în tălpi. Chiar în felul în care îi dăduse mîna era ceva atît de pasiv, încît se gîndi fără să vrea că această femeie nu este capabilă să se împotrivească nici unui bărbat care ar avea cutezanța să atenteze la pudoarea ei.

În acest timp, Maszko începu să vorbească :

— Imaginează-ți că amîndoi am avut parte de ceartă, tu pentru că ai refuzat să-mi faci un serviciu, iar eu pentru că ți l-am cerut. Soția ta mi-a luat apărarea mie, iar a mea ție. I-am mărturisit deschis situația dificilă, în care mă aflu momentan, și mi-a reproșat că nu i-am spus de la început. Nu încape îndoială, nu mi-a vorbit ca un jurist, fiindcă n-are nici cea mai vagă idee de așa ceva, dar, una peste alta, mi-a spus că domnul Polaniecki a făcut bine că m-a refuzat, întrucît creditorul are și el nevoie de o garanție oarecare, pe care ea este gata să mi-o asigure prin renta ei și, în genere, prin tot ce are... În clipa cînd ai sunat, tocmai îi mulțumeam pentru bunătatea ei.

Maszko își puse o mînă pe umărul lui Polaniecki.

— Dragul meu, spuse, sînt de acord cu tine că soția ta este cea mai bună ființă de pe lume, cu atît mai mult cu cît am și această nouă dovadă, cu condiția totuși ca și tu să recunoști că doamna mea nu este nici ea mai prejos. Nu trebuie să te mire că nu-i împărtășesc necazurile mele, fiindcă, pe legea mea, sînt gata să împart oricînd binele cu o ființă atît de iubită, iar răul, îndeosebi dacă-i trecător, îl păstrez numai pentru mine ; dacă ai cunoaște-o tot atît de bine ca și mine, nu te-ai mai mira.

Cu toate că doamna Maszko îl atrăgea, Polaniecki n-avea deloc o impresie prea bună despre ea, prin urmare, considerînd că nu era în stare de asemenea sacrificii, reflectă :

„Sau este o femeie bună într-adevăr, și greșesc eu, sau Maszko a înflorit lucrurile atît de mult, încît crede că situația lui este strălucită, iar necazul cu adevărat temporar".

Și-i spuse :

— În afaceri sînt, ce-i drept, un om exigent, dar drept cine mă iei, doamnă, cînd presupui că aș pretinde să-mi garantezi cu averea dumitale ? Am refuzat numai de lene, și acum mi-e tare rușine ; am refuzat ca la nevoie să nu fiu silit să mă duc la Varșovia după rezerve noi. Vara, omul devine mai leneș și mai egoist. În genere, însă, e vorba de un lucru mărunt, și oamenilor care se ocupă de afaceri, ca soțul dumitale, li se întîmplă zilnic asemenea dificultăți. Deseori trebuie să recurgi la împrumut tocmai fiindcă momentan nu poți să dispui de banii tăi.

— Chiar așa s-a întîmplat, aprobă Maszko, mulțumit se vede că Polaniecki îi înfățișa astfel situația soției lui.

— De interesele noastre s-a ocupat întotdeauna mama, așa că eu nu mă prea pricep, interveni doamna Maszko, dar îți mulțumesc, domnule.

Polaniecki începu să rîdă :

— În definitiv, ce să fac cu garanția dumitale ? Să presupunem pentru o clipă că veți da faliment, am spus asta tocmai pentru că știu că nu vă amenință asemenea primejdie ; dumneata mă vezi, în acest caz, *pe mine*, judecîndu-mă cu dumneata și luîndu-ți veniturile ?

— Nu ! răspunse doamna Maszko.

Polaniecki îi duse mîna la buze și, păstrînd toate aparențele bunelor maniere, i-o sărută apăsat ; în privirea lui era totuși atîta patimă, încît nici o declarație n-ar fi izbutit să-i spună mai mult prin cuvinte.

Ea, însă, nu voia să arate că înțelege ceva, deși înțelegea foarte bine că acea politețe aparentă fusese pentru soțul ei, iar apăsarea sărutului, pentru ea, cum înțelegea, de asemenea, că Polaniecki o place, că frumusețea ei îl atrage; cel mai bine, însă, înțelegea că acum se ridică deasupra

Maryniei, pe care o invidiase pentru farmecul ei încă de pe vremea cînd era domnișoară, așa că, înainte de toate, încerca o mulțumire deplină a amorului propriu.

De altfel, observase mai demult că Polaniecki se aprinde în apropierea ei, nu era însă o fire nici atît de virtuoasă și nici atît de delicată încît această descoperire s-o poată șoca sau îndurera. Dimpotrivă, îi stîrnise curiozitatea, interesul și vanitatea. Adevărat, instinctul o prevenea că are de-a face cu un om îndrăzneț, care, la o adică, poate să meargă prea departe, și la acest gînd, se înfiora uneori de teamă ; dar pentru că nu i se mai întîmplase niciodată ceva asemănător, pînă și teama era întrucîtva tentantă.

În acest timp, însă, îi spuse lui Polaniecki :

— Mama vorbea întotdeauna despre dumneata ca despre un om în care poți avea încredere oricînd.

Spuse acestea cu glăscioru-i obișnuit, strecurat prin gura abia întredeschisă, lucru pentru care Polaniecki o lua deseori în rîs mai înainte, acum însă totul îi sporea și mai mult atracția, așa că, uitîndu-se mereu în ochii ei, o rugă :

— La fel să gîndești și dumneata despre mine.

— Aveți încredere unul în celălalt, glumi Maszko, eu mă duc să pregătesc cele necesare și rezolvăm problema cît ai bate din palme.

Polaniecki și doamna Maszko rămaseră singuri. Pe chipul ei se răsfrînse o oarecare stinghereală și, ca să și-o ascundă, începu să potrivească abajurul lămpii, în vreme ce el se apropie repede de ea și-i spuse :

— Voi fi fericit dacă și dumneata vei gîndi tot așa despre mine. Sînt foarte legat de dumneata !... Aș vrea să am măcar prietenia dumitale... Pot oare conta pe ea ?

— Da.

— Mulțumesc.

Rosti bucuros și întinse mîna spre ea. Tot ce-i spusese pînă atunci, n-avusese decît rostul de a-i lua mîna.

Doamna Maszko nu îndrăzni să se împotrivească, iar el, înhățîndu-i-o, o duse pentru a doua oară la buze, însă de astă dată nu se mai mulțumi cu o sărutare și începu aproape s-o devoreze. I se întunecă înaintea ochilor. Încă o clipă și, dus de înflăcărare, ar fi luat în brațe și ar fi strîns la piept această ființă mult dorită, dar în încăperea alăturată răsună scîrțiitul ghetrelor lui Maszko, și doamna Maszko, care auzi cea dintîi, spuse în grabă :

— Se întoarce soțul meu.

Într-adevăr, Maszko deschise ușa și-l chemă :

— Poftim !

După care, adresîndu-se soției, adăugă :

— Între timp, spune să se aducă ceaiul, venim și noi îndată.

Problema în sine nu le luă prea multă vreme. Polaniecki completă cecul și cu asta totul se sfîrși. Maszko însă îi oferi un trabuc și-l pofti să ia loc, fiindcă avea chef să mai stea la taifas.

— Iar mă copleșesc necazurile, mărturisi. Dar nu mă dau bătut. Am avut eu de-a face și cu altele mai grele. E vorba doar ca soarele să răsară înainte de a cădea roua, să-mi creez adică alte posibilități de credit sau o nouă sursă de venit înainte de sfîrșitul procesului și pentru sprijinirea lui.

Răvășit încă, Polaniecki asculta aceste destăinuiri destul de neatent și rodea nervos capătul trabucului. Deodată, îi trecu prin minte gîndul josnic că dacă Maszko s-ar prăbuși cu totul, soția lui ar deveni pentru el o pradă și mai ușoară.

Așa că îl întrebă fără menajamente :

— Te-ai gîndit oare ce-ai să faci dacă pierzi procesul ?

— N-am să-l pierd, se împotrivi Maszko.

— Orice se poate întîmpla, tu știi cel mai bine.

— Nu vreau să mă gîndesc la asta.

— Totuși trebuie, spuse Polaniecki cu un accent de bucurie, pe care Maszko nu-l observă. Ce vei face în acest caz ?

Maszko își sprijini palmele pe genunchi și, privind mohorît în jos, răspunse :

— În acest caz, voi fi silit să părăsesc Varșovia.

Urmă o clipă de tăcere. Chipul tînărului avocat se posomora tot mai mult ; căzu pe gînduri, apoi începu să vorbească :

— Odinioară, în vremurile mele cele mai bune, l-am cunoscut la Paris pe baronul Hirsch. Ne-am întîlnit de cîteva ori și o dată am luat parte amîndoi la rezolvarea unei chestiuni de onoare. Acum, cîteodată, cînd mă năpădesc îndoielile, mi-l aduc aminte, fiindcă aparent el s-a retras din afaceri, în realitate, însă, se ocupă de o mulțime de lucruri, mai ales în Orient. Cunosc oameni care au făcut avere lucrînd cu el, pentru că acolo există oricînd posibilități multiple.

— Așadar, te gîndești că te-ai putea duce la el ?

— Da, dar afară de asta, aș mai putea să-mi trag și un glonte în cap...

Polaniecki nu-i luă în serios amenințarea. Această discuție sumară îl convinse de două lucruri : întîi, că Maszko, cu toată siguranța-i aparentă, se gîndește adesea la ruină, iar în al doilea rînd, că într-o împrejurare de acest fel, are un plan, poate cam fantezist, dar oricum gata pregătit.

Maszko, însă, se scutură deodată de gîndurile posomorîte și spuse :

— Puterea mea a constat întotdeauna în aceea că nu m-am gîndit niciodată la două lucruri în același timp. Iată de ce acum am în minte numai procesul. Știu că nemernicul acela va face tot ce-i stă în putință ca să mă compromită, dar eu îmi bat joc de opinia publică, mă interesează numai părerea magistraților. Dacă m-aș prăbuși prea devreme, asta ar putea să-i influențeze în

rău. Înțelegi ? Atunci întregul proces ar fi considerat ca efortul disperat al unui naufragiat care se agață de orice. Iar asta n-o vreau. De aceea, trebuie să trec drept un om bine înfipt pe picioarele lui. Este o tristă sinceritate, dar acum nu-mi mai este îngăduit nici măcar economii să fac, nu pot să-mi scad nivelul de viață. Așa cum mă vezi, am necazuri cu duiumul, de altfel, cine știe asta mai bine decît tine care-mi dai bani cu împrumut ? Și totuși, nu mai departe decît ieri, am cumpărat Wybórz, o moșie destul de mare în ținutul Rawei, numai ca să arunc praf în ochi creditorilor și adversarilor mei. Spune-mi, tu-l cunoști bine pe bătrînul Zawiłowski ?

— Nu prea de multă vreme. L-am cunoscut prin tînărul poet Zawiłowski.

— I-ai plăcut grozav, pentru că el îi admiră teribil pe cei cu nume aristocratice, care fac avere. Știu că el își este propriul împuternicit, dar a început să îmbătrînească și-l chinuește podagra. I-am sugerat și eu cîteva idei, așa că, dacă te întreabă ceva, recomandă-mă pe mine. Înțelegi, cred, că nu vreau să ajung la banii lui; deși, ca împuternicit, aș avea oarecare venit, în primul rînd, mă interesează să se răspîndească vestea că am devenit împuternicitul unui astfel de milionar. E adevărat că vrea să-l înzestreze pe tînăr cu moșiile din ținutul Poznań ?

— Așa pretinde doamna Bronicz.

— Asta ar fi o dovadă că nu-i adevărat, dar totul e posibil pe lumea asta. Oricum, și tînărul Zawiłowski va primi o dotă cînd se va căsători, iar ca poet, sigur că n-are nici cea mai mică idee cum să procedeze în asemenea situații. Aș putea să-i dau și lui unele sfaturi.

— În numele lui, mă văd nevoit să te refuz, deoarece noi, adică eu și Bigiel, i-am promis că ne vom ocupa în viitor de interesele lui.

Maszko se încruntă și răspunse :

— Puțin îmi pasă mie de interesele lui, eu nu vreau decît ca lumea să afle că sînt împuternicitul lui Zawiłowski, fiindcă înțelegi și tu că pînă să se afle care Zawiłowski, creditul meu poate crește simțitor.

— Tu știi că eu nu mă amestec niciodată în treburile altuia, dar îți spun sincer că pentru mine ar fi îngrozitor să exist numai prin credit.

— Întreabă-i pe cei mai mari milionari din lume dacă nu și-au agonisit averea tocmai în acest fel.

— Iar tu întreabă-i pe toți cei care au dat faliment dacă nu s-au prăbușit din aceeași pricină.

— În ceea ce mă privește, viitorul o va arăta.

— Întocmai, conchise Polaniecki, ridicîndu-se.

Maszko îi mulțumi încă o dată pentru împrumut și amîndoi se duseră să ia ceaiul împreună cu doamna, care întrebă :

— Ei, ați rezolvat problema ?

Polaniecki, care se înfioră din nou la vederea ei, și care își aminti deodată că puțin mai înainte ea îi spusese : „Soțul meu se întoarce !“ împărtășindu-i astfel vinovăția, răspunse fără să mai țină seama de Maszko :

— Eu și soțul dumitale am rezolvat-o pe-a noastră, a mai rămas cea dintre mine și dumneata.

Oricît sînge rece avea, doamna Maszko rămase totuși descumpănită, înspăimîntată parcă de cutezanța lui, iar Maszko întrebă :

— Cum adică ?

— Uite-așa, îl lămuri Polaniecki. Doamna m-a crezut în stare să-i cer să garanteze polița cu averea dînsei, și asta nu i-o pot ierta.

Doamna Maszko se uită la el cu ochii ei cenușii, inexpresivi, cu o anume admirație parcă. Îi impunea prin îndrăzneala și luciditatea cu care știa să dea vorbelor sale o aparență cuviincioasă. Pe de altă parte, acum i se părea un bărbat fermecător, incomparabil mai agreabil decît soțul ei.

— Te rog să mă ierți, se scuză.

— A, nu vei scăpa chiar atît de lesne, doamnă. Nici nu-ți închipui ce îndîrjit sînt.

Atunci ea îi răspunse cu cochetărie, ca o persoană conștientă de farmecul și puterea ei :

— Nu cred.

Iar el se așeză lîngă ea și, luînd cana cu o mînă cam nesigură, începu să mestece ceaiul cu linguriță. O neliniște din ce în ce mai mare punea stăpînire pe el. Pe vremea cînd era încă domnișoară, o numise o dată pește, iar acum simțea căldura care iradia prin îmbrăcămintea ușoară și încerca asemenea impresii, de parcă cineva îl acoperea cu gheață. Își aduse iarăși aminte de cuvintele ei „Soțul meu se întoarce !" și valuri de sînge îi inundară inima, întrucît i se părea că numai o femeie în stare de orice poate vorbi astfel. În suflet, auzea un glas spunîndu-i : „Nu mai e decît problema unui moment potrivit !" și, la acest gînd, dorința neînfrînată i se transformă într-o bucurie fără margini. Își pierdu cu totul stăpînirea de sine. Un răstimp, căută să-i atingă piciorul sub măsuță, dar brusc i se păru un procedeu prea simplu și grosolan. În cele din urmă, își spuse că de vreme ce nu mai este vorba decît de timp și de ocazie, trebuie să știe să aștepte. Prevedea că timpul va veni, clipa potrivită se va găsi și, cutremurat de fiori, încerca preludiul viitoarelor plăceri învîlvorate.

Deocamdată, însă, îi era greu, deoarece trebuia să întrețină o conversație cu totul în dezacord cu starea în care se afla și să-i răspundă lui Maszko care-l asalta cu întrebări despre viitoarele intenții de viață ale lui Zawiłowski și despre alte lucruri de acest fel. În sfîrșit, începu să-și ia rămas bun, dar înainte de a pleca, întorcîndu-se spre Maszko, îi spuse :

— Pe drum, s-au repezit niște cîini la mine, și mi-am uitat bastonul acasă ; împrumută-mi-l pe al tău

Nu-l atacase nici un cîine, dar voia să rămînă măcar un minut singur cu doamna Maszko, de aceea, după ce ieși

Maszko, se apropie repede de ea și-i spuse cu glasul înăbușit, străin parcă :

— Doamnă, vezi ce se întîmplă cu mine ?

Ea îi vedea într-adevăr înfierbîntarea, ochii strălucitori de dorință și nările fremătînde, și fu cuprinsă de teamă, dar el își amintea doar cuvintele ei : „Soțul meu se întoarce !" și se lăsa tîrît de patimă ; întîmple-se ce s-o întîmpla ! Același om care cu o clipă înainte își spunea că trebuie să știe să aștepte, acum jucînd totul pe o carte, îi șopti :

— Te iubesc, doamnă !

Stătea în fața lui cu ochii plecați, asurzită și împietrită de aceste cuvinte, care însemnau începutul trădării, așadar, o nouă epocă în viața ei. Își întoarse capul, vrînd parcă să-i evite privirea. Se așternu tăcerea ; se auzea doar respirația puțin gîfîită a lui Polaniecki. În camera învecinată răsună iarăși scîrțîitul ghetrelor lui Maszko.

— Pe mîine ! șopti Polaniecki.

În această șoaptă, era ceva aproape poruncitor. Doamna Maszko stătea mereu nemișcată, cu pleoapele lăsate, încremenită.

— Uite bastonul, spuse Maszko. Eu plec la Varșovia mîine dimineață și mă întorc abia seara. Dacă va fi vreme frumoasă, poate-i faceți o vizită pustnicei mele.

— Noapte bună ! rosti Polaniecki.

În curînd se găsea pe drumul pustiu, luminat de lună. Avea impresia că ieșise dintr-un cuptor. Liniștea nopții și a pădurii se potrivea atît de puțin cu vîlvătaia dinlăuntrul lui, încît o realiză ca pe ceva neobișnuit. Prima impresie pe care izbuti să și-o definească în gînd era aceea că zbuciumul lui lăuntric luase sfîrșit, îndoielile pieriseră, toate punțile fuseseră distruse și ce trebuia să se întîmple, se întîmplase. Un glas începu să-i strige în suflet că era în primul rînd un nemernic, dar tocmai gîndul acesta conținea o ușurare disperată, deoarece își spuse că, de vreme ce lucrurile stau așa, trebuie să se împace cu ideea că este un

nemernic, iar în acest caz „ducă-se dracului totul!" Un nemernic n-are cel puțin nevoie să mai lupte cu el însuși și poate să-și lase frîu liber simțurilor. E adevărat, s-a întîmplat, și punțile sînt distruse ! Înșelînd-o pe Marynia, îi va călca în picioare inima, cinstea și principiile pe care își întemeiase viața, dobîndind-o, în schimb, pe doamna Maszko ! Acum, una din două : sau ea se va plînge soțului ei, și mîine va urma duelul, care dacă va avea loc, fie ce-o fi ! — sau va tăcea și, în acest caz, va deveni complicea lui. Mîine Maszko va pleca, iar el va poseda tot ce-și dorește, după aceea poate să se prăbușească toată lumea. Cît despre ea, dacă nu se va plînge de el, mai bine să nu-i pună răbdarea la încercare. Era convins că nu va proceda astfel sau o va face doar pentru a salva aparențele. Și începu să se înfierbînte din nou. Inerția ei, care-i stîrnea cîndva atîta dispreț, devenise acum o ispită în plus. Își imagina ziua de mîine și pasivitatea acestei femei. Cu toată învălmășeala gîndurilor, înțelegea foarte bine că ea va căuta să se dezvinovățească mai tîrziu tocmai cu ajutorul acestei pasivități, spunîndu-și că n-are nici o vină, că a fost silită, și mințindu-și astfel propria conștiință, pe Dumnezeu și la nevoie soțul. Gîndind astfel o disprețuia tot atît cît o dorea, intuind în același timp că nici el nu valorează mai mult, și în virtutea unei selecții nu numai naturale, ci și morale, ar trebui să-și aparțină unul altuia.

Înțelegea, de asemenea, că pentru el este prea tîrziu să mai dea înapoi și că odată cu aceleași buze care-i juraseră dragoste și credință Maryniei, îi spuseseră altei femei : „te iubesc", răul cel mai mare fusese făptuit. Restul nu mai era decît o consecință firească, la care nu trebuia să renunțe fie și numai pentru că era în același timp și plăcere. Își închipuia că așa trebuia să raționeze toți cei care, aruncînd virtutea pe fereastră, preferă josnicia, dar raționamentul în sine i se părea pe cît de îndreptățit, pe atît de imoral. Și pe măsură ce începea să gîndească mai lucid, era uluit de propria stricăciune. Văzuse mult

rău și murdărie ascunse sub aparențele luciului și ale cuviinței, știa că stricăciunea își dobîndea întrucîtva dreptul la cetățenie cu ajutorul cărților proaste, dar își aducea aminte că fusese revoltat din această cauză și militase pentru simplitate și obiceiuri austere în societate, convins fiind că numai pe aceste fundamente se pot dezvolta forța și rezistența socială. Nimic nu-i trezea atîta teamă pentru viitor ca răul acesta distins al Occidentului, semănat pe sălbatica glie slavă, care făcea să crească bolnăvicios pe întinderile ei diletantismul, destrăbălarea, istovirea și sperjurul. Își aminti că acuzase nu o dată pentru această semănătură înaltele sfere financiare și neamurile aristocratice, învinuindu-le fără milă. Abia acum își dădea seama că cine trăiește în aerul suprasaturat de bioxid de carbon, trebuie să se asfixieze. Cu ce era el mai bun decît ceilalți ? Mai degrabă, cu cît era mai rău decît aceia care, bălăcindu-se în destrăbălare, nu făceau cel puțin pe ipocriții, nu se înșelau pe ei înșiși, nu prescriau legi pentru alții și nu preconizau idealul omului sănătos sufletește, al soțului virtuos și al tatălui cinstit drept model obligator ? Aproape că nu-i venea să creadă că era același om care odinioară putuse nutri o prietenie ideală pentru doamna Emilia, care-i făgăduise cu toată sinceritatea Maryniei fidelitatea matrimonială și care, în fine, socotea că avea o minte limpede și un caracter mai drept și mai puternic decît ceilalți.

Mai puternic, el ? Forța lui nu era decît o iluzie născută din absența tentației. O iubise cu o dragoste frățească pe doamna Emilia și rezistase cochetăriei doamnei Osnowska numai pentru că nu stîrniseră în el patima animalică trezită de această păpușă cu ochii roșii, pe care sufletul lui o respingea, dar spre care îl împingeau atît de mult simțurile. Își mai spuse, acum, că dragostea lui pentru Marynia nu fusese niciodată cinstită, fiindcă în fond nu fusese altceva decît numai o atracție animalică. Obișnuința o aplatizase, așa că, ținută în frîu și de starea Maryniei, se

îndrepta acum încotro vedea cu ochii ; fără nici un scrupul și la numai o jumătate de an după cununie.

Și Polaniecki care, plecînd de la familia Maszko, avea impresia că este un nemernic, se convinse dintr-o dată că este un nemernic mai mare decît crezuse la început, fiindcă își aduse aminte că în curînd avea să fie și tată.

Acasă, fereastra de la camera Maryniei era încă luminată. Polaniecki ar fi dat mult s-o găsească adormită. Îi trecu prin minte să meargă mai departe și să nu se întoarcă pînă cînd nu va vedea lumina stinsă la fereastră. Dar îi văzu deodată silueta la geam. Se uită probabil după el și, cum în fața casei era lumină, îl zărise. Prin urmare, intră înăuntru.

Îl primi într-un capot alb, de noapte, și cu părul desfăcut. Cocheta puțin, se vede, fiindcă știa că are păr frumos, și lui îi plăcea să se joace cu el.

— De ce nu te-ai culcat ? o întrebă, întrînd.

Iar ea se apropie de el somnoroasă, dar zîmbitoare și spuse :

— Te-am așteptat cu rugăciunea.

De pe timpul cînd fuseseră la Roma, rosteau rugăciunea împreună. Lui Polaniecki, însă, pînă și gîndul la rugăciune i se părea insuportabil.

În acest timp, Marynia începu să-l întrebe :

— Ei, Stach, ești mulțumit că l-ai salvat ? Nu-i așa că ești mulțumit ?

— Da ! răspunse Polaniecki.

— Ea știe care-i situația lui ?

— Știe și nu știe. E tîrziu, însă, hai să ne culcăm.

— Noapte bună ! Știi la ce m-am gîndit după ce m-ai lăsat singură ? Că ești atît de bun și de cumsecade !

Și apropiindu-se de el, îi încolăci gîtul cu brațele, iar el o sărută, simțind în același timp și îndreptățirea curată a acestui sărut și nemernicia lui. Și întreg cortegiul de josnicii pe care urma să le înfăptuiască.

Una o săvîrşi de îndată, îngenunchind pentru rugăciunea pe care Marynia începu s-o spună cu voce tare. N-avea cum s-o evite, dar săvîrşind-o, juca o comedie searbădă, deoarece nu putea să se roage.

După ce sfîrşiră rugăciunea şi Marynia îi ură încă o dată „noapte bună", Polaniecki se culcă, dar nu putu să adoarmă. Ducîndu-se la Maszko, avea impresia că se gîndise la toate, inclusiv la urmările morale ale faptei sale. Dar se arătă că nu era aşa. Acum îşi spuse că poţi să nu crezi în Dumnezeu, dar nu-ţi este îngăduit să-ţi baţi joc de el. Ar fi fost prea de tot, spre exemplu, să-şi calce jurămîntul matrimonial, să se întoarcă mîine sau poimîine acasă după făptuirea trădării şi să îngenuncheze pentru rugăciune. Trebuia să aleagă. Sau simţămîntul religios şi credinţa neprefăcută, sau doamna Maszko, deoarece una o excludea pe cealaltă. Observă deodată că trebuie să renunţe la tot ce elaborase în ani întregi de meditaţii, liniştea aceea neţărmurită ce decurgea din rezolvarea celei mai importante probleme de viaţă, într-un cuvînt, la ceea ce constituia esenţa existenţei sufleteşti. Pe de altă parte, înţelegea, de asemenea, că de mîine va trebui să înceapă să-şi contrazică propriile principii sociale, recunoaşterea familiei ca fundament al existenţei sociale. Nu este permis să formulezi asemenea principii, iar în viaţa particulară să seduci soţiile altora. Şi de astă dată va trebui să aleagă. Cît despre Marynia, minciuna în legătură cu ea fusese săvîrşită deja. Aşadar, dintr-o singură lovitură, rupsese firele care-l legau de Dumnezeu, de societate şi de femeie, într-un cuvînt, tavanul acelui edificiu sufletesc, înălţat cu trudă, în care locuise pînă acum se prăbuşea peste el. Acest angrenaj al răului îl umplu de uimire. Nu se aştepta ca, după tăierea unui firicel, întreaga cusătură să se desfacă deodată şi, mirat întrucîtva, începu să se întrebe cum poate exista în lume un astfel de oportunism care împacă în viaţă călcarea jurămîntului cu cinstea şi onoarea ? Pentru că totuşi aşa era. Cunoştea destui oameni căsătoriţi,

așa-zișI cumsecade, care își iubeau soțiile și se prefăceau cucernici, dar, în același timp, se dădeau în vînt după fiecare femeie care le ieșea în cale. Aceiași oameni, care considerau drept o crimă orice abatere de la drumul datoriei, își permiteau să încalce jurămîntul cununiei fără nici un scrupul. Își aduse aminte că unul dintre cunoscuții lui, strîns cu ușa din această cauză, ieșise din încurcătură cu ajutorul unei glume de proastă calitate, spunînd că el nu este un băț de chibrit suedez. În cele din urmă, infidelitatea nu mai șoca pe nimeni, iar printre bărbați trecea drept ceva îngăduit, devenise aproape un obicei. Polaniecki se simți ușurat, întrucîtva, dar pentru scurtă vreme, fiindcă era un om logic, dacă nu în fapte, cel puțin în raționament. Da ! Lumea nu se compune numai din netrebnici și ipocriți, ci într-o măsură considerabilă se alcătuiește din oameni superficiali și inconștienți, iar oportunismul care împacă adulterul cu noțiunea de onoare și cinste nu este nimic altceva decît inconștiență. Pentru că obiceiul în sine nu poate dezvinovăți un om care-i recunoaște imoralitatea și prostia. „Pentru un nătăfleț, se gîndi Polaniecki, adulterul poate constitui un motiv de bucurie, dar pentru un om care știe să raționeze temeinic, este o josnicie tot atît de contrară eticii ca și hoția, falsul în acte publice, călcarea jurămîntului, a cuvîntului dat sau ca înșelăciunea în comerț ori trișatul la cărți. Religia poate ierta păcatul adulterului, ca pe o cădere de moment, dar adulterul care se iartă singur dinainte exclude religia, exclude atitudinea civică, cinstea și onoarea". Polaniecki, care, în colocviile cu sine însuși, era întotdeauna sincer și în genere intolerant, nu dădu înapoi nici dinaintea acestei ultime concluzii.

Îl cuprinse teama, în schimb, de parcă văzuse o prăpastie. Dacă nu se va retrage, își va rupe gîtul. În același timp, însă, începu să lupte cu propria slăbiciune. Se cunoștea îndeajuns și cu părere de rău, totodată cu dispreț pentru această slăbiciune, era convins dinainte că, atunci

cînd o va vedea pe doamna Maszko, animalul din el va învinge scrupulul raţional. Să dea înapoi ? Îşi repetase de atîtea ori cu hotărîre acest lucru, iar după aceea, de fiecare dată, patima îi dirijase voinţa spre pierzanie, aşa cum calul sălbatic îşi duce călăreţul aiurea. Îi venea să se blesteme singur cînd se gîndea la abaterile de acest fel. Dacă măcar ar fi fost nefericit în căsnicie, dacă patima lui ar fi crescut dintr-o mare iubire, ar fi putut să şi-o motiveze cumva, dar el n-o iubea pe doamna Maszko, o dorea numai. Nu fusese în stare niciodată să înţeleagă această dedublare a naturii omeneşti ; ştia doar că o dorea şi că o va dori de fiecare dată cînd o va vedea sau cînd se va gîndi la ea.

Aşadar, nu-i mai rămînea decît o singură cale : să n-o mai vadă, şi aceasta era imposibil, nu numai din cauza relaţiilor sociale de tot felul, ci fie şi doar pentru că, în acest caz, Marynia ar începe să bănuiască ceva. Polaniecki nu presupunea că aceasta se şi întîmplase, şi că soţia lui îşi ascunde suferinţa în faţa lui ; înţelegea totuşi că dacă trădarea lui ar ieşi la iveală în vreun fel, ar constitui o lovitură care ar depăşi puterile acestei făpturi blînde şi credincioase. Şi remuşcările crescură şi mai mult. Îl năpădi o jale adîncă ; îi era milă de ea şi se disprețuia îndoit. Cu tot întunericul, sîngele i se urcă în obraji cînd îşi aminti că-i spusese doamnei Maszko „te iubesc", că mărturisirea fatală fusese rostită, că înşelase şi trădase această făptură dreaptă şi cinstită, fiind în stare să-şi bată joc de încrederea ei şi să-i zdrobească inima.

O clipă i se păru totul cu neputinţă, dar conştiinţa îi răspunse : „Eşti în stare !" Cu toate acestea, în părerea de rău şi în mila lui, află şi oarecare mîngîiere, deoarece îşi dădu seama că dragostea lui pentru ea înseamnă ceva mai mult decît o atracţie fizică, în ea existînd legături ce decurg din convieţuirea lor, din apartenenţa reciprocă, din ritualul cununiei, din unirea la bine şi la rău, din respectul profund şi afecţiunea care aveau să fie consolidate în viitor de venirea pe lume a copilului. N-o iubise niciodată mai

mult decît în această clipă de zbucium lăuntric, niciodată nu-i trezise atîta duioşie. Începea să se lumineze de ziuă. Prin crăpăturile obloanelor de la ferestre pătrundeau zorii şi umpleau încăperea cu o lumină palidă, în care se zărea neclar capul ei întunecat, adîncit în pernă ; lui Połaniecki i se umplu inima de bucurie la gîndul că acesta este bunul lui cel mai de preţ, că acolo doarme feţişoara ei dragă, prietena cea mai bună, soţia şi viitoarea mamă a copilului său. Şi nici un argument, nici un raţionament asupra josniciei religioase şi sociale a adulterului nu-i stîrniră mai multă scîrbă ca vederea acestui chip dulce, adormit. Lumina pătrundea tot mai mult prin crăpături, şi capul ei se deslușea din ce în ce mai clar din umbră. I se vedeau deja arcurile genelor negre pe obraji, şi Połaniecki, pironindu-şi ochii asupra ei, începu să-şi spună : „Cinstea ta mă va ajuta !" Brusc, sentimentele înălţătoare învinseră, animalul cedă sufletului, şi îşi recăpătă curajul, deoarece se gîndi că, dacă ar fi un astfel de nemernic, cum îşi închipuia, ar fi ascultat mai uşor glasul patimii şi nu s-ar mai fi chinuit atîta.

A doua zi, se trezi tîrziu, obosit şi cam bolnav. Se simţea abătut şi epuizat, cum nu mai fusese niciodată. La lumina zilei, şi încă a unei zile ploioase şi mohorîte, problema i se înfăţişa altfel, mai lucid, mai banal, şi viitorul nu-i mai apărea atît de ameninţător, nici vina atît de mare. Vedea totul în proporţii scăzute. Se întrebă deci în primul rînd dacă doamna Maszko îi mărturisise totul soţului ei sau nu. Erau momente cînd credea că da, şi la acest gînd încerca senzaţia pe care o avea un om care intrase inutil într-o dandana foarte neplăcută. Cu încetul, acest sentiment se transformă într-o neliniște tot mai mare şi mai acută. „Situaţia e stupidă, îşi spuse. Lui Maszko i se poate reproşa orice, dar nu este un nătîng şi nici un laş, aşa că nu va trece cu vederea asemenea insultă. Aşadar, discuţii, scandal, poate duelul ? Lua-le-ar dracu pe toate ! Ce întîmplare fatală, dacă va ajunge la urechile Mary-

niei !“ Şi începu să se înfurie asupra lumii întregi. Pînă acum fusese pe deplin liniştit, nu se temea de nimeni, nu ţinea cont de nimeni, iar azi întorcea pe toate părţile întrebarea : „I-a spus ? nu i-a spus ?“ şi de dimineaţă nu mai era în stare să se gîndească la altceva. Ajunse pînă acolo încît, într-un tîrziu, îşi spuse : „Ce dracu, mă tem de Maszko ? Eu ?“ Dar nu de Maszko se temea, ci de Marynia, ceea ce pentru el era pe cît de nou, pe atît de uluitor, deoarece numai cu cîteva zile înainte ar fi presupus orice, nu însă că-i va fi frică de ea. Şi pe măsură ce se apropia amiaza, problema care de dimineaţă îi apăruse la dimensiuni micşorate, începu iarăşi să ia proporţii în mintea lui. Uneori, îşi făcea curaj, nutrind speranţa că doamna Maszko va tăcea, alteori nu mai nădăjduia nimic, şi atunci simţea că nu va mai putea privi în ochi nu numai pe Marynia, ci pe nimeni altcineva ; se temea, de asemenea, de Bigiel şi de doamna Bigiel, se temea de doamna Emilia şi de Zawiłowski, într-un cuvînt, de toţi cunoscuţii. „Uite ce înseamnă să te abaţi de la drumul drept ! îşi spuse. Cît poate să coste o prostie !“ Neliniştea îi crescu într-atît, încît, în cele din urmă, sub pretext că-i înapoiază bastonul, trimise un slujitor la doamna Maszko s-o salute şi s-o întrebe de sănătate.

Slujitorul se întoarse peste o jumătate de oră. Polaniecki îl văzu pe fereastră şi, coborînd în grabă în întîmpinarea lui, află că aducea o scrisoare pentru Marynia de la doamna Maszko. Luînd scrisoarea, i-o duse Maryniei şi inima începu să-i bată cu putere, urmărind-o în timp ce o citea.

Marynia, însă, după ce sfîrşi lectura, îşi înălţă la el ochii liniştiţi şi spuse :

— Doamna Maszko ne invită astăzi la gustarea de după-amiază... pe soţii Bigiel, de asemenea.

— Aha ! răspunse Polaniecki, răsuflînd adînc.

Iar în gînd adăugă :

„Nu i-a spus !"

— Mergem, nu-i așa ? întrebă Marynia.

— Cum vrei... Adică, du-te tu... cu soții Bigiel. După-masă, eu trebuie să plec la Varșovia. Trebuie să mă întîlnesc cu Świrski. Poate că am să-l aduc aici.

— Atunci e mai bine să ne scuzăm cumva ?

— Nu, nu ! du-te cu soții Bigiel. Poate că în drum am să trec pe la ea să-i explic. Ba nu, ai să-i explici tu.

Și ieși, deoarece simțea nevoia să rămînă singur cu gîndurile lui.

„Nu i-a spus !"

Polaniecki fu cuprins de un sentiment de ușurare și bucurie. Nu i-a spus soțului, nu s-a simțit jignită, i-a invitat la ea, asta înseamnă că acceptă totul, fiind gata să meargă mai departe, pînă acolo unde va voi el s-o conducă. În definitiv, ce înseamnă această invitație, dacă nu dorința de a-l liniști... dacă nu un răspuns la vorbele lui de bun rămas : „Pe mîine !" Așadar, acum totul depinde numai de el. Se înfioră iarăși din creștet pînă în tălpi. Nu mai există nici o piedică, afară de cele din el însuși. Peștele a înhățat momeala. Tentațiile puseră din nou stăpînire pe el cu puteri sporite, fiindcă acum nu mai erau timorate de nesiguranță. Da, peștele înghițise momeala. Ea nu se împotrivea. Se lăsa în seama unui sentiment de triumf și de mulțumire a amorului propriu ; gîndindu-se în același timp la doamna Maszko, începu aproape să-i ceară iertare pentru că se putuse îndoi uneori de ea și o socotise fie și măcar timp de cinci minute o femeie cumsecade... Acum cel puțin știa ce să creadă despre ea și îi era recunoscător pentru acest serviciu. Apoi începu să rîdă de temerile dinainte. În acest fel, îi punea la picioare pentru prima dată cum i se cuvenea disprețul său. Încetase să mai fie pentru el ceva inaccesibil, ceva pentru care să lupte teama și speranța. Fără să vrea, și-o închipuia acum ca pe ceva al lui, ca pe un lucru ce-i aparținea, încă atrăgător, dar cu atît

mai puțin prețios prin aceasta. De asemenea, îi făcea plăcere cînd se gîndea că dacă se va împotrivi ispitei, va fi numai meritul lui. Acum, cînd ușile erau deschise la perete, observă cu uimire cum crește în el dorința de împotrivire. Îi mai trecu încă o dată prin minte tot ce-și spusese despre adulter în timpul nopții nedormite, încă o dată inima îi aduse aminte de Marynia, de puritatea și cinstea ei, de maternitatea apropiată și de liniștea aceea fără margini, singura fericire adevărată pe care o putuse afla numai alături de ea, și, după toate aceste meditații, se hotărî să plece la Varșovia și să nu se mai ducă la doamna Maszko.

După-masă, porunci să se înhame calul. Urcîndu-se în brișca lui Bigiel, se aplecă și o îmbrățișă pe Marynia și, urîndu-i la despărțire : „Distracție plăcută !“ plecă. Sfioșenia de dimineață îi trecuse. Își recăpătase buna dispoziție, deoarece se simțea foarte mulțumit de sine. Acum avea iarăși încredere în forțele proprii și în caracterul lui. Pe de altă parte, gîndul că doamna Maszko va fi uimită cînd va afla că a plecat și nu intenționează să vină la ea îi producea o plăcere atîtătoare. Simțea parcă nevoia să se răzbune pe ea pentru atracția fizică pe care o exercita asupra lui. De cînd cu scrisoarea pe care i-o trimisese Maryniei, disprețul lui pentru ea crescuse atît de mult, încît la un moment dat începu să presupună că ar fi în stare să iasă victorios chiar dacă s-ar duce azi în vizită cu Marynia.

„Dar dacă m-aș duce într-adevăr și aș da alt înțeles vorbelor de ieri ?“ se întrebă.

Dar se dojeni numaidecît.

„Măcar față de tine însuși nu trebuie să fii excroc !“

Cu toate acestea, era sigur că ea nu s-ar mira de venirea lui. După cele ce-i spusese ieri, putea să presupună că va găsi el un pretext să treacă pe la ea înainte de sosirea Maryniei și a soților Bigiel sau să mai rămînă după plecarea lor.

În schimb, dacă-l va vedea trecînd spre oraș, va crede că se teme de ea, sau îl va socoti un caraghios și un necioplit.

„Nu încape îndoială, monologă mai departe, că un om care nu se consideră un măscărici ori un nătîng incapabil să se împotrivească unei păpuși s-ar duce și s-ar strădui să repare în vreun fel prostia de ieri".

În același timp, însă, îi era frică.

Același glas care-i striga aseară în suflet că este un nemernic începu să repete injuria cu energie îndoită.

„N-o să mă duc, se gîndi Polaniecki. A înțelege și a ști să te înfrînezi sînt două lucruri deosebite".

În depărtare se zărea vila doamnei Krasławska.

Deodată, îi trecu prin minte că doamna Maszko, stîrnită, umilită și cu amorul propriu rănit, din simplă răzbunare poate să-i spună Maryniei ceva care să-i deschidă ochii. Ar putea s-o facă, firește, cu un singur cuvînt, cu un singur zîmbet, lăsînd-o să înțeleagă oricît de pe departe că speranțele lui îndrăznețe s-au spulberat, izbindu-se de cinstea unei femei, și explicîndu-i astfel absența. Arareori femeile își refuză asemenea răzbunări mărunte și de foarte puține ori se arată milostive una față de alta.

„Dac-aș avea curajul să mă duc..."

În acel moment, brișca tocmai trecea prin fața vilei.

— Oprește, îi porunci Polaniecki flăcăului care ținea hățurile.

La intrare, o văzu pe doamna Maszko, care se retrase îndată în tindă.

Polaniecki străbătu curtea ; la ușă îl întîmpină un slujitor.

— Doamna e sus, îi spuse.

Polaniecki simți că-i tremură picioarele cînd urcă la etaj ; prin minte i se învălătuceau tot felul de gînduri :

„Cine socotește viața ușoară acela poate să-și îngăduie orice, dar eu n-o socotesc ușoară. Dacă după tot

ce-am gîndit și ce mi-am spus, n-aș fi în stare să mă stăpînesc, aș fi cel din urmă dintre oameni".

Ajungînd la ușa încăperii pe care i-o arătase slujitorul, întrebă :

— Se poate ?

— Poftim, se auzi glăsciorul strecurat prin ușa întredeschisă.

Și după o clipă, se afla în budoarul doamnei Maszko.

— Am trecut pe aici, spuse întinzîndu-i mîna, ca să mă scuz că nu voi putea veni la gustarea de după-amiază. Trebuie să plec la Varșovia.

Doamna Maszko sta înaintea lui cu capul puțin aplecat și pleoapele coborîte, tulburată, plină de o teamă vizibilă, avînd în atitudinea și în expresia feței ceva din resemnarea victimei care vede că a sosit clipa hotărîtoare și nenorocirea trebuie să se întîmple.

Starea ei de spirit i se transmise și lui Połaniecki într-o clipită, astfel că se apropie îndată de ea și începu s-o întrebe cu glas înăbușit :

— Te temi... De ce te temi, doamnă ?

IX

A doua zi, doamna Połaniecki primi o scrisoare de la soțul ei cum că în ziua aceea nu se mai întoarce, întrucît se duce să vadă o casă în cealaltă parte a orașului. Veni în ziua următoare și-l aduse și pe Świrski, care le promisese de mult lui Bigiel și lui Połaniecki că le va face o vizită la locuința de vară.

— Imaginează-ți, îi spuse Połaniecki soției după ce-i dădu binețe, că ferma Buczynek, pe care am văzut-o, se învecinează cu moșia Jaśmień a bătrînului Zawiłowski ; cînd am aflat, i-am făcut o vizită bătrînelului, care nu se simte prea bine, și, spre surpriza mea, l-am găsit acolo pe domnul Świrski. Mi-a ajutat să văd ferma, casa

i-a plăcut grozav. Are și o grădină foarte frumoasă, un eleșteau mare și puțină pădure. Odinioară a fost o mare proprietate, dar pămîntul a fost vîndut, așa că acum a mai rămas foarte puțin pe lîngă conac.

— Este o reședință frumoasă, foarte frumoasă, completă Świrski. Multă umbră, mult aer și multă liniște.

— O cumperi ? întrebă Marynia.

— E foarte posibil. La început, aș vrea s-o închiriez. Am sta acolo tot restul verii și ne-am convinge dacă ne simțim bine. Proprietarul este atît de sigur că ne va plăcea, încît este de acord să ne-o închirieze. I-aș fi dat numaidecît un acont, dar am vrut să știu ce gîndești și tu.

Marynia regreta puțin compania familiei Bigiel, dar, observînd că soțul o privește atent în ochi și preferă să stea la el acasă, declară că acceptă cu plăcere.

Soții Bigiel începură să protesteze, respingînd categoric această posibilitate, dar după ce Połaniecki le argumentă că este vorba de un fel de probă a casei în care s-ar putea ca el și Marynia să locuiască în fiecare vară pînă la sfîrșitul vieții, fură nevoiți să recunoască și ei că motivul era întemeiat.

Așa că Połaniecki urmă :

— Atunci, mîine am s-o închiriez, și mobila care mai trebuie, am s-o aduc de la Varșovia, astfel că poimîine am putea să ne mutăm.

— Asta e ca și cum dumneata ai vrea să fugi cît mai repede de aici, răspunse doamna Bigiel, de ce atîta grabă ?

În cele din urmă, rămase hotărît ca familia Połaniecki să se mute la Buczynek peste patru zile. În acest timp, se servi masa de prînz, în timpul căreia Świrski începu să le explice cum îl găsise Połaniecki la Jaśmień, moșia familiei Zawiłowski.

— Domnișoara Helena a vrut, spuse, să-i pictez portretul tatălui ei și a dorit ca pentru aceasta să vin eu la Jaśmień. M-am dus, fiindcă îmi era dor de lucru, iar pe de altă parte, bătrînul are un cap interesant. Dar n-a

ieşit nimic din toate astea. Conacul are ziduri groase de doi coţi, şi din această cauză lumina cade prost în încăperi. N-am vrut să pictez în asemenea condiţii, iar pe urmă s-a mai adăugat încă o piedică, fiindcă modelul a avut o criză de podagră. Medicul pe care l-au luat cu ei la ţară, mi-a spus că starea bătrînului nu este prea bună şi s-ar putea să sfîrşească prost.

— Îmi pare rău de domnul Zawiłowski, spuse Marynia, deoarece se vede că e un om cumsecade. Biata domnişoară Helena ! În caz că bătrînul va muri, va rămîne cu totul singură. El îşi dă seama de situaţia lui ?

— Îşi dă şi nu-şi dă, cum e el, totdeauna original. Întreabă-l şi pe soţul dumitale cum l-a primit.

Połaniecki zîmbi şi zise :

— În timp ce vizitam proprietatea de la Buczynek, am aflat că Jaśmień e dincolo de mejdină şi m-am decis să mă duc acolo. Domnişoara Helena m-a condus la tatăl ei, care tocmai îşi termina rugăciunile, şi nu mi-a răspuns la salut pînă cînd n-a rostit şi ultimul Tatăl nostru. După aceea, a început să-şi ceară iertare şi-mi zice : „Mă rog, acolo există matadorii cerului, dar cu Ea omul e mai îndrăzneţ şi-i vorbeşte ca pe vremuri ; dacă Ea se milostiveşte, e foarte bine, fiindcă Ei nu i se refuză nimic".

— Ce tip interesant ! exclamă Świrski.

Soţii Bigiel începură să rîdă, dar doamna Maszko fu totuşi de părere că în încrederea lui este ceva impresionant, lucru cu care Świrski fu de acord, iar Połaniecki continuă :

— După aceea, mi-a amintit că a venit vremea să se gîndească la testament, iar eu nu l-am contrazis, cum se face de obicei, fiindcă mă interesa Zawiłek al nostru. I-am spus, în schimb, că aceasta este o problemă pur juridică, pentru care niciodată nu e prea tîrziu, şi pînă şi cei foarte tineri trebuie să se gîndească la ea.

— Asta-i şi părerea mea, interveni Bigiel.

— Am vorbit, de asemenea, și despre tînărul Zawiłowski, urmă Połaniecki, bătrînul l-a îndrăgit din toată inima.

— Păi cum ! se repezi Świrski. Cînd a aflat că am fost la Przytułów, a început numaidecît să se intereseze de el.

— Dumneata ai fost la Przytułów ? întrebă doamna Połaniecka.

— Da, doamnă, patru zile, răspunse pictorul. Îmi place grozav Osnowski.

— Dar doamna Osnowska ?

— Mi-am spus părerea despre ea încă de la Roma și, după cîte îmi amintesc, mi-am cam dat drumul la gură.

— N-am uitat nici eu. Ai fost foarte nedrept. Ce face tînăra pereche ?

— Nimic. E fericită. Dar se află acolo și domnișoara Ratkowska, o fată foarte drăguță. Puțin a lipsit, să nu mă îndrăgostesc de ea.

— Ei, poftim ! Mi-a spus mie Staś că dumneata te îndrăgostești de toate femeile.

— Întotdeauna, doamnă. Adică de toate în același timp, așadar întotdeauna.

Auzind acestea, Bigiel se gîndi bine și spuse :

— Iată un mod de a nu te căsători niciodată.

— Din nenorocire, dragă domnule ! acceptă Świrski. Așa și este.

După care se adresă Maryniei :

— Poate că domnul Stanisław ți-a spus și de înțelegerea noastră. Cînd ai să-mi spui dumneata : „Căsătorește-te !" mă voi căsători. Așa m-am înțeles cu soțul dumitale și de aceea aș vrea s-o vezi și dumneata pe domnișoara Ratkowska. O cheamă Ștefania, pe numele mic, iar asta înseamnă : Încununata. Frumos nume, nu-i așa ? E o făptură tăcută, timidă, care se teme de doamna Aneta și de domnișoara Castelli, dar se vede că are o inimă bună. Am și avut dovada în acest sens. Cînd e

vorba de vreo domnișoară, observ totul și-mi întipăresc în memorie. La Przytułów a venit odată la mine un cerșetor cu chipul unui pustnic din Tebaida. Doamna Osnowska și domnișoara Castelli s-au repezit cu aparatele de fotografiat la el și l-au tot fotografiat din profil, din față, pînă n-au mai putut, în vreme ce bătrînul poate că voia să mănînce. Se lăsa în seama lor în speranța că va căpăta ceva de pomană, dar era vădit stînjenit. Oamenii simpli au astfel de noțiuni. Oricum, nici una dintre aceste doamne nu i-au observat stingherеala, cel puțin nu i-au luat-o în seamă. S-au purtat cu el, cum te porți cu un lucru oarecare și abia domnișoara Ratkowska le-a atras atenția că-l umilesc pe bătrîn și-l chinuiesc. E un lucru mărunt, dar dovedește că are suflet bun și simțăminte delicate. Se cam învîrte în jurul ei frumosul acela de Kopowski, dar ea nu este prea încîntată de el, cum sînt cele două doamne care se distrează cu el, îl pictează, inventează tot felul de costume pentru el și aproape că-l poartă pe brațe, ca pe o păpușă. Nu, chiar ea mi-a spus că fercheșul Kopowski o plictisește, iar asta îmi place, de asemenea, deoarece el are tot atîta minte cît măciulia bastonului.

— După cîte am auzit, se amestecă Bigiel, domnul Kopowski are nevoie de bani, iar domnișoara Ratkowska nu e prea bogată. Știu că tatăl ei, cînd a murit, a rămas dator la bancă o sumă care, cu procente cu tot, se ridicase în ultima zi a lunii trecute...

— Ce ne interesează pe noi ? îl întrerupse doamna Bigiel.

— La drept vorbind, ai dreptate ; nu e treaba noastră.

— Și cum arată domnișoara Ratkowska ? întrebă Marynia.

— Domnișoara Ratkowska ? Nu e prea frumoasă, dar are o față dulce, tenul palid și ochii negri. Ai s-o vezi și dumneata, doamnă, pentru că mi-au spus că vor să se

repeadă pînă aici într-una din zile. Le-am îndemnat și eu, fiindcă voiam s-o vezi și dumneata.

— Bine, răspunse Marynia rîzînd. Am s-o văd și am să pronunț sentința. Dar dacă va fi favorabilă ?

— O cer în căsătorie, pe cuvîntul meu ! În cel mai rău caz, voi fi respins. Iar dacă-mi vei spune : „Nu", mă duc să vînez rațe. La sfîrșitul lui iulie, se deschide sezonul...

— Oho, intenții serioase ! exclamă doamna Bigiel, soția sau rațele ! Așa s-ar exprima domnul Zawiłowski.

— Ce rost are atîta vorbă, de vreme ce iubește ? rosti Marynia.

— Ai dreptate, doamnă, de aceea eu îl invidiez pe el, nu pe domnișoara Castelli, cu toate că eu am fost îndrăgostit de ea, și am trecut prin această stare despre care nu trebuie să se vorbească prea mult.

— Și dumneata ce ai împotriva domnișoarei Castelli ?

— Nimic, doamnă. Îi datorez recunoștință, fiindcă, mulțumită ei, am avut și eu perioada mea de iluzii. De aceea, nu o voi vorbi niciodată de rău, decît dacă cineva mă va trage prea mult de limbă, așa că, doamnelor, nu insistați !

— Din contră ! spuse doamna Bigiel. Dumneata trebuie să ne povestești despre amîndoi. Să mergem, însă, pe verandă, am spus să ne aducă acolo cafeaua.

După o clipă, se aflau cu toții pe verandă. Copiii se împrăștiară asemenea unui stol multicolor printre copaci, învîrtindu-se ca niște fluturi luminoși. Bigiel îi oferi lui Świrski un trabuc, iar Marynia, folosindu-se de prilej, se apropie de soțul ei, care stătea mai la o parte, și ridicîndu-și ochii ei blînzi spre el, îl întrebă :

— Stach, de ce ești atît de tăcut ?

— Sînt obosit, răspunse. În oraș e foarte cald, iar în casa noastră poți să te înăbuși. N-am putut să dorm, pentru că m-am gîndit mult și la Buczynek.

— Sînt și eu curioasă să văd cum arată, cu adevărat curioasă. Bine-ai făcut că te-ai dus să-l vezi și l-ai închiriat, foarte bine.

Și-l privi înduioșată, dar văzînd că, într-adevăr, nu prea era în apele lui, rosti :

— Poate că ar fi bine să te duci să te odihnești puțin, îi ținem noi companie domnului Świrski.

— Nu... tot n-aș putea să dorm, răspunse Polaniecki.

În acest timp, Świrski spunea :

— Nu bate vîntul deloc. Nu se mișcă nici o frunză. O adevărată zi de vară ! Ați băgat de seamă că, în timpul canicule și în asemenea clipe de liniște, lumea întreagă pare îngînduratâ ? Bukacki, mi-aduc aminte, zicea întotdeauna că în această încremenire este ceva mistic și că ar vrea să moară într-o zi cu soare... așa, să se așeze în fotoliu, apoi să adoarmă și să se pulverizeze în lumină.

— N-a murit totuși vara, observă Bigiel.

— Era, însă, primăvară... și vreme frumoasă. Cel mai important lucru e că nu s-a chinuit prea mult.

Tăcu un răstimp, după care adăugă :

— Deoarece cu ideea morții se poate și trebuie să te împaci, eu nu m-am revoltat niciodată ; dar de ce mai există suferință, pe legea mea, mintea omenească nu poate înțelege.

Cum nimeni nu spunea nimic, Świrski își scutură cenușa trabucului și urmă :

— Dar să lăsăm asta. După masă și la o cafea neagră, am putea găsi un subiect mai vesel.

— Să vorbim despre Zawiłek, hai, domnule, povestește-ne despre Zawiłek ! se bucură doamna Bigiel.

— Zawiłek îmi place. În tot ce face și ce spune, se vede forța leului, e o structură ieșită din comun... foarte complexă. În cele cîteva zile, cît am stat la Przytułów, ne-am cunoscut mai de aproape și ne-am împrietenit. I-am spus și lui, lui Osnowski, că mă tem că unul ca Zawiłek nu va putea fi fericit cu doamnele acelea.

— De ce, domnule Świrski ?

— Nu e prea ușor de spus cînd n-ai nici un fapt concret. Dar asta se simte. De ce ?... Pentru că natura lor este total diferită de a lui. Vezi dumneata, toate aceste aspirații superioare, care pentru Zawiłowski reprezintă esența vieții, pentru ele nu sînt decît niște garnituri, un fel de dantelă la rochie. Și-o pun cînd primesc musafiri, dar în zilele celelalte umblă în capot ; e o mare deosebire. Mă tem că ele, în loc să-l însoțească în zborul lui, vor vrea să-i potrivească pasul cu mersul lor lipa-lipa ; mă tem să nu schimbe tot ce are în monedă mărunță, ca să-și acopere cheltuielile lor zilnice de societate. Fiindcă el are ceva superior ! Nu cred că va avea loc cine știe ce catastrofă, întrucît nu am dreptul să le refuz măcar cinstea obișnuită, oricît de îndoielnică, dar s-ar putea să nu fie fericit. Nu vă spun decît atît : îl cunoașteți cu toții pe Zawiłek și știți că nu e deloc complicat, dar, după părerea mea, dragostea lui este prea dificilă pentru Castelka și prea exclusivistă. El își investește tot sufletul, iar ea... e gata să-i cedeze doar o părticică, restul preferînd să-l păstreze pentru relațiile de societate, toalete și distracții, pentru vizite, lux și *five o'clock*, pentru *lawn-tennis* [1] cu domnul Kopowski, într-un cuvînt, pentru moara care transformă viața în tărîțe...

— Poate că asta nu i se potrivește domnișoarei Castelli, iar dacă nu i se potrivește, cu atît mai bine pentru Zawiłowski, interveni Bigiel, în genere, însă, e foarte bine spus.

— Da' de unde, se împotrivi doamna Bigiel, înainte de toate, e o nedreptate. Domnule, dumneata urăști într-adevăr femeile.

— Eu urăsc femeile ! exclamă Świrski, înălțîndu-și amîndouă brațele.

— Da ! Probabil că nu-ți dai seama că vorbești despre domnișoara Castelli ca despre o gîsculiță obișnuită.

---

[1] Tenis pe iarbă (specific englezilor).

— Doamnă, eu i-am dat numai lecții de pictură, de educația ei nu m-am ocupat niciodată.

Doamna Marynia, ascultînd toate acestea, spuse amenințîndu-l pe Świrski :

— E pur și simplu ciudat că un om atît de bun are o limbă atît de ascuțită.

— Într-adevăr, doamnă, puțină dreptate ai, acceptă Świrski, eu însumi m-am întrebat adesea dacă sînt un om cu adevărat bun ? Cred însă că sînt. Fiindcă există oameni care își vorbesc de rău semenii numai din plăcerea de a se băläci în noroi, iar asta-i josnicie ; alții, însă, o face din invidie, și asta-i la fel de josnic. Totuși, unul ca Bukacjus bîrfea pentru o idee, iar eu... eu sînt în primul rînd un vorbăreț, în al doilea, un om, și îndeosebi femeia mă preocupă mai mult decît orice altceva ; în sfîrșit, deșertăciunea, platitudinea și micile defecte ale firii omenești mă supără din cale afară. Pe viul Dumnezeu, cred că de aceea vorbesc așa. Eu aș vrea ca toate femeile să aibă aripi, iar cînd văd că unele au numai coadă, uimirea mă face să țip ca un nebun.

— Bine, dar de ce nu țipi tot atît de tare și pe seama bărbaților ? îl întrebă doamna Bigiel.

— Ducă-se pe pustii ! Ce-mi pasă mie de ei ! Deși, la drept vorbind, poate că noi o merităm mai mult decît femeile.

Doamna Bigiel și Marynia se repeziră la nefericitul pictor, care începu să se supere și continuă :

— Doamnele mele, să-i luăm, spre exemplu, pe Zawiłowski și pe domnișoara Castelli. El a trudit din copilărie, s-a luptat cu greutățile, a reflectat, a dat ceva lumii, pe cînd ea ? E un biet canar într-o colivie !... I se dă apă, zahăr, steliță și semințe, iar el nu trebuie decît să-și curețe penele galbene cu ciocul și să risipească. Nu-i așa ? Noi muncim din greu, doamnă ! Civilizația, știința, arta, pîinea și toate cele pe care se întemeiază lumea, în ultimă instanță sînt opera noastră. Iar asta

înseamnă trudă grozavă ! Se vorbește cu ușurință, dar se urnește greu. Nu știu dacă-i bine ori firesc că femeile sînt ținute departe de acest efort, nu asta mă interesează acum, dar, vorbind în general, v-a mai rămas o singură secțiune : iubirea, așa că străduiți-vă cel puțin să iubiți.

Pe fața-i oacheșă se așternu o expresie de mare blîndețe, totodată de melancolie.

— Eu, de pildă, muncesc chipurile pentru artă. De douăzeci și cinci de ani tot mîzgălesc hîrtia sau pînza cu această pensulă și numai unul Dumnezeu știe cît m-am cizelat, ca să scot ceva din mine ; mă simt însă singur pe lume, ca un cuc. Ce mi-aș dori ? Mi-aș dori ca bunul Dumnezeu să mă răsplătească pentru toată truda mea dîndu-mi o femeie cumsecade, care să țină puțin la mine și să-mi fie recunoscătoare pentru dragostea mea !

— Atunci de ce nu te căsătorești, domnule ?

— De ce ? răspunse cu năduf Świrski, pentru că mi-e frică, pentru că dintre voi numai una din zece știe să iubească, deși nu mai faceți nimic altceva.

Discuția fu întreruptă de venirea domnului Pławicki și a doamnei Maszko, care arăta de departe ca un fluture în rochia-i de fular, albastru-închis, cu picățele albe. Domnul Pławicki arăta și el tot ca un fluture care, apropiindu-se de intrare, începu să strige :

— Am răpit-o, am răpit-o pe doamna Maszko și v-o aduc. Bună seara, tuturor, bună seara, Marynia ! Tocmai veneam încoace cu o birjă, și cînd mă uit, o văd pe doamna în fața vilei, așa că am răpit-o și am venit pe jos. Am dat drumul la birjă, gîndind că mă veți trimite voi înapoi cumva.

Cei de față începură să se salute cu doamna Maszko, în timp ce ea, îmbujorată de plimbare, le explica veselă, scoțîndu-și pălărioara de pe părul cenușiu, că domnul Pławicki a luat-o într-adevăr cu forța, deoarece, așteptînd întoarcerea soțului, nu mai voia să plece de acasă. Domnul Pławicki o liniștea spunîndu-i că soțul ei, cînd

va vedea că nu-i acasă, își va închipui unde este și nu se va supăra că i-o răpise și se plimbase numai cu ea, pentru că aici nu e ca la oraș, unde lumea bîrfește din orice — își trase în jos colțurile jiletcii cu mina unui om care nu s-ar mira deloc să se bîrfească pe socoteala lui — aici e ca la țară, sînt alte obiceiuri și este îngăduit să nu prea ții seama de etichetă.

Spunînd acestea, privi strengărește la doamna Maszko, își frecă mîinile și adăugă :

— Păi cum ! soțul își are drepturile lui... am zis bine, își are drepturile lui, da, da ! De aceea îmi place mie la țară mai mult decît oriunde.

Doamna Maszko rîdea, știind că-i stătea bine și putea s-o admire cineva. Dar Bigiel care, fiind foarte exact în raționamente, pretindea tuturor să fie logici, se adresă domnului Pławicki :

— Dacă dumitale îți place la țară mai mult decît oriunde, de ce nu vrei să pleci de la oraș în timpul verii ?

— Ce zici, domnule ? se miră domnul Pławicki. De ce nu vreau să plec nicăieri ? Am vrut să mă duc la Karlsbad, dar...

Tăcu o vreme și, uitînd că mai înainte lăsase să se înțeleagă că și acum ar putea împinge o femeie în gura lumii, se uită cu o resemnare mohorîtă și adăugă :

— Merită oare să mă mai gîndesc la cei cîțiva ani de viață, de care nu-i mai pasă nimănui ?

— Ei, poftim ! exclamă veselă Marynia. Dacă n-o să te duci la Karlsbad, o să bei Millbrun la noi la Buczynek.

— Care Buczynek ? întrebă Pławicki.

— Adevărat, trebuie să-ți spunem *la grande nouvelle !*

Și începu să povestească pe îndelete cum găsiseră și închiriaseră proprietatea Buczynek, pe care o vor cumpăra probabil, și că peste patru zile, ea și soțul ei aveau să se mute acolo pentru tot restul verii.

Doamna Maszko, ascultînd relatarea Maryniei, își ridică uimită ochii la Polaniecki și privindu-l, întrebă :

— Aşadar, ne părăsiţi cu adevărat ?
— Da ! răspunse cu anume asprime.
— Aa !

Şi o clipă se uită la el cu privirea cuiva care nu mai înţelege nimic şi care întreabă ce înseamnă toate acestea ; neprimind însă nici un răspuns, se întoarse spre Marynia şi începu o discuţie indiferentă.

Era atît de deprinsă cu manierele de lumea-bună, încît numai Polaniecki putea să-şi dea seama că vestea despre Buczynek răzbătuse prin aceste straturi care, alcătuind parcă un fel de husă pe creierul ei, îi amortizau sensibilitatea. Ghici totuşi că persoana ei putea să aibă vreun rol şi că mutarea aceasta precipitată poate să fie şi în legătură cu ea. Cu fiecare minut, acest adevăr devenea tot mai limpede, aşa că faţa ei căpătă o expresie şi mai rece. Treptat, o cuprinse un sentiment de umilinţă. I se părea că Polaniecki făcuse ceva de-a dreptul contrar aşteptărilor ei îndreptăţite, că păcătuise profund nu numai faţă de ea, ci faţă de întreaga consideraţie pe care un om din înalta societate i-o datorează unei femei. Această impresie o îndurera pînă în adîncul sufletului, mai mult chiar decît plecarea lui. Uneori, femeile pretind cu atît mai mult respect, cu cît li se cuvine mai puţin, cu atît mai multă consideraţie, cu cît o merită mai puţin, fiindcă au nevoie de această compensaţie, ca să se înşele singure ; şi tot atît de des orbirea, delicateţea sau fariseismul bărbaţilor le oferă tot ce-şi doresc, cel puţin o vreme. Cu toate acestea, în intenţia de a se muta peste cîteva zile în partea opusă a oraşului, era un fel de declaraţie, vrednică de un necioplit, că vor întrerupe relaţiile. Adulterul îşi are prefigurările lui *a posteriori*, şi le are întotdeauna, deoarece nu există nici un caz în care o legătură întemeiată pe adulter să fi durat. Dar de astă dată, grosolănia întrecea orice măsură, şi semănătura dăduse prea devreme roadele cuvenite. Nu prea ascuţită, mintea doamnei Maszko n-avea nevoie de sforţări prea mari ca să

ajungă la concluzia că ceea ce i se acorda, se chema pur și simplu dispreț.

În același timp, Polaniecki se gîndea și el :

„Cît de mult trebuie să mă dispreţuiască !"

Nici unul dintre ei nu-și dădea seama că, în cel mai bun caz, totul nu era decît o problemă de timp.

Doamna Maszko mai spera că poate fi vorba de vreo neînțelegere, de o supărare de moment sau de susceptibilitatea unui închipuit, de vreo jignire pe care nu și-o putea explica, într-un cuvînt, ceva care poate fi mai puțin hotărîtor decît pare. O discuție, un cuvînt aruncat la momentul potrivit, putea să lămurească totul. Socotind că și Polaniecki resimte nevoia unei explicații de acest fel, hotărî să-i vie în întîmpinare.

Prin urmare, după ce luară ceaiul de după-amiază, începu să se pregătească de plecare și, uitîndu-se la Polaniecki, spuse :

— Acum trebuie să-l rog pe unul dintre domni să mă conducă acasă.

Polaniecki se ridică. Fața lui obosită și furioasă în același timp părea să-i spună doamnei Maszko : „Dacă vrei adevărul curat, îl vei avea", dar cînd se așteptau mai puțin, Bigiel le încurcă socotelile, propunînd :

— Doamnă, seara e atît de frumoasă, încît putem să te conducem cu toții.

Și așa se și întîmplă. Domnul Plawicki, considerîndu-se astăzi cavalerul doamnei Maszko, îi oferi brațul cu mare galanterie și vorbi tot drumul cu ea, astfel că aceasta nu mai avu prilejul să-i adreseze nici un cuvînt lui Polaniecki, care o conducea pe doamna Bigiel, afară de „noapte bună", la poarta vilei.

Urarea fu însoțită de o strîngere de mînă, care era o nouă întrebare, dar care rămase și ea fără răspuns. De altfel, Polaniecki era bucuros că nu mai trebuie să dea nici o explicație. Nu-i putea spune decît lucruri haotice, penibile în primul rînd. Doamna Maszko îi stîrnea acum

atîta repulsie sufletească, pe cît era de mare atracția fizică, și din aceste două motive socotea că, rămînînd în casa lui Bigiel, ar fi fost prea aproape de ea. De altminteri, găsise și închiriase conacul de la Buczynek, mai ales pentru că naturile energice, atunci cînd se simt prea închingate, trebuie să întreprindă ceva și să acționeze, chiar dacă acțiunea nu se află în legătură directă cu ceea ce le frămîntă. N-avea totuși deloc impresia că fuga de primejdie ar echivala cu o întoarcere pe drumul cel bun sau că ar conduce spre el ; acum i se părea că e prea tîrziu și nu mai poate îndrepta nimic. „Cîndva, își spuse, puteam să fug. Acum, însă, n-a mai rămas decît egoismul animalului care, deranjat într-un culcuș, își caută altul". Trădînd-o mai înainte pe Marynia, o trădează acum pe doamna Maszko, de teamă ca legătura cu ea să nu devină prea obositoare ; o trădează într-un mod pe cît de nimicnic, pe atît de grosolan, călcînd-o în picioare. Nu-i decît o nouă josnicie, pe care o făptuiește ca un disperat, convins că, oricît se va împotrivi, va continua să se rostogolească în prăpastie.

Asemenea gînduri ascundeau totuși o uimire fără margini. Dacă toate astea i s-ar fi întîmplat altuia, care lua viața prea ușor, un astfel de om ar fi putut să dea din mînă cu nepăsare, crezînd că a avut parte de o bucurie în plus. Polaniecki înțelegea că mulți ar fi privit lucrurile tocmai în acest fel. El însă își formase niște principii, le avea și se prăbușise de la înălțimea lor, decăderea lui era deci cu atîta mai mare. „Așadar, gîndi, tot ce-am dobîndit, la ce-am ajuns, nu mă poate apăra cu nimic. Și așa, îmi frîng grumazul, ca și cînd n-aș avea nici un sprijin". Situația i se părea de-a dreptul de neînțeles. De ce, din ce pricină ? Nu știa să-și răspundă la această întrebare și, pierzîndu-și mai înainte încrederea în cinstea și onoarea lui, începea să se îndoiască acum și de mintea lui, fiindcă simțea că nu este capabil să lege rosturile, să înțeleagă starea în care se afla.

Se simțea aidoma unui om prăvălit într-o prăpastie sufletească, în care nu poate regăsi nimic, nici măcar dragostea pentru propria soție. Trăia senzația că, pierzînd înăuntrul lui toate însușirile omenești, pierdea totodată capacitatea și dreptul de a o iubi. Cu o uimire tot atît de mare, observă că în adîncul inimii îi era parcă ciudă pe ea pentru decăderea lui. Pînă acum nu nedreptățise pe nimeni în viață, așadar n-avea de unde să știe că de obicei tot cel năpăstuit are parte de ranchiună, de ură chiar, din partea celui vinovat.

Între timp, ceilalți, după ce-și luaseră rămas bun de la doamna Maszko, porniseră înapoi spre casă. Marynia mergea acum alături de soțul ei, dar presupunînd că este ocupat cu socoteli privind cumpărarea fermei și aducîndu-și aminte că în asemenea împrejurări nu-i plăcea să fie deranjat, nu mai spuse nimic. Seara era atît de caldă, încît, după ce ajunseră, mai rămaseră un timp pe verandă. Bigiel încercă să-l rețină pe Świrski să petreacă noaptea la el, glumind cu acest prilej că un asemenea Hercule nu va încăpea în brișca lui lîngă domnul Pławicki. Polaniecki, căruia îi convenea prezența unui străin în casă, sprijini insistențele lui Bigiel.

— Rămîi, domnule, îi spuse, mîine dimineață, plec și eu la Varșovia, așa că o să mergem împreună.

— Numai pictura mă face să mă grăbesc, răspunse Świrski. Mîine voiam să mă apuc de lucru dis-de-dimineață, așa că în acest fel aș pierde timpul.

— Trebuie să sfîrșești vreo lucrare ? îl întrebă Marynia.

— Nu, doamnă, dar îmi ies din mînă. Meseria mea este dintre acelea în care niciodată n-ai voie să te odihnești ; am pierdut deja o groază de vreme cu călătoriile, ba la Przytułów, ba aici, iar în acest timp, culorile se usucă.

Cele două doamne începură să rîdă, auzind asemenea vorbe de la un pictor faimos, care nu trebuie să se mai teamă că va uita să picteze. Dar Świrski răspunse :

— E numai o impresie că, odată ajuns la o oarecare îndemînare, o și posezi. Se întîmplă un lucru ciudat cu acest organism omenesc care n-are de ales decît între a merge înainte și a da înapoi. Nu știu dacă tot așa este și în celelalte domenii, dar în artă n-ai voie să spui : „Acum este bine !“ n-ai voie să te oprești niciodată. Dacă nu pictez timp de o săptămînă, nu numai că-mi pierd suplețea mîinii, dar parcă mă pierd cu totul. Că mîna devine mai greoaie, înțeleg, dar în același timp slăbește și simțul artistic, talentul. Am crezut că numai în profesia mea este așa, în care tehnica înseamnă foarte mult ; dar vă rog să mă credeți că și Śniatyński, acela care scrie numai pentru teatru, mi-a spus la fel. Mă rog, în ce constă tehnica în acest gen de literatură ? Probabil că în măiestria de a nu o avea, de a nu se vedea. Totuși mi-a spus și el că nu se poate opri, că dă înapoi sau progresează în funcție de efort. În slujba artei ! ce frumos sună. Dar ce slujbă ciinească, în care nu ai niciodată odihnă și liniște ! Nimic, afară de trudă și spaimă ! Să fie oare vorba de o predestinare a întregului neam omenesc, sau numai noi sîntem atît de chinuiți...

În realitate, Świrski nu arăta deloc ca un om chinuit și nici nu se plîngea în tonuri patetice de meseria lui ; dar în vorbele-i răbufnite răzbătea pînă la un punct o sinceritate care le făcea impresionante. La un moment dat, ridică pumnul și, amenințînd luna care apăruse deasupra pădurii, exclamă pe jumătate vesel, pe jumătate furios :

— Ia uitați-vă la bucălata asta ! O singură dată s-a învîrtit în jurul pămîntului și nu mai are nimic de învățat. Măcar o clipă într-o viață de om să am și eu asemenea certitudine !

Doamna Marynia izbucni în rîs și, înălțîndu-și ochii fără să vrea în direcția în care arăta brațul lui Świrski, îl dojeni :

— Nu te mai văita, domnule. Nu numai artiștilor nu le este îngăduit să se oprească. Indiferent că lucrezi la un

tablou sau la modelarea propriei persoane, totuna e, trebuie să trudești mereu, fiindcă altfel ar fi rău.

— Grozav trebuie să mai trudești ! o întrerupse domnul Plawicki oftînd.

Dar ea își urmă vorba, străduindu-se să găsească în același timp o comparație sugestivă și, ridicîndu-și sprîncenele :

— Vezi dumneata, dacă cineva și-ar spune fie și pentru o clipă : „Sînt suficient de înțelept și de bun", pînă și această afirmație n-ar fi nici înțeleaptă și nici bună. Mie mi se pare că noi înotăm cu toții printr-o apă adîncă spre un țărm mai bun, iar dacă vreunul vrea să se odihnească și nu-și mai mișcă mîinile, e tras la fund de propria greutate.

— Vorbe goale ! rosti Połaniecki pe neașteptate.

Ea, însă, bucuroasă de expresivitatea comparației, se împotrivi :

— Nu, Stach ! pe dragostea mea, astea nu sînt doar vorbe goale !

— Unde nu dă Dumnezeu să auzim întotdeauna asemenea cuvinte ! interveni Swirski cu însuflețire. Doamnă, ai toată dreptatea.

În fond, și Połaniecki era tot atît de convins că ea are dreptate, ba, mai mult, în beznele care-l înconjurau, începu să clipească ceva, ca un fel de luminiță. El își spusese într-adevăr : „Sînt suficient de înțelept, suficient de bun, pot să mă odihnesc", și, uitînd de necesitatea efortului neîntrerupt, el încetase să mai dea din mîini în timp ce înota, și greutatea trupului îl trăsese la fund. Așa se întîmplase ! Toate aceste principii superioare, religioase și morale, la care ajunsese, le închisese în sufletul lui, cum închizi banii într-o casă de bani, prefăcîndu-le într-un capital mort. Le avea, dar parcă erau depuse la păstrare într-o magazie. Căzuse și el în orbirea zgîrcitului care se bucură de aurul agonisit, trăind ca vai de el. Le avea, dar nu le aplica, și încrezîndu-se în bogăția lui, își în-

chipuia că și-a încheiat socotelile cu viața și se poate odihni. Acum, însă, parcă se ivise o jarişte de lumină în întunericul care-i învăluia gîndurile, iar din penumbră începea să se apropie de el, ceţos încă şi nu prea limpede, adevărul că asemenea socoteli nu se încheie niciodată şi că munca de zi cu zi este necurmată, sfîrşindu-se, cum spune Marynia, abia pe malul celălalt, un mal mai bun.

X

— Dragă domnule, de ce nu te îmbraci şi dumneata ca domnul Kopowski ? îl întrebă doamna Bronicz pe Zawilowski. Se înţelege că Niteczka preţuieşte poeziile dumitale mai mult decît orice îmbrăcăminte, dar n-ai să mă crezi cînd am să-ţi spun că are un simţ estetic foarte dezvoltat şi se pricepe de minune la astfel de lucruri. Săraca de ea, nu mai departe decît ieri mă pomenesc că vine la mine şi mă întreabă cu o mină atît de drăgălaşă, încît, dacă o vedeai, te topeai de dragoste : „Mătuşică, de ce domnul Ignaś nu poartă dimineaţa un costum alb de flanelă ? Toţi bărbaţii au, şi le stă atît de bine !“ Comandă-ţi şi dumneata ceva asemănător, ca să-i faci o bucurie. Vezi că şi Józio Osnowski are un costum de flanelă ; şi-a cumpărat chiar mai multe, din cochetărie faţă de Anetka. Ştiu că sînt lucruri mărunte, dar femeile se lasă lesne impresionate, cînd se ţine seama de gusturile lor. N-ai idee cît de bine ştie ea să vadă orice amănunt. La Scheveningen, toţi bărbaţii poartă la amiază astfel de costume, şi nu i-ar face plăcere dacă cineva ar crede că dumneata nu faci parte dintre oamenii din lumea-bună, care ştiu să se îmbrace. Dumneata, care eşti atît de bun, ai să-ţi cumperi un costum de flanelă, nu-i aşa ? Ai s-o faci pentru ea şi n-ai să mi-o iei în nume de rău dacă-ţi spun ce-i place Niteczkăi, nu ?

— Cum se poate, doamnă, o liniști Zawiłowski, cu cea mai mare plăcere !

— Cît ești de bun ! Dar ce mai voiam să-ți spun ?... Aha ! să-ți iei și un neseser frumos de călătorie din piele galbenă, bine ? Dragă domnule, Niteczkăi îi plac la nebunie sacii de voiaj pentru bărbați, că, în străinătate, cum te văd, așa te descriu... Ieri, dar să rămînă între noi, ne-am uitat amănunțit la neseserul domnului Kopowski. E foarte frumos și de bun-gust... l-a cumpărat de la Dresda. Niteczkăi i-a plăcut grozav. Să-l vezi și dumneata și să-ți iei unul la fel. Iartă-mă că mă amestec, dar astea-s fleacuri. Vezi dumneata, eu cunosc femeile și o cunosc și pe Niteczka. Ca s-o cîștigi, cea mai bună metodă e să-i cedezi în lucrurile lipsite de importanță. Cînd e vorba de lucruri mai mari, e în stare să renunțe la orice. Ai auzit doar ce partide i s-au oferit, iar ea te-a ales pe dumneata. De aceea, arată-ți recunoștința măcar în lucrurile mărunte. Dumneata, ca psiholog, n-ai observat că naturile capabile de mari sacrificii se păstrează tocmai pentru ocaziile extraordinare, în vreme ce în viața de fiecare zi le place să li se cedeze ?

— Se prea poate, doamnă, pînă acum nu m-am gîndit la asta.

— A, nu mai încape nici o îndoială, și o astfel de natură este și Niteczka. Dumneata nu ești în stare să apreciezi ce înseamnă asemenea natură, deși s-ar cuveni s-o prețuiești fie și numai pentru că te-a ales pe dumneata. Voi, bărbații, însă, nu puteți distinge atîtea nuanțe. Abia la o adică ai vedea cît de puțin egoistă este. Dumnezeu s-o ferească de orice încercări, dar, la o adică, ai vedea și dumneata.

— Doamnă, răspunse Zawiłowski cu oarecare însuflețire, știu că o apreciezi pe domnișoara Niteczka, dar nici măcar dumneata n-o prețuiești ca mine.

— Ah, de-ai ști cît țin la dumneata cînd îmi spui asemenea lucruri ! se înflăcără doamna Bronicz. Dragă dom-

nule, dacă-i așa, mama îți mai spune ceva la ureche : îi place la nebunie ca bărbații să poarte ciorapi negri de mătase, numai de mătase ! Să nu uiți ! Îi ajunge o privire, ca să deosebească mătasea de *fil d'Ecosse !* Doamne, să nu crezi că vreau să mă amestec în toate. Nimeni nu se pricepe mai bine ca mine să stea în umbră, dar nu vreau ca Niteczka să creadă că există vreun domeniu în care dumneata să te lași întrecut de ceilalți. Ce vrei, domnule ! Te căsătorești cu o artistă adevărată, căreia îi place ca tot ce o înconjoară să fie frumos. Și pe bună dreptate, pentru că nu va fi atît de săracă, încît să nu aibă dreptul la așa ceva. Ei, ce zici ?

Zawiłowski își scoase carnețelul de note și răspunse :

— Am să-mi notez toate recomandările dumitale, ca să nu uit nimic.

În cuvintele lui răzbătea o umbră de ironie. Doamna Bronicz îl supăra adesea cu felul ei de a vorbi despre o sumedenie de lucruri, dar mai ales cu înclinația ei vizibilă spre fleacurile unui lux de suprafață. Zawiłowski era șocat de unele manifestări ale ei, care semănau cu un soi de parvenitism natural. Și pentru că nu aflase încă ce castele își înălțase ea din averea bătrînului domn Zawiłowski, nu putea pur și simplu să înțeleagă de ce o femeie delicată arăta atîta lipsă de jenă în discuțiile pe care le avea cu el în legătură cu pretențiile Niteczkăi, referitoare la nivelul vieții lor în viitor. Mai înainte, crezuse că toate vor fi altfel, că aceste doamne vor avea prea multe scrupule și delicatețe, și asta fusese prima lui dezamăgire. Pe de altă parte, îl durea perseverența de prost-gust cu care doamna Bronicz îi amintea aproape zilnic despre partidele importante pe care Niteczka putea să le facă și despre renunțările pe care le acceptase pentru el. Aceste renunțări nu avuseseră loc. Zawiłowski nu era un infatuat, dar nici nu-și punea cenușă în cap mai mult decît trebuia, iar prin ceea ce reprezenta, nu se socotea mai prejos, ci, dimpotrivă, era o partidă mai bună decît cei de felul lui Kopowski,

Colimaçao, Kanafaropulos şi alte asemenea figuri compromise, de operetă. Era indignat numai la gîndul că îndrăzneau să-l compare în defavoarea lui cu astfel de inşi. Avînd un suflet copleşit de dragoste şi poezie, credea că nici principii acestei lumi nu dispun de ceea ce dispune el. Cum avea să arate viaţa lui cu Niteczka, nu se gîndise prea mult pînă atunci, sau se gîndise numai aşa, în general; simţindu-se însă puternic şi gata să înfrunte orice greutăţi, era încredinţat că avea să fie bogată. N-avea intenţia să se tîrguiască pentru această bogăţie, iar cînd doamna Bronicz manifesta asemenea înclinaţii, se silea să se stăpînească, să nu-i spună că toate acestea i se par lipsite de interes.

Pe cînd se afla la Przytułów, Świrski formulase odată o frază cam ciudată, cum că dragostea nu este cu totul oarbă, dar suferă de daltonism. Zawiłowski crezuse că pictorul se referea la Osnowski, fără să bănuiască măcar că el însuşi era un exemplu perfect de om stăpînit de această boală. Orbise totuşi numai în legătură cu domnişoara Lineta, în afara ei vedea şi observa totul cu o agerime şi mai mare decît de obicei, iar unele observaţii îl umpluseră de uimire. Fără să mai punem la socoteală descoperirile legate de doamna Anetka, de Józio al ei şi de Kopowski, băgase de seamă, de pildă, că relaţiile lui faţă de doamna Bronicz încep să se schimbe, deoarece, de cînd se apropiase mai mult de ea şi, ca viitor soţ al Niteczkăi, se purta mai puţin oficial, mătuşica începuse să-i preţuiască mai puţin persoana, opera şi talentul. Probabil că un ochi obişnuit n-ar fi observat nimic, dar pentru Zawiłowski era limpede, cu toate că nu înţelegea motivele acestei transformări. Abia viitorul avea să-l înveţe că firile comune, în contact cu oameni superiori, prin însuşi faptul că le devin familiari, îşi pierd respectul pentru ei, demonstrînd parcă fără să vrea că tot ce se apropie de ele trebuie să se contamineze de platitudine şi nimicnicie, încetînd cu totul să mai fie prestigios. Doamna Bronicz îl

dezamăgea din ce în ce mai mult. Ajunsese să-l enerveze acel Teodor „comod", care la nevoie putea să acopere orice faptă cu gravitatea lui de dincolo de mormînt. Era uluit de mobilitatea de fluture a acestui spirit care, prinzînd din zbor tot ce ținea de domeniul binelui și al frumosului, transforma în același timp totul în vorbe și forme goale.

Era nespus de uimit, în sfîrșit, de ostilitatea ei față de de oameni. Doamna Bronicz, aproape umilă în fața bătrînului Zawiłowski, se arăta destul de răuvoitoare în absența lui ; domnișoara Helena pur și simplu nu-i plăcea ; despre doamna Krasławska și doamna Maszko vorbea mereu cu ranchiună, despre soții Bigiel cu dispreț, iar pe doamna Połaniecka, mai ales, nu putea s-o sufere. Asculta atît de contrariată laudele exprimate la adresa Maryniei de Świrski, Zawiłowski și de Ôsnowski, de parcă ar fi însemnat o adevărată jignire pentru domnișoara Castelli. Zawiłowski se convinsese că doamna Bronicz nu iubea într-adevăr pe nimeni pe lume, afară de „Niteczka".

În ochii lui, însă, aceasta îi compensa toate defectele. Încă nu înțelesese că asemenea simțăminte zavistnice și exclusiviste care, în loc să deschidă inima spre oameni, o închircesc și o usucă, nu sînt decît un egoism cu două fețe, ce poate fi la fel de grosolan și de îndărătnic, ca și cel cu una singură. El însuși, iubind-o cu tot sufletul pe Lineta și simțîndu-se mai bun și mai îngăduitor de cînd o îndrăgise, credea că o ființă care iubește cu adevărat nu poate să aibă un fond rău, și în numele iubirii lor comune pentru domnișoară Castelli, îi ierta doamnei Bronicz toate lipsurile.

În schimb, în ceea ce o privea pe domnișoara Lineta, acest observator perspicace nu sesizase încă nimic. Bărbații mai puternici sufletește fac atîtea greșeli iremediabile în dragoste tocmai pentru că înfrumusețează femeile iubite cu toate razele lor, nedîndu-și seama că această aureolă strălucitoare care-i orbește le aparține. Domnișoara Lineta se obișnuia cu fiecare zi tot mai mult cu el și cu rolul ei de

logodnică. Gîndul că un om ca el o observase, înălțînd-o deasupra altora, că o preferase și o îndrăgise — cîndva o nesecată sursă de mulțumire a amorului propriu și de mîndrie — începuse să-și piardă din farmecul noutății și să se banalizeze. Tot ce se putea scoate din el spre propria laudă, scosese cu ajutorul doamnei Bronicz. Admirația omenească fusese de asemenea „escamotată", cum se exprimase Świrski, iar statuia se afla acum atît de aproape de ochii ei, încît, în loc s-o cuprindă în întregime, începea să descopere defectele marmurei. Cîteodată, influențată de părerea sau de admirația altora, își readucea aminte de adevărata lui măsură, dar atunci o cuprindea mirarea că omul acesta simplu, îndrăgostit, care se uita în ochii ei gata să-i îndeplinească orice dorință, este același Zawiłowski despre care pînă și Świrski se exprima cu respect, iar Osnowski îl considera drept un prețios lucru al tuturora. Ea putea să-l trimită în orice clipă să-i aducă lucrul sau căpșune proaspete ! Această certitudine îi făcea plăcere, demonstrîndu-i cu atît mai mult nevoia de el. Își admira în el propria putere, și uneori îi mărturisea cu sinceritate impresiile de acest fel.

Odată, cînd se plimbau prin lunca jilavă, Zawiłowski se duse și-i aduse galoșii. Apoi, îngenunchind lîngă un crin, o încălță, sărutîndu-i picioarele. Atunci ea, privind la capul plecat la picioarele ei, spuse :

— Domnule, lumea te socotește un om mare, iar dumneata mă încalți în galoși !

Zawiłowski își ridică ochii spre ea și, amuzat de comparație, răspunse vesel, continuînd să stea în genunchi :

— Pentru că te iubesc nespus de mult !

— Foarte bine, dar sînt curioasă ce-ar zice lumea ?

Această ultimă întrebare părea s-o preocupe cel mai mult. Totuși Zawiłowski începu îndată s-o certe că i se adresase cu „domnule" și nu sesiză că în acest „Foarte bine !" era parcă o anume nepăsare care se arată de obicei față de lucruri prea cunoscute sau mai puțin importante.

Tot atît de puțin atentă, ascultă și cele ce-i spuse după aceea, cum că, nefiind un infatuat, se socotește un om obișnuit care-și respectă profesiunea și consideră drept cea mai mare fericire tocmai o asemenea viață, în care se poate sluji cu credință și iubi cu simplitate. Înrîurit de această fericire, îi înconjura mijlocul cu brațul, în așa fel încît ceea ce iubea să fie cît mai aproape de pieptul lui. Dar cînd bărbia-i voluntară se sumeți și mai mult înainte, lucru care se întîmpla întotdeauna cînd vorbea cu înflăcărare, Castelka îl rugă să renunțe la acest obicei, întrucît fața îi împrumută o expresie aspră, iar ei îi place să aibă chipuri vesele în jurul ei. Cu același prilej, îi mai aminti că ieri, cînd o plimbase cu barca pe eleșteu, după ce obosise vîslind, respirase prea zgomotos în prezența ei. Nu mai voia să-i spună și cît o „enerva" acest lucru. Ea se „enervează" din orice, dar nimic n-o contrariază mai mult ca atunci cînd cineva obosește și respiră cu zgomot.

Spunînd acestea, își scoase pălăriuța și începu să-și facă vînt cu ea. Unda de aer îi zburlea părul luminos, și în umbra verzuie a arinilor, zdrențuită ici și colo de soarele care răzbătea printre frunze, semăna cu o vedenie. Zawiłowski o privea cu încîntare, cucerit în primul rînd de farmecul copilului răsfățat care iradia din vorbele ei. În realitate, era poate ceva mai mult în ele, dar el nu căuta și nici nu găsi altceva, tocmai pentru că dragostea lui, cu toată intensitatea ei, era simplă.

Totuși, simplitatea nu exclude zborul. Domnișoara Niteczka se agățase într-adevăr ca o pînză de păianjen de aripile unei păsări care o înalță fără voia ei în tăriile albastre, acolo unde se resimte fiecare bătaie a inimii, unde totul se ghicește și se înțelege, unde pînă și gîndul trebuie să se forțeze să dea expresie simțămintelor. Iar domnișoara Niteczka era atît de „leneșă" ! I-o spusese ea însăși Zmeului, care nu bănuia că acele tării albastre nu-i produceau Linetei decît amețeli și oboseală.

Acum i se întîmpla din ce în ce mai des să se trezească dimineaţa şi, gîndindu-se că va trebui să se întîlnească iarăşi cu logodnicul şi să se plieze pe zborul lui înalt, să încerce sentimentele unui şcolar pe care-l aşteaptă o lecţie grea. Ea sfîrşise această lecţie ; spusese mai mult sau mai puţin tot ce fusese învăţată, şi credea că ar fi timpul ca logodna să-i acorde o vacanţă. În sfîrşit, era sătulă de toate aceste extravaganţe, ale ei şi ale altora, de aceste definiri originale, de aceste răspunsuri inteligente pe care le semănase pînă acum în dreapta şi în stînga. De altfel, intuia că rezervele secaseră şi se vedea fundul fîntînii. Nu-i mai rămăseseră decît niscaiva impresii artistice, şi nesuferitul ăsta de „domn Ignás" putea să se mulţumească doar din cînd în cînd să-i arate ba o luncă întinsă, ba o bucată de pădure, ba o tarla cu grîu galben, crescînd parcă în lumină, şi să-i spună : „Ce frumos !" Asta era mai uşor ! De bună seamă, el nu era în stare să găsească destule cuvinte şi admiraţie, să descopere cît suflet artistic se ascunde în această constatare simplă : „Ce frumos !", dar dacă lucrurile stăteau aşa, ce voia mai mult şi de ce o silea, în discuţiile cu ea, în dragoste şi în felul în care o iubea, să facă atîtea eforturi inutile ? Iar dacă n-o silea, dacă o făcea fără să ştie, era cu atît mai rău pentru el că avea o natură atît de abruptă şi nici măcar nu-şi dădea seama. În acest caz, n-are decît să stea de vorbă cu Stefcia Ratkowska !

În schimb, cu Koposio nu trebuia să facă nici un efort, de aceea compania lui era o adevărată odihnă pentru domnişoara Castelli. Vederea lui era de ajuns ca s-o înveselească, să-i aducă zîmbetul pe buze şi s-o predispună la glume. Unul ca Polaniecki fusese, e drept, o singură dată în viaţă, gelos pe Kopowski, dar lui Zawiłowski, un om care trăia aproape exclusiv în sferele intelectului şi aprecia totul cu măsura pur intelectuală, nici prin gînd nu-i trecea că o fată atît de „spiritualizată" şi atît de „deşteaptă", ca Niteczka, putea să se uite fie şi pentru o clipă la Kopowski

altfel decît la un subiect vrednic doar de glumele pe care şi le îngăduia mereu. Nu se revoltase oare pînă şi doamna Bronicz, cu toată superficialitatea ei, numai la presupunerea că ar putea s-o dea pe Niteczka lui Kopowski ? Scena dintre acesta şi doamna Aneta, pe care tînărul o văzuse, nu-i fusese de nici o învăţătură, deoarece pe Niteczka lui o socotea la polul opus al Anetei. Doar Niteczka optase pentru el, iar el era antiteza lui Kopowski. Acest fapt îi îndepărta orice bănuială. Niteczka se amuza cu Koposio, îl picta, discuta cu el atît de mult, încît Zawiłowski era foarte mirat că ea putea să nu adoarmă în acest timp, glumea pe socoteala lui, îl urmărea cu privirea înveselită, dar asta se întîmpla numai pentru că era încă o copilă care avea nevoie de clipele ei de distracţie şi de strengării. Nimeni nu-i vedea mai bine ca ea prostia nemărginită, şi nimeni nu mai vorbea atît de des despre ea. De cîte ori nu-şi bătuse joc de el de faţă cu Zawiłowski !...

Totuşi, nu toată lumea privea la acest amuzament la fel. Printre cei care considerau că nu e vorba numai despre o joacă nevinovată, era în primul rînd doamna Aneta, care la răstimpuri îi spunea fără ocol soţului ei că Lineta cochetează cu Kopowski. „Józio“ avea şi el uneori această impresie şi voia să-l expedieze în chip politicos pe Kopowski de la Przytułów, dar doamna Aneta nu era de acord. „De vreme ce-i face curte Stefciei, n-avem dreptul să-i stricăm viitorul unei fete atît de sărmane“. Lui Osnowski îi părea rău s-o dea pe Stefcia lui Kopowski, dar pentru că într-adevăr nu avea nici o avere şi pentru că Anetka îşi dorea această căsătorie, nu cuteza să se împotrivească.

Nu-şi revenea, însă, din uimire şi nu-şi putea domoli revolta împotriva Castelkăi : „Ca să cocheteze cu un asemenea prostănac, cînd are un om ca Ignás, trebuie să fie o păpuşă lipsită cu totul de suflet“. La început, nu-i venea să creadă. Presupunînd totuşi că Anetka putea să greşească, începu s-o urmărească mai atent pe tînăra logodnică şi, fiindcă afară de atitudinea faţă de soţia lui, nu era un om

prost, observă o mulțime de lucruri care-l umplură de temeri, avînd în vedere prietenia pe care o nutrea pentru Zawiłowski. Firește, nu credea că poate să se întîmple ceva care să-i schimbe situația, dar își punea întrebarea : ce viitor îl aștepta pe Ignaś cu o femeie care nu știa să-l prețuiască și era atît de redusă încît nu numai că-i făcea plăcere compania unui fercheș fără cap, dar își mai îngăduia și să-l atragă și să-i sucească mințile ? „Anetka îi judecă pe toți după ea, se gîndi Osnowski, și greșește, neîndoielnic, atribuindu-i Linetei sentimente mai profunde ; nu-i decît o marionetă care, dacă n-a putut fi influențată încă de suflete ca al Anetei și al lui Ignaś, apoi nimic n-o mai trezește". Iată cum acest om nefericit, bolnav de daltonism din dragoste, pe de o parte, descoperea adevărul, iar pe de alta, cădea într-o greșeală și mai mare. Pe „Castelka", însă, o aprecia cu tot mai multă luciditate și nu mai avea nevoie de eforturi inutile ca să ajungă la certitudinea că în atitudinea acestei domnișoare „ideale" față de Kopowski există într-adevăr glume, cochetărie aițiătoare și chiar bătaie de jos, dar exista și o slăbăciune nestăpînită, o atracție pe care femeile cu suflet de modiste o simt pentru niște flăcăi frumoși și bine îmbrăcați. Prostia fenomenală a lui Kopowski părea să se adîncească și mai mult în aerul curat de la țară, în schimb, soarele îi bronza tenul delicat, sporindu-i expresivitatea ochilor și albeața dinților, culoarea bărbii i se îmblînzea și strălucea ca mătasea. Nu-i mai puțin adevărat că farmecul lui se datora nu numai tinereții și frumuseții, fiind completat de cămășile, cravatele și costumele lui rafinate și simple în același timp. Dimineața, îmbrăcat pe *lawn-tennis* în flanelă englezească, avea ceva din prospețimea dimineții și moleșeala somnului. Formele lui zvelte și cizelate se desenau parcă mîngîietor prin țesătura moale ; cum putea ososul Zawiłowski, cu maxilarul lui voluntar *à la* Wagner și picioarele prea lungi, să se compare în ochii doamnelor cu acest *mignon* ce amintea totodată zeii Heladei și jurnalele

de modă, gliptotecile italiene şi colecţiile de la Biaritz sau Ostende ! Trebuia să fii o ciudăţenie ca această apă liniştită, Stefcia Ratkowska, ca să susţii, probabil numai de ciudă, că asemenea exemplar nu este decît o păpuşă insuportabilă. Ce-i drept, Castelka rîsese cînd Świrski spusese odată că frumosul Kopowski, interpelat pe neaşteptate, are nişte priviri în care se văd cele şaisprezece *quartierrs* [1] de prostie moştenite de la amîndoi părinţii. Fără îndoială, avea privirea cam împrăştiată şi de obicei nu înţelegea dintr-o dată ce i se spunea. În schimb, era atît de vesel şi, cu toate că nu era prea deştept, părea atît de blajin şi de binecrescut, în fine, atît de frumos şi de proaspăt, încît i se putea trece cu vederea orice.

Zawiłowski greşea, crezînd că numai doamna Bronicz este ahtiată după lucruri de lux vestimentar şi că logodnica lui nu are habar de aceste pretenţii pe care i le transimtea mătuşa ei. Castelka era la curent cu toate. Pierzînd nădejdea că „domnul Ignaś" va putea să-l egaleze vreodată pe Kopowski, voia cel puţin să se apropie de el. Avea o înclinaţie înnăscută pentru luxul exterior, şi „mătuşica", rugîndu-l pe Zawiłoswki să-şi cumpere una sau alta, nu făcea decît să-i satisfacă pretenţiile. Într-adevăr, îi ajungea să se uite o dată, ca să deosebească mătasea de *fil d'Ecosse,* şi tot sufletul ei era aproape instinctiv fascinat de mătase. Iar pentru ea, Kopowski era printre oameni ceea ce era mătasea faţă de celelalte ţesături. Dacă n-ar fi fost doamna Aneta, care-l strunea pe tînăr, şi simţămintele superioare pe care i le inculcase Castelkăi, aceasta n-ar fi ezitat să-i acorde mîna. Departe de toate acestea, Osnowski era profund mirat că nu se întîmplase aşa, deoarece în urma observaţiilor sale ajunse la concluzia că o asemenea soluţie ar fi fost poate mai bună şi pentru Lineta şi pentru Zawiłowski.

---

[1] Trepte de descendenţă, generaţii (fr.).

Astfel că într-o bună zi, îi împărtăși soției sale gîndurile care-l frămîntau, dar aceasta se înfurie și-i răspunse cu mare însuflețire :

— Nu s-a întîmplat, fiindcă nu putea să se întîmple ! Nimeni nu este obligat să se potrivească nălucirilor tale. Eu am fost cea dintîi care am observat că Lineta cochetează cu Kopowski. Cine putea ști că are asemenea fire ? Să fii logodită și să cochetezi cu alții, de ! asta întrece orice închipuire. Cred, însă, că ea o face numai din vanitate, în ciuda Stefciei Ratkowska, sau poate ca să-i stîrnească gelozia lui Zawiłowski. Dumnezeu știe ! Acum ție îți vine ușor să dai toată vina pe mine și să spui că eu am aranjat această căsătorie ; adu-ți aminte, însă, de cîte ori te-ai arătat încîntat de Castelka, de cîte ori ai zis că e o natură ieșită din comun, care l-ar face fericit pe domnul Ignaș ! Ieșită din comun, n-am ce zice ! Acum cochetează cu Kopowski, iar dacă ar fi logodită cu el, ar cocheta cu Zawiłowski. Ușurătatea n-are leac. Tu zici că ar fi mai potrivită pentru Kopowski. Trebuia să te gîndești mai demult la asta, nu abia acum, cînd este logodită cu Zawiłowski. Dar tu, Józio, vorbești înadins așa, ca să-mi dovedești ce mare prostie am făcut, ajutîndu-l pe domnul Ignaș.

Și lucrurile fură răstălmăcite în așa fel, încît Zawiłowski și Castelka coborîră pe al doilea plan, cel dintîi evidențiind cruzimea și răutatea lui Józio. Prin urmare, Osnowski începu să se dezvinovățească și, desfăcîndu-și brațele, spuse :

— Anetka ! Cum poți măcar să presupui că am vrut să te supăr ? Știu doar ce intenții bune ai avut ; numai că, vezi tu, mă îngrozește viitorul lui Ignaș, fiindcă țin la el. Aș vrea din toată inima ca Dumnezeu să-i dea o ființă ca tine. Comoara mea scumpă, tu știi că aș prefera să mi se usuce limba, decît să-ți spun ceva care să te supere. Am venit la tine numai ca să discutăm și să ne sfătuim amîn-

doi, fiindcă știu că în căpșorul ăsta iubit se găsesc întotdeauna soluții pentru a ieși din orice situație.

Începu să-i sărute mîinile, apoi brațele și fața cu o iubire nețărmurită și o înflăcărare din ce în ce mai mare, în timp ce ea întorcea capul, ferindu-se de sărutări și certîndu-l :

— Ah, Józio, ce transpirat ești !

Într-adevăr, Osnowski era aproape întotdeauna transpirat, pentru că toată ziua nu făcea altceva decît să joace tenis, să călărească, să tragă la vîsle și să hoinărească pe cîmpuri și prin pădure, ca să slăbească atît cît îi cerea ea.

— Spune-mi doar că nu mai ești supărată ! o rugă, lăsîndu-i mîna și privind-o cu duioșie în ochi.

— Nu mai sînt !... Dar ce sfat pot să-ți dau eu ! Cei doi logodnici n-au decît să plece cît mai repede la Scheveningen, iar Kopowski să rămînă aici cu Stefcia.

— Vezi că ai găsit rezolvarea. Să plece pe la începutul lui august. Dar tu ai băgat de seamă că Stefcia nu-l prea... că fercheșul Koposio nu i-a căzut cu tronc pînă acum ?

— Stefcia are o fire foarte închisă. Tu nu cunoști femeile, Józio !

— Sigur, ai dreptate și de astă dată. Văd că nici ei nu-i place Castelka. Poate că în sinea ei este supărată și pe Kopowski.

— Cum adică ? întrebă repede doamna Aneta. Nu cumva ai observat ceva în purtarea lui față de Castelka ?

— Ei, Koposio nu se dezminte. Rîde la ea, fiindcă are dinți frumoși, dar dacă aș fi observat ceva, acum nu s-ar mai afla la Przytułów. Poate că și Lineta cochetează cu el numai pentru că așa e firea ei... *sans le savoir* [1]... Și asta e destul de rău, dar nu cred că ar putea fi altceva de văzut între ei.

— Trebuie totuși să-l cercetez pe Kopowski în legătură cu Stefcia. Știi ce, dragă Józio ? Astăzi o să mergem cu

---

[1] Fără să-și dea seama, fără intenție (fr.).

toţii călare spre Leśniczówka, o să caut să vorbesc mai serios cu el... Voi s-o luaţi în altă parte!

— Bine, copila mea. Căpşorul tău începe să dea sfaturi bune! spuse şi se pregăti să plece, dar se opri în prag, se gîndi o clipă şi adăugă :

— E totuşi ceva ciudat şi de neînţeles ; Ignaś pare că prinde totul din zbor, dar, cu toate acestea, o adoră pe Lineta ca pe nu ştiu ce zeiţă şi nu-şi dă seama de nimic.

Iar după-amiază, cînd Kopowski şi doamna Aneta se îndreptară spre coliba pădurarului pe drumul umbros, Zawiłowski, conducîndu-i din ochi şi privind la silueta ei care se mlădia pe cal într-o tunică de călărie strînsă pe corpu-i ca amfora, se gîndi :

„Totuşi, cît e de zveltă şi de atrăgătoare! Ce ironie a sorţii că acest Osnowski, atît de cumsecade şi de binevoitor, nu bănuieşte nimic!"

Era într-adevăr o ironie a destinului, dar nu numai în cazul lor.

XI

După plimbarea în doi a doamnei Aneta şi a lui Kopowski pe drumul dinspre Leśniczówka, ceva se schimbă în atmosfera de la Przytułów. E adevărat că Zawiłowski privea ca şi mai înainte în ochii logodnicei şi o admira fără măsură, dar în purtarea ei faţă de el şi de ceilalţi răzbătea o uşoară indispoziţie. Kopowski se simţea parcă stingherit ; se uita la Castelka numai pe furiş şi se apropia grăbit doar în absenţa doamnei Aneta, cel mai adesea aşezîndu-se alături de domnişoara Ratkowska, cu care vorbea cam distrat. Doamna Aneta era şi mai hotărîtă ca de obicei şi, spre marea mulţumire a lui „Józio", acorda acum o atenţie atît de mare tuturor treburilor de la Przytułów, încît îl chemă încă de două ori pe Kopowski să stea de vorbă între patru ochi. Privirea Castelkăi nu-l

mai însoţea pretutindeni pe Kopowki cu lejeritatea pe jumătate amuzată, pe jumătate ironică de altădată, în schimb, ochii întunecaţi ai domnişoarei Ratkowska se întorceau spre Zawiłowski cu anume compasiune, într-un cuvînt, se schimbase ceva în privirile şi în relaţiile celor care locuiau la Przytułów.

Erau totuşi schimbări sesizabile numai pentru un ochi foarte ager şi deprins să distingă tentele acestei vieţi în care, în lipsa unor ţeluri mai importante şi a muncii de zi cu zi, cele mai neînsemnate nuanţe ale sentimentelor, cea mai subtilă vălurire a gîndurilor şi chiar a umorilor, nu numai că împrumută aparenţa unor evenimente capitale, dar ascund adesea în ele germenii lor reali. În exterior, viaţa rămăsese ca şi mai înainte, o sărbătoare continuă, un picnic, o vacanţă la ţară, alcătuită din dragoste, impresii estetice, conversaţii mai mult sau mai puţin subtile, în sfîrşit, distracţii. Organizarea acestor amuzamente în serie, în aşa fel încît să umple toată ziua, era singura preocupare care apăsa spiritele, deşi cea mai mare parte îi revenea amfitrionului, domnul Osnowski.

Într-o dimineaţă, acalmia acestei vieţi fu întreruptă de un trăznet care căzu ca din senin sub forma a două scrisori cu chenar negru pe adresa lui Osnowski şi a lui Zawiłowski. În clipa în care fură aduse, toată lumea se afla la cafeaua de după-amiază, şi ochii doamnelor se îndreptară curioşi spre destinatarii care, scoţînd hîrtiile din plicurile deschise, exclamară aproape în acelaşi timp :

— Domnul Zawiłowski a murit !

Vestea făcu o impresie puternică. Doamna Bronicz, ca o persoană de modă veche, care ţinea minte vremurile cînd venirea unei ştafete la ţară obliga femeile mai simţitoare să leşine, înainte chiar de aflarea veştilor, căzu într-un fel de amorţeală dublată de pierderea vorbirii ; domnişoara Ratkowska, care petrecuse un timp în casa familiei Zawiłowski şi nutrea o mare afecţiune pentru bătrîn, păli cu adevărat ; domnişoara Castelli, apucînd-o

de mînă pe doamna Bronicz, se străduia s-o readucă în simțiri, șoptindu-i cu jumătate de glas : *Voyons, chèrie, tu n'es pas raisonnable !* [1] Iar doamna Aneta, vrînd parcă să verifice tristul anunț cu proprii ei ochi, luă hîrtia din mîna soțului și începu să citească :

„Răposatul Eustachy Zawiłowski a părăsit această lume în ziua de 25 iunie etc. Copleșită de durere, fiica lui invită rudele și prietenii la înmormîntarea care va avea loc în biserica parohială de la Jaśmień în ziua de 28 a lunii curente etc".

După care urmă o tăcere pe care Zawiłowski o întrerupse cel dintîi :

— L-am cunoscut de puțină vreme și odinioară eram pornit împotriva lui, dar acum îmi pare sincer rău de el, fiindcă m-am convins că era un om cu totul cumsecade.

— Și el ținea mult la tine, îi spuse Osnowski. Mi-a dovedit-o nu o dată.

Doamna Bronicz, care între timp își revenise, declară că dovezile puteau să se arate cu adevărat abia de acum încolo, demonstrînd că domnul Eustachy avusese o inimă mai bună decît se presupunea. „Domnul Eustachy a ținut întotdeauna foarte mult la Niteczka, iar un astfel de om nu putea să fie rău". Ei, adică doamnei Bronicz, îi amintea uneori de Teodor, de aceea se legase atît de mult de el. Cîteodată fusese într-adevăr cam aspru, pe cît de blajin fusese Teodor întotdeauna, dar amîndoi fuseseră la fel de drepți și numai Dumnezeu putea să-i judece.

Apoi se adresă Niteczkăi, aducîndu-i aminte că cea mai mică tulburare îi provoacă dureri de stomac și rugînd-o să-și stăpînească duioșia înnăscută. La rîndul lui, Zawiłowski, socotind că era pentru prima dată cînd aceeași durere îi lovea pe amîndoi, pe el și pe Niteczka, începu să-i sărute mîinile. Această stare de spirit fu întreruptă de Kopowski, care rosti, parcă gîndindu-se la efemeritatea vieții omului :

[1] Ei, scumpa mea, fii rezonabilă ! (Fr.).

— Sînt tare curios ce va face domnişoara Helena cu pipele rămase de la domnul Zawiłowski ?

De bună seamă, fiindcă bătrînul şleahtic avusese o colecţie de pipe faimoase în tot oraşul, şi la vremea lui, întrucît nu putea suferi ţigările şi trabucele, organizase adevărate reuniuni la el acasă cu cei care preferau pipa. Interesul lui Kopowski pentru pipele răposatului nu-şi află totuşi răspunsul aşteptat, mai întîi fiindcă lui Zawiłowski i se aduse chiar atunci o scrisoare de la Polaniecki care-i anunţa şi el moartea bătrînului şi-l chema la înmormîntare, iar în al doilea rînd, din cauză că Osnowski îi ceru sfatul soţiei în legătură cu plecarea la Jaśmień.

Rămase hotărît ca toţi să plece îndată la Varşovia, unde doamnele aveau să-şi cumpere tot felul de mărunţişuri pentru toaletele de doliu, iar a doua zi, în ziua înmormîntării, să se întîlnească la Jaśmień. Aşa se şi întîmplă. Zawiłowski, odată ajuns în oraş, se repezi pînă acasă să-şi ducă lucrurile şi să-şi pregătească un costum negru pentru a doua zi, apoi se grăbi să ajungă la soţii Połaniecki, presupunînd că ei se întorseseră de la vila lui Bigiel. Slujitorul îi spuse că domnul venise ieri, dar plecase numaidecît la Jaśmień, lîngă care stăpînii închiriaseră de vreo două săptămîni sau chiar cumpăraseră o mică proprietate.

Aflînd acestea, se întoarse la vila familiei Osnowski, să-şi petreacă seara cu logodnica. În anticameră, fu mirat de sunetele unui vals de Straus, care se auzea dinăuntrul casei, aşa că întîlnind-o în salonaş pe domnişoara Ratkowska, o întrebă cine cîntă.

— Niteczka şi domnul Kopowski, îi răspunse domnişoara Ratkowska.

— Domnul Kopowski este aici ?

— A venit acum un sfert de oră.

— Iar domnul şi doamna Osnowski ?

— Nu s-au întors din oraş. Anetka face cumpărături.

Se întîmpla pentru prima dată ca Zawiłowski să nu fie mulţumit de Niteczka. Înţelegea că bătrînul şleahtic ră-

posat nu însemna nimic pentru ea, cu toate acestea, momentul nu i se părea deloc potrivit pentru a cînta valsuri la patru mîini cu Kopowski. Avea senzaţia că este o dovadă de prost-gust. Doamna Bronicz, căreia nu-i lipsea intuiţia cînd era vorba de bunele maniere, citi pesemne această impresie pe faţa lui.

— Niteczka era groaznic de tulburată şi de obosită, îi spuse de cum intră, şi nimic n-o linişteşte ca muzica. Eram şi eu foarte îngrijorată, fiindcă începuse s-o doară stomacul, aşa că atunci cînd a venit domnul Kopowski, le-am propus să cînte ceva.

Valsul fu totuşi întrerupt şi impresia neplăcută a lui Zawilowski începu să se spulbere treptat. În această vilă, erau o mulţime de amintiri proaspete, scumpe inimii lui.

Cînd se lăsă amurgul, începu să se plimbe prin încăperi la braţ cu Niteczka şi oprindu-se în diferite locuri, îşi amintea mereu cîte ceva.

— Mai ţii minte ? o întrebă în atelier, aici, cînd mă pictai, mi-ai pus mîinile pe tîmple, ca să-mi întorci capul, şi atunci ţi-am sărutat mîna pentru prima oară. Cînd mi-ai spus : „Vorbeşte, domnule, cu mătuşa", mi-am pierdut nu numai minţile, ci şi răsuflarea... Aleasa inimii mele, scumpa mea...

— Ce palid erai atunci !

— Cum să nu fiu palid, cînd inima-mi sta gata să se spargă de emoţie. De pe atunci te iubeam ca un nebun.

Domnişoara Castelli îşi înălţă privirile, şi după o vreme răspunse :

— Ce ciudate sînt toate !

— Ce-i ciudat, Niteczka ?

— E ciudat că totul începe într-un fel, ca o încercare, ca un joc... apoi te implici tot mai mult şi, deodată, te trezeşti prinsă în laţ.

Zawilowski îi strînse braţul la piept şi încuviinţă :

— Chiar aşa ! Am prins în laţ o fată bălaie şi n-am să-i mai dau drumul.

Apoi, păşind mereu la braţ, intrară în salonul cel mare. Zawiłowski îi arătă uşile cu geamuri şi-i spuse :

— Uite balconul nostru şi salonul nostru.

Se întuneca din ce în ce mai mult. Mobila se cufunda în umbră ; unde şi unde, doar pe ramele aurite ale tablourilor, luceau luminiţe palide, asemenea unor ochi care priveau la tînăra pereche.

— Tu mă iubeşti ? o întrebă Zawiłowski deodată.

— O ştii prea bine.

— Spune da !

— Da !

Atunci îi strînse şi mai tare braţul şi începu să-i spună cu glasul întretăiat de emoţie :

— Pur şi simplu, tu n-ai idee cîtă fericire găsesc eu în tine ! Pentru că nici nu ştii cît te iubesc. Aş fi în stare să-mi dau viaţa pentru tine. Aş sacrifica toată lumea pentru un firicel din părul tău ! Tu eşti lumea mea, viaţa mea ! Acum nu mai pot trăi fără tine.

— Hai să ne aşezăm, şopti domnişoara Castelli. Sînt atît de obosită !

Şi se aşezară, umăr lîngă umăr, ascunşi în întuneric. Se aşternu o clipă de tăcere.

— Ce ai ? Tremuri tot ? îl întrebă abia auzit domnişoara Lineta.

Ea însăşi, legănată de amintiri sau tulburată de dragostea ori de apropierea lui, începu să respire mai repede şi, închizînd ochii, îi oferi cea dintîi buzele.

În acest timp, Kopowski se plictisea pesemne în încăperea vecină cu domnişoara Ratkowska şi doamna Bronicz, deoarece chiar atunci răsunară tonurile valsului pe care-l cîntase mai înainte cu Lineta.

Cînd se întoarse acasă, Zawiłowski încercă impresia că locuinţa lui de cavaler întruchipează imaginea pustiei şi a tristeţii, o vatră de nomazi fără nici un scop, de pe urma căreia nu rămîne nici măcar amintirea, şi se gîndi că

Niteczka cea bălaie îi stăpînea atît de mult inima, încît nu mai voia și nu mai putea trăi fără ea.

Înmormîntarea domnului Zawiłowski avu loc a doua zi cu nu prea multă pompă. Moșiile învecinate, care se aflau mai aproape de Varșovia, aparțineau în cea mai mare parte unor oameni avuți care își petreceau vara în străinătate. Din același motiv, nici în oraș nu mai rămăseseră prea mulți dintre cunoscuții domnului Zawiłowski. Sosiră, în schimb, o sumedenie de săteni care, îmbulzindu-se în biserică, se uitau la coșciug parcă mirați că un boier atît de mare, cu pămînt, bani și avere din belșug, se întoarce în pămînt ca un țăran oarecare, aciuat pe cine știe unde. Alții priveau cu invidie la domnișoara care avea să moștenească atîta avere. Căci așa-i firea omului ; nu numai țăranii, dar și cei din lumea-bună, care-l cunoșteau pe domnul Zawiłowski mai de aproape sau mai de departe, nu se puteau stăpîni nici măcar în timpul ceremoniei de înmormîntare să nu se întrebe ce va face domnișoara Helena cu milioanele care-i rămîneau drept mîngîiere. Erau și dintre aceia care, văzînd în tînărul Zawiłowski, ca ultimă rudă cu același nume, pe moștenitorul unei părți considerabile din avere, își puneau întrebarea dacă nu cumva fericitul poet, mîine poate un milionar, va înceta să mai scrie versuri. Și, firește, credeau, cu o satisfacție de neînțeles, că probabil nu va mai scrie.

Totuși, atenția tuturor se îndrepta spre domnișoara Helena. Admirau cu toții resemnarea cu care suporta această pierdere, cu atît mai dureroasă cu cît, după moartea părintelui, rămînea singură pe lume, fără alte rude mai apropiate decît tînărul poet, și chiar fără prieteni, pe care încetase de mult să-i mai cultive. Pășise în urma coșciugului cu fața șiroind de lacrimi, dar liniștită, cu liniștea ei de totdeauna, inexpresivă și împietrită parcă, iar după ce se întorsese acasă, vorbea despre moartea tatălui ca despre ceva ce se întîmplase cu cel puțin cîteva luni în urmă. Doamnele de la Przytułów nu puteau înțelege că

prin gura ei vorbește credința nezdruncinată, în virtutea căreia această moarte, în comparație cu alta pe care o trăise și care-i sfîșiase sufletul, i se părea tristă, dar în același timp binecuvîntată, storcîndu-i lacrimi de jale, nu și de disperare însă. Într-un fel, bătrînul domn Zawiłowski murise ca un om cucernic, deși se stinsese pe neașteptate. De cînd venise la Jaśmień, își luase obiceiul să se spovedească de două ori pe săptămînă, așa că mîngîierea religiei nu-i lipsise. Murise cu mătăniile în mînă, în fotoliul lui, cufundîndu-se mai întîi într-un somn ușor, fără suferințe, deoarece durerile zilnice îl lăsaseră cu cîteva zile mai înainte, făcîndu-l să spere că se va însănătoși definitiv. Relatînd despre toate acestea cu glasu-i coborît și monoton, domnișoara Helena se întoarse în cele din urmă spre Zawiłowski și-i spuse :

— Și pe dumneata te-a pomenit foarte des. Cu vreo oră înainte de a muri, m-a rugat să te chem numaidecît, dacă ai să vii la Buczynek la soții Połaniecki, pentru că vrea neapărat să stea de vorbă cu dumneata. Tata ținea foarte mult la dumneata și te prețuia.

— Dragă domnișoară, îi răspunse Zawiłowski, sărutîndu-i mîna, îmi pare sincer rău de el și sînt alături de dumneata.

În tonul și cuvintele lui se simțea ceva nobil și sincer totodată, așa că ochii domnișoarei Helena se umplură de lacrimi, iar hohotul de plîns al doamnei Bronicz răsună atît de tare încît, dacă nu era flaconașul cu săruri oferit de domnișoara Castelli, s-ar fi transformat într-o criză de nervi.

Dar domnișoara Zawiłowska, prefăcîndu-se că nu aude aceste suspine, începu să-i mulțumească lui Połaniecki pentru ajutorul dat, fiindcă el se ocupase de înmormîntare și de toate grijile supărătoare pe care moartea cuiva le adaugă la suferința celor ce-și pierd aproapele. El luase totul asupra lui, pentru că era săritor din fire, dar și fiindcă acum se agăța de fiecare prilej, ca să aibă ceva de făcut,

să-şi înăbuşe zbuciumul şi să scape de cercul chinuitor al gîndurilor.

Marynia nu fusese la înmormîntare, deoarece soţul nu voise ca ea să se înghesuie şi să se obosească, dar acasă îi ţinea companie domnişoarei Zawiłowska, mîngiind-o cît putea de pierderea suferită. Acum voia s-o ia la Buczynek, împreună cu doamnele de la Przytułów, şi s-o reţină acolo cîteva zile. Połaniecki îi sprijini rugămintea, dar domnişoara Helena, avînd-o alături pe bătrîna ei învăţătoare, refuză, asigurînd-o pe Marynia că se va simţi bine la Jaśmień, de unde nu voia să plece, mai ales în primele zile.

În schimb, doamnele de la Przytułów, care şi aşa, îndemnate de Świrski, aveau de gînd să-i viziteze pe soţii Połaniecki, se duseră cu plăcere, însoţite de domnii care le urmau ; cu atît mai mult, cu cît doamna Bronicz voia să afle de la Połaniecki mai multe amănunte despre ultimele clipe ale defunctului. Doamna Marynia, care o cerceta cu luare-aminte pe domnişoara Ratkowska, o luă în trăsura ei şi se întîmplă ce se întîmplă de atîtea ori pe lume ; cele două femei se simţiră de la început atrase una spre cealaltă. În ochii trişti ai domnişoarei Ratkowska, în expresia feţei „stinse", cum se exprimase Świrski, era ceva care o făcu pe doamna Marynia să ghicească de la prima vedere o fire timidă, obişnuită să se închidă în sine, dar delicată şi plină de duioşie. Cît despre domnişoara Ratkowska, aceasta auzise atîtea despre Marynia de la Zawiłowski — pe care-l ascultase tocmai pentru că celelalte doamne de la Przytułów nu prea voiau să-şi plece urechea cînd era lăudată altă femeie — încît citind în ochii ei un interes şi o simpatie cu care în sărăcia şi în singurătatea ei nu era deprinsă, se apropie de ea cu tot sufletul. Astfel ajunseră la Buczynek ca două prietene bune, şi Świrski, care sosi în urma lor împreună cu Połaniecki, Osnowski şi Kopowski, n-avu nevoie de prea multă perspicacitate ca să înţeleagă că părerea Maryniei despre domnişoara

Stefcia avea să fie favorabilă. Voia totuşi s-o audă. Marynia începu să le arate musafirilor noua locuinţă care avea să devină proprietatea ei. Deoarece Polaniecki se hotărîse s-o cumpere. Se plimbară mai ales prin grădină, unde creşteau nişte plopi albi neobişnuit de bătrîni. Folosind acest prilej, Świrski îi oferi braţul Maryniei şi, în timp ce se întorceau spre casă, iar ceilalţi se depărtaseră puţin pe celelalte alei, întrebă cu înflăcărare :

— Ei, ce zici doamnă ? Cum e prima impresie ?

— Cum nu se poate mai bună. Ah, ce copilă bună şi simţitoare trebuie să fie ! Străduieşte-te şi dumneata s-o cunoşti mai bine.

— Eu ? Şi la ce bun, mă rog ? O cer în căsătorie chiar astăzi. Crezi că n-am s-o fac ? Ai cuvîntul meu că astăzi am să-i cer mîna, aici, la Buczynek. Eu nu mai am timp să cercetez şi să tai firul în patru. În astfel de lucruri, trebuie să ai şi puţin noroc. Deci astăzi am s-o rog să fie soţia mea, cum mă vezi şi cum te văd.

Doamna Polaniecka izbucni în rîs, crezînd că glumeşte, iar el continuă :

— Uite că rîd şi eu, tocmai pentru că nu-i nici un motiv de întristare. Nu face nimic că am fost la înmormîntare, eu nu sînt superstiţios. Mai degrabă, dimpotrivă ! sînt şi cred că ce-i făcut de mîna dumitale, nu poate fi rău.

— Bine, dar eu n-am nici un amestec. Eu abia azi am cunoscut-o.

— Mi-e indiferent ! Toată viaţa mi-a fost frică de femei, dar de ea nu mă tem cîtuşi de puţin. Nu poate avea o inimă nerecunoscătoare.

— Aşa-i. Şi eu cred la fel.

— Păi vezi, doamnă. Acum ori niciodată. Dacă va accepta, uite, aici am s-o port toată viaţa — spunînd acestea, îşi duse mîna la inimă — iar dacă nu...

— Dacă nu ?

— Am să mă închid în casă şi am să pictez vreo săptămînă, de dimineaţă pînă seara. Ţi-am spus că o să mă

duc la vînătoare de rațe, dar nu ! Asta-i un lucru mai serios decît crezi dumneata. Socotesc totuși că s-ar cuveni să accepte. Știu că nu-l iubește pe Koposio, papiota aia femeiască ; e singură pe lume și orfană, iar cu mine va face o faptă bună, pentru care îi voi fi recunoscător toată viața, deoarece, în fond, eu sînt un om bun și mă tem să nu mă înăcresc.

Marynia abia acum își dădu seama că Świrski poate vorbi serios, și răspunse :

— Ești într-adevăr un om bun, de aceea nu te vei înăcri niciodată.

Pictorul se opuse cu însuflețire :

— Din contră, s-ar putea să ajung și aici. Cu dumneata voi fi sincer. Crezi oare că sînt atît de fericit pe cît par ? Pe viul Dumnezeu, nu ! Am agonisit ceva bani și faimă, e adevărat. Dar poate că nici unul dintre bărbați n-a mai întins brațele spre femeia ideală cu atîta sete ca mine. Ei și ? Te-am întîlnit pe dumneata, am întîlnit-o pe doamna Bigiel și poate încă vreo două-trei femei virtuoase, drepte, înțelepte, curate ca lacrima... Dă-mi voie, doamnă ! Nu vreau să-ți fac complimente, iar prin ceea ce voi spune, nu vreau să critic pe nimeni, îmi voi dezvălui doar propria durere ; printre femeile de la noi, am văzut atîta sclivisеală, atîtea firi superficiale și serbede, atîta egoism și nisipuri mișcătoare, atîtea suflete nerecunoscătoare și păpuși de carton, atîtea aspirații prefăcute, încît această priveliște ar fi putut înăcri și zece ca mine.

Iar după un răstimp, adăugă :

— Copila asta pare altfel : liniștită, dulce și foarte cumsecade. Deie Domnul să fie așa și să nu mă respingă.

În acest timp, doamna Bronicz, trăgîndu-l fără să se mai ferească pe Polaniecki mai la o parte, îi spunea cu ochii înălțați spre cer :

— O, da, el îmi aducea aminte de tinerețe și, după cum vezi, cu toate că relațiile dintre noi au fost între-

rupte multă vreme, eu i-am păstrat prietenie pînă cînd s-a stins din viaţă. Cred că ai auzit şi dumneata... Ba nu ! n-aveai de la cine să auzi, fiindcă n-am scos o vorbă nimănui... şi numai de mine a depins ca să devin mama Helenei. Acum nu mai trebuie să păstrez taina. Mi-a cerut mîna de două ori şi tot de atîtea ori l-am refuzat. L-am respectat şi am ţinut la el întotdeauna, dar înţelegi şi dumneata că, atunci cînd eşti tînăr, cauţi altceva, cauţi ceea ce am găsit eu la Teodor al meu... Da, da ! O dată a fost la Ischia, iar a doua oară la Varşovia. A suferit foarte mult, dar ce puteam să-i fac ? Dumneata ai fi procedat altfel în situaţia mea ? Hai, spune sincer !

Neavînd nici cea mai mică intenţie să spună nici sincer, nici nesincer cum ar fi procedat în situaţia doamnei Bronicz, Polaniecki evită să-i răspundă :

— Doamnă, voiai să mă întrebi ceva ?

— Da ! o, da ! Voiam să te întreb despre ultimele lui clipe. Helenka mi-a spus că a murit pe neaşteptate, dar dumneata, locuind în apropiere, trebuie să-l fi vizitat, aşa că poate îţi aduci aminte ce-a spus, poate ştii care i-au fost intenţiile şi gîndurile din urmă. În ce mă priveşte, n-am nici cel mai mic interes. O, Doamne ! ar fi şi greu să fie cineva mai dezinteresat ca mine. Dumneata n-o cunoşti pe Niteczka ! Dar domnul Zawiłowski mi-a dat cuvîntul că-i va lăsa domnului Ignaś moşiile din ţinutul Poznań. Dacă nu s-a ţinut de cuvînt sau n-a mai avut cînd să se ţină, să-l ierte Dumnezeu, aşa cum îl iert şi eu. Averea, firește, nu contează ! Cine a dovedit mai bine ca Lineta că nu se uită după avere ? Dacă ar fi fost altfel, n-ar fi refuzat asemenea partide, ca marchizul Jao Calimaçao sau domnul Kanafaropulos. Cred că ai auzit şi de domnul Ufiński ! Cel care şi-a cumpărat un palat la Veneţia cu banii de pe faimoasele lui siluete decupate. Ultima dată l-a decupat pe prinţul de Wales. Chiar în acest an mi-a cerut mîna Niteczkăi. Ah, domnule dragă, noi n-am căutat avere, ca alţii. N-aş vrea, însă, ca Niteczka să se gîndească

vreodată că a făcut un sacrificiu, fiindcă totuşi... între noi fie vorba, ea face un sacrificiu, dac-ar fi să ne luăm după lumea-bună, chiar un mare sacrificiu !

Polaniecki, care era un om impulsiv şi pe care ultimele cuvinte ale doamnei Bronicz îl supăraseră, răspunse :

— Nu l-am cunoscut nici pe marchizul Jao Calimaçao, nici pe domnul Kanafaropulos, dar aici, la noi, astfel de nume sînt puţin cam... bizare. Presupun, de asemenea, că domnişoara Castelli se căsătoreşte din dragoste cu Zawiłowski, iar în acest caz, orice sacrificiu este exclus. Eu, doamnă, sînt un om sincer şi spun ce gîndesc. Dacă Zawiłowski este un om practic, asta-i altceva, dar Zawiłowski nu ştie şi nici nu vrea să ştie ce-i aduce domnişoara Castelli ; dumneata, însă, ştii prea bine ce reprezintă el chiar pentru înalta societate.

— Ah, văd că dumneata n-ai auzit că neamul Castelli descinde din Marino Falieri...

— Tocmai, doamnă, că n-am auzit nici eu şi nici altcineva. Să presupunem că pentru mine şi pentru dumneata asemenea lucruri n-au nici o însemnătate, dar de vreme ce dumneata ai afirmat cea dintîi că, după opinia lumii bune, domnişoara Lineta face un mare sacrificiu, îndrăznesc să te contrazic şi să-ţi spun că, dacă avem în vedere talentul şi poziţia lui Zawiłowski, partidele sînt egale.

Din tonul şi de pe faţa lui se vedea că dacă doamnei Bronicz nu-i ajung toate cîte i le spusese, este gata să vorbească şi mai pe şleau ; dar doamna Bronicz, avînd se vede mai multe săgeţi în tolbă, îi apucă mîna lui Polaniecki şi exclimă, scuturînd-o cu putere :

— Ah, ce bun eşti ! De-ai şti cît ţin la dumneata, pentru că îi iei apărarea domnului Ignaś cu atîta înflăcărare ! Dar nu e nevoie să-l aperi, fiindcă şi eu l-am îndrăgit ca pe propriul fiu... pe cine mai am eu pe lume în afară de ei doi, iar dacă te întreb de ştii ceva despre vreo dispoziţie a domnului Zawiłowski, o fac numai din

dragoste pentru Ignaś. Știu că oamenii în vîrstă au obiceiul să tot amîne, de parcă și moartea s-ar putea amîna ! A, domnule, moartea nu se poate amîna !... nu ! nu ! Helenka n-are nici un folos de pe urma acestor milioane, pe cînd Ignaś... abia atunci și-ar putea desface aripile cu adevărat... Pe mine și pe Niteczka ne interesează în primul rînd talentul lui. Dar dacă vreodată, la o adică...

— Ce pot să-ți spun eu, doamnă ? răspunse Polaniecki. Pentru mine nu mai încape nici o îndoială că domnul Zawiłowski s-a gîndit la Ignaś, și iată de ce. Cu vreo zece zile înainte, a poruncit să i se aducă niște arme vechi, ca să mi le arate și mie, iar cu această ocazie s-a adresat fiicei sale, așa că l-am auzit spunîndu-i : „Astea nu merită să le mai trecem în testament, dar după moartea mea să i le dai lui Ignaś, fiindcă tu n-ai ce face cu ele". De aci trag concluzia că sau înscrisese ceva pe numele lui Ignaś, sau avea de gînd s-o facă. Mai mult nu știu, pentru că nu l-am întrebat nimic. Peste cîteva zile se va afla dacă există vreun testament nou, căci domnișoara Helena mai mult ca sigur că nu-l va ascunde...

— Dumneata o cunoști bine pe biata Helenka ? Firește, nu poți s-o cunoști ca mine, iar eu pot să garantez pentru ea. Te rog, domnule, să n-o bănuiești niciodată de față cu mine ! Helenka să ascundă testamentul ? Niciodată, dragă domnule !

— Stimată doamnă, fii bună și nu-mi pune în seamă gînduri pe care nu le-am avut și de care mă feresc. Un testament nu se poate ascunde în nici un caz, fiindcă se face cu martori.

— Păi vezi, domnule, nici măcar nu se poate ascunde, pentru că există martorii. Eram sigură că nu se poate ascunde. De altfel, domnul Zawiłowski ținea atît de mult la Niteczka, încît n-avea cum să uite de Ignaś. Era foarte atașat de ea, de cînd era atîtica...

Aici doamna Bronicz își ridică o mînă peste cealaltă, pentru ca Polaniecki să-și facă în acest fel o idee cît putea să fie de mică Niteczka pe atunci, apoi își urmă vorba :

— Sau poate nici măcar atîta !

După care se apropiară de ceilalți care, după ce văzuseră grădina, se pregăteau pentru micul dejun. Uitîndu-se la chipul fermecător al domnișoarei Castelli, Polaniecki își spuse că atunci cînd bătrînul domn Zawiłowski o ținuse în brațe, trebuie să fi fost o fetiță tare drăguță și frumoasă. Deodată își aduse aminte de Litka pe care o ținuse și el în brațe, și o întrebă :

— Deci dumneata îl cunoști pe răposatul de foarte multă vreme, nu-i așa ?

— O, da ! răspunse domnișoara Niteczka. Să tot fie vreo patru... ani... Mătușică, de cînd l-am cunoscut noi pe domnul Zawiłowski ?

— La ce se gîndește căpșorul meu iubit ! exclamă doamna Bronicz. Ah, dragă domnule, ce vremuri fericite, ce epocă !

În acest timp, Świrski, care ședea lîngă domnișoara Ratkowska, simțea că nu-i va fi chiar atît de ușor să se țină de promisiunea făcută Maryniei, cum i se păruse. E drept, îl încurcau și cei de față, dar mai mult decît orice îl reținea neliniștea care-i umplea inima, făcîndu-l să-și piardă siguranța cu care se purta de obicei. „Cred, își spunea, că sînt un laș, mai mare decît îmi închipuiam !" Nu prea se simțea în apele lui. Voia cel puțin să pregătească terenul, dar vorbea despre altceva decît își dorea cu adevărat. Acum observa că domnișoara Ratkowska are un gît frumos, cu tonuri viorii pe lîngă urechi, și glasul plăcut, remarcînd totodată cu uimire că aceste constatări îl emoționau și mai mult. După micul dejun, parcă în ciuda lui, rămaseră cu toții laolaltă. Doamnele erau puțin obosite de la înmormîntare, iar o oră mai tîrziu, cînd doamna Aneta declară că trebuie să se întoarcă la Przytułów, pictorul încercă o senzație de ușu-

rare și stînjeneală în același timp. „Nu-i vina mea, se gîndi, eu eram hotărît".

Dar cînd doamnele erau gata să urce în trăsură, sentimentul de ușurare se transformă într-o adîncă părere de rău ; îi era milă de el însuși. Se gîndi la singurătatea lui, la aceea că n-are cui să-și lase avutul și faima ; se gîndi la compasiunea lui pentru domnișoara Ratkowska, la încrederea pe care aceasta i-o trezise, la simpatia neprefăcută pe care i-o stîrnise la prima vedere, și, în ultima clipă, își luă inima în dinți.

Așadar, oferindu-i brațul, ca s-o conducă la trăsură, spuse :

— Domnul Józef m-a rugat să mai vin pe la Przytułów, și e foarte bine ! Voi veni, dar cu paleta și pensulele. Aș vrea atît de mult să am capul dumitale !... Și se poticni, căutînd o modalitate prin care să treacă de la ceea ce spunea, la ceea ce voia cu adevărat, intuind totodată că trebuie să se grăbească, întrucît nu mai avea timp. Dar domnișoara Ratkowska, neobișnuită, se vede, ca cineva să se ocupe de ea, întrebă cu o mirare sinceră :

— Al meu ?

Świrski răspunse îndată cu glasul coborît :

— Domnișoară, îngăduie-mi să fiu ecoul dumitale și să repet acest cuvînt.

Domnișoara Ratkowska îl privi, neînțelegînd parcă despre ce e vorba, dar tocmai atunci doamna Aneta o chemă în trăsură, așa că Świrski abia mai avu timp să-i strîngă mîna și să-i spună :

— La revedere.

Trăsura porni. Umbrelele desfăcute acoperiră numaidecît chipul domnișoarei Ratkowska ; pictorul urmări cu privirea pe cei ce se îndepărtau și, într-un tîrziu, își puse întrebarea :

„I-am cerut oare mîna, sau nu i-am cerut-o ?"

Era totuși sigur că domnișoara Ratkowska se va gîndi tot drumul la vorbele lui. Își mai spuse că se descurcase

bine, folosindu-se de întrebarea ei ; din acest punct de vedere, era mulțumit de el, în același timp, însă, se mira că nu-l încearcă nici o mare bucurie și nici neliniște ; avea doar impresia nelămurită că în toate acestea lipsea ceva.

I se părea că nu era destul de emoționat pentru un moment atît de important. De la poartă, porni îngîndurat spre casă. Doamna Polaniecka îl văzuse de departe luîndu-și rămas bun și ardea de curiozitate, cu toate acestea, deși soțul ei nu se afla în încăpere, nu cuteză să-l întrebe ea însăși, însă Świrski îi citi atît de clar în ochi întrebarea : „I-ai cerut mîna ?“ încît zîmbi și răspunse ca și cînd l-ar fi întrebat cu adevărat :

— Da, doamnă !... aproape. Nu întru totul... N-am avut prilejul să vorbim în liniște, așa că n-a putut să-mi dea un răspuns ; nu știu nici măcar dacă m-a înțeles...

Nevăzînd nimic din însuflețirea cu care-i vorbise mai înainte, și punînd absența ei pe seama neliniștii, Marynia vru să-i dea curaj, dar fu împiedicată de intrarea lui Polaniecki. Świrski începu și el să-și ia rămas bun imediat, dar, vrînd să-i satisfacă mai în amănunt curiozitatea înainte de a pleca, spuse fără să mai țină seama de prezența lui Polaniecki :

— În orice caz, mîine mă voi duce la Przytułów sau voi scrie o scrisoare ; nădăjduiesc că răspunsul va fi favorabil.

Apoi îi sărută mîinile cu mare prietenie și în curînd se afla în droșca lui, adîncindu-se în vălătucii de pulbere albă și în propriile gînduri.

Ca pictor, era atît de obișnuit să remarce amănuntele care i se perindau pe sub ochi, încît o făcea și acum, dar fără să vrea, aproape automat, impresiile rămînînd parcă la suprafața creerului. În adînc, reflecta la toate cîte se întîmplaseră.

„Ce dracu, Świrsio. Ce se petrece cu tine ? Nu ți-ai luat avînt timp de douăzeci de ani, ca să sari peste șanțul

ăsta ? Nu s-a întîmplat ce ziceai azi-dimineaţă ? Unde-ţi este înflăcărarea ? De ce nu te bucuri ? De ce nu strigi : În sfîrşit ! Te însori, înţelegi, mistreţ bătrîn ? În sfîrşit ! în sfîrşit !"

Era, însă, o aţîţare superficială. Omul interior rămînea rece ; înţelegea că ceea ce i se întîmplase, se cuvenea să-l facă fericit, dăr nu se simţea ca atare.

Creştea în el o mîhnire din ce în ce mai mare. Acţionase din proprie voinţă şi în deplină cunoştinţă de cauză. Nu mai era un copil prost sau isteric care nu ştie nici el ce vrea. Ajungînd odată la concluzia că aşa este bine, nu-şi mai schimbase părerea. Domnişoara Ratkowska fusese doar întotdeauna aceeaşi fiinţă dulce, „stinsă" şi de nădejde, aşadar, de ce gîndul că ea va deveni femeia lui, pe care o visa de atîta vreme, nu-l înflăcăra mai puternic ? De ce speranţa, transformată aproape în certitudine, nu se transforma totodată în bucurie, iar în fundul sufletului încerca senzaţia unei dezamăgiri ?

„Tot ce i-am spus, constată de unul singur, putea însemna inteligenţă, dar şi uscăciune. Să mă trăznească, dacă nu era şi incomplet. Pur şi simplu, n-am încă certitudinea lucrului împlinit, nu-l simt aşa !"

Impresiile vizuale îi întrerupseră firul gîndurilor. Oile împrăştiate pe lunca povîrnită, estompate de depărtare şi scăldate în soare, păreau nişte pete albe pe fondul verde, cu nuanţe intens albăstrii, chenăruite cu aur.

— Oile astea sînt albastre ; impresioniştii au puţină dreptate, mormăi Świrski, dar să le ia dracu ! Mă căsătoresc !

Şi se întoarse la gîndurile lui !... Rezultatul nu este pe măsura aşteptărilor. Există gînduri pe care mintea omenească nu vrea să le exprime, dar există şi impresii pe care nu vrea să le transforme în gînduri limpezi. Aşa era şi cu Świrski. N-o iubea pe domnişoara Ratkowska, şi acesta era răspunsul simplu, gata pregătit la toate întrebările pe care şi le punea. Dar el îl evita. Nu recunoştea în ruptul

capului că o ia de soție numai pentru că dorește foarte mult să se căsătorească. Voia să se convingă că n-are sentimentul lucrului împlinit, dar aceasta era numai o stratagemă. Nu iubea ! Ceilalți ajungeau la dragoste prin femeie, el însă proceda exact invers, potrivind femeia nevoii lui imperioase de a iubi. Ceilalți oameni construiau templul abia după ce aveau divintatea, el însă își introducea divinitatea în templul gata înălțat, nu pentru că o adora mai înainte cu toată puterea sufletului, ci fiindcă avea impresia că se potrivește cu arhitectura edificiului. Și înțelese dintr-o dată de ce de dimineață era atît de entuziasmat și de hotărît, iar acum rămînea atît de rece. Asta explica și înflăcărarea cu care trecuse la realizarea intențiilor matrimoniale, dar și absența mulțumirii sufletești după săvîrșirea încercării.

Uimirea lui Świrski începu să se transforme în mîhnire. Se gîndi că ar fi făcut mai bine dacă, în loc să se gîndească atît de mult la femeie, în loc să alcătuiască teorii despre cum trebuie să fie o femeie, s-ar fi căsătorit cu prima fată care i-a apărut în cale, stîrnindu-i inima și simțurile. Acum înțelese că iubești femeia pe care o iubești și nu-i pretinzi să corespundă unor noțiuni preconcepute despre dragoste, deoarece aceste noțiuni, ca și copiii, urmează să le modeleze abia femeia. Totul era cu atît mai dureros, cu cît simțea că ar fi fost în stare să iubească foarte intens, și își dădea seama tot mai limpede că nu iubește cum ar putea. Își aduse aminte ce-i povestise odată Polaniecki la Roma despre un tînăr medic care, respins de o păpușă fără suflet, spusese : „Eu o știu cum este, dar nu pot să-mi rup sufletul de ea". Iată o iubire puternică precum moartea, acest om iubea cu adevărat !... Nu se știe de ce, îi veniră în minte domnișoara Castelli și Zawiłowski. Își aduse aminte de ochii lui ațintiți la ea, chipul străluminat de o fericire fără seamăn, pe care îl văzuse la Przytułów.

Şi iarăşi se trezi în el artistul care, după ani lungi de obişnuinţă, îşi făcea simţită prezenţa chiar şi atunci cînd omul se gîndea la lucruri dintre cele mai personale. Un răstimp, uită de sine, de domnişoara Ratkowska, şi începu să mediteze la faţa lui Zawiłowski, la trăsăturile care-i alcătuiau expresia caracteristică. O exaltare concentrată ? Da, dar mai era şi altceva, ceva şi mai aproape de esenţial.

Şi tresări deodată.

„Ciudat lucru, se gîndi, are un cap tragic !"

XII

Cîteva zile mai tîrziu, Zawiłowski, chemat de Polaniecki, plecă la Varşovia. Tînărul nu prea voia să părăsească Przytułów, dar domnişoara Helena voia neapărat să fie şi el de faţă cînd se va deschide testamentul tatălui. Împreună cu Połaniecki şi cu juristul bătrînului domn Zawiłowski, avocatul Kononowicz, se duseră în acest scop la Jaśmień. În cele două zile care urmară, Zawiłowski, în scrisorile către „Niteczka" încredinţă hîrtiei numai simţămintele de dragoste, nefăcînd nici cea mai mică aluzie la testament. De aceea, doamna Bronicz, care mai înainte era cucerită de asemenea pasaje, îi spuse în secret doamnei Aneta că, în primul rînd, acesta este un mod cam prostesc de a-i scrie logodnicei, iar în al doilea rînd, în această tăcere parcă intenţionată, este *quelque chose de louche* [1]. Într-adevăr, prima scrisoare era expediată de la Varşovia, iar a doua imediat după sosirea la Jaśmień ; bătrîna doamnă susţinea totuşi că Zawiłowski trebuia în orice caz să amintească cel puţin de speranţele sale, deoarece, tăcînd, arăta că n-are încredere în „Niteczka" şi pur şi simplu o jignea.

[1] Ceva necurat (fr.).

Osnowski susţinea, dimpotrivă, că Zawiłowski nu pomenea de speranţele lui din delicateţe faţă de domnişoara Lineta, şi din această cauză se ajunse la o mică ceartă între el şi doamna Bronicz, care exprimă cu această ocazie axioma psihologică potrivit căreia bărbaţii în general au o idee foarte precară despre două lucruri, despre logică şi delicateţe. „O, da ! şi despre logică ! poate că nu-i vina voastră că sînteţi aşa, dar toţi sînteţi aşa, dragă Józio !" Pierzîndu-şi răbdarea, peste două zile plecă la Varşovia, cu un pretext oarecare, să afle ceva despre testament.

Cînd se întoarse a doua zi, o aduse mai întîi pe doamna Maszko, cu care se întîlnise la halta Przytułów, şi care voia să-i facă o vizită „dragei Anetka", iar în al doilea rînd, vestea că nu se găsise nici un alt testament mai nou, iar singura moştenitoare a uriaşei averi era în exclusivitate domnişoara Helena Zawiłowska. Ştirea era cunoscută la Przytułów din a treia scrisoare a domnului Ignaś, pe care o primise între timp domnişoara Lineta, cu toate acestea, confirmarea ei de către doamna Bronicz produse o impresie deosebită, aşa că venirea doamnei Maszko trecu aproape neobservată. Ce ciudat părea totul. Aceste doamne îl cunoscuseră pe Zawiłowski ca pe un om fără avere. Domnişoara Lineta se logodise cu el atunci cînd nu exista perspectiva nici unui testament. Evenimentul avusese loc mai ales la îndemnurile doamnei Aneta, care „atîta aţîţase focul sub cazan, încît fuseseră nevoiţi să se precipite cu toţii" ; avusese loc datorită entuziasmului general stîrnit de poeziile lui Zawiłowski, faimei lui ; avusese loc datorită amorului propriu al domnişoarei Lineta şi al doamnei Bronicz, care nu numai că erau mulţumite, dar se simţeau de-a dreptul măgulite că faimosul Zawiłowski, acela care atrăgea toate privirile asupra lui, îngenunchease numai la picioarele „Niteczkăi". În sfîrşit, datorită opiniei publice, care nu putuse decît să ridice în slăvi o fată neinteresată de avere, ci numai de darurile spirituale pe care le poseda Zawiłowski. E adevă-

rat că începînd în acest fel, totul se desfăşurase mai departe şi prin forţa acelui elan natural care, înhăţînd oamenii, îi poartă cum poartă valurile lucrurile pe care le întîlnesc în cale, fără voia lor. Oricum, domnişoara Castelli devenise logodnica unui om fără avere, şi, dacă n-ar fi fost speranţele care apăruseră după aceea, nici ea însăşi, nici doamna Bronicz şi nici altcineva nu i-ar fi putut lua şi nu i-ar fi luat în nume de rău lui Zawiłowski lipsa averii moştenite. Dar aşa-i firea omenească ; tocmai pentru că apăruseră aceste speranţe care făcuseră din Zawiłowski o partidă strălucită, acum, cînd vîntul realităţii le spulbera, nimeni nu se putea opri să nu se simtă întrucîtva dezamăgit. Unii erau sincer îngrijoraţi, alţii, ca arătosul Kopowski şi doamna Maszko, care nici ea nu prea ştia de ce, erau parcă mulţumiţi de această întorsătură a lucrurilor, dar pînă şi un prieten sincer al lui Zawiłowski, cum era Osnowski, se arăta înşelat în aşteptările lui.

În ultima scrisoare către domnişoara Lineta, Zawiłowski scria printre altele : „Pentru tine, aş vrea să fiu cel mai bogat om din lume, dar ce înseamnă toate astea pe lîngă tine ! Îţi spun fără înconjur că am încetat să mă gîndesc la asta şi ştiu că tu, care nu umbli cu picioarele pe pămînt, ai putea fi îngrijorată numai în măsura în care sînt şi eu. Mie însă nu-mi pasă, pe dragostea mea ! Acest jurămînt este sfînt pentru mine, aşa că ar trebui să mă crezi. Cît trăiesc, oamenii sînt ameninţaţi de tot felul de lipsuri şi de neajunsuri, dar eu te asigur că n-am să te dau nimănui. Comoara mea, copila şi stăpîna mea“ etc. Domnişoara „Niteczka“ le arătase această scrisoare doamnei Aneta, domnişoarei Ratkowska, iar după venirea mătuşii, firesţe, şi ei. Zawiłowski nu greşise în privinţa ei, cel puţin din acest punct de vedere ; atunci cînd în toată casa de la Przytułów nu se mai vorbea decît despre testamentul bătrînului domn Zawiłowski, în toiul acestor discuţii şi regrete, domnişoara Lineta tăcea. Poate doar ochii ei îşi recăpătaseră pînă la un punct ex-

presia de somnolență de odinioară, poate că în colțurile gurii, atunci cînd se vorbea despre Zawilowski, se ivea parcă o umbră de dispreț, în sfîrșit, poate că discuta seara foarte amănunțit cu mătușa ei, cînd, după ce le urau tuturor „noapte bună", plecau în încăperile lor ; niciodată, însă, ca o ființă care într-adevăr „nu umblă cu picioarele pe pămînt", nu-și exprimase părerea de față cu ceilalți.

Odată, cînd rămaseră o clipă singuri, Koposio încercă să aducă vorba despre asta, dar ea își puse un deget mai întîi pe buzele proprii, apoi îl îndreptă de departe spre ale lui, în semn că nu-i place această discuție. Mai mult, pînă și doamna Bronicz, cînd era ea de față, își arăta dezamăgirea cu mare grijă. În schimb, cînd Lineta nu era în încăpere, nu-și mai putea stăvili amărăciunea îngrămădită în inimă ; de cîteva ori, nemulțumirea o duse atît de departe, încît mai că se certă de-a binelea cu Osnowski.

Întrucît Osnowski, reproșîndu-i în sinea lui acel sentiment de dezamăgire, de care nu se putea dezbăra, se străduia acum din toate puterile să micșoreze însemnătatea catastrofei și să demonstreze că Ignaś este în general o partidă de excepție pînă și sub aspectul financiar.

— Nu cred, afirmă, că ar fi încetat să scrie, devenind moștenitorul bătrînului domn Zawilowski, dar fie și numai administrarea unei averi atît de mari i-ar fi luat atîta timp, încît talentul lui ar fi putut avea de suferit. Vezi dumneata, dragă mătușă, cînd mă gîndesc la Ignaś, îmi vine în minte ce-a spus Henric al VIII-lea [1], cînd unul dintre principi l-a amenințat pe Holbein [2] : „Dacă vreau, din zece țărani fac zece lorzi, dar din zece lorzi, nu pot să fac nici un Holbein". Ignaś este un om excep-

[1] *Henric al VIII-lea* (1491—1547), rege al Angliei din 1509 ; rupe cu papalitatea și devine șeful bisericii anglicane în 1535.

[2] *Hans Holbein* (1497—1593), pictor german la curtea lui Henric al VIII-lea ; renumit prin portrete de un realism pregnant.

ţional. Crede-mă, mătuşă, că am considerat-o totdeauna pe Niteczka un copil fermecător şi bun, şi totdeauna am ţinut la ea, dar în ochii mei a crescut cu adevărat abia cînd s-a arătat în stare să-l aprecieze pe Ignaś... să însemne ceva în viaţa unui asemenea om este o menire pentru care orice femeie ar putea s-o invidieze. Nu-i aşa, Aneta ?

— Natural, încuviinţă doamna Osnowska, că o femeie se simte mai bine cînd aparţine unui om care înseamnă ceva.

Osnowski răspunse pe jumătate în glumă, pe jumătate serios :

— Crezi că eu nu sufăr cîteodată că o făptură ca tine aparţine unui zero ca domnul Józef Osnowski ? Dar ce să fac ? Asta e ! Şi pe deasupra, acest zero mai este şi îndrăgostit...

După care se adresă doamnei Bronicz.

— Gîndeşte-te şi dumneata, mătuşă, că Ignaś are peste zece mii de ruble banii lui, iar după moartea tatălui, va moşteni şi suma asigurată de bătrînul domn Zawiłowski. Sărac nu va fi, în nici un caz...

Doamna Bronicz clătină dispreţuitor din cap.

— O, desigur, răspunse, Niteczka n-a vrut bani, cînd a acceptat să-l ia de soţ pe domnul Zawiłowski, fiindcă dacă ar fi umblat după bani, era destul să-i facă un semn domnului Kanafaropulos...

— Fie-ţi milă, mătuşă ! exclamă doamna Aneta rîzînd.

— Atunci nu s-a întîmplat nimic ! se bucură Osnowski. Mai mult ca sigur că domnişoara Helena nu se va căsători, aşa că odată şi odată averea, dacă nu va fi a lui Ignaś, tot va fi a copiilor lui. Asta-i toată nenorocirea !

Văzînd, însă, că doamna Bronicz continua să rămînă posomorîtă, adăugă după o clipă :

— Hai, mătuşă, fii mai binevoitoare, pentru numele lui Dumnezeu ! mai mult optimism ! Ignaś a rămas tot atît de mare !...

— O, firește, răspunse mătușa cu o umbră de indispoziție. Firește că asta nu schimbă nimic. În definitiv, Zawiłowski are talent, dar cu toate acestea, oricine trebuie să recunoască deschis că face o partidă peste așteptările lui. Da, da ! nu poate fi altfel. Sigur că nu-mi pasă de această avere, mai ales că lumea vorbește în fel și chip despre mijloacele folosite de bătrînul domn Zawiłowski pentru a o agonisi. Dumnezeu să fie îngăduitor cu el și să-l ierte că m-a dezamăgit, nu se știe de ce... Astăzi chiar, m-am rugat, împreună cu Niteczka, pentru sufletul lui... Ce să-i faci !... Fără îndoială că aș fi preferat să nu aibă această înclinație de a falsifica adevărul, fiindcă asta poate fi o tară de familie ; și eu, și Niteczka am fi preferat ca domnul Ignacy să nu se arate atît de sigur că va fi moștenitorul lui Zawiłowski...

— Te rog să mă ierți, mătușă, o întrerupse Osnowski indignat, niciodată n-a lăsat să se înțeleagă așa ceva... Dă-mi voie, asta-i prea de tot ! El nici n-a vrut să se ducă pe acolo, dumneata l-ai trimis, de față cu mine.

Dar doamna Bronicz își luase avînt și nimic n-o mai putea opri, așa că răspunse cu o enervare crescîndă :

— Pe tine nu te-a lăsat să înțelegi, dar pe mine, da ! Niteczka poate să confirme. Ți-am spus de altfel că n-are importanță. Sigur că nu se va schimba nimic, iar dacă sînt puțin îngrijorată, apoi nu e deloc din pricina asta. Tu n-ai fost niciodată mamă, și, ca bărbat, nu poți înțelege cîte temeri ne încearcă pe noi, mamele, înainte de a ne încredința copiii în mîini străine. Abia acum am aflat că Zawiłowski, cu toate însușirile lui, are un caracter violent. Și are ! Eu l-am suspectat întotdeauna de ceva asemănător... Iar dacă-i așa, asta ar însemna moartea pentru Niteczka... Nici măcar domnul Połaniecki n-a negat că este un temperament violent... Pînă și Połaniecki, chipurile prietenul lui, în măsura în care bărbații sînt capabili de prietenie, mi-a dat de înțeles că tatăl domnului Ignacy a avut și el o fire violentă și de aceea

şi-a pierdut minţile, iar asta poate fi o boală ereditară. Ştiu că o iubeşte pe Niteczka, atîta cît pot bărbaţii să iubească, dar cît timp o va iubi ? Nici tu nu negi că e puţin egoist, la urma urmelor, toţi sînteţi nişte egoişti, aşadar, nu te mira că mă cuprinde spaima, cînd mă gîndesc că fetiţa mea poate să ajungă pe mîna unui sadic nebun şi egoist...

— Nu ! strigă Osnowski, întorcîndu-se spre soţia lui. Pe dragostea mea, îmi vine să-mi astup urechile ! Simt că-mi pierd capul !

Dar doamna Aneta părea foarte amuzată de această discuţie la care asista ca la teatru. Altercaţiile dintre doamna Bronicz şi soţul ei o distrau întotdeauna, acum însă schimbul de replici părea să fie mai dur decît de obicei, deoarece doamna Bronicz continuă să vorbească, uitîndu-se la Osnowski cu milă parcă :

— Şi pe urmă, această lume !... Toţi aceşti Świrski, Polaniecki, Bigiel ! Toţi am fost şi sîntem orbiţi de Zawiłowski, dar, la drept vorbind, sînt ei oare lumea potrivită pentru Niteczka ?... N-ai ce face, însuşi Dumnezeu a hotărît ca oamenii să fie deosebiţi, iar de aici decurg şi deosebirile de educaţie. Tu, Józio, poate că nu-ţi dai prea bine seama, pentru că bărbaţii în general nu sesizează asemenea lucruri, dar eu îţi spun că sînt nuanţe şi nuanţe, care pot să atîrne foarte greu în balanţa vieţii. Se pare că ai uitat cine este Niteczka, iar una ca ea, dacă este şocată sau descurajată de ceva, poate plăti cu viaţa. Te rog să te gîndeşti cine sînt aceşti oameni, Polaniecki, Świrski şi compania, cu care trăieşte Zawiłowski şi cu care poate că o va sili şi pe Niteczka să trăiască !

— Aha, din această perspectivă judeci dumneata lucrurile ! o întrerupse Osnowski. Foarte bine ! Fie şi aşa ! Atunci, mătuşă, înainte de toate, cine a fost bătrînul domn Zawiłowski, ştii şi dumneata destul de bine, atitudinea dumitale faţă de el este concludentă. Dacă te gîndeşti la lumea-bună, apoi am onoarea să-ţi spun că noi

toți, față de unul ca Polaniecki, nu sîntem decît niște parveniți, și noi sîntem aceia care ne-am apropiat de ei. Eu nu vorbesc niciodată de genealogii, dar de vreme ce dumneata ai pomenit de ele, hai să ne referim și la ele. Despre neamul Świrski trebuie să fi auzit și dumneata că se trage din vechi cneji. Ramura care s-a strămutat în Wielkopolska a renunțat la titlu, dar și-a păstrat dreptul asupra lui. Iată cine sînt ei. Cît despre noi, bunicul meu a fost un fel de avocat în Ucraina și nici nu mă gîndesc să mă lepăd de el, iar din cine se trage Bronicz, știi și dumneata, mai bine decît mine. Nu eu am adus vorba despre aceste lucruri, dar pentru că sîntem între noi, putem să discutăm pe față. În ce-l privește pe Castelli, iarăși știi cine a fost...

— Neamul Castelli descinde din Marino Falieri !... exclamă doamna Bronicz cu înflăcărare.

— Dragă mătușă, îți reamintesc că sîntem singuri.

— Dacă Niteczka voia, putea să ajungă soția margrafului Calimaçao.

— *La vie parisienne !*[1] răspunse Osnowski. Ai văzut această operetă ? Mai e acolo și un amiral elvețian.

Doamna Aneta se distra de minune, dar Osnowski se simți dintr-o dată penibil că evoca lucruri neplăcute pentru doamna Bronicz, așa că adăugă :

— Dar la ce bun toate astea ? Dumneata, mătușă, știi că am ținut întotdeauna la Niteczka și am dorit din toată inima să se arate vrednică de Ignaś.

Nu izbuti, însă, decît să toarne gaz peste foc, deoarece doamna Bronicz, auzind această profanare, își pierdu cu totul sîngele rece și răbufni din nou :

— Niteczka ?... să se arate vrednică de Ignaś... de ăsta...

---

[1] *Viața pariziană*, operetă în cinci acte de Jacques Offenbach (1819—1880), compozitor francez de origine germană, întemeietorul operetei clasice franceze.

Din fericire, intrarea doamnei Maszko puse capăt discuției. Mătușa Bronicz tăcu, înăbușită parcă de indignare, iar doamna Aneta începu s-o întrebe pe doamna Maszko ce se întîmplă cu ceilalți și unde i-a lăsat.

— Domnul Kopowski, Niteczka și Stefcia au rămas în oranjerie, răspunse doamna Maszko. Ele desenează orhidee, iar domnul Kopowski ne-a distrat...

— Cum ? se interesă Osnowski.

— Face conversație... și ne-am prăpădit de rîs. Ne-a povestit că un cunoscut de-al lui, domnul Wyż, probabil mare specialist în heraldică, l-a asigurat cu toată seriozitatea că în Polonia există o familie cu blazonul Picioare de masă.

— Una singură ?... mormăi vesel Osnowski. E chiar familia Kopowski !

— Stefcia a rămas și ea în oranjerie ? mai întrebă doamna Aneta.

— Da, desenează împreună.

— Vrei să te duci la ele ?

— Bine.

Tocmai atunci slujitorul aduse scrisorile pe care domnul Osnowski le luă, se uită la ele și începu să le împartă.

— Asta-i pentru Anetka ! spuse. Scriitoarea asta iubită întreține o corespondență uriașă... Asta-i a doamnei, adăugă întorcîndu-se spre doamna Maszko, asta-i pentru mătușa... iar asta pentru Stefcia... Scrisul îmi este cunoscut... chiar foarte cunoscut... Doamnelor, dați-mi voie să-i duc scrisoarea.

— Sigur, du-te acolo, îl îndemnă doamna Aneta cu vioiciune. Între timp, noi o să le citim pe ale noastre.

Osnowski luă scrisoarea și se îndreptă spre seră, cercetînd-o pe toate fețele și repetînd :

— Cunosc acest scris de unde... parcă... Sînt sigur că l-am mai văzut !

În oranjerie, îi găsi pe cei trei tineri așezați sub un arbust mare, la o măsuță galbenă de fier, pe care se

afla o orhidee. Amîndouă domnișoarele o desenau în albumul lor. La spatele lor, Kopowski, îmbrăcat într-un costum alb de flanelă și ciorapi negri, privea peste umărul lor în albume, fumînd o țigare subțire, pe care o scosese cu puțin mai înainte dintr-o tabacheră elegantă ce se afla lîngă glastră.

— Bună ziua ! îi salută Osnowki. Ce părere aveți despre orhideele mele ? Sînt splendide, nu-i așa ? Ce flori deosebite ! Stefcia, ai o scrisoare... Cere-ți scuze și citește-o, pentru că am impresia că scrisul îmi este cunoscut, dar nu pot să-mi amintesc deloc al cui poate să fie.

Domnișoara Ratkowska deschise scrisoarea și începu să citească. După o clipă, se schimbă la față, fruntea i se împurpură, apoi păli și iarăși i se împurpură. Osnowski o urmărea cu priviri curioase. Cînd sfîrși de citit, ea îi arătă semnătura și spuse cu glasul tremurător.

— Uite de la cine-i scrisoarea...

— Aha !... se miră Osnowski care înțelese totul dintr-o dată.

— Pot să te rog să stăm puțin de vorbă ?

— Numaidecît, copila mea, răspunse Osnowski înduioșat întrucîtva, îți stau la dispoziție. Și ieși din seră.

— În sfîrșit, ne-au lăsat și pe noi măcar o dată singuri ! rosti Kopowski naiv.

Domnișoara Lineta nu răspunse nimic, dar, luînd de pe masă tabachera îmbrăcată în piele fină a lui Kopowski, începu să-și mîngîie obrazul cu ea. El se uită la această față frumoasă cu ochii lui minunați, sub privirea cărora simțea pur și simplu că se topește... Domnișoara Lineta știa de mult ce trebuie să creadă despre el, prostia lui fără margini nu mai era un secret pentru ea, totuși distincția și farmecul inegalabil al acestui prostănac îi accelera bătaia inimii ei de plebee. Fiecare firicel din barba lui avea pentru ea un farmec ciudat și irezistibil.

— Ai băgat de seamă, domnișoară, că de la o vreme ne supraveghează cu toții ca pe nu știu cine ? continuă Kopowski.

Prefăcîndu-se că nu-l aude, ea își mîngîie mereu cu tabachera fața delicată și, apropiind-o din ce în ce mai mult de buze, se alintă :

— Ce plăcută e la atingere ! Încearcă și dumneata, să vezi cît e de plăcută...

Kopowski luă tabachera, dar o lipi de buze și începu să sărute ușor locul care fusese mîngîiat mai înainte de obrazul Linetei.

Un răstimp, între ei se așternu tăcerea.

— Trebuie să ieșim de aici, propuse domnișoara Castelli.

Și luînd glastra cu orhidee, încercă zadarnic s-o așeze pe o policioară puțin înclinată.

— Lasă-mă pe mine, interveni Kopowski.

— Nu, nu ! se împotrivi, poate să cadă și să se spargă. O pun în partea cealaltă.

Și spunînd acestea, ocoli policioara cu glastra în mînă și ajunse în cealaltă parte, unde între poliță și perete era un coridoraș îngust. Kopowski porni în urma ei.

Acolo, urcîndu-se pe o grămăjoară de cărămizi, puse glastra pe policioara cea mai de sus, dar în clipa cînd vru să coboare, cărămizile îi alunecară de sub tălpi și începu să se clatine. Kopowski, care se afla în spatele ei, o prinse de mijloc la momentul oportun. Și cîteva secunde rămaseră așa : ea rezemată cu spatele de pieptul lui, iar el, strîngînd-o în brațe. Dar domnișoara Castelli aluneca treptat, astfel că, în cele din urmă, capul ei ajunse pe umărul lui Kopowski.

— Ce faci, domnule... nu e bine ! murmură gîfîit, învăluindu-l în răsuflarea-i fierbinte.

În loc să-i răspundă, el își apăsă mustața pe buzele ei. Brațele ei goale îi încolăciră gîtul cu o mișcare pătimașă și începu să-i întoarcă sărutările în neștire.

Cu simțurile învîlvorate, nu mai observară că Osnowski revenise în oranjerie prin ușa deschisă, urcase pe treptele acoperite cu nisip moale și se uita la ei schimbat la față și palid ca ceara din cauza emoției.

XIII

În acest timp, Zawiłowski bătea drumul dintre Varșovia și Buczynek, parcurgîndu-l zilnic și stînd cîteva ore cînd ici, cînd dincolo, după cum îl purtau nevoia și treburile. Deoarece cununia avea să aibă loc în toamnă, imediat după întoarcerea de la Scheveningen, Połaniecki îi spusese că e timpul să-și găsească o locuință pe care s-o aranjeze cît de cît pînă atunci. Împreună cu Bigiel îi făgăduiseră tot ajutorul, iar doamna Bigiel avea să se ocupe de partea gospodărească. Prezența lui Zawiłowski la Buczynek era necesară și datorită relațiilor cu domnișoara Helena. Aceasta, deși testamentul datat cu un an în urmă o desemna drept singura moștenitoare a întregii averi, nu ascundea cîtuși de puțin că știe că tatăl ei nu mai făcuse alt testament doar pentru că nu prevăzuse că va muri atît de repede, sau pentru că, așa cum obișnuiesc bătrînii, amînase mereu de la o zi la alta. N-avea totuși nici cea mai mică îndoială că tatăl ei intenționa să-și ajute ruda care-i purta numele și spunea deschis că socotește de datoria ei să îndeplinească dorința părintelui răposat. E adevărat, nimeni nu putea să prevadă în ce măsură se va hotărî s-o facă și ea însăși ar fi răspuns cu greutate la această întrebare acum, înainte de inventarierea întregii averi mobile și imobile ; deocamdată, însă, începu să-i dăruiască lui Zawiłowski tot ce credea ea că s-ar cuveni să moștenească un bărbat. Așadar, îi dărui o parte din vesela defunctului, o remarcabilă panoplie de arme scumpe, la care bătrînul ținea foarte mult, caii de lux atît de îndrăgiți de răposat, pe care Połaniecki acceptă să-i vîndă,

în sfîrșit, colecția aceea de pipe, de soarta căreia se îngrijora cîndva Kopowski.

Rece și aparent indiferent cu toții, intimidînd pe cei din jur cu expresia aspră și concentrată a feței, ochii și glasul i se îmblînzeau matern numai cînd vorbea cu Zawiłowski, de parcă odată cu averea moștenise și slăbiciunea bătrînului pentru tînărul poet. Era într-adevăr singura ființă de pe lume apropiată prin legăturile de sînge sau cel puțin prin identitatea numelui. Aflînd de la Polaniecki de eforturile lui Zawiłowski în legătură cu aranjarea locuinței, îl rugă pe cel dintîi să depună la bancă din partea ei o sumă apreciabilă pe numele „domnului Ignaś", propunîndu-i totuși ca deocamdată lui să nu-i spună nimic.

Zawiłowski, care avea o inimă curată și recunoscătoare, se legase și el de ea, ca de o soră mai mare, iar domnișoara Helena îi simțea apropierea neprefăcută. Era simpatia reciprocă a două ființe care-și doresc numai binele și au încredere una în alta. Timpul transformă de obicei aceste simpatii inițiale în prietenii durabile care, în momentele dificile ale vieții, pot deveni suporturi tot atît de trainice. Acum, însă, Zawiłowski putea să-i consacre abia o părticică din sufletul lui, deoarece și sufletul, și inima, toată ființa lui le investise cu exclusivitatea unui fanatic în iubirea pentru „Niteczka", pe care o diviniza din ce în ce mai mult.

Deocamdată se agita de zor între Buczynek și Varșovia, făcînd chiar unele cunoștințe noi. Una dintre ele era profesorul Waskowski, care se întorsese din pelerinajul printre „cei mai tineri dintre arieni". Vizitase tot litoralul Mării Adriatice și întreaga Penisulă Balcanică, dar sănătatea i se înrăutățise atît de mult, încît soții Polaniecki îl luaseră să stea la Buczynek, ca să nu mai profite alții de pe urma lui și să-i acorde îngrijirea corespunzătoare, pe care, în singurătatea lui, n-ar fi putut-o afla nicăieri. Zawiłowski, el însuși o minte exaltată, gata să se înflăcărezе pentru orice idee mai largă, chiar dacă aceasta ar

fi fost considerată de proştii cu judecată drept absurdă, îl îndrăgise din prima zi pe bătrînul profesor, odată cu teoria lui despre menirea istorică a celor mai tineri dintre arieni. Świrski şi Polaniecki îi vorbiseră nu o dată despre această teorie pe care o socotea drept un vis frumos. Acum, însă, şi el, şi Świrski, şi soţii Polaniecki erau profund uimiţi că, după ce se întorsese din călătorie, profesorul aproape că uitase de ea. Cînd îl întrebau de carte şi călătorie, răspundea numai : „Nimeni nu se poate lepăda de slujba pe care i-a menit-o Cristos", după care îşi pironea privirile mistice undeva înainte, căutînd sau văzînd parcă ceva în infinit, iar pe faţa-i îmbătrînită se aşternea o expresie de tristeţe atît de adîncă, de durere chiar, încît nimeni nu mai avea inima să aducă vorba de această problemă. Chemat de soţii Polaniecki, medicul declarase că bucătăria prea grasă a celor mai tineri dintre arieni îl pricopsise pe bătrîn cu o inflamaţie digestivă, la care se adăuga *marasmus senilis* [1]. Şi profesorul avea într-adevăr o inflamaţie digestivă acută, dar Zawiłowski ghicea în el altceva, o luptă disperată între credinţă, căreia, ca un idealist maniac, îi consacrase întreaga viaţă, şi îndoială. Doar Zawiłowski înţelegea întreaga tragedie a acestui final *ergo erravi* [2] şi era de două ori mişcat, ca un om cu inima simţitoare şi ca poet, căruia i se oferea dintr-o dată un subiect pentru un poem : imaginea bătrînului stînd la soare în faţa casei, pe ruinele vieţii, ale convingerilor, şi rostind cuvintele „deşertăciunea deşertăciunilor", în timp ce-şi aştepta moartea ai cărei paşi se auzeau în depărtare.

Totuşi, poate că lucrurile nu stăteau chiar atît de prost cu profesorul, cum îşi închipuia Zawiłowski. „Cei mai tineri dintre arieni" puteau să-l dezamăgească, e adevărat, dar îi rămînea credinţa că pînă acum creştinismul nu-şi spusese ultimul cuvînt, iar epoca următoare n-avea să însemne în viaţa umanităţii decît răspîndirea spiritului

[1] Senilitate (lat.).
[2] Deci am greşit (lat.).

lui Cristos și extinderea lui de la relațiile între indivizi la cele general umane. „Cristos în istorie" nu încetase să constituie pentru el o viziune a viitorului. Crezuse întotdeauna că misiunea introducerii iubirii semenilor în istorie fusese predestinată celor mai tineri dintre arieni, numai că în timpul călătoriei îl cuprinsese o mare tristețe, deoarece înțelesese că mai înainte nu numai el, ci generații întregi trebuie să moară din cauza bolilor digestive pricinuite de bucătăria indigestă pentru el din principatele dunărene.

Pînă una-alta, se închisese în sine și într-o tăcere care mai degrabă părea o amărăciune de viață, decît era într-adevăr. Nu mai vorbea aproape deloc despre „ideea" lui, dar se vedea că, așa cum limbile ceasului, oprite la o oră anume, o arată mereu numai pe aceea, tot așa și mintea lui nu se depărta deloc de această idee ; se întîmpla să răspundă la diferite întrebări cu niște cuvinte care se refereau mai degrabă la obsesia lui, decît la ceea ce fusese întrebat. Ori de cîte ori voiau să-l readucă la realitate, erau nevoiți să-l trezească din gîndurile lui. Ajunsese să umble foarte neglijent îmbrăcat și pe zi ce trecea părea să uite tot mai mult că, de exemplu, nasturii de la jiletcă sînt făcuți ca să se încheie. Veșnic distrat, cu ochii lui miopi și de copil totodată, care răsfrîngeau aproape mecanic impresiile lăuntrice, cu fața îngîndurată, pe care roșața se accentuase și mai mult ca rezultat al digestiei proaste, în sfîrșit, în îmbrăcămintea neglijentă și în pantalonii ciudați, pe care nu se știe de ce îi purta de două ori mai largi decît ceilalți oameni, stîrnea zîmbetul străinilor, devenind nu o dată obiectul unor glume mai mult sau mai puțin răutăcioase. Se pare că asemenea sentimente stîrnise în primul rînd printre „cei mai tineri dintre arieni". Cei mai mulți îl socoteau ca pe un om căruia îi lipsește o doagă. Erau și dintre aceia cărora le trezea mila. Expresia „inofensiv" ajungea deseori la urechile lui, dar el părea că n-aude.

La familia Połaniecki se simțea totuși bine, fiindcă vedea că nimeni nu-și rîde de el și nu-i arată mila cu care este tratat un idiot. De altfel, nici bucătăria prea grasă a „celor mai tineri dintre arieni", nici inflamațiile digestive nu-i alteraseră înțelegerea și bunăvoința față de oameni. Rămăsese același bătrîn profesor care uita adesea de sine, dar își recăpăta luciditatea cînd era vorba de alții. Îi iubea și mai înainte pe Marynia Połaniecka, pe Połaniecki, pe doamna Emilia, pe Świrski, pe soții Bigiel și chiar pe Maszko, într-un cuvînt, pe toți cei de care îl apropiase viața. În general avea o părere cam ciudată despre oameni, crezînd că toți, fie că vor, fie că nu vor, slujesc ceva sau cuiva și sînt asemenea unor pioni, pe care mîna dumnezeiască îi mută în scopuri numai de ea cunoscute. Pe artiștii de felul lui Świrski îi socotea niște misionari trimiși ca să „cîștige" sufletele.

Tot așa îl considera și pe Zawiłowski, ale cărei poezii le citise mai demult. Cunoscîndu-l acum pe autorul lor, îl examină cu multă luare-aminte, ca pe un lucru rar, iar a doua zi, după ce tînărul plecă la Varșovia și începură să vorbească despre el în timp ce beau ceaiul, ridică un deget și, adresîndu-se Maryniei, îi spuse cu o înfățișare tainică :

— Oho, asta-i pasărea Domnului ! Nici el nu știe ce i-a scris Dumnezeu pe frunte și pentru ce a fost predestinat.

Marynia începu să-i povestească despre căsătoria lui Zawiłowski, care avea să aibă loc în curînd, despre sentimentele lui pentru domnișoara Lineta și despre ea însăși, lăudîndu-i bunătatea și frumusețea.

— Așa-i ! Încuviință profesorul după ce o ascultă. Vezi tu, și ea își are menirea ei, și ea este o „aleasă". Dumnezeu i-a poruncit să vegheze această flăcăruie și, de vreme ce a fost aleasă, trebuie s-o cinstim ca pe-o aleasă... Asta-i ! Harul Domnului o păzește.

Apoi căzu pe gînduri și adăugă :

— Toate acestea reprezintă drumul umanității spre viitor.

Polaniecki se uită la soția lui, vrînd parcă să-i spună din priviri că profesorul a luat-o razna și visează, dar acesta își miji ochii și, ațintind golul dinaintea lui, vorbi mai departe.

— Întrucît pe cer există calea laptelui, și cînd are nevoie, Dumnezeu ia pulbere din ea și creează universuri noi. Vedeți voi, eu cred că tot așa trebuie să existe o cale a laptelui și pentru spirit, alcătuită din tot ce au gîndit și au simțit oamenii. Acolo sînt toate, și ce-au făcut geniile, și operele talentelor, și strădania minții bărbaților, și onestitatea inimilor feminine, și bunătatea oamenilor, și durerea lor ; fiindcă nimic nu se pierde, cu toate că totul se schimbă în pulbere, iar din pulbere voia dumnezeiască creează noi universuri spirituale pentru oameni.

Aici începu să clipească din ochi, gîndindu-se la ce spusese, după care, trezindu-se parcă din somn, începu să-și caute nasturii de la jiletcă și urmă :

— Domnișoara asta trebuie să aibă sufletul curat ca lacrima, de vreme ce Dumnezeu a arătat-o cu degetul și a menit-o să fie păzitoarea acestui foc.

Sosirea lui Świrski întrerupse discuția. Pentru Marynia, venirea lui nu era o surpriză, deoarece pictorul îi promisese că va veni el însuși sau îi va scrie ce întorsătură vor lua lucrurile. Văzîndu-l acum pe fereastră, Marynia era aproape sigură că totul se sfîrșise cu bine, el însă, după ce intră înăuntru și se salută cu toți, se uită la ea cu o înfățișare atît de ciudată, încît nici ea nu știa ce să mai înțeleagă. Se vedea cît de colo că voia să vorbească despre treburile lui, și încă numaidecît, nu voia totuși s-o facă în prezența lui Polaniecki și a lui Waskowski. Polaniecki însă, căruia Marynia îi destăinuise despre ce e vorba, îi veni în ajutor și, arătînd spre soția lui, spuse :

— Ea trebuie să facă multă mișcare ; ia-o dumneata și plimbați-vă prin grădină, pentru că știu că aveți de vorbit.

În curînd, păşeau pe aleea străjuită de plopi albi. Un timp merseră în tăcere, el, legănîndu-se pe şoldurile lui largi de atlet şi neştiind cu ce să înceapă, ea, aplecată puțin înainte, cu fața îngăduitoare și curioasă. Amîndoi erau nerăbdători să aducă vorba despre ce-i interesa, cu toate acestea, Świrski începu să spună cu totul altceva.

— Doamnă, dumneata i-ai destăinuit totul soțului dumitale ? o întrebă deodată.

Marynia roşi, de parcă fusese prinsă asupra faptului, şi răspunse :

— ...Stach îți dorește atît de mult binele, iar eu nu vreau să am nici un secret față de el.

Świrski îi sărută mîinile.

— Nu-i nimic ! e foarte bine ! N-are de ce să-mi fie ruşine, nu-mi pasă, chiar dacă am căpătat un bobîrnac.

— Nu se poate ! Dumneata glumeşti, îl dojeni Marynia, oprindu-se.

— Îți dau cuvîntul meu, doamnă !

Văzînd-o cît era de stînjenită, continuă parcă mai grijuliu :

— Dar nu trebuie să pui totul la inimă mai mult decît mine. S-a întîmplat ce era de aşteptat să se întîmple. Şi uite că am venit pînă aici, mă aflu înaintea dumitale, aşa că nu mi-am tras un glonte în cap şi nici n-am de gînd s-o fac, cît despre bobîrnac, l-am căpătat şi basta !

— Bine, dar de ce, ce ți-a răspuns ?

— De ce, ce mi-a răspuns ? repetă Świrski. Vezi dumneata, în toată povestea asta este ceva care-mi produce multă amărăciune. Mărturisesc cu mîna pe inimă că nu prea eram îndrăgostit de domnişoara Ratkowska. Îmi plăcea, dar mie toate femeile îmi plac, aşa că m-am gîndit că are o inimă recunoscătoare, cinstită, şi de aceea, chipurile, i-am cerut mîna. Dar am făcut-o mai mult cu min-

tea, socotind că mi-a venit vremea. Pe urmă, am regretat întrucîtva. La un moment dat, mi-am spus : „Cererea ta în căsătorie de la Buczynek n-a fost prea clară, aşa că ar fi mai bine s-o laşi baltă". Dar mi-a fost ruşine. Ce dracu', mi-am zis, dacă ai trecut pragul cu un picior, trece-l şi cu celălălt. Şi-am scris o scrisoare, de astă dată foarte limpede, şi uite ce mi-a răspuns !

Spunînd acestea, scoase din buzunarul surtucului o scrisoare, dar înainte de a începe s-o citească, mai spuse :

— La început, banalităţile obişnuite... Cum ştii şi dumneata ! Mă respectă foarte mult, ar fi mîndră şi fericită (dar preferă să nu fie), nutreşte pentru mine o simpatie neprefăcută (dacă-şi va hrăni şi soţul cum îşi hrăneşte această simpatie, n-o să fie prea gras), iar la sfîrşit spune aşa :

„Nu pot să-ţi încredinţez inima cu bucuria pe care o meriţi. Am ales pe altcineva, iar dacă nu voi fi niciodată fericită, cel puţin nu vreau să-mi reproşez mai tîrziu că n-am fost sinceră. Faţă de cele întîmplate aici, nu-ţi pot scrie mai mult, totuşi te rog să mă crezi, domnule, că-ţi voi fi recunoscătoare toată viaţa pentru încrederea dumitale, iar de azi îl voi ruga pe Dumnezeu în fiecare zi să-ţi îngăduie să afli un suflet vrednic de dumneata şi să te binecuvînteze toată viaţa..."

Asta-i tot !

Urmă o clipă de tăcere, apoi Świrski continuă :

— După părerea mea, astea nu sînt decît nişte vorbe goale care înseamnă că iubeşte pe altcineva.

— Aşa se pare, încuviinţă Marynia cu tristeţe. Biata fată, totuşi e o scrisoare cinstită.

— Scrisoare cinstită ! o scrisoare cinstită ! exclamă Świrski. Toate femeile sînt atît de cinstite ! Tocmai de aceea sînt puţin amărît. Nu mă vrea ? foarte bine ! Oricare femeie şi-o poate îngădui. Este îndrăgostită ? Şi asta

îi este îngăduit. Dar de cine să fie îndrăgostită ? Că doar nu de Osnowski, şi nici de Zawiłowski, dar atunci de cine ? De Kopowski, o măciulie de baston, o păpuşă, un fante ferches, model pentru croitori, idealul slujitoarelor. Ai văzut domnii aceea preafrumoşi desenaţi pe vigurile de percal ? Seamănă leit cu el ! Dac-ar fi pus în vitrina unui frizer, îmbulzeala femeilor ar sparge geamul. Îţi mai aduci aminte ce-am spus despre el : este o hurie-bărbat ! Ce amărăciune ! ce situaţie neplăcută ! — spuse tot mai surescitat, accentuînd cu o forţă deosebită cuvintele. Şi tocmai asta pledează împotriva femeilor, fiindcă poţi să fii Newton, Rafael sau Napoleon şi să vrei drept răsplată un suflet şi o minte de femeie, degeaba ! Ea preferă o păpuşică poleită. Aşa sînt toate !

— Nu toate, domnule, nu toate ! De altfel, dumneata, ca artist, trebuie să ştii ce înseamnă dragostea. Cade ca o năpastă pe capul omului, şi orice judecată este de prisos.

— Ai dreptate, se linişti Świrski, ştiu şi eu că mai sînt şi excepţii. Cît despre dragoste, dumneata zici : „Cade ca năpasta pe capul omului şi gata..." Se prea poate ! E într-adevăr ca o boală... Dar există boli de care fiinţele din categoriile mai nobile nu suferă. Există, spre exemplu, boala coarnelor. Îngăduie-mi să-ţi spun că trebuie să ai coarne, ca s-o capeţi. Cred că nu s-a întîmplat vreodată ca o porumbiţă să se îndrăgostească de un bărbătuş de pupăză, deşi e o pasăre foarte frumoasă. Aşa că, vezi dumneata, pe capul unei porumbiţe nu va cădea năpasta... Bărbătuşii de pupăză sînt iubiţi numai de fiicele pupezei. Mă rog, n-au decît să se iubească, numai să nu se poarte ca nişte porumbiţe. Altă pretenţie n-am... Te rog să-ţi aduci aminte cîte n-am spus odată, la soţii Bigiel, pe socoteala domnişoarei Castelli. Totuşi, în cele din urmă, ea l-a preferat pe Zawiłowski. Am în vedere aspiraţiile false, lipsa de sinceritate, frazele goale. Dacă eşti neam de pupăză, trebuie să ai curajul s-o recunoşti. Nu te preface, nu minţi, nu înşela. Eu, un om cu experienţă, n-aş

fi crezut în ruptul capului că domnișoara Ratkowska este în stare să se îndrăgostească de Koposio, și totuși așa este ! Eu n-o să sufăr prea mult, nu e vorba de mine, ci de comedia asta, de minciuna convențională, și nu-i vorba nici de domnișoara Ratkowska, ci de faptul că un ins, precum Koposio, iese învingător.

— Așa-i, acceptă Marynia. Ar trebui numai să știu cum de s-au încurcat toate în asemenea hal.

Dar Świrski dădu din mînă :

— La drept vorbind, răspunse, mai degrabă s-au descurcat. Dacă s-ar fi căsătorit cu mine, pînă la urmă aș fi ajuns să-i aduc și luna de pe cer. Îți dau cuvîntul meu !... S-a adunat în mine atîta duioșie. Aș fi fost bun cu ea și am fi dus-o bine. De asta îmi pare rău. Dar nu-i numai ea pe lume. Ai să-mi găsești dumneata vreun suflet cumsecade care să mă vrea. Dar repede, dragă doamnă, deoarece cîteodată am impresia că nu mai pot să aștept. Bine ?

Marynia se înveseli, văzînd că Świrski nu prea lua în serios pierderea domnișoarei Ratkowska. Gîndindu-se acum mai liniștită la scrisoarea ei, își aminti o frază care, la început, preocupată de refuzul cererii în căsătorie, nu-i atrăsese atenția, și se îngrijoră din nou.

— Dumneata ai observat, îl întrebă, că într-un loc spune : „Față de cele întîmplate aici, nu-ți pot scrie mai mult". Înțelegi la ce se referă ?

— Probabil că i-a cerut mîna Koposio.

— Nu cred. Dacă era așa, o spunea limpede. Dacă s-a legat sufletește de el, va fi vai de biata fată, pentru că n-are nici o avere, iar domnul Kopowski nu e nici el prea bogat, așadar e îndoielnic că se va hotărî s-o ia de soție.

— Adevărat, se bucură Świrski. Să știi că și mie mi-a venit această idee. Ea îl iubește, nici vorbă, dar el nu se va căsători cu ea.

Brusc, se opri locului și întrebă :

— Totuși, dacă-i așa, de ce mai stă acolo ?

— Se amuză toți pe socoteala lui și asta-l distrează și pe el, răspunse repede Marynia, întorcînd puțin capul, ca Świrski să nu-i bage de seamă încurcătura.

Nu era sinceră. De cînd Połaniecki îi împărtășise observația lui în legătură cu relațiile dintre Kopowski și doamna Osnowska, se gîndise deseori la asta, și șederea tînărului la Przytułów i se păruse nu o dată suspectă, iar implicarea domnișoarei Ratkowska o adevărată mîrșăvie. Josnicia era cu atît mai mare, dacă domnișoara Ratkowska îl iubea cu adevărat pe Kopowski. Toate aceste intrigi puteau ieși la iveală în orice moment, așa că Marynia se gîndea acum neliniștită dacă nu cumva cuvintele domnișoarei Ratkowska : „față de cele întîmplate aici", se refereau anume la această situație. În acest caz, ar fi fost o adevărată catastrofă, și pentru domnul Osnowski, și pentru domnișoara Stefcia.

De bună seamă, ițele puteau să se încurce în chip tragic.

— Eu plec mîine la Przytułów. Mă duc înadins la familia Osnowski, ca să le arăt tuturor că nu port nimănui ranchiună. Dacă s-a întîmplat ceva cu adevărat acolo, dacă s-a îmbolnăvit cineva, o să aflu și am să vă dau de știre. Zawiłek nu este acolo acum.

— Nu, domnul Ignaś este la Varșovia. Mîine sau poimîine va veni aici, sau la Jaśmień. Stach pleacă și el astăzi la Varșovia. Prietena mea, sora Aniela, stă foarte prost cu sănătatea și vrem s-o aducem la noi ; eu nu mă pot duce, așa că se duce Staś.

— Sora Aniela ? Nu-i aceea, căreia soțul dumitale îi zice doamna Emilia... Fra Angelico !... față de sfîntă. Splendidă ! Am văzut-o de vreo două ori la dumneata. Ehe, dacă nu se călugărea...

— E bolnavă, sărmana. Aproape că nu mai poate să meargă... De prea multă muncă, s-a îmbolnăvit de șale.

— Nu-i a bine, spuse Świrski. Pe lîngă profesor, o să trebuiască să aveți grijă și de această femeie... Sînteți niște oameni foarte buni !

— Uite-l pe Stach ! răspunse Marynia.

Połaniecki apăru la capătul aleii și se îndreptă repede spre ei.

— Am auzit că pleci astăzi, îl întîmpină Świrski, mergem împreună.

— Bine.

Și adresîndu-se soției, îi spuse :

— Marynia, nu te-ai plimbat oare deajuns ? Nu vrei să te sprijini de mine ?

Marynia îl luă de braț și se apropiară cu toții de verandă, după care ea intră înăuntru pentru a dispune să se servească ceaiul de după-amiază.

Połaniecki veni repede lîngă Świrski :

— Am primit o telegramă ciudată, îi spuse, pe care n-am vrut să ți-o arăt de față cu soția mea. Osnowski mă întreabă unde este Ignaś și mă cheamă la Varșovia în legătură cu el. Ce-ar putea să fie ?

— E ciudat, răspunse Świrski. Mie domnișoara Ratkowska mi-a scris că s-a întîmplat ceva acolo.

— Să se fi îmbolnăvit cineva ?

— L-ar fi chemat direct pe Zawiłowski... Dacă era vorba de domnișoara Castelli, sau de doamna Bronicz... l-ar fi chemat numaidecît...

— Iar dacă Osnowski n-ar fi vrut să-l sperie, mi-ar fi telegrafiat mie.

Amîndoi se priviră îngrijorați.

XIV

A doua zi, la vreo jumătate de oră după sosirea lui Połaniecki, sună Osnowski. Cînd auzi clopoțelul, Połaniecki se duse el însuși să deschidă. De ieri trăia într-o

mare încordare. Bănuia de multă vreme că la Przytułów bomba poate să explodeze de la o zi la alta, dar își bătuse capul zadarnic să afle în ce mod avea să fie implicat Zawiłowski.

Cînd se salutară, Osnowski îi strînse mîna cu o putere neobișnuită, cum se face în împrejurări ieșite din comun, iar după ce Połaniecki îl invită în biroul lui, pe drum, îl întrebă :

— Doamna este la Buczynek ?

— Da, răspunse Połaniecki, sîntem cu desăvîrșire singuri.

În birou, așezîndu-se pe scaunul pe care i-l arătă gazda, Osnowski își lăsă capul în jos și tăcu o vreme, respirînd precipitat, deoarece, în urma antrenamentelor excesive, suferea puțin de emfizem pulmonar, iar acum emoția și scările îi îngreunaseră și mai mult răsuflarea. Un răstimp, Połaniecki aștepta cu răbdare, dar impulsivitatea-i înnăscută învinse curînd și întrebă :

— Ce s-a întîmplat, domnule ! .

— S-a întîmplat o nenorocire, răspunse Osnowski cu o mîhnire adîncă. Logodna lui Ignás a fost ruptă.

— Logodna lui Ignás a fost ruptă ? De ce ?

— Sînt lucruri atît de penibile, încît este bine ca Ignaś să nu afle motivele. Un timp, am stat în cumpănă dacă n-ar fi mai bine să le trec sub tăcere, dar nu !... Trebuie să afle totul, pentru că de astă dată este vorba de ceva mai important decît amorul lui propriu. Poate că indignarea și repulsia îl vor ajuta să suporte nenorocirea. Logodna a fost ruptă, fiindcă domnișoara Castelli nu este demnă de mîna unui om ca el, iar dacă astăzi ar mai putea fi vorba de a îndrepta ceva în relațiile dintre ei, eu sînt cel dintîi care s-ar opune categoric.

Domnul Osnowski începu iarăși să respire greu, iar Połaniecki, care-l ascultase încremenit, izbucni deodată :

— Dar pentru Dumnezeu, ce s-a întîmplat ?

— Cele două doamne au plecat de trei zile în străinătate cu Kopowski în calitate de logodnic al domnișoarei Castelli.

Połaniecki, care mai înainte zvîcnise de pe scaun, se așează din nou. Pe fața lui, cu toată tulburarea și îngrijorarea care-l copleșeau, se așternuse o uimire nespusă. Privi un timp la Osnowski, apoi spuse, străduindu-se parcă zadarnic să-și adune gîndurile :

— Kopowski ?... el și domnișoara Castelli ?...

Osnowski, însă, era prea descumpănit, ca să mai poată lua seama la forma neobișnuită a întrebării lui Połaniecki.

— Din nenorocire, spuse, dumneata știi că eu sînt rudă cu aceste doamne ; mama mea era verișoară cu doamna Bronicz, așadar și cu mama Linetei, și o vreme au crescut împreună. Acum înțelegi că aș vrea mai degrabă să le cruț. Dar să lăsăm asta. Între noi nu mai există nici un fel de relații și chiar dacă domnișoara Castelli mi-ar fi soră bună, tot nu m-aș sfii să vorbesc despre ea, cum vorbesc acum. Întrucît astăzi plecăm și noi, eu și soția mea, s-ar putea să nu-l mai găsesc pe Zawiłowski. Recunosc, de altfel, că nici n-am curajul să vorbesc cu el, dar dumitale am să-ți repet tot ce am văzut. Dumneata, ca un prieten foarte apropiat, poate că vei fi în stare să-l mîngîi în nefericirea lui ; trebuie totuși ca Ignaś să știe totul, pentru că în asemenea situații nu există un leac mai bun decît disprețul.

Apoi începu să-i povestească lui Połaniecki tot ce văzuse în seră, tulburîndu-se adesea și pierzîndu-și răsuflarea ; în același timp, nu-și mai putea stăpîni uimirea pricinuită de nerăbdarea cu care-l asculta Połaniecki. Se așteptase la mai mult sînge rece din partea lui și n-avea cum să bănuiască acum că Połaniecki avea motive personale, pentru care povestirile de acest fel îl impresionau mai puternic decît ar fi putut s-o facă fie și vestea despre moartea lui Zawiłowski sau a domnișoarei Castelli.

— La început, continuă Osnowski, mi-am pierdut capul. Nu sînt un om violent, dar nu știu cum de nu i-am rupt oasele. M-am gîndit probabil că este oaspetele meu, că sînt în joc lucruri mai importante decît el, la Ignaś, sau poate că nu m-am gîndit la nimic. Mi-am pierdut capul și am ieșit din seră. M-am întors după o clipă și i-am spus să mă urmeze. Am observat că era palid, dar hotărît. La mine, i-am spus că s-a purtat ca un nemernic, că a abuzat de ospitalitatea unei case cinstite, iar Lineta este o mizerabilă, pentru care nu am destule cuvinte de dispreț, logodna ei cu Zawiłowski este ruptă, dar pe el îl voi sili s-o ia de soție, chiar dacă ar trebui să recurg la mijloace de ultimă instanță... Am văzut, însă, că ei ajunseseră la o înțelegere în timpul cît îi lăsasem singuri, căci mi-a răspuns că el o iubește de mult pe Lineta și este gata oricînd să se cunune cu ea. Cît despre Zawiłowski, mi-am dat seama că fercheșul Kopowski repetă cuvintele sugerate de Lineta, deoarece mi-a spus lucruri de care el nu este în stare : că este gata să-i dea orice satisfacție lui Zawiłowski, dar că n-a fost nevoie să țină seama de el, fiindcă n-are nici o obligație... „Dacă domnișoara Lineta m-a ales în cele din urmă pe mine, cu atît mai rău pentru el, dar asta o privește..." Ce s-a întîmplat în acest timp între mătușa și Lineta, nu știu, destul că nici n-am apucat să sfîrșesc cu Kopowski, cînd mătușa Bronicz a intrat val-vîrtej la mine, ca o furie, reproșîndu-mi că eu și soția mea n-am lăsat-o pe Lineta să-și urmeze îndemnul inimii, că i l-am impus pe Zawiłowski, pe care nu l-a iubit niciodată, că Lineta a plîns de multe ori toată noaptea, că ar fi plătit cu viața această căsătorie și că tot ce s-a întîmplat arată limpede voința lui Dumnezeu... M-a ținut așa vreo oră !... Eu și soția mea sîntem vinovați, Zawiłowski la fel, numai ele sînt fără pată !

Osnowski își șterse fruntea cu mîna și urmă :

— Dragă domnule ! Am treizeci și șase de ani și nici nu mi-am închipuit ce înseamnă perfidia femeiască. Află

că nici pînă acum nu pot să pricep această capacitate neînțeleasă de a întoarce lucrurile cu susul în jos. Îmi dau seama de situația lor. Au înțeles că totul s-a sfîrșit cu Zawiłowski, fie și pentru că eu aveam să le stau în cale, și că nu le mai rămînea decît Kopowski. Dar această ușurință de a face negru din alb și alb din negru !... absența simțului moral, al adevărului și al dreptății... egoismul acesta fără măsură !... Le-ar fi luat dracul dacă nu era vorba de Ignaś !... Alături de ele, ar fi fost foarte nefericit, dar ce lovitură pentru un om atît de exaltat și atît de îndrăgostit !... ce dezamăgire !... Și Lineta asta !... Cine-ar fi bănuit !.. Un prost ca ăsta !... O fată chipurile cu atîtea aspirații, care doar cu cîteva săptămîni înainte schimbase verighetele și se legase prin cuvînt !... logodnica unuia ca Zawiłowski !... Pe Dumnezeul meu, poți să-ți pierzi mințile !

— Poți să-ți pierzi mințile, repetă ca un ecou Połaniecki.

Urmă o clipă de tăcere.

— Și toate astea s-au întîmplat demult ? întrebă Połaniecki într-un tîrziu.

— Acum trei zile, cînd au plecat împreună la Scheveningen. Au plecat în aceeași zi. Kopowski avea pașaportul la el. Uite, domnule, că și cel mai mare măgar e în stare de viclenie ! Avea pașaportul pregătit, fiindcă se prefăcea că-i face curte verișoarei mele, Ratkowska, și intenționa să meargă cu noi în străinătate. Se prefăcea că-i face curte, ca să-i sucească mințile alteia. Bietul Ignaś, sărmanul ! Îți dau cuvîntul meu că frate bun dacă mi-ar fi, n-aș putea să-l compătimesc mai mult... Mai bine !... mai bine că nu s-a legat cu una ca Lineta, cu italianca asta corcită, dar ce sfîșiere !...

Osnowski își scoase batista și începu să-și șteargă ochelarii, clipind din ochi cu fața îndurerată și rătăcită ; Połaniecki îl întrebă :

— De ce nu m-ai anunțat mai demult ?

— De ce nu te-am anunțat mai demult ? Pentru că mi s-a îmbolnăvit soția. Crize de nervi... Dumnezeu știe de ce !... Nu-ți poți imagina cît a suferit. Și nu e de mirare !... O femeie ca ea, și toate astea în casa noastră ! Fiind atît de sensibilă, a fost și pentru ea o lovitură, deoarece la dezamăgirea pricinuită de Lineta, pe care o iubea atît de mult, s-au adăugat părerea de rău pentru Ignaś, contactul cu răul, repulsia !... Pentru o fire curată și cinstită, ca a ei, era mai mult decît trebuia... La început, am crezut că se va îmbolnăvi rău, încît și acum îmi spun : deie Domnul să nu aibă urmări nefavorabile asupra nervilor ei ! Noi nu ne putem da seama de ceea ce se întîmplă în asemenea suflet fie și numai la vederea răului.

Połaniecki se uită atent la Osnowski, își mușcă mustața și tăcu. Acesta, însă, vorbi mai departe :

— Am trimis după medic și mi-am pierdut capul pentru a doua oară. Din fericire, se aflau acolo Stefcia Ratkowska și doamna Maszko. Amîndouă au îngrijit-o cu atîta dragoste pe Anetka, încît le voi fi recunoscător toată viața. Doamna Maszko pare foarte rece, dar are o inimă atît de simțitoare !...

— Eu cred, îl întrerupse Połaniecki, vrînd să abată discuția de la doamna Maszko, că dacă bătrînul Zawiłowski, i-ar fi lăsat lui Ignás ceva avere, nu s-ar fi întîmplat nimic din toate acestea.

— E posibil, răspunse Osnowski, dar pentru mine nu mai încape îndoială că dacă Lineta s-ar fi căsătorit cu Ignaś, chiar dacă ar fi moștenit întreaga avere a domnului Zawiłowski, instinctul ar fi atras-o spre toți cei de felul lui Kopowski, pe care i-ar fi întîlnit în viață. Așa-i este sufletul. Totuși, unele lucruri le înțeleg și eu. Spuneam că poți să-ți pierzi mințile, cînd te gîndești că este așa cum este, dar în parte îmi dau seama de cele întîmplate. Lineta era o natură prea comună, ca să poată iubi un om de talia lui Zawiłowski. Ea are nevoie de inși precum Kopowski. I s-au băgat în cap tot felul de aspirații superioare și pînă

la urmă a ajuns să se convingă și ea că le are cu adevărat. Pe Ignaś l-a atras din deșertăciune și amor propriu, pentru ochii lumii și pentru că nu-și cunoștea firea. Dar ce nu-i sincer, nu poate dura. Atunci cînd vanitatea lor a fost satisfăcută, Ignaś nu le-a mai fost de ajuns. Pe urmă, s-a temut că alături de el nu vor duce viața care le place, iar spiritul lui superior a început să le apese. Adaugă la asta întîmplarea cu testamentul, care, nefiind cauza principală a catastrofei, l-a micșorat totuși sensibil pe Ignaś în ochii lor. Adaugă în primul rînd înclinațiile Linetei, adaugă-l pe Kopowski și vei afla răspunsul la toate. Există femei, ca soția dumitale, sau ca Anetka mea, dar sînt și ca ele !...

Domnul Osnowski tăcu o vreme, după care reluă :

— Îmi închipui supărarea și revolta soției dumitale, cînd va afla, și regret că n-ai văzut reacția Anetkăi... sau pe a doamnei Maszko. Da, da, sînt femei și femei... Ei, dragă domnule, ar trebui să-i mulțumim în genunchi lui Dumnezeu în fiecare zi că ne-a dat asemenea soții !

Aproape că-i tremura glasul de emoție.

Cu toate că îl interesa în primul rînd Zawiłowski, Połaniecki era de-a dreptul uimit că acest om, care acum cîteva minute raționa atît de exact și de profund, putea fi în același timp atît de naiv. Îi veni să rîdă cu amărăciune cînd îl auzi pe Osnowski pomenind de indignarea doamnei Maszko. Se simțea copleșit de ironia apăsătoare a vieții, a cărei imensitate n-o intuise niciodată atît de limpede.

— Deci nu te mai vezi cu Zawiłowski ? întrebă după un răstimp.

— Domnule, îți repet cu toată sinceritatea că n-am curajul s-o fac ; astăzi mă întorc la Przytułów și tot astăzi voi pleca de la halta noastră în străinătate. Trebuie să-mi duc soția de aici, mai întîi, pentru că m-a rugat cu lacrimi în ochi, iar în al doilea rînd, pentru că sănătatea ei s-ar putea să depindă de schimbarea locului și a impresiilor. Plecăm undeva pe malul mării, numai să nu ajungem la

Scheveningen, acolo unde s-au dus și ele cu Kopowski. Aș vrea să te rog ceva. Dumneata știi cît țin la Ignaś și cît îl prețuiesc. Te rog să-mi scrii, cum va primi săracul, vestea nenorocirii și tot ce se va întîmpla cu el. L-aș fi rugat pe Swirski, dar probabil că n-am să-l mai văd.

Își acoperi fața cu mîinile și rosti :

— Ah, ce trist e totul !

— Bine, acceptă Połaniecki. Să-mi trimiți adresa și te voi anunța ce întorsătură vor lua lucrurile. Dar pentru că-mi revine mie sarcina dificilă de a-l vesti pe Zawiłowski, te rog să mi-o faci mai ușoară. Ar trebui să-i dea de știre nu o terță persoană, ci cineva care a fost de față. Aflînd de la mine, ar putea presupune că exagerez. În asemenea situații, omul se agață și de o umbră de speranță. Stai jos și scrie. Scrisoarea dumitale va dovedi adevărul spuselor mele.. Altminteri, poate că ar fi în stare să se repeadă după ele la Scheveningen. Consider că scrisoarea este absolut necesară.

— Nu s-ar putea să pice în acest timp ?

— Nu. Tatăl lui este bolnav și stă cu el. Se așteaptă să vin abia după-amiază. Scrie-i neapărat.

— Ai întru totul dreptate, încuviință Osnowski.

Și luă loc la birou.

„Ironia vieții ! ironia vieții ! își spunea între timp Połaniecki, plimbîndu-se agitat prin încăperea alăturată. Ce altceva poate să însemne nenorocirea care s-a abătut asupra lui Zawiłowski, dacă nu o ironie dureroasă ?... Ce este această domnișoară Castelli cu silueta ei de lebădă și instincte de cameristă, această «aleasă a Domnului», cum o numea Waskowski nu mai departe decît ieri ? Ce sînt doamna Bronicz și Osnowski cu încrederea lui nezdruncinată în soție, și crizele de nervi ale acesteia, provocate de simplul contact al răului cu un suflet atît de curat, sau indignarea doamnei Maszko ?... Nimic altceva decît o ridicolă comedie omenească, în care unii îi înșeală pe ceilalți, iar aceștia pe ei înșiși ; nimic altceva decît înșelați și înșe-

lători ; nimic altceva decît erori, orbire, rătăciri, minciuni și victime ale erorilor, victime ale prefăcătoriei, victime ale iluziilor, un labirint fără ieșire ; o ironie amuzantă și totodată disperată care acoperă simțămintele omenești, patimile și speranțele, tot așa cum zăpada acoperă cîmpurile iarna — asta-i viața !"

Aceste gînduri erau cu atît mai apăsătoare pentru Połaniecki, cu cît, apărînd dintr-un substrat pur personal, creșteau dintr-o dată într-o adevărată răfuială cu propria conștiință. Era destul de egoist, ca să raporteze totul la sine, dar nu era destul de prost, ca să nu știe că în această prea ridicolă comedie umană, el juca un rol dintre cele mai mizerabile. Situația era de asemenea natură, încît ar fi vrut s-o condamne cu toată puterea pe domnișoara Castelli, în același timp, însă, înțelegea că lui nu-i era îngăduit nici măcar s-o judece. Nu era cu nimic mai bun decît ea, din contră, era tot atît de respingător. Ea trădase un om adevărat pentru un prostănac, iar el își trădase soția pentru o păpușă fără suflet. Ea își urmase instinctele de modistă, el pe cele de pavian. Dar ea călcase în picioare numai niște fraze artificiale, cu care se înșelase pe sine și pe ceilalți, pe cînd el își călcase în picioare principiile. Ea trădase încrederea ce i se acordase și nu-și respectase făgăduiala, iar el trădase încrederea Maryniei și nu-și respectase nu numai cuvîntul dat, ci și jurămîntul. Atunci, are el dreptul s-o condamne ? Iar dacă poate s-o dezvinovățească, dacă este gata să afirme că ar fi fost nedrept și revoltător ca o astfel de ființă să ajungă soția lui Zawiłowski, atunci el cu ce drept să ajungă să fie soțul Maryniei ? Dacă va afla măcar un cuvînt care s-o condamne pe domnișoara Castelli, și nu poate să nu afle, în acest caz, vrînd să rămînă consecvent, ar trebui să se despartă de Marynia, lucru pe care nu-l va face niciodată, întrucît n-ar fi în stare să-l facă. Un adevărat cerc vicios ! Połaniecki trecuse nu o dată prin momente de amărăciune din cauza *succesului* său, dar acum situația era atît de difi-

cilă, încît mai că-l cuprinse uimirea. Devenea treptat un adevărat chin. În cele din urmă, simplul instinct de conservare îl îndemnă să caute ceva care să-i aducă fie şi o uşurare de moment. Îşi spuse în zadar că, spre exemplu, oamenii de soiul lui Kopowski, aflaţi în situaţia lui, n-ar pune atîta la inimă cele întîmplate. S-ar fi liniştit însă tot atîta, dacă s-ar fi gîndit că nici pisoii sau caii nu-şi fac probleme din nimic. Degeaba îşi aduse aminte cuvintele lui Balzac : „Dacă nu se descoperă, sperjurul nu înseamnă nimic, iar dacă iese la iveală, nu-i decît un fleac". „E o minciună ! repetă strîngînd din dinţi, un *nimic* care frige atît de tare !" Înţelegea într-adevăr că dincolo de faptul în sine, poate să mai existe ceva care-l face să devină mai mult sau mai puţin reprobabil ; dar înţelegea şi că, în cazul lui, împrejurările îi agravau nemăsurat vina. „Uite că acum, îşi spuse, îmi răpeşte dreptul de a judeca, dreptul de a mă sluji de propria conştiinţă ! Un om superior a fost sacrificat pentru un nătăfleaţă, a fost călcat în picioare, îmbrîncit în nenorocire, într-o adevărată tragedie care poate să-l frîngă ; şi toate astea au fost făcute într-un mod atît de josnic şi banal ! iar eu nu pot s-o condamn pe domnişoara Castelli nici măcar în gînd !" Niciodată pînă acum nu mai fusese atît de convins de adevărul că, aşa cum pentru unele nelegiuiri cineva poate fi lipsit de dreptul de a participa la viaţa socială, tot aşa şi el nu mai avea dreptul de a lua parte la viaţa morală. Era destul de necăjit, dar acum intui noi primejdii, pe care la început nu le văzuse. Pe măsură ce reflecta la tragedia lui Zawiłowski, înţelegîndu-i mai bine profunzimea, îl cuprindea o nelinişte surdă, asemenea unei presimţiri, care-i şoptea că în virtutea unei logici ascunse, superioare, în viaţa prietenului avea să se întîmple ceva înspăimîntător. Pentru cine poartă în el morbul unei boli necruţătoare, moartea nu mai este decît o chestie de timp.

În sfîrşit, se mai linişti puţin, deoarece gîndurile i se îndreptară exclusiv spre clipa de faţă şi spre Zawiłowski.

Cum va primi vestea, cum o va suporta ? Avînd în vedere exaltarea lui Zawiłowski, încrederea lui adîncă, oarbă, în logodnică și iubirea pe care o nutrea pentru ea, asemenea întrebări erau de-a dreptul înfricoșătoare. „Totul se va prăbuși în el, și pămîntul îi va aluneca de sub picioare" se gîndi Połaniecki. I se părea respingător și monstruos că pînă și asemenea relații de viață, care nu poartă în ele embrioanele tragediei și care ar trebui să se dezvolte favorabil, sfîrșesc rău fără o pricină anume, că viața seamănă cu o pădure în care nenorocirile îl hăituiesc pe om mai avan decît hăituiesc cîinii fiara, fiindcă atacă pe tăcute. Połaniecki simți deodată că, pe lîngă încrederea în el însuși, pe care o pierduse de mult, se pot clătina în el și alte lucruri, mult mai importante, fundamentale. Acum însă se gîndea aproape exclusiv la Zawiłowski. Avea un suflet bun, iar Zawiłowski îi era foarte apropiat, așa că era sincer impresionat de nenorocirea lui. „Parcă i-ar scrie pur și simplu condamnarea, își spuse, auzind scîrțîitul penei lui Osnowski pe hîrtie în camera vecină. Bietul flăcău !... Și n-avea nici o vină !"

Osnowski sfîrși, în fine, scrisoarea și, deschizînd ușa, spuse :

— Am scris cu grijă, dar i-am mărturisit tot adevărul. Acum, Dumnezeu să-i dea putere ! Nu-mi închipuiam că voi fi nevoit să-i dau asemenea veste !

Dincolo de tristețea lui neprefăcută, se vedea limpede că este mulțumit de treaba făcută. Era convins pesemne că se descurcase mai bine decît se aștepta.

— Îți repet rugămintea mea fierbinte, spuse, de a-mi scrie fie și numai cîteva cuvinte despre Ignaś. Ei, dacă totul n-ar fi fost atît de *irréparable !* adăugă întinzîndu-i mîna lui Połaniecki, la revedere ! la revedere !... Am să-i scriu și lui Ignaś, dar acum trebuie să plec, fiindcă mă așteaptă soția... Să dea Dumnezeu să ne revedem în timpuri mai fericite. La revedere ! Sincere urări de sănătate doamnei !

Și plecă.

„Ce-i de făcut ? se întrebă Połaniecki. Să mă mulțumesc să-i trimit lui Zawiłowski scrisoarea acasă, să-l caut, sau să-l aștept aici ? În asemenea împrejurări, n-ar trebui lăsat de unul singur, iar eu diseară trebuie să mă întorc la Marynia, așa că tot singur va rămîne. În definitiv, cine-l poate obliga să nu fugă de oameni. În locul lui, aș proceda și eu la fel... Mai trebuie să mă duc la doamna Emilia..."

Această tragedie neașteptată, zbuciumul lăuntric și gîndul că își asumase o sarcină dificilă față de Zawiłowski îl vlăguiseră, așa că își aminti cu anume mulțumire că trebuia să treacă și pe la doamna Emilia, apoi s-o ducă la Buczynek. O clipă, se simți îndemnat să amîne întîlnirea cu Zawiłowski și predarea scrisorii pînă în ziua următoare, se gîndi totuși că acesta, negăsindu-l acasă, ar fi putut să plece la Buczynek.

„Mai bine să afle totul aici, hotărî, în starea în care se găsește, Marynia nu trebuie să afle absolut nimic despre cele ce s-au întîmplat, ca și despre cele ce s-ar mai putea întîmpla. Trebuie să-i previn pe toți să nu-i spună. Cel mai bine ar fi ca Zawiłowski să plece în străinătate. I-aș spune Maryniei că este la Scheveningen, apoi aș lăsa-o să creadă că acolo s-au răzgîndit și s-au despărțit".

Începu să se preumble iarăși cu pași mari prin încăpere și să repete :

— Ironia vieții ! Nu-i decît ironia vieții !

După care amărăciunea și regretele îi tălăzuiră iarăși în suflet. Trăia o senzație ciudată, de parcă el era răspunzător de cele întîmplate. „Ce dracu' mai e și asta, își repetă, doar eu n-am nici o vină !" Dar după o clipă, îi trecu prin minte că dacă personal nu era vinovat, oricum este și el un copac din aceeași pădure ca și domnișoara Castelli, și cei ca el alcătuiau această atmosferă socială și morală, în care pot să răsară asemenea floricele, să se dezvolte și să înflorească. La acest gînd, îl cuprinse o înverșunare sălbatică.

În acest timp, în anticameră răsună clinchetul clopoțelului. Połaniecki era un om curajos, cu toate acestea, cînd auzi clopoțelul, simți că inima începe să-i bată mai tare. Uitase că aranjase cu Świrski să meargă împreună la micul dejun, astfel că la început era sigur că venise Zawiłowski. Se liniști abia cînd auzi în anticameră glasul pictorului, dar era atît de vlăguit, încît venirea lui nu-i făcea nici o plăcere.

„Acum o să aibă cine trăncăni ! se gîndi contrariat, pentru că ăsta o să-și dea drumul la limbă !"

Se hotărî totuși să-i spună tot ce știa, fiindcă și așa avea să afle toată lumea. Voia însă ca Świrski, în caz că venea la Buczynek, să știe cum să se poarte față de Marynia. Dar se înșela presupunînd că Świrski îl va copleși cu teoriile lui despre inimile nerecunoscătoare. Pictorul nu judeca lucrurile din perspectiva unor considerații generale, ci în funcție de Zawiłowski. Pentru asemenea considerații era prea devreme ; acum, ascultîndu-l pe Połaniecki, repeta numai : „Ce nenorocire ! ferească Dumnezeu !" sau „Trăzni-m-ar !..." în timp ce pumnii lui de Hercule se strîngeau de furie.

În schimb, Połaniecki se înflăcăra treptat și o acuza pe domnișoara Castelli, fără milă, uitînd că în acest fel pronunța sentința și împotriva lui însuși. Totuși discuția îl ușura. Își recăpătă, în sfîrșit, prezența de spirit de totdeauna. Gîndindu-se că, în asemenea împrejurări, Zawiłowski nu trebuia lăsat singur, îl rugă pe Świrski s-o conducă el pe doamna Emilia la Buczynek și să-i explice Maryniei că absența lui se datorează unor probleme comerciale, a căror rezolvare nu putea fi amînată. Świrski, care nu mai avea de ce să se ducă la Przytułów, acceptă cu plăcere, și, cînd sosi birja pe care o chemase Połaniecki, plecară amîndoi la doamna Emilia.

Munca mult prea grea pentru puterile ei, pe care ca soră de caritate era nevoită s-o facă, o îmbolnăvise de șale. O găsiră slăbită și schimbată, cu fața transparentă și cu

pleoapele pe jumătate căzute. Mergea încă singură, dar sprijinindu-se în două bastoane, abia mișcîndu-și picioarele. Dacă la început munca o apropiase de viață, acum boala o îndepărta din ce în ce mai mult de ea. Trăia numai în sfera gîndurilor și a amintirilor ei, participînd parcă somnolentă și de departe la tot ce se petrecea în jurul ei. Suferea foarte puțin, și medicii socoteau aceasta un semn rău ; dar ea, cunoscînd întrucîtva, ca soră de caritate, tot felul de boli, știa că nu mai are scăpare, oamenii nemaiputînd s-o ajute cu nimic, și rămînea calmă. De aceea, cînd Połaniecki o întrebă de sănătate, răspunse ridicîndu-și pleoapele cu greutate :

— Mă lasă picioarele, încolo mă simt bine !

Și se simțea bine într-adevăr. Doar scrupulul moral nu-i dădea pace. În adîncul sufletului era încredințată că, dacă s-ar fi dus la Lourdes, s-ar fi însănătoșit mai mult ca sigur, dar nu voia s-o facă din cauza depărtării dintre Lourdes și mormîntul Litkăi, iar pe de altă parte, pentru că-și dorea moartea. Nu știa totuși dacă are dreptul să neglijeze vreun remediu care ar fi ținut-o în viață, dacă, mai ales, are dreptul să se împotrivească vrerii divinității și minunilor, așa că era foarte neliniștită din această cauză.

Acum se bucura că o va revedea pe Marynia, și-i aștepta gata de drum ; Świrski avea să vină s-o ia la cinci, deocamdată, însă, plecă însoțit de Połaniecki la masă, fiindcă Świrski, deși impresionat de necazul lui Zawiłowski, avea o foame de lup. Odată ajunși, stătură o vreme tăcuți, apoi Połaniecki spuse :

— Aș vrea să te mai rog un lucru ; s-o anunți pe domnișoara Helena de tot ce s-a întîmplat și s-o previi să nu-i spună nimic soției mele.

— Bine, promise Świrski, am să mă duc chiar astăzi la Jaśmień, chipurile în plimbare, și am să mă străduiesc s-o văd. Dacă nu mă va primi, am să-i scriu un bilet, în care am să-i spun că este vorba despre Zawiłowski. Iar

dacă va voi să vină aici, am s-o aduc eu, fiindcă și așa mă întorc pînă diseară.

Și după o clipă, întrebă :

— Osnowski nu ți-a spus dacă domnișoara Ratkowska pleacă și ea cu ei sau rămîne la Przytułów ?

— Nu mi-a spus nimic, răspunse Połaniecki, domnișoara Ratkowska stă de obicei la o rudă mai vîrstnică, doamna Mielnicka. Dacă va pleca totuși, o va face numai pentru a-i ține companie doamnei Osnowska, a cărei natură angelică a făcut o criză de palpitații cînd a văzut ce s-a întîmplat.

— Aha ! ! se miră Świrski.

— Da, alt motiv nu poate avea. Domnișoara Ratkowska a venit să stea la familia Osnowski numai pentru că frumosul Kopowski trebuia chipurile să-i facă ei curte, dar de vreme ce i-a făcut curte alteia, șederea ei nu mai are nici un rost.

— Pe legea mea ! exclamă Świrski, e de necrezut ! Cu excepția Osnowskăi, toate femeile de la Przytułów erau îndrăgostite de acest netot !

Połaniecki zîmbi ironic și clătină din cap ; pe buze îi veniră cuvintele : „fără nici o excepție ! fără nici o excepție !...“

Świrski, însă, își începu comentariile lui despre femei, de la care se abținuse pînă acum.

— Uite, domnule, ca să vezi ! rosti cu uimire. Am cunoscut în viața mea nemțoaice, franțuzoaice, dar mai ales italience ; în genere, italiencele au mai puține aspirații, mai puțină cultură și mai mult temperament, dar sînt mai sincere și mai simple. Să n-apuc să termin macaroanele astea dacă am mai văzut undeva atîtea elanuri false și atîta nepotrivire între firea plată și vorbele mari ! Dacă ai ști ce-a putut să-mi spună domnișoara Ratkowska despre Kopowski ! Sau hai s-o luăm pe „Niteczka“ asta, „Plopșorul“, „Colonița“, pe domnișoara Castelli. Ai fi în stare să juri că e un crin, nu-i așa ? O mimoză, o artistă, o Si-

bilă, un ideal auriu și cu ochi negri pe picioare lungi, tu ? Și cînd colo, poftim ! Și-a dat arama pe față ! A renunțat la un om pentru o moluscă, la un bărbat pentru o păpușă. Cînd a fost la o adică, Sibila s-a transformat într-o garderobieră. Îți spun eu, domnule, toate se dau în vînt după niște fleșcăiți îmbrăcați după ultima modă, trăzni-le-ar !

Świrski își strînse pumnu-i uriaș și vru să lovească în masă, dar Polaniecki îl reținu la timp și-i spuse :

— Dă-mi voie să-ți aduc aminte totuși că este vorba de o excepție !

Świrski începu să se împotrivească, susținînd că „toate sînt la fel" și toate preferă măsura croitorului în locul formei lui Fidias [1] ; treptat, își recăpătă totuși calmul și recunoscu că domnișoara Castelli poate fi o excepție.

— Îți mai aduci aminte, domnule, ce ți-am spus cînd m-ai întrebat de soții Bronicz ? — urmă. Nu tu principii, nu tu caracter, doar parvenitism, nimic altceva ! El era un prost, iar pe ea o cunoști și dumneata... Dumnezeu a avut grijă de mine, fiindcă dacă ar fi știut atunci că eu am nu știu ce hîrțoage prostești, care lor le lipsesc, nu și-ar mai fi dat aere față de mine și puteam să mă las prins în laț ! Mai bine m-ar fi acoperit pămîntul !... Domnule, cum te văd și cum mă vezi, plec cu Zawiłowski în străinătate, fiindcă m-am săturat de toate astea.

Plătiră și plecară.

— Dumneata ce faci acum ?

— Mă duc să-l caut pe Zawiłowski.

— Și de unde ai să-l găsești ?

— Cred că e la casa de nebuni, unde se află tatăl lui, iar dacă nu-i acolo, am să-l aștept la mine acasă.

Tocmai atunci, însă, Zawiłowski se apropia de restaurant. Świrski îl văzu primul de departe.

— Uite-l că vine ! spuse.

— Unde este ?

---

[1] *Fidias* (490—431 î.e.n.), sculptor grec renumit, căruia Pericle îi dă în seamă construcția Partenonului,

— Pe cealaltă parte a străzii. L-aș cunoaște de la o verstă [1], după maxilarul lui. Vrei să-i spui totul chiar acum ? Dacă-i așa, eu plec. N-aveți nevoie de martori.

— Bine, căzu de acord Polaniecki.

Zawiłowski îi văzuse și el, așa că grăbi pasul și se opri înaintea lor, îmbrăcat cu distincție, aproape sclivisit și cu fața luminată de bucurie.

— Tata e mai bine ! îi vesti gîfîind încă, în timp ce le strîngea mîinile, am puțin timp și mă reped astăzi la Przytułów.

Świrski îi strînse mîna cu putere și se depărtă fără un cuvînt. Tînărul privi uimit în urma lui și întrebă :

— Domnul Świrski este supărat pe mine ?

Și uitîndu-se la Polaniecki, abia acum observă că și pe fața acestuia stăruia o expresie serioasă, aproape aspră.

— Ce înseamnă asta ? întrebă, s-a întîmplat ceva ?

— Dragă domnule Ignaś, te-am socotit întotdeauna nu numai un talent de excepție, ci și un caracter de excepție. Trebuie să-ți spun niște vești foarte proaste, dar sînt sigur că vei găsi în dumneata destulă putere ca să nu te lași doborît de nenorocire.

— Ce s-a întîmplat ? întrebă Zawiłowski, schimbîndu-se numaidecît la față.

Polaniecki făcu semn din cap unei birje și răspunse :

— Urcă !... Spre pod ! strigă, adresîndu-se birjarului.

După care, scoase din buzunar scrisoarea lui Osnowski și i-o dădu lui Zawiłowski.

Tînărul rupse plicul în grabă și începu să citească. Cu mare duioșie, Polaniecki îi înconjură mijlocul cu brațul, nedeslipindu-și ochii de pe fața lui care, pe măsură ce citea, răsfrîngea uimirea, neîncrederea în cele citite, descumpănirea și, înainte de toate, o spaimă fără margini. Obrazul îi păli ca ceara, se vedea totuși că, resimțind nenorocirea, n-o înțelege pe deplin ; un răstimp se uită parcă în neștire la Polaniecki și întrebă bîlbîindu-se :

[1] Veche măsură de lungime în Rusia, egală cu 1067 m.

— Cum aşa ?... cum a putut ea ?...

Apoi, scoţîndu-şi pălăria, îşi trecu mîna prin păr. Polaniecki, însă, îi spuse :

— Nu ştiu ce ţi-a scris Osnowski, dar aşa este !... N-are rost să bagatelizăm lucrurile. Trebuie să ai curajul să-ţi spui că tot ce s-a întîmplat este fără întoarcere. Ar fi fost păcat de dumneata, fiindcă eşti mai presus decît toate acestea. Sînt destui oameni care te apreciază cu adevărat şi te iubesc. Ştiu şi eu că este o mare nenorocire, şi nici un frate bun nu te-ar compătimi mai mult decît mine. Dar asta e !... Dragă domnule Ignaś ! Au plecat Dumnezeu ştie unde. Şi soţii Osnowski, de asemenea. La Przytułów nu mai este nimeni. Înţeleg ce trebuie să se întîmple în sufletul dumitale, dar ai în faţă un viitor mai bun decît dacă ai fi rămas alături de domnişoara Castelli. Dumnezeu te-a predestinat pentru lucruri mai mari, şi ţi-a dat mai multă putere decît altora. Dumneata eşti ca sarea pămîntului. Ai îndatoriri excepţionale faţă de dumneata şi de semenii dumitale... Ştiu că nu-i uşor să renunţi dintr-o dată la ce ai iubit, şi nu-ţi cer să faci asta, dar dumneata n-ai voie să te laşi înfrînt de deznădejde, ca un om obişnuit. Da, dragă şi sărmane domnule Ignaś !

Polaniecki vorbi multă vreme, şi vorbi cu convingere, deoarece el însuşi era tulburat. Exprimă în continuare nu numai lucruri pornite din inimă, ci şi pline de înţelepciune ; că nenorocirea stă întotdeauna pe loc, pe cînd omul, vrea-nu vrea, trebuie să înainteze în viitor, îndepărtîndu-se astfel tot mai mult de ea. Este adevărat că în urma lui se tîrăşte firul durerii şi al amintirilor, care se subţiază din ce în ce mai mult, deoarece prin forţa lucrurilor oamenii trăiesc cu gîndul la ziua de mîine. Toate acestea erau prea adevărate, dar ceea ce spunea scrisoarea lui Osnowski era ceva mult mai apropiat, mai real, mai pipăibil. Dincolo de cest fapt nu mai existau decît nişte sunete goale care îi ajungeau la ureche, dar atît de învălmăşite şi atît de lipsite de sens pentru

Zawiłowski, încît semănau cu un uruit sau cu ecoul barelor de fier ale podului peste care trecea acum cu Połaniecki. Zawiłowski nu mai putea simți și gîndi decît foarte tulbure, avea totuși senzația în primul rînd că tot ce se întîmplase era pur și simplu imposibil, deși era adevărat, iar în al doilea rînd, că el nu poate și nu va fi niciodată de acord, ceea ce totuși n-avea nici cea mai mică însemnătate. În mintea lui, nu mai era loc pentru altceva. Nu mai era în stare să realizeze nici tot ce pierdea, afară de domnișoara Lineta, nici durerea și regretele lui, nici pustiul din el și prăbușirea tuturor fundamentelor vieții ; știa doar că domnișoara Lineta nu mai este, că nu l-a iubit și l-a părăsit, plecînd cu Kopowski, că logodna lui este ruptă și a rămas singur, în sfîrșit, că toate acestea s-au întîmplat, cu toate că el nu vrea să creadă, socotind situația neverosimilă, cu neputință și înfiorătoare.

Și totuși era reală.

Birja își încetini mersul pe pod, deoarece treceau pe lîngă o cireadă de boi mînați spre oraș ; în mijlocul tropăiturilor greoaie, Połaniecki continuă să vorbească. La urechile lui Zawiłowski ajungeau cuvintele : „Świrski, străinătate, Italia, arta", dar el nu mai realiza că Świrski înseamnă un om cunoscut, străinătatea — plecarea, iar Italia — o țară... Acum el îi spunea domnișoarei Lineta : „Foarte bine, dar cu mine ce se va întîmpla ? Cum ai putut să nu ții seama că te iubesc atît de mult ?" O clipă, avu impresia că dacă s-ar întîlni cu ea și ar putea să-i spună că trebuie să țină cont de durerea semenilor, ar izbucni în plus și i s-ar arunca de gît. „Ne unesc totuși atîtea lucruri, îi mai spuse, eu sînt doar același, al tău..." Și deodată bărbia-i voluntară începu să-i tremure, vinele de la tîmple i se umflară, și ochii i se acoperiră de ceața lacrimilor. Połaniecki, care avea un suflet foarte bun și care credea că izbutise să-l înduioșeze, îl luă de după gît și, el însuși mișcat, începu să-l sărute pe obraji. Dar înduioșarea lui Zawiłowski nu dură multă vreme, deoarece

reveni la realitate. „N-am să-i pot spune nimic, se gîndi, fiindcă n-am s-o mai văd, de vreme ce ea a plecat cu logodnicul ei, cu Kopowski". Şi la acest gînd, faţa i se împietri din nou. Abia acum începu să-şi dea seama limpede de întreaga imensitate a nenorocirii. Se gîndi pentru prima dată că dacă Lineta ar fi murit, pierderea lui ar fi fost mai mică. Prăpastia morţii lasă celor ce cred speranţa vieţuirii comune pe celălalt tărîm, iar celor ce nu cred în ea — nimicnicia tuturor, adică speranţa unirii printr-un destin comun. De aceea, moartea rămîne neputincioasă în faţa iubirii, care continuă şi dincolo de mormînt ; poate să ne răpească sufletul iubit, dar nu poate să ne interzică să-l iubim, nu poate să-l întineze, dimpotrivă, îl zeifică şi-l face nu numai iubit, ci şi sfînt. Iar Lineta, lipsindu-l pe Zawiłowski de persoana ei, adică de cea mai scumpă fiinţă, îl lipsise în acelaşi timp de orice speranţă, de dreptul de a iubi şi de a regreta, de dreptul nostalgiei şi al cinstirii ei ; plecînd singură, lăsa în urmă doar amintirea-i mînjită de noroi. Zawiłowski intuia clar acum că dacă nu va înceta s-o iubească, va fi un miezerabil, dar nu se simţea în stare să renunţe la dragostea lui. Şi abia în această clipă înţelese cu adevărat pustiirea, ruina şi chinurile pe care le încerca. Acum îşi dădu seama că este mai mult decît putea suporta.

În acest timp, Polaniecki persevera :

— Du-te cu Świrski în Italia, dragul meu, amăgeşte-ţi durerea, suferinţa... Altfel nu se poate. Lumea este mare ! Sînt atîtea lucruri de văzut şi de iubit ! Ai toate uşile deschise înaintea ta. Ca nimeni altul. Lumea are dreptul să primească mult de la tine, dar şi tu de la ea. Du-te, dragul meu, viaţa freamătă în jurul tău, pretutindeni ; ai să încerci impresii noi, cărora nu te vei putea împotrivi, care te vor preocupa şi-ţi vor alina durerea. N-o să te mai obsedeze amintirile. Świrski o să-ţi arate Italia. O să vezi ce companion minunat este şi ce orizonturi îţi va deschide. Pe de altă parte, îţi repet că un om ca tine

trebuie să aibă forța scoicii care transformă totul în perle. Iar acum, ascultă ce-ți spune un prieten adevărat. Pleacă numaidecît în străinătate. Promite-mi că pleci. Cu ajutorul lui Dumnezeu, soția mea va suporta bine nașterea și poate că la primăvară venim și noi acolo. O să vezi ce bine o să ne simțim împreună. Hai, Ignaś, îmi promiți, da ?

— Da, răspunse Zawiłowski, auzind ultimul cuvînt, dar neștiind în genere despre ce este vorba.

— Ei, slavă Domnului ! exclamă Połaniecki. Acum ne întoarcem în oraș și petrecem seara împreună. Am ceva de lucru la birou, și am venit pentru două zile.

Spunînd acestea, porunci birjarului să întoarcă, deoarece și soarele se apropia de asfințit. Era o zi minunată, cum se întîmplă să fie multe la sfîrșitul verii. Deasupra orașului se înălța o pulbere ușoară, aurie ; acoperișurile și mai ales turnurile bisericilor sclipeau pe margini cu reflexe de chihlimbar, desenîndu-se curat în aerul străveziu, în care parcă se scăldau cu plăcere. Un răstimp, înaintară în tăcere.

— Unde preferi să mergi, la mine sau acasă la dumneata ? întrebă Połaniecki cînd intrară în oraș.

Circulația intensă păru să-l trezească pe Zawiłowski, fiindcă se uită atent la Połaniecki și răspunse :

— N-am fost de ieri acasă, pentru că am stat toată noaptea cu tatăl meu. Poate că mi-au venit niscaiva scrisori, așa că hai la mine.

Propunerea lui Zawiłowski se adeveri, întrucît acasă îl aștepta o scrisoare de la doamna Bronicz, expediată din Berlin. Zawiłowski rupse plicul cu înfrigurare și începu să citească, în timp ce Połaniecki, uitîndu-se la fața lui care se schimba văzînd cu ochii, se gîndi :

— Se vede că în sufletul lui tot mai pîlpîie speranța.

Apoi își aduse aminte brusc de medicul acela care spusese odinioară referindu-se la domnișoara Kraslawska :

— Eu știu prea bine cum este, dar nu pot să-mi rup sufletul de ea...

Zawiłowski sfîrși de citit și, rezemîndu-și capul într-o mînă, începu să privească în neștire la masă și la hîrtiile de pe ea. În sfîrșit, își reveni și îi dădu scrisoarea lui Połaniecki.

— Citește și dumneata, îl îndemnă.

Połaniecki luă scrisoarea și citi cele ce urmează :

„Domnule, știu că ai crezut cu adevărat în dragostea dumitale pentru Niteczka și că, la început, ceea ce s-a întîmplat, ți s-a părut o nenorocire ; te rog să mă crezi că nici mie, și nici ei nu ne-a fost ușor să facem acest pas hotărîtor. Poate că dumneata n-ai izbutit s-o cunoști bine pe Niteczka, fiindcă bărbații nu știu să prețuiască multe lucruri, dar trebuie s-o cunoști cel puțin atîta, ca să știi cît suferă cînd este silită să-i facă cea mai mică neplăcere unui străin. Dar ce să-i faci, așa a fost voia Domnului, pe care e păcat să n-o ascultăm. Facem amîndouă ceea ce ne îndeamnă conștiința, iar Niteczka este prea cinstită ca să-ți acorde mîna ei fără să te iubească. Ceea ce s-a întîmplat, s-a întîmplat nu numai cu voia lui Dumnezeu, ci spre binele dumitale și al ei, fiindcă, dacă ar fi devenit soția dumitale fără să te iubească deajuns, cum ar mai fi putut să se împotrivească tentațiilor la care ar fi fost neîndoielnic supusă în această lume a pierzaniei ? Afară de asta, dumneata ai talentul dumitale, așadar ai ceva, pe cînd Niteczka n-are decît inima pe care orice siluire ar frînge-o într-o clipită. Iar dacă ți se pare că ea ți-a înșelat speranțele, gîndește-te și dumneata cu mîna pe inimă a cui vină este mai mare ? Dumneata i-ai făcut un mare rău Niteczkăi, fiindcă i-ai înlănțuit voința și nu i-ai îngăduit să-și urmeze îndemnul inimii, iar în acest fel ai sacrificat, sau erai pe cale să sacrifici, din egoism, fericirea ei, viața ei chiar, pentru că sînt convinsă că în asemena condiții n-ar fi trăit nici un an de

zile. Cu toate acestea, să te ierte Dumnezeu, cum te iertăm și noi ; află că astăzi ne-am rugat pentru dumneata la o slujbă pe care am plătit-o numai în folosul dumitale la biserica Sfintei Jadwiga.

Te rog să ai bunătatea să trimiți verigheta la vila soților Osnowski ; pe a dumitale ți-o va da domnișoara Ratkowska, deoarece familia Osnowski trebuia să plece îndată după noi. Încă o dată, Dumnezeu să te ierte și să te aibă în paza lui."

— Asta-i ceva nemaiauzit ! exclamă Polaniecki.

Iar Zawiłowski răspunse cu o liniște sfîșietoare :

— Pesemne că și adevărul poate fi tratat ca și dragostea, cu însă n-am bănuit una ca asta

— Ascultă-mă, Ignaś — continuă Polaniecki care, îndemnat de compasiune, începu să-i spună *tu* lui Zawiłowski — aici nu se pune numai problema nenorocirii tale, ci și aceea a demnității tale. N-ai decît să suferi cît vrei, dar trebuie să găsești puterea să arăți că puțin îți pasă.

Urmă o tăcere prelungită. Doar Polaniecki, amintindu-și de scrisoare, repeta din cînd în cînd :

— Asta întrece orice închipuire !

În sfîrșit, se adresă lui Zawiłowski :

— Świrski se întoarce încă astăzi de la Buczynek, și diseară trece pe la mine. Vino și tu. O să petrecem seara împreună și o să vorbiți despre călătorie.

— Nu, refuză Zawiłowski, fiindcă după ce mă întorceam de la Przytułów, trebuia să stau noaptea cu tata, așa că mă duc la el. Vin mîine dimineață la dumneata și tot atunci o să mă văd și cu Świrski.

Spunea așa numai pentru că voia să rămînă singur. Polaniecki nu se împotrivi intenției lui de a-și petrece noaptea la spital, deoarece era convins că prezența bolnavului și îngrijirea lui îl vor obosi și mai mult pe

Zawiłowski și-l vor obliga să se culce. Se hotărî totuși să-l conducă pînă la spital.

Se despărțiră într-adevăr abia în fața porții. Cu toate acestea, după ce stătu cîteva minute în spital și-l întrebă pe supraveghetor despre tatăl lui, Zawiłowski plecă și se întoarse pe furiș acasă.

Aprinse o lumînare, reciti încă o dată scrisoarea doamnei Bronicz și, acoperindu-și fața cu mîinile, căzu adînc pe gînduri. Deși citîse scrisoarea lui Osnowski și ascultase tot ce-i spusese Polaniecki, îndoiala și speranța îi stăruiau undeva în ungherele sufletului. Știa că faptele se întîmplaseră cu adevărat, dar uneori avea senzația că această realitate nu-i decît un vis rău. Abia scrisoarea doamnei Bronicz pătrunsese pînă în acel colțișor al sufletului, care nu voia să creadă încă, și-i spulberase și această iluzie. Da ! nu mai exista Lineta, nu mai existau viitorul și fericirea lui ! Toate acestea îi reveniseră lui Kopowski, lui rămînîndu-i doar singurătatea, umilința și pustiul nemărginit. Îi mai rămăsese, de asemenea, impresia că dacă „Niteczka" i-ar fi putut smulge și talentul, despre care amintea doamna Bronicz, i l-ar fi smuls și i l-ar fi dat lui Kopowski. Ce însemna el pentru ea în comparație cu Kopowski ? ! „Asta într-adevăr n-am s-o înțeleg niciodată, se gîndi, dar așa este !..." Și începu să reflecteze la ce putea fi atît de mizerabil în el, încît să poată fi sacrificat fără milă, fără umbră de considerație, să se treacă peste el ca peste un vierme. „De ce îl iubește ea pe Kopowski și nu pe mine, deși mi-a spus că mă iubește ?" Își aduse aminte cum tremurase cîndva în brațele lui, atunci cînd îi urase noapte bună în seara logodnei. Iar acum tremură în brațele lui Kopowski. Acest gînd îl făcu să-și bage batista în gură și să strîngă din dinți, ca să nu țipe de durere și turbare. „Ce înseamnă asta ? de ce s-a întîmplat așa ?" A fost doar o vreme cînd el n-o iubea, de ce nu s-a căsătorit atunci cu

Kopowski ? Ce folos avea ea să-l calce în picioare fără să fie nevoie ?

Şi iarăşi desfăcu scrisoarea doamnei Bronicz, aşteptîndu-se parcă să găsească în ea răspunsul la această întrebare înfricoşătoare. Reciti încă o dată fragmentul referitor la voia Domnului şi la aceea că el era vinovat, că el îi făcuse foarte mult rău „Niteczkăi" care îl iartă totuşi, în fine, la slujba pe care o plătise pentru el la biserica Sf. Jadwiga ; cînd sfîrşi, începu să privească la flacăra lumînării, să clipească din ochi şi să se întrebe :

„Cum adică, se poate şi aşa ?... La drept vorbind, care-i vina mea ?..."

Simţi deodată că nu mai ştie care-i diferenţa dintre adevăr şi minciună, bine şi rău, drept şi nedrept. Îl părăsise Lineta, lipsindu-l de fiinţa ei şi de viitor, iar acum începeau să se prăbuşească unul după atlul toate fundamentele vieţii — raţiunea, simţurile, viaţa însăşi... Ştia şi acum că el o iubea pe Niteczka lui mai mult decît orice pe lume şi n-ar fi putut niciodată să-i dorească răul, dar, dincolo de această impresie, tot ce alcătuieşte o fiinţă gînditoare se prefăcea în pulbere şi se împrăştia în această vîntoasă a nenorocirii.

Cu toate acestea, iubea. Lineta se dedublase în cea de acum şi cea de demult. Îşi aduse aminte glasul ei, faţa şi părul auriu, ochii ei negri şi gura, silueta înaltă, mîinile şi căldura pe care o simţise de atîtea ori cînd o sărutase. Imaginaţia înaripată i-o readuse înaintea ochilor aproape palpabilă şi îşi dădu seama nu numai că o iubise cîndva pe aceea de demult, dar că o iubeşte şi acum, că o doreşte nespus, şi pierderea ei îl face să sufere îngrozitor.

De aceea, începu iarăşi să-i spună ca şi cînd ar fi fost de faţă :

— Cum ai putut să crezi că voi suporta această lovitură ?

În acest moment, n-avea nici cea mai mică îndoială că Dumnezeu, de exemplu, știa foarte bine acest lucru. Stătu încă multă vreme cufundat în tăcere, și, cînd își reveni, lumînarea arsese aproape pînă la jumătate.

Dar atunci se petrecu în el ceva neobișnuit.

Avea senzația că se află pe un vas care se desprinde de țărm și i se părea, cum se întîmplă întotdeauna în asemenea situații, că nu el se depărtează, ci malul pe care stătuse mai înainte. Tot ce era el și viața lui, toate gîndurile, speranțele și ambițiile, scopurile și intențiile lui, pînă și dragostea, domnișoara Lineta și pierderea ei, cercul acesta vicios și zbuciumul prin care trecea i se păreau nu numai ca fiind ceva care exista în afara lui, dar rămîneau parcă străine de el, undeva pe țărmul ce se depărta. Se subțiau treptat și se topeau, devenind tot mai mici, mai transparente, asemenea unui vis; iar el se depărta, simțind că nu mai vrea și nu mai poate să se întoarcă în aceste locuri străine, că tot ce mai rămăsese din el aparține acestui spațiu imens care-l învăluia, deschizîndu-se înaintea lui, nemărginit și misterios...

XV

Patru zile mai tîrziu, în ziua înălțării la cer a Fecioarei Preacurate, care era în același timp și ziua numelui doamnei Połaniecka, veniră la Buczynek soții Bigiel și Świrski. Pe Marynia n-o găsiră acasă, pentru că plecase cu doamna Emilia la biserica de la Jaśmień, să ia parte la vecernie. Aflînd aceasta, doamna Bigiel plecă și ea după ele cu toată grămada de odrasle. Rămași singuri, bărbații începură să discute despre întîmplarea care era pe buzele tuturor de cîteva zile, adică despre încercarea lui Zawiłowski de a se sinucide.

— Astăzi am fost a treia oară la el, spuse Bigiel, dar slujitorii domnișoarei Helena Zawiłowska au poruncă să nu lase pe nimeni să intre, în afară de medici.

— Astăzi, spuse Połaniecki, pentru prima dată nu m-au lăsat nici pe mine să-l văd, dar în celelalte zile am stat de fiecare dată cîteva ceasuri cu el. Soției mele îi spun că am treburi la birou.

— Spune-mi și mie cum s-a întîmplat ? îl rugă Bigiel, care voia să cunoască toate amănuntele, ca să le cerceteze pe urmă în felul lui pe toate fețele.

— Uite cum s-au petrecut lucrurile, răspunse Połaniecki. Ignás mi-a spus că se duce la spitalul de nebuni să stea cu tatăl lui. M-am bucurat, crezînd că astfel va scăpa de gîndurile negre. L-am condus totuși pînă la poarta spitalului și mi-a promis că a doua zi va veni la mine. Nu voia, însă, decît să scape de mine, ca să-și poată trage liniștit un glonte în cap.

— Deci nu tu l-ai găsit cel dintîi după aceea ?

— Nu. Nu bănuiam nimic și l-aș fi așteptat pînă a doua zi. Din fericire, domnișoara Helena a venit imediat, cînd a aflat de ruperea logodnei...

— Eu i-am dat de știre, îl întrerupse Świrski, și s-a necăjit atît de mult, încît am rămas uimit, de parcă presimțea ce avea să se întîmple.

— E o ființă ciudată, adăugă Połaniecki. N-am putut să aflu cum a fost, destul că ea l-a găsit cel dintîi, ea i-a dat primul ajutor, apoi a chemat o grămadă de medici și, în cele din urmă, a dispus să-l ducă la ea acasă.

— Medicii susțin că va trăi ?

— Ca să fim drepți, pînă acum nu știu nimic. Cred că atunci cînd a tras, a înclinat pistolul, așa că glonțul, străpungîndu-i fruntea, s-a îndreptat în sus și s-a oprit sub tidvă. L-au găsit și l-au scos destul de ușor, dar dacă va trăi, nu se știe ; iar dacă va trăi, va scăpa oare cu mintea întreagă ? Unul dintre medici se teme de tulbu-

rări ale vorbirii, deocomdată însă luptă toți să rămînă în viață.

Deși cunoscută în linii mari și descrisă pînă atunci zilnic în ziare, întîmplarea produse și acum o impresie atît de puternică, încît o vreme se așternu tăcerea. Świrski, care cu toți mușchii lui de atlet, era impresionabil ca o femeie, păli puțin și izbucni :

— Din cauza unor cabotine !

Dar profesorul Waskowski, care se afla lîngă el, îl dojeni încet :

— Lasă-le în plata Domnului.

— Mă rog, interveni Bigiel, adresîndu-se lui Polaniecki, tu n-ai bănuit nimic ?

— Nu mi-a trecut nici o clipă prin minte că se va împușca. Firește, am văzut că lupta cu el însuși. La un moment dat, cînd mergeam în birjă, bărbia începuse să-i tremure de parcă era gata să izbucnească în plîns, dar are un suflet mîndru. S-a stăpînit numaidecît și a părut că se liniștește. Cel mai mult m-a înșelat promisiunea lui că a doua zi va veni la mine.

Apoi continuă :

— Știți ce, eu cred că picătura care a vărsat paharul a fost scrisoarea doamnei Bronicz. Ignaś mi-a dat-o și mie s-o citesc ; îi scria că așa a vrut Dumnezeu, iar vina e numai a lui, că este un egoist, iar ele nu ascultă decît de glasul conștiinței și al dreptății, îl iartă și-l roagă pe Dumnezeu să-l ierte și El, într-un cuvînt, lucruri nemaipomenite ! Am văzut că era copleșit, și îmi închipui ce trebuie să se fi întîmplat în sufletul acestui om atît de nedreptățit și atît de exaltat cînd și-a dat seama că tot el este socotit vinovat, cînd a înțeles că totul se poate profana, inversa, că rațiunea, adevărul, cele mai elementare principii de dreptate pot fi călcate în picioare, și toate acestea în numele Domnului. Deși nu mă privea cîtuși de puțin, cînd am văzut că simțul moral le lipsește cu desăvîrșire, pe legea mea, mi-am pus întrebarea dacă

nu cumva am înnebunit eu, sau dacă în lumea noastră adevărul și virtutea nu sînt decît niște iluzii.

Połaniecki începu să se tragă de barbă, atît de tare îl indigna amintirea scrisorii doamnei Bronicz, iar Świrski interveni :

— Acum înțeleg că în astfel de împrejurări îți vine să te lepezi de viață.

Dar Waskowski începu să-și frece fruntea cu mîna, apoi vorbi parcă de unul singur :

— Da. Am văzut și din aceștia... Pentru că unii oameni nu cred din dragoste, ci parcă numai fiindcă ateismul a dat faliment... și din disperare. Cine își închipuie că undeva acolo, dincolo de fenomene, nu există un Părinte milostiv, care își așează mîna pe toate capetele în suferință, ci un El oarecare, inaccesibil, necercetat și indiferent — e totuna dacă-i zici absolut sau nirvana — atunci acel El este numai o noțiune, nu dragoste, și nu poate să-l iubească, iar dacă se abate nenorocirea asupra lui, se leapădă de viață.

— Fie și așa, răspunse Świrski supărat, dar, în acest timp, Zawiłowski zace cu tidva spartă, iar ele s-au dus la mare și o duc bine acolo.

— De unde știi dumneata că o duc bine ? întrebă Waskowski.

— Să le ia dracu !

— Eu îți spun că sînt niște femei nefericite. Nu poți să calci în picioare adevărul fără să fii pedepsit. Vor încerca să-și bage în cap una alteia tot felul de lucruri, dar nu vor fi în stare să se convingă, să se respecte pe ele însele ; vor începe să se disprețuiască treptat și, în cele din urmă, pînă și dragostea care le apropie se va transforma într-o aversiune ascunsă. Aici vor ajunge.

— Ducă-se dracului ! repetă Świrski.

— Mila Domnului există pentru cei răi, nu pentru cei buni, încheie Waskowski.

În acest timp, Bigiel discuta cu Polaniecki, admirînd bunătatea și curajul domnișoarei Helena Zawiłowska.

— Ce se va mai bîrfi pe socoteala lor, spuse.

— Ei nici că-i pasă de asta, răspunse Polaniecki. Nu ține cont de lume, pentru că nu vrea nimic de la ea. Are un suflet mîndru, ca și el. Cu Zawiłowski s-a purtat întotdeauna foarte prietenoasă, așa că gestul lui deznădăjduit trebuie s-o fi impresionat profund. Știți ?... Tărășenia cu Płoszowski ?...

— L-am cunoscut personal, spuse Świrski. Tatăl lui m-a asigurat cel dintîi, la Roma, că voi izbuti... Despre domnișoara Helena parcă se spunea că era logodnica lui Płoszowski.

— N-a fost niciodată, dar se pare că în adîncul inimii îl iubea foarte mult. Avea atîta succes... Oricum, e sigur că de la moartea lui, ea s-a schimbat cu totul. Pentru o femeie atît de credincioasă, sinuciderea lui trebuie să fi fost într-adevăr o lovitură teribilă ; și cînd te gîndești că nici nu poate să se roage pentru omul pe care l-a iubit !... Iar acum și Zawiłowski !... Este singura care va face totul ca să-l salveze. Ieri, cînd am fost acolo, m-a întîmpinat abia ținîndu-se pe picioare, palidă, obosită, nedormită. Și doar are cine să-i îngrijească. Domnișoara Ratkowska mi-a spus că de patru zile dacă a dormit o oră.

— Domnișoara Ratkowska ? întrebă Świrski cu însuflețire.

— Da. Am uitat să vă spun că a aflat din ziare de nenorocire și în aceeași zi s-a mutat la domnișoara Helena, ca să aibă grijă de Zawiłowski. Biata de ea, parcă e mai mult o umbră, decît un om.

— Domnișoara Ratkowska !... repetă Świrski.

Și începu să-și caute cu mîna în buzunarul de la surtuc portofelul în care ținea biletul ei. Își aduse aminte de cuvintele ei : „Am ales pe altcineva, și dacă nu voi fi niciodată fericită, cel puțin nu vreau să-mi reproșez mai tîrziu că n-am fost sinceră". Abia acum înțelese

însemnătatea și tragedia reală a acestor cuvinte. Uite că împotriva oricăror uzanțe de societate, fără să-i pese de gura lumii, această fată se ducea acum să vegheze pe acest sinucigaș. Ce putea însemna asta ? Era limpede ca lumina soarelui. E adevărat, Kopowski plecase cu alta, dar ea spusese întotdeauna deschis ce gîndește despre Kopowski, iar dacă Zawiłowski i-ar fi fost indiferent, nu s-ar fi dus acum să aibă grijă de el la căpătîiul patului.

— Am impresia că sînt un măgar ! murmură Świrski.

Nu fu, însă, singura concluzie la care ajunse după o chibzuință matură. Îl cuprinse deodată dorul de domnișoara Ratkowska, regretul că nu se întîmplase ce putea să se întîmple, și o milă fără margini de el însuși : „Iar ai ratat, mistrețule, îți spuse mai departe, așa-ți trebuie ! Un om bun ar fi fost impresionat, iar tu ai început să scrîșnești din dinți ; ai bănuit-o că-l iubește pe prostănacul ăla, că se preface că are aspirații înalte, că este o natură comună ; ai bîrfit-o față de doamna Połaniecka și față de el ; ai nedreptățit o făptură dulce și nefericită nu pentru că refuzul ei te-ar fi durut prea mult, ci numai din vanitate. Așa-ți trebuie ! Ești un măgar, n-o meriți și-o să rămîi singur, ca o maimuță închisă într-o cușcă la menajerie".

În aceste reproșuri, era o parte de adevăr. În realitate, Świrski nu fusese prea îndrăgostit de domnișoara Ratkowska, dar refuzul ei îl duruse mai adînc decît recunoscuse el însuși, și neputînd să-și stăpînească amărăciunea, se lansase în considerații generale despre femei, referindu-se de fiecare dată la domnișoara Ratkowska, firește, în defavoarea ei.

Acum înțelese toată lipsa de noimă a acestor raționamente. „Sintezele astea prostești m-au pierdut întotdeauna, se gîndi. Femeile sînt și ele niște făpturi diferite, ca toți oamenii, iar noțiunea generală de femeie nu lămurește nimic. Există unele, ca domnișoara Castelli sau

doamna Osnowska, pe care le bănuiesc în stare de cine știe ce nimicnicii, la urma urmei neavînd nici o dovadă ; pe de altă parte, însă, sînt și dintre cele ca doamna Połaniecka și doamna Bigiel, sora Aniela, domnișoara Helena și domnișoara Stefcia. Biata copilă, așa-mi trebuie ! Ea se chinuia fără să spună la nimeni, iar eu scrîșneam din dinți. Dacă fata asta nu e de zece ori mai bună decît mine, soarele nu valorează mai mult ca luleaua mea. A avut dreptate să respingă un astfel de bivol. Am s-o apuc spre orient și basta ! Lumină ca în Egipt, nu mai e nicăieri pe lume !... Uite ce înseamnă o femeie cumsecade ! Pînă și refuzul ei a fost spre binele meu, deoarece m-am convins astfel că teoriile mele despre femei sînt bune de aruncat la ciini. Nu mă așteptam, însă, ca domnișoara Zawiłowska să pună un regiment de dragoni să păzească ușa ; trebuie s-o văd pe sărmana cealaltă și să-i spun ce gîndesc despre ea."

Într-adevăr, a doua zi se duse acasă la domnișoara Helena. Slujitorii nu-l lăsară să intre, dar insistă atît de mult, încît pînă la urmă fu primit. Domnișoara Helena, crezînd că venise din prietenie și grijă pentru Zawiłowski, îl conduse în camera în care zăcea bolnavul. Aici, în semiobscuritatea transperantelor lăsate, îl zări pe Zawiłowski, care mirosea de departe a iod, cu capul bandajat și cu bărbia ieșită înainte, iar lîngă el, pe cele două femei vlăguite, cu fețele aprinse de nesomn, semănînd într-adevăr cu două umbre. Zawiłowski era întins pe pat, cu gura deschisă, schimbat cu totul, parcă incomparabil mai bătrîn, cu pleoapele-i umflate care i se iteau de sub bandaj. Świrski se atașase foarte mult de el și, sensibil cum era, îl compătimea în aceeași măsură ca și Połaniecki ori Osnowski, dar acum fu izbit de urîțenia lui. „S-a aranjat grozav", se gîndi, apoi se adresă domnișoarei Helena, întrebînd-o cu jumătate de glas :

— Nu și-a recăpătat cunoștința ?

— Nu, veni răspunsul în șoaptă.

— Medicul ce spune ?

Domnișoara Helena își desfăcu mîinile-i slăbite în semn că nu e nimic sigur, după care șopti iarăși :

— Azi e a cincea zi...

— Și temperatura a scăzut, adăugă domnișoara Ratkowska.

Świrski voia să le ofere serviciile lui, să le ajute să-l îngrijească pe bolnav, dar domnișoara Zawiłowska îi arătă din ochi un medic tînăr care, stînd în fotoliul de lîngă masa cu un lighean și grămezi de vată îmbibate în iod, moțăia de oboseală în așteptarea schimbului.

— Am angajat doi medici, șopti domnișoara Ratkowska, iar afară de ei, vin și cîțiva oameni de la spital, care știu să umble cu bolnavii.

— Totuși vă chinuiți îngrozitor.

— E vorba de bolnav, în primul rînd !... răspunse privind spre pat.

Świrski îi urmă privirea. Ochii lui se obișnuiseră cu întunericul, așa că acum văzu deslușit fața lui Zawiłowski, nemișcată, cu buzele aproape negre. Trupul lui lung era de asemena nemișcat, numai degetele mîinii slăbite, care zăcea pe pătură, se mișcau uniform, rîcîind parcă.

„Pe legea mea, peste cîteva zile o să-l ducă la cimitir !" se gîndi aducîndu-și aminte de un coleg al lui, „Slavul", cu care se hîrjonea Bukacki cînd era în viață, și care împușcîndu-se în cap, murise abia după două săptămîni de chinuri.

Vrînd totuși să le încurajeze pe bietele femei, spuse împotriva propriei convingeri :

— Cînd ai o rană ca asta, ori mori imediat, ori te vindeci.

Domnișoara Helena nu răspunse nimic, dar fața i se strînse spasmodic și buzele îi păliră. Se vede că în sufletul ei stăruia gîndul înfiorător că poate să moară *și el*, și voia să-l alunge. Îi ajungea sinuciderea de demult, așa

că pentru ea era vorba de ceva mai mult decît de salvarea vieții lui Zawiłowski.

Świrski începu să-și ia rămas bun. Venise pregătit să-i vorbească domnișoarei Ratkowska, să recunoască deschis că o bănuise pe nedrept, să-i mărturisească respectul pe care îl nutrea pentru ea și s-o roage să-i acorde prietenia ei, dar față de tragedia reală a acestor două femei, față de groaza morții, față de acest trup pe jumătate cadavru, își dădu seama numaidecît că tot ce voise să spună era mărunt, banal, iar aici nu era locul potrivit pentru asemenea lucruri serbede, personale.

Se mulțumi să-și apese buzele în tăcere pe mîna domnișoarei Helena, apoi pe aceea a domnișoarei Ratkowska și, părăsind această încăpere suprasaturată de mirosul de iod și de nenorocire, răsuflă adînc.

În închipuirea lui de pictor, stăruia imaginea clară a lui Zawiłowski, schimbat, cu zece ani mai în vîrstă, cu capul bandajat și cu buzele negre.

Cu toată compasiunea pe care o simțea pentru el, fu cuprins deodată de revoltă.

— Și-a găurit țeasta, murmură, și-a găurit talentul, și habar n-are ! Iar bietele femei sînt gata să-și dea sufletul și tremură ca două frunze în vînt.

După care îl năpădi un sentiment de invidie, parcă de părere de rău, și începu să monologheze :

— Ce-i, bătrîne ! Nu-i așa că dacă, de exemplu, tu ți-ai introduce o bucățică de plumb în talentul tău, n-ar păși nimeni așa în vîrful degetelor pe lîngă tine ?

Îi întrerupse meditațiile domnul Plawicki care, întîlnindu-l la colțul străzii, îl opri și începu să-i spună :

— Abia am sosit de la Karlsbad. Ce femei grozave, domnule ! Astăzi mă duc la Buczynek... L-am văzut pe Połaniecki, așa că știu că fiica mea e sănătoasă, dar el parcă a mai slăbit.

— Pentru că a avut un mare necaz. Ai auzit de Zawiłowski ?

— Am auzit, cum să nu ! Ca să vezi, domnule ! Ce zici de asta ?

— Mare nenorocire !

— Adevărat, dar e clar că şi astăzi nu mai există principii. Sînt de vină numai scornelile astea ale voastre, ateismul, hipnotismul, socialismul. Tineretul nu mai are principii, asta e !...

XVI

Copleşit de catastrofă, Polaniecki uitase cu totul de făgăduiala făcută lui Osnowski de a-i scrie cum va suporta Zawiłowski ruperea logodnei şi plecarea domnişoarei Castelli. Osnowski, însă, aflînd din ziare despre nenorocire, începu să-i telegrafieze zilnic, întrebîndu-l de starea bolnavului ; era foarte îngrijorat. În presă şi printre oameni circulau veşti dintre cele mai contradictorii. Unele gazete anunţau că situaţia este deznădăjduită, altele prevesteau o însănătoşire grabnică. Multă vreme, Polaniecki nu putu să-i spună nimic, şi abia după două săptămîni îi telegrafie că bolnavul nu se mai luptă între viaţă şi moarte, iar medicii garantează că va scăpa. Osnowski îi răspunse printr-o scrisoare lungă, în care îi împărtăşea tot felul de noutăţi de la Ostende.

„Dumnezeu să te răsplătească pentru vestea bună. Aşadar, este hotărît, orice primejdie a trecut ? Nici nu ştiu să-ţi spun ce povară ne-ai luat de pe inimă la amîndoi. Spune-i lui Ignaś că nu numai eu, ci şi soţia mea a primit cu lacrimi în ochi vestea că va fi salvat. Acum nu se mai gîndeşte şi nu mai vorbeşte decît despre el. Dragă domnule, ce înseamnă şi femeile astea ! se pot scrie tomuri întregi despre ele ! Firește, Anetka este o excepţie, dar, te rog să mă crezi, cu toată înfricoşarea, jalea şi compasiunea care o copleşesc, Ignaś a crescut şi mai

mult în ochii ei prin această faptă necugetată. Ele sînt înclinate atît de mult să caute partea romantică a lucrurilor, încît pînă și în Kopowski, Aneta, care știe cît este de prost, vede acum ceva demonic, el fiind cauza nenorocirii. Dar, în primul rînd, să-i mulțumim lui Dumnezeu pentru salvarea lui Ignaś ! Să trăiască spre slava poporului nostru și să-și găsească o ființă vrednică de el. Din telegrama dumitale înțeleg că se află în grija domnișoarei Helena. Să-i dea Dumnezeu și ei tot binele pentru inima ei bună ! Într-adevăr, nici ea nu are pe nimeni mai apropiat pe lume, și îmi închipui că Ignaś, aducîndu-i aminte de Płoszowski, îi este și mai drag.

Acum, cînd m-ai liniștit în legătură cu viața lui, pot să vă aduc la cunoștință unele lucruri despre mătușa Bronicz și despre Lineta. Poate că ai auzit deja că ele au venit aici împreună cu Kopowski. La început, plecaseră la Scheveningen, dar au aflat că acolo bîntuie variola, așa că au fugit la Ostende, nebănuind că sîntem și noi aici. Ne-am întîlnit de cîteva ori la Kursal și ne-am prefăcut că nu ne cunoaștem. Kopowski ne-a lăsat și cartea de vizită, dar nu i-am întors vizita, deși, cum bine zice soția mea, el este mult mai puțin vinovat decît ele. Abia după ce am primit telegrama în care mă asigurai că Ignaś a scăpat de primejdie, mi s-a părut că simțămîntele omenești îmi dictează să le-o arăt și lor, ceea ce am și făcut. Și așa, nu prea o duc bine aici, deoarece cunoscuții îi evită, am vrut deci ca cel puțin să știe că n-au pe conștiință o viață de om, cu atît mai mult, cu cît Lineta n-a rămas indiferentă la nenorocirea lui Ignaś. Într-adevăr în aceeași zi ne-au făcut o vizită, și soția mea le-a primit. Are dreptate cînd spune că răul este o boală morală, și nu trebuie să părăsești niciodată niște rude bolnave. În general, această primă luare de contact a fost și dificilă și stînjenitoare pentru amîndouă părțile. Despre Ignaś n-am vorbit deloc. Kopowski se prezintă aici drept logodnicul Linetei, dar nu par prea fericiți, deși, e drept,

ea e mai potrivită pentru el decît pentru Ignaś, şi cel puţin din acest punct de vedere, tot ce s-a întîmplat, poate fi socotit ca fiind voia Celui-de-sus. Ştiu din auzite că şi mătuşa Bronicz înfăţişează lucrurile la fel. Dumitale nu trebuie să-ţi mai spun cît mă înfurie cînd le văd pe toate că fac atîta caz de numele lui Dumnezeu. Ştiu că pe unii dintre cunoscuţii care se află aici, a încercat să-i convingă că au rupt relaţile cu Ignaś din cauză că era lipsit de sentimente religioase ; altora le-a povestit despre despotismul şi nepotrivirea lui de caracter cu Lineta. Totul nu-i decît praf în ochii lumii şi ai lor. Tot încercînd să-i convingă pe alţii, în cele din urmă, mătuşa începuse să creadă şi ea în firea superioară a Linetei, aşa că a suferit o mare dezamăgire. E adevărat, crede că este de datoria ei s-o acopere, născoceşte cîte şi mai cîte în apărarea ei şi se zbate ca o ieşită din minţi, dar degeaba, dezamăgirea stăruie în ea şi cred că asta o macină, fiindcă a slăbit foarte mult. Sînt interesate pesemne şi de relaţiile cu noi ; cred că astfel se vor apropia iarăşi de lume, dar deşi soţia mea le-a primit, legăturile noastre nu vor mai fi niciodată ca înainte ! Eu cel dintîi n-aş putea îngădui una ca asta, avînd în vedere obligaţia mea de a-i alege soţiei mele o companie corespunzătoare. Cununia Linetei cu Kopowski va avea loc probabil la Paris, peste două luni. Natural, nu ne vom duce. De altfel, soţia mea este foarte sceptică în această privinţă. Ţi-am scris pe larg, sperînd că în acest fel te voi obliga şi pe dumneata să-mi răspunzi la fel, cu cît mai multe amănunte despre Ignaś. Cînd starea sănătăţii i-o va îngădui, te rog să-l îmbrăţişezi din partea mea şi să-i spui că are şi va avea întotdeauna în mine pe cel mai sincer şi mai devotat prieten".

Cu toate că era destul de tîrziu, doamna Marynia locuia şi acum la Buczynek, aşa că Polaniecki, primind scrisoarea la birou, le-o arătă mai întîi soţilor Bigiel, la care luă masa de prînz.

— Mă bucur de un singur lucru, spuse doamna Bigiel cînd sfîrși de citit, mă bucur că se căsătorește imediat cu Kopowski. Altminteri, mi-ar fi fost teamă că Ignaś n-ar fi renunțat la iubirea lui și, însănătoșindu-se, ar fi vrut să se întoarcă la ea.

— Nu. Zawiłowski e un om de caracter și cred că nu s-ar fi întors în nici un caz, se împotrivi Bigiel. Tu ce crezi, Stach ?

Bigiel era atît de obișnuit ca în orice împrejurări să-i ceară părerea asociatului său, încît apelă și de astă dată la el.

— Eu cred că atunci cînd își vor da seama mai bine ce-au făcut, mai degrabă ele vor vrea să se întoarcă la vechile relații ; cît despre el, am trăit și am văzut atîtea lucruri incredibile, încît nu mai bag mîna-n foc pentru nimeni.

În această clipă, Połaniecki își aminti din nou cuvintele : „Eu o știu cum este, dar nu pot să-mi rup sufletul de ea".

— În locul lui, tu te-ai întoarce ? insistă Bigiel.

— Cred că nu, dar nu garantez nici pentru mine. În primul rînd, eu nu mi-aș fi tras un glonte în cap. De altfel, nu știu nimic.

Vorbea în silă, fiindcă se gîndea că dacă cineva n-avea dreptul să garanteze pentru sine, apoi el era acela.

Interveni, însă, doamna Bigiel :

— Aș da nu știu cît să-l pot vedea pe Ignaś, dar se pare că mai repede cucerești o fortăreață, decît să pătrunzi pînă la el. Nu pricep de ce domnișoara Helena îl ferește de niște oameni atît de binevoitori, cum sîntem noi.

— Îl ferește de oameni, pentru că medicul i-a recomandat liniște absolută. Pe de altă parte, de cînd și-a recăpătat memoria, nu-i face plăcere să vadă pe nimeni, nici măcar pe prietenii lui. Și e de înțeles. Nu poate vorbi cu ei despre fapta lui și vede că oricine se apropie de el nu se gîndește decît la asta.

— Dumneata te duci la el în fiecare zi !

— Pe mine mă lasă, fiindcă eu am fost în miezul lucrurilor de la început. Eu am fost primul care i-a vorbit de ruperea logodnei și chipurile am avut grijă de el.

— Oare vorbește și acum de fata asta ?

— Le-am întrebat pe domnișoara Helena și pe domnișoara Ratkowska și mi-au spus că n-a pomenit niciodată de ea. Eu stau ceasuri întregi lîngă el și n-am auzit nici eu nimic. E ciudat ; e conștient, știe că este rănit, știe că este bolnav, dar pare totuși că nu-și mai aduce aminte de nimic, ca și cînd trecutul nici n-ar fi existat. Medicii spun că rănile la cap provoacă manifestări dintre cele mai neobișnuite. Altfel, cunoaște pe oricine se apropie de el ; se arată foarte recunoscător față de domnișoara Helena și domnișoara Ratkowska. S-a atașat îndeosebi de domnișoara Ratkowska și se vede că-i duce dorul cînd pleacă de lîngă el. Dar, pe legea mea, ce să mai vorbim, amîndouă sînt atît de bune !

— Pe mine mă impresionează mai ales domnișoara Ratkowska, mărturisi doamna Bigiel.

Iar Bigiel interveni și el :

— Gîndindu-mă bine la toate astea, am ajuns la concluzia că ea trebuie să fie îndrăgostită de el.

— Ai pierdut vremea degeaba, îi răspunse Połaniecki, fiindcă e clar ca lumina zilei. Biata fată și-a ascuns sentimentele pînă cînd a venit nenorocirea. De aceea a refuzat o partidă ca Świrski. Nu fac o taină din asta, întrucît chiar pictorul vorbește de față cu toată lumea. El are impresia că este vinovat față de ea, pentru că a bănuit-o că-l iubește pe Kopowski. Cînd s-a împușcat Zawiłowski, ea locuia la o rudă a ei, doamna Mielnicka, iar cînd a aflat că domnișoara Helena l-a luat acasă pe Ignaș, a venit la ea și a convins-o să-i îngăduie să rămînă și ea acolo. Toți înțeleg prea bine ce poate să însemne asta, dar ei nu-i pasă de părerea nimănui, ca și domnișoarei Helena.

Aici Polaniecki se adresă doamnei Bigiel :

— Doamnă dragă, pe dumneata te impresionează mai mult domnișoara Ratkowska, dar gîndește-te numai ce figură tragică este domnișoara Helena. Zawiłowski cel puțin trăiește, dar Płoszowski a țintit mai bine. Și, după credința ei, n-are parte de milă nici măcar pe lumea cealaltă. Iar ea îl iubește. Asta-i situația ! După prima sinucidere, vine și a doua, scormonește toate rănile ; împrospătează toate amintirile. Domnișoara Ratkowska poate fi într-adevăr înduioșătoare, dar cealaltă are viața frîntă pentru totdeauna ; nici o speranță de nicăieri, numai disperare.

— E foarte adevărat ! Dar cred că s-a legat foarte mult de Ignaś, de vreme ce are grijă de el...

— Eu pricep de ce se poartă așa. Salvîndu-l pe Zawiłowski, vrea să dobîndească de la Dumnezeu milă pentru celălalt.

— Se prea poate, căzu de acord Bigiel. Iar Zawiłowski, cine știe dacă nu se va căsători cu domnișoara Ratkowska, după ce se va însănătoși.

— Dacă va uita de cealaltă, dacă nu se va prăbuși și dacă se va însănătoși.

— Cum adică, dacă se va însănătoși ? Doar tu ai spus că nu mai e nici o îndoială.

— Da, nu mai e nici o îndoială că va trăi, întrebarea este dacă va mai fi Zawiłowski cel de dinainte. Chiar dacă nu s-ar fi împușcat, nu se știe dacă o astfel de lovitură n-ar fi doborît un om atît de exaltat. Iar acum are și capul spart ! Pentru asta se plătește. Cine poate ști ce va fi mai tîrziu ; acum, spre exemplu, chipurile este conștient și vorbește cu judecată, dar cîteodată se poticnește și nu mai este în stare să-și aducă aminte un cuvînt cît se poate de simplu. Mai înainte, nu se poticnea niciodată. E ciudat că ține foarte bine minte numele lucrurilor, dar cînd e vorba despre vreo activitate, de cele mai multe

ori se oprește, și uneori își amintește cu mare efort, iar alte ori nu.

— Și medicul ce zice ?

— Toată nădejdea e în Dumnezeu, iar medicul speră și el că o să-i treacă. Totuși, chiar ieri, cînd am stat la el, a rostit : „Doamna..." și s-a oprit. Se vede că își amintise de Marynia, dar nu știa cum să întrebe de ea. E adevărat, cu fiecare zi care trece, vorbește tot mai mult, dar pînă cînd își va reveni cu totul, poate să mai treacă multă vreme, iar niscaiva urme s-ar putea să rămînă pentru totdeauna.

— Marynia a aflat și ea de tot ce s-a întîmplat ?

— Cîtă vreme n-a existat certitudinea că va trăi, am păstrat secretul, dar, după aceea, am preferat să-i spun. Evident, am fost foarte prudent. Nu mai putea rămîne totul o taină pentru ea. Lumea vorbește prea mult și mi-a fost frică să nu afle de la altcineva. De altfel, i-am spus că este rănit ușor și nu-l mai amenință nici un pericol, dar medicii i-au interzis orice vizite. Și așa este foarte îngrijorată.

— Cînd o aduci la Varșovia ?

— Cît e frumos, prefer să stea la Buczynek.

Discuția fu întreruptă de un slujitor care-i înmînă o scrisoare lui Połaniecki. Scrisoarea era de la Maszko și conținea următoarele cuvinte :

„Vreau să te văd în interesul tău. Te aștept acasă la tine la ora cinci".

„Curios, ce mai vrea și ăsta ?" se întrebă Połaniecki.

— Cine ți-a scris ?

— Maszko. Vrea să ne întîlnim.

— Afaceri și iar afaceri ! spuse Bigiel. Ăsta știu că are destule. Cîteodată mă și mir de unde are atîta putere și minte pentru toate. Știi oare că doamna Krasławska a venit și că și-a pierdut vederea cu totul ? Nu mai vede nimic, dar absolut nimic, cum îți spun !

Înainte de a pleca la țară, am fost pe la ele. Încotro vezi cu ochii, numai suferință omenească, mai mare mila!

— Da, dar omul se cunoaște la nevoie, răspunse doamna Bigiel. Îți aduci aminte, despre doamna Maszko credeam cu toții că are o fire cam uscată și, cînd colo, să nu-ți vină să crezi cît este de bună cu mama ei. N-o lasă pe slujitoare să se apropie de ea, o duce singură peste tot, o slujește, îi citește. Mi-a făcut cu adevărat o surpriză plăcută, mai exact mi-au făcut, fiindcă doamna Krasławska a renunțat la fumurile ei de altădată. Mai mare dragul să vezi cît de ataşate sînt aceste femei una de alta. Se pare că în doamna Maszko era totuși ceva ce n-am fost în stare să vedem.

— Amîndouă s-au arătat grozav de revoltate de purtarea domnișoarei Castelli, adăugă Bigiel. Doamna Krasławska ne-a și spus: „Dacă Terka mea s-ar fi purtat așa, cum mă vezi, oarbă și neputincioasă, m-aș fi lepădat de ea". Dar doamna Maszko este așa cum este, și nu s-ar fi purtat astfel, pentru că e un alt soi de femeie.

Połaniecki își bău ceașca de cafea neagră și își luă la revedere. Orice discuție despre doamna Maszko îi devenise de la o vreme insuportabilă, iar pe de altă parte, avea senzația că iarăși aude un fragment din aceeași stranie comedie umană, care se juca în jurul lui și în care își avea și el rolul lui mărunt. Nu-i trecea prin minte că natura omenească este atît de complicată, încît pînă și în cea mai meschină ființă pot exista embrioane bune, și că doamna Maszko poate fi totuși o fiică iubitoare. În genere, prefera să nu se gîndească la asta; în schimb, începu să reflecteze la nevoia care-l aducea pe Maszko la el. Uitînd că Maszko îi scrisese în bilet că vrea să-l vadă, nu în interesul propriu, ci într-al lui, al lui Połaniecki, bănui oarecum neliniștit că-i va cere iarăși bani.

„Iar eu, se gîndi, de astă dată n-am să-l mai refuz". Și-i veni în minte gîndul că viața este aidoma unei mașinării

de ceasornic. Cînd se strică ceva la o rotiță, toate celelalte încep să funcționeze alandala. Ce legătură putea să existe între relația lui accidentală cu doamna Maszko și afacerile, banii și negustoria lui ? Intuia totuși că nici măcar negustorul din el nu mai are, cel puțin față de Maszko, libertatea pe care o avea mai înainte. Cu toate acestea, presupunerile lui nu se adeveriră. Maszko nu venea să-i ceară bani.

— Te-am căutat la biroù și acasă, îi spuse, în cele din urmă, am bănuit că ești la familia Bigiel, și ți-am trimis biletul acolo. Vreau să discutăm ceva care te interesază.

— Cu ce pot să-ți fiu de folos ? întrebă Polaniecki.

— Mai întîi, te rog ca tot ce-ți voi spune să rămînă între noi.

— Bine, te ascult.

Maszko privi un timp în tăcere la Polaniecki, vrînd parcă să-l pregătească astfel pentru o veste foarte importantă, apoi rosti cu o liniște ciudată, măsurîndu-și fiecare cuvînt :

— Am vrut să-ți spun că sînt pierdut fără scăpare.

— Ai pierdut procesul ?

— Nu. Procesul va avea loc abia peste cîteva săptămîni, dar știu că-l voi pierde.

— De ce ești atît de sigur ?

— Ți-am spus odată, dacă-ți mai amintești, că procesele pentru doborîrea testamentelor se cîștigă aproape întotdeauna, deoarece atacul este de obicei mai energic decît apărarea, că doborîrea interesează pe cineva anume, iar menținerea hotărîrii testamentare nu. În lumea asta, te poți agăța de orice, fiindcă deși ceva este în spiritul legii, mai totdeauna se găsește cîte o abatere mai mică sau mai mare de la litera ei, iar judecata trebuie să respecte forma.

— Da, mi-ai spus toate acestea.

— Ei bine, așa este și cu procesul pe care l-am preluat eu. Nu era chiar atît de riscat, cum pare. Eu nu eram interesat decît să dobor testamentul și poate că aș fi izbutit să găsesc vreo abatere de la litera legii, dacă cineva nu s-ar fi străduit să demonstreze cu tot atîta rîvnă că totul este în regulă. Prea multe nu-ți mai spun, e destul să știi că am de-a face nu numai cu un avocat rival, și încă unul uns cu toate alifiile, ci și cu un dușman personal, care nu numai că vrea să cîștige procesul, dar vrea să mă și piardă pe mine. Cîndva, l-am făcut de rîs, și acum se răzbună.

— Eu nu pot să pricep cum de nu ai de-a face numai cu procuratura ?

— Fiindcă există și niște înscrisuri particulare, pentru apărarea cărora partea adversă a apelat la același Śledź. De altfel, n-are nici o importanță. Trebuie să pierd procesul, deoarece în aceste condiții poate fi pierdut, și dacă aș fi în locul lui Śledź, l-aș cîștiga eu. Știu dinainte, și nu-mi fac iluzii. Dar, destul cu toate astea !

— O să mergi mai departe, o să ceri rejudecarea procesului.

— Nu, dragul meu. Nu mai pot merge mai departe.

— De ce ?

— Pentru că am mai multe datorii decît fire de păr în cap, și, după prima înfrîngere, creditorii se vor repezi asupra mea, așa că trebuie să spăl putina, sfîrși cu glasul coborît...

Se înstăpîni tăcerea. Maszko își sprijini un cot pe genunchi, capul într-o mînă și o vreme stătu gîrbovit, dar după un răstimp, fără să-și ridice capul, începu să vorbească din nou, parcă de unul singur.

— S-a rupt așa. Am înnodat-o cu disperare pînă cînd mi-au amorțit mîinile ; nimeni n-ar fi rezistat atîta. Dar nu mai pot ! Dumnezeu mi-e martor, nu mai am putere. Orice lucru își are sfîrșitul lui și... să se sfîrșească odată !

Răsuflă adînc, ca un om grozav de obosit, apoi își înălță capul și spuse :

— Totuși, asta mă privește numai pe mine, iar eu am venit să discutăm despre treburile tale. Ascultă, așa cum scrie în contractul de vînzare-cumpărare al moșiei Krzemień, după parcelarea Magierówkăi, trebuia să plătesc partea soției tale ; ție, am să-ți dau cîteva mii de ruble. Socrul tău m-a angajat să-i asigur o rentă viageră. Iar eu vin acum la tine să-ți spun că dacă nu peste o săptămînă, peste cel mult două, voi fugi în străinătate, întrucît am dat faliment și nu veți mai vedea o para din toți banii ăștia.

Maszko, spunînd toate acestea apăsat și cu tupeul omului care nu mai are nimic de pierdut, începu să se uite la Połaniecki, de parcă voia să-l vadă revoltîndu-se.

Fu însă cu totul dezagămit. Fața lui Połaniecki se întunecă într-adevăr într-o clipită, parcă de furie înăbușită, dar se liniști repede și răspunse :

— Am știut întotdeauna că vei ajunge aici.

Maszko care, știind cu cine are de-a face, presupunea mai degrabă că Połaniecki îl va înhăța de guler, îl privi uimit, de parcă voia să-l întrebe ce i s-a întîmplat.

În același timp, însă, Połaniecki se gîndea :

„Dacă ar vrea să-i mai dau și bani de drum, nu l-aș putea refuza".

Iar cu voce tare repetă :

— Da, era de prevăzut.

— Nu-i adevărat ! se împotrivi Maszko cu înverșunarea omului care nu vrea să renunțe la ideea că numai împrejurările excepționale poartă toată vina. N-ai dreptul să vorbești așa. Cu un ceas înaintea morții, aș fi fost gata să repet că putea să se sfîrșească altfel.

— Dragul meu, în definitiv, ce vrei tu de la mine ?

Maszko se stăpîni și răspunse :

— Eu nu vreau nimic de la tine. Am venit doar ca la un om care mi-a arătat întotdeauna bunăvoință și căruia, afară de bani, îi mai datorez și recunoștință, ca să-ți spun deschis cum stau lucrurile și totodată să te îndemn : salvează ce poți și cît mai poți !

Polaniecki își încleștă fălcile. Socotea că pînă și în această ironie a vieții, al cărei scrîșnet îl auzea mereu de la un timp în jurul lui, s-ar cuveni să existe o măsură. Cuvintele lui Maszko, însă, despre prietenie și recunoștință i se părea că depășeau pur și simplu această măsură : „Lua-te-ar dracu cu banii tăi cu tot, de-ai pleca odată !" se gîndi în sinea lui.

Înăbușindu-și, însă, dorința de a exprima acest îndemn prea puțin îndatoritor, spuse :

— Nu văd în ce fel.

— Există unul singur, răspunse Maszko. Cîtă vreme lumea nu știe că trebuie să dau faliment, cîtă vreme mai există unele speranțe în legătură cu procesul, cîtă vreme numele și iscălitura mea mai înseamnă ceva, poți să vinzi suma care-i revine soției tale. Ai putea să-i spui cumpărătorului că vrei să-ți capitalizezi toate bunurile, sau ceva asemănător. Nu-ți va fi greu să afli un motiv rezonabil. Cumpărători se găsesc întotdeauna, mai ales dacă te hotărăști să vinzi în pierdere. Orice evreu va fi gata să ți-o cumpere, gîndindu-se la cîștig. Prefer să piardă altcineva în locul tău, iar tu puteai să nu auzi ce-am spus despre falimentul meu și să speri în continuare că voi cîștiga procesul. Poți să fii sigur că acel care va cumpăra această sumă de la tine ar fi în stare să ți-o vîndă fără nici un scrupul, chiar dacă ar ști că a doua zi nu mai valorează nici două parale. Lumea este o bursă, iar la bursă, majoritatea afacerilor se realizează după această normă. Asta se cheamă abilitate.

Polaniecki se împotrivi.

— Nu, se cheamă altfel. Ai pomenit de evrei, uite că există unele afaceri pe care ei le definesc prin expresia *schmutzig* [1]. Banii soției mele am să-i salvez altfel.

— Cum vrei. Dragul meu, știu și eu cît valorează procedeul meu, cu toate acestea, mi-am spus că trebuie să ți-l sugerez. Poate că asta-i cinstea unuia care va da faliment, dar alta eu nu mai pot avea. Nu-i prea greu să ghicești cît îmi vine de greu să vorbesc așa. În definitiv, știam dinainte că nu vei fi de acord, așa că voiam doar să-mi duc gîndul pînă la capăt. Iar acum, dă-mi o ceașcă de ceai și-un păhărel de coniac, fiindcă sînt vlăguit.

Polaniecki sună și dispuse să-i aducă ceai și coniac, iar Maszko își urmă vorba :

— Nu puțini oameni vor pierde, dar n-am încotro, așa că prefer să piardă aceia care-mi sînt indiferenți, nu cei care mi-au făcut servicii. Sînt situații în care trebuie să fii oportunist în fața propriei conștiințe.

Maszko zîmbi cu amărăciune.

— Nici eu n-am știut nimic, dar acum am descoperit orizonturi noi. Omul învață pînă la moarte. Noi, cei care dăm faliment, avem și noi onoarea noastră. În ce mă privește, mă interesază mai mult cei apropiați, cărora le datorez recunoștință, decît aceia care, în împrejurări similare, ar proceda la fel ca mine. Poate că este o morală *à la* Rinaldini [2], dar în felul ei, rămîne ca atare.

În acest timp, slujitorul aduse ceaiul. Simțind pesemne nevoia unui întăritor, Maszko își umplu ceașca pe jumătate cu coniac și răcind astfel conținutul, îl bău pe nerăsuflate.

Iar Polaniecki spuse :

— Dragul meu, cunoști situația mai bine decît mine. Tot ce ți-aș putea spune eu, ca să nu dai bir cu fugiții, ci dimpotrivă, să rămîi și să tratezi cu creditorii, cred că

---

[1] Murdar (germ.).

[2] Personaj din romanul *Rinaldo Rinaldini, căpitan de haiduci* (1797), de scriitorul german Chretien-Auguste Vulpius (1762—1827).

ți-ai spus și tu, așa că prefer să te întreb altceva. Ți-a mai rămas ceva, ai măcar banii de drum ?

— Am. E totuna dacă dai faliment pentru că n-ai o sută de mii sau o sută zece mii, dar îți mulțumesc de întrebare.

Maszko își turnă iarăși coniac în a doua ceașcă de ceai și continuă :

— Să nu crezi că încep să beau din disperare, dar n-am stat o clipă de azi-dimineață și sînt groaznic de obosit. Ah, ce bine mi-a făcut coniacul ! Ca să fiu sincer, n-am pierdut orice speranță. Vezi doar că nu mi-am tras un glonte în cap. Asta-i o melodramă care s-a banalizat. Adevărat, știu că totul e pierdut pentru mine, dar în aceste condiții, tot n-aș fi putut s-o scot la capăt. Pur și simplu, aici sînt afaceri mărunte și n-ai cîmp larg de acțiune. Ca în apus, ca la Paris, de pildă ! Uite, acolo oamenii fac avere, acolo se prăbușesc și apoi se ridică iarăși. Ce să mai vorbim, dacă așa este. Știi oare că Hirsch n-a avut nici măcar trei sute de franci, cînd a plecat din țară ? A, știu că, avînd în vedere atmosfera lîncedă și nătîngia de aici, asta pare un vis, delirul unui viitor falit... Și totuși, acolo oameni mai proști ca mine fac miliarde, da, mai proști !... Voi pierde sau voi cîștiga, dar dacă mă voi întoarce vreodată aici...

Se vede că ceaiul și coniacul începeau să-și facă efectul, fiindcă își încleștă pumnii și adăugă :

— Ai să vezi !...

Dar Polaniecki îi răspunse și mai contrariat decît înainte :

— Dacă acestea nu sînt visuri, oricum țin de viitor, acum însă ce se va întîmpla ?

— Acum, îl lămuri Maszko după o clipă, mă vor socoti un netrebnic, și nu se va gîndi nimeni că sînt căderi și căderi... Ție, de exemplu, pot să-ți spun că de la soția mea n-am luat nici o iscălitură, nici o împuternicire, așa că ea va avea tot atît cît a avut înainte de a se

căsători cu mine... Acum plec singur și, pînă mă voi statornici, ea va rămîne aici cu mama ei. Nu știu dacă ai auzit că doamna Krasławska și-a pierdut vederea. Nu le pot lua acum cu mine, fiindcă nu știu sigur nici măcar unde voi sta... la Paris sau poate la Anvers... Sper, însă, că despărțirea noastră nu va dura mult... Ele nu știu încă nimic... Asta-i drama care mă chinuie...

Maszko își așează palma pe creștetul capului, mijindu-și ochii parcă de durere.

— Cînd pleci ? îl întrebă Polaniecki.

— Nu știu nici eu, am să-ți dau de știre. Probabil că tu voiai să-mi oferi ajutorul, și mă poți ajuta cu adevărat, deși nu cu bani. La început, lumea se va depărta de soția mea. Aveți puțină grijă de ea, ia-o tu sub ocrotirea ta. De acord ? Tu ai fost totdeauna binevoitor cu mine și știu că și cu ea ești la fel.

„Pe Dumnezeul meu, îți vine să înnebunești, nu alta !" se gîndi Polaniecki.

Iar cu voce tare spuse :

— De acord.

— Îți mulțumesc din adîncul sufletului. Și încă o rugăminte. Tu ai o mare influență asupra lor. Ele cred tot ce le spui tu. Apără-mă puțin la început, față de soția mea. Explică-i că josnicia și nenorocirea sînt două lucruri diferite. Nu sînt nici eu un netrebnic atît de mare, cum mă va socoti lumea. Pentru că, vezi tu, puteam s-o ruinez și pe soția mea, și totuși n-am făcut-o ; de la tine puteam să mai storc cîteva mii de ruble, dar prefer să n-o fac. Tu știi cum să-i vorbești de toate astea, și ea te va crede. De acord ?

— De acord, repetă Polaniecki.

Maszko își luă încă o dată capul în mîini și începu să repete cu fața crispată parcă de o durere fizică :

— Uite adevărata ruină ! uite ce mă doare cel mai mult !

Și după o clipă începu să-și ia rămas bun, mulțumind încă o dată pentru grija și bunăvoința cu care o vor înconjura în viitor pe soția lui.

Polaniecki plecă odată cu el, urcă într-o trăsură și porni spre Buczynek.

Pe drum, se gîndi la Maszko, la soarta lui, repetîndu-și totodată : „Și eu sînt un falit". Și era adevărat. În afară de asta, de la o vreme îl chinuia o neliniște nelămurită și neînțeleasă, de care nu putea scăpa. În jurul lui vedea dezamăgire, nenorociri, ruină, și nu-și putea alunga impresia că toate acestea înseamnă și pentru el un avertisment, parcă o amenințare viitoare. Își demonstra într-adevăr că asemenea temeri nu sînt îndreptățite logic cu nimic, cu toate acestea, ele stăruiau mereu undeva în fundul sufletului. Altădată își spusese : „De ce numai eu trebuie să constitui o excepție ?" Atunci prevestirea nenorocirii îi strînsese inima. Asta era ceva și mai rău decît acele pe care le înfigeau în el, fără să vrea, cu cine știe ce cuvînt, pînă și oamenii cei mai binevoitori. În general, nervii lui avuseseră mult de suferit în ultimul timp, așa că devenise aproape superstițios. În fiecare zi, se întorcea neliniștit la Buczynek, întrebîndu-se dacă nu cumva, în lipsa lui, s-a întîmplat ceva rău acasă.

De astă dată, din cauza lui Maszko, ajunse la Buczynek mai tîrziu decît de obicei, și trăsura opri la intrare după lăsarea întunericului. Coborî pe aleea acoperită de nisip care înăbușea uruitul trăsurii, și prin fereastră îi văzu pe Marynia, pe doamna Emilia și pe profesor așezați la masă în mijlocul salonașului. Marynia făcea o pasiență și se vede că tocmai îi explica doamnei Emilia ce spun cărțile, fiindcă avea capul întors spre ea și degetul pe o carte. La vederea ei, Polaniecki își spuse ce-și repeta mereu de la un timp și ceea ce-l umplu în același timp de fericire și amărăciune : „Uite sufletul cel mai curat pe care l-am întîlnit în viața mea !" Însuflețit de acest gînd, intră înăuntru.

— Astăzi ai întîrziat, îl dojeni Marynia cînd soţul ei îi ridică mîna să i-o sărute, dar te aşteptam ca să cinăm împreună.

— M-a reţinut Maszko, se dezvinovăţi Połaniecki. Pe aici ce se mai aude ?

— Ca totdeauna. Foarte bine.

— Tu cum te simţi ?

— Ca peştele în apă, îi răspunse, oferindu-i fruntea să i-o sărute.

Apoi se interesă de Zawiłowski. Połaniecki, după discuţia nu prea plăcută cu Maszko, răsuflă pentru prima dată uşurat. „E sănătoasă şi totul merge bine", se gîndi parcă uimit. Se simţea cu adevărat bine în acest salonaş luminos, în această tihnă desăvîrşită, în mijlocul acestor fiinţe binevoitoare şi lîngă această făptură cum nu se poate mai apropiată, atît de sigură şi de bună. Simţea că aici are tot ce-i trebuie, ca să fie fericit, dar în acelaşi timp, intuia că el ştirbise această fericire de bunăvoie, introducînd în atmosfera familială, pură, morbul stricăciunii, al răului, de aceea el locuieşte ilegal sub acest acoperiş.

XVII

Pe la jumătatea lui septembrie, zilele deveniră atît de reci, încît familia Połaniecki se mută de la Buczynek în locuinţa de la Varşovia. Cu prilejul sosirii Maryniei, Połaniecki împrospătase toată casa şi o împodobise cu flori. Ce-i drept, avea impresia că pierduse dreptul de a o iubi, în fond îşi pierduse doar vechea libertate faţă de ea ; în schimb, poate tocmai din această cauză, devenise mult mai atent şi mai prevenitor cu ea. Nimeni nu acordă dreptul la iubire, aşa că nimeni nu-l poate retrage. E altceva dacă un om prăbuşit nu se simte vrednic de o fiinţă infinit mai nobilă decît el. Atunci iubeşte cu umi-

linţă şi nu îndrăzneşte să le spună pe nume sentimentelor ce-l stăpînesc. Ceea ce pierduse Połaniecki, în realitate, era siguranţa de sine, spontaneitatea şi vechea lipsă de ceremonie în relaţiile cu soţia lui. Acum, purtarea lui faţă de ea avea cîteodată asemenea nuanţe, de parcă Marynia ar fi fost încă domnişoara Plawicka, iar el un pretendent nu prea sigur de soarta lui.

Totuşi, nesiguranţa lui semăna uneori cu răceala. În ultima vreme relaţiile lor, cu toată atenţia sporită şi eforturile din partea lui Połaniecki, deveniseră mai relaxate decît erau înainte. „N-am dreptul !" iată ce-şi repeta Połaniecki ori de cîte ori bătaia inimii i se precipita. În cele din urmă, înţelese şi Marynia că viaţa lor e altfel acum, dar îşi explica această stare de lucruri prin tot felul de motive.

Mai întîi, aveau musafiri în casă, în faţa cărora, oricum, libertatea traiului în doi avea de suferit. În al doilea rînd, mai venise şi nenorocirea lui Zawiłowski, care putea să-l descumpănească pe Połaniecki şi să-i abată gîndurile în altă direcţie, în sfîrşit, Marynia se obişnuise cu tot felul de schimbări în dispoziţia lui „Stach" şi nu le mai acorda atîta atenţie, ca la început.

În timpul orelor lungi de tristeţe şi meditaţie, ajunse în cele din urmă la convingerea că în primele luni, pînă cînd unele asprimi şi inegalităţi de caracter nu se netezesc într-o convieţuire, astfel de schimbări şi nuanţe sînt absolut necesare în căsnicie, chiar dacă sînt trecătoare. Ajunse să descopere acest adevăr şi cu ajutorul judecăţii sănătoase a doamnei Bigiel care, odată, cînd Marynia începu să laude legăturile sufleteşti dintre aceasta şi soţul ei, spuse :

— Ehe, asta a venit cu timpul. La început, ne iubeam chipurile cu mai multă înfocare, dar ne potriveam mai puţin unul cu celălalt ; nu o dată, eu trăgeam într-o parte, el în alta. Numai că amîndoi am fost cinstiţi şi înţelegători. Dumnezeu ne-a văzut şi ne-a binecuvîntat. După pri-

mul copil, totul a început să meargă dintr-o dată cum nu se poate mai bine, dar astăzi nu l-aș da pe bătrînul meu motan nici pentru toate comorile din lume, deși se îngrașă, și cînd îl îndemn să mergem la Karlsbad, nici nu vrea să audă.

— După primul copil ? întrebă Marynia cu mare însufleţire. Da, da, aș fi ghicit numaidecît că asta s-a întîmplat abia după primul copil.

Doamna Bigiel începu să rîdă :

— De-ai ști ce caraghios era cînd am născut primul copil ! În primele zile n-a rostit nici un cuvinţel, își ridica doar ochelarii pe frunte, se uita la el cu luare-aminte, ca la o ciudăţenie de peste mări și ţări, apoi venea la mine și-mi săruta mîinile.

Copilul era și el unul dintre motivele pentru care Marynia nu prea punea la inimă schimbarea de acum a lui Stach. Mai întîi își făgăduia să-l farmece cu totul și cu ajutorul copilului, de care era de pe acum convinsă că va fi pur și simplu fenomenal, și cu frumuseţea ei după lehuzie, iar în al doilea rînd, socotea că nu-i mai este îngăduit să se gîndească la ea și nici chiar la Stach exclusiv. Acum era preocupată să-i găsească un loc viitorului musafir în casă și în sufletul ei. Simţea că trebuie să învelească această fiinţă nu numai în scutece, ci și în dragoste. Strîngea deci rezervele necesare. În același timp, își spunea că viaţa în doi poate să fie schimbătoare, pe cînd în trei nu mai poate fi decît fericire și împlinirea harului aşteptat și a milei divine.

În general, privea viitorul destul de optimistă. În sfîrșit, dacă Połaniecki se purta altfel cu ea, mai după etichetă și parcă mai rece, în schimb, era atît de delicat, cum nu mai fusese niciodată. Grija și oboseala pe care le vedea pe faţa lui, le punea pe seama prieteniei pentru Zawiłowski, a cărui sănătate nu mai era în primejdie, dar ea însăși lua parte la nenorocirea lui cu toată inima ei de femeie, înţelegînd că aceasta poate să dureze toată

viața. Aprecierea situației în acest fel prilejuise multe momente de mîhnire și pentru ea, și pentru soții Bigiel, într-un cuvînt, tuturor celor cărora Zawilowski le devenise apropiat.

În plus, la puțină vreme după venirea familiei Polaniecki la Varșovia, sosiră pe neașteptate vești noi de la Ostende, care amenințau să complice și mai mult lucrurile în viitor. Într-o dimineață, Świrski se năpusti val-vîrtej în birou și, luîndu-i pe Bigiel și pe Polaniecki într-o încăpere separată, le spuse cu o înfățișare tainică :

— Ați aflat ce s-a întîmplat ? A fost pe la mine Kresowski, care s-a întors ieri de la Ostende. Osnowski s-a despărțit de soție și i-a frînt oasele lui Kopowski. Un scandal fantastic ! Întreaga stațiune vorbește numai despre asta.

Copleșiți de asemenea vești, tăcură amîndoi, în sfîrșit, Polaniecki spuse :

— Mai devreme sau mai tîrziu tot trebuia să se întîmple. Osnowski era orb.

— Iar eu nu pricep nimic, adăugă Bigiel.

— Ce întîmplare nemaipomenită ! exclamă Świrski. Cine s-ar fi gîndit la una ca asta ?

— Și Kresowski ce zice ?

— Kresowski povestește că Osnowski s-a înțeles odată cu niște englezi să se ducă împreună la Blackenberg, să împuște delfini. A întîrziat, însă, la gară, sau la tramvai. Cum avea o oră întreagă la dispoziție, s-a întors acasă, unde l-a găsit pe Kopowski ! Vă închipuiți ce trebuie să fi văzut, dacă un om atît de blînd și-a ieșit din fire în așa hal, încît, fără să se mai gîndească la scandal, l-a bătut măr pe Kopowski care zace la pat.

— Era atît de îndrăgostit de soția lui, că ar fi putut să înnebunească, sau s-o ucidă, interveni Bigiel. Ce nenorocire pentru bietul om !

— Uite, astea sînt femeile ! răbufni Świrski.

Polaniecki tăcea. Bigiel, căruia îi părea tare rău de Osnowski, începu să se preumble prin încăpere. În sfîrşit, se opri înaintea lui Świrski şi, băgîndu-şi mîinile în buzunare, mărturisi :

— Totuşi, eu nu pricep nimic.

Fără să-i răspundă direct, Świrski rosti, adresîndu-se lui Polaniecki :

— Ţi-aduci aminte ce spuneam despre ea la Roma, atunci cînd am pictat portretul soţiei dumitale ? Bătrînul Zawiłowski îi zicea Anetei ciocîrlie. Abia acum înţeleg cît era de îndreptăţit, fiindcă ciocîrlia se mai numeşte la noi şi „gunoier". Ce femeie ! Ştiam că nu face prea multe parale, dar nu bănuiam că poate să meargă atît de departe... Şi cu cine ? Cu unul ca Kopowski !... Acum văd multe lucruri mai limpede ! Kopowski sta mai tot timpul la ei ; chipurile îi făcea curte la început domnişoarei Castelli, apoi domnişoarei Ratkowska, dar se vede că pusese totul la cale cu Osnowska şi aruncau amîndoi praf în ochii lumii. Ia uite ce flăcăiandru vesel ! Castelka la aperitiv, iar Osnowska la desert ! O ducea bine !... Între cele două trebuie să fi fost o concurenţă grozavă. Ca să-l atragă, fiecare se străduia să cedeze de fiecare dată mai mult decît rivala ei. Credeţi că amorul propriu, vanitatea feminină, înseamnă puţin lucru ?

— Ai într-un totul dreptate, domnule, acceptă Polaniecki. Osnowska a fost întotdeauna împotriva căsătoriei lui Kopowski cu Castelli, şi probabil că tocmai de aceea o peţea cu atîta rîvnă pentru Ignaś. Cînd ceilalţi, cu toate acestea, au izbutit să se înţeleagă, a mers pînă în pînzele albe ca să-l reţină pe Kopowski lîngă ea. Legătura lor e o poveste mai veche.

— Încep să înţeleg cîte ceva, recunoscu Bigiel, dar ce trist e totul !

— Trist ?... întrebă Świrski. Din contră ! Pentru Kopowski a fost foarte vesel !... Deşi, nu-i adevărat !" E plăcut doar începutul răului, dar sfîrşitul este întotdeauna

jalnic !“ N-avem de ce să-l invidiem. Știți că Osnowski este cu prea puțin mai slab ca mine, pentru că se temea să se îngrașe din cochetărie față de soția lui, și de dimineața pînă seara făcea tot felul de sporturi. Ah, cît o iubea de mult ! ce om bun ! și ce rău îmi pare de el ! Femeia asta avea totul în el : inimă iubitoare, avere, fidelitate de cîine, și nu i-a păsat de nimic. Castelka măcar nu era căsătorită.

— Și s-au despărțit într-adevăr ?

— Chiar așa, de altfel, ea a și plecat. Ce trebuie să fi fost acolo, de vreme ce un om ca Osnowski a părăsit-o, pe legea mea, îmi vine greu să-mi închipui.

Bigiel, care era înclinat să vadă partea practică a lucrurilor, întrebă :

— Sînt curios ce va face ea acum, fiindcă toată averea este a lui.

— Dacă n-a ucis-o de la început, mai mult ca sigur că n-o va lăsa să moară de foame. El nu este în stare de una ca asta. Kresowski mi-a spus că a rămas la Ostende și vrea să-l provoace la duel pe Kopowski. Dar Kopowski va trebui să mai zacă încă vreo săptămînă. Va avea loc și duelul. Doamna Bronicz și domnișoara Castelli au plecat și ele la Paris.

— Și căsătoria cu Kopowski ?

— Dumneata ce-ai mai vrea ? Se înțelege de la sine că, avînd în vedere trădarea evidentă a fantelui, nu va mai avea loc. Răul n-aduce fericire. Și-au căpătat și ele răsplata. Ehe, n-au decît să caute acum în străinătate vreun prinț Crăpulescu, fiindcă, după cum s-a purtat cu Ignaś, pe Castelka ar mai lua-o numai un zănatec sau un prostănac. Iar Zawiłowski cred că nu se va mai întoarce la ea.

— I-am spus și eu același lucru lui Polaniecki, mărturisi Bigiel, iar el mi-a răspuns că „nu se știe !“

— Cum, domnule, dumneata presupui cu adevărat că ?...

— Nu știu ! nu știu nimic ! răspunse Polaniecki, răbufnind parcă. Nu garantez pentru nimic și pentru nimeni, nu garantez nici măcar pentru mine !

Świrski îl privi mirat întrucîtva.

— Hm, poate că ai dreptate ! spuse după o clipă. Dacă ieri mi-ar fi spus cineva că Osnowski se va despărți vreodată de soția lui, l-aș fi socotit nebun.

Apoi începu să-și ia la revedere, pentru că se grăbea să lucreze, iar pe de altă parte, vrînd să afle cele mai mici amănunte în legătură cu despărțirea soților Osnowski, se înțelesese cu Kresowski să ia masa împreună. Bigiel și Polaniecki rămaseră singuri.

— Răul se plătește întotdeauna, rosti Bigiel după un răstimp. Știi ce mă uimește pe mine ? Faptul că moralitatea scade întruna. Uite, doamna Bronicz, Castelka, Osnowska... Ce stricate, ce necinstite și, pe deasupra, ce proaste ! Un talmeș-balmeș de dracu mai știe ce, pretenții fără margini și înclinații de cameriste ! Ți-e silă să te gîndești, nu-i așa ? Și niște oameni ca Ignaș, sau Osnowski plătesc oalele sparte.

— Nici această logică nu este de înțeles, remarcă Polaniecki.

Bigiel începu iarăși să se plimbe prin încăpere ; deodată se opri în fața lui Polaniecki cu chipul luminat și, bătîndu-l pe umăr, îi spuse :

— Ei, bătrîne ! tu și eu putem să ne bucurăm că la loteria vieții am tras lozurile cele mari. N-am fost noi noi niște sfinți, dar poate că Dumnezeu tocmai de aceea ne-a ajutat, fiindcă n-am vrut să cucerim pe furiș soțiile altora.

Polaniecki nu răspunse nimic, mulțumindu-se să se pregătească de plecare.

Împrejurările erau de asemenea natură, încît tot ce se întîmpla și auzea în jurul lui se învălmășea chinuitor, răvășindu-i nervii. În plus, avea senzația că toate acestea nu sînt numai dureroase, sfîșietoare, ci încep să devină

și ridicole. La răstimpuri, i se năluca s-o ia pe Marynia și să se îngroape undeva cu ea, într-un sat uitat de Dumnezeu, numai să fie cît mai departe de această insuportabilă comedie a vieții, care devenea din ce în ce mai vulgară. Știa totuși că nu va face una ca asta, fie și din cauza graviditățiii Maryniei. Oricum, renunță la negocierile aproape încheiate pentru cumpărarea proprietății Buczynek numai pentru a găsi o altă reședință de vară, mai puțin accesibilă. Relațiile cu lumea începeau să-l apese, se simțea ca într-un vîrtej din care nu se mai putea smulge. Din cînd în cînd, se trezea în el Połaniecki cel de altădată, plin de energie și luciditate, care se întreba cu uimire : „De ce dracu' trebuie să fac din țînțar armăsar pentru o vină pe care și-o îngăduie în fiecare zi mii de oameni ?" Dar simțul adevărului îi răspundea atunci că așa cum în medicină nu există boli, ci numai bolnavi, tot așa și în lumea morală nu există vini, ci numai vinovați. Unii suportă mai ușor, alții plătesc cu viața pentru același lucru. Încerca să se apere zadarnic. Vina lui, a unui om cu principii, a unui om care se căsătorise abia cu o jumătate de an înainte cu o femeie ca Marynia, a unui om care avea să devină tată în curînd, era fără margini ; și atît de neîndreptățită de nimic, atît de nemaiauzită, încît uneori se mira și el cum de ajunsese pînă aici. Acum, întorcîndu-se acasă foarte impresionat de nenorocirea lui Osnowski, și răsucind-o în minte pe toate fețele, avea din nou sentimentul că, cel puțin în parte, povara răspunderii pentru cele întîmplate apăsa parcă și asupra lui. „Fiindcă și eu, își spuse, sînt acționar în această fabrică în care se creează relații și femei de soiul Castelkăi sau al Osnowskăi". După care îi trecu prin minte că Bigiel avea dreptate cînd spunea că moralitatea scade, iar atmosfera generală, care nu exclude posibilitatea acestor josnicii, este de-a dreptul periculoasă. Pentru că își dădea seama că toate acestea nu decurgeau nici din niscaiva nenorociri excepționale, nici din patimi ieșite din comun, nici din

naturi degenerate, ci din samavolnicia socială, iar numărul abaterilor de acest fel este foarte mare. „Uite, se gîndi, numai în cercul cunoştinţelor mele este soţia lui Maszko, este Onsowska, este domnişoara Castelli, iar împotriva lor pe cine am să pun ? doar pe Marynia mea !“ În această clipă, nu-şi aduse aminte că în apropierea lui, pe lîngă Marynia, mai erau şi doamna Emilia, şi doamna Bigiel, şi domnişoara Helena Zawiłowska, şi domnişoara Ratkowska. Marynia, în schimb, îi apăru pe acest fundal de stricăciune şi superficialitate atît de diferită de celelalte, atît de curată şi de sigură, încît amintirea ei îl tulbură pînă în adîncul sufletului. „Altă lume, alt aluat !“ se gîndi. O fracţiune de secundă îşi aduse aminte că şi Osnowski pretindea că soţia lui este o excepţie, dar respinse îndată acest gînd rău : „Osnowski greşea, dar eu nu greşesc“. Şi simţi că scepticul care n-ar fi dat înapoi în faţa Maryniei ar fi nu numai un prost, ci şi un meschin. În ea, pur şi simplu nu exista loc pentru rău. În noroi poate sta numai păsăretul de baltă. El însuşi îi spusese cîndva în glumă că, dacă ar purta tocuri, de supărare că înşeală lumea, ar căpăta aprindere de conştiinţă. Această glumă conţinea mult adevăr. O vedea acum în închipuire atît de clar, aşa cum vezi întotdeauna pe cineva la care te gîndeşti, concentrîndu-ţi simţămintele ; îi vedea silueta îngroşată şi faţa schimbată, în care se păstraseră totuşi gura frumoasă, puţin prea largă, şi ochii puri, şi se tulbura din ce în ce mai mult. „Într-adevăr, am tras lozul cel mare la loteria vieţii, se gîndi, dar n-am ştiut să-mi preţuiesc norocul“. „Răul se plăteşte întotdeauna“, spunea Bigiel. Şi Połaniecki, care se gîndise de multe ori la asta, fu cuprins de o teamă superstiţioasă. Există o logică, reflectă, în virtutea căreia răul, asemenea valului respins de la ţărm, se întoarce, aşa că trebuie să se întoarcă şi în cazul meu. Brusc, avu impresia că este de-a dreptul incredibil ca el să poată să se bucure liniştit de asemenea femeie, de asemena fericire. Nu s-ar

respecta logica aceea care porunceşte răului să se întoarcă. Ce-ar putea să se întîmple ? S-ar putea, spre exemplu, ca Marynia să moară la naştere. S-ar putea ca doamna Maszko să scape vreun cuvînt, din răzbunare, care să rămînă în mintea Maryniei şi, în situaţia ei, să facă să-i crească fierbinţeala. Nici nu e nevoie de întregul adevăr. Din contră, doamna Maszko ar putea abia să se laude cu acest prilej că s-a împotrivit avansurilor lui ; cine ştie, îşi spuse Polaniecki, dacă în acest moment, doamna Maszko nu se află în vizită la Marynia, iar în acest caz, cînd vor începe să vorbească despre bărbaţi, ajung cîteva cuvinte rostite în glumă...

Gîndindu-se la urmări, simţi că i se ridică părul măciucă în creştetul capului şi sosi acasă cu teama în suflet. N-o găsi pe doamna Maszko, în schimb, Marynia îi dădu un bilet de la domnişoara Helena Zawiłowska care-l ruga să treacă după-amiază pe la ea.

— Mi-e frică să nu-i fie mai rău domnului Ignaś, spuse Marynia.

— Nu, am fost eu de dimineaţă pe la el. Domnişoara Helena era la o consultaţie cu juristul Kononowicz, dar i-am văzut pe domnişoara Ratkowska şi pe Zawiłowski. Se simţea foarte bine şi a discutat destul de vesel cu mine.

La masă, Polaniecki se hotărî să-i împărtăşească Maryniei noutăţile pe care le auzise, deoarece ştia că şi aşa le va afla ; nu voia să i le spună altcineva pe nepregătite. Aşadar, cînd îl întrebă ce se mai aude la birou şi prin oraş, răspunse :

— La birou, nu e nimic nou, dar în oraş se vorbeşte de nu ştiu ce neînţelegeri între soţii Osnowski.

— Între soţii Osnowski ?

— Da. A intervenit ceva între ei, acolo, la Ostende. Se pare că din cauza lui Kopowski.

Marynia roşi şi exclamă :

— Ce tot vorbeşti, Stach ?

— Vorbesc ce-am auzit și eu. Ți-aduci aminte ce ți-am spus în seara cînd s-a logodit Zawilowski ? Acum se arată că am avut dreptate ! Pe scurt, a fost un scandal și, ce să mai vorbim, e rău.

— Bine, dar mi-ai spus că Kopowski este logodnicul domnișoarei Castelli !

— Este, sau nu mai este. Acolo se putea întîmpla orice.

Vestea făcu o impresie adîncă asupra Maryniei. Voia să-l mai întrebe și alte amănunte, dar cînd Polaniecki îi spuse că nu mai știe nimic altceva, iar noutăți mai precise vor veni abia peste cîteva zile, începu să-l căineze pe Osnowski, la care ținuse întotdeauna, și să se revolte împotriva doamnei Aneta.

— Credeam, răbufni, că și-o va apropia și o va cîștiga cu dragostea lui, dar ea nu este vrednică de el, și domnul Świrski are dreptate să tune și să fulgere împotriva femeilor.

Discuția fu întreruptă de domnul Pławicki care, după prînzul luat cam devreme la restaurant, venea să le comunice „marea noutate" despre care auzise și el, fiindcă vuia tot orașul. Polaniecki își spuse că făcuse bine pregătindu-și astfel soția, întrucît, în relatarea domnului Pławicki, lucrurile căpătaseră culori prea stridente. Domnul Pławicki aminti de bună seamă în cursul povestirii sale de principii și de „matroanele de altădată", dar era mulțumit totuși că, în sfîrșit, se întîmplase ceva care stîrnise atîta vîlvă, așa că aprecia lucrurile sub aspectul lor comic, deoarece în cele din urmă, spuse :

— Hm ! o femeie dintr-o bucată, această strengăriță ! Oricine-i aparea în față, îl considera vrăjmaș ! N-a iertat pe nimeni, pe nimeni !... Bietul Osnosio, da... pe nimeni n-a iertat !

Bătrînul își înălță sprîncenele, apoi se uită la Marynia și la Polaniecki, vrînd parcă să verifice dacă pricepuseră

la cine făcea aluzie. Dar pe faţa Maryniei nu se citea decît repulsia.

— Ptiu, Stach, exclamă, ce josnic e totul, ce respingător !

XVIII

După-amiază, Połaniecki se duse la domnişoara Helena. Zawiłowski purta încă pe frunte o legătură neagră cu un plasture mai larg la mijloc, care-i acoperea rana, se poticnea vorbind şi privea puţin încrucişat, dar în genere se înzdrăvenea văzînd cu ochii şi se considera pe deplin sănătos, iar medicul garanta că şi manifestările care mai rămăseseră de pe urma rănii vor trece curînd. Cînd intră Połaniecki, tînărul sta la masă, în fotoliul adînc în care odinioară stătuse bătrînul domn Zawiłowski, şi asculta cu ochii închişi poeziile pe care i le citea domnişoara Ratkowska.

La vederea oaspetelui, fata închise cartea.

— Bună seara, domnişoară ! spuse Połaniecki. Ce mai faci, Ignaś ? Văd că te întrerup de la citit. Ce citeai ?

Domnişoara Ratkowska îşi întoarse spre carte capul tuns scurt — mai înainte avea un păr splendid, pe care şi-l tăiase, ca să nu-i răpească din timpul destinat bolnavului — şi răspunse :

— Sînt poeziile domnului Zawiłowski.

— Îţi asculţi propriile versuri ? întrebă Połaniecki, rîzînd. Ei, cum îţi plac ?

Zawiłowski răspunse :

— Le ascult, ca şi cînd n-ar fi ale mele.

Iar după un răstimp, adăugă, vorbind rar şi poticnindu-se :

— Dar voi scrie iarăşi, aştept numai să-mi revin...

Se vedea că acest gînd îl preocupă foarte mult şi că discutase nu o dată despre asta, fiindcă domnişoara Ratkowska spuse, vrînd parcă să-l încurajeze :

— Tot atît de frumoase, şi foarte curînd...

El îi zîmbi cu recunoştinţă, apoi tăcu.

Tocmai atunci intră în încăpere domnişoara Helena şi, strîngîndu-i mîna lui Polaniecki, se bucură :

— Ce bine că ai venit ; voiam să mă sfătuiesc cu dumneata...

— Sînt la dispoziţia dumitale, domnişoară.

— Nu aici. Hai, te rog, la mine.

Şi conducîndu-l în altă încăpere, îi arătă un scaun, după care, aşezîndu-se în faţa lui, tăcu, vrînd parcă să-şi adune gîndurile.

Uitîndu-se la ea în lumina lămpii, Polaniecki zări pentru prima dată cîteva fire argintii în părul ei bălai şi se gîndi că această femeie nu are nici treizeci de ani.

Domnişoara Helena începu vorba cu glasul ei rece şi hotărît.

— În realitate, n-am să-ţi cer un sfat, ci ajutorul pentru ruda mea. Ştiu că dumneata îi eşti un adevărat prieten, iar mie mi-ai arătat atîta compasiune la moartea tatei, încît îţi voi păstra recunoştinţă toată viaţa. Am să-ţi vorbesc deschis, cum n-aş face-o cu altcineva. Din motive personale, despre care nu vreau să vorbesc, pot doar să-ţi spun că sînt foarte dureroase, am hotărît să-mi creez alte condiţii de viaţă, pentru mine mai suportabile. Aş fi făcut-o mai demult, dar cîtă vreme a trăit tata, n-am putut. După aceea s-a întîmplat această nenorocire. Mi s-a părut că este de datoria mea să nu-mi părăsesc în nevoie ultima rudă care poartă numele nostru şi pentru care am avut de la început o prietenie sinceră. Acum, însă, slavă Domnului, el este salvat. Medicii garantează pentru viaţa lui, iar dacă Dumnezeu l-a înzestrat cu însuşiri de excepţie şi l-a predestinat pentru lucruri mari, nimic nu stă împotriva menirii lui.

Aici se întrerupse, gîndindu-se parcă dintr-o dată la ceva trecut, după care, revenindu-şi, continuă :

— Dar cu aceasta s-au încheiat şi rosturile mele, iar acum îmi este îngăduit să mă întorc la intenţiile dinainte. Rămîne doar averea considerabilă pe care a lăsat-o tatăl meu, şi care nu-mi este de nici un folos în viaţa viitoare. Dacă aş putea-o socoti o proprietate personală, poate că aş dispune altfel de ea ; dar pentru că este totuşi averea familiei, cred că n-am dreptul să o folosesc în alte scopuri, atîta vreme cît trăieşte cineva din familie, care poartă acelaşi nume. Nu-ţi ascund că sînt influenţată şi de ataşamentul pentru vărul meu ; consideră totuşi că fac în primul rînd ce mă îndeamnă conştiinţa, iar prin aceasta îndeplinesc dorinţa tatălui meu, care n-a mai apucat s-o lase în scris, dar care, ştiu sigur, voia să-i lase o parte din avere lui Ignaś. Eu am să mă înzestrez singură, nu chiar aşa cum socotea tata, dar oricum, voi lua mai mult decît îmi trebuie. Restul să moştenească Ignaś. Actul de donaţie a fost întocmit după toate prescripţiile legale de către domnul Kononowicz şi cuprinde casa de aici, Jásmień, moşia din ţinutul Kutno, pe cele din Poznań şi capitalul, cu excepţia părţii pe care am s-o iau eu, şi a aceleia pe care i-o las domnişoarei Ratkowska. Este vorba doar cum să-i înmînăm actul lui Ignaś. Am întrebat doi medici dacă nu cumva este prea devreme şi dacă tulburarea n-ar putea să-i facă rău. Îmi garantează că nu şi orice veste bună nu poate influenţa decît în bine asupra sănătăţii lui, astfel că, dacă-i aşa, vreau să-l anunţ imediat, pentru că mă grăbesc.

Aici zîmbi palid, iar Połaniecki, strîngîndu-i mîna, o întrebă cu o emoţie neprefăcută :

— Dragă domnişoară, nu te întreb numai din curiozitate, dar ce intenţionezi să faci ?

Vrînd probabil să nu-i răspundă de-a dreptul, rosti :

— Omul are întotdeauna dreptul să se adăpostească sub ocrotirea lui Dumnezeu. Cît despre Ignaś, el are o

inimă cinstită și un caracter nobil care nu va fi alterat de avere ; e drept, averea e foarte mare, iar el e tînăr și lipsit de experiență, va începe o viață în împrejurări cu totul schimbate, așa că voiam să te rog pe dumneata, ca om cinstit și prietenul lui, să ai grijă de el. Să veghezi asupra lui, să-l ferești de oamenii răi, iar înainte de toate, să-i amintești mereu că datoria lui este să scrie și să lucreze mai departe. Eu am vrut să-i salvez nu numai viața, ci și talentul. Să scrie, să-și plătească astfel față de societate nu numai datoria lui, ci și pe aceea a semenilor pe care Dumnezeu i-a creat spre slava și ajutorul oamenilor, dar care s-au pierdut pe ei înșiși și talentul lor.

Buzele îi păliră brusc, mîinile i se strînseră și glasul i se înecă în gît. Părea că disperarea îngrămădită de atîta vreme în sufletul ei va rupe îndată toate zăgazurile ; se stăpîni totuși repede și doar mîinile încleștate arătau cît îi venea de greu să se țină în frîu.

Văzîndu-i suferința, Połaniecki socoti că cel mai bine este să-i îndrepte gîndurile în altă parte, spre lucruri practice și curente, prin urmare, spuse :

— Evident, viața lui Ignaś se va schimba din temelii ; mă aștept totuși și eu să fie numai spre binele lui... Cunoscîndu-l, ar fi greu să presupui altceva. Cu toate acestea, dumneata n-ai mai putea amîna această donație un an sau cel puțin o jumătate de an ?

— De ce ?

— Din motive care nu țin de Ignaś, dar care s-ar putea să aibă legătură cu el. Nu știu dacă dumneata ai aflat că domnișoara Castelli nu se mai căsătorește cu Kopowski, așa că situația acestor doamne este nespus de penibilă. Cînd au rupt relațiile cu Ignaś, lumea le-a condamnat, iar acum numele lor se află iarăși pe buzele tuturor. Pentru ele ar fi o soluție grozavă să revină la Ignaś, și este lesne de presupus că, auzind de donația dumitale, se vor grăbi s-o facă ; iar Ignaś, după un răs-

timp atît de scurt și atît de slăbit, cum este, nu se știe dacă nu s-ar lăsa atras...

Domnișoara Helena privea la Połaniecki cu sprîncenele încruntate din cauza atenției încordate ; gîndindu-se o vreme la ce-i spusese, răspunse :

— Nu, eu cred că Ignaś nu va proceda așa.

— Îți ghicesc gîndurile, domnișoară, dar te rog să te gîndești că era atît de legat de ea, încît a preferat să moară, neputînd să suporte această pierdere.

Domnișoara Helena, totdeauna atît de stăpînă pe sine și aproape aspră, reacționă într-un fel la care Połaniecki nu se aștepta cîtuși de puțin ; își desfăcu neputincioasă mîinile slabe și spuse :

— Ehei, dacă ar fi așa... dacă el nu și-ar vedea fericirea decît alături de ea... Ah, dragă domnule, știu și eu că n-ar trebui să facă una ca asta, dar sînt lucruri mai puternice decît voința omului, de care ai neapărată nevoie, ca să trăiești, iar...

Połaniecki o privi nedumerit, dar ea adăugă :

— Iar pe de altă parte, cît trăiește, omul poate întotdeauna să aleagă o cale mai bună.

„Nu-mi închipuiam să aud așa ceva de la ea", se gîndi Połaniecki.

Iar cu voce tare rosti :

— În acest caz, să mergem la Ignaś !

Zawiłowski primi vestea la început cu uimire, apoi cu bucurie, dar era o bucurie parcă numai de suprafață. Se putea presupune că mintea îl ajută să înțeleagă că are parte de un mare bine, și își spune că trebuie să se bucure, dar inima rămîne nepăsătoare. Interesul lui se manifestă cu adevărat numai în grija și emoția cu care începu s-o întrebe pe domnișoara Helena ce intenții are și ce se va întîmpla cu ea. Domnișoara Helena nu voia să-i răspundă, așa că, amintind că în general vrea să se izoleze de viață și că hotărîrea ei este nezdruncinată, îl imploră să nu-și iroseasca talentul și să nu-și dezamă-

gească prietenii. Îi vorbea ca o mamă, iar el, repetînd într-una : „Am să scriu din nou, numai să mă fac bine", îi săruta mîinile cu ochii în lacrimi. Nu se știa totuși dacă erau lacrimi de compătimire pentru ea, sau durerea copilului părăsit de buna și dulcea ocrotitoare ; deoarece domnișoara Helena îi spuse că din această clipă se socotește musafirul lui în această casă și că se gîndește să plece peste două zile.

Zawiłowski nici nu voi să audă și-i smulse promisiunea că va mai sta încă o săptămînă, ceea ce ea acceptă, de teamă să nu-l irite și să-i facă rău. Liniștindu-se astfel, tînărul fu cuprins de veselia unui copil, a cărui rugăminte a fost îndeplinită. Spre sfîrșitul serii, căzu totuși pe gînduri, amintindu-și parcă ceva, după care, plimbîndu-și privirile uimite peste cei de față, spuse :

— Ciudat lucru, am impresia că toate acestea mi s-au întîmplat cîndva demult.

Połaniecki, vrînd să aducă vorba despre lucruri mai vesele, îl întrebă rîzînd :

— În existențele anterioare, pe alte planete? Nu-i așa?

— Da, toate astea au mai fost, repetă Zawiłowski.

— Aceleași poezii le-ai mai scris cîndva, pe lună ?...

Bolnavul luă o carte de pe masă, se uită la ea, se adînci în gînduri și în cele din urmă, rosti :

— Da, voi scrie din nou, numai să mă fac bine.

Połaniecki își luă rămas bun și plecă. În aceeași seară, domnișoara Ratkowska se mută în cămăruța ei la doamna Mielnicka.

XIX

Despărțirea soților Osnowski, care ocupau o poziție destul de importantă în viață de societate, și averea considerabilă care-i pică lui Zawiłowski ca din cer erau cele mai de seamă noutăți de care se vorbea în tot orașul. Cei

care-şi închipuiseră că domnişoara Helena îl luase la ea pe vărul tînăr numai ca să se cunune cu el, încremeniră de admiraţie. Începură să circule alte zvonuri şi presupuneri ; lumea vorbea în şoaptă că Zawiłowski era fiul bătrînului bogătaş şi îşi ameninţase sora că o va da în judecată pentru ascunderea testamentului, iar aceasta preferase să renunţe la tot şi să plece în străinătate, decît să fie implicată într-un proces scandalos. Alţii susţineau, dimpotrivă, că domnişoara Ratkowska era pricina plecării ei şi că între cele două femei avuseseră loc lucruri revoltătoare, nemaipomenite, în urma cărora familiile care se respectau îi închiseseră uşa în nas domnişoarei Ratkowska. În sfîrşit, erau şi dintre aceia care, intervenind în numele binelui public, îi refuzau pur şi simplu domnişoarei Helena dreptul de a dispune în acest fel de avere, lăsînd să se înţeleagă că ei, la o adică, ar fi procedat altfel, cu mai mare grijă pentru folosul obştei.

Într-un cuvînt, se vorbea despre tot ce puteau născoci bîrfeala, amestecul în treburile altora, superficialitatea şi răutatea josnică. În curînd, însă, curiozitatea generală începu să se preocupe de vestea duelului lui Osnowski cu Kopowski, în care cel dintîi fusese rănit. Kopowski se întoarse fără întîrziere la Varşovia împodobit cu aureola de erou al unor extraordinare aventuri de dragoste şi de arme, mai prost decît oricînd, dar şi mai frumos ca niciodată, atît de fermecător, încît, la vederea lui, inimile tinere şi vîrstnice începeau să-şi precipite bătaia.

Osnowski, rănit destul de uşor, era îngrijit de medicii de la Bruxelles. La scurtă vreme după duel, Świrski primi veste de la el, că e bine şi prin ianuarie va pleca în Egipt, dar mai înainte se va întoarce la Przytułów. Îi comunică ştirea şi lui Polaniecki, exprimîndu-şi cu acest prilej teama că Osnowski se întoarce numai ca să se bată iarăşi cu Kopowski.

— Fiindcă sînt sigur, spuse, că el a fost rănit numai pentru că asta a fost şi dorinţa lui. După mine, el a vrut

pur și simplu să moară. Eu m-am antrenat de multe ori cu el la Brufini și știu cum trage. L-am văzut cum stingea chibriturile și sînt convins că dacă voia să-l nimerească pe Koposio, nu l-am mai fi văzut.

— Se prea poate, răspunse Polaniecki, dar de vreme ce vorbește despre călătoria în Egipt, se vede că n-are de gînd să se lase ucis. Din contră, așa că să plece și să-l ia și pe Zawiłowski cu el.

— Adevărat, și Zawiłowski ar trebui să mai vadă puțin lumea. Aș vrea să trec și eu pe la el. Cum se mai simte ?

— Să mergem împreună, că astăzi nu l-am văzut nici eu. Se simte bine, dar e cam ciudat. Ții minte ce suflet mîndru și închis în sine avea ? Acum chipurile este sănătos, dar se poartă ca un copil ; la cea mai mică supărare, i se umplu ochii de lacrimi.

După o clipă, plecară împreună. Pe drum, Świrski întrebă :

— Domnișoara Helena mai este și acum acolo ?...

— Mai este. Zawiłowski este atît de afectat de plecarea ei, încît îi pare rău de el. Trebuia să mai stea o săptămînă, iar acum, după cum vezi și dumneata, a trecut și a doua.

— În definitiv, ea ce vrea să facă ?

— Nu spune la nimeni prea limpede. Probabil că se va călugări și se va ruga toată viața pentru sufletul lui Płoszowski.

— Și domnișoara Ratkowska ?

— Domnișoara Ratkowska s-a mutat înapoi la doamna Mielnicka.

— Zawilek îi regretă mult prezența ?

— În primele zile, da, apoi, parcă a uitat-o.

— Dacă nu se căsătorește cu ea într-un an, o voi cere iarăși de soție. Pe Dumnezeul meu ! O femeie ca ea, cînd se va căsători, se va atașa repede de soțul ei.

— Știu că domnișoara Helena își dorea din suflet ca Zawiłowski s-o ia de soție pe Ratkowska. Dar cine știe cum vor evolua lucrurile ?

— E, sînt sigur că se vor căsători, tot ce spun eu, nu sînt decît visurile unui cap retezat. Eu voi rămîne burlac.

— Mi-a spus soția că te-ai lăudat și ieri cu asta, dar ea rîdea de amenințarea dumitale.

— Nu-i o amenințare, dar dacă n-am noroc !

Își întrerupseră discuția, deoarece văzură o trăsură în care se aflau doamna Krasławska și doamna Maszko. Se îndreptau spre alei, vrînd probabil să respire aer curat. Ziua era senină, dar răcoroasă, și doamna Maszko era atît de ocupată să-i potrivească mamei mănătăluța călduroasă, încît nu-i observă și nu le răspunse la salut.

— Am fost alaltăieri pe la ele, spuse Świrski, e o femeie bună !

— Aud că este o fiică foarte bună, răspunse Polaniecki.

— Și eu mi-am dat seama de asta, cînd am fost la ele, dar cum îi stă bine unui sceptic îndărătnic, m-am gîndit imediat că ea se complace în rolul unei fiice iubitoare. Dumneata n-ai observat că femeile fac adesea fapte bune numai fiindcă socotesc că le stă bine ?

Świrski nu greșea. Doamna Maszko se complăcea într-adevăr în rolul fiicei care se sacrifică, dar și asta era foarte mult, întrucît această înclinație izvora dintr-un atașament real față de mama ei ; nenorocirea acesteia trezea ceva în sufletul ei, o înduioșa. Pictorul nu voia sau nu era în stare să-și ducă gîndul mai departe ; ca și în domeniul toaletei, cînd la o pălărie nouă, femeia are nevoie de o mantelă nouă, de rochie și mănuși noi, tot așa și în cel al binelui, cînd ajunge să facă ceva, îi place să se împodobească din cap pînă în picioare cu fapte bune. Astfel, renașterea femeii nu este niciodată cu totul imposibilă.

Dar, în acest timp, ajunseră la Zawiłowski, care-i întîmpină cu bucurie, deoarece de la o vreme, cum se în-

tîmplă de obicei cu bolnavii care se însănătoşesc, îi făcea plăcere să vadă lume în jurul lui. Aflînd de la Świrski că acesta urmează să plece curînd în Italia, se încăpăţînă să-l ia şi pe el.

„Aha ! se gîndi Świrski, deci domnişoara Ratkowska nu-l preocupă ?"

Zawiłowski începu să peroreze că visa de mult să vadă Italia, simţind că nicăieri n-ar scrie mai uşor ca acolo, impresionat de artă şi de secolele ce se prefac în ruine acoperite de iederă. Ideea îi surîdea şi se înflăcără, aşa că Świrski acceptă fără dificultate.

— Dar, îl preveni, de astă dată n-am să stau mult acolo, pentru că am aici cîteva portrete în lucru, iar pe de altă parte, i-am promis şi domnului Połaniecki că mă întorc la botez.

După care, se adresă lui Połaniecki.

— Ei, în sfîrşit, la botezul fiului sau al fiicei ?

Iar Połaniecki răspunse :

— Fie ce-o fi, numai să dea Dumnezeu să fie cu noroc.

Şi în vreme ce ceilalţi începură să facă planul călătoriei, îşi luă rămas bun şi plecă la birou. Avea de văzut toată corespondenţa din ziua trecută, se închise deci în cabinetul său şi începu să citească scrisorile şi să-şi noteze în agendă pe acelea care se refereau la probleme ce trebuiau rezolvate imediat. După o vreme, îl întrerupse din lucru aprodul proaspăt angajat, care intră şi anunţă că vrea să-l vadă o doamnă.

Połaniecki se nelinişti. Nu se ştie de ce, îi trecu prin minte că numai doamna Maszko putea fi. Şi presupunînd că venise să-i facă scene şi să-i ceară explicaţii, inima începu să-i bată cu neliniştе.

În uşă, însă, zîmbitoare şi veselă, se ivi pe neaşteptate faţa Maryniei.

— E, nu-i aşa că ţi-am făcut o surpriză ? îl întrebă.

La vederea ei, Polaniecki zvîcni în picioare cu sentimentul unei bucurii uriașe, și, luîndu-i mîinile, începu să i le sărute una după alta.

— Draga mea ! Într-adevăr e o surpriză ! Cum de ți-a trecut prin cap să vii aici ?

În timp ce vorbea, îi trase fotoliul alături și o ajută să se așeze, ca pe un oaspete scump și în același timp foarte important. Pe fața-i luminată se vedea cîtă plăcere îi face prezența ei.

— Am să-ți arăt ceva interesant, îl anunță Marynia, și cum tot trebuie să merg mult pe jos, am venit aici. Spune drept, tu cine credeai că este ?

Spunînd acestea, începu să-l amenințe cu degetul rîzînd, iar el răspunse :

— Aici se încheie atîtea afaceri. În orice caz, nu credeam că ești tu. Ce vrei să-mi arăți ?

— Uite ce scrisoare am primit.

Polaniecki luă scrisoarea și începu să citească :

„Scumpă și iubită doamnă ! Te vei mira, probabil, că mă adresez dumitale, dar dumneata, care vei deveni în curînd mamă, ești singura ființă de pe lume care va înțelege ce trebuie să se petreacă în inima unei mame (chiar dacă ar fi doar mătușă), care își vede copilul nefericit. Crede-mă că nu vreau decît să aduc o clipă de alinare bietului copil, cu atît mai mult, cu cît eu port principala vină pentru tot ce s-a întîmplat. Poate că și aceste cuvinte te vor mira, dar ăsta-i adevărul ! Eu sînt vinovată, fiindcă dacă un om rău și ticălos a cutezat s-o atingă cu buzele-i nevrednice pe Niteczka, într-o clipă cînd i se făcuse rău și își pierduse cunoștința, nu trebuia să-mi pierd capul din această pricină și s-o îndemn să se sacrifice. Ce-i drept, e vinovat și Józio Osnowski, care a pus problema căsătoriei pe muche de cuțit ; iar dacă, bănuind ceva, a vrut să scape astfel de Kopowski, să-l ierte unul Dumnezeu, deoarece nu se cuvine să te aperi cu prețul fericirii și

vieții altuia. Ah, doamnă, în primul moment mi s-a părut și mie că singura soluție este căsătoria cu acest netrebnic. Niteczka nemaiavînd dreptul să fie soția lui Ignaś. I-am scris înadins că ea își urmează îndemnul inimii și-i acordă mîna celuilalt din dragoste, fiindcă m-am gîndit că în acest fel Ignaś va suporta mai ușor pierderea ei și am vrut să-i micșorez durerea... Niteczka și Kopowski ! Dumnezeu, milostivul, n-a îngăduit una ca asta, iar cînd mi-am dat seama și eu că astfel o condamn la moarte pe Niteczka, amîndouă nu ne-am mai gîndit decît cum să ne eliberăm din aceste legături. Astăzi nu mai poate fi vorba de întoarcerea la vechile relații, pentru că și Niteczka și-a pierdut atît de mult încrederea în oameni și în viață, încît probabil că n-ar mai putea accepta niciodată acest lucru. Ea nici măcar nu știe că-ți scriu. Iubită doamnă, dacă ai vedea cum a plătit toate acestea cu sănătatea ei și cît de cumplit a afectat-o încercarea de sinucidere a domnului Zawiłowski, ți-ar fi milă de ea. El nu se cuvenea să facă una ca asta, fie și numai ca s-o cruțe ; din nenorocire, bărbații, ca niște egoiști adevărați, nu țin seama decît de voința lor în asemenea împrejurări. Ea nu este cîtuși de puțin vinovată, ca un prunc abia născut, dar eu o văd cum slăbește văzînd cu ochii și se chinuiește de dimineața pînă seara la gîndul că, fără să vrea, a fost cauza nenorocirii lui și i-a frînt viața. Ieri m-a rugat cu lacrimi în ochi, ca în caz că ea va muri, să fiu o adevărată mamă pentru Ignaś și să am grijă de el ca de propriul fiu. Spune în fiecare zi că el trebuie s-o blesteme, iar mie îmi pleznește inima, fiindcă medicul mi-a spus că nu mai garantează pentru nimic dacă această situație se prelungește. Dumnezeu e milostiv ! Dar vino și dumneata în ajutorul unei mame disperate, scrie-mi măcar din cînd în cînd cîte ceva despre Ignaś, sau mai degrabă scrie-mi că este sănătos, liniștit, că a uitat de ea și n-o blestemă ; ca să-i pot arăta scrisoarea și să-i aduc puțină ușurare în suferință. Simt că nu prea se leagă ce scriu,

dar dumneata vei înțelege ce se întîmplă cu mine, cînd mă uit la sărmana victimă. Dumnezeu o să te răsplătească, iar eu am să mă rog în fiecare zi ca fiica dumitale, dacă Dumnezeu vă va da o fată, să fie mai fericită decît biata mea Niteczka".

— Tu ce crezi despre asta ? întrebă Marynia.

— Cred, răspunse Połaniecki, că vestea despre schimbarea care s-a produs în destinul lui Zawiłowski s-a răspîndit destul de repede, iar în al doilea rînd, această scrisoare trimisă pe adresa ta îi este în realitate destinată lui Ignaś.

— E cu putință. Nu este o scrisoare sinceră. Ele totuși pot fi foarte nefericite.

— Sigur că nu sînt prea vesele. Osnowski avea dreptate cînd scria că toate acestea înseamnă o mare dezamăgire și pentru doamna Bronicz, și că ea caută în zadar să se păcălească singură. Iar în ce o privește pe domnișoara Castelli, știi ce mi-a spus Świrski ? N-am să-ți repet cuvintele lui aspre, dar mi-a spus că acum poate s-o mai ia numai un prostănac sau un om insensibil la valorile morale. Își dau și ele seama de asta și sigur că nu se bucură. E posibil ca și conștiința lor să se facă auzită, dar uite totuși de cîte tertipuri se folosesc în scrisoarea asta. Să nu i-o arăți lui Ignaś.

— Nu, n-am să i-o arăt, îl liniști Marynia, care o prefera din tot sufletul pe domnișoara Ratkowska.

Połaniecki, însă, urmîndu-și gîndul care nu-i da pace de la o vreme, îi repetă aproape cuvînt cu cuvînt ceea ce își repeta lui însuși.

— Există o logică în toate, care pedepsește, iar ele culeg acum ce-au semănat. Răul este ca un val care se izbește de țărm și se întoarce.

Marynia începu să deseneze cu umbreluța diferite figuri pe dușumea, gîndindu-se parcă la ceva, apoi, ridicîndu-și ochii luminoși spre soțul ei, spuse :

— E adevărat, dragă Staś, că răul se întoarce, dar poate să se întoarcă şi sub forma regretelor şi a părerii de rău, iar atunci Dumnezeu se mulţumeşte cu această pedeapsă şi nu vrea mai mult.

Dacă Marynia, ştiind chiar ce-l chinuieşte, ar fi vrut să-i aline zbuciumul şi să-l încurajeze, n-ar fi găsit nimic mai bun decît aceste cuvinte. De la un timp, Polaniecki trăia mereu cu sentimentul că trebuie să i se întîmple o nenorocire ; teama nu-l părăsea nici o clipă. Abia de la soţia lui afla că valul acela care se întoarce puteau să fie şi regretele şi părerea lui de rău. Întocmai, se chinuise îndelung, iar de părere de rău nu ducea lipsă nici acum, deşi intuia că dacă tot zbuciumul lui putea să împlinească măsura pedepsei, era în stare să sufere de două ori mai mult. Îi venea să ia în braţe această femeie plină de simplitate şi bun-simţ, de la care cunoscuse numai binele, iar dacă n-o făcea, era numai pentru că se temea să n-o tulbure, avînd în vedere starea ei, la aceasta adăugîndu-se şi timiditatea aceea care-l stînjenea acum în relaţiile cu ea. Se mulţumi să-i ducă mîna la buze şi să-i spună :

— Ai dreptate şi... eşti foarte bună.

Iar ea, bucuroasă de laudă, îi zîmbi şi începu să se pregătească de plecare.

După ce ieşi din încăpere, Polaniecki se apropie de fereastră şi o urmări cu privirea. Îi văzu de departe silueta deformată, înaintînd cu paşi greoi, şi părul negru, care-i ieşea de sub pălărioară, şi în clipa aceea simţi iarăşi cu o forţă nouă, mai puternică decît oricînd, că Marynia era pentru el cea mai scumpă fiinţă de pe lume şi că numai pe ea o iubeşte şi o va iubi pînă la moarte.

XX

Două zile mai tîrziu, Polaniecki primi un bilet de la Maszko, care conţinea cîteva cuvinte de bun rămas.

„Plec astăzi, scria Maszko. Mă voi strădui să trec neapărat pe la tine, dar, pentru orice eventualitate, te las cu bine și îți mulțumesc pentru toate dovezile de prietenie pe care mi le-ai arătat. Dumnezeu să-ți dea mai mult noroc decît mi-a dat mie pînă acum. Aș vrea foarte mult să mă văd cu tine, fie și pentru un minut, și dacă am să pot, am să mă reped pînă la birou, la tine, pe la ora patru. Deocamdată, îți repet rugămintea mea, nu uitați de soția mea și ocrotiți-o puțin cînd lumea o va părăsi. De asemenea, pe tine te rog să mă aperi față de ea și de răutatea oamenilor. Plec la Berlin diseară la ora nouă, și fără să mă ascund. La bună vedere, rămîi sănătos, îți mulțumesc încă o dată pentru noi. Maszko".

În jurul orei patru, Polaniecki se duse la birou, dar aşteptă mai mult de o oră în zadar. „Dacă nu vine, își spuse în cele din urmă, cu atît mai bine !" Și plecă acasă cu un sentiment de mulțumire că izbutise să evite o întîlnire stînjenitoare. Cu toate acestea, seara, începu să-i fie milă de Maszko. Se gîndi că este un om care apucase într-adevăr pe un drum greșit și abrupt, dar trudise și se zbătuse deajuns, iar acum plătea din greu... că tot ce i se întîmplase era de așteptat, iar aceia care-i prevăzuseră căderea, trăiseră alături de el și-l primiseră în casa lor, nu se cuvenea să-l disprețuiască acum, cînd se prăbușise. Înțelese, de asemenea, cîtă plăcere i-ar face lui Maszko venirea lui la gară și, după un moment de ezitare, porni.

Pe drum, își aduse aminte că la gară o va găsi, probabil, și pe doamna Maszko, dar știind că și așa trebuie să se vadă cu ea, își spuse că nu mai poate da înapoi din această cauză, întrucît ar da astfel dovadă de o laşitate măruntă.

Străbătut de asemenea gînduri, intră în clădirea gării. În sala de așteptare de la clasa întîi, nu prea mare, se aflau cîteva persoane, iar pe mese se înălțau mormane întregi de legături de mînă, dar pe Maszko nu-l văzu nică-

ieri, şi abia după ce se uită cu atenţie în jurul lui, o recunoscu pe doamna Maszko într-o doamnă tînără cu corneta pe cap, care stătea într-un colţ.

— Bună seara, o salută, apropiindu-se de ea. Am venit să-mi iau rămas bun de la soţul dumitale. Ce se întîmplă cu el ?

Înclinîndu-şi capul uşor, ea îi răspunse cu glăsciorul ei de totdeauna :

— Soţul meu s-a dus să cumpere bilete. Vine îndată.

— Cum adică bilete ? Vrei să pleci şi dumneata cu el ?

— Nu, soţul meu s-a dus să-şi cumpere bilet.

În aceste condiţii, conversaţia se lega destul de greu ; în curînd, însă, intră Maszko, însoţit de un slujitor de la căile ferate, căruia îi dădu biletul şi banii, dispunînd să i se expedieze lucrurile. Îmbrăcat într-o pelerină lungă şi cu o pălărie moale de fetru pe cap, cu favoriţii lui lungi şi ochelarii cu rama de aur, arăta ca un diplomat voiajor. Polaniecki îşi făcuse iluzii că Maszko se va bucura nespus de venirea lui. Acesta, cînd îl zări, exclamă într-adevăr : „Ah, cît îţi sînt de recunoscător că ai venit !“ dar cu anume nepăsare parcă şi cu graba obişnuită în cazul oamenilor care pleacă.

— Ei, rosti avocatul, uitîndu-se prin sală, totul e gata ! Dar unde sînt pachetele mele de mînă ? Aha, uite-le ! Bine !

După care se întoarse spre Polaniecki şi repetă :

— Îţi mulţumesc că ai venit. În acest caz, fă-mi încă un hatîr şi condu-o pe soţia mea acasă, sau cel puţin ieşiţi din gară împreună şi ajut-o să găsească o trăsură. Terenia, domnul Polaniecki te va conduce acasă. Dragul meu, vino o clipă, vreau să-ţi mai spun ceva.

Şi luîndu-l pe Polaniecki mai la o parte, începu să vorbească agitat :

— Condu-o acasă neapărat. Eu am avut grijă ca plecarea mea să pară cu totul firească, dar, pe drum, spune-i ca din întîmplare că eşti pur şi simplu uimit că

plec tocmai acum, cînd a mai rămas atît de puțin timp pînă la proces, deoarece, dacă mi se întîmplă ceva și nu mă întorc, voi pierde mai mult ca sigur. Pentru asta voiam să trec pe la tine, dar știi și tu cum e în ziua plecării !... Judecarea procesului are loc peste o săptămînă ! Eu am să mă îmbolnăvesc și îmi va ține locul subalternul meu care, fiind începător în avocatură, va pierde, firește. Lucrurile sînt aranjate în așa fel, încît să pară un accident. Soția mea este asigurată. Totul este trecut pe numele ei, așa că nu-i vor lua nici măcar un pahar. Am o idee cu care am să mă duc la Asociația constructorilor de vapoare din Anvers. Dacă voi încheia contractul, pădurile se vor cutremura în toată țara, dar cine știe dacă în acest caz nu mă voi întoarce, fiindcă procesul pentru Płoszów este un fleac pe lîngă asta. Nu pot să-ți spun totul pe larg ! Dacă n-ar fi clipele prin care trebuie să treacă soția mea, aș încerca să lupt împotriva gîndurilor negre, dar asta mă înăbușe !

Își arătă gîtul cu mîna, apoi vorbi și mai precipitat :

— Năpasta a căzut pe capul meu, dar putea să cadă asupra oricui. În definitiv, este prea tîrziu ca să mai vorbim despre asta. A fost cum a fost, dar am făcut ce-am putut și tot așa voi proceda și în viitor. Faptul că tu îți vei scoate banii, fie și de pe urma proprietății Krzemień, este o ușurare pentru mine. Dacă aș avea timp să-ți spun ce planuri am, ai recunoaște și tu că nu oricine se putea gîndi la așa ceva. S-ar putea să fac afaceri și cu firma voastră. Vezi, deci, că nu mă las... Mi-am asigurat și soția. Hm, s-a întîmplat ! s-a întîmplat ! Altul în locul meu ar sfîrși-o mai rău. Nu-i așa ? Dar să ne întoarcem la soția mea.

Polaniecki asculta oarecum stingherit vorbele lui Maszko. Îi admira într-adevăr tăria sufletească, dar simțea în același timp că-i lipsește echilibrul care-l deosebește pe un om întreprinzător de un aventurier. Avea impresia că vede de pe acum în Maszko ceva din viitoarea vulpe bătrînă care se va mai zbate multă vreme, dar va că-

dea de fiecare dată tot mai jos, pînă cînd va sfîrși în ghetre scîlciate, povestind într-o cafenea de a doua mînă unor „zvîrliți din șa", ca și el, despre măreția lui de odinioară. Își spuse că pricina acestei prăbușiri este viața întemeiată de la început pe minciună, iar Maszko, cu toată inteligența lui, nu va izbuti să se smulgă niciodată din aceste cătușe.

Iată că și acum era nevoit să pozeze față de propria soție. Firește, n-avea încotro, dar cînd sala începu să se umple de oameni și cîțiva cunoscuți veniră să-i salute și să schimbe cîteva cuvinte la repezeală, ca la gară, Maszko le răspunse cu superioritate și o îngăduință care-i stîrnură mînia lui Połaniecki. „Și cînd te gîndești, își spuse, că el fuge de creditori ; ce s-ar fi întîmplat dacă acest om ar fi ajuns să facă avere !"

Acum, însă, răsună clopoțelul, iar de afară se făcu auzită răsuflarea precipitată a locomotivei. Lumea începu să se miște și să se grăbească. „Interesant, ce s-o fi petrecînd în sufletul lui ?" se gîndi Połaniecki. Dar nici măcar în asemenea momente avocatul nu se putea smulge din lanțurile minciunii. Probabil că inima i se strîngea de presimțiri rele și se gîndea că nu-și va mai vedea niciodată soția pe care o iubea, că îl așteptă mizeria, înjosirea și decăderea, dar lui nu-i era îngăduit să arate nici ceea ce simțea cu adevărat și nici să-și ia rămas bun de la soție, așa cum ar fi vrut.

Clopoțelul sună a doua oară. Ieșiră pe peron și Maszko se mai opri o clipă lîngă vagonul de dormit. Lumina felinarului îi cădea drept în fața pe care se iviseră în colțurile gurii două riduri. Vorbea însă liniștit, cu tonul unui om pe care afacerile îl silesc să plece pentru cîteva zile și care este sigur că se va întoarce.

— Ei, la revedere, Terenia. Sărută-i mîna mamei din partea mea și rămîi sănătoasă. La revedere ! la revedere !

Spunînd acestea, îi duse mîna la buze, sărutîndu-i-o îndelung.

În timp ce Polaniecki, trăgîndu-se înadins mai la o parte, se gîndea :

„Se văd pentru ultima dată. După vreo jumătate de an, va avea loc despărţirea oficială".

Fu izbit de soarta asemănătoare a celor două femei, a mamei şi a fiicei. Amîndouă fuseseră în aparenţă partide strălucitoare, dar amîndoi soţii fuseseră siliţi să-şi părăsească familiile, lăsîndu-şi soţiile pradă ruşinii.

Dar clopoţelul sună pentru a treia oară. Maszko urcă în vagon. O clipă, la fereastra largă i se mai văzură favoriţii şi ochelarii cu rama de aur, după care trenul se cufundă în întuneric.

— Îţi stau la dispoziţie, doamnă ! spuse Polaniecki.

Şi era aproape sigur că doamna Maszko îi va mulţumi cu glasul uscat pentru companie. Era chiar puţin contrariat din această cauză, deoarece se hotărîse să-i spună cîte ceva nu numai din partea soţului, ci şi din partea lui. Ea, însă, se mulţumi să-şi încline capul în semn de încuviinţare. Îşi avea şi ea planul ei. În inima ei se adunase atîta repulsie amară şi ranchiună, încît, presupunînd că Polaniecki intenţionează iarăşi să se folosească de clipa pe care aveau s-o petreacă împreună, era decisă să-l respingă în aşa fel, ca să ţină minte multă vreme.

Greşea, însă, cum nu se poate mai mult. Mai întîi, pentru că din cauza ei, el se sfărîmase ca o barcă izbită de stîncă şi un răstimp nu numai că simţise o mare aversiune pentru ea, dar o şi urîse. Iar în al doilea rînd, dacă mai tîrziu, convins tot mai mult că vina este numai a lui, ura i se spulberase, se schimbase atît de mult, încît aproape că devenise alt om. Răfuiala negustorească cu sine însuşi îl învăţase că pentru astfel de capricii se plăteşte prea scump ; se afla într-un moment cînd îşi dorea nespus o viaţă fără înşelătorie ; în sfîrşit, zbuciumul şi părerile de rău îi îna-

bușiseră aproape cu totul pornirea sîngelui. Ajutînd-o acum să urce în trăsură și atingîndu-i umărul, rămase liniștit ; după ce urcă și el, începu numaidecît să-i vorbească despre Maszko, socotind dintr-un sentiment de umanitate că se cuvine s-o pregătească pentru viitoarea catastrofă și să-i micșoreze însemnătatea.

— Admir curajul soțului dumitale, îi spuse. Dacă în timp ce se află la Berlin, se dărîmă vreun pod pe calea ferată, nu se va mai putea întoarce la proces, lucru de care, probabil că știi și dumneata, depinde soarta lui. Îmi închipui că a avut motive importante ca să plece, dar, oricum, întotdeauna există un risc.

— Podurile sînt solide, răspunse doamna Maszko.

Nelăsîndu-se impresionat de acest răspuns nu prea încurajator, Polaniecki continuă să înlăture treptat din fața ochilor ei perdeaua care-i acoperea viitorul. Vorbi așa multă vreme, pînă ajunseră la locuința familiei Maszko. Atunci ea, neînțelegînd se vede însemnătatea vorbelor lui, sau poate iritată că nu i se oferise prilejul să-i dea cu tifla, îi spuse în timp ce cobora din trăsură :

— De ce vrei să mă înspăimînți ? Urmărești vreun scop personal ?

— Nu, doamnă, îi răspunse Polaniecki care socoti că era timpul să-i comunice ceea ce voia să-i spună din partea lui. În legătură cu dumneata, am un singur scop : să-ți declar că m-am făcut vinovat față de dumneata și te rog din tot sufletul să mă ierți.

Tînără femeie intră în tindă fără să-i răspundă un cuvînt. Polaniecki n-avea să afle niciodată dacă tăcerea ei însemna ură sau iertare.

Se întoarse totuși acasă ușurat întrucîtva, deoarece era convins că procedase cum se cuvenea. În ochii lui nu era decît un mărunt act de căință și-i era totuna cum îl înțele-

sese doamna Maszko. „S-ar putea să creadă, își spuse, că mi-am cerut iertare pentru purtarea mea de mai tîrziu : în orice caz, acum voi privi cu mai multă îndrăzneală în ochii ei".

În acest gînd al lui Połaniecki era neîndoielnic și puțin egoism, dar mai era și dorința de a apuca pe drumul cel bun.

XXI

Domnișoara Helena primise și ea înainte de plecare o scrisoare de la doamna Bronicz, de felul aceleia pe care o primise Marynia, și, ca și Marynia, nu i-o arătase lui Zawiłowski. De altfel, și Zawiłowski plecase împreună cu Świrski o săptămînă mai tîrziu, fără să mai viziteze pe nici unul dintre cunoscuți, cu excepția domnișoarei Ratkowska. Świrski însuși îi îndepărtase gîndul de la orice vizite, și Połaniecki, în discuțiile cu soția lui, recunoștea că avusese întru totul dreptate. „Acum, îi spusese odată, o vizită ar fi penibilă și pentru Ignaś, și pentru noi. E altceva cu cei care l-au văzut în fiecare zi, fiindcă aceștia s-au obișnuit cu el, dar nimeni dintre ceilalți nu s-ar putea abține să nu se uite fără voie la urma care i-a rămas pe frunte. De altminteri, Ignaś s-a schimbat foarte mult. Călătoria îl va face să-și revină cu totul, și, cînd se va întoarce, noi îl vom primi ca și cînd nu s-ar fi întîmplat nimic, iar străinii vor vedea în el în primul rînd un tînăr bogat".

De bună seamă, putea fi și așa. Dar deocamdată, după plecarea lor, soții Połaniecki rămaseră aproape singuri. Cercul cunoscuților se împrăștiase în toate părțile. Osnowski era tot la Bruxelles ; despre ea nu știa nimeni unde se află. Doamna Bronicz și domnișoara Castelli întîr-

ziau la Paris ; din familia Zawilowski, de asemenea, nu mai era nimeni ; doamna Kraslawska și fiica ei se închiseseră în casă și trăiau una pentru cealaltă, iar în cele din urmă, boala o țintuise pentru totdeauna la pat și pe biata doamnă Emilia.

Mai rămăseseră doar soții Bigiel și profesorul. Dar și el era bolnav și devenise atît de ciudat, încît oamenii mai depărtați îl socoteau de-a dreptul nebun. Alții susțineau cu ironie că un om care se așteaptă ca spiritul creștin să pătrundă și în istorie, așa cum pătrunsese în relațiile particulare, nu poate fi în toate mințile. Altminteri, el însuși începuse să se gîndească la moarte și să se pregătească pentru ea. Îi spunea adesea lui Połaniecki că ar vrea să moară în „tinda lumii celeilalte" și voia să plece în acest scop la Roma. Ținea însă foarte mult la Marynia și, de aceea, dorea să aștepte cel puțin pînă ce avea să nască.

În acest fel, familia Połaniecki își petrecea timpul într-o mare izolare. Această însingurare era binevenită pentru Marynia, care se simțise foarte rău în ultimele zile, pentru dispoziția ei sufletească. Połaniecki lucra la birou și asupra lui însuși ; modela înăuntrul lui un alt om și veghea asupra soției, care se pregătea de asemenea pentru o nouă epocă în viața ei, și o făcea cu destulă veselie, deoarece avea impresia că semnele care o anunțau exercită o influență cum nu se poate mai bună asupra amîndurora. Pe zi ce trece, Połaniecki devenea tot mai puțin habotnic, mai îngăduitor în aprecierea oamenilor și mai blînd, nu numai în relațiile cu ea, ci și cu toți ceilalți, cu care viața îl punea în legătură. Pe ea o înconjura cu o grijă deosebită, prevenitoare, și deși presupunea că grija lui se adresează în primul rînd copilului, nu ei, considera că așa este bine și-i era recunoscătoare. Era uimită cîteodată de anume timiditate, ezitare parcă, pe care o observa în purtarea lui,

dar nebănuind că aceasta provenea numai din reprimarea sentimentelor lui pentru ea, punea asemenea manifestări pe seama temerilor lui Stach în legătură cu aducerea copilului pe lume.

Săptămîni întregi începură să se scurgă astfel una după alta. Monotonia lor era întreruptă uneori de scrisorile lui Świrski, care, oricînd găsea o clipă liberă, le transmitea tot ce știa despre Zawiłowski și despre sine. Într-una din scrisori, întreba în numele lui Zawiłowski dacă doamna Połaniecka îi îngăduie acestuia să-i trimită impresiile lui de călătorie sub formă de scrisori. „Am vorbit pe larg cu el despre asta, scria Świrski. El susține, în primul rînd, că și dumneata te-ai bucura să afli ecouri dintr-o țară care ți-a lăsat atîtea amintiri plăcute, iar în al doilea rînd, asta i-ar ușura foarte mult lucrul, fiindcă e ca și cînd ar scrie în particular. Este sănătos, umblă, mănîncă și doarme foarte bine. Îl văd în fiecare seară cum se așează la birou și începe să scrie. Am băgat de seamă că încearcă să compună și poezii. Se vede că nu prea merge, fiindcă pînă acum, după cîte știu, n-a scris nici una ; bănuiesc totuși că se va redresa cu încetul, deocamdată, însă, scrisorile i-ar putea într-adevăr ușura munca. Mai adaug, în fine, că își aduce aminte de domnișoara Helena cu recunoștință nemărginită, iar la fiecare vorbă despre domnișoara Ratkowska, îl văd cum se luminează la față. De aceea, o pomenesc adesea, ce altceva pot face ? Dacă nu vrea destinul, degeaba ; de ți-e scris să rămîi scîndură de la gard, nu-ți dau frunze nici măcar primăvara".

Cu toate acestea, pe la jumătatea lui noiembrie, sosi de la Roma o scrisoare care le dădu mult de gîndit soților Połaniecki. Świrski scria cele ce urmează :

„Închipuiți-vă că sînt aici doamna Bronicz și domnișoara Castelli și că m-am văzut cu ele. La Roma, eu sînt

ca acasă, așa că am aflat de venirea lor imediat, a doua zi. Și știți ce-am făcut la început ? L-am convins pe Ignaś să plece în Sicilia, de altfel n-am întîmpinat greutăți prea mari. M-am gîndit că va sta la Palermo, la Siracusa și la Taormina, iar dacă din întîmplare ar cădea în mîinile mafiei, ar plăti o răscumpărare mai mică decît a plătit pentru dreptul de a purta o vreme verigheta domnișoarei «Niteczka». Mi-am spus că dacă tot trebuie să se întîlnească undeva în lume și să se împace, n-au decît să se întîlnească și să se împace ; eu n-am vrut să-mi iau această răspundere, mai ales după cele ce s-au întîmplat. Ignaś este, chipurile, sănătos, dar nu și-a revenit încă din punct de vedere intelectual și, în această stare, ar putea fi lesne convins să facă ceva ce-ar regreta apoi toată viața. Cît despre cele două doamne, am ghicit îndată de ce au venit aici, și m-am bucurat din tot sufletul că le-am încurcat planurile. Dovadă că presupunerea mea a fost adevărată, este că, după cîteva zile, lui Ignaś i-a venit un plic, pe care am recunoscut scrisul stimatei văduve a răposatului Teodor. Am scris pe el că Zawiłowski a plecat nu se știe unde, și am trimis scrisoarea *retro*.

Totuși acesta este doar începutul. A doua zi, primesc cu o scrisoare în care sînt invitat la o discuție. Răspund că sînt nevoit să le refuz cu părere de rău, dar ocupațiile mele nu-mi permit să-mi satisfac această plăcere. La aceasta, primesc a doua scrisoare în care, făcîndu-se apel la caracterul, talentul, originea, inima și compasiunea mea pentru o femeie nefericită, sînt rugat să mă duc la ele, sau să hotărăsc ora la care să vină ele la atelierul meu. N-am mai avut încotro și m-am dus. M-a primit numai doamna Bronicz cu lacrimi în ochi și cu un șuvoi de vorbe, pe care nu le mai repet, dar în care «Niteczka» apărea ca sfînta mucenică Agnieszka. Am întrebat-o cu ce-i pot fi

de folos ? Mi-a răspuns că nu vrea decît o vorbă bună din partea lui Zawiłowski, deoarece «copila este bolnavă, tușește și probabil că nu mai are nici un an de trăit, dar vrea să moară după ce va dobîndi iertarea lui». Cînd am auzit una ca asta, recunosc că m-am cam mîniat, dar m-am ținut tare. Nu puteam să-i dau adresa lui Zawiłowski, fiindcă într-adevăr nu știam la care hotel avea să stea. M-au trecut toate apele, iar în cele din urmă, i-am promis așa, în general, că dacă Ignaś, va începe să vorbească vreodată cu mine despre domnișoara Castelli, am să-l îndemn să procedeze după dorința doamnei Bronicz.

Dar asta încă nu-i nimic. În momentul cînd mă pregăteam să plec, a intrat brusc domnișoara Castelli și a rugat-o pe mătușa ei să ne lase să vorbim între patru ochi. În paranteză fie spus, a slăbit mult și mi s-a părut și mai înaltă ca de obicei, o adevărată mlădiță de plop, pe care orice vînt poate s-o frîngă. Abia am rămas singuri și mi s-a adresat, spunîndu-mi : «Mătușa încearcă să mă dezvinovățească și face toate astea din dragoste pentru mine, așadar îi sînt recunoscătoare, dar eu nu pot suporta această situație, și-ți declar că sînt vinovată, rea și nedemnă, iar dacă sînt nefericită, o merit însutit». Auzind așa ceva, am rămas uimit, dar am văzut că era sinceră, fiindcă îi tremurau buzele și ochii i se întunecaseră. O să spuneți că am o inimă de cîrpă, dar mărturisesc că m-a impresionat profund și am întrebat-o ce pot face pentru ea. Mi-a răspuns că nu dorește nimic, dar m-a rugat să cred că, în toate aceste sforțări ale mătușii de a reînnoda relațiile, ea n-are nici un amestec, și după încercarea lui Zawiłowski de a se sinucide, i s-au deschis ochii, și-a dat seama cum este ea cu adevărat, ce a făcut și nu va putea uita niciodată. La sfîrșit, a repetat încă o dată că numai ea este vinovată pentru tot ce s-a întîmplat și m-a rugat

să-i relatez și lui Zawiłowski discuția noastră, dar nu acum, ci cîndva, cînd nu va mai putea bănui că vrea să-l impresioneze.

Ei, ce ziceți ? Ați fi crezut una ca asta ? Eu văd limpede două lucruri. Întîi, că fapta lui Zawiłowski a trebuit, oricum, s-o zguduie profund, iar în al doilea rînd, că este grozav de nefericită și, cine știe, dacă nu chiar bolnavă. Mă gîndesc și la părerea domnișoarei Helena Zawiłowska, pe care am auzit-o de la dumneata, cum că nu trebuie să te îndoiești de un om cîtă vreme trăiește. În orice caz, este o situație neobișnuită. Cred și eu că dacă Zawiłowski ar vrea acum să se întoarcă la ea, n-ar consimți fie și numai pentru că se socotește nevrednică de el. Cît despre mine, cred că în lume există multe femei mai bune și mai nobile decît ea, dar să mă ia dracul dacă voi face ceva împotriva ei !"

Urmau întrebări despre sănătate și salutări pentru soții Bigiel.

Această scrisoare făcu o impresie adîncă asupra tuturor, prilejuind numeroase discuții între familiile Połaniecki și Bigiel. În același timp, arătă cît de mult se schimbase Połaniecki. Mai demult, n-ar fi găsit destule cuvinte ca s-o înfiereze pe domnișoara Castelli și n-ar fi crezut în ruptul capului că într-o femeie ca ea poate să se manifeste vreun simțămînt virtuos ; acum, însă, cînd doamna Bigiel (care ca și celelalte doamne, aparținea cu trup și suflet partidei domnișoarei Ratkowska) își exprimă îndoiala dacă nu cumva era vorba de o tactică schimbată din partea domnișoarei Castelli, spuse :

— Nu, e prea tînără, pentru asta și mi se pare sinceră. Este mare lucru dacă-și recunoaște vina fără rezerve, întrucît asta dovedește că i s-a urît cu minciuna.

Iar după ce se mai gîndi puțin, adăugă :

— Țin minte că Maszko, de pildă, recunoștea nu o dată că merge pe un drum greșit și fals, dar își căuta imediat motive din afara lui care să-l îndreptățească : „La noi, așa trebuie", „e vina societății noastre", „plătesc cu banii care merg !" Cîte nu mi-a fost dat să ascult ! Și nu era nici asta adevărat. Or, este o oarecare doză de curaj în a spune : e numai vina mea, și cine are acest curaj, înseamnă că i-a mai rămas ceva.

— Așadar, dumneata crezi că Zawiłowski ar face bine dacă s-ar întoarce la ea ?

— Nici nu cred și nici nu presupun că s-ar putea întîmpla așa ceva.

Dar vîlva stîrnită de veștile de la Roma și grija pentru Zawiłowski și domnișoara Castelli se estompară în curînd sub presiunea unei griji și mai serioase care se instală în casa familiei Polaniecki. La sfîrșitul lui noiembrie, Marynia începu să aibă necazuri cu sănătatea. Avea și mai demult, dar pe cît îi sta în putință, nu se plîngea. Acum se abătură asupra ei palpitații și sfîrșeli atît de mari, încît erau zile în care nu mai putea să se miște din fotoliu. Apoi se adăugară durerile de șale și amețelile. Într-o săptămînă se schimbă vizibil și atît de mult, că pînă și medicii, care pînă atunci socotiseră aceste manifestări drept simptomele obișnuite ale nașterii care se apropia, începură să se îngrijoreze. Fața-i transparentă împrumută nuanțe albăstrui și, mai ales cînd bolnava ținea ochii închiși, începea să semene cu fața unei moarte. Chiar doamna Bigiel, cea mai mare optimistă dintre cei din jur, nu-și mai putu stăpîni temerile, în cele din urmă, iar medicul îi declară deschis lui Polaniecki că, în astfel de împrejurări, evenimentul așteptat poate fi primejdios atît în sine, cît și în ceea ce privește

urmările lui. La drept vorbind, numai Marynia, deşi slăbea văzînd cu ochii şi se simţea din ce în ce mai vlăguită, nu-şi pierdea curajul.

În schimb, Połaniecki şi-l pierduse. Veni o vreme cînd durerile şi necazurile prin care îi fusese dat să treacă în viaţă i se păreau nimic în comparaţie cu această nelinişte înfricoşătoare care îl făcea să-şi piardă orice speranţă. Cîndva, după ce se căsătorise cu Marynia, în imaginea lui despre căsnicie şi în speranţele de viitor, copilul fusese un element principal : abia acum realiză că şi-ar da nu unul, ci toţi copiii pe care i-ar putea avea vreodată, numai să salveze acest chip iubit. I se sfîşia inima cînd Marynia repeta uneori cu glasul slăbit întrebarea pe care i-o mai pusese nu o dată şi mai înainte : „Stach, şi dacă o să fie băiat ?" I-ar fi căzut bucuros la picioare şi i-ar fi spus, îmbrăţişîndu-i-le : „Ducă-se dracului, băiat sau fată, numai să nu te pierd pe tine !" dar trebuia să-i zîmbească şi s-o asigure liniştit că lui îi este totuna. Îl năpădiră iarăşi vechile spaime, şi speranţa pe care i-o treziseră în suflet cuvintele Maryniei că valul răului, cu voia Domnului, se poate întoarce numai sub forma părerilor de rău, se spulberă fără urmă. Acum, avea cîteodată impresia că boala Maryniei poate fi tocmai valul acela care se întorcea asupra lui. Cum de putea fi aşa, nu-şi putea răspunde, dar judecata îi spunea în zadar că, spre exemplu, între fapta doamnei Osnowska sau a domnişoarei Castelli şi pedeapsa de care avuseseră parte, exista o legătură directă care în cazul lui lipsea. Spaima îi răspundea că răul se poate filtra prin viaţă pe căi atît de tainice, încît mintea omenească nu le va descoperi niciodată. La acest gînd, îl cuprindea o frică aproape mistică. Cel aflat în nenorocire îşi pierde capacitatea de a raţiona lucid şi trăieşte sub apăsarea ameninţării ; aşa se întîmpla şi cu Połaniecki. Vedea numai

prăpastia și propria neputință. Adesea, privind la fața slăbită a Maryniei, își spunea : „Trebuie să fii nebun, ca să-ți închipui că mai poate scăpa cu viață !" dar, în același timp, căuta cu disperare pe fețele celor din jur fie și o umbră de speranță, și fiecare picătură de sînge, fiecare părticică a creierului, sufletul întreg și inima i se revoltau împotriva morții ei. I se părea o nedreptate fără noimă ca ea să închidă ochii pentru totdeauna, înainte ca el să-i arate cît de fără margini o iubește, înainte de a o răsplăti pentru toate clipele acelea de nepăsare, de purtare aspră, de egoism și neîncredere, înainte de a-i spune că a devenit sufletul lui, ceva nu doar mai scump decît orice pe lume, ci și adorat. Își repeta că dacă Dumnezeu nu face asta pentru el, s-ar cuveni s-o facă pentru ea, cel puțin să se stingă din viață cu sentimentul fericirii pe care o merita. De la aceste cutezătoare încercări de a-i sugera lui Dumnezeu cum să procedeze, trecea iarăși la căință, umilință și rugăminți. În acest timp, însă, Marynia era cu fiecare zi care trecea tot mai bolnavă, în vreme ce el, între două gînduri disperate, din care unul striga : „Nu e cu putință !" iar celălalt : „E posibil !" se zvîrcolea într-adevăr ca într-un clește.

În plus, de nevoie, de teama de a nu-și descuraja soția, trebuia să se prefacă în fața ei că nu-i ia boala în serios. Și medicul, și doamna Bigiel îl preveneau în fiecare zi să n-o sperie ; așa îl sfătuia și propria judecată, dar asta însemna un alt chin, fiindcă se gîndea că ea ar putea să creadă că nu ține la ea și că n-a iubit-o niciodată. Toate se schimbaseră înăuntrul lui. Insomnia, oboseala și spaima îl aduseseră într-o stare de exaltare bolnăvicioasă care-l făcea să vadă totul, pînă și primejdia, și așa cît se poate de reală, la proporții mărite. Avea impresia că nu mai există nici o speranță, și cîteodată se gîndea la Marynia ca și cînd

ar fi murit. Zile întregi rememora toate părţile bune ale caracterului ei, cuvintele ei, bunătatea, calmul ei ; îşi aducea aminte cum o iubeau cu toţii, făcîndu-şi în acelaşi timp reproşuri că nu o meritase niciodată, că n-o iubise şi n-o preţuise de ajuns, în sfîrşit, că îi trădase încrederea, aşa că trebuie s-o piardă. Era ceva de-a dreptul sfîrşietor în convingerea lui că un lucru atît de groaznic este totodată pe deplin meritat şi este prea tîrziu pentru orice îndreptare. Pînă şi cei care în timpul vieţii sînt totdeauna iubiţi foarte mult, plecînd dintre cei vii, lasă în urmă regretul că n-au fost iubiţi îndeajuns, cel mai apăsător din toate simţămintele.

La începutul lui decembrie se întoarseră, după o călătorie de două luni în Italia, Świrski şi Zawiłowski. Polaniecki slăbise şi se împuţinase atît de mult în acest răstimp, încît abia îl recunoscură ; el însă, cufundat cu totul în nenorocirea lui, aproape că nu-i luă în seamă, ascultînd ca prin vis mîngîierile şi încurajările amîndurora, ca şi istorisirile cu ajutorul cărora pictorul încerca să-i abată gîndurile de la chinurile lui. Cum puteau să-l mai intereseze acum Zawiłowski, doamna Bronicz sau domnişoara Castelli, cînd Marynia lui putea să se stingă de pe o zi pe alta ! Świrski, care nutrea pentru ea o mare prietenie, în dorinţa de a găsi undeva o umbră de speranţă, se duse la doamna Bigiel, dar nici ea n-avea prea multă. Nici medicii nu ştiau prea bine ce are bolnava, întrucît, pe lîngă graviditate, se iviseră tot felul de complicaţii care nu puteau fi nici măcar definite. Ştiau doar că inima bolnavei funcţionează neregulat şi se temeau înainte de toate ca, din cauza circulaţiei proaste, să nu se formeze chiaguri în vene, care să producă moartea imediată. Pe de altă parte, chiar în cazul unei naşteri fericite, se temeau de o mulţime de lucruri ; şi de epuizare, şi de lipsă de putere, şi de tot felul de urmări,

care puteau să apară abia mai tîrziu. Świrski se convinse că nici doamna Bigiel nu-şi mai face iluzii, deoarece, la sfîrşitul discuţiei, izbucni în plîns şi spuse :

— Mă doare sufletul de Marynia, dar mă doare şi de el ! Dacă i-ar rămîne măcar copilul, ar putea găsi în el puterea să suporte această lovitură !

Iar după ce plînse îndelung, adăugă :

— Şi aşa nu pot pricepe cum poate îndura atîta suferinţă.

Era adevărat. Polaniecki nu mînca şi nu dormea. Pe la birou nu se mai arătase de mult, iar din casă ieşea doar pentru a cumpăra flori, care-i plăcuseră întotdeauna şi care o înveseleau. Era atît de bolnavă, încît de fiecare dată cînd îi aducea buchetul de crizanteme, se gîndea înfricoşat că poate sînt pentru coşciug. Pînă şi Marynia îşi dădu seama că s-ar putea să i se apropie moartea. Nu-i spuse nimic soţului, dar într-o bună zi plînse amar faţă de doamna Bigiel, părîndu-i atît de rău de viaţă şi de „Stach". Era îngrijorată şi cînd se gîndea cum va suporta el nenorocirea, fiindcă ar fi vrut s-o regrete foarte mult, dar în acelaşi timp să nu sufere. Cu toate acestea, în faţa lui se prefăcu multă vreme că este sigură că totul se va sfîrşi cu bine.

Ulterior, însă, cînd începură leşinurile, îşi luă inima în dinţi şi se hotărî să discute cu el mai pe faţă. I se părea că este de datoria ei s-o facă, aşa că într-o noapte, cînd doamna Bigiel, biruită de somn, se duse să se culce, iar el rămase să vegheze ca totdeauna lîngă ea, îl apucă de mînă şi-i spuse :

— Stach, aş vrea să discut cu tine şi să te rog ceva.

— Ce vrei, iubita mea ? întrebă Polaniecki.

Marynia se gîndi o vreme cum să-şi exprime rugămintea, apoi rosti :

— Promite-mi... Eu ştiu, sînt sigură că am să mă fac bine... dar promite-mi că... chiar dacă o să fie băiat, o să-l iubeşti şi o să fii bun cu el.

Cu un efort supraomenesc, Polaniecki îşi înăbuşi hohotul de plîns, care-i urcă în piept, şi răspunse liniştit :

— Iubirea mea ! Pe amîndoi, şi pe tine, şi pe el, vă voi iubi întotdeauna. Fii sigură !...

Drept răspuns, Marynia încercă să-i ducă mîna la buze, dar slăbiciunea o împiedică să-şi îndeplinească dorinţa, aşa că îi zîmbi doar cu recunoştinţă, iar după o clipă, adăugă :

— Şi încă ceva... Să nu crezi că mă gîndesc la nu ştiu ce lucruri groaznice, cîtuşi de puţin ! dar... aş vrea să mă spovedesc...

Polaniecki se înfioră din creştet pînă-n tălpi.

— Bine, draga mea, răspunse cu glasul gîngăvit, străin parcă.

Ea însă, aducîndu-şi aminte că odinioară lui îi plăcuse expresia „slujba lui Dumnezeu" şi vrînd să-l încredinţeze că nu este vorba decît de îndeplinirea unei datorii religioase obişnuite, repetă zîmbind aproape veselă :

— Slujba lui Dumnezeu !

Spovedania avu loc a doua zi. Polaniecki era atît de sigur că asta însemna sfîrşitul, încît aproape se miră că Marynia mai trăieşte ; la fel reacţionă şi seara, cînd bolnava se simţi ceva mai bine.

Nu îndrăznea să mai spere. Marynia se învioră totuşi şi spuse că respiră mai uşor. Pe la miezul nopţii, încercă să-l convingă ca de obicei să se ducă la culcare. Trudit şi îngrijorat, nu arăta nici el cu mult mai bine decît ea. Se

împotrivi și de astă dată la început, susținînd că dormise ziua, ceea ce nu era adevărat, și că este odihnit, dar cînd ea insistă cu tot dinadinsul, cedă, cu atît mai mult cu cît se aflau lîngă ea o femeie angajată în acest scop și doamna Bigiel, iar medicul care de o săptămînă dormea la ei, îl asigură că astăzi nu mai era nici o primejdie.

Totuși, cînd plecă, făcu ce făcea de obicei ; se așeză în fotoliul de lîngă ușă și începu să asculte ce se întîmplă în camera bolnavei. Orele nopții se scurgeau una după alta. La cel mai mic zgomot, zvîcnea în picioare, iar cînd nu se mai auzea nimic, se așeza din nou și începea să se gîndească precipitat și haotic, cum fac oamenii pe care-i pîndește vreo primejdie. La răstimpuri, gîndurile i se învălmășeau de oboseală, alcătuindu-se parcă într-un labirint, în care se rătăcea, neputînd să se orienteze unde se află. Era moleșit și de somn. Avea o forță neobișnuită, dar de zece zile se schimba numai, fără să se mai dezbrace cu totul ; îl țineau pe picioare doar cafeaua neagră și fierbințeala. Nu se lăsa înfrînt nici acum, deși capul îi atîrna ca de plumb, iar vălmășagul gîndurilor devenise aidoma unui nor negru, în care nu răzbătea nici o rază mai luminoasă. Își repeta automat că Marynia este bolnavă, și el nu trebuie să adoarmă, dar aceste cuvinte încetaseră să mai aibă vreo însemnătate pentru el.

În cele din urmă, epuizarea și nopțile nedormite învinseră. Îl cuprnise un somn irezistibil, de piatră, în care nu se visează nimic, în care realitatea piere, piere întreaga lume, viața însăși părînd să amorțească.

Abia spre dimineață îl trezi un ciocănit la ușă.

— Domnule Stanisław ! se auzi glasul înăbușit al doamnei Bigiel.

Połaniecki sări drept în picioare și, venindu-și în fire în aceeași clipă, se năpusti înăuntru. Cuprinse dintr-o pri-

vire patul Maryniei și, la vederea perdelelor lăsate, începu să se clatine.

— Ce s-a întîmplat ? îngăimă cu buzele albe.

Doamna Bigiel îi răspunse tot atît de încet, cu glasul cam gîfîit :

— Aveți un băiat...

Și își duse un deget la buze.

XXII

Urmară zile grele și foarte grele. Marynia fu cuprinsă de o slăbiciune atît de mare, încît viața ei tremura ca flăcăruia lumînării. Avea să se stingă sau avea să ardă mai departe ? Nu știa nimeni să răspundă la această întrebare. Erau momente cînd toți credeau că e gata să-și dea sufletul. Totuși, tinerețea și ușurarea produsă de venirea copilului pe lume înclinară balanța în favoarea vieții. Într-una din zile, după un somn lung, bolnava se trezi parcă mai vioaie. Medicul mai în vîrstă, care se afla lîngă ea și își dădu seama de schimbare, vrînd să se asigure că îmbunătățirea situației nu este doar o iluzie, dispuse să fie chemat și celălalt, cu care se sfătuise mai înainte. Połaniecki se duse el însuși să-l aducă și mai că-și pierdu mințile căutîndu-l prin oraș aproape o jumătate de zi, fiindcă nu cuteza să mai spere că este vorba de o cotitură hotărîtoare în boala ei și în soarta-i potrivnică. Cînd îl găsi, în sfîrșit, pe medicul care-i dăduse atîta bătaie de cap, și îl aduse acasă, în anticameră îi întîmpină doamna Bigiel, cu genele umede, dar cu fața străluminată, și le spuse :

— E mai bine ! evident mai bine !

Nu mai putu continua, fiindcă o podidiră lacrimile. Polaniecki păli de emoţie, iar ea, stăpînindu-şi repede bucuria, începu să-i spună, zîmbind printre lacrimi :

— Află, domnule, că cere să i se dea de mîncare ! Mai înainte a poruncit să i se aducă pruncul. Ne-a întrebat de ce nu te întorci. Iar acum cere insistent să i se dea să mănînce, şi cum mai cere ! Ah, slavă Domnului ! slavă Domnului !

Şi tulburată, îl îmbrăţişă pe Polaniecki, care îşi apăsă îndelung buzele pe mîna ei ; tremura tot, străduindu-se să-şi înăbuşe bucuria, dar în acelaşi timp şi gemetele care, îngrămădindu-se în el în atîtea zile de spaimă şi zbucium, voiau acum să răbufnească afară.

În acest timp, medicii intrară la Marynia şi întîrziară destul de mult lîngă patul ei. Cînd apărură din nou, după ce se sfătuiseră îndelung, pe feţele lor se citea mulţumirea ! La întrebările febrile ale lui Polaniecki, cel care stătea mereu lîngă Marynia, un bătrîn impulsiv, cu ochelari în ramă de aur pe nas şi cu inimă de aur în piept, el însuşi fericit, dar foarte trudit, spuse arţăgos :

— Cum se simte ? Du-te, domnule, şi mulţumeşte-i lui Dumnezeu !...

Şi Polaniecki se duse. Într-o clipă ca asta, s-ar fi dus chiar dacă n-ar fi avut nici o credinţă ; cu inima plină de lacrimi şi recunoştinţă, i-ar fi mulţumit lui Dumnezeu cu aceeaşi rîvnă, că s-a milostivit de el şi a îngăduit ca valul răului să se întoarcă numai sub forma părerilor de rău, a zbuciumului şi a chinurilor, lăsîndu-i soţia în viaţă.

După care, liniştindu-se cît de cît, intră în vîrful picioarelor în camera soţiei, alături de care se afla doamna Bigiel. Marynia privea vioaie înainte cu ochii strălucitori de bucurie ; se vedea cît de colo că se simte într-adevăr mult mai bine. Zărindu-l, exclamă :

— Vezi, Stach, că e... bine !

— E bine, iubito ! răspunse încet Polaniecki.

Nu era încă vremea pentru răbufniri gălăgioase, așa că se așeză în tăcere lîngă patul ei. În curînd, însă, bucuria și dragostea uriașă îl învinseră și, aplecîndu-se, îi luă în mîini tălpile acoperite de pătură, apoi, lipindu-și fața de ele, rămase așa neclintit multă vreme.

Deși încă foarte slăbită, ea zîmbea de mulțumire. Privi la el un răstimp, după care, ca un copil fericit că e mîngîiat, îi spuse doamnei Bigiel, arătînd cu degetu-i străveziu spre claia de păr negru de la picioarele ei :

— Mă iubește !

A doua zi, Marynia se simți și mai sănătoasă, și din această clipă, aproape fiecare oră aducea o schimbare vizibilă în bine. În cele din urmă, înzdrăvenirea ei nu mai semăna cu o revenire înceată la starea dinainte, ci cu o înflorire, cu venirea primăverii după gerurile iernii, care-l mira și pe medic. Erau momente în care lui Polaniecki îi venea să strige de bucuria care-i umplea pieptul, ca mai de mult din pricina suferinței. Maryniei i se recomanda să mai stea în pat doar dintr-un exces de prudență ; dar cînd îi reveniră puterile, rumeneala în obraji, pofta de viață și voia bună, începu să se plictisească și, în fiecare zi, seara, spunea că a doua zi se va da jos din pat. Boala îndelungată și epuizarea aduseseră o singură schimbare în felul ei de a fi, dar și aceasta avea să treacă în curînd, odată cu celelalte urme ale sarcinii. Femeia cumpănită și cu mult bun-simț de odinioară deveni pentru o vreme parcă un copil răsfățat, care se încăpățîna adesea să ceară tot felul de lucruri și care era foarte nenorocit dacă i se refuzau. Discutînd cu ea, Polaniecki împrumuta fără să vrea tonul ei, ceea ce făcea ca asemenea „grimase" să fie și motive de veselie.

Odată, Marynia începu să se plîngă că doamna Bigiel nu vrea să-i dea vin negru. Doamna Bigiel îi explică răbdătoare că îi dăduse atît cît prescrisese medicul și numai cu acordul lui putea să-i dea mai mult. Polaniecki începu numaidecît s-o mîngîie pe Marynia, vorbindu-i întocmai cum îi vorbea Litkăi odinioară :

— O să ți se dea vin îndată, copila mea !... Numai să vină medicul...

La care Marynia :

— Negru !...

— Oho, și încă ce negru ! răspunse Polaniecki cu înflăcărare.

Apoi începură să rîdă amîndoi și împreună cu ei și doamna Bigiel. Dacă nu prea de mult în această încăpere stăruiau teama de moarte și de nenorocire, acum bucuria o lumina adesea ca soarele. Cîteodată erau cuprinși de o adevărată veselie ; nu o dată li se alătura și bunicul Pławicki care, de cînd îi venise nepotul pe lume, devenise de o gravitate patriarhală și binevoitoare, care nu excludea veselia. Altminteri, purtarea lui era diferită, deoarece uneori era mai degrabă într-o dispoziție sărbătorească, solemnă. Într-o bună zi, aduse testamentul și-i sili pe toți să asculte toate paragrafele de la început pînă la sfîrșit. În introducere, își lua rămas bun în cuvinte emoționante de la viață și de la fiică, de la Polaniecki și de la nepotel, nearătîndu-se deloc zgîrcit cu sfaturile privind creșterea unui fiu și nepot destoinic, a unui tată și cetățean de nădejde ; apoi îl făcea moștenitorul întregii sale averi și, cu toate că după falimentul lui Maszko nu mai avea decît ce primea de la Polaniecki, era totuși impresionat de generozitatea sa și toată seara se simți și se purtă ca un pelican care își hrănea puii cu propriul sînge.

Un om care revine la viață după o boală grea trece iarăși pînă la un punct prin toate fazele copilăriei și ale primei tinereți, cu deosebirea că ceea ce mai demult se număra cu anii, în astfel de împrejurări nu durează decît săptămîni sau chiar zile. Așa era și cu Marynia. Doamna Bigiel, care la început îi zicea *bébé*, îi spuse că *bébé* se schimbă treptat într-o fetiță, iar din fetiță într-o codană. În scurtă vreme, codana începu să aibă manifestări de cochetărie feminină. Acum, cînd o pieptănau, cerea să i se așeze pe genunchi o oglindă nu prea mare, pe care o avea de la mama ei, și se cerceta cu atenție, să vadă dacă se împlinesc spusele doamnei Bigiel, care o asigurase că, „după aceea, ai să fii și mai frumoasă". La început, nu se arătă prea mulțumită de imaginea din oglindă, dar în zilele următoare, impresia era din ce în ce mai bună. În sfîrșit, într-una din zile, după ce fu pieptănată, ceru încă o dată oglinda și își examină cu grijă tenul, ochii, gura, părul, expresia feței, într-un cuvînt, tot ce era de văzut.

Rezultatul acestei treceri în revistă trebuie să fi fost destul de bun, de vreme ce începu să zîmbească, să se lumineze, iar în cele din urmă, se întoarse spre camera lui Polaniecki și, amenințînd cu pumnișoru-i slăbit, rosti cu înfățișarea unui cuceritor :

— Aha, așteaptă acum, domnule Stach !

Într-adevăr, nu mai fusese niciodată atît de frumoasă. Tenul, totdeauna foarte curat, devenise și mai transparent și mai vioriu decît atunci cînd Zawilowski își pierduse capul și rima din această cauză de dimineață pînă seara. În plus, pe obrajii ei se întinse rumeneala sănătății. Ochii, buzele, chipul micșorat de boală iradiau parcă lumină, întoarcerea la viață, primăvara. Capul ei era de-a dreptul minunat, împrăștiind culori luminoase și ușoare,

cu trăsături delicate, cu adevărat distins și, cum se exprimase cîndva Zawiłowski, diafan, atît de minunat, că uneori, cînd zăcea pe perne și pe așternutul părului ei negru, nu te mai săturai privind-o. Prin urmare, așa-numitul „domn Stach", care vedea toate acestea foarte bine și care, vorba lui Bigiel, din cauza dragostei nu mai putea „să-și miște nici mîinile, nici picioarele", nu mai avea nevoie să „aștepte". Nu numai că acum o iubea ca pe o femeie, ca pe un chip scump, dar simțea pentru ea o recunoștință fără margini, fiindcă nu murise, și își arăta mulțumirea, străduindu-se să-i ghicească gîndurile. Marynia nu bănuise niciînd că avea să devină axa vieții lui, lumina ochilor, sufletul gîndurilor și faptelor lui. Totdeauna trăiseră bine împreună, dar acum, de cînd Marynia se însănătoșise, o bucurie, o fericire nețărmurită se statornicise în casa lor.

La aceasta contribuise din plin și tînărul Polaniecki. Marynia nu putea să-l alăpteze, și soțul ei, prevăzînd această situație, angajase o doică. Vrînd totuși să-i facă plăcere bolnavei, adusese o veche cunoștință de la Krzemień. Cîndva fusese slujitoare la familia Pławicki, dar, după plecarea lor, se tocmise la Jałbrzychów, unde i se întîmplase nenorocirea. Niciodată nu s-a știut cine era adevăratul vinovat; oricăruia dintre marii proprietari i se putea imputa absența dragostei pentru popor, nu însă și domnului Gątowski, deoarece întreaga așezare Jałbrzychów era plină de dovezi cît de mult iubea domnul Gątowski poporul. Pînă și cu prilejul negocierii servituților, concetățenii din Jałbrzychów spuseseră printre altele că „boierul călărește un cal alb, trage cu pistolul și se uită în ochii fetelor". Dacă, pe de o parte, nu pare prea lesne de înțeles ce legătură puteau să aibă obiceiurile domnului Gątowski cu negocierile servituților, în schimb, pe de altă parte, este clar ca lumina zilei că

tocmai datorită acestor obiceiuri, Polaniecki găsise cu ușurință la Jałbrzychów o doică pentru fiul său.

Și cum era o mazuriană tînără, puternică și arătoasă, pruncul avea numai de cîștigat aflîndu-se în grija ei. În genere, micul Polaniecki era o persoană care, din prima clipă a venirii pe lume, tindea să devină tot mai mult stăpînul casei, neținînd seama de nimeni și negîndindu-se decît la propriile nevoi și plăceri. În virtutea acestei metode, în momentele cînd nu mînca și nu dormea, se ocupa cu exersarea și dezvoltarea plămînilor lui mici, țipînd atît de tare, pe cît îi îngăduia vîrsta lui fragedă. Atunci, de cele mai multe ori, i-l aduceau Maryniei și începeau ședințe nesfîrșite în care erau cercetate amănunțit toate calitățile lui fizice și intelectuale, precum și asemănarea izbitoare cu cei care-i dăduseră viață. Cu aceste prilejuri, se constata că are nasul mamei, respingîndu-se, cu o unanimitate rar întîlnită în votare, cum că are nasul ca un „pisicuț" ; se constata, de asemenea, că va avea un zîmbet cum nu se poate mai fermecător, că va fi brunet și neapărat înalt, că este vioi și va avea o memorie foarte bună. În timp ce Marynia nu se dăduse încă jos din pat, doamna Bigiel făcea și ea de una singură tot felul de descoperiri pe care le împărtășea apoi tuturor. Odată, intră val-vîrtej la Marynia și începu să-i spună cu bucurie și o grabă vrednică de admirație :

— Imaginează-ți că a desfăcut degețelele de la o mînuță, iar cu cealaltă puteai să juri că le numără. Nu mai încape nici o îndoială, o să fie matematician.

Iar Marynia încuviință cu gravitate :

— Asta o moștenește de la tatăl lui.

Totuși, făcuse și ea o mare descoperire, înaintea tuturor celor făcute de doamna Bigiel, anume că este un „bol foarte scump". Cît despre Polaniecki, acesta se uită

la început la noua cunoştinţă cu mirare şi neîncredere parcă... Cîndva îşi dorise să aibă o fată din simplul motiv că, fiind un mare iubitor de copii, îşi închipuise că toată duioşia de care era în stare putea s-o reverse numai asupra unei fetiţe. Nu se ştie de ce anume stăruia în el convingerea că un băiat trebuia să fie neapărat un măgădan aproape cu mustaţă, care vorbeşte gros şi dă din picioare ca un mînz, faţă de care n-ai cum să te porţi cu duioşie, fiindcă el o dispreţuieşte. Cu încetul, însă, privind la această făptură neajutorată, adormită pe perne, ajunsese la concluzia că nu este nicidecum un „măgădan", ci pur şi simplu o biată fiinţă vrednică de milă, atît de mică, slabă şi lipsită de apărare, care avea nevoie de multă îngrijire şi dragoste, ca oricе fetiţă. De altfel, îşi spusese : „Ce băiat mai este şi ăsta !" şi de atunci începuse să-i arate tot mai multă duioşie, iar după cîteva zile încercase chiar să-l ducă în braţe Maryniei, prilej cu care manifestase atîta prudenţă inutilă şi atîta neîndemînare, încît le făcuse să rîdă nu numai pe Marynia şi pe doamna Bigiel, ci, în dauna propriei prestanţe, pînă şi pe doică.

În locuinţa familiei Połaniecki, rîsetele răsunau acum aproape de dimineaţa pînă seara. De fiecare dată, se trezeau cu sentimentul tonic că ziua le va aduce o nouă bucurie. Bigiel, care de cînd Marynia părăsise patul era acceptat şi el cu violoncelul lui, asistînd la viaţa lor, spuse o dată, după cumpănirea necesară :

— Nenorocirea se poate abate şi asupra unor oameni buni, ca asupra oricui, dar cînd o duc bine, pe legea mea, nimeni nu trăieşte ca ei.

O duceau într-adevăr foarte bine. Marynia, după cele auzite de la doamna Bigiel şi după propria judecată, credea că dragostea soţului ei înflorise din cauza copilu-

lui care-i legase și mai mult... Într-una din zile, începu să vorbească despre aceasta cu Polaniecki, dar el îi răspunse cît se poate de simplu :

— N-ai dreptate, pe cuvîntul meu ! Îl iubesc și pe el, firește, dar pe tine te iubeam nespus înainte de a se naște el, numai pentru tine, pentru că ești așa cum ești. Privește în jurul tău, gîndește-te la cîte se întîmplă pe lume și cu cine trebuie să te compar...

Și, luîndu-i mîinile, începu să i le sărute, nu numai cu o dragoste uriașă, ci și cu adorație, apoi adăugă :

— Tu n-ai să știi niciodată ce însemni pentru mine și cît te iubesc !

Strîngîndu-se la pieptul lui, Marynia îl întrebă cu fața luminată de fericire :

— Nu-i așa, Stach ? Hai, spune și tu !...

XXIII

Veni și vremea botezului. Pruncul fusese botezat în apă de doamna Bigiel imediat după ce se născuse, deoarece aceasta, speriată de boala mamei, se temea că va muri și copilul dintr-o clipă în alta... Dar el nici nu se gîndea la una ca asta și aștepta cît se poate de sănătos și cu poftă de mîncare momentul solemnității în care avea să joace rolul principal. Polaniecki invită pe toți cunoscuții ; erau deci de față, afară de cei ai casei și de bunicul Plawicki, doamna Emilia, care venise cu ultimele puteri, soții Bigiel cu copiii, profesorul Waskowski, Świrski, Zawiłowski și domnișoara Ratkowska. Doamna Polaniecka, pe deplin refăcută, îmbrăcată cu grijă și fericită, arăta atît de fermecătoare, că Świrski, văzînd-o, se luă cu amîndouă mîinile de păr și, cu sinceritatea-i de totdeauna, exclamă :

— Asta întrece orice închipuire ! Pe Dumnezeul meu, poți să orbești, nu alta !

— Vezi bine ! încuviință Polaniecki, gîfîind de mulțumire și atît de plin de sine, de parcă susținuse întotdeauna ceea ce alții observau abia acum.

Iar Świrski răspunse :

— Îngenunchează, popoare ! Altceva nu mai spun !

Marynia asculta stînjenită, îmbujorată totodată de bucurie și convinsă că Świrski are dreptate. Trebuia totuși să se ocupe de musafiri și de ceremonie, mai ales că la început se produse o mică încurcătură. Micul Stasio avea să fie ținut mai întîi de doamna Emilia și de Bigiel, apoi de pictor și de domnișoara Ratkowska. Świrski, însă, în ciuda tuturor așteptărilor, începu să se împotrivească, să născocească tot felul de piedici și să dea înapoi nu se știe din ce motive.

„Ar fi foarte bucuros, venise doar înadins de la Roma..: fără îndoială, dar pentru că n-a mai ținut niciodată un copil la botez, nu știe dacă finuțul va crește sănătos și, mai ales, dacă va avea noroc la femei". Polaniecki începu să rîdă, numindu-l un italian superstițios, dar Marynia care ghicise cea dintîi despre ce era vorba, profitînd că pictorul se retrăsese spre fereastră, îi spuse cu jumătate de glas :

— A doua pereche de nași e mai mult de formă, așa că nu va putea fi o piedică...

Świrski se uită după ea, apoi zîmbi, arătîndu-și dinții mici, sănătoși și spuse deodată, adresîndu-se domnișoarei Ratkowska :

— Adevărat, sîntem doar a doua pereche de nași, așa că... sînt la dispoziția dumitale !

Îl înconjurară cu toții pe micul Stasio care, în brațele doicăi, îmbrăcat în muselină și dantele, arăta de minune

cu chelia lui și ochișorii rotunzi larg deschiși, în care lumea exterioară se răsfrîngea automat, ca într-o oglindă. Bigiel îl luă în brațe și începu ritualul.

Cei de față ascultară cu atenția cuvenită cuvintele sacre, dar micul păgîn se arătă deosebit de îndărătnic. Mai întîi începu să dea din picioruțe cu atîta rîvnă, încît aproape că alunecă din mîinile lui Bigiel, după care, cînd Bigiel se lepădă în numele lui de satana și de nelegiuirile lui, făcu tot ce-i stătu în putință ca să-i acopere glasul. Abia după ce, în timp ce țipa, zări pe neașteptate ochelarii lui Bigiel, tăcu brusc, vrînd parcă să le dea de înțeles că dacă în lume există asemenea obiecte uluitoare, atunci e altceva.

De altfel, ceremonia luă sfîrșit, și pruncul își reluă locul în brațele doicăi, care îl așeză în curînd în pătuțul minunat în formă de cărucior, darul lui Świrski, și vru să-l scoată din încăpere. Pictorul, însă, care poate că nu mai văzuse niciodată atît de aproape o făptură atît de mică și în pieptul căruia bătea o inimă ce-și dorea de mult paternitatea, se arătă împotrivă și, aplecîndu-se peste leagăn, luă copilul în brațe.

— Ai grijă ! strigă Polaniecki apropiindu-se.

Pictorul se întoarse și-l liniști :

— Domnule, eu am ținut în brațe operele lui Luca della Robbia.

Și într-adevăr ridică pruncul și începu să-l legene cu atîta îndemînare, de parcă toată viața dădăcise copii. Apoi veni cu el la profesorul Waskowski și-l întrebă :

— Ei, iubite domnule profesor, ce spui de acest tînăr arian ?

— Păi, ce să spun ? răspunse bătrînelul privind înduioșat la micuț. Natural că e un arian ! Și încă un arian pur !

— Și un viitor misionar ? adăugă Polaniecki.

— Asta nu va putea s-o evite în viitor, da, da, așa cum nici voi nu puteți sta de-o parte ! răspunse profesorul.

Ce-i drept, viitorul nu putea fi apreciat, deocamdată, însă, tînărul arian refuza orice misiune într-un mod atît de vădit, de-a dreptul jignitor chiar, încît fu nevoit să-l lase în seama doicii. Doamnele continuară totuși să se joace cu el, să-i țiițiie din buze și să se bucure, pînă cînd ajunseră la concluzia fermă că este un copil cu totul excepțional, că toată purtarea lui o dovedește întru totul și că trebuie să fii orb ca să nu-ți dai seama că va fi cel mai frumos bărbat din țară, iar pe deasupra și geniu.

În cele din urmă, geniul adormi, îmbătat parcă de fumul tămîierilor, și în acest timp se servi micul dejun. Cu toată prietenia pentru pictor, Marynia îl așeză pe Zawiłowski lîngă domnișoara Ratkowska. Voia și ea, ca toți ceilalți, de altfel, inclusiv Świrski, să se lămurească într-un fel relațiile dintre ei. Purtarea lui Zawiłowski era destul de ciudată. Świrski susținea că nu este cu totul normal. Era sănătos, dormea și mînca bine, se și îngrășase puțin, vorbea cu judecată, deși mai încet ca înainte, dar parcă își pierduse voința, nu mai avea inițiativa care-l caracteriza altădată. În Italia, se lumina la amintirea domnișoarei Ratkowska, iar cînd vorbea despre ea, ochii i se împăienjeneau de lacrimi. După întoarcerea în țară, însă, cînd îi pomenea cineva că s-ar cuveni să-i facă o vizită domnișoarei Ratkowska, mai ales dacă se și oferea să-l însoțească, spunea : „Da, e adevărat", și se ducea cu bucurie. Totuși, afară de asta, părea să fi uitat de existența ei. Citeodată, se vedea cît de colo că alte gînduri i se învălmășesc în adîncul sufletului, copleșindu-i puterile minții. Świrski bănui o vreme că este vorba de amintirea domnișoarei Castelli, dar se convinse cu anume uimire că se înșela, și începu să creadă că Zawiłowski

nu mai pomenea de ea, pentru că avea sentimentul că nu mai există, sau pentru că i se părea ceva atît de depărtat, o impresie atît de subțiată, încît imaginea ei nu se mai lega de o ființă vie, reală. Cu toate acestea, nu era trist. Dimpotrivă, nu o dată se vedea că este mulțumit și se bucură de viață, pe care o cunoscuse abia după ce se „născuse" a doua oară. Cu adevărat tristă, tot mai închisă în sine și mai tăcută era domnișoara Ratkowska. Probabil că, pe lîngă absența reciprocității, o mai nelinișteau și alte lucruri în legătură cu Zawiłowski, dar nu vorbea cu nimeni despre ele. Socotind că singurul motiv al mîhnirii ei este purtarea lui Zawiłowski față de ea, Marynia și doamna Bigiel îi arătau întreaga compătimire și ar fi făcut tot ce le sta în putere ca să-i vină în ajutor. De cînd se întorsese din Italia, Marynia îl vedea acum pentru prima dată pe Zawiłowski, dar doamna Bigiel discuta în fiecare zi cu el despre domnișoara Ratkowska, lăudînd-o cu înflăcărare, amintindu-i cîtă recunoștință îi datora și lăsîndu-l să înțeleagă din ce în ce mai limpede că ar trebui să-și achite cumva această datorie. Generosul Świrski, împotriva propriilor așteptări, îi repeta și el același lucru, iar Zawiłowski le dădea dreptate la amîndoi, numai că, nevrînd parcă sau neștiind să tragă concluzia ultimă, vorbea despre a doua călătorie posibilă, despre planuri și mai mari în viitor, într-un cuvînt, despre lucruri care prin natura lor excludeau participarea domnișoarei Ratkowska.

Acum, aflîndu-se alături, nu vorbeau mai deloc. Zawiłowski mînca temeinic și cu lăcomie, urmărind chiar din ochi cu anume nerăbdare noile feluri de mîncare, care erau servite mai întîi celor mai în vîrstă. Văzînd aceasta, domnișoara Ratkowska se uita uneori la el cu o compasiune dureroasă parcă. Agasată întrucîtva, Ma-

rynia, vrînd să lege o discuție între ei, se aplecă peste masă și spuse :

— Domnule Zawiłowski, te-ai întors de curînd din călătorie, hai, povestește-ne și nouă ceva, mie și Stefciei, despre Italia. Stefcia, nu-i așa că tu n-ai fost acolo pînă acum ?

— N-am fost, răspunse domnișoara Ratkowska, dar am citit nu demult descrierea unei călătorii... numai că una e să citești și alta e să vezi.

Și roși ușor, dîndu-și seama că se trădase, mărturisind că a citit despre Italia, tocmai cînd Zawiłowski se afla acolo.

El, însă, spuse :

— Domnul Świrski m-a convins să mă duc și în Sicilia, dar acolo erau niște călduri îngrozitoare ; acum ar trebui să mă duc acolo.

— Aha ! îl luă la rost Marynia, bine că mi-am adus aminte ! Unde sînt scrisorile mele ? M-ai întrebat prin domnul Świrski dacă vreau să-mi notezi impresiile dumitale de călătorie, și n-am primit nimic !

Zawiłowski se împurpură deodată, se tulbură, apoi spuse cu un glas nesigur, ciudat :

— N-am putut... O să scriu foarte mult, dar nu acum, mai tîrziu...

Auzind aceste cuvinte, Świrski se apropie după micul dejun de Marynia și-i spuse, arătînd din ochi spre Zawiłowski :

— Doamnă, știi ce impresie îmi face cîteodată ? Pur și simplu, mi se pare că este un vas prețios care s-a spart.

XXIV

La cîteva zile după botez, Świrski îi făcu lui Połaniecki o vizită la birou, ca să se intereseze de sănătatea

Maryniei și totodată să discute tot felul de lucruri care-i stăteau pe inimă. Văzînd, însă, că întîrziase, și Polaniecki se pregătea de plecare, îi spuse :

— N-are rost să mai rămîi numai pentru mine. Discutăm pe stradă. Astăzi lumina este atît de puternică, încît nu pot să lucrez deloc, așa că am să te conduc acasă.

— În orice caz, tot aș fi nevoit să-ți cer iertare, răspunse Polaniecki. Marynia mea iese astăzi prima dată din casă, și ne ducem să luăm masa la soții Bigiel. Acum trebuie să fie gata îmbrăcată, dar tot mai am vreo douăzeci de minute la dispoziție.

— De vreme ce iese din casă, înseamnă că e sănătoasă.

— Slavă Domnului, ca o pasăre ! se bucură Polaniecki.

— Și micul arian ?

— Se ține și el bine.

— Ah, ce om fericit ! exclamă Świrski. Dacă eu aș avea acasă asemenea broscuță, ca să nu mai vorbesc de soția dumitale, nu știu... cred că mi-aș pierde mințile...

— Nici nu-ți închipui cum își face loc băiatul ăsta în inima mea... Din zi în zi, tot mai mult ; nu mă așteptam, fiindcă trebuie să știi că eu îmi doream o fată.

— Ei, vremea e înainte, o să vină și o fată ! răspunse Świrski. Dar dumneata te grăbești, așa că, hai, să mergem.

Polaniecki se îmbrăcă în paltonul îmblănit și ieșiră în stradă. Ziua era geroasă, senină. Împrejur răsuna clinchetul grăbit al clopoțeilor de la sănii. Oamenii aveau gulerele ridicate peste urechi, promoroacă pe mustăți, iar pe gură împrăștiau fuioare de aburi.

— E o zi frumoasă, constată Polaniecki. Mă bucur pentru Marynia mea că e senin.

— Dumneata ești vesel, așa că toate ți se par luminoase, răspunse Świrski, luîndu-l de braț.

Deodată, însă, lăsă brațul lui Polaniecki și, proțăpindu-se înaintea lui, spuse cu înfățișarea unui om pus pe ceartă :

— Domnule, știi că soția dumitale este cea mai frumoasă femeie din Varșovia ? Asta ți-o spun eu !

Și începu să se ciocănească în piept cu degetul, vrînd parcă să-l asigure o dată mai mult că el i-o spune și nu altcineva.

— Știu ! rîse Polaniecki, și, în același timp, cea mai bună și mai cumsecade de pe lume ; dar să mergem, pentru că e ger.

Iar cînd Świrski îl luă iarăși de braț, adăugă tulburat întrucîtva :

— Cît am pătimit în timpul bolii ei, numai unul Dumnezeu știe... Mai bine să nu mai vorbim... Mi-a făcut pur și simplu o surpriză cu însănătoșirea ei, dar dacă dă Domnul și trăim pînă la primăvară, am să-i fac și eu o surpriză care o va bucura.

— Nu poate fi comparată cu nimeni, răspunse Świrski.

Și oprindu-se iarăși, spuse cu uimire parcă :

— Pe legea mea, e atîta simplitate în purtarea ei !

Un răstimp, merseră în tăcere, apoi Polaniecki începu să-i pună întrebări în legătură cu plecarea în străinătate.

— O să mă opresc trei săptămîni la Florența, răspunse pictorul. Am acolo ceva de lucru. Afară de asta, mi-e dor de lumina de la San-Miniato, de Ginevra, pe care am iubit-o cîndva, și de Cimabue [1]. Mai ții minte Santa Maria Novella, capela Rucellai ?... După trei săptămîni,

---

[1] *Giovanni Cimabue* (1240—1302), unul dintre pictorii primitivi italieni ; maestrul lui Giotto. A lăsat fresce, mozaicuri și madone admirabile.

mă duc la Roma. Tocmai voiam să discut asta și cu dumneata, fiindcă de dimineață a trecut Zawilek pe la mine și mi-a propus să mergem împreună.

— Aha ! se miră Polaniecki. Și dumneata ai acceptat ?

— Nu m-a lăsat inima să-l refuz, deși, între noi fie vorba, uneori e destul de dificil. Dumneata știi cît țin la el și cît îl compătimesc, încît îmi vine și mie greu să vorbesc așa, dar cîteodată găliganul e foarte dificil !... Ce mai tura-vura, s-a schimbat mult ! La botez, i-am spus doamnei că seamănă cu un vas prețios care s-a spart. Și asta-i adevărat ! Parcă numai o dată l-am văzut chinuindu-se cu scrisorile în care voia să descrie Italia pentru soția dumitale. Se plimba ore întregi prin încăpere, își ștergea fruntea străpunsă de glonț, se așeza la masa de scris, iar se ridica, și hîrtia rămînea tot curată. Dă, Doamne, să-și recapete zborul de odinioară ! Acum le spune tuturor că va scrie, dar începe să se îndoiască și el și se chinuiește. Știu că se chinuiește.

— Ar fi o adevărată nenorocire și pentru el și pentru domnișoara Helena, murmură Polaniecki. Dacă ai ști că a luptat cu disperare, ca să-i salveze nu numai viața, ci și talentul !

— Ar fi o pierdere pentru toată lumea, răspunse Świrski. Cel mai mult îmi pare rău de domnișoara Ratkowska. Începe și ea să se îndoiască dacă va mai fi vreodată ce a fost, și asta o macină, poate mai mult decît alte supărări.

— E o fată sărmană, o compătimi Polaniecki, mai ales că planurile lui de călătorie arată limpede că el nu se gîndește cîtuși de puțin la ea. Noroc că domnișoara Helena i-a asigurat o situație independentă.

— Eu am să aștept un an, răspunse Świrski, iar după un an, am să-i cer mîna din nou. M-a cucerit, ce să mai

vorbim ! Dumneata ai băgat de seamă ce bine îi stătea cu părul scurt ? Ar trebui să-l poarte întotdeauna așa. Am să aștept un an și am să tac, dar după aceea voi socoti că am mîinile dezlegate. E prea puțin probabil ca, în răstimp de un an, să nu se schimbe ceva și în sufletul ei, mai ales dacă celălalt nu va da nici un semn de viață. Totul e foarte ciudat ! Dumneata crezi că eu nu fac tot ce-mi stă în putință ca să aprind vreo scînteie în inima lui pentru ea ? Pe legea mea, nu cred că există cineva care să fi făcut mai mult ca mine împotriva propriilor simțăminte. Doamna Bigiel se străduiește și ea cît poate. Dar ce să-i faci ! Nimeni n-are dreptul să-i spună de-a dreptul : „Însoară-te !" de vreme ce el nu este îndrăgostit. Și mai de neînțeles este că el nu se gîndește, se pare, nici la cealaltă. Domnișoara Ratkowska singură face mai mult decît un crîng întreg de asemenea „mlădițe de plop", dar asta-i altceva ! N-aș vrea să creadă că-l iau înadins cu mine pe Zawiłowski. Nu l-am refuzat, pentru că n-am putut, dar, dragă domnule, dacă va veni vorba vreodată despre plecare noastră, amintiți-i că nu eu l-am îndemnat pe Zawiłowski să călătorească, și aș da mai mult decît își închipuie ea, numai să-i fie ei bine, fie și cu prețul unui bătrîn buldog ca mine.

— Firește, că așa o să facem, răspunse Połaniecki.

— Îți mulțumesc ! Înainte de plecare, voi veni să-mi iau rămas bun de la doamna.

— Neapărat, să vii chiar diseară, ca să putem sta mai mult de vorbă. Cred că la vară, cînd te vei întoarce, vei petrece un timp la noi cu Zawiłowski.

— La Buczynek ?

— La Buczynek sau în altă parte ; nu se știe încă.

Discuția le fu întreruptă de vederea lui Osnowski, care tocmai ieșea dintr-un magazin de fructe, ținînd în mînă un pachet alb, răsucit în formă de cornet.

— Uite-l pe Osnowski ! spuse Świrski.

— A, ce schimbat este ! răspunse Polaniecki.

Osnowski era într-adevăr foarte schimbat. De sub căciula de blană, se ițea o față slabă, gălbejită și parcă mult mai îmbătrînită. Blana părea să atîrne pe el. Zărindu-i pe cei doi prieteni, rămase descumpănit ; ezită o vreme, gîndindu-se dacă nu era mai bine să treacă pe la ei, prefăcîndu-se că nu-i cunoaște. Trotuarele erau pustii și se apropiaseră foarte mult, așa că își schimbă intenția și, venind la ei, începu să le spună cu o grabă nenaturală, de parcă voia să scape de singurul lucru la care se gîndeau toți trei :

— Bună ziua, domnilor ! Asta zic și eu întîmplare, ne-am întîlnit, cu toate că eu stau la Przytułów și vin rareori în oraș. Am cumpărat niște struguri, fiindcă acum mi se recomandă să mănînc struguri. Se importă, însă, în rumeguș, și toți miros a rumeguș ; credem că aici sînt mai buni. E ger astăzi, nu-i așa ? La țară e o pîrtie splendidă.

Și merseră mai departe împreună, stînjeniți toți trei. În sfîrșit, Polaniecki întrebă :

— Probabil că dumneata te pregătești să pleci în Egipt ?

— E o intenție mai veche, dar acum poate că am să plec cu adevărat. Iarna la țară nu mai e nimic de făcut, și îmi este urît singur.

Se întrerupse brusc, dîndu-și seama că pășește pe un drum alunecos.

Și merseră mai departe într-o tăcere și mai apăsătoare, tulburată de acea stinghereală nespusă care se simte întotdeauna cînd, în virtutea unei înțelegeri tacite, se vorbește despre lucruri banale, ascunzîndu-se cele principale și dureroase. Osnowski ar fi fost bucuros să se des-

parță de ei. Dar oamenii obișnuiți ani la rînd să respecte anumite forme, chiar atunci cînd se află în cea mai mare nenorocire, păstrează fără să vrea aparențele, așa că voia și el să găsească un pretext, ca să-și ia rămas bun mai ușor și natural. Strădania lui zadarnică nu făcea decît să prelungească această situație dificilă. În cele din urmă, începu să-și ia la revedere atît de neașteptat și de nenatural, cum numai un om care își pierde capul poate s-o facă.

În ultima clipă, însă, se hotărî brusc să procedeze altfel. Comedia i se părea insuportabilă. Era prea destul ! Îi trecu prin minte că, din contră, nu trebuie să ascundă nimic, căci în evitarea oricărei aluzii în nenorocirea lui, era ceva meschin. Pe fața lui se citea stînjeneala, dar, oprindu-se, începu să vorbească poticnindu-se întruna și pierzîndu-și răsuflarea :

— Domnii mei... Îmi cer scuze, că vă mai rețin o clipă... Știți, însă, că m-am despărțit de soție... Nu văd de ce n-aș putea vorbi despre asta, mai ales cu niște oameni atît de cumsecade și de apropiați... Vă declar, așadar, că a fost... că s-a întîmplat așa... adică.., adică eu am dorit așa, iar soției mele nu...

Glasul i se opri în gît și nu mai putut să continue. Probabil că voia să ia vina asupra lui, dar simți deodată întreaga neverosimilitate, imensitatea și goliciunea disperată a acestei minciuni, meschinărie a cuvintelor fără conținut, pe care nici sentimentul vreunei datorii, nici convențiile lumii-bune n-aveau cum s-o îndreptățească.

Și pierzîndu-și capul cu totul, se depărtă chinuit cu strugurii și nenorocirea lui fără margini.

Iar Świrski și Polaniecki merseră un timp în tăcere sub apăsarea acestei nenorociri.

— Pentru Dumnezeu ! rosti Polaniecki într-un tîrziu, mi se sfîșie inima.

Și pictorul adăugă :

— Pentru el, parcă tot ar fi fost mai bună moartea.

— Și cînd te gîndești că nu și-a meritat cîtuși de puțin soarta.

— El ? se miră Świrski. Domnule, ai cuvîntul meu, de cîte ori mi-l amintesc, nu-l văd decît sărutîndu-i mîinile. O făcea tot timpul, așa că nu mi-l pot aminti altfel...

Iar după un răstimp, continuă :

— Ce mă uimește pe mine, e că nenorocirea retează relațiile dintre oameni ca și moartea, iar dacă nu le retează cu totul, le destramă. Dumneata nu-l cunoști prea de mult, dar eu am trăit foarte aproape de el, iar acum parcă sîntem doi străini. Sigur, nu-i nimic de făcut, dar totul e atît de trist !

— Trist și ciudat...

Dar Świrski se opri deodată și exclamă :

— Știi ce, domnule ? S-o lovească trăznetul pe această doamnă Osnowska ! Domnișoara Helena spunea că nu trebuie să te îndoiești de un om, cîtă vreme este în viață, dar, uneia ca asta, să-i vină trăznetul de hac !

Iar Polaniecki răspunse :

— N-a existat femeie pe lume mai divinizată ca ea.

— Uite, domnule ! interveni Świrski cu însuflețire. Femeile, domnul meu, în genere...

Se lovi însă brusc cu mănușa peste gură.

— Nu ! strigă. Ducă-se dracului vechiul obicei ! Mi-am dat cuvîntul să nu mai trag nici o concluzie în legătură cu femeile.

— Eu am pomenit de asta, numai pentru că el o adora atît de mult, lămuri Polaniecki, încît acum nu înțeleg cum de poate trăi fără ea.

— N-are încotro ! sfîrși Świrski.

De bună seamă, Osnowski n-avea ce face, dar nu știa să trăiască fără ea. La Przytułów și la Varșovia, unde

amintirea ei domnea pretutindeni, viaţa îi deveni în curînd imposibilă, astfel că, după o lună de zile, plecă în străinătate. Dar cum încă de la Varşovia era bolnav, răci într-un vagon încălzit prea mult, şi la Viena se simţi atît de rău, încît fu nevoit să stea la pat. Răceala, socotită la început o gripă, se transformă într-un tifos violent. După cîteva zile, bolnavul îşi pierdu cunoştinţa şi rămase într-un hotel la cheremul unor medici străini, departe de casă şi de ai săi. Mai tîrziu, cuprins de fierbinţeala care-l făcea să delireze, i se păru că vede alături chipul cuiva, chipul care-i fusese cel mai scump în toată viaţa lui, pe care-l iubise întotdeauna, cînd era singur, bolnav, şi acum în faţa morţii. Vedenia rămase şi după ce-şi recăpătă cunoştinţa, dar era atît de slăbit, încît nu mai putea nici să vorbească, nici să se mişte şi nici măcar să-şi stăpînească gîndurile.

Pe urmă dispăru.

Începu atunci să întrebe de ea surorile de caritate, pe care nu se ştie cine le trimisese şi care-l îngrijeau acum cu toată rîvna, şi începu s-o dorească nespus.

XXV

După sărbătoarea botezului şi după plecarea lui Świrski şi a lui Zawiłowski, soţii Polaniecki începură să ducă iarăşi o viaţă închisă şi casnică, nevăzînd aproape pe nimeni, afară de familia Bigiel, doamna Emilia şi profesorul Waskowski. Se simţeau bine în acest cerc restrîns de prieteni apropiaţi, dar cel mai bine le era cînd rămîneau între ai casei. În acest timp, Polaniecki era foarte ocupat ; stătea la birou şi prin alte părţi, rezolvînd nu

știu ce probleme despre care nu pomenea nimic. Iar cînd sfîrșea lucrul, dădea fuga acasă cu o nerăbdare și mai mare decît atunci cînd, logodit fiind, se ducea în fiecare zi la locuința domnului Pławicki și a Maryniei. Își recăpătase vioiciunea de altădată, umorul și vechea încredere în viață. În curînd, făcu o descoperire care pînă și lui i se păru ciudată ; anume că își iubește soția cum nu se poate mai mult, ca pe o ființă cea mai apropiată, de care era îndrăgostit ca de o femeie, fără teamă și zbucium, fără salturi de la bucurie la disperare și îndoieli ; de ea se legau toate emoțiile unui sentiment neprefăcut, fiorii dorințelor, sensibilitatea mereu proaspătă la farmecele ei de femeie și grija neîntreruptă care veghează, preîntîmpină orice intenție, străduindu-se fără preget să nu știrbească fericirea și să n-o piardă. „Am ajuns și eu ca Osnowski, își spunea vesel, dar mie îmi este îngăduit să fiu Osnowski, fiindcă micuța mea nu va deveni niciodată ca Osnowska !" Acum îi spunea adesea „micuța mea", dar în aceste cuvinte era tot atîta considerație, cîtă alintare. Mai intuia că nu i-ar fi fost atît de dragă, dacă ar fi fost altfel, că totul este opera blîndeții ei fără margini și a acelei impresii de simplitate neprefăcută pe care o împrăștia firesc în jurul ei, așa cum împrăștie focul căldura. Polaniecki știa că are o minte ageră, o gîndire mai largă și cunoștințe mai profunde decît ale ei, simțea totuși că prin ea, numai prin ea, tot ce exista în el devenea parcă mai întreg și mai nobil. Datorită influenței ei, toate aceste principii, pe care și le modelase, coborau din cap, unde erau teorii abstracte, spre inimă, căpătînd astfel viață. Bănuia că nu numai fericirea lor, dar pînă și el însuși era pînă la un punct opera ei. În această concluzie era și puțină dezamăgire față de propria-i persoană, deoarece vedea acum fără

urmă de îndoială că, dacă s-ar fi căsătorit cu o femeie oarecare, ar fi devenit și el un oarecare. Citeodată se și mira cum de putuse ea să se îndrăgostească de el, dar își amintea vorbele ei : „slujba lui Dumnezeu", care explicau totul. Pentru asemenea femeie, căsătoria era și ea tot o „slujbă a lui Dumnezeu", prin urmare, nici dragostea nu se erija într-o forță sălbatică, existînd în afara voinței omenești, ci rămînea un act de opțiune, consfințit prin jurămînt, în slujba legii divine, a datoriei. Marynia îl iubea pentru că era soțul ei. Așa era și gata ! Multă vreme, Polaniecki nu fusese în stare să înțeleagă că tot ce adora la ea, decurgea pur și simplu din poruncile oricărui catehism care, în cazul ei, nu fusese înlăturat de educația primită. Era posibil ca educația ei să aibă unele goluri, dar fusese învățată că trebuie să-l slujească pe Dumnezeu, nu să se slujească de el.

Neînțelegînd prea bine motivele pentru care ea este așa cum este, o admira, o respecta și o iubea din ce în ce mai mult. Cît despre ea, judecînd lucrurile fără exagerare, nu avea o părere chiar atît de bună despre purtarea ei ; înțelegea totuși că nu le fusese întotdeauna ca acum, că trecuse și ea prin unele încercări, că în timpul acestor încercări se purtase cinstit, le îndurase cu răbdare, și bunul Dumnezeu o răsplătise. Această convingere o însenina. Se însănătoșise de-a binelea. În plus, se simțea foarte frumoasă și iubită ! „Stach", de care odinioară se temea puțin, își pleca acum deseori capul negru pe genunchii ei, aproape cu umilință, iar ea se gîndea cu bucurie că „acest domn nu este deloc umil din fire, și, dacă procedează așa, înseamnă că o iubește grozav !" Și-i creștea inima de fericire. Cu fiecare zi îi era tot mai recunoscătoare și-l răsplătea cu toată răbdarea de care era în stare.

Micul „arian" își îndeplinea și el cu brio rolul razei de soare în casă. Uneori era într-adevăr o rază cam țipătoare, dar cînd era bine dispus și sta în poziția preferată, cu piciorușele ridicate în unghi drept, scoțînd țipete de mulțumire, toată suflarea feminină și masculină din casă se îngrămădea în jurul pătuțului. Marynia îi acoperea picioarele, numindu-l un „băiat urîcios", iar el dădea mereu păturica la o parte, socotind pesemne că un om de carcater, odată ce s-a hotărît să dea din picioare, trebuie să persevereze în această inițiativă. Rîdea în acest timp, arătîndu-și gingiile mici, fără dinți, ciripind ca o vrăbiuță, gîngurind ca un porumbel, mieunînd ca o pisică sau privind ca un puișor. Doica și mama vorbeau acum ore întregi cu el, iar profesorul Waskowski, care își pierduse cu totul capul pentru el, susținea cu toată gravitatea că acesta este „graiul ezoteric", care s-ar cuveni să fie înregistrat la fonograf de către învățați, deoarece ar putea dezvălui în întregime taina existenței astrale, sau ar furniza cel puțin date dintre cele mai importante despre ea.

Astfel se scurgeau lunile de iarnă în familia Polaniecki. Prin februarie, Polaniecki începu să plece de acasă pentru nu știu ce afaceri ; de fiecare dată, cînd se întorcea, se sfătuia îndelung cu Bigiel. De la jumătatea lunii, însă, nu se mai duse nicăieri, rămînînd tot timpul acasă ; mergea numai la birou sau îi lua cîteodată pe Marynia și pe Staś să se plimbe cu trăsura. Monotonia vieții, mai degrabă monotonia traiului tihnit și a fericirii, era întreruptă doar de veștile din oraș despre cunoscuți, vești pe care de cele mai multe ori le aducea doamna Bigiel. Pe această cale, Marynia află mai întîi că domnișoara Ratkowska, care nu se mai arăta nicăieri, înființase din venitul asigurat de domnișoara Helena o grădiniță pentru copii, apoi că domnul Osnovski plecase cu adevărat în

Egipt, dar nu singur, ci cu „Anetka" lui, cu care se împăcase iarăși după ce se însănătoșise. Domnul Kresowski, fostul secundant al lui Maszko, îi văzuse la Triest și-i povesti cu ironie lui Połaniecki că „doamna are înfățișarea unei pocăite". Acesta, însă, știind din proprie experiență cît de mult slăbește nenorocirea voința omului și cîtă sinceritate poate exista în căință, îi răspunse cu totul serios că, de vreme ce doamna Osnowska a fost iertată de soțul ei, nici un om cumsecade nu are dreptul să fie mai aspru decît el.

Peste cîtva timp, sosi din Italia o veste și mai ciudată, atît de surprinzătoare, încît deveni obiectul discuțiilor nu numai în familiile Połaniecki și Bigiel, ci se răspîndi în tot orașul, anume că pictorul Świrski îi ceruse mîna domnișoarei Castelli la Roma, și cununia avea să aibă loc imediat după Paște. Marynia era atît de uluită, încît își convinse soțul să-i scrie lui Świrski și să-l întrebe dacă este adevărat. Răspunsul sosi după zece zile, și cînd Połaniecki intră în sfîrșit în dormitorul soției, ținînd de un colț plicul pe care scria „Scrisoare de la Roma", cumpănita doamnă Połaniecka se repezi la el cu urechiușele roșii de curiozitate, după care citiră tîmplă lîngă tîmplă cele ce urmează :

„Dacă-i adevărat ? Nu, dragii mei, nu-i adevărat ! Dar ca să înțelegeți de ce nu putea să se întîmple una ca asta și de ce nu se va întîmpla niciodată, trebuie să vă vorbesc despre Zawiłowski. A venit aici acum trei zile ; mai înainte îl convinsesem să rămînă la Florența, apoi să vadă Siena, Parma și mai ales Ravenna. De aici îl trimit la Atena, și mîine pleacă la Brindisi. Deocamdată stătea la mine de dimineață pînă seara ; eu am văzut că-l roade ceva și vrînd să aduc vorba despre lucruri care-l in-

teresează cel mai mult, l-am întrebat într-o doară dacă nu cumva ţinea în servietă vreo jumătate de duzină din sonetele de la Ravenna. Ei, bine, ştiţi ce s-a întîmplat ? La început a pălit şi mi-a răspuns că nu le are, dar va începe curînd să scrie, apoi şi-a aruncat deodată pălăria pe jos şi a început să plîngă cu suspine ca un copil. Cred că n-am asistat niciodată la asemenea răbufnire de durere. Pur şi simplu, se zvîrcolea în braţele mele, repetînd întruna că şi-a ucis talentul, că nu mai are nimic în el, că nu va mai scrie niciodată şi că ar fi preferat de o sută de ori ca domnişoara Helena să nu-l fi salvat. Uite ce se petrece cu el, în timp ce lumea vorbeşte că nu mai scrie, pentru că acum are bani. Şi aşa va rămîne. Sărmanul, este ca şi mort, i-au ucis sufletul şi talentul, au stins vîlvătaia care putea să le dea semenilor căldură şi lumină. Eu, dragii mei, una ca asta n-aş putea s-o uit. S-o lăsăm în plata Domnului pe domnişoara Castelli ! dar nu se cuvenea să smulgă asemenea pene, ca să-şi facă din ele un evantai pe care să-l arunce după aceea pe fereastră. Da, asta n-aş putea s-o uit ! Nu mai are nici o importanţă ce spuneam la Varşovia, că acum nu-i mai rămîne decît să-şi caute un prinţ Crăpulescu, pentru că n-o mai ia nimeni. Lumea nu duce lipsă nici de orbi. Totuşi, în ce mă priveşte, nu sînt nici prinţul Crăpulescu, şi nici orb. Iţi este îngăduit să ierţi doar propriile nedreptăţi, nu şi pe ale altora, deoarece aşa ar fi prea uşor. Asta-i tot ce vă pot spune în această chestiune, deoarece restul îl ştiţi. Aştept să se împlinească un an şi voi cere iarăşi în căsătorie pe domnişoara Ratkowska. De va accepta, de mă va respinge, Dumnezeu s-o binecuvînteze, asta-i hotărîrea mea neclintită".

— Da, interveni Marynia, dar cum au luat naştere asemenea zvonuri ?

În scrisoarea lui, Świrski răspundea și la această întrebare.

„Toate aceste clevetiri, scria, au apărut, probabil, pentru că am fost văzut în dese rînduri cu aceste doamne. Țineți minte că anul trecut, la Roma, doamna Bronicz mi-a scris ea mai întîi, iar după aceea, cînd am fost pe la ele, domnișoara Castelli, în loc să caute explicații, și-a pus singură cenușă în cap în fața mea. Mărturisesc că asta m-a cîștigat. Zică lumea ce-o vrea, recunoașterea deschisă a vinii înseamnă totuși trezirea virtuții și curaj, înseamnă o cotitură și un geamăt de jale, care dacă nu răscumpără vinovăția, poate răscumpăra cel puțin sufletul. Credeți-mă că, în tot ce spun, este ceva mai mult decît bunătatea inimii mele. Mai gîndiți-vă și că ele nu stau deloc pe roze. Nu de puține ori am văzut cu cîtă ezitare se apropie de oameni și cum le primesc aceia care au curajul să-și respecte principiile. S-a adunat în ele atîta amărăciune, că, așa cum pe bună dreptate spunea cîndva Waskowski, încep să se amărască una pe alta. E o situație îngrozitoare, în care întreții chipurile relații cu cei din jur, purtînd în spate povara unui scandal de pomină. Dumnezeu cu ele ! Multe s-ar putea scrie despre asta, dar eu n-am uitat ce spunea domnișoara Helena, că nu trebuie să te îndoiești de un om, cît trăiește. Biata Lineta s-a schimbat mult de supărare, a slăbit și s-a urîțit, iar mie îmi pare rău de ea. Îmi pare rău pînă și de doamna Bronicz care, ce e drept, minte pe toată lumea, dar o face numai din dragoste pentru sărmana fată. Eu însumi spuneam mai sus că nu-ți este îngăduit să ierți decît propriile nedreptăți, dar omul ar fi o adevărată gorilă dacă n-ar simți puțină milă față de

suferința omenească. Oare acum, cînd îmi stăruie în minte disperarea lui Ignaś, voi mai avea inima să mă duc la ele ? Nu știu, dar nu regret că am fost. Lumea bîrfește, dar o să obosească, și peste vreun an, dacă Dumnezeu ne va ține în viață, pe mine și pe domnișoara Ratkowska, va vedea că a trăncănit degeaba".

Scrisoarea se încheia cu o aluzie la soții Osnowski, despre împăcarea cărora Świrski știa ; aflase chiar unele amănunte pe care Stach și Marynia nu le cunoșteau.

„Cred, spunea, că Dumnezeu este mai puternic decît perfidia omenească și, în același timp, nespus de milostiv ; dacă uneori îngăduie nenorocirilor să se abată asupra omului ca trăznetul, o face numai ca să scoată la iveală ce e bun în el. Acum, eu cred pînă și în renașterea uneia ca Osnowka. Poate că e o naivitate, dar sînt momente cînd presupun că nu există oameni răi pe de-a-ntregul. Uite că pînă și într-o femeie ca doamna Aneta s-a trezit ceva și l-a îngrijit în timpul bolii. Ah, femeile astea ! Atîta mi-au sucit capul, că în curînd n-o să mai am nici o părere nu numai despre ele, ci despre nimic altceva".

Urmau întrebări despre Staś și urări de bine pentru cei care-l aduseseră pe lume, iar la sfîrșit, promisiunea că se va întoarce în primele zile ale primăverii.

XXVI

Primăvara veni într-adevăr și, pe deasupra, pe cît de timpuriu, pe atît de caldă. Pe la sfîrșitul lui martie și începutul lui aprilie, Polaniecki începu iarăși să călă-

torească, petrecînd uneori și cîteva zile în afara casei. Și el, și Bigiel erau atît de ocupați, încît nu o dată stăteau la birou pînă seara tîrziu. Doamna Bigiel presupuse că trebuie să întreprindă ceva pe scară mare, se mira totuși că soțul ei, care vorbea întotdeauna cu ea despre afaceri și aproape că gîndea cu voce tare în prezența ei, cerîndu-i adesea sfatul, de astă dată tăcea chitic. Marynia observă și ea că Stach este foarte preocupat de ceva mai mult ca oricînd. Era mai tandru cu ea decît de obicei, dar ea avea impresia că pînă și în purtarea lui drăgăstoasă, ca și în discuțiile cu ea și în fiecare mîngîiere, mai era ceva, un gînd care îl absorbea atît de complet, încît nu se putea desprinde nici o clipă de el. Această stare ciudată se adîncea pe zi ce trece, iar odată cu venirea lui mai, deveni pur și simplu febrilă. Marynia începu să chibzuiască dacă nu era cazul să-și întrebe soțul ce are. Se temea întrucîtva să nu fie inoportună, dar nu voia ca el să creadă că problemele lui n-o interesează cîtuși de puțin. Ezitînd astfel, se hotărî să aștepte o clipă potrivită, nădăjduind că el însuși va aduce vorba, fie și pe departe, despre treburile lui.

Nu mult după aceea, într-una din zile, i se păru că sosise clipa așteptată. Polaniecki se întoarse de la birou mai devreme decît de obicei, cu fața atît de radioasă, deși serioasă, încît Marynia, uitîndu-se în ochii lui, îl întrebă aproape fără să vrea :

— Ce s-a întîmplat ? Ceva de bine ?

În loc să-i răspundă fără ocol, el se așeză lîngă ea și începu să vorbească încet, cu un glas cam ciudat :

— Uite ce vreme frumoasă și ce cald e. Poți să deschizi ferestrele, nu alta. Știi la ce m-am gîndit mereu în ultimul timp ? Și pentru sănătatea ta, și pentru Staś, va trebui să ne mutăm mai repede la țară.

Marynia presupuse :

— Dacă nu s-a instalat nimeni la Buczynek...

— Buczynek s-a vîndut, răspunse Polaniecki.

Apoi, luîndu-i amîndouă mîinile şi privind-o în ochi cu dragoste nețărmurită, spuse :

— Ascultă, făptură scumpă, vreau să-ţi spun ceva, ceva care ar trebui să te bucure, dar promite-mi că n-ai să te tulburi prea mult.

— Bine. Ce este, Stach ?

— Vezi şi tu, draga mea, Maszko a fugit în străinătate, fiindcă n-avea cu ce să-şi plătească datoriile. Creditorii s-au repezit să ia tot ce a lăsat în urma lui, ca să-şi recapete măcar o parte din bani. S-a scos totul la licitaţie. Magierówka a fost parcelată şi s-a vîndut, dar Krzemień, Skoki şi Suchocin mai puteau fi salvate, aşa că — numai fii calmă, draga mea — aşa că le-am cumpărat pentru tine.

Marynia se uită o vreme la el, clipind din ochi şi parcă nevenindu-i să-şi creadă urechilor. Dar nu ! El însuşi era atît de emoţionat, încît nu putea să glumească. Ochii i se întunecară de lacrimi şi brusc îi încolăci gîtul cu braţele.

— Stach !

Şi, în clipa aceea, nu mai putu să scoată nici un cuvînt, dar acest singur strigăt conţinea şi mulţumire, şi dragoste profundă, şi adoraţia femeii pentru destoinicia acestui om care era în stare de orice. Polaniecki înţelese bucuria ei şi, copleşit de o fericire cum nu mai încercase, începu să vorbească, ţinînd-o strîns la pieptul lui :

— Ştiam că ai să te bucuri, iar Dumnezeu ştie că nici pentru mine nu există mulţumire mai mare decît să te văd bucuroasă. N-am uitat că ţi-a părut rău de Krzemień,

și că pierderea proprietății a fost o lovitură pentru tine ; dacă am putut să repar această greșeală, am reparat-o... Dar asta nu înseamnă nimic ! Zece asemenea moșii dacă ți-aș cumpăra, tot nu te-aș răsplăti pentru binele pe care mi l-ai făcut, și tot nu te-aș merita.

Era sincer, dar Marynia își înălță capul de pe umărul lui și, ridicîndu-și spre el ochii umezi și luminoși, spuse :

— Eu nu sînt vrednică de tine, Stach ! Nici nu mă așteptam să fiu atît de fericită.

Începură deci să se contrazică unul pe celălalt, neputînd conchide care dintre ei este mai vrednic, dar această hîrjoană era presărată cu întreruperi, deoarece Marynia, îmbrățișîndu-l, îi oferea gura minunată, puțin prea largă, iar el i-o săruta cu sete, făcînd apoi același lucru cu ochii negri. Multă vreme doamnei Połaniecka îi veni să rîdă și să plîngă de bucurie, fiindcă fericirea ei întrecuse toate așteptările. Mama ei îi scrisese cîndva cu mîna-i slăbită : „Nu trebuie să te căsătorești, ca să fii fericită, ci ca să-ți faci datoria lăsată de la Dumnezeu ; fericirea nu-i decît un adaos și un dar al Domnului". Acest adaos era acum mai mare decît îi putea cuprinde inima. Avusese parte de încercări grele, de clipe de tristețe și îndoială, dar toate trecuseră și, în sfîrșit, acest „Stach" nu numai că o iubea acum ca pe lumina ochilor, dar făcuse mai mult decît îi făgăduise vreodată.

Plimbîndu-se cu pași mari prin încăpere, emoționat încă, dar mulțumit de sine și cu o expresie de mîndrie pe fața-i negricioasă, Połaniecki spuse :

— E, Maryś ! Abia acum o să înceapă roboteala, nu-i așa ? Eu nu mă pricep cîtuși de puțin la treburile gospodăriei, așa că asta o să cadă pe umerii tăi. Dar cred că aș putea fi un administrator nu prea rău. O să trudim amîndoi, deoarece Krzemień nu-i un lucru de șagă.

Ea îi răspunse, împreunîndu-şi mîinile :

— Stach, iubitule, ştiu că ai făcut-o numai pentru mine. Nu-ţi va dăuna oare în afacerile tale ?

— În afacerile mele ? Tu crezi că eu m-am lăsat jefuit ? Nici pomeneală ! Am cumpărat ieftin, chiar foarte ieftin ! Bigiel care se teme de orice, recunoaşte şi el că este o afacere bună. De altfel, rămînem mai departe asociaţi... Numai, Maryś, ţie să nu-ţi fie frică de sărăcie la Krzemień, şi nici de necazurile de altădată. O să avem pentru ce trudi, şi-ţi spun deschis că dacă pămîntul ar înghiţi astăzi întreaga moşie, tot am avea cu ce trăi, noi doi şi Staś.

— Eu — îl linişti Marynia, uitîndu-se la el cam tot aşa cum s-ar fi uitat la Napoleon sau la alt cuceritor de aceleaşi proporţii — sînt sigură că tu eşti în stare să duci pînă la capăt tot ce vrei, dar ştiu că numai pentru mine ai cumpărat Krzemień.

— Natural ! căzu de acord Polaniecki. Pentru că acolo este înmormîntată mama ta, pentru că te iubesc şi pentru că tu ai ţinut la Krzemień. La urma urmei, tu m-ai readus la pămînt. Îmi aduc aminte ce-ai spus la Veneţia, atunci cînd Maszko a vrut să-i vîndă moşia de la Krzemień lui Bukacki. N-ai idee cîtă influenţă poţi să ai asupra mea. Cîteodată spui ceva, şi eu, deocamdată, nimic ! dar totul rămîne în mine, şi mai tîrziu iese la iveală pe neaşteptate. Aşa a fost şi de data asta. Acum mi se pare şi mie de neînţeles să locuieşti pe planeta asta, să posezi chipurile ceva, dar să nu ai trei coţi de pămînt, despre care să poţi spune : „e al meu". Cumpărarea proprietăţii era hotărîtă mai demult. Cred că ai băgat de seamă că de cîteva luni mă zbat ca peştele pe uscat. Numai că n-am vrut să-ţi spun nimic pînă cînd n-am sfîrşit treaba ; am preferat să-ţi fac o surpriză. Şi,

poftim ! Ți-am făcut-o, pentru că ești sănătoasă și te iubesc atît de mult.

Luîndu-i mîinile, începu iarăși să i le sărute apăsat ; vru și ea să le sărute pe ale lui, dar el nu-i îngădui, și, în cele din urmă, începură să alerge unul după altul prin încăpere, ca niște copii, aruncîndu-și vorbe bune și luminoase ca razele de soare. Marynia dorea atît de mult să plece îndată la Krzemień, nemaiputînd să se gîndească la altceva, încît el o amenință că va deveni gelos pe Krzemień și-l va vinde.

— Ba nu, n-ai să-l vinzi ! îi răspunse clătinînd din cap.

— Adică de ce ?

Înălțîndu-se pînă la urechea lui, Marynia șopti :

— Pentru că mă iubești...

Începu să dea și el din cap în semn că așa este.

Stabiliră totuși, spre marea bucurie a Maryniei, că vor pleca la sfîrșitul săptămînii cu toți ai casei la Krzemień, ceea ce era foarte posibil, fiindcă Połaniecki aranjase casa în așa fel, încît să fie gata să-și primească „stăpîna". O asigură că nu schimbase aproape nimic, străduindu-se doar ca încăperile să nu pară pustii.

Deodată izbucni în rîs.

— Ei, sînt curios ce-o să zică papá ! se întrebă.

Presupusa uimire a lui „papá" era un nou motiv de bucurie pentru Marynia. De altfel, nu trebuiră să-l aștepte prea mult pe domnul Pławicki, pentru că după o jumătate de oră veni la masă. Abia intră pe ușă, că Marynia, aruncîndu-i-se în brațe, îi împărtăși dintr-o răsuflare noutatea fericită, iar el încremeni de uimire și emoție. Poate că resimți bucuria fiicei, poate că ieși la iveală pe neașteptate atașamentul lui față de colțișorul în care trăise atîția ani, destul că ochii i se umeziră ; la

început, aminti de sudoarea lui cu care era îmbibat pămîntul acesta, apoi începu să spună ceva despre „bătrîneţe" şi despre „azilul de la moşie", iar la sfîrşit, îl îmbrăţişe pe Połaniecki şi-i spuse :

— Să-ţi dea Dumnezeu şi mai mult noroc, şi să te descurci atît de bine, cum m-am descurcat şi eu ; să fii sigur că vei avea parte întotdeauna de ajutorul şi sfatul meu.

Iar seara, la familia Bigiel, Marynia, îmbătată încă de fericire, îi spuse doamnei Bigiel :

— Ei, spune ! Cum să nu iubeşti un astfel de om ? spune şi tu !

XXVII

A doua zi după venirea lui Połaniecki la Krzemień, se nimeri să fie duminică. Połaniecki se sculă tîrziu, fiindcă, în ziua precedentă, sosiseră abia după unu noaptea. La Krzemień, îi aşteptau slujitorii cu pîine şi sare ; apoi Marynia, rîzînd şi plîngînd cu schimbul, inspectase toate colţurile casei, după care nu mai putuse să adoarmă de emoţie pînă în zori. Din toate aceste motive, Połaniecki n-o lăsase să părăsească patul, dar pentru că voia să se ducă la slujbă la Wątory puţin mai devreme, ca să se roage lîngă biserică la mormîntul mamei, îi promise că va porunci să înhame caii şi o va anunţa cînd va fi timpul să plece. În acest timp, după micul dejun, ieşi puţin să privească la noua-i proprietate. Era a doua jumătate a lunii mai, şi ziua începea neobişnuit de frumoasă. Noaptea plouase, iar acum soarele se privea prin băltoacele mici din curte şi de pe lîngă acareturi, se răsfrîngea în

luciri de briliante în picăturile agățate de frunze și scînteia pe acoperișurile ude ale șurilor, grajdurilor și șoproanelor. Îmbrăcat astfel în strălucirile soarelui și în verdeața de mai, Krzemień părea cu totul atrăgător. Pentru că era duminică, nu era nici o mișcare printre acareturi, doar lîngă grajd trebăluiau cîțiva rîndași care aveau să meargă la biserică. Liniștea și adormirea din jur făcură o impresie stranie asupra lui. Nu de mult, intenționînd să cumpere Krzemień, venise aici de cîteva ori și știa că este o proprietate lăsată în paragină. Maszko începuse într-adevăr să ridice un hambar acoperit cu olane roșii, dar nu-l terminase. Nu locuise niciodată aici și, în cele din urmă, nu putuse investi nimic, așa că semnele dărăpănării se vedeau la fiecare pas. Niciodată nu i se păruseră lui Polaniecki atît de evidente ca acum, cînd putea să-și spună în sfîrșit : „E moșia mea !". Clădirile parcă erau strîmbe, pereții crăpați, gardurile aplecate sau dărîmate ; pe lîngă pereți erau împrăștiate resturi de utilaje dezmembrate ; peste tot pămîntul părea că vrea să înghită tot ce se afla pe el, peste tot se vedea că lucrurile sînt lăsate în voia întîmplării, peste tot domnea nepăsarea. Despre gospodărirea moșiei, Polaniecki știa doar că trebuie să fie prudent cu investițiile ; de altminteri, afară de cîteva cunoștințe generale care-i ajunseseră la ureche încă din anii copilăriei, n-avea nici cea mai vagă idee. Cu toate acestea, trecîndu-și în revistă „regatul", își închipui că și cîmpurile trebuie să fie lucrate cu aceeași lipsă de interes pe care o văzuse în jurul lui ; avea sentimentul că aici se făcea ceva numai din obișnuință și rutină, numai pentru că se făcuse același lucru cu zece, douăzeci sau o sută de ani înainte. Nici urmă din încordarea acelei energii neobosite care constituie temelia comerțului, a industriei și, în genere, a activităților

de la oraș. „Dacă aș aduce măcar această înviorare în vegetarea de aici, se gîndi Polaniecki, și tot ar fi foarte mult, fiindcă lipsește cu desăvîrșire. În plus, însă, eu am bani, și cel puțin atîta minte, că știu dinainte că nu știu nimic, iar pe de altă parte, știu că trebuie să învăț și să întreb pe alții". Ținea minte încă de pe vremea cînd stătuse în Belgia, că pînă și acolo, în Belgia, sufletul omului și încordarea voinței însemnau mai mult decît cele mai puternice mașini. Iar din acest punct de vedere, conta pe el, și nu fără temei. Se știa un om perseverent și dinamic. Pe orice pusese mîna pînă atunci, trebuise să meargă, de voie sau de nevoie. În afară de asta, mai știa că în afaceri era un realist calculat, și datorită acestei convingeri nu-și pierdu curajul la vederea deplasării de pretutindeni, simțindu-se mai degrabă stimulat. Amorțeala, nepăsarea, inerția și somnolența din jur păreau să-l provoace, iar el, făcîndu-și ochii roată, le răspundea aproape cu bucurie : „Prea bine, o să ne încercăm puterile !" Și aștepta cu nerăbdare clipa încercării.

Această primă luare de contact și gîndurile care-i trecură prin cap nu-i stricară dispoziția excelentă, dar îi luară o groază de timp. Uitîndu-se la ceas, observă că dacă vor să ajungă la Wątory înainte de slujbă, trebuie să plece numaidecît ; porunci deci să înhame caii, apoi se întoarse repede în casă și ciocăni la ușa Maryniei :

— Doamnă dragă ! spuse, „slujba Domnului !"

— Poftim, poftim ! se auzi prin ușă glasul vesel al Maryniei, eu sînt gata.

Polaniecki intră, și ea îl întîmpină într-o rochie deschisă la culoare, primăvăratecă, asemănătoare cu aceea în care o văzuse, cînd venise prima dată la Krzemień. Se îmbrăcase înadins așa, iar el, spre marea ei mulțumire, îi înțelese intenția, deoarece exclamă întinzîndu-și brațele spre ea :

— Domnișoara Pławicka !

Marynia se apropie de el și, rușinată parcă, își lipi năsucul trandafiriu de obrazul lui, arătînd cu mîna spre pătucul în care dormea Staś.

După care plecară la biserică împreună cu papá Pławicki. Era o zi de primăvară senină, plină de adieri calde și de bucurie. Prin crînguri se auzea cucul cîntînd, iar pe luncă se vedeau berzele pășind agale. De-a lungul drumului, pupezele și coțofanele zburau din copac în copac înaintea trăsurii. Din cînd în cînd, se iscau adieri care zburau peste grîiele verzi ca pe valuri, aplecînd lujerele și alcătuind umbre oblice pe verdeața cîmpului. Împrejur mirosea a pămînt reavăn, a iarbă și a primăvară. Soții Połaniecki fură năpădiți de roiul amintirilor. Estompată întrucîtva de viața de la oraș, în sufletul Maryniei tresălta dragostea de pămînt și de natură, de păduri și de întinderile verzi, de perii de pe cîmpuri și de arăturile care se îngustau în depărtare, de spațiile nemărginite și de tăriile albastre mult mai largi decît la oraș. Toate acestea o umpleau de o încîntare numai pe jumătate conștientă, îmbătînd-o aproape. Połaniecki, la rîndul lui, își aminti cum se dusese cîndva la biserică cu domnul Pławicki și, la fel ca acum, pupezele și coțofanele zburau înaintea lor dintr-un copac într-altul. Numai că acum simțea alături această făptură trandafirie, pe care atunci o văzuse întîia oară, pe fosta domnișoară Marynia Pławicka. Într-o clipă, își aduse aminte tot ce fusese între ei : prima luare de cunoștință și farmecul acela care-l subjugase, neînțelegerile de după aceea și participarea ciudată a Litkăi în viața lor, cununia și relațiile de mai tîrziu, ezitările fericirii, schimbările care interveniseră în el sub influența acestui suflet luminos și înseninarea de acum a vieții. În același timp, avea sentimentul că răul trecuse, că găsise mai mult decît visase și că acum s-ar

putea abate asupra lui tot felul de nenorociri, firește, dar în privința relațiilor casnice, viața se luminase pentru totdeauna, devenise virtuoasă, identificîndu-se aproape cu „slujba lui Dumnezeu", și cu atît mai însorită decît cea de demult, cu cît orizontul care îi înconjura era mai însorit decît cel de la oraș. La acest gînd, inima i se umplu de fericire și dragoste, pentru ea. Odată ajunși la Wątory, îngînă *Veșnică odihnă* pentru sufletul acelei mame căreia îi datora o astfel de soție, cu tot atîta rîvnă ca și Marynia. Avea senzația că iubește rămășițele înmormîntate lîngă biserică așa cum le-ar fi iubit pe ale mamei sale, ca un fiu adevărat.

În acest timp, clopotele bătură de liturghie. În biserică, vechile amintiri începură din nou să i se îmbulzească în minte. Tot ce îl înconjura, era parcă atît de cunoscut, încît uneori avea impresia că fusese aici nu mai departe decît ieri. Naosul era și acum plin de capetele cenușii ale țăranilor și de mirosul de obligeană ; lîngă altar slujea același preot, aceleași ramuri de mesteacăn, mișcate de vînt, băteau în geamul ferestrei. Polaniecki se gîndi și el din nou că totul trece, viața, durerile, speranțele și elanurile, se petrec ideile și sistemele filozofice, dar slujba se desfășoară veșnic cu aceeași forță fără istov. O siluetă nouă în vechea imagine era Marynia. Privind din cînd în cînd la fața ei liniștită, cu ochii înălțați spre altar, Polaniecki ghicea că se roagă cu tot sufletul pentru viața lor viitoare la țară, așa că făcu și el la fel și se rugară împreună.

Dar după liturghie, în curtea bisericii, îi înconjurară vecinii, vechii cunoscuți ai domnului Pławicki și ai Maryniei. Domnul Pławicki se uită în zadar s-o vadă pe doamna Jamisz, deoarece aceasta se mutase de cîțiva ani la oraș. În schimb, consilierul Jamisz, vindecat definitiv

de inflamațiile de la stomac, deci sănătos și întinerit, exclamă la vederea Maryniei cu un entuziasm neprefăcut :

— Uite-o și pe favorita mea ! se bucură, sărutîndu-i mîinile. Gospodina mea dragă ! „Marynia mea de aur !". Ehe, păsările au revenit la vechiul cuib. Ce frumoasă ești ! Pe legea mea, arăți ca o adevărată domnișoară, ca o codană, deși, după cîte știu, ai adus și un flăcău pe lume !

Marynia se îmbujoră de mulțumire, dar tocmai atunci se apropiară soții Zazimski cu cei șase copii, urmați de domnul Gątowski, *vulgo* : „Ursulețul", fostul pretendent fără noroc al Maryniei și ucigașul neîmplinit al lui Maszko. Domnul Gątowski se apropie stîngaci și tulburat întrucîtva, orbit parcă de frumusețea Maryniei și îndurerat de părerea de rău după fericirea pe care o ratase. Marynia îl întîmpină și ea cu anume stinghereală, Połaniecki, în schimb, îi întinse mîna prietenos, cu mărinimia unui învingător, și spuse :

— Uite că și eu îmi găsesc aici cunoscuți încă din anii copilăriei. Ce mai faci, domnule ?

— Ca și mai înainte, răspunse domnul Gątowski.

Iar domnul Jamisz, care se afla într-o dispoziție foarte bună, rosti uitîndu-se fix la tînărul încurcat :

— Are necazuri cu stabilirea servituților.

Domnul Gątowski se tulbură și mai mult, fiindcă toată lumea din împrejurimi vorbea de aceste necazuri. De cîțiva ani, sărmanul abia mai putea să răsufle la Jałbrzychów. Stabilirea servituților și vinderea pădurii mai puteau să-l readucă pe linia de plutire, dar ce să-i faci, dacă împotriva oricăror negocieri, cîteodată aproape de a fi semnate, stătea același vechi reproș din partea țăranilor din Jałbrzychów : „că boierul merge călare pe un cal alb, trage cu pistolul și se uită în ochii fetelor".

Deşi obişnuit de mic cu tot felul de litigii cu ţăranii, domnul Gątowski îşi pierdea cumpătul uneori şi striga cu o disperare neprefăcută :

— Ei şi ? Ce dracu' are una cu alta ? Trăzni-v-ar, să vă trăznească !

Dar după un *dictum* atît de convingător, sătenii din Jałbrzychów se adunau din nou la sfat şi, după o judecare temeinică a tuturor *pro* şi *contra*, declarau iarăşi, scărpinîndu-se în ceafă, că toate ar fi bune : „numai că boierul merge călare pe un cal alb, trage cu pistolul şi se uită... etc."

Între timp, Marynia, care ţinea la domnul Jamisz ca la cineva din familie, aflînd că este singur, îl invită la masă. Deşi nu se aştepta nimeni, domnul Pławicki, supărat că nu o găsise la Wątory pe doamna consilier şi ţinînd minte vechile partide duminicale de cărţi cu „Gątoś", îl invită şi pe el, drept care soţii Połaniecki porniră înainte şi în mare grabă, ca Marynia să aibă timp să dea dispoziţiile de cuviinţă. După ei, plecară domnul Pławicki şi consilierul, iar Gątowski rămase la urmă, în brişca lui, trasă de o iapă costelivă de la Jałbrzychów.

Pe drum, domnul Pławicki se adresă consilierului Jamisz :

— Nu pot să spun nimic !... Fiica mea este fericită. El este un om bun şi energic, dar...

— Dar ce ? întrebă domnul Jamisz.

— Dar e cam nesăbuit ! Îţi aduci aminte şi dumneata că atîta m-a strîns cu uşa pentru douăzeci de mii de ruble păcătoase, încît am fost silit să vînd proprietatea. Iar pe urmă ? Pe urmă a răscumpărat-o... Dacă nu mă îmbulzea pe mine, nu mai avea nevoie s-o răscumpere, ar fi căpătat-o pe degeaba după moartea mea, ca zestre a Maryniei. E om bun, dar aici... (spunînd acestea, domnul Pławicki îşi ciocăni fruntea cu degetul)... încă mai zboară păsărelele ! Fără îndoială, nu e un păcat !

— Hm ! se mulțumi să răspundă consilierul Jamisz, nevrînd să-l contrazică pe domnul Plawicki cu observația că, dacă moșia mai rămînea pe mîinile lui, n-ar mai fi rămas nimic din ea.

Domnul Plawicki oftă și spuse :

— Pentru mine asta înseamnă o trudă în plus la bătrînețe, fiindcă și acum tot eu va trebui să am grijă de toate.

Domnul Jamisz se stăpîni cu greu să nu exclame : „Ferească Dumnezeu !" Îl cunoștea însă destul pe Polaniecki, ca să știe că nu era nici o primejdie. Nici domnul Plawicki nu prea credea ce spunea ; se temea puțin de ginerele lui și înțelegea prea bine că acum altcineva va avea grijă de toate.

Tot sporovăind astfel, ajunseră la intrare ; Marynia, care dăduse dispozițiile necesare pentru masă, îi întîmpină cu Staś în brațe.

— Domnule consilier, am vrut să-ți prezint pe fiul meu înainte de a ne așeza la masă, spuse. Băiețelul meu e mare, mare ! și cuminte !

Și începu să-l legene în tactul cuvintelor spre domnul Jamisz, care îi atinse obrăjorul cu degetele. „Băiețelul cuminte" se strîmbă la început, apoi zîmbi și scoase un strigăt care pentru cercetătorii „graiului ezoteric" putea avea o însemnătate excepțională, dar pentru o ureche obișnuită, semăna ciudat cu cîrîitul unei coțofene sau al unui papagal.

În acest timp, sosi domnul Gątowski și, agățîndu-și pardesiul pe cuierul din tindă, tocmai își căuta batista, cînd, printr-o întîmplare de neînțeles, Rozulka, dădaca lui Staś, care era și ea acolo, se apropie și îi îmbrățișă mai întîi picioarele, apoi îi sărută mîna.

— Ei, ce mai faci ! ce mai faci ! Ce vrei să-mi spui ? o întrebă boierul de la Jalbrzychów.

— Nimic, am vrut doar să dau bineţe, răspunse Rozulka supusă.

Domnul Gątowski se aplecă puţin într-o parte şi începu să caute ceva cu degetele în buzunarul de la jiletcă, dar se vede că ea venise doar să-şi salute vechiul stăpîn, fiindcă nu mai aşteptă dania, îi sărută iarăşi mîna şi plecă tăcută în camera copilului.

Domnul Gątowski se îndreptă sigur de sine spre ceilalţi, îngînînd cu glasu-i gros :

— Um-dry-dry ! Um-dry-dry ! Um-dram-ta-ta ! ! !

După care se aşezară cu toţii la masă şi începură să discute despre întoarcerea familiei Polaniecki la moşie. Domnul Jamisz, care, ca om, era foarte inteligent, iar datorită funcţiei de consilier trebuia să fie în mod oficial înţelept şi elocvent, se întoarse spre Polaniecki şi îi spuse cele ce urmează :

— Dumneata vii la moşie fără cunoştinţe de economie agrară, ai însă ceva ce le lipseşte în primul rînd celor mai mulţi dintre proprietarii noştri funciari, ai capital şi te pricepi la administraţie. De aceea, am încredere şi sînt sigur că nu vei ieşi în pierdere la Krzemień. Întoarcerea voastră înseamnă o mare bucurie pentru mine, nu numai pentru că e vorba de voi şi de această iubită elevă a mea, ci şi pentru că dovedeşte justeţea afirmaţiei mele, potrivit căreia, deşi cei mai mulţi dintre noi, vîrstnicii, trebuie să părăsească pămîntul, copiii noştri, dacă nu copiii, atunci nepoţii noştri, se vor întoarce. Şi se vor întoarce mai puternici, cu mai multă experienţă în lupta vieţii, cu mintea doldora de aritmetică şi cu tradiţia muncii. Mai ţii minte, ţi-am spus odată că pămîntul ne cheamă şi că el este adevărata bogăţie. Atunci m-ai contrazis, iar acum, uite că eşti proprietarul moşiei Krzemień.

— Asta am făcut-o cu ajutorul ei şi pentru ea, răspunde Polaniecki, arătînd spre soţie.

— Cu ajutorul ei și numai pentru ea ! repetă consilierul. Dumneata crezi că în teoria mea nu există loc pentru femei și că nu știu cît valorează ? Inima și conștiința lor le ajută să-și ghicească adevărata datorie, spre împlinirea căreia îndeamnă cu tot sufletul. Iar adevărata datorie, ca și adevărata bogăție, este pămîntul.

Aici domnul Jamisz, care, după chipul și asemănarea multor consilieri, avea slăbiciunea de a-i plăcea să se asculte singur, închise ochii, ca să se audă și mai bine, și vorbi mai departe :

— Așa-i ! te-ai întors datorită soției ! Este meritul ei, adevărat ! Deie Domnul ca asemenea femei să se nască și din piatră, dar, la urma urmei, voi ați plecat de la pămînt, prin urmare, pămîntul v-a chemat înapoi. Toți ar trebui să ne luăm plugul drept blazon ! Și vă mai spun ceva ; nu s-a întors numai domnul Stanisław Polaniecki, nu numai doamna Maria Polaniecka, ci s-a întors familia Polaniecki, pentru că în ea s-a făcut auzit instinctul unor generații întregi, care au crescut din glia îngrășată cu osemintele lor.

Domnul Jamisz se ridică și înălțînd paharul, strigă :

— În sănătatea doamnei Polaniecka, în sănătatea familiei Polaniecki !

— În sănătatea familiei Polaniecki ! răcni domnul Gątowski care, inimă simțitoare la elocință, era gata în această clipă să ierte familiei Polaniecki toate chinurile sentimentale pe care le îndurase din cauza ei.

Se duseră cu toții să ciocnească veseli cu doamna Marynia, care le mulțumi emoționată. Iar lui Polaniecki, cînd acesta se apropie de ea, îi șopti :

— Ah, Stach, ce fericită sînt !

Cînd toată lumea se așeză iarăși la masă, domnul Plawicki adăugă din partea lui :

— Să rămînem alături de pămînt, la moşiile noastre, pînă murim, uite pentru ce m-am zbătut toată viaţa !

— Pentru că e sigur ! confirmă domnul Gątowski.

Dar în sinea lui se gîndi :

„Numai de n-ar mai fi blestematele astea de servituţi !"

În acelaşi timp, în camera copilului, Rozula îngîna micului Staś un cîntec de la ţară, ca să adoarmă :

„Fire-aţi, odăi, blestemate,
Of, dragă Jasieniek !..."

După-masă, musafirii începură să-şi ia rămas bun, dar domnul Pławicki îi reţinu la o „partidă" de cărţi, aşa că plecară în amurg. Soţii Polaniecki, bucurîndu-şi mai întîi inima cu Staś, ieşiră pe verandă şi, de aci, în grădină, deoarece se lăsa o seară liniştită şi senină. Tot ce le aminti de prima duminecă pe care o petrecuseră împreună aici li se păru ca un vis minunat şi dulce, iar asemenea amintiri întîlneau fără număr la fiecare pas. Soarele cobora la fel de mare şi strălucitor, copacii încremeniseră în liniştea serii, tivindu-şi coroanele cu aurul roşcat al amurgului ; de cealaltă parte a casei clempăneau, ca şi atunci, berzele pe cuib ; domnea aceeaşi atmosferă alinătoare de vecernie. Merseră pretutindeni ; străbătură toate aleile, se apropiară de ştacheţii gardului şi priviră cîmpurile care piereau în depărtare şi liziera întunecată a pădurii ce închidea orizontul, împărtăşindu-şi gînduri calme ca liniştea înserării. Tot ce-i înconjura avea să fie lumea lor. Simţeau amîndoi că natura îi primeşte la sînul ei, că între ea şi ei începe să se înfiripe o legătură trainică, şi de acum încolo vor duce aici la ţară, nu în altă parte, o viaţă de muncă, închinată „slujbei lui Dumnezeu", alături de popor.

După apusul soarelui, se întoarseră pe verandă, dar, ca şi altădată, întîrziară o vreme aici, aşteptînd să se facă întuneric de-a binelea. Numai că mai demult Marynia se ţinea departe de Polaniecki, iar acum se lipi toată de braţul lui şi după un moment de tăcere, spuse :

— Aici o s-o ducem bine împreună, nu-i așa Stach ?

El o strînse puternic la piept, ca s-o simtă aproape de inimă, și începu să repete :

— Iubita mea ! Iubita mea scumpă !...

În acest timp, din spatele arinișurilor învăluite în ceață se înălța luna rumenă, iar broaștele din eleștem, aflînd pesemne că se întorsese domnișoara aceea pe care odinioară o vedeau atît de des pe malul apei, răbufniră într-un cor uriaș în liniștea nopții :

— Bucu-roase ! bucu-roase ! bucu-roase-roase !...

*

Și duseră astfel împreună o viață nu cu totul lipsită de griji, în care era totuși mai multă miere decît pelin.

Autorul însuși a gustat și el din această miere ; în închipuire.

Lector : ELENA MURGU
Tehnoredactor : AURELIA ANTON

Bun de tipar 8.07.1987
Coli ed. 14,32. Coli tipar 9

Com. nr. 70 069
Combinatul Poligrafic „Casa Scînteii"
Piața Scînteii nr. 1, București,
Republica Socialistă România